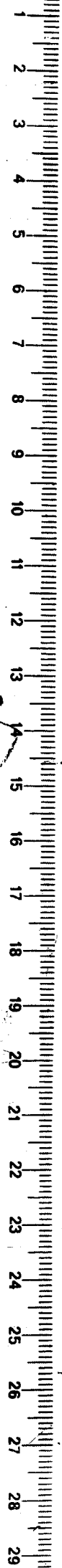

112

Biblioteca de Granada
GRANADA
a
14
116

Handwritten scribbles and lines

2 400 40
MADE IN SPAIN

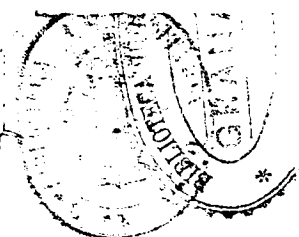

211973092

3

25-91

Stamp with handwritten numbers 25 and 347

E AE
m Guarinum.
LXXX.

Inquisitory de Granada corregido
no de el año de 1613.

12 de 2040

Handwritten signature

Procedim ab d. magro magro *Libreria*
R-5140

LILII
GREG. GYRALDI
FERRARIENSIS

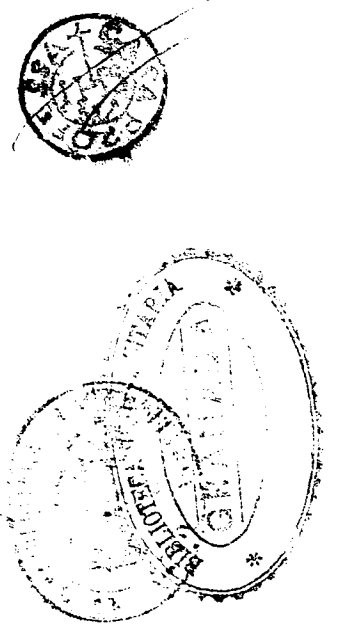
**Operum quæ extant
omnium**

B. de.
non minus Eruditæ quam Elegantis literaturæ
Studioſis & expetitorum hæctenus
& deinceps expeten-

dorum
Del Colegio de la Compañia de N. S. de Granada
TOMI DVO.

Cum ELENCHO Librorum, & locupletissimo Rerum
atque Verborum INDICE.

Nihil domo!

BASILEAE
Per Thomam Guarinum.
M D LXXX.

*Por comission de la señora Inquisidora de Granada corregi este
libro conforme al expurgatorio de el año de 1613.
no tiene de expurgar mas. en el d. 2040*
Miguel Valera

ILLVSTRISSIMO AC
EXCELLENTISSIMO HERCVLI

ESTENSI II. FERRARIEN. DVCI III.

CYNTHIVS IOANNES BAPTISTA
Gyraldus S. P. D.

ILLIVS Gregorius Gyraldus, gentilis
meus, vir totius eruditionis gnarus,
Excellentissime Princeps, ob tua e-
gregia in ipsum, & in omnem Gy-
raldorum familiam beneficia, tibi a-
deò addictus fuit, ea te obseruantia
profecutus est, vt omnia ipsius inge-
nij monumenta tibi, veluti numini cuiuspiam, vouerit, ac
dicauerit. Homo enim omnium gratissimus, semper ali-
quod grati animi testimonium apud te reponere stude-
bat. Ne verò hæc grata ipsius mens vel morte delineret,
cum extremum vitæ diem sibi imminere cognosceret,
postremis tabulis, quibus me & Prosperum Pasethum,
iuris vtriusque consultissimum, & in humanioribus lite-
ris optimè versatum, hæredes ex asse reliquit, mandauit,
quascunque ipse lucubrationes reliquisset, siue denuò cõ-
positas, siue compositis additas, quæ adhuc vulgatæ non
essent, nos hæredes tibi suo nomine offerremus. Nos ve-
rò, qui optimi ac doctissimi viri manes summa colimus
pietate, & postremæ eius voluntatis cum in omnibus, tũ
hac in re maximè rationem habemus: quæ ipse vulgatis o-
peribus suis, & præsertim Historiæ de Dijs gentium (va-
riæ sanè, & ad totam antiquitatem noscendam admo-
dum necessariæ) longo studio & multis vigilijs elabora-
ta addidit, tibi offerimus. Sic enim & illius, & nostram
etiam erga te voluntatem apud te testatam fore cõsemus.
Tu verò, Princeps optime, hoc quicquid est muneris bo-
ni consule, vt Lilius noster ab alto Cœli loco, vbi omnia
tibi, generiq; tuo fausta, felicia ac fortunata precatur, sibi
gaudeat, te defuncti ciuis munus non aspernari: Nos ve-
rò, qui munus hoc tibi offerimus, nobis gratulemur, eam

) 2

EPIST. NVNCVPAT.

benevolentiam, qua ipsum, dum viueret, complectebare, ipso licet extincto, in te superuixisse. Ea etiam supersunt edenda, quæ carmine composuit: Epigrammatum scilicet libri duo, Funebrium vnus: Hymnorum item in Christum & cœlites, vnus: quæ omnia propediem sub tuis etiam auspicijs in lucem prodibunt. Interea verò nos Deum optimum maximum rogamus, vt tibi semper, rebusque omnibus tuis felix adsit, votis omnibus faueat, imperium fortunet, teque nobis incolumem quàm diutissimè conseruet. Vale.

Ferrariæ, quarto nonas Martij,
M. D. L. V.

OPERUM LILII GREGORII GRIMALDI, quæ hoc primo Tomo continentur,

ELENCHVS.

- I. De Deis gētium, varia & multiplex historia, Libris siue Syntagmatibus XVII comprehensa: in qua simul de eorum imaginibus & cognominibus agitur, plurimaque etiam hætenus multis ignota explicantur, & pleraque clarius tractantur. Accessit locorum complurium in prima editione vel prætermisforum, vel breuius descriptorum, Aucterium ac plenior tractatio, suis locis inserta, totiusque Operis recognitio ipsius Auctoris. pag. 1
- II. Syntagma de Musis. 531
- III. Herculis vita, ad Illustrissimum principem Herculem, Ferrariensium ducem. 545
- IV. Libellus de re Nautica, admiranda quadam & recondita eruditione refertus, recens & natus & editus. 517
- V. De Sepulchris & vario sepeliendi ritu: ad Carorum Miltthziens, Germanum. 640

LILIVS GREGORIVS
GYRALDVS D. HERCVLI DV-
CI FERRARIAE FELICI-
TATEM, & S. P. D.

MIRVM est, Dux Maxime, quantum ab interitu Pici & Manardi, virorum in omni disciplinarum genere sine controversia eminentiss. me sensim & indies sentiam deficere, & paulatim interire. qua ex re fit, ut hac tam imbecilla omnium articulorum valetudine oppressus, nunquam ne tantulum quidem temporis à meditando, vel aliquid in literarum studijs moliendo quiescam, ut me posteritati utcumque vixisse ostendam: atque adeo omnium quæ habere possum, non modo veterum, sed nostrorum etiam temporum scripta avidus & curiosus euoluo. quorum equidem nonnullorum quædam ita perfecta, ac summo studio elaborata conspicio, ut proximè ad Antiquitatis elegantiam & doctrinam accedere videantur: quorum ego non modo assequi cultum & elegantiam non confido, sed neque amulari, nedum imitari præsumo. Alios verò video ex eloquentiæ viretis frondes, ac flosculos adeo studiosè colligere, ut aliud nihil in his offendas, quàm foliorum & florum versicolorum meram luxuriam: & si quando ex his fructus decerpere hi velle videntur, eorum tantummodo colores, & exteriorem corticem excerpant, nihil certe saporis, aut interioris & maturi succi ut gustasse, vix libasse videantur. At plerique alij huc illuc vagantes, id agunt, ut monstrosas quasdam animalium formas effingant, quæ nusquam sint: ut mihi persimiles videri possint Chimæris & Hippocentauris: vel pictæ illi tabulæ, qua Hercules Ioue satus monstra vitæ domare ac propellere fingitur. Inter hos & alij sunt, qui versus & poemata pangunt, non theatris, aut illorum tabulis minus varia & prodigiosa: qualis certe Anthropographia, vel Zodiacus illorum, qui omnem vitam suis poematibus complecti voluerunt. Sed fortasse dicas, Princeps doctissime: Hui senex & æger Lilius delirat: quorsum nunc ista? Dicam sanè: Ego quoque dum volo hoc quicquid est reliqui cadentis ac propè iacentis vitæ producere, non valde horum dissimile Opus hoc tempore confeci: quo opere sum omnes omnium penè gentium de Deis supersticiosas religiones complexus, non genealogias Deorum dico, sed & nomina & cognomina, effigiesque, insigniaque, & quæ patria cuique est, sacra quoque atque ceremonias. Quod opus (quoniam illud tibi offerimus) si ita tibi visum fuerit, ut exscriptum edatur, & sub tuo nomine in vulgus appareat, in lucem dabo: vel supprimam potius, ut cum lucifugis blattis & tineis conquiescat. Utcumque, nescio an hoc multi quidem

studij

EPIST. NVNCVPAT.

studij, iugis lectionis, & laboris immensi libro testatus ero magis, me vixisse, an potius eo citius celeriusque interuisse. Sed res cedat quomodocunque: liber tibi dicatus est. Igitur Princeps optime, hoc accipe qualecunque tuo nominumunus oblatum, nec ex re illud, sed ex voluntate, & animi in te mei propensione metire, magnum certè & ingens, si minus preciosum, ea ratione perpendes. Non illud tamen in hoc libro mireris volo, Dux eruditissime, quòd non à Demogorgone illo famigerato meam de Deis narrationem sum scribere exorsus, quem vetustissimum Deorum putavit Buccatius, vnum (ut puto) secutus Lactantium, seu Lutatium grammaticum: nam quos ceteros citat, non minus mihi ignoti, quàm ipse est Demogorgon: Ergo Lactantius in commentario libri quarti Statianæ Thebaidos, ita scribit super ea poetæ verba: Et triplicis, inquit, mundi summum: iuxta picturam illam veterem, in qua hæc tormenta descripta sunt, & ascensio ad Deum: Deum dicit Demogorgona summum, cuius nomen scire non licet: infiniti autem philosophorum magnorum per se etiam confirmarunt, reuera esse præter hos Deos cognitos, qui coluntur in templis, alium principem, & maximè dominum, ceterorum numinum ordinatorem, de cuius genere sunt soli Sol atque Luna: ceteri verò qui circumferuntur, Astra nominantur, quæ eius clarescunt spiritu, maximis in hoc auctoribus Pythagora & Platone, & ipso Tagete conuenientibus. hæc quidem Lactantius. Quibus verbis motus ipse mecum sæpe & diu cogitavi, quis hic magnus Deus Demogorgon, quem nusquam gentium inuenio, præterquam apud hunc vnum grammaticum, & illum secutum Buccatium, & post hos, recentes quosdam & minutos scriptores: cum tamen ideo omnes vel Latine vel Græce qui de Deis & Deorum natura scripserunt, euoluerim, & in primis Marcum Tullium, & Phurnutum, & cum his Platonis Dialogos, & simul nostros scriptores, qui contra gentium Deos scripsere, si qua forte tam magni Dei sese mihi noticia offerret: nusquam Demogorgon iste, nusquam inquam apparuit. Quare mihi potius visum est Demogorgonis vocem in δαμιοργων conuertere, qua voce Plato ceterique viri magni vsi sunt, Deum summum & opificem cunctorum significantes, cuius etiam Dei nomen & Hebræorum religio occultum, nec vulgatum esse volebat. nam quòd Buccatius Gorgon ait terram significare, & Demon Deum, sua est ipsius Buccatij interpretatio, partim vera, & partim falsa, sed tota præpostera. Quo fit, ut sæpe miratus sim nescio quos, qui tantam illius Genealogys auctoritatem impenderint, ut non illas modo in testimonium citent, sed etiam (ut audio) interpretati sint. Non tamen equidem inficias ierim, Ioannem Buccatium hominem fuisse studiosissimum, & elegantis ingenij, ut ea ferebant tempora, ingeniosum etiam & eruditum. sed non in latinis, & eo minus in græcis is fuit, qui in proprio idiomate, hoc est in Hetruscis, patrio scilicet & vernaculo sermone, in quo soluta oratione omnes ante & post eum qui scripserunt, magno post se interuallo reliquit: ut veras illas esse credam atatum conuersiones, & temporum periodos, quas philosophi quidam prodiderunt, quibus ad summum

EPISTOLA

quaque perueniunt, & dein in præcepta paulatim dilabuntur & corrumpunt: quod non modo de cæteris rebus omnibus, sed & in bonis artibus, & literarum, militiaque, planè contigisse videmus. Sed de his satis. Certè De miurgum, non Plato solum & Trismegistus Hermes, Irenæus, & alij, verum etiam Latini vocem illam interpretantes, principem Deum, & opificem & fabricatorem Deum appellarunt, aliisque huiusmodi nominibus. Sed de his hætenus, mihi Princeps optime, ne te pluribus ob-
sundam. Vale.

LECTORI

Si tibi profuerint lector studiose libelli,
In medium pridem quos mea Musa dedit:
Gaudeo, non fuerit noster labor irritus omnis,
Quod sic accendit nostra lucerna tuam.
Sin secus acciderit, fructus nec carpseris illos,
Gaudeo sic etiam: nam voluisse sat est.
Hac ratione etiam hæc de Dis Syntagmata prodo,
Ne podagra ingenium, ceu mea membra, fecet.

DIALOGISMVS VNICVS LAVRENTII
FRIZZOLII SOLIANENSIS AD CLA-

RISS. V. ACHILLEM BOCHIVM EQUI-
tem Bononien. de Liliij operibus deq;
eius vita breuiter.

INTERLOCVTORES,

EMPTOR ET BIBLIOPOLA.

VM superioribus diebus Ferrariam venisses, Achilles Bochi eques ornatiss. teque ad Lilium Grego. Gyraldum vnà cum Io. Baptista Pigna contulisses, ac cum eo de multis variisque rebus esses collocutus, rogasti eum, vt iuberet aliquem amanuensium suorum, vitæ suæ capita, vt sic dicam, exscribere, habere enim aiebas in animo eam velle te literarum monumentis posteritati commendare, quod cum tibi ipse, sicut & sui ipsius effigiem, qua Academiam tuam exornare cupiebas, vt alijs plerisque, abnegasset, ego qui tunc ibi aderam, tui pro singulari virtute, pro dignitate tua, ac sapientia (tamen ignotus tibi) obseruatissimus, quæque de eo colligere potui, vt eo præsentem me rogasti, nunc ad te mitto, ne eius ipsius Liliij modestia meaque negligentia te ab honesto ac laudabili huiuscemodi instituto deflectat, & eò maxime cum me tibi gratum facturum existimem. Vale ac Dialogismi collocutores Emptorem cum Bibliopola attende.

EMPTOR.

Nunquid habes noui mi lepidissime Bibliopola? BIBLIOP. Nihil præter quosdam Liliij Gregorij Gyraldi annotationum Dialogismos. expectabam quidem Iouij historias, ac conuersum in Latinum Pausaniã, aliãque nonnulla. EMP. tu interim ne graueris hos mihi Dialogismos ostendere. BIB. quid obstat? en accipe & lege. E. nunquid Lilium hunc nosti? B. noui & quidem vt magis neminem. E. nunquid aliud præter quàm has annotationes composuit? B. plura quidem. E. & quonam titulo circumferuntur? B. dicam si rectè inscriptiones meminero, primùmque mihi suppetit eum edidisse syntagma quoddam de musis dein Herculis vitam, tum demum Sepulchralia, & de vario sepeliendi antiquorum ritu. Transtulit postea è Græco in Latinum, quin corruptum emendauit potius, ac amissum bibliothecis restituit Symeonis Sethi medici Antiochensis libellum περί τροφῆς διαίτησιν, hoc est de facultate cibariorum. Sed prius hymnos quosdam heroico carmine conscriptos, & alia quæpiam ediderat. Dedit postea librum de nauigijs, in quo de nauium inuentu, earum generibus, & de nauigandi ratione plurima non indigna scitu connumerat. Sequitur post hunc alius liber quem de Annis, mensibus, diebus, & horis composuit, cui subdidit antiquos fastos, hoc est calendaria, tum Græcè tum Latine. Collegit præterea decem dialogis Græcorum & Latinorum antiquorum omnium poetarum vitas, opus ingens & variũ. Scripsit deinde Parenesim aduersus ingratos, cui subiunxit remedium De crimine ingrati & nomine vitando. Sed ne ipse ingratus cuiquam videri posset, sicut de antiquis Græcis & Latinis omnibus poetis benemeritus erat, historiam duobus dialogis De poetis nostrorum temporũ confectam superiori anno edidit, ac vnà cum ijs epistolam heroico carmine conscriptam eiusdem ferè argumenti, vbi agit de incommodis, quæ in direptione passus fuerat Urbana, cum qua exhibuit & Progymnasma aduersus literas & literatos, quod iuuenis confecerat declamando. EMP. nunquid plura? B. nunc meminero, hem exciderat volumen illud ingens de Deis gentium quod ante

DIALOGISMVS.

duos dialogos de poetis nostrorum temporum composuit, septendecim syn-
tagmatibus distinctum, in quo deorum omnium nomina, cognomina, in qui-
bus colerentur templis, statuas, caeremonias cōgessit. EMP. in eo plurimum
quidem puto inesse eruditionis. BIB. non id ego iudicari, vnum illud scio,
nobis æra meruisse. paucis verò antè diebus exijt eiusdem quidam libellus,
in quo antiquorum ænigmata ac Pythagoræ symbola puer collegit, ac inter-
pretatus est: ea nescio quo fato in manus hominum deuenerint, sed puto ab
amicis extorta. Nunc verò has annotationes dedit, quæ apud me venales
his diebus extitere. quid verò tibi de his videtur? EMP. Rectè quidem, sed
nonnulla me tamen cepit admiratio, quòd cum præter alios Latinos aucto-
res Ciceronem maximè & Vergilium meritò extollat, & imitandos præci-
piat, ex annotationum harum capitibus parum vel nihil videam super eos ab
ipso annotatum. BIB. Sui mihi consilij rationem sæpius aperuit. Amicos
habet quamplures Ciceronianos, & ex his præcipuè qui Ciceronis animam in
se more Pythagorico transfusam putent, quique super omni Ciceronis ver-
bo fortè ogganuerint, ne annotauerint aliquid dicam. Maluit igitur anno-
tationes suas perire, quam eos quos amat, & quibus aduersari noluit, offen-
dere. De Vergilio verò alia est ratio, sed huic ferè consimilis. EMP. Bea-
stime mi Bibliopola. Sed Lilius an vestràs est, & Ferrariensis? BIB. Et
quidem nostràs, & Ferrariensis. EMP. Quot annos natus? BIB. Tres &
septuaginta. Natus est enim Lilius Gregorius Gyraldus iste, vt ex eo sæ-
pius audiui, hinc Ferrariæ, anno à Verbo Dei corporato MCCCCLXXIX. Idi-
bus Iunij, sub Herc. I. Estensi Ferrariensi principe. EMP. Et quibus nam pa-
rentibus? BIB. Ingenuis scilicet, patre Gyraldo, quod cognomen fuerat
antiquum maiorum suorum, matre verò Sancta. EMP. Perge quæso aliqua
de eo. B. Is puer prima elementa à M. Vergnanino & Luca Ripa grammaticis
Rhegiensibus didicit: mox adolescens sub Bapt. Guarino, viro doctissimo atq;
optimo, bonis literis operam dedit, de in peregrè profectus est, & Carpos pri-
mum ad Albertum Pium Carporum, necnon & Io. Franciscum Picum Miran-
dulæ principes, apud quos nactus librorum copiam, multa legendo collegit.
Fuit & hoc tempore Mediolani, vbi per annum sub Demetrio Chalcondylo
publicè ibi docente, ac in vtraque lingua eruditissimo, Græcis literis ope-
ram nauauit. Deinde Mutinæ cum Rhagonijs Comitibus mansit, donec
Romam se contulit: vbi ipse tantisper fuit cum Herc. Rhagonio Card. amplis-
simo, dum Cæsariani milites urbem diripuerunt. in qua quidem vrbis direptione
multa passus, Hercule immaturo interitu vnà cum ampla librorum cætera-
rumq; rerum supellectile erepto, omni spe & facultatibus spoliatus, se ad Pi-
cum recepit. Sed heu, ecce Picus à fratris filio vita & Mirandula impiè priuatus
est. Ille Picus, inquam, qui (vt te audiuisse puto) semper honestissime vixerat:
qui non doctrina modò, qua omnes longè superabat, sed morum sanctitate lu-
men quasi cæteris extinctis elucebat, tam indignè trucidatur. Lilius verò pedi-
bus æger, multo grauiora ab ipsis coniuratoribus quam in vrbana passus di-
reptione, vix, rebus omnibus iterum exutus, eorum manus euasit. tandem in
patriam reuersus, cum Manardo & Calio Calcagnino, viris doctissimis, ac
veteribus amicis aliquot annos coniunctissime vixit. sed eo magis articulari
morbo afflictatus à Manardi interitu, nunquam suis pedibus iuit, cæterum
mula vel sella curuli vehebatur. Sed tanta, ingruente bruma, vis morbi creuit,
vt neque vehi amplius neque stare posset. Sedebat igitur in lectulo, ac scribe-
bat aliquid semper, vbi Deorum gentium ac Poetarum nostrorum historiam
contexuit. Tandem ab atrocissimo articulatorum morbo oppressus, ab hinc fe-
rè sexennio decumbit, omni manuum ac pedum cæterorumque membrorum
priuatus munere: vt non modò ori manus admouere, sed nec se absque famu-
li obsequio, ac tantillum quidem in grabato excutere possit. E. Doleo qui-
dem ac-

DIALOGISMVS.

dem acerbissimo eius casu: sed dic quæso mi optime Bibliopola, nunquid
habet in manibus quod edere velit amplius? B. Habet schedas multas, &
opisthographorum libellorum volumina: verum cum ea ipse euoluere ne-
queat, ob infirmas manus, iacent cum eo, ac cum situ blattisq; luctantur. Scri-
bit quandoq; epigrammata, vbi amicis gratias agit, aut si ab eis vel epitaphia
vel alia huiuscemodi elogia efflagitantur. E. Quid est quòd de eius verbis
nihil agis? Plura apud eum carmina esse, cum quotidie ferè aliquid scribat,
opinor. B. Sic est, vt inquis, & vt mihi ab eo sæpius audire contigit, sua car-
mina in tres tomos distinxit: iuuenilia, senilia, & sacra, quæ ipse Herculi I.
principi huic nostro dicauit. E. Nunquid est aliud quod me de eo audire
fas sit? B. Est quidem, quod te audire non displiceat, eius modestiæ & gra-
uitatis amplum testimonium, Epitaphium quod ipse in paruo suo sepulchro
conscribi iussit, quod tale est:

D. M.

*Quid hospes aestas: rymbion
Vides Gyraldi Liliij,
Fortunæ vtrinq; paginam
Qui pertulit: sed pessima
Est vsus altera, nihil
Opis ferente Apolline.
Nil scire refert amplius
Tua, aut sua: in tuam rem abi.*

LILIVS Greg. Gyrald. Proton. A post. mortalitatis memor,
Ann. ag. LXXIIV. S. P. Cur. M. D. L.

Spirat verò adhuc Lilius (vt eius verbo vtar) non viuit, sedq; aduentibus
peramanter exhibet, & memoria pollens locos perdifficiles auctorum om-
nium explicat. E. Id audire mihi pergratum fuit, tibiq; gratias in-
gentes habeo. sed quanti constant hi Dialogismi: quanti
alios vèdidisti? B. Drachma herculeæ. E. Cario-
ris hercle quam putaram. sed drachmam
accipe, ego mecum Dialogismos
auferam. Tu vale.

AVTORVM, QVIBVS IN OPERE
de Deis Gentium L. Gyraldus vtitur, Catalogus.

<i>Acestor</i>	<i>Aristippus</i>	<i>Cassiodorus</i>	<i>Demosthratus</i>
<i>Acron</i>	<i>Aristodemus</i>	<i>Cassius Hemina</i>	<i>Dicearchus</i>
<i>Aetius Sannazarius</i>	<i>Aristophanes</i>	<i>M. Cato</i>	<i>Didymus</i>
<i>Acusilaus</i>	<i>Aristoteles</i>	<i>Catullus</i>	<i>Dinarchus</i>
<i>Aelianus</i>	<i>Armenidas</i>	<i>Cebes Thebanus</i>	<i>Diodorus Siculus</i>
<i>Aelius Stilo</i>	<i>Arnobius</i>	<i>Censorinus</i>	<i>Diodorus Sinopæus</i>
<i>Aemilius Probus</i>	<i>Arpocratio</i>	<i>Cephistodotus</i>	<i>Diogenes Laert.</i>
<i>Aeneas Sgluius</i>	<i>Arrianus</i>	<i>Cesellius</i>	<i>Diogenetus</i>
<i>Aenopides</i>	<i>Artemidorus</i>	<i>Chalcidius</i>	<i>Diogenianus</i>
<i>Aeschylus</i>	<i>Asclepiades</i>	<i>Charax</i>	<i>Diomedes grammat.</i>
<i>Agatharchides</i>	<i>Asconius</i>	<i>Chares Mitylæus</i>	<i>Dion</i>
<i>Agathius</i>	<i>Athanasius</i>	<i>Charicides</i>	<i>Dionysius Afer</i>
<i>Aglaosthenes</i>	<i>Athenagoras</i>	<i>Charon Lampfac.</i>	<i>Dionysius Halicarn.</i>
<i>Agretas</i>	<i>Athenæus</i>	<i>Cheremon</i>	<i>Dionysius Milesius</i>
<i>Agretius grammat.</i>	<i>Athenocles</i>	<i>Cherilus</i>	<i>Diophantus</i>
<i>Albricus</i>	<i>Attæus Capito</i>	<i>Chrysermus</i>	<i>Dioscorides</i>
<i>Alcaeus</i>	<i>Aufustius</i>	<i>Chrysostratus</i>	<i>Domitius</i>
<i>Alciatus</i>	<i>D. Augustinus</i>	<i>Chrysippus</i>	<i>Donatus</i>
<i>Alexäder ab Alex. si.</i>	<i>Ausonius</i>	<i>Cicero</i>	<i>Dracon Corcyreus</i>
<i>ue Neopolitanus</i>	<i>Autocrates</i>	<i>Cincius</i>	<i>Drepanus</i>
<i>Alexander Aphradif.</i>	<i>Bacchilides</i>	<i>Claudianus</i>	<i>Durides</i>
<i>D. Ambrosius</i>	<i>Bandelus</i>	<i>Cleanthes</i>	<i>Duris Samius</i>
<i>Ammianus Marcell.</i>	<i>Baptista Leo</i>	<i>Clearchus</i>	<i>Egnatius</i>
<i>Ammonius</i>	<i>Baptista Mantuanus</i>	<i>Clemens Alex.</i>	<i>Empedocles</i>
<i>Amphitheus</i>	<i>Beda</i>	<i>Clemens Pont.</i>	<i>Ennius</i>
<i>Anacreon</i>	<i>Beroaldus</i>	<i>Cleomedes</i>	<i>Ephorus</i>
<i>Anaxagoras</i>	<i>Bebius Macer</i>	<i>Clinias</i>	<i>Epicharmus</i>
<i>Anaxarchus</i>	<i>Bembus</i>	<i>Clytonymus</i>	<i>Epiphanius</i>
<i>Annius</i>	<i>Berosus</i>	<i>Cloacius</i>	<i>Erasmus Rot.</i>
<i>Anthes</i>	<i>Bessarion</i>	<i>Columella</i>	<i>Erasthenes</i>
<i>Antimachus</i>	<i>Boccatius</i>	<i>Conon</i>	<i>Esaias propheta</i>
<i>Antipater</i>	<i>Boethius</i>	<i>Constantinus Cæsar</i>	<i>Eualces</i>
<i>Apollodorus</i>	<i>Budæus</i>	<i>Cornelius Labeo</i>	<i>Euclides</i>
<i>Apollonius</i>	<i>Cælius Aurelianus</i>	<i>Cornelius Tacitus</i>	<i>Eudoxus</i>
<i>Apollophanes</i>	<i>Cæcilius Minutianus</i>	<i>Cornificius</i>	<i>Euhemerus</i>
<i>Apostolius</i>	<i>Cælius Calpurnius</i>	<i>Cornutus</i>	<i>Eumelius</i>
<i>Appianus</i>	<i>Cælius Rhodiginus</i>	<i>Cratinus</i>	<i>Euphorion</i>
<i>Apuleius</i>	<i>Cæsar</i>	<i>Cratinus iunior</i>	<i>Euphronius</i>
<i>Archematus</i>	<i>Caius Iuriconsultus</i>	<i>Criminus</i>	<i>Euripides</i>
<i>Archeus</i>	<i>Callixenus</i>	<i>Critolans</i>	<i>Eusebius</i>
<i>Aratus, eiusq; inter-</i>	<i>Callias</i>	<i>Ctesias</i>	<i>Eustathius</i>
<i>Archilochus (pres</i>	<i>Callimachus</i>	<i>Cyprianus</i>	<i>Fabius Pictor</i>
<i>Arctinus</i>	<i>Callinus</i>	<i>Cyrillus Alex.</i>	<i>Fabius Quintilianus</i>
<i>Arctus</i>	<i>Callisthenes</i>	<i>Dantes Algerius</i>	<i>Festus</i>
<i>Aristagoras</i>	<i>Callistratus</i>	<i>Democlidus</i>	<i>Firmicus</i>
<i>Aristarchus</i>	<i>Capitolinus</i>	<i>Democritus</i>	<i>Florus</i>
<i>Aristides Miles.</i>	<i>Carbilus</i>	<i>Demosthenes</i>	<i>Frontinus</i>

Fulgen-

AVTORVM CATALOGVS.

<i>Fulgentius</i>	<i>Iulianus Cæsar</i>	<i>Mnaseas</i>	<i>Philostratus</i>
<i>Galenus</i>	<i>Iulius Firmicus</i>	<i>Mnesimachus</i>	<i>Phœdimus</i>
<i>Gaza</i>	<i>Iulius Modestus</i>	<i>Mombritius</i>	<i>Phornutus</i>
<i>Gellius</i>	<i>Iulius Obsequens</i>	<i>Moses Aegyptius</i>	<i>Picus Mirandula</i>
<i>Georgius Valla</i>	<i>Iulius Pollux</i>	<i>Musæus</i>	<i>Pindarus</i>
<i>Germanicus Cæsar</i>	<i>Iulianus Aegyptius</i>	<i>Myrsilus</i>	<i>Plato</i>
<i>Gilius</i>	<i>Iustinus</i>	<i>Myrtilus</i>	<i>Plautus</i>
<i>Granius</i>	<i>Iuuenalis</i>	<i>Naugerius</i>	<i>Plinius</i>
<i>Gratius</i>	<i>Labeo</i>	<i>Naxianzenus</i>	<i>Plotinus</i>
<i>Greg. Nazianzenus</i>	<i>Laëtantius</i>	<i>Nearchus</i>	<i>Plutarchus</i>
<i>Harpocrates</i>	<i>Laertius</i>	<i>Nehumius</i>	<i>Polemon</i>
<i>Harpocratio</i>	<i>Lampridius</i>	<i>Neoptolemus</i>	<i>Polyanthus</i>
<i>Hecateus</i>	<i>Lasus Hermion</i>	<i>Neuius</i>	<i>Politianus</i>
<i>Heliodorus</i>	<i>Leon philosoph.</i>	<i>Nicander</i>	<i>Polybius</i>
<i>Helius Lampridius</i>	<i>Leoncus</i>	<i>Nicanor</i>	<i>Polycharmus</i>
<i>Hellanicus</i>	<i>Libanius</i>	<i>Nicephorus</i>	<i>Polymantes</i>
<i>Heraclitus</i>	<i>Licinius Imbrex</i>	<i>Nicostratus</i>	<i>Sext. Pompeius</i>
<i>Heraclides Pont.</i>	<i>Linus Andronicus</i>	<i>Nigidius</i>	<i>Pomponius Latus</i>
<i>Hermes Trismegistus</i>	<i>Linus Patavinus</i>	<i>Nisus Chius</i>	<i>Pontanus</i>
<i>Hermesiana Ctes</i>	<i>Lucanus</i>	<i>Nonius Marcellus</i>	<i>Porphyrus philosoph.</i>
<i>Hermippus</i>	<i>Lucas Euangelista</i>	<i>Numenius</i>	<i>Porphyrion Horatij.</i>
<i>Hermogines</i>	<i>Lucianus</i>	<i>Nymphiodorus</i>	<i>interpres</i>
<i>Hermolaus Barbarus</i>	<i>Lucilius</i>	<i>Olen Lycius</i>	<i>Posidippus</i>
<i>Heron</i>	<i>Lucretius</i>	<i>Origenes</i>	<i>Posidonius</i>
<i>Herodianus</i>	<i>Lucretius</i>	<i>Orpheus</i>	<i>Priscianus</i>
<i>Herodotus</i>	<i>Lycurgus orator</i>	<i>Ouidius</i>	<i>Probus grammat.</i>
<i>Hesychius</i>	<i>Lysimachus</i>	<i>Pacuvius</i>	<i>Proclus</i>
<i>Hesiodus</i>	<i>Lycophron</i>	<i>Palephatus</i>	<i>Procopius</i>
<i>Hieremias propheta</i>	<i>Macrobius</i>	<i>Pamphus</i>	<i>Prodicus</i>
<i>Hierocles</i>	<i>Manethus</i>	<i>Pamasis</i>	<i>Propertius</i>
<i>D. Hieronymus</i>	<i>Manilius</i>	<i>Parmeniscus</i>	<i>Prudentius</i>
<i>Hippocrates</i>	<i>Marcellus</i>	<i>Parrhasius</i>	<i>Psellus</i>
<i>Homerus</i>	<i>Marlianus</i>	<i>Parthenius</i>	<i>Ptolemæus</i>
<i>Horatius</i>	<i>Marsilius</i>	<i>Paulus Aegineta</i>	<i>Pythagoras</i>
<i>Hyginus</i>	<i>Marsus</i>	<i>Paulus Apostolus</i>	<i>Quintilianus</i>
<i>Hyllus</i>	<i>Martialis</i>	<i>Paulus Diaconus</i>	<i>Q. Calaber</i>
<i>Hyperides</i>	<i>Martianus</i>	<i>Pausanias</i>	<i>Q. Curtius</i>
<i>Iamblichus</i>	<i>Marullus</i>	<i>Pecellides</i>	<i>Rhabanus Hebraeus</i>
<i>Ioannes Annius</i>	<i>Masurius Sabinus</i>	<i>Pediasmus</i>	<i>Rhianus</i>
<i>Ioannes Zezes</i>	<i>Maximus Tyrius</i>	<i>Persius</i>	<i>Riccus</i>
<i>Ion</i>	<i>Megasthenes</i>	<i>Petronius Arbitr</i>	<i>Ruellius</i>
<i>Iosephus</i>	<i>Menander</i>	<i>Phauorinus</i>	<i>Ruffinus</i>
<i>Irenæus</i>	<i>Menechmus</i>	<i>Phenodemus</i>	<i>Sachoniachthon</i>
<i>Isaacius Zezes</i>	<i>Menippus</i>	<i>Pherecides</i>	<i>Salustius</i>
<i>Isidorus</i>	<i>Merula</i>	<i>Pherenicus</i>	<i>Sammonicus Serenus</i>
<i>Isocrates</i>	<i>Metagenes</i>	<i>Phestus</i>	<i>Santra</i>
<i>Issaus</i>	<i>Metastrhenes</i>	<i>Philarchus</i>	<i>Sceptius</i>
<i>Ister</i>	<i>Methodius</i>	<i>Philemonax</i>	<i>Scopas</i>
<i>Iuba</i>	<i>Minutianus</i>	<i>Philochorus</i>	<i>Sedulius</i>
<i>Iulius Capitolinus</i>	<i>Minutius Felix</i>	<i>Philon Byblius</i>	<i>Sempronius</i>

Seneca

AUTORVM CATALOGVS

<i>Seneca</i>	<i>Stesimbrotus</i>	<i>Theognis</i>	<i>Valerius Probus</i>
<i>Serenus</i>	<i>Stephanus</i>	<i>Theon</i>	<i>Valerius Soranus</i>
<i>Seruius gram.</i>	<i>Stesichorus</i>	<i>Theophilaetus</i>	<i>Valturius</i>
<i>Sextus Clodius</i>	<i>Steuchus Eugubinas</i>	<i>Theophilus</i>	<i>Varro Vegetius</i>
<i>Sidonius</i>	<i>Stobaeus</i>	<i>Theophrastus</i>	<i>Velleius</i>
<i>Silius Italicus</i>	<i>Strabo</i>	<i>Theopompus</i>	<i>Vergilius</i>
<i>Simonides</i>	<i>Suetonius</i>	<i>Thomas Morus</i>	<i>Verrius Flaccus</i>
<i>Simplicius</i>	<i>Suidas</i>	<i>Thucydides</i>	<i>Vibius Sequester</i>
<i>Sifides</i>	<i>Synesius</i>	<i>Tibullus</i>	<i>P. Victor</i>
<i>Socinus</i>	<i>Syrianus</i>	<i>Timaeus Tauromin.</i>	<i>Victruuius</i>
<i>Socrates</i>	<i>Tacitus</i>	<i>Timotheus</i>	<i>Villius</i>
<i>Solinus</i>	<i>Tarquitius</i>	<i>Thimotheus poeta</i>	<i>Vlpianus</i>
<i>Sophocles</i>	<i>Tarrhaeus gram.</i>	<i>Thimotheus theolog.</i>	<i>Vopiscus</i>
<i>Sophronius</i>	<i>Tatianus</i>	<i>Tiresias</i>	<i>Xanthus Lydius</i>
<i>Sofibius</i>	<i>Telechides</i>	<i>Trebatius</i>	<i>Xenagoras</i>
<i>Soficrates</i>	<i>Telesarchus</i>	<i>Trimatius</i>	<i>Xenophon</i>
<i>Softratus</i>	<i>Terentius Comicus</i>	<i>Trapezontius</i>	<i>Zenobius</i>
<i>Sozomenus</i>	<i>Terentius Varro</i>	<i>Tyberianus</i>	<i>Zenodotus</i>
<i>Spartianus</i>	<i>Tertullianus</i>	<i>Tyrius philosophus</i>	<i>Zexes grammat.</i>
<i>Spensippus</i>	<i>Themison</i>	<i>Valerius Antias</i>	<i>Zoroastres.</i>
<i>Statius</i>	<i>Theocritus</i>	<i>Valerius Flaccus</i>	
<i>Staphylus</i>	<i>Theodoretus</i>	<i>Valerius Max.</i>	

RERVM QVAE IN HISTORIA

**DE DEIS GENTIVM CONTI-
nentur, Catalogus.**

*Tota de Deis Gentium historia XVII Syntagmatibus distinguitur, & Pri-
mo quidem summam hanc continentur.*

*De Deis in vniuersum, & qui primi deos colere instituerunt, & quam varie
de deis philosophi senserunt. Tum de deis Miscellaneis & Topicis, demum quam va-
ria & diuersa à priscis pro deis culta sunt.*

Syntagma primum.

De Ioue, Belo, Ammone, & ceteris.

Syntag. I.

De Iunone, Hymenaeo, & Talasio.

Syntag. III.

*De Caelo, Saturno, Rhea, Magna matre, de Bona dea, de Vesta, de Iano &
Vertuno deis.*

Syntag. IV.

*De Neptuno, & vxore, & alijs deis aquaticis, itemq; de Nymphis, deque Ae-
lo & ventis.*

Syntag. V.

De Plutone & Proserpina, ceterisque Inferorum deis.

Syntag. VI.

*De Apolline, & varijs diuinationum generibus, & de Aesculapio & Au-
sis, & Aurora.*

Syntag. VII.

De Baccho, & Osiride, & Priapo.

Syntag. VIII.

De Mercurio, & Somno, &c.

Syntag. IX.

*De Marte, Bellona, Victoria, de Hercule, deque Martis & Herculis vxori-
bus.*

Syntag. X.

De Minerua.

Syntag. XI.

De Diana, & Iside, & Latona.

Syntag. XII.

De Venere, Cupidine, Gratijs, Adonide & Vulcano.

Syntag. XIII.

De Cerere, & Triptolemo.

Syntag. XIV.

*De Daemonibus, Genijs, Lemuribus, Laribus, Laruis, Pane, Satyris, Themide,
Lamys, ceteris.*

Syntag. XV.

*De Fortuna, multiplicique eius numine ac potestate, de Nemese, Rhamnusia,
& Adrastea.*

Syntag. XVI.

*De sacrificijs, de templis, sacerdotibus, & festiuitatibus: item de expiationi-
bus, supplicationibus, lectisternijs, alijsque eiusmodi: de mor-
tuorum inferijs: demum particularis Sacrificio-
rum descriptio.*

Syntag. vltimum.

HISTORIAE DEORUM GENTILIVM SYN-

TAGMA PRIMVM, LILIO GREG.

GYRALDO AVTORE.

AD D. HERCVLEM ESTENS. II.

Ferraria Ducem IV.

10 **I**NTER multos qui hac tempestate se Theologos nuncupari volunt, constans sanè opinio inualuit, vt eorū nullus qui se mansuetioribus Musis, hoc est, humanitatis studiis addixerit, habeat verus ac sincerus Christianæ pietatis & religionis cultor: cum tamen & hoc ipso tempore & esse plerosq;, & antea etis seculis plurimos fuisse videamus, qui huiusmodi professioni cum addictissimi fuerint, in præclaros tum morū, tum sanctimonix splendore viros euaserunt. Sed ego cum eius impietatis notam ne subirem, à teneris vsq; annis
20 omni nisu conatuq; laborauerim: tū maxime nunc mihi cauendum video in hac mea iam ingrauescente annis & affecta morbis ætate, & hoc iniquo præsertim tempore, atq; adeò hac scriptionis parte, qua Gentilium deorum nomina & cognomina & imagines statasq; cæremonias rudi admodum & tumultuoso stilo, meo scilicet, collectas persequi institui: quam quidem impietatis calumniam me duobus his argumentis facile euasurum sum arbitratus. Et primò, quod tibi, Hercules, omnium quos nouerim principes, Christianæ religionis obseruantissimo, nostram hanc qualemcunq; lucubrationem dicamus, cuius vel solum nomen mihi erit pro Mineruæ clypeo: altero, quod paucioribus quam per me fieri
30 potuit, in prima libri fronte meam ascripsi, quam erga vnum Deum sententiam fidemq; & nunc habeo, & ad vltimum vsq; spiritum sum habiturus: quam etiam (quoniam homo sum) nihilominus moderandam corrigendamq; censuræ piorum patrum, id est Pontificum, subiectam esse volo.

Neminem adeò rudem, adeòq; feris moribus, & ab omni cultu tam alienum esse puto, qui in hoc omne quod cernit oculos attollens ac intuens, Deū vnum, sempiternum increatumq; eius totius conditorem & opificem gubernatoremque non esse fateatur, ipsumq; eundem vi sua sua ac immensa potestate cuncta regere & moderari: vnumque potius ad totius ipsius moderationē & regimen, quam plures, quem Deum omnes vocauerunt: Deum inquam, qui mens est æterna, perfectæ absolutæq; virtutis, cui nihil accedere, nihil decedere potest ad perfectionem, proptereaq; illum optimum maximum, & omnipotentem & esse, & quotidie pio instituto inuocari videmus. Et cum vnus sit, nefas est existimare, alios apud alios esse deos, seu barbaros illos, seu Græcos atq; Romanos. Sed vt
40 Sol, Luna, Cælum, Terra, Mare, cōmunia sunt omnibus, licet alijs apud alios nominibus appellentur: ita eadem ratione vnus est Deus, cuius vbicq; vis est & prouidentia, omnia alit, sustinet, exornat: alij tamen apud alios sunt ritus legibus instituti, alix cæremonix, alia nomina, alia symbola, obscure quidem à primis auctoribus condita & consecrata, vni tamen supremo & præpotenti, quæ aptari & conuenire debent, quorum omnium interpretationem & explicationem nō facile, nec sine periculo quilibet disquirere, vel præsumere potest: quod non pauci freti ingenio facere volentes, in varias superstitiones inciderunt. & vt huius ætatis ne meminerim, plures antiqui Deos confinxerunt, ita vt vsque ad triginta

missa haberi prodiderint, & inter hos 300 Ioues. Hinc merito Dionysius & Eusebius, alijque per modum negandi Deum definiunt, ut nulla dicant mundi opera Deum esse, hoc est, neque Caelum, neque Aethera, neque Solem, neque Lunam, neque Stellarum fulgores, neque Elementa, neque vniuersum denique, & quae in eo sunt, mundum Deum esse, sed Dei ipsius esse opera. Alij rursus *πολυθεῖται*, id est, plurium deorum impietatem fugientes, nimio inquirendi studio in ipsam impietatem, quasi in voraginem quandam delapsi sunt. Hoc certe modo Euhemerus, Messenius an Tegeates, nunc non quaero, & Abderites Protagoras, simili modo & Theodorus Cyrenaicus, & Melius Diogoras peccauerunt, & alij apud antiquos, vti nā & non plurimi hoc nostro quoque tempore. Hunc igitur ego vnum Deum, quem dixi, qui totā molem istā cum omni elementorum instrumento, corporum, spirituum, verbo quo iussit, ratione qua disposuit, virtute qua potuit de nihilo expressit, & colo & veneror. vnum inquam Deum, aeternum patrem, potestate, sapientia aeternum filium a patre genitum, amore aeternum spiritum ab utroque procedentem, illumque ipsum trinum & vnum, vel, ut *ἑμπαπιστίως* & expressius dicam, *ἕνα θεόν ἢ τετράδι, καὶ τετράδι ἢ μονάδι*, pio ac sanctorum Christianorum consensu tota anima & mente, & predicabo, & continue adorabo. Huius vnus Dei nobis nomen sufficit ad diuinitatem, eiusque maiestatem implorandam & celebrandam: nisi cum distinctionis interdum causa personas ipsas nuncupamus, Patrem & Filium, & Spiritum sanctum, quod nomen **CHRISTVS** in sacra expiationis ablutione discipulos inuocare docuit. nec Deo nos nostro, ut gentes, tot nomina & numina imposuimus: Vnus inquam, vnus Deus est: nec quod nos *πατέρα, καὶ λόγον, καὶ ἄγιον πνεῦμα* dicimus, plures deos intelligimus, ut aduersus nos calumniantur Hebraei. Vnum deinde nomen filij veneramur, per coelestem nuncium matri Virgini significatum, **IESV**: a sacra & coelesti regia vnctione Graece **CHRISTVS** appellatus, a quo Christianum nomen propagatum est: Hebraice verò Mesiās, seu Meschias. Sed quoniam deos Gentium scripturi sumus, par videri posset, ut hoc loco subsignaremus, qua ratione nostra religio sanctissimae Trinitatis, Patris & Filij & Spiritus sancti nominibus vti consuevit. Sed quoniam haec a plerisque prodita sunt, & inter eos Isidorus 30 lib. Etymolog. 7. commodè colligit, ea ipse missa faciam: Hebraea tantum, & pauca quidem attingam, idque breuissime, ne duris & stridentibus verbis te fastidio afficiam, & quod ante me & alij hoc fecere. Primum ergo et sanctissimum Dei nomen apud Hebraeos, ex quatuor eorum literis constat יהוה, id est Iehue, quod nomen Hebraeis nefas est ore pronunciarī: sed pro eo illud similiter quatuor etiam literarum enuntiare soliti sunt יהוה, id est Adonai, quod numero plurium effertur. ab Adon, id est Dominus. Verum enimvero sanctum illud nomen & est & vocatur *πνευματικόν*, ineffabile & inexplicabile: nostra voce, id est humana, minus potest. quo enim modo Iehue in articulata nostram loquendi normam deducere possumus? Quidam tamen Ioua pronunciant, vnde & Iouis nomen volunt esse deriuatum: quos iure & merito sanioris capitis homines ridet. Alij rectius Iehoua enunciant, quod apud antiquos quosdam Hebraeos legimus hac figuratione notatum, tribus videlicet iod literis, quae circulo concludebantur, supposito puncto, seu accentu chamez, hoc modo, Sed postquam de hoc nomine tetragrammaton aliquid dicere coepimus, libet hic tibi quaedam afferre, quae etsi nescio quo modo superstitiosa videntur, quoniam tamen non sunt a nostris penitus aliena, non indigna visa sunt relatu. Antoninus vrbis Romae Cos. an is postea Imperator fuerit ignoro, Rhabbenū quendam Haccados, tunc celebrem Hebraeorum doctorem rogasse fertur, ut de quatuor literarū Dei nomine, et de duodecim, ac item de quadraginta duab. quid sentiret exponeret. illi Rhabbenum respondisse ferunt, ut scribit doctor Nehumias Haccanae filius, in epistola Arcanorum ad filium: Quod Antonine petis de veritate instrui, eius scilicet quod significat nomen

nomen quatuor literarū, nomen duodecim, & nomen quadragintaduarum, tibi significo: haec scias velim arcana & diuina esse, quae omnibus hominibus clām esse debent. Sed quoniam te ex iis esse intelligo, cui tuto arcana creduntur, contentaneum ratus sum, tui similibus huiuscemodi res patefacere (neque enim talibus hominibus arcana haec occultanda sunt.) Quare sic habeto, Deum nomen non habere, cuius notionē nos mortales habere possumus: eius enim substantia nomen est ipsius, atque etiā e contrariō. nam sicut eius substantiae notitiā habere nō possumus, quoniam si eam cognosceremus, ei similes efficeremur: ita nec eius nominis cognitionem habere possumus. Scito tamē, eius nomina attributa esse: nomen enim quatuor literarū operationibus eius peculiare est, ideoque ostendit eius notitiā nescio quo pacto perfectiorem, illique magis accommodatam, prout noster intellectus concipere facilius potest: quare ex hoc ipso nomine, eius omnia procedunt nomina. Ideoque etiam Hebraeo nomine Semhammemphoras vocatum est, non quod nomen sit ex ipsius substantia, sed quod nos ita vocamus, prout nostra facultas comprehendere potest, cum altius penetrare nō possit. Scire igitur debes, duodecim, & quadragintaduarum literarū nomina proprie non esse nomina, quae illarū literarum numero constant, sed quodlibet eorum sunt verba diuersa, quae verum quidem ostendunt. atque haec tenus Rhabbenus. Moses verò Aegyptius in lib. More inscriptus, Omnia (inquit) nomina creatoris & opificis in libris omnibus inuenta, ab effectibus deriuata sunt, praeter vnum illud Iehue, quod est nomen peculiare creatori altissimo: & propterea vocatur Semhammemphoras, id est, nomen expositū. Sed hoc planius idē qui supra Rhabbenus in eo qui inscribitur, Arcanorum reuelator: Attende, inquit, nomen quatuor literarum, prout eius est scriptio (sic enim nostra Hebraica litera scribitur יהוה) Iehoua, vel Iehue, ipsum Deum generantem significare. & quia nō potest esse generans absque eo qui generatur, necessariō amor a generante in generatum est, & contra procedere debet: quoniam si hoc non esset, nō generaret: & si non procederet amor a generato in generantem, & si distingueretur generatus a generante, duae substantiae essent. propterea nos volumus generantem & generatum vnā esse substantiam: et perinde necesse est, ex altero in alterū procedere amorem. Ea propter ex hoc Semhammemphoras deriuatū est nomen duodecim literarū, estque Pater, Filius, & Spiritus sanctus, quod nomen in lingua nostra Hebraica duodecim literis scribitur. Quoniam verò nō inuenitur aliquid in Deo, quod non sit Deus, ex nomine duodecim literarum emanat nomen quadragintaduarum literarum, quod est, Pater deus, Filius deus, Spiritus sanctus deus, Trinitas in vnitate, & vnitas in trinitate (quae in Hebraeo, non Latino sermone, sunt quadragintaduae literae.) Notare autem debebis, haec nomina esse ex diuinis arcanis, quae a quibuscunque occultari debent, quousque veniat Messias, iustus noster. Illa tibi patefeci, tu verò fortiter occule. haec Rhabbenus. Sed enim apud Hebraeos nomen duodecim literarū hoc modo proferit, Ab ben veruah haccados. quod sic interpretat, Ab pater, Ben filius, Veruah haccados et Spiritus sanctus: vel ut alij pronunciant, veruah haccades, hoc est spiritus sanctitatis: genere neutro. ut & Graeci *ἀγιον πνεῦμα*. Verum enimvero, ut nomine 12 literarum, quatuor literarū nomen exponere consueuerunt antiqui Hebraei, ita nomen ipsum 12 literarum, exponebant nomine 42 literarum: id quod Moses Aegyptius Maymonis filius pluribus ostendit, sed nos paucis contenti erimus, inter quae & hoc ait: Nouit autem quicumque intellectu viget, nō posse aliquo modo fieri, ut verbum vnum constet ex 42 literis. & paulo post idem subdit: Dicebantur verò ista verba multarum literarū vnum nomen, propter vnā rem quam significabant, & mox idem: Erant autem haec duo nomina magno adiuuamento homini ad cognoscendum Creatorem, tum deinde subiūgit: Quicumque eius nominis scientiam habet, & sibi in illo cauēt, mira fortitur: quae non est cur ego hic repetam, Porro nomen quadragintaduarum literarum quidam sic interpretati sunt,

Pater Deus, Filius Deus, Spiritus sanctus Deus, tres in vno, & vnus in tribus. Sed hanc de summa trinitate sententiam ex his sacris nominibus Athanasium in Symbolo expressisse, verisimile videtur. Habent praeterea Iudaei & alia Dei immortalis nomina quatuor literarum, inter quae & ista sunt: Adonai, vt diximus: Ehie, id est, qui fui, sum & ero, licet nostri aliter interpretentur: Agla, & alia quaedam, sed non arabaha othioth, vt ipsi dicunt, id est, non tetragrammata. Scribit praeterea Algazelus librum de nominibus Dei, aliisque.

Est & Dei nomen Hebraeis El, Eloha: vnde est Elohim in plurali, id est Dei, vt saepe in sacris literis legimus, quo trinitatis mysterium plane confirmat. nam & cum singulari verbo coniungitur, vt illud statim in fronte Geneseos: In principio creauit Elohim, id est, Dñi. sed & huiusmodi plura extant exempla in sacra Hebraeorum scriptura. Est & Μακρὸν Dei nomen, & locum significat: quia Deus immortalis vbique locorum praesens est. Dayyan etiam Deus, id est iudex, appellatus est: & Czadik, hoc est iustus: item sadai, id est, qui sufficit, & nullo indigeat, omnibusque suppetat: Hannum, hoc est gratiosus & pius vocatus est. Sed huiusmodi sylua Hebraeorum nominum adeo est aspera & senticosa, vt admodum difficilis videatur nostris hominibus: quare pauca de multis satis erit hic tibi annotasse. Sunt & 72 Dei nomina, quae iidem ipsi Hebraei se eliciisse gloriantur ex tribus Exodi versiculis, cap. 14. vbi legitur, Et mouit se angelus deorum: vel vt alij conuerterunt, Et profectus est angelus Dei: vel vt vulgata habet editio, Tollensque se angelus Domini, qui praecedebat. at verò Septuaginta interpretes ita, ἔστηκε δὲ ὁ ἄγγελος τοῦ κυρίου ὁ πρὸ πορεύμενος. Sed enim de 72 his nominibus nos non loquemur, quoniam eorum magis mihi commenta videntur, qui Cabalae operam nauant, quam eorum qui pie Deum colunt, ac simplici castaque & pura mente venerantur. Nam & decem eorum modos & figuras comminiscuntur, ita vt penè in infinitum procedant, adeo (si fari liceat) vt magis insanire, quam Deum docere velle videantur: quibus etiam 72 nominibus & Dauidis regis psalmorum versiculos singulos singulis annectunt. Quo mihi magis mirum videtur, nonnulla bene nata ingenia etiam nunc esse, & superioribus annis fuisse, qui in huiusmodi plusquam labyrinthis Maendris, vt sic dicam, desipere studeant, nisi quatenus Iudaeis per suamet arma respondere possint. Sed iam mittamus has Hebraeorum de Dei nominibus, vt aiunt ipsi figurarationes: & quanquam videretur fortè non abs re mihi Christiano, & sacris Christi, vtinam non immeritò, initiato, non alienum esse diuina nomina recensere, quibus nostra ecclesia vti consuevit, in praepotentem Deum appellando. Sed adeo in eis recensendis sudasse videmus, vt alios nunc mittam, Dionysium magnum illum Areopagitam, vt omnino mihi abstinendum duxerim. Te igitur, si curiosius fortasse scire desideras, ad ipsius Dionysij volumina, & eorum qui illa tum Graecè tum Latine interpretati sunt, relego. Sed vnum illud praecipuum & mysticum est nomen apud nos tetragrammaton IESV, in quo omnis potestas et vis diuina significatur, cui omne genua flectitur, vt ait veritatis praeco, caelestium, terrestrium & inferorum.

Porrò nec illud latere velim, non modo Hebraeis, barbaris & Graecis, sed & Latinis & Christianis, & quibusque ferme nationibus, Dei nomē παραγράμμα-τον esse, & de Hebraeis iam quidam dictum est, & Christianis: nunc plerosque commemorabo. A Latinis primum Deus appellatus est, à Graecis θεός, ab Aegyptiis Θεὸς & Θεῖθ, & per contractionem nonnunquam trium literarum εὐθ, vt etiam apud Hebraeos aliquando obseruatum est. Persae Σὺρ Deum vocant: Tyrheni, seu Hetrusci ἰσὶρ, tametsi quidam cum diphthongo scribant, vt Hesychius & Annius. Magi ὁρση, Arabes ἄμα, Assyrii ἄσδδ, Mahometes & Turcae 50 ἄγδδ. Populi nuper reperti Ζιμὺ. & si qui alij fortasse sunt, quorum nomina ad meam nondum notitiam peruenerunt. Caeteris ergo missis, par esse videtur, nostram & Graecam vocem, hoc est Deus & θεός, breuiter interpretari. Deum ex Latinis

ex Latinis nonnulli à dando deductum nomen arbitrantur, quòd scilicet Deus omnia det. Alij, quòd ei nihil desit. Sunt qui ἀπὸ τῆς θεός, hoc est à metu & timore inflexum velint: id quod Staius Papinius in Theb. & in Satyrico Petronius Arbiter innuere videntur, cum ita canant: Primus in orbe Deos fecit timor, seu metus, vt alij legunt. Alij à Graeca voce, id est θεός, deflexum putant. Sed enim θεὸν Plato in Cratylo, & eius interpres Proclus, ἀπὸ τῆς θείης, hoc est à currendo deduci arbitrantur. nam cum homines viderent Solem, Lunam, Astra, Coelum ipsum, currendo semper circumuolui, Deos esse arbitrati sunt: hoc est, vt Plato ait, ἀπὸ ταύτης τῆς φύσεως τῆς θείης, θεός αὐτῶν ἐπινόμασται: hoc est, ab hac ipsa tali currendi natura deos nuncupauere. Moschopolus ex Aristotelis sententia, ab eodem verbo deducit θεός, sed elementa ait semper currere. Alij θεός πρὸς τὸ θεῖον, quod speculor significat, quoniam in Deo ipso & diuinitate tanquam in speculo cuncta cernantur. Cornutus, seu Phornutus, ἀπὸ τῆς θεός de-riuari scribit, hoc est, à positione. DEVS ergo, vt Seruius etiam notat, generale nomen est omnibus. nam, inquit, quod Graecè θεός, Latine timor vocatur: vnde Deus dictus est, quòd omnis religio sit timori. Nam cum Dei nomen exposuerim, addendum tibi, quibus vocabulis diuinitatis cultus appelletur, vt res tota constet. A Latinis primum Religionem vocatam videmus: quod nomen, si M. Tullium sequamur, à relegendo deducitur, id est diligenter retractando: si Lactantium audiamus, à religando, quòd obstricti & religati Deo simus. Si verò Aur. Augustinum audire malimus, à religando, quasi probè eligentes. Quòd si Massurio Sabino et Gellio stemus, à relinquendo deducitur, nam id religiosum esse statuunt, quod propter sanctitatem remotum ac sepositum à nobis sit, id quod & Macrobius asserit, ex Ser. Sulpitij sententia: A relinquendo, inquit, religio dicta, vt à carendo ceremonia: tametsi ceremoniae ab alijs à Cere-tanis dicantur. Transfertur hoc religionis vocabulum ad alia quaeque, quae summa animi integritate peraguntur, ad excessum vsque. Vocatur & sanctitas, & pietas, vt est in primo apud Ciceronem de Nat. deorum. haec Graecè & θεοσέβεια & θεοφοβία dicta est, vtpote à Thracibus Orpheo scilicet primum in Graeciam aduecta: quae & à furore, notissima voce Orgia dicuntur, ab Orphicis primum & Bacchicis vlturpata. Sed & ex nostris quidam deorum cultum vocauerunt, Graecam illam vocem referentes θεοσέβειαν. Est & vocabulum illud iam eque Latinis & Graecis Christianis vsitatum, λατρεία, quae Deo ipsi tantummodo debetur: ~~καὶ ἡ λατρεία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ χριστοῦ~~ Theologi nostrates distinxere, & λατρεία, ὑπερδύλακον & δουλείαν dixerunt, primam Deo attribuentes: alteram, id est hyperdulian, Virgini matri: reliquam diuis, & sanctis. Est & Graecis frequens πλεμπ, qua voce & Latini nonnunquam vsi sunt. Est & nostris veneratio, & adoratio, & si quae alia eiusmodi sunt. Sed iam quod instat agamus.

40 Cum deos Gentium, & eorum cognomina hoc libro complecti proposuerim, quantum imbecilles & animi & corporis vires patientur, visum est non incongruum, nec abs re fore, si quaedam altius repetam, quae de Deis antiqui viri doctissimi statuerunt, vt facilior via praeparetur ad ea quae deinceps tractanda sunt. Diligentissimus ac probatiss. omnium Graecorum consensu historiae scriptor Diodorus Siculus: De deis, inqt, & qui eos primi colere docuerint, & quid de illorum immortalitate senserint, paucis propter rei difficultatem exprimi non potest. Verissime quidem illi Diodoro & gentili, & in errorum tenebris versanti: sed verum Deum colentibus non ita difficile, vt ex iis quae Christiani nostri scriptores contra gentium religiones pridem docuerunt. Scribit D. Cyprianus 50 in eo, quòd idola Dei non sint: Hoc (inquit) ita esse, Alexander magnus insigni volumine ad matrem suam scribit, metu suae potestatis, proditum sibi à pijs hominibus, à sacerdote secretum: quòd maiorum Regum memoria seruata sit, inde colendi & sacrificandi ritus inoleuerit. Hac ille.

Cum igitur deorum Gentilium nomina & cognomina non tam interpretari, quam ridere vanitatem meditarer, varieg eorum opiniones sese mihi offerebant: quarum hinc nonnullas breuiter afferre placuit, ab eaq; exordiri, quam in Asclepio Aegyptius ille Hermes ter maximus attulit, qua alios ait deos à Deo illo maximo & summo factos, alios ab hominibus: quæ verba qui audit, vt à me posita sunt, putare possit, dici de simulachris deorum: quia opera sunt (vt magnus vates & rex canit) manuum hominum. at ille visibilia & contrectabilia simulachra, velut corpora deorum, esse asserit, in quibus inesse quosdam spiritus inuitatos, qui aliquid valeant siue ad nocendum, siue ad desideria eorum nonnulla complenda, à quibus eis diuini honores & cultus obsequia deferebantur. Sed hæc ab Aur. Augustino in 8. de Ciuit. Dei redarguta & explicata sunt. quare nos Aegyptiorum theologia quid hac de re sentiret, potius afferamus: Aegyptiorum inquam, qui Platone teste, se aliorum antiquissimos haberi volunt. tamen si non desunt, qui id inficiantur, Græcosq; in Aegyptum cum alluisionis & cataclysmi temporibus, tum aliarum cladum causa transmigrasse prodiderunt. Hi ergo, vt Diodorus & Eusebius tradunt, deorum genus primum apud se extitisse volunt, duosq; deos in primis affirmabant, Osirin & Ilin: illum solem, hanc lunam interpretantes. dein eorum ceteram turbam commenti, adeo vt non modo homines & rationis expertes animantes, sed & hortensia ipsa & holera pro deis habuerint & coluerint. Non dissimilia à Lactantio in secundo, & Herodo. 20 to, & Strabone, & Iuuenale, vt alios mittam, traduntur.

Aethiopes, qui & ipsi antiquissimi feruntur, se primos etiam deos coluisse affirmabant: quod verisimile etiam Diodoro videtur, quod eorum sacra omnibus gentibus grata extiterunt: atq; ideo Homerus quoq; Iouem & deos ceteros induxit suo carmine, tum ad sacra quæ eis de more fiebant, tum ad odorum suauitatem commigrare solitos. Eadem sacrorum ratione illis à deis concessum existimabatur, vt semper liberi fuerint, neq; vnquam bello victi, nec ab exteris regibus subacti. Sed quoniã Aethiopum fuit regio amplissima, varij idcirco apud ipsos deorum cultus & sacra fuere. quidã enim apud eos sempiternos deos, alij mortalis & corruptibilis naturæ participes esse putauere. mitto, qui nullos esse 30 deos credidere, vt præsentis nostri negotio alieni.

Ad hæc Phœnices de deis & rerum principio miranda tradiderunt, quæ in eorum theologia leguntur, quam primum Phœnicum lingua exquisitissime compositam, vt in antiquis monumentis legitur, in ueneratus: quem vel ante tempora Troiana floruisse, prodiderunt Porphyrius Philosophus, in 4 eorū quos aduersus Christianos lib. euomuit, & Eusebius Paphlagoniensi libro primo Præparat. euang. Eam theologiam Philon Byblius, non ille Hebræus, in Græcam linguam transtulit: licet Cyrillus Alexandrinus in 6 eorum quos contra Iulianum Cæsarem scripsit, non Philonem, sed Iosephum Hebræum scribere videatur. verum librorum hoc erratum, non auctoris putauerim. Certè multos Phœnicum deos legimus, Dagona, Chamum, &c. 40

Atlantides etiam, qui (vt notissimum est) Africæ populi sunt, tum pietate & religione insignes habiti sunt, tum & erga aduenas & peregrinos hospitalitate commendati fuerunt. hi ab se deorum genus manasse asserunt, idq; credi volebant. Primum verò deum *εραυον*, id est Cælum, apud se regnasse prædicabant: & plures duxisse vxores, ex quibus 45 liberos sustulit, præcipueq; ex Titea 17, qui à matre Titanes vocati sint. Sed horum Atlantidum reliquam theologiam in 4 à Diodoro, & in 2 de Præp. euang. ab Eusebio leges, nos, vt contigerit toto hoc libro, nomina & cognomina recitabimus.

Augila, & ipsi Africæ populi, nullos deos putarunt præter defunctorum manes, à quibus responsa petere solebant, sepulchris incubantes, vt Mela aliique prodiderunt.

Phrygum item theologia de Deorum origine, his non valde absimilia asserbat.

rebat, eodem Diodoro & Eusebio testibus: de qua, cum Cybelis cognomina interpretabor, plura referam.

Perfarum quæ de Deis fuerit sententia, afferamus. Persæ nec statuas, nec aras erigebant: deos verò, vt Strabo scribit, putabant, Cælum, quem Iouem existimabant: Solem colebant, quem Mithran vocabant: de quo in Apolline, quæ multa collegimus, recitabimus. colebant item Lunam & Venerem, & Ignem, & Tellurem, & ventos, & aquam: quibus quomodo rem sacram facerent, cum de sacrificiis agemus, pluribus differemus.

Iudæi quoq; vt Cornelij Taciti verbis agam, mente sola, vnūq; numen intelligunt: profanos, qui deum imagines mortalibus materiis in species hominum effingant: summum illud & æternū, neq; mutabile, neq; interitum, igitur nulla simulachra vrbibus suis, nedum templis sunt: non regibus hæc adulatio, non cæsaribus honor. Sed quia sacerdotes eorum tibia tympanisq; concinebant, hederam vinciebantur, vitisq; aurea templo reperta, Liberum patrem colunt, domitorum orientis, quidam arbitrati sunt, nequaquam congruentibus institutis: quippe Liber festos latosq; ritus posuit, Iudæorum mos absurdus sordidusque. hæc quidem Tacitus, mendaciorum (vt ait Septimius) loquacissimus: cui & Plutarchum in Sympotiacis paria scribentem videmus, rectè nec ne, nunc non est discutiendi locus.

Ceterum & Germani præscito tempore, vt idem etiã Tacitus scribit, nec deos cohibere parietibus, neq; in vllam humanioris speciem assimilare, ex magnitudine cœlestium fas arbitrabant. Sed de his hæcenus nimis quippe longus sermo foret, si omnium nationum omnes sententias hac in re afferre vellemus: & propterea nos incepta nostra sequamur. Scribit Isidorus, apud Græcos Cecropem primum omnium Iouem appellasse, simulachra reperisse, aras statuisse, victimas immolasse, visis (inquit) nequaquam istiusmodi rebus in Græcia. At verò Didymus in libris *ἱερουργίας πινδαρικής*, colendorum deorum auctorem primum fuisse Melissea Cretensium regem scribit, qui & illis primus sacrificauit, ac ritus novos sacrorum ac pompas induxit. Hic autem Melisseus duas filias habuit, 30

Amaltheam & Melissam, quæ Iouem infantem aluerunt: & dein Melissam Magnæ matri sacerdotem à patre constitutam, vnde & eiusdem matris antistes Melissea veteribus nuncupabatur. hæc quidẽ & Lactantius. de Melissa tamen, dum Nymphas scribemus, plura dicturi sumus. Alij Iouem ipsum fuisse volunt, qui rerum potestas in tantam insolentiam venerit, vt ipse sibi tanta multitudine locis constituerit: vt est in sacra Ennij historia traditum. Nam cum ipse Iupiter terras circumiret, in quamcunque regionem veniret, reges & principes, vt eorum populos hospitio sibi & amicitia iungeret, cum ab eis digrederetur, iubebat fanum construere hospitii sui nomine, quasi ita posset amicitia & fœderis memoria conseruari. Sic constituta sunt multa templa, ab amicis & hospitibus cognominata, vt Ioui Athabyrio, Labradæo, Laprio, Casio, & alijs, vt mox referemus. atque ita ille ambitiosus sibi diuinos honores comparauit, quæ copiosius à Lactantio prodita sunt.

Hoc quoq; loco id tibi significandum duxi, quoniam deorum filij à gentibus vocarentur: nam & in sacra Mosis historia, deorum filij dicuntur, & Dei filij, vario licet modo, quem nobis ingeniosè & piè explicat Augustinus ultimo cap. lib. 11. de Ciuit. Dei. Scribit verò Lactantius, de iis qui montium fluuio rumve dicti sunt filij, non videri consentaneum, ex rebus sensu carentibus posse generari: sed eos potius significari, qui nati sunt ex his hominibus, qui vel montibus, vel fluuijs, & locis nomina indiderunt. id enim fuit apud veteres maxime vstitutum. Hinc Atlas, Auentinus, Tiberinus, Inachus, & similia.

Fuerunt & qui hos in dæmonas succubos & incubos retulerunt, quod scilicet potestas ea malis spiritibus ante Christi aduentum permissa esset: sed et post Christum, vt aliqui astruunt, de Merlino, aliisque nonnullis. Minutius Felix

in eo lib. qui Octavius inscribitur. Qui nuper impressus Romæ, sub nomine Arnobij perperam nūcupatus est. quod liquidò is cognoscet, qui Hieronimum, & Sophronium de viris illustribus, & Lactantium legerit. eos ille ait, quorum virtutes miramur, ac eos qui repentinè aduenerint, de cœlo cecidisse dici: terræ autē, quod ignotis parentibus natos, Terræ filios nominemus. quod & Tertulianus, & Fabius Quintilianus, aliq; tradūt, variè licet, vt Politianus & Merula. Gellius præterea præstantissimos virtute, prudentia, viribus, appellatos Iouis filios: ferocissimos & immanes, & ab omni humanitate alienos, tanquam è mari genitos, Neptuni filios. Sed & Seruius Neptunum prodigiorum omnium patrem scribit: Hinc etiam fit, ait, vt quotiescunq; defunt parētes, redeatur in generalitatem. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus, quorum ignoramus parentes. Vnde autem singuli deorū extiterint, an cuncti semper fuerint, aut qua specie, hæcenus (scribit Herodotus) ignoratum est, nisi nuper atq; heri, vt sic dicā, nam Hesiodus atq; Homerus, quos 400 non amplius annis ante me (ait Herodotus) opinor extitisse, fuere, qui Græcis deorum sobolem introduxerūt, eisque & cognomina & honores & diuersa officia & figuras attribuerunt: alij Orpheum existimauerunt, qui hos ætate antecesserit. Scribit D. Epiphanius, non modò vir sanctitate insignis, sed & eruditione, cum primum falsa religio per dæmonum maleficia innouata est, & deorū simulachra expressa, quemq; pro artificij sui materia deos sibi effinxisse: figulum ex luto & argilla, fabrum lignariū ex ligno, aurificem ex auro, argentarium ex argento, & cæteros simili ratione: amplius verò vnumquenq; proprium affectum ad formæ oculorum similitudinem descripsisse: sanguinariū quendam virum, Martem: adulterum & adulteram, Pandemum Venerem, id est communē & vulgarem: tyrannum, Victoriā deam extulisse: sordidum autem, & huiusmodi rebus inhiantem, Saturni imaginē præscripsisse: effæminatōs & molles, Cybelem & Rheam, propter fluxus multiplicis mixturæ à corporibus: gulosum verò, aut gulosam, Dianam venatricem proposuisse: bibacem & ebriosum, Bacchum: ærumnosum, Herculem: sectātes promiscuos coitus, Iouem & Apollinem, & eiusmodi reliquos.

Sed cum eos nos qui se deos primum coluisse existimauerunt, attulerimus, 30 de industria silui, quæ in sacra historia Hebræorum & nostra pariter traduntur, ne fontanam limpissimam cloacæ immitterem. Nostræ verò huic tractationi conuenire videtur, vt philosophorum etiā & eorū qui sapientes habiti sunt, sententias de deis breuiter recenseamus. Scribit Origenes libro aduersus Celsum quinto, Mundum quosdam vniuersum, deum esse affirmasse: & Stoicos quidem primum Deum esse mundum, & Platonicos secundū, ex cæteris Græcis aliquos tertium mundum dixisse. At nos hic potius singulorum philosophorū quas opiniones & sententias legimus, afferamus.

Inter hos primus habitus Thales Milesius, qui Deum dixit mentem, qui ex aqua cuncta formauerit, nec principium nec finem habiturus. Huius Thaletis 40 sententiam sic exprimit Minutius Felix in dialogo: Thales, inquit, rerū initium aquam dixit: Deum autem eam mentem, quæ ex aqua cuncta formauerit, & altior & sublimior aquæ & spiritus ratio, quam vt ab homine poterit inueniri, à Deo tradita.

Anaximander, & ipse Milesius, Praxiadæ filius, stellas & astra deos esse cœlestes putauit. nihil hic diuinæ menti attribuit, vt ait Augustinus. Sed Cicero in primo de Nat. deorum, eius ait opinionem fuisse, natiuos deos esse longis intervalis orientes, occidentesq;. Vt verò ait Epiphanius, infinitum voluit esse vniuersorum principium: ex hoc enim omnia fieri, & in ipsum resolui.

Anaximenes, Eurystatæ filius, & ipse Milesius, infinitum aera dixit, cui omnes 50 causas attribuit, & deos ex aere ortos, vt ait Augustinus. At M. Cic. Aera ipsum Deum statuisse scribit, alij æthera dixere.

Democritus Abderites Deum existimauit mentē esse igneam, & mundi animam.

mam. Sed ab his diuersa Tullius, imagines & earum circuitus in deorum numero refert, ita vt imagines atomos intelligat. Democritus (inquit Arnobius) quamuis atomorum primus inuentor, nonne plerunq; naturam quæ imagines fundat, & intelligentiam, Deum loquitur?

Pythagoras, Mnesarchi filius, Deum ita definiuit: animus, qui per vniuersas mundi partes, omnemq; naturam commeans atq; diffusus, ex quo omnia quæ nascuntur animalia vitam capiunt. Sunt qui scribant, ipsum vnum tantum principium, & Deum ipsum esse. Plutarchus in Numa: Pythagoras, inquit, primum principium, neq; sensui, neq; perturbationi subiectum, sed mentē inuisibilem & increatam esse censuit. Eius quoq; discipuli, Lylis & Philolaus, diuersa dixere: alter numerum ineffabilem, alter (vt sic dicam) maximū intimiq; numeri summitatem. communis certè omnium opinio tenet, eum in numeris Deū cōstituisse, & vt Origenes scribit, monada Deum putauit, & sine hac nihil factum esse.

Archelaus Apollodori, vel vt alij dicunt, Miltonis, Atheniensis physicus, ex terra omnia facta dicit, vt ait Epiphanius: eaq; voluit vniuersorū esse principium.

Pherecydes quoque, eodem auctore tradente, terram dixit ante omnia factam fuisse.

Heraclitus Ephesius, deos ex igne credidit, vt Varro & Augustinus tradunt.

Origenes intelligibilem dixit ignem. Simplicius idē sensisse Hippasum Metapontinum tradit.

Anaxagoras, Hegesibuli filius, Clazomenius, discipulus Anaximenes, homœomerias rerum principia putauit, vt Lucret. cecinit, & notant cum Epiphanius alij pleriq;. hic & diuinum animum sensit omnium rerum quas videmus esse cōtorem: ita quidem Augustinus. alij verò infinitam mentem Deum statuisse scribunt, quæ per seipsa moueatur. Hunc tamen, quod Solem lapidem ignium dixisset, morte mulctarunt Athenienses.

Prodicus Ceus quatuor elementa deos statuit, & Solem & Lunam, vt Epiphanius scribit. ex iis enim vitalem virtutem existere credebat.

Diogenes Apolloniates, Anaximenes alter auditor, aerem quidem dixit rerum esse materiam, de qua omnia fierent: sed aerem ipsum compotem diuinæ rationis, sine qua nihil ex eo fieri possit: Augustinus, plura Simplicius. At verò Diogenes Babylonius, exponendi curam habuit: ante Iouis partū, & exortum Mineræ: & hoc genus cæterarum rerum vocabula esse ait, non deorum, vt auctor est Arnobius.

Cleanthes Assius, Stoicus, æthera esse statuit summum Deum: vt verò Arnobius ait, mentem modò, animum modò, modò æthera, plerunq; rationē Deum esse differuit. Straton, Naturam statuit deum, vt idem prodit Arnobius.

Antisthenes Atheniensis, multos quidem esse ait populares deos, vnū tamen naturalem, summæ totius artificem.

Chrysippus Cilix (nam à quibusdam Solensis, ab aliis Tarsensis dictus) Stoicus, nunc naturalem vim diuinæ ratione præditam, nunc diuinam necessitatem Deum prædicabat. Zeno verò Cittieus, diuinam naturalemq; legem Deum esse putauit, & simul (vt Arnobius tradit) æthera: interdumq; rationem vult omnium esse principium. Idem, interpretando lunonem aera, Iouem cœlum, Neptunum mare, ignem esse Vulcanum, & cæteros similiter vulgi deos elementa esse monstrando, publicum grauitè arguit & reuincit errorem. Vt verò scribit Origenes *ὡ τῷ περὶ φιλοσοφίας*, hos Deum putasse principium omnium, corpus purissimum, & per omnia ipsius prouidentiam penetrare.

Xenophanes, Orthomenis filius, Colophonius, omne quod esset infinitum, adiuncta mente, Deum esse voluit. Theophrastus, vnū & vniuersum, omneq; Deū Xenophanem dixisse prodidit, vt pluribus ostēdit Simplicius in Physicis.

Parmenides, Pyretis filius, Eleates, commentitiū quiddam coronæ similitudine efficit, quam *σφαιλω* appellat, continentē ardorem lucis, orbem qui cingit cœlum

10 cœlum, quem Deum vocat, in quo neq; figuram diuinam, neq; sensum (ait Cic.) quisquam suspicari potest. nam bellum, discordiam, & cupiditatem, ceteraq; generis eiusdem ad Deum reuocat, quæ vel morbo, vel somno, vel obliuione, vel vetustate delentur. Sed de Parmenide & Melisso ferè consentanea affert Simplicius in primo Physicorum, eorum etiam versus & verba ascribens. Idem & ex Alexandro ait, à Parmenide libros duos cōscriptos, in altero de ente vno intellectuabili obscure & iuxta veritatem, in altero iuxta vulgi opinionem plura statuit. Epiphanius Parmenidem ait statuisse, infinitum vnum esse omnium principium. Idem verò de Melisso ita retulit: Melissus, inquit, Ithagensis filius, Sanius genere, vnum infinitum esse vniuersum, nihilque firmum esse natura, sed omnia corruptibilia in potentia. Leucippus eadem penè, omniaq; imaginaria esse, nihilq; verè, sed apparere, vt remus in aqua inflexus.

Empedocles Agrigentinus, quatuor naturas, ex quibus omnia constare censebat, diuinas esse voluit, quas & nasci & extingui perspicuum, & sensu omni carente, vt in primo de Nat. deorū tradit Cicero. Origenes verò ait, Empedoclem constituisse litem & inimicitiam, & vnitatis intelligibilem ignem, vniuersi principia. Simplicius vtraq; commiscuit, hoc est, quatuor elementa, & litē & concordiam: quo loco & eius versus affert Cicero, & Plato in Theæt. Eadem Diogenes Smyrnæus, vel Cyrenæus, vt ait Epiphanius. Idem & Theodorus, qui & cognominatus est. dicebat enim nugas esse, qui de deis sermones habentur, nec eos esse: quare omnes ad furta, periuria & rapinas hortabatur. ac ne qui dem pro patria mori: vnam enim patriam mundum esse. & felicem, bonum dicebat: infelicem fugiendum esse, etiam si sit sapiens: & fatuum diuitem præferendum. hæc Theodorus, vt ait Epiphanius.

Protagoras Abderita, negabat sese omnino habere de deis quid liqueat, sint, non sint, qualēsve sint.

Xenocrates Chalcedonius libros scripsit de Natura deorum, in quibus nulla species diuina descripta est. Deos octo esse prodidit, quinque in stellis vagis, vnum qui ex omnibus sideribus, septimum Solem, octauum Lunam constituit. Ex Pyrrhone Eliensi nihil certi haberi potest, nec ab eius sectæ philosophis. 30

Plato Atheniensis, qui omnium eius sectæ philosophorum sapientissimus iudicatus est, planè monarchiam defendit, nec æthera, nec rationem, aut naturam, sed vt est, Deum appellat, ab eoque mundum hunc perfectum, mirabilemque esse fabricatū. quem noster est secutus M. Cicero, & imitatus, vt alicubi de Nat. deorū, & de Legibus. quin & in consolatione sua de morte filia Tullia, Deum ita definit: Nec verò Deus ipse, qui intelligitur à nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, & segregata ab omni concretionem mortali, omnia sentiens, & omnia mouens. Nihilominus Platonis quoq; sententiam variam fuisse cum alijs, tum in iis quæ Philosophum non inscripsit, ostendit Origenes: certè & in Dialogis varius est, pro varietate loquentium. 40

Xenophon Socraticus formam Dei veri negabat videri posse, & ideo quæri non oportere, vt prodit Arnobius: qui & Aristonē Stoicum similiter ait, Deum omnino comprehendere non posse, affirmasse.

Aristoteles Stagiritæ, non est Platonem doctorem secutus. nam secum ipse dissidere, & sibi inuicem repugnantia dicere & sentire videt. in summa tamen, vnam mentem mundo præesse, & omnium causam statuit. Alia quidem Cicero: sed omnino certi aliquid de Deo, ab Aristotele afferre nō possumus, licet in hoc multi laborauerint, inter quos Fr. Picus meus in libro de Prouidentia.

Speusippus, ex Platonis sorore natus, vim naturalem, animalem, qua omnia regnantur, Deum esse statuit, vt in octauo scribit Arnobius. 50

Alcmaeon Crotoniæ, Soli & Lunæ, reliquisque sideribus, animoq; præterea diuinitatem dedit: qui, vt ait Cicero, non sensit, sese mortalibus rebus immortalitatem dare.

Ecphan-

Ecphantus Syracusius, Deum mentem & animum esse existimauit, vt Origenes scribit.

Epicurus Atheniensis, ex atomis deos suos constituit, & eos quidem corporeos putauit, ab hominibus tamen discretos, hominum tamen figura. Origenes ex Epicuri sententia sempiternos deos & incorruptos ait, sed nihil prouidere. M. Tullius libro secundo de Nat. deor. de deis ab Epicuro constitutis: Non sunt, inquit, de iis corporibus, vt aut casus, aut ictus extimescant, aut morbos metuant, ex defatigatione membrorum: quæ verens Epicurus, monogrammos deos dixit, quod semper iidem sint, nec ira lætitiave mutari. tractum ab eo 10 picturæ genere videtur, quod monochroma est, vnius semper coloris, de quo Plinius libro trigelimo tertio & trigelimo quinto Natural. hist. vel vt Nonius Marcellus exponit, macie pertenuis, ac decoloris: tractum ait à pictura, quæ priusquam coloribus corporetur, lineis ex umbra fingitur. Lucilius, Vix viuo homini, ac monogrammo. & idem alibi, Quæ pictas monogrammi. Quasi id dicat Cicero, Deos qui semper sint eiusdem tenoris, & de deo Epicuri canit Lucretius: Nec bene pro meritis capitur, nec tangitur ira: & reliqua, quæ ait idem poeta. Arrisit ita hæc monogrammi vox Erasmo, vt in sua Prouerbia induxerit.

Brachmanæ, Indiæ sapientes, Deū lumen dicebant, non vt Solem, vel ignem, sed rationem, qua occulta mysteria sapientibus videntur, vt ait Origenes.

20 Stoici vt plurimum Deum diuinam substantiam, intelligibilem, & igneam esse decreuerunt, forma carentem, sed transmutari in quæcunq; velit, & assimilem fieri. Origenes quidem contra Celsum libro 4. videt Stoicos dicere deos putasse corporeos. Idem philosophi astra & cœlestia omnia quæ mouentur, deos putabant: quod & Lactantius scribit. M. Tullius in primo de Nat. deorū, ostendit quātum inter se dissident, nec modò Zenonem secū ipsum, sed illius sectatores, Aristonē, Cleanthem, Perseū, Chrylippum, & Diogenē Babyloniu.

Aristoteles Pōticus, varia de Deo agēs, vt scribit Arnobius. Sed rectius Minutius Felix, vt antè ostendimus. nam aliās mūdo, aliās mēti tribuit principatū.

30 Heraclides Ponticus, Platonius, suos libros fabulis referit, & tum mūdo, tum mentem diuinam esse putauit, & mutabilem Dei formam esse voluit: quin & terrā & cœlum in deos retulit. Arcesilaus Deum solūm dixit assequi posse veritatem, minimè verò hominem, vt ait Epiphanius.

M. Varro Terentius, Deum ait se arbitrari Animam esse mūdi, ipsumq; mundum Deum esse. mox adiungit: mundum diuidi in partes duas, id est in cœlum & terram: & cœlum ipsum quoque bifariam, in æthera & aera: terram verò in aquam & humum, è quibus summum esse æthera, secundum aera, tertiā aquam, infimam terram: quas omnes quatuor partes animarū esse plenas, in æthere & aere immortalium, à summo autem circuitu cœli, vsque ad circulum Lunæ æthereas animas esse astra ac stellas, easq; cœlestes deos non modò intelligi esse, sed 40 etiam videri. Inter Lunæ verò gyrū, & nimborum ac ventorū cacumina, aereas esse animas: sed eas animo, nō oculis videri, & vocari Heroas, & Laruas, & Genios. hæc quidem breuiter ex Varrone. Has itaque de deis opiniones philosophorum, ex multis paucas collegimus. Sed Tertullianus Septimius, vir acutus & eruditus, longè paucioribus in Apologetico recensuit: Inuentum, inquit, solummodo Deum, non vt invenerant, philosophi disputauerunt, vt & de qualitate & de natura eius & de sede disceptarēt. Alij (ait) incorporealem asseuerant, alijs corporealem, vt tam Platonici, quam Stoici, alijs ex atomis, alijs ex numeris, sicut Epicurus & Pythagoras. alijs ex igne, qualiter Heraclito visum est. & Platonici quidem curantem rerum, cōtra Epicurei ociosum & inexercitum, & (vt ita 50 dixerim) neminem humanis rebus, positum verò extra mundum. Stoici, qui signi modo extrinsecus torqueat molem hanc intra mundum: Platonici, qui gubernatoris exemplo intra illud maneat quod regat.

Sed gentium deos commemorati, liceat & Plinij ridiculam penè de deis sententiam

HISTORIAE DEORVM

12 tentiam ascribere. Is igitur libro secundo ita propemodum scribit: Effigiem formamque querere, imbecillitatis humanae reor. Quisquis est Deus, si modo est alius, quam scilicet Sol, & quacunq; in parte, totus est sensus, totus est visus, totus auditus, totus animae, totus animi, totus sui. Innumeros quidem credere, atque etiam ex virtutibus vitisq; hominum, vt pudicitiam, concordiam, mentem, spem, honorem, clementiam, fidem, aut (vt Democrito placuit) duos omnino Poenam & Beneficium, maiorem ad concordiam accedit. Fragilis & laboriosa mortalitas in partes ista digessit, infirmitatis suae memor, vt portionibus coleret quisque quo maxime indigeret. itaque nomina alia aliis gentibus, & numina in iisdem innumerabilia reperimus: inferis quoque in genera descriptis, moribusque & multis etiam pestibus, dum esse placata trepido metu cupimus, & caetera non minus impia, quam ridicula. Sed hic tibi Panegyristae verba de Deo subscribam, magis aliquanto pia quam Plinij: Te, inquit, summe rerum sator, cuius tot nomina sunt, quot gentium linguas esse voluisti, quem enim te ipse dici velis, scire non possumus: siue in te quaedam vis mensque diuina est, quae toto infusa mundo, omnibus miscearis elementis, & sine vilo extrinsecus accidente vigoris impulsu, per te ipse mouearis: siue aliqua supra omne caelum potestas es, quae hoc opus totum ex altiore Naturae arce despicias: te inquam oramus. & reliqua.

Poetarum vero opiniones hic tibi non ascriperim, quoniam nec fixe nec ratae sunt sententiae: nunc hanc, nunc illam, pro persona vel tempore, aliaue occasione, afferunt, vt ex Homero & Vergilio in primis, caeterisque colligimus. Orpheus tamen & Musaeus, Hesiodusque, alique pauci, vt in Poetarum historia ostendimus, non nihil, attulisse videntur, sed sublustri luce. At his omnibus mihi longe sapientius Simonides Ceus, poeta lyricus, de Deo Hieroni Siciliae tyranno respondisse videtur. cum enim de ipso Hiero quaesisset, quid, aut qualis Deus esset, deliberandi sibi vnum diem postulauit, cum idem ex eo postridie quaereret, biduum petiuit. cum saepius duplicaret numerum dierum, admiransque Hiero quaereret, cur ita faceret? Quia quanto, inquit, diutius considero, tanto mihi res videtur obscurior. atque ita tacendo Simonides mihi videtur sapientius de Deo statuisse, quam caeteri philosophi. Hanc tamen eandem sententiam Tertullianus in Apol. Thaleti ascribit, his verbis: Quid enim Thales ille princeps physicorum, sciscitanti Craeso de diuinitate, certum renunciauit: commeatus deliberandi saepe frustratus. Haec tamen ille.

Sed vt institutum de deis sequamur, a me susceptum, multa M. Cicero ex Stoicorum sententia in secundo de Nat. deorum enumerauit: inter quae ea est reposita ratio, quae physica appellata est, ex qua plurima deorum multitudo effluxit, qui specie humana inducti fabulas poetis, si non & historicis, suppeditauerunt, & hominum vitam omni superstitione refererunt: quae vetus quidem opinio non modo Graeciam, sed & nostros, & totum denique orbem opleuit, vt procedente Opere ostendemus.

Martianus libro secundo Nuptiarum, cum animaduertisset M. Tullium in secundo de Diuinatione, ex Hetruscorum disciplina caelum in sedecim regiones diuisisse, deos deasque plerosque ex his 16 regionibus enumerat, quam particulam hic ego ascribam: alio enim, quam Varro, quamue Hierocles, & alij, deos recenset. ita ille igitur: In 16 (inquit) discernitur caelum omne regiones, in quarum prima sedes habere memorantur post Iouem dei Consentes, Penares, Salus ac Lares, Ianus, Fauores, Opertanei, Nocturnusq;. In secunda itidem mansitabant, praeter domum Iouis, quae ibi quoque sublimis est, vt est in omnibus praediatus, Quirinus, Mars, Laris militaris: Iuno quoque ibi domicilium possidebat, Fons, & Nymphae, deique Nouensiles. Sed de tertia regione vnum placuit corrogari. nam Iouis secundani, & Iouis opulenti, Mineruaeque domus illae sunt constitutae. Sed omnes circa Iouem fuerant in praesenti. Discordiam vero, ac Se-

ac Seditonem, quis ad sacras nuptias corrogarit: praesertim cum ipse Philologiae semper fuerint inimicae. De eadem igitur regione solus Pluton, quod patruus sponi est, conuocatur: tunc Lympha syluestris, Mulciber, Lar caelestis, nec non Familiaris, & Favor, ex quarta regione venerunt. Corrogant ex proxima traueserunt domibus coniugum regum, Ceres, Tellus, Terraeq; pater, Vulcantis, Genius: vos quoque Iouis filij, Pales et Favor, cum Celebritate Solis filia, ex sexta poscimini: nam Mars Quirinus, & Genius, superius sunt postulati: sic etiam Liber, ac Secundanus, & Pales, vocantur ex septima. Fratrem quippe ex eadem post longam deliberationem placuit adhiberi, quod crebro ipsi Cyllenio fuerit obsecuta. Octaua vero transcurritur, quod ex eadem cuncti superius corrogati, solusq; ex illa veris fructus adhibetur. Iunonis vero Hospitae Genius, accitus ex nona. Neptune autem, Lar omnium cunctalis, ac Nerita, tuq; Conse, ex decima conuenistis. Venit ex altera Fortuna, & Valetudo, Fauorq; Pauore & Manibus refutatis: quippe hi in conspectu Iouis non poterant aduenire. Ex duodecima Sanctus tantummodo aduocatur. Fata vero ex altera postulatur: caeteri quippe illic dei Manium demorati. Ex bisseptena Saturnus, eiusque caelestis Iuno consequenter acciti, Veiovis ac dei publici ter quino ex limite conuocantur. Ex vltima regione, Nocturnus, Ianitorisque terrestres similiter aduocati. Atque haec nus de 16 caeli regionibus, Martiani ipsius verbis potius, quam vel nostris, vel a Crinito interpolatis, vt ab eo deos quosdam commemoratos videres, qui minime sunt ab aliis. Alij porro Dei qui non essent in 16 his regionibus ascripti, ab eodem Martiano & Seruio *αζωνοι* vocati fuerant, quasi non continerentur in his 16 zonis, id est circulis: de quibus quidem deis alio loco non multo post differemus.

Prerunt qui deos breuius hac diuisione notarent, Coelestes, Terrestres, Inferos, Manibus, Pontanos, Fluuiates. De vltima vero, apud Romanos vnde dicitur, vt Augustinus in *de Civitate Dei* refert, debum in genere tradidit vnum a poetis, alterum a philosophis, tertium a principibus ciuitatis. Primum genus nugatorium fuisse dicit, quod multa de deo fingerentur indigna, & his commode afferre possumus eam theologiae diuisionem, quam M. Varro in *libris Antiquitatum diuinarum humanarumq; rerum* fecisse legimus apud Augustinum: Mythicon scilicet, hoc est fabulosum: Physicon, id est naturale: & *απολιτικον*, id est ciuile. Primum ait mendacissimum, & turpissimum: secundum a populis remotum, parietibus inclusum: tertium ciuile & populare, ab antiquis institutum. primum pertinet ad theatra, secundum ad mundum, tertium ad vrbes & sacerdotes.

Scribit Dionysius Alicarn. libro 2 Antiquit. Romanos, videlicet veteres, poetarum commenta de deis eiecisse, quibus Dei inter se pugnantibus dissidentibusq;, & adulteria perpetrantes, eiusmodiq; facere finguntur, quae non modo de deis ipsis, sed nec de viris quoque probis digna essent vt dicerentur. Similia his & Eusebius Pamphili scribit in Praeparatione euang. Aegre fert M. Cicero libro secundo de Nat. deorum, sub persona Q. Lucilij Balbi, commenticios deos ita institutos. ita enim ait: Videtisne igitur vt a physicis rebus bene atq; vtiliter inuentis, ratio sit tracta ad commenticios & fictos deos: quae res genuit falsas opiniones, erroresq; turbulentos, & superstitiones penè aniles. Et formae enim deorum nobis, & atates, & vestes, & ornatus noti sunt: & caetera quae subiugit. Quin etiam Varro, Antiquos ait simulachra deorum & insignia ornatusq; finxisse, quae cum oculis animaduertissent hi qui adissent doctrinae mysteria, possent animam mundi ac partes eius, id est deos veros animo videre: quorum qui simulachra specie hominis fecerunt, hoc videri secutos, quod mortaliu animus, qui est in corpore humano, similis est immortalis animi, tanquam si vasa ponerentur causa notandorum deorum: & in Liberi adem cenophorum sistetur, quod significaret vinum: per id quod continet, id quod continetur: ita per

illum appellat. Plato etiam in Parmenide, ait nullum Deo nomen esse inditum, non definiri posse, non scientia capi, non in sensus nostros incurrere, nullam de eo haberi opinionem: quocirca neque nominari, neque dici, neque cogitatione comprehendi, neque cognosci, neque ab ullo ente sentiri. quin & ante Platonem Hermes Trismegistus, & ipse *Δὸν ἀδώνυμος* dixit. ita enim scribit, *ὁ δὲ θεὸς ἔστι, ὁ δὲ εἰς ὄνομα τῶν θεῶν οὐκ ἔστι γὰρ ὄνομα ἀδώνυμος*. hoc est, Deus vnus, hic autē vnus nomine non eget, est enim ens sine nomine. Idem Trismegistus alibi, *ὁ δὲ ὄνομα ἔδύναται ἀνθρώπων σόματα λελεθῆναι*. hoc est, Cuius nomen non potest humano ore efferi. qua ex re & Apollinis Delphicum oraculum ita cecinit, *ὁ τὸ ὄνομα μηδὲ λόγῳ χαράμενος*. hoc est, Cuius nomen nec oratione capi potest. Lactantius autē Firmianus: Deo, inquit, nomen non est, quia solus est. & paulo post: Deo autem, quia semper vnus est, proprium nomen Deus est. D. Dionysius verò, *ἀόρητος τὸ λόγῳ παντὶ τὸ ὑπέρολογον, ἀγαθός*. hoc est, omni sermone ineffabile, super omne verbum, bonum. & huiusmodi mille alia. Libet hic rem miram tibi asserere, fides sit penes auctorem. Lactantius quarto Theb. comment. Hetruscos confirmare ait, nympham, quæ cum nupta fuisset, prædicasse, maximæ Dei nomen exaudire hominem per naturæ fragilitatem pollutionemque fas non esse: quod vt documentis assereret, conspectu cæterorum ad aurem tauri, Dei nomen nominasse, quem illuc vt dementia correptum, & nimio turbine coactum exanimasse: & reliqua. Sed vt rem nostram planius patefaciamus, altius aliquanto repetam. Varro in iis libris quos 20 Rerum diuinarum & humanarum inscripsit, deos diuisit in certos & incertos. namentrium extremorum librorum primum de deis certis absoluit, alterum verò de deis incertis. In iis igitur ita scribit: De deis populi Romani publicis, quibus ædes dedicauerunt, eorumque pluribus signis ornatos notauerunt, in hoc libro scribam: sed vt Xenophanes Colophonius scribit, quid putem, non quid contendam, ponam. Hominis enim est, opinari: Dei, scire. Sic Varro. Horum verò Deorum etiã mentio facta est a Septimio Tertulliano, lib. primo, aduersus Marcionem. Benedictus Aegius. Patet igitur, deos incertos vocasse, quorum certa ratio reddi non possit, qui sint: certos verò, de quibus nullo modo dubitari potest, Solem, Lunam, Cœlum, Terram, & cætera. vnde Lucanus in Pharsalia, de Hebræorum deo, Incerti 30 Iudæa dei, dixit. Nec tamen incerti dei, & incogniti dei, iidem habebantur, qui a Græcis *θεοὶ ἀγνώστοι* vocati sunt, quorum Pausanias in Attica meminisse, eorumque aras celebrat, hoc est, *θεῶν ἀγνώστων ἑσπερῶν*, quæ a Epimenidis vatis Cretensis suasio- ne erectæ fuerunt. Cum enim terra Attica pestilentia laboraret, consultum est ab Atheniensibus oraculum, quibus Pythia respondit, urbemque & agros expiari oportere, non expresso cui Deo sacra res esset faciendæ. Epimenides ab Atheniensibus per Niciam Nicerati filium accitus, iussit per agros oues nigras dimitti sacerdotibusque eas subsequi, & quo quæque loco constitissent, ibi Deo ignoto propitio immolari debere. Itaque ex eo tempore, vt ait Diogenes Laertius, frequens per agros Atticæ, aræ sine nomine Dei videbantur. id actum esse 27 Olympiade, 40 idem scribit Diogenes: Suidas 42, nisi forte duæ fuerint expiationes: nam senem Epimenidem eo fuisse tempore, Suidas ait, & Athenas exiisse ab scelere Cylonio, de quo scelere historiam recitat Thucydides, & post eum Hesy-chius, aliique. Meminit & de deis ignotis Pausanias in Eliacis. & post eum Cicero, Hesy-chius, aliique. Ait enim, cum de aris magnis & paruis in Olympia, et Ioue Olympio, *πρὸς αὐτῶν δ' ἐστὶν ἀγνώστων θεῶν ἑσπερῶν*. Apud hunc, inquit, deorum ignotorum ara. Meminit & D. Lucas in Actis apostolicis, cap. 17, ita de Paulo loquens: Præteritis & conspiciens vestros cultus, inueni & aram in qua erat inscriptum, *ἀγνώστων θεῶν*; id est, ignoto Deo. Meminit & de deis ignotis Tertullianus aduersus Marcionem. Sed nec illud intactum relinquam, deos nullis cognominibus cultos fuisse 50 se a Pelasgis, vt Herodotus in secundo scribit. Nec id præterea te lateat velim, peregrinos & hospites deos, ipsos etiam Athenienses (adeo erant religionibus additi) coluisse, & iis aras fecisse, quos & *θεοὶ ἑσπερῶν* vocabant, vt Apollonia-

nes scri-

nes scriptis prodidit, & notat Hesy-chius. Hos verò Deos Latine Cicero alienigenas vocat. Suidas etiam de Xenicis cum alibi, tum in Hye deo, quem ait ab Aristophane inter eos deos connumeratum. Meminit & Cicero secundo de Legibus. Sed iam cætera exequamur. Cœlites dei si dicti fuere, qui a superiore æthere ad Solem vsque demeant, & causarum latentium arcana componunt, ἀπαθείαςque perhibentur. Dei autem secundi, a Sole ad Lunam vsque: hi vaticiniis, somniis ac prodigiis, cæterisque similibus præesse credebantur. Fuerunt & ei reputati Maiorum gentium, vt est apud M. Tull. in Tusc. & Lactantium in primo: qui & Maiores dei dicti fuerunt, vt puto, vt est apud D. August. sicut etiam Minuti, qui & 10 Minores, & Minorum gentium vocabantur: qui & Minuscularij dicti sunt, vt est apud eundem Augustinum legere ex Varrone. tamen in plerisque exemplaribus, non Minuscularios, sed Munuscularios legatur, quasi a Munusculis, id est paruis muneribus quæ hominibus præstent, appellent. Alij sunt Augustini codices, qui neutram prædictorum habent lectionem, sed Numuscularios habent, vocem (vt videtur) a numo deductam: quæ mihi vt cunq; suspecta est, donec apud idoneum aliquem scriptorem eam comprobem. Minorum verò gentium quos appellabant, ex hominibus in deorum numerum tralatos, qui & Ascripticij dici possunt. Hos Græci *παρρηγεγραμμένους, & μετοίκους*: illos verò, id est maiorum gentium, *ἑγγεγραμμένους* vocitabant. nam & Lucianus *ἑγγεγραμμένους* Apollinem ait, id est scriptum in 12 deorum albo. Consentes & dei fuere, quorum crebra mentio apud auctores: vnde & sacra Consentia, quæ tamen Festus existimat consentientium esse. Consentas quidē deos, eos dicebāt veteres, vt Augustinus in 4 de Ciuit. Dei scribit, qui in consilium Iouis adhiberi putabantur. Hi & Penates, & Urbani etiam dicti. duodecim hi fuerunt, sex mares, & sex foeminae: quorum imagines aurata stabant apud forum, vt Varro ait lib. 1. de Re rustica. Hos Ennius, vt Apuleius & Martianus scribunt, duobus versibus complexus est:

*Iuno, Vesta, Minerva, Ceres, Diana, Venus, Mars,
Mercurius, Iouis, Neptunus, Vulcanus, Apollo.*

Dicti Consentes, quasi consentientes. De 12 his deis, quos in consilium habet Iupiter, Anneus Seneca meminisse lib. 2. Quest. nat. ex Hetruscorum disciplina. Quod autem hi 12 dei, 12 mensibus præsiderent, docuimus in lib. de Annis & mensibus. Si quidem Ianuarij tutelam, vel (vt aiunt) pontificium habere Iuno credebatur, Februarij Neptunus, Martij Minerva, Aprilis Venus, Maij Apollo, Iunij Mercurius, Iulij Iupiter, Augusti Ceres, Septembris Vulcanus, Octobris Mars, Nouembris Diana, Decembris Vesta. M. quoque Manlius mathematicus libro Astronomico secundo, eisdem 12 deos signis cœlestibus eorundem mensium his versibus assignat:

*His animaduersis rebus, quæ proxima cura
Noscere tutelas, adiectaq; numina signis,
Et quæ cuique Deo rerum natura dicant,
Cum diuina dedit magnis virtutibus ora,
Condidit & varias sacro sub nomine vires,
Pondus vt rebus persona imponere possit.
Lanigerum Pallas, Taurum Cytheræa tuetur.
Formosos Phœbus Geminos, Cyllenia Cancrum.
Iuppiter & cum Matre deum regit ipse Leonem.
Spiciferæ est Virgo Cereus, fabricataq; Libra
Vulcano, pugnax Mauorti Scorpius hæret.
Venantem Diana virum, sed partis equinæ
Atq; angusta fouet Capricorni sidera Vesta,
Et Iouis aduersum Iunonis Aquarius astrum est,
Agnoscitq; suos Neptunus in æquore Pisces.*

B

Hæc bis vates cecinit Manlius. Sed & 12 deos alios Consenteis agricolarum duces, hos Varro enumerat: primò Iouem & Tellurem, qui & parentes magni dicuntur, Iupiter scilicet pater, & Tellus mater: secundò Solem: & Lunã, quorum tempora obseruantur: tertio Cererem & Liberũ, quòd ab his cibis & potio venit è fundo: quartò Robigum & Floram, quibus propiciis neq; rubigo frumenta, neq; arbores corrumpit, neq; non tempestiue florët, vnde Robigalia & Floralia: tum Mineruam & Venerem, quarũ vnus procuratio oleti, alterius hortorum, vnde & rustica Vinalia instituta: demum Lympham & Bonũ euentum, quoniam sine aqua & successu misera est agricultura, & frustratio quedam. Duodecim præterea deorum apud Græcos crebra est mentio, Herodotũ, Strabonem, Pausaniam, alios. quin & eis 13 adiectum, Alexandrum Macedonem, refert Diodorus Siculus in Alexandro, hoc est 17 lib. Bibliothecæ, quibus lib. (vt ait Plin.) desit apud Græcos nugari Diodorus. Quidam hos maiorum gentium deos crediderunt. Sanè & hos duodecim deos in Italiam deportatos quidam scribunt, & Pisis aram habuisse communem, quæ δώδικα θεῶν ἑσπερίων, id est 12 deorum ara vocaretur.

Semidei etiam fuerunt, quos Græci ἡμιθεοὺς vocabant. hi animas cœlestes credebantur gerere, sacræq; mentes, atq; sub humana effigie in totius mundi comoda procreatos antiquitas existimauit. Hi quidem ab Heroibus, teste Labeone apud Aurel. Augustinum, diuersi, & antè positi putabantur. Heroes verò dicti sunt ἀπὸ τῆς ἡρώς, id est lunone, vt communis opinio tenet. Augustinus libro 10, cap. 21. ita scribit: Heroium nomen ab Iunone dicitur tractum, quòd Græcè Iuno ἡρᾶ appellatur: & ideo nescio quis filius eius secundum Græcorum fabulas Heros fuit nuncupatus. Martianus tamen: Heroes, inquit, nuncupati, quòd Heram veteres terram dixerunt. Idem & Græcus Theophilus, item Iamblichus, & vetus Homeri interpretes, ἡρᾶ ἢ γῆ, κατὰ δὲ διάλεκτον. ἐκ δὲ τῆς γῆς ἐπὶ λέγειν τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων. Heram inquit terram, secundum linguæ proprietatem: ex terra enim humanum genus effectum est. Plato tamen in Cratylō, ἀπὸ τῆς ἡρώς heroes vocatos ait, id est ab amore: quòd videlicet heroes, vel ex amore eorum erga mulieres humanas, vel amore virorũ erga deas sunt geniti: vel, vt idem ait, si secundum priscam Atticorum linguam hoc consideremus, reperiemus parum mutatum esse nominis gratia ex ἡρώς, id est amore, vnde sunt heroes geniti. vel dicti, inquit, Heroes παρὰ τὸ ἡρᾶς, quòd dicere significat, quòd Heroes facti fuerunt, & ad interrogandum dicendumq; paratissimi. & reliqua, quæ summus philosophus exequitur, & quæ ex Proclo excerpta, Græca dicuntur scholia. Fuere demum qui Heroes ἀπὸ τῆς ἀρετῆς, hoc est, à virtute nuncupatos dicerent, quòd scilicet virtute Heroes præditi essent. Hierocles quidem insignis philosophus, & ipse ἀπὸ τῆς ἡρώς, vt Plato, heroes denominatos ait, non quòd amore sint geniti, sed quòd ipsi planè amore pleni essent. Grammaticus porro Seruius, potestates supernas existimauit corporibus sese humanis infundere, vnde procreantur Heroes.

Indigetes dei antiquis vocati: Seruius in 12 Aeneid. duplici ratione indigetes dici asseruat: vel secundum Lucret. quòd nullius rei egeant, quasi Nihil indiga curæ: vel certè (ait) indigetes dei sunt ex hominib. facti, & dicti indigetes. Alij, quasi in deis agentes, qui ex hominibus ad diuinitatē peruenissent. Fuere qui indigetes putarent eos, quos indigitari, hoc est, vocari & nuncupari nefas esset: atq; hos eos deos fuisse, in quorũ custodia essent vrbes gentesq;. Alij dicunt, si indigitare inuocare est, deos illos indigetes esse potuisse, qui inuocati faciles sint, & prestò adsint. Alij sunt qui putant indigetes appellari, quasi in loco vel geniti, vel degentes, & magis propitiã patriæ, loco & ciuibus. Verg. Dñ patrij indigetes, &c. Lucanus, Indigetes fleuisse deos. Lege Decij devotionē apud Liviũ. Hinc & Aeneas Iupiter indiges dictus est, vt ait Liu. in 1. lib. Ouid. in 14. Metamorph. de ipso eodē Aenea à Venere genitrice expiato, et deo factio, ita cecinit:

Lustratum

Lustratum genitrix diuino corpus odore,
Vixit, & ambrosia cum dulci nectare mixta
Contigit os, fecitq; deum, quem turba Quirini
Nuncupat indigetem, temploq; arisq; recepit.

Tibull. lib. 2. ad Aeneam loquens:

Illic sanctus eris, cum te veneranda Numici
Vnda deum cœlo miserit indigetem.

Aeuiteri dei appellantur, quòd æuo sempiterno permaneant: qualis Iupiter, quem sic vocauit Ennius. Apuleius: Aeuiteros deos in sublimi ætheris vertice locatos, ab humana contagione procul discretos: & cætera. Seruius videtur Aeuintegros ab Ennio vocatos dicere. Elogium antiquũ legitur, D. P. O. T. ET GEN. AEUIT. D. quod Pet. Crinitus & Cœlius noster ita interpretati sunt: Deis potentibus & Genio Aeuitero dicatum. Sed & Plin. de Aeuitero deo meminit, in cuius sacris fururum bouem immolari mos fuit, quòd est à Verrio Flacco notatum.

Selectos deos vocabant Romani præcipuos, & summates, qui habebant ampliore potestatem, quiq; celebriores, & in maiori haberentur cultu ac veneratione. à D. August. ex Varrone viginti numerantur, duodecim videlicet mares, & 8 fœminæ: Ianus, Iupiter, Saturnus, Genius, Mercurius, Apollo, Mars, Vulcanus, Neptunus, Sol, Orcus, Liber pater: Tellus, Ceres, Iuno, Luna, Diana, Minerva, Venus, Vesta. Certè selecti alij erant à Consentiētibus, de quibus iam egimus, quòd & Augustinus notauit in 4. ne & tu fortè fallaris, vt plerique, quos honoris causa non est cur nominem.

Semones deos dici voluerunt antiqui, vt ad Chalcidium scribit Fulgentius, quos nec cœlo dignos putabant, ob meritũ videlicet paupertatē, sicut Priapus, Hippona, Vertumnus: nec terrenos eos reputare volebant, propter gratiæ venerationem. sicut Varro in Mystagogorũ lib. ait: Semonēq; inferius derelicto, Deum depinnato attollam orationis eloquio. Liuius dixisse videtur, Semoni Iano templum à Romanis dicatum fuisse: etsi sunt codices, qui Semoni Iano con iunctim, & per L. proferant. verba Liuij hæc sunt lib. 8. ab V. C. Vitrubiũ in carcere asseruari iussit, quòd ad Cos. redisset, tum verberatũ necari: ædes eius quæ essent in Palatio, diruendas, bona Semoni Iano censuerunt consecranda: quòdque aris ex eis redactum est, ex eo ahenei orbes facti, positi in facello Semoni Iani aduersus ædē Quirini. Porro Alexander Semoni Sango, alij Sabino Sango, vel Sancto legunt: de quo plura alibi dicturus. Legi & qui Semones interpretarentur quasi semihomines, quæ speciosa quidem interpretatio videtur. Porro & Macrobius Semoniam inter eas, quæ fetrias nominatæ facerent, reponit. D. Augustinus Semonem Ianum præesse seminio, innuere videtur, cum infans concipitur. Sunt qui & hos Patellarios vocent, quorũ mentio apud Plautum: Dei me omnes magni minutiq; & patellarij. Hi etiam dici videntur parui dei, ab Horatio lib. 3. Carm. Patellarios, eruditi dictos existimant à pateris, vel patellis, quibus veteres deis his sacra faciebant. Ouidius in Fastis:

Fert missos Vestæ pura patella cibos.

Seruat ad nos vsq; Patenæ nomen. Quidam & iis Medioximos conferunt, de quibus nobis agendum est copiosius in Geniis. A Semonibus deis alij sunt Sumanes, dei inferni, quorum meminit Martianus in secundo.

Nouensiles dei à Sabinis Romam deducti existimantur, atq; iis à Tatío rege ex voto ædes dicatæ fuerunt, quibus indigitamenta hæc ascribit Varro: Herculem, Vestam, Salutem, Fortunam, Fortem, Fidem: quæ voces quanquam Sabinorum linguã sapere vident, ad Romanę tamen linguæ speciem adornatæ sunt. Non desunt qui Nouensiles hos deos appellatos putant, quòd nouissimè in deorum numerum recepti sint, quasi nouissimè, id est nuper salientes: hoc est, in deorum numerũ ascendentes. Sunt qui Nouensides appellant. De his post Var-

ronem de lingua Latina, & T. Liuius meminit libro octauo ab Vrbe condita, in Decij pro legionibus Pop. Roman. deuotione: & Martianus in Nuptiis, eos in secunda regione coeli collocat, vt supra meminimus. Sed de his deis libet aliquanto, quam adhuc caeteri, locupletius differere, vt videas quam ingeniosa fuerit antiquitas in falsis suis asserendis deis. Noueniles Pifo. deos esse credidit nouem, in Sabinis apud Trebiam constitutos. Hos Granius Musas putat, consensum accommodans Aelio. Nouenarium numerum tradit Varro, quod in mouendis rebus potentissimus semper habeatur, & maximus. Nouitatum, ait Cornificius, praesides, quod curantibus his omnia nouitate integrentur & constent: deos nouem Manlius, quibus solis Iupiter potestatem iaciendi sui permiserit fulminis. Cincius numina peregrina, nouitate ex ipsa appellata pronunciat. nam solere Romanos, deos omnes urbium superatarum partim priuatim per familias spargere, partim publice consecrare: ac ne aliquid deorum multitudinem aut ignorantia praeteriretur, breuitatis & compendij causa vno pariter nomine cunctos Noueniles inuocari. Sunt praeterea nonnulli, qui ex hominibus diuos factos, hac praedicant appellatione signari: vt est Hercules, Romulus, Aesculapius, Liber, Aeneas. atque haec tenus inuenio dissentientes de deis his auctores, contra quos Arnobius in tertio aduersus gentes disputat.

Diui potes dei, quos vt Varro scribit, Augurum libri scriptos habent, sunt pro his quos Samothraces vocabant, *ἑοὶ δὲ ὑπὸ τοῖς*, vel vt Latini codices habent, Theodinae: haec duo, coelum & terra, anima & corpus, humidum & frigidum.

Materas deas cultas ab antiquis legimus, quibus hastae dicarentur, affigerenturque. Aegypti quippe, siue Aegypti in Sicilia urbs fuit, non magna, sed valde vetusta & celebris, harum deorum religione: quarum templum a Cretensibus positum fuisse ferunt, vbi hastae quaedam ostendebantur, & ex aere cassides: & haec quidem Merionis, illae vero Vlyssis inscriptiones habebant, vt Plutarch. in Marcello prodidit. Materes quoque Gallorum tela fuere, vt in Annotationibus ostendi.

Appiades dea quae dicantur ab Ouidio libro de Arte amandi tertio, video a multis quaeri:

His Venus est templis multo radiantibus auro

Lata videt lites, Appiadesque dea.

In secundo autem de Remed.

Turpe, vir & mulier iuncti modo, protinus hostes:

Non istas lites Appias ipsa probat.

Quidam deas quae habebant templa apud aquam Appiam prope forum Caesaris, & Venerem in primis intelligunt, Pallada, Pacem, Concordiam & Vestam. nec tamen facit, quod affertur ab aliquibus ex epist. in tertio Famil. Ciceronis: Non solum Pallada, sed etiam Appiada nominabo. Illud vero Plinij ex 36, Entochi Appiades & Hermerotes: Herm. Barbarus se nescire fatetur. Hippades statuam mulierum equestres, cuiusmodi Amazonum: alij Hippadas. Hippades sacrificia quaedam Athenis, quae mittebant equites, hoc est *ἵππες*. Ego puto omnino ab Ouidio Viri placam deam designari: sed quare Appiades, adhuc nos latet.

Ἐργόνοι, id est, animales geniti dei existimati, teste Proclo in Hesiodi commentariis, vitae productores, quibus perennes aquae & fluij sacrati credebantur. De deis quidem animalibus ego alias plura, cum de demonibus agam, quin etiam Iouem *ῥωγόνους* legi apud Hesychium, qui & eundem Phytalmion vocat, vt alibi dicam.

Prodronei dei, *ἑρὸδρονέοι θεοὶ*, Dei qui in praestruccionibus aedificiorum ab antiquis colebantur, de quibus mentio est apud Pausaniam in Attic. vbi de Megarensibus agit, ait enim: Ostenduntur foci deorum *ἑρὸδρονέων*, qui a Domitio vestibulares, a Romulo praestruccores appellantur: quibus cum Alcathous murum condere inciperet, sacra fecisse dicit. Hinc & Prodromia Iuno, apud Sicyonios culta, hanc Phalces dedicauit, Temeni filius, ducem sibi deam Sicyonem proficiscenti futurum sperans.

ἄλωνος

ἄλωνος θεοὶ, eosdem & communes deos Latini vocauerunt, de quibus ex Martiano antea meminimus. Sic vero de his propemodum Seruius: Dei, inquit, communes sunt, vt alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria, quod ij in bello vtrique parti possunt fauere. Vt autem altioris scientiae hominibus placet, dei communes sunt, qui *ἄλωνοι* dicuntur: id est, qui coeli certas non habent partes, sed generaliter a cunctis coluntur. vbiq; enim eos esse manifestum est: vt Mater deum, cuius potestas in omnibus zonis est. Alij communes deos volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem. hi enim apud omnes inueniuntur, & sunt in omnibus terris. haec ferme Seruius. Vergilius:

In mediosq; focos, & deo communibus aras.

Quare vero sit communis deus Mars dictus, suo loco copiose dicemus. Sed & hoc Erasmus dixit in Prouerbiis.

Potniades dea dicta fuerunt, furorē facientes, hoc est *μακροποιοί*. Non procul vero a Potniis Boeotiae urbe, puteum fuisse legimus, ex quo si aqua hausta fuisset ab equis indigenis, furore agitabantur: vnde earum nomen. Sed Hesychius Bacchas & Maenadas hoc vocari nomine scribit. A Potniis autem, vel Potnia ciuitate, Potniades equae dictae sunt Vergilio in Georg. quem locum tamen velim consideres, an recte succedat, vt Probus & Seruius comminiscuntur. Verus Vergilij hi sunt in tertio Georg.

*Scilicet ante omnes furor est insignis equarum,
Et mentem Venus ipsa dedit, quo tempore Glauci
Potniades malis membra absumpsere quadrigae.*

His Deabus statim tempore, vt scribit Pausanias, & alia patrio ritu sacra faciunt: & intra eas aedes quae Megara vocant, lactantes sues mittunt: eas exacto anno, iisdem ferè anniuersariis diebus, apud Dodonem pascere aiunt.

Pataicos, siue Patacos, vt ab aliquibus scribitur, deos Phoenices vocabant, quos in triremium proris circumferre solebant, Pygmaeorum quadam (vt ait Herodotus) imagine. Sed Hesychius non duplici, sed simplici enunciatore videtur, & item Herodotus in Thalia. Ita vero scribit Hesychius: Pataici dei Phoenices sunt, quos ij constituunt in proris nauium. Pataici perperam in Vallae codice legitur: vnde anfa fuit, vt quidam male enunciarent. Porro & *χυτρεός θεός* etiam vsq; in prouerbiu deductus est, hoc est ollaris deus, in contemptibiles & humiles. meminit Aristophanes in Nubibus. Sumptum opinor ab antiquorum deis, qui vel Plin. teste fictiles fuerunt, vel patellarij. Erasmus in minutos deos, quales Silenos, Priaposve, deflexit. Prouerbiij meminit & Zenodotus.

ἄρκαδοὶ θεοὶ, id est, puri dei colebantur ab Arcadibus, quorum templum erat in colle Pallantio: ad quorum numen iusiurandum Arcades habere solebant. Horum deorum nomina se nescire fatetur Pausan.

Cabiri dei habitj, vel ministri potius deorum, alij demones existimarunt: de quibus tam frequens est mentio Graecis, Orpheo, Apollonio, Straboni, caeteris. Fuere qui Cabiros eosdem & Corybantes facerent, vt in decimo docet Strabo. Stesimbrotus Thasius hos in Samothrace sacra fecisse ait, & dictos a Cabero Berecynthiae monte. Cabirorum in Aegypto templum celebre legimus, quod ingredi quempiam fas non erat, sacerdote duntaxat excepto: quod Cambysen ingressum, prodit Herodotus, & omnia evertisse: quin & illud incendisse tradit. Fuit & Cabirorum aedes in agro Thebano, & item Caberiae Cereris, quorum ea fuit religio, vt qui illi manus intulissent, deorum iram euadere non possent: id quod pluribus Pausanias ostendit, Mardonij Persae & Alexandri militum exemplis. quorum & Cereris sacra ne proderet, religione se prohibendum scribit. Ad Promotheum tamen, & Etnaeum eius filium, Cabirorum gentis Cererem quondam accedentem, quaedam illi tradidisse & apud illos deposuisse dicit, sed quae nesciantur, nec fas sit ea eloqui: tantum ait, Cabirorum iras ac indignationem hominibus esse inexorabiles. Pherecydes vero monumentis

literarum

literarū pdidit, ex Cabera Protei filia, & Vulcano, tres Caberos & tres Caberidas nymphas procreatas, & vtrisque fuisse templa dicata: in Lemno verò & Imbro Caberos præcipuo honore habitos. Fuerunt & sacra & telete Caberorū in Samothracia: nomina Mnaseas memorat quatuor, Axieros, Axio-cerfa, Axio-cersos, & Casmilus. Alij Caberos appellatos putant à Cabiris Phrygiæ montibus, atque inde traductos. Quidam duos Cabiros tantummodò putauere, Iouem & Dionysium. Alij filios Elestræ & Iouis, Dardanum & Iasiona: quidam Iouis & Alliopes, vt Strabo. Acusilaus Argiuus ortum Cabira & Vulcano Camillum refert, ex quo nati tres Caberi, & tres Caberides nymphae, vt ex Pherecyde recitauimus. Miradum illud de Cabiris traditur, si credere dignū est, quòd 10 qui eorum sacris initiati essent, omnem maris tempestatem euadere crederetur. Plura ex Græcis commētariis congerere possem, nisi me Cœlij dialogus Equitatio, quò etiam me loquentem hac de re introduxit, ab hoc labore supersedere moneret: ad quem te legendum hortor, vt inde multam frugem colligas.

Curetes qui fuerint, vnde dicti, quæ primū loca incoluerint, in quæ migrarint, longa narratione & docta Strabo in decimo exequitur. Eos enim quidam Acarnanes, alij Creteses, nonnulli Aetolos, aliqui ex Eubœa genus duxisse prodiderunt: qua de re idem Strabo Homeri carmen altius & reperit, & exponit. Arthemathus, quidem Eubœus Curetas Chalcidem incoluisse voluit, vnde & ipsi χαλκιδίαι vocati, ab armis æreis. Cùm verò Eubœi de Lelanto campo as- 20 siduè pugnarent, & hostes anteriorem captarent cæsariem, eosq; distraheret, ab occipite capillatos extitisse, à fronte detonsos, inde ἀπὸ τῆς κόρης, id est tonsura, Curetes, hoc est detonsi appellati sunt. Autumat quidā dictos, quòd velut κόραι, id est puellæ, muliebres & longas stolas induerent: eo enim habitu cum primis Aetolos vsos fuisse legimus. Alij, quòd κόροι, id est curatores, κροτοφοεῖς, id est, educarent Iouem. Sunt qui ab heroe quopiam denominatos putent. Sunt qui à Curio monte Pleuroni adiacente. Sunt & qui Thestium Curetum ductorem tradant, qui Pleuroniam tenuerit. Alij Curetas dæmonas quosdam fuisse opinantur, deorumq; ministros: inde & Iouis educatores traditi sunt. Sunt qui eosdem fuisse credant Curetas, Cabiros, Telchinas, Corybantes, & Idæos dactylos. Sūt 30 & qui cognatos existiment, nonnihlq; differre, omninoq; furore quopiam motos: quin & eosdem nō in Creta solū, & Phrygia, sed & in Samothrace fuisse, et Lemno, perhibent. Diodorus ait quosdam existimasse, Curetas progenitos ex Idæis dactylis: alios ex terra, & eos in montibus & conuallibus, tectaq; ac indumenta quæ natura præberet habuisse, nondum repertis domibus. Sanè & Curetas Enopliam, id est armatam saltationem, & Pyrrhichiam induxisse, testis est Strabo: & ἐνθροιστομόν, & cerimoniarum ritum, quæ mysticè figurabant armifona saltatione, qua fingebāt Saturnum filios vorare solitum, & Rheam cū id nosset, partus dolores dissimulasse: & vt in lucem infans editus esset, illum per hos 40 Curetas in loca abdita ablegasse: hos tympanis armorūq; instrumentis, ne infans agnosceretur, abstulisse, & in Ida monte nutrisse ferunt. Fuere qui Curetas lusores & saltatores dixerūt, alij tibicines & Phryges: alij terrigenas, & Chalcapidas, hoc est, qui scutis æreis vterent. Est quoq; in fabulis legere, Rheam in Idæ montem ex fuga delatam, cū puerperij tempus instaret, primam montis partem manibus apprehendisse, atq; ita partu solutam: ex impressione verò palmarum Curetas prodiisse, qui & Idæi dactyli nominati: sicut à pupillis oculorum, quas Græci κόραι appellat, vel à galearum cono, Curetas. Sunt qui non à Rheam, sed ab Anchiale nympha id factum tradunt, vt Varro Attacinus canit:

Quos magno Anchiale partus adducta dolore,

Et geminis capiens tellurem Oaxida palmis, &c.

Porrò Curetas Diodorus ait, cū prudentia eminerent, permulta ad vitā vtilia excogitasse. nā primi omnium greges coegerunt, reliquaq; māuefecere pecora: mellis insuper vsus, & sagittandi venandiq; modū induxisse perhibet, hominumq; 50

nūmq; cœtus ad communem vitæ & legum disciplinam instituisse, cæteraque quæ in Telchinis statim referemus.

Telchines, vt Strabo in 14 tradit, ex Creta primū in Cyprum venerunt: postmodum Rhodum, vnde & Rhodus ipsa Telchinis aliquando vocata est. hinc Ouid. 7. Metamorph.

Phœbeamq; Rhodon, & Ialysios Telechinas.

Telchines verò fascinatores fuisse ferunt, & maleficos, quòd Stygiam aquam animalibus & stirpibus pernicipi gratia inspergerent: qua ex re calamitates, pestes & fames consequerentur. Horum nomina fuisse perhibentur, Actæus, Megalesius, Ormenus, Lycus, Nicon, Mimon. quidam & hos Alastoras dixere, & Palamæos. ἄλκῃ enim ἐλάβην, hoc est nocumentum: & παλάμη palma, quòd palmis & manibus Stygis aquam terris inspergerent. Nonnulli tamen contrarium sentiunt, & artibus illos excellentes & præstantes fuisse volunt: atq; ideo ab artificibus, qui similia tentarent, inuidia habiti, qui eis hanc notā inusserunt. hi ferrum primi & æs fabricati sunt, quin & falcem Saturno fecere. Sunt qui in Rhodo Telchines nouem Rheæ comites statuunt, vt Strabo refert. Diodorus Telchinas ait primos Rhodum habitasse, Maris filios: eosdem cum Calphurnia Neptunum nutrisse. Datum illis ab Rheam fuisse, vt artium inuentores quarundam essent, permultaq; vtilia excogitarent. nam & deorum statuas primi fabricarunt, & signa quædam, eorū nomine appellata sunt. Apud Lydios enim ideo 20 Apollo Telchinius, & nymphae Telchiniae apud Ialysios, & Iuno Telchinia apud Camiræos Rhodios appellata sunt. Sunt qui tradant Simonem & Niconem appellatos: & inde prouerbiū ductum, Noui Simonem, & Simon me: hoc est, οἶδα σίμωνα, καὶ σίμων με: Suidas & Zenobius auctores. ab his Telchines Cretenses dicti sunt, & Creta ipsa Telchiona.

Idæi Dactyli, Magnæ matris ministri & assessores dicti fuerunt: ea autem ratione nuncupati, quòd sub Ida habitarent. extremæ enim montium partes infra pedes, supra vertices dicunt. omnis quippe mons Ida Matri deūm dicatus credebatur, vt ait Strabo. Idæos dactylos decē Sophocles existimauit: quinque 30 primū natos, qui ferri fabricā excogitauerunt, aliāq; permulta: quinque horū fuere sorores, ab hoc numero dactyli, id est, digiti nuncupati. horum nomina, Hercules, Pæon, Epimedes, Iasius, Idas. Iulius Pollux de manu loquens, libro secundo: Corybantes, inquit, dactylos etiam nuncupari tradūt pleriq; propter numerum, quòd scilicet quinque sint: alij autē, quòd Rheæ administrarēt omnia. Indeq; manus dactyli, id est digiti, artifices, & omnium rerum opifices dicti sunt. Sunt qui Idæos quatuor tantum numerent, Salaminum, Damneum, Herculem, & Acmonem. Leguntur Phoronidis carmina, quæ ab Apollonij enarratoribus asferunt, in quibus tres tantum Dactyli Idæi commemorantur, Celmis, Damneus & Acmon: qui fabricam ferream, & alia plura repperūt. Sed Celmis ab 40 aliis reiectus dicitur, quòd Rheam deorū matrem violare voluisset. Scribit Zenobius in Prouerb. prouerbiū apud antiquos fuisse, κέλμης ὁ σιδῆρος: de iis qui sibiipsis nimium credunt, seq; fortes & manu agiles esse existimant. Celmis in ferum mutatū fabulæ ferunt, cuius rei Sophocles in Satyris meminit. Ouidius verò in libris Metamorphoseōn, in adamantem conuersum cecinit, hoc carmine,

Te quoq; nunc adamas, quondam fidsime paruo

Celme Ioui.

De hoc plura in Prouerbiis, tum Græcis, tum Latinis legere poteris. Scribit Plutarchus in lib. qui inscribitur, Quomodo quis sentiat se in virtutem proficere, hæc ferme verba: Nonnulli priorum nomina digitorum ediscunt, eisque contra pauores vtuntur, tanquam ad auertenda mala remedium habeant, 50 paulatim singulos recensentes. quo loco Cœlius noster nō proprios digitos interpretabat, sed Idæos dactylos. Porrò quidā quinque & viginti Dactylos Idæos fuisse commemorat. Pherecydes verò duos & quinquaginta existimauit, & ex iis duos & triginta læui dicti sunt fascinatores: reliqui autem dextri, dicebantur fascinatoribus

scinatoribus contrarij, utpote qui maleficia dissoluerent. Alij Idæ habitatores & inquilinos, magosq; & incantatores ac veneficos fuisse: quidam ab his ortos Curetas & Corybantes prodidēre. & in Creta centū fuisse Idæos daetylos, Strabo. Diodorus quidem hos primū circa Idam habitasse scribit. Ephorus ipse 10 fuisse ait, sic appellatos ob parem numerum digitorum manus. Alij cum Mygdono voluit ex Phrygia in Europam deuenisse, qui & in Samothrace fuere, ubi miranda fecerunt: a quibus Orpheus edoctus mysteria, & sacras initiationes. Addit his Diodorus & ignis vsum, & ferri arisq; fabricam.

Corybantes, ut diximus, quidā Curetas, & Capiros, & Telchinas eosdem putauere: inter quos Sceptus, ut scribit Strabo in 10. qui in Matris deūm sacrificiis armati saltantes, casti & puri sunt assumpti. Pherecydes verò ex Apolline et Rhētia nouem Corybātes genitos prodidit. Alij Corybantes dæmonas quosdam fuisse tradiderunt, Mineræ & Solis filios: alij Saturni, quidā Iouis & Calliopes. Diodorus Corybantum Iasio nis & Cereris filium tradit, qui cum Dardano sacra Matris deūm in Phrygiam detulit. Corybantes autem sic appellati, quia inter saltandum capita iactarent. hoc est, *κρούβαντες ἀπὸ τῆς κρουπῆς τῆς βαίνης*. hinc qui capita iactant, & furiis ac numine agitant, *κρουβαντίδας* dicuntur. Alij qui hos dictos arbitrantur a vigilantia: quod patentibus oculis dormirent, dum Iouem custodirent infantem, *πρὸς τὸ κρουβανπῶν*. Sunt qui a galea dictos arbitrantur, quæ Græcè *κρούς* dicitur. Obseruat Suidas aliquos, hos decem voluisse: alios 20 nouem, ut modò dicebam. Corybantes, *βητοῖρμονες* ab Homero vocantur, ut etiam Strabo notauit. Homerus,

δὲ τ' ἀγέφαικων βητοῖρμονες ὄσι αἰρίσοι. hoc est, *Phæacum quicumque boni Betarmones adsint.*

Corybantes, inquit Plato in Euthydemo, in mysteriis suis illum quem in sacris initiatione erant, in solio collocabant, variisq; iocis applaudebant, & choreas ducebant ac saltabant, eo modo expiantes, ac sacris initiantes.

ἀπὸ πομπῶν θεῶν, hoc est Emissarij dei, quidā a Græcis appellati sunt, de quibus Apollodorus libro sexto de Deis meminit. & Phauorinus, ij & Pompæi, teste Hesychio, vocati sunt: vnde dies in quibus eis sacra fiebant, iisdem scriptoribus 30 tradentibus, hoc est Hesychio & Phauorino, *ἀποπομπῶν* nuncupati sunt. horum & Iocrates meminit. Sedenim dei mala auertentes, his etiam nominibus appellabantur, *ἀλεξίκακτοι, ἀποτροπῶν, λύσοι, φύξιοι*: hoc est, depulsores malorum, auertentes, soluentes, fugantes mala. Iulius Pollux auctor. Sūt quidā *ἀποτροπῶν* dei, qui mala auerruncant. Apud Pausaniam verò *ἀποτροπῶν* θεῶν, Auerrunci a Romulo interpretati sunt. nonnulli eos deos existimant, qui a Latinis depellentes & depulsores dicuntur. Persius in Satyra, Diis depellentibus agnam. quo loco Cornutus grammaticus seu Probus, nihil amplius ait, quàm deos depellentes amorem. Viri tamen quidā probè eruditi, *ἀνακτες*, id est, Castores in eo Persei loco intelligūt, vnde & *τὰ ἀνάκτα* celebritas, id est, depulsoria dicebatur: de quibus cum 40 de his agemus, plura dicturi sumus. Hinc & depulsoria sacra in vigesimo quinto Ammiani Marcellini appellantur, quæ deis depellentibus & mala auerruncantibus fiunt. Hos deos & Auerruncios transfudit interpres Dionysij Alicarn. libro decimo: Apotropæorum verò deorū crebra mentio. Lysij verò dæmones et dei dicebantur, mala soluentes, vnde & Lysius Bacchus, de quo in Bacchi cognominibus agemus, hinc & *λυσιῶν*, mimorum genus, ut in Poetis diximus. Lysij autem vocati, quod a Naxiis Thebani vitem redemerunt, quod ait Aristophan. ut est apud Athenæum. Sanè deos mala inferentes, Polluce auctore, Græci his nominibus appellāt, *ἀλιπῶν, ἀλιτρωῶν, περοσποῶν, & παλαμναῶν*: hoc est, exitiales, pestilentes, malitiosi, & homicidæ. 50

τὸ δῶσι θεῶν, Hesychius ait, dei sunt signorum ac prodigiorum effectores. *ὁμοχέτας* deos, antiqui deos homochetas appellabant, qui in tēpli eiusdē ac sacrorum venirent participatum. meminit in quarto hist. Thucydides.

Δεῦσος

Δεῦσος, Deas deos Magi vocabant, non malos, ut Hesychius ait. *Δριόδονες*, Driodones deos quosdam coluere Lacedæmonij. Hesychius. *ἀσοι* dei, ex cursu traiciētes in Samothracen stagnum, & Cilices, ab Aoo, Cephalij præterfluentis fluuij, auctores Hesychius & Phauorinus. mihi verò hi parum comperti sunt dei.

Anculi & Anculæ, dei deaq; ancillarum putabantur, ut ait Fest. quin & veteres Anculari, pro ministrare dixerunt, eodem Festo auctore. vnde fortè etiā ancillarum nomen.

Antitheij quidam mali dei, quos a magis confingi ait Arnobius, hique spiritus esse dicuntur, qui in actionibus humanis sæpe obrepant, scq; deos fingant, & inscios mendaciis & simulationibus deludunt.

DEI EX HUMANIS ACTIONIBVS.

His ita in vniuersum a me commemoratis, singulos iam deos deasve existimatos subiungere par esse videtur: & eos in primis, qui vel a virtutibus in nos ipsos aliquid efficere, vel extra & circa nos putabantur, atque a Virtute ipsa, & Veritate, exordiemur.

Virtutem deam fecere Romani, ut scribit Augustinus, cui ædem vouisse suo 20 primo consulatu M. Marcellum legimus. eius filius ad portam Capenam dedicauit: Liuius, Val. Max. Plutarch. & Lactantius, auctores. Alteram C. Marius summissiorem extruxit, ne publicis auspiciis fortè officeret, & eam ideo Augures demoliri iuberent. Sed & M. Tullius lib. de Legib. secundo, Virtutem coli iubet. Iuuenalis, ut alibi citauimus,

Vt colitur Pax atque Fides, Concordia, Virtus, &c.

Plaut. in Amphit. prologo, in quo Mercurius introducitur, Virtutem deam commemorat: Neptunum, (inquit) Virtutem, Victoriā, Martem, Bellonam, &c. Sanè virtus a viro dicitur, quod (teste Cicerone) virū virtus maxime honestet. Est autem virtus, ut Lactantius scribit, perferendorum malorum fortis 30 ac inuicta patientia. Apud quem & illa Lucilij leguntur carmina:

- Virtus est homini, scire id quod quæque habeat res.*
- Virtus, scire homini rectum, utile, quid sit honestum:*
- Quæ bona, quæ mala, quid sit inutile, turpe, inhonestum.*
- Virtus, quærendæ rei finem scire, modumq;*
- Virtus, diuitiis pretium persolvere posse:*
- Virtus, id dare, quod re ipsa debetur honori:*
- Hostem esse atque inimicum hominum, morumq; malorum:*
- Contrà, defensorem hominum morumq; bonorum.*

Hæc Lucilius. Breuis multo Horatius: Virtus est vitium fugere. Sed dies 40 me deficiat, si philosophos, poetas, vel cæteros scriptores memorem, de virtute loquentes. Illud tantum ex Claudiani Panegyrico quodam, cognitione dignissimum ascribam:

- Ipsa quidem virtus precium sibi, solaque latè*
- Fortuna secunda nitet, nec fastibus vllis*
- Erigitur, plausu ve petit clarescere vulgi:*
- Nil opis externa cupiens, nil indiga laudis,*
- Diuitiis animosa suis, immotaque cunctis*
- Casibus, ex alta mortalia despicit arce.*
- Attamen inuitam blandè vestigat, & vltro*
- Ambit Honor: docuit toties a rure profectus*
- Lictor, & in medijs Consul quæ situs aratri.*

Breuius ante Claudianum Silius, hoc versu,

Ipsa quidem Virtus sibi met pulcherrima merces.

Virtutis verò delubrum antè positum fuisse, & post inde Honoris, vt ostenderetur, aditum non patere ad verum honorem consequendum, nisi per virtutem ipsam, cuius illud tantum & est & habetur precium ac primum, Honor scilicet: vnde & virtutem aliam interdum effinxere, propter gloriam & honorem, qui ex ea oriuntur. Sed hoc minimè te ignorare velim, deum non modò Honorem habitum, verum illud etiam obseruatum à Plutarcho in Quæst. quòd honori cum diuinam rem Romani facerent, aperto fuisse capite: & honorem δέξου, ἢ πῦλὸν Græcè est interpretatus. An, inquit, quòd splendidum quiddam sit honos, atq; ob id etiam honestis viris & illustribus caput aperire solemus, & perinde ei deo caput aperiendum, cum sacrificamus. Scribit Plinius de Viris illustribus, q; Fab. Rutilianus primus instituit, vt equites Romani, idibus Quintilibus, ab æde Honoris equis insidentes in capitolium transirent: id quod & in Calendario nostro ex aliis auctoribus annotaui. de Honore verò planius infra agemus. Sedenim virtutem variis imaginibus conformatam ab antiquis fuisse aduertimus: nunc enim matronali habitu honesto, in affectatòque, nunc quadrato saxo insistentem. Vidi & ipse in M. Val. Acilij triumviri peruetusto nomismate, hac forma: Mulier erat columnæ læuo nixa cubito, dextera serpentem tenebat. Vidi & in alio masculam Virtutem hoc pacto, in vno quidem Gordiani imperatoris, in cuius altera parte imago erat senis barbati, stantis, nudì, clauarum innitentis, cum leonis pelle brachia aduoluta, cum hac inscriptione, VIRTUTI AVGVSTI. In altero verò Numeriani nomismate, eadem profus fuit imago senis, cum inscriptione: VIRTVS AVGG.

Exstat porrò Luciani dialogus, si modò Luciani, in quo Virtus à Fortuna malè habita describitur, lacera & mœrens, vt quæ nec ad Iouis aspectum admitteretur: quæ profectò virtutis species nostræ ætati conuenire videtur, vt etiam hi ferendi sint qui peregrino eam habitu effinxere. Porrò cum à nostris vna voce animi & corporis virtus dicatur, à Græcis distinguuntur, altera ἰαυς, altera ἀρὴν nuncupatur.

Veritas dea existimata à gentibus, ἀλήθεια à Græcis vocata. Fingebatur, vt Philostratus in Amphiarao scribit, virgo niueis induta vestibus: quin & eodem auctore in Heroicis, Virtutis mater effingebatur. Hippocrates verò in quadam ad Philopœmenē epistola hoc modo describit: Mulierem pulchram, magnam, simpliciter ornatam, illustrem, ac splendidam, cuius oculorum orbis puro lumine nitent, vt astrorum ac stellarum fulgorem imitari viderentur. Idem ibidem & Opinione, seu opinationem maui dicere, describit hoc pacto: Mulierem, quæ non mala videatur, sed audacior aspectu, & concitator. Veritas temporis filia, & Virtutis mater dicta. Plutarchus in Quæst. ait, Veritatis parentem ac deum Romanos Saturnum habuisse. Subdit causam: An inquit, quòd vt plerique philosophi putant, Κρόνος χρόνος, hoc est, Saturnum tempus esse: veritas verò tempore inuenitur. an illud potius, quòd Saturnus iustissimus fuerit, & veritatem in primis etiam, quod verisimile est, coluerit. Hanc in putei fundo deliteri scripsit Democritus, & ab eo Lactatius. Gellius verò ex Plutarcho, solum temporis filia. nam vt est Græca sententia, ἀγὴ δὲ πρὸς φῶς πῶ ἀλήθειαν χρόνος. hoc est, In lucem agit veritatem dies. Pindarus tamen in quodam ad Agelidamum hymno in Olymp. Iouis filiam facit. In sepulchro præterea Simandij insculptum fuisse iudicè legi, & primatum conuentum, sacris indumentis vestitos, ex quorum collo ad pectus pendebat suspensa Veritas, clausis subnutans oculis, & cætera quæ ex Diodoro Bapt. Leo in septimo, scripta reliquit. Porrò ne superstitionosa ab hæreticis quibusdam, vt à Marco confecta, conticeam, Veritatis imago effingebatur ex literis Græcis, eius videlicet caput α, & ω, collum verò ε & ι, & sic deinceps. Quæ superstitionosa si cui arrideant, legat Epiphanium: mihi hac ostendisse satis superque fuerit.

Proui-

Prouidentia, quam Stoici πρὸνοια, anum fatidicam faciebant, dea putabat, vt Cicero de Nat. deorum meminuit, & Martian. hæc mundum & mundi partes administrare tradebatur, vt optima & frugi mater familiās. Scribit Phurnutus, Prometheum ideo existimatū hominem è terra finxisse, quòd Prometheus prouidentia animæ vniuersalis appellaretur, quam iuniores vocarint πρὸνοια.

Mens à Romanis, vt Liuius & Cicero tradunt, consecrata, vt mentem ea bonam concederet: quòd & D. Augustinus non semel asseruit, & ante eum Lactantius. Ouid. in Fastis.

Mens quoque numen habet, Menti delubra videmus

10 *Vota, metu belli perfide Pœnetui.*

Propertius:

Mens bona, si qua dea es, tua me sacraria dono,

Exciderant surdo tot mea vota Ioui.

Philosophi quoque plerique vouit, hoc est, mentem, deam fecerunt, sed nō eodem modo. nam Plato animatum esse mundum statuit, animamque illam & mundum esse deum: vt & Varro, teste Augustino in septimo de Ciuit. Dei, credidit. Sed alium deum, quem mentem vocauit, hoc ipso priorem facit, & animæ mundi parentem. Stoici ferè cum Platone conueniebant, nisi quòd varia inter se sentiebant: vt alibi dixi, cum philosophorū de deo opinionēs recensebam. Sane illud hoc loco admonere par est, quòd à Lucilio Balbo dictum est apud Cic. in secundo de Nat. deorum, vt ea ipsa res deus nominetur, in qua vis est maior aliqua, & tanta est, vt sine deo regi non possit: vt Mens, vt Fides, quas in Capitolio (ait) dedicatas videmus proximè à M. A. Emilio Scauro, vt idem Balbus ait, & Plutarch. de Fortuna Romanorum. T. Liuius: Menti, inquit, vouit Attilius prætor. Porrò mens nomen est tetragrammaton, vt vsq; Græcis.

Iustitia, quam Astræam Græci à patre nuncupant, iuxta illud,

Vltima caelestum terras Astræa reliquit.

Δίκη etiam vocatur, teste Polluce, qui & deam & iudicium ea voce dici affirmat: vnde fortè & Latini Dicam dixerunt. Iustitiæ duos hymnos Orpheus composuit, alterum quidem Δίκη, alterum δικαιοσύνη, & vtrique adolet λιβαριος, id est thus.

30 Sed hac de virtute nihil hic à me expectes: à philosophis hanc require, ego institutum meum sequar. Hanc finxerunt Astrologi signum in cœlo, Virginem: & Aratus in primis, quo in loco Græcus interpret super ea verba quibus ait, Spicam in manibus ferre splendentem: Quidam inquit, Astræum antiquū fuisse mathematicum, qui primus astrorum inuenerit appellationes, vnde & siderum pater dicitur. alij Astræam Iouis & Themidis filiam, vt Hesiodus. alij Astræi, & Hæmera, id est, diei filiam putauere: vel ἡμῆρης, id est de mansuetudinis, quia iustitia mortales prima mansuetos reddiderit. Dea hæc ita describitur à Chrylippo in lib. 1. 4. ἡ δὲ καλεῖται ἰσθμῆς, hoc est, de honesto & voluptate, primò (vt à Gellio

40 lib. 1. 4. scribitur, qui & Græca ipsius verba ponit: nos ipsius Gellij, quia breuius ea collegit, hic apponemus) imaginem, inquit, iustitiæ fieri solitam, forma, ait, atq; filo virginali, aspectu vehementi & formidabili, luminibus oculorū acris: neque humilem, neque atrocem, sed reuerendæ cuiusdam tristitiæ dignitate. Hæc Gellius, quæ pluribus Chrylippus disserit. Pausanias verò ita depictam ait in arce Cypseli: At formosa, inquit, illa mulier, quæ fœda facie altera sinistra obstricta collo trahit, dextera fuste cedit, Iustitiā significat, qua iniuriā malè mulctat. Iustitiā apud Aegyptios sine capite fuisse, Alexander scribit. Eam autem effingebant per manum sinistram porrecta palma discapedinatā, propterea quòd sinistra genuina pigritia, nulla calliditate prædita videt, & ideo æquitati aptior quam dextera, vt Philippus ait in Symbolis. Nostrī nunc pictores examine læcis, vel statera, nunc & securium, ac virgarum fasce, nunc his vel illis insigniunt.

50 Vidi & qui iustitiā, hoc modo effingeret, nudam virginem quadratum super lapidem sedentem, & æquatam manū altera bilancem tenentem, exertum altera sub ala ensē quodammodo occultentem, quod signum cum mihi arrisset,

propter eius significationem hinc tibi quoque ascribendum duxi.

Fides dea à Romanis culta, testibus Cicerone, Lactantio, & August. Fidei g-
des in Capitolio fuit, vt Plin. 35. Nat. hist. innuit. Mar. Cicero de Officiis libro ter-
tio, Fidem ait vicinam Ioui in Capitolio. in secundo verò de Nat. deorum, ab
Attilio Calatino consecratam ait. Sextus Pomp. ante etiam Romulum conse-
cratam prodit, ab Aenea in Palatio: idq; refert ex Agathocle. Dionys. Alicarn.
in secundo Hist. libro, de Numa scribēs: Primus, inquit, ipse omnium templum
Fidei publicæ erexit, sacrificiâque ei statuit sumptu publico, sicut de alijs. Idem
ferè Plutarchus. Eiusdem Fidei maximum statutum iusiurandum, cuius & Cice-
ro in Officiis meminit. Tit. Liuius in primo, Numam Fidei solenne instituisse
scribit, ad quod sacrarium Flamines rem diuinam facerent, ipsum lege. Memi- 10
nit & Cyrillus Alexandrinus contra Iulianum Imperatorem. vnde est Plauti il-
lud in Aul. Nunc hoc mihi factu est optimum, vt te auferam aula in Fidei sanum,
ibi abstrudam probè, &c. Sine cæde verò & sanguine ipsi Fidei, velati Flamines
albo panno, sacra faciebant. quin illuc curru arcuato, manu ad digitos inuoluta
deferebantur, solenni pompa: quo argumento fidem dextris tutâdam, & sacra-
tam esse significabant, quod & dextra dextræ iuncta denarium numerum effi-
cit, qui sacratissimus sit, & perfectissimus. Sanè Fides fingebatur duabus iunctis
manibus, interdum imagunculis duabus dextram dextræ iungentibus, vt in Cō
cordia dicam. Stat. 1. Thebaid.

Iam pariter coeunt animorum in pignora dextra.

Sic & Vergil. & T. Liuius: Dextra data fidem futuræ amicitiae sanxerunt. Cor.
Tacitus lib. 17. Misera ciuitas Lingonum veteri instituto dona dedit legiōibus,
& dextras hospitij insigne. Describitur fides, & templum eius, à Silio poeta lib.
Punic. secundo ita,

— Ad limina sanctæ

Contendit Fidei, sacratâq; pectora tentat,

Arcanis dea leta, &c.

Et paulò post ad ipsam Hercules loquens, ait:

Ante Iouem generata, decus diuūmq; hominumq;

Qua sine non tellus pacem, non æquora norunt,

Iustitiæ consors, tacitūq; in pectore numen. & reliqua.

Seruius verò in primo, & item in octauo commentario Aeneidos scribit, q
Fidei albo panno inuoluta, vel velata manu sacrificabatur: per quod ostēdebat,
Fidem debere esse tectam & secretam. vnde & Horatius: Et albo Rara Fides co-
litur velata panno. Et ideo Cana Fides à Vergil. dicta cana, q in canis hominib.
esse soleat: vel propter candorē. Acron verò ait, Albo panno caput velasse eos q
Fidei sacrificarēt. Plura scribit Porphyrius, sed quæ nostro nō ita cōueniant in-
stituto. Canis itē albus symbolū esse putatur Fidei. vnde Picus meus tecinit,

Signa quibus subito visum est ostendit albis

Ex villis animal, dominis domibusq; fidele.

Sic & Horatius catulos fideles in Odis dixit. Mira de fide canū Aelianus, Pl
nius, Solinus, cæteri naturæ interpretes prodiderunt. Nec nos pauca, vbi de Sa-
crificiis in vltimo Syntagmate agemus.

Spes etiam, vt dea à Romanis est culta, cuius ædes fuit in foro olitorio. Tit.
Liuius in primo tertiæ Dec. ædem Spei, quæ in foro olitorio fuit, fulmine ictam
fuisse. Idem libro quarto, Q. Fabio Cos. fil. & T. Sempronio Graccho Coss. in-
cendio ait conflagratam. M. Cicero, Spem à Collatino consecratam, in Legibus
prodidit. P. quidem Victor, seu quicumque tandem est, Spei nouum templum
in septima Urbis regione statuit, hoc est, in via lata. Origenes libro quarto ad- 50
uersus Cels. cum Hesiodi Pandoram rideret: Ridiculum, inquit, quod de dolio
dicitur, quod olim viuerent in terra hominum tribus sine malis, & sine graui la-
bore, & grauioribus morbis, quæ Parca mortalibus dederant: sed foemina ma-
nibus

nibus magnum dolij operculum auferens, diffudit hominibus, & partita est cu-
ras malas: sola autem ibi Spes in tutissimis domibus intus relicta est sub dolij la-
bris: nec extra euolauit: prius nanque imposuit operculum dolio. & hæc Orige-
nes. At verò Spei effigiem in Adriani Imperatoris aureo nomismate aliquan-
do consexi. Foemina fuit stans, institæ laciniam sinistra manu nonnihil attol-
lens: dextra in cubitum elata pateram proferebat, in qua repositum inerat velut
ciborium, id est vas in floris similitudine, cū hac inscriptione, SPES P. R. Qui-
dam etiam Spem deam viridi inductam palla effinxerunt, & sedentem supra do-
lium cum cornice: quidam etiam cum Nemese, de qua suo loco plura dicemus.
10 Spei templum demum etiam incensum scribit Dion, Hist. libro 50. ante bellum
Actiacum, cum alijs plerisq; ædificiis: quod factum quidam crediderūt libertorū
opera. Pindarus, vt est apud Iustinum, philosophum & martyrem, itēque
Platonē, Spem ἡγορὸφορᾶς appellauit, qd etiam nos senes alat. Vnde ego meo
quodam ad B. Riccium amicum charissimum Hendecasyllabo ita cecini:

Ricci viuere quo putas tenore

Me, quem destituit virens dea illa,

Quam Dircaus olor canit senectæ

Altricem & comitem, asseclamq; vitæ,

Et semper meliora polliceri?

20

Theogonis quoq; ait, Spem inter homines remansisse, cæteris sororibus in
cælum fugientibus. vnde ex Theognide amicus noster:

Alma Fides dea magna abiit, Pietasq; Pudorq;

Cum Nemese Charites, Pax bona, nudus Amor.

Spes dea, quæ gentes falsa dulcedine semper

Pasceret, in terris sola relicta fuit: &c.

Pietas dea quidem & ipsa culta, qua & cæteros deos colebant antiqui: cuius
facellum ab Attilio dicatum, in quo mulier habitasse dicitur, ea quæ vberib. pa-
trem in carcere aluit: Festus. Ibiq; imago factum hoc indicans ostendebatur, vt
30 est in quinto apud Valerium Maximum. Plinius tamē libro septimo, capite tri-
gesimo sexto, non patrem, sed matrem à filia nutritam ait: cuius verba libet affer-
re, ob pietatis singulare exemplum: Pietatis, inquit, exempla infinita quidem to-
to orbe extitēre, sed Romæ vnum, cui comparari cuncta non possint. Humilis
in plebe, & ideo ignobilis puerpera, supplicij causa carcere inclusam matrem,
cū impetrasset aditum à ianitore, semper excussa ne quid inferret cūbi, depre-
hensa est vberibus suis alens eam: quo miraculo matri salus donata filia pietate
est, ambæque perpetuis alimentis, & locus ille eidem consecratus est deæ, C.
Quintio, M. Attilio Coss. tēplo Pietatis extracto in illius carceris sede, vbi nūc
Marcelli theatrū est. hæc Plinius. Sanè B. Aegius me monuit, in sua accessione,
40 sic esse legendū: Imò, inqt, ab Acilio, prænomēto Marcio & L. Quintio Flami-
nino, q fuere anno v. C. D C I V. Flaminino, nō Flaminio: quod est nomē, nō co-
gnomē. Sic ex marmorib. nuper in via effossis, vbi legit L. Quintius L. F. L. N.
FLAMININ. id est, Flamininus: quod à familiæ nomine est diuersum, vt Crassi-
nus, & multa huiusmodi. M. autem adiecta lineola, Manius interpretantur vete-
res grammatici, ad M. id est Marci differētiā. Sicut κ. Pro Cefone: vt diuersum sit
à c. quod Caium indicat. Solinus tamen, quem videmus omnia ferre à Plinio
suppliatū, patrem (vt Festus etiam ait) vberibus à filia nutritū. huius historię va-
rietatem ex Valerio prouenire arbitramur, qui duo exempla hac eadem de re li-
bro quinto adducit: Latinū quidē alterū, à quo Plinius penè etiam verba desum-
psit: Græcū alterū, vt & nomen ostendit. Idem prædicatū, inquit, de pietate eius
50 existimet, quæ patrem suum Cymona consimili fortuna affectū, parique custo-
diæ traditū, iā vltimæ senectutis, velut infantē pectori suo admorū aluit. Et mox
subdit, tanquā ante oculos picturā: Hærent stupentque omnium oculi: cū huius

facti pictā imaginē vident, casusq; antiqui conditionē presentis spectaculi admiratione renouāt, in illis mutis mēbrorū liniamentis viua ac spirantia corpora intueri credentes. quod necesse est animo quoq; euenire, aliquāto efficaciore p̄ctura literarum, vetera pro recentib. admonitos recordari. & hęc Val. Max. Iulius itē Obsequens in Prodigijs, Pietatis ædem fuisse ait in circo Flaminiō. Pietas, ait M. Cicer. i. de Nat. deor. iustitia aduersus deos est, & cultus erga maiores, aut sanguine coniunctos. D. August. Christiano more loquens ita, in quarto de Ciuit. Dei: Pietas est verax veri Dei cultus, non cultus tot falsorum deorū quot dæmoniorum. T. Liu. lib. 10. quartæ Decad. scribit: In foro olitorio ædem Pietatis dedicauit M. Attilius Glabrio duumuir, statuamq; auratam, quæ prima omnī in Italia est statua aurata, patris Glabriois posuit. is erat, qui eā ædē vouerat, quo die cū rege Antiocho ad Thermopylas pugnasset, locaueratq; idē ex S. C.

Pax, hoc est *εἰρήνη*, culta ab antiquis. Iuuenalis: Vt colitur Pax, atq; Fides, &c. Scribit Plutarchus in Cimone, Athenis Pacis aram dicatam, cūm conditiones pacis Athenis Callias legatus à Persis attulisset. Templum Pacis Romæ fuit magnificentissimum, foro proximum, quod Vespasianus à Claudio inchoatum cōstruxit: vt auctores sunt Iosephus, Plinius, Suetonius, & Dion.

In hoc tēplo sunt qui tradāt, D. Hieronymū secuti, vasa & donaria tēpli Hierosolymitani à Tito & Vespasiano reposita fuisse. Frequētari verò assidue ab ægrotis tēplū illud, vel è Galeno colligimus, ita in libro de Pulsib. scribente, cūm de vehemēti agit: Quā censes pugnā fore: annē talē, qualē frequenter in tēplo Pacis, & inter ipsos ægrotos cōspicimus, adeo vt etiā ad manū res veniat: tantū abest, vt turpi dicto abstinēant. Illud hoc loco nō mirū videatur, q̄ tēpla ab ægrotis & mendicis frequētarent, cūm & hodie Romæ, & vbiq; gentiū cernat: ne te videlicet admiratio subeat, vt perito cuidā medico, se plus nimio argenti in his Galeni verbis exponēdis, qui alias in re medica & cæteris disciplinis Lynceo ipso est oculatior. Scribit Herodianus, Cōmodo imperāte Pacis templū incendio cōsumptū, illudq; supra cætera maximū fuisse ædificiū, pulcherrimū ac opulentissimum. Coluerunt & Pacem Athenienses, vt cūm alibi Pausan. ostendit, tum vbi de Prytaneo agit. Pacis quoq; simulachrum ita effictum legimus, vt purum Plutum manu gestaret: quod symbolum videri potest, non ex bello, sed ex pace diuitias & opes comparari. Effingebatur verò Pax cum spicis, Tibul.

*Interea Pax alma veni, spicamq; teneto,
Profluat & pomis candidus ante sinus.*

Interdum etiam cum oliua, & nonnunquam cum lauro coronabatur: quā & cum rosa, vt in aliquibus veteribus nummis vidimus. Sed & nonnunquam solo caduceo significabatur. Aristophanes in fabula Acharn. Pacem pulchram describit aspectu, sociam verò Veneris & Charitum. Sed in eius nominis fabula lōgè plura, atq; inter cætera sacrificium, cum suis ceremoniis.

Cōcordia dea, id est *ἁμόνοια*, ab antiquis culta, sed in primis à Romanis qui & eius diuersa templa habuere, vt planè ex historiis cognoscimus. Vnum Furius Camillus vouit, vt Plutarchus auctor est. meminit in Fastis Ouid.

*Furius antiquum populi superat or Hetrusci
Vouerat, & voti fecerat ille fidem.*

Postea verò Flavius scriba Appij Cæci, Annio libertino patre genitus, qui diēs fastos publicauit, aream fecit, in Græcostali, quæ tunc supra Comitium erat, inciditq; in tabula area. eam ædem 304. annis post Capitolinam, dedicatam tradunt: ex quo apparet, ædem illam Concordiæ Capitolinam fuisse eam, quā iuxta templū Iunonis Monetæ Camillus vouerat, de qua Ouidius, vt suprā memini:

*Candida te niueo posuit lux proxima templo,
Qua fert sublimes alta Moneta gradus.*

T. Liuius prope finem noni libri ab v. c. Flavius, inquit, ciuile ius repositum in penetralib. pontificū euulgauit, fastosq; circa forū in albo proposuit, vt quādo agi

do agere posset, sciretur. Aedem Concordiæ in area Vulcani summa inuidia nobilium dedicauit. Alteram priorem idem Liu. lib. 2. tertiae Dec. votam ait à L. Manlio præ. in Gallia, ob seditionem militarem, quam biennio post senatus locandam curauit. Certè & D. Augustinus in tertio libro de Ciuit. Dei, ait ædem diuæ Concordiæ post Gracchorum tempora constructam fuisse. Legimus & tēplū hoc instauratū fuisse ab Opimio Cos. summo populi dolore: vnde non in scriptū fuit, Opus Vecordiæ templū Concordiæ fecit. M. Tullius in Orat. pro domo sua ad Pontifices: Q. Martius, inquit, censor signū Cōcordiæ fecerat, idq; in publico collocarat: hoc signū C. Cassius cūm in curiā transtulisset, collegium vestrum consuluit, nunquid esse causæ videretur, quin id signū curiāq; Concordiæ dedicaret: & cætera. Meminit & huius deæ Val. Max. Sempronius, inquit, Afellionē pro æde Concordiæ sacrificium facientem, ab ipsis altaribus fugere extra forum creditores coegisse. Collapsam insuper Concordiā, & à Constantino restitutā, antiquum epigramma ostendit, quod & hodie legitur in Lateranensi basilica: DN. Constantino Pio felici ac triumphatori semper Aug. ob amplificatam toto orbe rempublicā, factis consiliis S. P. Q. R. ædē Concordiæ vetustate collapsam, in meliorem faciē, opere & cultu splendidiore restituit. Sed & aliā Concordiæ ædem Tiberius Cæsar dedicauit, quā eius mater Liuia constituerat, vt ex Ouidio & Suetonio liquidò colligimus. Dion quoq; libro 56. Insequenti anno Concordiæ deæ templum à Tiberio dedicatum est, in quo suum & fratris

20 Drusi vita functi nomen inscripsit. & Ouid. quidem de Tiberio ita:

*Templaq; fecisti, quam colis ipse, dea.
Hæc tua constituit genitrix, & rebus & ara. Idem:
Te quoq; magnifica Concordia dedicat æde
Liuia, quam charo præstitit illa viro.*

Sed de ædibus Concordiæ iam nimis. Concordiæ sacrificium Seneca in Medæa his versibus explicat,

— Et asperi
*Martis sanguineas quæ cohibet manus,
Quæ dat belligeris fœdera gentibus,
Et cornu retinet diuite Copiam,
Donetur tenera mitior hostia.*

30 De Concordia dea & Iuuenalis ita meminit:
Quæq; salutato crepitat Concordia mdo.

40 Quo in loco grammatici diuersa sentiūt. Et Probus quidem vetus interpret In tutela, inquit, Concordiæ ciconia est. Templum Cōcordiæ vetus fuit, in quo ciconia multa, &c. Merula de ciconia & ipse multa affert, vt hoc astrueret, & eū fecutus Britannicus, item Valla Georg. Politianus verò in Miscellaneis cornicem, non ciconiam intelligit: idq; tum Aeliano auctore de Animalibus, tū quibusdam antiquis nomismatibus affirmat, quorum etiam ego nonnulla conspexi. Sanè & in nuptiis, earum autum vocem hominis gratia repetitam, idem est auctor Aelianus, qui fermè ita scribit: In nuptiis olim veteres audio post Hymenæum, cornicem inuocare solitos fuisse, hocq; Concordiæ signum dare ijs, qui liberum quærendorum gratia conuenissent.

Sed & apud antiquos mala punica Concordiam significabant, vt Hebræorū scriptores tradunt, in vestibus sacerdotalibus. Deam autem Concordiam præterea effingebant, dextra craterem tenentem, & læua nunc Cornu copiæ, nunc sceptrum, ex quo fructus exire videntur: sed & imaginibus duab. dextram dextræ iungentibus, vt in Aur. Vero. Nunc duabus tantum dextris, vt in quodam Neronis, id quod Fidel attribuent alij, vt notant grammatici. Diodorus Siculus in historia Philippi: Dimisso, inquit, Thessalioni dextram porrexit, quæ res apud Persas pro firmissima fide habetur. Aristides in oratione pro Concordia, Rhodiensi-

Rhodiensibus ita hanc effinxit: Decoram, compactam, bene coloratam, gratiosam, & vndiq; per omnia sibi quadrantem & congruentem, deorumq; diligentia ac benignitate in terram delapsam. Hanc eandem deam idem orator ait ab Ioue horas confirmare, solam obsignare cuncta, agros cultibus exornare, suarum cuiusq; rerum fructus aliarumq; possessionem praestare, res urbanas gerere pro voto, perquam maturè nuptias tum dare tum accipere in quos & a quibus liberat, liberos educare atq; erudire: & reliqua, quae idem scriptor subiungit.

Discordiam deam existimatam a gentibus, Concordiae coniungimus, etsi distinctissimae sunt. Hanc in morem furiae formavit antiquitas. Describitur a Petronio Arbitro in Satyrico, cuius pars libri extat, quo loco bellum civile inter Iulium Caesarem & Pompeium eruditè detestatur. ita enim de Discordia canit:

*Intremuere tubae, ac scisso Discordia crine
Extulit ad superos Stygium caput. huius in ore
Concretus sanguis, contusaq; lumina slebant:
Stabant irati scabra rubigine dentes,
Tabo lingua fluens, obfessa draconibus ora,
Atq; inter toto laceratam pectore vestem,
Sanguinea tremulam quatiebat lampada dextra.*

Atq; haec Petronius. Vergilius verò in sexto ait:

— Et Discordia demens

Vipereum crinem vittis innexa cruentis.

Idem in octavo:

*Et scissa gaudens vadit Discordia palla,
Quam consanguineo sequitur Bellona flagello.*

Aristides etià ita describit, his ferme verbis: Discordia & Seditio, inquit, superno est capite, labris liuētibus, oculis strabis, putridis, tumefactis, lachrymis subinde fluētibus, manibus incōtinētibus, mobilibusq; gladiū intus ad pectus ferēs, tenuibus, & obliquis innixa cruribus, & pedibus eā, ceu rete, caligo & tenebrae circūuolāt: & reliqua, quae idē scripsit. Illud quidē de hac ipsa dea notissimū, vt scilicet in cōuiuio pomū iniecit in nuptiis Pelei & Thetidis, cum ad eas nuptias ipsa nō vocata fuisset: in quo pomo id erat inscriptum, Pulchra capito: hoc est, ἡ καλὴ λαβίτω.

Furorem Discordiae iurè subdidimus, quoniam ex discordia furētes fieri mortales videmus. Finxerunt verò antiqui Furorem, nunc vincitum catherinis, qualem his verbis P. Maro lib. 1. Aeneidos, Iouem inducit loquentem:

— Diræ ferro compagibus arctis

Clauduntur Belli portæ, Furor impius intus

Saua sedens super arma, & centum vincitum athenis

Post tergum nodus, fremit horridus ore cruento.

Interdum fingebant solutis vinculis & catherinis, qualis describitur a Petronio Arbitro in eodem Satyrico, cum ita canit:

Quos inter Furor abruptus ceu liber habenis,

Sanguineum latè tollit caput, oraq; mille

Vulneribus confossa, cruenta casside velat.

Haeret detritus laeuae Mauortius umbo

Innumerabilibus telis grauis, atq; flagranti

Stipite dextra minax terris incendia portat.

Honor etiam deus puratus, vt est apud Lactantium & Augustinum, tametsi quidam Augustini codices Honorinum perperam habent. De hoc deo M. Cicero secundo de Nat. deorum: Vides templum Honoris a M. Marcello renouatum, quod multis ante annis erat bello Ligustico a Q. Max. dedicatum. T. Liu. lib. 7. Decad. 3. Marcellū ait, alia atq; alia obiecte animo religiones tenebant, in quibus quae cum bello Gallico ad Clastidium adē Honori & Virtuti vouisset, dedicatio eius a

eius a pontificibus impediatur, quod negabant vnam cellam duobus deis rectè dedicari, &c. C. etiam Marius & ipse aedem construxit Honoris & Virtutis, de qua, vt nunc alios mittam, ita Victor. in 7. Caius, inquit, Mutius magna scientia confusus, aedes Honoris & Virtutis Marianae cellae, columnarumque & epistylorum symmetrias legitimis artis institutis perfecit. id verò si marmoreum fuisset, vt haberet quemadmodum ab arte subtilitatem, sic a magnificentia & impensis auctoritatem, in primis & summis operibus nominaretur. Ego aliquando rogatus, quo modo effingerem deum Honorem, ita respondi: quod deam Virtutem ipse fingerem precedere, & dein ad eam Honorem a Cupidine duci. idque ex re ipsa elicui. Nihil enim aliud esse videtur honor, quam quem ex virtute ipsa assequimur. nam & vidimus Honoris aedem post Virtutis templum ponere. Alciatus tamē in Fidei symbolo, Honorem purpurea veste depingit, laurea coronatum. ita enim cecinit:

Stet depictus Honor, tyrio velatus amictu.

Et haec tenus quidem de Honore. nam de virtute iam dictum est, cum qua etiam & de Honore nonnulla.

Misericordiam cultam legimus: vnde ἐλεῖς βομῆς, id est, Misericordiae aram Athenienses habere, vt Paus. alique tradunt. Romani etiam Misericordiae templum asylum vocauerunt, de quo hic mihi non est dicendi locus. nam quo verò loco Romae fuerit, video variè tradi a scriptoribus. Seruius quidē in octavo Aeneidos: Postquam Hercules migravit e terris, nepotes eius timētes insidias eorum quos auus afflixerat, Athenis sibi primum asylum, hoc est templum Misericordiae collocarunt, vnde nullus posset abduci. quod etiam Statius dicit, Herculeos fama est fundasse nepotes, &c. a cuius similitudine & Romulus acer asylum retulit, vt ait Vergilius.

Clementiae etiam numen venerati sunt antiqui. vnde Plutarchus scribit in Cesare, eius Clementiae templum non ab eius moribus abhorrens decretum fuisse. Cui dea his proximè diebus, insigne sacrum HERCVLES Princeps fecisti, iudicio omnium bonorum, non Ferrariæ modò, sed totius Italiae, cum summa tua clementia Maphronio ignouisti, qui toties capiti tuo & tuorum insidias struxerat, & nonnullorum etiam neces fecerat, pro ferme tuae urbis moenibus. De hac dea ita Claudianus cecinit:

Principio magni Custos Clementia mundi,

Quae Iouis incoluit zonam, quae temperat aethram

Frigeris & flammae mediam, quae maxima natu

Caelicolum: nam prima chaos Clementia soluit,

Congeriem miserata rudem, vultuque sereno

Discussis tenebris in lucem secula fudit.

Haec dea pro templis, & thure calentibus aris,

Te fruitur, &c.

Idem alibi:

Nonne vides vt nostra soror Clementia, tristes

Obtundat gladios? &c.

Pudicitia dea culta est ab antiquis, cuius Romae aedes fuit in foro boario, & haec quidem patricia vocata: altera fuit plebeia, cuius aedícula in vico longo a Virginia posita: cuius, quia est cognitione digna, historiam a L. Livio desumptam, hic tibi ascribam. Insignem, inquit, supplicationem fecit certamen in sacello Pudicitiae, quae in foro boario fuit, ad aedem rotundam Herculis inter matronas ortum. Virginiam Auli filiam, patriciam plebeio nuptam, L. Volumnio Cos. matronae, quod e patribus nupsisset, sacris aruerat. breuis altercatio inde exierat, quod muliebri in contentionem animorum exarsit: cum se Virginia & patriciam, & pudicam, in patriciae Pudicitiae templum ingressam, & vni nuptam, ad quem virgo deducta sit, nec se viri honorumve eius ac rerum gestarum pernitere verò gloriaretur. Facto deinde egregio magna verba adauxit. In

vico longo, vbi habitabat, ex parte aedium, quod satis esset loci modico sacello exclusit, aramque ibi posuit: & conuocatis plebeijs matronis, conquesta iniuriã patriciarum: Hanc ego aram, inquit, Pudicitia plebeia dedico: vosque hortor, vt quod certamẽ virtutis viros in hac ciuitate tenet, hoc pudicitia inter matronas sit: deusque operam, vt hæc ara, quam illa, si quid potest, à sanctioribus & castioribus coli dicatur. Eodem ferme ritu & hæc ara, quò illa antiquior culta est, vt nulla nisi spectata pudicitia matrona, & quæ vni viro nupta fuisset, ius sacrificandi haberet. hæc Lilius. Hinc etiam Val. Maximus de Instit. libro secundo: Quæ vno contenta matrimonio, corona pudicitia honorabantur: & reliqua. Festus pudicitia simulachrum Fortunæ existimauit. ait enim: Pudicitia signum in foro boario est, vbi familia edisset Herculis: eam quidem Fortunam esse existimant. Item via Latina ad miliarium, illic Fortunæ muliebris simulachrum nefas est attingi, nisi ab ea quæ semel nupsit. Plebeia etiam Pudicitia facellum Romæ, vt cætera colebatur. hæc Festus. Propertius:

*Templa Pudicitia quid opus statuisse puellis,
Si cuius nuptæ quilibet esse licet.*

Salus à Romanis dea, vt Græcis Hygeia, culta fuit: quoniam & Macrobius scribit, ferias antiquitus fuisse, quoties quis salutem deam nominasset, cum Semoniam, Segetiam, & cæteras. Inde vocati salutigeri dei, ab Apuleio, qui Græcè *ἑλισσά* vocatur: etsi alios aliter sentire scio. Aedes Salutis à C. Iunio Bubulco cenfore locata fuit, vt in 9 ab Vrbe cond. prodit Lilius, quæ Cos. bello Sanitum uerarat, mox idem dictator eam dicauit: eam ædem à Fabio Pictore depictam legitimus. Mirum nonnullos pro Bubulco Bibaculum literis mandasse. Salutis templum P. Victor in sexta Urbis regione, hoc est in Quirinali statuit. Scribit Festus, Salutarem portam Romæ appellatam, quod prope ædem Salutis esset. Salus verò effingebatur ab antiquis, mulieris forma, in folio sedentis, pateram tenentis, penes quam ara erat: aræ anguis inuolutus, caput attollens. Hygeia verò simulachrum apud Sicyonios describit Pausan. vix videri potuisse, ad quod mulieres capillos dicabant, & in eius honore eos sibi refecabant: verum de Hygeia & sororibus in Aesculapio agam. Porro & salutis augurium apud Romanos celebrabatur, quod intermissum, Augustum renouasse legitimus. De hoc Salutis augurio M. Cicero, Suetonius, Cornelius Tacitus, Festus, & Dion lib. Histor. 38. & Liu. Porro & Antiochus, qui cognominatus est Soter, cum aduersus Galatas pugnaret, nec satis pro voto res succederet, essetque in discrimine, vel vidit, vel vidisse simulauit per quietem, vt militum animos spe erigeret, Alexandrum Magnum illum, qui moneret vt Sanitatis symbolum proponeret, idque pro tessera tribunis daret, eorumque vestibus insueret: ea re fore, vt victoria potiretur. Vnde & huius rei signum in veteribus Antiochi nominis matibus adhuc cernitur. Est autem triangulus triplex, inuicem inferus, ex lineis quinque constans, in quibus *ἑλισσά* inscribitur. Huius figuræ & Lucian. meminuit in eo libello, vbi agit de eo qui lapsus erat in verbo inter salutandum. Hæc autem talis est figura. Græcè verò hæc figura, seu schema, *πυτυρνον* dicitur, qua voce & nostri vtuntur. Sed & Auxilium deum etiam legitimus, quoniam ipsum Plautus inducit in Cistell. prologo.

Occasionem Latini deam fecere, sicut Græci deum *καρπος*: qua ex re illi masculini nomine, vt nos foeminae vtimur. Simili modo nostri Inuidiam, vt illi *ἰνιδία*, *καρπος* minimum filiorum Iouis scripsit Ion Chius poeta, in hymno quem ipsum condidit, vt Pausanias in Eliacis tradit. Quare cum Posidippus *καρπος* pulchre Græcè describeret, & ab eo Aufonius Gallus Latine Occasionem, visum est mihi vtriusque descriptionem hac nostri libri parte apponere, vt qui eorum imagines habere voluerint, habeant vnde facile excerptere possint. Intellego enim, illustres quosdam Principes his diebus id meditari. Hoc est ergo Posidippi epigramma,

epigramma, quod post Th. Morum, & Erasmus, viros summe doctos, ideo est à me ita conuersum, vel concinnatum potius, quod Erasmus quidem quatuor addiderat versus, Thomas duos dempserat. Græcum si cupis, in 4 Epigrammatum leges, quod ita est à me refectum:

Vnde hic est plastes? Sicyonius. Ede age nomen.

Lysippus. Tu quis? Cærus ego, omne domans.

Cur summis instas pedibus? Semper rotor. Alas

Cur plantis gestas? Vt leuis aura feror.

Dextra est cur inserta nouacula? Signum homini hoc est,

Vis conferri acie quod mihi nulla potest.

Cur coma fronte iacet? Vementem vt prendere possis.

Parte est cur caluum posteriore caput?

Quod postquam leuibus præcepit effugero pennis,

Ne valeat tergo qui reuocare velit.

Talem vos propter me plastes finxerat hospes,

Pro foribus positus qui documenta darem.

Hoc Posidippi. nunc Aufonij subscribo: in quo ille, vt sibi visum est, ingeniosus esse voluit, ita vt etiam sibi non in nomine tantum plastæ, sed & in syllaba quoque nimis indulserit. quis enim Phidiam non norit, prima intenta diphtho-

20 go pronunciandum? Epigramma hoc est:

Cuius opus? Phidia, qui signum Pallados, eius

Quique Iouem fecit, tertia palma ego sum.

Sum dea, quæ rara, & paucis Occasio nota.

Quid rotula insistis? Stare loco nequeo.

Quid talaria habes? Volucris sum: Mercurius quæ

Fortunare solet, trado ego, cum volui.

Crine tegis faciem? Cognosci nolo. Sed heus tu,

Occipiti calua es? Ne tenear fugiens.

Quæ tibi iuncta comes? Dicat tibi. Dic rogo quæ sis?

30 *Sum dea, cui nomen nec Cicero ipse dedit,*

Sum dea, quæ facti non factique exigo pœnas,

Nempe vt pœniteat: sic Metanæa vocor.

Tu modo dic, quid agat tecum? Si quando volau,

Hæc manet: hanc retinent, quos ego præterij.

Tu quoque dum rogitas, dum percunctando moraris,

Elapsam dices me tibi de manibus.

Hoc quidem Aufonij est. Porro & Callistrati legitimus ephrasin, qui cum Posidippo de Cæro deo, & de loco conuenit, puerumque ipsum deum facit florulentæ pubertatis, formosum crinibus sparsis Zephyro, cæteraque corporis specie, vt Dionysio maxime similis esse videretur: & cætera denique ferme, quæ Posidippus. Sed de Græco Cæro hæc tenus, & Occasione Latina satis: cum & Erasmus in Prouerbiis nonnulla, & ante illum Politianus in Miscellaneis non inscite scripserint.

Fraus ita effingitur à Dante Alligerio, & à Buccatio in Geneal. Faciem illius iusti hominis aiunt videri, corpus reliquum serpentinum, variis & maculis & coloribus distinctum: eius caudam terminari in scorpionis aculeum. Fraudem porro per Cocytii vndas innare, nec eius nisi faciem apparere.

Calumniæ, quam Græci *δολω* nominant, & Impudentiæ aras Athenienses concessisse, testis est Theophrastus apud Diogenianum. ita verò Apellè aliquando effinxisse Calumniam, testis est Lucianus in eo qui inscribitur, De non calumniis.

temerè credendo. Cum enim Antiphilus Apellis quidam æmulus, apud Ptolemaum Apellem eiſet calumniatus, quòd cum Theodota conſenſiſſet, qui à rege rebellionem fecerat, & à quodam coniuurationis conſcio, qui capitis pœna tenebatur, regi innotuiſſet, Apellem omnino facinoris ignarum, & iniquè illum inſimulari: tum Ptolemæus poſito furore, ſententiam mutauit: Apellem talentis centum donauit, eiq; in ſeruitutem calumniatorem Antiphilum addixit. Tunc Apelles periculi memor, tali pictura Calumniam vltus eſt. In dextra quidem ſedit vir permagnas habens aures, quales ferme Midæ feruntur: manum longè ille præſtendit accedenti Calumniæ: circum ipſum verò ſunt mulieres duæ, ἀγοῖα ſcilicet, & ὑπόληψις: hoc eſt, Ignorantia & Suspicio. Ex aduerſo Calumnia, δαβολή videlicet, mulier ornata & pulchra, ſed aſpectu ardens, & in iram & rabiem concitata: laua facem accenſam præferens, dextra adoleſcentem quendam per capillos trahere videbatur, qui manus ambas ad cœlum tendebat, ſuperòſque obteſtabatur. Præcedebat vir pallidus, impurus, acutè intuens, hiſ propemodum ſimilis qui longiori morbo ſunt conſecti. hunc φθόνος eſſe, hoc eſt, Inuidiam, vel Liuorem, facile cognoſcas coniectura. Ponè duæ alię erant mulieres, Calumniã dirigentes & adornantes: altera quidem ὠδύνη, hoc eſt Inſidia: altera verò ἀπάτη, id eſt Deceptio, vel Fallacia, ſeu Fraus. à tergo ſequebatur Pœnitentia, hoc eſt μετάνοια, pullas laceratq; veſtes induta, quæ retrò caput inſectens, flens ac lugens, pudore venientem Veritatem excipere videbatur. Hac igitur pictura Apelles pictor Epheliuſ, eleganter ſuum eſt vltus periculum, vt Lucian. idem eſt pluribus executuſ. De Contumelia in Pudore etiam agemus.

Felicitas, quam Græci βδουμονία vocant, etiã antiquis dea exiſtimata eſt. Plin. libro 35. huiuſ deæ ſimulachrum Archelilao plaſtæ locatū à L. Lucullo H. S. L. X., cui moſ vtriuſque inuidit. meminit huiuſ deæ ædiſ alio loco & hiſ verbis D. Auguſt. Quid quòd & Felicitas dea eſt, ædem accepit, aram meruit, ſacra ei cõgrua perſoluta ſunt: &c. & alibi: Si Felicitas dea eſt, cur non ipſa vna quæ coleatur conſtituta eſt, quæ poſſet vniuerſa conferre, & compendiò facere felicem? & paulò poſt: Cur denique tam ſerò huic tantæ deæ, poſt tot Romanos principes, Luculluſ ædem conſtituit? Luciuſ enim Liciniuſ Luculluſ annò ab V. C. 30 D. C. L. X. V. I. Coſ. cum M. Cotta, cõſtrui curauit. Vidimus & ipſi in nominiſtatibus antiquis Felicitatis effigiẽ, & præcipuè in Iulia Mammææ Aug. in cuiuſ tergo fœmina erat, in folio ſedens, dextera caduceũ, ſiniſtra grãde cornucopiæ tenens, cum hac inſcriptione, FELICITAS PVBLICA. Scribit Dion. libro Hiſt. 44. C. Cæſari dictatori ſenatum conſeſſiſſe, vt ſenatum nouum conſtrueret, quamuiſ curia Hoſtilia inſtaurata fuiſſet, & ei uſ vice Felicitatis templũ, quòd etiam Lepiduſ magiſter equitum fecit. Cebes verò Thebanuſ in Tabula hõ c modo deſcripſit: In eminenti quopiam arcis veſtibulo Felicitatem in folio ſedere, liberũ in ornatu (ait) cõmptam, ſed non accuratè, & florentiſſimo ſerto coronatam. Sanè & Macariã Herculiſ filiam apud Græcoſ cultam legimus, quæ cum oraculum redditum fuiſſet, Athenieſeſ victoriam habituroſ, ſi ex Herculiſ liberis aliquiſ ſponte oppeteret, Macaria id intelligens, ſe ipſam iugulauit, qua ex re victoria Athenienſibus, & diuinitas ipſi Macariæ eſt comparata. Lege Euripidiſ tragœdiam Heraclideſ, & Platonem.

Libertas in primis à Romanis dea habita & culta eſt, vt qui maxime ei ſtudent, ab eo videlicet tempore, quo in libertatem ſeſe vendicauerẽ. Libertatis templum P. Victor in Auentino conſtituit, & ibidem atrium Libertatis, cuiuſ crebra apud ſcriptoreſ mentio. Templum Libertatis Liuiuſ ex mulctaticia pecunia cum æreſ columniſ, & ſtatuſ pulcherrimiſ à patre Tiberij Gracchi & cõditum & dedicatum: cuiuſ atrium ab Aelio Pato & Corn. Cethego cõforibuſ inſtauratum & auctum, demum & a Pollione reſtitutũ, Suetoniuſ ſcribit. At M. Cicero pro Dõmo ſua ad Põrſiceſ, ſcribit domum ſuam à Clodio Libertati cõſecratam, immò religionibuſ religaſſe: quò loco multa diuinituſ perorat. Dion Hiſto-

Hiſtoriarum libro 43. Poſt victoriam, ait, Cæſari ſenatum tribuiſſe inter alia, vt patriæ liberator appellaretur, & publico decreto Libertatis templum conſtruerent. Nec minus & Græci Libertatem, & Libertatis deoſ coluere, ἑλευθερία, & θεὸς ἑλευθερίας, de quibuſ ſæpe in hoc libro, & præcipuè in Ioue. atq; idem Liber, & Libera, à noſtriſ. Sanè notatum legimus, libertatis indicium pileum fuiſſe: vnde & qui ſerui libertate donabantur, pileum geſtabant capite raſo, vt notũ eſt. hinc & legimus Brutuſ monetã cudiſſe cũ pileo duob. pugionib. impoſito.

Pecunia dea. Auguſtinuſ: Deæ Pecuniæ commendabantur, vt pecunioſi eſſent. idem alibi: Pecunia dicta eſt dea, quæ dat pecuniam. Iuuenaliſ tamen ait in 10 prima ſatyra.

— Et ſi funeſta Pecunia templo

Nondum habitas, nullas nummorum ereximus aras.

Quo modo hoc verum? ſi non modò Pecuniam colebant antiqui, vt ait Auguſtinuſ, ſed etiam, eodem teſtè, Aſculanuſ, & ei uſ filiuſ Argentinuſ, deoſ habebant, vt ſcilicet haberent ipſi cream argenteamq; pecuniam: Nam ideo Argentini patrem Aſculanuſ poſuerunt, quia priuſ area pecunia in vi uſ eſſe cõpitiſ, poſt argentea. Subdit irridens Auguſtinuſ: Miror autem, quòd Argentinuſ non genuit Aurinuſ, quia & aurea moneta ſubſectuta eſt: & cætera. Sed quò te pore huiuſmodi pecuniæ apud Romanòſ primũ excuſa fuerint, Pliniuſ in primis docet, & ab eo cæteri, ne ab Hebræiſ & Græciſ iſta petamus. Libet tamẽ hoc loco tibi recitare eleganteſ quòſdam Menandri ſenarioloſ, quòſ in quãpiam ille fabula protulit, quoquo modo à me conuerſoſ. ita enim ait:

Epicharmuſ eſſe dixit hoſ quideſ deoſ,

Ventoſ, Solem, Terram, Ignem, Stellaſ, Aquam.

Ego vtiliſ verò deoſ eſſe arbitror

Noſtroſ, & Argentum & Aurum maxime:

Iſtoſ quideſ ſi dediceſ tua in domo,

Quicquid voles rogeſ, tibi omnia aderunt,

Ager, domuſ, ſeruiq; & argyroſmata,

Teſteſ, amici, iudiceſ, tantum dato:

Ipoſ habebiſ vel miniſtranteſ deoſ.

Haſtenuſ Menander.

Sed quoniam Græcè venuſtioſeſ ſunt, hoſ ſi cupiſ, tibi habe ex Stobæi oratione, quæ inſcripta eſt Plutilauſ. Conſonat hiſ Petronij Arbitri pulchrum carmen, cui tale eſt initium:

Quiſquiuſ habet nummoſ, felici nauiget aura, &c. quòd videtur è Menandro deſumptum. Fuerunt ad hec Lucruſ dei, lucriſ præpoſiti, vt aduerſuſ Genteſ prodiſ Arnobiuſ, à lucro denominati: quemadmodum apud Græcoſ κερδοῦ Mercuriuſ & Apollo, à lucro, vt ſuo loco dicam, denominati.

Inuidia etiam dea, quæ hominũ peſtiſ acerrima & acerbiffima eſt. Græci hanc maſculam effingunt, quippe qui hominiſ effigie male habitũ, & ex morbo nondum planè conualeſcentiſ effingant, vt videmuſ ex dialogo Luciani ἀλγολιῶν, id eſt Calumniæ. Noſtri verò, fœminiæ forma formarunt, vt pulcherrimè Ouid. in ſecundo Metamorph. oſtendit, vbi & Inuidiæ domum deſcribit, & Inuidiam ipſam hiſ verſibuſ:

Pallor in ore ſedet, macieſ in corpore toto,

Nuſquam recta acieſ, liuent rubigine denteſ,

Pectora ſelle virent, lingua eſt ſuffuſa veneno:

Ruſuſ abeſt, niſi quem viſi ſecere doloreſ.

Nec fruitur ſomno, vigilantibuſ excita curiſ:

Sed videt ingratoſ, intabeciſcitq; videndo,

Suſceſſuſ hominũ, carpitq; & carpitur vna,

Suppliciumq; ſuum eſt.

Sed & Plutarchus in libello de Inuidia, multa. & elegans Hendecasyllabum inter poemata Vergilij: Lior tabificum malis venenum: &c. Sanè antiqui Inuidiam anguilla designabant, quando ea natura esse feratur anguilla, vt omnib. piscibus inuideat, vt Contumeliam perdice, quæ sit contumeliosa valde. Illud quoq; notandum, deorum eorundem genus variari à Græcis, & à nostris interdum, vt in hoc. Græci enim masculam Inuidiam pingunt, quoniam Græcè ἰδὸν ἰδὸν. Itidem & κούρος, iuuenem marem: nostri Occasionem foeminam faciunt, vt supra diximus. Sic & alios nonnullos non notauit.

Fama ab Atheniensibus, teste Pausan. culta: dea verò describitur ab Hesiodo in ἑρῶν καὶ ἠμύρας, Est dea Fama quidem, sunt ipsi numina famæ: hoc est, θεὸς τῆς ἐστὶν ἡ ἀλήθεια. Scribit & Plutarch. in Camillo, templū etiam Famæ constructū fuisse. 10 Sed enim uero copiosius Vergilius in quarto Aeneidos Famam ita describit:

Extemplo Lybiae magnas it Fama per Vrbes,
Fama malum, quo non aliud velocius ullum,
Mobilis, vigeat viresq; acquirat eundo,
Paruaeque primo, mox sese attollit in auras,
Intraeque solo, & caput inter nubila condit.
Illam terra parens, ira irritata deorum,
Extremam (vt perhibent) Cæo Enceladog; sororem
Progeniuit, pedibus celerem, & pernicibus alis:
Monstrum horrendum, ingens, cui quot sunt corpore pluma,
Tot vigiles oculi subter (mirabile dictu)
Tot lingua, totidem ora sonant, tot surrigit aures.
Nocte volat cæli medio, terraq; per umbram
Stridens, nec dulci declinat lumina somno.
Luce sedet custos, aut summi culmine tecti,
Turribus aut altis, & magnas territat vrbes:
Tam ficti prauiq; tenax, quam nuncia veri.

Quis pictor quæso, aut plastes expressius effinxisset: si tamē & amplius que- 30 ras, quas ædes incolat, & quas mundi partes, lege primam partem duodecimi Metamorph. Ouidij. Fames verò describitur ab eodem in octauo. Porro quoniam & mala est Fama, & Rumor, ideo eam antiqui aliquando alis nigris effinxerunt, iuxta illud Claudiani contra Alaricum,

Famæq; nigrantes succincta, paucioribus alas.

Pudor, & Fama, & Misericordia ab Atheniensibus cultæ, & Impetus. ipsi enim αἰδοῦς, φήμις, ἐλαίς, ἢ δερμὶς θωμὸς habuere, quod Pausan. in Atticis in primis ostendit. Idem etiam & ἰβριν καὶ ἀναίδειαν, id est Contumeliam & Impudentiam coluerunt, vt idem Pausan. docet: M. Tullius lib. 2. de Legibus: Nam illud, inquit, vitiosum Athenis, quod Cylonio scelere expiato, Epimenide Cretensi suadente, fecerunt Contumeliæ fanum, & Impudentiæ. Idem & Theophrastus in 40 libro de Legibus, & Ister lib. 4. Quare mirum illud est, quod scribit Xenophon in Symposio, Pudorem scilicet esse deum, nō Impudentiam, cum de adolescentum amoribus ageret. quin Zenobius & Diogenianus, quos Erasmus sequitur, Impudentiam & ipsi deam faciunt, notissimo illo Græcorum prouerbio, θεὸς ἢ ἀναίδεια: id est dea Impudentia. Sanè perdice designabatur, quia impudens admodum ipsa est auis. Sedenim Pudorem cum Nemeli in cælum euolasse canit Hesiodus, æneo seculo. Pudoris ara Athenis fuit in Acropoli, vt ait Hesychius: qui & illud addit, Pudoris & αἰδίας aram esse. nisi fortè legendum sit, pro αἰδίας, ἰβριν. Pudorem vir doctiss. Alciatus in quodam Emblemate ita describit:

Ergo sedens velat vultus, obnubit ocellos,
Ista verecundi signa Pudoris erant.

Quem

Quis sibi prelatum Icarus cognouit Vlysem;
Hocq; Pudori aram schemate constituit.

Atq; hætenus Alciatus. id verò totum sumtum est ex Pausania lib. 111. qui Laconica inscribitur. Decenter quidem à Græcis Pudor muliebri effectus est forma, vel propter Penelopes fabulam, vel quia apud Græcos generis est foemini- ni. Ego certè pueri forma effinxi, ob rationem quam in Occasione ostendi.

Caca dea culta Romæ, quæ Caci soror fuit, vt scribit Lactantius, quæ de furto bouum Herculi fecit indicium. vnde etiam sacellum meruit, in quo ei per virgines Vestales res sacra fiebat, vt Seru. scribit lib. 8. Aeneid. quod & ego in vita 10 Herculis scripsi.

Tutullina dea celebrata à Varrone & Augustino, ad tutandas & custodiendas segetes collectas. Scriptum est apud Macrobiū in Satur. apud veteres quisque qui nominasset Tutullinam, ferias obseruabat. Non. Marcellus, Tutulum & Tutellenam, ex Varrone citat. Tutulum in periculosis & subitis rebus inuocabatur, quod is præsidium atq; opem afferret, à tutando dictus. meminit idem Varro de Lingua lat. Regionem Portus designat, cum de Ennio scribens dicit, eum coluisse Tutullinæ loca. Tutellina, à tuendo quidam, & Tutullinam scribunt, vt in plerisq; exemplaribus obseruauimus. A tuendo quoq; vel tutando, Tutelares dei dicuntur, qui vrbium & locorum patrociniū & curam gerere 20 credebantur, quorum est crebra mentio: de quibus alibi.

Sūt & Dei Securi, si modò inscriptionibus antiquis stamus, qui securitatem afferre putarentur. Vnde Romæ in regione columnæ, in ædibus vrsorum hæc adhuc inscriptio visitur: DIVIS SECVRIS.

Seia dea fuit, vt ex Varrone tradit Augustinus, præposita quàm diu segetes sub terra essent: cum verò iam essent supra terram, & segetem facerēt, deam Segetiam vocabant. Sedenim Seiam, ait Plin. lib. 18. à ferendo, Segestam à segetib. appellabant, quarum simulachra in circo videmus. Sed idem lib. 36. cap. 22. quidam Fortunam Seiam à Nerone appellatam, male interpretantur, vt in Syn- 30 gmate de Fortuna dicemus. Segetiam verò Augustinus ait appellatam, cum segetes iam natæ supra terram essent. Hæc esse videtur, quam Segestam vocat Plinius: meminit & Macrobi. lib. 1. Sat. Apud veteres, inquit, quisq; qui nominasset Salutem, Semoniam, Seiam, Segetiam, Tutullinam, ferias seruabat. Hic addimus quod in primo Georgicorum scribit etiam Seruius, ex Varronis sententia: Nomina numinum in indigitamentis, id est, in libris pontificalibus inueniuntur, qui & nomina deorum & rationes ipsorum numinum continent: verbū causa, vt Occator deus ab occatione dicatur, à farritione deus Sarritor, à stercoratione Stercutius, à fatione Sator. hæc Seruius. Arnobius verò Putam deam putationibus arborum præfuisse scribit, vt Petam rebus petendis. De Ope consueta, in Ope suo loco agendum.

Rufina dea fuit, cui rura committiebant antiqui, vt ait D. Augustinus. quidā hanc Ruriam potius vocarunt.

Mellona dea mellificationis: idem in quarto Augustinus. Mellonia hæc ab Arnobio dicitur, quo loco de ea pluribus agitur.

Fornax dea etiam existimata, quoniam ante triticum, & eius vsum, farra fornacibus torrebantur. vnde est dea Fornax constituta, vt Festus & Lactantius. plura in Fastis Ouidius:

Facta dea est Fornax, læti Fornace coloni
Orant, vt vires temperet illa suas:
Curio legitimis tum fornacalia verbis
Maximus indicit: nec stata sacra facit.

50

Videtur tamen alibi, hoc est lib. 6. Fornacalem appellare, cum ait:

Et Fornacali sunt sua sacra deæ.

d 2 Hinc

HISTORIAE DEORVM

40

Hinc sacra Fornacalia dicta sunt, de quibus cum alijs, tum Festus, nec semel. ipse quoque in ultimo, ubi de Sacrificiis & celebritatibus plurima collegi. Budæus in lege, Si fornicarius, legit & corrigit Fornacanus, à Fornace: & putat significare feruum pistrinariū, vel pistorem. Ego hac de re nil statuo.

Collina dea fuit, cui colles attribuebant: & Vallonia, cui valles & conualles, ut est apud Augustinum. Non ab his absimiles nymphae, de quibus omnibus in Neptuni Syntagmate agemus.

Proserpina dea credita, quæ germinantibus segetibus præfecta putabatur, ut Varro & Augustinus tradunt. Sed plura, cum de Plutone agemus. Sit vna, non sit, nunc non quæro.

Nodorus deus dictus ab Augustino, ab alijs Nodinus, qui nodis geniculisque culmorum præfectus putabatur.

Lactucinam etiam deam colebant veteres, quæ lactescentibus frumentis ac segetibus præesset. Sunt qui Lacturnum apud Augustinum legant. Seruius certè lib. 1. Georgicor. Lactentem deum ex Varrone commemorat.

Patalenam, eam deam existimabant, quæ præesset segetibus, cum spicæ & folliculi patefcent, ut scilicet spicæ exire possint. Augustinus ex Varrone. Arnobius Patellanam vocare videtur, & Patellam, ex quibus vna est patefactis, altera patefactendis rebus præstituta.

Hostilina dea colebatur, cum segetes nouis aristis æquantur, ut Augustinus 20 ait: quia hostire veteres æquare dixerunt. vnde & hostimentum, & hostorium: ut Priscianus, & alij obseruant.

Runcina dea tum placabatur, cum frumenta runcanda essent, id est, à terra auferenda. Augustinus, & Varro de Lingua latina.

Spinensis autem deus, ut spinas ex agris eradicaret. idem August.

Nemesrinus verò deus nemorum præpositus, ut notat Arnobius.

Flora dea, florentibus frumentis præposita, ait Augustinus, & Varro. Fabula variè narratur. quidam in ædituum Herculis & scortum referunt: alij in Laurentiam. & quanquam in nostro Hercule hanc recitavi, nihilominus hoc loco afferam, quid Lactant. lib. 1. cap. 20. hac de re sentiat. Floram & Faulam Lactantius distinguit. ita enim, cum de Laurentia Faustuli locutus fuisset: Nec hanc solam Romani meretricem coluerunt, sed Faulam quoque, quam Herculis scortum fuisse, Verrius scribit. mox paulò subiungit: Flora cum magnas opes ex arte meretricia quæsiuisset, Po. Rom. scripsit heredem, certamque pecuniam reliquit, cuius ex annuo fœnore suus natalis dies celebraretur, editione ludorum quos appellabant Floralia: quod quia Senatui flagitiosum videbatur, ab ipso nomine argumentum sumi placuit, ut pudendæ rei quædam dignitas adderetur, deam finxerunt esse quæ floribus præesset, eamque oportere placari, ut fruges cum arboribus aut vitibus bene prosperèque florescerent. Eum colorem secutus in Fastis poeta, non ignobilem nympham narrauit, quæ Chloris vocitata: eamque Zephyro nuptam, quasi dotis loco id accepisse muneris à marito, ut haberet omnium florum potestatem. Lactantius ita. Romani igitur Floram deam finxerunt, quæ floribus præesset: eamque placabant, ut fruges cum arboribus & vitibus bene florescerent: & ludj ipsi Florales & Floralia nuncupati, in quibus omnes nequitia & lasciuia nudis mulieribus peragebantur. Notissima est historia de Catone, Florales ludos ingresso, qui ob seueritatem ac grauitatem est abire compulsus, à Fauonio monitus, non à Cotta, ut vir doctus memoria lapsus scripsit: Varro, & Martialis in primo,

Nos ses iocosa dulce cum sacrum Floræ,

Festosaq; lusus, & licentiam vulgi,

Cur in theatrum Cato seuerè venisti?

An ideo tantum veneras ut exires?

Sed historiam hanc copiosius in secundo libro recitat Val. Max. Floralia quarto Ca-

to Calend. Maij celebrabantur, & Cal. ipsis. vnde institutum adhuc viget vbiq; ferè gentium, ut eo Calend. die floribus omnes Maiuma celebrent, ut vocant Græci, & iureconsulti: hæc est Maij mensis celebritas, de qua etiam plura Suidas. Quidam eruditi cum Floralibus, αἰθυσία Atheniensium coniungunt, non sanè rectè, sed de his, pluribus scripsi in lib. de Annis, mensibus, &c. P. Victor Floræ templum & circum, & Floralia in sexta vrbis regione collocat, hoc est, Quirinali. Fuit, teste Plutarcho, simulachrum Floræ in eade Castoris & Pollucis, à Praxitele summa industria formatum, multis coloribus, tunica indutum, in cuius deæ dextra flores fabarum & ciceris fuerunt. Scribit Porphyrius, in Floralibus Aediles cicer & fabam populo spargere solitos. Versicolor colos ideo Floræ attribuebatur, quia nullus color est qui in Floribus non reperitur. Sanè Chloris, quam Ouid. Floram ait, meminit & Catullus, & ante hos Homerus in Odyss. Sunt item qui Laurentiam & Larentiam distinguunt, ut altera Acca Faustuli fuerit, altera etiam meretrix: ambas tamen Firmianus sub vna recitat Lupa, Romuli & Remi nutrice. Certè Varro ab Acca Laurentia, Laurentalia celebritatè dictam ait. Angeronalia, inquit, ab Angerona, cui sacrificium fit in curia, & cuius feriæ publicæ Laurentinae: is dies, quem diem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publicè parent an. 6. die qui Acca dicitur, vel Atra, ut legitur. hæc Varro, & quæ sequuntur,

parum mihi comperta. Festus & ipse: Laurentalia, ait, Laurentiæ Faustuli coniugis, Romuli Remique nutricis festa fuere. Ouid. verò in Fastis,

Non ego te tanta nutrix Laurentia gentis,

Nec taceam vestras Faustule pauper opes.

Vester honos veniet, cum Laurentalia dicam,

Acceptus Genijs illa December habet.

De Faula porro Herculis scorto, quam ex Verrio, seu Ennio, deam nominat Lactantius, in Hercule diximus: licet Fauola sit scriptum ibi.

Pomona dea, quæ pomis & fructibus præerat, de qua Ouid. in Metamorph. in fabula Vertuni, & item Propertius in eadem fabula. Hanc deam summa religione coluerunt gentes, ut poma & fructuum fœcunditas afforet: à qua flamen Pomonalis. Pomonal, ait Festus, fuit in agro Solonio, via Hostiensi, ad lapidem 12. diuerticulo à miliario octauo. Sed de Pomona etiam in Vertuno agendum, ea parte qua Ianus describendus. Porro cum Pomona, Fructesam deam connumerat D. August. propter fructus.

Terram, & Tellurem, & Tellumonem, terræ deos, consecrauere Romani: & Græci γῆ, γαῖα, & αἴα, appellantes. hinc & ædes & templa eorum in historijs, cæterisque scriptis sæpe legimus. Hymnum deæ Terræ Orpheus composuit, cui omne genus semen pro suffimento adolet, præter fabam, & aromata. Alterum hymnum Terræ Statius concinuit: O hominum diuumque æterna creatrix, &c. Terram verò etiam primam oracula dedisse, in Historia poetarum tradidimus. sed & Matrem deum eandem dixerunt, ut seorsum, cum de ea suo Syntagmate agemus, dicturi sumus. Quin & Seruius in 10. Aeneid. Terram, inquit, constat esse Matrem deum: vnde & simulachrum eius cum clauis pingitur. nam aperit verno, hyemali clauditur tempore. Ea & Ops dicta, ut Varro ait de Lingua latina, quòd hic omne opus, & hic opus ad viuendum: ideo dicitur Ops mater, & Terra mater. Hæc enim terris gentes omnes peperit, & resumit denuò. Tellurem deam Scythæ sua voce Apiam appellauere, ut Herodotus docet in quarto. De æde verò Telluris Romæ, quoniã frequenter à scriptoribus fit mentio, hic breuiter agendum. P. Victor eam statuit in quarta Vrbis regione. Seruius, non à Carinis procul. Val. Max. in area ædium Sp. Cassij, eius qui regnum affectauit. M. Cic. p. domo sua: Sp. Cassij domus ob eandem causam euerfa est, atque in eodè loco ædes posita Telluris. Idem innuit Dionys. Alicarn. Porro & Telluris ædem Sempronium vouisse, his verbis L. Florus ostendit: Domiti hinc (ait) Picentes,

d 3 sed ca-

50

sed caput gentis Asculum Sempronio duce, qui tremente inter praelium campo Tellurem deam promissa aede placauit. Sed & Tellurem & Tellumonem, Proserpinam quidam & Plutonem interpretantur. Augustin. lib. 7. Tellurem, inquit, à vi foeminae, Tellumonem à vi masculi dixerunt. Coniungit cum his Altorem & Ruforem: & Altorem quidem, quod ex terra aluntur omnia quae nata sunt: Ruforem, quod rursus cuncta illuc reuoluuntur. & haec ex Varrone. Noster verò Coelius Ruforem hunc deum nuncupabat, praesidemque deum putabat rebus restituendis, reparandisque.

Pales, teste Festo, & Seruio, dea pastorum vel pabuli habebatur, cuius festa dicebantur Palilia: vel ut alij volunt, dicta Parilia, quoniam pro partu pecorum eidem sacra fiebant. Lege in Fastis Ouidium. Virgilius, Te quoque magna Pales, & te memorande canemus Pastor ab Amphryso, &c. Tibullus, Et placidam nio uo spargere lacte Palem. Ouid. Et tepido lacte precare Palem. Palilia, inquit Varro, dicta à Pale, quod & feriae ei deae fiunt: ut Cerealiam, à Cerere. Scribit Seruius, Palem ab alijs Vestam, ab alijs Matrem deum existimatam: itemque genere foemineo appellari, ab alijs masculino, ut Varrone. idem Arnobius, ut in dijs Praenatibus repetam. huic deae sacra soluebantur 11. Calēd. Maias: vel melius ut alij, 12. ut in Fastis notauimus.

Carna dea, quae antiquis Romanis culta fuit, quam vitalibus humanis praefere putabant, ut ex Macrobio in libro de Annis, mensibus, diebus, &c. scripsimus. 20 ab eaque petebatur, ut iecinora, & corda, quaeque sunt intrinsecus viscera, salua conferuaret. cui templum pulso Tarquinio Iunius Brutus in Coelio monte construxit, Calendisque lun. sacrum voti reus fecit. huic deae pulte fabacea & larido res sacra fieri solebat. quin & Calendae ipsae Iuniae, Fabariae dicebantur. Cardinum etiam deam fuisse legimus, de qua in Fastis fabulose Ouid. D. August. Cardeam hanc appellare videtur, ut paulo post dicemus.

Rubigus deus, ut M. Varro de Re rust. & de Lingua latina, & Rubigalia dicta. Huic deo res diuina fiebat, ne rubigo occuparet segetes. Meminere Plin. Fest. Ouid. Seruius & Augustin. Dicimus & Robigo genere foemineo, & Robigus genere maris. Gellius lib. 4. cap. 6. Verba s. c. Si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Idem lib. 5. cap. 12. In his autem deis, quos placari oportet, ut mala à nobis, vel à frugibus natis amoueantur, Arungus quoque habetur, & Rubigus. haec Gellius. Sanè eruditi quidam pro Arungo hoc loco Auerruncum legunt, de quo deo à me alibi actum est. hinc instituta sunt Rubigalia, quae celebrabantur ad auertendam rubiginem mense Aprili, hoc est, ut Fest. ait, 7. Cal. Maias, ut diximus de Annis, mensibus, diebus, &c. Sanè eorum inanitas videtur esse obseruatio, qui rubiginem ferri dicunt, robiginem verò segetum: hoc est, alterum per o, & alterum per u: ita quoque de vtraque re canente in Fastis Ouidio, ad ipsam,

Parce precor, scabrasque manus à meisibus aufer,

Nene noce cultis, posse noere sat est.

Ne teneras segetes, sed durum amplectere ferrum.

Vtrumque enim vno vocabulo comprehendit. Rubigo genus etiam vitij, obscenae libidinis dicitur, ut ex Varrone Seruius ait in primo Georg.

Terminus deus: Numa Pompilius secundus Romanorum rex, cum publicum agrum pop. Rom. & priuatum certis limitibus terminisque definiuisset, sacellum erexisse Termino deo traditur in colle Tarpeio, cui nihil animatum sacrificaretur, sed liba tantum, pultes, & frugum primitiae, qua de re Dionysius Alicarn. li. 2. Statuit, inquit, Numa, ut suo quisque contentus esset, nec aliena appeteret: hinc de definitionibus possessionum constitutio. Iussit enim vnumquemque fundos suos circumscribere, sacrosque finibus lapides apponere, lapides ipsos sacrauit Ioui Terminali, statuitque eis sacra quotannis omnes die stata & constituta facere, super locum ipsum coeuntes: festo etiam die constituto valde honorifico, Terminalium

nalium deorum. Festum Romanè Terminalia, ἀπὸ τῶν μῶσι, id est terminis vocanti finesque ipsos vnus litera mutatione à Graeca nostra lingua proferentes, Terminos appellant. quos si quis occulisset, aut transtulisset, sacrum eum esse De lege statuit, ita ut volenti eum occidere tanquam sacrilegum, & securitas adesset, & pollutionis expiatio. Estque ius hoc non in priuatis modo possessionibus, sed in publicis quoque constitutum. & idem Dionysius paulo post: Sacrificantque adhuc eis non animatum aliquid, (neque enim pius est cruentare lapides) sed pultes & liba, atque alias quasdam fructuum primitias. Causam Plutarch. inquit: An, inquit, Numa Pompil. vir civilis ac iustus, & sapiens in primis, agri terminos cum finitimis constituit, & ipsis finibus Terminum omnis causa nominans, quasi ἐπι- 10 σκοπος & inspectorem amicitiae, & pacis custodem, ab omni caede & sanguine incontaminatum conseruari oportere existimauit: Termino, inquit Festus, sacra faciebant, quod in eius tutela fines agrorum esse putabant. Denique Numa Pomp. statuit, eum qui Terminum exarasset, & ipsum & bouem sacros esse. Saxum verò fuit hic deus, unde & termini agrorum publicorum & priuatorum tales fuerunt: licet & postea stipes, & arbor, & tegula etiam pro termino posita. Sed mox cum Tarquinius Priscus templum vouisset in Tarpeia rupe angustum Ioui, Iuioni & Mineruae, ac eius iacere fundamenta vellet, inuenit ibi deos alios dicatos à Numa & à Tatius, & alijs: vsus ipse consilio Accij Nauij auguris, reperit reliquos omnes deos Ioui cedere, praeter Terminum & Iuuentam, ut Plutarch. & Dionys. 20 scribunt. Liuius, & Florus, & Seruius, à Tarquinio Superbo inaugurationem factam tradunt, non à Prisco. Existimat Lactantius in primo, Terminum eum fuisse lapidem, quem pro Ioue deuorauit Saturnus (quem Graeci βαίτυλος vocant, Abadir Latini, ut Priscianus & alij scribunt. Priscianus: Abadir, inquit, deus esse dicitur, & lapis, quem Saturnus deuorasse dicitur pro Ioue, quem Graeci βαίτυλος dicunt. nam, ut Hesychius ait, βαίτυλος dicitur saxum illud fascijs reuinctum, quod pro Ioue deuorasse dictus est Saturnus. Sathoniachthon in theologia Phoenicum, Betylon non saxum tradit, sed Coeli & Rheae filium. Betylus postea τέρμων, id est Terminus dictus est.) Subiungit Lactantius eodem loco, Tarquinium, cum Capitolium facere vellet, & multorum deorum in eo loco sacella essent, consuluisset, vtrum Ioui cedere vellent: & cedentibus ceteris, solus Terminus mansit, 30 qui noluit cedere. unde illum poeta Maro, Capitolii immobile saxum dixit, & pluribus Seruius. D. August. in 4. de Ciuit. Dei, aliter recitat fabulam, quid enim dicam, historiam? Cum rex, inquit, Tarquinius Capitolium fabricare vellet, eumque locum qui ei dignior aptiorque videbatur, à deis alienis cerneret praecoccupatum, non audens aliquid contra eorum facere arbitrium, & credens eos tanto numini suoque principi voluntate cessuros, quia multi erant illic, ubi Capitolium constitutum est, per augurium quaesiuit, vtrum concedere locum vellent Ioui, atque inde ipsi cedere: omnes voluerunt, praeter Martem, Terminum, & Iuuentatem. Atque ideo Capitolium ita constructum est, ut etiam isti tres intus essent, 40 tam obscuris signis, ut hoc vix homines doctissimi scirent. haec quidem Augustinus, qui eiusdem lib. cap. 29. Nam, inquit, illud quale est, quod paulo ante commemorauimus, pulcherrimum auspiciū fuisse dixerunt, Martem & Terminum & Iuuentatem nec Ioui regi deorum loco cedere voluisse. sic enim (inquiunt) significatum est, Martiam gentem, id est Romanam, nemini locum quem teneret daturam: Romanos quoque terminos, propter deum terminum, neminem commoturum: Iuuentatem etiam Romanam, propter deam Iuuentatem nemini esse cessuram. Sed ex alijs addamus cetera. Facto Iouis templo, supra ipsum Terminum foramen fuit in tecto relictum, ut libero caelo Terminus frueretur: quod & Seruius in nono Aeneid. commentario, & fabulose in Fastis Ouid. tradiderunt. Aenigma 50 est de Termino ex Varrone apud Gellium, quod inenarratum cum reliquisset Gellius, Politianus me iuvene in sua Centuria est interpretatus, & ab eo ego in meis Aenigmatibus. Huic porro deo sacrificabatur publice ac priuatim, quali deo

custodi finium, vt dictum est: qui non tantum saxum & lapis fuit, sed interdum stipes, vel tegula. Ouid. in Fastis:

Termine, siue lapis, siue es defossus in agris

Stipes, ab antiquis tu quoque nomen habes.

Nam veneror, seu stipes habet desertus in agris,

Seu vetus in triuio florida ferta lapis.

Tibullus:

Huius dei sacra Terminalia, quae mense Februario agebantur, res est nota. Graeci quoque Iouem Horium, id est Terminalem coluerunt, de quo in Ioue pluribus agemus.

Pitho, persuadendi dea ab antiquis Graeciae scriptoribus celebrata: Latini quidam Suadam, & Suadelam, quidam & Leporem dixere, huius deae sacellum fuit apud Sicyonios, etsi nullum ibi simulachrum cerneretur, vt autor est Pausanias, qui in Corinth. pluribus historiam recenset Apollinis & Dianae: qui post interfectum Pythona purgationis gratia Aegialeam contenderunt, sed cum in his locis pestilentia esset coorta, consulti vates quid facto opus esset, responsum datum est, placandos esse Apollinem & Dianam: tum Aegialenses septenos pueros puellasque ad Sythan fluuium miserunt, qui deos placaret. id cum factum esset, Pithus deae sacellum constructum fuit. Sedenim & antiquis ille mos fuit, vt cum Venere & *παιδά & χάριτας*, id est Suada & Gratias, effingerent, vt significarent quale esse deberet connubium. Sed quod Pytho dea sessitare in Perichlis labris a scriptoribus dicta sit, & Cethegus Suadae medulla ab Ennio vocatus, pluribus in Miscellanea Politianus. Illud quoque apud Graecos usurpatur, non aliud esse Suadae sacrum, praeter orationem: quod Graece dicitur, *ἐκ ἐστὶ παιδῶν ἰερὸν ἄλλο πλὴν λόγῳ*. Legimus porro apud Pausanias, deam quandam consolandi cum Pitho factam fuisse a Praxitele, quae *πράξιτος*, id est consolatrix dicta fuit, & in Attica posita fuit. Sed & Diana *παιδῶν* cognomine dicta est, vt alibi prodemus.

Momus deus conuicij & maledictoriae ac reprehensionis, Liuorem & Inuidiam Latine dicere possumus. Momum Hesiodus in Theogon. natum ex Nocte cecinit, vna cum Morte & Somno & Insomnijs, caeterisque. Momum Lucianus inducit, nec semel taxantem cum alia, tum deos ipsos: vt minus mirum sit, & illum sandalia & crepidas Veneris vituperasse: adeo vt inter prouerbia iam Momo locus sit. Apologus ille certe in omnium est ore, Momum reprehendisse Vulcanum, quod non fenestratum hominis pectus fecisset, quo eius cogitatus plane viderentur. res est nota, praecipue apud Lucianum in Hermotimo & deorum concilio. Libet hic Hesiodi versus apponere, vt videas a scopo quantum deus sint, qui antehac transtulere. ita enim Hesiodus:

Ὁ ὅτι κρηνηθεῖσα τέκε νύξ δρεβρηνή.

Διήτερος αὐτῷ μάμοκος, καὶ οὐδὲν ἀλγινόεσσας. hoc est,

Nox obscura parit, nulli commixta deorum,

Post primos Momum simul, Aerumnamque dolentem.

40

Describitur Momus in quarto Graecorum epigrammatum. meminit & Pindarus in Olymp.

Hipponam deam equorum & stabuli, antiqui venerati sunt. de hac dea Plutarchus in Parallelis meminit, & Apuleius libro tertio Asini aurei, & Tertullianus in Apologetico, & Fulgentius ad Chalcidium. eam enim inter deos Semones, qui vocantur, commemorat. Item & Hermolaus Barbarus lib. 5. Plin. castigat. cap. 4. Iuuenalis quoque eandem intellexisse a plerisque putatur, in illo: Iurat Solam Hippo, & facies olida ad praesepia pictas: vt scilicet Hippo, & Hippona dicatur. Narratur historia de Fulvio quodam, qui equae amore captus, cum ea rem habuerit, vnde nata sit puella formosissima, quae Hippona appellata fuerit: quam tamen quidam, vt puto perperam, Eponam vocitarunt. Porro Aristocles libro Paradoxorum secundo, consimilem historiam scribit de Onoscelia. ait enim,

50

ait enim, nobilem quempiam iuuenem Ephesium Martis filium, Demonstrati tamen existimatum, cum muliebrem sexum esset exosus, noctu ad paterna armenta profectum cum asina concubuisse, quae puellam pulcherrimam peperit, Onosceliam ex re nuncupatam. Idem Stobaeus repetit.

Comus, id est *κῶμος*, deus fuit conuiuiorum & comestationum. quidam ex Graecis scriptoribus cum Dionysio coniungunt. eius imago a Philostrato describitur pluribus. eum enim coronatum effingit, quo loca pleraque scitu iucunda subiungit.

Zephyrus ab eodem Philostrato in Hyacinthi imagine describitur. illi enim humeros seu scapulas alatas attribuit, facie & aspectu molli: coronam omnium florum genere ei in capite fuisse ait.

Myiagrus deus muscarum dictus, cuius Pausanias in Arcad. ita meminit, cum agit de celebritate quae Palladi Tritoni apud Arcadas agebatur: *ἐν ταῦθα*, ait, *τῆ πανηγύρεϊ μυιάγρα πρὸ βύσσου*. hoc est, In ea celebritate ante Myiagro sacrificat: preces inter sacra heroi effundunt, Myiagram inuocantes: atque ita facientibus, nihil praeterea molestiae muscae inferunt. Mentio quoque est Myiagri in castigatis Solini exemplaribus, in quibus ita legitur: Sacellum (inquit) Herculis in foro Bario est, in quo argumenta conuiuij latae maiestatis ipsius remanent. Nam diuinitus illo neque canibus, neque muscis ingressus est. etenim cum viscerationem sacricolis daret. Myiagram deum dicitur imprecatus: clauam vero in aditu reliquisset, cuius olfactu refugerent canes. haec tenus Solinus. Idem scribit & Plinius, sed dei nomen non apponit, id quod & in plerisque Solini codicibus deesse videmus. Plinius li. 29. cap. 6. dum de alopeciae remedijs agit, non Myiagram huc deum, sed Myiodem vocauit, ita de muscis loquens: Nullum, inquit, animal minus docile existimatur, minorisue intellectus. quo mirabilius est, Olympiae sacro certamine nubes earum immolato tauro, deo quem Myiodem vocant, extra territorium id abire. haec ibi Plinius, qui tamen libro octauo capite vigesimo octauo scribit quoque, Cyrenaicos inuocare solitos Achorem deum muscarum, multitudine pestilentiam afferente, quae protinus intereunt quam litatum est. Greg. Nazianz. in prima in Iulianum Caesarem oratione, non Achorem, sed Acaron vocare videtur: Non amplius, inquit, muscae quaerent deum Acaron, aut si quid musca est ridiculosius. hoc tamen plane ipse non assero, quando mihi in praesentia non suppetit Graeci codicis facultas. Alibi tibi retuli, apud Graecos Iouis esse cognomen *ἄπώμυι*, quem colebant, a fugandis muscis appellatum. Sed & deum muscarum Hebraei Beelzebub vocarunt, quod mali daemoneis nomen Christiani existimant. Porro Myiagram, seu Myiodem vocitari ab aliquibus videmus Myiagrum, hoc est muscarum congregatorem. atque haec tenus quidem hac de re tibi, vt ne quid vanitatis gentilijs praeteriremus. Myiagrus etiam scriptor Phocaeus fuit, cuius Victorius in tertio meminit.

Praxidicen daemona quandam appellabant gentes, vt Hesychius tradit, quae non modo his quae dicantur, sed & quae agantur, finem imponat: & propterea capita habebat, & miracula. Suidas vero huius deae solum caput constitutum tradit. Soterem autem ex sorore Praxidice filium habuisse finxere Ctesium, ac filias Homonea & Areten, quae & a matre Praxidice dictae fuerunt. Pausanias in Boeoticis, Praxidicas ait deas ab Haliartijs vocatas fuisse, quarum templum erat sub diuo, Tilphusium montem versus. Idem Pausanias in Laconic. Menelaum scribit in Graeciam reuersum post Troiam captam, Praxidice erexisse simulachrum non procul a Veneris Migonitidis templo. Praxidice meminit & Orpheus in Argonauticis. Idem & in Hymno ad Proserpinam, eam hoc eodem vocat nomine *πράξιτις*. Praxidice Aelianus vnam ex filiabus Lei vel Leontis dixit, vnde Leocorij delubrum dictum fuit, quod alibi pluribus dicemus. De Venere Praxis cognominata, in Venere dictum. Porro & Praxiergide orgia antiqui mense Februario peragebant, arcano ritu, deiecto profus vniverso templi ornatu, & simula-

46

HISTORIAE DEORVM

simulachro oblecto: quali scilicet nos passionis Dominicæ tempore facere consueuimus.

Ogenus præterea deus nescio quis, priscus & peruetustus fuit, à quo & prisci & peruetusti homines ὀγενίδου & ὀγενίος dicuntur. Licet aliqui Ogygidæ & Ogygij libentius legant, mecum tamen facere videtur Erasmi in Prouerb.

MISCELLANEI DEI.

NUNC ad aliam deorum classem me conuertam, in qua miscellaneos deos commemorabo, & eos in primis qui ad hominum generationem, aliasque actiones quasdam pertinere ab antiquis putabantur. Nam & Varronem à conceptione hominis narrare cœpisse legimus, & ad decrepiti usque hominis mortem pertinentem perduxisse. Nos ergo à Virginensi dea hanc Syntagmatis partem exordiemur.

Virginensis dea adhibebatur in nuptiis à Romanis, quæ Virgini zonam solueret, ut Græcis Lyfizona Diana. De Virginensi diuus Augustinus in sexto de Ciuitate Dei. Ad hanc alludit Catullus, cum ait: Quod zonam soluit diu ligatā. Sanè & Perficam & Pertundam deas etiam statuerunt, ut Arnobius docet: & hanc quidem, quod in cubili præstò esset, dum virginalem scrobem effoderet mariti: illam, quod voluptates perficeret inoffensa dulcedine.

Subigus deus pater vocatus, qui adhibebatur, ut virgo à viro subigeretur.

De Hymenæo & Thalassio, simul alio loco agam.

Prema dea mater, culta, ut subacta virgo, ne se commoueret, cum premitur.

Partunda dea parientium, Lucinam alio loco leges.

Vitunnus, & Sentinus, dei fuere obscurissimi, ut ait Augustinus libro septimo, quorum alter vitam, alter sensus à puerperio largiri credebantur. meminit & alibi, cum scilicet de deis selectis ageret. Sētia etiam dea existimata, quæ sententias inspirare dicebatur, ut idem August. scribit. Sunt qui hanc Sentam fuisse autument, quæ Pici filia fuerit.

Vagitanus deus, qui infantum vagitibus præesse credebatur, ut ex Varrone August. refert, Gellius tamen, hunc, nescio an alium, Vaticanum nominare videtur, cuius hæc sunt verba ex decimo sexto Noct. Att. Et agrum, inquit, Vaticanum, & eiusdem agri deum præsidem appellatum acceperamus à vaticiniis, quæ vi ac instinctu eius dei in eo agro fieri solita essent. Sed præter hanc causam M. Varro in libris Diuinarū, aliam esse tradit istius nominis rationē. nam sicut Aius, inquit, deus appellatus, araq; ei statuta est, quæ est intima Noua via, quod eo in loco diuinitus vox edita: ita Vaticanus deus nominatus, penes quem essent vocis humanæ initia: quoniam pueri simulatq; parti sunt, eam primam vocem edunt, quæ prima in Vaticano syllaba est. idcirco vagire dicitur, exprimente verbo sonum vocis recentis. Non me præterit, quosdam hinc Gellium accusare, quosdam alios interpolare voluisse. Festus, Vaticanum collem dictum ait, quod pulvis Hetruscis, eo potitus sit pop. Rom. vatium responsis.

Cunina dea, quæ infantes in cunis tueri credebatur, & fascinum summouere: Lactantius. eadem penè August. ex Varrone, nec semel.

Leuana dea, quæ natos de terra leuat infantes: Augustinus. Moris verò fuit, ut natus infans ab obstetrice in terra statueretur, ut Macrobius ex Varrone docet. Seneca: Omnes infantes terra nudos excipit. Plin. Natura hominem tantum nudum, & in nuda humo natali die abijcit. Statius in Syluis: Tellure cadentem Excepti, fouiq; sinu. Idem alibi, & à Statio Claudianus:

— *Quem prima meo de matre cadentem*

Suscepi gremio.

Rumina, vel Rumia dea, quæ māmā paruulo, ut ait Augustinus, immulgere dicebatur, quia rumam dixere veteres mammā. Idem Plin. & Festus ante Augustinum.

stinum. Varro item de Rustica, & de Liberis educandis, apud Non. Marcelum: Hisce manibus lacte fit, non vino, Cunina propter cunas, Rumina propter rumam. Idem quoque Varro de Rustica. secundo, Non negarim, inquam, ideo apud D. Rumina facellum à pastoribus satam ficum. ibi enim solent sacrificare lacte pro vino, & lactentibus. Plut. in Probl. Quid est quod Rumina rem diuinā facientes, hostijs lac spargere & libare consueuerunt, vinum autem non adhibent: an quod Latini rumam, mammam nominant: & ficum Ruminalem ideo dixerunt, quod sub ea lupa Romulo & Remo lac exhibuit: & cætera, quæ toto Problemate leguntur. Idem repetit in Romulo, nisi quod deam ῥεμλιακας vocat. de Ruminali verò ficu, varia legito apud Seruium lib. 8. Aeneid.

Edusa, & Potina, deæ præfides existimatae edulij & potionibus infantum, ut Non. ex Varrone legere videtur. Alij verò non Edusam, sed Edulicam deā hanc appellant, ut Augustinus, qui ait Edulicam deam vocatam, quæ escam præberet. Aelius verò Donatus in Terentiana Phormione, Edulicam & Poticam has deas vocauit. ita enim scribit: Vbi initiabunt quidam cibo & potu, quidam sacris: vbi legitur apud Varronem initiari pueros Edulicæ & Poticæ & Cubæ, diuis edendi & potandi & cubandi, vbi primum à lacte & à cunis transferunt. ut Vergilius: Nec deus hunc mensa, dea nec dignata cubili est. hoc annotauit Probus. Sed Terentius Apollodorū sequitur, apud quē legitur, in insula Samothra cum à certo tempore pueros initiari, more Atheniensium: quod ut in palliata, probandum est magis, hæc Donatus. Sed Edulicam potius, & Potinā, legit August. in quarto & sexto de Ciuit. Dei. Sunt qui apud Donatum Educam legant, & Poticam. Arnobius tamen libro tertio contra Gentes: Victuam & Potuam sanctissimas victui potuiq; procurant. o egregia numinum, & singularis interpretatio potestatum: nisi postes virorum adipali vngue oblinerentur à sponsis, nisi virginalia vincula omnia feruentes dissoluerent, atq; imminentes mariti nisi potarent & manderent, homines dei nomina non haberent. & hæc quidem Arnobius. ut videas, quantum gentes insanierint.

Statilinus, vel ut aliqui legunt, Stabilinus, & Statanus, dei præfides & assistentes: Lactantius. alij educationi ascribunt, eo videlicet tempore, cum standi & consistendi potestatem habere incipiunt: Statanus, inquit, puerorū deus apud Nonium. Varro lib. 1. de Pueris educandis.

Fabulinus deus dicebatur, cum fari pueri auspicabantur.

Nascio, seu ut alij tradunt, Natio, dea quæ nascentibus præesse credebatur, de qua sic Cic. in 3. de Nat. deorū: Nascio quoque dea putanda est, cui cum fana circumimus in agro Ardeatino, rem diuinam facere solemus: quæ quia partus matronarum tueatur, à nascentibus Nascio nominata est.

Paudentiam deam antiqui constituerunt, ut auerteret ab infantibus pauorē: atq; inde etiam appellata, autore Augustino.

Timorem quoque Lacedæmonij coluerunt, ut Plutarchus in Cleom. ostendit. apud eos enim non Timori tantum, sed Morti etiam & Risui, aliisque huiusmodi affectibus templa dicata fuerunt. Timorem verò non sicut alios dæmonas venerabantur, quos tanquam noxios abesse procul à ciuitate volebant. Sed hoc Rempub. maximè contineri arbitrabantur, &c. vbi multa de hoc deo Timore exequitur, quæ omnino diligenter in Republic. administranda observanda sunt.

Formido, seu Timor, hoc est φόβος, pingebatur cum capite leonino, ut in scuto Agamemnonis: Pausan. Legimus apud Lacedæmonios, Ephoros Timoris facellum construxisse prope triclinium, quo ipsi tribunal habebant, ut essent ceteris maiori formidini.

Volupia dea existimata, quæ à voluptate (ut Augustinus ait) appellata est. de eadē Varro & Macrobius meminerunt. In Volupie ara simulachrum fuit Angeronie, quæ dea silētij apud Romanos habitata est. Vidi qui Volupiam in throno effingeret, ut

ret, vt reginam, sed pallidiorem aspectu, & quæ Virtutes subtus pedes habere videretur. Sed quantum scriptori illi, qui hoc literis mandauit, fidei habeam, non est vt hoc loco tibi prodam.

Libentina dea fuit, cui nomen factum à libidine, ait Augustinus. Varro tamē de Lingua lat. à libendo deducit, & Venerem esse significat, quæ & Lubentina dicta est: vt in Venere planius ostendam. Arnobius, Libentinam & Burnum, libidinum præesse tutelis scribit. ex his melius expones illud in secundo de Nat. deor. Ciceronis, Quo ex genere Cupidinis & Voluptatæ & Lubentinae Veneris vocabula consecrata sunt: quam ab ijs fieri soleat, qui illud Ciceronis opus interpretati sunt. Plautus etiam Lubentiam dixit, vt in Asinaria: Vt ego illos lubentiores faciam quam Lubentia est. Idem in Stichus: Itaque occlusum pectus por-¹⁰ to lætitiæ, Lubentiaque.

Nixi dei dicti fuere ab enitendo, id est pariendo, de quibus Festus ita (licet perperam in plerisque codicibus legatur, Noxii dei) Nixi dei tria signa appellantur in Capitolio, ante cellam Mineruæ genibus nixa, velut præidentes parientium nixibus: quæ signa, sunt qui memoriæ prodiderint, Antiocho rege Syriæ superato, M. Attilium subtrahere populo Romano deportasse, atque ibi posuisse.

Prosa, vel Prorsa (vt legi contendebat Cælius) & Postuerta, deæ fuere apud Romanos celebratæ, quibus & aræ & sacra fuerant constituta, ob scilicet pariendi discrimina. Prosa enim præesse illis existimabatur, quæ rectum ac legitimū partum ederent: Postuerta verò, ab ægris & infirmis, & cum præpostere partus edebatur. Sed & Postuerta à Macrobo. & Anteuerta, alia ratione referuntur, quæ libentius nonnulli antiquè pronunciant, hoc est Anteuortam & Postuortam. has enim ideo veteres coluere, quod ea omnia intelligi oportere existimarent, quæ præterita ac futura essent. qua ex re comites diuinitatis eas appellauerunt, non secus ac Consilium & Prouidentiam, quibus humana omnia & diuina expendantur & præuidentur.

Ossilago dea solidatrix ossium, vt ait Arnobius lib. 4. qui & hoc addit: Nam quæ durat & solidat infantibus paruis ossa, Ossilago ipsa memoratur.

Mens dea fuit, quæ fluoribus mensuris mulierum præesse putabatur, vt Augustinus docet in septimo. Iouis filia hæc Luna credita, quippe Græcè *μήνη* Luna dicitur. Menam idem Augustinus priuignam Iunonis dixit.

Naniam deam funerum commemorat Festus. & Augustinus ex Varrone ita ait: Denique & ipse Varro commemorare & enumerare deos cepit à conceptione hominis, quorum numeros exorsus est à Iano, eamque seriem perduxit vsque ad decrepiti hominis mortem, & deos ad ipsum hominem pertinentes clausit ad deam Naniam, quæ in funeribus senum cantatur. Sed & ego in Varro sepeliendi ritu de hac dea locutus sum, itemque & Libitina, & Epitymbia. Porro Naniæ facellum extra urbem fuisse, non longè à Viminali porta, auctores tradunt, Sed & Mortem deam veteres fecere, quam variis modis effinxere. Stat. In scopolis mors sæua sedet. Idem:

— Stygiis emissa tenebris

Mors fruitur caelo, bellatoremque vocando
Campum operit, nigroque viros inuitat hiatus,
Nil vulgare legens, sed quæ dignissima vita
Funera, præcipuos annis animusque cruento
Angue notat, &c.

Virgilius in vndecimo Æneid.

Multa bouum circa mactantur corpora Morti,
Setigerosque sues, raptasque ex omnibus agris
In flammam iugulant pecudes. Lucan.

— Ipsamque vocate

Quem petat è vobis Mortem, tibi cogere fateri.

Eadem

Eadem penè forma & poetæ Græci οἴοντες dixerunt, vt est apud commentatores Apollonij in 4. Argonauticōn, vt obseruauit B. Aegius,

Quin & apud Gades templum Morti dicatum, Aelianus in Varia historia & ab eo Bandelus, prodidit. Extat Mortis etiam, id est *θάνατος* hymnus apud Orpheum, cui adoletur manna thuris.

Meditrina dea ab antiquis culta, vt Varro & Festus testantur, à medendo denominata: vnde & Meditrinalia, vt de Annis, mensibus, & diebus doctumus. Nam vt Varro & Flaccus tradunt, flamen Martialis dicere erat hoc die solitus, Vinum nouum & verus libari & degustari medicamenti causa: quod, inquit Varro, facere solent etiam nunc multi, cum dicant: Nouum vetus vinum bibo, nouo veteri morbo medeor.

Nundina dea antiquorum, vt scribit Macrobius, à nono nascentium die nuncupata, qui dies lustricus nuncupabatur, quo scilicet infantes lustrabantur, & nomen imponebatur: quod & Festus scribit, & Plutarchus in Quæstionibus, & nos vt supra.

Febris etiam, vt dea, multas aras Romani erexerunt, vt ex M. Tullio, Val. Maximo, L. Iulio, Plinio, Augustino, aliisque obseruauimus. Tullius quidem in tertio de Nat. deorum, & secundo de Legibus. Febrem verò, ait Val. Maximus, ad minus nocendum templis colebant, quorum vnum adhuc in Palatio, alterum in arce Marianorum, tertium in summa parte vici Longi: in eaque, remedia quæ corporibus ægrotorum innexa fuerant, deferebantur. Sanè illud sciendum est, quod apud Lactantium, Seruium, & Porphyrium philosophum legimus, aliquos deos cultos à veteribus vt prodesse, alios nenocere: vt Febris, Robigus, Orbona: quæ dea erat, ne nos orbos faceret. In huius Orbonæ tutela fuisse ait Arnobius, orbatos liberis parentes: cuius deæ ara fuit, teste Plinio, ad Lariū ædem. Larium verò ædes erat in summa sacra via, vt Solinus scribit. Et Auerruncus, qui auerruncaret, id est auerteret mala. Itè Diuerra, & reliqui Audi quæso quid de hac etiam re superstitiosa scribat M. Tullius: illud, inquit, profecto confiteamini, longè aliter rem se habere, atque hominum opinio sit. eos enim qui Dei appellantur, rerum naturam esse, non figuras deorum: qui tantus error fuit, vt perniciosissimæ etiam rebus non tantum nomen deorum tribueretur, sed etiam sacra constituerentur. Febris enim fanum in Palatio videmus. hæc quidem Cicero. Sed me pudet pigetque dicere, nos quoque diuos quosdam hac ratione colere, quos magis plerique omnes venerantur quam Christi proceres.

Aegeria dea à mulieribus colebatur, quod eam opitulari credebant partu egerendo, vt ait Festus. Aegeriæ nymphæ prægnantes sacrificabant, quod eam putabant facilem conceptum aluum egerere. Sed de hac, plura in Nymphis agemus.

Iuturna etiam nympha culta, & à iuuando appellata, vt Varro & Seruius tradunt: de qua lege nostras Nymphas.

Quietem deam coluere Romani, vt testis est Augustinus in quarto de Ciuitate Dei, quæ dea homines faceret quietos, vel quietem afferret. hæc dea extra portam Collinam ædem habuit Romæ. T. Lilius in quarto, Quietis fanum fuisse via Labicana prodit. Orcus etiam Quietalis dictus, vt alibi dictum.

Murcia, vel Murcia, dea desidiæ existimata: de qua plura dicturus sum in Murtia Venere. Huic contraria est habita,

Strenua dea, quæ & Strenia dici videtur, si codicibus credendum est. nam D. Augustinus à strenuè faciendo denominatam ait. Varro de Ling. lat. Hinc ortur caput sacra via, ab Streniæ facello.

Minutius etiam deus apud Romanos legitur: qualis autem fuerit, quod recorder, non legi Festus quidem, deum ipsum commemorat. idem & alibi: Minutia, inquit, porta Romæ appellata, eo quod proxima esset facello Minutiæ. Hinc & Lampridius in vita Commodi imp. Herculis signum, inquit, sudasse in Minutiæ per plures dies. quo loco vir doctissimus hoc parum obseruauit.

Pellonia dea, vt scribit Arnobius, pellendorum hostium potens credebatur, quo loco deos gentium irridet.

Agenoriam deam vocauerunt antiqui, quæ ad agendum excitaret, ab agendo dicta: August. de Angerona alio loco dictum est. Inuenio & Agonium deum dictum, qui præesset rebus agendis: & Agonalia festa, de quibus in sacrificiis plura dicemus.

Horta dea, cum viueret Hersilia, nuncupata, vxor Romuli, quam ab hortando & incitando dictam, Labeo, vt Plutarchus docet, existimauit. Huius deæ ædem nunquam claudī solitam, idem Plutarchus tradit: ea scilicet causa, quod semper aliquid præclari fieri hortaretur, nunquamq; cessandum. Hæc mox vocata Hora, vt quidam putant, prouidentia dea, quæ negligentes secordescq; esse non pateretur: atq; ideo ab hortando & incitando Labeo denominatam putauit, vt Græca voce Plutarchus ait *παραγορμῆλας*. Quidam hæc Hortam & Stimulam appellatam dixerunt, de qua diuus Augustinus, quæ putaretur vltra modum ad agendum stimulare, de Hora Quirini, Ouidius, Geilius, & nos alibi.

Catius deus antiquorum, qui catos, id est acutos homines faceret: Augustinus in quarto. Sunt qui libentius Cautium legant, quod scilicet cautos homines faceret.

Volumnus deus, & Volumna dea, à volendo, vt reor, dicti, quod bona velent: dei nuptiales, vt bene coniungerentur. sunt qui conjugales deos existimant. sunt qui absq; litera m, Volunus & Voluna legant: quorum sententiam nō improbo. Fuit & Voltumna dea Hetruscorum, ad cuius fanum frequens Hetruscorum concilium aliquando factum, legimus apud T. Liuium. Videndum tamen, an potius Vertuna legendum sit, vt Verrunus, eius deæ non semel idem Liuius meminit. Fuit & Volutina dea, foeniculorum inuolucris & inuolumentis segetum præposita: Augustinus.

Adeona, & Abeona, deæ cultæ fuerunt ab antiquis, quæ adeundi & abeundi facultatem præstarent. meminit August. in 4. & in 7. lib.

Vacuna, vacandi dea ab aliquibus dicta, ab aliis victoria: & propterea nos de ea in syntag. Martis, vbi de victoria, pluribus agemus.

Numeria dea, quæ numerare docere credebatur, vel ad numeros pertinere. auter D. Augustinus.

Populonia, & Fulgora, nomina dearum apud Senecam in libro de Superstitione. meminit Augustinus libro 6. hæc, si coniectari licet, adhibebantur, ne populationes & fulgura fierent. nam & Fulgur Iupiter, & Populonia Iuno dicebatur, vt dictur sumus.

Lateranus deus focorū creditus, & Genius: adauctusq; hoc nomine, vt prodit Arnobius, quod ex laterculis crudis antiquis, aut ex quacunque materia focos fabricarent.

Panda dea dicta, vt idem scribit Arnobius, quod Romulus, id est Quirinus, in iaculi missione cunctorum præstiterit viribus. Pandam quoq; deam, seu Panticam apud eundem legi, quod T. Tatius Capitolinum vt caperet collem, viam pandere atq; aperire permissum fuerit.

Arculus deus, arcis & capsis præesse existimabatur.

Lauerna dea furum, qui (vt Festus ait) ob id lauerniones dicuntur. in huius deæ loco obscuro abditosq; furta prædalsq; diuidere solebant: hinc & Lauernalis porta vocata est. Lauernæ meminit Horatius primo Epistolarū ad Quintium: Pulchra Lauerna da mihi fallere. Aufonius Gallus:

Hic est ille Theon, poeta falsus,

Bonorum mala carminum Lauerna.

Non. Marcellus: Lauerna dea, cui supplicat fures. Plaut. in Aulul. Ita me bene amet Lauerna, te iam, nisi reddi mihi vasa iubes, Pipulo hic differā, ante gdes. Lucilius libro 18. Si menses facis musas, si uendis Lauernæ. Meminit & Varro dea, &

deæ, & portæ in libro de Ling. lat. Acron verò: Lauerna ait, via Salaria locū habet. est autem dea furum, & simulachrum eius fures colunt, aut qui consilia sua volunt esse tacita: dicta à lauando, nam fures Lauatores dicuntur. cum silentio preces eius exercentur. hæc ille. Porphyrius autem: Lauerna, inquit, dea furum, & latere volentium. Quare videndum apud Acronem, ne potius legendum sit, dictam deam à latendo, quàm à lauando: & Lauerniones, non lauatores. B. Aegius potius ἀπό τῆς λαβῆας, hoc est ab accipiendo dictam putat.

Furina dea ab antiquis culta, in cuius honorem feria Furinalia dicuntur: cui deæ flamen etiam Furinalis attributus fuit. vide Festū, & Varronem, qui ait vix suo tempore notam fuisse. Furinæ meminit & Martianus in secundo, & M. Cicero in tertio de Nat. deorum, Eumenidas commemorans: Quæ, inquit, si deæ sunt, quarum & Athenis fanum est, & apud nos, vt ego interpretor, lucus Furinæ, Furinæ deæ sunt specularices (credo) & vindices facinorum & sceleris. meminit & ad Atticum.

Bonus euentus ab antiquis cultus. Plin. 35. scribit: Euphranoris simulachrum Boni euentus, dextra pateram, sinistra spicam ac papauer tenens. Boni euentus meminit Varro in primo de Rustica, inter Consentes diuos agricolarum, vt iam antè notauit. Praxitelem scribit Plinius huius simulachrum in Capitolio fecisse. Templi Boni euentus quædam etiam nunc vestigia Romæ cernuntur, inter Mineruam & S. Eustachium, vt à plerisq; creditur.

Fefforia dea colebatur, vt fessos iuuaret. & vt hostes depellerentur, Pellonia diua placabatur. vtriusq; August. in quarto meminit.

Bonus deus, apud Græcos ἀγαθὸς θεός, cuius templum Pausan. in Arcad. commemorat, ad sinistram viæ quæ in Mænalum montem ducit. est & in poculis illud post cenā, quod ἀγαθὸς δαίμωνος dicebatur, quod meracius erat cæteris, quem demona vel deum quidam Fortunam interpretantur. alij Liberum patrem: alij non vltimum poculum, sed primum scripserunt ἀγαθὸς δαίμων. sicuti etiam nonnulli, vltimum poculum non meracius, sed dilutius. sed hac de re & ego aliàs in Grypho ternario, & alij plura annotarunt.

Pœna & Beneficium, duo numina deorum, instituta à Democrito.

Necessitatis & Violentiæ facellum in Acrocorintho, Pausan. quod ingredi nefas fuit, ἀνάγκη καὶ βίας ἱερὸν.

Rifus simulachrum, vt dei, Lycurgum apud Lacedæmonios erexisse, testis est Plutarch. Putabat enim ille, Rifum laboris & modesti victus esse condimētum. Apud Apuleium quoq; Rifus, quod etiam interpres notat, mentio est. Hypatenses Thessali huic deo quotannis rem diuinam in summa lætitia faciebant. ἔλατθ' ἰδὲ, id est dei Rifus Pausan. meminit. Legitur encomion Rifus Cælij nostri Calcagnini: quod cum multa eruditione ac hilaritate refertū sit, hic dignum duxi vt ascribatur.

40 *Mæror abi, subeat Rifus, mihi pectora Rifus
Impleat, & lato saliant præcordia rifu.
Rifus enim diuum atq; hominum est æterna voluptas.
Nam si quid fidei magno præbemus Homero,
ἀσβῆς δ' ἀρῆδ' ἔλατθ' μακρῶν θεῶν.
Quin etiam fuerat sancitum lege Lycurgi.
Vt Lacedæmonij post bella exhausta litarent
Lætitia, atq; bono facerent solennia Rifu:
Illius & lapide è Pario substruxerat aras,
Hic vbi post Mauortis opus gens aspera bello,
Ponebat vigiles curas, suetosq; labores,
Cum faciem attritam galea, cum puluere sædos
Porrigeret vultus, & frontem nube leuaret,*

*Ipsa comes Risus aderat sine casside Cypris,
Et largos hilari fundebat pectore Risus.
Vos quoq; Romulidae, quondam vos inclyta rerum
Imperio soboles, genitabilis aura Fauoni
Cum primum duro concretas frigore terras
Laxabat, Vernis intexens floribus arua,
Ardua magnarum soluisit pondera rerum
Risibus, & grandes mirata est Roma cachinnos:
Scilicet hanc populos, hanc magnum continet orbem
Temperies, grauitas simul, & lasciua vite,
Et Risus curus & nexa Modestia luxu.
Hæc quoq; me procul à patria, aspectuq; meorum
Per maria & terras tot tempestatibus actum
Soletur, diriq; leuet dispendia fati,
Donet & optatos post longa incommoda risus.*

Haftenus Cœlius.

Amicitiam etiam deam, quam Græci φίλιας vocat, iure inter sua numina gen-
tes collocare. & quamvis eius aras non legamus, nec imagines, nuper tamen
cum Hebræas qualdam sententias interpretatas additis scholiis euoluerem, in
hæc verba incidit: Apud Romanos, inquit, Amicitia pictura antiquitus pulchre
demonstrabat. Pingebat enim iuuenis forma, detecto capite, quæ erat tunica ru-
di induta, in cuius fimbria scriptum erat, Mors & Vita: in fronte, Aestas & Hyems:
habebatq; latus apertum vsq; ad cor, & brachium inclinatum, digito cor ostendens.
ibi scriptum erat, Longe & Prope. Suberat & picturæ explicatio, quæ ita legitur:
Forma iuuenilis indicat amicitiam semper recentem, nullaq; temporis diuturni-
tate tepescentem. nudum caput, vt omnibus pateat, & amicus nullo vnquam tem-
pore amicū publicè suum fateri erubescat. Rude autem indumentum ostendit, vt
amicus nulla ardua, extremamq; inopiam pro amico subire non recuset. Vita &
Mors in vestimento scripta, quod qui verè diligit vsq; ad mortem amat. Aestas
Hyems, quia & in prosperis & in aduersis æque amicitiam seruat. Latus apertum
habet vsq; ad cor, quia nihil amico celat. Brachium inclinatum, & digito cor offen-
dit, vt opus cordi, & cor verbis respondeat. Longe & Prope, quod scriptum
est, quia vera amicitia nullo tempore aboletur, nec locorum interapedine dis-
iungitur. Hæc fermè totidem verbis ascripsi, quæ exoticam scilicet sapientiam
ac peregrinam redolere videntur. Porro & Amicitiam post mortem durare, ele-
gans Græcum epigramma ostendit, in quo Vlmus describitur arida, quam vitis
opaca viridi coma completitur: docetq; homines debere officij memores esse:

Exemploq; monet, tales nos querere amicos,

Quos neq; disiungat fœdere summa dies.

Fauorem deum etiam ab Apelle pulchre effectum legi, quam picturam quia
à nescio quo non infœliciter carmine descriptam inuenio, hic illam tibi ascribam:

Pictor Apellea qui pingis ab arte Fauorem,

Vnde illi generis semina nota parum?

Hic genitum Forma, Fortunæ hic tractat alumnum:

Casa ille, ille animi dotibus esse satum.

Qui comes assiduus lateri? Assentatio. & ecquæ

Ponè subit lentis passibus? Inuidia.

Ecqui circumstant? Opulentia, Fastus, Honores,

Leges, & scelerum saepe Libido parens.

Cur facis aligerum? Fortunæ elatus ab aëura

Aduolat alta, imo nescius esse gradu.

Quare oculis captum pingis? non nouit amicos,

Improbis ex humili cum petit alta loco.

Quid

Quid rotula insistit? Fortunam imitatur, & infert

Se socium, instabiles quæ tulit illa pedes.

Cur timet, atq; extra sese ambitiosius effert?

Occæcare animos fata secunda solent.

Preces etiam, hoc est, τὰς λιτάς, Homerus poeta libro Iliados nono, his fer-
mè versibus expressit:

Nanq; Litæ, soboles magni Iouis, & pede claudo,

Rugosæ, obliquoq; oculo medeantur vt illi,

Terga sequuntur Ates, celeri præuertitur omnes

illa gradu, & passim damnnum mortalibus affert.

Hæc verò actutum sarturæ damna sequuntur,

Conciliantq; suis cultoribus optima semper

Commoda, at exercent iram genitoris in hostes.

Eadem et Quintus Calaber in Paralipomenis commemorat. Sunt qui ita in-
terpretentur: Deas quidem eas claudas, quod qui precentur, genua flectant:
item rugis obsitas, ad imbecillitatem designandam. ad hæc & strabis esse lumi-
nibus, quod conuiuere videantur ad aliqua, sed postremo necessitate ad suppli-
cationes deflecti. demum poeta Preces, vt ait Phurnutus, deas quasdam claudas-
que vocauit, quod tardè & vix accedant ad eos supplicandos, quos antè iniuria
affecerint. At verò rugosas & strabis luminibus, quod grauiter & ore parū hi-
lari intueri queant, quos offenderunt, & à quibus veniã deprecentur. Iouis por-
rò filias ait, quod venerabiles sint. & haftenus fermè Phurnutus. Cæterum &
Orpheus in Argonaut. ἡ γὰρ ἄτιμοι ἰκνοῦντο Ζηῆος κῆρας λιταῖ. hoc est, Non etenim sine
honore Icesij Iouis puellæ Preces: &c.

Pauor, & Pallor, dei à Tullio Hostilio figurati & culti, vt Lactantius scribit,
& Augustinus his verbis: Hostilius certè rex deos & ipse nouos Pauorem atq;
Pallorem propiciandos non introduceret, si Felicitatem deam nosceret & cole-
ret, & cætera. ita verò accidit, cum commisso inter Romanos & Veientes præ-
lio, nunciatum esset Tullio Hostilio regi, Albanos desciscere, pallerèq; & patre-
re Romanos ob eã rem videret, ipse in re trepida templum vouit Pauori & Pal-
lori. lege & Liuium in primo.

Pauorem quoq; hoc est τὸ δέμα, à Corinthiis cultum fuisse, scribit Pausanias in
Corinthiacis. nam cum Marmeros & Phares Medæ filij lapidibus obruti fuis-
sent à Corinthiis, propter ea quæ à matre Glauce munera attulissent, vnde ex o-
raculo postea eis sacra facta sunt solennia, & Pauoris seu Terroris, hoc est δέμα,
& ἰμάγιο dedicata muliebri ætate, habitu ad terrorem quam maximè effecta.

Viriplaca dea culta à Romanis, quæ nomen à placandis viris affecta fertur,
nam vt Val. Maximus libro 2. scribit, quoties inter virum & vxorem aliquid iur-
gij intercesserat, in sacellum deæ Viriplacæ, quod etiam P. Victore teste in Pala-
tio fuit, veniebant: qui ibi inuicè locuti quæ voluerant, contentione animorum
deposita, concordés reuertebantur. dignissimū sanè institutum. Quis ergo mi-
ret, vnde tanta fuerint populo Romano incrementa: non nihil antè meminimus.

Forculus, vel vt alij, Forulus, & Cardea, & Limentinus, tres fuerunt existimati
dei, ianuis ac hostiis præfecti: & Forculus quidem foribus datus, vt ait Augusti-
nus. Cardea verò cardini. hanc quidam libentius Carnam vocant, quæ (vt canit
in sexto Fast. Ouid.) ab Iano compressa, acceperit cardinum potestatem, prius
Crane nuncupata, dein per antistichon Carna. Hanc & Cardineam viri alioqui
eruditi, inter quos Sipontinus, appellarunt. Verum de Carna quæ putabatur vi-
talibus præesse, & extra intranea conseruare, cuiq; in monte Cœlio sacrum con-
stitutum, plura paulò antè attulimus.

Cloacinam deam T. Tarius rex consecrauit, cuius simulachrum (vt Lactan-
tius scribit) in cloaca repertum. Cloacinæ meminuit Cyprianus, & D. Augustinus

nec semel, T. Liuius libro tertio ab v. c. Ac nutricem, inquit, propè Cloacinæ ad Tabernas. sed melius fortasse si Cluacinæ legeretur, & Venerè intelligamus, de qua suo loco, hoc est in Venere agemus. Nam quidam alioqui eruditi, Cluacinam, & Cloacinam confundunt.

Proteruiam sunt qui deam, & qui sacrificium potius fuisse dicant, cum in conuiuio aliquid superfuisset quod combureretur. plura Macrobius in Satur. vnde iocus ille Catonis, in eum qui bona consumpserat, cum proteruiam fecisse. Ausonius in Mosella:

Capripedes agitat cum leta Proteruia Panes. Tametsi hoc loco potest intelligi pro lasciuia. 10

Picus Saturni filius, vt poeta in 7 Aeneid. rex Latij, ab vxore Circe in auem sui nominis conuersus, quod Pomonam amaret: à Romulo inter deos connumeratus, vt Augustinus in 4. docet. vide Ouidium in Metamorph. Plutarchum in Quæst. Seruivum grammaticum: qui ait, quod ideo fingitur in picum Martium conuersum, quia augur fuerit, & domi picum habuerit, per quem futura noscebatur: quod & pontificales indicant libri. Curinum & Verrundum deos Varro de Ling. lat. commemorat: sed nihil vltra de his scribit, nisi quod à T. Tatio cum cæteris deis Sabinis constituti sint.

Bubona dea nuncupata à bobus, vt scilicet boues fortunaret. Augustinus meminit. 20

Auerruncus deus, qui auertere credebatur mala. de quo Varro: Auerruncare, auertere. Pacuuius: Deus qui meis rebus præest, Auerruncus. itaq; ab eo precari solent, vt pericula auertat. hæc ferme Varro de Lingua latina.

Intercido deus, licet quidam Intercidonam legant, apud Augustinum libro sexto, ab intercidendo securi.

Pilumnus deus, à pilo, quod far sine pilo non conficiatur, ait Augustinus, meminit & D. Cyprianus. Sed de Pilumno Seruius in nono Aeneid. commentario: Pilumnus, inquit, deus di & us, qui pilendi frumenti inuenit vsum. vnde à pistoribus colitur, & ab ipso Pilo dictum est. Martianus libro secundo: Communiendæ frugis farrisq; fragmēta Pilumno signat Italia. Non. Marcellus, Pilumnus & Picumnus deos vocat præsidēs auspiciis coniugalibus. Varro de vita pop. Rom. lib. 2. Natus si erat vitalis, ac sublatu ab obstetrice statuebatur in terra vt auspicaretur rectus, deisq; coniugalibus Pilumno & Picumno in ædibus lectus sternebatur. Pilumni fratrem Picumnus (si modo exemplar incorruptum est) facit, loco quo supra. Pilumnus, inquit, & Picumnus, fratres fuerunt. horum Picumnus stercorandorum agrorum inuenit vsum, vnde & Sterquilinus dictus est: hunc tamen Lactantius & Tertullianus Sterculium nuncupare videntur, qui stercorandi agri rationem primus induxit. Macrobius Saturnum Sterculium à Romanis vocatum ait, vt in Saturno dicitur, alij etiam Stercutum vocauerunt. Plinius quidem libro decimosextimo Stercutium: Stercutius, inquit, Fauni filius Italiae rex, stercorandorum agrorum in Italia inuentor, ob id donatus immortalitate. 30

Deuerra dea, à scopis deuerrando, quia fruges non coaceruantur sine scopis. vide quæ in Syluano deo scribemus, ex Varrone & Augustino.

Iugatinus deus, vt in sexto de Ciuit. Dei, ex Varrone scribit Augustinus, cum mas & foemina coniungebantur, colebatur: vel vt idem in quarto ait, quod coniuges coniungeret, vel quod iuga committebantur.

Domiducus deus, eodem teste, cum domum ducenda erat quæ nubebat, colebatur: quamuis & Domiduca eadem causa Iuno vocabatur, vt dicemus.

Domitius quoq; deus apud antiquos celebrabat, vt esset in domo noua nupta. Idem autor Augustinus, qui & illud etiam scribit. 50

Manturna dea adhibebatur, vt cum viro maneret. Matura verò dea fuit, quæ maturentibus frumentis præesse dicebatur: quam tamen quidam perperam,

peram, vt puto, Maturam existimant, quæ potius Leucothoe est, de qua Plutarchus in Camillo, & in Problem. Plura & M. Cicero in tertio de Nat. deorum. legimus præterea Matutæ ædem ancillis Romæ nephas fuisse ingredi. vna intro ducebatur, & alapis cadebatur, & impellebatur, & fratrum filios ante singulos fratres in vlnis sub brachio ferebant, & circum sacrificia currebāt, in signum eorum quæ in fabulis traduntur de Dionysio & Ino. ab hac Rom. matronæ bona filiis non optabant, sed nepotibus, quod ipsa in filiis fuerit infelicitissima. Scribit Plutarchus, Camillum templum vouisse matri Matutæ, si de Veis victoriā retulisset. Notabile est illud in bello Latino exemplum de Matutæ. Cum Satricum vrbs incenderetur, vt Liuius scribit in sexto ab v. c. nec aliud tectum eius vrbs superesset, cum faces pariter sacris profanisq; iniicerentur, quam matris Matutæ templum, inde eos nec sua religio, nec verecūdia deum arcuisse dicitur, sed vox horrenda edita templo cum tristibus minis, ni nefandos ignes procul delubris amouissent. Idem Liuius in quinta Decad. Eodem, inquit, anno tabula in eadem matris Matutæ cum indice hoc posita est: Tib. Sempronij Gracchi c o s s. imperio auspicioq; legio exercitusq; P. R. Sardiniam subegit, & c. Matutā, ait Festus, antiqui ob bonitatem Matrem appellabant. P. Victor in octaua vrbs regione Matutæ ædem constituit.

Angeroniam & Tacitam silentij deas cum Harpocrate Aegyptio, his deis coniungemus. Angeronam Macrobius in Satur. vbi de tutelari deo vrbs Romæ agit, inquit: Sunt qui Angeronam putent, quæ digito ad os admoto silentium denunciat. Angeroniæ rem diuinam faciebant Romani. 12 Calend. Ianuarias, quod Solinus scribit. ab Angerona Angeronalia dicuntur, teste Varrone. Macrobius verò, Pontifices ait, in sacello deæ Volupiae sacrum fecisse. hanc Verrius Flaccus Angeroniam ideo appellari prodidit, quod angores ac animi sollicitudines propitiata depelleret. Massurius adiicit, simulachrum huius deæ ore obligato fuisse, atque signato: in ara Volupiae propterea collocatum fuisse, quod qui suos dolores anxietatesque dissimulant, perueniant patientiæ beneficio ad maximam voluptatem. Iulius Modestus ideo sacrificari huic deæ dicit, quod popul. Rom. morbo & angina dicitur premissio voto liberatus fuisse. hinc Angeroniam, & Angeronam quidam diueras statuunt. Angeronam quidem deam Plinius in tertio, & Solinus, appellare videntur. ita enim Plin. Non alienum videtur inserere hoc loco exemplum religionis antiquæ, ob hoc maxime silentium institutæ. nanque diua Angerona, cui sacrificatur ad diem 12 Calend. Ianuarij, ore obligato ob signatoque simulachrum habet. Sempronius quoque in libro de Italiae diuisione, cum de Deo egisset, in cuius tutela Roma esset: Quamobrem, inquit, & Angerona silentij dea ante Iani festos dies colitur præforibus, vt ne cui liceat illud palam efferre, quod ad salutem Reipub. veteres ore ob signato intra pectoris arcana voluerunt contineri: cuius violatæ religionis poenas primus luit Soranus. atque hac de dea, quantum memini: de Angerona verò alibi actum est. Nunc addam, & quæ de Tacita scribit in Numa Plutarchus. Cum enim Numam Pomp. religioni studuisse ex Pythagoræ ferme instituto ostenderet, ait: Sed Numæ figmentum deæ, vel montanæ nymphæ amor, secretusque illius congressus, et communia cum Musis consortia. Plurima enim ex vaticiniis in eas referebat, quarum præcipue vnam & insigniter Romanos venerari docuit, quam Tacitam appellauit, ὄφρα σιωπῆς ἢ, καὶ νῆας, hoc est, silentij studiosam & iuuenem: quod esse videtur non absimile, à silentij mysterio, quod ἰχθυόβιας Pythagoras suis discipulis præcipiebat. Mutam vero Deam matrem Larum fuisse, in Laribus meminimus. cuius & Ouidius in 2. Fast. copiosius fabulā explicat. Sed iam & Harpocraten apud Aegyptios Deum silentij subiugamus, qui digito os ob signare videbat. His proximè diebus Augustinus Rheginus magister theologus Fræscanus, mihi ostēdit æneā imagunculā huius Harpocratis dei, nuper effossam ex Mutinensibus. ruinis, quæ imagūcula ita erat efficta.

Puer erat imberbis, nudus, qui dextræ indice digito os obsignabat, sinistra verò deorsum extenta sustinebat cornu Copiæ, sursum ad aurem pertingēs, frugibus refertum, inter quas eminebat nux pinea. Dei verò caput mitra Aegyptiaca redimī videbatur, quæ aliquantulum in altum erecta, desinebat in duas quasi volucres. Hunc scribit Plutarchus in libro Isidis & Osiridis, genitū fuisse post interitum Osiridis, ex Iside, vnā cum Helitomeno, imbecillūmq; natum membrīs inferioribus. alibi tamen ait idem autor, non puerum fuisse (vt fertur) imperfectum, neq; aliquod leguminum existimandū, sed deum iuuenilis adhuc imperfectæ & inarticulatae orationis præsidem ac moderatorē: ex quo, digito ori ad moto ipsum effingebāt, vtpote silentij & taciturnitatis symbolū. huic deo men-
10 se Mefori, id est Augusto, legumina afferentes, ita canere soliti erant Aegyptij, Γλωσσα τύχη, γλωσσα δαίμων. hoc est, Lingua fortuna, lingua dæmon. Hunc verò deum natum, idem autor est Plutarchus, circa solstitium hybernum & brumam, vbi pro Harpocrate Carpocraten habent exemplaria: quem locum eruditi quidam æmulantes, parum animaduertent. Ei igitur deo & lentes, & primitias leguminū offerri solent. Sed & perseam arborem huic deo dicauit Aegyptus, quod eius arboris frondes linguæ, fructus autem cordi sit quàm similimus. Sane ridet D. Epiphanius libro tertio Contra hæreses, sacra quæ huic puero deo suis etiam temporibus fiebant in ciuitate Aegypti Buto. Nam sacerdotes illum nutrire simulabant instar nutricum, &c. quæ sanctus doctor exequitur. Circum-
20 scribitur Harpocrates ab Ouidio illo versu in Metamorph.

Quiq; premit vocem, digitoq; silentia suadet.

Sed & Apuleius, & Martianus lib. 1. Verum, inquit, redimitus quidam puer ad os compresso digito salutari, silentium commonebat. Idem in 7. At tunc orto terrigenis mustans tibi puer ille piceus, iussus admonere silentium. vbi notandum est, Piceum puerū Harpocratem deum appellatum, ex coloratis Aegyptiis. Scribit Tertullianus Septimius in Apolog. hunc ipsum Harpocratem eliminatum, & Serapidem & Isidem, Italia, c o s s. L. Pisone & Gabinio. meminit & huius dei Varro in libro de Lingua latina, & Catullus. Sed Artemidorus libro Onirocriticon. itē Plinius: iam verò, inquit, Harpocraten, statuāq; Aegy-
30 ptiorum numinum in digitis viri quoq; portare incipiunt. Meminit & Cassiodorus in epistolis. Non desunt inter scriptores, qui hunc deum Sigaleona vocari existiment ab Aufonio, illo versu:

Aut tua Sigaleon Aegyptius oscula signet.

ἠσπὰ φ' οὐρανὸν καὶ λαὸς, id est à silendo & populo, quod scilicet populis silentium indicat. Illud hoc tibi loco de Silentij deo non silendum duxerim, libellū Cœlij nostri extare, festiuissimum & eruditissimum illum quidem, in quo ille more suo, non modò quæ hîc ego ipse ex historiis collegi, sed per Apologi etiam figmenta lusit: quem vt legas, non minimum fuerit precium operæ. Viam enim ad eiusmodi confingenda sternet.
40

Aius Locutius deus à Romanis cōsecratus, de quo sic ait M. Cicero in libro primo de Diuinatione: Non multo, inquit, ante Urbem captam, exaudita vox est à luco Vestæ, qui à Palatij radice in nouam viam deuexus est, vt muri & portæ reficerentur: futurum esse, nisi prouisum esset, vt Roma caperetur. quod neglectum, tum caueri poterat: post acceptam illam maximā cladem, explicatum est. Ara enim Aio loquenti, quam septam videmus, aduersus eum locum consecrata est. hæc Cicero in priore libro de Diuinatione. T. Lilius verò lib. 5. ab v. c. M. Ceditius, inquit, de plebe nunciavit Tribunis, se in noua via, vbi nunc sacellum est supra ædem Vestæ, vocem noctis silentio audiuisse, clariorem humana, quæ magistratibus dici iuberet, Gallos aduentare. id, vt fit, propter autoris
50 humilitatem spretum. Tum mox eodem libro: Camillo, expiandæ etiam vocis nocturnæ, quæ nūcia cladis ante bellum Gallicū audita, neglectaq; esset, mētio illata, iussūq; & templū in noua via Aio Locutio fieri. Plutar. in libro de Fort.
Rom.

Rom. hanc historiam recitans, Aium Locutium φήμιλωκεὶ κληδὼνα vocauit, atque ideo eum locū Budæus ita Latine retulit: Furius porro Camillus cum Celticum ignem restinxit, Romamq; oppensam auri æquilibrio à librilance decussit, nec Prudentiæ nec Fortitudinis ædem, sed Aij tantum Locuti in via noua extruxit: quo loco ante bellum Gallicum vocem à Marco Decio auditam noctu illac transeunte inquit, bellum illud instare denūciante. Quo loco videmus M. Decium nuncupatum, illum quem T. Lilius, M. Ceditium vocauit. de hoc eodem deo Gellius lib. 16. ex M. Varronis libro Diuinarū: Nam sicut, inquit, Aius deus appellatus, araq; ei statuta est, quæ est infima Noua via, quod eo in loco diuinitus vox edita erat, &c.

Paupertas & Ars à Gadareis cultæ, vt Arrianus scribit, quod videlicet paupertas ad artes comminiscendas industriam & hominum ingenium acuit. Contra Plautus in Trinum. Luxuriam deam inducit in prologo matrem Inopiæ: Sequere, inquit, me mea gnata. & paulò post: Primum mi Plautus nomē Luxuriæ indidit, Tum mihi hanc gnata esse voluit Inopiam. Vnde & Claudianus cecinit

Et luxus populator opum, cui semper adherens

Infelix humili gressu comitatur egestas.

Aristophanes in Pluto περιαι, id est Paupertatem ita describit, vt pallida sit, & furia perlimilis, nisi quod facem non preferat.

20 Mephitim deam antiqui putauerunt odoris tetri, cuius templum ante Cremonensium mœnia fuit, loco seu numine defensum, quo tempore Cremona Vitellianis Flauianisq; bellis exusta est, anno posteaquā condita fuerat 286. T. Sempronio & Corn. c o s s. Annibale in Italia imminente: Cornelius Tacitus lib. 19. Mephitis, ait Priscianus lib. 7. nomen propriū est, à Græco μείφτις, vt quibusdam videtur, mutatione σ in φ. Verg. in septimo: Sauāq; exhalat opaca Mephitim. vbi Seruius incertus fertur, nunc deum coniunctum Leucothoæ, vt Virbius & Adonis Dianæ & Veneri: nunc lunonem ait, quia ex aere odores. tandem concludit, deam esse odoris grauissimi nam propriè Mephitis est terræ putor, qui nascitur ex aquis sulphuratis. Persius in Satyris:

30 — Atq; albo ventre lauat,ur,

Gurgure sulphuream lentè exhalante Mephitim.

Anna Perenna dea fuit à Romanis culta: quidam fabulose Annam sororem Didonis putant. de qua Vergilius, & in Fastis Ouid.

Ipsa loqui visa est, Placidi sum nympha Numici

Anne perenne latens, Anna perenna vocor.

Sunt qui Lunam putarint, quæ Anna vocaretur, quod annus ex mensibus fiat. Alij vnam Atlantidem dixerunt, quæ loui vbera præbuerit. Alij Id, quidam & Themis. Nonnulli hanc historiam recitant: Cum plebs in Auentinum secessisset, Annā quandam vetulam ferunt quæ Bouillis oriunda erat, placētā quādam rusticā plebi detulisse, cui commeatus defecerat. mox pace secuta, beneficij memores statuerūt, vt perenne nomen eius colerēt: & Anna Perenna nuncupata. vtcunq; scribit Macrobius, primo mense, hoc est Martio cōsueuisse Romanos publicè & priuatim ad Annam Perennam sacrificatum ire, vt annare & perennare commodè liceret.

Aeternitatem vt deam coluerunt antiqui, cuius imaginem tempus esse dixerunt Pythagorici, Plato, & Hermes Trismegistus. eam enim per tempus intelligimus. Describitur verò copiosè & luculenter à poeta Claudiano in Panegyri. de laudibus Stiliconis:

50 *Est ignota procul, nostræq; imperia menti, &c.*

Boccatius carmen interpretatur in suis Genealogiis. legitur & passim in hæc eandem M. Marulli hymnus cognitione dignissimus.

Tempestatis etiam ædes M. Marcello extra portam Capenā constructa fuit.
cum

cum enim in Corsicam & Sardiniam nauigaret, & tempestatem passus esset, liberatus ædem hanc construxit. Meminit Ouid.

*Te quoq; Tempestat meritam delubra fatentur,
Cum penè est Corsis obruta puppis aquis. & reliqua.*

Noctem etiam cultam legimus, quam Aratus poeta ἀρχαίω νοκτῆ, id est antiquam noctem appellat, ut interpres ait, ex Hesiodi sententia, quod sit deorum antiquissima, illi quoq; sacra facta. Et ut in præsentia mittā quæ Orpheus & Hesiodus tradunt, quorum alter Noctem Chæus filiam, matremq; Aetheris & Diei asserit: alter illi hymnum cum suffimento factum concinuit, eamq; matrem vocat deorumq; hominumq; & genefim omnium. apud Latinos etiam Statius Papi-¹⁰

*Nox, quæ terrarum cœliq; amplexa labores,
Ignea multiuago transmittis sidera lapsu,
Indulges reparare animum cum proximus ægris
Infundat Titan agiles animantibus ortus,
Tu mihi perplexus quæsitam erroribus vltro
Aduhis alma fidem, veterisq; exordia fati
Detegis, assistas operi, tuaq; omnia firmes:
Semper honoratam dimensis orbibus anni,
Te domus ista colet, nigri tibi nigra litabunt
Electa ceruice greges, lustraliaq; exta
Lactenouo persusus edet Vulcanius ignis.*

Quo loco Lactantius grammaticus ait: Finitis annis singulis anniuerfariū illi sacrū Adraftum polliceri, et lustralia exta, id est pinguia. Noctem veteres mulieris forma effinxere, nigris expansis alis, quæ volare viderent. Manilius. lib. 5.

Et mentita diem nigras nox contrahit alas,

Nostro verò tēpore, stellatū cœlū obscuratū cum Luna effingunt, quæ noctis symbolum putat. Pulchra est apud Paus. in Eliacis descriptio Noctis, Mortis, & Sōni, his verbis: In altero verò arcæ latere, quod est à læua, ordinē operis in orbē³⁰ oculis persequenti, fœmina expressa est, puerū consopitum læua albū sustinens, nigrum dextera: & hunc dormientis effigie, distortis vtrinq; pedibus, indicant inscriptiones. quod facillè tamen, ut nihil scriptum sit, conicere possis, eorū puerum vnū Mortem esse, alterū Somnū: mulierem illam Noctem, vtriusq; nutricē. Multis verò cognominibus nuncupata, præcipuè poetis, ἐνφροσύνη, μητὴρ ὀνείρων, τέρεπνη, ἐγκύκλια, ὑπνοδότηρα, ἐναίτη. hoc est, lætitia, mater somniorū, iucunda, circulatorix, somnidatrix, & benè obuia, seu occurrens, appellat: & multis aliis nominibus, quorū plura collecta leges in hymno Orphici. Phurnutus etiā Noctem ait ἐνφροσύνη nūcupatam, hoc est prudentem, propterea quod eo tempore melius sapere videamur. nam & Epicharmus dixit, εἰ τὴν φησι Ζητῆς σοφῶς, τῆς νυκτὸς ἐνθου.⁴⁰ μητίως. & omnia etiā studiosa nocte magis scrutant. Plaut. in Amphit. Nocturnum vocat noctis deum, cum ait, Credo ego hac noctu Nocturnum obdormiuisse ebrum. nisi forte ἐνχίως, id est Bacchū intelligamus. Porro et Noctis et Dei Meridiei simulachra ab Antiocho Epiphane facta, prodit Athenæus.

Falacer diuus pater, ut ait Varro, vnde & eius flamen (ait) à diuo patre Falacre. ego ingenuè fateor, me nescire quis deus fuerit Falacer. Falacrem tamē pomorum deum scribit Alexander lib. 6. Sed malè Varronis verba considerauit, ex lib. de Ling. lat.

Herem Marteam antiqui accepta hereditate colebant, quæ à nomine appellabatur hæredum, & esse vna ex Martis comitibus putabatur. Festus.⁵⁰

Stata mater antiquis culta, cuius simulachrū in foro colebat, postquam id colustrauit ne lapides igne corrumpent, qui plurimus ibi fiebat nocturno tēpore, magna pars populū, in suos quisq; vicos retulerūt eius deæ cultū. autor Festus.

Redicu-

Rediculus deus à Romanis cultus, cuius extra portam Capenam fanum cōstructum fuisse accepimus. nam cum secundo bello Punico Urbem oppugnatus Annibal accessisset, à deis iniecto metu rediit, quando & campum Rediculi, & dei fanum Romani appellauerunt, ut scribit Festus.

ἀτῆ, Ate dea, vel dæmon potius, existimata à plerisque, ex Homeri versibus, Iliad. 19, qui ita traducti leguntur:

*Protinus abripuit speciosis crinibus Aten,
Iuppiter, adiuratque instinctus sanctius ira,
Haud iterum posthac stellantis culmina cœli
Scansuram esse deam, quoniam esset noxia cunctis.
Ilicet hoc dicto superis ibi feruidus Aten
Sedibus exturbat, mortalia lapsa lacesit.*

Ate nostræ religionis authores φῶσφορον, id est Luciferum interpretantur, ut præcipuè Iustinus Philosophus ac martyr, Suidas, & alij: sed & Bessarion in libris aduersus Platonis calumniatorem. Solon philosophus in elegia pulcherrima quæ apud Stobæum legitur, in oratione περὶ δαιμονίου, ita canit:

*ἀτῆ δ' ἴβ' ἀτῆν αἰα φάινεται, ἡ δὲ πότιν Ζῆδος
πέμψη, πῶ μὲν ἔσται, ἄλλοτε τ' ἀλλοτ' ἔξει.*

hoc est,

*Ex illis Ate apparet, quam vbi Iupiter ipse
Miserit, vtricem, tunc aliam alter habet.*

Pindarus verò in hymnis Pyth. ἀδάτω ἀτῆν nuncupauit, more AEolico, dicitur & ἀτῆ πρὸς ἀλομα, hoc est lædo. ἀτῆ igitur per interiectionem v, αἰ ἀτῆ, ut αἰή pro ἀή. Pindarus ad Hieronem, ἀλλὰ νῆς ἕρις δὲ ἀδάτω ἐπὶ φάροισ ἀρε. hoc est, Sed ipsa Contumelia ad damnum insigne impulit.

T O P I C I D E I.

TO P I C I denique dei vocabantur non à Græcis modò, sed & à Latinis, qui locorum, regionum, vrbium peculiarem tutelam gerebant: quos & interdum Latine appellatos videmus Tutelares, Genios, & custodes: Vergilius: Custos Soractis Apollo. Idē, Genium loci. scribit Seruius septimo AENEID. quod dei Topici non transferuntur ad alias regiones: & ideò cauendum, ut de Laurente Marica, quæ Minturnensium erat, sed aliqui sunt dei communes, ut dictum est. Tertullianus in Apologetico nonnullos commemorat, quos & ego curiositatis causa non præteribo, & plerosque addam ex diuersis autoribus.

Fuit ergo Astarte Syriæ dea, Arabiæ Diafares, vel ut apud Stephanum legitur Dufarus. Arrianus, Arabiæ duos deos ait, Cœlum & Dionysium. apud Noricos colebatur Tibilenus, apud Africanos Cœlestus, qui à Lactantio dicitur Vranus. Fuere Mauritanis reguli sui. Crustumensium deus fuit Deluentinus, Narniensium Viridianus, Asculanorum Ancharia, Vulsinensium Nursia, Otricularum Valentia, Sutrinorum Nortia. Valiscorum fuit in honore pater Curis, vnde accepit nomen Iuno. Eodē modo Latini Faunum coluere, Sabini Sancū, vel Sanctū: Romani Quirinum, qui est Romulus. Marica dea fuit Minturnensium, Fellenus Aquileiensium. Externos aliquos etiā addamus. Orchomeniorum deus Laphystius fuit: Molpadia, quæ & semidea Cherronensium: Tenes Tenediorum. Alabandus Alabandensium, Minerua Atheniensium, Samiorum & Argiuorum Iuno, Paphiorum & Cypri Venus, Lemniorum Vulcanus. Naxiorum Dionysius. Delphorum Apollo, Laginia dea Carum, Tanfana verò Germanorum: item Velleda & Aurinia, de quibus est facta mentio à Tacito. Tuisconem etiam Germanorum antiquum deum apud Tacitum & Berosum legi, quem terra editum ferunt: & Mannum filium, à quibus vulgaria Germanorum nomina quæ nunc quoq; in vsu habentur, Tedescus, & Alamannus: tamen quidā à Lemano

lacu

Iacu & legant, & deriuēt. Pſaphon apud Libyos pro deo cultus, cum despiciſſimus eſſet. is vocales aues verba hec conari edocuit, Magnus deus Pſaphon, hoc eſt, μέγας θεός ψάφω: quibus inter nemora dimiſſis, & a rudibus his verbis auditis, pro deo Pſaphon cultus eſt, vt Apoſtolius ſcribit. id & in Adagia traxit Eraſmus, meminit & Cœlius. Simile exemplum refert Aelianus in vltimo de Varia hiſtoria, de Annone: Annon, ait, Charthaginēſis præ nimio faſtu humanis terminis non contentus, cupiebat maiora, & quæ ſunt ſupra hominem, de ſe prædicari. Nam cum aues multas ex iis quæ modulationibus in cantu v-
tuntur, emiſſet, nutriuit eas in obſcuro loco, docuitque id vnum dicere, Annon Deus eſt. Cum autem aues vnam hanc vocem auditam percepſſent, aliam aliò
dimiſit, ratus carmen illud, quod aues edocuerat, aliis etiam in locis diuulga-
tum iri: quæ tamen opinio eum feſellit. nam aues ſemel ſolutæ, & ad propria &
conſueta loca profectæ, priores & naturales cantus, quique ad aues ſpectant,
edebant, contempto Annone, & iis diſciplinis quas captiua edidicerant.

Carmelus deus, & mons, ita libro 17. à Cornelio Tacito deſcribitur: Eſt inter Iudæam Syriamque Carmelus, ita vocant montem, deumque: nec ſimulachrum deo, aut templum, ſic tradidit maiores: aram tantum, & reuerentiã, & reli-
qua de eius ſacerdote Baſilide, qui Fl. Veſpaſiani imperium prædixit.

Amanus, & dei & montis nomen, de quo agemus in Anaſtide Venere.

Enenth ſeir, vt Græci & Latini efferunt, Enenthus deus, vel dæmō fuit Phœ-
nicum. Lampridius in vita Helioſgabali: Pallia, inquit, deo Euanthio fudiſſe, vel
(vt ego legendum puto) Euenthio. huius dei Sachoniathon in hiſtoria Phœ-
nicum meminit & Philon Bybius, vt docet Eufebius in Præp. euang. Exiſti-
mauit vir doctiſſimus apud Lampridium legendum, Pallia vino cœnanthio, id
eſt, Maroneo, ab Oenanthe Maronis patre.

Euhadnes verò, qui in Chaldea de mari exiſſe dicitur, Aſtrogiam interpre-
tatur eſt.

Epies, maximus deorum apud Ægyptios interpres. huic deo attribuebant
accipitris caput, aliãque permulta ſuperſtitioſa, vt meminit Zoroaſtres, & plu-
ribus oſtendit Eufebius.

Derceto dea Syrorum fuit, quam in quarto Metamorph. Ouidius ſub forma
patronymica Decertis appellat viſus eſt. nam δεκτώ quidem vocabatur, vt
διδω, & alia. hinc δεκτώ deduxit poeta. ita enim canit,

*illa quidem è multis referat (nam plurima norat)
Cogitat, & dubia eſt, de te Babylonia narret
Derceti, quam verſa ſquamis velantibus artus,
Stagna Palaſtini credunt mutafſe figura.
An magis, vt ſumptis illius filia pennis,
Extremos altis in turribus ægeret annos.*

Quo loco duplicem tangit fabulæ Dercetus opinionem. Scribit igitur (vt
hinc exordiar) Athenagoras philoſophus in oratione pro Chriſtianiſ ad M.
Antonium & Commodum de Derceto, hæc verba à me e Græco ita expreſſa:
Et enim, inquit, Dercetus filia fuit Semiramis, laſciua mulier, & homicida, quæ
dea Syria eſt exiſtimata, & propter Dercetō & columbas & Semiramis colunt
Syrii. hoc enim fieri non poteſt, vt mulier in columbam mutata ſit. fabula hæc à
Cteſia traditur. & hætenus quidem Athenagoras. Dercetus meminit & Piin.
5. Natur. hiſt. libro, vt beneficio Hermolai didicimus, cap. 23. Bambyce, quæ alio
nomine Hierapolis vocatur, Syris Magog: vbi prodigioſa Atergatis (Græcis
hæc Derceto dicta) colitur. Strabo verò: Trans Euphratem, inquit, eſt Bamby-
ce, quam Edeſſam, & Hierapolin vocant, in qua Atergatin Syriam deam co-
lunt. Illud hoc loco admonendum duxi, antiqua omnia Ouidij exemplaria, non
Derceti, ſed Derce habere: quæ lectio non eſt ſpernenda. quippe Thon, ſiue
quiſquis alius eſt qui in Aratum Græcã ſcripſit commentaria, vbi de piſcibus
agit,

agit, ita ſcribit: Quidam (ait) δὲ κλυ Veneris filiam dixere, quæ in mare prolapſa,
à piſcibus ſeruata eſt, vnde in eius honorem dea Syri piſcibus abſtinent. Dio-
dorus verò libro tertio, iuxta Aſcalonem urbem lacum eſſe ſcribit, vbi templū
inſigne fuit deæ, quam Syri δεκτώ vocabant, quæ dea muliebri faciẽ fuiſſe per-
hibetur, reliquum autem corpus figura piſcis: cuius filia Semiramis à columbis
fuit educata, quæ aues ideo Syris ſacræ. ſcribit & Strab. in 16 lib. parte extrema:
Nominū mutationes pleraſq; fuiſſe etiam antiquis, vt inquit Atergaten Atha-
ran dictam, quam Cteſias Dercetō vocauit. ſubdit eodem loco idem Diodo-
rus, Venerem aliquando obuiam factam Dercetō, amorem cuiuſdam adoleſcē-
tis ſibi ſacrificantis iniectiſſe. ex quo cum filiam dea ſuſcepſſet, ſui erroris pudo-
re affecta, adoleſcentem ab ſe amouiſſe, & filiam in deſerta & ſaxoſa loca, vbi co-
lubarum erant ingentes turmæ, expoſuiſſe: quæ columbæ puellam enutriue-
runt. Dercetō pudore ac dolore actam, ſe in ſtagnum abiectiſſe, & in piſcem cō-
uerſam: quare, inquit, Syri piſcibus abſtinent, & templum in ſtagni littore con-
ſtituerunt, Dercetō faciẽ quidem formoſæ mulieris, reliqua parte piſcis ſimū-
lachrum coluerunt. Porro, quod Syros piſcibus abſtinere ſcribant tot auctores,
in aliã cauſam referunt, Manilius in Aſtrogicōn lib. 4. & Hyginus in Aſtro-
nomico: ille his verſibus,

*Scilicet in piſcem ſeſe Cytherea nouauit,
Cum Babyloniacas ſummeſſa profugit in vndaſ,
Anguipedem alatos vngues Typhona ferentem,
Inſeruitque ſuos ſquamofis piſcibus ignes.
Et eodem libro, paulò poſt.
Piſcibus Euphrates datus eſt, vbi piſcis amator,
Cum ſugeret Typhona Venus, ſubſedit in vndaſ.*

Fabulam etiam Ouid. in Faſtis attigit. Hyginus quoque bis, vbi de piſcibus
agit. priore quidem loco: Diogenetus, inquit, Erythracus ait, quodam tempore
Venerem cum Cupidine filio in Syriam ad flumen Euphraten veniſſe, & eodē
loco repente Typhona giganta apparuiſſe: Venerem autem cum filio in flumē
ſe profeciſſe, & ibi figuram piſcium forma mutafſe: quo facto periculo eſſe libe-
ratos. Itaque poſtea Syros, qui in iis locis ſunt proximī, deſtituiſſe piſces eſitare:
quod vereantur eos capere, ne ſimili cauſa, deorum præſidia impugnare videā-
tur, aut eos ipſos captare. Eratoſthenes autem ex eo piſces natos homines dicit.
Idem etiam Hyginus in piſce notio: Hic (inquit) piſcis notius appellatur, qui
videtur aquam ore excipere à ſigno aquario, qui laborantem quondam Iſin ſer-
uaſſe exiſtimatur, pro quo beneficio ſimulachrum piſcis & eius filiorum inter
aſtra conſtituit. Itaque Syri complures piſces non eſitant, & eorum ſimulachra
aurata pro deis penatibus colunt. Nigidius etiam aliam in Commentarijs Lati-
nis in Arati Phænomena fabulam recitat. Hos, inquit, piſces dicit in flumine Eu-
phrate fuiſſe, & ibi ouum inueniſſe miræ magnitudinis, quod volentes eiecer-
unt in terram, atque ita columbam inſediſſe, & poſt aliquot dies excluſiſſe eam
Syriæ quæ vocatur Venus, maximèq; miſericors ad homines pertinebat, quæq;
multa quæ ad vtilitatē hominibus verterentur, ea dicitur inueniſſe: quæ quo-
niam Iupiter ſæpius à Mercurio laudari nominarique audiret, quod in deos re-
ligioſa, in homines officioſa diligenter fuerit, rogata à Ioue, quid ſibi optati tri-
bui poſtularet: illa ait, vt piſces qui ſuam originem ſeruafſent, immortalī præ-
mio afficerentur: Iupiter in duodecim ſignis piſces ſiderum ſplendore decora-
uit: vnde hodie quoque Syri neque hos piſces edunt, & columbas poteſtate de-
corant. & hæc quidem ex Nigidio in ipſis commentarijs. Demum nec deſunt
qui ſcribāt, piſcem boreum hirundinis habere caput, ea videlicet ratione, quod
piſcis chelidon nuncupetur, qua voce græcè hirundo, vt notiſſimum eſt, voca-
tur. Sunt etiam qui ſcribant, Dagon eandem eſſe cum Dercetō. vnde & eius tē-
f

plum Bethdagon dicitur. Dagon verò piscem significat. plura de Atagarte suo loco dicemus.

Adad nomen dei apud Assyrios summi, qui vnus interpretatur, quem solem esse Macrobius ostendere nisus est. Huic deo subiungebant deam nomine Adargatim: quibus duobus deis omnem cunctarum rerum potestatem attribuebant, Solem videlicet & Terram intelligentes. ADAD simulachrum tale formantes, radijs inclinatis: quibus monstrabatur, vim coeli in radijs esse solis, qui in terram demittuntur. Adargatis verò simulachrum, sursum versum reclinatis radijs monstrans radorum vi supernè missorum enasci, quacumq; terra progenerat. sub eodem simulachro species leonum sunt, eadem ratione terram monstrantes, qua Phryges sinxere, Matrem deum, vt in ea dictum est, id est terram, leonibus vehi. Hæc quidem fermè ex Macrobio. Non contraria Macrobio Phurnutus de deis scribit, vbi tamen aduertendum, in impressis, ἀργατέ legi pro ἀταργάτις, & ita est in exemplari meo manuscripto, & castigato. Legitur etiam in Commentarijs latinis in Arati Phænomena, à nonnullis existimatam Adargatim, quã Virginem inter signa vocamus. Virginem, aiunt, nonnulli esse Cererem dixerunt, eo quòd spicas teneret. alij Adargatim, quidam verò Fortunã, quoniam sine capite astris infertur. Sed quam ij Adargatim deam, hanc Græci alij, atq; in primis Athenæus, Atergatim nominant, de qua Antipater Tarsensis Stoicus in libro περὶ δαιμονιασ quartò, dici à quibusdã ait, quòd Gatis Syrorum regina fuerit, quæ per præconem edixit, ne quis piscem absq; Gatide vesceretur, per ignorantiamq; ideo plerosq; ipsam Atergatim vocare, atq; à piscibus abstinere, quod & in Pythagoræ symbolis meminimus. Mnascas verò in secundo de Asia: Mihi, inquit, ita videtur, Atergatim reginam adeò intolerabilem fuisse, & duriter multa populis suis imperasse, vt etiam lege iusserit, ne piscem aliquem comederent, sed ad se afferrent, eò scilicet, quòd ipsa libenter ijs vesceretur: hinc quoq; in sacrificijs solenne hoc permansit, vt quoties deam precarentur, pisces illi argenteos atq; aureos offerrent. at sacerdotes tota die pisces veros in mensa deæ paratos, coctosq; tum assos, tum elixos apponere, quos sacerdotes mox ipsi absumerent. Xanthus autem Lydus ait, Atergatim à Mopso quodam Lydo captam, simul cū Ichthye filio in lacu Ascalone contumeliæ causa summersam, & à piscibus deuoratam fuisse. Iustinus ex Trogo, Arathen quandam Syrorum deam fuisse ait, quæ vxor Damasci regis fuerit: nisi si litera vitio (vt putat Hermolaus) permutatae sunt, pro Athara, quæ (vt docebimus) Atergatim fuit. Hesychius quoque videtur falli, nisi codex sit mendosus. nam ἀργατέ legi, pro ἀταργάτις, at verò illud rectè subdit, quæ ἀδαγον dicitur à Xantho, cuius modò est facta mentio. Alij sunt, vt est apud Lucianum de dea Syria, qui rem hanc in Semiramiden & Dercetò referunt, qua de re tota iam actum in Derceto. Strabo etiam Atergatim deam Syriam dixit, lib. opinor 15.

Astarte dea Sidoniorum, vel Syriorum, Venus à multis existimata. de ea ideo in Veneris cognominibus agemus, & simul de Astroarche. fuit & Ζαυάτις deus Sidoniorum nescio quis, vt Hesychius ait.

Anaitis Venus, vel Diana, apud Persas, cuius historia in Venere describetur. Variè enim refertur. cum hac dea, dei à Persis colebantur, Amanus & Anandatus, vt scribit Strabo in 11.

Adramus deus in tota colebatur Siciliæ insula, cui Adranum ciuitas sacra fuit, vt in Parallelis autor est Plutarchus.

Conifalus deus Atheniensium peculiaris. Strabo his propè verbis: Priapum, inquit, Hesiodus non nouit, & Orthana & Conifalo & Tychoni, & eiusmodi Atheniensium deis persimilis est. quibus verbis videmus & hunc, & Orthana, & Tychona deorum nomina esse, qui obscœni essent.

Cabrus deus Phaselitarum, quæ vrbs Pamphylia fuit: Suidas etiam insulam facit. huic deo Phaselitæ rem sacram faciebant de pisciculis sale conditis. vnde, puerbium

uerbium emanauit, sacrificium Phaselitarum, vt Suidas & Zenobius scribunt. quanquam Suidas nomen dei Calabrum pro Cabro legat, & Erasmus Caprum.

Taraxippus deus cultus ab Eleis, cuius ara erat in stadiodromo, & quem aurigæ colebant: eius enim numen esse putabatur, ne turbaret equos currentes, vt vox ipsa planè indicat. author Pausanias in Eliacis, qui sic fermè scribit: In eo, ad ipsum aggeris exitum ara est, figura rotunda. Ad eam deus colitur, quem Taraxippum, ab incutiendo equis pauore, nuncupant. Solent enim iniecto terrore, circa aram hanc equi tam vehementer consternari, vt, incertum vnde coorta trepidatione, sæpe illis curribus affligantur aurigæ. Quò igitur æquo & propitio vtantur Taraxippo, ad eam aram aurigæ vota nuncupant. Variæ verò de hoc Deo sententiæ à Paus. scribuntur. Nã sunt, inquit, qui indigenæ hominis sepulchrum illud esse dicant, præstantis equos regendi scientia. Olenium nomen pdunt, à quo sit in Eleorum finib. Olenium saxum appellatū. Alij Dameonem fuisse, qui in Augean expeditionis Herculi socius, à Cteato Actoris filio, vnà cū equo, quo vehebatur, sit interfectus. Ab Eleis eo in loco & ipsi & equo inanis habitum sepulchri honorè. Non desunt, qui hoc inane monumentum Heroicum, illud ipsum esse autument, quod Mirtylo Pelops posuerit, cum à se perempto parentaret, q; eius iram placaret. Taraxippum verò vocasse, quòd Mirtyli dolo Oenomaï equæ consternatae fuerint. Pleriq; et Oenomaum illum esse dicunt, qui in curuli certamine equos & aurigas illo exagitet pauore. Audiui etiam, qui Porthaonis filium Alcathoum esse dicerent: qui cum inter procos Hippodamiæ ab Oenomaio fuisset occisus, & eo ipso in loco humatus, iniuriæ suæ, quã in ipso curriculo passus esset, atrox & infestus vindex obequitantibus exoriat. At Aegyptius quidam Pelopem aiebat, acceptum nescio quid ab Amphione eo in loco defodisse, cuius arca vi conterriti fuissent Oenomaï equi, & omnes deinde equi eodè afficerent modo. & censebat ille quidè Amphionem & Orpheum (etsi Thrax diceretur) Aegyptios fuisse. Propterea verò alteri feras allicere, alteri verò saxa ad muros extruendos mouere attributū, q; vterq; magorum scientia excelleret. Mea verò sententiã eorum est maximè probabilis oratio, qui Taraxippum cognomen esse dicunt Neptuni equestris. Est et in Isthmo Taraxippus, q; Glaucus fuit, Sisyphi filius, ab equab. discerptus ludis funebribus, quos patri suo fecit Acastus. In Argiurum Nemea nullus omnino est herois genius, qui equis Pauorem immittat. Saxum tantum eminet in ipso curriculi flexu, colore rutilo: cuius fulgore concitantur eq; haud aliter multo, quam si immixtis ignibus iniecta esset trepidatio. Sed q; ab olympico existit Taraxippo, longè est acerrimus terror. Et hæc enī Paus. ex verbis Romuli.

Tanaïs dea colebatur ab Armeniis, de qua Strabo in libri vndecimi calce: Tēpla, ait, ferè omnia habent, quæ Persæ: sed Tanaïdis præcipue in vrbe Acilesina, vbi seruos seruasq; dedicant. quod ideo minus mirum ipsi Straboni videtur, q; nobilissimi etiam filias ei dedicarent: quibus lex erat, vt diu apud deam prostituta essent, donec nuptui darentur, nullo renuente talibus coniungi. Est & Tanaïs fluuij notissimum nomen.

Σωσιπολις daemon, seu genius, cultus fuit ab Eleis, q; urbem ab Arcadibus seruauerit: vnde illi nomē. Paus. in Eliacis alteris. nam cum bellum esset inter Eleos & Arcadas, & Eleos Arcades vrgerent, fortè accidit imminentibus Arcadibus, mulier cū infante se Eleis obtulit, scq; monitã ait, vt eis cū infante, quem sinu gerebat, opem ferret: eisq; puerulum exhibuit, quē illi prima campi parte deposuere. irruentibus verò Arcadibus, eis visus is nō puerulus, sed serpens. qui territi, retrò cedere coeperunt. Insequentes verò Elei Arcadas fuderunt, & victoria potiti sunt. hinc post ab Eleis templum excitatum est, vbi sese serpens visus est recipere, & deus ab euentu liberatae vrbs Sospolis deus vocatus est. Sed & ibidē lithyæ ara erecta est, ceu ab ipsa Sospolis esset productus, quem puerili specie effingebat, chlamyde stellata indutum, & manu altera continens Cornucopiã, quale scilicet Fortuna gestare solet. Sospoli rem diuinam eius templi antistes faciebat, ca

put & faciem albo obteſta velamine, ſolâq; ipſa templi adytum ingrediebatur. Huic deniq; deo maxima omnia ſua negocia deferebant, maximûq; eis iuſurandum erat. Porro de Ioue Soſipoli nûcupato, Strab. lib. 14. & ipſe in Ioue agâ.

Erechtheus rex cultus ab Athenienſibus, vnde & Erechthidæ ipſi vocati. Erechthei etiam filiæ in numero deorum habitæ, vt M. Cicero ſcribit. Fuit verò Erechtheus Aegyptius genere, qui ſacra myſteria & opertanea Atticos docuit, quæ Eleuſinia dicta ſunt, translata quidem ex Aegypto. hic quidem Proſerpinae filias immolaſſe dictus eſt, pro Athenarum ſalute: qua cauſa pro deis & ipſæ habitæ ſunt. Eudanemi ara Athenis etiam fuit in Ceramico, & vt ait Arrianus in tertio Hiſt. quiſq; initiatus in Eleuſinijs, in Hecatompedo ſita nouit.

Canopus deus cultus ab Aegyptijs, cuius originem Suidas, & Rufinus lib. 10 Eccleſiaſticae hiſtoriae commemorant. Ferunt enim, quòd Chaldaei per varias orbis regiones ignem ſuum circumferebant, & cum omnium nationum deis contendebant, vt qui deus viciffet, ab omnibus crederetur. quare cum dei qui ex aere, auro, argento, ligno, vel alia quauis materia cõſtabant, igne omnino abſumerentur: Chaldaeorum deus locis omnibus præſtabat. hæc cum Canopi ſacerdos auდიſſet, quiddam contra ignem callidum excogitauit. Solebant in Aegypto ſicilia vafa quædam fieri, quæ hydriæ vulgò appellantur, minimis quibusdam foraminibus pertuſæ, quibus turbida aqua limpidiſſima & defecatiſſima effluit. harum ille vnâ cæra foraminibus obturatis cepit, varijs coloribus vndiq; depictam, aqua repletam, ac vt deum ſtatuit: & excidens veteris ſimulachri caput, quod Menelai gubernatoris ferebatur, imponens diligenter ſimulachro aptauit. adſunt poſthæc Chaldaei, itur in conflictum, circa hydriam ignis accenditur, cæra diſſoluitur, qua foramina erant obturata: diſſolvente aqua, ignis extinctus eſt. aſtu igitur ſacerdotis Canopus deus victor dei Chaldaeorum euasit, & ex eo deus cultus eſt, centumq; & vno ſtadio diſtat à Canopo. Addit præterea Rufinus & ipſius Canopi ſimulachrum, quod tale fuit: pedibus exiguis, attracto collo, & quali ſugillato, ventre tumido in modum hydriæ, cum dorſo æqualiter tereti. ex hac perſuaſione, velut victor deus omniũ colebatur ab Aegyptijs. Sed de Canabo Menelai gubernatore, qui, & quo pacto perierit, vulgatius eſt, quàm vt nunc plura ſcribam: deq; Nili hoſtio.

Palmytius etiam Aegyptiorum deus, vt eſt apud Heſychium.

Alabandus deus, quem Alabandij coluerunt. Stephanus: Alabandum, inquit, Callirrhoes filium dicunt, qui ab equeſtri pugna nomen adeptus eſt. Alam quippe Cares equum appellant, Banda verò victoriam: ex quo vocatus Alabandus, & Alabanda Cariæ ciuitas. Alabandum, ait M. Cicero, Alabandenses ſanctius colunt, à quo eſt vrbs illa condita, quàm quenquam nobilium deorum. apud q̄s nõ inurbanè Stratonicus, vt multa, cum quidam ei moleſtus Alabandum deum confirmaret, Herculem negaret. Ergo, inquit, mihi Alabandus, tibi Hercules ſit iratus. Hic autem Stratonicus citharæduſ fuit perurbanus, cuius & Strabo & Eufthadius in Dionyſij commentarijs meminere, cum de Caunijs agitur, peſtilenti aere notatis.

Tenes deus Tenediorum, Cicerone teſte: qui Verrem ſcribit, Tenem ipſum, qui apud Tenedos ſanctiſſimus deus habebatur, & vrbem illam condidiſſe dictus eſt, ſurripuiſſe. Tenes verò, à quo dicta eſt Tenedos, Cycni filius, qui vita functus inter deos relatus eſt. Plutarchus verò in cauſis Græcorum aliam hiſtoriam ſcribit: aitq; Tenem ipſum occiſum ab Achille. atque ideo inſtitutum, vt in Tenis templo nomen Achillis non audiretur, nec tibicen intraret: quod copioſius idem Plutarch. recitat. Strabo lib. 13. putat fabulam: In hac, inquit, de Tene conſicta fabula narratur, à quo inſula nominata eſt: & de Cycno, qui genere Thrax fuit, & Tenis pater, vt quidam volunt. Plura leges inter prouerbia Eraſmi, *ἡνὲν ὁ κύων*: vt Seruium mittam.

Coronis quæ dea eſſet, non explicuit Pauſan. tantum illud ſcripſit, deam Coronida

ronida in Sicyonia cultam fuiſſe, cuius ſtatua nullum habebat templum: ſed cum eſſet ei ſacrificandi tempus, ipſam in Palladis templum deferre ſoliti erant. Nam de Coronide Aſculapij matre non crediderim, quæ narratur duplex in Metamorph. Ouidij.

Theagenes à Thalijs, & Cleomedes ab Aſtypalæis, athletæ pro deis culti fuerunt, de quibus extant oracula apud Piutarchum, & Eusebium, & hiſtoria à Pauſania in Eliacis referuntur.

Damia & Auxesia deæ fuerunt, quas peculiari religione Epidaurij coluerunt, de quibus legimus in quinto libro Herodoti, quòd cum infructuoſa eſſet Epidaurus, in calamitate ciues Delphicum oraculum conſuluerunt. quibus Pythia reſpondit, eis tum demum bene futurum, ſi Damia & Auxesia ſimulachra erigerent. petentibus ciuibus, Vtrumne ex aere aut ex lapide faciendæ: reſponſum, E neutro, fuit, ſed ex oleagino ligno. at cum vix vſquam gentium ea tempeſtate oleæ, præterquam Athenis, inuenirentur, Epidaurij rogarunt Athenienſes, vt ſas ſibi eſſet oleam ex eorum agro incidere. ea lege Athenienſes permiſere, ſi quotannis illi Mineræ Poliadi & Erechtheo ſacra dona mitterent: quæ cum perfecta fuiſſent, & Epidauria tellus fructifera, ac ſacra quotannis reddita: & cætera, quæ multa ſcribit Herodotus. Pauſan. tamen in Corinth. ait, *λιθοβολίας* appellatum feſtum, quod in earum dearum fieret celebritate. Nam hæc in Trœzeniorum ſeditione lapidatae fuerunt. ilud mirum, quod apud Pauſaniam, nõ Damiam, ſed Lamiam legit: nec id à quoquam annotatum.

Drimachus dux fugitiuorum, à Chijs vt deus cultus: hic ſenex puero ſe iugulandum dedit: ſepultus à Chijs, ſacello erecto. In ſomnis ſæpe de fugitiuis Chios monuit. herois propitij fanum quidam dixerunt. Athenæus.

Amphiarus, Argiuis vates, pro deo cultus poſt mortem, qui & oracula reddebat per ſomnum. nam poſt purgationem, & perfectis ſacrificijs ijs, deis quorum in ara nomina ſculpta fuerant, & maſtato ariete cuius pellis ſubſternebatur, vbi incubantes captabant ſomnia, ex quibus interpretatis futura prænoſcebant, Templum Amphiarao Oropij conſtruxerunt ex marmore cãdido, in quo nulli Thebano ſas erat obdormire, aut vaticinari. Fuit in eo fons, ad quem qui accepto oraculo morbo leuati fuerant, ſignatam pecuniam mittere ſolebant: vt pluribus in Attica Pauſan. docet. Deſcribitur & Amphiarai ara apud Oropios, in hunc ferme modum, vt quinque partes haberet. prima pars Ioui, Herculi, Apollini Pæoni dicata fuit: altera heroibus, ac heroum vxoribus: tertia Veſtæ, Mercurio, Amphiarao, Amphilochiq; liberis (nam Alcmaoni ob ſcelus in matrem, locus inter eos datus non fuit): quarta Veneri, Panaceæ, Iaſio, Hygiæ, Mineruæ Pæoniae: quinta Nymphis, Pani, & amnibus Acheloo & Cephifo. Plura verò ſi de Amphiarao cupis, leges apud Statium in Thebaide. Et de Celſo philoſopho apud Origenem in tertia. Exinde non ſecus nos facere, qui comprehenſum & mortuum colimus, pro eius ſententia Celſus exiſtimat, ac Gethæ faciunt, qui Zamolxin adorant & colunt, & Cilices qui Mopſum, & Acarnanes qui Amphilochem, & Amphiarum Thebani, & Lebadij Trophonium.

Amphilocheus in Oropo Atticæ pro deo vates cultus, vt T. Liuius in quinto libro Decad. 5. ſcribit. Templumq; vetuſtum fontibus riuſq; habuit, ad quod viſendum Paulus Aemilius victor prodiit. meminit & Strabo, & Pauſan. qui & eius aram Athenis deſcribit. Item in Mallo Ciliciæ vrbe, cuius oraculum Pauſan. ſua ipſius ætate cætera omnia ait ſuperare. Thucydides lib. 2. Hiſt. Amphilochem ſcribit Amphiarai filium, poſt bellum Troianum cum domum reuerſus eſſet, Argos exoſum domicilium, condidiſſe in ſinu Ambraciota vrbem, quam de nomine primæ vrbis & ſuo Argos Amphilochem appellauit.

Ogoas nomen dei apud Caras, qui Milaſan incolebant, in cuius dei templo maris fluctus, & procella apparebat, & perinde terrorè incutiebat. Hoc ex collectis ex Pauſan. Leonici. Idem legi fieri in nonnullis Neptuni templis.

Aristæus Apollinis & Cyrenes Hypsei filia filius, Autuchi frater, vt in secundo commentariorum Apollonij Rhodij legimus. Autuchus quidem in Lybia, Aristæus verò in Cea insula mellificij artificij primus inuenit, oleiq; confectionem. addunt & alij pastoritiam artem, vt pluribus in Pyth. ostendit Pindarus, & longè pluribus illius commentatores. nam & Iupiter Aristæus vocatus fuit, & Apollo ἄγρεος & νόμιος, id est Agrestis & Pastoralis. Diodorus verò Siculus: Cùm Cyrene, inquit, Hypsei filia apud Peleum virgo educaretur, Apollo eius forma captus, raptam virginem in Libyam detulit, hic vbi condita post est vrbs Cyrene, & ex ea natum Aristæum nymphis nutriendum tradidit: à quibus triplici nomine vocatus, Nomius, Aristæus, Agreus, ab eisdem nymphis didicit lactis, mellis & olei confectionem: & quoniam hæc primus in mortalium vsum exhibuit, vt deus cultus fuit. mox in Bœotiam deueniens, Autonoen vxorem duxit, ex quibus natus Actæon: qui laceratus à canibus, miser interiit. Deinde in Ceam Aristæus profectus, pestilentiam sedauit. deinde in Sardiniam cùm iuisset, eam insulam aliquandiu incoluit, & ibi filios Carinum & Callicarpum genuit. in Sicilia quoq; aliquo tempore moratus, cùm multa hominum vitæ vtilia docuisset, pro deo habitus, in Thraciam ad Dionysium transgressus est: vbi orgia edoctus, diu ibi versatus, tandem non comparuit, deorumq; honores ab omnibus est affectus. hæc & plura Diodorus. Sedenim Pindarus in Pyth. Cyrenem puellam, vt antè dixi, ait ex Apolline cõcepisse, & Aristæum peperisse. quo loco Scholiastes, & ipse quoq; tradit, Iouem & Apollinem Aristæum nominatos, & vtrunque ἄγρεος & νόμιος. quam rem cùm Probus grammaticus in Georg. Vergilij attingat, in vulgatis codicibus eius perperam Aegoros legitur, pro Agreus: id quod etiam in Ioue Icmæo ostendemus. Iustinus ex Trogo libro 13. vbi Cyrenes historiam explicat, quatuor ex Cyrene filios Apollinem sustulisse prodit, Aristæum, Nomium, Eutochum, Agreum. Pherecydes verò & Aræthus tradunt, puellam ipsam Cyrenam cynis deuectam in Libyam. At verò Agrætas libro primo Libycorum, illam in Cretam Apollinem deduxisse, & inde in Libyam. Soror quidem Cyrenes Larissa, cuius cognominis est ciuitas in Thessalia. Alij produnt Cyrenem filiam fuisse Penei fluij: sed ij malè sentiunt. nam apud ipsum quidem fluium greges paut, non autem eius filia. Mnaseas ex propria sententia in Libyam profectam esse ait, non ab Apolline deuectam. Sedenim Acestor, in ijs quos de Cyrene libros scripsit, ait Cyrenem in Libyam delatam tempore regis Eurypylis: & cùm eam regionem leo vastaret, præmium Eurypylum proposuisse interfectori leonis. Cyrenem leonem sustulisse, & regnum cepisse. Phylarchus autem ait, ipsam cum pluribus in Libyam venisse, comitesq; in venationem misisse, & vnà cum eis iuisse, & ibi leonem interfectum, regnumq; ea causa accepisse: duosq; filios ex Apolline peperisse, Autuchum & Aristæum. Sunt porro qui Aristæos quatuor fuisse tradant, vt Bacchylides: qui primum quidem Carysti, alterum autem Cheronis, tertium Terræ & Cœli, & vltimum hunc Cyrenes filium prodidit. De Aristæo Vergil. in 1. Georg. intellexit, cùm cecinit:

Et cultor nemorum, cui pinguis Cea

Tercentum niuei tondent dumet. iuueni.

Quod & Probus & Seruius notant. Sed & ab hac Aristæi historia, idem poeta vltimam Georgicorum partem commentus est.

Zamolxis deus cultus à Getis, quibus & leges tulit, vt in quarto Herodotus prodit: nonnulli opinantur eundem esse qui Beleizen. Fuit verò Zamolxis Pythagoræ discipulus, qui in patriam reuersus, Thraces Ionicos mores docuit, & vitæ instituta, religionemq; de quo quoniam plura scripsimus in nostris Sepulchralib. ideo hic parcius retulimus. Fuit & per tempora Augusti Ceneus quidam Geta, qui cùm magicis artib. deditus esset, diuq; inter Aegyptios versatus, auguriorum peritiã est adeptus: hinc deorū oracula enunciabat. ideo breui in deorum numerum relatus, pro deo habitus vt Zamolxis: quod scribit Strab. in 7.

Helioga-

Heliogabalus deus peregrinus fuit in primis Phœnicū, cuius Bassianus Antoninus, cognominatus Heliogabalus Imp. in mōte Palatino Romæ templum construxit, quo loco prius Orciædes fuerat, in quo non modò Romanorum sacra, sed & Iudæorum & Christianorum etiam transferre studiose curauit, vt auctor est Lampridius. Plura Herodianus lib. Hist. 5. qui & hoc scribit: Et quidem, inquit, Bassianus annos natus erat circiter 14. Alexianus autem decimum iam annum attigerat: sacerdotes ambo Solis, quem maximè indigenæ colunt, Phœnicum lingua Heliogabalum vocitantes: templumq; illi maximum constructū habent, auro argentoq; plurimo, ac lapidum elegantī magnificentia exornatū: nec solum indigenæ deum illum venerantur, sed vicini quoq; satrapæ, regesque Barbari certatim quotannis splendida offerunt munera. Simulachrum verò nullum Græco aut Romano more manufactum. ad eius dei similitudinem: sed lapis est maximus, ab imo rotundus, & sensim fastigiatus, propemodum ad conifuram: niger lapidi color, quem & iactant cœlitus decidisse. eminent in lapide quædam, formæq; nonnullæ visuntur, ac solis imaginem esse illam affirmant, mīnimè humano artificio fabrefactam. atq; hæc quidem de Heliogabalo deo. Cui deo Romæ quoq; Bassianus, qui & Antoninus Heliogabalus, vt dictum est, templum in Palatio construxit, vt paulò post idem scriptor Herodianus ostendit. Sanè inter eruditos meritò pridem connumeratus Egnatius, Lunum Heliogabalum hunc deum his verbis existimauit: De Luno deo, quem Heliogabalum Phœnicum lingua dicerent.

Crephagenetus, κρηφάγεντος, deus Thebæorum in Aegypto, qui immortalis colebatur. soli enim, teste Plutarcho, nullum deum mortalem venerabantur.

Thelesphorus quoq; vt deus à Pergamenis cultus fuit, ex oraculo sic nuncupatus: quem vt Pausan. ait, Epidaurij Acelion vocabant, Sicyonij Euameriona. non desunt qui Telesphorum vatem interpretentur perfectum. aut engastrimythos, id est ventriloquum. de quo genere vatum alibi plura locuturi sumus, cùm de Pythio Apolline scribemus.

Sangus, Sabinorum deus: Dionys. Alicarn. lib. 2. ait, Portium Catonem scriptum reliquisse, Sabinorum gētem esse nominatam à Sabino, filio Sangi dei gētilis, qui etiam dictus est Pistius. Sagi genij sacellum vrbs septima regione statuit P. Victor. Lactantius verò: Sabini, ait, colunt Sangum, vt Romani Quirinum. Quædam Lactantij exemplaria Sancum, non Sangum habent. Sancus meminit Festus: Propter viam fit sacrificium, quod est proficiscendi gratia Herculis: aut Sanco, qui scilicet idem est deus. quidam non Sangum, nec Sancum Iegunt, sed Sanctum, quod ita Hercules sit vocatus: vt in Hercule dicam. Ouid. de Fidio deo:

Querebam nonas Sancto, Fidiōne referrem,

An tibi semipater, tunc mihi Sanctus ait:

40 *Cuicunq; ex illis dederis, ego numen habebo,*

Nomina terna fero, sic voluere Cures.

Quo fit, vt non omnino illi male sensisse videantur, qui Sabinorum deū sanctum dixerunt. Propertius:

Sancte pater salue, cui iam fauet aspera Iuno. Idem:

Sic sanctum Tatiae composuere Cures. Silius:

Et læti pars Sanctum voce canebant, Autorem gentis.

Sed de Sancto in Hercule. nunc Sancum prosequamur, cuius Martianus nec semel meminit, à quo deo sancire verbum, & sagmina quidam deducunt. Dionys. Alicarn. libro quarto, cùm Tarquinius sancit pacta cum Sabinis: Huius autem, ait, iusiurandi monumētum Romæ positum fuit in templo Iouis Pistij, quæ Romani Sanctum vocant (sic Lopus interpretatur) Sanctos enim deos ab antiquis vocatos legimus, vt planius in Hercule ostendemus. Sed si multorū recitandæ sunt opiniones, & lectiōes variæ, Lactantij ex libro primo, verba quidam ita

f 4 legunt:

legunt: Sabini colunt Sabum, vt Romani Quirinum. Sunt & alij peruetusti codices, qui nec Sabū, nec Sangū, nec Sancū, nec Sanctum, sed Xanthum habeāt, quo pacto & D. Augustin. lib. 18. de Ciuit. Dei, cuius verba ex capite decimono no. ita passim leguntur: Sabini etiam regem suum primum Xanthum, siue (vt aliqui appellant) Xanthium retulerunt in deos. hęc D. Augustinus. quem Lactantij verba imitatum videmus, vel Varronis vtrunq; potius. Ego nihil statuo in tanta varietate: satis fecisse ratus, aliorum recitasse opiniones. Certè circumfer tur M. Portij Catonis Originum fragmentum, in quo ita legitur: Sabini à Sabo conditi, Sabatio Sangi gentili edito. & paulò post. Sangi gentilem Sabi pronū-
10 ciant Sabini, Sanctum Romani, Sagam barbari, à quo & sagi primi Thusci, id est pontifices, & sacri expiatores. quæ si Catonis legitima hęc sint, omnis tollit-
10 tur fermè ambiguitas. His & Silius libro Punicorum consentit, ita canens,

— Et lati pars Sanctum voce canebant

Autorem gentis, pars laudes ore ferebant

Sabe tuas, qui de patrio cognomine primus

Dixisti populos magna ditioe Sabinos.

Quirinus Romulus, deus peculiaris Romanorum, vnde Romani ipsi Quirites appellati. Sic verò vocatus, siue quòd hasta Quiris priscis Sabinorum lingua dicebatur: siue quòd Romanis iunxerat ille Cures: Siue suo regi nomen posuere Quirites, Multaq; Romulea bella parata manu: vt canit Ouid. Non desunt
20 tamen, qui Quirinum vocatum dicant, quasi κούριος, id est dominum. Romulus autem Romus prius, vt ait Seruius, nuncupatus: vt autem pro Romo Romulus diceretur, blandimēti gratia factum est, quod diminutione gaudet. Vt verò putatur, dictus à ficu Ruminali. Alij, quòd lupæ ruma, id est mamma nutritus, quem credibile est à virium magnitudine, item fratrem eius, appellatos. Alij dicunt à virtute, id est robore: Festus. Sed de Romulo quid nos plura: cum plena de eo sint volumina Dionysij, Plutarchi, Liuij, cæterorum. Romulus item Altellus dictus est, quasi altus in tellure: vel quòd tellurem suam aleret, siue quòd aleretur telis: vel quòd à Tatio Sabinorum rege postulatus sit in colloquio pacis, & alternis vicibus & audierit & locutus sit, ita vt ab alterno Altellus dictus
30 sit. Plura Festus. Iubam quoq; regem Mauritaniae in Africa deum factum & existimatum à Mauris legimus. quod cum alij tradunt, tum scribit Tertullianus in Apologet. & Arnobius his verbis in vltimo: Nisi fortè, inquit, post mortem fingitis deos, & peierante Proculo deus Romulus, & Iuba Mauris volētibus deus est, & diui cæteri reges, qui consecrantur non ad fidem numinis, sed ad honorē emeritæ potestatis.

Tages deus habitus apud Hetruscos, haruspiciæ inuentor, vt Lucanus, & Val. Max. ac M. Cicero in lib. de Diuinatione ostendunt. In agro enim Tarquinien-
40 nisi, cum terra ipsa paulum araretur, sulciq; altiores imprimerentur, Tages quidam repente extitit, qui aratorem ipsum affatus dicitur. is autem Tages puerili effigie apparuit, etsi prudentia quidem senili fuit. verum cum ad eius aspectum bubulcus obstupesceret, voce territa vt sit maxime inelamauit: quo euenit vt breui tempore magno quidem concursu permulti ex Hetruria ibidem conuen-
50 nerint. tum Tages idem multis audientibus complura locutus est, quæ diligentia cura excepta sunt, ac literis commendata. neq; aliud Tagetis verba continebant, quam aruspiciæ disciplinam: quæ multis subinde obseruationibus aucta, atq; amplior facta est, sic vt in ea fulminum, fulgurumq; & ostentorum scientia traderetur. quod & Plutarchus alibi, & Isidorus, alijque plures explicant. sed & Ammianus Marcellinus Tagetis in historijs libros. citat, quibus prodigia quedam ac portenta possent interpretari, & expiari. Scribit præterea Fulgētius Placides, Antistium Labeonem, virum in iure pontificio & veterum doctrina reliqua eruditissimum, libros Tagetis exposuisse quindecim voluminibus. Ouid. lib. 15. Metamorph. de Tagete ita cecinit:

Haud

Haud aliter stupuit, quam cum Tyrrhenus arator

Fatalem glebam motis aspexit in aruis,

Sponte sua primum, nulloq; agitante moueri,

Sumere mox hominis, terraq; amittere formam,

Oraq; venturis aperire recentia fati:

Indigenæ dixere Tagem, qui primus Hetruscum

Edocuit gentem, casusq; aperire futuros.

Festus: Tages nomine, Genij filius, nepos Iouis, puer dicitur disciplinam aruspicij dedisse duodecim populis Hetruria. Meminit & Seruius, libro præsertim octauo Aeneid. his verbis: Sciendum, secundum Aruspiciæ libros & sacra Aruntia, quæ Tages composuisse dicitur, fata differri posse. Quare videndum apud Arnobium lib. 2. an Acherontios libros, an Aruncios potius sit legendum, cum scribit: Neq; quod Hetruria libris in Acheronticis pollicetur, certorum animalium sanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & à legibus mortalitatis educi.

Albunea dea fuit Tyburtinæ regionis, præfes fontis cognominis. alij nympham faciūt, vt Acron & Porphyrion Horatiani interpretes, in eo versiculo ex primo Carminum: Quam domus Albuneæ resonantis. Vergilius in 7. Lucusq; sub alta Consulit Albunea, nemorum quæ maxima. Huius inter Sibyllas memini, lib. 2. Histor. poetarum. Scribit Seruius, Albuneam in altissimis montibus cul-
20 ram Tyburtinis, sic appellatam à qualitate aquæ, quæ in fontē Albuneæ est, vnde, inquit, etiam nonnulli ipsam Leucotheam volunt. Albionarum verò lucus trans Tyberim, vbi alba bos mactabatur.

Feronia dea, culta plerisque in locis Italiae, sed in primis prope Terracina: quæ quoniam reputata est à multis Iuno, ideo à me inter Iunonis cognomina referetur.

Marica dea Minturnensium: Aur. Augustinus 2. de Ciuit. Dei, cap. 23. meminere Cicero, Lactant. & Plutarch. in Mario. Seruius in 7. Aeneid. commentario, deam dicit Maricam littoris Minturnensium, iuxta Lirim fluuium. Horatius: In-
30 nantem Maricæ littoribus tenuisse Lirim. quo loco idem Porphyrion, qui & eius lucum celebrat. Vergilius,

Hunc Fauno & nympha genitum Laurente Marica.

Seruius per poeticam licentiam dictum ait Laurente, pro Minturnense. Sūt alij, qui per Maricam Venerem intelligant, cuius sacellum fuit iuxta Maricam, in quo erat scriptum υνδ. & φερδινε. Maricæ meminit & Velleus.

Palicus deus, quem perperam, vt puto, quidam Paliscum vocant, qui deus est, doctissime Macrobius ostendit lib. 5. Sat. carmina illa Vergil. exponens ex lib. 9. Aeneid. de Arcentis filio:

— Genitor quem miserat Arcens,

40 Eductum Martus luco Cymethia circum

Flumina, pinguis vbi placabilis ara Palici.

Sedenim hunc numero plurium efferunt. Colebantur verò hi dei in Sicilia, de quibus & Aeschylus Siculus meminit, & Callias, & Polemō, sed & Xenodoras (quem Anagoram vocat Macrobius) in suis historijs. Tradūt enim, nymphā Thaliam grauidam Ioue, Iunonis metu optasse vt sibi terra dehisceret: quod & factum est. Statuto verò partus tempore, ex Thaliæ aluo duo infantes emerere, dicti Palici, & πάλιυ ικεθαι, quasi denuò reuersi. nec inde longè lacus breues, sed profundi fuere, vbi scaturigines ebullientes, quos crateres vocabant indigenæ, Dellos nomine. hos Palicorū fratres putabāt: vbi fuit iusurādū maximū, & in primis circa furta, quod periurus non euadebat. Ferunt, cum aliquando steris
50 lis annus Siculis fuisset, Palicos cōsuluisse, vt heroi cuidam sacrificiū facerent: quod vbi fecissent, vbertas Siculis rediit, qui beneficij memores, omne frugū genus in

nus in ara Palicorum congefere: vnde etiam ex re Pinguis ara dicta est à Vergilio. Sedenim non Thalam Seruius, & Lactan. in 12. Theb. sed Aethnam appellant, vt etiam Silenus. & hos Seruius ait primò humanis victimis placari solitos: sed postea quibusdã sacrís mitigati, eorũ sunt immutata sacrificia. atq; ideo à Verg. Placabilis ara Palici dicta est. Sed & Stephan. in lib. de Urbib. non pauca hac de re prodit, quo loco de fonte, iusiurando, deq; tabellis quæ in aquam deiciabantur, quæ si non falsum fuisset iuramentum, emergebant: sin minus, euanescebant. quod miraculum etiam Arist. in Admirandis naturæ recensuit.

Antinous, ex Bithynia iuuenis formosissimus, ab Adriano Cæsare admodum amatus, cum in Aegypto perisset, deus est ab Imperatore factus, & oraculum ei constitutum, & vrbs de eius nomine pro sepulchro condita, & stella in cælo vel visa, vel per adulationem conficta. De hoc plura Dion histor. & Aelius in histor. Adrian. ex nostris Eusebius, Athanasius, Hieronymus, Origenes, Prudentius, aliq; permulta tradidit. Pausan. hunc Antinum vocare videtur, quem secuti ex Latinis quidam aberrarunt.

Ferentina dea fuit, vnde & Ferentini, ab oppido Latij Ferento. T. Lilius Ferentinæ meminit nec semel in prima Decade. Fuere & eiusmodi dei plurimi, q̄s omnes collegisse, infiniti prepemodum laboris esset. Sicuti & dei, qui ab hæreticis inducti sunt, barbaris & inconditis nominibus: de quibus cum ab alijs, tum maximè à viris sanctissimis Irenæo & Epiphaniò facta est mentio. vt deus ille Abraxas, seu Abraxas, quem spiritum sanctum Basilides existimauit. item Iadaboth, quem Irenæus deum summum ab impijs hæreticis existimatum ait. tamen si Epiphanius Iadaboth, nec semel in suis de Hæreticis libris scriptum reliquit. Fuit etiam Nun, quem ab Iadaboth natum prodiderunt, in figura serpentis cõ tortum. Fuit & Hystera, quam conditricem cœli & terræ cõsinxerunt, vt ijdem autores tradunt. Inuenio & Demiurgon deum fabricatorem appellatum. Fuit & Barbelo, & Achamo, & Iao, & Iaioth, aliq; huiuscemodii plura portera potius, quam nomina: quæ colligere superuacaneũ est, minusq; operæ precium. Nã & qui Astaroth deam vel deum dixerunt, variè scribunt. Ego id tantum nunc affero, quod & huius mētio fit in sacrís literis, & sic Epiphanius in libris de Hæreticis prodit. inquit enim, Heraclan ab aliquibus patrem vocatum esse Melchisedec, matrem verò Astaroth, quæ & Asteria Græcè dicta est. sed de Astaroth Hebræi plurima confingunt. Porro de his hæreticorum deis, vel potius laruis confictis, addere voluissim non modò ex Irenæo & Epiphaniò & Athanasio: sed & de nostris latinis, Hieronymo, Augustino, Philagrio & alijs, longè plura connumerare potuissim.

Befas, siue Befas deus, qui oracula quondam dabat, de quo his fermè verbis Ammianus lib. 19. Oppidum, inquit, est Abidum, in Thebaidis parte situm extrema, hic Befas dei localiter appellati oraculum quondam futura pandebat, priscis circumiacentium regionum cærimonijs solitum coli, &c. Colunt Tartari pro deo, numen quoddam ab illis confictum, quod Natagai vocant: putantque illud deum esse terræ, qui curam de ipsi, & filijs eorũ, de fructibus atq; gregibus pecorũ gerat. de quo & alia multa legunt in ijs libris qui de Nouo orbe inscribuntur. nam & eius effigiem, & sacra commemorat, quæ breuitatis causa prætereo.

Libet verò hanc extremam huius Syntagmatis partem concludere, de stulto & prorsus inani priscorum erga deos cultu, & falsa opinione. Homines, qui antiquissimi fuerunt, hastas colere cœpisse, aut ligna delibrata corticibus pro deis veneratos accepimus. quin etiam, vt Iustinus scribit, per tempora Romuli, reges hastas pro diademate habuisse feruntur, quas Græci scepra dixere. Nam & ab origine rerum pro deis immortalibus, veteres hastas colere: ob cuius religionis memoriã adhuc, vt idem ait, deorum simulachris hastæ addi consueuere. tamen si antiquissimos Romanorum 170. annis sine deorum imaginibus vixisse, nonnulli doctissimi testati sunt, quod & antè notauimus. Indi quicquid

quid colere cœperunt, præcipuè maximas arbores, deos putauerunt, illasq; præ omnibus venerati sunt, quas ferro violasse capitale fuit. Ex quibus nonnulli draconem quinque iugerum, velut Liberi patris simulachrum coluerunt. Persæ & Massagetæ Cœlum, Iouem: Solem verò deum maximum dixerunt, equosq; illi sacrauerunt: quibus interdictũ erat, ne quem præter Solem deũ colerent. Quicquid verò quernis arboribus nascebatur, è cœlo missum putabãt. lidem Soli & Lunæ, Telluri & Igni, aquæ ac ventis sacrũ facere instituerunt: quos omnes deos, Ignẽ verò præcipuum duxerunt. quæ etiam Magorum opinio fuit, qui ignẽ tam religiose coluerunt, vt cremare corpora ducerent nefas, ne contagio cadaueris deorum maximum violarent. Multos comperi persuasum habuisse, Martem perugilem deum fuisse, & præsentiss. numen: quare Neuri qui iuxta Borysthenem fuere, enses pro Martis simulachro adorabãt: & vt Damis ait apud Lucianum, Scythæ acinacem, cui & sacrificabant. Cheronæi verò sceptrum Iouis coluerunt, Aethiopes diem, Cyllenij pharetram, columbam Assyrij. fuere qui arbitrantur visco, quod in querna arbore nascebatur, nullum præsentius numen æstimari. hi verò fuerunt Druidæ, quorum vana superstitio inter mortales præcipua fuisse traditur. Alij mari porrectum collem, velut præsentem deum coluerunt, quod eo oclusa vallis, estu Oceani non inundaret. Cappadocibus quoq; mons deus habitus est, Cilices quoq; Amanum montem colere, & Phryges Mæandro & Marfyæ fluuijs sacrificabant. Saxones columnam ligneam sub dio collocatam colebant, quam Irminsul, vel Irmenseul dicebant: fuit enim vel Mercurij statua, vel cõmune profugiũ, & omnium asylũ. Scythæ illi inhospitales, qui in intimas solitudines acti sunt, super sarmentorũ fascibus, vetustissimo collato acinaci, velut Martis simulachro, annuis hostijs litabant. Apud Aethiopes gens (Nubas quidam vocant) & in Africa Ptoembari fuere, quibus regis vice canis dominabatur, quẽ mirificè obseruabant. ex illius enim motu & nutu imperia, & quæ essent placita augurabantur. Persis quoq; (vt autor est Aristophanes) aliquando gallus præfuit, & imperauit. Sed & illud à Tyrijs obseruatum legimus, vt deorũ simulachris annecterent vincula, ne fortè hostili carmine euocari possent. Phoenices Solem nigro lapide effingebant, ab imo rotundo, qui paulatim in cuneum attenuabatur. ijdem singulis deis singulas alas addebant. Pæones discum breuem longo ligno appositum, pro Sole colebant. quidam humana cum brutis iungebant, & quæ in natura dissimilia erant, vt ait D. Athanasius, deos suos fecerunt: Cynocephalos, Ophyocephalos, Onocephalos, Criocephalos: hoc est, qui canis, serpentis, asini, & arietis essent capitibus. alijs corporis partes verendas. nec Anubin modò canis facie, sed & canes ipsos in tota Cynopolitana præfectura colere: vi oxyrrhynchum piscem. deum habuit Oxyrrhynchitana ciuitas & præfectura, latum piscem, & lepidotum, accipitrem, lupum, murum, araneum. Fuere præterea, qui vicatim pro deo dextrum humerum colerent: alijs è regione habitantibus, sinister humerus deus fuit: alijs dimidia pars capitis, alijs poculũ fictile, aut trybliõ, vel catinus, vt apud Lucianũ Damis. ne nũc commemorem hortensia etiam culta, porrum, cepe, aliaque eiusmodi. Pœni, Soli & Lunæ vniuersi sacrificabant. Syri occæcatis animis, pisces & columbas deos sibi consecrarunt. Troglodytæ testudines, Heliopolitani bouem, Memphitæ vaccam, Leontopolitani leonem, capram & hircum Mendesij, Thebani aquilam. Lycopolitani lupum, Babylonij verò cepum, ab his veluti propicio numine petita accipere arbitantes. Cyrenaici Acorem, magnum deum muscarum existimarunt. Arabes ad Memnonium, cercopithecum cœlo dicarunt, illius opem in rebus afflictis implorantes. Mitto reliquam Aegyptiorũ superstitionẽ, & fallarũ opinionũ ineptias, qui Apim præcipuo honore venerati, solum responsa dare, & prosperos euentus aut futuras calamitates præmonstrare fabulabantur: modò Isim, modò Osiridem, modò Serapin: & quod dicere piget, crocodilos, à quibus hominem deuorari, tanquam à deo expetitum, magni muneris ha-

neris habebatur loco: modò ichneumones, sbes, & foeda animalia, aliáque ludibria religionum, velut deorum numina colentes: ita vt gentes aliquas quæ felè auream, & alias quæ scarabeos pro deis habuerunt, circa Syenè fuisse legamus. Germani Solem, Vulcanum, & Lunam, solos deos quos cernebāt, opinati sūt: quæ Anaximandri opinio fuit, vt cœlestia sidera deos esse crederet. Quinetiam Aegyptij Solis simulachrum diplomatibus consignatis adorabant, quem Horum nūcupabant, illudq; precibus & votis frequentabant assidue. Arabes Iouem & Bacchum: Aethiopes ex deis vnum mortalem, alterum immortalem putabant, nonnulli Pœnam & Beneficium. Assyrij & Persæ, vnum bonorum largitorem, alterum malorum: Callaici gens moribus effera, cultu inhumano & ferro, neq; more, neque iure viuentes fuere. Numidæ Ammonem in desertis harenis, magnis honoribus frequentabant. Celtiberi cuiusdam deo, cuius etiam nomen ignorabant, plena luna, nocturnum sacrum facere, & ante cuiusque fores saltibus indecoris pernoctabant. Addam & hoc loco Arnobij viri doctissimi verba, quæ licet parum castigata, cognitione tamen digna videntur. Ridetis, inquit, priscis temporibus Persas fluuios coluisse, informem Arabas lapidem, acinae Scythiæ nationes, ramum Proconnesij * athepsios, lignum carios pro Diana indolatum, Pessinuntij filicem pro Matre deum, pro Marte Romanos hastam, Varronis vt indicant Musæ: atque vt Ethedius memorat ante usum disciplinæ quæ fictorum, puteum Samios pro Iunone. hæc quidem Arnobius At alij fuere, qui nullos crederent esse deos: ceci illi & excordes, omniâq; agi fato, animasque cum corporibus interire vna. Inter hos Diagoras Melius, Theodorus Cyrenæus, Euhemerus Tegeates, Callimachus, ac Prodicus Ceus, aliq; plures, qui dicti sunt. hæc ferè collegimus ipsi.

SYNTAGMA SECVNDVM, DE IOVE, BELO, AMMONE, &c. AD V. C.

PROSPERV M PASETHVM.

CVM te, Prosper Pasethe, V. C. aliquo vellem nostrorum horum de Deis gentium Syntagma-
tum donare, nullum mihi videbatur magis tibi conuenire, decentiusue mitti debere, quam hoc, quo de Ioue egimus. nam si illum veteres à iuuandis rebus, Latinè Iouem dici voluere: & Græcè Ζῆνα quod vitæ autorem esse putarent: iurè & merito tibi, qui imbecillam hanc meam valetudinem (quid enim vitam dicam? sfoves, assidueq; iuuas, hoc de Ioue Syntagma dicamus. quod ea saltem ratione accipias velim, vt tibi me memorem beneficiorum vtcunq; esse declarem. Vale.

I V P I T E R.

CVM superiore libro seu, vt magis appellare libuit, Syntagmate, qd de Deo vno præpotenti & immortalis ipse sentirem, breuissime docuerim, mi Pasethe: deq; ipsius Dei nomine quæ nostri & Græci Hebraique tradant, & an scribi possit, nonnulla attulerim: philosophorum quoque antiquorum de deis opinionones, sententiâsq; deq; varijs deorum appellationibus multa collegi: & miscellaneos præterea deos, & topicos, aliâq; plurima, vt mediocres ingenij vires tulerunt, ne imbecillis corporis dicam, quo continuè morbis articularibus ita affligor, vt non modò è cubiculo, sed nec è cubili exire, aut pedem efferre detur: in hoc secundo Syntagmate de Ioue agam, deq; eius imaginibus & cognominibus. Igitur ἐκ δῖος ἀρχοµεθα, vt Aratus ait: quem noster emulatus Maro, Ab Ioue principium, dixit. ita & nos hoc Syntagma exordiemur ab Ioue, siquidem Iouem vniuersitatis rectorem gentes existimabant. Quinimò, vt Cornutus ait, sicut anima corpus regit, ita Iupiter mundum. atq; ideo eum mundi sapientes cum vnum quidem putarent, plurib. tamen

tamen nominibus cognominibusq; appellabant. Iouem quippe Latini à iuuandis rebus vocabant: Græci Ζῆνα, quod vitæ autorem esse putarent. Dicitur item alijs penè infinitis cognominibus, quæ tibi hoc nostro libro pro viribus & ingenij mediocris facultate explicabimus. Principiò igitur de Ioue scripturus. M. Tullij Ciceronis verbis vtar, quæ in tertio de Nat. deorum leguntur: Ioues, inquit, tres numerant ij qui Theologi nominantur. ex quibus primum & secundum, natos in Arcadia, alterum patre Aethere, ex quo etiam Proserpinam natam ferunt, & Liberum: alterum patre Cœlo, qui genuisse Minervam dicitur, quam principem & inuentricem belli ferunt: tertium Creensem, Saturni filium, cuius in illa insula sepulchrum ostenditur. & hæc quidem apud M. Tullium pontifex Cotta. Verumenimvero, non tres tantum Ioues, vt Cicero, Varro, & a Varro alij, sed trecentos memorant: adeò in confingendis deis fecunda fuit antiqua superstitio. Scribit enim Eusebius Casariensis lib. Euang. præpar. III, nationes ferè omnes deum sibi Iouem constituisse, diuerse neminibus nuncupatum, eundemq; apud se natum dixisse: quod idem Phœnicum theologi tradunt, idem & Aegyptij, idem & Creenses, idem & Atlantes, quod & ante Eusebium ostendit Diodorus Siculus. Sed his in præsentia omissis, præstat versus quosdam Orphicos ascribere, quos ex Apuleio, Proclo, & alijs collegimus. hos igitur sic Latinè vertit Apuleius, quibus multiplicem Iouis potestatem declarat:

Iuppiter omnipotens, est primus & ultimus idem,
Iuppiter est caput, & medium: Iouis omnia munus,
Iuppiter est fundamen humi, ac stellantis olympi,
Iuppiter & mas est, & nescia foemina mortis.
Spiritus est cunctis validi vs Iuppiter ignis,
Et pelagi radix, Sol, Luna, est Iuppiter ipse.
Omnipotens rex est, rei omnis Iuppiter ortus,
Nam simul occubuit, rursus extulit omnia leto,
Corde suo è sacro, consultor lumine rebus.

Hos versus cum Græcè apud Apuleium probe legi non posse viderem, neq; in ijs quæ Orpheus nomine in manibus habentur, inueniantur, eos ego longo demum studio apud Eusebium Pamphili comperi, & in Græcis quibusdam commentarijs: quare eos hic tibi ascripsi.

Ζῆς πρῶτος Ζῆς, Ζῆς ὕστατος ἀρχαῖος.
Ζῆς κεφαλὴ καὶ μέσος, διὸς δ' ἐκ πάντων τέτυκτο.
Ζῆς πύξυς γαῖης καὶ οὐρανοῦ ἀστέροισιν.
Ζῆς ἀρσενὸς γένος, Ζῆς ἀμφοτέρων ἐπιτο νύμφη.
Ζῆς πῶτος πάντων, Ζῆς ἀκαμάτης πύρος ὄρη,
Ζῆς πῶτος ῥύξ, Ζῆς ἥλιος, ἠδὲ σελήνη.

Ζῆς θεοὶ πάντες, Ζῆς ἀρχὴ πάντων, ἠδὲ τελευτή.
πάντας γὰρ κρύψας αἰθέριος φάος ὅς πολυμήδης,
ἐξ ἰδρῶτος κρηδῖος ἀγνέμετο μέγιστος ῥέζων.

Citantur porro & alij versus his consimiles à Proclo, alijsq; Platonicis, quos curiositatis gratia ascribam. nam plerisq; mecum sentientibus, quid de huiusmodi Orphicis statuendum, parum adhuc liquet: præsertim cum neq; Aristoteli, nec M. Ciceroni satis notus fuisse Orpheus videatur, vt qui de eo ambigue statuant. Versus verò hi sunt:

Ὀὕνεκα Ζῆν τῷ πατὶ διὸς πάλιν ὁπότες ἐτύχθη,
αἰθέριος ὄρεος, ἠδ' ἔρανος ἀλλασοῦ ἕψοι,
πῶτος τ' ἀβυγῆ του γαῖης τ' ἐκκύδοι ὄρεος,
ἀκαμάτος τε μέγιστος, καὶ νῆται τ' ἔρανος γαῖης,
Ἰσοταμοὶ καὶ πῶτος ἀπερατοῦ, δὴνὰ τε πάντα.
πάντας τ' ἀδῶνατοι μέγιστος ὄρεος, ἠδὲ θεοὶ πάντες.

βασί τ' ἔλω γαλαῶτα, ὁ ὕστρον δασα ἑμμελλας
 γίγνασθ, ζευός δ' ὠ γασίει σφρα παφύκη.
 Ζεύς πρώτος γενέσθ, Ζεύς ὕστρον, ἀρχιμέρωνος,
 Ζεύς κεφαλή καὶ μέσση, διός δ' ἐκ πάντα τέτυκθ.
 Ζεύς πρυμνήν γαίης τε, καὶ ἔραυθ ἀστροδόνος.
 Ζεύς βασιλδής, Ζεύς αὐτὸς ἀπάντην ἀρχιγένεθλος.
 ὦ κρᾶτος, εἰς δαίμων γενέτο μέγας ἀρχος ἀπάντην,
 ὦ ἵ δέμας βασιλδόν, γῆ ὦ τὰ δε πάντα κυκλᾶν,
 πῦρ καὶ ὕδωρ, καὶ γαῖα, καὶ αἰθήρ, νύξ τε καὶ ἡμέρα.
 πάντα γάρ γ' ἐν Ζευός μεγάλης τὰ τε δάμασι κῆται.
 Intra nanq; Iouem cum toto constitit ipse
 Aether, quam latus, sublimi & vertice caelum,
 Immensiq; maris tractus, terrarq; iacentis,
 Ingensq; Oceanus, depressaq; Tartara terrae,
 Fluminarq; & Pontus sine fine, & cetera cuncta,
 Immortales omnes diq; deaq; beati,
 Quaq; fuerit exorta, & quae ventura sequentur.
 Haec in ventre Iouis rerum compago manebat.
 Iuppiter ipse fuit primus, supremus & idem.
 Iuppiter est caput, & medium. Iouis omnia munus.
 Iuppiter est fundamen humi, ac stellantis Olympi.
 Iuppiter idem rex cunctorum, principiumq;
 Vna potestas, & deus vnus, magnus & autor:
 Vnum & regale est corpus, quo cuncta tenentur,
 Ignis, aqua, & tellus, ac aether, noxq; diesq;
 Omnia nanq; Iouis sunt adibus ista reposita,

Hoc est:

10

20

Hæc quidem nos vtcunq; ex Orpheo vertimus. Nunc quædam de eius pictu-
 ra ac imagine subiungam. Iouem varijs modis antiqui effingebant, pro diuersa
 illi potestate attributa. Sed eius illud in primis simulachrum sedere fingebatur,
 vt stabilis virtus & incommutabilis ostenderetur. nuda verò superiora & aper-
 ta habere videbatur, quoniam ipsum conspicuum esse existimabant, in intelli-
 gentijs quæ dicuntur, & cœlestibus mundi partibus; inferiores autem Iouis par-
 tes velatas, & obtecta τὰ πρόσθια, quia minus apparere, nec plane videri puta-
 bant, ab ijs scilicet qui creati sunt in partibus inferioribus. Continebat verò le-
 ua sceptrum, quia in sinistra corporis parte, vt volunt Physici, extum maxime
 princeps & spiritale subsistit, Cor. Rex enim mundi, & opifex vsq; hoc est intel-
 lectus, vel mens. Dextra verò nunc aquilam protēdere videbatur, nunc Victo-
 riam. Et quidem aquilam, quod Iupiter ita superioribus & cœlestibus imperet,
 vt aquila cæteris auibus: Victoriā verò, quoniam omnia ei subiecta atq; deu-
 cta sint. hæc quidem partim ex Porphyrio & Phurnuto philosophis, partim ex
 Eusebio, & Græco deorum imaginum scriptore, itēmq; ex Theophilo, & Sui-
 da. Pausanias verò in Eliacorum priore, Olympium Iouem sic describit: Sedet
 in folio ex auro & ebore factus. corona capiti imposita est, ad oleagineæ fron-
 dis imaginem. dextera victoriā, & ipsam ex ebore & auro præfert, cum tania
 & corona. Læua sceptrum tenet affabre expolitur, & omnium metallorum va-
 rietate distinctum. quæ auis sceptro incumbit, aquila est. Aurei sunt Deo calcei,
 pallium item aureum. in eo cum diuersa animalia, tum ex omnibus florum ge-
 neribus lilia in primis cæolata sunt. Solium ipsum auro & preciosis præfulget la-
 pidibus, neq; in eo vel ebur vel ebum desideratur. animalium verò formis in-
 tercurrente picturā exornatur. Alia addit Paus. quæ ad ornatum potius quàm
 ad statuam pertinent. Nonnihil quoq; in Olympio Ioue nos dicturi sumus. Sed
 enim aquilam Ioui attributam fabulose Lactantius Fir. & Latinus Arati inter-
 pres,

pres, seu hic sit Bassus, seu Cæsar, ex Aglaosthene ita tradunt. Cum Iupiter ex
 insula Naxo contra Titanas proficisceret, & sacrificium faceret in litore, aquila
 ad eum aduolasse ferunt, auspiciūq; fecisse. Hinc ergo victor, bono omi-
 ne aquilam acceptam tutelæ suæ Iupiter subiugauit. Quin & sacra etiam histo-
 ria gentium, illi quoq; in capite consedissee refert, Iouiq; regnum portēdissee. Ser-
 uius verò ait, quod dimicanti Ioui contra Gigantes, fulmina ministrarit aquila.
 quod ideo fictum est, quoniam ales ipsa calidissima sit, adeò vt & oua quibus
 incubat, coquere possit, nisi lapidem admoueat, quem alij Gagaten, alij Aetitē
 vocant, qui sit frigidissimus: vt testatur Lucanus, Fœra tepefacta sub alite saxa,
 &c. ne hoc loco tibi fabulosum catamiti raptum commemorem. Illud certe mi-
 rum est, quod Aelianus prodit, inter aquilarum genera vnum esse, quod Iouis
 aquila appelletur, nec carnes voret, nec attingat, sed ei ad victum herba suffici-
 at. Mirum & id quod scribit Plutarch. in Isis & Osiridis libro, Cretenses Iouis
 simulachrum effinxisse, quod auribus careret, & ijs mutilum esset: id significan-
 tes, dominatorem omnium audire debere neminem, sed æquè omnibus patu-
 las offerre aures. Contra Lacedæmonij, summum Iouem cum quatuor auribus
 depingere solebant, eum vndique & omnia audire innuētes. Heliopolitæ quo-
 que Iouem Heliopoliten cognominatum ita formabant, teste Macrobio: simu-
 lachrum aureum effingebant, specie imberbi, dextra instans eleuata cum flagro
 in aurigæ modum, læua tenebat fulmen & spicas. sic Iouem Heliopolitæ. Phur-
 nutus verò ait, Iouem effingi solere ætate hominis perfecta, non efflorescente,
 nec deficiente: vnde & illi τελεσθ, id est perfecta & adulta sacrificare solebant. sce-
 ptrūmq; illi attribuit, quod potestatis est symbolum: & aquilam. Anaxarchus so-
 phista apud Arrianum in quarto Hist. antiquos ait Ioui assistentem Iustitiam fe-
 cisse, ea ratione, quod quæcunq; reges facerent, vt iusta & æqua putarentur: ta-
 meti eam interpretationem Arrianus ipse non satis approbet. eadem ratione
 Phurnutus, Iouem iustitiæ patrem creditum ait, Gratiarūq; & Horarū. Mar-
 tianus libro primo de Nupt. ita in senatu deorum Iouem effinxit: in capite flam-
 mantem coronam habuisse ait, & super ea velamen rutilum Mineræ manibus
 confectum, & vestem candidam habuisse, indutum hyalinos amictus crebris
 quibusdam stellis interstinctos: manu dextera duos orbis porrigentem, aureū
 alterum, ex electro alterum. qua figura, rotunda scilicet, virtutem prouidentem
 atque viuificam significari, testis est Porphyrius. Læua verò chely enneaphthō-
 go inniti videbatur, calceos in pedibus habere virides, & calceis fusciam pre-
 mēre. hac figuræ imagine Martianus totius naturæ præsidem Iouem significaf-
 se videtur. Sedenim & pro varia illius, quam habere veteres potestate existi-
 mabant, variè formabant. aliter enim Fulgens & Fulgurator Iupiter: aliter Tonās,
 & Fulminator, & Stator, effingebatur: & plerunq; pro arbitrio principum, va-
 tum, & pictorum. Quos ego non inficias ierim, aliquando me, vt videbis, inter
 scribendum esse secutum. Coronabatur porro interdum Iupiter quercu, aut o-
 lea. vnde etiam factum, vt inuicem inter se hæc arbores inimicitias exercere di-
 cantur. Phurnutus, oliua tantum Iouem coronari ait, quod ea sit semper virens,
 id est, ἀειθαλής: & pinguis, & multæ utilitatis, id est πολύχρησθ, & glauci coloris
 & cœlestis similitudinem habere videatur. Audi quæso antequam cætera sub-
 iungam, quæ breuissimè Arnobius prodidit de Ioue in varias formas mutato, vt
 sua perficeret furta: Modò, inquit, in aurum versus, modò in satyrum ludicrum,
 in draconem, in alitem, in taurum, & quod omnia genera contumeliarum tran-
 siliat, in formiculam paruulam, vt Clytorim videlicet filiam Myrmidonis red-
 deret apud Thessalos matrem. hæc ille. Sed iam ipsa nomina & cognomina in-
 terpretari moliamur.

10

20

30

40

50

Pater in primis dictus est Iupiter, ob eam quam erga omnia creata & condi-
 ta beneuolentiam, ac omnium rerum prouidentiam habere existimabatur, vt
 Diod. ait, quod singulorum summa cum beneuolentia curam haberet, & veluti

dux esset rectè pièq; viuendi. Varro: Iupiter ideo, inquit, dictus, quia mortales atq; arbores herbâsq; omnes iuret. Ennius, Diuumq; hominumq; pater rex. Pater verò, quod patè faciat semen: & cæt. quæ Varro. Val. Soranus:

Iuppiter omnipotens rerum, regumq;, deumq;

Progenitor, genitrixq;, deum, deus vnus & omnes.

Et non modò à nostris Pater Iupiter vocatus est, sed & à Græcis, vt notum ex Orphei, & Homeri, & reliquorum poetarū carminibus, vt in illo, *πατήρ ἀνθρώπων τε θεῶν τε*: id est, pater hominumq; deumq;. Quinimò & *γενίτας* quoq; vocatus est, vt in commentarijs Arati Theon obseruat. Idem & *πατὴρ*, id est patrius appellatus, vt idem Theon, Harpocration, Phurnutus, & alij scribunt, vt & in Apolline Patroo copiosius dicemus. Sed & ideo Pappam, & Pappæum, Iouem appellatum legimus. Arrianus in Bithyniacis ait, Bithynos ipsos montium cacumina ascendere solitos, & Iouem Pappam salutare. Scythæ verò Iouem Pappæum, Herodoto & Origene autoribus, nūcupabant. at Pappam patrem significare, nec Græci, nec Latini negāt. vnde & in Romani antistitis peculiare apud nostros cognomen vulgò deductum est, cum antea & in cæteros presules vsurparetur. Sedenim & *ἀνὴρ πατὴρ* Iupiter cognominatus, quòd Saturno patri hostis fuerit. meminit Theocritus. Iouis autem nomen à iuuando primum factum, iam dictum est: quod etiam in recto casu, non modò in obliquis, apud idoneos autores legimus. mox cum patre iunctum, Iupiter vocatus est, quasi iuuans pater. Scribit D. August. in quarto, Iouem omnes deos in se, id est in eius nomine continere: vt non repetam quæ ex Orpheo iam retuli.

Rex etiam Iupiter dictus, vt Vergilius ex Homero & Ennio, ac item ex Orpheo vocauit. Iouis etiam regis sacra in Lebadia celebrabatur, vt ex Aristocliae formosissimæ puellæ historia cognoscimus. quæ ei rem diuinam factura, nuda est à Stratone visa, qui in eam exarsit, antè etiam à Callisthene amatam. hæc verò nuptiarum die in amantum manibus discerpta est: quorū posthæc alter sibi manus consciiuit, alter aufugit, nec vnquam amplius visus fuit. Xenophò etiam Iouis regis meminit in tertio & octauo Pædiæ, ne plura inculcem. Ait enim, Cyrū Sardiniam urbem ingressum, Vestæ & Ioui regi sacrificasse. Vocatus est etiam Iupiter omnipotens, à potestate summa. Vergilius: Iuppiter omnipotens precibus si flesteris vllis. Soranus: Iuppiter omnipotens rerum, regumq;, & c. Græci similiter *παντοκράτωρ* vocant, vt Orpheus & Homerus. alij *παγκρατής* ζῆς. etiam ab Atheniensibus ideo appellatus est, vt ait Hesychius, & Phauorius.

Iupiter Optimus Maximus cognominatus, quòd velit & possit omnibus prodesse. & optimus quidem, antequam maximus: quia maius est certè, gratiusque prodesse, quàm magnas opes habere, hoc ait M. Cicero, Pliniusq;, ac cæteri. Templum Iouis OPT. MAX. Tarquinius Priscus vouit, Tarquinius Superbus à fundamentis, deinde XL. argenteis mil. impendit: sed regno eiectus, anno post ipsū Horatius Cos. dicauit. vt hæc vetus epigraphe ostendit: M. Horatius Cos. ex lege templum Iouis Opt. Max. dedicauit, anno post reges exactos à Coll. postea ad dictatores, quia maius imperium erat, solenne clauī figendi translatum est. Porro Homerus & Pamphus poetæ Græci, hoc idem cognomen Maximi, Ioui dederunt, vt notat Philostratus. Sanè & Iupiter pro stella illa salutifera capitur interdum, quæ inter errantes secunda est, quæ & Phaethon dicitur, vt alibi dicitur. interdum etiam ponitur pro aere. Horat. poeta, Manet sub Ioue frigido. & quia Græcè *διός*, dius etiam & diuus dicitur, pro eodem aere. vnde est, sub dió, & sub diuo, vt notat Varro.

Victor Iupiter cognominatus, quòd omnia vincere putaretur, vt scribit T. Liuius lib. x. ab v. c. Papyrium in ipso discrimine, quo templa deis immortalibus voueri mos erat, vouisse Ioui Victori, si legiones hostiū fudisset, pauxillū mulsi, priusquam temetū biberet, sese facturū: id votū deis cordi fuit. Ioui verò Victori diem festum Romani celebrarunt Idibus Aprilis: qua de re Ouidius in Fastis,

Occupat

Occupat Apriles idus cognomine Victor

Iuppiter, hac illi sunt data templa die.

Ioui Victori templum votum à Q. Fabio bello Sabino fuit, in Palatino monte constructum. meminit P. Victor in x. vrbis regione. Græci etiam Niceum Iouem vocauere, nescio an à Victoria, id est *νίκης* dictum, an à loco. meminit T. Liuius in v. Decad. de Cetio monte agens, & Epiro: Aliò rex Perses profectus, altero (inquit) die ad templum Iouis, quem Niceum vocant, posuit castra.

Inuictus Iupiter nuncupatus est, & cultus à Romanis, vt diuus Augustinus in septimo de Ciuitate Dei testatur. Inuicti Iouis idus Iunii dies festus agebatur.

Imperator Iupiter apud Prænestinos celebratus, cuius simulachrum apud ipsos cum esset, Romam translatum fuit: in v. vrbis regione collocatum, vt P. Victor testis est. Liu. lib. 6. ab v. c. Titus, inquit, Quintius semel acie victor, binis castris hostium nouem oppidis vi captis, Prænestem in deditiōnem accepto, Romam reuertit, triumphansq; signum Prænestem deuectum Iouis Imperatoris in Capitolium tulit: dedicatum est inter cellam Iouis & Misertæ, tabulæq; sub eo fixa, monumentum rerum gestarum. M. Tullius in v. Verrin. Iouem imperatorem, inquit, quanto honori in suo templo fuisse arbitramini, colligere potestis. Iouis imperatoris simulachra præter hoc Prænestinum, idem M. Tullius eodem loco commemorat, vt illud ex vrbe Syracusana ablatum: Quid? inquit, ex æde Iouis, religiosissimum simulachrum imperatoris, quem Græci *εὐρώης* nominant, pulcherrimè factum, nonne abstulisti: tum de altero paulò post, quod ex Macedonia captum in Capitolio posuerat Flaminius. Erenim tria ferebantur in orbe terrarum signa Iouis imperatoris, vno in genere pulcherrimè facta: vnum, illud Macedonicum, quod in Capitolio videmus: alterum, in Pontiore, & angustij: tertium, quod Syraculis ante Verrem prætorem fuit: & reliqua, quæ ibidem ait Cicero. *εὐρώης* diός meminit & Arrianus *ἐν πείραι* Pontii Euxini: ait enim, quòd inter Bosphorum Thracium, & urbem Trapezontem, templum fuit Iouis Vrij, quod à Byzantio distabat cētum & viginti stadijs. Stephanus in libro de Vrbibus etiam meminit, his verbis: Et Menippus, inquit, *ἐν πείραι* Bithyniæ, à fano ait Iouis *εὐρώης*, & ab ore Ponti sinistra habenti continentē, & nauiganti Chalcedona urbem, sunt stadia cxxx.

Custos Iupiter quoq; appellatus est, & in primis cultus à Romanis. Custodis Iouis Apuleius meminit in libro de Mundo, & Seneca lib. 2. Quæst. nat. de Ioue agens: Eundem, inquit, quem nos Iouem, intelligunt custodem rectorēq; vniuersi. Sunt qui putent Iouis custodis templum, ex Suet. Tranquillo, à Domitiano imperium adepti in Capitolio conditum fuisse, qua de re Cornel. Tacitus libro 19. vbi Capitolium describit à Vitellianis captum, in initio principatus Vespas. Domitianus, inquit, in prima irruptione apud ædituum occultatus, solertia liberti lineo amictu turbæ sacricolarum immixtus, ignoratusq; apud Cornelium primum paternum clientem iuxta Velabrum delituit, ac potiente rerum patre, dissecto æditui contubernio, modicum sacellum Ioui conseruatori, arāq; posuit, casusq; suos in marmore expressit: mox imperium adeptus, Ioui custodis templum ingens, seq; in sinu Dei sacrauit. hæc Tacitus. Extant præterea nomismata quedam Neronis Cæs. in quib. à tergo ita Iupiter est effictus: in solio sedet, dextra fulmen habet, læta hastam, cum hac inscriptione, IVPITER CVSTOS.

Capitolinus Iupiter Romæ in Capitolio summa veneratione cultus, & summo honore habitus: de quo non est cur ego plura scribam, cum non modò Latinis, sed & Græcis scriptoribus sit celebratissimus, vt cui ex toto terrarum orbe donaria preciosissima mitterentur, vt Cicero, Plutar. Liuius, & alij ostendunt. at si breuissimè videre velis, quando conditum Capitolium, quando dicatum, quoties incensum & instauratum, & de eo cætera, Cornel. Tacitum lege lib. 19. Sed enim verò Capitolium, ait Arnobius, dictum est à capite Toli. Quis, inquit, ignorat Capitolium Toli esse sepulchrum Vulcentani? & paulò post: Quod si

g 3 planum

planum fieri testimonijs autorum postulatis, Sammonicus, Granius, Valerianus, & Fabius vobis indicabunt, cuius Tulus fuerit filius, gentis & nationis cuius, ut à Germani seruulo vita fuerit spoliatus, & lumine. Et demum sic concludit: Nec erubuit ciuitas maxima, & numinum cunctorum cultrix, cum vocabulum templo daret, ex Toli capite Capitolium, potius quam ex nomine Iouio nunc cupare. hæc Arnobius. At verò Capitolium (inquit Varro) dictum, quod hic cum fundamenta foderentur ædis Iouis, caput hominis inuentum dicitur: hic mons ante Tarpeius dictus, à virgine Vestali Tarpeia, quæ ibi à Sabinis necata armis, & sepulta: eius nominis monumentum relictum, quod etiam nunc eius rupes Tarpeium appellatur saxum. hæc Varro. Quod autem ibi caput inuentum, eam imperij arcem, rerumque caput fore interpretatum fuit. Saturnium primum montem Capitolium vocatum fuisse, mox Tarpeium legimus, à Tarpeia, quæ hostibus illum prodiderat. hinc & Tarpeius Iupiter vocatus. Propertius in 4,

Tarpeiusq; pater nuda de rupe tonabat. Ouid, in Fastis:
Iunctaq; Tarpeio sunt mea templa Ioui.

Amm. Marcellinus: Quicquid erat primum eminere, inter alia cuncta spectabat Iouis Tarpeij delubra, quantum terrenis diuina præcellunt. ut mirandum illud sit quod scribit Plinius lib. 35. Nat. historie: Turrianum à Fregellis accitum, cui locaret Tarquinius Priscus Iouis effigiem in Capitolio dicendam, fictilem eam fuisse, &c. Sanè quidam Capitolinum Iouem, & Opt. max. eundem fuisse arbitrantur, propter hæc M. Tullij verba: Quocirca te Capitoline, quem propter beneficia pop. Rom. Optimum, propter vim Maximum nominauit. Vnum hoc tibi quoque addam, non solum Capitolinum Iouem Romæ cultum fuisse, sed in alijs etiam vrbibus, ut Corinthi, de quo Pausan. in Corinth. Supra theatrum, inquit, Iouis est templum, qui Romana voce Capitolinus vocatur: lingua verò Græca Coryphæus dici posset. hoc quidem Pausan. Legimus & Antiochiæ fuisse. Lilius libro primo quintæ Decad. Et Antiochiæ, ait, Iouis Capitolini magnificum templum, non laqueatum auro tantum, sed parietibus totis lamina inauratum. Fuit & Tolosæ in Hispania Capitolium, ut in sacris annalibus obseruauit, fuit & Capuæ Capitolium arx munitissima: item Capitolium aliud Beneuenti, quod notauit Alexander. Pausan. præterea, & Stephanus, alijque Græci, Capetolinum per e enunciant.

Fulminator Iupiter dictus est à Latinis, teste Apuleio: κεραινωος Græci appellauerunt, licet Hefychius dicat hoc nomine in Seleucia Iouem vocitatum. Sic verò dictus, ut ait Pausan. post Oenomai domum fulminatam. Orpheus in Fulminatorem Iouem hymnum composuit, cum suffimento styracis. Meminit & ceruonij Phurnutus de Deorum nat. Eadem etiam causa cognominatus est ἀρχικέρανος, quasi tu dicas coruscans fulmine, ut est apud Orpheum, & Pindarum in Olymp. Alicubi etiam ἀρχικέρανος dictus, id est fulminum princeps. Sed & ἑγχεκίρανος Ζεύς nuncupatus est, quod videlicet pro hasta fulmine uti diceretur: τὸν κίρανον præterea Iupiter cognominatus, quod fulmine scilicet gaudeat: unde est Cælij nostri carmen,

Perfringit, penetrat, cremat omnia fulmen adactum,
Iuppiter hinc nomen τὸν κίρανον habet.

In Argonauticis tamen Orpheus τὸν κίρανον vocare videtur, & item quedam Homeri exemplaria, sed & Hefychius, alijque. hinc interpretari possumus, quod fulgura & fulmina vertat. At Fulmantem Horatius lib. 3. Carm. Iouem illo versiculo appellat: Nec fulmantis magna Iouis manus. Fulgur Iupiter videtur etiam appellari apud Festum, ut cum scribit: Præuersum fulgur appellatur, quod ignoratur noctu an interdiu sit factum. Itaque Ioui Fulguri & Summano fit, quod diurna Iouis, nocturna Summani fulgura habentur.

Fulguratorem ex nostris etiam quidam dixere, cum Græcum vocabulum ἀσποπιῶς

ἀσποπιῶς Latine exprimere voluerunt, & ἀσποπιῶς, quo & poetæ, & Lucian. versus est in Timone, quo loco multa Iouis cognomina enunciat: id quod & Aristo. in lib. de Mundo. M. Marullus hymnum in Iouem Fulguratorem composuit. Illud est ab Appiano in Syriaco proditum: cum à Seleuco Seleucia vrbs conderetur, quæ ad mare vergeret, fulgure icta fuisse, fulgurque ipsum deum creditum, solitosque mortales choreas ducere, ipsumque Fulgur hymnis & canticis prosequi, quoties cælum fulgeret. Porro & ἀσποπιῶς Ζεύς vocatus, quasi σωμαγείρας τὰς ἀσπασας, hoc est fulgura & coruscationes congregans, ut exponit Hefychius. Fuit & Iupiter Serenator: sic enim qui Græcè est ἀσπείρ, Apuleius in libro de Mundo reposuit.

Tonans Iuppiter ab auguribus primum appellabatur, & fulgens, ut testis est M. Cicer. lib. 2. de Nat. deor. ita enim Balbus: Hunc etiam augures nostri, cum dicunt Iouem Fulgentem, Tonantem. dicunt enim, Cælo fulgente & tonante. Deinde, Tonantem Iouem Augustus Cæs. post Cantabricum bellum in Capitolium constituit: unde & aliquando Capitolinus Tonans vocatus est, qui tamen alius est ab Ioue Capitolino, de quo iam supra actum est. qua in re grammatici quidam decepti sunt. Vidi ego nomismata vetera Augusti, cum Iouis Tonantis inscriptione. De hoc templo Iouis Tonantis ab Augusto factum, sic ferme Dion lib. histor. 54. Dedicauit, inquit, & templum Iouis Tonantis, de quo hæc quidam duo ferunt: alterum, quod in eius dedicatione ingentia facta fuere tonitrua: alterum, fuit ipsius Augusti somnium. nam tum ingens multitudo ad dedicationem conuenerat, tum propter nominis & rei nouitatem, tum quod ab Augusto templum positum esset, tum maxime quod in Capitolium ascendentibus primum offerebatur. Visus verò fuerat videre Iouem Capitolinum sibi in templo iratum, qui illi diceret, eum Tonantem Iouem habiturum defensorem: & reliqua, quæ hac de re Dion prodit. Porro Augustus, cum dies exorta esset, Ioui statuae tintinabulum appendit, quo Romani uti solebant, cum custodias gererent. huius verò templi & somnij meminit subobscurè Suetonius Tranquillus. Verumenimvero à Græcis hac tonitrus ratione ἐγγυδουπος, & ἐγγυδουπος Ζεύς appellabatur, post poetas meminere Lucianus & Phurnutus. Sed & ἑρονταῖος ab Orpheo, & item Phurnuto dictus: quem Tonitrualem Apuleius, ut lolet, licenter interpretatus est, sed & in Homerum grammatici, & in Aratum. Legitur Romæ in marmore, in atrio Paulinæ domus, IOVIBRONTONTI. Eademque ratione ἑρονταῖος κέρανος, & αἰολοβρόντης Ζεύς nuncupatus est. & quod ab alto strepat, ὄροσκιτύπος Ζεύς: & ἐγγυδουπος, quod grauitè sonet. hinc & ὑπεβρομέτης Ζεύς: hoc est Altitonans, qua voce & Latini vsi sunt. Næuius,

Panditur interea domus altitonantis Olympi.

ut Minutianus citat: quem versum & æmulatus est Maro. hinc eadem penè ratione ὄροσπιος, & poetis frequentius, hoc est late sonans: ut est illud Orphel, ἐκ δὲ κρόνου γένετ' αὐτὸς ἀναξ' ὄροσπιος Ζεύς. id est, ex Saturno genitus rex ipse altisonans Iupiter. Similiter & Homerus & Hesiod. Idem & βαροσπιος cognominatus, alijque, ne nimius sim. Porro & Tonantis Iouis ædem in cliuo Capitolino P. Victor statuit: in Capitolio Plinius, vbi & statuam collocat à Leocrate factam, ante (ut ait) cunctas laudabilem.

Feretrius Iupiter à Romanis cultus, & appellatus. alij quidem à ferendo cognominatum putant. alij à feriendo: id quod Propertius in quarto ostendit, vbi de Ioue Feretrio eruditam elegiam scripsit, cuius hoc initium,

Nunc Iouis incipiam causas aperire Feretrij,

Armasq; de ducibus trina recepta tribus.

Quæ & spolia opima dicebantur, & ut Varro scribit, ab opibus appellata: vel ut Plutarchus, ab opere rei gestæ: vel ab Ope Saturni vxore, id est terra. Propertius in Eleg.

Nunc spolia in templo tria condita, causa Feretrij,

Omne quod certo dux ferit ante ducem:

Seu quia victa suis humeris haec arma ferebant,

Hinc Feretri dicta est ara superba Iouis.

Plutarchus, a feriendo hostem ait. Festus: Feretrium dictum putat, quod pacem ferre putaretur, cum ex templo eius sumerent sceptrum, per quod iuraret, & lapidem silicem quo foedus ferirent. Prima autem spolia opima Romulus Ioui statuit, Acronē Ceninensium duce interempto, & Feretrii nomen & templū: vt Liuius, Plutarchus, Dionys. Alicarn. in secundo, & alij tradunt. altera spolia opima Cor. Cossus de Tolumnio rege Hetrusco tulit. tertia M. Marcellus ex Viridomaro Gallorum rege Ioui suspendit. de his Vergilius in 6. Aeneid.

Tertiaq; arma patri suspendet capta Quirino.

Vbi Seruius post praedicta & hoc subiunxit: Possumus &, quod est melius, secundum legem Numae hunc locum accipere, qui praecipit prima opima spolia Ioui Feretrio debere suspendi, quod iam Romulus fecerat: secunda Marti, quod Cossus fecit: tertia Quirino, quod fecit Marcellus. Quirinus autem est Mars, qui praestit pacem, & intra ciuitatem colitur. Nam belli Mars extra ciuitatem templum habuit. Ergo aut suspendet patri, id est Ioui: aut patri, id est Quirino. Variè de hoc loco tractant commentatores, Numae legis immemores, cuius facit mentionem Liuius. Libet hoc loco particulam Alicarnassei tibi ex secundo Hist. recitare, vt videas quam exiguis iniurijs res Romana creuit. Post pompam (inquit) triumphalem, & sacrificium. Romulus extructo templo in vertice Capitolini colli, Ioui, quem Feretrium Romani vocant, nec magno ipso (ibi enim seruat adhuc vestigium vetus, cum minora quinque pedum latera habeat, maiora denum) Ceninensium in eo regis sua manu interfecti spolia consecrauit: hunc autem Iouem Feretrium, cui arma Romulus consecrauit, siue quis velit τροπαιδίου, siue vt quidam censent, οκυλοφόρος: siue quia omnes excellit, omnemq; in circuitu comprehendit naturam rerum, & motum, ὑπερφύπτω, non aberrabit a vero. & haec quidem ille. Sedenim & Persae caeli circulum, hoc est τὰς κύκλους τῆς οὐρανῆς, Iouem vocabant, vt Herodotus scribit in primo, & Origenes in quinto contra Celsum. alij, caeli ambitum: Valla, caeli gyrum interpretatus est. Origenes: Putant, inquit, Persae Ioui sacrificia facere, vbi cellissimam montis speculam conscenderint, caeli circulum Iouem nuncupando. Idem paulo post: Persae igitur caeli ambitum omnem vocitant Iouem.

Latialis Iupiter cognominatus, cuius crebra apud scriptores mentio. Lucanus in primo,

Et residens celsa Latialis Iuppiter Alba.

Lactantius videtur dicere, Latialem Iouem cultum fuisse humano sanguine: quod & Athanasius. ita enim: Veteres, inquit, Romani Iouem, quem Latialem vocant, humanis hostijs colebant. Sedenim a Latialis Iouis sacro Latinae feriae dictae sunt. Libet hac de re totam Dionysij Alicarn. particulam ex libro quarto ascribere, vt est a Lapo interpretata. Tarquinius, inquit, designare templū statuit Romanis Latinisq; comune, atq; Hernicis & Volscis, eis quidem qui in societate scripti erant, vt conuenientes quotannis in designatū locū nundinarent, vnaq; vescerentur, ac de comunibus extis partem quicq; eorum caperent: gratè autem suscipientibus rem omnib. locum designauit, vbi conuentum facerent, in medio maxime gentium earum positum, montem celsum, qui Albanorum superstat vrbi, in quo nundinas quotannis agi, & inducias esse omnibus erga omnes lege statuit, sacrificiaq; perfici communia Latiali Ioui: epulas idem quoq; statuens, quas exhibere oporteret ad sacrificia vnamquaq; urbem, & quam partem vnāquaq; accipere. quae verò participes erant huius solennitatis & sacrificij, vrbes fuere tribus demptis quinquaginta. Has autem solennitates & sacrificia Romani vsque ad haec nostra tempora perficiunt, Latinas ferias eas vocantes: feruntq; in eas haec quae participes sunt sacrorum vrbes, aliae agnas, aliae caseos, aliae lactis

ctis mensuram quandam, aliae his simile aliquid molae genus: vno autem tauro communiter ab omnibus immolato, statutam partem vrbs quaeq; accipit. Sacrificant enim pro omnibus, principatumq; sacrorum Romani habent. haecenus Dionys. qui & alibi de Latinis ferijs meminit. Varro de Lingua latina. Similiter Latinae feriae dies conceptius, dictus a Latinis populis, quibus ex Albano monte ex sacris carnem petere fuit ius cum Romanis, a quibus Latinis Latine dicitur. Fuit & Latiar, vt Macrobius scribit, Latinarum solenne. Latialem praeterea Iouem alicubi legi. Festus in Oscillo: Latinus rex, inquit, praelio quod ei fuit aduersus Mezentium, Ceritum regem, nusquam apparuit, iudicatusq; est Iupiter factus Latiaris. Porro Propertius libro secundo Latium Iouem Capitolinum vocat, eo versu:

Assuescent Latio parta trophaea Ioui.

Stator Iupiter, quem Graeci tum στήτορας dixerunt, tum ἐπισητόρας. M. Cicero in oratione Priusquam in exilium iret: Teq; inquit, Iupiter Stator, quem verè huius imperij statorem maiores nostri nominauerunt, cuius in templo hostilem impetum Catilinae repulsi a muris, cuius templum a Romulo victis Sabinis in Palatii radice cum Victoria est collocatum, oro atq; obsecro, ferre opem pariter Reipub. cunctaque ciuitati, meisq; fortunis. At verò Liuius in primo ab v. c. ex verbis Romuli, suis fugientibus: At tu Pater deum hominumq;, hinc saltem arce hostes, deme terrorem Romanis, fugamq; foedam siste: hic ego tibi templū Statori Ioui, quod monumentum sit posteris, tua praesenti ope seruatum Vrbe esse, voueo. Quibus verbis Liuius innuit, a sistendo Statorem vocatum. D. tamen Hieronymus, Iouem Statorem stare dixit, non quod ideo Statorem dictum putet, quod rectus stet: sed quod Iupiter Tonans, vt annotauit Hermolaus Barb. sic fingatur in antiquis signis: Stator verò, stans, tanquam erectus ad ferendum. D. Augustinus in tertio de Ciuit. dei, a stando similiter deriuauit. Hic enim, inquit, Romulus de suorum iam virtute desperans, Iouem rogauit, vt starent: atq; ille hac occasione nomen Statoris inuenit. Seneca in quarto de Beneficijs, cur Stator appellaretur, altiore causam attulit. ita enim scribit: Non quemadmodum historici tradiderunt, ex eo quod post votum susceptum acies Romanorum fugientium stetit: sed quod stant beneficio eius omnia, Stator, Stabilitorq; est. Non attinet hoc tibi loco referre, quantas turbas grammatici cum Valla faciunt. Vidi ego aliquot nomismata vetusta tum Antonini Pij, tum Gordiani, aliorumq; veterum, a tergo quorum erat imago nuda stans, dextra hasta nitens, sinistra fulmen habens, cum hac inscriptione, IOVI STATORI. Illud praeterea in x. ab v. c. apud Liuium legimus: M. Attilium Cos. cum aduersus Samnites atrox bellum esset, manus ad caelum tulisse, voce clara, ita vt exaudiretur, replem Ioui Statori vouisse, si constitisset a fuga Romana acies. Porro quinto Calend. Quintilis festus dies Iouis Statoris a Romanis celebrabatur. Ouid. 6. Fastorum,

Tempus idem Statoris erit, quod Romulus olim

Ante Palatini condidit ora iugi.

Tot restant de mense dies, quot nomina Parsis.

Victruius in tertio, cum de Periptero aede agit, Statoris Iouis aedem eiusmodi fuisse scribit in porticu Metelli. Varro lib. 8. Rerum diuinarum, vt Macrobius in tertio Sat. citat, delubrum ait alios existimare, in quo praeter aedem sit aea, asumpta deum causa, vt est in circo Flaminio Iouis Statoris.

Pistor Iupiter a Romanis cultus, cuius ara in Capitolio fuit, vt in sexto Fastorum scribit Ouidius. Lactantius Firmianus lib. 1. quo tempore Galli Capitolium obsidebant, Ioui Pistori ara posita fuit, quod Romanos deus in quiete mouisset, vt ex omni frumento quod haberent, panem facerent, & in hostium castra iactarent: eoq; facto, soluta est obsidio, desperantibus Gallis inopia subigi posse Romanos. Meminit & Liuius, & Frontinus. Non confutanda futillis eorum opinio, qui Mariforium Romae appellatum signum, Pistoris Iouis esse putant:

tant: ne hac parua temporis vsura abutar, cum & alij id iam fecerint. Versus Ouidij de Ioue Pistore hi sunt:

Nomine quam precio celebratior arce Tonantis,
Discant Pistoris quid velit ara Iouis. Idem:
Posses fame vinci spes excidit, hoste repulso,
Candida Pistori ponitur ara Ioui.

De Pistio vero Ioue mox agemus.

Lapis, qui & ab aliquibus Lapideus Iupiter, apud Romanos sanctissimum iusiurandum: Gellius. M. Cicero in Fam. ad Trebatium in septimo, Iouem Lapidem iurare. Apuleius de Deo Socr. Quid igitur iurabo, per Iouem Lapidem? Romano vetustissimo ritu. dictus vero videtur, ut nonnulli existimant, ab ipso lapide Ioue vocato, qui Saturno oblatus fuit ab Ope. nam & Eusebius in Chron. ait, In Creta regnavit Lapis. Lapidem Iouem interpretantur quidam, qui per tempora fuerit raptæ Proserpinae. vel certe dicitur à lapide silice, quem in sancien-
dis foederibus iuraturi tenebant, ut Festus docet, ea verba dicentes: Si sciens fal-
lam, me Diespiter salua vrbe arcēq; bonis eijciat, ut ego hūc lapidem. Quidam
antiquitatum studiosi, hęc concepta verba ita castigant & efferunt: Si sciens fal-
lo, qui me despicit, salua vrbe, arcēq; is me eijciat, ubi ego hūc lapidem. De hoc
vero iuramēto multa scribit Erasmus in Prouerbijs. Iouem Lapidem iurare. Est
& apud Pausaniam Iouis illud cognomentum Laetæ, quasi dicas lapidei Dei. 20
Notissimum est enim, apud Græcos λάσος η; λάος lapides & saxa vocari. vnde &
populi fabulose à lapidibus Deucalionis & Pyrrhae iactis dicti sunt. Laetæ ve-
rò Iouis & Neptuni signa posita fuisse in Olympiā, testis est Pausanias in Eliacis
lib. priore. Vir doctus Iouem & Neptunum plebeios interpretatus est. Videor
operæ precium facturus, si iusiurandum illud ascripsero, quod primo foedere in-
ter Romanos & Carthaginenses factum scribit Polybius in 3. Hist. quod in ta-
bulis æneis inscriptum ædiles in Iouis Capitolini templo diligentissime asserua-
dum posuerunt. hoc ipsum est: Si recte ac sine dolo malo hoc foedus atq; hoc ius-
iurandum facio, dei mihi cuncta felicia præstent: sin aliter aut ago, aut cogito, 30
cæteris omnibus saluis, in proprijs patrijs legibus, in proprijs laribus, in propri-
is templis, in proprijs sepulchris, solus ego peream, ut hic lapis è manibus meis
decidet. Nec plura locutus, manu lapidem defecit. hęc Polybius. Scribit T. Li-
uius libro primo tertiæ Decad. hunc iurandi modum Carthaginensibus fuisse.
inducitur enim Hannibal agnum læua manu, dextra silicem lapidem retinens:
Si falleret, Iouem cæterosq; precatus deos, ita se mactarent, quemadmodum ip-
se agnum mactasset. & secundum precationem, caput pecudis saxo elisit. Con-
sueuerunt quoq; Athenienses, ut Aristoteles in Repub. Atheniens. & Philochor-
us prodiderunt, ad lapidem quendam iuramenta facere. Demosthenes in ora-
tione in Cononem, η; προς λιθον ἀγοντες, η; ἰσορροῦντες, id est, ad lapidem agentes, &
eiurantes: quod idem obseruat Harpocration. Colebatur & in foederibus sancien-
dis apud Græcos γνόρκος Ζεύς, à iuramento videlicet appellatus. Scribit Laer-
tius in Pythagora, ὄρκιον εἶναι δὲ δικαιοσύνης, id est iusiurandum iustum esse, & propte-
rea Iouem ὄρκιον nuncupari. idq; aspiratè pronunciat, contra alij. Pausanias in E-
liacis autor est, in Olympiā βελούπεϊον, id est, senatu, Iouis simulachrum fuisse,
cognominati ὄρκος, quod vtraq; manu fulmen continebat, quasi vlturus omni-
no fulmine, qui falleret iuramentum, & violaret. iuxta hoc simulachrum, qui ad
certamen descendebant, eorumq; parentes & fratres, super immolati exta por-
ci conceptis iurare solebant verbis, nihil se fraudis, nihil deceptionis ad certa-
men attulisse, aut secus quam leges paterentur Olympiæ commisisse. Hesy-
chius ἐφορκιον δία, id est Ephorcium Iouem, in Titanum ordine fuisse scribit. 50
Porro & hoc moris fuisse Græcis legimus in sancien-
dis foederibus, ut ferrum
candens tenerent, & ut foedus tam diu perduraret, deos precabantur, quandiu
mydrus

mydrus latuisset (id enim ferro ignito ac candenti nomen) statimq; in mare my-
drum præcipitabant. moris huius mentio apud Sophoclem, & Callimachum,
& grammaticos.

Pistius Iupiter dictus, ut docet Dion. Alicarn. libro quarto. quem (ut ait) Ro-
mani Sanctum dicebant: ad quem Tarquinium Romanorum regem iuramen-
tum fecisse post deuictos Gabios, idem autor est Dionys. qui & in secundo de
Curibus Sabinorum vrbe agens, Sangum ait à quibusdam Pistium vocari, ut in
Sanco & Sango dictum. Hunc eundem ferè crediderim, quem in nono idem
autor Fidei sponsorem appellauit. Latinum codicem citauit, cum Græci copia
non sit. Ita enim Lapis interpretatus est: In vrbe autem templum Iouis Fidei
sponsoris Sp. Posthumius Cos. alter nonis Iunij in Capitolino colle dedicauit,
extructum ab ipso rege vltimo Tarquinio, nec per illum legitima apud Roma-
nos potitum consecratione. hęc Dionysius, quæ nos etiam in Fastis retulimus.
Sanè ego aliquando existimaui, Pistium Græcè dictum pro deo Fidio latine,
cum Sanctus & Fidius, Ouidio teste, sint ijdem. nam ut πῖσις Græcè fides, ita πῖ-
σιος καὶ πῖσιος Fidius latine interpretari commodè possumus, præsertim id etiam
syllaba comprobante. si enim Fidius pro filio diceretur, contumax syllaba repu-
gnaret, quæ longa esset: & tamen in Fidio, ut in Fide corripitur. ut in illo Naf-
onis in Fastis:

20 Querebam Nonas Sancto, Fidiōne referrem.

Hęc quidem nostra coniectura est, quam tibi, non ut rara sit, contulerim, mul-
tis præcipue reclamantibus. Ad hęc & in antiquitatibus Romanis Fidiij simula-
chrum ita effictum aliquando conspeximus. Marmor erat in fenestræ modum
formatum, in quo tres imagines effictæ fuerant. Dextra quidem virilis, habitu
pacifico: sinistra verò muliebris erat, eodem habitu, coronam in capite ex lauro
gestans, quæ dextram dextræ iungebat, cum priorè imagine. in medio harum
duarum, ingenui pueruli effigies cernebatur, cuius supra caput hęc duo verba
legebantur, FIDII SIMVLACHRVM. apud imaginem dextram virilem, HO-
NOR. in sinistra imagine muliebri, VERITAS legebatur. Sed & Græci Ephe-
stion Iouem coluere, cuius mentio est apud Sophoclem in Aiace Mastigopho-
ro, id est flagellifero: quem cohabitantem & domesticum interpretantur, qui
Scholia in ipsum poetam scripserunt: & item apud Lucianum in Timone. ἰφῆσι-
ος enim inter multa significata & eum designat, qui domi deos rogat, hoc est, ἰφ-
ῆσιος. Citat Stephanus Demosthenem in nono Bithyniacōn, νόσων δ' ἀεττακίονιν
ἰφῆσιος αἰγιαλοῖσις. Sic enim ibi, inquit, Venus vocatur in Artace. ex eadem fer-
mè origine ἰσιᾶχος Ζεύς ab Ionibus cultus fuit, ut Hesychius est testis, quasi procu-
rator & domus dominus & familiæ. Coluerunt & Græci Philium, φιλίον Iouē,
cuius frequentissima mentio scriptoribus, Platoni, Apuleio, Luciano, alijs. qui-
dam amicitia præsidem, alij amicabilem interpretati sunt. Hunc Diodorus Si-
nopæus, parasiticam artem inuenisse ridens dixit. Sodalitatis quoq; deum Io-
uem venerati sunt antiqui, quem ἐτορῆιον vel ut alij & melius scribunt, ἐταρῆιον ap-
pellabant: de quo & Athenæus, & Hesychius, qui ipsum ait in Creta in primis
cultum fuisse. Theophilus verò Heterium Iouem ideo appellatum scribit, quòd
mortalibus iuuans pater sit, vel propter utilitatem quæ ex ipso provenire puta-
batur: eius etiam meminit Arati interpres. Ioui præterea Heterio Iasonem legi-
mus Heteridia, vel Heteria celebritatem instituisse in Magnesia, quam etiam
postea Macedonum reges diu conseruarunt: hinc patet eos falli, qui & Iouem
Heteridion nuncuparunt. Sanè Herodotus in primo Historiarum, Iouem ἐμισί-
ον, & ἐταρῆιον simul commemorat, cum Croesus intellexit Adrastum hospitem fi-
lium suum interemisse incautè venando, quo loco ἐμισίον Valla interpretatur ho-
pitalem, & ἐτορῆιον familiarem.

Aliterius etiam Iupiter vocatus fuit, & Ceres Aliteria, quòd in publica fame
seruassent molitores, ne farina diriperetur: quod in Aristophane notant gram-
matici.

matici. Sed qui proprie dicantur Aliterij (nam varia legimus significata) lege Plutarch. de Curiositate, id est περι περιπραγμοσωως, & item eiusdem Problema-
ta Iulium Pollucem, sed & Erasmi prouerbia.

• Diespiter Iupiter. Varro de Lingua lat. Nam olim Diouis & Diespiter di-
ctus, id est diei pater: a quo dei dicti, qui inde dius, & diuus: vnde sub dio, diuo,
Dius Fidius. Macrobius verò Sat. primo: Cretenses, inquit, δια πτω ημεραν, id est
Iouem diem vocant. Ipsi quoque Romani Diespitrem appellant, vt diei pa-
trem. Gellius quoque, quod diei & lucis pater sit, alij deus, & dios pater dictum pu-
tant. D. autem Augustinus in quarto: Diespiter, ait, qui partum perducit ad di-
em. Horatius libro Carm. Namq; Diespiter, Igni corusco nubila diuidens. Idem
alibi, Saepè Diespiter neglectus incesto addidit integrum. meminit & Festus, vt
modò in Lapide Ioue diximus. Nescio vnde in mentem Lactantio venerit, li-
bro primo vt scriberet: Pluton latinè est Diespiter, alij Orcum dicunt. nisi forte
secutus hæc Varronis verba: Idem, inquit, hic Diespiter, infimus, qui est con-
iunctus terræ, vbi omnia oriuntur, vbi oboriuntur, quorum quod finis ortus,
&c. Lactantium in hoc Isidorus secutus est.

Lucetius Iupiter. Seruius Honoratus in nono in Verg. comment. Lucetius,
inquit, lingua Osca Iupiter dictus a luce, quam præstare hominibus dicitur. ipse
est enim nostra lingua Diespiter. Gellius verò libro quinto: Lucetius, inquit, di-
ctus Iupiter, quod nos die & luce, quasi vita ipsa afficeret, & iuaret. Lucetium
autem Iouem Cn. Neuius in libris belli Punici appellat. Macrobius lib. Sat. Nam
cum Iouem accipiamus lucis autorem, vnde & Lucetium Salij in carminibus
canunt, & Cretenses δια πτω ημεραν, id est Iouem diem, (sic enim legendum poti-
us, quam δια τον ημερον, id est Iouem mansuetum: vel φωσφορον, vt alij, id est lucife-
rum: nihil enim conuenit cum Lucetio & Diespitre) Lucetium, inquit Festus,
Iouem appellabant, quod eum lucis esse causam credebant. Lepreatæ etiam Iouem
Leucaum colere, & apud se eius templum, vt Pausan. in Eliac. tradit. hoc
est, γενεσται δε οι λεωραται σφισιν ελεγον εν τῃ πόλει λδν καιε διος ναον. Sed & Heraclitus
philosophus Aethrion Iouem appellauit, a splendore & luce, vt Strabo notat in
primò: vbi Guarinus, eius hæc verba, και της αρκης ερος αθρης διος, ita interpretatus
est, Et pro vrsa sereni Iouis terminus, Dictus ab æthra æthrius, vt ab æthere æ-
therius, & æthereus.

Pluuius Iupiter a nostris vocatur. Tibullus: Arida nec pluuiò supplicat her-
ba Iouis. a Græcis ὀμβριος ζεις dictus, cuius in primis meminit Pausanias, & Phur-
nutus, & Pindari comment. Iouis Pluuij simulachrum Athenienses veneraban-
tur, & aram, quæ in monte Hymettio posita fuerat: vnde cum opus fuerat, ab Iouem
pluuiam precabantur. & propterea Iupiter ipse Hymettius cognomina-
tus, vt alibi ostendam. Sed in monte Parnete Iupiter Ombrius cultus fuit, qui et
ἀπὸ ἠμῖος, id est innoxius: item ὑετιος, id est pluuius, vel pluuiialis, ab eadem causa
cognominatus fuit. meminit & Phurnutus. Et vñs quoq; vt Hesychius notat, di-
ctus est. Tertullianus hæc sacra Aquilicia vocat, in Apolog. Aquilicia, inquit, Iouis
immolatis. & in tertio aduersus Marcionem, Aquilicem vocat, qui aquam i-
psam elicit. Indi quoque & ipsi eadem causa Iouem Pluuium colebant, vt Stra-
bo lib. 15. docet.

Elicius Iupiter, ab eliciendo dictus, vt Varro ait: cuius ara in Auentino fuit.
Ouid. tertio Fast.

Eliciant cælo te Iuppiter, vnde minores,

Nunc quoq; te celebrant, Eliciumq; vocant.

Et Plinius lib. 2. vbi de fulminibus euocandis agit: Elicium quoque, inquit, Iouem
accepimus. Ridenda certè legitur ex secundo historiarum Antiatis fabula, quo pacto
artem Iouis eliciendi edoctus Numa fuerit, quæ lectione digna videt: Numam,
inquit, illum regem, cum procurandi fulminis scientiam non haberet, essetq;

essetq; illi cupido noscendi, Aegeria monitu castos duodecim iuuenes apud
aquam celasse cum vinculis, vt cum Faunus & Martius Picus ad id locum ve-
nissent haustum (nam illis aquandi solenne iter huc fuit) inuaderent, cõstringe-
rent, colligarent. Sed quo res fieri expeditius posset, regem pocula non parui nu-
meri vino mulsoque compleffe, circaq; accessus fontis insidiosam venturis op-
posuisse fallaciam: illos more de solito bibendi appetitione correptos, ad ho-
spitia nota venisse. Sed cum liquoribus odoratis offendissent fragrantia pocu-
la, vetustioribus anteposuisse res nouas, inualisse auditer, dulcedine potio-
nis capros haussisse plus nimio, obdormiuisse, factos graues: tum bis senos in-
cubuisse sopitis, iniectisse madidatis vincla, expergitòsque illos statim perdo-
cuisse regem, quibus ad terras modis Iupiter posset sacrificiis elici. & accepta
regem scientia, rem in Auentino fecisse diuinam, elexisse ad terras Iouem, ab
eoque quæsisse ritum procurationis. Iouem diu cunctatum: Expiabis, dixisse,
capite fulgurita. regem respondisse, Capitio? Iouem rursus, Humano: retulisse
regem, Sed capillo? Deum contra, animali. subiecisse Pompilium piscis. Tunc
ambiguus Iouem propositionibus captum, extulisse hanc vocem: Decepisti me,
Numa: nam ego humanis capitibus procurari constitueram fulgurita, Numa
capillo capitio. quoniam me tamen tua circumuenit astutia, quem voluisti ha-
beto morem, & his rebus quas pactus es, procurationem semper suscipies ful-
guritorum. Hactenus Arnobius in quinto. ex Antiatis. T. Liuius lib. ab v. c. pri-
mo, cum pontificem a Numa Martium, M. F. lectum scripserit, vt ipse edoceret
sacra & cerimonias, tum subdit: Quæq; prodigia fulminibus aliove quouis mo-
do missa susciperentur atque curarentur, ad ea elicienda ex mentibus diuinis,
Ioui Elicio aram in Auentino dicauit. Sanè quoniam Liuius prodigia scri-
bit a pontifice curari, vt expiarentur, & prodigialem Iouem legimus apud
Plautum: Sed mulier, inquit, postquam experrecta est, Prodigiali Ioui mola
salsa aut thure comprecata oportuit: quidam καταβολιως interpretati sunt, vt
etiam Apollo, eadem ratione. alibi verò de Carabate Ioue actum est. Sanè
Plutarchus Elicium Iouem videtur a Græca voce ἰλειω, id est propitio, deduce-
re. ipsum in Numæ vita legito. Legimus & apud Hesychium, in Cypro ἑλῆτιως
Iouem cultum.

Vimineus Iupiter. M. Varro: a quo Viminalis collis Romæ nuncupatus, in-
ter Exquilias. Sic autem Vimineus Iupiter appellatus, quod eius aræ in colle es-
sent, vbi vimina multa nata essent. in hoc colle Fagutal sacrum fieri ab antiquis,
alicubi me legisse recordor. Fagutal verò a fago nuncupatum: vnde etiam Iouis
Fagutalis, quod ibi eius sacellum esset. Idem Varro. Plin. lib. 16. cap. 10. Fagutal,
inquit, Ioui etiam nunc est, vbi lucus fageus fuit. Festus: Fagutal, inquit, sacel-
lum Iouis, in quo fuit fagus arbor, quæ Ioui sacra habebatur. P. quoque Victor
in hac eadem regione, hoc est quinta, Iouis Viminæ aram commemorat, prope
Mineruam Medicam.

Veiovis, qui & Veipiter dicebatur, & Vedius a Gellio, & Martiano, a ve
particula, quæ in compositione nunc minuit, aliàs auget: vt vehemens, vestibulum:
quasi paruus Iupiter nuncupatus. vel quod nocenti vim habere crederetur,
vt Gellius libro quinto docet. quidam Veiouem Apollinem esse crediderunt:
Martianus Plutonem putauit. Ouid. in Fast. Iouem paruum, sine fulmine. Veio-
uis simulachrum in æde fuit, quæ sita erat inter arcem & Capitolium. Sagittas te-
nebat, quæ videlicet parata viderentur ad nocendum: quapropter (vt dixi) ple-
rique Apollinem esse tradiderunt, illiq; immolabatur ritu humano capra, eius-
que animalis figmentum iuxta simulachrum stabat, vt Gellius testatur. Caput
Veiovi cornutum scribit Alexander.

Maius Iupiter a Thusculanis cultus, vt Macrobius scribit, a magnitudine &
maiestate sic appellatus.

Inuentor Iupiter cognominatus & cultus a Romanis, cuius ara fuisse dicitur

prope portam trigeminam: ab Hercule verò instituta, inuentis bobus. in hac iu uencus immolabatur adultus. Eidem & in nuptiis sacra fiebant: auctores, Dionysius in primo hist. Plutarch. Liviùs, Suet. Lactantius.

Arbitrator Iupiter etiam Romæ cultus: cuius pentapylon: hoc est quinque columnarum porticum, vel potius quinque portarum, nisi pentastylon forte legeretur. In Palatina regione fuisse ait P. Victor, in libello, quæ de Urbis Romæ regionibus scriptum reliquit. nisi mentitur inscriptio, ut nonnulli asserunt.

Prædator Iupiter cognominatus, non quod præcesset prædatoribus, sed quod ei præda aliquid deberetur. huius Sic Seruius grammaticus meminit in tertio Aeneid. commēt. Romanis, inquit, moris fuit, ut bella gesturi, de parte prædæ aliquid numinibus pollicerentur: adeo ut Romæ fuerit vnum templum Iouis prædatoris, non quod prædæ præest, sed quod ei aliquid ex præda debeatur. Ad quod respexisse videtur Vergilius, cum ait,

— *Ipsūq; vocamus*

In prædam, partemq; Ionem.

Adultus Iupiter cognominatus, ut etiam Iuno adulta. Nam præcipue in conubiis deos quinque inuocabunt, Venerem, Suadelam, Dianam, & hos duos, Iouem Adultum & Adultam Iunonem. Plutarch. in Probl. sed Græcè, τέλειος Ζεύς, καὶ ἡ ἡρα legitur, de quibus suis locis locupletius agemus. Hos quidam, Perfectorem & Perfectricem interpretati sunt.

Opitulus Iupiter, & Opitulor dictus, ait Festus, quasi opis lator, vel (ut ait Augustinus) quod opem indigentibus ferret. Appellatus præterea Impulsor, Stabilitor, Centūpeda, Supinalis, Tigillus, Alumnus, vel potius Almus, & Ruminus: quod haberet impellendi, stabiliendi, resupinandi potestatem: & ut D. scribit Augustinus lib. 7. Centūpeda cognominatus à stabilitate. nam eo firmiter res consistere dicuntur, quo pluribus nituntur pedibus. Tigillus autem dictus, quod mundum continere existimaretur, & sustinere. Almus, vel Alumnus, quod aleret omnia. Ruminus, quod ruma, id est māmā aleret animalia: & cætera, quæ eodem lib. executus est idem Augustinus, irridens gentiliū ineptias. Sanè quod Tigillum Iouem vocatum tradunt, fulcrū ac sustentaculum totius machinæ significare videntur: ut illud est Orphei, quod ex Orpheo Apuleius conuertit, à principio à me recitatum, Iupiter est fundamen humi, & reliqua.

Dapalis Iupiter, à Latinis vocatus. dictus verò videtur, quod ei sacra dapalis epulo fierent. Sicuti enim dicimus cœnam dapalem, Marcello teste, quæ amplis dapibus plena est: ita & Iouem dapalem appellatū existimamus. M. Cato in lib. de Rustic. Dapem, inquit, hoc modo fieri oportet, Ioui Dapali culignā vini quantūvis polluceto: eo die feriæ bubus & bubulcis, & qui dapem facient. cum pollucere oportebit, sic facies: Iupiter Dapalis, quod tibi fieri oportet in domo familiāq; mea, culignam vini dapi eius rei ergo. Idem paulo post, Iupiter Dapalis maeste istace dape. ἐλαπεινός etiam Ζεύς colebatur à Græcis, hoc est, ut arbitrato meo interpreter, conuiuialis, vel dapalis Iupiter. ἐλαπείνη enim magnificentum & splendidum conuiuij apparatus significat, ut est apud Athenæum, Eustathium, alios.

Vltor Iupiter à Romanis cultus, ut etiam Mars vltor, quod sceleratorum impia facta vlciscerentur. Plinius lib. 36. cap. 15. Pantheon, inquit, Ioui Vltori ab Agrippa factum. Hoc idem & nomismata quædam, si recte remetiatur, significant: quorum in præsens nulla est mihi copia.

Iam pleraque Iouis nomina & cognomina, Latina & Romana, pro virili meo sum executus. nunc ad penè innumerabilem Græcorū sylvam, & barbarorum nonnullorum me conuertam, meum interim seruās institutum, ut quandoque contigerit, Latinis peregrina conferā: ut si qui nostra forte legerint, saltem id ferant vtilitatis, ne longus sit eis querendū labor, omniāque ut exposita & collecta in manibus habere videantur. Nomen igitur Iouis, ut ab hoc superstitione

exor-

exordiar, à Græcis plusquam decem monosyllabis efferi obseruamus, Ζεύς, Ζῆν, Διεύς, Διδεύς, Ζῆας, Ζῆς, Ζῆς, Διεύς, Διδεύς, & Διεύς Aeolicè.

Et Ζεύς quidem, ut Phurnutus ait, propterea dictus, quod causa sit τοῖς Ζῆσι τῷ Ζῆν, id est, viuendi viuentibus. alij παρὰ τὸ Ζῆας, hoc est feruere, quod Iouem supremum æthera putarent. scribit Lactantius: Ζεύς siue Ζῆν Iupiter appellatus est, non (ut isti putant) à feruore cœlestis ignis, vel quod vitæ sit dator, vel quod animantibus inspiret animas, & cætera: sed quod primus ex liberis Saturni maribus vixerit. Διεύς verò, ἀπὸ τῷ διέω, hoc est ab irrigando deducitur, quod scilicet (ut ait Phurnutus) terram irriget, aut vitalem humorem mortalibus contribuat. vnde Verg. ait, Coniugis in lætæ gremium descendere: pro pluuia videlicet.

Dictæus Iupiter vocatus à Dicto, vel Dictæ monte Cretæ. vtroque enim modo dicitur, & promontorium est quod vergit in Libycum pelagus. Fuit & Dictæū spelæum dicti montis, quod genere neutro etiam prolatum legimus. Aratus, δικτώ ἐν ἐνώδα: id est, In Dicto odorifero. super quæ verba Theon, si Theon est, Dicton, ait, promontorium est Cretæ, Idæi monti proximum, vbi lucus erat Iouis Alysi, cuius & alibi memini. Sanè Zenodotus, δικτώ apud Aratum pro dictamo intelligit: & ideo ἐνώδα, id est odorifero. Dicton verò quidam dictum interpretantur, à δια καὶ τίκτω, quod ibi natus est Iupiter. Agathocles verò genere fœminæ Dictæum montem putauit. Alij δικτώ insulam esse aiunt, à piscatoribus deriuatam δικτώας, vbi imberbe Iouis simulachrum fuit, quod Dictæum dicebatur. Strabo quidē in decimo, de Creta agens: In hoc, inquit, tractu Dictæi Iouis templum. nam Dictæ proxima est, non montis Idæi vicina, ut ait Aratus: nam Dictæ ab Ida ad orientem solem stadijs mille abest. Seruius autem libro 3. Aeneid. Dictæus, inquit, mons Cretæ est, dictus à Dictæ nympha, quæ ibi colebatur, in quo monte dicitur altus Iupiter: ut, Dictæo cœli regem pauere sub antro. & in Georg. secundo: Ante etiam sceptrum Dictæi regis. quo etiam loco idem Seruius replicat.

Idæum Iouem quidam ab Ida Phrygiæ, alij ab Ida Cretæ cognominatum credidere, vbi Iouis incunabula & sepulchrum: de quo Martial.

Iuppiter Idæi risit mendacia busti. Et Statius,

Mentitaque manes Creta tuos.

Et Callimachus in hymno ad Iouem:

Ζῆς, σὲ μὲν ἰδαίοισι καὶ ἑσίοι φασὶ γένεσθαι. hoc est,

Iuppiter, Idæis genitum te in montibus aiunt.

Sed quæ de ara ipsius Iouis Idæi, apud Celænen Phrygiæ oppidum à Midæ rege constructa, ut ex Callisthene lib. 2. Metamorph. Plutarch. recitat, paucis ut potero adscribam: Cum, inquit, χάσμα, id est vorago apud Celænen plures tum domos, tum mortales absorpsisset, Midas oraculo monitus, preciosa quæque in eo nihil proficiens coniecit. Anchurus verò eius regis filius, patre & vxore Timothea salutatis, nihil preciosius anima cognoscens, cum equo in eam voraginem se coniecit: quo facto, in priorem faciem terra reuerfa est. Tum rex Midas eodem loco Iouis Idæi aram construxit: quo loco lapis gignitur, qui ad præstitum tam diem aureus videtur. Hæc verò meis verbis potius, quam interpretis, tibi exposui. hanc eandem historiam post Plutarch. repetit Ioan. Stobæus in oratione περὶ προνοίας, id est de prudentia: nisi quod non Anchurum, sed Aegisteum Midæ filium vocat, nec lapidis mentionem facit.

Aegiuchus, Græcè αἰγιοχὺς Ζεύς, ἢ αἰγιοχὺς, frequens apud Græcos cognomē Iouis, de quo ita Lactantius libro 1. Cretici, inquit, Iouis quid aliud, quam quomodo sit aut subtractus patri, aut nutritus, ostendunt: Capella enim Amaltheæ nympha, quæ vberibus suis aluit infantem, de qua Germanicus Cæsar in Arateo carmine sic ait,

— *illa putatur*

Nutrix esse Iouis, si verè Iuppiter infans,

*Vbera Creteæ mulsit fidissima capra,
Sidere quæ claro gratum testatur alumnus.*

Huius capellæ corio vsus esse pro scuto Iouem, contra Titanas dimicantem, Musæus auctor est: vnde à poetis Aegiochus nominatur. Hactenus ex La-
stantio. Hyginus verò: Euhemerus, inquit, Aegam quandam fuisse Panos vxor
rem, eam compressam à Ioue peperisse, quem viri sui Panos diceret filium. Itaque
puerum Aegipana, Iouem verò Aegiochum dictum, &c. Pindarus in Nem.
νω δὲ παρ' αἰγίοχου δι' κάλλιπον ἄλβου. Scribunt Græci grammatici, quod post Iouis
natiuitatem, ipse sit in Creta à Capra inuentus, quæ illi τὸ δ' ἄλω, id est nutrimen-
tum exhibuit, postquam occultatus fuisset, ne eum Saturnus pater voraret, cuius
capræ cornu sit Amaltheæ datum. Vel Iupiter Aegiochus appellatus est, quod
ægida haberet, hoc est capellæ pellem, quæ illum ablaçtasset. eoque modo Aegio-
chus dictus est, quasi αἰγίοχος, id est ægida habens, & litera ablata. Aegis verò
quæ sit, cum Græcis, tum Latinis notius est, quàm quod ut hic pluribus recite-
mus, necesse sit. Effingebatur verò ex materia preciosa, ad capræ vel ouinæ pel-
lis similitudinem. Sunt qui à Vulcano in Iouis gratiam factam dicant. Alij, in-
ter quos Arpocratio, ægidas esse volunt nexus & plicaturas è coronis, & retia
coronis implicata, atque hinc sunt qui nomen deductum esse opinentur. Sed con-
iecturis his missis, vnum illud addam, quod magis verisimile videtur: non à ca-
pra videlicet, neque à coronæ nexu, Iouem Aegiochum nuncupatum, sed à ven-
torum & turbinum conuersionibus, quas ipse Iupiter commoueat, Græcè αἰγί-
δας, & καταιγίδας appellatas: ut ex his patet qui Meteora scribunt, & interpretantur.
Sedenim Phurnutus ἀπὸ τῆς αἰγίως Aegiochum dictum ait, quod scilicet impetu
feratur. Meminit & Aegiochij Iouis Orpheus, & Nicander in Theriacis,

*Μῦσαι ἀλυπίαδες κέραι διὸς αἰγίοχου. id est,
Musæ cælestes natæ Iouis Aegiochij.*

Sed satis superque de hoc.

Milichius, μελιχίος ζεύς, id est iucundus Iupiter, ut Domitius interpretatur, alij
mitem Iouem dicunt, cum apud cæteras Græciæ ciuitates, tum apud Athenien-
ses colebatur, in cuius celebritate extra urbem in totius populi cõuentu victimas
non veras Athenienses immolabant, sed cõmodè & pro tempore assimilatas &
fictas, ut in primo Hist. Thucydides scribit. Vidi tamen vetustum codicem qui sic
habet, ἐς τὴν παρθενίαν θύσαι πολλὰ ἐχέσθαι νόσους, ἀλλὰ καὶ ἑνὸς ἐπιχάρια. hoc est, in
quo totius populi celebritate multi sacrificant non victimas modò, sed & sacrificia,
vel ludibria indigena. quod cum Cylon olympionica Atheniensis malè ex
oraculo intellexisset, voto frustratus est. Est & apud Pausan. in Corinth. Iouem
Milichium & Dianam Patroam nulla fabrefactos arte fuisse. nam Milichius Iu-
piter pyramide, Diana columna efficta fuerat. Fuit & apud Argiuos διὸς με-
λιχίος simulachrum, Polycleti, ut idem tradit Pausan. opus: qui & alibi Milichij
Iouis templum commemorat, vbi Theseus à morte latronum Scinis & aliorum,
à Phytali nepotibus lustratus ac expiatus fuit. De Milichio Ioue & Leon phi-
losophus libro primo Epigram. μηδὲ νοήσω,

*Ζηνὸς μελιχίω λαχῶας θρόνος ἀνέρος οἴτης. id est, Ne quidẽ intelligam Iouis Mi-
lichij fortitus solium, hominis perniciem. meminit & Phurnutus, & interpretatur.
Porro etiam legimus apud Myoneam urbem, non procul à Naupactō sitam, lu-
cum & aram fuisse in montis vertice θεῶας μελιχίως, quibus nocturna sacra fie-
bant, & antequàm sol exoriretur, omnes sacrificij carnes absumebantur.*

Sthenius, σθένος ζεύς, hoc est, potens & robustus Iupiter apud Argiuos co-
gnominatus est, ut in Musica Plut. scribit, nam cum apud Argiuos Sthenia cele-
britas tibiis celebraretur, & certamen perageretur, quod in Danaum priscum il-
lum referebatur, mox in διὸς σθένος honorem mutatum fuit, meminit & Pausan. in
secundo, hoc est, in Corinthiacis.

*Φράτριος ζεύς, hoc est, tribulis, vel contribulis Iupiter, huius dies celebris erat
secunda*

secunda Apaturiorum, quæ ab effluxu cruoris hostiarum ἀδάρνοις vocabatur, quæ
de re in Apaturijs rem totam explicabimus. Φράτριος καὶ πατριος διὰ eundem fa-
cit Phauorinus. Plato diuersum in Euthyphrone: Iupiter, inquit, Patrous nobis
non vocatur. Hecetetus tamen & Phratrius dictus est, & Minerva Phratriâ.

Alysius Iupiter cultus in dicto promontorio Cretæ, vbi lucus & templum ha-
buit celebre: Græcus Arati commentator, dictus παρα τὸ παρακέμνον ἐκὶ ὄρους ἄλυ-
σις. Sed & Dictæus Iupiter cognominatus ab eodem monte, ut alibi docui. di-
ctus est etiam Iupiter ἀλεήτωρ, hoc est malorum depulsor. Sophocles in Oedipō
Epicolono, ζῶ ἀλεήτωρ τις ποῦδ' ὁ περιόβης, id est, Iupiter malorum depulsor quis-
nam hic senex?

*Μοιραγέτης ζεύς, hoc est, Iupiter Parcarum dux: colebatur enim vnâ cum Parcibus, vel
ideo dictus, quod mortaliū Parcas & fata regat. Cultus verò in primis in Olym-
pia, & apud Arcades, & Phocæses. Meminit Pausan. in Arcad. et Phocæic. vbi duas
tatum Parcas fuisse tradit, tertiumque Iouem ipsum earum ducem, hoc est Mœrageten.*

Aegyptius, & Nilus Iupiter vocatus fuit, ut in Græcis cõmentarijs legimus.
Parmenes citatur his verbis, αἰγύπτω ζῶ νέλι. & Pindarus, νελοῖο πρὸς πίοις τέμνωσ
κρονίδα, id est, Nili ad templum Saturnij. Sed quare Nilus dictus, & alijs etiã plu-
ribus nominibus, Zetzes Isaacius apud Lycophronem ostendit, & Diodorus Si-
culus, & apud Pindarum interpretes: ne plura hoc loco congeram, quæ à Pico
referuntur in Hymnorum suorum cõmentarijs.

Tarsos Iupiter appellatus apud antiquos, ut est apud Eustathium in cõmen-
tarijs Dionysij Afri: qui tamen & in hoc citat Eratosthenem, à quo vrbis Ciliciæ
celebri nomen Tarsos, & mox Tarsus impositum. eo enim loci in primis coleba-
tur. Duorum hæc inter alios patria insignium, Pauli scilicet apostoli, & Hermo-
genis rhetoris. Multa de Tarso tradunt, quæ ut referam, nostri non est instituti,
Πλάσιος ζεύς, id est Plusius & diues Iupiter, hoc cognomine colebatur à Græcis,
cuius templum legimus fuisse apud Lacedæmonios, ut auctor est Pausanias.

*Ἵπερδέξιος ζεύς, Hyperdexus Iupiter, & Hyperdexia Minerva: dicti sunt, ut
Stephanus tradit, à regiuncula Lesbii: et ita Hyperdexion dicimus, ut Byzantion.*

Hecatombæus Iupiter in Gortyna, ut Hesychius ait, appellatus & à Caribus
& Cretenfibus. Sunt qui putent primum Græcorum mensem Hecatombæonā
vocatū ab Ioue, ut docuimus in lib. de Annis & mensibus, &c. Sed & hoc no-
mine Apollo nuncupatus ab Atheniensibus. quin Arpocratio, aliisque libentius
mensem ipsum Apollini attribuunt.

*Ἠλεῖος ζεύς, hoc est Eleus Iupiter, teste Stephano, licet in vulgatis codicibus
scribatur ἄλεος, vbi de Eli ciuitate agit. nam Doricè ἦν α̅ vertitur. Sic & Pinda-
rus in quodam Isthm. ζηνὸς ἄλεος, pro ἦλεος, ut etiam norat Græcus interpres. Dici-
tur & ἦλιος interdum, & cum afflatu ἦλιος, in eisdem cõmentarijs Pindaricis. La-
tini ferè omnes Elæus cum diphthongo scribere consueuerunt: quàm rectè, ne-
scio. Propertius in tertio,*

Nec Iouis Elæi cælum imitata domus,

Statius: Atticus Elæi senior Iouis. Elæus ergo Iupiter, qui & Olympius voca-
batur, oraculo prius, mox ludis publicis celebratissimus fuit in agro Pisano apud
Elin: vnde illi nomen. cuius templum refertissimum donariis fuit. ibi enim soli-
dum ex auro ipsius Iouis simulachrum, & Phidiæ eburnea statua, incredibilis ma-
gnitudinis. Plin. Strabo, alij. Colebatur & in Cypro Elæus Iupiter, ut auctor
est Hesychius: qui & illud tradit, quod etiam à Thebanis ἐλιῶς ζεύς, id est Elieus
Iupiter colebatur. nunc verò de Olympio agendum.

Olympius Iupiter, ut Stephanus scribit, celebrabatur in Olympiâ, quæ prius
dicebatur Pifa, vnde & certamen Olympicum vocatum est. Olympiorum verò
quis institutor fuerit, variæ sunt sententiæ. quæ magis recepta, in Herculem re-
fertur: qua de re in cõmentarijs in Pindari Olympiâ copiose agit, & ab Isaacio
in Lycophronem. Sed de Olympio Ioue Pausan. in Attic. & in Eliacis. Pomponius

verò Mela lib. secundo: In Achaia, inquit, quondam Pifæ Oenomai, Elis, & nūmē delubrumq; Olympij Iouis, certamine gymnico, & singulari sanctitate, ipso quidem tamen simulachro, quod Phidiæ opus est, maximè nobile. Plin. de Ioue Phidiæ Olympio, quem nemo (inquit) emulatur, propter scilicet excellentiã. & alibi, hoc est lib. xxxvi: Phidiã, inquit, clarissimum esse per omnes gentes, quæ Iouis Olympij famam intelligunt, nemo dubitat. Fuerunt qui Olympium Iouem à monte dictum putarunt. Diod. Siculus in quarto, eum cognominatum prodit ab Olympo præfecto, qui Iouem erudiuit. Hinc & Latini Olympum aliquando pro Ioue ceperunt. Vergilius: Panditur interea domus omnipotentis Olympi. Et Neuius, à quo desumpsit Vergilius: Pandit interea domus altitonantis Olympi: quod Cæcilius Minutianus obseruauit. Sedenim de Ioue Olympio omnia plena. nã non modò poetæ, sed & cæteri scriptores, vt Victruuius, vt Strabo, vt Val. Max. Sed illud hoc loco te ignorare nolo, & alibi locorum Olympium Iouem cultum fuisse, & templa habuisse. nam T. Lilius libro 4. Dec. 3. scribit, apud Syracusanos Olympij Iouis templū celebre fuisse. & idem Decadis quintæ lib. primo: Magnificentia verò, inquit, in deos, vel Iouis Olympij templum Athenis in terris vnum inchoatum pro magnitudine Dei potest testis esse. Fuit & apud Megarense Iouis Olympij seu Olympici celebre & Iocus & templum, in quo sic proditum est, ipsius Iouis Olympij simulachrū fuisse non affabre elaboratum, in quo πρόσωπον, id est, os seu facies ebore aurōq; constabat, reliquum verò corpus luto & gypso: opus, vt testantur, Theocosmi Megarensis, adiutore Phidia. Supra Iouis caput Horæ erant, & Parca. vni enim Ioui fata parere notissimum est, eundemq; tēpus vbi opus sit distribuere. Sanè & in conuiujs primum poculum, seu primus crater Ioui Olympio, & deis Olympiis, vt Pollux scribit, libabatur. Sed hac de re non est cur plura scribā, ne de via exeam. Olympius igitur Iupiter, Pifæus etiã dicebatur, id quod Theocriti interpret in quarto Eidyllio testat: qui & Pifam ait appellatā à Pifō Apharej, vel à Pifā Endymionis. Pifæi Iouis & Pindarus, & Pindari commentatores in Olymp. meminere.

Phylicus Iupiter etiã ab antiquis appellatus est, vt Theon testatur, & pro aere tum interpretabantur.

Panomphæus Iupiter cognominatus, quòd omniū voce ac lingua coleretur, *πανάριον καὶ ὀμφη*, hoc est, ab omni voce: quòd scilicet omnes voces exaudiat, & omniū voce colatur: quòd scribit Eustathius apud Homerum in Iliade. Phavorinus Iouem Panomphæum ideo secundū allegoriam vocari ait, quòd in eum omnis vox feratur. Omnis enim vocis causa est aer. est enim vox aer percussus. At verò iuxta fabulam Panomphæus dicitur, quòd omnis vaticinij causa sit. cæteri enim alij omnes ὑποφῆται, id est subuates Iouis sunt, siue dei illi sint, siue homines. Panomphæum ait Hesychius, & itē Suidas, *ἢ πᾶσα ὀμφη καὶ μαρτεία ἀναφώνηται*: hoc est, quo vox omnis & vaticiniū mōstret, vel appareat. Ouid. in Metam.

Ara Panomphæo vetus est sacrata tonanti.

Orpheus in Argonaut. *Ἰνὶ πανομφαίῳ ἢ ἐπακτίῳ ἀπόλωνι*. meminuit & Homerus.

Caræus Iupiter, vt scribit Hesychius, à Bæotiis nūcupabatur, quòd altus ac celsus sit, *πανάριον καὶ κάρη*, καριός, id est, à capite Caræus. Inuenit & κάρηος ζεύς, vt scribit Stephanus, qui à Mylasensibus colebatur. dictus verò à Caria regione. meminuit & Carij Iouis Herodotus lib. primo, qui ait, eius delubrum vetustissimū fuisse, quo communiter & Lydi utebantur, vt qui inter se germani haberentur, & fratres.

Hoplosmij Iupiter ab antiquis cultus, vbinam gentium, non succurrit legisse. Hoplosmij Iouis sacerdos cum occisus fuisset, nec à quo sciretur: quidam dixerunt se de ipso audiuisse, cui caput fuerat præcisum: sapius dicente, Virum super virum Cercidas occidit. per eam prouinciã diu satis quæsitus hoc nomine homo, & inuētus, & in iudicium adductus. Fuit & apud Elidem in honore Hoplosmia Iuno.

Ascraum etiã Iouem cognominatum legimus apud Plutarchum in eo libro

bro qui inscribitur, Vtrum animæ an corporis affectus sint peiores: hoc est, *ἄσκραον τὰ τῆς ψυχῆς ἢ τὰ τοῦ σώματος πάθη χερόνα*. Non Ascrao, inquit, Ioui Lydiorum fructuum primitias afferentes. Ab Ascra verò, vt coniectura ducimur, nuncupatus esse videtur.

Στρατηγος ζεύς, hoc est, Militaris Iupiter: variis verò in locis hoc nomine colebatur Iupiter. In Caria quidem, meminuit Herodotus. à Caribus enim eum cultum prodidit. Ait enim, Cares victos à Persis ad Labrandam in Iouis Stratij templum (militaris Valla interpretatur) se recepisse. Item Strabo lib. xiiii, vbi totam eam regionem describit. Plin. lib. xv. cap. nouissimo: In Ponto, inquit, circa Heracleam aræ sunt Iouis, Stratij cognomine. sic castigat Hermolaus ex Iul. Polluce, cum antea Statiui legeretur: ibique quercus duæ ab Hercule fatæ. Iouis Stratij etiã meminuit Appianus in Mithridatico: quo loco & describit, post recuperatam Cappadociam quomodo Mithridates Muræna eiecto, in montis vertice ei sacrificium fecerit.

Morius Iupiter cognominatus ex causa, quòd cum fatæ fuissent Athenis in Academia oliuæ sacra, quæ ab illis Moria appellabantur, & diris ac deuotionibus eos insecuti essent, si quis læsisset, quòd scientes Lacedæmonij, in agrū Articum irruentes illis pepercerunt: qua ex re Iupiter cognomen inuenit Morius, cui & ara erecta fuit in Academia. Moria autem ea de causa olea dicta est, quòd ex ea oleum daretur Panathenæa vincentibus. est enim nomen illi à cæde, quæ Græcè μόρος dicitur: cum Halirrhothiū Neptuni filium Mars interfecisset, vt est apud Pausan. meminuit Plin. in v. item Hellanicus, & in declamationibus Libanius rhetor.

Expiator, seu Expiatorius Iupiter, hoc est, qui à Græcis *καταρτηγος ζεύς* dictus est: huius meminuit in primis Herodotus in primo, vbi filium Cræsi in venatione interfectum ab Adrasto scribit, qui Sardis eo tempore fuerat, vt se à cæde expiaret, cui rex ignouit: ille nihilominus se super bustum necati transfodit. ipsum lege. Catharlij etiã Iouis ara fuit in Olympia, vt Paus. scribit. Pollux verò Solonem permisisse ait, in Plynterijs & eiusmodi diebus, deos treis iurare: *καθάρτηγος* scilicet, hoc est expiatorē: *κίρτηγος*, id est supplicē: & *ἐκασθηγος*, id est depulsorem.

Απόμυιος ζεύς, id est Muscarius Iupiter, sic cognominatus à fugandis pellendisque muscis. Ferunt, cum Hercules in Olympia rem diuinam faceret, & multitudine muscarū infestaretur, Ioui Apomyio sacrificasse: qua re illicò ultra Alpheū fluuium muscæ omnes facto agmine euolarunt. quin & Elei ibidem rem sacram Apomyio Ioui facere consueuere, vt in nostro Hercule scripsimus. Repete & in hoc, quæ alibi de Myiagro deo prodidimus.

Κτησιος ζεύς, id est Iocuples, vel vt Domitius apud Paus. interpretatur, opulentus Iupiter, quem potuissent coniungere commodè cum *πλοσιος*. colebatur verò Ctesius Iupiter summo cultu ab Atheniensibus cui & ambrosiam in dedicatione afferebant, nō herbam illam quidem, sed vt docet Athenæus, omnigenas fruges cum oleo & lacte. Ctesij Iouis meminuit & Phurnutus, & Hyperides in oratione ad Apellæum, qui ait *ἐν ταμίῳ*, id est in cubiculis statui. meminuit & Menander in falso Hercule, & Suidas, & Harpocraton. Quidam quaestuarium transtulerunt.

Νικηφόρος ζεύς nuncupatur ab vrbe Mesopotamiæ Nicephorio: ex cuius responso, vt Aelius Spartianus auctor est, Adrianus imperator imperium sibi futurum intellexit. Sed & in nomismatibus vetustis saepe Iouē Nicephorion conspeximus, id est victoriam gestantē. quin & ita fingi, ab huius Syntagmatis principio diximus. Nicephorij etiã mentio fit apud T. Liliū de bello Macedonico, vbi lib. secundo de conditionibus agit Attali regis legatus: Naves captiuosque, quæ ad Chiūm nauali prælio capta essent, & Nicephorium, Venerisque templū quæ spoliasset, vastassetq;. & deinde paulò post: Nã, inquit, quòd ad Nicephorij Venerisque templi restitutionē attinet, &c. quidā hoc loco intelligunt

de Nicephorio Iuoco, ad Pergamum in Asia ab Eumene rege sato, cuius in XIII. Strabo meminit. nam aliud est Nicephorium, quod Plin. ait ex vico in urbis formam ab Alexandro Macedone conditum, ex argumento victoriae insignis ibi partae. videndum vero an νικητόριον Strabonis idem sit: & an Constantia, quae sic etiam a Stephano traditur. ego nihil statuo, ut cuique integrum sit: cum plerumque nec loca, nec tempora congruant.

Ἄλτιος ζεύς, Altius Iupiter cognominatus est, ut Pindarici expositores interpretantur, quod Altis lucus sit Iacer Ioui. Aristodemus vero locum circa Olympiam hoc nomine vocari prodidit, unde sit Iupiter vocatus Altius. Sunt qui Altin adytum exponant apud Poetam, aliqui templum. Alia vero plura de templo & simulachro Iouis Altij traduntur, quae libens ipse praetereo.

Ἀρεῖος ζεύς, hoc est, Martius Iupiter, vel pugnax, ut exponit interpres apud Plut. Sic a Sophocle in Philoctete vocatur, quem omnes intocant, ac ei supplicat: ut scribit Plut. in vita Pyrrhi. Huic deo Epirotarum reges peracta resacra in Passarone Thesprotidis, Epirotis iurare solebant, iure se regnatos: Epirotae vero, illud se iure seruaturus. Pausanias vero lib. 5. Aereum Iouem ab Eleis coli scripsit: Feiūt, inquit. Oenomaum, quoties filiae proci curule certamen proponeret, Aereo Ioui rem sacram facere solitum. Sed & ἀρεῖαν Mineruam, id est Martiam, vel pugnacem, legimus, cuius suo loco a nobis fiet mentio.

Palastem Iouem vocavit Lycophron, quasi tu dicas palastritam. cum enim, ut ferunt, Olympicum certamen Hercules instituisset, quod quinquagesimo quoque mense celebrabatur, paucique in palastram descendere viderentur, Iupiter mutata forma luctatorem simulans, cum Hercule certauit: dumque anceps videretur victoria, se filio Iupiter manifestauit, atque ex ea lucta illi cognomen Luctatoris inditum est.

Μελισσαῖος ζεύς, Melissa Iupiter, a nympa nominatus, quae ipsum Iouem aluisse dicta est, ut copiosius alibi meminimus. ab apibus nuncupatum volunt, quae μελισσαι vocantur. nam Amalthea & Melissa sorores, Iouem puerum caprino lacte & melle nutriuerunt: qua ex re confictum de apibus Sed Melissa Matris deum sacerdotem primum fuisse accepimus, a qua deinceps reliquae sacerdotes eodem nomine fuere nuncupatae. Sed & ad alios deos tralatae, ut Pindarus ostendit. Nam & Cereris sacerdotes eodem nomine fuere. Nymphe item quaedam Melissa appellatae, quas & Melias quidam dixerunt. Sed de his omnibus inter Nymphas abunde agemus.

Μαιμακτικός, Memaetes Iupiter dictus, a quo Memaeterion quintus Atheniensium mensis, qui est hyemis initium, cum iam aer turbatur. να μαιμακτικός furentem, confusum ac perturbatum significat, ut est apud Arpocratonem. Non repeto quae scripsimus in libro de Annis, mensibus, &c. nam secutus Gazam, ibi non quintum, sed quartum prodidi, allatis simul & aliorum sententiis.

Herceus Iupiter, ἑρκείος ζεύς cognominatus, quod arae eius intus in septo aediu, praesertim optimarum, erigerentur. περιβολον enim, id est circuitum & septum, ἑρκέου vocant Graeci, ut Arpocraton scribit super ea Dinarchi oratoris verba, ex oratione aduersus Moschionem: Si tribulis, inquit, illi & arae Iouis Hercei & Apollinis patrij sunt. Nam cum de ingenuitate suorum Athenienses agerent, inter cetera & hoc interrogabant, an ipsis esset Iupiter Herceus, & Apollo patrius, & quaedam quae ad rem nostram non faciunt. hoc idem scribit & Pollux lib. VIII. de nouem principibus urbis agens. Dionysius Alicarnas. in primo Hist. existimari ait ab aliquibus Herceos deos esse, qui & Patrij & Genethlij vocantur. Sed de deis Herceis, quos nos Penetrales & Penates dicimus, plura alias. De Herceo Ioue meminit in Ibin Ouidius, Priamum significans,

Cui nihil Hercei profuit ara Iouis.

Apud Argiuos in templo Mineruae, Iouis signum trium oculorum fuisse scribit Paus. in Corinth. his ferme verbis: In aede Mineruae, inquit, cum alia signa posita

sita sunt, tum Iouis ligneum, oculos habens duos, qua in parte homini eos natura locauit, tertium vero in fronte. hunc illum esse Iouem patrium tradunt, qui in Priami Laomedontis filij regia sub diuo positus fuit, ad cuius aram dicit Priamus capto Illo confugisse. obtigisse vero eum in diuisione praede Sthenelo Capanei filio, hoc quoque ipso in loco ab eo in rei memoriam dicatum. habere autem eum tres oculos iccirco conicere quis possit, quod communis omnium hominum sermo regnare in caelo Iouem praedicat. Quod autem idem etiam sub terris imperet, Homeri versu testatum est:

Iupiter infernis, atque inclyta Persephonea.

Aeschylus quidem Euphorionis filius, ipsum maris etiam regem Iouem appellat. quare hac ductus ratione, quicumque illum fecit, tris ei oculos attribuit, vnum & eundem significans Deum, tribus, quas Dei tres sortiti inter se dicuntur mundi partes, imperare. atque haec tenus Pausanias. Quod et innuunt Latini, cum Plutonium Iouem Stygium & infernum, & Neptunum secundum Iouem nuncupant: tertium vero, supremum & caelestem. Scribit Arrianus, Alexandrum Magnum Priami manibus ad aram Iouis Hercei parentasse, ut illos placaret. Lucanus in X. Herceas monstrator (ait) non respicis aras. Meminit & Seruius secundo Aen. & Vergilius cum canit. Iagens ara fuit, iuxtaque veterrima laurus, Incumbens arae, &c. Scribit Porphyrius, seu quicumque ille est in Homerum, quod antiqui aedium partes deis consecrabant, interiorum partem Ioui Hercei attribuiebant, in cuius medio & aram erigebant, atque ideo ἀπὸ τῆς ἑρκείας, id est a sepiendo & circumdando Herceus dicebatur. inde & ἑρκείος, hoc est septum. Plato in Euthydemo: Iupiter, inquit, Patrius a nobis non vocatur: Herceus autem, & Phratrius, & Phratria Minerua, &c. Quare nescio unde illi in mentem venerit, ut protectorem urbis, & curatorem tribus apud Platonem transfulerit. Sunt etiam qui Erceum Iouem sine afflatu scribendum putent, quo pacto & in plerisque Graecorum codicibus inuenitur: ab arcendoque deductum nostri quidam arbitrantur, quod scilicet mala arcere crederetur. Sed Graeca vocabula etymologiam Latinam non habent, ut nostri. Ab Herceio Meserceos deducitur, quod & Hesychius, & idem Porphyrius Iouis epitheton esse tradiderunt. Proditum est a Pherecyde lib. Historiarum XII, cum Danaes & Persei historiam enarrat: Acrisium, cum animaduertisset Danaen filiam peperisse, & puerum iam trium annorum esse, vel quatuor, Danaen nutricem interfecisse: Danaen cum puero, ad Iouis Hercei aram adduxisse, ipsamque interrogasse. Cuiusnam puer filius esset? Danaen respondisse, Iouis. Hoc idem & in commentariis in Argon. Apollonij Rhodij legitur. Sane & ἑρκείος ζεύς, ab Hesychio appellatur, Iupiter scilicet aereus.

Xenius Iupiter, id est hospitalis, colebatur apud antiquos summa religione, Vergilius,

Iupiter, hospitibus nam te dare iura loquuntur,

Ut notat etiam Seruius in primo Aeneid. Ouidius in X. Metamorpli.

Ante fores horum stabat Iouis hospitibus ara.

Cicero in oratione pro rege Deiotaro: Si veneno, Iouis illius quidem Hospitalis numen nunquam celare potuisset, homines vero fortasse celauisset.

Scribunt Apollonij interpretes in secundo Argon. quod in Geneteo promontorio apud Tibarenos Scythiae populos, Xenius Iupiter colebatur, quem & ab ipso promontorio Apollonius alio loco Genetaum appellauit. Valer. Flaccus Apollonium aemulatus, ita canit in quinto:

Inde Genetai rupem Iouis, hinc Tibarenum

Dant virides post terga lacus.

Hoc loco possem multos Apollonij versus ex libro secundo afferre, quos con-

50 sulto omisi. hos tantum afferam, inculte meis verbis expressos:

Hic Genetai Iouis alta cacumina fleunt.

Idem & paulo supra.

Hic propè versantur dites pecorum Tibareni,

Vnde Genetaam Iouis hospitibus aspicias arcem.

Sane

Sanè Hospitalis Iupiter tãta religione & cultu ab antiquis colebatur, vt piaculum maximum esse duceretur, hospitium violare: vt non modò apud poetas, verum etiam historiarum scriptores & philosophos facillè videmus. Plato in VIII de Legibus, eam de terminis & finibus legem statuit, vt si quis paruum lapidem iururando à deis firmatũ, quo amicitie & inimicitie terminantur, mouerit, alterius enim Iupiter ὁμοφύλος, id est cõtribulis: alterius Xenios, id est hospitalis, est testis. apud Herodotũ ἐπιστολὴς Iouẽ hospitalẽ, vt alibi ostendimus, Valla interpretatus est. Is præterea mos antiquis fuit, vt dimidiatam tesseram hospitibus darẽt, quo hospites inuicem agnoscerentur: quod ius etiam ad posteros transisse legimus. De hospitali tessera apud veteres mentionem factam, in Plauti Comœdiis videmus: hinc & xenia, munera quæ hospitibus dabantur, dicta fuerunt, quorũ etiam iurecõsulti meminere, vt Politianus docet in Miscellaneis, & eum sequutus Budæus: quos, si fortè hac de re plura quæris, legito. Porro & illud notandum quodq; Lautia, quæ à Romanis munera legatis dabantur, quorum est historicis frequens mentio, sed in primis Liuius, & à Plutarcho in Quæstionibus Romanis sunt interpretata, à Græcis xenia etiam appellabantur, vt fit à Demosthene in oratione Delegatione. Xenia enim Philippi regis legatis Atheniensium data sic vocauit, id quod & alicubi Plutarchus. quĩ & eodẽ modo vsus est Appianus, cum scribit, Phameam, qui cum Scipione nauigauerat, à Senatu susceptum, xeniisq; plurimis donatum, purpureaq; veste, & fibula aurea, & equo phaleris aureis ornato. Sed & eiusdem vocis vsus in Pandectis reperimus, si modo rectè legantur: quo tamen loco viri doctissimi genuinã & legitimam vocem restituerunt, reiecta adulterina ac supposititia.

Dodonæus Iupiter celebris, à Dodona Epiri. Pomponius Mela libro secundo: In Epiro, inquit, Dodonæi Iouis templum, & fons ideo sacer, quod cum sit frigidus, & immerfas faces, sicut cæteri extinguat, vbi sine igne procul admoventur, accendit. meminit & Solinus: Tertius, inquit, Europæ sinus incipit à Cerauniis montibus, definit in Hellespontum: in eo apud Molossos, vbi Dodonæi Iouis templum est, Tomarus mons est, &c. Idem & Plinius in principio quarti libri Dodonæi Iouis, & Strabo libro quinto meminit, & Stephanus in 3° Dodona, T. Liuius, Asconius Pædianus, Hyginus, alij. in Priap. Dodona est tibi Iuppiter sacrata.

Molossus Iupiter, à Molossis Epiri populis et Chaoniæ cognominatus, apud quos oracula quercus reddebant. Statius in tertio Theb.

— Non Cirrha deum promiserit antro
Certius, aut frondes, lucis quos fama Molossis
Chaonias sonuisse tibi.

Vnde & Molossum quoque pedem dictum quidam volunt, quod in templo Iouis Molossi odæ hoc metro & pede canerent, in honorẽ Molossi Andromaches filij: vnde etiam nũ dicta sunt Molossia festa: tamen si Diomedes grammaticus pedem hunc dictũ existimauit, quod eo in bello Molossi populi vterentur.

Ἰθωμίτης, vel Doricè Ἰθαμιάτης cognominatus Iupiter, vt scribit Stephanus, ab Ithome vrbe Thessaliæ Pelasgica. est & Messenæ, vbi nutritum, à quibusdã proditum est, Iouem fuisse, ab Ithome & Neda, quarum altera monti & vrbi nomen dedit, altera fluuiio, quod in Messen. à Pauf. scribitur. Fuerunt & Ἰθαμιά festa ibidem celebrata. Stephanus tamen ab Ithome rege, non à nympa, Ithomen vocatum scribit. Clemens Alexandrinus in lib. quo ad veritatẽ gentes adhortatur: Aristomenes, inquit, Messenus Iouĩ, quẽ illi appellant Ithometen, trecentos homines sacrificauit. hoc idẽ scribit Eusebius in Preparatione euang. & Cyrillus in lib. contra Iulianũ Cæsarẽ. Longa est apud Pauf. mentio de bello ipso Messeniaco, & de oraculo à Pythia reddito, decq; tripodibus qui circa aram Iouis Ithomatæ fuerunt, & de Ithome Halosi, & excidio, decq; Ithomatæ Iouis simulachro, quod Agelada opus fuit, &c. De hoc Ioue Theodoritus in Oratione de Sacrificiis.

Τροπαιεύς

Τροπαιεύς Ὁ Ζεύς, Trophæus Iupiter cognominatus, quod trophæis præaefset, vnde & illi nomen: cuius Græci frequenter meminerunt, vt est apud Dionysium Alicarnas. & Plutarchũ in historia Othryadis & Posthumi Albini, & Phurantum de Natura deorũ. nos quoq; nonnihil in Ioue Feretrio supra retulimus; Quinetiam Pauf. in Lacon. Trophæi Iouis templum commemorat, quod factum ait quodã bello à Doriensibus. Simili fermè ratione & Trophæa Iuno, quam Græci libentius τροπαιεύς Ἥρας nuncupant.

Ἀταβύριος Ὁ Ζεύς, Atabyrius Iupiter vocatus à monte Rhodi Insulæ Atabyro, vt ait Stephanus: vel Atabyri, vt Strabo, qui montem eius insulæ altissimum affirmat. mons verò sic appellatus est ab Atabyro quopiã Telchine. De Ioue Atabyrio Pindarus meminit in Olymp. Diagoram Rhodium victorem celebrans: quo loco Scholiastes ex Timæi sententia, Atabyrion etiam in Sicilia montẽ ait. Quĩ illud etiam, in Atabyrio oues æneas fuisse inquit, quæ mugirent, quoties iniqui ibi quippiam fieret. Lactantius Firmianus lib. primo, nõ à monte Iouem Atabyrium nũcupatum prodit, sed ab Atabyrio hospite, & adiutore bellorum: sicut & Labradæus. Iouem enim scribit rerum potitum, in tantam venisse insolentiam, vt ipse sibi fana multis in locis constitueret: & quamcunq; in regionem veniret, reges ac populorũ principes sibi hospitio & amicitia copulabat, & cum ab eis digrederetur, fana sibi, sui & hospitis nomine iubeat erigi, ratus id amicitiam & fœderis memoriam diutius conseruare. sic, inquit, Atabyrius appellatus, Labradæus, Laprius, Cassius, Molion, & eiusmodi alia, ab hospitem vocabulis. Hinc manifestè deprehendas, perperam legi in Appiani historia Mithridatica, Tabyrium Iouem, pro Atabyrio: idq; nec semel. Sed & in v. Diodori Siculi, quem sextum fecit in translatione Poggius, Achamarium vocauit pro Atabyrio: Athamenes, inquit, in eam Rhodi orã abiit, quæ Camiros dicitur, supraq; Atabyrum montem Ioui templum construxit, Atabyrium appellatum.

Ἀπεσαντίος Ὁ Ζεύς, Apesantius Iupiter, quem Callimachus in Iambis ἀπίουος vocauit, vt Stephanus notauit. καὶ ἔχων ἀρείων τῶ ἀπίουαντι πᾶρ δι' ἰθυσσιν ἀρκάδας ἱππεύς. dictus verò Apesas, siue Apesantius Iupiter, à monte Nemæes: vt Pindarus & Callimachus, ab Apesante quopiã heroe, qui ei regioni imperauit: vel propter missionem curruum, hoc est, ἂν τῶ ἀφροίως τῶς ἀφράτωας. vel leonis: illic enim ex luna leo cecidit, vt Stephanus. Achilles verò in Arati commentariis, cum de luna agit, in qua habitationes esse, & flumina, & quæcunq; alia sunt in terra: tum illud subdit, καὶ τῶς λέοντα, τῶν νεμιαίων ἐκείθεν πεισῆας μυθολογούσας. hoc est, Et leonẽ Nemæum inde cecidisse fabulatur. Pauf. verò in Argolicis, de Nemæa agens, ita subiunxit: & mons Apesas est super Nemæam, vbi tradit Persea Ioui Apesantio primũ sacrificasse, quod et Statius Papinius in tertio Thebaid. ita canens testatur:

4° Mons erat audaci seductus in aethera dorso,
Nimine Lernæi memorant Apesanta coloni,
Gentibus Argolicis olim sacer, inde ferebant,
Nubila suspensò celerem temerasse volatu Persea.

Mox addit, in oratione quam ibi Amphiaræus ad Iouem habet:

Iuppiter omnipotens, nam te pernicibus alis
Addere consilium, volucresq; implere futuri,
Ominaq; & causas caelo deferre latentes Accipimus, &c.

Quo in loco non æquè est audiendus Lactantius grammaticus. parum enim probata affert: Quidam libentius cũ afflatu scribunt, Aphesas & Aphesantius. 5° Ἀφύσιος Ὁ Ζεύς, si quidem Græcum Herodoti codicem legimus: in Latine verò à Valla conuersum, Laphystius, quẽ ex nostris pleriq; secuti sunt. in commentariis autẽ in secundum librũ Argon. Apollonij ita legimus: Dipsacus Phyllidis filius Bithyniæ & indigenæ cuiusdã nymphe filij, Phrixum Athamantis filium fugientem

fugientem cum ariete hospitio suscepit. aiunt verò, in Colchos cum venisset, Ioui Laphystio ibi arietem iugulasse. & diu legem extitisse Phrixii posteris, eidem Ioui sacra facere. Herodotus autem lib. VII, qui Polymnia inscribitur, historiam ipsam copiosius executus est. ait enim, de templo Iouis Laphystij, ab indigenis hæc narrari: Athamantem Aeoli filium invito cum Ino consilio, nec Phrixo machinatum: deinde Achæos ex oraculo tale certamen illius posteris proposuisse, quod & subscribit. tu cætera lege. Paus. quoque Laphystium collē in Bœotia describit, in quo Iouis Laphystij lucus fuit, à Corona X. distans stadiis, vbi cum Athamas Phrixum & Hellē esset immolaturus, arietem aurei velleris ab Ioue missum fabulantur, cui arieti insidentes ambo aufugerunt. Sunt & qui Laphystium Bacchum nuncupent, vt alibi dicitur.

Trophonij Iouis oraculum in Lebadia Bœotiae, in IX describit Strabo. ait enim, constructum ibi eius oraculum, quod hiatus subterranei descensum haberet. descendebat autē, qui suscepturus esset oraculum. T. Liviū quinto quinta Decad. libro, de Paulo Aemilio loquens: Lebadia quoque, inquit, templum Iouis Trophonij adiit. ibi cum vidisset os specus, per quod oraculo videntes sciscitatum deos descendunt, sacrificio Ioui Hercynnaeque facto, quorum ibi templum est: & reliqua, licet parum probe scripta. Sed enim Trophonij oraculi celebris & frequens apud scriptores mentio, M. Tullium in Tusculanis, Herodotum in Clío, Philostratum in Apollonij Tyanei vita, Pausaniam, Lucianum, & 20 contra Celsum Origenem. sed & Homerus meminit in Apollinis hymno. Horumque nullus Iouis Trophonij, præter vnum Strabonem, & alterum T. Liviū, nomine nuncupauit. quin & alibi quoque Strabo, non Iouis, sed simplici Trophonij nomine protulit. Si tamen de Trophonio plura concupiscis, præter supra citatos lege Suidam, Phauorinum, commentarios in Aristophanem: & his longè plura qui collegit, Erasmus in Prouerbiis, qui Trophonij oraculum (Deus bone) D. Patricij Scoti puteo contulit.

Sed de Trophonio & Agamede historiam scribit Pausan. in Bœoticis, de quo omni ritu & caerimoniis scitandi Trophonij oraculum.

Labradeus, vel Labrandenus Iupiter cognominatus, siquidem Strabonē se 30 quamur, & Stephanum: si Plut. & Lactantium, Labradeus. de hoc igitur sic Plutarch. in Quaestionibus: Quid est, inquit, quod in Caria Labradei Iouis simulachrum securim, non sceptrum aut fulmen tenet? quia, ait, Hercules interfecta Hippolyte, cum præter alia securim quoque illi eripuisset, Omphalæ dono dedit, quam Lydorum postea reges per manus tradentes, sicut alia sacra, ferre consueuerunt: donec Candaulus indignum censens, vni ex sociis ferendam tradidit. sed postquam Gyges ab eo desiscens bellum Candauli intulit, Arselis ex Myleis auxilia Gygi adduxit, & Candaulum sociumque eius occidit, & vna cum reliquis spoliis securim in Cariam detulit, ibique extructo Iouis simulachro, securim in illius manu dedit, & Labradeum Iouem appellauit. nā Lydi securim vel 40 bipennē λαβίλων vocant. Plutarch. hæc tenet. Lactantius tamen Firmianus libro primo, cap. XXII, Labradeum Iouem ab hominis nomine proprio deduci, his verbis ait: Sic sunt constituta templa Ioui Atabyrio, Ioui Labradeo. Atabyrius enim, & Labradeus, hospites atque adiutores Iouis in bello fuerunt. Aelianus verò: Labradeus, inquit, Iupiter nominatus est, quod permultū pluisset. ab eodem & hoc proditum est, quod in Iouis Labradei fons fuit limpidus, in quo essent pisces mansueti, qui monilibus & inauribus auratis forent ornati, quod quidem templum LXXX stadia ab vrbe Mylasia distabat. Ex huius Iouis Labradei statua gladius nomine Carius appensus fuit, qui ideo venerationē habuisse dicitur est, quod Carus primi belli officinas instituerunt, pecunia & mercede militarunt, 50 his clypeos appenderunt, & cristas galeis accommodarunt. Carus autem appellatus à Care Ioue Cretensi. hæc ferè Aemilianus. Strabo lib. XIII ab his diuersa scribit. Mylasij, inquit, duo Iouis templa habent: eius qui ἀστυς, & eius qui Labrandenus

brandenus vocatur. hoc quidē in vrbe, Labranda verò vicus est in monte. Idem tradit & Stephanus.

Κάσιος Ζεύς, Casius Iupiter, nuncupatus à Casio monte, vrbe Aegypti, de quibus sic Stephanus: Casion mons & vrbs Aegypti, ante Pelusium. dicitur autem à Casio, vna Cycladum insula, vel à Casio Cleomachi filio, à quo & Casij Iouis sanum. Strabo verò lib. XV: Casius, inquit, est mons quidē accumulatus in promontorii modum, aquarum inops. in eo magni Pompeij corpus iacet, & Casij Iouis templum: & non procul inde Magnus iugulatus fuit, & ab Aegyptiis dolo interemptus. Hinc Lucanus de Pompeij sepulchro: Et Casio præferre Ioui. meminit & Procopius historiarum libro quarto. Lactantius Firmianus, Casium Iouem denominatum ait, à Casio Iouis hospite & adiutore, vt de aliis paulò antè scripsimus.

Triphylus Iupiter, hoc est, τριφύλλος Ζεύς, dicitur est à Triphylia, de qua Strabo lib. VIII. Triphylia, inquit, ideo vocati sunt, quia illis contigit, vt tria φύλλα, id est tres tribus seu nationes in vnum congregatae conderent: principio quidē, Apeorum: deinde Minyarum, qui accolæ superacceserunt: & postremò Eleorum, qui victores, loci compotes extiterunt. Sunt qui pro Minyis Arcades dicant. Stephanus tamen Triphylia Elin esse ait, qui & τριφυλλοί vocantur. dicitur verò ἀπὸ τῶν τριῶν φυλῶν, id est à tribus tribubus, quot condita vrbs est. vel ἀπὸ τῶν πύλων, 20 tribus pylis vrbs, seu portis: vel portis à Triphyle Clytiji matre. De Ioue verò Triphylia Lactantius lib. primo: Antiquus, inquit, auctor Euhemerus, qui fuit ex ciuitate Messana, res gestas Iouis & cæterorum qui dei putantur, collegit, historiamque contexuit ex titulis & inscriptionibus sacris, quæ in antiquissimis templis habebantur, maximèque in fano Iouis Triphylia, vbi auream columnam positam esse ab ipso Ioue, titulus indicabat: in qua columna gesta sua perscripsit, vt monumenta essent posteris rerum suarum. Hæc & plura Lactantius, quæ & retulimus in tertio dialogo de Historia poetarum, cum Euhemerum vitam explicarem.

Triphylia Iouis meminit & Diod. Siculus in quinto, quem v. Poggius fecit. 30 aitque, non in Græcia, sed in Arabia Felice insulam fuisse, in qua & mons & templum Iouis Triphylia in campo, item vrbs Panara, regio Panchæa dicta. Sed & Eusebius libro secundo Præparationis euangelicæ, licet in Latino exëplari Trapezuntij Georgij hoc loco, vt aliis penè innumerabilibus, multa desiderentur.

Arboreus Iupiter, hoc est (vt Græci dicunt) ἐν δρυὶ Ζεύς, & cultus & nuncupatus à Rhodiis, Hesychio & Phauorino testibus. eodem nomine & vocatus Dionysius, à Bœotiis.

Sardessus Iupiter, hoc est, Græcè σαρδηνίος Ζεύς, vt Stephanus scribit, colebatur in Sardessio Lycia vrbe, quæ à Lyrnesso non multum distabat.

Chrysaoreus Iupiter, Græcè χρυσαορέϊος Ζεύς, cognominatus, vt Strabo 40 in XIII notat, in Caria. in agro Stratonicensium duo fuerunt templa: alterum Hecatae apud Laginos, vt in Hecate dicemus: alterum prope vrbe Iouis Chrysaorei, Caribus omnibus commune, quod illi sacrificaturi & de communibus rebus deliberaturi conueniebant, qui conuentus Chrysaoreus vocabatur, ex vicis constans: in quo qui plures vicos attulissent, ij in suffragiis antecellebāt. quemadmodum Ceramieta, id est, ex Ceramo Caria vrbe: & Stratonicensis, quamquam proprie non essent Carici generis, de conuentu tamen Chrysaorei participabant. Porro vt rem planius teneas, Stephanus Chrysaorida vrbe ait fuisse Caria, quæ mox Adrias nuncupata sit. Apollonius vrbe hanc primum à Lyciis conditam scribit. vnde fiat gentile nomen Chrysaoreus. Epaphroditus verò 50 totam Cariam Chrysaorida vocitatum prodidit.

Chthonium etiā Iouem legimus. nam & deos Chthonios vocamus, vt suo loco exponemus. Chthonius tamen Ζεύς ab Hesychio, Pluto scribitur. At Paus. in Eliacis, inter cæteras aras quæ in Olympia fuerant, & δῖος χθονίης aram reponit.

Ταρανταῖος Ζεὺς, Tarantæus Iupiter, non à Taranto Italiae, sed à Taranto vrbe Bithyniæ, quæ masculo genere enunciat, ut apud Stephanum in libro de Urbibus, vel potius in eius Epitome ab Hermolao Constantinopolitano cōfecta, legimus: quæ vrbs & per δ, id est Darandos, etiam profertur. Taranti, vel Tarantæi Iouis, Demosthenes libro secundo Bithyniacōn meminit.

Ἀρισταῖος Ζεὺς, Aristeus Iupiter vocatus, & Apollo ἀγρεὺς καὶ νόμιος, sic notāt Apollonij Rhodij interpretes, in secundo Argon. qui cum non aliud tradāt, nisi quæ pertinent ad Aristæi historiam, quam ipsi multiplicē narrant, & Probus & Seruius apud Vergiliū, item Pindari expositores, non visum est mihi de Aristæo hoc loco plura congerere. ipsum enim seorsum descripsi.

Ἰμναῖος Ζεὺς, hoc est, Icmæus & humidus Iupiter, in Ceo insula cultus, ut pluribus in secundo Argon. canit Apollonius, de Aristæo agens, ubi hoc carmen legitur: Atq; aram fecit magnā Iouis Icmæi: hoc est, καὶ θαλάσσιον ποίησε μέγαν διὸς Ἰμναίου, quo loco multa quidem commentatores. Sed ea præstat Latina audire ex Probo grammatico, qui eadem fermē in versu hoc Vergilij ex primo Georg. recitat, Et cultor nemorum, cui pinguis Cæa, &c. Insula est, inquit, Cæa in Aegæo mari, in qua sunt vrbes quatuor, Iulis, Carrhea, Phocessa, Coressa. ibi ex istimatur fuisse pestilentia pecorum & armentorum grauis, propter interitum Actæonis. Aristæus, monstrāte Apolline patre, profectus est in eā insulam, & ibi sacrificio facto, aram Ioui Icmæo constituit: qui placatis flatibus & æstu, qui necabant & armenta & pecora, liberauit eam. ipse autem post excessum vitæ, imperāte oraculo, ab immortalibus eam insulam relatus in numerum deorū, appellatus est Nomius & Aegoros: quod & agresti studio, & cura pecorum armentorumque, non mediocriter profuerit hominibus. Traditur hæc historia de Aristæo, in corpore Argonautarum à Varrone Atacino. hæc Probus. Sanè non Aegoros legit Apollonius, sed ἀγρεὺς: & expositores causam afferunt, quam & in Pindari commentariis legimus.

Φύξιος Ζεὺς, hoc est, Fugitiuus Iupiter, ut in quarto Argon. scribunt Apollonij interpretes. Phyxius vero nūcupatus, quod fugientibus auxilietur, & ad quem confugiant ij quibus eo loci mors imminet. iidem tamen interpretes libro secundo, super ea verba,

Τὸς μὲν ἔπειτ' ἐξέρεγον ἕως Ἐσθημοσώμοι,

Φυξίω ἐκ πάλιν τῶν κρονίδῃ δι.

id est, quem utiq; postea sacrificauit suis monitis, Phyxio ex omnibus Saturnio Ioui, sic tradunt: Phyxius Iupiter à Thessalis, siue quod tempore Deucalionis effugerunt diluuium, siue quod Phryxus in ipsum confugit, addunt iidem alibi: quod fugiens Phryxus in terram Colchiā, seruatus est, ubi arietem aureum Ioui Phyxio sacrificauit, quoniam effugisset insidias nouercæ. Idem & Isaacius in Lycophronem scribit. Paus. tamen in Attica: Cui deo (ait) Phryxus arietem dicauerit, non liquere, sed ut cōiectare licet, is est, quem apud Orchomenios Laphystiū nuncupant, de quo paulo post plura. Porro & Philostratus in heroicis ait, Phyxium etiam Apollinem cultum, id est fugæ præsidem, ut in Apolline dicemus cōmodè. Quidam mihi insulsi vident Phyxium, à Phryxo nuncupare.

Apollonius etiam in primo Argon. appellat οἴτον Mortem φύξιος, quod fugæ faueat: vel à fugienda violentia Martis.

Ἕψισος Ζεὺς, id est, altissimus Iupiter, & excelsus. Thebis verò colebatur. sic autem appellatus ab Hypsista porta, quæ inter Thebanas portas quinta fuit, & quoniam super ipsam Iouis templum erat, ideo ita cognominatū Iouem ferunt. Legi & eodem cognomine in Olympo monte Iouē cultum fuisse. tamen si perpetuum etiam sit Iouis hoc cognomen.

Ὁμόλοιος Ζεὺς, Homoloius Iupiter dictus est, & ὁμόλοος: in Bœotia colebatur, ut Stephanus in libro de Urbibus scribit, ubi de Homole agit. Hesychius & Suidas, eum Iouem cultū fuisse Thebis, sed & in aliis Bœotia vrbus. alij Homoloiā

Ioiā vatem Ennyus filiam dixerunt, quam Aristophanes in Thebaicis 11, ait missam fuisse Delphos: & ab eo Iupiter cognominatus. Ister autem, apud Aeo-les ait ὁμόλου concordem ac pacificum significare, vnde factū sit Ioui cognomen Homoloius. Culta fuit etiā Thebis Ceres Homoloiā. Sanè septima Thebarum porta Homoloiā, teste Paus. dicta fuit: vnde & Homoloides portæ, teste Statio, nuncupata fuere. Statio lib. 7. Theb.

— Quam celsus athena

Sphinge per ingentes Homoloidas exeat Hemon.

Id etiam attestatur Lactantius grammaticus, qui eas portas septem fuisse ait: vnde & Thebana ciuitas Heptapylos dicta est.

Hymettius Iupiter, & Parnethius, à montibus Atticis cognominatus fuit, ut Paus. scribit, & Hesychius: qui & Apollinem ait Hymettiū, quod ibi coleretur. Parnethius verò Iupiter in eodē monte æneus fuit. Itēq; arā Iouis Semalei, id est σημαλῆς, quasi qui signa demonstret. Heliconius quoq; Iupiter, ut Hesiodi in Theogonia expositores tradūt, dictus est, super ea Hesiodi verba, καὶ βώμοις ἐρι-σθενέος κρονίδως: id est, & aram potentis Iouis in Helicone. ubi eius sedes erat, vnde est Heliconius. Cronion verò, id est Saturnius, ut Latini: & Cronia, Saturnalia. Fuit & Heliconius Neptunus, ut alio loco dicā, à Peloponnesi vrbe Helice.

Σαώτης Ζεὺς, Saotas Iupiter Thespiis cultus, cuius simulachrū apud Thespiis visebatur. hac autem de causa hoc illi cognomen fuit. Cum draco urbem vastaret, Iupiter mandauit, ut adolescentem forte eductum singulis annis serpenti immolarent. Sors Cleostrato obtigit. quare Menestratus eius amator machinatus est thoracem æneum, singulisq; thoracis squamis hamum sursum versus connexuit, & eo se thorace induit, seq; vltro feræ obtulit, ut vnā & ipse & draco interirent: quare Thespienses Saotæ Ioui simulachrū erexere. Legimus porro & Dionysium hoc cognomine apud Trœzenios aram habuisse. Paus. auctor.

Hypatus, id est supremus Iupiter. Orpheus, χαίρει ἀνα ποπάτωρ Ζεὺς ἀφδιπ, χαίρει ὑπατε Ζεὺς. Deorum enim supremus Iupiter. Paus. ramen ait, Hypaton montē fuisse in Bœotia, supra Glissantem, vetustam eius loci urbem: quo in monte Iouis Hypati templum fuit. idem auctor in Attica scribit, Iouis Hypati aram fuisse in εἰσόδῳ, id est vestibulo delubri, quod Erechthion appellabant, ad quam aram nihil animatum immolabant. Sed id ibi instituti fuerat, ut varij generis πέμματα, id est bellaria, vel libamenta apponerent, absq; vino. In Arcadicis verò, Cecropem ait omnium primum Iouem ὑπατος, id est supremum vocasse. Pelani autem plantæ genus, ex flore farinae confecti, item guttæ seu lac hrymæ thuris & gummi: item obolus offerebatur, qui mercedis gratia vati dabatur.

Τριόφθαλμος Ζεὺς hoc est, Trioculus Iupiter, sic ideo appellatus, quod scilicet celestis, terrestris, & marinus sit. nam δια vocant poetæ Iouem, Neptunum, & Plutonem. Huiusmodi Iouis ex ligno statuam habuisse Priamum, scribit Paus. quæ tres oculos haberet: quorum vnus esset in fronte, reliqui verò ea parte qua ceteri. Erat autem statua hæc sub diuo posita, in aule medio, ad quam confugit Priamus in vrbe Troiæ direptione. Cum verò spolia inter se Græci diuiderent, Sthenelus simulachrum illud Argos abstulit. Sed & idem, quod omnia videre & inspectare crederetur, ἐπόπης, id est spectator, teste Hesychio, vocabatur. Hinc & Phurnutus ait, quod Iouis oculus πάντ' ἐφορᾷ ὁ πᾶσι ἔπακνυει: id est, omnia cernat, omniaq; audiat. quod & de sole Homerus canit, & ab eo poetæ ceteri. quod ait & Plin. in secundo. Quin eadem item ratione ἐπόπιος Apollo nuncupatus. Sed & ab Atheniensibus ἐπόπης etiam cognominatus, quod prospiciat & præsit.

Anchermius Iupiter, vel ut legit Domitius, Anthesmius, dictus à monte Atticæ Anchermo, non satis magno.

Epidotas Iupiter apud Lacedæmonios cultus, ut est apud Hesychium. Paus. verò Mantinensibus Epidotæ Iouis templum fuisse prodidit, ea ratione nuncupati, quod mortalibus bona daret. alio quoq; loco idem Paus. ἐπιδότας numero

plurium commemorat, cum ait: Antonium virum senatorium Aesculapii balnea construxisse, & deorum templum, quos Epidotas vocabant.

Πολιεύς Ζεύς, Polieus Iupiter, id est civilis, vel urbis praeses, aut custos, ab Atheniensibus cultus fuit, cuius simulachrum Leochares fecit, ut est a Paus. proditum. Huic deo haec sacra impendebant. Hordeum tritico mixtum in eius ara, nulla custodia, appositum seruabatur. Bos autem, quae ad sacrificium illuc accedebat, quoad sacrificium frugesque pertractabat, ex sacerdotibus unum ἐξ ἑφορών, id est bouicidam vocabant: hic securim iniiciebat, ex temploque fugiebat, ita enim mos fuit sacri peragendi. Alij eius facti auctorem se ignorare simulantes, securim ipsam ad iudicium agebant. qua de re alibi ita comperio, quod in foro ad Prytaneum ferro rebusque omnibus ἀλύχοις, id est inanimatis iudicia exercerent. quod ex ea causa manasse existimatur, quod Erichthone Atheniensibus imperante, tunc primum bouem ad huius dei aram Buphonus mactauit, securique ibi relicta, ex finibus Atticis aufugit. Securis ipsa fuit ad iudicibus absoluta: quod genus iudicij usque ad Pausania, hoc est Adriani tempora, quotannis celebrabatur. Pollei Iouis meminit et Phurnutus de Nat. deorum, item Stephanus de Urbibus, quo loco agit de Poli Aegypti vrbe. Πολία Iouem, ait, ideo sic vocari, quod a genitiuo πόλιος formetur, vertendo s in ouis. Colebatur & Polias Minerua, ut idem scribit in Alalcomenio. Illud praeterea notat Hesychius, quod δὴ Πολία celebritas ea fuit, quae Athenis agebatur, ab Ioue Polieo deducta, cui Athenienses rem sacram faciebant in memoriam molae & bouis. Sic quidem Graecus codex habet, ἐς μὲν ἡμῶν τῆς Πελῆας ἢ τῆς Βῆς. εἶθ' ἢ τῆς Πελῆκος, id est securis, emendo: propter ea quae supra ex Pausania retulimus.

Panhellenius Iupiter cognominatus ea de causa, quod eius templum Graecis omnibus esset commune. meminit Paus. in primo & secundo. Adrianus imperator Atheniensibus δῖος, id est Iouis παμμελῶν, & item Iunonis templum condidit, & xx marmoris Phrygij columnis insigne. Dicitur est & Hellenius Iupiter, ut est apud Pindarum, quo in loco multa Graecus interpres recitat: quod scilicet Aeacus a suis rogatus, ab Ioue patre pluuiam in magna siccitate impetrarit. Idem & Pausan. refert his verbis: In Moluridis montis vertice Iouis Aphesij, id est, ut 30 Domitius interpretatur, Dimissorij, templum fuit. Ferunt enim, cum siccitas Graeciam inuasisset, post peractum ab Aeaco sacrificium Ioui Panhellenio in Aegina, Iouem quae oblata acceperat dimisisse, atque ita dimissorium appellatum Iouem. Haec ferme Pausanias.

Fuit & in Aegina Panhellenij mons.

Legimus & Liberum vocatum Panhellenon, concessumque Atheniensibus, ut eius nominis templum construerent, ut tradit Dion.

Scotinias Iupiter, ut Stephanus scribit, vel ut Paus. Scotitas, nisi prauè legatur: sic cognominatus a loco, qui fuit in Laconia, ab Hermis vico venientibus, arboribus consitus, cui non arborum densitas tenebras faciebat, attamen ipse 40 Iupiter sic vocatus dicitur ἀπὸ τῆς σκοτίας.

Ambulius Iupiter, cultus apud Laconas in quodam loco, in quo porticus fuere quadrangulares, ibidem & Ambuliae Mineruae ara, & Castorum, eodem cognomine. Paus.

Euanemi Iouis similiter apud Laconas fuisse legimus simulachrum, a bono videlicet referendo vento, ut vox ipsa declarat. Paus. auctor.

Cappotas Iupiter nuncupatus hac ratione. scribit Paus. trib. fortasse stadiis a Gytheo vrbe Laconica saxum fuisse, in quo sedens Orestes, furore ac insania liberatus sit, quare, inquit, lapis ipse lingua Dorica Iupiter Cappotas dicitur est.

Homogynus Iupiter in Aegio versus mare templum habuit, quo loco Agamemnonem ferunt Graeciae principes collegisse, unde nomen est deductum: inibi eum deliberasse de bello Priamo inferendo, ut vlcisceretur Helenae rapinam. ἐμῶν, Homogynus verò Iupiter, id est gentilis, vel cognatus, quae fratres, qui que eiusdem

eiusdem generis fuerant, colebant. Meminit Phurnutus, & Arati Graecus interpres, alique.

Εἰλαπειασὶς Ζεύς, hoc est, ut arbitrato meo interpreter, conuiuialis Iupiter (ἐλαπεινή quippe, magnificum et splendidum conuiuij apparatus, apud Athenenum, & Eustathium, & alios significat) forte cum Dapali Ioue Latinorum conuenit, de quo iam egimus.

Splanchnotomos etiam Iupiter in insula Cyprj cultus fuit, appellatus ab incisione interaneorum & viscerum, meminit in quarto Athenæus.

Γαμήλιος Ζεύς, hoc est, nuptialis Iupiter, quod nuptiarum & matrimonij curam habere putaretur. Huius meminit & Chrysippus, & D. Hieronymus in Iouinianum: Ridiculè, inquit, Chrysippus ducendam uxorem sapienti praecipit, ne Iouem Gamelium & Genethium violet, isto enim modo apud Latinos ducenda vxor non erit, quia Iouem non habent nuptialem. Gameliam quoque Iunonem cultam legimus, qua de re in Iunone satis, ut spero, differemus. Porro Genethium Iouem Graeci vocarunt, quod ei cura foret liberum gignendorum.

Τελέος Ζεύς, hoc est perfectus, vel adultus Iupiter: sic & Iuno τέλεα, crebra & frequens horum memoria Graecis scriptoribus. Scribit Diodorus, Teleo Ioui omnes sacrificasse, & Telea Iunoni, quoniam hos primos nuptiarum duces, ac inuentores omnium existimarunt antiqui. At verò Tegeata, ut Pausan. tradit, δῖος τέλεος aram in foro habuere, statuamque quadrangularem illi statuere, qua figura ipsi gaudent. τέλεος, inquit Hesychius, τελευτή, ἢ ὁλόκληρος: hoc est, perfectior & integer Iupiter. hic & in nuptiis colebatur, & ἴρα τέλεα: unde & nubentes τέλεοι vocati sunt. De Iunone τέλεα suo loco agemus. Sciendum verò illud quoque, περὶ τέλεα dici, & περγάμφα, non modò sacra quae ante nuptias fiebant, sed & munera quae ante offerebantur. Porro & illud attendendum, de poculorum lege, quae religiose antiquis fuit obseruata, & de ea multa a Graecis scriptoribus in primis traduntur. Poculum illud quod Ioui Seruatori propinabatur, id est Soteri, & τέλεος appellabatur.

Ἀρώπειος Ζεύς, Aratrius Iupiter apud Phoenices cultus, Coeli filius ab eis existimatus, & Saturni frater: cui Dagoni nomen fuit, cuius in sacra historia Hebraeorum crebra mentio est. Aratri verò inuētor ab illis existimatus, unde & Ἀρώπειος cognominatus: de quo Philon Byblius in iis quae ex Sachoniathone transtulit, teste Porphyrio philosopho, & Eusebio in primo Praeparationis Euang. Porro de Dagonne in primo Regum, cap. 5. multa leguntur: cum in eius templo captam arcam Domini Palæstini, id est Philistaei, reposuerunt, magno suo periculo, & maiore miraculo. meminit & Suidas. hunc Phoenices frumenti & aratri inuentorem putabant.

Hecalesius Iupiter a Theseo constitutus in terra Attica, a nomine anus Hecales, de qua in Priapeis:

40 Αἰqualis tibi, quam domum reuertens,

Theseus reperit in rogo iacentem. cui & sacra instituit. Plut. alij. Stephanus, ἐκάλω ait populum fuisse Leontidis tribus Atticae, unde sit dicitur Iupiter Hecalius. Hesychius verò, ἐκάλω (inquit) Ζεύς, quem Hecale erexit, sed hac de re multum multa: quorum tamē Politianum inter eos primum fuisse videmus, qui de Hecale permulta scripsit.

Enaësimus Iupiter in Coronea cultus, ait Hesychius. εὐαῖσιμος verò, mitis, suavis, officiosus & bonus est. nam αἰσιμον bonum, verum & honestum significat: αἰσιμοναυτὸν autem, decens & fatale. Sanè Aenaeus etiam Iupiter colebatur in monte Cephaleniae insulae, teste Strabone in decimo, de quo et comment. Apollonij in secundo Argon. quo loco scribunt: Aenus mons est Cephaleniae, in quo Aenaeij Iouis templum est, cuius & Leon meminit in περιπλῶ, & Demost. ἐν λιμένι. item Hesiodus hoc carmine,

50 ἦνθ' οἷον ἄρχαθην αἰνήτω ἠψιμέδοντι, hoc est,

Fūdebantq; preces Aeneio altitonanti. ab Aeno enim Aeneius deflexit. Demum & Enamium Iouem etiam cognominatum innuit Hesychius, quasi dicas consanguineum & cognatum. sed & hoc alibi,

Athous Iupiter etiam appellatus, & cultus in summitate & vertice montis Atho, vbi celebre eius fuit templū. Fuit & Hynnareus Iupiter, vocatus ab Hynnario monte, vt scribit Hesychius.

Lycæus Iupiter à Lycaone dictus, vt Paus. in Arcad. tradit, cui deo & Lycæa certamen instituit. dictus etiam Lycaon in Iupum à Ioue conuersus, quod infantem immolasset. alia tamen apud Ouid. legitur fabula in Metamorph. alia item apud Suidam: quæ cum cognitione digna sit, hinc subscribere non grauabor. Lycaon, inquit, Pelasgi filius, Arcadum rex, patris instituta summa equitate seruabat: sed vt subditos ad iustitiam seruandam quoq; pelliceret, Iouem boni maliq; inspectorem in hospitis forma ad se saepe venire simulabat. quare cum se sacra facere velle, vt deum accepturus, dixisset, eius diuersis ex vxoribus procreati liberi nosse volentes, an deus nec ne venturus esset, pueri clam caeli carnes carnibus sacrificij miscuere, cogitantes deum id minus cogniturum. verum diuina prouidentia factum, vt coorta repente tēpestas, fulminibus ij omnes interirent, qui puerū interfecerāt. Paulō diuersa tradunt ab Hygino, in lib. Fab. ca. CLXXVI. vnde mox Lycæa instituta, quorum cum alibi Pindarus meminit, tū in Olymp. ad Diagoram Rhodium. In Arcadia, inquit, Lycæa Iudi in honorem Iouis Lycæi agebantur, in quibus præmia arma ærea fuere. Sunt qui Lyceam montem Olympum in Arcadia tradant, quem & pleriq; sacrum verticem, hoc est ἱερὸν ὄρος appellat: vnde & Iouem Coryphaum, sunt qui nuncupatum putāt. in eo autem vertice Iupiter educatus ab Arcadibus, traditus est. Nympharum nomina, quæ illum educarunt, fuere, Thisoa, Neda, & Agno. Fuit & fons prope Iouis Lycæi templum, à nomine nymphæ, cuius aqua à sacerdote sacris peractis querna virga permota, nescio qua superstitionosa illusionē, hymbrem largum cælo educebat. Quin & ibidem miracula alia fieri, Græca prodit historia, vt verum illud sit quod scribit Plinius lib. 8. Nullum, inquit, tam impudens mendaciū est, vt teste careat. Itaq; Copas, qui Olympionica scripsit, narrat, Demarchum Parrasium in sacrificio quod Arcades Ioui Lycæo humana etiā cum hostia faciebant, immolati pueri exta degustasse, & in Iupum se conuertisse: eūdem decimo anno restitutum, athlericè restituisse in pugilatu, victoremq; victoria Olympia reuersum. de Lycæo Ioue & Strabo, itē Callimachus, & in eum Scholia, & Hyginus in Vrsæ descriptione: In Iouis, inquit, Lycæi templū qui accessisset, mors pœna erat, Arcadum lege. meminit idem alibi, nec semel. Sed mirū est, quod ex Trogo scribit Iustin. lib. 43. In Palatini, inquit, montis radicibus templū Lycæo, quē Græci Pana, Rom. Lupercū appellant, constituit: ipsum dei simulachrū nudum, caprina pelle amictū est, quo habitu Romę (ait) Lupercalib⁹ decurrūt. hęc ille. Sed de Lupercalib⁹, in eo qd est de Sacrificiis, in 17. Syntag. plura dicemus.

Ammon Iupiter, à nostris, et Græcis in primis, ab arena deducitur: ἄμμον quippe arena vocatur. quod & Plinius libro 12. innuit, cum de ammoniaco ita scribat: Ergo Aethiopiæ subiecta Africa, ammoniaci lachrymam stillat in harenis suis, inde etiam nomine Ammonis oraculo, iuxta quod gignitur arbor. Sanè ex nostris plerique cum afflatu scribūt, inter quos Sex. Pomp. qui libro VIII, hoc est, in aspiratis, ita scribit: Hammo cognominatus, quia in harena putatur inuentus, quæ Græcè hoc nomine ἄμμον appellatur. cui cornua affiguntur arietis, à genere pecoris, inter quod inuentus est. Sed quoniam certiora dicere videntur Aegyptij, quæ ipsi tradunt, etiam afferamus. Amun, aiunt, Iouis est nomē, quod etiam Plutarch. notat in libro Isis & Osiris: notat & Iamblichus. Hinc Græci & Latini parum mutant, Hammonem vocamus. Manethus quidem Aegyptius, eo nomine arcanum occultumque significare tradit. Hecateus verò vocem fuisse ait, cum deum invocabant; eaque vti solebant, cum præcipuè incogni-

cognitum arcanumque vocabant: qua factum ratione, vt Deum illum summum rerum conditorem, vt abditum arcanumque ea voce appellarent. Diodorus Siculus, Ammonem regem Lybię prodidit, qui Rheam Cœli filiam duxerit vxorem, & Amaltheam adamarit, filiumque ex ea Dionysium sustulerit: & quæ apud ipsum cætera leguntur. Hyginus tamen in lib. Fab. Liberū ait in Indiam proficiscentem, cum liti laboraret, Iouem rogasse, vt arietem qui ei aquam monstrauerat, in cœlum collocaret, quod cum factum fuisset, ibi Liber Ioui tēplum construxit, quod Iouis Ammonis vocatum est. cætera apud Hyginum ipsum legito. Herodotus de Ammone lib. quarto multa, & Origenes contra Celsum, quæ & Arrianus in tertio. Idem verò Herodotus libro secundo ait, quod Iupiter cum nollet ab Hercule cerni, ab eo tandem exoratus, id commentus est, vt amputato arietis capite, pelleq; villosa quam illi detraxerat induta, sese ita Herculi ostenderet. atq; inde factum, vt Aegyptij Iouis simulachrum arietina facie confingerent, & ab Aegyptiis Ammonios aiunt accepisse. Ab aliis Ammon traditur, quod in bellis vsus sit galea, cuius insigne caput fuerit arietis: vnde orta sit fabula. Sunt qui ipsum tradant cornua in vtroque tempore paruula habuisse, ac propterea Dionysium ipsius Ammonis filium eodem fuisse aspectu. Cognominatus est & eadē ratione κεραιφόρος, hoc est corniger. vnde Phœstus poeta Græcus, ἄϊς λιβύης ἄμμων κεραιφόρος κλυθίμαϊτι. hoc est, O Libya vates exaudi corniger Ammon, Iupiter. Sic & Lucanus, id est cornigerum vocauit: & Statius. Fuere qui Ammonem arietem Phrixi & Helles putarent, vt Pherecydes prodidit. Eustathius in Dionysium de Situ orbis, consimilia Herodoto scribit. Seruius grammaticus ideo arietino capite ait cōfingi, quod eius essent inuoluta respōsa. quin ea nutu & renutu aliisq; signis dabantur, quod & Strabo & Eustathius prodidēre. Arati interpretes Latinus, qui ab aliquibus Bassus, ab aliis Cæsar fuisse existimatur, quod alibi diximus, arietem cœleste signum Iouem esse scribit, qui Liberum ducentem exercitum per Africam, sitientem ad aquam duxerit. itaq; ibi à Libero templum constructum, & oraculum: & cætera, penè eadem quæ Seruius & Lactantius grammaticus in tertio Theb. super ea verba, Licet aridus Ammon inuideat. Hinc etiā Catullus cecinit, Oraculū Iouis inter æstuosi. Porrò & multa Hyginus in Astronom. poetico & in lib. Fab. cap. CXXIII. At verò alij nonnulli in Theoean quampiam mulierē oraculum retulere. Martianus: Ammon, inquit, apparuit cum cornibus arietinis, & vestimēto lanicio, ac sitientibus vndam fontis exhibuit. De quo & Sidonius in Hendecasyllabo ad Felicem:

Non hic Cyniphus canetur. Ammon,

Mitratum caput eleuans harenis. Sed si plura de Ammone cupis, lege Q. Curtium in quarto, & Diodorum Siculum libro xvii. & Arrianū in tertio, qui Alexandri Maced. de Ammone historiam copiose executi sunt.

Assabinus Iupiter ab Arabibus dictus, auctore Plinio. nā vbi de cinnamo & cinnamomo lib. xii, ita propemodum scribit: Gignitur quidē in planis, sed densissimis in vepribus rubisque, difficilis collectu. metitur non nisi permiserit deus. Iouem hunc intelligunt aliqui. Assabinum illi vocant. XLIII boum caprarumq; & arietum extis impetratur venia metēdi, non tamen aut ante ortum solis, aut post occasum licet. Sarmēta hasta diuidit sacerdos, deoq; partem ponit. atq; de Assabino hucusq;. Fuit & Sabis deus apud Arabas, de quo Plin. eodem libro de thure agens: Thus, inquit, collectum Sabotam camelis conuehitur, porta ad id patente, digredi via capitale leges fecere: ibi decimas deo, quæ vocant Sabim, mensura, non pondere sacerdotes accipiunt. Ruellius hæc verba desumens Theophrasto ascribit, & Sabim Solem interpretatur. & quidem Solis delubrum Theophrastus, sed non Sabim vocauit.

Anxurus, vel Anxurus Iupiter cognominatus in Italia, in tractu Campaniæ, habitu pueri imberbis, cuius est mentio in octauo Vergil.

Circūmq; iugum, queis Iupiter Anxurus arnis

Præfides. quo loco Seruius: Circa tractum, ait, Campaniæ colebatur puer Iupiter, qui Anxurus dicebatur, quasi ἀνδρ' εὐρεῖς, id est sine nouacula, quia barbam nunquam rasisset.

ἑλευθεῖος Ζεὺς, quem apud Latinos tum Liberatorem, tum Liberalem, & libertatis auctorem interpretatum legimus. Pleriq; Græca libentius voce dixerunt, Iouem Eleutherium vocantes. de eo sic tradit Hesychius: quod Medis effugientibus, Eleutherius Iupiter erectus est, quem & aliqui ἑπιθεῖα vocauerunt, id est seruatorē. Hic & Syracusis cultus fuit, & à Tarentinis, & à Plataensibus, & in Caria. Hyperides orator: O viri (inquit) iudices, hæc quidem Iouis appellatio facta est, vt Eleutherius voce, propterea quod ἑλευθεροί, id est liberti porticum construxere propinquam. Didymus tamen & Arpocratio grammatici falli Hyperidem asserunt, quod ideo vocatus sit Eleutherius: sed quod contra à Medis deus Athenienses liberauit, & quod inscriptio quidam ἑπιθεῖα, id est seruator fuit: Eleutherius autem, id est liberator nuncupatus sit, id quod & Menæder manifestè ostendit. Et certè Plato in Theage, Athenis Eleutherij Iouis porticum fuisse ostendit, cum ibi Socratem & Demodocum colloquētes inducit. Templi verò, imò etiam porticus mentio est in Oeconomico Xenophontis. Sed & illud non te fugiat, duas in primis porticus Athenis fuisse, alteram Iouis Eleutherij, hanc scilicet: alterā, quæ βασιλεῖος, id est regia vocabatur, vt Arpocratio est auctor. porro & tertiam porticum legimus, quæ αἰετῶν quidem dicta, cognominata verò ab imaginum varietate ποικίλη, Pœcile. Verum ne à proposito recedam, Thucydides libro secūdo Histor. in oratione legatorum Plataensium, de Ioue Eleutherio apud Plataas ita meminit: cum Pausaniam ait, Cleombroti filium, post Græciæ liberationem à Medis ἡ ἀρχὴ δὴ ἑλευθεῖω δούσαντα ἰδρᾶ, id est in foro sacra facientem Ioui Eleutherio, conuocatis omnibus sociis, & agrum & urbem Plataensibus reddidisse. Et Strabo libro nono scribit, apud Plataas eo loci, quo Græci Mardonium cum trecentis Persarū milibus occisione deleuerunt, Eleutherio Ioui templum constructum fuisse, & certamen gymnicum cū coronis institutum: ludosq; ipsos Eleutheria, id est liberatoria appellata. Paus. quoq; in Bœoticis, Eleutherij Iouis aram non longè à communi Græcorum sepulchro describit, quod ad Plataas ingressum fuit, quo loco quinto quoq; anno certamen celebrat. Idem Paus. in Attica, Eleutherio Ioui cū Adriano statuas erectas fuisse meritas ait. quin & post Macedonum victoriam, in qua præclare cū se gessisset, Leocritus Protarchi filius occubuit, Eleutherio Ioui statuam erexere. Longior omnino sim, si tibi multa, quæ collegi, afferre hoc loco voluero. Vnum illud non mittam, quod apud Dionem historicum legitur. Cum Thræseas philosophus iussu Neronis, abscessis venis sensim extingueretur, manu extensa exclamauit, Iupiter liberator hūc tibi sanguinē libo. hoc est Græcè, Ζεὺς ἑλευθεῖα, ἢ τὸ ῥᾶμα πονέω. Sunt qui hoc Senecæ attribuāt. Nam Cor. Tacitus lib. 15. Senecam scribit, cum vi veneni perire non posset, stagnū calidæ aquæ introiisse, & respexisset proximos seruorum, addita voce, libare se liquorem illum Ioui Liberatori.

Σωτήρ, hoc est, Seruator Iupiter, vt diximus, à Græcis cognominatus, quod à Medis eos liberauit, Iouis Seruatoris tamen aram multo antè erectam fuisse ab Hercule, Amphyrion ait apud Euripidem in Hercule Furēte, ex deuictis Minyis. Sed nos quanto hoc rectius cognomine IESVM CHRISTVM dominū nuncupamus, qui nos suo benignus cruore in veram æternæ vitæ libertatem asseruit: Strabo libro 9. ait, in Piræo templum Seruatoris fuisse, in cuius porticu mirabiles fuere tabulæ celeberrimorum artificum. Arrianus libro octauo, de gestis Alexandri, tradit ipsum Alexandrum, vbi intellexit Nearchum & classē totam suā seruata, Ioui σωτήρι, cæterisq; deis malorū depulsoribus, & marinis, ludos gymnicos & musicos edidisse, celebrēq; pompā induxisse. Sed et ἑπιθεῖος Iouis meminit Phurnutus & Hesychius. Illud certè tibi vt recitē, par visum est: Aristotelē philosophū legasse suo testamēto in Stagira Ioui Soteri, & Mineruæ Soteræ

Soteræ, animalia lapidea quatuor cubitorū, quod Laertius scribit ex voto nuncupato pro Nicanoris salute. Vnde est mirū, nescio quos scripsisse pro Minerua Soteræ, id est Seruatrice, Iunonē Sospitam reposuisse. Sed enim præter Iouem, & alios quoq; deos Soteros nūcupatos, hoc toto opere offendes. quin & M. Cicero hanc vocem interpretatus est, Seruatorem dicendo. Quare etiam non mirum tibi videri debet, si Conseruator etiam Iupiter cognominatus est, vt memini me legere in vetustis nomismatibus: vt in Diocletiani quidem vno, in cuius priore facie ipsius effigies, in posteriore verò Iouis imago stans, dextera duas sagittas, vel potius duo fulmina, sinistra hastam habet eiectam, cū his literis, IOVI CONSERVATORI. In altero quoq; eiusdem C. Val. Diocletiani, à tergo cuius idem erat Iupiter, dextera Victoriolam porrigens, sinistra verò hastam erectam habet: Inscriptio, IOVI CONSERVATORI ORBIS: quod & supra in Ioue custode diximus.

Σωσιπολις etiam Iupiter cognominatus, hoc est urbis seruator. scribit Strabo libro 14, de Anaxenore citharædo Magnesiæ agens, qui propter eam artem in theatris erat celebratus: sed multo magis, quod ei quatuor urbium tributa vt acciperet, concessit M. Antonius, & milites, quin etiā illum patria auxit satis, quæ illum sacra purpura Sospolidis Iouis induit, vt eius imago & inscriptio testatur in foro posita. quo loco mihi videtur Strabo, ciues, & Anaxenora, M. quoque simul Antonium irridere.

Κόνιος Ζεὺς, id est, vt Domitius apud Pausaniam interpretatur, puluereus Iupiter, cuius templum Athenis fuit sine tecto.

Λαρισεὺς Ζεὺς, Larisseus Iupiter, vt Strabo & Stephanus scribunt, à Larissa dictus: cuius nominis multæ sunt causa, quas ambo colligunt. quidā tamē λαριεσιον δία, alij λαριεσιου vocant. Sed tamen supra oppidum ad Caystri campū Larissam vnā esse, scribit Strabo, aquarum & vinetorum rerūq; cæterarum præstātia insignem, vnde Ioui nomen. Sed & Larissenus Apollo dictus, vt Stephan. notat, à pago Ephesi, vt alibi dicemus.

Κλωῖος Ζεὺς, Iupiter Cængus. Aeschylus in Glaucio Pontio, vt est apud Strabonem in decimo,

Ἐν βοιωτικῷ πλὴν ἀμφὶ κλωῖος διὸς
ἀκτιῶ, κατ' αὐτὸν τρυβον ἀθλίς λιχᾶ. hoc est,
Qua flexus Euboicus, ad Cæni Iouis
Aetiam, penes sepulchrum infelicis Lichæ.

Ouid. in nono, de Hercule:

Victor ab Oechalia Cæno sacra parabat, Vota Ioni.

Seneca in Tragæd. Qua templa tollens ara Cæni Iouis. apud Sophocel. in Trachiniis notat interpres, Herculem post captam Oechaliā, ducta Iole peruenisse ad Eubœæ promontorium Cænum, ibiq; ædificasse Iouis Cæni templū. Stephanus verò Cænum appellare videtur, à Canis: quod oppidum fuit nō solum Euboicū, sed & aliarū regionū. Quin & duplici n interdū ait scribi, hoc est Cænus. aduocat & Strabonē in tertio decimo Georg. qui Cænas describit, vnde Cæneus Iupiter est nūcupatus. In codice tamen Aldi, κνωῖος per iota proferri videt.

Aenesius Iupiter, hoc est Græcè, αἰνήσιος Ζεὺς, dictus est ab Aeno monte Cephaleniæ, in quo ipsius Iouis fuit sanum, cuius meminit Leon in πρὸς πλο, hoc est in libro Nauigationis, & Demosthenes ἡνδρῶν λιμῶν, id est in portibus. Strabo quoque in decimo huius meminit, cū de Cephaleniā agit. Sed et grammatici apud Apollonium Rhodium in secundo Argon. vbi de Strophadibus & Plotis insulis loquitur, de Aenesio Ioue multa: inter quæ & Antimachum in Lyde poemate aduocant, & Hesiodi istud,

ἦθ' οἷγ' ἐν χιᾶθιν αἰνῶς ἐψέμεδοντι. hoc est,
Hic præces fundunt Aeneio altiregenti. Vbi vides Aeneium vocatum, pro

Aenesio. Legimus insuper apud Hesychium, ἐναῖσιμος Iouem in Coronea nuncupatum:

norum praesidem, alij conterminum deum, religiose ab antiquis colebat, in terminis ipsis conseruandis, adeo vt in octauo legum Plato primam in victus ratione & agriculturæ legem, *δῖος δέος*, id est Iouis praesidis terminorum, esse statuerit. Meminit & Demosthenes in oratione *περὶ τῆς ἀλοήσεως*, & Iul. Pollux. lib. nono Iouis Horrij, & *σῆλης ἰφοείας*, hoc est, columnæ Terminalis. Dionys. i. tē Alicarn. lib. 2. vbi de Termino agit, ait Numam Ioui Terminali terminos sacrasse, vt plenus in Termino dictum est. de *δέω* verò, in Ioue Imperatore actum est.

Neptunum etiam cultum apud Delphos hoc Orj cognomento, legimus apud Pausan. in Phocaeis. Hinc Iupiter Omarius, de quo sic obseruat diligentissimè B. Aegius. sic enim ait: Omarius Iupiter à loco, quo de Stephanus: Omari-
10 rion vrbs Thessaliæ, vt Theopompus scribit in Philipp. *οἱ τὰ ὄντα πρῶταί τε, καὶ ἀθηνῶν, τὸ ἰθὺν δὲ ἀμάρειον καὶ ἀμαρείον*. De Ioue Omario Polyb. lib. 11. quem locum sic vertit Sipontinus: Siquidem Crotoniata (tametsi Crodemata in vulgatis codicibus scriptum sit, tam Latinis quàm Græcis) Sybaritæ, Cauloniata, compositis inter se vnamiter rebus, primò Omarij Iouis templum publicè constituerunt, vbi & conciones fieri, & cum populo agi posset. hæc ille. Sed nihil ad Polybium, ni fallor, Omarius Iupiter facit. Proinde pro Omarij, Omorij scribendum censeo. siquidem ex Græco *ὀμοείος δῖος*, quasi contermini Iouis legitur, quæ vera est & genuina lectio. nam sic illæ clarissimæ ciuitates in cōmunis regionis terminis, confiniove, pro loci commoditate Iouis huiusce templum construxerunt.
20 hætenus Aegius.

Tomarios, & Tmarios (vtrouque enim modo apud Hesychium legi) Iupiter cognominatus in Dodona. meminit Claudianus Tomari Iouis. scribit Stephanus, montem Tomarum Dodonæ, quem & aliqui Tomorum vocant: vnde gentile nomen Tmarius. quidam etiam montis incolas *Ζωμάρης*, & *τμάρης* nuncupant. Phauorinus verò & ipse *τμάρης* legit, aitq; sub ipsum esse templum in Dodona apud Thesprotian, qua ex re Tomuri sunt à poeta nuncupati hypophetæ, id est, vates Iouis *ἀπὸ τῶν ὀδῶν, καὶ χαμβίνων*, hoc est, qui illotis essent pedibus, & humidor mirent. Item *τμάρων*, mulieres vates.

BELVS Iupiter existimatus est à Babylonis & Assyriis, cuius non nodò in gentium historiis, mentio, sed in sacris. quare visum est, aliquanto altius ex variis scriptoribus quæ de eo comperi, repetere. Scribit in primis Seruius, Beli nomen ratione non carere. El quippe Assyriorum lingua Solem significat, vnde aspiratione adiecta Græcè *ἠλιος* est vocatus. alij non Assyriorum lingua, sed Phœnicum putant Hel solem vocari, vnde Helius deducatur, qui mox & Belus dictus sit. Quin & Seruius tradit, quòd Hal Punica lingua deus dicitur. apud Assyrios verò Hel dicebatur, quadam sacrorum ratione Saturnus & Sol. Sane non vnus fuit Belus. nam super ea Vergilij verba ex primo Aeneid.

— *Calataq; in auro*

*Fortia facta patrum, series longissima rerum,
Per tot ducta viros, antiqua ab origine gentis.*

Per tot, inquit, ducta viros, à Belo primo Assyriorum: vt, Ab antiquo duranti cinnama Belo. Ab eo vsque ad Belum patrem Didonis, qui & ipse Assyrius fuit. hinc est, Quam Belus & omnes à Belo soliti. Ergo hæc est generis series: Iupiter, Epaphus, Belus priscus, Agenor, Phœnix, Belus minor, qui & Metres, mox Dido & Pygmalion. Sachoniaton autem in phœnicum theologia, Belum inter Saturni filios connumerat, & Iouem fuisse asserit: id quod & Eusebius. Legimus & alterum Belum Iouis nepotem, Epaphi regis Aegyptij filium, qui & alium Belum genuit. Porro & Belus prior, Iupiter Babylonius post consecrationem dictus est. Hunc puto Belum, scribit Plin. sideralis scientiæ inuentorem
50 fuisse, eique Assyrios gemmam dicasse, quæ Beli oculus vocetur. Cyrillus verò libro tertio contra Iulianum Cæs. Belum etiam Arbelum nuncupatum prodit, & primum à subditis hominem dei nomen accepisse, eique Assyrias gentes & finitimas

finitimas sacrificia impendisse, coluisseq;: quod et Eusebius scribit in Chronicis. M. Cic. in lib. de Nat. deorum, Herculem, qui quintus ab eo connumeratur, in India Belum vocatum affirmat. Vt hoc loco mittam, quæ à Berofo, Metasthene, & Archilocho traduntur, auctoribus mihi suspectis: ab aliquibus tamen ita cultis, vt eorum quosdam videam ita in eorum lectione infenuisse, vt etiam cōmentarios in eos plerumq; monstrificos composuerint. Sed ad Belum redeo. Scribit Diodorus Siculus in histor. Osirim multas colonias deduxisse, Belumq; colonum in Babyloniam traduxisse, Neptuni & Lybies filium, qui propter Euphratem sedē posuerit, & sacerdotes Chaldaeos instituerit. Hesychius quoq; Belum
10 Neptuni filium cum circumflexo accentu asserit, cum graui verò limen & viam domus. Templum autem Beli amplissimum ac magnificentissimum alio loco describit Diodorus, & Herodotus in primo: quod tamen non legi in Vallæ codice, sed in Græco, quod in medio vrbs Babylonis cōstructum fuit. eius meminit & Arrianus libro histor. 3. Sed locupletius multo libro 7. quo loco describit à Xerxe dirutum, ab Alexandro instaurari demandatum fuisse. Legimus apud Dionem in hist. in Apamea Syriæ Iouem etiam Belum cultum fuisse, qui Seuerō imperatori, cum adhuc priuatus esset, responsum dederit ex Homericō versu, eum imperaturum. quin & imperium iam adeptō, ex eodem poeta etiā respondisse, quæ apud ipsum Dionem leguntur. Philo Byblius, nō ille Hebræus, & Eusebius, scribunt Iouem à Phœnicibus nuncupatum Beelsamen, quod nomē nostram linguam interpretatum significat cœli dominum. Hieronymus libro primo in Oseam, Semiramis ait, cum Zoroastrem magnum Bactrianorum regem prælio superasset, in tantam peruenisse gloriam, vt patrem suum Belum referret in deum, qui Hebraicè dicitur Bel, & in multis prophetis, maximèq; in Daniele. Hunc Sidonij & Phœnices, inquit, appellabant Baal, qui idem sit qui Belus. vnde & Didonem Sidoniam regij generis, cum Aeneam suscepisset hospitio, hac patera vina libasse apud poetam legimus, qua Belus & omnes à Belo soliti. Baal autem Græcè *ἐχώς*, Latine habens interpretatur: vnde Baalim, me habēs. Ad hæc & Beelphegor habemus in sacris literis Moabitaram deum, quem quidam Priapum deum interpretati sunt, vt Ildorus libro octauo, quo loco multa de Belo scribit. Sed & Theophyl. in Osea, de Beelphegor multa effert, & ipse Priapum fuisse existimat. alij Saturnum & Beel quidem dei ipsius nomen, phegor verò loci, vbi coleretur. Belem etiam deum Aquileiensem, cultum summa religione, qui Apollo crederetur, auctor est Herodianus in hist.

Νεμειτης Ζεὺς, Nemeetes Iupiter, vt scribit Steph. vocatus à Nemea regione Elidis, vbi habitauerunt Dryopes. Suidas quoq; in dictione *νέμεος*: Nemeos, inquit, qui in Nemea Locridis est, significatur. Nam qui apud Elin Nemeæ ciuis, Nemeus scribitur, & Nemeæus: quin & *νεμειτης*, vt manifestum est ex Ioue Nemeete. Hunc eundem crediderim esse, quem Nemeæum Paus. nominat in Argolicis. ita enim scribit, de Cleone postquam locutus esset: In his, inquit, montibus leonis adhuc specus ostendit, & Nemea regiuncula abest fermè inde stadiis 15. in ea verò Nemei Iouis templum spectaculo dignum, præterquam quantum discissum est, tectum & simulachrum nullum relictum: lucus est circa templum ex cupressis: & ibidem Ophelten in herba à nutrice expositū, & à serpente interfectum ferunt. Subiūgit & alia quædam, de sacrificio & celebritate, quæ ibi ab Argiuis celebrant, & de Opheltæ sepulchro, quæ lucē afferunt iis quæ à Statio in Theb. & Strab. in octauo scribunt. Scribit Thucydides in tertio, & cum statua in tēplo Nemæi Iouis habuisset, quo templo fertur Hesiodus poeta ab incolis interemptus, cum oraculum accepisset se in Nemea hoc esse passurum.

50 Elacataus Iupiter, qui & *ἐλακταεύς*, teste Stephano, vocatus est. à monte verò Thessaliæ Elacataeo denominatus fuit.

Mechanci etiam Iouis statuam legimus apud Pausan. sed eius mentionem habitam alibi non succurrit, nisi in Corinth.

βαγαῖος Ζεύς, Bagæus Iupiter Phrygius, uti Hesych. & Phauorinus scribunt. Bagæus significat tum magnum, tum multum ac velocem.

Κάμυρος Ζεύς, Comyrus Iupiter, ait Phauor. in Alicarnasso colebatur.

Στάμνιος Ζεύς, Iupiter Stamnius videtur appellari ab Aristophane, ut à Phauorino notat, cum inquit, *σταμνίος υἱός*, id est Stamnij filius, Iouis scilicet. sub his enim verbis intelligimus vinum in vase. Dionysius enim, Iouis filius. Stamnios quippe vas est, hoc est ὑδρία, κάλαμος, κάλαθος, quin etiam stamnia, vasa vinaria.

Asbameus Iupiter dictus, cuius Ammianus Marcel. lib. 23. hist. his verbis meminit: Apud Asbamei Iouis templum in Cappadocia, ubi amplissimus ille philosophus Apollonius traditur natus, apud oppidum Tyanam, stagno effluens fons cernitur, qui magnitudine aquarum inflatus sese resorbens, nunquam extra marginem intumescit. Sanè pro Asbameo Ioue, quidam Apameum legit: de hoc aliud mihi non succurrit.

Marnas Iupiter dictus apud Gazæos in Phœnicia, & cultus, ut D. Hieronymus scribit in Esaiam. significat autem Marnas Cretensibus virginem.

Cynetheus Iupiter sic cognominatus, quoniam venationem Arcades, utpote rudes, antiquitus exercebant. venandi verò ars κωνηδία & κωνηγετική Græcè vocatur, & κωνηγέτης & κωνηγός venator. quare Cynegetes Iouis potius cognomen ipse putarim, quam Cynerheum: licet id libentius docti quidam scriptis suis asserant, & Dionys. Alicarnas. lib. 1. antiquit. 20

Hicetesius Iupiter, hoc est, ἱκετήσιος Ζεύς, deprecabilis videlicet, & qui supplicum preces audit, & familiaribus miseretur: Hesychius. hinc ἱκετήρια dicunt, quæ ipsæ sunt supplicationes, & supplicandi modus: & ramus insuper oleæ, lana obvolutus, quo in his supplicationibus utebantur antiqui, qualis ferme ἐστὶν ἰώνη. Sanè idem Iupiter & ἱκεστής etiam appellabatur, ut est apud Euripidem in Hecuba, ubi ei à Polyxena supplicatur. De Ioue Icesio etiam mentio fit apud Phurnutū, & Græca in Aratum Commentaria, & Lucianum, si rectè memini. Orpheus in Argon. ἱκεστής Ζεὺς κέραι λυτῶν, id est, Hicestisq; Preces natæ Iouis. Apollonius in secundo, ἱκεστής πρὸς Ζεὺς, id est, Hicestium ante Iouem. Julius Pollux in octavo, Solonem scribit tres iurare deos in Plynteriis permisisse, ἱκέσιος, καὶ δάροσιος, & ἔφακ- 30
σηριος: hoc est, supplicem, expiatorium, & depulforium.

Catharsij Iouis mentio est apud Pausaniam in Eliacis, cuius aram describit in Olympia, prope deos ignotos. ab aliquibus Piacularis Iupiter interpretatus est.

Cosmetas, κοσμητῆς Ζεύς, quem Imperatorem & Principem Iouem interpretari possumus, à Lacedæmonis cultus, cuius templum (ut Paus. scribit) non longè à porticu fuit, quæ ad meridiem vergebat.

Salaminius Iupiter colebatur in Salamina Cypri, cuius templum, ut Cor. Tacitus scribit, Teucer Telamonis, patris ira profugus posuit.

Ἐπικαρπῆς Ζεύς, Iupiter qui in summitatibus montium coleretur: Hesychius. In montibus enim Ioui, & aliis plerisque deis aras ut plurimum veteres statuebant. 40
quin & legimus in sacra Hebræorum historia id sæpe reprehendi. ab ἐπι & ἀκρῆς dictus, hoc est, in vertice.

Ἐπικαρπιῆς Ζεύς, id est fructifer, seu frugifer Iupiter: colebatur verò in Eubœa, ut Hesychius scribit. vnde ἐπικαρπία, fructuum copia. Epicarpj Iouis & Phurnutus meminit.

Taramis Iupiter dictus à Barbaris, qui ut grammatici obseruant, humano sanguine placabatur. Lucanus in primo,

Et Taramis Scythicæ non mitior ara Diæ.

Alij legunt, Taranis, & cum th aspirato ab aliis ascribitur, & in Cypro colunt: ego certè comperti nihil habeo. 50

Mandragoras Iupiter, teste Hesychio, dictus est & herbae genus, quod vinum & somnum inferat, hoc est, οἰνικός & ὑπνωτὸν. Inde etiam Mandragoritidis Venus appellata.

Abretani

Abretani Iouis templum in Mysia fuisse legitur, in quo suem comesse, aut mastasse, piaculum fuit. meminit Strabo.

Phaethon, Iouis stella appellat Ciceroni, Apuleio, Martiano, aliis: *μολοβοθάρα* à Chaldæis dicta, teste Hesychio.

Laprius Iupiter etiam cognominatus, ut Lactantius in primo docet, à Laprio Iouis comite. Elaphrum tamen in Creta cultum fuisse, apud Hesych. legimus.

Vesfurus Iupiter: Vesfuri Iouis sanum antiquissimum barbarorum, ut puto, Thraciæ, sanctissimumq; M. Cicero à L. Pisone direptum scribit, in ea oratione quæ in L. Pisonem dicta est. De eo præterea nihil aliud comperi.

10 Sunt & plura alia Græca Iouis cognomina, quæ sparsim inter legendū apud scriptores offendes. nos tibi hinc penè nuda subsignabimus, etiam ut cunq; à me Latine relata, ne tibi vel lectori detur interpretandi labor, nisi ubi ego fortasse (ὅ μιν αἰεὶ γρηγόρεος) dormitauero. Quis enim tam oculatus Lynceus, qui longè interdum à signo & scopo non aberret, nedum collimet?

Νεφέληγρέτης Ζεύς, hoc est nubium coactor, vel nubes congregans Iupiter, *παρά ἀγέρω καὶ νεφέλη*, quod videlicet nubes cogat: & ut quidam transulère, Nubi-coga: huius mentio frequens est apud Homerum, Hesiodum, et Poetas ceteros. idem exponit Phurnutus. Sunt qui non ab ἀγέρω, sed ab ἐγέρω potius deducant, hoc est, quod nubes excitet. meminit & Lucian. in Timone.

20 Μητιέτης Ζεύς, frequenter à poetis appellatus, hoc est consultor, uel consiliator Iupiter, quia rebus consulere creditus: vnde & prouidus quoq; à Cretensibus cognominatus, id est *παροχεύς*, ut Diodorus notat, & consultor. hinc & Phurnuto & Pausan. in Attica *βουλαῖος* dictus.

Ἐεῖος Ζεύς, Vrios Iupiter appellatur, qui à Latinis imperator dicitur, de quo supra diximus. tu, quæ illic scripsimus, repete.

ὑψιμέδωλος Ζεύς etiam cognominatus, quod superiora regat, & curet. nam cum μέδω, tum μέδω, imperare, regere, curareq; significat.

30 Gragus Iupiter in Lycia, Drymnis apud Pamphylios dicebat, Promantheus apud Tyrios, Aethiops & Gyrapsius: ut est apud Lycophronem, ὁ δρῦμνιος δαίμων, *περμανθεύς, αἰθίοπος, γυράσιος*. id quod & Isaacius interpres obseruauit. sed Strabo & Eustath. Crangum montem faciunt, qui tauri partum significet, vnde potuit Iupiter appellari.

Ἐφακισήριος Iupiter, & item Iuno: ab Hesychio cognominati, quasi qui sanandi seu curandi vim gerant, *παρά τὸ ἔφακίω*.

Ἐπιπνος Ζεύς in Delphis dictus, ἐπιπνος in Chio, & vtrunq; videtur à facili inspiratione. vtriusq; & Hesychius meminit, quem si audiamus, hunc *ἰοππνος* dicemus, illum *ἔπιπνος*, hoc est bonum somnum inducentem. nam & ipsum somnia immittere, alibi ostendimus. Porro & in Chio quoq; eodem auctore *παλιναῖος Ζεύς* colebatur.

40 Ἐπινύτιος Ζεύς in Creta cognominatus, Hesychio: ubi & ἐπισατήριος etiam colebatur, hoc est qui magistratibus præesset, & ἐπισάριος ibidem, teste Phauorino, nisi corruptè legatur. & *παλαῖος Ζεύς*, qui in miseris succurrit.

Μεδιεύς Ζεύς, Medineus Iupiter à Lydis cultus. Idem ait Hesychius, & *παλλαντίος Ζεύς* in Pontica Trapezonte: & *πανόπτης*, hoc est cuncta videns, & oculatus Iupiter, in Achaia: & ἐπικρίσιος Ζεύς, hoc est promiscuus, in Salamine.

Ἐπιθήμιος Ζεύς, id est, qui in sublimi altari vel tribunali esset. cultus verò in Siphno insula. *μαζεύς* verò & cultus & nuncupatus à Phrygibus. Item ab Atheniensibus *ἑσφῆσιος*, & ἐπωπετής, *παγκρατής* & *πάγχυρος*, & ἔφακισήριος Ζεύς, id est depulforius: Pollux.

50 ἱεελίδης Ζεύς, item & Ζητήης Iupiter, in Cypro dictus.

Ἐρρηῆς Ζεύς, quasi dicas liberator, & seruator Iupiter. item ἔρρηθ.

Ἐψήμιος Ζεύς, idem & ἑψήμιος, Iupiter boni nominis & famæ: quasi dicas inculpatus. *ἱεελήμιος Ζεύς* in Rhodo, *βαλαῖος* verò in Sidone cultus, in Co *ἐπιμαχράδης*.

atq; hæc ferè ex Hesychio: vti etiam ἐπικλύπῳ Iupiter, quasi tu dicas fur et dolosus. Item μαριταῖς, & ἐπικλυλίδῳ ζῆς, quæ cognomina vt plurimum apud Hesychium, & Phaurinum, & Suidam etiam leges aliqua.

Σινωπίτης ζῆς apud Dionysium de situ orbis, μέμφιος. nam Sinopion mons est Memphidis: vel à Sinope vrbe Pontica. Eustathius ibidem. vel à Sinope flumine. B. Aegius: Intempestus, tonans, quasi hyemalis & nimis tempestiuum appellatur à Statio Theb. 11. Contra Vergilius, cum clementiam verni temporis vellet ostendere, dixit:

Iupiter & lato descendit plurimus imbrī.

Hæc Lactantius Thebaidos enarrator, & B. Aegius. Sed & quanquã plerunq; 10 in malum, Alastora etiam, illum nuncupatum legimus, vt apud Phurnutum & Hesychium: & item παλαμναίου, vt alibi notauimus.

Alastor etiam, & Palamneus Iupiter, teste Phurnuto, dictus, quod videlicet delinquentes puniret. vnde & Palamnei & Alastores, παρὰ ἀλαστώα, de quibus alibi etiam scripsimus. ex Polluce.

Iupiter Syllanus Plut. in Lycurgo, B. Aegius. Paganicus etiã in vetustis moribus, in iuscript. onibus, sicut Assilij, quod oppidum in Vmbria, visit: IOVI PAGANICO SACR. EX INDVLGENTIA DOMINORVM SVCCESVS PVBLICVS MVNICIPVM ASINATIVM SER. AMOENIANVS AEDEM CVM PORTICIBVS A SOLO SVA PEC. FECIT. 20 ITEM MENSAM ET ARAM D. D.

Si verò tibi fortè PROSPER V. C. visus ero leuissima quæq; sectari in his deis interpretandis, ne mirum videat. Renunciatum enim mihi est, nescio quem virum, illum quidem eruditum, editionem hanc meam suo quodam libro auertisse. Ego autem omnibus, nedum illi, vt audio, etiã legum perito, facile concedo facundiam & eruditionem etiam: cura verò & studio haud ita multis herbam, vt dicitur, dederim. Legitur ille quidem, diuq; legatur, vix à me per amici nostri B. Barbulei diligentiam visus. Noster etiam, vt spero, rerū saltem copia, si minus eruditione & eloquentia, tibi in primis, & per te etiam studiosis, fortasse non erit ingratus. Quare me ad ceteros deos describendos conuerto, Iuno 30 nemq; Ioui iurè coniungam, fratriq; tuo Paulo Pasetho dono mittam, vt sicuti vos & sanguine & amore fratres, ita deos fratres iunctos sub nomine vestro in lucem dare constitui.

SYNTAGMA TERTIVM, DE IVNO.

NE, HYMENÆO, ET TALASSIO: AD D.

PAVLVM PASSETHVM C.

Cum superiore Syntagmate de Ioue, eiusq; imaginibus nonnullis per multa collegerim, illudq; 40 fratri tuo Prospero, V. Clariss. ob illius erga me merita, benevolentiamq; singularem dicauerim: nunc cum de Iunone Iouis sorore sim acturus, quatum ingenij mei mediocris facultas tulerit, tibi hoc Paule Pasethe, qualecunq; sit munus, dare constitui, vt omnibus testatam facerè mutuam nostram inter nos, nec vulgarem benevolentiam, qua vinculo etiam bonarum disciplinarum iungimur, & sacrarum in primis literarum: in quibus tu ita inuigilas, & tales progressus facis, vt paucos in hac tua iuuenili aetate senes & prouectos, pares in eis interpretandis habere videaris: miramur, vt qui ex ipsis fontibus haurias, hoc est, ex Hebraeis literis, quas multo studio & sudore assecutus, nullos pretermittens labores, nullis etiam sumptibus parcens. Sed isthæc missa nunc faciam, tuo pudori ac modestie consulens, cum & longè re ipsa præstes. Atq; adeo Iunonem ipsam aggre- 50 diar. Ne te tamen hac ipsa ludicra & lenia à seruis tuis studiis auocent, nisi tanti sper, dum aliquando animum recreare ac remittere libuerit. Vale: votisq; tuis aspires, qui hodie corda discipulorum suo numine afflauit.

IVNO

IVNO.

IVNO, Græcè Ἥρα vocatur: Iouis, vt inquit Varro, coniunx. & is Cœlum, hæc Terra, quæ eadem Tellus: & ea dicta, quod vnâ cum Ioue iuuat. At Cicero in secundo de Nat. deorū ait: Aer, vt Stoici disputant, interiectus inter cœlum & mare, Iunonis nomine cōsecratus. Quin & Græci Ἥρα ipsum aera interpretantur, vnde & Iunonis templum Ἥραιος vocatur. & Macrobius, Iunonem aeriam dictam scribit, quod ipsa aer putaretur: vel quod in eo regnaret, vt ait Martianus. Iuno Iouis ideo coniunx, vt Placiades interpretatur, quod aer igne feruescat. nam & Theopompus in Cypriaco carmine, & Hellanicus in διὸς φιλολογία, quam descripsit, ait Iunonem ab Ioue vincam catenis aureis, & degrauatam incudibus ferreis: illud nihilominus dicere volentes, quod aer igne cœlesti coniūctior, duobus deorsum elementis misceatur: id est, aquæ & terræ, quæ elementa duobus superioribus grauiora sunt. Idem interpretatur & Phurnutus. id verò ex Homero sumptum, cuius hi sunt versus ex x v Iliad. rhapsodia, vtcunq; à me expressi,

An memores, cum de sublimi pendula, iunxi

Incudes geminas pedibus, manibusq; catenas

Ex auro solido, tibi sic per nubila cœli

20 *Suspensæ potuere dei haud succurrere quicquam:*

Et reliqua, vt ad propositum redeam. Finxerunt præterea ipsius Iunonis idolon, vt æream forficem præferret, sumpta tralatione ac metaphora ab incidente capillos forfice: & purū corpus ostēdens. Memini etiã me videre aureum pulcherrimum Neruæ imp. nomisma, in cuius tergo matrona erat, cum radiata corona, in throno sedens, læua sceptrum, dextra forficem præferbat. ego Iunonem iudicabam. literæ tamen quæ in eo legebantur, hæc fuerunt: FORTVNAE P. R. Tu videris, quare id factū. Dicta vero Ἥρα, vt in Cratylo Plato scribit, quasi ἔρατι, id est amabilis, propter amorem quo ab Ioue afficit. Fortè etiam ad sublimia spectans, qui hoc nomen primum instituit, ἄρα Ἥρας nuncupauit, & obscure loquutus est, ponens in fine principium: quod tibi quidem patebit, si nomē illud frequenter pronunciaueris. ita enim apud Platonē Socrates est locutus. Sed vt facile tibi Platonis scrupus eximatur, ἀπὸ si primā literam in fine posueris, Ἥρα fiet. hinc Arnobius in 111, doctè scribit: Nam si Iuno aer est, quemadmodū vos ludere ac dictitare consuecistis, Græci nominis posteritate reperita, nulla soror & coniunx Iouis reperiet. Alij porro Ἥρα dictam scripsere, quasi Ἥρα, id est sacram, quod sacris præsit nuptiis. Iunonem, Apuleius in x ita effinxit: Mulierem honesta forma, habentē in capite candidum diadema, & sceptrum manu gestantem. Coronabat interdum lilio: Iunonis enim flos liliū. & rosa Iunonia vocabatur: id quod à fabula infantis Herculis, ab Iunone ablatiati deductū in nostro Hercule scripsimus. Ad hæc & pyleones ferta legimus apud Spartanos, quibus Iuno coronabat. Calceos in pedes Iunonis aureos, cū Hesiodo ceteri inducūt. Pulchre etiã Iuno Argis efficta legitur. vite enim, vt Callimachus ait, ornata. qua de re ita in lib. de Corona Tertullianus: Argis, inquit, Iunonis signum palmite redimitum, subiecto pedibus eius corio leonino, insultantem ostentās nouercam de exuuiis vtriusq; priuigni, Bacchi scilicet & Herculis. Sed iam præstat huius deæ cognomina interpretari. Et quoniam in priuicis Iuno, vt dixi, nuptiis præse putabatur, quæ illi ea de re cognomina attributa sunt, afferemus: & ea primū, quæ quapiam imprecatione in nuptiis Mercurij Martianus cōmemorat. Iuno pulchra, inquit, licet aliud tibi nomen consortium cœleste tribuerit, & nos à iu- 50 uando Iunonem, vnde & Iouem dicimus, nominemus: siue te Lucinā, quod lucem nascentibus tribuas, ac Lucetiam conuenit nuncupari. nam Fluoniam, Februalemque, ac Februam, mihi poscere non necesse est, cum nihil contagionis corporeæ sexu intemerata pertulerim: Interducam, & Domiducā, Vnxiā, Cin-

k 3

xiam, mortales puellæ debent in nuptias cōuocare, vt & earum itinera protegas, & in optatas domos ducas: quæ cum postes vngent, faustum omen affigas: & cingulum ponentes in thalamis nō relinquant: Socigenam te, quas vel in partu discrimine, vel in bello protexeris, precabūtur: Populonam plebes, Curitim debent memorare bellantes. Hic te Aeriam potius, ab aeris regno nuncupatam voco. Hæc quidē Martianus. hæc etiam de Iunone Arnobius cognomina: Nulla, inquit, soror & coniūx omnipotentis reperietur Iouis, nulla Fluuionia, nulla Pomona, nulla Ossipagina, nulla Februalis, Populonia, Cinxia, Caprotina, & cetera. Hesychius porrō Iunonē à Babyloniis vocari tradit ἀδά, à Tyriis vero ἰνία, ab aliis quibusdam βηλάθης, licet hoc nomine alij Venerem interpretentur. 10

ἰω δρχαία ἡρα: id est, superfluentem Iunonem appellatam apud Lacedæmonios, legimus in III. lib. Paus. Hypercheriæ (inquit) Iunonis delubrum ex oraculo ædificatū, cum agrum Eurotas latē diluisset: operis antiqui signum, Veneris Iunonis appellat. ad eam pro filiarū nuptiis sacra facere matronas solēne est.

Lucina Iuno dicebatur, quanquam & Diana, vt dicemus, quod lucem nascētibus dare crederetur: vnde etiam Lucetia. Varro de Ling. Lat. cum de Proserpina ageret, quæ & ipsa Iuno inferna dicta est: Ideo verō videtur, inquit, à Latinis Iuno Lucina dici, vel quod est è terra, vt physici dicūt, & lucet: vel quod ab luce eius qua quis conceptus, vsq; ad eā qua partus quis in lucem vnā viuat, donec mensibus actis produxit in lucem: facta à iuuādo & luce Iuno Lucina, à quo 20 parentes eam inuocant. Lucina enim nascentium dux, quod menses huius hoc vidisse antiquas apparet, quod mulieres potissimum supercilia sua attribuerunt ei deæ. Hic enim maximē debuit collocari Iuno Lucina, vbi à deis lux datur oculis. Hæc Varro. Festus quoq; Supercilia, inquit, in Iunonis tutela esse putabant, quod iis protegantur oculi, per quos luce fruimur, quam tribuere putabant Iunonem, vnde Lucina dicta est. Plin. tamē in X V I Nat. hist. dictam ait à Iuno, vbi eius ædes condita fuit, vbi lotos fuit miræ vetustatis. Ouid. in Fastis vtranq; opinionem his carminibus attigit:

Gratia Lucina dedit hæc tibi nomina lucis,

Vel quia principium tu dea lucis habes.

30

Lucina Iuno fingebatur, si antiquis nomismatibus credendum, hoc modo, vt est in Faustinae Aug. Pij. Aug. Fil. in cuius tergo matronæ stolatæ imago stans cernitur, quæ dextera pateram, sinistra hastam tenet, his literis ascriptis, I V N O N I L V C I N A E. Opigena Iuno, teste Sex. Pomp. quod in partu opem ferat, etiam appellata fuit. Natalis etiam Iuno videtur à Tibullo dici, quod natali die coleretur. Ita enim canit,

Natalis Iuno sanctos cape thuris aceruos,

Quos tibi dat tenera docta puella manu.

Idem quoque poeta Genium Natalem cognominavit, dum ad eū ita cecinit, 40

At tu Natalis quoniam deus omnia sentis.

Ita verō dixisse videtur, vt Græci γυναικίαις, quo nomine non Iouem modò, sed & Lucinam & Genium cognominant.

Egeria quoq; à mulieribus colebatur, quod eam partui egerendo opitulari credebant: auctor Festus. id quod alio loco etiam retulimus.

Iuga Iuno appellata, vel quod Iuges, vt ait Pompeius, sunt eiusdē iugi pares, vnde & coniuges, vel vt scribit Seruius in quarto Aeneid. super ea Didonis verba, Ne cui me vinclo vellem sociare iugali. Iugali, inquit, propter iugum quod imponebatur matrimonio coniūgendis, vnde etiam Iuno Iugalis dicitur. Iugæ Iunonis ara fuit Romæ in vico, qui ideo Iugarius dictus erat, vt Festus ait. Scribunt alij, quod ad hanc aram veteri ritu nubentes vinculis iungebātur, in omen futurae concordiae. Existimauerim Iunonem hæc Iugam, illam esse quam Græci ἰυγία appellat, cuius in V I suæ Metamorph. meminuit Apuleius, in Psyche 50

appre-

apprecatione ad Iunonē. ita enim ait: Quam cūctus oriens Zygiam veneratur. quo loco interpretes, vir doctissimus, ariolat quidem nescio quo pacto cognomen hoc Iunonis esse, sed nihil præterea. nos id apud Dionysium Alicarnas. vbi artem scribit nuptialis orationis, deprehendimus. cuius verba, non vt amicus meus interpretatus est, elegantissimè quidem, sed parū ad propositum nostrum. Sic ergo Alicarnas. Enimvero Iupiter & Iuno primi coniungentes dei sunt, & copulantes: atq; hic quidem Pater omnium vocatur, hæc verō Zygia, quod fœminam mari coniungeret. hoc est, ἀπὸ τῆς ζυγῆς γυναικὸς τὸ θῆλυ τῷ ἀρσένῳ. Hæc quidē Alicarnas. Nam rectè quidem amicus meus Iugam transfudit, verum in re præsentī nō congruebat. Interpres quoq; Pindari in Neme. vbi fit mentio de τείλα Iunone, ita scribit: Iuno enim ipsa est γαμηλία, καὶ ἰυγία. atque hac de re satis.

Γαμηλία ἡρα, hoc est nuptialis Iuno, in nuptiis colebatur. Plutarchus in præceptis connubialibus ait, Iunoni Gamiliæ rem sacram facientes, cum reliquis sacris fel nō consecrant, sed eximentes post aram proiciunt. id scilicet significare legislatore, neq; quid bilis, neq; iracundiæ in nuptiis esse oportere. meminit & Eusebius in tertio Præparat. euang. Scribit Phauorinus, Cecropem (qui Diphyes ideo dictus est, id est, naturæ duplicis, quod Athenis primus nuptias instituit) Gameliā etiā Iunonē statuisse, & Gameliona mensem: quod & Charax scribit. Gameliæ quoq; Iunonis, vt paulò antè meminimus, Græcus Pindari interpres mentionem facit. Gamelium præterea Iouem inter Iouis cognomina retulimus. Nec tibi illud hoc loco præteribo, γαμηλίαις θεός, καὶ γυναικίαις θεός, hoc est Nuptiales & Natales deos coluisse veteres, quod vel in primis ostēdit Dionys. Alicarnas. vbi de nuptiali oratione præcepta præscribit.

Τείλα ἡρα, hoc est perfecta Iuno, vel vt Poggius vertit apud Diodorum, Perfectrix, vel potius Nuptialis: nam Iul. Pollux in tertio ait, & matrimonium vocari τέλαος, & τέλοι qui matrimonium ineunt, quin & ipsa conjunctionis actio ἡραπέλαος: ab Iunone præside nuptiarum, quam in primis virgines ante nuptias sacrificiis placabant. Pindarus in Nem. in hymno ad Thiazum Vliæ filium Argium, de Hebe Herculis vxore loquens, τέλαον, id est Iunonem Hebes matrem vocat. 30 vbi Græcus enarrator inter cætera & hoc ponit: τέλαος δὲ ὁ γαμος, ἀπὸ τῆς τέλεως τῆς βίης καὶ παροδῆσός τῆς. hoc est, τέλαος autem nuptiæ, propterea quod perfectionē vitæ præparant. Citat & hoc Aeschylus, ἡρα τέλαος ζηνὸς θύναϊα δάμαρ. id est: Iuno Telea Iouis vxor cubiculi. Narratur in Commentariis Theocriti hæc fabula desumpta ex cuiusdam Aristotelis libro, qui scriptus fuit de templo Hermiones. Iupiter cum insidiaretur Iunoni, vt cum ea iaceret, eam conspexit procul à cæteris deis (adeò parum tutæ solæ vagantur virgines) mutatus in coccyga, id est in cuculum in monte confedit, qui prius Thronax dicebatur, postea ex re Coccyx dictus est. quin & κόκυξ, id est cuculus Iupiter, ipse & cultus & nūcupatus fuit Argis. Cuculus ergo Iupiter tempestatem simul commouit: vbi cum sola in monte Iuno esset, ea parte qua postea constructa est Teleiæ Iunonis ædes, cuculus Iupiter, ob tempestatem horrorem in virginis Iunonis gremium deuolauit: quem Iuno miserata veste contexit. tum verò Iupiter suam indutus formam, Iunonem est amplexatus. illa matris metu abnuebat, donec pollicitus connubium obtinuit. post verò ab Argiuis Iuno maximè culta, in cuius templo ibidem constructo simulachrum hac specie positum fuit. Ipsa Iuno in solio sedens, manu sceptrum tenebat, in cuius summitate cuculus fuit. hæc fermè in commentarijs, & in Pausan. Corinthiacis. Homerus in Iliade huius concubitus meminit: quare à Socrate apud Platonem culpatur, nam statim humi cum dea Iupiter concubuit. ac ne in cubiculum quidem ingredi sustinuit, in terram est 50 collapsus, ea locutus quæ mortales amore capti solent. Super quem Homeri locum in eius defensionem aduersus Socratem Proclus, & Procli magister Syrianus, vt putatur, multa scripsere, quæ ego missa facio. Sanè & de Telea Iunone aliàs fabulam legimus. Temenum ferunt Pelasgi filium in Arcadia

apud Stymphalum habitasse, quo in loco Iunonem educauit, atq; triplex inde dea, & sacrum cognomen adepta est. Nam *παρθένος*, id est virgo primum vocata est: dein cum Ioui nupta fuisset, *τέλειος*, id est adulta & perfecta, cumq; demum cum Ioue diffideret, *χήρα*, id est vidua appellata est. Stephanus quidem, apud Hermionem Iunonis *παρθένος* celebre fuisse templum affirmat. Pausan. apud Plataenses templum fuisse scribit cum magnitudine, tum statuarum ornatu in signe. ingredientibus siquidem Rheia in saxo cernebatur, enixa Iunonem fasciis involuere, quam ex Saturno concepisset. Iunonis vero statuam *τέλειος* vocabant, recta magnitudine, & conspicua erat statua ex lapide pentelesio. inibi etiam inerant Praxitelis opera. Alterum porro erat simulachrum Iunonis sedentis, quod Callimachus fecisse aiunt: ea *νυμφολομένη Ἥρα* dicebat, id est, Iuno nubens: cuius historiam plenius in Ioue Cithærone Iretuli: vnde, si libet, repete. & in Cithæronia Iunone nonnulla dicenda. Sanè & sororiam Iunonem nuncupatam lego, vt apud Festum in Sororio tigillo, vbi de eius ara agit, & Iani Curiatij.

Interduca, & Domiduca Iuno, vocabatur à Romanis, quòd ad sponsi aedes sponsas comitabatur, vel earum iter protegeret. meminit Martianus, vt ostēdimus. D. etiam Augustinus libro septimo de Ciuit. dei. Hæc tamen est, inquit, Interduca pueris, & opus facit cum deabus ignobilissimis, Abeona & Adeona. tum etiam paulò post subiungit: Ponitur autem Iuno, quia interduca est, & domiduca, quasi pro sit quicquam iter capere, & domum duci.

Vnxiã Iuno cognominata, teste Martiano. ea verò causa videtur, quòd vetus Romanorum mos fuit, vt nouæ nuptæ mariti domum intrantes, axungia postes vngerent. ea enim religione tenebantur, vt axungia putarent pleraque mala arceri. Seruius Grammaticus libro quarto Aeneid. morem fuisse ait, vt nubentes puellæ simul cum venisset ad mariti limen, postes antequam ingrederentur, ornarent laneis vittis, & oleo vngerent. & inde sunt vxores dictæ. Sed Plinius & Massurius, non oleo, aut axungia, sed lupino adipe postes inungere moris fuisse, prodiderunt: ne scilicet malum aliquod medicamentum inferretur.

Cinxia Iuno, vt idem scribit Martianus, quòd cingulum puellæ ponentes in thalamis, à Iunone protegantur. At Festus: Cinxia, inquit, Iunonis nomen sanctum habebatur in nuptiis, quod initio coniugij solutio erat cinguli, quo noua nupta erat cincta. Vnctionibus, inquit Arnobius in tertio, superest Vnxiã, cingulorum Cinxia replicationi. Porro de cinguli seu zonæ solutione, in Lysizona Diana copiosius agemus.

Socigena item Iuno, vt idem tradit Martianus, cognominata, quòd nubentes associet ac copulet.

Populona, seu Populonea Iuno etiã cognominata, quam populus seu plebs precabatur, vt innuit Martianus. In Papyriano etiam iure relatam est: Aræ vicem præstare posse mensam dicatam, vt in templo Iunonis Populoneæ augusta mensa est. meminit & Macrobius in tertio Sat. Quidam Populoniam vocant, quod ex nuptiis populi procreentur. Populoniam præterea & Fulguræ mentio est apud Augustinum libro sexto de Ciuitate dei, ex Seneca, quod alibi etiam retulimus.

Magna Iuno, id est *μεγάλῃ Ἥρα* cognominata, vt obseruat Macrobius libro Saturnaliũ tertio, ex Cassio Hemina: Samothracas deos ait eisdem esse Romanorum penates, & proprie dici *Διοὺς μεγάλης*, & *θεὸς χερσῶν*, & *θεὸς δυνατῶν*. Secundum quam doctrinam ait Vergilium loquutum, quum cecinit: Iunonis magnæ primum prece numen adora. *τὴν μεγάλῃς* nominasse videtur Ouidius in Fastis,

Μορτε sub Exquilio multis incædiuis annis

Iunonis magnæ nomine lucus erat.

Sanè & maxima Iuno dicta est. Vergilius in octauo: Tibi enim tibi maxima Iuno, Mater sacra ferēs. quo loco Seruius varias eius potestates fuisse ait, vt Cur

retis

retis, Lucina, Matrona, Regina, dicatur. & dicunt theologi ipsam esse Matrem deũm, quæ terra dicitur, vnde ei etiam porca sacrificatur. Porro & Bona vocata fuit Iuno. Vergilius: Adsit lætitiæ Bacchus datur, & bona Iuno. *τὴν χερσῶν* vocasse videtur, & *τὴν δυνατῶν*, cum ait, Dominamq; potētem, vt Macrobius etiam obseruat.

Regina Iuno à Latinis cognominata, quòd soror & coniunx Iouis, deorum atque hominum regis: quæ, vt Camillus dictator in oratione scripsit, quam ad Pop. Rom. habuit, transuecta à Veis fuit in Auentinum, & celebri die summo matronarum studio dedicata. Scribit etiam P. Victor, templum Iunonis Reginae à Camillo D. D. Veis captis, in Auentino, hoc est, in XIII regione vrbis. Hanc historiam his verbis Lilius in v. ab v. c. narrat: Cum iam humanæ opes egestæ à Veis essent, amoliri tum deũm dona, ipsosq; deos, sed colentium magis, quàm rapientium modo, cœpere. nãq; delecti ex omni exercitu iuuenes, purè lautis corporibus, candida veste, quibus deportanda Romam regina Iuno assignata erat, venerabundè templũ iniere, primò religiose admouētes manus, quod in signũ more vetusto, nisi certæ gētis sacerdos atrectare non esset solitus: deinde cum quidam seu spiritu diuino tactus, seu iuuenili ioco, visne Romam ire Iuno? dixisset, annuisse: cæteri, Romam conclamarunt. inde fabulæ adiectum est, vocem quoq; dicentis, Velle, auditam. motũ certè sede sua, parui molimenti ad miniculis, sequētis modò accepimus, leuè ac facilem translato fuisse integrãque in Auentinum, æternam sedem suam, quò vota Romani dictatoris vocauerant, perlatam, vbi templum ei postea idem qui vouerat Camillus, dedicauit. Frequens verò Reginae Iunonis apud scriptores mentio. vide & Plutarchum in vita Camilli, qui rem copiose describit. Libet hoc loco eiusdem Liliij verbis referre sacrum illi deæ peractum: Ab æde, inquit, Apollinis boues fœminæ duæ albæ porta Carmentali in vrbem ductæ: post eas duo signa cupressea Iunonis reginæ portabantur: tum septem & viginti virgines longam indute vestem, carmen in Iunonem Reginam canentes ibant, illa tempestate forsitan laudabile rudibus ingeniis, nunc abhorrens & inconditum, si referatur. Virginum ordinem sequebantur Decemuiri, coronati laurea, prætextatiquè: à porta iugario vico in forum venere, in foro pompa constitit, per manus veste data, virgines sonũ vocis pulsu pedum modulantes inceserunt. inde vico Thufco, Velabròque, per boarium forum in vicum publicum atque eadem Iunonis Reginae perrectum: ibi duæ hostiæ à Decemuiris immolatæ, & simulachra cupressea in eadem illata. adhuc Lilius. Templum etiã Reginae Iunonis habuisse Capitolium, testis est idem ipse Lilius, quod Cn. Flaminius bello aduersus Ligures vouerat, meminit & M. Cicero ad Equites Roman. in oratione antequam in exilium iret. Decet etiam non sileri, vt Plinij verbis agam, Et Ardeæ templi Iunonis reginæ pictorem, præsertim ciuitate donatum, ibique carmine, quod est in ipsa pictura, his versibus:

Dignis digna loco picturis condecorauit

Reginæ Iunonis supremæ coniugis templum,

Marcus Lilius Elotas Aetolia oriundus,

Quem nunc & post, semper ob artem hanc Ardea laudat.

Quos versus ego eo libentius ascripsi, quo & ipse agnoscas antiquitatem, quàm simplici & incondita vteretur dicēdi figura. Addit & Plin. eos versus scriptos fuisse antiquis literis Latinis: quas quæ essent, aliàs ostendi. Reginae Iunonis etiam Virgilius in illo meminit:

Ast ego quæ diuinum incedo regina, Iouisq;

Et soror & coniunx.

Quo loco notandum, vsum poetam verbo Incedo, quod ei deæ proprie conuenit. Quin & ab hoc prouerbiũ Græcum factum est, *βαδίζεις ἡρώους ἐμπιπλεγμένους.*

Λεγόμενος. hoc est, incedere Iunonium complicatum, scilicet gradum. meminit Atheneus libro XII. Horatius in Sermonibus, Vt si Iunonis sacra ferret.

Moneta Iuno, à Romanis cognominata. nam cum non multo ante urbem captam à Gallis, terramotus factus esset, ferunt vocem exitisse à Iunonis templo, quod erat in arce, vt de sue plena fieret procuratio. quo circa ait Cicero, Iunonē illam appellatam Monetam, à moneo videlicet verbo denominatam. Monetæ Iunonis crebra est scriptoribus mentio. Lucanus,

Numina miscebat castrensis templa Monetæ.

Ouidius Monetam à Camillo factam cecinit:

Arce quoq; in summa Iunoni templa Monetæ

Ex voto memorant facta Camille tuo.

Scribit Macrob. cal. Iunij ædem Iunonis Monetæ dicatam fuisse. T. Liuius in VII ab v. c. ait, L. Furium creatum dictatorem contra Auruncos, quod bellum ab repentina populatione ereptum erat, inter ipsam dimicationem eadem Iunoni Monetæ vouisse, cuius damnatus voti victor fuit. Senatus ædem faciendam iussit, locus in arce destinatus, quæ area ædium M. Manlij Capitolini fuerat: anno post quàm ædes vota erat, Monetæ dedicata fuit. Lactantius verò libro secundo Instit. ait, Iunonis Monetæ simulachrum, cum captis Veis vnus ex militibus ad eam transferendam missus, iocabundus ac ludens interrogaret, vtrum ne Romam migrare vellet? respondit, velle: addit Val. Max. eam deuectam Romam. Sunt qui in Auentino monte collocatâ, sunt qui in Capitolio memorent. Est & ab aliis traditum, repositam in tertia urbis regione, vt apud P. Victorē est videre. Nec desunt, qui, quæ de dea Moneta traduntur, in deū Aium Allocutium referant: qui redarguuntur ex iis quæ in Aio deo scripsimus, & ante me à Crinito. atque ideo hic parcius. At mihi hoc tibi nequaquam prætereundum duco, T. Liuium lib. quinto ab v. c. referre, non Monetam è Veis aduectâ, sed reginam Iunonem: id quod planius ostendemus. Seruabant verò in æde Monetæ libri lintei, qui dicebantur, in quibus imperij Rom. fata continebantur. Vidi & in quibusdam nomismatibus antiquis, ipsam à tergo eorum effictam, cum hac inscriptione, DIVAE MONETAE. Suidas de Moneta aliam recitat historiam, quam vt à Græco scriptore acceptam refero. ait enim: Cum Romani pecunia indigerent in bello contra Pyrrhum & Tarentinos, Iunonem orasse: quæ illos monuit, si iustitiæ armis vterentur, pecuniam eis non defuturam. quod cum Romanis rectè contigisset, Monetam Iunonem veneratos esse. eius rei signum fuisse, quod nomisma, id est moneta inscripta in eius templo asseruabatur.

Sospita Iuno Lanuuij in primis colebat, magno cultu, vt docet Liuius: cuius simulachrum fingebatur cum pelle caprina, & hasta & scutulo, & cum calceolis repandis, vt de Nat. deor. scribit Cicero. Liuius quidem lib. VII ab v. c. Lanuuinis, inquit, ciuitas data, sacræque sua reddita cum eo, vt ædes lucusque Sospitæ Iunonis communis Lanuuinis municipibus cum pop. Rom. esset. Idem in 1X. Decad. III. In æde, ait, Iunonis Sospitæ Lanuuij, cum horrendo fragore strepitum editum. P. verò Victor in X. urbis regione, hoc est in Palatio, ædem Matris deum commemorat, cui fuerit conterminum delubrum Sospitæ Iunonis. Meminit & M. Cicero in oratione pro Muræna, cui ait Cofs. sacrificare solitos. Sil. lib. XIII,

Lanuuiio generate, inquit, quem Sospita Iuno

Dat nobis Milo, Gradiui cape victor honorem

Tempora murali vinctus turrita corona.

Sospitæ autem Iunonis delubrum dicatum lib. 2. Fast. cecinit Ouid. vt alibi notauimus, cal. Feb. Sospitem Iunonem, inquit Festus, quam vulgò Sospitem appellant, antiqui vsurpabant, cum ea vox ex Græco videatur sumpta, quod est σῶζω. Illud præterea par est vt te moneam, cum de Sospita agunt scriptores, pro Lanuuiio

nutiō, Lauinium plerumq; perperam scribi, repugnante syllaba: vt apud Ouid. in Fast. & Silium lib. XIII, non multo antè notauimus. Offendit etiam modò qui Sospitam Iunonem, pro Sotera Minerua in Aristotelis testamēto reposuerit, quod est apud Laertium.

Matutam Iunonem etiam cognominatam videmus. T. Liuius lib. quarto de bello Maced. Aedes, inquit, eo anno aliquot dedicatæ sunt: vna Iunonis Matutæ in foro olitorio vota, locatâq; quadriennio antè à Cn. Cornelio Cos. Gallico bello, Censor idem dedicauit. Quidam arbitrantur Romæ fuisse ad Capitolij radicem, vbi hoc tempore diui Andree est templum in Mentuza, pro Matuta. Sed hæc cōiectamus. Certè P. Victor in XI regione urbis ædem Iunonis Matutæ cōstituit in foro olitorio, vbi & Pietatis ædes. Fuit cum ego vererer, ne mendum esset in T. Liuiō, & fortasse pro Matuta Sospitam scribendum, præsertim quod eadem Decad. lib. II, votam ædem Iunoni Sospitæ ab ipso Cornelio legamus bello Gallico, quo ex voto victoriam reportauit.

Nouella Iuno calabatur à pontificibus, id est vocabatur in mensium calendis, vt ex Varrone & aliis ostensum in nostro de Annis, mensibus, &c. Hinc & Calendaris etiam dicta.

Calendaris Iuno vocabatur ab antiquis, quoniam omnes calendas ipsi attributas existimabant: in primisq; Laurentes patriis religionibus suis seruabant, qui & hoc cognomen Calendaris Iunonis ceremoniis, vt Macrobius scribit, adiderunt, & omnibus calendis huic deæ supplicabant. Sed & Romæ quoque pontifex minor in curia Calabra Iunoni rem sacram faciebat, & regis vxor, id est sacrorum regina porcam, vel agnam in regia Iunoni immolabat.

Februalis Iuno, quæ & Februata, & Februla. seu Februa nuncupabatur, vt ex Sex. Pomp. in lib. de Annis & mensibus, &c. diximus, quod ipsi eo mense sacrificabant: eiusq; feriæ erant Lupercalia, qua die mulieres februabantur à lupercis amiculo Iunonis, id est, pelle caprina. Martianus præterea ita Iunonem: Februa-lem ac Februa mihi poscere non est necesse, cum nihil contagionis corporeæ sexu intemerata pertulerim.

Caprotina Iuno à Romanis culta huius dies festus nonæ scilicet Iulie ancillarum erat, quo die liberæ pariter & ancillæ sacrificabant sub arbore caprifico, in memoriam Benignæ Virtutis, quæ ancillarum animis pro conseruatione publicæ dignitatis apparuit. Nam post urbem captam cum sedatus esset Gallicus motus, res verò publica esset ad tenue deducta, finitimi opportunitatem inuadendi Romani nominis aucupati, præfecerunt sibi Posthumium Liuium Fidenatium dictatorem, qui mandatis ad Senatum missis postulauit, vt si vellent reliquias suæ ciuitatis manere, matres familiæ sibi & virgines dederentur. cumq; patres essent in ancipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tutela, vel Tutilla, seu Philotis (sic enim variè legimus) pollicita est, se cum cæteris ancillis sub nomine dominarum ad hostes iuram. habitiq; matrum familiâs et virginū sumpto, hostibus cum prosequentium lachrymis ad fidem doloris ingestæ sunt. quæ cum à Liuiō in castris distributæ fuissent, viros plurimo vino prouocauerunt, diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis, ex arbore caprifico, quæ castris erat proxima, signum Romanis dederunt. qui cum repentina incursione superassent, memor beneficij senatus, omnes ancillas manu iussit emitti, dotemque eis ex publico fecit, & ornatum quo tunc erant vsæ gestare concessit, diemque ipsum nonas Caprotinas nuncupauit, ab illa caprifico ex qua signum victoriæ ceperunt: & Caprotina culta Iuno, sacrificiūque statuuit annua solennitate celebrandum, in quo lac quod ex caprifico manat, propter memoriam facti adhibebatur. historia meminit Plutarch. diem Ouidius in Arte designat:

Porrige et ancilla, qua poenas luce pependit

Lusa maritali Gallica veste manus.

Varro de Ling. Lat. Nonæ, inquit, Caprotinæ, quòd eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificant, & sub caprifico faciunt, & è caprifico adhibent virgam.

Curis Iuno à Sabinis nuncupata, & deinde à Romanis. nam hastam curin Sabinis appellabant. Cato in Originibus (si quæ leguntur fragmenta, legitima sunt) Quirinalis, inquit, collis à Iunone Sabinorum dea, quam illi Curitim, id est hastatam Iunonem vocant. etenim hastam curim & curinam proferunt, quia his simul & Hetruscis non est litera Q, sicut Romanis. Idem & Festus scribit. Hinc etiam à priscis institutum legimus, vt nubentium caput hasta comeretur, quam Cœlibarem vocabant, quòd essent in Iunonis tutela nubentes constitutæ. Meminit etiam his verbis Arnobius, vir antiquitatis doctus. lib. contra Gentes 11. Cum, inquit, in matrimonia conuenitis, toga sternitis lectulos, & maritorum Genios aduocatis, nubentium crinem cœlibari hasta mulceris, puellarum togulas Fortunam defertis ad virginalem. De cœlibari etiam Plut. in quæstionibus Romanis, & in Fast. Ouid. Festus: Cœlibari, inquit, hasta caput nubentis comebatur, quæ in corpore gladiatoris stetit abiecti, occisiq; vt quemadmodum illa coniuncta fuerit cum corpore gladiatoris, sic ipsa cum viro sit: vel quia Matronæ Iunonis Curetis in tutela sit, quæ ita appellabatur à ferèda hasta, quæ lingua Sabinorum curis dicitur: vel quòd fortes viros genituras ominetur: vel quòd nuptiali iure imperio viri subiicitur nubens, quia hasta summa armorum & imperij est: quam ob causam viri fortes ea donantur, & captiui sub eadem veniunt, quos Græci *δορυαλώτες, κει δορυκτιτες*. Sanè Græci *κυριτίας ηρας* vocant. Nam Stephanus, *κύρις*, ait, metropolis Sabinorum, vnde gentile Cyrites, & possessiuum Cyretius, & Cyretia Iuno. Ineptè Seruius in primo Aeneid. scribit Iunonem Curetim dictam, quod curru vteretur & hasta: vt est, inquit, hic illius arma, hic currus fuit. Sed iam de Curiti Iunone satis: cætera quæ restant de Iunone, sequamur.

Zeuxidia Iuno Argis culta. nam cum Argis in Aegyptum Apis rex migrasset, boues illuc transmisit, & seminandi rationem: quam rem cum iunctis bobus rex effecisset, Iunoni Zeuxidiae templum ex re construxit, & spicas flores Iuno-
nis vocauit.

Tropæa Iuno à Lycophrone est appellata, quod illi trophæa dicarentur, vt notant grammatici: vt etiam Ioui Trophæo, & Tropæucho. vt iam notatum est, in Ioue.

Lacinia Iuno, sic cognominata ab Italiae promontorio. Verg. Attollit se diua Lacinia contra. Quo loco Seruius ita scribit: Lacinium templum à rege conditore dictum, secundum quosdam à latrone Lacinio, què illic Hercules occidit, & hoc loco expiato iuueni templum constituit. Strabo libro v. post Iapygiū promontoria tria, deinde Lacinium Iunonis templum, superiore ætate locupletis. donariis frequentis. refertum, cuius deprædati templi historiam legimus apud T. Liuium, Val. Max. Lactantium, & alios. Liuius libro quarto tertiæ Decad. Vrbs, inquit, Croto murum in circuitu patentē xii. mil. pass. habuit, ante Pyrrhi aduentū in Italiam. Post vastitatē eo bello factā, vix pars dimidia habitabatur. Flumen, quod medio oppido fluxerat, extra frequentia tectis loca præterfluebat muros, procul iis qui inhabitabant. sex millia aberat ab vrbe nobile templum, ipsa vrbe nobilius, Laciniae Iunonis, sanctū omnibus circa populis. Lucus ibi frequēti sylua, & proceris abietis arboribus septus, læta in medio pascua habuit, vbi omnis generis sacrum Dæ pascebatur pecus sine vlllo pastore, separatimque egressi cuiusq; generis greges nocte remeabant ad stabula, nunquam insidiis ferarum, non fraude violati hominum. magni ergo fructus ex eo pecore capti, columnaq; inde aurea solida facta & sacrata fuit: inclitumque templum diuitiis etiam, non tantum sanctitate fuit. Hactenus Liuius. Ex hoc templo Fuluius censor tegulas marmoreas cum sustulisset, quibus ædem Fortunæ equestris,

equestris, quam Romæ fecerat, tegetet, mente captus est, & amissis duobus filiis in bello consumptus est. hoc scribit in primis Lactantius in 11. & T. Liuius libro secundo quintæ Decad. plenius totam historiam exequitur duobus locis. Idem T. Liuius 111 Decad. scribit, ad Hannibalis recessum ex Italia, delubrum Iunonis Laciniae violatum à cæde fuisse. nam Italici generis milites, qui eum sequi in Africam abnuerant, qui in id confugerant, in ipso cædè trucidauit. Scribit Plin. in secundo, apud auctores reperiri, in Laciniae Iunonis ara sub diuolita cinerem immobilem esse, præstantibus vndiq; procellis.

Feronia Iuno à plerisque credita. Serulus enim grāmaticus ait: Apud Circeios & Rutulos Iuno virgo colebatur, quæ Feronia dicta fuit. Feroniæ verò templū summo cultu fuisse, testis est historia. Scribit T. Liuius, Hannibalem diuitijs & donarijs illud spoliasse, intactum ob religionem ad id tempus. Idem quoq; auctor ait, cum prodigia procurarent, statutum fuisse, vt libertinæ mulieres, vnde Feroniæ donum daretur, pecuniam pro facultatibus suis cōferrent. Dionys. Alicarn. in secundo scribit, cum Lacedæmonij quidam ob duras Lycurgi leges Lacedæmone excessissent, vbi multum mari agitati fuissent, quòd deis vouerūt in quamcunque primū terram incidissent, sedes in ea se posituros: cum circa Pomentinos primū constitissent, Feroniam ab æquorea latrone locum nominauerunt. fanūq; Feroniæ deæ construxere, cui vota nuncuparunt: quam quidem, inquit, vnus nunc literæ detractioe Feroniam vocant. hæc fermè Alicarnass. qui & libro tertio, cū de bello agit, quod aduersus Sabinos Tullus rex gessit, ita scribit: Post hoc, inquit, bellum aliud Romanis astitit ex Sabinorum gente. Principium autem & causa eius fuit huiusmodi. Fanum est communiter à Sabinis & Latinis honoratum, sanctum maxime inter cætera, eius deæ quæ Feronia vocatur, quam vertentes in Græcam linguam alij quidem *αἰθοφόρος*, alij *φίλοσιφανου*, alij etiam *φροσεφώλω* vocant: & cætera quæ subdit. Sed enim uerò scribit in v. 111 Aeneid. comment. Seruius, Feroniam deam libertorum fuisse, cuius in templo raso capite pileum accipiebant, cuius rei meminit & Plautus in Amphitryone. Hinc clarius tibi constare potest, cur Romani, quod modò dixi, iusserint libertinas pecuniam pro facultatibus conferre, vnde Feroniæ deæ daretur. Feroniæ meminit & Verg. in v. 11, Et viridi gaudens Feronia luco, quo loco idem Seruius, Feroniam ait Iunonem virginem existimatam, veluti Iouem Anxurū, id est sine nouacula, & perinde nondum abrasum: qui colerentur Terracina, quæ etiam aliquando Anxur dicta fuit. Strabo verò lib. v. de Feronia vrbe agens, quæ altera videtur, eam sub montem Soractis collocat, quo (inquit) Feroniæ nomine & dea quædam nuncupatur, quam finitimi miro dignantur honore: quo in loco ipsius templum est, mirificum sacri genus habens, nam qui eius numine afflantur, nudis pedibus prunas, & copiosum inambulant sub hac dea nulla læsione cinerem. eò ingens mortalium multitudo confluere solebat ad celebritatem, quæ quotannis ibi agebatur. atq; hæc de Feronia. Extat Iani Pannonij elegia de Feroniæ fonte, in qua tamen non videtur rem satis intellexisse:

*Sacri fontis aue mater Feronia, cuius
Felix Pæonius Narnia potat aquas.*

Non enim apud Narniam, sed Terracinam potius, vt liquidò ostensum est. & Horatius Sermonum lib. 2.

*— Ora manusq; tua Feronia lympha,
Milliatum pransi tria repsimus, atq; subimus
Impositum saxi latè candentibus Anxur.*

Et Silius lib. xiii Punicor.

*— Itur in agros
Diues vbi ante omnes colitur Feronia luco,
Et sacer humectat fluuialia rura Capenas.
Fama est intactas longæui ab origine Fauni*

*Crevisse in medium congestis vndiq; donis,
Immensum per tempus opes.*

Demum & in regis Desiderij decreto, quod Viterbi habetur, hæc verba leguntur: Et Petram Sanctam olim Fanum Feroniæ. ex quibus omnibus planè videmus, diuersis in locis Italię huius deæ fuisse fana, qua de re noster F. Leander Bononiens. nō patriæ suæ tantum illustrator, vt qui de ea iam alteram Decada perscribat, sed & totius Italię, cuius exactę descriptioni extremam iam manum imposuit, propediem eam editurus.

Αγοφύη & *Ἥρα*, Capriuora Iuno, à solis (ait Pausan.) Lacedæmonijs & cognominata est, & culta: cui & capras sacrificabant. id quod Herculem tradunt constituisse, ipsumq; capras primùm immolasse, cum aduersus Hippocoonta & eius filios pugnaret: cum aliam nullam in promptu victimam haberet, & inter ceteros deos Iunonem propitiā sibi cognouisset. Pausanias in Laconicis.

Samia Iuno nuncupata, à Samo insula notissima: quæ Caria appositā, Parthenia, alijsq; nominibus est appellata, teste Stephano. Verg.

*Quam Iuno fertur terris magis omnibus vnam,
Posthabita coluisse Samo.*

Scribit Pausan. in Achaicis, Iunonis templum in Samo ab Argonautis conditum. Dicunt autem Samij, Iunonem apud se natam, penes Imbrasum fluuium: vnde & Imbrasia vocata, vt diximus. sub *λυφ* verò plāta edita, id est, vitice, quæ diu in eius templo permanit. Templum à Smilace coætaneo Dædali factum fuit. Samum scribit Varro prius Partheneam nuncupatam, quod ibi Iuno adoleuerit, ibique etiam Ioui nupserit: itaq; nobilissimum & antiquissimum templum eius fuit Sami, & simulachrum in habitu nubentis figuratum, & sacra eius anniuersaria nuptiarum ritu celebrabantur. Hæc fermè ex Varrone Lactantius in Diuinarum institutionum. meminit & Diodorus.

Imbrasia Iuno, id est *Ἥρα Ἰμβρασίη*, apud Nicandrum in fine Alexipharm. eadem videtur esse quæ & Samia, ab Imbro insula Sami: sed mea quidem sententia, ab Imbraso fluuio Sami, cuius meminit Strabo libro x, qui antea Parthenius dicebatur. Perperam verò legitur apud Stephanum *Ἰμβρασία*, cum Imbrasos legendum sit. *Ἰμβρασία*, inquit, Samos à flumine dicta: gentile, Imbrasius & Imbrasia. de Samia porò Iunone, iam copiosius actum est.

Argiua Iuno ab Argis denominata, quo loco *Ἥρα Ἰαργία* & Iunonis sacra celebrabantur, in quibus Hecatombæ, id est ex centum bobus sacrificium fiebat. huius quidem celebritatis præmiū fuit æcum scutum, & ex myrto corona: id quod in comment. in Pindarum legimus. Argiæ quoq; Iunonis signum à Pausania describitur hoc ferè modo: Dea, inquit, lignum in folio sedet eximia magnitudine, auro & ebore fabricatum, Polycleti opus, corona capiti imposta. ea Gratiæ & Horas egregie factas habet. Dea manu altera punicum malum, altera verò sceptrum tenet. Quæ de malo punico arcanis consignata sunt sacris, silentio prætereō. Cuculum verò auem iccirco sceptro aiunt impositum, quod virginis Iunonis amore captus Iupiter, in eam se auem verterit, quam puella tanquam ludicrum captarit. qua de re & supra in Telia Iunone copiose dictum est. Annotat Strabo lib. ix, Homerum hoc versu Iunonem & Mineruam iunxisse,

Ἥρα τ' Ἄργείην, καὶ Ἀλακκομηνίης ἄθην. id est.

Ἰυπόβ, Ἀργίυα, & Ἀλακομηνεύς Ἀθηνά.

Propterea quod Iuno Argis nata feratur, & Minerua Alalcomenis: & per vtriusq; patriam coniunxisse. Verum mox, vt est apud Pausaniam, Eurydice Lacedæmonis filia, vxor Acrisij Abantis filij, Iunonis Argiæ templum in colle condidit. à quo non multo longè fuit & sacellum *Ἰπὸρρυχίας* Iunonis, eodem Pausan. auctore. Hesy chius sacrificium ab Argiuis Iunoni factum, *λεχέρινα* ait vocari. Homerus etiam Argiuam Iunonem facit. Quidam putauere Argiuam eandem esse cum Pelasga, apud Propert. lib. 2.

An contem-

An contempta tibi Iunonis templa Pelasgæ.

Pelasgos enim aiunt Argos tenuit, vnde Argiui Pelasgi. Ego tamen secutus Eustathium, Samiam Iunonem intelligo. nam de ea agens inquit: Samus Pelasgia dicta est, à Pelasgis quibusdam, ex quibus & Iuno Pelasgia culta: quæ insula adeò est ferax, vt Lac gallinæ, inde prouerbiū factum sit: eodem Eustathio & Strabone auctoribus. Porò & apud Argiuos templum fuisse legimus Iunonis Anthiæ, id est floridæ, id quod scribit in secundo Pausanias. Porò & Iunonis Argiæ celebritatem Palæphatus in Incredibilem historia commemorat: quo loco & de duobus fratribus historiam legimus, qui currum subierint, quò mater de more ad sacra perficienda pergeret. Idem scribit Herodotus, & Valerius Maximus, alijs. Horum nomina, Cleobis & Biton. Sanè & apud Hyginū in Fab. poeticis, vbi de his qui primi ludos fecerunt, agit: Sextò, inquit, Argis facti sunt à Lynceo Aegypti filio Iunoni Argiæ, qui vocantur *Ἄργωις Ἰῶν* * *Ἄργωις*. quibus ludis qui vicit, accepit pro corona clypeū: ideo quòd Abas Lyncei & Hypermestriæ filius nunciauit Danaum parentibus perisse: cui Lynceus de templo Iunonis Argiæ detraxit clypeum, quòd Danaus in iuuenta gesserat, & Iunoni sacrauerat, & Abanti filio muneri dedit. In his ludis qui semel vicit, & iterum descendit ad certamen: vt nisi iterum vincat, sæpe descendat. Hoc verò loco Hyginus commemorat, ludos diuersos factos à diuersis, numero xv, quos breuitatis causa prætereō. Nam & Romanorum ludos potuissem, si tantum ocij fuisset, apponere.

Profymna Iuno, ab vrbē Argolica vocata, vt Strabo scribit. Papinius Statius in Thebaid. hinc celsæ Iunonia templa Profymnæ. Pausan. in Corinth. cum *Ἥρα Ἰαργία*, id est Iunonis templum describit apud Mycenæ, tres ait fuisse nutrices Iunonis, Eubœam, Profymnam, & Ascram: à quibus sunt nomina indita locis proximis, ipsi Herææ, tresq; has Asterionis fluuij filias ait. Porò & templum describit, & in eo hanc Iunonis statuam, Polycleti opus. ea ingens erat: capiti corona fuit imposta, ita efficta, vt Horas & Gratiæ haberet: in altera manu punicum malum, altera sceptrum ferebat. sceptro cuculus insidebat: quippe Iunonis desiderio Iouem ferunt in hanc auem cõuersum, quod in *τέλεια* planius retulimus. Sanè Olen vetustorum hymnorum poeta apud Pausaniam cecinit, ab Horis Iunonem educatam, quæ Martem atq; Heben liberos suscepit.

Alea Iuno, *Ἄλεια Ἥρα*. Menæchmus Sicyonius in Græcis commentarijs in Pindari Nemea, scribit, quòd Adrastus frater Pronactis, fugiens iuit Sicyonem, & Polybi aui materni, id est *μητροπάτορος* regnum adeptus est, & Iunonis Aleæ nūcupatæ templum erexit: quod ita appellatum tradunt, quòd à fugiente Adraсто erectum sit. quidam enim *Ἰπὸρρυχίας*, id est fugere, *ἄλαιοθαι* dicunt.

Hoplosmia Iuno apud Elidem culta fuit, quin etiam vnà Iupiter Hoplosmius: quorum cum sacerdos esset occisus, nec à quo id factum sciretur, fuerunt qui affererent, se audiuisse ab ipso capite sacerdotis occisi, fuisse quempiam Cercidā. qua de re in præsentia plura quæ afferam, non habeo.

Fluonia Iuno appellata fuit, quòd fluoribus menstruīs adesset: & proinde ei fœminæ sacra faciebant. Fluoniam, scribit Festus, mulieres colebant, quòd eam sanguinis fluorem in conceptu retinere putabant.

Λευκώλη & *Ἥρα*, Iuno cognominata à poeta, quòd albas vlnas & albos haberet lacertos. sed non poetæ modò hoc epitheto vsi sunt, vt etiam Hesiodus in Theogonia, sed & Lucianus in Charidemo, vbi de pulchritudine agit, si modò legitimus sit Luciani liber.

Acra Iuno vocata, cuius vetustum admodum oraculum (ait in octauo Strabo) fuisse inter Lecheum & Pagus in Isthmo. scribit libro secundo, IIII decad. T. Liuius: Promontorium est aduersus Sicyonem Iunonis, quam vocant Acram, in altum excurrens, &c. Acrae Iunonis & Pausan. in secundo meminit. & Euripides quoq; in fabula Medea eam inducit, filios caesos ad ædē Iunonis Acrae

1 2 deferre,

deferre, ne quis eos violaret. Tertullianus in lib. ad vxorem: Acrea, inquit, Iunoni apud Aegium oppidum virgo fortitur. Legimus etiam Acream Fortunam, id & apud Plin. notat Herm. Barb.

Bunæ Iuno, teste Paus. in Corinth. nominata fuit à Buneo filio Mercurij, qui ei deæ Corinthi fanum construxit.

Pharygæa Iuno cognominata, vt Strabo & Stephanus ostendunt, ab vrbe Pharygis, quæ fuit in Locride: quæ prius, si Straboni stamus, Scarphe dicebatur: si Stephano, hanc Homerus Tarphen vocauit. Iunonis verò Pharygææ fanum à Pharygis constructum, in Argiua terra. nam & Argiuorum colonia dicitur.

Dirphya Iuno, denominata (vt Stephanus scribit) à Dirphy mōte in Eubœa, vt Euphorion meminit: à quo gentile nomen Dirphyus.

Parthenos, id est virgo Iuno nuncupata fuit, vt in Telea, id est connubiali & perfecta Iuno ne exposuimus. Sed quia tunc non succurrebat, etiam cognominatam παρθενίας, id est Virginalem, à Pindaro in hymnis Olymp. ad Agefiam Syracusanum vel Stynphalium, Olympionicam, in hoc loco retuli: tamen si expositores potius à Parthenio monte Arcadiæ Iunonem Partheniam declinant. quamuis & Parthenie Samos insula appellata est, vt in Samia Iunone dictum est.

Ιπνυτις, ἢ ἰπνυσία ἡ, id est, Ipnuntis vel Ipnusia Iuno, similiter à Sami regiuncula denominata est, vt Stephanus prodit. In ea quippe regiuncula templum fuit Iunonis celebre.

Κανδρυνή ἡ, Candrena Iuno, nomen sumpsit (vt Stephanus scribit) à Candara vrbe Paphlagoniæ.

Cithæronia Iuno, celebri memoria apud Plut. legitur in vita Aristidæ, nec semel: de qua in Ioue Cithæronio egimus, & historiam ex Pausania recitauimus. quam cum aliqua ex parte aliter Eusebius in tertio Præparationis euang. recitet, hic referre non grauabor. Dicitur, inquit, Iunone irata, dissidentēq; ab Ioue, mœstus ipse ea de causa nimium fuisse. quem Alalcomenes indigena docuit, vt alteram ducere simularet. ita consilio eius, ex quercu simulachro mulieris confecto, quod Dædalon appellarunt, nuptias præparare fingebant. Nymphæ igitur Cithæronides, & vniuersa Bœotia confluebat, quibus rebus Iunonem commotam, à Cithærone descendisse, & Plataensium multitudine mulierum sequente, ad Iouem peruenisse, simulationēq; patefacta, summa cum lætitia reconciliatam fuisse. Honorem autem simulachro tantum fecisse, vt Dædala nomine ipsius diem festum instituerit: quod tamen ex zelotypia, quamuis omni animæ expers esset, cremauit. Hæc quidem fabula, quam (vt dixi) Pausanias diuersè recitat: non enim dicit Alalcomenem simulare nuptias Iouem docuisse, sed Cithæronem regem: qui etiam à monte & Ioui & Iunoni nomen dedit. Hoc præterea addit Eusebius ex Plutarchi sententia, quod & allegoriam affert. ait enim: Huius fabulæ talis ratio est. Iunonis ac Iouis bella & dissidia nihil aliud quam elementorum intemperiem significant, quæ nisi certis proportionibus contemperentur, natura rerum soluta magnam perniciem afferunt. Si ergo Iupiter, id est calida virtus ac ignea nimium excesserit, siccitate omnia pereunt: sin verò Iuno, humida scilicet & ventosa natura, Iouem aspernata superauerit, magna vis pluuiæ delata diluuiō cuncta vastabit, quod illis temporibus factum Bœotiam maximè regionem proluit, quæ multitudine aquarum tecta fuisse dicitur, quia quamprimum tempestate transacta terræ apparuerunt, deorum reconciliatio facta fingitur. prima verò arborum omnium quercus effloruit, quæ non modò pijs hominibus, (vt Hesiodus ait) verum etiam diluuij reliquijs opitulata est, cum glandes ramalia ferant, & apes cum tegat truncus. Hactenus vel Plutarch. vel Eusebius.

Ammonia Iuno, id est arenaria, culta in Græcia ab Eleis, de qua Pausan.

Βοώπις

Βοώπις ἡ, cognominata in primis ab Eupoli, quod pulchros & magnos haberet oculos. Hesychius, alijq; alij & Mineruæ attribuunt.

Tethlæ Iunonis templum apud Plataenses.

Europia, id est, Ευρωπία etiam Iuno cognominata: Hesychius.

Telchinia Iuno, à Telchinis dicta. nam vt plurib. à Diod. traditur, Telchines inter cætera quæ multa reperere, etiam deorum statuas fecerunt, quæ & ab illis nonnullæ nuncupatæ sunt: vt à Camireis Iuno Telchinia, & Telchinus Apollo à Lydis. Cætera, vbi de ipsis agemus, tractabimus.

Cypra Iuno nuncupata. Catellum scribit Strabo in quinto, Picensi emporium fuisse, ponē quod templum fuit Cypræ Iunonis, à Tyrrhenis conditum & consecratum: illi quippe Iunonem Cypram nuncupabant: hinc apud Silium Italicū in octauo quidam ita legunt,

Et queis littorea fumant altaria Cypræ.

Propter scilicet sacrificia Iunonis Cypræ: etsi alij Cupræ libentius per u pronuntiant, quod antiqui in vsu habebant. De Iunone Cupra extat epigraphe pulcherrima apud B. Aegium, virum & bene doctum, & quem ideo ego summo amore prosequor.

Gabinam præterea Iunonem vocat poeta libro Aeneid. 7, quod summo cultu à Gabinis coleretur.

— Quiq; inquit, arua Gabina

Iunonis, gelidumq; Amienem, & rosca riuus
Hernica saxa colunt.

Apud Gabios igitur colebatur religiosissime Iuno, quod etiam ibidem Seruius notat: & Silius lib. 12. cum ait,

— Nec amoena retentant

Alcida, nec iuxta Iunonis tecta Gabina.

Est & Romæ Iunonis Gauriæ inscriptio, pro Gabina (vt opinor) propter litteram græcam β.

ῥησκυνθίς ἡ, Rhefcynthis Iuno cognominata est, à monte Thraciæ. Nicand. in Theriacis, ἐκείνῃ ῥησκυνθίδῃ ἡ, id est, procul à Rhefcynthide Iunone. montem esse Thraciæ aiunt, & ipsius deæ templum, vnde dea Rhefcynthis est appellata. quo eodem loco Cytimus Apollo colebatur.

Anthiæ Iunonis mentio fit à Paus. in Corinth. quæ Florida latine dici potest, cuius templum celebrat, ante quod earum mulierum sepulchrum fuit, quæ cum Dionysio aduersus Argiuos depugnarunt.

H Y M E N A E V S, T H A L A S S V S.

Quoniam, vt à principio huius Syntagmatis docui, Iunonē non modò Græci, sed & Latini nuptijs præesse putarunt: ideo congruum esse existimaui, 40 Hymenæum & Thalassum, & ipsos deos nuptiales, tibi post Iunonem ascribere, vt dispositè atq; ordinatè procedamus. Hymenæus igitur, qui & Hymen dictus est, nuptiarum deus à Græcis habitus est, vt à Romanis Thalassus, quibus tamen nominibus & nostri vsi sunt. Hymenæi verò numero multitudinis, pro nuptijs ipsis, tam à nostris quam à Græcis dicuntur, quod notissimum est. at Hymenæa eodem plurium numero, sed neutro genere, sacra nuptialia dicta sunt, vt Suidas notat: vnde illud est Ouidij, Hymenæa canunt, & Martiani in Musica,

Instaurare iubet tunc Hymenæa Venus.

50 Quare eorum manifestum errorem nosse potes, qui Hymenæa accusatiuum singularem & interpretati sunt, & suis etiam versibus vsurparunt. Pingebatur Hymenæus, vt ex Catullo facile colligimus, coronatus floribus & amaraco, dextera facem tenens, sinistra flammeum, (lutei velaminis id genus)

1 3 inpedi-

in pedibus croceos foccos habens. Seneca verò in Medea sic effinxit his versibus: Asclep.

*Et tu, qui facibus legitimis ades,
Noctem discutiens auspice dextera,
Huc incede gradu marcidus ebrio
Præcingens roseo tempora vinculo.*

Claudianus verò in quodam Epithalamio ita de Hymenæo canit:

*Hunc musa genitum legit Cytheræa, ducemq;
Præfecit thalamus: nullum iunxisse cubile
Hoc sine, nec primas fas est attollere tedas.*

Et post illum idem poeta describit:

*Dulce micant oculi, niueas infecerat igni
Solq; Pudorq; genis: dubiam lanuginis umbram
Cæsaries intonsa tegit, &c.*

Dicitur autem est Hymenæus, vel Hymen, ἄρ' τῆς ὑμῆνος, id est à membrana, quæ & Eugion dicitur, quæ cum sit claustrum virginiratis, in nuptiis rumpitur. Alij dictum purant ἄρ' τὸ ὄμα ναι δας, hoc est à simul habitando, quia vir & vxor cō habitant. Alij Hymenæum iuuenem fuisse volunt, qui nuptiarum die ruina oppressus interierit. inde ad expiationem institutum, vt eius nomen in nuptiis frequentaretur. Sunt quibus magis placet, vt ab hac historia quam Lactantius grammaticus libro Thebaidarum tertio commemorat, deducta res videatur. Hymenæus, inquit, puer Atheniensis fuit. is cum annos puerilis ætatis excederet, neque adhuc virum posset implere, ea pulchritudine præditus fuisse dicitur, vt foeminam mentiretur. Hunc cum vna ex ciuibus suis virgo nobilis adamasset, ipse mediocribus ortus parentibus, quia nuptias desperabat, quod poterat tamen, puellam extrema amoris linea diligens, animum solo satiabat aspectu, cumque nobiles foeminae cum virginibus sacra Cereris Eleusinae celebrarent, subito piratarum aduentu raptæ sunt: inter quas etiam Hymenæus, qui illo & amatam fuerat subsecutus, & ipse puella creditus. Quum igitur per longinqua maria prædam piratæ vexissent, ad quandam regionem tandem delati perueniunt, ibique somno oppressi, ab insequentibus sunt interempti: Hymenæus relictis ibi virginibus reuersus Athenas, pactus est à ciuibus dilectæ nuptias, si eis filias suas restituisset. quas vbi pro voto restituit, exoptatam accepit vxorem. quod coniugium quia felix fuerat, placuit Atheniensibus, nomen Hymenæi nuptiis miscere. Hæc quidem Lactantius, seu Lutatius grammaticus. Donatus verò in Adelphis fabula Terentij, & Seruius in primo Aeneid. commentario non nihil ab hac historia exarant, ipsum enim Hymenæum tradunt puellas liberasse, cum piratas somno fatigatos interfecisset. Hymenæum Catullus noster Vranie filium dicit. Alij, vt in Musis retulimus, Clui tradidit. Asclepiades verò, ex Calliope & Apolline tres filios susceptos prodidit, Ialemum, Orpheum, & Hymenæum. Hinc Claudianus & Martianus, Musa genitum cecinerunt. Hoc Martiani carmen est,

*Tu quem psallentem thalamis, quem matre Camœna
Progenitum perhibent copula sacra deum. & cætera.*

Sunt qui non Apollinis, sed Magnetis filium putent, ipsumque à Thamyra amatum, vt in secundo de Poetarum historia scripsimus. Seneca in Medæ tragœdia, Bacchi filium Hymenæum, alij Bacchi & Veneris prodiderunt.

Thalassum, & Thalassium, & Thalassionem latinè rectè dicimus, deum nuptiarum. Martialis,

*Nec tua defuerint verba Thalasse tibi. Idem:
Quid, si me iubeas Thalassionem. Catullus:
Lubet iam seruire Thalassio.*

Festus:

Festus ex Varrone, hanc dictionem sine aspiratione in prima syllaba enunciare videtur. Hæc Festi verba: Thalassionem in nuptiis, Varro ait, signum esse lanificij. Thalassionem enim vocabant quasillum, qui alio modo appellatur calathus, vas utiq; lanificijs aptum. Hanc eandem sententiam & Plutarchus affert: quin & hodie Græci ταλασιργίαυ lanificium vocant, & ταλασίου. Scribit Titus Liuius, Romæ in raptu Sabinarum, virginem vnã longe ante alias specie & pulchritudine insignem, à globo Talassij cuiusdam raptam fuisse, multisq; sciscitantibus cuiam eam ducerent, identidem, ne quis eam violaret, Talassio ferri clamitatum: propter quod nuptialem hæc vocem factam. Plutarchus & alij non absimilem historiam afferunt. Seruius in primo Aeneid. Apud Romanos, inquit, Talassio inuocatur. cum enim in raptu Sabinarum plebeius quidam raptam pulcherrimam duceret, ne ei auferretur ab alijs, Talassionis eam ducis esse simulauit, cuius nomine fuit puellæ tuta virginitas. plura si cupis, Plutarchum lege in Romuli vita. Sanè & in connubijs Romani ex ritu quinq; deos inuocabant: τέλαφος scilicet Iouem, hoc est adultum: τέλαρ Iunonem, id est adultam: Venerem πειθώ, id est Suadelam: & Dianam, vt Plutarchus docet. Hos deos intelligere videtur Lucanus in secundo, cum Martia Catoni loquitur, post Hortensij obitum ad ipsum priorem virum rediens. ait enim,

*Fœdera sola tamen, vanaq; carentia pompa
Iura placent, sacrisq; deos admittere testes.*

Et quoniam hi dei quinque fuerant, ideo etiam quinque tantum cæreos, nec plures nec pauciores in nuptiis accendi mos fuit, vt in causis Romanis Plutarchus testatur. Hos deos D. Augustinus libro tertio de Ciuitate Dei, Nuptiales vocauit, vel vt eius alia habent exemplaria, Coniugales: Deis, inquit, coniugalibus quid opus erat commendare nubentes, vt bene coniugarentur?

SYNTAGMA QVARTVM, DE SATVRNO, RHEA, VESTA, IANO, VERTVNO: AD

CL. V. BERNARD. BARBVLAEVM.

*Hos tibi mitto deos, coluit quos prisca vetustas,
Qui testes nostri & pignus amoris erunt.
Non hinc inuenies picta tectoria lingue,
Nec phaleras, cum sit sermo didascalicus.
Si tamen hos quisquam viroso dente laceffet,
Dic, aliena premat, qui meliora facit.*

A Mai ego te, mi frater Bernard. Barbulæ, à primis vsq; nostræ adolescentiæ annis, cum ambo nos operam daremus bonis literis & moribus, sub doctiss. & integerrimo viro Bap. Guarino. ex cuius ludo tot ex omni ferme Europa viri excellentes in omni literarum & optimarum disciplinarum genere, tanquam ex equo (quod dicitur) Troiano effluxerunt. At nostrum vterq; in humanitatis studijs tantum profecit, quantum vel natura nostra, & ingenij vires patiebantur: vel quantum tennes admodum facultates permisere, & angusta domi res. quib. quidem difficultatibus haud facile homines (vt ait poeta) emergunt, & virtutib. insignes ac illustres euadunt. Hinc est, quod nos nostra gloriola contenti, quã in Mustaceo (vt ait Cicero) quasiuimus: donec tu quidẽ hic Ferrariæ subsistens, iuuentutem cum Caelio nostro instituissti, adeo vt tu dignus iudicare qui sacerdotio diui Petri præficereris. Ego verò procul à patria peregrè profectus, eam de me expectationem concitaram, vt omnes me crederent in aliquem procerum sacrorum ordinem cooptandum: & præsertim sub Leone, Adriano, & Clemente, pontificibus: apud quos mea ita domestica familiaritas accepta visa fuit, vt à me nihil vnquã ab eis frustra petitũ sit, quinimmo & pleraq; vltro oblata: præcipue meo in humanis adhuc agere alũno & discipulo Hercule Ragonio, Romæ diuæ Agathæ Diacono. Post cuius immaturũ obitum, & vrbis direptionem, ita restatẽ

l 4 habui

habui fortunam, vt ab eo tempore non tantum res mea deteriore loco esse cœperint, sed & corporis vires ita debilitari, vt in eam articularum omnium aduersam valetudinem inciderim, vt non modo ambulare (vt tu quidem frater optime nosti) sed nec etiam in latus decumbere possim, nisi sim à valente aliquo ministro adiutus. Nectamen cum ita morbis affligar, cesso, quin aliquid indies per amanuensem puerum vel scribam, vel dictem. Sicut superioribus his diebus faciebam, cum de Deis gentium magnum Opus confeci: cuius tibi duo Syntagmata mittere constitui, in quorum altero Saturnum & Magnam deum matrem, & Vestam, tum etiam Ianum & Vertunum, sum complexus: in altero Neptunum, & deos ceteros marinos, nymphasq; varij generis: ad hæc & Acolum & Ventos. Accipe igitur amantijs, frater ab egroto tuo Lilio, & penè cœclamato, qualecunq; munus: non quod ex me aliquid tibi ignotum & reconditum habere possis, vel quod ex tua illa refertissima de omni librorum genere Bibliotheca non facile haurire queas: sed ea dūtaxat ratione, omnibus vt constet, mutuam inter nos amicitiam ex multo fuisse tempore constitutam. Dū faxint, vt & per scripta nostrum vtriusq; nomen posteritati notum esse contingat. Vale.

SATVRNVS, RHEA, VESTA, IANVS, VERTVNVS.

ATVRNVS itaq; Cœli filius, vt de Nat. deor. scribit M. Cic. Ennius: Quem Cœlus genuit. idem tradit & Lactantius, & Seruius in illo poeta Vergilij: Vnde genus ducis. Arnobius Cœli quidem filium ait, & Hecates. Cœlus verò Græcè *δρακὼς* vocatus est, à quo frequens Græcorum patronymicum *δρακων*, id est Vrani filius, aut nepos. Vranus ergo, seu Cœlus, vt Phurnutus scribit, dictus est, quasi *δρος*, hoc est conferuator omnium quæ supra sunt: & *δελω*, hoc est finitor, vel terminus naturæ. Sunt qui tradant *ἀπὸ τοῦ ὄραυ*, vel *δρέγας* deduci, hoc est, quod & cuncta videat, & conferuet. Alij porro *ἀπὸ τοῦ ὄραυ* *ἀνω* deriuant, hoc est, quod supra cernatur. Ex poetis etiam quidam *ἀκμωνος* filium dixere, id obscure significantes, *ἡ ἀκμων* *ἡ πόδιφορῶς*: id est, quod dum circumfertur, sit indefessus: seu quod sit incorruptibilis. dicimus quippe *κεκμημένοι*, id est opus absoluisse, qui iam fato functi sunt. Theocritus in Alarum poematio valde ingenioso, Vranum, seu Cœlum videt significare, cum obscure ait, *ἀνακτ' ἀκμωνάδας*, regem scilicet Acmonis filiū Vranum. nam, vt interpretes aiunt, terra peperit Acmonem, ex Acmonem natus Vranus, id est Cœlus, qui Terminus, &c. Porro & Acmona inter Idæos Dactylos ab aliquibus repositum, iam in primo libro dictum est. Cultus verò fuit Vranus multis in locis, humanis etiam victimis, & præcipue in tota Africa, & Lybia. Sed nos de Saturno, quod cœpimus, prosequamur. Saturnus, vt ex Trogo Iustinus scribit, Aboriginum rex, tantæ iustitiæ fuisse dicitur, vt neque seruiert sub illo quisquam, neque quicquam priuatæ rei habuerit, sed omnia communia & indiuisa omnibus fuerint, veluti vnum cunctis patrimonium esset. ob cuius exempli memoriam cautum est, vt Saturnalibus exæquato omnium iure passim in conuiujs serui cum dominis recubarent. Itaque Italia regis nomine Saturnalia appellata fuit, & mons quem inhabitabat Saturnus: in quo veluti à Ioue pulso sedibus suis Saturno, Capitolium est. Et hæc quidam ferme vel Trogo, vel Iustinus. D. verò Cyprianus: Ab Ioue, inquit, Saturnum fugatum esse, manifestum est: inde Latium de latebra eius nomen accepit. hic literas imprimere, hic signare nummos in Italia primus instituit, vnde ærarium Saturni vocitatur. nam & rusticitatis hic cultor fuit, vnde ferens falcem pingitur. Saturnum tamen sic Saxones effingebant, cui nomen *κρόνος*, senem in pisce stantem, qui rotam vranamq; tenebat: quod symbolum erat apud ipsos arcanum, vt in eorum historijs legimus. Saturnus autem à Latinis dictus est: à Græcis verò *κρόνος*, quasi temporum pater. *κρόνος* enim tēpus. M. Cicero libro secundo de Nat. deor. Saturnum, inquit, esse voluerunt, qui cursum & conuersionem spaciōrum ac temporum contineret, qui deus Græcè id ipsum nomen habet: *κρόνος* enim dicitur, qui est idem spaciū temporis. ita Cicer. Id ipsum & Macrobius primo Sat. Satur-

Saturnus, inquit, ipse qui auctor est temporum. & ideo à Græcis immutata litera *κρόνος*, quasi *χρόνος* vocatur. Plato: *κρόνος* quasi *κρόνος* *ὡς τὸ νῆ*, hoc est, mentis fatietas, dici putauit. Hinc teste Plutarcho *κρονολήροι* dicti senes, garruli & etate decipientes, quasi Saturni modo delirantes. Phurnutus tamen *κρόνον* dictum ait *ἀπὸ τοῦ κροίνου*, id est à commiscendo. At verò Saturnus dictus, vel à fatu, quod stercorationi agrorum & agriculturæ præesse putabatur: vnde & cum falce pingebatur. Alij Saturnum dictum volunt *παρα τὴν σάθω*, qua voce membrum virile significabant antiqui, propter scilicet generationem, hinc & Satyri appellati. Macrobius auctor. M. Cicero & Lactantius dictum Saturnum tradunt, quod annis fatiretur, quippe qui tempus sit. Fulgentius verò: Propter annonæ, inquit, erogationem ad se populos attrahēs, à saturando dictus est Saturnus. Ops quoque eius vxor, eo quod opem esurientibus ferret, dicta est. Citat idem Apollonophanem in epico carmine scribentem, Saturnum quasi sacrum *νῆας*, aut fatorem *νῆας*, quasi creantem sensum & mentem. Varro de Lingua latina, Saturnum Cœlū facit his verbis: Quare quod cœlum principium, à fatu dictus est Saturnus: & quod ignis, Saturnalibus cærei superioribus mittuntur. Verum de cæreis cur in Saturnalibus mitterentur, Macrobius & alia, & hoc scribit: Alij, inquit, cæreos nō ob aliud mitti putāt, quā quod hoc principe ab incomi & tenebrosa vita, quasi ad lucem & bonarum artium scientiam editi simus. Saturnum aiunt abscondisse Cœli patris pudenda, quibus in mare deiectis Venerem procreatam, quæ à spuma, id est *ἀφρο*, vnde coaluit, Aphrodite nomen accepit. Isidorus, patris abscondisse genitalia dicit, quia nihil in cœlo de feminibus nascitur. Cæterum & apud Orpheum Iupiter Saturno patri insidias melle struxit. Leguntur Orpheus versus hac de re:

*Vt primum spectabis eum sub quercubus altis,
Dulci quod comportat apum grex melle madentem
Constringas ipsam vinculis.*

Ebrius igitur melle Saturnus ab Ioue ligatus castratur, vt Cœlus. quare, vt Porphyrius scribit in spelunca Homerica, theologus (inquit) Orpheus inuuit, diuinas essentias voluptate captas quodāmodo ligari, & in generationem detrahi. Fulgentius autem: Saturnus, inquit, Pollucis filius dicitur, Opis maritus, senior, velato capite, falcem gerens, cuius virilia abscissa & in mare proiecta Venerem genuere. Phurnutus tamen, Saturnum ait de Cœlo descendisse, Terræq; commixtum, donec Iupiter illum castrauit, & in Tartarum præcipitauit. Alij dicunt, Saturnum ab ipso Ioue in compedibus positum. Verrius Flaccus causam se ignorare dicit, sed Macrobius ex Apollodoro hæc recitat. Saturnum, inquit, alligari per annum laneo vinculo, & solui ad diem sibi festum, id est mense decēbri. atq; inde prouerbiū ductum, Deos laneos pedes habere. Significari verò, decimo mense semen in vtero animatum, in vitam grandescere: quod donec erumpat in lucem, mollibus naturæ vinculis detinetur. Sacrum suo etiam tempore D. Epiphanius, quod ab Aegyptijs fieret, irridet. quosdam ait se vinculis ferreis includere, comam prolixam nutrire, vestitum sordidum detritumq; gestare, annuloq; nasum includere, ac perforare, in Saturni honorem: & reliqua, nō minus ridicula, quæ vir sanctus colligit. Plutarchus etiam Saturnum ait in insula quadam fortunata in specu dormire, saxa complexum aurea, somnumq; ex vinculis Iouis contingere, & cætera quæ in libello leges De facie in orbe lunæ apparente. Redeo ad nostra. Falcem quidam Saturno putant attributam, quod tēpus omnia metat, execet, & incidat: vel propter agriculturæ ratioem, cuius ipse repertor fuit, & proinde Falcifer cognominatus à poetis. Ouidius,

*Causa ratis superest, Thuscum rate venit ad amnem,
Ante pererrato Falcifer orbe deus.*

Ab eadem falce, quæ Græcè *δρέπανος* dicitur, Pausanias promontoriū dictum ait. alijs

ait. alij urbem, quam variè tamen scriptores recensent, quidam Siciliae, quidam Bithyniae, alij alibi: Strabo, Stephanus, Seruius. quin etiam Zancle eadem ratione appellata. Nicander,

*Καὶ τοὶ καὶ Ζάκλῃς ἰδὼν δρεπανίδ' ἄστυ. hoc est,
Necnon & Zancles didicit Drepaneidos urbem.*

Saturnum praeterea aiunt filios suos solitum deuorare, eodemque rursus euo-
mere: per quod similiter significatur, eum, vt diximus, tempus existimatum fuis-
se, à quo per vices cuncta gignantur, absumanturque, & ex eo denuò renascatur.
Hinc & in urbibus quibusdam homines illi liberos suos immolabant, vt alibi di-
ctum, & à nostris pluribus irrisum est. Sed Rheam vxorem ferunt eum fefellif-
se, lapidemque pro Ioue marito porrexisse, ipsumque Iouem Corybantibus clam nu-
triendum dedisse: qua de re alibi plenius locuti sumus. Saturnum demum ab Ioue
pulsus filio, quid aliud significat, quam tempora senescencia ab ijs quae post
nata sunt depelli: Vincitum autem, quod certa lege naturae connexa sunt tem-
pora: vel quod omnes fruges quibusdam vinculis nodisque alternentur. Nam &
falces volunt fabulae in Siciliam decidisse, quod sit insula illius terra vel maxi-
mè fertilis. Huic etiam deo insitiones surculorum, pomorumque educationes, &
omnium eiusmodi fertilium rerum tribuebant disciplinas. Cyrenenses etià cum
rem diuinam ei faciebant, sicis recentibus se coronabant, placentasque mutuò
missitabant. Mellis insuper & fructuum repertorem Saturnum veteres putau-
re. Hunc Rom. etiam Sterculium vocabant, quod primus stercore fecundita-
tem agris comparauerit. Sed de Sterculio & Stercutio, alibi diximus, in Pilum-
no videlicet. Huic deo ex instituto antiquo & peregrino, sacrum aperto capite
faciebant. hoc ait Macrob. primo Sat. cap. x. Idem tamè cap. viii. Illic, inquit,
græco ritu capite operto res diuina fit, quia primò à Pelasgis, post ab Hercule i-
ta factitatum putant. Sed plenius hoc in Syntagmate de Sacrificijs tractandū.
Scribit Theopompus, & repetit Plut. in lib. Isidis & Osiridis, quosdam qui occi-
dentem habitant, hyemem Saturnum appellasse, æstatem venerem, ver Proser-
pinam. ex Saturno autem & Venere cuncta esse generata. Sed Phryges, existi-
mantes deum per hyemem somno vacare, æstate euigilare: & hyeme quidem
dormitationes, id est *κατὰ δυνάμεις*, æstate verò *αὐγύροισι*, hoc est vigilias, bacchan-
tes discurrentesque deo peragebant. At verò Paphlagones, Saturnum deum co-
erceri vinculis per brumam, vere autem moueri atque resoluì asserebāt, &c. Nūc,
etsi quo pacto fingeretur Saturnus ab antiquis, ex his quae supra narrata sunt,
elicere possumus: nihilominus & quo modo à Martiano est descriptus, hic tibi
etiam apponam. Verum, inquit, Sator (Satoris enim nomine Saturnus quoque
est appellatus) gressibus tardus ac remorator incedit, glaucusque amictu tectus ca-
put, praetendebat dextera flammium quendam draconem caudae suae vlti-
ma deuorantem, quem credebant anni numerum nomine perdocere: ipsius au-
tem caniciens pruinosis niuib. candidabat, licet etiam ille puer posse fieri crede-
retur. haec ille, suis verbis. Macrobius verò scribit, Ianum, cum Saturnus subito
non comparuisset, simulachrum illi constituisse cum falce, messis insigne. Porro
& illud legimus, Saturnum podagrosū ab antiquis effictum, & oculis leuis-
sippiensibus. vnde & Græcis prouerbiū, *κρονοικὸν λήμμα*, hoc est Saturniae lema.
Lema quippe pituita est in oculis, vel humor quidam concretus, vt medici do-
cent. Pythagorici verò symbolo quodam Saturni lachrymam mare dicebant,
quod Plutarch. scribit in Ili & Osiri. Maris enim aqua non falsa solum & amara,
sed & crassa & impura est. Saturnalia huic deo sacra fiebant, de quibus in primis
Macrob. Lucianus, & nos nonnihil de Annis & mensibus. Haec, *κρόνια* à Græ-
cis dicebantur. Et primò vno die tantum, id est decimoquarto Calend. celebra-
ri solita: sed post in triduum propagata, primum ex adiectis à Caesare huic men-
si diebus, deinde ex edicto Augusti, quo trium dierum ferias Saturnalibus ad-
dixit. à 16 igitur coepta, in 14. delinebant, quo solo fieri ante consueuerant. sed

Sigilla-

Sigillariorum adiecta celebritas, in septem dies discursum publicum & iactitia
religionis extendit. Sed plura hoc loco de Saturnalium celebritate commenta-
ri superuacaneum videtur, & praeter institutum. Versus tantum L. Accij, anti-
quissimi poetae, ex suis Annalibus afferam:

*Maxima pars Graium Saturno, & maximè Athenæ,
Conficiunt sacra, quæ Cronia esse iterantur ab illis,
Cumque diem celebrant per agros, vrbesque, serè omnes
Exercent epulis lati, famulosque, procurant*

*Quisque suos, nostrisque, itidem: & mos traditus illinc
Iste, vt cum dominis famuli tum epulentur ibidem.*

Saturnalibus bellum sumere nefas, poenas à nocente exigere piaculare fuit.
Templa huic deo Romae variè referuntur extructa. Macrobius ait se inuenisse,
Tullum Hostilium fanum ex voto Saturno consecrauisse, & Saturnalia tum pri-
mum Romae instituta. Varro in libro de sacris ædibus sexto, L. Tarquinium re-
gem dixit ædem locasse ad forum faciendum: T. verò Largium dictatorem con-
secrasse. Gellius ait, senatum decreuisse ei rei L. Furium Trib. Mil. praefectum.
Ædem verò Saturni ærarium Romani esse voluerunt, quod nullum sit furtum
in eius finibus commissum, aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum:

*Nec signare quidem, aut partiri limite campum
Fas erat, in medium quærebant.*

Plutarch. in quest. Rom. ideo ait, quod eo regnante non fuit auaritia, nec im-
probitas, sed iustitia. D. Cyprianus ait ea causa, quod primus in Italia nummos
instituit signare, & propterea Saturni ærarium vocari. Ianum ait Macrobius sic
æra signasse: in vna parte sui capitis effigies, in altera Saturni nauis expressa est.
qua de re plenius in meis Nauigijs. Festus ærarium prope Saturni ædem
fuisse scribit. Seruabantur porro in ærario, praeter pecuniam, etiam tabulae,
& libri elephantini, in quibus continebantur 35 tribus vrbis. Item libri ratio-
num, aliaque.

Saturno hymnum concinuit Orpheus, cum styracis suffimento, cuius hoc i-
nitium est,

*αἰθαλῆς μακάρων τε θεῶν πάτερ, ἠδ' ἐκαὶ αὐτῶν. in quo hymno Saturnus diuersis
cognominibus inuocatur, & his præcipue: ἀμίαντος, id est impollutus, inconta-
minatus: μεγαθύης, id est magni roboris ac virium: γενάρχης, id est generationis
princeps: in illo.*

*ὅς ναίεις κατὰ πάντα μέρη κόσμου γενάρχη. hoc est,
Omnes qui partes habitas, mundi que, genarcha. Et idem,
ὅς διαπαιῶς μὲν ἅπαντα, καὶ αἰεὶ εἰς ἑμπαλιμ αὐτῶν. id est,
Absumis qui cuncta, idem qui rursus adauges.*

ἀγυλομίτης ab eodem, id est, versutus cognominatur, quem Homerus & Hesi-
odus secuti sunt: quin & Proclus in *ἔργοις* interpretat, eadē in re Plutarch. aduo-
cās. meminit & Phurnutus, & exponit: licet quidā hallucinati, Ioui hoc epithe-
ton attribuunt. Inuocat & illum Orpheus alijs nominib. quae ego consultò pre-
tereò, quod latino sermoni, nisi circumscripta comprehendì non possunt.

Vitifator Saturnus à Vergilio in 7. Aeneid. cognominatur. nam & supra di-
ximus, eundem & Satorum appellatum. Vergilij versus hi sunt,

*Vitifator curuam seruans sub imagine falces,
Saturnusque senex, Ianique bifrontis imago,
Vestibulo astabant.*

Vbi Seruius: Vitifator, inquit, nō inuentor vitis, sed qui genus vitis Italae de-
monstrauit populis. sanè ex Critolao, qui Phænomenon lib. scripsit, Plutarch. scri-
bit Saturnum hospitio susceptum ab agricola quopiam, cuius filiam Oenotriam
vitauit, quo partu nati sunt filij quatuor, quibus Saturnus pater serendae vitis
& con-

& conficiendi vini rationem demonstrauit, & vt alios hoc idem edocerēt permittit. hinc igitur Vitifator.

O P S, R H E A.

Rhea (quæ Ops latine vocatur, & Cybele, & deum mater, & vt Strabo colligit, dea Phrygia, magna mater, Vesta, Idæa, Dindymene, Pylena, Pefinūtia, Cybele, alijsq; nominibus: quæ nos seorsum, prout commodius se obulerint, interpretabimur) filia fuit, vt in hymnis canit Orpheus, Protogoni. Scribit verò Cornutus, ideo Rheæ tympana & cymbala adhibita fuisse, item faces & lampades, propter tonitrua & fulgura, quæ pluuijs præuia esse solent. ipsam enim Rheam pluuiarum causam tradit. Sed de his plura in Magna matre dicemus. Huic etiam deæ cor sacrificabant, significantes, hanc causam esse viuificæ generationis. Propter quod circa eius pectus alij quidam typi apponi consueuere, omnium rerum & colorum, quæ tamen obscure Phurnutus explicat, propter quæ videtur naturæ, vel Isidis imaginem significare, cuius etiã in Iside meminerimus. Cybele, quæ & duplici il scribitur, id est Cybelle, apud poetas (vt Claudianū in primo de rap. Turrigeramq; petit Cybelem, & paulò post, Adytis gauisa Cybele Exilit) res est notissima. Nam & Seruius idem in decimo Aeneid. annotat in eo, Quas alma Cybelle Numen habere maris, & c. ait enim, Bacchium esse pedē, qui constat prima breui & duabus longis. Cybele ergo Saturni vxor à gentibus existimata (de qua tamen variæ traduntur opiniones, quæ suis locis hoc toto capite referentur) dicta est Cybele, à monte Phrygiæ, vt Stephanus scribit; vt Strabo, à loco: vt Suidas, à montibus; vt verò Festus & Seruius, ἀπὸ τῆς κύβητος ἀπὸ κίβητος, id est à capitis rotatione, quod proprium fuerat eius deæ sacerdotū, qui per furorem motu capitis comam rotantes, vlulatu futura prænuunciabant. Hinc Lucanus:

— Crinemq; rotantes

Sanguinci populus vlularunt tristia Galli.

tametsi in vulgatis Festi codicibus, dictam legamus ἀπὸ τῆς κύβητος, quam lectionem & ex doctis pleriq; secuti sunt. quin & eadem ratione κύβητος, id est cubus, ei ab antiquis dicebatur. Addit Seruius in tertio, Alios dicere Cybelum sacerdotem eius deæ primum fuisse, & ab eo Cybelē dictam. Solides Atticus in libro Theologumetion, vbi ait, Atym florem significare, scribit Matrem deum in modum potentia poni: vnde, inquit, Cybele dicitur, quasi κίβητος βαλειος, id est gloriæ firmitas, vt recitat Placiades Fulgentius. κύβητος, scribit Hesychius, montes Phrygiæ, vbi antra & thalami cybeles matris deorum. Hæc quidem dea curru vehi dicebatur, qui ipsa credebatur terra, vt ait Seruius, quæ pendet in aere. Ideo rotis sustineri dicebatur, quia mundus rotatur & volubilis est, & eidem subiugabantur leones: vt ostenderetur, maternam pietatem omnia posse superare. Inde corybantes eius ministri cum suis gladijs esse fingebantur, vt significaretur, omnes pro terra sua debere pugnare, quod autem turritam gestaret coronam ostendebat, superpositas terræ esse ciuitates, quas insignitas turribus esse videmus. Sanè quoniam de Cybele agimus, rideamus & nos cum Origene contra celsum philosophum Epicureum, eam fabulam, quam ille recitat libro secundo: Aegyptius præterea (inquit) quispiam, qui Moysi rebus mirabiliter gestis nihil fidei præbeat, credi potest & Rhapsimythum illum mox producturus, ita vt eum affirmet ad inferos descendisse, & aleam lussisse cum Cybele, & aureum velum retulisse, in signum, ad inferos se peruenisse, & inde remeasse ad superos. Et hæc quidem Origenes, qui & eandem fabulam alibi recitat. Sed iam satis hac de re.

Dindymene etiam cybele dicta fuit. Catullus: Simul ite Dindymenæ dominæ vaga pecora. Strabo & Hesychius putant, à montibus Phrygiæ, vel Troadis (vt Ste-

(vt Stephanus) Dindymis nuncupari. Idem Catullus: Dea Dindymī domina procul à mea Tuus sit furor omnis hera domo: Alios age incitatos, alios agerabidos. Horatius libro primo Carm. Non Dindymene, non adytis quatit Mentem sacerdotum incola Pythius. Apollon. primo Argon. μητέρα δινδυμίου πολυπρόθυμα ἐγκάλεοντες. id est, matrem Dindymiam valde venerabilem inuocantes. Dindymen etiam, & Dindymenem Hesychius vocare videtur. Diodorus Siculus, à nomine matris dictam innuere videtur, quæ Dindymene vocaretur. ita enim scribit: Afferunt (inquit) incolæ Phrygiæ Lybiæq; antiquum regem fuisse Meonem, qui vxorem Dindymenem duxit. (caue ne fallaris, latinis factis codicib. Hæc enim inuersa leguntur non modò apud Diodorum, sed Eusebium etiam de Præparatione Euang.) Ex ijs nata est femina, quam mater educare nolens, exposuit in monte Cybello, vbi ferarum vberibus nutrita fuit. puellam hæc mulier quædam pecora pascens cum vidisset, factò stupens abstulit, atq; à loco Cybelem nominauit. aucta ætate forma, ingenioq; ac prudentia excelluit. fistulam enim calamis compactam, & cymbalum, tympanumq; prima adinuenit, puerorum insuper & pecorum morbis remedia excogitauit. qua ex re factum est, vt mater ab omnibus appellaretur. Cætera quæ de Marfyæ & Apollinis amore erga illam, deq; eorum certamine, & Atyos castratione & nece, in Phrygum theologia ex Diodoro & Eusebio leges. Nunc ea prodamus quæ Pausanias in Achaicis, vbi de Mineruæ templo agit in Dymæis, & de simulachro vetustissimo. Et aliud est, inquit, templum in Dymæis Dindymenæ matri & Attæ confectum. qui verò hic esset Attes, cum id arcanum foret, comperire nequiu: verum ex Hermesianæ elegiarum scriptore ita traditum est, quòd videlicet Attes Calai Phrygis filius fuit impotens generandi (si rectè vertimus, ἑτικνοποιός) à matre genitus. qui cum adoleuisset, in Lydiã demigrauit, & Matris deum orgia apud Lydos peregit. quare cum ab eo in honore esset, Iupiter inuidit, suemq; immisit, qui Lydorum labores & opera diripiebat. & cum alios pluresq; interemisset, tum & ipsum Atten. vnde &, quod ijs consentaneum est, Galatæ Pefinunta habitantes, suos non attingunt. neq; enim existimant ita de Atte, sed de eo alius est apud eos sermo indigena. Iouem ferunt in somnis semen in terram effudisse, quæ in tempore damona edidit duplici pudendo, hoc est virili & muliebri, nomenq; illi imposuit ἀγδίστιος. verum dei hunc ἀγδίστιον metuentes, illi virile pudendum absciderunt. atq; exinde nata amygdala: quæ matura cum facta esset, Sangarij fluuij filiam aiunt cepisse, & in sinum posuisse, tum statim fructus euauit: ipsa autem puella prægnans facta, cum peperisset, hircus puerum expositum curauit. Sed supra hominē cum formosus adoleuisset, pueri amor Agdistin cepit. adultum autem iam Atten propinquū Pefinunta miserunt, ad regis filiam. canebatur Hymenæus, instat Agdistis: Attes verò furore correptus, sibi virilia amputauit. amputauit & rex, qui filiam illi dabat. Porro pœnitentia Agdistin cepit ob ea quæ fecerat, & ab Ioue impetrauit ne quid corporis Attes putresceret, neue liquefceret. hæc ferme quidem Pausanias. Sed enim totam hanc fabulam longè copiosius cum ex alijs scriptoribus, tum maxime ex Timotheo, antiquo theologo, Arnobius in quinto aduersus gentes explicat. ait enim: In Phrygiæ finibus, inaudita per omnia vastitatis petra est quædam, cui nomen est Agdus: ex ea lapides sumptos, vt Themis mādauerat, in orbem mortalibus vacuum Deucalion iactauit, & Pyrrha. ex quibus cum cæteris & hæc Magna quæ dicitur informata est mater, atque animata diuinitus. Hanc in vertice ipso petra datam quieti & somno, incestis Iupiter cupiditatibus appetit. Sed quum oblectatus diu, id quod sibi promiserat, obtinere nequiuisset, voluptatem in lapidem fudit victus. Hanc petra concepit, & mugitibus editis multis prius, mense nascitur decimo, materno ab nomine cognominatus Agdestis. Huic robur inuictum, & ferocitas animi intractabilis, insana & furialis libido, & ex vtraq; sexus vi rapta deuastare, disperdere, immanitas animi quò duxerat, non deos curare, non ho-

mines, nec præter se quicquam potentius credere, terras, cœlum & sidera contemnere. Longa est historia. ait enim: Ex eius sanguine humi fuso, natum malum Punicum, cuius Nana regis filia mali in sinu posita attactu prægnans facta. pater puellam claudit, ut inedia intereat. Pomis sustentatur à matre. ipsa paruulum enititur, quem rex exponi iubet. à quodam inuētus, hircino lacte nutritur. Hinc Atys dictus, quoniam Phryges hircos Aragos nuncupāt. Reliquam huius Agdestis fabulam ex Arnobio collige, ex cuius & Pausaniae verbis, rectius ea percipies quæ à Strabone scribuntur libro duodecimo, vel græca, vel latine exposita. ita enim ego illa meis verbis: Pesiuis verò est emporium eorum qui sunt in regione, templum maximum habens Matris deorum, magnæ religionis: vocat autem illam Angidistin. Crediderim ego Agdistin legendum. Lucanus quoque 10 de dea Syria varias recensens opiniones: Alius, inquit, sermo fertur, quem ego à viro sapiente audiui, quod Rhea ipsa sit, & templum Attes opus. Attes quidē Lydus fuit, primus qui sacrorum ritus, quibus Rhea coleretur, prodidit: & quibus Phryges, Lydi, & Samothracæ in sacris vterentur, ea ab Atte omnia accepisse. nam ubi Rhea ipsum castrauit, virilem vitam agere desijt, & muliebrē formam assumpsit, & vestes. itaque per orbem terrarum obambulans, ubique sacra faciebat, & quæ ipse passus fuerat narrabat: & cætera, quæ ille multa narrat. Sanè Attis, non Attes, apud Suidam & Lucianum legimus. Diodorus Pappan etiam Atyn dictum ait. nostrorum plerique Atyn, ut Catullus & Persius, alique ferè omnes. Macrobius Attinem vocat, ita enim scribit: Similiter Phrygiæ fabulis circa 20 Matrem deum & Attinem eadem intelligunt, quis enim negat, Matrem deum terram haberi: hæc dea leonibus vehitur validis, impetu atque feruore animalibus. & paulo post: Attinem verò ornant & fistula, & virga. Sed de hac fabula, præter iam dicta alia poetæ, ut Catullus, & Ouidius in Fastis: alia quoque Diodorus, qui & hoc ait, Cybelam clam cum Aty concubuisse: parentes id cum intellexissent, Atym & nutrices interfecere, & insultos abiecere: Cybelem insanam factam, sparsis capillis urbem solam pfallendo circuiffe, & eam sequi solitum Marsyam. hæc ferè Diodorus. qui non multo post subdit: Phrygas à morbo occupatos, adeo ut nec terra fructus redderet, sciscitatos esse propterea oraculum. quibus illud responsum, ut Atys corpus sepelirent, & Cybelem deam venerarentur. verò 30 rum Atys corpore non inuento, eius simulachrum Phryges effecere, & Cybelis aram, ad quam rem diuinam facerent. Quare verò Atys se castrauerit, lege allegoriam apud D. Augustinum libro septimo de Ciuitate Dei, ex Porphyrij sententia. Eusebius autem in tertio de Præparatione Euang. Atys, inquit, maximè flores significat, qui antequam ad fructum veniant, defluunt, quapropter pudenda ei fuisse incisa feruntur: quoniam flores defluxi, semina producunt. Fulgentius etiam in Mythologico, Atym florem significare interpretatur: & super id citat Sossidem Atticum. Sanè quæ de Atti mystica & arcana celebrabantur, ea scriptis Anthes manifestauit, ut est apud Arpocratonem. Initia & mysteria deæ Cybelis Catullus crotalum & tympanum fuisse ostendit, ita canens, Niueis cita 40 ta capit manibus breue crotalum, Leue tympanum Cybelle tua mater initia. Luccretius quoque tympana & cymbala adhibet, idque pluribus versibus. Sed & Ouidius in quarto: atque id à Corybantibus & Curetibus per imitationem acceptum. Varro tamē, & August. lib. 7. de Ciuitate Dei, per tympanum significari orbem terræ, per cymbalorum sonitus ferramentorum ictus: quæ in Magnæ matris interpretatione dicenda. Vergilius de his sacris mollibus:

— Ite (ait) per alta

Dindyma, ubi assuetis biforem dat tibia cantum,

Tympana vos buxusque, vocat Berecynthia matris

Idææ, sinite arma viris, & cedite ferro.

Hinc noster Picus hæc ridens in hymno ad Virginem:

Semiuriam non vlulata ad Dindyma Galli,

50

Nec

Nec Cybeles gemini coeunt ad frena leones,
Ut dominam Matremque, deum cum turribus altis
Excipiant, sic quoque, vehant per inania curru.

Romæ vetustum epigramma legitur, cuius hi duo primi versus:

Qui colitis Cybelam, & qui Phrygia plangitis Atyn,
Dum vacat, & tacita Dindyma nocte silent,

Flete meos cineres, &c.

De eisdem item Lactantius: Ab hoc, inquit, genere sacrorum non minoris infanitiæ iudicanda sunt publica illa sacra, quorum alia sunt Matris deum, in quibus 10 homines suis ipsi virilibus litant. amputato enim sexu, non viros se, nec foeminas faciunt. Tibullus ad hæc sacra respicit, cum canit:

Idææ currus ille sequatur Opis.

Et ter centenas erroribus impleat vrbes,

Et secet ad Phrygios vilia membra modos. Ouidius:

— Mollesque ministri

Cedant iactatis vilia membra comis.

Hinc & ipsa dea à furore vocata est interdum Enthea. Martialis:

Cum sectus vlulat matris Entheæ Gallus.

Orpheus etiam ὄλοις ῥομαίων, id est cæstro furentem cognominauit in hymnis, 20 & τυμπανὸς ἄπολις, id est tympanicrepam. His quidem infanis ac furentibus ministris & sacerdotibus stipes & æra petere moris fuit, ut manifestè monstrat Luccretius, eodem quo supra loco, in quo de Magna matre agit:

Ergo cum primum magnas inuecta per vrbes,

Munifica tacita mortales muta salute,

Aere atque argento sternunt iter, omnia mirum

Largifica stipe ditantes, &c. Ouid. in Fast.

Dic inquam parua cur stipe quærat opes?

Contulit æs populis, de quo delubra Metellus

Fecit, ait, danda mos stipis inde manet.

30 M. Cic. in libris de Legibus, Præter Idææ matris famulos, eosque iustis diebus, ne quis stipem cogito. subdit quare: Stipem sustulimus, nisi eam quam ad paucos dies propriam Idææ matris excepimus. Implet enim superstitione animos, & exhaurit domos. Augustinus etiam libro septimo: De mollibus, inquit, eidem matri Magnæ contra omnem virorum mulierumque verecundiam consecratis, qui usque in hesternum diem madidis capillis, facie dealbata, fluctibus membris, incessu foemineo per plateas, vicisque Carthaginis, etiam à populis vnde turpiter viuerent, exigebant: & reliqua, quæ multa eo loco D. Aurelius. Vide de his etiam apud Apuleium plura, libro octauo Metamorphoseos. Hos porro sacer 40 dotes Gallos vocatos fuisse, notissimum est: qui & Semiurii dicti, quia castrati & execti. & Galli quidem à flumine Phrygiæ, auctore Festo: quia qui ex eo bibissent, in eo furere incipiebant, adeo ut se virilitatis parte priuarent. Alij id fecisse dixerunt, ne fieri possent parentes, violato patris matrisue nomine. quidam tamen Gallum puerum ipsum putauere, qui contracta offensa de se executi, & simul fluuio nomen dederit. Horum verò sacerdotum antistites Archigalli nominabantur, ut in antiquis elogijs aduertimus. Epitaphium est Romæ in S. Martina in montibus, dignum ut hic ascribatur: D. M. C. Camerius Crescens Archigallus Matris Deum Magnæ Idææ & Attis Po. Ro. Viuus Sibi Fecit & Camerio Eucratino Lib. Suo. Cæteris autem Libertis Vtriusque Sexus Loca Singula Sepulturæ Causa. H. M. H. N. S. Plinius libro vigesimo quinto, de picturis Parrhasij: Pinxit, inquit, & Archigallum, quam picturam amauit Tiberius princeps, atque, ut auctor est Decius, Eculeo LX. HS æstimatam cubiculo suo includit. Est item Archigalli mentio apud Villium, seu ut vulgò dicitur, Iul. Firmi-

m 2 cum.

cum. Ridet Tertullianus his verbis eum qui pro Cesare precabatur, qui iam defunctus erat: M. Aurelio, inquit, apud Sirmium reipublicæ exempto, die decimo sexto calend. April. Archigallus ille sanctissimus die nono calend. earundem, quo sanguinem impurum lacertosq; castrando libabat, pro salute Imper. Marci iam intercepti, &c. D. August. lib. 2. de Dei ciuit. cum ridet q̄ in sacris turpia agerentur à gentibus: Adolescentes, inquit, spectabamus arreptitios, Gallos puto: audiebamus symphoniacos ludis turpiss. qui deis deabusq; exhibebantur: oblectabamur, coelestiq; virgini Berecynthiæ matri deorum omnium, &c. Cur virginem appellet, nescio. Subdit ipse Augustinus: Ante cuius lecticam die solenni lauacionis eius talia per publicum cantabantur à nequissimis scenicis, qualia non dico matrem deorum, sed matrem qualemcūq; senatorum, vel quorumlibet honestorum virorum, immo verò qualia nec matrem ipsorum scenico-
rum deceret audire, &c. his verbis Augustinus attingit pompam sacrorum, quæ à Gallis sacerdotibus ad Almonem fluuium quotannis agebatur, qui fluuius nō procul ab vrbe Tiberinō miscetur, cuius Vibius Sequester ad Vergilianum filium meminit his verbis: Almon, ait, vbi Mater deūm, v. i. calend. Aprilis lauitur. Ammianus libro XXIII. Diem, inquit, sextum calend. quo Romæ matri deorum pompæ celebrantur annales, & carpentum quo vehitur simulachrum Almonis vndis ablui perhibetur. Abluebatur verò Magnæ matris simulachrū, quod è Pefinunte allatum fuerat. hinc Lucanus in 1.

Et lotam paruo reuocant Almonē Cybellem. Ouid. in Fastis: 20

Est locus in Tiberim quo lubricus influit Almon,

Et nomen magno perdit in amne minor.

Illuc purpurea canus cum veste sacerdos

Almonis dominam sacraq; lauit aquis. Val. Flaccus VIII Argon.

Sic vbi Mygdonios planctus sacer abluit Almo,

Lataq; iam Cybele. Et Claudianus:

Prelatoq; lauas Phrygios Almonē leones.

Quod autem turpia ac obscœna passim iactarētur, etiam Herodianus in hist. commodi testatur. ita enim scribit: Veris initio solenni q; die pompam Matri deūm Romani celebrant, in ea quæ apud quosq; sunt diuitiarum præcipua, supellæq; pleraq; imperatoria materiæ aut artis spectandæ, præferri ante deam solent, passimq; omnibus ludendi licentia permessa, sic vt personas induāt, quas cuique libitum: nullamq; nō magistratum quoq; imaginem, prout cuiusq; studium, repræsentent, sic vt non temerè à falsis veros dinoscas. Hactenus Herodianus. Sed par est, vt hoc etiam loco tibi exponam varias de Gallis sacerdotibus sententias, quæ leguntur. Festus: Galli, inquit, qui vocantur Matris magnæ comites, dicti sunt à flumine, cui nomen est Gallo: quia eo qui biberent, in hoc furere incipiunt, vt se priuent virilitatis parte. Ouidius in IIII,

Inter, ait, viridem Cybelen, altasq; Celenas

Amnis it, insana nomine Gallus aqua. 40

Qui bibit inde, furit: procul hinc discedite, queis est

Cura bonæ mentis: qui bibit inde, furit.

Attribuuntur autem Galli, vt Lucretius canit in secundo:

Gallos attribuunt, quia numen qui violarint

Matris, & ingrati genitoribus inuenti sunt,

Significare volunt indignos esse putandos,

Viuam progeniem qui in oras luminis edant.

Aliam insuper ex Varrone Augustinus recitat opinionem, quam in Magnæ matris interpretatione referam: aliam quoq; huius deæ & Atys allegoriam Fulgentius Placiades in tertio Mythologicōn confingit, quam, vt iam modum faciā, nunc ipse missam facio.

Magna

Magna mater, & Mater deūm, Græcè μεγαλη μήτηρ, καὶ θεῶν μήτηρ, καὶ μητέρα. Orpheus, μήτηρ μὲν τῆς θεῶν, ἡ δὲ θυγατέρα αὐτῆς Ὀρφέως. id est, Hæc vna est materq; hominū materq; deorū. Orpheus quidē seorsum tres hymnos concinuit, quorū primum Rheæ dixit, cum aromatibus: alterum Telluri, cum omni genere seminū, præter fabas & aromata: tertium Matri deūm, cum variarum rerum suffitu. Idem tamen Orpheus, teste Diodoro, Terram omnium matrem dixit, diuitias & opes largientem: vel, vt diximus, quod remedia multis non modò pecorum, sed & hominum, in primis puerorum morbis excogitarit: quod idem Diodorus perdit. Seruius grammaticus Matrem deūm appellari putat, quod ipsa sit ex his deis, qui ἀζωοὶ dicuntur: id est, qui cœli certas non habent partes, sed vbiq; generatim ab omnibus colūtur, vt Mater (inquit) deūm, cuius potestas in omnibus zonis est, & communis eius est potestas. Hæc ille, & alia præterea. Magna mater sic à Martiano confingitur: Grandæua, corpulentāq; Mater, quamuis fecunda circumfusāq; partibus, tamen floridam discolorāq; vestem herbida palla contexerat, in qua totus gemmarum metallorūque census, atque omnium proventus, frugūq; & satiorum, larga admodum vbertate ferebantur. hæc quidē Martianus. Qui allium gustassent, arcebantur procul ab huius deæ templo, vt Athenæus scribit. De Magnæ matris templo legimus, quod non manibus, sed precibus aperiebatur: vnde vult Seruius illud à Sibylla dictum in VII, Celas in
vota precēsq; &c. Sic verò de Magna matre Varro apud Augustinum in VII de Ciuit. dei: Tellurem eandem dictam esse Magnam matrem ait: quod tympanum habeat, significari esse orbem terræ: quod turres in capite, oppida: quod sedes figatur circa eam, cum omnia moueantur, ipsam non moueri: quod Gallos huic deæ vt feruissent fecerunt, significat eos qui semine indigeant, terram sequi oportere, in ea quippe omnia reperiri: quod sedes apud eam iaceant, præcipitur (inquit) qui terram colant, ne sedeant, semper enim esse quod agāt. Cymbalorum sonitus, ferramentorum ictus iactatorum, ac manuum, & eius rei crepitus in colendo qui fit, significat, quod ferramenta illa erant ideo ex ære, quod eā antiqui colebant ære, antequam ferrum esset inuentum. quin teste Hesychio, ab eo æris sonitu, dea ipsa χαλκόχορος à Græcis nuncupata est. Sequitur Augustinus: Leonem, inquit, adiungunt solum ac mansuetum, vt ostendant, nullum esse genus terræ tam remotum, ac vehementer ferum, quod non subijci cuique conueniat. deinde adiungit, & dicit Tellurem, & Matrem, & nominibus plurimis & cognominibus nominatam, & reliqua quæ Varro, immò Augustinus ipse scribit. Addit Isidorus libro VIII, quod simulachrum eius cum clauī fingebatur, quia hyeme tellus clauditur, vere aperitur, vt fruges nascantur. Sed & de Magna matre extat Lucretij præclarum carmen libro secundo de Rerum natura, quod & antè citauī, ad quod examinandum vel hoc te principium inuitat.

40 *Quare magna deūm mater, materq; ferarum,*

Et nostri genitrix hæc dicta est corporis vna:

Hanc veteres Graiūm docti cecinere poeta,

Sedibus in curru bijugos agitare leones, &c.

Ne nimis sim. Plus enim quàm sex & XL versus ea de re exposuit doctissimus poeta. Sed iam ad reliqua redeo, quæ institueram de BONA DEA dicere. Cornel. Labeo & ipse hanc Magnam matrem, & terram, & Maiam esse existimabat, vt ostendere Macrobius laborat: quod sus prægnans ei mactaretur, quæ propriæ terræ hostia fuerat. Idem Labeo, & hanc Maiam Bonæ deæ nomine nūcupatam asserit, & ei Kalend. Maij ædem fuisse dicatam. ait insuper, Bonam deā & terram ex ipso ritu occultiore sacrorum eandem esse doceri posse. quin & eādem, Bonam, Faunamque, & Opem, & Fatuam, pontificum libris indigitari solitam fuisse. Bonam, quod omnium nobis ad victum bonorum causa est: Faunam, q; omni vsui animantium fauere putaretur: Opem, quod ipsius auxilio vita con-

m 3 stare

stare crederetur. Fatuam verò à fando, quod infantes partu editi non prius vocem edere crederentur, quàm terram ipsam attingerent. Putabat Varro hanc Dryadem fuisse, Fauni filiam: vel vt Plutarch. refert, vxorem nonnulli Græcorum ex Liberi nutricibus fuisse, quam ne fari liceat existimabant, vnde & mulieres cum ei festos dies peragebant, tabernacula vitiligineis intexebant ramis, sacrumque draconem deæ secundum fabulam erigere solebant, vt ait Plutarch. Sunt quæ deam hanc affirmant Iunonis potentiam habuisse, idèque regale sceptrum in sinistra manu ei additum. Eandem alij Proserpinam crediderunt, porcæque ei rem diuinam fieri solitam: quia segetes, quas Ceres mortalibus tribuisse ferebat, porca depasceret. Alij Hecaten Chthoniam, Bœotij Semelem credebant. Plerique Fauni filiam dixerunt, quæ obstiterit in amore patris voluntati lapsa, ita vt virga 10 myrtea ab eo verberaretur, cum desiderio patris nec vino pressa cessisset. demum tamen pater in serpentem se transfigurasse, & cum filia coisse creditur. Horum hoc tale proferunt indicium, quod virgam myrteam in eius templo haberi nefas fuerit, & quod super caput eius extenderetur vitis, qua maximè causa eam pater decipere tentauerit: quod vinum in templum eius non suo nomine soleret inferri, sed vas in quo vinum inditum esset, mellarium nominaretur, & vinum lac: quodque serpentes in eius templo nec terrentes, nec timentes apparerent. Sex. Clodius, qui græcè scripsit, vt recitat Lactantius, prodit, hanc vxorem Fauni fuisse: quæ quia contra morem decusque regium clam vini ollam ebibisset, & ebria facta esset, virgis myrteis à viro vsque ad mortem caesa est. postea cum regem facti sui 20 poeniteret, & vxoris desiderium ferre non posset, diuinum illi nomen detulisse fertur, idcircoque in sacris eius obuolutam vini amphoram poni solitam. hæc Clodius, vel potius Lactantius. Plutarchus in Probl. ita hanc historiam recitat: Flauij diuinatoris vxorem fuisse, quæ clam cum vinum largius biberet, à marito deprehensa, flagris caesa est. atque inde factum, vt myrtus in eius deæ ædem non inferretur: vinumque cum mulieres ebiberent, non vinum, sed lac appellarent. Considerandum in Plutar. Problem. id est, Romanis capitibus male latine scribi: Quid est, inquit, quod Floræ, quam Bonam deam nominant, omni florum genere templum exornantes, &c. cum pro Flora Gynæceæ deæ scribendum sit, quam Bonam vo- 30 cant: quod alia probatione non indiget, cum ita certè Græcè, vt nos exposuimus, legatur. Tum etiam ibidem paulò post, cum Floram Flauij vatis vxorem latinus interpretes dicat, perperam factum est. nam Floræ nomen vtiq; additum est: id quod plerisque viris etiã eruditis errandi causam præstitit, vt Bonam deam eadem cum Flora fecerint, cum secus sit omnino, & eius nihil omnino Plutarchus tradiderit. Quidam præterea deam hanc Medeam putauere, quod in eius æde omne genus herbarum esset, ex quibus antistites plerumque medicinas exhiberent: & quod templum eius virum introire non licebat, propter iniuriam, quam ab ingrato viro Iasone ipsa perpessa fuisset. Hæc bîos γυναικεία, vt Plutarchus & Macrobius ostendunt, dicebatur, κρησπύνας nomine, vt ait Hesychius. Gynæcea verò, quam quidam ineptè Genesiam vocant, dea existimata fuit, quæ ex corruptibilibus gene- 40 rationem facere putaretur. Cui cum res diuina fiebat, optabant nemini bonum euenire, qui domi nasceretur. stulta & vana precatio. Sed hæc Geneta, id est γυναικεία, in Græco Plutarchi exemplari dicitur. ait enim: Cur Genetæ nuncupatæ solli canem immolant: quod sacrum alienum mihi esse videtur à Bona dea. Fuit & Cynetia dea, de qua in Neruene actum est: sed sequar de Bona dea. quam Varro Fauni filiam dixit, adeo pudicam, vt extra gynæconitium nunquam tradatur egressa, neque nomen eius in publico fuerit auditum, nec virum vnquam viderit, vel à viro visa fuerit, propter quod nec vir templum eius ingrediebatur. Hæc historiam, si non potius superstitionem cerimoniam, cum aliter recitet Lactantius ex eiusdem Varronis sententia, me existimare facit, in Macrobij codicibus 70 erratum esse: quod vt quiuis ex se percipere possit, Lactantij verba apposui: Eandem, inquit, Faunam Varro scribit tantæ pudicitie fuisse, vt nemo eam quoad vixit-

ad vixerit (præter virum suum) mas viderit: nec nomen eius audierit. Idcirco vbi mulieres in operto sacrificabant, Bonam deam nominabant. hinc dictum est ab Iuuenale,

Nota Bona secreta dea. & à Tibullo:

Sacra Bona maribus non adeunda dea.

Quæ tamen à P. Clodio violata fuerunt, vt in primis de Aruspicum responsis M. Cicero, & Plut. & alij prodiderunt. qua de re & Seneca in Epistolis ita: Credit, ait, aliquis pecuniam esse versatam in eo iudicio, quo reus erat Clodius, ob id adulterium, quod cum Cæsaris vxore in operto commiserat, violatis religionibus eius sacrificij, quod pro populo fieri dicebatur: sic semotis extra conspectum omnibus viris, vt picturæ quoque masculorum animalium contegerentur. ita inquam viri his sacris arcebantur, vt cum in Italia cum bobus Geryonis Hercules sitiens transiret, & ei petenti aquam, mulier respondisset, se ei præstare non posse, quod scæminarum deæ dies celebraretur, nec ex eo apparatu viris gustare liceret: execratus hoc sacrum, & ipse à suis sacris mulieres arcendas Pinario & Potitio sacrorum suorum custodibus præcepit. Macrobius auctor, & ex parte Athenæus, Plutarchus: sed copiosissime & elegantissime Propert. lib. 4. Elegiarum ad Herculem.

Idæa mater etiam Cybele dicta fuit, vel ab Ida Cretæ, vel potius ab Ida Phrygia: vtrobiq; enim culta fuit, vt ostensum est. Lucret. lib. 2.

Hanc varia gentes antiquo more sacrorum,

Idæam vocitant matrem. Vergil.

Alma parens Idæa virum, &c. Ouid. in Fastis:

Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu

Flabit, & Idæa festa parentis erunt. Item alio loco Vergilius.

Buxusq; vocat Berecynthia matris Idææ.

Illi verò hic mons Ida consecratus, à quo & ipsa vocata est: quoniam à longe & procul *ἰσὺ ἰδίας*, id est, videre est, cum tempestates & pluuię fiunt. quin etiam Montana ipsa cognominata, id est *ὄρεος*, est, vt Phurnutus ostendit.

30 Aedes deæ Cybeles in Ida pulchrè describitur à Claudiano poeta, de Cerefe loquente, in primo de Raptu Proserpinæ:

Sic ait, & fuluis serpentibus attigit Idam.

Hic aedes augusta deæ, templiq; colendi

Relligiosa silex, densis quam pinus obumbrat.

Fronibus, & nulla lucos agitante procella,

Stridula coniferis modulantur carmina ramis.

Terribiles intus thyasi, vesanaq; mixto

Conuentu delubra gemunt, vlatibus Idæ

Bacchatur, timidus inclinant Gargara syluas.

40 *Postquam visa Ceres, mugitum tympana frenant,*

Conticuere chori, Corybas non impulit ensem,

Non buxus, non æra sonant, blandiq; leones

Summisere iubas: adytis gauisa Cybelle

Exilit, & pronas intendit ad oscula turres.

Et hæc Claudianus.

Notissima verò est historia apud Lactantium, Liuium, Valerium, Augustinum, & alios, Claudie virginis Vestalis: cum ex libris Sibyllinis Idæa mater esset Romam accita, & nauis qua vehebatur vado hæssisset: Claudia, quæ ex nimio cultu impudica habebatur, suo cingulo eam nauem facillimè traxit: quod miraculum consimile accidisse ferunt de Herculis statua, quæ è Tyro rate Erythras aduecta est, vt in Hercule dicitur. Scribit diligentiss. antiquitatum Romanarum auctor Dionysius Alicarnas. lib. 2. Histor. sacrificia Idææ deæ quotannis, & certamina prætores Romanos agere solitos fuisse, Romanis legibus sacra

tamen ea non Romani peragebant, sed vir & mulier Phryges, qui illa per urbem circumducebant, congregantes matronas (qui mos fuit illis) imagines pectoribus annectentes, decantantesque ipsi à sequentibus matronalibus carminibus, tympana tenentes. Romanorum autem indigenarum nec matronas vllus congregans, neque cantibus tibiarum septus per urbem incedebat, variam indutus stolam, neque colens deam Phrygijs ceremonijs. Hæc ferme Dionysius: ostendens, Romanos peregrinis externisque religionibus minus studuisse. id quod tamen Satyrici poetae identidem illis obijciunt. Libet ex libro IX. Decad. IIII Liuij particulam ascribere, de ipsius deæ aduentu in urbem. Nam cum pauloante ex Sibyllinis versibus legatos quinque ostendisset in Asiam missos ad Attalum, ut ex Pefinunte Romam deferrent, & id Rex ipse procurasset, ita subinfert: Eo, inquit, accessit consultatio de matre Idæa accipiēda, quam præterquam quod M. Valerius vnus ex legatis regressus, acutum in Italia fore nūciauerat, recens nūcius aderat, Terracina iam esse. tunc haud parua rei iudicium senatum tenebat, qui vir optimus in ciuitate esset. veram certè victoriam eius rei sibi quisque mallet, quam vlla imperia, honorésue suffragio seu patrum, seu plebis delatos. P. C. P. Scipionem Cn. filium, eius qui in Hispania occiderat, adolescentem nondum quæstorium, iudicauerunt in tota ciuitate virum optimum esse. id quibus virtutibus inducti ita iudicauerunt, sicut traditum à proximis memoriæ temporum illorum scriptoribus, libens posteris tradiderim: ita meas opiniones, cōiectando rem vetustate obrutam, non interponam. P. Cor. cum omnibus matronis Ostiam ire iussus obuiam deæ, isque eam de naue acciperet, & in terram elatam traderet ferendam matronis. postquam nauis ad ostium amnis Tyberini accessit, sicut erat iussus, in salum naue euectus, à sacerdotibus eam accepit, extulitque in terram. Matronæ primores ciuitatis, inter quas vnus Claudia Quintiæ insigne est nomen, acceperunt: cui dubia, ut traditur, antea fama, clarior ad posteros tā religioso ministerio pudicitiam fecit. eæ per manus succedentes, deinde aliæ alijs, omni effusa ciuitate obuiam, thuribus ante ianuas positis, quæ perferebatur, atque accenso thure, præcantibus, ut volens propitiâque urbem Romam iniret, in ædem Victoriæ, quæ est in Palatio, pertulere deam pridie idus Aprilis, isque dies festus fuit. populus frequens dona deæ in Palatio tulit, lectisterniumque & ludii fuerunt, Megalesia appellata. Hactenus quidem de aduentu in urbem, deæ. Libro verò de bello Macedon. sexto. Per idem, inquit, tēpus ferè ædes matris magnæ Idææ dedicata est, quam deam is P. Cornelius aduectam ex Asia, P. Cornelio Scipione, cui post Africano fuit cognomen, P. Licinio Coss. in Palatium à mari detulerat. locauerant ædem faciendam M. Liuius, C. Claudius, censores, M. Cornelio, T. Sempronio Coss. decimotertio anno postea quam locata erat, dedicauit eam M. Iunius Brutus. Iudicium ob dedicationem eius facti: quos primos scenicos fuisse, Valerius Antias est auctor, Megalesia appellatos.

Berecynthia mater deorum dicitur, & Phrygia, ut in primis docet Strabo. Vergilius in sexto,

— Qualis Berecynthia mater

Inuehitur curru Phrygiæ turrita per vrbes,

Lata deum partu, centum complexa nepotes.

Berecynthus inquit Seruius, castellum est Phrygiæ iuxta Sangariū fluuium, ubi mater deum colebatur. Fulgentius verò in tertio ait, quod ea Berecynthiis motibus præesset. Cynthos enim, ut idem scribit, Attica lingua flos nuncupatur: unde & hyacinthus dicitur, non ut ipse interpretatur Fulgentius, quasi solus flos, sed viola flos, ut ego arbitror. Agatharchides in lib. Phrygiacō, ait Berecynthum primū fuisse Matris deum sacerdotem, qui monti nomē dederit. Putat Hesychius, Phrygiā prius vocatā Berecynthiam, & absque afflatu scribit: tū etiam genus quoddam Phrygum Berecynthas fuisse ait: id quod & Strabo testatur in X, quo loco de Rheæ & Berecynthia agit. Subiungit Hesychius, & tibia Berecynthia: aliâque insuper

insuper addit, quæ ad rem non faciunt. Idem tamen alibi Berecynthas per d, scribit, & eo nomine ait Phrygas demones nuncupari. & ἑβύγας etiam Phryges, vel barbaros, vel solœcistas, hoc est incondite loquentes. Iuba verò, à Lydis dicere videtur Briga Liberum significare. Phrygia quoque hæc dea vocata, ut cum alij, tum etiam Phurnutus scribit, quod celebri cultu apud Phryges celebraretur.

Δαμία, Damia, ut Festus scribit, Bona dea cognominata est, & eius sacerdos δαμίας. unde & Damium, eodem auctore, sacrificium, quod in operto fiebat in ipsius Bonæ deæ honorem. dictum videtur à contrario, quod minimè esset δημοσιος, id est publicum. n enim litera nonnunquam apud nos in a conuertitur. Sane Bonæ deæ ædes Subfaxanæ, in XII regione urbis fuit: P. Victor.

Metragyrtes, μητραγυρτης, Magna mater à Græcis vocata, eiusue sacerdos, ut in tertio scribit Iulius Pollux: & μητραίτης, festum huius deæ celebrare. hinc Plut. in Cleomenis vita (quæquam Latinus interpretis male exposuerit) quò loco Ptolemæum irridens Plut. Metragyrtem nuncupat, quasi mollem & effœminatam: ad Cybelis, vel sacerdotum eius similitudinem ille mitratum interpretatus est. Legimus Metragyrta statuat Athenis fuisse, qui cum mulieres Matris deum initiaret, ab Atheniensibus necatus est. Budæus μητραγυρτας & ipse interpretatur, Matris deum sacerdotes stipem cogentes, tympanaque gestantes. Origenes quoque libro primo contra Celsum, de Metragyrte meminit, licet perperam in peruulgatis codicibus legatur. quare mirum est, virum doctissimum Erasmmum allucinatum in hoc vocabulo. nam à Mithra Persarum deo vocabulum deduxit, in prouerbio, Mitragyrtes non daduchus.

Cybeca, κυβηκη etiam mater deum vocata fuit, teste Hesychio. Sed & Venus hoc nomine fuit: & ut alij dicunt, Diana etiam, & βωιδης, ut in Dianæ cognominibus ostensum. Idem scribit & Phauorinus. Strabo etiam Cyben vocatam hanc deam scribit, ut supra retuli.

Palitheam etiam Cybelen nuncupari quidam existimant, quod deorum omnium mater vocaretur. illudque afferunt Catulli: Trepidatē eum recepit dea Palitheia sinu. quasi πασι θεῶν μητηρ, id est, omnibus deis mater. Porro Palitheam Homerus inter Gratiâs, id est Charites commemorat. Itēque inter Leonis tres filias, ut in Gratijs ostendimus.

Isodroma mater à nonnullis vocatur. Strabo lib. X. de Larissæ nomine: Urbibus supra oppidum ad Caystri campum, qua per mediterraneum itur ad Isodromes matris templum, situm habes similem, locique virtutem ipsi quam diximus pensili Larissæ, &c.

Πυργόφρος, hoc est Turrigera & Turrita à Græcis vocata Magna mater, ut in Græco libello legimus, in quo deorum antiquorum imagines conscribuntur, ubi de simulachro agit turrim ferente, ubi ita, necis verbis legitur: Prisci tetram vocabant cererem, quoniam ἐρηξ, id est sedes est totius ciuitatis terra. & quoniam etiam contineat ciuitates, πυργόφρος vocatur sed & Latini Turritam & Turrigeram appellant. quin & eius adhuc marmoreæ statuæ tales cernuntur, hoc est turritas coronas in capite gerentes. Propertius,

Claudia turrita rara ministra deæ. Papinius:

Ille Phryges lucos matri penetralia cedit Turrigera. Vergil.

Inuehitur curru Phrygiæ turrita per vrbes.

Tradit Phurnutus, quod πυργωτὸν σίφου, id est turrita corona adhiberi solita sit huic deæ, propter vrbes & arces, quæ in summitate montium fiebant antiquitus: & quæ cætera dicit. Porro & hanc eandem legimus querna coronari corona, quod Apollodorus prodidit, & in Apollonij commentarijs referunt. quin etiam pinu aliquando, quæ illi dicata existimabatur, coronabant. unde apud Martialem pinus loquitur,

Poma sumus Cybeles, procul hinc discede viator,

Ne cadat in miserum nostram ruina caput.

Tametsi Constantinus Cæsar in libro Geoponon aliter scribit, vt in Pane deo referam.

Mygdonia mater etiam Cybele vocata fuit, vel à Mygdonia Phrygiæ, vbi colebatur, vel à Mygdono, de quo sic ferè Diod. Nonnulli, inquit, volunt Ideos dætylos ex Ida, quæ est in Phrygia, extitisse, indeq; cum Mygdono transcendisse in Europam, diuinandi arte peritos cantum docuisse, initiationes & mysteria.

Val. Flaccus,

Mygdonia Panissa ferens seuissima Matris. Idem, lib. VIII,

Sic vbi Mygdonios planetus sacer abluat Almo,

Lataq; iam Cybele, festaq; per oppida tede.

Eadem ratione & Phrygia dicitur, vt ex poetis & Strabone, & Cornuto videmus in primis.

Antæa, ἀνταία Rheam vocat Apollonius Rhodius in primo Argon. vt interpretes scribunt, propterea quòd Telchinibus facta sit contraria. Orpheus quoque in hymnis, ei hymnum matri Antææ dedicat, cum thymiamate aromaton,

ἀνταία βασίλεια, θεὰ πολυώνυμη μήτηρ,

ἀθανάτως τε θεῶν, ἠδὲ θνητῶν ἀνθρώπων.

hoc est: Antæa regina, dea multinomia mater, immortaliumq; deum, mortaliumq; hominum, &c. Opis, vel potius Ops, dicta est coniunx Saturni, ait Festus: per quam voluerunt terram significare, quia omnes opes humano generi terra tribuit. vnde & opulenti, terrestribus rebus copiosi: & hostiæ opimæ, præcipuè pingues: & opima, magnifica & ampla spolia. Hinc etiam Opalia dies festi dicebantur, quibus Opæ supplicabatur, eodem Festo auctore. Opalia quidem Macrobius commemorat inter Saturnalia mense Decembri. Et quoniam vxor Saturni credebatur, agrorum cultoris, à fatu nominati, & cum falce fingebatur, in ligno agricolæ, ita & illa quoq; cognominata Consiua est, & terra existimabatur: ideoq; in regia colebatur. De Ope verò Consiua Varro de Ling. lat. his verbis: Ope Consiua dies, inquit, ab dea Ope Consiua, cuius in regia sacrarium: quod ideo actum, vt eò præter virgines vestales & sacerdotem publicum introeat nemo: is cum eat, suffibulum haud habeat. scriptum id dicitur, vt à suffiendo subligaculum. Sanè quidam libentius p Saturni vxore Ops legunt. Ops enim Diana est, vt dicemus. Ausonius in monosyllabis,

— Prima deum Fas,

Quæ Themis est Graijs: post hanc Rhea, quæ Latijs Ops.

Et Varro: Terra, inquit, Ops, quod hic omne opus, & hic opus ad viuendum. Ideo dicitur Ops mater, quòd terra mater: quæ Ops in obliquis primam corripit. Tibullus,

Idea currus ille sequatur Opis.

Idem Varro apud August. v. II. de Ciuit. dei: Tellurem, inquit, putant esse Opem, quòd ope fiat melior: Matrem, quòd plurima pariat: Magham, quòd cibum pararet: Proserpinam, quòd ex ea proserpant fruges: Vestam, quòd vestiatur herbis. Huic deæ sedentes vota concipiebant, terramq; de industria tangebant, demonstrantes ipsam matrem terram. Philochorus, Saturno & Opæ primùm in Atticam statuisse Cecropem scribit.

Titea inter Cœli, id est ἑραως vxores fuit, ex qua xvii filios sustulit, qui Titanes, à matre dicti sunt, vt in Atlantidum theologia legitur. Titea, cum prudentia plurimùm mortalibus profuisset, post obitum in deorum numerum relata, & terra cognominata est. filias etiam duas habuit, βασιλείαν, id est reginam, vt Diodorus scribit, & Rheam, quam Pandoram vocabant. βασιλείαν annis, prudentia & virtute præstantior, fratres in matris gratiam educauit, ideoq; Magna mater est appellata. hæc patre defuncto, & facto deo, de fratrum consensu regnū administravit, nulli adhuc nupta: sed cum liberos suscipere cuperet, Hyperionem fratrem virum

virum accepit, ex quo duos filios peperit, Solem & Lunam: quorum formam prudentiamq; admirantibus omnibus tradunt, reliquos fratres probris inuidia actos, veritosq; ne aliquando imperium ad Hyperiona veniret, scelesto excogitato facinore fratrem communi consilio obruncasse: Solem adhuc puerum in flumen Eridanum proiectum, suffocatumq; fuisse. quare vulgata, Luna præter modum fratrem diligens, ex tecto se præcipitem dedit. Matri quærenti iuxta flumen corpus, cum in somnum incidisset, visum ei per somnium est, à Sole se consolari, ne lugeret: homicidas pœnas daturos. dicente se cœlestem ignem, id est ἄλιον futurum: sororem verò μίωα, Lunam, id est σελήνην vocandam esse. somno experrecta, rem vulgasse dicitur, & filios deos consecrasset, & innupta posthac vixisset: & facta insana, tympana cymbalq; quatiens, per urbem sparsis passim crinibus errasse. Tandem coorto hymbre & iactis fulminibus reginam euanuisse, nec visam amplius fuisse ferunt. quam rem populus cernens, ἡλίε καὶ σελήνης nomina ad astra transtulit, Reginamq; deam & Matrem vocitauit, & sacra illi cymbalis & tympanis celebrata peregit. Sanè & idem Diod. alio loco de Titea non nihil euariat, ex Cretensum videlicet historia. Porro Aramæi Titheam & ipsi aiunt, quoniam mater erat Aretia. id est terra dicta, post mortem Vestam vocauerunt. Sed hæc nimis superstitiosa, curiosis mittamus, qui Titheam volunt esse Iani vxorem: & Ianum ipsum Nochum, id est Noac arbitrantur. Commentatores etiam Apollonij in primo Argon. scribunt ex Menandri sententia, Milesios, cum Rheæ sacrificarent, prius Titæ rem sacram facere solitos fuisse: subiungitq; & de heroe Titio, qui Iouis filius fuerit: vel vt alij, inter Mariandyni Cimmerici liberos seniore.

Pelinuntia dea, quæ à plerisq; corruptè Pesimōtia dicta est, Magna deum mater vocata est, de qua breuissimè referam, quæ pluribus ab Herodiano libro primo Hist. traduntur. Simulachrum, inquit, è cœlo cecidisse ferunt in quendam Phrygiæ agrum, qui ab eo casu Pelinus appellatus est: alij licet aliter referant. In hoc igitur loco Pelinunte Phryges orgia ipsi deæ agitabant, apud Gallū fluuium, à quo & sacerdotes appellati. sed cum Romani rerum potirentur, oraculum acceperunt, res suas in dies magis auctum iri, si Pelinuntiam deam ad se transtulissent. Proinde legatos petiit miserunt: ac facile id impetrarunt. deuectum simulachrum ex Phrygia, & magnifice ac religiose collocatum est, vt ex Liviō alibi: locupletius recitauit. Ammianus Marcellinus lib. hist. XXI, quo loco de Iuliano Cæsare, alia quædam recenset, inter quæ & hoc: Quamobrem hoc nomine oppidū sit appellatū, variant rerū scriptores. Quidam enim figmento deæ cœlitus lapso πῶς, quod cadere nos dicimus, urbem asseruere cognominatā. alij memorant, illum Trois filium Dardaniæ regem, locū sic appellasse. Theopompus non illum, sed Midiam affirmat Phrygiæ quondam potentiss. regem. & hæc fermè Ammianus, quæ & confirmatur ab Arnobio in secundo aduersus Gentes ita scribente: Quid, inquit, Phrygiam matrem, cuius esse conditor iudicatur vel Midas, vel Dardanus, &c.

Phasiane, hoc est φασιάνη θεός, describitur ab Arriano in Periplo Ponti Euxini. ait enim, quòd ingredientibus Phasin fluuium, in dextra est erecta dea Phasiane, quam ille subucretur ex eius figura an dea Rhea sit. Nam in manu (inquit) cymbalum tenet, & leones sunt sub eius throno: & ita sedet, vt in μητρώω, id est, in templo Matris deum Athenis, quæ à Phidia fabrefacta fuit. neq; de Phasiane dea plura memini me legere.

Lemnus mater deorum antiquitus nūcupata, vt Stephanus scribit, cui & virgines sacrificare soliti fuerant, & ab ipsius deæ nomine Lemnus insula nuncupata fuit. hanc verò primùm Thraces incoluere, qui Sinties vocabantur, qui & Sapæi: de quibus varia traduntur à scriptoribus, Strabone, Hellanico, & grammaticis, L. Tarrhæo & Theone. Sed hæc non nostri sunt instituti.

Andirina mater deum cognominata à loco, de quo Strab. lib. XIII. Sub Andira, in-

dira, inquit, templum est Matri deum Andirinae sacrum, & subterraneum antrum Palean vsq. est verò Palea habitatio quaedam, sic appellata, quae ab Andiris distat stadijs CXXX. subterraneum hunc meatum torrens quidam, os eius incidens, aperuit, qui postera die a pastore quodam ad sacrificium eunte apud Andira fortuito repertus fuit.

Asporina etiam mater deum nuncupata, eodem Strabone teste, eodem libro, ab Asporino monte vrbi Pergamo proximo, aspero & sterili, a quo & dea Asporina, & templum Asporinum nuncupatum fuit.

Ma Rhea vocabatur a Caribus, vt scribit Stephanus: vnde & Mastaura vrbs Lydiae nuncupata fuit. huic Ma Iupiter dedit Dionysium alendum. quare Ma ab Iunone rogata, cuius ille esset infans: ea, & id est Martis respondit. vnde & apud Cares Dionysius Masares nuncupatus est, vt in Bacchi nominibus retulimus: & Rhea ipsa, Ma & illi taurus sacrificatur a Lydis: vnde Mastaurae nomen vrbs, quam interfuit Chrysaorus fluuius. Sanè & Ma Bellonae nomen fuisse inuenimus, vt alibi dicemus.

V E S T A.

Vestam, quam esia Græci vocant, cum Rhea connumeramus, quoniam cum ea a Strabone coniungitur, vt in huius Syntagmatis exordio retulimus. hanc tamen cum Cerere describit Phurnutus, & vtranq. ait non videri aliam a Terra. Vesta verò ab antiquis fuit multa veneratione culta, nunc eam ignem, nunc terram existimantibus, vt docet D. Augustinus libro quarto de Ciuit. dei. Quid. in Fastis,

Vesta eadem est, & Terra: subest vigil ignis vtriq. Significant sedem terra focusq. suam. Idem paulò post: Stat vi terra sua, vi stando Vesta vocatur.

Alij non a vi stando, sed a vestiendo, quòd terra varijs tum herbis, tum plantis, cæterisq. vestiatur. nam & Plato pro terra sumere esia videtur, cum ita scribit, & Euripides, & hoc est, manet autem Vesta in deorum domo sola: quòd scilicet terra immobilis, vt Macrobius exponit, intra domum deorum, id est, intra mundum. Sic & Euripides, & hoc est, Et terra mater, Vestam quam sapientes homines vocant, quae sedet sub æthere. Orpheus quoq. in hymno, & hoc est, quae mediam domum habitas ignis perpetui maximi. Vestam autem, ait Phurnutus, & hoc est, vocarunt antiqui: hoc est, quòd per omnia constet, vel quòd in ipsa tanquam in fundamento totus stet orbis. Alij alia dicunt. Quod verò pro igne ponatur, Ouidius idem in Fastis:

Nec tu aliud Vestam, quam viuam intellige flammam, Nataq. de flamma corpora nulla vides. Iure igitur virgo est, quae semina nulla remittit, Nec capit, & comites virginitalis amat.

Phurnutus: Ignis, inquit, semper viuens Vestae attribuitur, quòd & ipsa videtur existens esse. Fortè verò, quod inde ignes nutriantur, qui sunt in mundo, & per ipsam subsistant. aut quod & idcirco haec dea a virgine custodiebatur, vt Phurnutus ait. M. Tullius secundo de Nat. deorum: Vestae, inquit, nomen a Græcis. ea enim est, quae ab illis esia dicitur. vis autem eius ad aras & focos pertinet. Idem in lib. de Legib. Vestam, ait, quasi focum vrbs, vt Græco nomine est appellata, quod nos propè idem Græcum interpretatum nomē tenemus. Quare mihi mirū valde est, Philelphū octauo Pædiæ Xenephontis illud vertisse latine, Lari Cyrū sacrificasse, & c. quod est Græcè, & hoc est, primum quidem

quidem Vestae sacrificauit. Disputat longo orationis ductu Dionys. Alicarnas libro secundo Historiarum, de Vesta Romanorum dea, a quo primum instituta, Romulone an Numa: deq. Vestalibus, Sex Vestae sacerdotes, scribit Festus, constitutae erant, vt populus pro sua quisque parte haberet ministrum sacrorum, quia ciuitas Romana prius in sex erat distributa partes: sed post tamen plures fuisse legimus. Scribit Gellius, quòd virgo dum a pontifice caperetur, Amata appellabatur: ea ratione, quòd quae prima capta fuit, hoc nomine fuerit. Plut. tamen in Numa, primò Geganiam, & deinde Beremiam & Camillam & Tarpetiam captas, dicere videtur. Sed tu si scire cupis, virgo Vestae quid ætatis, ex quali familia, & quo ritu, quibusq. ceremoniis & religionibus, quo cognomine a Pont. Maximo caperet, & quo statim iure esse inciperet, simulatq. capta esset: quòdq. nec intestatò cuiquam, nec eius intestatae quisquam iure hæres esset, lege Gellium libro primo, qui ex Antistio Labeone & alijs pleraq. omnia retulit. Vestam de numero penatum deorum, Macrobius in tertio esse ait, aut certè eorum comitem, adeò vt & Consules & Prætores & Dictatores cum inirent magistratum, Lauinij rem diuinam faciebant Penatibus pariter & Vestae. hinc Vergilius ex persona Hectoris dixit,

Sacra suosq. tibi commendat Troia Penates. Mox adiecit: Sic ait, & manibus vittas, Vestamq. potentem, Aeternumq. adytis effert penetralibus ignem.

Sed cum Vesta ignis putaretur, Virgo etiã dicebatur: vnde & virgines eius iure ministerio adhibebantur, quae sacrum ignem custodirent, Vestales (vt diximus) appellatae: quas detonderi solitas, vt nunc quas Moniales appellat vulgus, ex eo pleriq. arbitrati sunt, quòd xvi Nat. hist. Plin. scribit. Antiquior, inquit, lotos est, quae capillata dicitur, quoniam virginum Vestalium ad eam capillus defertur. quibus verbis id astruere conantur, nec ego reclamo: præsertim etiam cum Gellius de Diali flamine illud citet, Vnguium Dialis & capilli segmina subter arborem felicem terra integunt. Sextus etiam Pomp. Festus, capillarem arborem ea ratione dictam existimauit, quòd in ea attonsus capillus suspenderetur. Vestam, vt Alexand. ait, virginis ore tympanum gestantis, quòd scilicet ventos terra contineat, quidam effinxere. at alij templum cum ara in eius medio, & igne accenso. Sed hæc a me parum probantur. Inter Vestales verò, quae leuiter deliquisset, verberibus a Pont. Max. caedebatur. Sin parum casta fuisset, conuicta, viuam defodiebatur, nec igne absumebatur, vt pluribus Plut. in Quæst. ostendit. Nam sanda pila ad portam Collinam, ceu mortua efferebatur, cum propinquorum suorum luctu, sequentibus mœsto cum silentio pontificibus & sacerdotibus. Prope portam locus fuit subterraneus, in quem scalis quibusdã descendebatur. in eum locum solam virginem demittebant, & scalae auferebantur, locusq. ipse occludebatur, in quo ne fame necari videretur, panis, lactis, & olei non nihil apponebatur, vnãq. ardens lucerna: quibus peractis, sacerdotes aliq. discedebant. eo die iustitium erat in vrbe, & mœror pauorque non exiguus: magnum enim aliquod malum ciuitati portendere putabant, Vestalium supplicium. Scribit Seruius lib. vndecimo Aeneid. Imperatores & virgines Vestae in ciuitate sepultos fuisse, quòd legibus nõ teneretur. Idem & Plut. in Causis. quinetiam, ait Seruius, nocentes virgines licet viuam, tamen intra urbem in campo Scelerato obruebantur. Illud etiam apud scriptores proditum obseruaui, extincto igne Vestales a pontifice verberari solitas. quibus mos erat, tabulam fellicis materiae tam diu verberare, donec ignis conciperetur, qui cribro aheneo in ædem a virgine deferebatur: quotannis tamen & nouus ignis excitabatur a Vestalibus, sicut & a nostris in carei Paschalis (qui dicitur) consecratione. Ouidius in Fastis,

Adde quòd arcana fieri nouus ignis in ade

Dicitur, & vires flamma resecta capit.

Sed ad Vestam ipsam reuertamur. Scribit Diod. in Bibliothecæ libro quinto, vbi Cretica explicat, ex Saturno & Rheâ sex natos filios, Vestam, Cererem, Iunonem: mares, Iouem Neptunum, & Plutonem. Idem in Fast. Ouid.

Ex opè Iunonem memorant, Cereremq; creatam,

Semine Saturni, tertia Vesta fuit, &c.

Orpheus quoque in hymno ipsius, cui adolet aromata, Vestam filiam canit potentis Saturni. harum vtique Vesta fertur structuram domus inuenisse. Martianus, Vestam ait Magnæ matri adhæsisse, quod Iouis nutrix fuerit, suoque illum sustentasse gremio, cum à matre occultatus nutriretur. Sed Lactantius ait Vestam Vranam, id est Cæli uxorem, his verbis: Legi in Sacra historia, Vranum potentem virum Vestam habuisse coniugem, &c. quibus verbis quidam duas Vestæ nomine fuisse credunt. At verò Fabius Pictor (si legitimus, vt alibi dixi, liber est, qui legitur) Vestam tradit Iani uxorem fuisse, quæ prima sacerorum regina, sempiternum sacrificiorum ignem virginibus credidit. Myrsilus verò Lesbius, Vestam ait Labith horchiâ dictam, Tyrrhenorum lingua. Labiti quoque, ait Herodorus, à Scythis vocata est. Quo magis mihi mirum visum est, in Commentariis in poeticam Horatii, qui Parrhasij nomine editi sunt, ita scriptum esse: Scythæ Gongoliron Apollinem vocant, Neptunum Thagesmana, Venerē Argempasam, Argempasam, vel Artinpasam, vt in aliis codicibus legitur. Extrat & inscriptio apud B. Aegiū Græca, in qua bis ΑΡΤΙΜΠΑΣΑ vocatur: Vestam Tamuti, cum legendum sit: Scythæ Oetofyrin Apollinem vocant, Neptunum Thagymasa, Venerem Argempasa, Vestam Labiti, atq; ita rectè Græco & Latino legi codice. Sed huiusmodi errata sunt in editorem, quam in auctorem, referenda potius: tamen & apud Origenem libro sexto, simili modo corrupta legantur. Scribit Phurnutus in fabulis traditum, Vestam esse primam genitam, & postremam, quoniam ex terra cuncta nata, & in terram resoluuntur. & propterea Græci ab ipsa sacra incipiebant, & in eam desinebant. Sed enim non Romanos modò, sed aliquot alias nationes sacrum ignem publicè custodisse legimus. Nam Athenis in Prytaneo ignis sempiternus asseruabatur, nō à virginibus, sed (vt ait Plutarch.) à mulieribus iam matrimonio solutis. Strabo libro nono, Poliadis Mineruæ templum in faxo vetustum scribit, in quo lychnus inextinguibilis, & virginū domus, id est *παρθεών*, quam Ictinus condidit, vbi Minerua Phidias opus eburneum fuit. Aegyptij quoque ignem seruabant, vt testatur Diod. Quin etiam Delphis. Persæ quoque summa religione, vt notum est, ignem custodiebant, & venerabantur. qua de re contentus ero verbis Procopij historici, ex secundo libro belli Persici, cum Cosdroe in Romanorum agrum inuadere constituisset per Persarmenios, ita subdit: Hic magnum Pyreum est, quod Persæ deorum maximè venerantur, vbi ignem perpetuum custodiunt magi: ac alia quidem diligenter sacrificantes, cum vaticinio in rebus maximis vtuntur. Hic est ignis, quem Vestam olim Romani vocabant. hæc quidem Procopius. Strabo verò libro decimoquinto, de Cappadocia agens, scribit, apud eos magos fuisse multos, quos Pyrethos vocabant. tum illud subiungit: Suntq; Pyrethia septa ingentia, in quorum medio ara est: in ea magi & cinerem multum, & ignem inextinguibilem seruant, quò quotidie ingressi imprecationes faciunt. Illud in commentariis Græcorum legitur, ignem cœlitus in agrum Argium primū decidisse, qui in Apollinis templo seruabatur, quod Argis fuerat in foro constructum: in quo si quando exstingueretur, vt Athenis accidit Aristone tyranno, & Delphis templo à Medis incenso, & Romæ Mithridatico & ciuili bello: tum verò fas non erat ex altero igne succendere, sed nouum elicere oportebat. ex sole accendebatur flamma pura: certaque ratione vasa scaphia parabant, cauata, in quæ solis radij excepti, in fomite arido ignem

ignem iniciiebant. Sed & alias eliciti ignis ex sole & speculo, vel ex vitrea phiala, aqua gelida plena. & de his satis.

Βελαία ἐσία, hoc est, consiliatrix Vesta cognominata est, cuius ita Dinarchus orator meminit: *μαρτύρομαι πῶ ἐσίαν πῶ βελαίαν*: id est, testor deam Vestam consiltricem. Dicta verò, quod in senatu, hoc est, *ἐν τῇ βελίᾳ* esset constituta. Val. Arpocraton. Threçia, id est, *θρηίκια*, Vesta etiam, teste Hesychio, est appellata.

Pingebatur verò Vesta mulieris forma sedentis, & gestantis tympanū, quod terra ventos intra se contineat. Et Romani eius ædem rotundam construxere, in cuius medio seruaretur ignis, qui & à plerisque in terræ medio esse traditur. Phurnutus & ipsam Vestam rotundè effingi solitam prodit, atq; ita per medios humeros constitui, quod & ipsa taliter statuatur constricta, vel coagulata. vnde & *χθών*, terra vocatur: forte quod terra capiat omnia, hoc est, *ἐκ τῆς χθόρος*, siue *ἐκ τῆς χθόρος*. Porro & albis & candidis fertis coronari dicebatur, eadē ratione, quod terra vndiq; ab albissimo elemento ambiatur, aere scilicet. Sunt qui deam supra pinnaculum templi statuunt, vt scribit Albricus, qui auctor mihi proletarius est, nec fidus satis. Porro duas Vestæ nomine quidam statuunt, alteram Saturni uxorem, alteram filiam: hanc ignis, illam terræ symbolum gerere, vt antè meminimus.

Libet in fine huius capituli de Vesta & Vestalibus, quod nunc succurrit, tibi ascribere de Cassandre templo, quod in Italia fuit propè Salpem paludem, & oppidum Dardanum dictum, vt ait Lycophron: in quo templo si quæpiam virgo accola, virginittatis amore nuptias spreuisset, siue ob deformitatem, siue aliam ob causam virum perosa confugisset, sui posthac iuris erat, & inde inuitam abducere summum fuit nefas. Hæc postmodum comas detondebat, atrâque vestes induebatur, faciēq; coloribus quibusdam deturpabat, vt deformior esse videretur, atq; ita in virginittate perseuerabat. Hoc ea causa ascripsi, vt nos nostrarum sacrarum virginum pudeat, quæ plerunq; inuitæ in claustra & septa coercentur, nedum sponte ipsæ illuc confugiant.

IANVS. VERTVNVS.

Ianus antiquissimus Italiæ deus habitus, & Latij rex: vnde Ianiculum collem & oppidū dictū, notius est quam vt hic pluribus referamus. Hinc Vergilius,

Hanc Ianus pater, hanc Saturnus condidit urbem:

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen.

Dictus verò Ianus, vt Cicero & Macrobius tradunt, ab eundo, quod cœlum & tēpus semper eat: vel quod ianuis præsit, vt Ouidius docet. Festus, vbi Chaos ex Hesiodo describit: Chaos, inquit, ex eo quod *χαίνω* Græci, id nos hiare dicimus: vnde Ianus detracta aspiratione nominatur, id quod fuerit omnium primum, cui primò supplicabant velut parenti, à quo rerum omnium factum putabant initium. Arnobius quoq; inter multa: Incipiamus, inquit, & nos ab Iano patre: quem quidam ex vobis mundum, annum alij, solem etiam prodidēre nōnulli. & paulo post: Quem ferunt Cœlo & Hecate procreatum, in Italia regnasse primum, Ianiculi oppidi conditorem, patrem Fonti, Vulturni generū, Iurnæ maritum, quemq; in cunctis antepontis precibus. Martianus tamen Argionæ uxorem Iani dixit, Græci verò Camesen sororem & uxorem scribunt, quos secutus Leon. ex ea prodit Clifthenen filiam sustulisse: tamen Cato & F. Pictor Camesen principem cum Saturno commoremur. Sed auctor hic vterque non modò suspectus, sed & apocryphus. Effingebatur Ianus ab antiquis variè. nam & biceps, & quadiceps, vt ostendam, formabatur. vnde & eius quædam deducta cognomina. Plinius libro trigesimo quarto, Ianum à Numa rege dicatum ait, digitis ita figuratis, vt *CCCLXV* nota per significationem anni, temporis & eui, se deum indicaret. Plinij quædam exemplaria *CCCLV* tantum lectionem ha-

bent. Sed cum Macrobius de hac eadē, vt opinor, statua agat in primo, & idem C C C L X V legat, plura hic non comminiscar, cum multa possem. Macrobij hæc sunt verba: Inde, inquit, plerunque Iani simulachrum fingitur manu dextra trecentorum, & sinistra sexaginta & quinque numerū tenens, ad demonstrandam anni dimensionem, &c. ex Plinij verbis, & Macrobij, planè percipimus, ita figuratum Ianum fuisse, vt manibus & digitis, hoc est, eo numerandi ordine qui per articulos manus fit, ab vnitatē vsque ad nonagesimum nonum, manu sinistra numeratur: à centenario verò numero dextra computatur, vt planius ex Beda & Isidoro, aliisque cognoscimus, sed & nostro nos Annotationum dialogo primo ostendimus. non igitur Ianum ipse intelligas in manu habuisse has Græcas numerorum literas, τ dextra, & sinistra ξ ι, sed ita compositis & complicatis manuum articulis, vt id significaretur, qua in re viri alioqui eruditi quidam decepti, qui ea causa ideo fortasse hallucinati, quod Ianuarij simulachrum cum Suidas describat, perperam ab eis exponitur. Ita ergo Suidas, meis verbis: Ianuarij simulachrum quadriforme, propter quatuor τροπὰς, id est anni conuersiones, seu partes. Alij autem effingunt ipsum, in dextra manu tenentem clauem, vt temporis principium, ac anni reclusorem, ianitorēque: alij verò in dextra C C C, sinistra quinque & sexaginta continentem, vt annum significet. hæc Suidas, quibus quidem verbis non subinfertur, quod illi putant, quod has numerorum notas manu contineret: sed eum numerum, quem nos ostendimus, per manuum articulos exprimebat. quando quidem & Macrobius planè ostendit, tribus his modis, & pluribus etiam, Ianum ab antiquis effingi solere. Obseruamus & apud F. Picteorem, Ianum etiam sic formatum, vt in manu virgam & clauem, & sub pedibus bisenas aras haberet. idque ideo factum, quod primus valuas, seras & clauas excogitauit: & ab eo propterea dictas ianuas. Duodenas etiā colonias dederit, & totidem pomœria, arasque sacrarit. Macrobius etiam cum clauis & virga effectum ait, quasi portarum esset custos, & rector viarum. Porro describitur Iani templum à Procopio in historiis ad sua vsque tempora, hoc est Iustiniani Cæs. Imp. Vnde & Ianū quidam in throno sedentem statuunt, & ante ipsum templum nunc clausum, nunc apertum. Ianum quoque coronarum inuentorem veteres existimauere, id quod Dracon Corcyraeus apud Athenæum pluribus docet, & nos ab eo in nostris Nauigiis. Porro & ab Iano, Ianualis porta Romæ dicta fuit: de qua post Festum Valturius libro 9.

Bifrons, & quadrifrons, Ianus & fictus & nuncupatus. Vergilius in duodecimo Aeneid.

—Mare, sidera, iuro,

Latonæq; genus duplex, Ianumq; bifrontem.

Et quidem bifronti Iano, Seruius ait, Romulum & T. Tatium, cum in fœdera conuenirent, simulachrum duplicis frontis effecisse, quasi ad duorum populorum imaginem. Dicitur etiam Ianus Geminus, quod præterita & futura respicere existimaretur. Ouid.

Iane biceps, anni tacitè labentis imago,

Solus de superis, qui tua terga vides.

Quin & in vetustis quibusdam nomismatibus adhuc biceps cernitur. Sed & Plutarch. cur biceps effingeretur, in causis Romanorū capitum pluribus edisserit. ait enim, cum ipse Ianus Perrhæbus esset, post cum in Italiā venisset, linguā & viuēdi rationem immutasse: vel quod Italos, cum agrestes ac barbari essent, eos ad mansuetiorem vitā, & repub. administrandam pellexisset. Seruius item in illo poetæ Vergil. libro septimo, Sunt geminæ belli portæ, &c. Sacrarium, inquit, hoc Iani Numa Pompilius fecerat circa imum Argiletum, iuxta theatrum Marcelli, quod fuit in duobus breuissimis templis. duobus autē, propter Ianum bifrontem. postea captis Faliscis, ciuitate Thuscis, inuentum est simulachrum Iani

Iani cum frontibus quatuor, vnde quod Numa instituerat, translatum est ad forum transitorium, & quatuor portarum vnum templum est institutum.

Quadrifrons ergo, & Quadriceps Ianus vocatur, id quod & Mart. innuit illo hendecasyllabo:

Et lingua pariter locutus omni.

Nam omnes de duobus, ait Seruius, non dicimus. Scribunt Plutarchus & Critolaus, qui Phænomenon lib. composuit, Saturnum à Latino quopiam agricola hospitio susceptum, eius filiam Oenotriam vitasse: quo partu natos ferunt, Ianum, Hymnum, Festum, & Felicem, quibus Saturnus pater ferendæ vitis & vini conficiendi rationem ostendit, eiusque muneris vt alijs auctores essent, permisit. hinc ergo finitimi agricolæ, cum vinum gustassent, inconsuetæ potionis vi diu graui somno pressi iacere. mox expergefacti, & sibi venenum propinatum suspicantes, Ianum eius inuentorem saxis & lapidibus obruerunt. cuius filia puella patris interitu mœrore percitæ, laqueo vitam finiēre: quas in cœlū omnes sustulisse Saturnum tradunt, appellatāsque πετρυντῆρες, quod earum ortus vindemiam præcedat. verum multo post tempore laborantibus pestilentia Romanis, Apollinis oraculum respondit: Non antea pestilentiam sedandam, quam Saturni ira expiaretur, quam ex filij nece conceperat. hinc Lutatius Catulus eodem Saturno in rupe Tarpeia construxit, Ianumque sacrauit quadrifrontem: seu à puellarum numero; quæ patri laqueo & spiritu parentauerant: vel à quatuor anni temporibus. Alij ideo Ianum quadriformem dictum prodiderunt, quod vniuersas orbis partes sua maiestate complexus sit, ipsasque conspiciat. plura Macrobius in Saturnalibus, & D. Augustinus in 7. de Ciuit. Dei. Seruius, captis Faliscis, vt diximus antè, tale simulachrum inuentum tradit.

Sed audi vanitatem longè etiam Iano Romano vaniorem. Iudæorū rex Manasses statuam sibi quinqueformem, hoc est, vt Græci scribunt, πέντε πρῶτων poni curauit. Sanè quadrifrontem Ianum Romæ in Velabro esse, existimant antiquitatum eruditi, non quidem à Numa erectum, sed postea reformatum. fermè enim integrum hoc tempore cernitur, cuius testudo quatuor columnis pilatis sustentatur, quatuor peruis ianuis, in singulis verò loculamenta 12, tanquā fenestellæ, in quib. statuæ reponerentur. has quidam existimant 12 mensium habere significationem, & Ianum annum ipsum significare etiam supra dictum est. Varro quoque in lib. Humanarū scribit, duodecim aras antiquos posuisse Iano, pro totidem mensibus. Quin & Ianus item Iunonius dictus fuit, quod omnium mensium ingressum teneret, vt etiam Iuno. Libet hinc tibi annotatiunculam meam ascribere, vt scriptorū aliquot loca, quam hæcenus exposita, melius intelligantur. Verba hæc Suetonij sunt in Domitiano: Ianos, inquit, arcusque cum quadrigis & insignibus triumphorum, per regiones vrbs extruxit. hæc Suet. T. Liuius libro 1. quinta Decad. Et forum, inquit, porticibus tabernisque claudendum, & Ianos tres faciendos. quibus scriptorum verbis id significari videtur, quod & hoc tempore in celebritatibus & pompis à regibus & principibus, Rebusque publicis fieri conspiciamus. vt his ipsis, quibus hæc scribimus, diebus Hercules 11. Atest. Dux nostræ vrbs 1111. egit in lætitiā, dum PAVLVM 111. P. M. hospitio suscepit. Qua de re ego, eo spectaculo priuatus ob articularis morbi infirmam valetudinem, quodam ad Barth. Riccium hendecasyllabo inter cætera ita lusi:

Non vrbs mihi templa, non theatra,

Non prætoria celsa spes videndi,

Non arcus, tibi, peruisosque Ianos,

Qui nunc Maxime PAVLE construuntur,

Non pompam, reliquum nec apparatus,

Vt hac magnificè hospiteris vrbe, & reliqua.

Vocantur igitur Iani numero plurium, huiusmodi ædificia quadriformia &

peruia, seu stata illa & lapidea, seu ex materia pro tempore excitata, vt ex supra recitatis Liiij & Suetonij verbis audiuiti. Sed & M. Ciceronem attende lib. de Nat. deor. 2. Cumq; inquit, in omnibus rebus vim haberent maximam prima & extrema, principem in sacrificando Ianum esse voluerunt, quod ab eundo nomen est deductum: ex quo transitiones peruia Iani, forsq; in liminibus profanarum aedium ianua nominantur. hac Cicero, P. Victor in octaua vrbis Romae regione, hoc est in foro Romano: Iani, inquit, duo celebris mercatorum locus. nam argentarij ac numularij, caeteriq; eiusmodi in Ianis nuncupatis, qui & ab aliquibus Vertuni dicti sunt, suam artem exercere solebant, vt ex diuersis auctoribus colligi potest. Horatius: Postquam res mea Ianum Ad medium fracta¹⁰ est. Idem: Ianus summus ab imo Perdocet. Ouid. Cum tot sint Iani. & illud: Ad medium Ianum sedentibus. M. Cic. Philippica sexta, statuam ridens positam L. Antonio cum hac inscriptione, L. ANTONIO, IANO MEDIO, PATRONO. PO. ROM. XXXV. Trib. Pop. Non possem, inqt, sine risu dicere, L. Antonio Iano medio patrono. Itane: Ianus medius in L. Antonij clientela sit? quis vnquam in illo fano inuentus est, qui L. Antonio M. nummum ferret expensum? Aliqui tamen foeneratorum locum significare autumant: sed omnino ad versuram faciendam, & res contrahendas spectabant. ideo P. Victor, mercatorum celebrem locum appellauit.

Clauiger Ianus appellatus est, vt supra ostensum est, quod cum clauē & virga formaretur. Clusius praeterea Ianus, & Patulacius, & Consuuius cognominatus. Ouid. in Fastis:

Nominari debis, modò namq; Pacultius idem:

Et modò sacro Clusius ore Vocor. à claudendis videlicet, & patefacendis Iani portis, de quibus poeta in septimo Aeneid.

Sunt geminae belli portae (sic nomine dicunt)

Religione sacra, & sui formidine Martis.

Centum arci claudunt vectes, aeternaq; ferri

Robora, nec custos absistit limine Ianus.

Has, vbi certa sedet patribus sententia pugnae,

Ipsae Quirinali trabea, cinctuq; Gabino

Insignis referat stridentia limina consul.

Ipsae vocat pugnas, sequitur tum caetera pubes.

—Dirae ferro & compagibus arctis

Claudentur belli portae, Furor impius intus

Saua sedens super arma, & centum vinculus ahenis

Post tergum nodis, fremet horridus ore cruento.

Hinc audio, hoc anno, quo omnia bello feruent inter Cesarē & Gallorū regem, Romę Paschillū, templū hoc Iani reclusum effinxisse, & catenis solutū Furorē precipitē exire, hincinde poetis de more vaticinātibus. Porro hoc Iani templū ter constat fuisse clausum, vsq; ad tēpora aduentus Christi seruatoris: primū regnāte Numa Pōpilio, deinde post bellum Punicū primū, tertium post bella Actiaca, quae confecit Augustus. Huius autē aperiendī vel claudendī ratio varia referē. Alij dicunt, Romulo contra Sabinos pugnatē, cum in eo esset vt vinceret, calidam aquam ex eo loco erupisse, quae fugauit exercitū Sabinorum. hinc ergo tractum morem, vt pugnatūri aperirent templum, quod in eo loco fuerat constitutū, quasi ad spem auxiliij pristini. Alij dicunt, Tacium & Romulum facto foedere hoc templum aedificasse. vnde & Ianus ipse duas facies habuisse dictus, quasi ostenderet duorum regum coitionem: vel quod ad bellum iturū, debeāt de pace cogitare. Aliam meliorem⁵⁰ affert Seruius rationem, quod ad praelium euntes, optant reuersionem.

Consuuius Ianus dictus est, vt Macrobius tradit, à conferenda scilicet propagine generis humani, quae Iano auctore conferitur.

Quiri-

Quirinus etiā pater Ianus vocatus est, quasi bellorum potens, ab hasta quam Sabini curin vocabāt. hinc & Curitis Iuno, vt pluribus suo loco dicemus. Quin etiam & Iunonius Ianus dictus est, teste Macrobio: quod ita huic deo Iano omnis ingressus est dicatus, vt Calendae omnes mensis Iunoni. Sed & Varro lib. 5. Rerum humanarum, Iano ait duodecim aras pro totidem mēsis dicatas: quas aliter tamen, vt paulò antè diximus, F. Pictor interpretatur. Scribit Macrobius, quod Iano primus anni mēsis à Numa rege attributus sit, quod prospiciat & respiciat praeterita & futura.

Matutinus deus etiam Ianus dictus est ab Horatio, in hoc,

¹⁰ *Matutine pater, seu Iane libentius audis,*

Vnde homines operum primos, vitaeq; labores *Instituunt.*

Sic verò dictus, quod sit diei dominus, vt ait Seruius, in quo ortus & occasus. Pater autem est appellatus, vt etiā Macrobius notat, quasi deorum, vt ait, deus. A Graecis etiam dictus πατήρ, vt in illo hymno qui κοινός, id est communis dicitur, χαῖρ' ἰανὲ πατὴρ Ζεῦ ἀφ' οὐρα, &c. Nolo tibi nunc recensere, quae Ioānes Annius commentus est, de Vadimone, & aliis nonnullis, quoniam eius hominis scripta mihi nescio quo pacto doctrinam exoticam, ne superstitiosam dicam, redolere videntur. quis enim Nochum, seu Noa, Ianum fuisse existimet? & Ianū quis vitiferum, vel viniferum, significare putet? At Ianuam Hesychius nunc Graecā,²⁰ nunc Helenam est interpretatus.

Vertunus etiā Ianus dictus est, si F. Pictori credimus: si quidem, qui eius nomine circumfertur liber, legitimus est. sic enim scibit: Imus Argiletus est, vbi Ianus quadrisons, qui & Vertunus, in fine vici Thufci, &c. Idem ferme & Varro, & P. Victor, Asc. Pæd. in vltimo thurario tradit. Ouid. in 1. Fast. ita canit:

Quicquid vbiq; vides mare, caelum, nubila, terras,

Omnia sunt nostra clausa, patentq; manu.

Me penes est vnum vasti custodia mundi,

Et ius vertendi cardinis omne meum est.

Licet de Iano dictum sit. Tibul-

lus in vltimo:

³⁰ *Talis in extremo felix Vertunus olympo,*

Mille habeat formas. Vel vt alij legunt,

Mille habet ornatus, mille decenter habet.

Non constitutū habeo, an apud Festum legēdum sit pro Portunno, Vortunnum, cum caetera Iano vel Vertunno conueniāt, vt clarius in Portunno dicam. Vide integram de Vertunno elegiā Propertij libro quarto, in qua poeta recenset doctē, quis deus esset Vertunus, & qualis, & vnde nuncupatus. quo in loco interpretes, Beroaldus & Volsen. ex variis auctoribus plura attulerunt, quae hic ego consultò pretereo. Meminit praeterea Varro, & Horatius, qui à Iano diuersum facere videtur in 1. Epistolarum,

⁴⁰ *Vertunnum, Ianūmq; liber spectare videris.*

Putauit Acron, Vertunnum deum fuisse, qui praesert sensibus. scribit verò Donatus in Terentij commentariis, emanasse ab hoc deo illud quod dicimus, vel bene, vel male vertat. Vertunus, inquit, deus dicitur, qui rebus ad opinata reuertentibus praesert. Saepē autem malè cedit quod bonum putatur, & hoc est malè vertisse: vt ille gladius qui muneri datus, adminiculum fuit reginae pereun-
ti. de quo Vergilius,

—Ensemq; recludit

Dardanium, non hos quæsitus munus in vsus.

⁵⁰ Hac quidem ille in Adelpis, qui nec procul, nec absimilia repetit. Huius dei uxorem fuisse Pomonam, de qua alibi sum locutus, fabulati sunt poetę. Non defuerunt qui Vertunnum Hetruriae regem prodiderint. ille se Volsinum vocat apud Propertium:

*Thuscus ego, Thuscis orior, nec poenitet, inter
Prælia Volsinios deseruisse focos.*

Fuit & Voltunna, vel Vulturna, celebris Hetruscorum dea, ad cuius fanum frequens Hetruscorum concilium haberi solebat. eius non semel meminit T. Liuius in prima Decad. cuius tamen exemplaria variant. Huius deæ fanum prope Volsinios non procul à Ciminio monte & lacu fuisse, viri antiquitatum periti existimant, quo facilior esset aditus toti Hetruriæ. A Vertunno quidem Vertunnalia dies festus, qui mense Octobri celebrabatur, Vertunni feriæ, vt ait M. Varro.

SYNTAGMA QVINTVM, AD

EVNDEM D. BERNARDVM

BARBVLAEVM.

NEPTVNVM à nubendo dictum putauit Varro, quod nubat, id est operiat terras: quod idem scribit Arnobius. At M. Cicero à nando vocatum existimauit. à Græcis ποσειδῶν dictus, quod pedibus terram quatit: à ποδς videlicet, id est pes: & σεῖω, quatio: & δῆ, pro γῆ, doricè, id est terra. Socrates verò apud Platonem in Cratilo, nunc dictum ait quasi ποδι δισυδῶν, hoc est, pedibus vinculum: quia pedibus eunti, maris natura ne procedat, impedit: nunc quasi πολλα ἐδάω, id est multa videns. vel, inquit, fortassis ab eo quod dicitur σεῖω, id est quaterere. σεῖω enim, id est quatiens est nominatus, cui πο ac δ fuit adiectum. Alij dictum putant à ποσει, id est à potione, quod Neptunus symbolum gerat aquæ, quæ mortalibus prima potio fuit. Sed & Fulgentium audiamus (quamuis hic auctor non omnino mihi, vel fide rerum, vel loquendi proprietate satis probatus, vt cunq; tamen audiendus:) Neptunum, inquit, tertium aquarum esse voluerunt elementum, quem ideo Græci & ποσειδῶν nuncupant, quasi ποσειδῶν ἐδάω, quod nos Latine facientem 30 imaginem dicimus: illa videlicet ratione, quod hoc solum elementum imagines in se formet spectantium, quod nulli alij ex quatuor competat elementis: quamuis specula & specularia imagines representent, alia (vt creditur) ratione. Tridentem verò ob hanc rem ei fortè appingunt, quod aquarum natura triplici virtute fungatur: id est, liquida, fecunda, potabili. Hinc & Neptuno Amphitriten in coniugium deputant. ἀμφὶ enim Græcè circumcirca dicimus, eo quod omnibus tribus elementis aqua conclusa sit: id est, sit in cælo, sit in aere, sit in nubibus & in terra, vt fontes, putei. & hæc fermè Placiades. Scribit Herodotus in secundo, Neptuni nomen, id est Ποσειδῶν, ab initio non fuisse apud Aegyptios: idq; nomen ab Africanis eos audiuisse, deumq; putasse, verum nullo honore cultum. Fuit autem Neptunus maris deus creditus: vnde illum poetice Liquidum deum Propertius illo versu vocauit: 40

Quæ voluit liquido tota subire deo.

Vidi & qui Posidona est interpretatus, terræ maritum. Sanè & Neptuni amores fabulosi quidam referuntur, vt quos Ero commemorat apud Ouidij Heroïdas:

At tibi flammæ memori Neptune tuarum,

Nullus erat Ventis impediendus amor.

Sineque Amygone, nec laudatissima forma

Criminis est Tyro fabula vana tui.

Lucidâq; Alcione, Ceyceq; Amygone nata,

Et nondum nexis angue Medusa comis.

Flauâq; Laodice, cæloq; recepta Celeno,

Et quarum memini nomina lecta mihi:

Has certè pluresq; canunt Neptune, poetæ,

Molle latus lateri conseruisse tuo.

Sed & alios huius dei amores quos legimus, missos facimus: vt quos ridet Arnobius, Amphitrites, Hippocoontis, Menalippes, aliarum. Sed hoc loco libet tibi recensere, quæ de Ammione in Fab. tradit historia, ab Hygino in Mythologico poetico, cap. CLXIX: Amimone, inquit, Danaï filia missa est à patre aqua petatum, ad sacrum faciendum. quæ dum quærit, lassitudine obdormiit. quæ Satyrus violare voluit. illa Neptuni fidem implorauit. quod cum Neptunus fuscina in Satyrum misisset, illa se in petram fixit. Satyrum Neptunus fugauit: qui cum quæreret in solitudine à puella, illa se aquatū missam esse dixit à patre, quam Neptunus compressit. pro quo beneficiū ei tribuit, iussitq; eius fuscina de petra educere. quæ cum eduxisset, & tres Silani sunt secuti, qui ex Amimonis nomine Ammionius fons appellatus est. ex qua cōpressione natus est Nauplius. Hic aut fons Lernæus est postea appellatus. Hucusq; Hyginus. qui etsi alibi hæc eandem fabulam recitat, atq; alij pleriq; volui tamē eam repetere ea de causa, quod tres silanos commemorat: quod est vocabulum parum multis cognitū, vt in quadam mea Annotatione ostendi in Lucretium et Corn. Celsum. sed ad reliqua, quæ de 20 Neptuno restant, accedamus. Scribit Gellius, antiquos vocasse Neptuni filios, immanes ac feroces homines, ab omniq; humanitate alienos, tanquā è mari genitos: cui & Seruius in 1. Aeneid. subscribit. ait enim, de Harpyis agens, Neptunum prodigiorū omniū patrem: & perinde etiā factū, vt quotiescunq; defunt parentes, redeamus ad generalitatē. Sic & peregrinos, Neptuni filios dicimus: quorum ignoramus parentes, vt etiā antè retulimus, Iouis & terræ filios. Sed enim & Phurnutus ait, propter maris violentiam omnes violenti & audacioris animi homines Neptuni filij vocati sunt: vt Cyclopes, Lestrygones, & Aloïdæ. Donatus Neptunum scribit, quia mediū esse putaretur inter cælum et inferos, vtriusq; regni participem fuisse, habuisseq; elementorū potiore partem. ideoq; 30 tridentē habere, pro numero elementorū: vnde & τριωνυχῶν, hoc est Tridentifer. quod & Proclus refert in Cratylum Platonis, vbi de fratrum trinitate agit. Phurnutus tamen in maris impetum retulit: ipsum lege. Pingebatur Neptunus & ipse variis modis, nunc pacatus & tranquillus, nunc commotus, vt in primis in Homero & Vergilio poetis videmus: nunc nudus etiā cum tridente & concha, quo modo ipse conspexi: nunc in veste cærulea, id est cyanea, vt Phurnutus ait. Lucianus in Sacrificiis, cyaneis capillis & nigris effingit. Sic tamen à Philostrato in Imaginibus, cum equis scilicet & cetis in mari tranquillo incedere. Sed & cū buccino & fuscina, qualem marmoreū vidi. Scribit in Delphino Hyginus: Qui Neptuno, inquit, simulachrum faciunt, delphinum aut in manu, aut sub pe- 40 de eius constituere videmus, quod Neptuno gratissimum esse arbitrantur. Scribit Plato in Critia, vel Atlantico, templū amplitudinis eximia, & structuræ admodum mirandæ: deumque ipsum Neptunum curru insistentem, & tenentem equorum alatorum habenas, laquearia alta ceruice tangentem. Hunc circa Nereidas delphinis insidentes centum: tot enim esse putabantur. Martianus verò ita expressit: Maritima, inquit, inundatione viridior, coronam albidī salis instar candidam, atque spumarum caniciei concolorem habens. Nomismata ipse duo conspexi, alterum Vespasiani, alterum Adriani, quæ ambo habebant à tergo has literas, NEPT. RED. hoc est, Neptuno reduci. pulchra verò erat imago nudi stantis, in læui humeri tergo propendebat amictus, dextera trilorem scuti- 50 cam, læua elatum tridentem tenebat. A Neptuno porrò Neptunalia dicta. huius enim dei v i feria, ait M. Varro. Græci verò octauum cuiusque mensis diem Neptuno sacrum esse voluerunt, vt Plutarchus in Theseo, & nos in Fastis retulimus. Sed iam ipsius dei nomina interpretemur. Secundus Iupiter aliquando Neptu-

Neptunus vocatus est. Statius: Dextramq; secundū, Quod superest, complexa Iouis. Vt Iupiter tertius, Pluto dictus est.

βασιλεύς ποσειδάων, id est Neptunus rex cognominatus est apud Trœzenios. nam cum inter Neptunū & Pallada certamen ortum esset de Trœzeniorum regione, Iupiter statuit, vt amborum communis esset ditio: qua ex re Neptunus rex, & Urbana Minerua, id est ποσειδάων, item fortis, id est Σθενίας, dicti ibi fuere. historiam in 2. Pausan. pluribus exponit.

Tridentifer, & Tridentiger deus Neptunus dictus est. Ouidius in vndecimo *Metamorphoseos*.

Cumq; tridentigero tumidi genitore profundi.

Hinc τριανδρος Græci nuncupant, id quod et in Scholiis Procli in Cratylum Platonis scribitur. Sed & διτριανδρος interdum dictus est, hoc est, tridente & fuscina bonus. Quare verò fuscina Neptuno attribuitur, præter quæ iam ex Fulgentio ascripti, pluribus etiam ostenditur. vel quod ea piscatores vtantur, vel quod aptum sit instrumentum ad mouendam terram. Iidem præterea Græci Neptunum δροστέριαννας, id est Tridente furentē vocant. Pindarus, & ἀγλαοτρίαννας, hoc est illustrē fuscina. Legi & his diebus Græcum elegans epigramma, quod Corinthi in Isthmo positum fuit, quo & τριαννοκράτορα appellatum obseruauimus.

Μυκέτας Neptunum appellatum apud poetas, & Phurnutum, & grammaticos legimus, à mugitu, & maris (vt sic dicā) boatu. quin & mare ipsum sonorum vocant, & perstreps, ἀλάστονος, & πολύφθοισβος, ab ipso strepitu, quem nō ab similitudine à boum mugitu ipsum mare edere videtur. Sed & huic deo ταύρος παμμίλωνας, id est tauros valde furuos nigrosue immolabant, vt etiam in De sacrificiis Syntagmate dicemus. Hoc quidem loco Phurnutus ait, propter maris colorem. vnde etiam, ait, & illum κυανοχρότω appellabant, quod cyaneas & caruleas iugas haberet. Sed & fluuios ταυρώπιδες καὶ κεραιφόρους, id est cornigeros & tauriformes interdum, eadem ratione appellatos videmus: tamen aliter in Baccho relaturi. Quin & si Hesychio stamus, Neptunus ipse ταύρος & ταυρία nuncupatus est, & ταυρία ipsius dei celebritas, quod & Phauorinus probat. At verò in Scholiis scuti Herculis Hesiodi, super eo versu, καὶ ταύρος ἀνοσίγαιος, scribit: ταύρος epitheton Neptuni, Bœoticè, quod ei deo tauri mactabatur in Helicone: vel vt alij dicunt, in Onchesto: idq; vel propter vndarū fluctuumq; sonitum, ex quo etiam ταυρόκρατος, id est Tauriceps dictus est. Porro ab eadem Onchesti vrbe, idem Onchestius, vt Pausan. docet, cognominabatur. Homerus,

ὄρχισόν θ' ἰδρύας, ποσειδῆος ἀγλαῖος ἄλοος. hoc est,

Onchestumq; sacrum, Neptuni splendida templa.

Prosclystius Neptunus hac de causa cognominatus est. Cum enim Iuno & Neptunus de agro Argiuo contenderēt, Inachus & alij electi iudices ipsum Iunoni adiudicarunt. at Neptunus grauiter commotus, agrum ipsum inundauit: qua ex re Iuno Neptunum rogauit, vt alluionem reduceret. quod cum fororis precibus Neptunus delinitus fecisset, Argiui in huius rei memoriam templum Neptuno consecrarunt, quem ex re περσεκλήσιος appellarunt. historia pluribus à Pausan. recitatur.

Tanarius Neptunus dictus, vt Suidas & alij tradunt. Tanarus Laconia est promontorium, vbi ad inferos aditum esse putarunt veteres: in quo etiam fuit Asphali Neptuni templum, ad quod cum Hillotes, id est serui Lacedæmoniorum supplices confugissent, eos Lacedæmonij nihil verentes, interemerunt: qua ex re impij habiti sunt, & scelesti, quod templi religionē violassent. Historie meminuit in primo Thucydides. vnde prouerbiū, Tanarium malum, factum est, cum maximum malum significatur: quoniam atrocissimè Lacedæmonij se gesserunt aduersus Hillotas supplices. A Tanaro etiam, vt Hesychius scribit, celebritas Tanarias: & Tanarista, qui in ea exercebantur. Hinc igitur Tanarius Neptunus dictus. Poeta in Priapeis:

Vnde

Vnde Tanarus, æquorisq; regi. Propertius:

Non sic Aemonia Salmonida mixtus Enipeo

Tanarius facili pressit amore deus.

Ποντομέδων, id est Ponti rex, Neptunus cognominatus frequenter à Græcis, à nostro verò poeta Ouidio rector pelagi ideo vocatus. ita enim canit: Mulcet aquas rector pelagi. Neptunus verò iratus Aeolo & ventis libro 1. Aeneid. apud Vergilium,

Non illi imperium pelagi, seuumq; tridentem,

Sed mihi sorte datum, &c.

10 Tenedius Neptunus. Strabo lib. 10. Tenus quoq; inquit, urbem non fanè magnam habet, verum Neptuni fanum ingens in luco extra muros, spectatu dignum, in eo capacissima discumbentium conuiuiarum ædificata triclinia: illud signum est, abundantem finitimorum multitudinem eò conuenire solitam, qui vnà Neptuni sacrificia celebrantes epularentur.

Elytius Neptunus, & item Elymnus cognominatus, in Lesbo & in Eubœa insulis, vt Hesychius testis est. Stephanus verò: Mesopotius, inquit, Neptunus, qui & Eresius. Sic enim in Ereso vrbe Lesbii colebatur, vt Callimachus in primo αἰτίων scriptum reliquit.

20 Confus Neptunus à Romanis, qui & equestris, vocatus est, vt Liuius scribit, vnde dicta Confualia, quæ primùm dicebantur, mox Circenses, & Iudi magni, & Romani, quorum apud scriptores crebra mentio habita. Confus quidam consilij deum scribunt, à quo Romulus consilium de rapiendis Sabinis accepit. & ideo etiam Augustinus in quarto de Ciuit. Dei, Confus à consilio dando denominatum ait. Et D. Cyprianus: Confus, inquit, quem deum fraudis, velut consiliorum deum colit Romulus voluit, postquam in raptum Sabinarum perfidia peruenit. Arnobius in tercio, Confus dictum putat, quod salutaria & fida consilia nostris suggerat cogitationibus. & in contrarios exitus cur assidue vertitur placitorum inopinata mutatio: Sed quod Confus Neptunus sit, Aufonius ostendit in Monosyl.

30 Tum Iouis, & Consi germanus, tartareus Dis.

Idem alibi:

Cænea mutauit proles Saturnia Confus.

Cuius Cænei fabulam habemus in Ouidij Metamorph. Sed de Conso cætera prosequamur. Plutarch. cum alibi, tum maximè in Romulo, Romulum ait cuiusdam dei aram conditam sub terram in Circo inuenisse, eique deo indidisse nomen Conso, siue à consilio, quod consiliarius foret: siue Neptuni equestris. aramq; ipsam reliquum tempus latere, in equestribus verò certaminibus aperiri. Sic verò & Dionysius Alicarn. in primo Histor. Dedicarunt, inquit, & Romani Neptuno equestri templum, atque diem illum solennem, quem Arcades Hipocratia, Confualia Romani vocant, idem constituere. quo in die apud Romanos ex consuetudine cessant ab operibus equi, & muli redimiti floribus capita. 40 Varro, Confualia dicta ait à Conso, quod tum feriae publicæ ei deo, & in Circo ad aram eius à sacerdotibus fiunt Iudi illi, quibus virgines Sabinæ raptæ. Confuales ludos ait Festus celebrari multis solitos esse in circo maximo, quod id genus quadrupedum primò curru vehiculisq; adiunctum putetur. Idem tamen alibi, mulos Lunæ ascribit. Sedenim de Conso & Neptuno idem Alicarn. Dionys. lib. 2. clarius locutus est, cum de Sabinarum raptu ageret. Sacratam autem, inquit, illam solennitatē nunc etiam Romani celebrant, & Confualia vocant, in qua etiam ara subterranea cōstructa iuxta Circum maximum circumfossa terra, sacrificiisq; & igneis solennitatibus colitur, cursusq; equorum iunctorum agitur, & non iunctorum. vocatur autem is deus, cui hæc sacra peraguntur, Conso à Romanis, quem quidam interpretantes in linguam Græcam, ποσειδάων & οὐρανὸς ἄλοος esse dicunt, hoc est Neptunum & Terriquaassorē: ac propterea subterranea colit ara

colit ara

colli ara eum tradunt, quòd hic deus terram habeat. Ego verò, subdit idem Ali-
carn. alterum quoque sermonem audiui, quòd hi quidem dies festi Neptuno
aganur, quòdque cursus & equites etiam huic deo fiant: ara verò postea genio
cuidam arcano constructa fuerit, occultorum consiliorum duci atque custodi.
Neptuno enim incerto, non domitori deo terræ, neque à Græcis, neque à Bar-
baris ara vsquam erigitur. hæc Dionysius. Quidam ideo Conso à Neptuno di-
stingunt, ex his Dionysij verbis, quòd ara quidem Conso dicata fuerit, Neptu-
no verò templum. Ego nihil statuo. memini tamē, cum ego ingratis Romæ ata-
tem tererem, ad Palatii radices ponē Anastasiæ templū, sacellum effossum fuisse,
quòd tum pleriq; Consi putarunt, id est Neptuni, propter frequentes cōchas
marinas ibi repertas. vbi & effigies albæ aquilæ cum crista rubra in sacelli for-
nice seu testudine, quòd tum pleriq; consilij symbolum interpretabantur. & cer-
tē P. Victor in hac vrbis regione vndecima, id est in Circo maximo, eodem Con-
si subterraneam statuit. Sed & de hoc deo Seruius in octauo Aeneid. Conso,
inquit, deus consiliorum, qui ideo templum sub tecto in Circo habet, vt osten-
datur, tectum debere esse consilium: hinc est quòd Fidei panno velata manu sa-
cificabatur, quia fides tecta esse debet, & velata. ideo autem dicato Consi simu-
lacro rapuerunt Sabinas, vt tegetetur inītum de rapto consilium: vnde etiā in
eius honorem Circeses celebrantur. Consualia hoc loco Seruius Martio men-
se statuit, Plut. Augusto, vt in Fastis notauī.

ἵππιος, ἢ ἵππιος ἠποσεδωρ, Hippius Neptunus, id est equestris: cum alias causas
ab aliis fuisse existimatas, in Achaicis dicat Pausanias. Ego, inquit, sic puro co-
gnominatum, quòd τῆς ἵππιος, id est equitationis inuentor fuerit. nam & Ho-
merus in equorum certamine Menelao ab Dei huius appellatione adhibuit iu-
ramentum, quòd equis conuentret,

— Γαίνοχον γίνωσθαι

ἄμυνθι, μηδὲν ἐκὼν τὸ ἐμὸν δόλω ἄρμα πεδῆσαι.

Pampho verò, qui Atheniensibus antiquissimos hymnos fecit, esse dixit Ne-
ptunum ἵππιος τε δὴ τῆς νεῶν τ' ἰθυκροδὲ μινωας, non aliunde nisi ab equestri appella-
tionem desectens. In Arcadicis autem idem Pausanias ex Neptuno ait, in equū
mutato Cererem peperisse filiam, cuius nomen non est profanis enunciantum,
& Arionem equum. quare subdit: Neptunus primūm apud Arcadas Hippios
cognominatus est. Fuit quoq; templum huic deo apud Halesum montem Man-
tinea, quòd qui ingredi ausus fuisset, vndarum aspersione occæcabat, nec mul-
to post moriebatur, si rupto filo, quòd Agamedes & Trophonius in aditu tem-
pli abdiderant qui eius templi fuerant, constructores: filium enim transilire aut
subire oportebat, quam rem contemnens Aegyptus, & filium confringens, pe-
riisse dictus est. Adrianus Cæs. Imp. & his amplius addidit, ne intus introspecer-
etur, neu quid auferretur. Hactenus fermè ex Pausan. Possimus hinc conferre
quæ paulò antè scripsimus de Consi ara subterranea, cum & Conso & Hippius
equestris iidē sint, quòd facillè ex T. Liviō & Festo cognoscimus. Hippius Ne-
ptunus & Damæus vocatus est, at alibi dicendum. Legimus & Hippium Mar-
tem, & Hippiam Iunonem & Mineruam. Sed & aliorū quorundam scriptorum
opiniones hinc subscribam. Diodorus Siculus de Cretensibus agēs. Addunt, in-
quit, etiam Neptunum equos primūm domuisse, artēq; equitandi ab illo tra-
ditam, ex quo Hippius sit appellatus. Val. Probus in commentariis Vergil. su-
per ea in Georg. verba:

Τυγὸς οὗ πρῶτα φρενέτην Φυδὶ ἐκὼν τὸ ἐμὸν δόλω ἄρμα πεδῆσαι.

Campi, inquit, in Thessalia sunt Petrei, in quibus locus Petra nomine, percussus
tridente Neptuni equum, qui Scyphius vocatus est, edidit. Romani autem Ne-
ptunum equestrē vocant. Græci ἵππιον ποσειδῶνα, quòd existit: meī princeps ori-
ginis equorum: & cetera. Festus quoq; ita: Hippius, id est equester Neptunus
dictus est, vel quòd Pegafus ex eo & Pegafide natus sit: vel quòd equuleius, vt
putant,

putant, loco eius suppositus Saturno fuerit, quem pro Neptuno detorant: vel
quòd tridētis icū terra equum excierit, cui ob hoc in Illyrico quaternos equos
iacebant nono quoq; anno in mare. hæc Festus. At verò Isidorus de Circesib.
Iudis agens: Itaq; inquit, Castori & Polluci deputatur hæc species, quibus equos
à Mercurio distributos historiē docent: sed & Neptunus equestris ludis præest,
quem Græci ἵππιος appellant: sed & Marti & Ioui in ludis equestris sunt con-
secrati, & ipsi quadrigis præfunt. Porro & Phurnutus inter cetera & hoc ait: qd
ideo Hippius dictus est Neptunus à velocitate nauigationis maritimæ, quòd
nautes in mari quasi equi esse videntur. Hippij Neptuni meminī & Artemido-
rus in 1. Onirocriticon.

Hippocronius Neptunus cognominatus fuit, cuius & Thebis sacrum cele-
brabatur, vt Pindarus in Isthm. itēq; in Nem. manifestat. legi & Hippocurium
Neptunum alicubi nuncupatum.

Asphalius, qui & Asphalion aliquando dictus, id est Tutelaris, Neptuni co-
gnomen fuit, cui (vt ait Phurnutus) vbiq; sacra antiqui faciebant: sed in primis
Lacedæmonij, vt Paus. docet. Suidas quoq; Tænarum promotorium ait Laco-
niē, vbi aditus esset ad inferos, & Neptuni sacellum Asphali cognomine, ad qd
Hillotes confugientes, nihilominus à Lacedæmonijs, vt supra dictum est, tradi
dati fuere. Scribit Strabo lib. 1. Rhodios mari imperantes, capta fiducia ad loca
circa Theram & Therasiam nauigantes, templum Tutelari, id est Asphali Ne-
ptuno in insula ædificasse. Porro & apud Patrenses in Achaia Neptuni hæc fu-
isse cognomina legimus, Asphaliæus, Pelagæus, & Hippius. Sed & Macrob.
Sat. lib. 1. non mirum esse debere ait, si deorum gemini effectus varijs nominib.
celebrantur, cum alios quoq; deos ex contrario in eadem re duplici censerī &
potestate accipiamus, & nomine: vt Neptunum, quem aliās Ennosichthona, id
est terram mouentem: aliās Asphaliona, id est stabilientem vocāt. hæc Macrob.
Sanè ridiculus eorum est error, qui vbi Phurnutus ait, Asphali Neptuno sacri-
ficari, ipsi nescio quid reposuerunt, & talpas interpretati sunt. Sed hæc codicib.
parum synceris, vt alibi diximus, imputanda sunt.

Isthmius Neptunus dictus ab Isthmo Corinthi, vbi nauigia transuectabant.
ibi fuit Neptuni fanum, vt Strabo lib. 8. scribit: In Isthmo, inquit, Neptuni quem
Isthmium vocant, templum eminet, picearum arborum luco circumclusum, vbi
ludos Isthmios decertatos Corinthij celebrare soliti erant. Stephanus verò: A-
licarnasum vrbem Caria Isthmum vocatam ait, & mox subdit: Est & Corinthi
Isthmus, in qua est Isthmius Neptunus, & victoria Isthmia, &c. Sed de Isthmij
ludis, qui ibi celebrabantur, & Syracusis, lege in Pindarum commentaria: ne te
in re nota sermonis prolixitate demorer.

Samius Neptunus dictus, vt Strabo testatur. huius templum fuit apud Le-
praum, in quo (vt est apud Homerum) Telemachus Pylis offendit, dum rem
sacram faceret. Sic enim Homerus, interprete nostro Guarino:

Deuenerē Pylum Nelei turribus altam,

Hic maris ad littus solennia sacra fiebant,

Maclabantq; nigros Neptuno in littore tauros.

Hesychius quoq; cultum ait à Samijs ἐπαίτιος ποσειδῶνα, quem interpretari
possumus littoralem, quòd in Acta templum haberet: à Bœotijs ἐπακμόνιος, eo-
dem Hesychio auctore, dictus est.

Petræus Neptunus, hoc est πετραῖος ποσειδῶνα. huius meminī Pindarus in
Pyth. in hymno ad Arcefilaum Cyrenæum. vbi interpretes: Petræus, inquit, colit
Neptunus à Thessalis, quoniam is deus discedit montes Thessalicos, dico Tem-
pe, & per ipsos fluuium deduxit, qui prius per vrbem fluebat, & maximam eius
regionem corrumpebat. vnde Callimachus, φθῆγε δὲ καὶ πλωτὸς ἐλιωόμηνος Ἰθῆ τρι-
πέδων. hoc est, Fugit Peneius per Tempea Thessala flexus. Quin & hanc rem af-
ferere videtur Herodot. in 7. cum ad hūc locum, eius visurus situm, Xerxes Per-
farum

farū rex accessit. Meminit & de Petraeis campis Probus grammaticus in primo Georg. ut antè dixi. Sunt & qui tradant hunc in modum hanc fabulam, quòd Neptunus aliquando dormiens in petra quapiam, per somnum Venere pollutus sit: quod effusum semen terra suscipiens, equum primùm exhibuit vocatum Scyphion. Alij dispositum fuisse certamen scribunt Petraeo Neptuno, in eo loco ubi primus equus Ἰζαπίδιος, egressus est: propter quod & Hippius Neptunus est dictus. de quo alia, & diuersa ex alijs, supra retuli.

Heliconius Neptunus vocatus est ab vrbe Helice, quæ ab Aegio XL stadijs distabat versus mare: & hæc quidem Helice irato Neptuno, ut ait Pausan. quòd supplices Iones de templo abegissent, & interfecissent, terramotum conscissa corruit. Meminit etiam Strabo libro octauo. Heliconio Neptuno festa celebrabantur, quæ Panionia vocitata fuerunt, ut idem Strabo & Herodotus in primo perdididerunt. Sedenim & Heliconius Iupiter ab antiquis cultus fuit, de quo in Ioue iam dictum est.

Nisyreus Neptunus cognominatus ab insula Carpathij & Cretici maris, cuius & Homerus meminit. Quiq; colunt Nisyron celsam, & cætera. hæc Telo cõ finis est ab aquilone, ab ea verò stadia circiter sexaginta distans, rotunda, celsa, saxosa, molaribus abundans lapidibus. finitimis igitur vrbibus ex ea molarum supererit copia. Sui etiam nominis habet oppidum, & portum, calidarum aquarum & thermarum scaturigines, fanumq; Neptuni Nisyrei, cuius ambitus est stadiorum octoginta. Fama est, Nisyrum fragmentum Coæ insulae fuisse. additur rei fabula: Neptunum gigantem quempiam Polyboten persequentem, ab insula Corridente suo frustum auulsiße, inq; illum iaculantem fragmentum, ipsum proiectum insulam mansisse, appellatamq; Nisyrum, ibiq; gigantem sepultum. hæc ex Strabon. lib. 10.

Phythalmius Neptunus nuncupatus fuit, quòd Træzeniorum precibus deus motus, non amplius aquam salis fructibus eorum & plantis inspergeret. cuius dei templum propter eorum mœnia celebre fuit, ut Pausan. docet in Corinth. Phurnutus verò & Phytalion, seu Φυπάλιος cognominatum scribit, si peruetusto codici credimus. Phythalmius igitur, seu Phitalmius, seu Phytalios legere malimus, ea humoris vis est, quæ causa antiquis putabatur, ut quæcunque e terra producuntur, germinarent.

Σωτηρ ποσειδάων, hoc est Seruator Neptunus, Valla & liberatorem in 7. Herodoti interpretatus est. nam Græci cum audiuerent classem Xerxis naufragio perisse, factis Ioui Seruatori primùm libatiõibus, ad Artemisium profecti, iterum stationem habuere ad templum Neptuni Seruatoris: quod nomē ab illis inditum, ad hoc vsq; tempus (ait Herodotus) perdurat.

Δωματίτης ποσειδάων, Domatites, vel cubicularis Neptunus, teste Paus. cognominatus, quòd eius templum esset inter platanos arbores ferè obtectum: vnde etiam illi nomen datum putatur.

Portunum etiam Neptunum appellatum videmus à Latinis, interdum à Palæmone seorsum. Martianus in 5, eo carmine:

Portuni trifidam suspirans flagitat hastam.

Idem in primo, cum Mercurius de ducenda vxore cogitat: Nec solūm superūm regem attestabatur vxorium, idq; etiam Diti propositum, idque Portuno. M. quoque Cicero in libro de Natura deorum, cum ait Neptunum à nando, Portunum à portando dictum: de Neptuno agens. Arnobius quoque in tertio: Per maria, ait, tutiss. prestat Portunus commeantibus navigationes, sed cur insanum mare tam frequentes exposuit crudelium naufragiorum ruinas? Apuleius etiam in quarto de Asino aureo, parum licet animaduersum ab interprete in fabula Psyches: Et Portunus, inquit, carulis barbibus hispīdus, & grauis piscoso sinu Salacia, auriga paruulus delphini Palæmon, iam passim maria persulcantes. Tritonum cateruæ, hic concha sonaci leniter buccinat, ille serico tegmine flagrantis Solis

Solis obstitit, inimici, alijs sub oculis dominae speculum prægerit. Vide ut hoc loco Portunum à Palæmone diuersum facit, etq; Salaciam adiungit, quæ Neptuni vxor fuisse dicitur, ut Varro, Gellius, Augustinus, Seruius & Martianus ostendunt. Sed de Palæmone, qui à nostris Portunus dictus est, alibi etiam non nihil agam, à quo Portunalia dicta, ut ait Varro, & feriæ institutæ, cum eius ædes in portu Tiberino facta fuit. Festus: Claudere, ait, & clauis, ex Græco κλειδίου κλειδῶν descendit: cuius rei tutelam penes Portunum esse putabant, qui clauem manu tenere fingebatur, qui deus putabatur esse portarum. hæc Festus: quibus verbis parum mihi constat, an pro Portuno Vortunum legendum sit, cum plerique Ianum & Vortunum eundem fecerint, & ei deo sit clauis attributa, ut alibi etiam dixi.

Epopetes Neptunus etiam cognominatus, cuius templum apud Megalopolin in Arcadia, ut testis est Pausan. Dicitur verò quasi ἐπιπῆτης, id est inspector, & vrbis tutelarīs.

ἄλικκῶν, hoc est mari inclytus Neptunus, à Sophrone in Mimis cognominatus. meminit Hesychius.

Aegæus Neptunus cognominatus est ab Aegis Eubœæ insulæ, ut notat Strabo in 9. In his verò fuit Neptuni templum Aegæi. meminit & Pherecydes, & Phauorinus.

20 Cenchreus, id est, κένχρησ ὁ ποσειδάων dictus, ut Stephanus ait, à filio Herois Cenchreo. Fuere autem Cenchreæ diuersis in locis vrbes: vna Troadis, ubi diuersatim Homerum fuisse legimus, ut edisceret quæ ad Troiam perlinerent: altera fuit ciuitas & nauale non longè à Corintho, vnde Cenchreus vocatus est deus: tertia fuit Italiae vrbis.

Canobus Neptunus nuncupatus est, teste Stephano. est verò Canobus, vel Canopus, ciuitas c & xx stadijs distans ab Alexandria, pedestri via. dicta verò à Canobo Menelai gubernatore, qui ibi perisse fertur, & templum Posidonis Canobi & insula. Sedenim de Canobo deo iam actum est pluribus in deis localibus, in 1. lib.

30 Erechtheus insuper Neptunus ab Atheniēsis & cultus & dictus, teste Hesychio: & à Cyrenæis Pellanius nuncupatus. Delubrum Erechthei Neptuni nuncupati, in Achaia hoc memorabile habuisse tradit, ut aqua in eius puteo austro flante fluctuaret, cæteris autem ventis perflantibus immota manebat.

Damæus Neptunus, idem & Hippius vocatus, ut supra proditum, quòd videlicet equos domuerit, ποσειδάων τὸ δομαίω. Sed hac de re in Hippio & Petraeo Neptuno iam dictum est.

Κυανοχαιτίτης ποσειδάων, hoc est cyaneis, seu cæruleis iubis siue capillis Neptunus. frequens verò hoc epitheton est Græcis, Orphæo, Homero, Hesiodo, alijs: ipsumq; Phurnutus & grammatici interpretantur de aquæ maris colore.

40 Ἐνοσίχθων, γνοσίχθων, σφοίχθων, & τινάκτορατῶν, eadem penè ratione Neptunus nuncupatus est, ut Phurnutus notat, qui & eorum causas exponit: hoc est, Terriquaassor, & Tellurimotor, ut apud Gellium in 2 Theod. Gaza expressit. Ammianus Marcellinus lib. 17. histor. Ideo, inquit, humentis substantiæ potestate Ennosigæum & Sifichthona poetæ veteres & theologum nuncupauerunt: de terræ motibus differens, qua ratione fierent. meminit & Macrobius Saturnal. libro 1. Sanè Ennosigæus duplici nō aliquando scriptum inuenimus, apud poetas in primis, propter syllabæ moram. nam cum ἐνοσίς prima breui enuncietur, ad carminis normam aliquando litera duplicatur: quod non modò à Græcis fit, sed & apud Latinos. Iuuenalis,

Ipsam compedibus qui vinxerat Ennosigæum. res est notissima.

50 Γαιήχθων, & θεμελιόχθων etiam Neptunus sæpius nuncupatur, teste Phurnuto, quòd terram quatiat, eiusq; fundamenta contineat. hinc poeta Verg.

Neptunus muros, magnosq; emota tridenti

Fundamenta quatit.

Quo loco Seruius ait, Neptuno fundamenta consecrata esse. Variè tamen hæc cognomina exposita legimus: sed vt mihi magis quadrare uisa sunt, retuli.

Nymphaίτις Neptunus ab aliquibus cognominatus est, vt scribit Phurnutus, quasi dicas Nympharum & aquarum actor. vnde etiam κλυτὰχθ appellatus, qd fontibus & aquis præesse crederetur.

Pelagæus, etiam in Achaia dictus est Neptunus, vt Pausanias & Hesychius docent.

γαιώτις ποσειδάων, id est Genesij Neptuni, est mentio facta à Pausania in Corinth. cum de vico Genesio ageret: Vbi, inquit, in littore Neptuni Genesij ædes est, non ea sanè magna, non longè à Lerna.

Εὐρυβίας ποσειδάων à Pindaro aliisque poetis Neptunus cognominatus est, hoc est qui latæ amplæq; violentiæ sit, & potentiæ. vt illud est, καλέωλες εὐρυβίαν; id est, inuocans Neptunum. tamen quidam εὐρυβίας potius velint legere: hoc est latè roboans. Sed de boatu & mugitu maris antè sum locutus: nunc de violentia agendum, quæ quanta sit, maris præsertim, non est cur multis commemorem, quum non hinc multum Ferraria distantes Adria, Cymachium, & Clodia, insignes olim vrbes, hoc tēpore maris violentia ac æstu sub aquis obrutæ cernantur. Quare etiam Neptunus ideo εὐρυμέδωλες, & εὐρυμειδόντης à poetis sæpe vocatus est, hoc est latè regnans, seu imperans: & interdum etiam εὐρυβόωνος dictus, quod latè robustus sit, & valens. εὐρύσειον etiam ποσειδάων cognominatus, vt Phurnutus notat, quod latum, & perinde robustum pectus haberet, & latum sit æquor pelagi. vnde etiam illud frequens apud Homerum, ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης: hoc est, per latos humeros maris. Vocatus etiam ab Hesiodo in Theogon. ἐξήκτυπθ, à sonitu, & οὐνοίδης, θαρυμάσσα verò à Scythis, vt in quarto histor. Herodotus scribit, licet Tagemana perperam ex Latinis scribant. Hesychius etiam Neptunum appellat θείπιον.

Salacia Neptuni vxor. August. in quarto de Ciuit. dei: Salaciam inferiorem maris partem vocatam ait. in septimo verò: iam utique, inquit, habeat Salaciam vxorem Neptunus, quam inferiorem aquam maris esse dixerunt. Festus quidem: Salaciam, inquit, dicebant deam aquæ, quam putabant salum ciere, hoc est mare mouere: vnde Ouidius, Nymphæq; salaces, dixit: quo vocabulo poetæ pro aqua vsi sunt. Pacuuius: Hinc scuitiam Salaciæ fugimus. Varro quoque à salo Salaciam deduxit. Seruius ab aqua falsa Salaciam dictam ait, vxorēq; ipse Neptuni facit. Meminit præterea Gellius & Martianus. Salaciam tamen alteram puellam ex Ophionide lego, quæ vt Alexander apud Stephanum ait, ferre solebat sacra deo Apollini in Pataris. Priorem quidem Salaciam nonnulli eandē esse putant, quæ Amphitritæ Græcè dicitur. Amphitriten porrò Hesychius pro toto mari interpretatur, à timore & formidine dictam, qua s; vndique circumdantur, qui per mare nauigant. Scribit Oppiani interpres, Amphitriten dictam ἀπὸ τῶν ἀμφοτέρωθεν τρίτων τῶν ἐξ ἑαυτῶν, quod videlicet vtrinque tertium obtineat ordinē. 40 aether enim, aer, aqua: & rursus infra erebus, terra, aqua. alij dictam volunt ἀπὸ τῶν ἀμφιπέδων, hoc est à circumterendo, quod mare terram vndique terat. alij ἀπὸ τῶν ἀμφιπέδων, quod significat circumterere, quod mare vndique terrore nauigantes afficiat. Sunt qui dicant ἀπὸ τῶν τρεῶν, id est à terendo, quod nauigantes mare ἀμφοτέρωθεν terat. Fabulantur Græci, hanc perpetuam deis virginitatem vouisse: sed cum à Neptuno sollicitaretur, ad Atlantem confugisse, vbi à delphino persuasa, Neptuno assensit. Vnde est illud poetæ,

Neptunum gremio complectitur Amphitrite: Claudianus.

Margine terrarum porrexeat Amphitrite: Ouid.

Pro, mare hoc nomine duas fuisse, inter Nymphas annotabimus.

MARI

Cum de Neptuno, eiusq; vxore iam dixerim, superest vt de Marinis reliquis deis dicam. Marini igitur dei à Græcis vocantur θαλάσσιοι θεοί, vel εὐάλιοι, vt à Luciano. Ingens horum turba fuit: quorum princeps Neptunus, & eo antiquiores Nereus & Oceanus. Fingebantur verò dei marini canes & senes, propter maris spumas: ipsiq; colore caruleo, qui color est pelagi. eorum nonnulli in piscem desinebant, vt Glaucus, & Triton, aliiq;. Alij fuerunt in hoc numero littorales dei, qui à Græcis εὐγυαλλιοι nuncupantur. Catullus:

Neque vlla nota littoralibus deis sibi esse facta.

Sanè hoc loco est à nobis ascribendum, quomodo Dei fluuiorum ab antiq; pingerentur. Vidimus enim nos sæpe Romæ marmoreos fluuiorum deos effictos: sicuti Nilum in forma, qua Philostratus & alij scripserunt: & Tyberim cum lupa & Romulo ac Remo, aliosq; nonnullos peregrinos fluuiorum deos. Sed præstat apponere verba Aeliani ex lib. 2. de Varia historia, scribentis: Fluuiorū naturam, illorūq; fluxus cernimus, nonnulli tamen eorum qui ipsos honorāt, statuāsq; ipsorum effingunt, informes fecere: alij bobus similes esse voluerunt. Stryphalijs Erasimum & Metopen, Lacedæmonij Eurotam, Sycionij & Philijs Afopum, Argiui Cephissum, bobus assimulant. Psophilijs Erymanthum, Alpheim Heræenses: Cherronesij, qui à Gnido profecti sunt, & ipsi eundem fluuium viris assimularunt. Athenienses Cephissum sub virili specie honorant, cornua tamen præferentem. In Sicilia Syracusani Anapum viro assimularunt, Cyanem verò fontem muliebri imagine decorarunt. Aegestæi Torpaca, Crinissū, & Telmissum virili formā honorant. Agrigentini eiusdem nominis fluuium formoso puero assimulantes sacra faciunt: iisdemq; puerilem statuam ex ebore sculptam Delphis sacrarunt, & infra fluuij nomen inscripserunt. Atq; hæc quidem Aelianus. Porrò quod flumina plerūq; cornuta fingerentur, planius ostendemus, cum de Baccho Bugene agemus, vbi & de Epidio rhetore ex Tranquillo historiam repetemus. Nereus ergo ex mari & terra natus, gradæuus & senior dictus; 30 Græci ἀλιόν γέροντα vocant, Nereidum nympharum pater, mirificè laudatus ab Hesiodo in Theogonia. Huic hymnum Orpheus concinuit, cum myrrhæ thymiamate. vxorē Dorida habuit, dictus ἀπὸ τῆς νείας, vt ait Phurnutus: hoc est, à natando.

Oceanus, deus & ipse maris, dictus Græcè ὠκεανός, ab ὠκός, id est à velocitate: Cœli & Terræ filius ab Hesiodo dictus. vir verò Tethyos, pro toto mari à poetis capitur: totum qui circuit orbem, vt ait Catullus. Oceanus, inquit Phurnutus, ἀκαλαβρίας nuncupatur, quod lenis & tranquillus eius sit fluxus, vt solis motum imitari videatur. Vocatur idē & βαθυδίνης, quod citò & à profundo moueatur. Tauriceps etiam dictus est, hoc est ταυροκέαιθ, vt etiam Neptunus. meminit in Oreste Euripides. Tethys autem vxor eius appellata, quod pura omnia & splendida efficiat, resq; contrarias concordia ac mutuo nexu decenter copulet.

Proteus deus marinus & ipse à gentibus existimatus, CERES ab Aegyptijs, vt Diod. ait, dictus: hic sese in varias figuras mutare solitus erat, vt Homerus & Vergilius poetæ cecinere, & historici insignes, Herodotus & Diod. vt alios mitam. hic in insula Pharo apud Aegyptum, si Homero credimus, regnauit: vnde est aliquando Pharijs cognominatus. Hyginus verò in fabulis de Proteo ita tradit: In Aegypto Proteus senex marinus diuinus dicitur fuisse, qui in omnes se figuras conuertere solitus erat. Quem Menelaus, Idotheæ filia eius monitu catenæ alligauit, vt sibi diceret quando domum repetitionem haberet. quem Proteus edocuit, iram Deorum esse, quod Troia esset deuicta. ideoq; id fieri debere, quod Heecatombe græcè dicitur, cum centum armenta occiduntur. itaque

o 3 Menelaus

Menelaus hecatomben fecit. tunc demum post octauum annum, quam ab Illo discesserat, cum Helena in patriam redit.

Ponticus Heraclides ait, Proteum informem rerum materiam e poetis symbolicè nuncupari, sub figmento. & declarat, quare ita vocaretur, & in varias formas mutari diceretur. Idotheamq; illius filiam, eius prouidentiam esse arbitratum est: & cætera, quæ idem exequitur in libro Homerocarum allegoriarum. Proclus quoq; in his quæ pro Homero aduersus Socratem scribit in Platonis legibus. Proteum mentem ait angelicam ordinis Neptuni habentem, & in se complectentem omnes rerum formas in mûdo genitarum: subiiciturq; illi Idotheo anima, scilicet dæmonia quædam diuinæ Protei menti iuncta conuenienter, & cogitationes suas eius intelligibilibus formis connectens. hæc & alia subtilius Proclus. Alij Proteum sophistam interpretati sunt, qui apparentibus argumentis hominibus luderet. Alij eum veritatem dixere, sese haud omnibus passim ostententem, sed paucis duntaxat, his qui probe eam arripere norint. Alij Protei historiam ad regum Aegyptiorum insignia retulerunt, quæ diuersa & varia fuerint: quibus etiam moris fuerit, ea subinde immutare, nunc leonis specie, nunc tauri, & cæterorum, quæ docet historia. Quid dicam, & aliquos fuisse qui saltatorem Protea interpretati sunt: quid, & alios fuisse qui hæc subesse Physicam rationem putarunt: dicentes, hominem in libidinem habere stultitiam, ferocitatem, dolum: quæ dum inuicem in vno homine vigent, pars illa quæ vicina est diuinitati, id est prudentia, non apparet: quæ tunc potest suas vires tenere, cum fuerint illa religata, id est, cum quis omnibus vitis caruerit. Sed hæc non nostri sunt instituti, nisi cum se sponte offerunt. Scribit Isaacius in commentarijs in Lycophronem, Proteum genere Aegyptium fuisse, sed ex Aegypto migrasse Phalagrum Pallenem, uxoremq; duxisse Toronem, ex qua Tmolus & Telegonus filios sustulerit, qui hospites occiderent. ab eis Proteus aufugit, Neptuni ope, qui subterraneam ei cauernam præparauit, ex qua subitus mare in Aegyptum vsq; penetravit. post verò Hercules in Thraciam perueniens, Tmolus & Telegonus interemit: quorum interitu pater neq; lætatus, neq; fleuit. hinc Pallentius Proteus cognominatus est, & Phalagrus, ex iam recitata fabula. dictus item Pharius, sed & Carpathius. Seruius: Carpathos, inquit, insula est contra Aegyptum, à qua vicinum pelagus Carpathium appellatum est. hic aliquando regnavit Proteus, relicta autem Pallene ciuitate Thessalia: ad quam tamen reuersus est postea, quod ostendit etiam Vergilius cum ait, Patriamq; reuisit Pallenem. Statius ideo Carpathium appellauit, eundem & Neptuni pastorem, in Achilleide. Vergilius verò de Proteo sic, vt semper, diuine:

*Est in Carpathio Neptuni gurgite Vates,
Ceruleus Proteus, magnum qui piscibus æquor,
Et iuncto bipedum curru metitur equorum.*

*Hic nunc Aemathia portus, patriamq; reuisit
Pallenen. hunc & nymphæ venerantur, & ipse
Grandæuus Nereus: nouit namq; omnia Vates,
Quæ sunt, quæ fuerunt, quæ mox ventura trahuntur:*

Quippe ita Neptuno visa est, immania cuius

Armenta, & turpes pascit sub gurgite Phocæ.

Hæc Poeta:

Sed & Orpheus hymnum composuit, cui & styraca adoleuit, eundemq; Ponticlaues tenere, & totius naturæ exordia, & multiformibus speciebus materiam mutare. Possem & plura de Proteo afferre: nam & eius vsq; nomen in prouerbia deductum est. Cognominatus præterea Ceruleus à Vergilio. Ambiguus ab Ouidio. Horatius verò ait,

Quo teneam vultus mutantem Protea, nodo.

Triton Neptuni filius, & Amphitrites, vt canit Hesiodus: Seruius tamen, Salacia.

lacia. vt putare possimus, quod iam scripsimus in Salacia, eandem esse Amphitritem & Salaciam. Isaacius in commentarijs in Lycophronem, Tritonem & ipse Neptuni & Amphitrites filium scribit, à superiori parte ad umbilicum hominis effigie, ab umbilico ad caudam delphini: tanquam ait, si dicas ex pisce cætaurus: hoc est *ἰχθυόενταυρος*. Phurnutus tamen Tritonem ita describit: Biformis (inquit) fuit hominis partem habens, partem ceti, propter duplicem liquoris vim, alteram quidem vtilem, alteram verò noxiam. dictus *ἄρτετριών*, Triton, vel *ἄρτετριώνος*, id est fluxu, τ littera superiuncta: vel vt in Amphitrite dictum est, per antiphrasin, quod non timeat. Triton elegantissime ita in Metamorph. ab Ouidio describitur,

*10 Ceruleum Tritona vocat, conchaq; sonanti,
Inspirare iubet, fluctusq; & flumina signo
Iam reuocare dato, &c.*

Et ab huius forma Vergilius in x. Aeneid. nauem effinxit,

*Hunc vehit immanis Triton, & carula concha
Exterrens freta, cui laterum tenuis hispida nanti,
Frons hominem præfert, in pristina desinit alius.
Spumea semifero sub pectore murmurat vnda.*

Tubicen Triton à poetis Neptuni fingitur. huius Hyginus in Cancro meminit, & poeta Claudianus. Macrobius hunc in Saturni templorum fastigijs positum tradit. Dicimus & Tritones, numero plurium. Vergilius: Tritonésq; citi, Phorcisq; exercitus omnis. Sanè sciendum, quod Nilus Aegypti fluuius Triton quoq; dictus est, Lycophrone teste. quo loco interpretis ideo Tritonem illum appellatum obseruat, propter eius tria in primis nomina. Primò enim Oceanus dictus est: deinde Aetos, id est aquila, ab eius cursus velocitate: demum Nilus, *ἄρτετριώνος* & *ἄρτετριώνος*, quòd scilicet nouum limum agat. Sed de Nilii nominibus alijs memini à me xii esse collecta. Fuit & Triton fluuius alius Libyæ, seu palus, vnde Tritonia & Tritogenia, vt in Pallade abudè dicturi sumus. Scribit Plinius in Nat. historia, Tritonem suo tempore visum fuisse. Idem scribit et Pausanias, qui ait, à se visum apud Tanagraos in Bœotia: & item alterum Romæ inter miracula habitum, Tanagrao minorem: eosq; commixtam habuisse hominis speciem cum pisce. caput enim capillis contactum fuisse, neq; facile discerni potuisse: colore eo fuisse, quo esse videntur ranæ palustres in dorso: nares humanas habuisse, branchias sub aures, os rescissum latumq; ferinos dentes, glaucos oculos, manus cum articulis ad humanam effigiem, vngues ostreorum conchis p-similes, reliquum porro corpus paruulis squammis cōtectum, & in piscem desinere non dissimilem extremis delphinorum partibus. Tanagraum vino captum prodit Paus. positum in templo Bacchi conspiciendum. Demonstratus in lib. de Piscatione, conditum Tritonem in oppido Tanagra ad spectaculum ait, cætera (inquit) fictis & pictis simile. Scribit verò Alex. Neapolitanus, suo quoq; tempore visum hominem marinum, & melle seruatum, ex Mauritania in Hispaniam delatum. Notissima etiam historia, nostra ætate in Epiro vnum eiusmodi laqueis captum, qui puellis insidiaretur, dum ad fontem æquatam proficiscerentur. de hac eadem re plura in Aelianis additamentis P. Gilius.

Phorcus, qui & Phorcys, Ponti & Terræ filius, vt canit Hesiodus in Theog. ex quo & Cetone Grææ nata dicuntur, quæ nata statim canæ factæ sunt: quia vnda collisa breuibus canentes spumas faciat. Grææ autem, quasi *γενός*, id est annus appellata. Sed de Græis alijs. Illud sanè te scire velim, Phorcum dici, & Phorcyn, & Phorcynum, Homero & Hesiodo in primis, vt est in xiii Odyss. de Phorcyni antro, quod Porphyrius philosophus est doctissime interpretatus. Seruius verò: Phorcus, inquit, Thoosæ nymphæ & Neptuni filius: vt autem Varro dicit, rex fuit Corsicæ & Sardinia, qui cum ab Atlante rege nauali certamine cum magna exercitus parte fuisset victus & obrutus, sinxerunt socij eius, eum in deum marinum esse conuersum.

Saron deus marinus, qui nauticæ arti præesse existimabatur, à quo datum est mari nomen, vt Græci scriptores meminere, & qui de Situ orbis scripserunt, vt Strabo. Aristides rhetor hæc ferme in Themistocle scribit: Nec vti per omne tēpus in mari habitent, quemadmodum aiunt Glaucum Anthedonium, & Saronem mari cognominem eius. & Paus. in Corinth. meminit, qui Althepiæ regionis imperauit. hinc & prouerbiū apud Græcos, *σάρον & νωτικώτες*.

Glaucus deus marinus, de quo Seruius: Glaucus, inquit, piscator fuit de Anthedone ciuitate, qui cum captos pisces super herbam posuisset in littore, & illi recepto spiritu rursus mare petissent, sensit quandam herbarum potētiam, quibus esis conuersus est in numen, & deum marinum. Fabulam copiosè Ouidius est in Metamorph. executus: & Ausonius in Mosella,

*Sic Anthedonius Bæotia per freta Glaucus,
Gramina gustatu postquam exitialia Circe
Expertus, captas moribundus piscibus herbas
Sumpsit, Carpathium subiit nouus accola pontum.
Ille hamis & rete potens scrutator operi
Nereos, æ quoream solitus conuere Tethyn,
Inter captiuas fluitauit prædo cateruas.*

Sed & Oppianus in Halieutico, Strabo præterea, & Athenæus in septimo copiosius. Paus. lib. 9. de Glaucō vero propiora scribit: Est, inquit, præterea ad mare locus, quem Glauci saltum nuncupant. Piscatorem Glaucum & repente herba quadam gustata inter maris deos receptum, & futura prædicere, cum alij credidere, tum præcipue nauicutores multa quotannis de eius diuinatione memorant. quæ cum Anthedonij Pindarus & Aeschylus accepissent, illi quidem curæ non fuit multa de Glaucō uerbis suis mandare, cum Aeschylus totius fabulæ argumentum à Glaucō deduxisset. Palæphatus in libro Incredibilium, fabulæ huius allegoriam explicat, Glaucūq; Anthedonium uirnatorem fuisse ait: qui aliquando natans per aliquot dies delituerit, & propterea ab hominibus deus factus existimatus: & cætera, quæ ille de eius etiam morte interpretatur: deq; altero, itēq; altero Glaucō, hoc est Sisyphi & Minois filijs. Porro Nicænor Glaucum Melicertam fuisse credidit. Nicæder uero in primo Aetolicorum, Apollinem à Glaucō diuinandi scientiam accepisse uoluit. Glaucus à Philostrato ita in Imaginibus effingitur: Liquidī sunt Glaucō barbæ cirri, cæruleo aspectu, comarum cincini graues, in humeros diffluentes, densa & arcuata supercilia, inuicem se contingentia, ita ut unum esse videantur: brachia habet nantantia, pectora habet inspersa herbis marinis, fūco scilicet, & alga: uenter restrictus, reliquo corpore piscis, cauda ad lumbos reflexa: illum circumuolant alcyones, &c.

Portunus deus & ipse marinus, vt ait Seruius, qui portubus præest. Plautus in Rudent. Sed o Palæmon sancte Neptuni comes. huius nota est fabula: Athamas post furorem à Iunone immisum, cum occiso Learcho, qui etiam Clearchus dictus, Melicertam alterum filium cum Ino uxore sua persequeretur, & illi se in mare præcipitassent, uoluntate numinum in deos uersi sunt. Melicerta in Portunum, qui Græcè Palæmon dicitur, Ino in matrem Matutam, quæ Græcè dicitur Leucothea. si copiosius fabulam quæris, Ouid. in quarto Metam. legito, & Lactantium grammaticum in Theb. Statiana, & Hyginum in fabulis: sed & Græca & Latina puerbia, Inus dolores, hoc est *ινος & χν*. Legunt ad hæc & duo Orphei hymni, alter Leucotheæ cū thymiamatē aromatū, alter Palæmoni cū mānathuris: ex quib. hymnis eos aduertimus, hoc est matrē & filiū, Dionysij educatores, id quod & in Dionysio repetā. In XI urbis Romæ regione, id est in circo maximo, qui Cōso, hoc est Neptuno equestri dicatus fuerat, duæ ædes fuere Portunij, vt P. Victor scribit: altera ad potē Aemilij, olim sublicij appellati: altera inter Apollinē cœlispicē, & Herculē oliuariū. Palæmon uero cognominatus est à Verg.

Verg. in quinto. Leucothea imago describitur in secundo Iconum lib. à Philostrato. Leucotheam Orpheus ait succurrere nauibus, & perinde etiam earū esse seruatricem, id est *σώτριάς*. hinc Propert. in 2.

*Ino etiam prima terris atate uagata est,
Hanc miser implorat nauita Leucotheam.*

Megarense uero, vt scribit Pausanias, aiunt Inus cadaver in regionem suam maritimam cecidisse, idq; à Clefo & Tauropoli Clefonis filiabus, Lelegis filij, inuentum æ sepultum: appellatamq; fuisse Leucotheam apud se primū, cui quotannis sacrificant. Sanè Portunum pro Neptuno à Latinis interdum defūm, supra nobis iam ostensum est.

Aegæon etiam deus fuit marinus, si Græco Eumelo & nostro Ouidio stamus: nam alij gigantem faciunt, vt Homerus. Ouid.

*Ceruleos habet vnda deos, Tritona canorum,
Proteaq; ambiguum, balenarumq; prementem
Aegæona suis immania terga lacertis.*

Hesiodus, Cœli & Terræ filium Aegæona ait. Eumelus, & ipse poeta uetustissimus, Aegæonem in Titanomachia Terræ & Ponti filium fuisse ait, & in mari habitasse, indeque Titanibus opem tulisse. Lucillus Tarræus Aegæonem gigantem fuisse prodidit, atq; ex Eubœa in Phrygiam peruenisse, ibiq; decessisse. Conon autem in Herculeæ scribit, Neptunum hunc ipsum Aegæonem decessisse, & in mari demersisse.

Scyllam & Charybdin hinc breuissimè ascribam, quamuis notissimæ sint, potius vt institutum prosequar, quam vt opus esse existimem. sequar igitur eos Græcos, qui interpretati sunt physicè fabulas Homeri: quæq; à nostris poetis traduntur, & grammaticis, in præsentia mittam. plurima enim conculcarem. Scylla in antro obscuro & horrendo describitur. terribili illa est latratu, canum uidelicet simili. pedes habere dicitur XII, colla sex longa, capita totidem, & dentium triplicem ordinem, ex quibus virus stillare uideretur. Capita uero assidue in mare porrigit, ac circumspicit è scopulo, an inde nauis aliqua circumnauiget, vt ex ea saltem tot deprædetur, quot ipsius sunt Scyllæ capita. ac totidem ex Ulyssis socijs abstulisse, ac diripuisse, poeta dixit. Scyllam sic describit Hyginus in Fabulis, de Ulyssæ agens: Inde ad Scyllam Typhonis filiam uenit, quæ superiorem corporis muliebrem, inferiorem ab inguine piscis, & sex canes ex se natos habebat. eaq; sex socios Ulyssis naue abreptos consumpsit.

Charybdis uero tantum à Scylla distat, quantum est sagittæ iactus. Hæc ter in die sub caprificum delitescens, aquas absorbet, tēq; inde reuomit. Hinc euasit Ulysses, vt Homerus canit.

N Y M P H A E.

Nympharum uocabulū apud Græcos uaria & diuersa significare uideamus. Nam & alatae formicæ, nymphae uocantur: & item vermes quidam alati, qui in apum aluearijs, quicq; circum calyces rosarum strepunt. Hinc Plin. lib. XI. Apes alia in uermiculo, alia in nympha esse perhibentur. Idem paulo post: Nymphae, inquit, nominantur. Sed & nouæ sponsæ hoc nomine dicuntur, unde & *σπαρτίμφο*, & *νυμφότρεια*, & *νυμφόκομο*: hoc est apud nos, pronubus & pronuba. Est & nympha inter astra, capra Amalthea, de qua mox agemus. Ea præterea particula, quæ est à mento & inferiori labro concava media, nympha dicitur. Nymphae quoque Musæ nuncupatae, vt in Musis dictum. Nympha item pudendi pars, quæ ad uirilium interdum membri similitudinem excrescit, & arrigitur, vt Iul. Pollux scribit. Nymphas deniq; ueteres, animas uocabant. Porphyrius: Fōtes, ait, & flumina cum nymphis aquarum numinibus propria sunt, tum multo

multo magis nymphis animis, (animas enim veteres, nymphas vocabant) quas olim peculiari vocabulo Melissas appellabant, videlicet quod sint voluptatis auctores in nobis. Hinc Sophocles non improprie de animis dixit, Bombos edidit examen defunctorum, quin & mulieres Cereris sacerdotes tanquam inferorum antistites, olim Melissae sunt vocatae: & Cereris filia μελιτθα, hoc est Proserpina. haec quidem Porphyrius, Tyrius philosophus. Interpretes etiam Pindari in Pyth. Melissas nymphas interpretatur, quae sacris & mysterijs praesunt. Hinc Pindarus, Melissae oraculum Pythiae intellexit. Mnaseas vero Patarensis Melissas nymphas ait mellis usum reperisse in Peloponneso, ex fauo. Quidam & Melissas putaverunt, de quibus paulo post agemus. Sed his missis, nos de toto Nympharum genere hac parte tractabimus. Nam si Mnesimachum Phaselitem in *Αγκόσμοις* audire volumus, Nympharum sunt genera multa. aliae enim sunt coelestes, id est *ἐπιγυίοι*: aliae terrestres, hoc est *ἐπίγειοι*: aliae fluuiatiles, id est *ποταμιοί*: aliae lacustres, vel stagnorum, hoc est *λιμναίοι*, quae & *λιμνάδες* dictae sunt: aliae demum *θαλάσσιαι*, id est marinae. Seruius vero grammaticus in Verg. commentarijs ita commemorat: Nymphae, inquit, montium Oreades dicuntur, sylvarum Dryades, quae cum syluis nascuntur Hamadryades, fontium Napaeae vel Natades, maris Nereides, de quibus seorsum agemus: tamen Phurnutus Nymphas dicit fuisse fontes aquarum dulcium, seu potabilium, quas dicitas ait *ἐκ τῆς αἰέτας φαίνεσθαι*, id est, ab eo quod semper iuuenes appareant: aut *ἐκ τῆς φάεινας* quod splendeant, quare ideo & sponfas, nymphas vocant, quod tunc primum appareant, ad illud usque tempus occultatae. Sed nobis plura de Nymphis philosophari haud conuenit, cum Porphyrius in commentario antri Homerici ex Odyss. plurimam afferat, & exquisitè interpretetur. Nostri certe nymphas putant appellatas, vnius literae mutatione, quasi Lymphas, vnde & Nymphaea lauacra dicta fuere.

Vraniae igitur, id est coelestes nymphae, appellatae a gentibus animae, & coelestes mentes, quae sphaeris caeli praesunt, quas & Musas & Sirenas etiam vocauerunt, ut Plato, Macrobius, alij dixerunt, & Proclus in primis. Nec hic illud congruit, quod aliqui ex sacris literis afferunt: Aquae quae supra caelum sunt, & cetera.

Ἐπιγυίοι nymphae, quae in terris versantur, nuncupatae sunt. Harum aliquae in montibus degebant, quae Oreades dicebantur & Orestiades. Homerus, *νύμφαι τῶν ὄρεων*, id est nymphae Orestiades natae Iouis. haec & Orodemniades, & Agrostine, ab Hesychio vocatae sunt, qui ait: *ὄρεα δειμνιάδων* nymphae & Melissae dicuntur, *ἐκ τῆς ὄρεως τῶν δειμνίων*, quod in cubilibus montium quiescerent. vel dicitur *ἐκ τῆς ὄρεως ἀμνίας*, qui rami sunt & germina stirpium. Idem scribit & Phaurinus.

Λιμναίοι δὲ, Lemniades nymphae frequenter a Graecis appellatae, quae in pratis versarentur & campis, vnde illis nomen. Sophocles in Philoctete, *νύμφαι τῶν ἁλίων* *λιμναίοι* δὲ: id est, Nymphae qui liquentes Lemniades. hoc est, campestris, seu pratenses. hoc idem affirmat Hesychius, qui inquit, quoniam haec Nymphae *ἐν λιμναίοις*, hoc est in campis versantur. Orpheus in Hym. Horas Limniades appellauit. Decipitur Boccatus, qui has Hymniades dixit, cum suo nescio quo Theodotione.

Limnades vero nymphae dictae, quae in stagnis & lacub. versarentur, ut modo dicebam. per has iurat Theocritus in Ecdyllio v. *ὄ γαί, νύμφαις*, id est, Non per, non per ipsas Limnadas, o bone, nymphas. haec & Limnaeae a Graecis dicuntur. vnde manifestus est scripturae error in commentarijs Apollonij & Phaurini, qui pro *λιμναίοις* scriptum habent *λιμναίαι*. Haec & *λιμναίαι* interdum dictae sunt. Hinc Ouid. libro quinto Metam. nymphae nomen deduxit.

Edita Limniace vitreis peperisse sub vndis Creditur.

Nymphae faciles plerumque appellatae sunt. Vergilius:

Et quo sed faciles Nymphae risere sacello. in Bucol. Idem in Georg.

Faciles

Faciles venerare Napaeas.

Sic & D. Augustinus lib. vi. de Ciuit. dei. Sic & Theocritus statim post citatum carmen,

αἱ τέ μοι ἴλαοί τε καὶ θυμωέες τελέδοιγ. hoc est,

Haec, mihi facilesque & mites, sic rogo, fiant.

Sed de Nymphis illud hoc loco in vniuersum dixerim, Nymphas apud poetas appellatas, non eas tantum quas supra dixi, sed a fluminum nominibus, ut apud Ouid. a Tiberi Tiberiades, & a Pactolo Pactolides. Sic noster Vida Seriades a Serio, & A. Naugerius Naucelides a Naucelo: id quod nec sibi denegatum putarunt Pontanus & Sanazarius, ne nunc plures commemorem.

Napaeae nymphae conualium, seu saltuum, quamuis Seruius fontium dicat, *ἐκ τῆς νάπης* denominatae. Harum apud auctores crebra est mentio: ut, Faciles venerare Napaeas. Napaeus etiam Apollo cognominatus, & in Lesbo cultus fuit, ut in Saturn. scribit Macrobius.

Dryades & Hamadryades, nymphae syluestres, *ἐκ τῆς δρυός* nuncupatae, quod generale nomen arborum est, & speciale quercus. vnde & Querquetulanae nymphae, ait Festus, praesidentes querceto virenti, quod genus syluae indicat fuisse intra portam Romae, quae ab eo dicta fuit Querquetularia. Hamadryades vero nymphas scribit Mnesimachus dictas, quod *ἀμα τὰς δρυοί*, hoc est simul cum arboribus nascantur, vel simul interire viderentur. Pherenicus Hamadryada nympham fuisse scribit, quae cum Oxylo concubuerit. & inde natae sunt filiae, Carye, Balanus, Craneum, Orea, Aegirus, Ptelea, Ampelus, & Syce, quae a nomine matris Hamadryades dictae fuere. Idem recitat Athenaeus in tertio Dipnosoph. Charon Lampfacenus de Rhoeo & eiusmodi Hamadryade, fabulam narrat: cui cum Parcebij pater parcere noluisse, dicens *μη τιμείας*, hoc est ne incideret, id quod mox illi mortis causa extitit: quam fabulam pluribus versibus est executus Apollonius Rhodius in secundo Argon. ex verbis Phineji & Iasonis. Alterum tamen Rhoeum apud Paus. legi, qui Samius fuit, & cum Theodoro primi fuderunt formaruntque statuas. Porro & fabulam similem aliam recitat elegantissime in octavo Met. Ouid. de Erifichthone.

Ephydrides nymphae appellatae sunt, quae in aquis versantur, ut & nomen ostendit. de his Artemidorus lib. 2. *ἀνεροκριτικῶς*. item Alexander Aetolus, *αὐτὸς δὲ ὅτι νύμφαις ὄχετ' ἐφ' ὑδασι*: hoc est, Hic inter nymphas degit Ephydridas. meminit & Parthenius.

Nereides nymphae, quae & Nerinae dicuntur, ex Nereo deo marino & Doride natae, a qua & Dorides nonnunquam dictae sunt. Ouid. Doridaeque & natas, quarum pars nare videtur. Nereides vero quinquaginta ab Orpheo in hymnis, & a Pindaro in Isthm. dicuntur. connumerantur vero ab Hesiodo in Theogonia, cuius versus a me expressos vtcumque hic subscribam, ne corrupta nomina earum in alijs forte offendas. versus hi sunt:

40 Protoe, Eucratee, Saoque, Amphitriteque,
Eudoreque, Thetis que, Galeneque, Glaucque,
Cymothoe, Speo que velox, Thalie que benigna,
Et Melite speciosa, atque Eulimene, hinc & Agave,
Pasithee que, Eratoque, Eunece, & pulchra lacertos
Doroque, Plotoque, Pherusaque, Dynameneque,
Neseeque, atque Actae, cum Protomedeae,
Dorideque & Panope, spectabilis & Galatea,
Hippochoeque cupita, atque Hipponoe alba lacertos,
50 Cymodoce, haec est quae fluctus per caerulea Ponti,
Ventorum & celeres flatu, cum Cymatolege,
Mitigat, & talis spectabilis Amphitrite.

Cymo

*Cymodē, Eionē, & seruo ornata Halimede,
 Glauconomē, hilaris risu, quae aquora tranat,
 Leagorē, atq; Euagore, & tu Laomedea,
 Polynomē, atq; Autonome, & tu Lysianassa,
 Forma Euarne & natura inculpabilis vna,
 Et Psamathe grata aspectu, & tu dia Menippe,
 Nysoq; Eupompēq; Themistōq; Pronoēq;
 Nemertēq;: hac patris mentem habet immortalis.*

Ne verò mireris, quod bis inter has Amphitrite commemorari videatur: diuersae enim sunt, id quod & syllabarum ratione ac tempore dignoscimus. prior enim penultimam & antepenultimam corripit: altera verò producit, quo nomine Neptuni vxor vocatur, de qua cum Neptuno actum est. sic Ouidius:

Margine terrarum porrexerat Amphitrite. Claudianus:

Neptunum gremio complectitur Amphitrite.

Oceanitides, quae & Oceaniae appellatae sunt, nymphae Oceani & Thetyos filiae, in quas & hymnus Orphei legitur, cum suffimento aromatum. harum nomina ex Hesiodo qualicumque carmine expressimus, sic:

*Pithōq; Adhmetēq; Ianthēq; Electrāq;
 Dorisq; Primnōq; atq; Vranie caelestis,
 Hippōq; Clymenēq; Rhodeāq; Callirhoeq;
 Zeuxoque, Clytiēq; Idyiaq; Pasithoēq;
 Plexaurēq; Galaxaurēq; & amica Dione,
 Melobosisq; Thoeq; & pulchra nimis Polydore,
 Et Cerceis amabilis, & bona lumine Pluto,
 Perseisq; Ianera, & Acaste, flauaq; Xanthe,
 Petrae dilecta, Menesthoq; Europeq;
 Metis, & Eurynomōq; Telestho, & lutea Pello,
 Chrysiōq; Asiēq; simul, suauisq; Calipso,
 Eudorēq; Tichēq; atq; Amphiro, Ocyroēq;
 Et Styx, est quae cunctarum praestantior vna.
 Haec nympha, Oceanum Tethynq; habuere parentes,
 Antiqua magis: porro alia est, sed plurima turba,
 Sunt ter mille quidem pedibus fusca Oceanina.*

Has etiam Vergil. & alibi, & in quarto Georgicorum commemorati

*Drymōq; Xanthōq; Ligeaq; Phyllocēq;
 Casariem effusa nitidam per candida colla,
 Nesaeq; Spioq; Thaliaq; Cymodocēq;
 Cydippe, & flaua Lycorias, altera virgo,
 Altera tum primum Lucinae experta labores,
 Clioq; & Beroe soror, Oceanitides ambae,
 Ambae auro, pictis incinctae pellibus ambae,
 Atq; Ephyre, atq; Opis, atq; Asia Deiopeia,
 Et tandem positus velox Arethusa sagittis:
 Inter quas curam Clymene narrabat inanem, &c. Idem poeta.
 Oceanumq; patrem rerum, nymphasq; sorores,
 Centum quae syluas, centum quae flumina seruant.*

Vbi Seruius ait, aut ducetas nymphas asserit, aut finitus est numerus pro infinito. nam & ipse paulò antè ex Hesiodo ter mille attulit. Sanè Cymothoe Neptuno à Vergilio ascribitur, vt in primo Aeneidos,

*Cymothoe simul & Triton adnixus, acuto
 Detrudunt naues scopulo.*

Dicta

Dicta ἐξ τῆς θέσεως τὸ κύμα, vt ait Seruius. alij ab vndarum velocitate, hoc est, θοῇ τῆς κύματ'.

Naiades, quae & Naides, fontium nymphae vocabantur, παρὰ τὸ νάω, quod fluo significat. haec & πηγαῖαι & κρηναῖαι dicunt. Homerus, νύμφαι κρηναῖαι κέραι διός. hoc est, Fontanae nymphae natae Iouis. Naiades verò Porphyrius in commentatione in Homeri antrum, dictas ait ἐξ τῆς ναιμάτωσ, id est, ab aquis et fontibus. His etenim appellari existimat potentias aquis praesidentes: olim autem, & animas communiter omnes, quae ad generationem descendere putabantur. Existimabant enim animas assidere aquae diuinitus afflatae, vt inquit Nummenius. Hac de causa volunt & Prophetam dixisse, Spiritum dei ferri supra aquam. Sed ab his ego libenter abstineo.

Potamides nymphae etiam appellatae, id est fluuiales, quas & fluminibus praesse tantummodo putauit antiquitas. meminit Lactantius in tertio Theb. Dicta, quia πτόματ', fluuius dicitur.

Meliae inter nymphas numerabantur, vt est apud Hesiodum, & Apollonij interpretes. Dicta verò à Melia Oceani, vt Callimachus cecinit in hymno Delii: tametsi eius scholiastes id parum percepisse videatur, super haec poetae verba,

ἰδ' ὑποδινηθεῖσα χορῆ ἀπὸ πλώσσοιο νύμφη, αὐτόχθων μελίη. id est,

Ipsa autem Melie indigena acta dolore quieuit

Nympha choro.

Sedenim ex Meliis nymphis homines natos fabulati sunt, quod vel sub arboribus nasci contigerit: vel quod ibi exponerentur, vt Proclus in Hesiodum notat. Palaeophatus ἐπιπέσις, eos ridet qui dicunt genus hominum ex fraxino, hoc est, ἐκ τῆς μελίας progenitum. nam à Melo, inquit, potius dicti, vt ab Ione Iones. Fuit & Melia nymphae nomen, Ismeni soror, Temeni mater, cuius Pindarus meminit, & eius interpretes. Hesiodus in Theogon. Melias nymphas natae ex amputatis testiculis Coeli à Saturno, vnà cum Erinniis & Gigantibus ait,

Νύμφας θ' ἀπὸ μελίας καλέσ' ἐπὶ ἀπείρονα γαῖαν. hoc est,

Nymphas quas Melias vocitant telluris in oras.

30 Quo loco Proclus ait, animalia rationis expertia ex arboribus esse. Ioan. Zetzes grammaticus nomina Meliarum in Comment. Hesiodi haec esse ait: Helice, Cynofura, Arethusa, Ide, Crime, Britho, Celano, Adrastea, & Glauce. Idem alibi videtur Melias cum Orestiadibus & Hamadryadibus coniungere. Porro nymphae etiam ἐπιμελιώδεις eadem ratione vocatae fuere, item μελιῶδες, vt Hesychius notat: & vt Phavorinus scribit, μελιῶδες Dorice, & μελιῶδες.

Caberides nymphae à Cabiris nominatae, vt Argiuis Acusilaus prodit, & Pherecydes. hic ex Cabera Protei filia & Vulcano tres Cabiros, totidemque nymphas Caberidas ortas scribit: ille ex eodem Vulcano & Cabera Camillum natum ait, ex quo Caberi nati sunt, & è quibus Caberides nymphae. Idem & Strabo scriptum reliquit, & nonnihil ipse in Caberis attigi. Parum mihi, an eadem sint quae Telchimiae nymphae dicebantur, quarum apud antiquos mentio inuenitur.

Dodonides nymphae à Dodona Epiri nuncupatae sunt, vbi oracula notissima reddebantur. Sacerdotes haec ibi fuerunt, & ministrae, quas ita effingit Philostratus in Imaginibus, vt rigida ac sacra quadam specie esse viderentur. nam & suffutis & libamina exhibere, & ministrare propè videbantur. ipsum lege Philostratum. Ab Hygino proditum est, ex Pherecydis sententia septem Hyadas, de quibus paulò post agemus, Dodonidas nymphas appellatas.

40 Cithaeroniades nymphae, à Cithaerone monte Boeotiae nuncupatae, in quo oracula dabantur. haec & Sphragitides dicebantur, ab antro quod in eo monte fuerat, vt Paus. in Boeot. scribit, in quo haec nymphae responsa reddebant. Quidam huius montis summitatem Sphragitin nuncupant. Harum quoque nympharum Plutarchus in vita Aristidae meminit, quin eis etiam stata sacra ex Aeanide

P

tribules quotannis peragere solebant. hæ, vt puto, & Sphragiæ ab Orpheo in hymnis dicuntur.

Corycides, quæ & Coryciæ nymphæ, à Corycio antro montis Parnassi vocatæ, vt idem docet Paus. de his & poeta Ouid. cum in sexto lib. Metamorph. tum etiam in epistolis mentionem facit. Memoratur & celebre alterum Coryciū antrum in Cilicia, à Mela, & aliis.

Anigrades nymphæ ab Anigro flumine nuncupatæ, teste Strabone & Paus. in Ele. Anigrum nympharum in Samico specus fuit, haud procul à flumine Anigro, in quem ingressi vtiliginibus laborantes, huiuscemodiq; cæteris morbis, si nymphis his sacra spondissent, Anigrumq; fluuium innataissent, sanabantur: si credere dignum est. Fuerunt & Agriades nymphæ, quarum mentio apud Hesychium: nisi sit mendum in codice, vt sunt in eo plurima, vt pro Agriades, Anigrades scriptum sit.

Ismenides nymphæ dictæ sunt ab Ismeno Bœotia celebri flumine, quarum templū, vt Paus. docet in Attica, fuit apud Myrrhinosios Atticæ populū. Ouidius Metamorph. libro tertio,

Thurāq; dant, sanctāsq; colunt Ismenides aras.

De Ismenio verò Apolline, agemus in Apolline.

Sithnides nymphæ Megareses, vt idem Paus. scribit. Erat, inquit, in vrbe Athenarum fons, quem edificiis Theagenes construxit, cuius filiam Cyloni Atheniensis nupsisse ferunt: Cylo rerum potitus fontem aedificio ornauit, egregij sane spectaculi amplitudine, columnarūq; multitudine. in eum fontē aqua illabebatur, quam *σθιδιδωλας νυμφωδωλας* nuncupabāt, quas Megareses populares suas esse affirmabant: & cum vnus earum filia Iouem concubuisse, & inde Megaram natam Deucalionis tempore, qui diluuium euasisse dictus est in montem Geraniam, cum eo tempore nondum sic eo nomine vocaret: sed quod ad *γεράνου*, id est gruum superuolantium clangorem ille enatarit, inde Gerania est monti nomen inditum.

Amnisiades, & Amnisiades nymphæ, nūcupatæ sunt à Cretensi ciuitate Amniso, vt Stephanus auctor est.

Ionides nymphæ, teste Paus. ab Ione Gargetti filio denominatæ, quarum nomina fuere Calliphæa, Synallaxis, Pigæa, & Iasis. harum fons & templum fuit apud amnē Cythæron, in agro Eliorum. Huius fontis virtus, vt si ægroti in eum descenderent, sanarentur à langoribus.

Lusiades nymphæ appellatæ ab aquis, apud quas homines frigoris captandi gratia diuersari soliti essent.

Pteridas nymphas quasdam Hesychius commemorat, ab herba quapiā quæ *πτερίς* dicitur Græcè, Latine filix.

Heliades nymphæ, quæ & Phaethontides appellatæ sunt, quod Phaethontis sorores essent, & in arbores populos cōuersæ. Ouid. fabulam explicat in Metamorph. à sole dictæ, qui *ἠλιῶν* dicitur. Vergilius in Bucolicis,

Tum Phaethontiadus musco circumdat amara Corticis.

Fabula est notissima Græcis & Latinis scriptoribus: & has in Imaginibus graphicè effinxit Philostratus: vt etiam Centauridas nymphas, Centaurorum filias vario equorum colore assimilatas, libro secundo.

Heresides nymphæ quedam, dictæ *ἑρῆσιδωλας*, id est à Iunone: quæ Iunoni la uacra ministrabant, vt scribit Hesychius.

Themistiadæ nymphæ, à Themide nuncupatæ, eodem Hesychio auctore, leguntur.

Gorgones tres fuere sorores, Phorcynis filie: Euryale, Stheno, & Medusa. 50 quarum capita draconum squamis obsita fuisse dicuntur, dentes maximi suū instar. itē manus & alæ quibus per aera ferri dicebantur, & in se intuentes in saxa vertere, ex tribus verò Medusa mortalis fertur fuisse, ideoq; à Perseo decollata: reliquæ

reliquæ duæ sorores immortales Perseum nequiuere consequi, quod Orci galea obiectus, vt ait Hyginus, non cernebatur: hinc illæ tandem eum persequi desinere. Gorgonas Seruius, in extrema Africa circa Atlantem montem fuisse scribit, vnūq; omnes oculum habuisse, quo inuicem vterentur. Serenus tamē ait, puellas eas fuisse vnus pulchritudinis: quas cum vidissent adolescentes, stupore torpebant. vnde fingitur, quod si quis eas vidisset, vertebatur in lapidem. Harum allegoriam in primo explicat Fulgentius, & eo subtilius Io. Zezes grammaticus in commentario in Hesiodum. Scribit Pausan. in 2. vbi de Argiuis agit: In foro, inquit, Argiuorum tumulus terræ consurgit, in quo conditū ferunt Medusæ Gorgonis caput. De qua nullam vt fabulæ rationem habeamus, hæc memoria prodita sunt: Phorci eam filiam fuisse. patre mortuo, acceptum ab illo regnum, eorum populorum qui Tritonidem paludem accolunt, tenuisse: solitam in venationes & pugnas exire cum Afrorum, quibus imperabat, manu. quare cum Persei copijs, quas illò lectissimas ex Peloponneso adduxerat, acie occurrisset, noctu per insidias oppressam. Mortuæ pulchritudinem admiratum Perseum, præcisum caput, vt spectaculo esset, in Græciā reportasse. At Proclus Carthaginensis Eucratis filius, veri fortè similiorem historiam literis mandauit: in Africæ desertis bestias gigni multas mirabili specie, atq; inuisitata: feros inter eas viros ac foeminas. ac virum se Romam illinc deportatum vidisse testatur. Coniungere itaq; se, ex illis foeminis vnā fuisse Medusam, quæ cum à suis gregib. aberrans venisset ad Tritonidem paludem, ciues accolas male multasse, vsq; dū à Perseo est occisa. adiutricem verò Perseo Mineruam fuisse iccirco proditum, quod qui st agnum illud accolunt homines, Mineruæ sacri sunt. Sanè & Gorgona Cyrenaici Pallada vocabant.

Grææ quoque Phorci filia in nympharum numero habitæ fuere, tres, Pephredo, Enyo, & Dinon: sic nuncupatæ, quod statim vt natæ sunt, anus fuisse ferunt: & vnicū tribus oculū, vnicūq; dentē, quibus vicissim inter se vterent.

Sirenes ab aliquibus etiam inter nymphas connumerantur, quæ & à patre Acheloides vocatæ fuerunt, de quibus Homerus in Odyss. xii. & Orpheus in Arg. itēq; Apollonius in quarto, (ne Latinos commemorem) in commentarijs Zezes in Hesiodum, quod & ipse in Musis retuli. Sirenes filie dicuntur Terpsichores, seu Melpomenes, & Acheloi. Seruius tamen Calliopes ait. Hyginus in fabulis ita scribit: Vlysses peruenit ad Sirenes, Melpomenes Musæ & Acheloi filias: quæ partem superiorem muliebrem habebant, inferiorem autem gallinaceam. Harum fatum fuit, tamdiu viuere, quamdiu earum cantum mortalis audiens nemo præteruectus esset: & cætera, quæ poetæ narrant. Sed & de his idem Hyginus, in eodem lib. cap. cxxli. plura, nec multo aliena à supradictis, narrat enim à Cerere dea mutatas, & insuper addit earum fatum, quidam tres commemorant, Parthenopen, Leucosiam, & Ligiam. Alij Aglaophemem, Thelxepiam, Pifinoem, & Ligiam. alij duas tantum, & sine nomine, vt Eustathius notat. 40 alij quatuor: nec qui quinq; scripserint defuere. Græci tradunt grammatici, Sirenas à pectore habuisse ad superiora *σπιδωλας*, id est passerum speciem, inferiora verò mulierum. De his ita propemodum Seruius: Sirenes secundum fabulam tres in parte virgines fuerunt, & in parte volucres, Acheloi fluminis & Calliopes Musæ filia. harum vna voce, altera tibijs, alia lyra canebar. & primò iuxta Pelorum, post in Capræis insula habitauerunt: quæ illectos suo cantu, in naufragia deducebant. Secundum veritatem, meretrices fuerunt, quæ transeuntes quoniam ducebant ad egestatem, his fictæ sunt inferre naufragia. has Vlysses contēnēdo deduxit ad mortem. Buccatius ex Albrico ignobili scriptore, eis virgineū corpus vmbilico tenus attribuit, & gallinaceos pedes. quidam eas in pratis, vbi 50 multa essent mortuorum corpora, statuerunt: vel, vt Vergilius cecinit,

Iamq; adeo scopulos Sirenum aduecta subibat,

Difficiles quondam, multorumq; ossibus albas.

In Bœot. est à Pauf. proditum, Sirenas ab Iunone impulsas, vt cum Musis canendo certarent: quas cum cantu facile Musæ vicissent, eis pennas euulserunt, fertaq; sibi ex ijs effecere. Stephanus & Apteram urbem in Creta ex re appellatam scribit, quo loco certamen fuit. Strabo de Sirenis lib. primo agit, decq; earū facello, & Sirenalis insulis, quæ ite loca ipsæ incoluerint. Prætermitto quæ traduntur à Palæphato, & à Fulgentio, ne nimius sim: si vacat, eos legito.

Hyades quoq; quæ & Pleiades dicuntur, à nostris verò Vergiliæ & Succulæ: sunt à Pherecyde Atheniense nymphæ Dodonides dictæ, quarū hæc nomina prodiit: Ambrosia, Eudora, Pedile, Coronis, Polyxo, Phyleto, Thyene. Aratus verò his duob. versibus earum nomina protulit, quem & nostri secuti sunt:

Alcyone, Meropēq; Celænoq; Electraq;

Taygete: Steropeq; simul, venerandaq; Maia.

Musæus Hyades ex Atlante & Electra Oceani filia genitas ait: vnde & Atlantes cognominatæ sunt. quarum frater fuit Hyas, à quo illis nomē est inditum. hoc licet perperam apud Hyginum legatur. Scribit Zezes grammaticus in Hesiodi comment. Atlantis filias fuisse 7 (licet corrupte 12, codices habeant) & filium vnum Hyanta, qui serpentū venationē exercebat, à quo Hyades dictæ. Alios idem dicit ab Y clemēto, hoc nomē deriuare. Sed & alij ab υω, pluo deducunt. Pleiades verò nuncupatæ, vel à Pleione, vel q; plures fuerint. vide Hyginū. In Commentarijs verò in Theocritum, harū nomina ita legimus, Coccimō, Glaucia, Protis, Parthenia, Maia, Stonychia, & Lampadō. Alij has dicunt: Ele- 20
ctram, ex qua Dardanū: Maiā, ex qua Mercuriū: Taygetā, ex qua Lacedæmona Iupiter procreauit: Alcyonē, ex qua Neptunus Irea: & Celæno, ex qua Lycum & Nyctea, idem Neptunus sustulit: Steropē, ex qua Mars Ocnomaū: & vltimā Meropen, quæ Sisypho nupsit. Consimilia ferè traduntur ab Ouid. in Fast. Hæ aut post ver exoriuntur, occidūt hyemis initio. plura Hyginus in Tauro, aliq;.

Hoc loco illud addere visum est, quod idē Hyginus in Fab. cap. CXCII scribit. ait enim: Alij existimant Meropem conspici erubescere, quia mortalem virum acceperit, cum ceteræ deos haberent. ob eamq; rem de choro sororum expulsa, mœrens crinem solutum gerit, quæ cometes appellatur, siue Lonchodes, quia in longitudinem producit: siue Xiphias, quia gladij mucronis effigiem 30
producit. ea autem stella luctum portendit.

Thysiades nymphæ quædam ab Hesychio scribuntur, furentes & bacchantes. sed & hoc eodem nomine sacratæ quædam Proserpinæ mulieres dicebant. quia & idem auctor ait, bacchantium vocem Thysiada dici. Thyadas verò bacchas vocari, notissimum est, & Thyas numero vnus.

Nyseides, & Nyfiades nymphæ, à Nyfa monte, in quo nutritus, & vnde appellatus Dionysius. quæ tamen varijs in locis fuisse traditur. nam & in Bœotia, & India, & Arabia à scriptoribus reponitur. Ouid.

— *Inde datam nymphæ Nyseides antris*

occluere suis, lactisq; alimenta dedere. Cætera in Baccho dicta.

Profelenides nymphæ Arcadicæ nuncupatæ, quo modo Arcades ipsi προελ- 40
ληνοι dicti, vt auctor est Hesychius.

Mycalides nymphæ Samiæ dictæ. Callimachus in Deli hymno. γέτορες ἀγ-
καίς μυκαλοίδης Ἰζηνίωσιν. hoc est, Vicinæ Ancæi Mycalides exceperunt. Deno-
minatæ verò à monte Mycaleso, qui Samo è regione positus est, vt Stephanus
scribit: qui præterea & Mycalen Caria describit, & Mycalesum urbem med-
terraneam Bœotia, cuius & Thucydides in septimo meminit. dicta quidem, q;
sibi bos Cadmi ἐμυκίωτο, id est emugiuerit. Fuit & alia in Caria, teste Ephoro in
tertio.

Lelegesides nymphæ, in primis à poculis nuncupatæ. Ouid. in Metamorph. 50

Libysatides quædam nymphæ connumerantur ab Hesychio: ex loco nomē.

Glyphiæ nymphæ, à Glyphio antro & monte dictæ.

Calliste-

Callistephani nymphæ, denominatæ à Callistephano olea, teste Pausania. ἀκαρβαλαίου nymphæ quædam nuncupatæ. nā & ἀκαρβαλαίου nomē fuit nymphæ. Thurides & Musæ & Nymphæ, à Macedonibus. Idem hoc scribit Hesych.

Goniades nymphæ, quarum templum fuit apud Cytherium fluuium, vt scribit Strabo in octauo, quod non multum aberat ab Heraclea.

ὄνησιδες nymphæ à Lesbiis nuncupatæ: & ὀνιδίδες nymphæ quædam in Cypro, vt Hesychius testatur.

Pyrsanides quoq; nymphæ, vt idem scriptor commemorat, quæ à facibus vel igne, hoc est ἀπὸ τῶν πυρσῶν nominantur, qui dari solet in signum.

10 Phruxonides etiam nymphæ à Columella quædam appellantur, quæ Melissas, id est apes educasse dicuntur.

Commitiæ nymphæ, teste Varrone, vocatæ fuerunt ad lacum Cutiliensem, à Commatu scilicet dictæ, quod ibi insula in aqua commoueretur, sic etiam à lacu Velino, dea vel nympa Velina.

Nunc de plerisq; alijs nymphis singularibus agendum, seorsum ab his quas antè ex Hesiodo recitauit.

Amalthea & Themis nymphæ fuerunt, vt ex Musæo refert Hyginus, quibus à matre Ope Iupiter alendus est traditus. Amaltheam autem ferunt habuisse capram in delicijs, quæ Iouem aluisse dicitur. Parmeniscus verò Amaltheam capram 20
dixit regis Melissei, cuius lacte, cum aliud non haberent ad puerum alendum, nutriuere: qua de re tot sunt fabulæ Græcis & Latinis cōfictæ scriptoribus, adeo vt eam in cœlo vsque collocarint. Lege Diod. Siculum, & Strabonem, qui hac de re non pauca scripserunt. Palæphatus etiam fabulam exposuit. Quidam has nymphas Adrastiam & Idam dixere, Melissei filias. aliter tamen recitat Ouidius lib. 5. Fast.

Nais Amalthea, Cretæa nobilis Ida,

Dicitur in syluis oculiuisse Iouem.

lege cetera. Sed & cornu Amaltheæ in prouerbium deductum est, de quo Erasmus inter ceteros. sed Amaltheæ etiam pellem, quæ dipthera dicta est, Iupiter accepit, in qua res humanas perscriberet.

30 Plutarch. eandem & Adrastiam Iouis nutrices ait: Iunonis verò vnam, Eubœam: Apollinis duas, Alethiam & Corythalam: Bacchi plures. quod non absq; mysterio factum ait, quia scilicet multa aqua ad vini mixtionem conueniat.

Aega & Helice, nympharum nomina, quæ ex Oleno natæ, & ipsæ Iouis nutrices feruntur, vt Hyginus, aliique prodiderunt. quidam Aegam Panos vxorem dixere, vt alibi docuimus, à qua & Aegis dicta. Plura Hyginus. alij Helicem & Cynosuram dixere. Hyginus in secundo, alij.

Aegle etiam nymphæ nomen: Maro in Bucol. Aegle Naiadum pulcherrima, &c. Solis & Neæræ filia. ἀγλα Latinè splendor dicitur. est & lunæ nomen: item Iudigenus, & placentæ, vt apud Græcos obseruamus. Aegles præterea viri pro- 40
prium, qui mutus cum esset, repente vocalis factus est: vt Val. Maximus & Gellius scribunt.

Acamarchis nymphæ nomen, filie Oceani, apud Diodorum.

Amphithoe quoq; nymphæ nomē, à circumcurrendo appellata, & velocitate: quemadmodum à circumfluendo Amphirrhoe, & Amphinome à cirumpascendo. plura interpretes Hesiodi.

Eunica, Malis, & Nycha, nympharum nomina in 13. edyll. Theocriti, quæ Hyiam Herculis puerum rapuerunt.

Cassotis nomen nymphæ, quæ nomen dedit fonti qui apud Delphos erat, de quo Pauf. in Phocæicis, his verbis: Vbi lapidem spectaueris. si pedem retuleris 50
quasi ad fanum rediturus, fontem videas cui nomen Cassotis. murus ei obiectus est. per murum ad fontem ascenditur. aquam credunt eius fontis sub terrā mergi. in templi penetrali fatidicas scæminas versibus aiunt responsa dare, quæ fontis nomen dederunt, fuisse de nymphis vnam Parnassi accolis.

Thetis nympha ex Nereidū numero, mater Achillis: de qua cum ceteri poetæ adeo fabulati sunt, tum maxime Homerus, qui in primo Iliados eā ait Iouem defendisse, cum dei ceteri contra illum conspirassent:

Illum cum vellent alij constringere vinculis

Diui, Iuno, Neptunusq; & Pallas Athena. quam fabulam interpretatur Phur-nutus, quo loco agit de Briareo, qui & Aegæon dictus est. hanc præterea nym-
pham Iouem optasse, & poetæ narrant: sed oraculo deterritum abstinuisse. Ouidius, alij: inter quos Hyginus in Fab. cap. LIIII.

Callisthō nymphae nomen, Lycaonis filia, quæ cum Dianæ comes esset, ab Ioue compressa filium Arcada genuit: ambōq; hoc est mater & filius, in cælum 10
relati: ipsa Arctos, id est vrsa: Arcas verò, Arctophylax, dicti sunt. lege Ouidiū,
& quæ multa in secundo libro Astronomici poetici ab Higino scripta sunt, &
quæ ab Arato, & quæ in Aratū, tā Græcè quàm Latine scripta sunt cōmentaria.

Argyra nomen nymphae fuit, cuius amore cum Selemnus adolescens torque retur, obiit eius nimio desiderio, qui à Venere in cognominem fluuiū mutatus fuit: cuius aquam amantibus prodesse ad amoris remedia, fuit opinio, in ipso e-
nim amantes flumine abluti, desiderij obliuionem concipere putabantur. At ve-
rò Argyram ipsam & fonti & vrbi Argyræ nomen dedisse, Pausanias tradit.

Daulis nymphae nomen, Cephisi filia, quæ vrbi nomen dedit: quæ vel Terei & Philomelæ ac Prognés fabula notissima est. vide Paus. in Phocæicis. 20

Crenis, Crenidis nymphae nomen, teste Prisciano grammatico in septimo, & Ouidio in Metamorphos.

Echidnam etiam nympha Hesiodus facit in Theog. dimidia sui parte puel-
lam speciosam, quæ in quascunque partes oculos flecteret: dimidia verò altera
parte, qua serpens immanis erat, in caverna diuersans, & cruda mandens. hæc cū
Typhone mixta, peperit Orthum canem, Cerberum, & Hydram. cetera notiora
sunt, & ex nostris lege. Echenais quoq; nympha, vel Daphnidis amore cog-
nita: de qua, fabula legitur apud Parthenium.

Salmacis nympha, Cæli & Terræ filia mollissima, fertur fuisse causa fontis
Alicarnassi aquæ appellandæ Salmacidis: quam qui bibisset, vitio impudicitia 30
mollesceret. ob eam rem, quod eius aditus angustatus parietibus, occasionem
largiebatur iuuenibus petulantibus puerorum puellarumq; violandarum, quia
non patebat effugium. inde Ennius: Salmacidas spolia sanguine & sudore. Hæc
Festus. meminit M. Cicerō. vide Vitruium libro 2, cap. 8. Ouidius quarto
Metamorph.

Vnde sit infamis, quare male fortibus vndis,

Salmacis eneruet, tactosq; remolliat artus,

Discite: causa later, vis est notissima fontis.

Cui non audita est obscæna Salmacis unda?

Idem libro decimo quinto:

Thisoa, seu Thesoa, Neda, & Agno, nymphae nomina apud Arcades, quæ 49
& ipsæ Iouem aluisse dicuntur, vt Paus. in Arcad. Thesoa quidem vrbi nomen
dedit apud Parrhasios, Neda fluuiū, Agno fonti in monte Lyceo. meminit ha-
rum & Marullus in hymnis, & Nede Callimachus in Iouis hymno.

Nede & Ithomes in Ioue Ithomate mentionem fecimus. Porro Paus. in eo-
dem libro paulò post, vbi de Cresio monte agit, inquit: Aram Mineræ tradunt
erectam à Melampode Amythaonis filio. arq; insunt Rheæ & Oenoe nympha,
paruum Iouem complexæ, vtrinque quaternis assistentibus nymphis: ab
vna parte, Glauce, Neda, Thisoa & Anthracia: ab altera Ida, Agno, Alci-
noe, & Phrixa, &c.

Asia nympha, quam inter Oceanitides commemorauit, de ea etiam Varro 50
de Lingua Lat. Asia, inquit, dicta à nympha, à qua & Iapeto trahit Prometheus.
Legimus & ab hac tertiam orbis partem appellatam, vt ab Europa Agenoris al-
teram, tertiam à Lybia: de quibus plura in Annotationibus.

Acacalis

Acacalis nymphae nomen, quæ ab Apolline compressa in Creta, filios edidit
Phylaciden & Philandrum. Paus. meminit, & Apollonius in Argon.

Lotus nympha, quæ in plantam sui nominis conuersa dicitur, cum eam fu-
gientem Priapus comprimere vellet: Ouidius.

Orphne nympha Auernalis, de qua Ouid. quinto Metamorph.

—Solutusq; ex omnibus illud

Ascalaphus vidit, quem quondam dicitur Orphne.

Inter Auernales haud ignotissima nymphas,

Ex Acheronte suo furuis peperisse sub antris.

10 Mintham nympha, in mentham herbam mutatam à Proserpina, pluribus
ostendi in Iunonis Syntagmate, quare illinc repete.

Cyane nymphae nomen, quæ Proserpinæ comes fuit, quam, ea rapta, nimio
eius desiderio in fontem delituisse, testis est Ouid. in Metamorph. meminit eius
& Claudianus. Lactantius grammaticus in 5. Theb. comment. hanc ab Anapo
amatam tradit, & aliam recitat fabulam.

Melinoe ab Orpheo nympha Chthonia, id est terrestris dicta est. ita enim ad
hanc hymnum cum thymiamate aromatatum exorditur:

Μελινόω καλέω ὑμῶν φλω χθονίας, κρούσπεπλοῦ. hoc est,

Melinoem vocito crocea quæ veste nitescit,

Nympha inter Chthonias.

20 Sagaritis nomen nymphae, à Phrygiæ fluuiū denominata. Ouid. in 4. Fast.
Fallit, & in nympha Sagaritide desinit esse,

Quod fuit: hinc poenas exigit ira deæ.

Sanè fluuius σαγγάριος in Græcis sepe legitur, vt in eo Hesiodi in Theogon.
Σαγγάριος τερέγας: & Apollonium in secundo. Sangarius verò fluuius (vt dixi)
Phrygiæ est, quem Marlianus Sangarum vocat. Hermogenes verò in eo quem
de Phrygia scripsit, Sangam quendam fuisse ait, impium erga Rheam, quem illa
in hanc aquam immutavit: vnde est hic fluuius Sangarius, prope quem Oreæ Ce-
reris templum fuit, vt in Cerere etiam repetam. 30

Bolina nomen nymphae virginis, quam Apollo amauit: illa autem amantem
deum auersata, se in mare proiecit fertur: verum Apollinis beneficio immor-
talis est reddita. ab hac ergo & vrbs, & fluuius, nomina sortiti sunt in Achaia.
hæc ex Paus. & Stephano, ac Rhiano desumpta.

Iuturna nympha, vt Varro scribit in libro de Lingua latina, quæ iuuaret: ita-
que multi ægroti propter id nomen, hanc aquam petere à fontibus soliti. Iuno ve-
rò apud Vergiliū in duodecimo ait, Nympha decus fluuiorū. & paulò supra:

Ex templo Turni sic est affata sororem

Diua deam, stagnis quæ fluminibusq; sonoris

Præsidet: hunc illi rex ætheris altus honorem

40 *Iupiter, erepta pro virginitate sacravit.* Quo loco inter cetera Seruius: Iutur-
na, inquit, fons est in Italia saluberrimus, iuxta Numicum fluuium, cui nomen
à iuuando inditum est. de hoc autem fonte Romam ad omnia sacrificia aqua af-
ferri consueuerat. hæc quidem adhuc Seruius. Porro tradunt alij, Iuturnam in
lacu fuisse summersam, cui ipsa nomen indiderit. Colebatur quidem à Roma-
nis. Ouid. in Fast.

Te quoq; lux eadem Turni soror ade recepit, quæ ædes erat ad aquam virgi-
neam, vt ait P. Victor, in regione circi Flaminiij:

Hic vbi virginea campus obitur aqua.

50 Quibus poetæ verbis ostenditur, Iuturnam in campo Martio prope Virgi-
neam aquam cultam fuisse. Variè tamen ab antiquariis hoc tempore de Iuturnæ
aqua traditur. quidam enim eam statuunt in eo loco, qui nunc vulgò Treglio ap-
pellatur, qui non infirmis rationibus agitur: alij alio loco, prope forum scilicet,

non procul à Circo, quo loco meminī me sepe cum Sanga & Iul. Sadol. & aliis descendisse, vt fontem conspiciamur.

Aegeriam etiam nympham Numæ Pompilij regis, vt aiunt, vxorem Romani coluere, eiq; ædem construxere. cum hac congressus Numam habere solitum, Græci ac Latini historici prodiderunt. quin & Aegeriæ lucus illi dicatus fuit, quem (vt ait Liuius) medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua: quem lucum Camœnis sacrum, in nostris Musis retulimus. Dionysius Alicarn. libro secundo Hist. nympham scribit Aegeriam Numam Pompil. adisse assidue, docentem regiam sapientiam. alij non nympham ipsam, sed Musarum vnā: atque hoc dicunt omnibus manifestum fuisse, & cætera quæ subdit: quibus in vtrāque partem disputat, de ane an non fuerit. Plutarchus quoq; in Numā, multa de Aegeria scribit, quæ & ab aliis traduntur. Sed illud præterea addit, quomodo huiusmodi deorum congressus fieri cum hominibus existimarentur à gentibus. Festus verò, Aegeriæ lucum iuxta portam Capenam constituit. Ouid. in tertio Fastorum:

*Aegeria est quæ præbet aquas, dea grata Camœnis,
Illa Numæ coniunx, consiliūq; fuit.*

Idem poeta libro quintodecimo Metamorphoseos, eam mutari inducit in fontem à Diana:

*— Donec, inquit, pietate dolentis
Mota soror Phœbi, gelidum de corpore fontem
Fecit, & aternas artus tenuauit in vndas.*

Fuerit porro ne hæc, an altera, Egeria, non satis liquet, quæ à mulieribus coleretur, quod eā opitulari credebant partu egerendo: vnde & illi nomen, de qua & in primo Syntagmate meminimus. Huic etenim prægnantes sacrificabant, quod eam putarent facilem conceptum egerere.

Egnatia nympa in Apulia celebrabatur, à qua & loci nomen, vbi deam cultam fuisse proditum est: in cuius ara lignis superpositis extructisque, ignis sua sponte excitari accendiq; ab antiquis existimabatur. P. in. lib. 2. miraculi meminit, non autem nymphæ.

Philyra, quæ in tiliam arborem conuersa est, nympa fuit Oceanine, de qua post alios ita scribit Hyginus in lib. Fab. CXXXVIII. Saturnus, inquit, Iouem cum quæreret per terras in Thracia, cum Philyra Oceani filia, in equum conuersus concubuit: quæ ex eo peperit Chironem centaurum, qui artem medicam primus inuenisse dicitur. Philyra postquam inuitatam speciem se peperisse vidit, petit ab Ioue, vt se in aliquam speciem commutaret. quæ in arborem philyram, hoc est tiliam commutata est. Porro & Chiron ipse à Vergilio cæterisque poetis Philyrides vocatus est. Tithorea nympa, vna ex his quæ cum aliis arboribus, tum maximè quercubus, à Poetis genitæ finguntur, quæ & Dryades & Hamadryades dicuntur. ab hac verò Tithorea & ciuitas & iugum Parnassi nuncupatum, ait Pausan. in vltimo.

Legimus & alia ppè innumerabilia nympharū nomina apud vtriusq; lingue auctores, quæ infiniti sit laboris omnia collegisse: vt nō modò verū sit quod Seruius scribit, c c fuisse nymphas: sed quod etiā scripsit Hesiodus in Theogonia,

Τρεῖς γὰρ χίλια εἰσι τὰντι φύραι ἀνεκάνηαι. hoc est,

Nam nymphe tribus extant millibus Oceanine.

Quare ideo ad alia me conuertam.

CASTORES, VEL DIOSCVRI.

Castor & Pollux, Castores dicti, & Græcè Dioscuri, Iouis filij, de quibus ita M. Cicero de Nat. deorum: Dioscuri, inquit, apud Græcos multis modis nominantur. Primi tres, qui appellantur *δίαυκις*, Athenis ex Ioue rege antiquissimo & Proser-

Proserpina nati, Tritopatres, Eubuleus, Dionysius, Secundi, Ioue tertio nati, ex Leda, Castor & Pollux. Tertij dicuntur à nonnullis, Aleo, Melampus, & Eumelus, Atrei filij, qui Pelope natus fuit. Hæc quidē M. Cicero. Quos ita natos scribit Hyginus in Fabulis: Iupiter Ledam Thestij filiam in cygnum conuersus, ad flumen Eurotā compressit, & ex eo peperit Pollucem & Helenam: ex Tyndareo autem, Castorem & Clytemnestram. Sed communis opinio Dioscuros Castorem & Pollucē, vt diximus, vocauit: qui & Castores & Tyndaridæ dicuntur. Castoris, inquit Varro, Græcum, et Pollucis à Græcis in Latinis literis veteribus nomen quod est inscribitur, vt *πολυδύκις*, Polliaces: non vt nūc, Pollux. Sanè Castor & Pollux, vt idem testat Varro, ab aliquibus Samothraces dei existimati. Castorum igitur alter pugil, alter equum domitor, vt est apud Homerum. Certe & Theocritus eos *ἀθλητῆρες* nuncupauit, in eidylio peculiari. Item Pollucem *ἀεθληφόρου*, & Castora *ἰσποδάμον*, cognominatos inuenimus. Isidorus lib. x. agēs de ludis Circensibus: Itaq; inquit, Castori & Polluci deputant hæ ludorum species, quibus à Mercurio equos distributos historia docent. Et Pollux quidem pugil fuit. nā & eum legimus, cum in Castorem fratrem quendam obloquentem audiuisset, eum pugnis interemisse, vt tradit Isidorus. Hyginus qui Augusti libertus fuit, multos reliquit libros à se scriptos, quorū pleriq; desiderantur. inter eos, qui habent, est Fabularū liber, in quo de Polluce ita legimus: Amycus Neptuni & Melies filius, Bebriciæ rex. in huius regna qui venerat, cæstis cogebat secū contedere, & deuictos perdebat. Hic cū Argonautas prouocasset ad cæstus, Pollux cum eo contendit, & eum interfecit. Sed fabulam hanc poetæ, qui Argonautica scripsere, & eorum interpretes, pluribus prodidere. Sanè idē Hyginus hanc Pollucis & Castoris fabulā commemorat: Idas, inquit, & Lynceus, Apharei filij, ex Messenis habuerunt sponfas, Phœben & Ilairam Leucippi filias. Hæ autē formosissimæ virgines cum essent, & esset Phœbe sacerdos Mineruæ, Ilaira Diana, Castor & Pollux amore incensi, eas rapuerunt. Illi amissis sponfis, arma tulerunt, si possent eas recuperare. Castor Lynceū in prelio interfecit: Idas amisso fratre, omisit bellum & sponfam, cæpitq; fratrem sepelire. Cū ossa eius collocaret in pila, interuenit Castor, & prohibere cæpit monumentū fieri: quod diceret, se eū quasi foeminam superasse. Idas indignans, gladio quo cinctus erat Castori inguina traiecit. Alij dicunt, quemadmodū edificabat pilā, super Castorē impulsisse: & sic interfecit. Quod cū annunciasset Polluci, accurrit, & idē vno prelio superauit, corpusq; recuperatū sepulture dedit. Cū autē ipse stellam ab Ioue accepisset, & fratri nō esset data, ideo q; diceret Iouis, Castorē semine Tyndarei & Clytemnestræ natos, ipsum autem & Helenā Iouis esse filios: tunc deprecatus est Pollux, vt liceret ei munus suū cum fratre cōmunicare. cui permisit: ideoq; dicitur alterna morte redēptus. vnde etiā Romani seruant institutū, cū desultorem mittūt, vnus duos equos habet, pileūq; in capite. & equo in equū transilit, quod ille sua & fratris vice fungat. atq; hæc quidē Hyginus. Ex quibus, & Vergilij & Propertij, aliorūq; poetarū loca multa interpretari possumus. Sedenim amicus meus Thylesius gloriari solebat, se primū cōperisse & pdidisse, ideo amphitheatra quali forma cōstructa, q; Polluci deo pugili ea dicata essent, qui deus ex ouo editus fuisset. etenim in amphitheatris ludi gladiatorij, & cætera athletarum certamina fieri solebant. Speciosa interpretatio Thylelij. Alij tamen, quod facilius ea forma multitudo spectantium contineretur, & quod ex duplici teatro constare videantur. circum tamen solī, alij Neptuno, alij alij dicatum prodiderunt. Castores igitur sub forma duorum fratrum effingebantur, robusti, formosi, in capite pilea habentes: vnde & pileati fratres vocati, vt infra dicam: auctores, Catullus & Festus. Supra caput flammam igneam etiā habere videntur, qualem eis apparuisse canit Orpheus. Apuleius in x, cassides in capite gestare scribit, stellarum apicibus insignes: quales & superiores, & hos etiā posteriores in veteribus numismatibus aliquando conspexi. Suidas tamen, auctore Aeliano horū effigies ita fermè describit. Duo enim simulacra eorū fuisse ait, pari iuuetute,

quæ genas haberent imberbes, forma similia, & in humeros chlamydem habentia, & enses sub chlamyde, & hastas erectas, quæ per dextram & sinistram extollebantur. Scribit Plut. in eò qui *ἠδὲ φιλαδέλφιας*, id est de amore fraterno inscribitur: quòd Spartiatæ antiqua Dioscurorum ἀφιδρύματα, hoc est, simulachra dedicata, *δυνακὰ* vocabant. Erant verò duo ligna parallela, duobus obliquis coniugata. id quòd putabāt fraterno Deorum amoris oblationis proprium esse, id est ἀγαθὸν & κοινόν commune & indiuisibile: sic: Fuerūt Castores etiā interdum equis albis sedentes efficti, quales apud Sagram Locrensiū in notissimo prouerbio celebrati: & quales P. vacieno, cum e prætura Reatina Romam veniret, noctu apparuerunt, dicentes, Persen regem illo die captum, quòd ille Senatui nunciāuit. qua de re Cic. in tertio de Nat. deorum plura. Scribit enim, apud Regillum in silice apparere tanquam vestigium vngulæ Castoris equi: & in foro ab A. Posthumio ædem Castori & Polluci dedicatam. Historia à pluribus est recitata. Quæritur hoc tempore à plerisque, qua fori parte esset hæc Castorum ædes. Quidam D. P. Cosmi & Damiani templum Castorum existimarunt: alij, iuxta Iuturnæ fontem, quòd innuere videtur Ouidius in Fastis, ita canens:

*Fratribus illa dies, fratres de gente deorum,
Iuxta Iuturnæ composuere lacus.*

Qui de urbis Romæ antiquitatibus & regiõibus scripsere, & ipsi inter se dissentiunt, cum tamen frequens sit eius templi mentio Ciceroni, Liuiõ, Plut. Horatio, Catullo, Varroni, Dionysio, Plinio, alijs: ita tamen, vt mihi non vnum, sed plura fuisse videantur. Feruntur & aliquando apparuisse peregrino habitu, vt Simonidem ex conuiuio cum vocarunt. Historia est notissima Ciceroni, Valerio Maximo, F. Quintiliano. Sed & Phormioni Lacedæmonio eorum ædes possidenti, à quo cum partem ædium non accepissent, in qua eius filia virgo custodiebatur, abiisse ferunt, ac postridie nec puellam inuentam, nec comites. Sed iam nomina interpretemur.

Castores igitur interdum dicti, vt ex iam scriptis ostensum est, & interdum etiam Polydeuces. Quin etiam Decastores vocati sunt, ni Arnobij impressus codex mentitur. Hæc eius sunt verba ex primo aduersus gentes: Tunc clari Decastores, equos vnus domitare consuetus, alter pugillator bonus, & crudo inexpugnabilis cœstu. Alij tamen codices legunt, Tyndaridæ Castores.

Dioscuri quidem Græcis, Iouis pueri, vel filij, à nostris dici possunt. Sed præter ea quæ ex Cicerone citauit, Theocritus poeta edyllium reliquit, Dioscurorū titulo inscriptum, cuius hoc est initium.

*Ἰμνίομεν Ἰλίδας τε καὶ αἰγιοχῶ διὸς υἱῶ,
Κάστορα, καὶ ποσειδῶν πολυδύνκτα, &c. hoc est:
Cantamus Ledæ natos, Iouis Aegiochiq;
Castora, Pollucemq; truce.*

Sed tamen Philo & Eusebius ex Phœnicum theologia ita scribunt: E Saturno & Selech natos Dioscuros, & deinde Dioscurorum posteros nauigia fabricantēs nauigasse aiunt. At nos hæc exotica, & à nostris & Græcis aliena, mitamus. Pausanias in Attica, Nemesin Helenes matrem Græcos tradere ait, Ledam verò nutricem: patrem Iouem, non Tyndarum. Isaacus quoque ita ferè: Iupiter in cygnum conuersus, cum Nemesi Oceani filia in anserem mutata concubuit: quæ cum ouum peperisset, id in palude reliquit. quòd cum pastor nescio quis inuenisset, Ledæ attulit: ea verò in arca seruauit, quousque ex eo nata est Helena, quam vt propriam educauit. Hyginus autem in Astron. poetico, hanc aliter recitat, in Olore. ait enim, Iouem, cum Nemesin, vt secum cubaret, 50 flectere nõ posset, iussisse Venerem, aquilam simulare & se in olorem versum insequi: quo factò, ipse fugiens aquilam Venerem, in Nemesios gremium confugit: quem

quem non auersata, & confopita, ab Ioue compressa est: statutoq; tempore ouum peperit, quòd Mercurius in gremium Ledæ proiecit, ex quo nata Helena. Sunt etiam qui tradant, Iouem in formam stellæ mutatum, Ledam vitiasse, & Castorem atq; Pollucem genuisse: deinde Helenam, vt supra dictum est. Tradunt alij, Iouem in cygnum conuersum, Ledæ congressum, & nocte eadem Tyndarum: ex Ioue Pollucem & Helenam natos, ex Tyndaro Castorem: mortalem hunc, illos autem immortales. Sed mendose, vt puto, Hesychius: Dioscuros ait Helenæ fratres: Zethum & Amphiona, ἀνικοπάλης nuncupatos, & stellas quæ nauigantibus apparerent, & signum *δυδυτικός*. Porro & Dioscuria festum fuit Castorū. 10 Tyndaridæ etiā frequenti cognomine vocati sunt Castor & Pollux, quo modo Amphitryoniades Hercules: hoc est à marito matris, non à parente Tyndaro. Ouidius:

*Vos quoq; Tyndaridæ, quos hæc colit insula fratres,
Mite precor duplici numen adeste rati.*

Illud hoc loco tantum, quòd de ouo fabulantur, cæteris missis, afferam. Quidam enim vnum id tantum tradunt, alij duo. quidam & triplex, vt Aufon.

*Triplex Helenæ cum fratribus ouum. Idem:
Istos tergemino quos nasci cernis ab ouo.*

20 Sanè quidam exponunt, quòd *δωας* non modò ouum aliquando, sed superiorem etiam domus partem, id est *ὑπὸ δῶας*, hoc est cubiculum & thalamum, vt Homerus primo Odyss. ait, Penelopes *ὑπὸ δῶας*. hinc facta fabula, cuius rei & Athenæus meminit.

Therapnæi fratres dicti Castor & Pollux, à Therapneico Laconia, vt Pindari interpretes in Pyth. tradunt, item Isocrates in Helena. Stephanus tamē Therammen, alijq; nõnulli libentius legunt. Theramnæi etiam fratres vocati sunt. Isocrates, & Silius noster in Theb.

*— Cum iam damnata sororis
Igne Therapnæi fugerunt carbasa fratres.*

30 Oebalij fratres interdum etiam dicti sunt eadem ratione, qua Therapnæi & Amyclæi: hoc est, ab Oebali parte Laconia. Stilius idem:

*— Proferte benigna
Sidera, & antenna gemino confidite cornu,
Oebalij fratres, longè nymbosa sororis
Astra fugate precor, totoq; excludite cælo.*

Hoc est, Helenam fugate. nam, vt Sosibius monumentis prodidit, Helenam mali, Castorem verò & Pollucem boni causa apparere existimarunt antiqui. qua de re pluribus capite nono in Renautica egi.

40 Anachæ, qui & Anaces, Castores appellati sunt, quòd tempestates depellant. idē & ἀνακίς sunt, *παρὰ τὸ ἀνάσσω ἀνακίς*, vt *φυλάσσω φυλακίς, μαλάσσω μαλακίς*, vel dicti quasi ἀνακίς, quòd benignè & humanitè Atheniensibus affuerunt: vel quòd nauigantes seruare crederentur stellæ istæ apparentes supra & longè, hoc est, *ἀνω καὶ ἐκῶς*. vnde Attici componentes, ἀνακίς dixerunt. Eustathius *ἐπὶ τῷ ἀνακίς* *ἔχθρ* dictos existimat. Fuit & celebritas apud Græcos, quæ τὰ ἀνακίς dicebatur, quasi depulsoria dicas. Sed de hisce plura in eodem capite nono differui amplius, & Theocritus in edyllio Dioscuris inscripto, & Horatius libro primo Carminum:

*Dicam & Alciden, puerosq; Ledæ,
Hunc equis, illum superare pugnis
Nobilem: quorum simul alba nautis
Stella refulsit.
Defluit saxis agitatus humor,*

Concidunt venti, fugiuntque nubes,
Et minax (quod sic volvere) ponto
Vnda recumbit.

— Tyndaridæ sidus ab infimis

Quassas eripiunt æquoribus rates.

Hinc & Seruatores, hoc est σωτήρες nūcupati sunt: teste Artemidoro libro se-
cundo Ontrocriticōn: & Orpheo ad Musæum, cum ait,

Καὶ μεγάλης σωτήρας ἡμῶν διὸς ἄφθιτα τέκνα. hoc est,

Et magni Seruatores Iouis optima proles.

Et Theocritus in supra citato poemate eos Soteres, Egtes, Citharistas, ac Athle-
tas nuncupat. Σωτήρας nonnulli seruatores, alij salutes interpretati sunt. Scribit
Diodorus Siculus, Orpheum, cum tempestate vnâ cum cæteris Argonautis agi-
taretur, deis Samothracibus vota fecisse pro salute ac incolumitate: & exem-
plò sedatam tempestatem, cum duo astra supra Pollucis & Castoris capitibus
cecidissent, deorumque se prouidentia seruatos credidère. Vnde, inquit, factum
est, vt qui tempestate deprehensi forent, Samothracibus deis vota facerent, a-
straque apparentia Castori & Polluci attribuerunt. Hæc fermè Diodorus.
Sedenim Aelianus scribit in quarto de Varia historia, quod Mnestheus Potei fi-
lius gratus fuit erga Tyndaridas. ij enim eiectis Thesei filiis, & Aethra Thesei
matre captiua facta, regnum Mnestheo tradidere. atque ideo Mnestheus primos
iplos ἀστας, id est reges, vt quidam interpretantur, & seruatores, id est σωτήρας
appellauit. Scribit Orpheus ipse in Argon. quod cum essent Argonautæ tem-
pestate & procellis agitati, arrepta lyra tum cantare cœpisse: quo cantu mare pa-
catum, igneumque splendorem supra Castoris & Pollucis capita affulxisse: quod
& Val. Flaccus repetit. Iouem enim ita in prima inducit:

Dixit, & ingenti flammantem nubila sulco
Direxit per inane facem, quæ puppe propinqua
In bifidum discessit iter, fratreque petiuit
Tyndareos, placida & mediis in frontibus hæsit
Protinus amborum, luménque innoxia fudit
Purpureum, miseris olim implorabile nautis.

ἑτερομήρης Castorem & Pollucem Homerus vocauit, hoc est, qui alternis die-
bus fata subirent: & vt canit Vergilius in sexto,

Si fratrem Pollux alterna morte redemit,

Itaque reditque viam toties.

quo loco Seruius: Helena & Pollux de Ioue nati,
immortales fuerunt. nam Castor Tyndari filius fuit, cuius mortem interitu fra-
terna pietas redemit. quod ideo fingitur, quia horum stellæ ita se habent, vt oc-
cidente vna, oriatur altera. hæc Seruius. Alij Geminorū signum adeò amplum
esse dixerunt, vt altero oriente, alter latere videatur. Sed quos Homerus Hete-
remeros vocauit, hos Pindarus παρ' ἀμαρ, hoc est per diē, vel interdū prope The-
rapnēs domos, nūc in Iouis aula viuere in Pyth. dixit. Porphyrius tamen in Ho-
merū, si modò Porphyrius ea scripsit, in 3. Iliad. Idam & Lynceū scribit Aphareī
filios, Leucippidū amatores ad nuptias Tyndaridas aduocasse Castorē & Pollu-
cem, qui sponsas Phœben & Ilairam rapere conati sunt. hinc orto certamine, Ida
Castorē occidit: sed hac re iratus Iupiter, Idam fulminauit. Pollucique optionē de-
dit, vtrū immortalitate solus vti veller, an cū fratre vitā communicare. ille cum
fratre maluit alternis viuere. Proinde apud superos nunc Castor, nūc Pollux, &
cōtrā, apparere vident. hinc Homer. ἑτερομήρης ait eos viuere, & mori. Pausanias
tamē in Lacon. eos scribit, 40 anno postquam pugnant aduersus Idā & Lyn-
ceum, in deorum numerū fuisse relatos. Illud quoque annotatione dignū est, quod
in Quæstionibus scribit Plut. Mixarchageuam Castorem vocatum ab Argiuis,
quem apud se humatum affirmabant. idem Pollucem vt cœlestem colebant.

Gemini

Gemini quoque Latine dicti sunt, & Græcè δίδυμοι, vt notissimum est ex iam
recitatis vel fabulis, vel historiis: imò etiam gemelli nuncupati. Catullus: Sequē
dedicat tibi gemelle Castor, & gemelle Castoris.

Ambulij etiam cognominati à Laconicis, vt Pausanias prodit, quorum etiam
ara fuit eo in loco, vbi & Iupiter & Pallas eodem cognomine colebantur, vt in
Ioue scripsimus.

Laperfæ Castores cognominati, à λαῖ ciuitate Laconica, cuius Stephanus &
Lycophron meminere, & copiosius Paus. Hesy chius dictos ait à Laperse vrbe,
quam Homerus Laan dixit: οἵτι λαῖας ἔχουσιν: id est, Quique Laan habitant. Sic ve-
rò appellata, quòd in petra excelsa sita esset. Lan Strabo scribit à Castore & Pol-
luce per obsidionem expugnatam: monumentis relatum esse, inde illos Laper-
fas appellatos. Sophocles,

Νῆ τὸ λαπέρσα, νῆ τὸν θέρωταν, τρίτον,
Νῆ τὸς γὰρ ἀργεῖ, καὶ κατισσοάρτων θεός.

Senarij sunt, quos ego ita pro tempore,

Per & Laperfas, & per Eurotam, per &

Iam tertium Argis, & prope Spartam deos.

Aphetèrij Castores etiam appellati sunt, vt Pausanias ait in Lacon. Aduer-
sus, inquit, principiū sunt Dioscuri ἀφιτήριοι, quasi quòd in carceribus templum
habent.

Amyclei præterea fratres nuncupati sunt, ab Amyclis notissimo Laconicæ
oppido, vbi nutriti dicuntur. hinc poeta in tertio Georg.

Talis Amyclæi domitus Pollucis habentis Cyllarus.

Atqui, inquit Seruius, Castor domitor equorum fuit: sed fratrem pro fratre po-
suit, poetica licentia. vt, Quas illi Philomela dapēs: pro Progne. item, Reuocato
à sanguine Teucris: pro Dardani. aut certè ideo Pollucē pro Castore posuit, quia
ambo licenter & Castores & Polluces vocantur. nam & Iudi & templum & stel-
læ Castorum vocantur. Amyclæ verò dicuntur, vt Paus. & Stephanus tradunt,
ab Amycla Lacedæmonis filio.

30 Pileati postremò fratres dici videntur à Catullo in hoc scazonte.

A Pileatis nona fratribus pile. nam pilea Castori & Polluci antiqui dedere.

Quin Lacones fuerunt, quibus pileatis pugnare mos fuit, vt Festus scribit. Sunt
qui pileū scribant vinctum fuisse foliis harundineis. atque hætenus de Dioscuris.

AEOLVS, VENTI.

40 A Eolus deus ventorum, Iouis filius, ex Acesta filia Hippotæ Troiani, à quo,
vt ab auo, Hippotades est appellatus: non quòd Hippotæ filius fuerit, vt
plerisque placuit, inter quos Ioan. Zezes grammaticus in Hesiodum, nam &
ipsum mathematicum fuisse scribit: Homerus in Odyss.

ἄϊολος ἱπποτῆος υἱὸς ὄϊλος ἀθανάτοισι θεοῖσι. id est,

Aeolus Hippotades deus cœli charus amicus.

Ouidius vndecimo Metamorphos.

Aeolon Hippotaden cohibentem carcere ventos.

50 Vt verò Seruius scribit, ex Varronis sententia, Aeolus cum apud insulas Si-
ciliæ & Italiæ propinquas temporibus Iliacis regnaret, ex confurgentibus ne-
bulis futuras tempestates prædicebat, ita vt à rudibus hominibus crederetur eas
in sua potestate tenere. quod & Strabo etiā notauit. Plinius hunc ait ventorum
rationem inuenisse. de hoc ita poeta in primo Aeneidos, de Iunone agens:

Nimborum in patriam, loca foeta furentibus austris,

Aeoliam venit. hic vasto rex Aeolus antro

Luctantes ventos, tempestatesque sonoras,

Imperio premit, ac vinculis & carcere frenat.

illi indignantes magno cum murmure montis,
Circum claustra fremunt: celsa sedet Aeolus arce,
Sceptra tenens, mollitq; animos & temperat iras.

Ni faciat, maria ac terras coelumq; profundum

Quippe ferant rapidi secum verrantq; per auras.

Item paulo post: — Tenet ille immania saxa,
Vestras Eure domos: illa se in Etet in aula

Aeolus, & clauso ventorum carcere regnet.

Quæ tamen omnia ferè desumpta sunt ex 10. Odyss. lib. & vterque poeta physica ratione vsus. nam motus aeris, id est Iunonis, ventos creat, quibus Aeolus præest. Diodorus Siculus scribit, Aeolum senescente Liparo, cum socijs quibusdam ad eum deuenisse, eiusq; filiam vxorem duxisse, & post Liparum focerum Vulcanijs insulis, quæ ab Aeoli nomine postea Aeoliæ nuncupatæ fuerunt, imperasse, piùmq; fuisse ac iustum regem: quin & erga hospites perhumanum, & velis nautas vti docuisse: ex ignis etiam diligenti obseruatione, qui venti futuri essent, prædicere solitum. vnde & illum fabulæ ventorum potentem ac regem finxere, & ob eius pietatem & iustitiam deorum amicum existimatũ. Hæc quidem ex Diod. Hinc ab Homero in Odyss. & à Vergilio ventorum deus confictus est. Palæphatus in lib. Incredibilium, rem ita explicat: Aeolum ait astrologum fuisse, qui tempora nosset, quibus venti flare debent: atq; ideo deum ventorum existimatũ. Ciuitatisq; suæ mœnia ex ære construxisse dicitur, quod scilicet armatos haberet homines in eius præsidio. Homeri interpretes quidam Aeolum allegoricè annum interpretati sunt: & eius duodecim filios, 12 menses. Strabo verò ex Polybij sententia: Aeolus, inquit, in ipsius freti locis, in quibus est maris reciprocatio, & nauigationis difficultas, per fluxus atq; reflexus aggrediendi signa præmonstrauit. itaq; ventorum custodem atque regem creditum fuisse tradit. Legimus verò in Græcis commentarijs, Aeolum vxorem habuisse Teleporam Læstrygionem, quam quidam Leopatram vocant: ex qua liberos duodecim, sex mares, & totidem fœminas sustulit. mares sunt hi, Iocastus, Phalacrus, Chrysippus, Pheremon, Androcles, & Xuthus. Diod. verò hos ita enumerat: Aftyochus, Xuthus, Androcleus, Pheremon, Iocastes, Agathyrsus, & quibus in regionibus imperarunt, & nomina dederunt, exequitur. fœminæ autem hæ feruntur, Iphthe, Aeole, Peribœa, Dia, Hepheltia, & Atycrate. Sanè duos Aeoli nomine fuisse legimus, qui & interdum confunduntur. nam vt est apud Diodorum, & Direchiden, itemq; Seruium, prior Aeolus Hellenis filius fuit, posterior Hippote. Alij aliter, vt à principio dicebam. nam ex loue natum tradunt, & ex Acesta, vel Segesta, filia Hippote Troiani: vnde est Hippotades, vt dictum est, cognominatus. Plutarch. etiam in Parallelis, Aeolum Tyrrenorum regem facit, qui ex Amphitheia filias sex, & totidem mares suscepit. eorũ Macareus natu minimus, vnus amore, quam Canacem noster vocauit Ouidius, incensus, eam vitiauit: vnde ex nato infante res est cognita. pater iratus ensem filia misit, quo se infelix puella occidit. id mox Macareus intelligens, sibi quoq; ipsi manus consciiuit, vt Softratus libro secundo rerum Tyrrenicarum prodidit. In hoc loco illud tibi significandum duco, Aeolum Tyrrenorum regem appellatum à Plutarcho & Softrato: quia antiqui totum illud mare Tyrrenum dixere, quod Italiam & Siciliam alluit. Hinc qui Plutarchum est interpretatus, rectius fecisset, si Tyrrenorum, vt Græcè habet, non Thuscorum vertisset: quod ansam præstitit aliquibus, vt hallucinantur. Audio & hac de re cõpositas Tragedias. Sed nos de ventis sequamur. Quidam & Ventos ipsos deos fecerunt, vt in primis ostendit Orpheus, qui hymnos eis adolet cum libano, id est thure, Boreæ scilicet & Zephyro ac Noto. sed & Herodotus in Polymnia, ait inter cætera quæ ex oraculo Græci fecere ad arcendam & expiandam deorum iram in

Perfarum

Perfarum descensu in Græciam, eos Ventis aram in Thyia statuiffe, eo loco vbi Thyiæ Cephisi filij fanum fuit. Sed & Ventos antiqui coluerunt. Vnde legimus, Phœnicem Vsonem ventis templa posuisse, & illis sacra fecisse: id quod & Eusebius ex eorum theologia repetit in Præparatione Euangelica. Vergilius etiam Aeneam inducit, pecudem Zephyris felicibus albâ immolasse. Legimus & Augustum vota Circio fecisse vento, ne Galliam infestaret: & votũ sacrũq; exoluiffe. cuius venti plerunq; tâta vis erat, vt teçta auferret. Calabri quoq; in Iapygia, & Apuli, Atabulo vento, Athenienses Scironi, Pamphylj Gagnæo vota facere consueuerunt, ne incolæ tabe afficerent, neve arua depopularentur. Thurijs quoq; magno affecti beneficio, sacra Boreæ fecerunt, quod Dionysij classẽ, quam in eorum perniciem parauerat, funditus euertisset ac dissipasset. Hac eadem ventorum ratione & Anemotis Minerua cognominata fuit, à ventis, vt in Minerua planius ostendã. Scribit in Corinth. Paulanias, in Titanes colle apud Sicyonios, ventorum aram positã fuisse, in qua quotannis sacerdos nocte vna ventis sacrificabat, & ad quatuor scrobes alia multa peragere solebat arcana mysteria, ad placandam & mulcendam ventorum vim ac feritatem: Medæ etiam simul carmina concinuisse. Alia pleraque hinc ex Homero & Apollonio, & alijs Græcis Latinisq; poetis afferre possem: sed eorum quædam in sacrificiorum Syntagmate comprehendam. Nunc ventos ipsos commemorabo. Ventus igitur, Astræi filij dicti fuere, qui vnus fuit de Titanibus, qui contra deos arma sumpserunt. Hic cum Aurora concubuisse dicitur, vnde nati sunt venti, vt scribit Hesiodus: quem secutus est Seruius. Ex quo exit illud Vergilij,

Tantane vos generis tenuit fiducia vestri?

Sanè & hoc annotatione dignum videtur, tres, non quatuor ventos fecisse antiquiores, vt Orpheum in hymnis, Boream, Zephyrum & Noton: Acusilaus quoq; vt est apud Ioan. Grammaticum, tres tantum ab Hesiodo positos ait, vt etiam ab Orpheo: nam Argesten dicit epitheton esse Zephyri. Sed Homerus Argesten Leucono con vocauit, & Apelioten Eurum. Sed enim iam ventorum ipsorum nomina tibi breuissimè, & regiones subsignabo. In primisq; quatuor primores statuam, vt videmus ingentose in primo Metamorph. Ouidium fecisse: quos & alatos finxere Gentes, nedum Hebræi, quorum rex & poeta in Lyricis carminibus cecinit,

ἑπετάσθη ὑδὶ πτερύγων ἀέμων. Idem & alibi,

πτεροπιδὼν ὑδὶ πτερύγων ἀέμων. hoc est, volauit super alas, vel vt alij re-

ponunt, super pennas ventorum. Nec alatos modo finxere, sed & iumentibus buccis, inflatis ac spirantibus. Certè Notus sic graphicè describit ab eodẽ Ouid.

— Madidis, inquit, Notus euolat alis,

Terribilem picea tectus caligine vultum,

Barba grauis nymbis, canis fluit vnda capillis,

40 Fronte sedent nebula, rotant pennæq; sinusq;. & reliqua.

De Zephyri pictura à Philostrato prodita, in primo diximus, vbi de Come deo agebamus. Sunt autẽ hi. Ab oriente brumali, Eurus, Vulturinus, Syrochus vulgò. Ab oriente æquinoctiali, Apeliotes, Subsolanus, vulgò Leuætes dictus. Ab oriente solstitiali, vel æstiuo, Cecias, Iapyx, vulgò Græcus appellatus. Cõtra, ab occidẽte brumali, Lybs, Africus, Garbinus nautis vulgò vocitatus. Ab occidente æquinoctiali, Zephyrus, Fauonius, Ponentes vulgari sermone dictus. Ab occidente solstitiali, vel æstiuo, Argestes, Olympias, Chõris, Sciron, vulgò dictus Maestro. A septentrione, Aparctias, Septentrio, à nautico vulgò Tramontana nuncupatus. A dextro latere versus occidentẽ, Thrasceas, Circius, nunc populari sermone Prouincialis appellatus. A sinistro versus orientem Boreas, Aquilo, Meses. A meridie, Notus, Austër, vulgò dictus Ostrò. A latere dextero versus occidentem, Libonotus. A latere sinistro versus orientem, Phœnicias, Euronotus, & Phœnix. Sunt inter eruditos, qui in 24 nomina & regiones distin-

guunt. Sunt & qui in plura, sed non aptis vocibus. Ad cognitionē igitur & ipse
24 commemorabo, & quadripartito senario diuidā, exordiarque à Septentrio-
ne, vt à cœli vertice nobis sublimi. Primus est Septentrio, qui & ἀπαραρτία: se-
ctidus, Gallicus: tertius, Supernas: quartus, Boreas, vel Aquilo: quintus, κακίαις:
sextus, χαλβας. Secundus deinde senarius est ab ortu æquinoctiali, cuius primus
est ἀπικλιώτης, Subsolanus: secundus, ἀπιδίαις: tertius, χερχίαις: quartus, ὠρῶ: quin-
tus, Vulturinus: sextus, Leuconotus. Tertius porrò senarius, merides: primus,
νότῶ, id est Auster: secundus, Altanus: tertius, Libonotus: quartus, λίτ, vel Afri-
cus: quintus, Subuesperus: sextus, ἀργίαις. Quartus postremò senarius, ab occa-
su: primus, ζέφυρῶ, qui & Fauonius: secundus, quæ ἐτκόαι vocantur: tertius, κίρ-
κίῶ: quartus, ἀλυμπίαις, vel Chaurus: quintus, ἰάπυξ, & Chorus: sextus & vltimus,
θρακίαις. Sunt demum, qui ita de ventis statuunt, vocabulis etiam Opicis ac Bar-
baris, à meridie exordientes, Auster, Notus, Altanus, Libycus: ab austro, Libo-
notus, Libyci, Garbinus, Africus, Libs, Subuesperus, Libycius, Occiduus, Fa-
uonius, Zephyrus, Chelidonias, Chaurus, Magister, Chorus, Argestes, Sciron,
Olympias, Circius, Hellepontias, Gallicus, Thrasceas, Mese Græcus, Septen-
trio, Aparctias, Tramontanus, Charbas, Græcus. ab occidente, Aquilo, Boreas,
Prodromus, Etesia, Supernas, Ornithia, Syrochus: ab oriente, Cæcias, Subso-
lanus, Apeliotes, Oriens Syrochus, Vulturinus, Eurus, Phoenix, Euronotus, Eu-
roaster, Syrochus, ab Austro Leuconothus. Hæc sunt quæ breuissime collegi.
20 Si verò quæ amplius traduntur ab auctoribus, Aristotele, Theophrasto, Victru-
uio, Strabone, Plinio, Vegetio, Isidoro, aliisque requiris, omnia ferme collecta le-
ges apud Valturium in libris de Re militari. Nos ideo hæc pauca attigimus, ne
deorum gentiū partem vllam præteruisse videremur. Hunc verò laborē omnem
exegi 17 calend. Nouembris, 1543. Quam diem semper acerbam, semper hono-
ratam (sic Dei voluistis) habebō, vt de patris Anchisæ interitu Aeneas ait apud
poetam:

*Summus honos tibi sancta τειχίς, quæ nomine trino
Vna viges, & cuncta foues, tua gloria tota est,
Quæ mihi defæto morbis annisq̄, benignè
Qualescunq̄, animi vires roburq̄, ministras,
Ne viuens taceam elingue & sine voce cadauer.
Salue aternum, salue, & quassam dirige cymbam:
Dirige, ne disiecta vagis sit flatibus austru.*

SYNTAGMA SEXTVM, DE PLVTO- NE, PROSERPINA, ET CAETERIS DEIS inferis, ad Nicolaum Vincentium.

*Pluto & Persephone, dei silentium,
Et Parca, & Furia, deiq̄, Manes,
Omnis deniq̄, cœtus inferorum,
Hoc Syntagmate sunt breui notati.
Quod munus tibi Nicolae mitto,
Hoc fratri tamen antè destinaram:
Sed postquam irremeabiles tenebras
Hunc Orci Libitina adire iussit,
Tu qui heres suus es, tibi hoc habetoz
Nexum sic quoq̄, nominum duorum
Vno hoc munere, Nicolae soluam.*

Adama

Magna fuit Benedicti Vincentij fratris tui indoles, magnumq̄ optimarum artium studium,
M tum omnis liberalis & digna homine ingenio ab eo perquisita doctrina. sed, pro inuida fa-
ta, quo tempore in hac florentissima vrbe, sub hoc illustri. & prudentiss. Principe, inter nos flo-
rere maxime poterat, caruit omnino rebus humanis. Vt enim de eo mittam illud, πῶς τοῦ μὲν ἄδδς
ἀείον τυραννίδῶ, compactamq̄, totius corporis ad commensum compagem, quibus rebus omni-
bus ferme vrbani adolescentibus antecellebat. Sed quid dicam? quo studio eloquentiam cete-
rasq̄, disciplinas, qua denique animi propensione doctissimos quosque & eruditissimos prosequen-
batur, Varinum, Alex. Cœlium Calcagninum, aliosq̄, quo deniq̄, animo me post longiss. meam pe-
regrinationem, velut alterum pelago eiectum Vlysem, naufragumq̄, non despexit, sed vna cum
10 iam dictis (vt tu, omnium eius consiliorum actionumque conscius, probe nosti) connume-
rabat, & liberalitate sua, quantum iuueni licebat, alebat, sustentabat? Quin audio, cum extre-
mus illi dies instaret (presens ego propter aduersam articulorū & totius corporis imbecillitatem
adesse nequiu) me ita tibi Nicolae commendasse, vt tu post eius immaturum & mihi semper acer-
bum interitum, à te sim assidue aliquo indies subsidio & opē perbenigne adiutus, licet ea tibi cū fra-
tribus tempora contigerint, quibus fortuna iniquitate, iactura esset facultatum maxima facienda,
quæ tamen clementissimi benignissimiq̄, Principis mansuetudine, & in suos ciues beneuolentia,
& emendata est, & mitigata. Quantum igitur Benedictus, dum in viuis ageret, mihi detulerit,
ipse mihi sum optime conscius, & tute (vt dixi) probe nosti. Quare cum hoc Syntagma de Plu-
20 ne & Proserpina, ceterisq̄, deis Manibus in lucem apertumq̄, daturus essem, putauit me non paru-
am apud optimos quosq̄, gratiam initurum, hac ipsa grati animi mei significatione, si eius nomi-
ni & tuo, id ipsum, qualecunq̄, est, darem. Accipe igitur, Nicolae, exiguum hoc licet, munus: non
voluntatis tamen exigua, at beneuolæ, & penè dixerim immensa. cui si ita corporis vires manus-
que suppetent, vt merita vestra exposcunt, hic non iam libellus esset, sed magna potius Ilias, ne
dicam magnum illud Opus Antimachi, vobis mitteretur. Fraternalium manuum, meiq̄, memor
Vale. Ferraria.

PLVTO, ET CAETERI INFE- RORVM DEI.

PLVTONEM, & deos inferorum ceteros Manes, hoc Syntagma-
te tibi Nicolae Vicenti dum scribere meditor, chariss. & amantissi-
mi fratris tui Benedicti & discipuli mei studiosissimi fratris memo-
ria non animo tantum, quo mihi semper insidet, sed ipsos etiam ob-
oculos eius imago obuersari videtur. nam quo ille maxime vita di-
gnus erat, eo citius illum mors importuna interceptit, & in ipso adolescētiae cur-
su rapuit, nosq̄, adeo certiss. spe, non iam indole frustrata est. Sed eius lugēdi mo-
dum facere, vel illud in primis nos monere potest, quod ea tempora post eius
40 obitum nobis succedere, vt potius illi æternam quietem inuidere, quam eum lu-
gere videremur. Quare ne præterita refricem, & obductæ penè cicatrici vngues
iniicere videar, iam deos ipsos Inferos interpretandi institutum aggrediar.

Igitur quem nos Latini Ditem patrem, & si Lactantium audiamus, & Isido-
rum, Diespitrem vocamus, Græci Plutonem & Haden: & qui eius imperio sub-
esse putabantur, hoc Syntagmate commentabimur. Ditis verò nomine, vt
ait M. Cicero, nuncupatus, quod terrena vis omnis ac natura ipsi dicata pu-
taretur. nam & omnia in terras recidunt, & ex iis oriuntur. Alij tamen, vt
est apud F. Quintil. ideo Ditem vocatum volunt, quod minime ditēs sit, mor-
tui enim omnibus exuti bonis sunt crediti. Tertius verò Saturni filius ex Ope,
50 id est Rhea fuit, cui inferorum regna obuenerē: vnde & Infernus Iupiter à poe-
tis saepe cognominatus est, vt etiam Proserpina Iuno inferna, vt paulo mox pla-
nius ostendam. Plutonem scribit Diod. & ab eo ipse in Sepulchralibus retulit,
fuisse funerum, sepulchrorum, & ceterorū quæ defunctis impenduntur inuen-

torum, & propterea existimatum inferis præesse. hinc & silentium, id est, mortuorum rex dictus est. Claudianus:

Rex ille silentium Lethæo vehitur curru.

Quem currum quadrjugum idem poeta his versibus ostendit:

*Orpheus crudele micans, Aethonq; sagitta
Ocyor, & Stygij crudelis gloria Nycteus
Armenti, Ditisq; nota signatus Alastor.*

Hi ergo Plutonis equi. Non ignoro, alios quosdam tres tantummodo commemorare, non inscite solum, sed barbaris etiam nominibus. Homerus quidem Clytopolon Plutonē cognominavit, à pullis, id est equis generosis. Sane à physicis & gentium antiquis theologis, omnis aeris à luna diffusio, sub Plutonis potestate consistere putabatur, & Luna, quæ huic aeri propior est, Proserpina, quæ & ipsius coniunx credebatur, quod & Martianus scribit, à quo & ita (vt eius verbis agam) describitur: Pluto lucifuga inumbratione pallefcens, in capite coronam ex hebeno tartaræ noctis obscuritate furuescens. Alij tamen cupressu arbore illum delectari scribunt, quod ipsa sit arbor funesta, nam & cupressus funibus adhibebatur, vel quod cæsa non repullulat: vel quod per eam funestata ostendebantur domus, sicut lætas etiam hoc tempore festæ indicant frondes. M. Varro tamē pyras ait ideo cupressu circundari solitas, propter grauem vstri-²⁰ næ odorem, ne eo offenderetur populū circumstantis corona: & cætera, quæ in Sepulchralibus diximus. Phurnutus tamen, Ditem coronari ait phasganiis, sic appellatis, hoc est ensiculis: nisi fortè pro phasganiis *σπαργανοίς*, vel *σπαργανόις* legendum sit, id est fasciis. Nam & ita effectum me vidisse, ni fallor, aliquando remetior. Aliqui & adianto herba coronabant. quin & Alibanta fabulantur, *ἄλβαντῶν λίβαντος ἀμυθελίαν νεκρῶν*, hoc est, quod minus amœnitatis vita functi participes sint. Sed & narcissus propriè defunctis conuenire existimabatur, & eo Erinnys coronabatur, vt idem ait Phurnutus: quæ, & alia pieraq; desiderantur in editis Aldinis & Germanis codicibus. Pindarus præterea Plutoni virgam attribuit, qua mortuos deducat ad inferos. Nunc etiam curru vehi, nunc solio sedere, ³⁰ finxit antiquitas. Sic verò à Claudiano poeta ex Parcæ verbis lepide describitur:

— O maxime noctis

*Arbitr, vmbraurumq; potens, cui nostra laborant
Stamina, qui finem cunctis & semina præbes,
Nascendique vices aliena morte rependis,
Qui vitam letumque regis, nam quicquid vbiq;
Gignit materies, hoc te donante creatur,
Debeturque tibi certis ambagibus aui.*

Et quæ sequuntur. Sed enim Placiades Fulgentius ita describit. Plutonem enim ait ideo terrarum præsidem existimatum, quod *πλετο* Græcè diuitiæ dicuntur, & solis terris credebant veteres diuitias deputari. Hunc etiam, inquit, tenebris addictum dixere, quod sola terræ materia sit cunctis elementis obscurior. Sceptrum quoque manu gestare putabant, quod regna solis competant terris. Tricerberum verò canem eius subiciebant pedibus, quod mortalium iurgiorum inuidiæ ternario conflentur statu, id est, naturali, casuali, accidentalī, vt Fulgentij ipsius verbis vtar. Alij verò sic tradunt: Sceptrum breuē, quod gestare fingebatur, inferioris regni symbolum fuisse: canis autem, frugum à terra partium tripartitò, in profectionem, arationem, & germinationem diuidi, notabat. Fuere qui clauem illi tradidere, quod qui apud inferos concluderentur, haud ab eo redire possent amplius, id quod in Eliac, ostendit Pausanias. nam vt ait Maro,

— Facilis descensus Aueris

Sed re-

Sed renouare gradum, superasq; euadere ad auras,

Hoc opus, hic labor est.

Plutoni etiam galeam dedere, de qua & Homerus libro quinto Iliad. sed & Hyginus in Astron. poetico, de Perseo agens. Præterea galeam, qua indutus, ex aduerso non poterat videri. Itaq; Græci *αἰδης κλυτὸν*, id est Orci galeam dixerunt esse, non vt quidam inscientissime interpretantur, eum Orci galea vsus, quæ res nemini docto potest probari. sic quidem Hyginus. Eusebius verò tertio præparar. euang. Plutonis, inquit, raptoris galea caput regitur, quod occultū verticis symbolum est. Alij galeam Plutonis, nubem seu nebulam interpretantur, qua Dei obuoluerentur, quoties videri nollent. hoc pluribus ait Phaurionus. meminit & Plato libro decimo de Republica, & Origenes primo contra Celsum libro, & alij, inter quos præcipuè Erasmus in Prouerbiis.

Hades verò, hoc est *αἰδης*, plerique, vt Socrates ait apud Platonem, mihi videntur interpretari, quasi *αἰδης*, id est triste, vel tenebrosum. & proinde timentes hoc nomen. Plutonem vocarunt, quam tamen sententiam idem mox impugnat: siquidem, ait, plurimi quotidie illum subterfugerent, nisi fortissimo vinculo eos qui illuc descendunt, ligaret. tum subinfert, cupiditate validissima eos Haden illigare, qui illuc descendunt, quod nullus reuertatur. & propterea illum tanquam doctissimum sophistam Evergeten, id est beneficum esse dicit, qui ingentia, his qui penes ipsum habitant, conferat beneficia: vt pote qui vsque adeo diuitiis abundet, vt inde Pluto sit nuncupatus. Atque ita etiam paulò post subdit: *αἰδης* igitur minime, quasi *αἰδης*, id est triste vel tenebrosum, sed potius *ἀφ' ἧς πάντα τὰ καλὰ ἐδίδου*, quod noscat omnia pulchra. At verò Phurnutus ait Haden appellari, quod videri minime possit, quasi *ἀόρατον*. Hinc & per *διὰ τὴν αἰδᾶ* vocarunt. vel per contrarium, ceu *αἰδῶν ἡμῖν ἔθελοντα*, hoc est, morte nobis placens. Alij ab *α* & *ἐδᾶν*, id est, non videndo, deriuant, quod & Gaza notat, licet denso spiritu proferatur. vnde & Vergilius dicit,

— Sine sole domos. Hinc & *αἰδης* dictus est.

³⁰ Aidoneus etiam Pluto cognominatus est, ab *αἰδης*, quæ vox scripta per propriam diphthongum, sine efflatu apud Græcos legitur, per impropiam verò diphthongum, hoc est *αἰδης*, afflatur. Sic & Aidoneus, de quo sic Philochorus in Atthidis libro secundo, & Eusebius in Chronicis: Fabula Proserpinæ, quam rapuit Aidoneus, id est Orcus, rex Molossorum, cuius canis ingentis magnitudinis, Cerberus nomine, Perithoum deuorauit, qui ad raptum vxoris cum Theseo venerat: quem & ipsum iam in mortis periculo constitutum, adueniens Hercules liberauit. & ob id quasi ab inferis receptus dicitur. Eandem fabulam Plutarchus in Theseo recitat: sed Cererem Aidonei vxorem, & Proserpinam filiam dicit. cætera penè eodem modo. Sane & Plutoni Pallacem, id est concubinam ⁴⁰ Minthen ascribit in primis Iulius Pollux in sexto, & ante Pollucem Strabo in octauo, sed & vtroq; antiquior Nicander poeta in Alexipharmacis.

καὶ χλοραὶ ἀφ' αἰδῆς φυλλῶδες, ἢ μελίωκος. id est, Viridia minthæ folia, siue melissæ: quo loco & Scholiastes fabulam recitat. Quin & poeta noster Ouidius in Metamorphosi eam in plantam mutatam innuit, cum ita in decimo canit:

— An tibi quondam

*Fœmineos artus in olentes vertere minthas
Persephone licuit.*

⁵⁰ Vide & Oppianum post Ouidium, libro tertio Halieuticon, qui copiosius hanc fabulam est executus, plura Cœlius, & Ruellius de mentha. Agestilaus Pluto cognominatus, *παρὰ τὸ ἀγειν τὰς λαύς*, quod scilicet populos agat. est enim inferorum & mortuorum deus existimatus à gētibus. huius memi-

nit in primo Lactantius Firmianus: & Callimachus, qui ait, φοιτῶσι μὲν ἀγασί-
λεω. hoc est, Ad magnum pergunt Agefiläum, de Agefilao Plutone, ex Metho-
dio & Aeschylō, plura Athenæus. Sunt tamen qui apud Lactantium, pro Age-
filao Agelastum legant, quod sine risu deus sit, sed luctuosus. Legimus quippe
Agelastum Plutonem vocari: & Agathalyum, quod mortalium bona soluat.

Ἀγύτας quoque Pluto cognominatus est Pindarō, quod (vt exponunt eius in-
terpretes) πάντας ἀγαλας, id est, omnes agat populos.

Axiocercles Pluto cognominatus est in Cabirorum & Samothracum sa-
cris, sicut legimus in Comment. in Apoll. Rhodium, & a me alibi pluribus re-
latum est.

ἄρεμανης verò αἰδης apud Persas, teste Hesychio, dictus. Arimanes quidem,
& Plutarchus, aliiq; meminere, sed non Plutonem expresse dixerunt.

Eubulus, & Eubulius, ἡ δὲ βελύς Pluto cognominatus, quod mortalibus
consulere crederetur, finemque curis ac laboribus ceterisq; morbis afferre, vt
in Alexipharmaco Nicandri interpretes exponunt. Præter Nicandrum, &
Orpheus in hymnis hoc cognomine est vsus, & Phurnutus interpretatur. alium
tamen Eubulium videtur Cicero facere in libro de Natura deorum.

Clymenon etiam Plutonem cognominari, sunt qui scribant: quia sit causa τῆ
κλύης. ictus enim aer, vox est. Aer autem qui animas excipit, αἰδης, ἄδης τὸ αἰδης, ex
obscuritatis ratione ab aliquibus dictus, vt superius ex Platone dictum. Idem
scribit & Phurnutus. Lasus Hermionensis poeta in principio hymni quem in
Cererem composuit,

Δήμητρας μέλω, κέραι τε κλυομένοιο ἄλοχας. hoc est, Cererem cano Proser-
pinamq; Plutonis coniugem. De Clymeno Plutone, & Suidas quædam in ea
voce scribit. Sed & in tertio Epigrammaton libro, duobus in locis Clymeni Plu-
tonis mentio habetur. Quin & Pausanias libro secundo, vbi de Hermionensibus
agit, de Plutone Clymeno plura scribit, quæ nunc ego consulto prætereo. Legi
etiam alicubi κλύμη αἰδης: quod an recte scriptum, haud definio.

Leptynis Pluto, si non potius Proserpina: dicta est, quod mors ac interitus
corpora mortalium attenuet.

Chthonius Iupiter Pluto vocatus ab Orpheo, in hymno Eumenidum. eas e-
nim magni Iouis Chthonij filias, & Proserpine, cecinit. Vocatur idem a Trisme-
gisto Hermete in Asclepio, Plutonium Iupiter.

ἰσοδότης, Isodetes (inquit Hesychius, & Phavorinus) ab aliquibus Pluto. alij
putant nomen dæmonis, vt in Dæmonibus dicitur. Ab aliis Plutonis filius vo-
catus est. πωλάριον etiam cognominatum ab Homero ait Phurnutus, quod por-
tas habeat, quas nullus non ingrediatur. Iam nunc ad eius Latina nomina
transeamus.

Orcus frequenter pro Plutone ipso, & inferis capitur, ab vrgendo, tam-
etsi quidam ex nostris Græcum potius putauere, ab iuramento deductum, &
cum afflatu scribunt Horcum. alij, aspirationem additam in posteriore sylla-
ba volunt, vnde deductum nomen proprium Orchus, & lex Orchia apud
Macrobiū. Nos Festum potius audiamus, ita scribentem: Orcum quem di-
cimus, ait Verrius, ab antiquis Vragum, quod etiam Vliteræ sonum pro O
efferebant, & pro C, G literæ formam vsurpabant. Sed nihil afferi exemplo-
rum, vt ita esse credamus, nisi quod is deus nos maximè vrgeat. tantum ait Fe-
stus. Catullus:

At vobis malè sit, mala tenebra,

Orci, quæ omnia bella deuoratis.

Vergil.

Vestibulum ante ipsum, primisq; in faucibus Orci.

Ab Orco, Orcinius libertus ab Iureconf. dictus, is qui sit ipsius testatoris de-
functi & in Orci familiam ascripti Vlpianus: Qui directam inquit, libertatem
acceperunt, Orcinij erunt liberti. Non me fugit aliter alios, & quidem eruditos,
sentire.

sentire. Legimus & apud Martialem, illo scazōte, Orciniana qui ferunt in spon-
da: dici pro feretro, & sandapila. de Orci verò galea iam actum est.

Summanus Pluto vocatus, quasi summus manium, cui (vt Plinius scribit) at-
tribuebantur nocturna fulmina. In templi Iouis opt. max. fastigio Summanus
fuit, vt M. Cicero in libro de Diuin. scribit: Nonne, inquit, cum multa alia mira-
bilia, tum illud in primis, cum Summanus in fastigio Iouis opt. max. qui tū erat
fictilis, cælo ictus esset, nec vsquam eius simulachri caput inueniretur, haruspi-
ces in Tiberim id depulsum esse dixerunt: idq; inuentum est eo loco, qui est ab
haruspibus demonstratus. De Summano & in quarto D. August. Sic enim, in-
quit, apud ipsos Rom. legitur. Romani veteres nescio quem Summanū, cui no-
cturna fulmina tribuebant, coluerunt magis quam Iouem, ad quem diurna ful-
mina pertinebant. Sed postquam Ioui templum insigne ac sublime cōstru-
ctum est, propter ædis dignitatem sic ad eum multitudo confluxit, vt vix inueniatur,
qui Summani nomen, quod audire iam non potest, se saltem legisse meminerit:
& reliqua. Quod ignobilis iam factus esset, innuit & Ouid. sexto Fastorum,

Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,

Tunc, cum Romanis Pyrrhe timendus eras.

Varro de Ling. Lat. ait, a Tito Tatio inter cæteros deos Summanum repo-
situm. Summani & Martianus meminit, & Festus. Sed & Plautus in Bacchid:
ira inquit: Me Iupiter, Iuno, Ceres, Minerva, Latona, Spes, Ops, Virtus, Venus,
Castor, Polluces, Mars, Mercurius, Hercules, Summanus, Sol, Saturnus, deique
omnes ament. Fuit prope Circum maximum Summani ædes, ait Plinius, prope
fanum Iuuentatis, cui canes supplicia annua pendunt. Sacellum verò in Capi-
tolio. Summanes demum apud Martianū deos legimus, qui alij sunt quam qui
Semones dicebantur, de quibus suo loco differuimus.

Soranus Pluto a Sabinis nuncupatus, ex quo & Hirpini, Sorani dicti, quasi
Plutonij lupi: vel quod is deus ibi coleret, vel quod rapto ex responso viuerent.
Quo de nomine talem legimus fabulam in vndecimo Aeneidos, super illo,

Summe deum sancti custos Soractis Apollo:

Soractes, inquit Seruius, mons est Hirpinorum, in via Flaminia collocatus.
In hoc autem monte cum aliquando Diti patri sacrum persolueretur (nam Ma-
nibus consecratus est) subito venientes lupi exta rapuerunt: quos cum diu seque-
rentur, delati sunt ad quandam speluncam, halitum ex se pestiferum emittentē,
adeò vt iuxta stantes necaret. & inde orta pestilentia est, quia fuerant lupos se-
cuti. de qua respōsum fuit, posse sedari, si lupos imitarentur: hoc est, si rapto vi-
uerent. quod posteaquam factum est, dicti sunt populi Hirpini, Sorani. nam lu-
pi, Sabinorum lingua, hirpi vocati, Sorani verò, a Dite. nam Ditis pater, eadem
lingua Soranus dicitur.

Postulio etiam Pluto vocatus, vt Varro docet de Ling. Lat. de Curtio iaculo
quens: A Porcilio, inquit, delatum in eo loco dehisse terram, & id ex S. C. haru-
spicis relatum esse responsum, deum manium Postulionem postulare. Non de-
sunt qui redarguant, si dis placet, hoc loco Varronem, vel magis mendosum co-
dicem putent, Postulationemq; legant: qua voce significari tradunt sacrum ad
prodigium, vel deum iram auertendam & amoliendam, vt quadam oratione in-
nuit M. Cicero. Sed & Græcis, vt Phurnutus scribit, Pluto πολυδότης, ἢ πολυδ-
γμωας, καὶ πολυάρχῃ cognominatus est, quod multis dominetur.

Februus deus Pluto appellatus ab antiquis, a purgationibus & iustra-
tionibus funerum. Multa Ouidius in Fastis, & nos plura in libro de Annis
& mensibus.

Quietalis etiam Pluto dictus est, quia omnibus pausam afferat. Quietalis, in-
quit Festus, dicebatur ab antiquis Orcus. Vocatus insuper & Stygius Iupiter.
Ouidius,

Sæpe tibi est Stygijs regia visa Iouis. Verg.

Sacra Ioui Stygio.

Eadē rationē & sæpe Infernus Iupiter. Claudianus: Inferni raptoris equos. Dicitur idem Niger Iupiter. Silius libro octauo:

Nigro forte Ioui cui tertia regna laborant.

Vedijs præterea, & Veiovis etiā appellatus, vt alio loco notauius. Dux erebi etiā dicitur est à poetis, & Rector profundī, & Elysijs, & huiusmodi alijs plerisque, vt ab alijs colligitur, qui hac parte studiosis literarum consuluerunt.

Beelzebub ab Hebræis & Chaldæis Pluto dicitur, eadem penē qua Latini rationē Iouem Stygium, & Infernum Iouem appellant: quippe Beel, vt diximus, Belus, fuit illis, qui Iupiter est. quidam Bahalzebub muscarum deum interpretantur. Sed ipse de hoc deo plura iam tibi collegi. Mammona alij appellant, vt nos Ditem, & Græci à diuitiis Plutonem.

Serapin iurē cum Plutonis nominibus coniungimus. nam idem cum Plutone existimatus est, vt Plutarchus in libro de Isi & Osiride docet, & Archematus Eubœus, qui non alium Serapin quā Plutonem, nec aliam Isin quā Proserpinam esse scribit. Quin & Ponticus Heraclides oraculum, quod celebre Serapidis fuit, Plutonis fuisse asserit. quod consulenti cuidam Aegypti regi, quisnam se esset beator, ita respondisse fertur:

Principio Deus est, tum Verbum, his Spiritus vna est,

Congenita hæc tria sunt, cuncta hæc tendentia in vnum. hoc est Græcè:

πρῶτον θεός, μετέπειτα λόγος, καὶ πῶσιμα ἓν αὐτοῖς,

σὺμφυτα δὴ τὰ πάντα καὶ εἰς ἓν ἵοντα.

Quod ideo tibi retuli, vt videas, à Plutone Trinitatis mysterium assertum esse. Cæterum Porphyrius in libro Responsorum, Serapin affirmat apud Aegyptios deum esse, qui apud Græcos Pluto nuncupetur: vnde etiā reponitur inter ea nomina, quæ Græcè ἐπιταγόμενα dicta sunt, id est septem literarum, & ideo abominanda ait ὀργίλοις, & σκληροῖς. Cuius etiā symbolum canis est, triceps ille scilicet, qui in aqua, terra & aere, tribus his elementis versatur, perniciosissimus demon, vt ait Porphyrius. Sed Serapis quamvis proprius & peculiaris esset Aegyptiorum deus, nihilominus & in Græcia multis in locis cultus fuit, & in primis Athenis, vt Pausanias scribit: & Romæ, in circo Flaminiō, nona vrbis regione, vt Pub. Victor docet, cuius & adhuc nonnulla extāt vestigia. Catullus de Varri amica, quæ ad Serapidis templum deferri volebat octophoro: Nam volo, inquit, ad Serapin deferri: lepidissimum est epigramma. Serapidis autem originem Corn. Tacitus Histor. lib. vigesimo, planē describit: ait enim, Ptolemæum Lagi à deo monitum per quietem fuisse, vt in Pontum mitteret, eamq; dei effigiem accirer: futuram in clytā sedem, quam simulachrum illud accepisset post multa tādē regem illuc misisse, & demum à Sinopensium rege impetrasse, templumq; Alexandria magnificum construxisse. Plutar. in præcitato Isis & Osiridis libro, in hac historia recensenda non nihil euariat: non enim Ptolemæū Lagi id fecisse, sed Sotera scribit, & à Sosibio regem admonitum. Eustathius tamen cum Tacito cōgruit: regemq; non somniō, sed ex dæmonis apparitione monitum tradit. Alij tamen, vt idem Tacitus prōdit, à Seleucia vrbe Syriæ, non à Sinope deuectum deum putant, & à Ptolemæo tertio: quod, inquit, parum constat. Alij non Alexandriam aduectum, sed Memphim: vt cunq; idem subdit Tacitus, deum ipsum à multis Aesculapium existimatum, quod ægris corporibus mederetur. Ab alijs Osirin, antiquissimum illis gentibus numen. A plerisque Iouem, vt rerum omnium potentem: à plurimis Ditem patrem, ex insignibus ipsius dei, quæ in ipso manifesta, aut per ambages consuectabant. hæc quidem ex Tacito. Diodorus quoque Serapin tum dici asserit Osirin, tum Dionysium, tum Ammonem, tum Iouem, & Plutonem demum. Eusebius item libro quarto Præpar. euang. ex Porphyrio de Serapide pleraq; recitat. principem enim malignorum dæmonum scribit. & ex eius-

ex eiusdem Eusebii sententia Bapt. Leo. libro sexto, Serapin ait symbola edidisse, quibus dæmones expellerentur, docuisseque quo pacto dæmones assumpta brutorum figura insultarent. Ita porro hic deus effingebatur à Macrobio: Calathum, inquit, eius capiti affingunt, & simulachro signum tricipitis animantis adiungunt, quod exprimit medio, eodemque maximo capite leonis effigiem. in dextra parte caput canis exoritur, mansueta specie blandientis: pars verò læua ceruicis rapacis lupi capite finitur, easque formas animalium draco connectit, volumine suo capite redeunte ad dei dextram, qua compescitur monstrum. Quidam tria tempora interpretantur, præsens leoni, præteritum lupo, futurum cane blandiente. & hæc fermè Macrobius. Sanè longè aliter historiam de Serapide, Eusebius, Augustinus, Suidas, & Ruffinus recitant. Sic propemodum Eusebius in x Præparat. Euangel. Apis, inquit, Argiuorum rex, vt Aristippus in primo Arcadicæ historiæ scribit, Memphin in Aegypto condidit, quem Aristæus Argius Serapidem appellatum tradit. hunc ab Aegyptiis diuinos honores consequutum, non ignoramus. Nymphodorus autem Amphipolitanus in tertio de Asiaticis legibus, Apim taurum mortuum, in foro Græcè, quod Latine arcam dicimus, positum, Sorapin primò, ac deinde Serapin appellatum fuisse contendit. Hæc Eusebius. Augustinus verò libro xviii de Ciuitate dei: His temporibus, inquit, rex Argiuorum Apis nauibus transuectus in Aegyptum, cum ibi mortuus fuisset, factus est Serapis, omnium maximus Aegyptiorum deus. Nominis autem huius, cur non Apis etiā post mortem, sed Serapis appellatus sit, facillimam rationem Varro reddidit. quia enim arca, in qua mortuus ponitur, quod omnes iam σακεράγον vocant, σορός dicitur Græcè, & ibi eum venerari sepultum cœperunt, priusquam templum eius esset extructum, velut σοραπίς primò, deinde vna litera (vt fieri solet) commutata, Serapis dicitur est. Constitutum est etiā de illo, vt quisquis eum hominem fuisse dixisset, capitalem penderet pœnam. Et quoniā ferè in omnibus tēplis vbi coleret Isis & Serapis, erat simulachrū quod digito labijs impresso admonere videretur, vt silentium fieret (erat Harpocrates, de quo seposito loco iam actum est) hoc significare idem Varro existimat, vt taceretur, homines eos fuisse. Ille autem bos, quem mirabili vanitate decepta Aegyptus, in honorem eius delicijs affluentibus alebat, quoniam eum sine sarcophago viuum venerabantur, Apis, non Serapis vocabatur: quo boue mortuo, quoniam querebatur & reperiebatur vitulus coloris eiusdem, hoc est, albis quibusdam maculis similiter insignitus, mirum quiddam diuinitus sibi procuratū esse credebant. tantum Augustinus. Nunc Suidam meis verbis audias: Sarapis, inquit, cuius simulachrum in Alexandria Theophilus archiepiscopus sustulit, Theodosij magni tempore: hunc aliqui Iouem esse dicebant, alij Nilum, propterea quod modium haberet in capite, & πηχυας, id est cubitum, hoc est aquæ mensuram. Alij autem Ioseph: alij vero Apin quendam hominem fuisse beatum & regem in Memphide, ciuitate Aegypti, qui facta fame Alexandrinis ex proprijs facultatibus nutrimenta præbuerit. eo verò defuncto, templum constituerunt, in quo bos nutriebatur, symbolum gerens agricolæ, & quasdam habens coloris notas: qui ex appellatione ipsius & ipse Apis vocabatur. & σορός, id est arcam ipsius Apidis, in qua eius corpus iacebat, Alexandriam transtulerunt, & ἐκ τῆς σορός καὶ ἀπὸ τοῦ ἀπιδῶς compositum nomen fecerunt, & vocarunt Sorapin, & postea Sarapin: huius templum ab Alexandro valde magnificum conditum fuit, & valde clarum. adhuc Suidas. De hoc eodem deo Ruffinus non absimilia, & plura in Ecclesiastica Eusebii historia, quo loco describitur, & simul præstigia eius sacerdotum, & ipsius templi demolitio, quæ fermè eadem etiā in Tripartita historia referuntur. Porro Serapeum inuenio templum hoc nuncupatum, de quo Strabo, & post eum Ammianus in historia ita ait, vbi mirabilia Aegypti connumerat: His accedunt altis suffulta fastigijs templa, inter quæ

quæ eminent Serapeum, quod licet minuatur exilitate verborum, atris tamen columnaribus amplissimis, & spirantibus signorum figmentis, & reliqua operum multitudinè ita est exornatum, vt post Capitolium, quo se venerabilis Roma in æternum attollit, nihil orbis terrarum ambitiosius cernat. & hæc Marcellini verba sunt. Sedenim de hac subuersione templi librum composuit Sophronius, vt ait Hieronymus. Libet insuper Ruffini verba subtexere, quæ de Serapidis origine leguntur in historia: Alij, inquit, Iouem putant, cuius capiti modius superpositus, vel quia cum mensura modòq; cuncta indicet moderari, vel vitam mortalibus frugum largitate præberi. Alij virtutem Nili fluminis, cuius Aegyptus opibus & fecunditate pascatur. Quidam in honorem nostri Iosephi formatum perhibent simulachrum, ob dimensionem frumenti, qua famis tempore subuenit Aegyptijs. Alij repertum in historijs Græcorum veteribus ferunt, Apin quendam patrem familias seu regem in Aegypto Memphi positum, cum famis tempore frumenta apud Alexandriam defecissent, ex proprio affatim ciuibus alimenta præbuisse: & cætera, quæ recitauimus ex Suida. Plutarchus tamen hanc de serape, id est arca Apidis opinionem damnat, & cum ea Philarchus: eamq; potius ipse comprobat, quæ talis est, quod Deus ipse sit vniuersi motus auctor. ita enim ait, κλειώτερον δὲ παρὰ τὸ σαύειναι, καὶ τὸ σθῆσαι τῆς τῆ παντὸς ἀμα κίνησιν. Subiungit idem, fuisse sacerdotum Aegyptiorum, qui Apin & Osirin eundem assererent: nos, inquit, docentes Apin animam esse Osiridis, & cætera. Tum & illud adiungit: At ego, cum Sarapidis Aegyptium nomen sit, lætitiæ & hilaritatem significare autumo, inde coniecturam ducens, quod τὰ χαρμόσυνα, id est Hilaria festa Aegyptij appellant οὐσίη, & reliqua quæ subdit. sed nos pro re satis. Illud quoq; annotarim, Serapin, & Sarapin, hoc est, per e & per a in prima proferri, illud à Latinis, hoc à Græcis sepius. Sanè mirandum succurrit, cum pro deo Apis primam semper intendat, cur Martianus in Serapi primam & alteram corripuerit, in illo,

Te Serapin Nilus, Memphi veneratur Osirim.

Sed in eo auctore, vt linguæ nitorem, ita etiam maiorem syllabarum cognitionem desidero. Sed par est, quoniam de Apide non nihil antè retulimus, vt cætera quæ restant de eodem, subiungamus, & præsertim verbis Plinij, qui libro octauo de Apiboue Aegyptiorum ita ait: Bos in Aegypto etiam numinis vice colitur; Apin vocant: insigne ei in dextro latere candicans macula, cornibus Lunæ crescere incipientis: nodus sub lingua, quem cantharum appellant. non est fas, eum certos vitæ excedere annos: mersumque in sacerdotum fonte enecant, quæsituri luctu alium, quem substituant: donec inueniant, mœrent, derâsis etiam capitibus. nec tamen diu vsquam quæritur, inuentus deducitur à sacerdotibus Memphi. Sunt delubra ei gemina, quæ vocant thalamos, auguria populorum: alterū intrasse, lætum est: in altero dira portendit. Responsum priuatis dat, è manu consulentiū cibum capiendo. Germanici Caesaris manum auersatus est, haud multò post extincti: ceterò secretus, cum se proripit in cœtus, incedit, summo strepitu licetorum, græxque puerorum comitatur, carmen honori eius canentium. Intelligere videtur, & adorari velle, hi greges repente lymphati, futura præcinnunt. foemina bos semel ei anno ostendit, suis & ipsa insignibus, quanquam aliis: semperq; eodem die & inueniri eam, extinguiq; tradunt. Memphi est locus in Nilo, quæ à figura vocant Phialam: omnibus annis ibi auream pateram argenteamq; mergentes diebus, quos habent natales Apis. Septem hi sunt: mirumq; neminem per eos à crocodilis attingi: octauo, post horam diei sextam, redire bellæ feritatem. hæc ex Plinio. Quæ subiungam, sunt ex verbis propè Diodori Siculi: Addamus, inquit, quæ circa sacri tauri, quem Apin vocant, curam fieri percepimus. mortuo Apin, magnificèq; sepulto, querunt ad id delecti sacerdotes vitulum priori persimilem: inuento, populus luctum finit. sacerdotes quibus ea imminet cura, primùm in ciuitatem Nili vitulum perducunt,

cunt, in qua eum nutriunt diebus quadraginta: deinde in nauim contactam, habitaculum aureum habentem, introducentes, & ad Memphin, vt deum ducentes, in Vulcani fanò locant. his diebus solæ mulieres taurum vident, quando eius faciem astantes, vestibus sublatis ei abrum fermen ostendunt, reliquò tempore prohibentur in conspectum ipsius dei accedere. Honoris boui impèsi causam nonnulli eam tradunt, quod defuncti Osiridis anima in bouem transmigrasset, quæ deinceps ad posteros fuerit transfuga. Alij verò, Osiride à Typhone interfecto, Apin ferunt eius membra collegisse, collecta in bouem ligneum corio bouis albo circumtectum coniecisse, ideòq; ciuitatem Busiriden appellatam. Hæc ex Diodoro Siculo. Tibullus:

— Pubes

Barbara Memphiten plangere docta bouem. Ouidius:

Et comes in pompa corniger Apis erat. Statius:

— Aut quò se gurgite Nili

Mergat adoratus trepidis pastoribus Apis.

Porro Apis, inquit Herodotus, ab Aegyptijs, à Græcis Epaphus appellatus. quod his propè verbis negat Aelianus: Apis, inquit, apud Aegyptios, deus magnus & pollens credebatur, ex vacca quæ fulgure afflata concepisset. Epaphum Græci vocant, & ipsius antiquam stirpem repetunt, Io Argiuam Inachi filiam eius matrem fuisse: sed hunc sermonem Aegyptij vt mendacem reijciunt, & veritatem testem citant. Epaphum quidem multis post seculis extitisse tradunt: & reliqua. Habet verò Apis hæc signa. toto corpore est niger, in fronte habens candorem figuræ quadratæ, in tergo effigiem aquilæ, cantharum in palato, duplices in cauda pilos. ita Herodotus in tertio. Aelianus verò ait, Insignes eius notas Herodotus atq; Aristagoras explicant, quibus Aegyptij non assentiunt: nouem enim & viginti eas huic sacro boui aptas aiunt, & consentaneas. Cætera quæ Aelianus ipse ex Aegyptiorum sententia exequitur, missa facio, ne nimis lim: pompas, celebritates, tripudia, pueros diuino afflatu concitato, futura saltantes prædixisse. At noster Mela Pomponius: Apis, inquit, populorum omnium (Aegyptiorum videlicet) numen est. bos niger, certis maculis insignis, & cauda linguæq; dissimilis aliorum: raro nascitur, nec coitum pecudis (vt aiunt) sed diuinitus & cœlesti igne conceptus: dièq; quo gignitur, genti maxime festus est. Illud etiam est in historijs annotatum, Cambylen regem Apidis sacra violasse. Quin & scribit Epiphanius, à Cambyse Assyriorum rege gladio in femur Apin percussum fuisse, vt scilicet si flueret sanguis, deprehenderetur ipsum non esse deum. Aelianus quoq; scribit, à Serapidis sacerdotibus asinum odio haberi, atq; detestari, quod Ochus Persa Apin bouem sacrum interfecisse dicitur, & asinum consecrasse, & Aegyptios iussisse vt illum colerent summo cultu. Sed & Ochus poenas dedit, vt etiam Cambyses. Scribit ad hæc Strabo lib. 17. sicuti Memphitæ Apin bouem sacrum habuere, ita & Heliopolitanos post Solis templum Mneuin bouem pro deo habuisse, qui in septo quodam nutreitur. Ammianus quoque Marcellinus inter multa quæ de Apide scribit lib. xxii. hist. & hoc ferè ait: Inter animalia ab antiquis consecrata Neumis & Apis reponuntur. Neumis quidem soli, Apis verò lunæ dedicatus: qui diuersis notarum figuris expressus, & cetera quæ considerandum, an Mneuis, pro Neumis, legendum apud Marcellinum, apud quem & longè plura inuenies. Est enim, inquit, Apis bos diuersis genitalium notarum figuris expressus, maximeq; omnium cornicularis lunæ specie, latere dextro insignis, & c. quin, vt Aelianus scribit, & Veneri Vranie vaccam sacram custodiebant in Hermopoli præfectura, in loco Scussa nuncupato, vt alibi relatum est.

P L V T V S.

DE Plutone quidem, Inferorum deo credito à gentibus, satis puto à me perscriptum. nunc subiungere visum est de Pluto, ipso diuitiarum deo, quem & pleriq;

& pleriq; cum Plutone eundem crediderunt, cum diuersissimus sit. Extat quide[m] particula apud Græcos elegans & erudita ex anonymo auctore de Pluti comparatione, & Virtutis, in qua hic deus Plutus se gloriatur & iactat mortaliu[m] necessitates dirigere ac emendare, & eorum desideria perficere: seorsu[m]q; singula commemorat, quæ homini suppetit, quam particulam si fortasse desideras, apud Stobæum legere poteris, in eo Sermone qui inscribitur *ἑπαινωτὸ πλούτου*, id est Pluti laus. Sed & Theognis poeta de hoc eodem ita canit, *ὅ σὲ μάλιστα θεὸς τι μῶσι μάλιστα*: hoc est, Non frustra te Plute colunt, o maxime diu[m]. De hoc ergo deo sic fabulantur, & in primis Hesiodus, circa finem Theogoniæ: Iasium, ait, herodem amatum à dea Cerere, quæ illi coniuncta genuit Plutum, in Tripoli Crete insulæ: qui fortunatissimus fuit terra mariq;, vt & alios fortunare soleret. hoc in allegoriam Scholiastes refert. ait enim decenter fieri, vt Cereris & Iasij Plutus filius dicatur, quoniam, inquit, terra Ceres est, Iasion verò agricola: qui conuenientes in agro Tripoli, hoc est propter cultum terræ decentem, nascitur Plutus. Sedenim Hermippus, qui de sideribus scripsit, vt est apud Hyginum in Astro-nómico, Cererem ait cum Iasione Leous filio concubuisse: quamobrem fulmine percussus, complures cum Homero dixerunt. meminit & Alicarnasseus Dionysius in primo historiar. Ex his, vt Petellides Gnossius historiarum scriptor demonstrat, nascuntur filij duo, Philomelus & Plutus, quos negant inter se conuenisse. nam Plutum, qui ditior fuerit, nihil fratri suo de bonis concessisse: Philomelum autem necessariò adductum, vt quodcunque haberet, ex eo boues duos emeret. & inde primum plaustrum fabricatum esse. Itaque arando & colendo agros, ex eo se aluisse. cuius matrem iratam, inuentum vt arantem eum inter sidera constituisse, & Boeten nominasse. hæc ferme Hyginus. Philostratus autem in Imaginibus, in ortu Mineruæ Plutum hunc deum ita effingit: Damon, inquit, volucris vt è nubibus, aureus autem à materia in qua apparet: pictus autem & oculatus, ijs scilicet quibus ex prouidentia accessit, vt Rhodijs, quibus aurum depluit. Pacem verò manu tenentem Plutum effinxit Cephisiodotus, vt in Boeot. Pausan. scribit. Plutum etiam puerum in Fortunæ manibus, alio loco diximus. Sed plane Plutus hic deus in cognomine eius fabula describitur ab Aristophane. Cæcus enim & claudus, interdum contra oculatus & celer. cum enim ad malos mittitur, celerrimus est, & cæcus: cum verò ad bonos, sanè claudus. Acrem quidem videndi vim Plutum habere existimauit antiquitas, cū bonis diuitiæ conferuntur, qui probè eis vterentur. nam diuitiæ si affluant, non illis esse cor apponendum, rex Psaltes cecinit. quin ita illis vti decet, vt de Herode Attico sophista legimus, qui cum ditissimus esset, opibus bene ac magnificè utebatur. hinc illi non cæcus, sed oculatus erat Plutus deus. Pro Deo, quotus nunc quisque est, qui hac virtute polleat: quæ, quò vitæ degendæ magis est opportuna, eo inter mortales rarior habetur. Sed mittamus quæ conclamata, & reliquum nostræ fabulæ potius exequamur. Sanè & hic deus *δφλός*, id est timidus dicitur. primum quidem ab Euripide, *δφλός θὸ πλούτου καὶ φιλόφυχου κακός*. hoc est, res timida Plutus, & amicū vitæ malum. & Aristophanes, *ἀλλὰ λέγουσι πάντες, ὅς δφλότατος ἐστὶν ὁ πλούτου*. hoc est, Sed dicunt omnes, quàm timidissimus est Plutus. Idem ferè & in Timone Lucianus. hinc adagiū commentus est Erasmus, non insulse. Theocriti expositores in decimo Edyllio referunt, cur Amor & Plutus cæci fingantur: sed nō pauciora Erasmus in illo. *ἄλλο πλούτου*, quod finitimum putat illi, *ὁ τυφλός πλούτου*. In vna omnium urbium, ait Plutarchus, quæ sub sole sunt, Sparta, diuitiarum deum seruari & cæcum, & iacentem, vt picturam inanimatam ac immobilem. Citatur ex scolio cantico Timocreonis poetæ hæc particula in diuitias, quam hic vobis meis verbis referam: Vtinam o cæce Plute, neque in terra, neque in mari, neque in continenti apparuisses: sed Tarrarum & Acheronta incoluisses: per te namque omnia hominibus mala. Sic verò græcè habetur: *ὄφελος τυφλὸς πλούτου, μήτε ἐν γῆ, μήτε ἐν θαλάσσῃ, μήτε ἐν ἀπείρῳ φανή- μιναι, ἀλλὰ*

μιναι, ἀλλὰ τὰ τὰ ἄροντι ναίειν καὶ ἀχέροντα. διὰ σὲ γὰρ πάντ' ἀνθρώποις κακὰ. Porro de Pluto etiam Diodorus ex Cretensium historijs: Plutum, inquit, natum tradūt in Tripoli Crete, ex Cerere & Iasione, vt etiam paulò supra ex Hesiodo recitauim. eius genus tamen bifariam explicat. Nam quidam (inquit) volūt, cum Iasion terram sereret, adhibita culturæ diligentia adeò vberem percepisse fructum, vt qui id conspexerūt, à messium fertilitate Plutum illum nominarint. vnde & à posteris is cui cæsus superesset, Plutum habere existimatus sit. Alij Cererem ac Iasionē puerum genuisse Plutum volunt, qui cultum vitæ pecuniâsq; coaceruare, ac in vsus custodire primus monstrasse existimatus est. Pluti Cereris & Phurnutus meminit: Quoniam, inquit, frumentum & hordeum Plutus optimus, id est diuitiæ. id quod Græcè bellè hoc versu dicitur,

Σίτῃς ἢ κελύδας, ὠνήπιε, πλοῦτος ἀείσῃ. id est, Hordeū frumentūq; puer, sunt munera Pluti.

Sanè & nostris & Græcis obseruatum est, vt Iasius & Iasion appelletur. Quidam demum ex nostris, Mammona, Chaldaeam seu Syram vocem, volunt Plutum hunc deum significare, de qua multa Hieronymus, ceteriq; sacri scriptores, qui diuitias vel lucrum interpretantur. Sed enim & Irenæus, vir doctissimus, libro quarto, capite septimo, iuxta Iudaicum sermonem, inquit, quo & Samaritans vri ait, cupidum, & plusquam oportet habere volentem significare: iuxta verò Hebraicam proprietatem adiunctiuè dicitur, Mam, vel gulosum, id est qui non possit à gula contineri. sanè & Mathimon aliquando legimus pro thesauris ponitur, vt in Iob & Genesi inuenitur: quibus omnibus facile illud Dominicum notissimum. vnde nescio quo modo in mentem venerit amico, viro eruditissimo, in quadam sua epistola ita scribere: Nam Mamon, seu Mamona apud Hebræos, non proprium, sed generale est verbum, significatq; præfectum & præsidem, &c. ne Cabalistica hic tibi afferam.

PROSERPINA.

Proserpinæ fabula notissima est ex Claudiani carmine, & Ouidij Metamorph. Fastisq;, atque ideo ab eius ego narratione superfedi: allegoriam tantum, quam ex Varrone D. Augustinus in septimo de Ciuitate dei affert, breuiter recitabo. In Cereris, inquit, sacris prædicantur illa Eleusinia, quæ apud Atheniensis nobilissima fuerunt: de quibus Varro nihil interpretatur, nisi quod attinet ad frumentum, quod Ceres inuenit: & ad Proserpinam, quam rapiente Orco pròdidit. & hanc ipsam dicit significare, foecunditatem feminum: quæ cum defuisset quodam tempore, eademq; sterilitate terra mœreret, exortam esse opinionem, quod filiam Cereris, id est ipsam foecunditatem, quæ à proserpendo Proserpina dicta esset, Orcus abstulerat, & apud inferos detinuerat: quæ res cum fuisset luctu publico celebrata, quia rursus eadem foecunditas redijt, Proserpina reddita, exortam esse lætitiā, & ex hoc ei solennia instituta. dicit deinde multa in mysterijs eius tradi, quæ nisi ad frugum inuentionem non pertineant. hæc Augustinus. Hinc apud Phurnutum legimus, quod sementis tempore Proserpinæ feita celebrabantur. Cum verò messis esset Cereri sacra, ferebant herbam virentem, cum ludo & lætitiā: in illa raptam, in hac repertam significantes Proserpinam. Eusebius item in tertio Præparationis Etangelicæ: Proserpina, inquit, feminum virtus est: Pluto verò sol, qui tempore hyemis remouioreim mundi partem perlustrat. idcirco raptam ab eo Proserpinam dicunt, quam Ceres sub terra latentem quæritat. Sed huiusmodi cætera suis locis. Nunc eius nomina & cognomina explicare conabor, si eius tamen de se ipsa responsum prius ascripsero, quod Porphyrius philosophus & Eusebius attulere:

Naturæ triplicis dicor, Lucinā, puella, Taurica: itemq; triceps, missa è celo aurea Phœbe,

Quam multa variant formæ, quam trinag, signa,
Quæ terna & simulachra fero, terræ, aeris, ignis,
Quippe meis atris terrarum est cura molossis.

Proserpina igitur, à Latinis dicta, vt scribit Varro, quod hæc vt serpens, modo in dextram, modo in sinistram partem latè mouetur. Serpere & proserpere idem dicebant, vt Plautus, qui scribit, Quasi proserpens bestia. A Græcis verò *πρόσεφώνη*, & *πρόσεφονία* dicitur, quibus & Latini interdum vtuntur. Tibullus,

At mihi Persephone nigram denunciat horam.

Cicero de Nat. deor. secundo: Proserpina ea est, inquit, quæ *πρόσεφώνη* Græcè nominatur, quam frugum semen esse, absconditamque quæri à matre volunt. Varro, Proserpinam lunam esse voluit, ex Epicharmi & Ennii sententia. D. Augustinus ait: Proserpinam deam existimatam frumentis germinantibus. alibi tamen, eam ait terræ inferiorem partem. Proserpina dicitur & *πρόσεφονία* à Lacedæmonijs, vt notat Hesychius. Legi & Persephasab ab aliquib. appellari. Sed & *πρόσεφάη*, vt cum Platone Proclus notat in Cratylo. *πρόσεφάη* & Apollinē (inquit Plato) nominare nonnulli nō verentur, propterea quod illis ignota est nominum rectitudo. Etenim permutantes Phersephonem ipsam considerant, graueque id illis apparet. hoc autem deæ ipsius sapientiam indicat. sapientia utique est, quæ res fluentes attingit, & assequi potest. Quamobrem Pherepapha merito dea hæc nominaretur, propter sapientiam & *ἐπιφάνη*, id est contactum *πρόσεφάη*, id est eius quod fertur, vel tale aliquid, quocirca adhæret illi sapiens ipse Pluto, quia ipsa talis est. Nunc autem nomen hoc declinant, pluris facientes prolationis gratiam, quam veritatem, vt Pherephattam nominēt. hæc tamen quidem Platon. Arnobius libro quinto, de Cerere à loue delusa in tauri forma: Parit, inquit, mensem post v 11, Iulenti filiam corporis, quam ætas mortalium consequens modo Liberam, modo Proserpinam nuncupauit. quam cum verueceus Iupiter bene validam, floridam, & succi esse conspiceret plenioris: &c. mox subdit: In draconis terribilem formam migrat, ingentibus spiris pauefactam colligat virginem, & sub obtentu fero mollissime ludit atque adulatur amplexibus. vnde fit, vt & ipsa de semine fortissimo compleatur Iouis: sed non eadem conditione, qua mater, nam illa filiam reddidit lineamentis descriptam suis, at ex partu virginis, tauri specie fusa Iouialis monumenta pellaciæ. auctorem aliquis desiderabit rei, tum illum citabimus Tarentinum, notumque senarium, quem antiquitas canit, dicēs: Taurus draconem genuit, & taurum draco. ipsa nouissime sacra, & ritus initiationis ipsius, quibus Sebadijs nomen est, testimonio esse poterunt veritati. In quibus aureus coluber in sinum dimittitur consecratis, & eximitur rursus ab inferioribus partibus, atque imis. hæc quidem erudite Arnobius. Porro & Eusebium audiamus, de eadem loquentem: Ceres, inquit, Persephonem peperit, educatur puella, *κέρη* scilicet. Pherephattem nonnulli appellant: cui Iupiter, qui genuit, draco factus coniungitur. vnde in Sabaziorum mysterijs draco in spiram inuolutus, in sacrificijs, ad factorum memoriam, imò verò in testimonium tantæ turpitudinis, vt sic dixerim, adhibetur. Peperit & Pherephatte tauriformem filium, vnde poetæ quoque nonnulli taurum laudant draconis patrem, & draconem rursus tauri patrem. & in montem arcana hæc facta ducentes, pastoralē stimulum celebrant: pastoralē (vt puto) stimulum, ferulam, quod ligni genus bacchantes ferunt, appellant. Sed nequeo latius huius Pherephattæ sacra enarrare, quassillum, rapinam Edoneæ, terræ hiatum, sues Eubolei, quas eodem hiatu simul & duas deas absorptas fuisse aiunt. vnde Megareses in Thesmophorijs sues immittunt. Quæ sacra varijs modis mulieres, quoniam hæc fabula variè narratur, per ciuitates Græciæ celebrant, Thesmophoria, *θησμοφορία* & *ἐπιφάνη* vocantes, & multis modis Pherephattæ rapinam complorantes. Hæc verò Eusebius. hinc & sacra Pherephattia Proserpinæ dicta inuenimus, quæ & Theoga-

Theogamia, & Anthesphoria vocata, vt in Luculli vita Plutarchus innuit. Sed & Helychius Phersephoneam ait appellari, quali *φείσομαι* ἢ *ἀφρονος*, hoc est ferentem diuitias, propterea quod fructus afferat vtilitatem. Vocatur etiam eodem auctore *χαιρογονία*, quod scilicet manuum opera fructus terræ gignantur. *Κόρη* etiam, id est puella, Proserpina dicta est frequenter à Græcis, et si alicubi Artemidorus diuersam facere videtur, de Interpretatione somniorum. Ita tamen in secundo scribit: Bona est, inquit, Ceres ad nuptias, & alias omnes res aggredientas, per se conspecta: non autem pari modo *κέρη*, propter historiam quæ de ipsa fertur. hæc enim sæpe etiam oculis somniantis periculum adduxit, propter nomen *κέρη*. etenim etiam in oculo pupillam significat. Phurnutus verò, vbi de Cerere agit: Non virgo, inquit, Ceres, quæ *κέρη* peperit, tanquam ἄρ κέρη, id est satietatem. Nam dea Ceres, ipsa materia putabatur, quæ ad satietatem vsque nutriet. Sed & in Cratyli scholijs, quæ Proclo ascribuntur, de Core multa habentur. hæc & *ἀφρονος* *κέρη*, teste Hesychio & Euripide in Alexandra, dicta est.

Azelia Proserpina, præcipue à Træzenijs culta & cognominata fuit, vt in Amæa Cerere scripsimus. Vnde prouerb. Amæa ad Azeliam. Chthonia præterea dea cognominatur, & Hecate, vt pluribus ostēdimus in Hecate Diana. Sed nostri poetæ Iunonis nomine frequentius nuncupant: nunc Stygiam appellant. Papinius, Stygiæque seueros Iunonis thalamos. nunc Auernam: Silius, Comitibus Iunonis Auernæ. nunc profundam: Claudianus, Caligantesque profunda Iunonis thalamos. Interdum infernam & inferam. Vergil. Iunoni infernæ dictus facer. Et Statius, iam complexa manu crinem tenet infera Iuno.

Deois Proserpina cognominata est à *διώ*, id est Cerere, forma patronymica. Ouid. in lib. Metamorph. 6.

Mnemosynem pastor, varius Deoida serpens.

Ausonius in Cupidine:

Virginæ inter choreas Deoida raptam.

Libera etiam vocatur, vt in Libero dictum est. Sed M. T. Ciceronis verba hoc saltem loco afferam, ex sexta in Verrem act. Vetus est, inquit, opinio (iudices) quæ constat ex antiquiss. Græcorum literis atque monumentis, insulam Siciliam totam esse Cereri & Liberæ consecratam. hoc enim cæteræ gentes sic arbitrantur: tum ipsis Siculis tam persuasum est, vt animis eorum insitum atque innatum esse videatur. nam & natas esse in his terris deas, & fruges in ea terra primum repertas arbitrantur, & raptam esse Liberam, quam eandem Proserpinam vocant, ex Ennensium nemore. qui locus quod in media est insula situs, umbilicus Siciliæ nominatur. & hæc eodem verbis Cicero.

Cyzicorum dea dicta est Proserpina, teste Stephano. hoc clarius multo etiam Plutarch. in Luculli vita ostendit, ait enim, ipsum Lucillum Cyzico appulisse, quo tempore Proserpinæ sacra instabant, vbi & miraculum nigræ bouis, quæ quotannis illi macrabatur, commemorat. hinc ergo Poeta in Priapeis,

Raptam Cyzicos ostreosa diuam.

Sanè rapta etiam Proserpina cognominata est. Variè verò de loco legitur, in quo rapta sit. Plures ex Sicilia. Bacchylides ex Creta, Orpheus ex locis prope Oceanum, Damias in conuallibus, hoc est *ἐν νεπταε*, vt Scholijs in Hesiodum legi. Pausanias verò in Corinth. ait, à Lerna non longè, vbi fluuius Chimarus labitur, septum esse lapideum, in quo Proserpinam ferunt à Plutone raptam, ad inferos descendisse. alij septum hoc supra Megaram tradunt, quo in septo lucus, in quo arbores quidem aliæ permultæ, sed & olea & *πείνος*, quam ilicem plures interpretantur, quæ ex eadem radice coortæ credebantur.

Locrensis Proserpina, à Locris Italiæ cognominata, de qua & Valerius Maximus & Lactantius. sed copiosius T. Lilius libro nono tertiæ Decad. in nobili illa Locrensi oratione: Fanum est apud nos (inquit) Proserpinæ, de cuius sanctitate templi, credo aliquam famam ad vos peruenisse. Pythi bello, qui

cum ex Sicilia rediens Locros classe praeterueheretur, inter alia foeda, quae propter fidem nostram erga vos in ciuitatem nostram facinora edidit, thesauros quoque Proserpinae intactos ad eam diem spoliavit, atque ita pecunia in naues imposita, ipse terra est profectus. Quid ergo euenit, P. C. Classis postero die foedissima tempestate lacerata, omnesque naues, quae sacram pecuniam habebant, in littora nostra eiectae sunt: qua tanta clade edoctus tandem deos esse superbissimus agnouit Rex, pecuniamque omnem conquisitam in thesauros Proserpinae referri iussit, meminere & alij scriptores.

Axiocersa Proserpina dicta putabatur in Cabitorum sacris, & Samothracum, ut copiosius alibi ostendimus.

Δεσποινά, id est domina, Proserpina cognominata fuit, licet confundere videtur Pausanias in Arcad. tamen mox manifeste ostendit Proserpinam significare, & praecipue cum duas statuas seorsum describit, Cereris & Despœnae. Sed & Vergil. in 6. Dominam eadem ratione illo versu intelligit:

Hi dominam, Ditis thalamo deducere adorti.

Sedenim Δεσποινά Arcades non Iouis, sed Neptuni filiam asserunt, & in huius deae templo de omnibus arborum fructibus primitias offerre consueuerat, exceptis malis punicis. id scilicet innuentes, quod ideo matri non restituta fuisset Despœna, id est Proserpina, quia grana punica gustasset, Ascalapho deferente: qui in bubonem ideo deformatus, ut est inprimis in Metamorphosi Ouidij.

Φήρα, id est Fera, cognominata Proserpina, ut Pausan. in Bœoticis notat.

πρωτόγονη, id est Primogenita eadem dicta est, teste eodem in Atticis. quin & Arcades Soteram, id est Seruatricem Proserpinam vocabant: Pausanias. ἐτάρα etiam vocata: Hesychius. Et μελιτώδη, quod etiam repetit Cœl. Rhod.

Δάερα, quae & δάερα propter metrum, & per syncopen legitur. Proserpinae nomen fuit, ut Apollonij Rhodij interpretes in tertio Argonauticôn obseruant, super carmen illud,

Δάερα μνοχένω εὐν δέμας ἰν μάλιοις.

quo loco & Timosthenes & Aeschylus pariter citantur. Quin etiam videmus eandem & Vnigenam, hoc est μνοχένω vocatam: de qua repete quae in Hecate scripsimus. Ἀ δάερα verò δαεείτης deducitur, id est Proserpinae sacerdos, ut Polux innuit. Eadem & νυχία, hoc est nocturna vocabatur.

Cotyto Proserpinam dictam, quadam coniectura ducti putauere nonnulli, sic canente Iuuenale:

Talia secreta coluerunt orgia tæda,

Cæcropiam soliti Baptæ lassare Cotyto.

Sacra enim hæc videntur conuenire mysterijs secretis Cereris & Proserpine, celebratis ab Atheniensibus, quae Coryttia à dea dicerentur. vnde in poematis Vergilianis illud,

Non me vocabis pulchra, at Coryttia,

Ad feriatos fascinos, &c.

Et Horatius in Canidiam:

Inultus ut tu riseris Coryttia.

quo loco Porphyrius ait, sacra esse inferorum. Sed ridiculè ait, forsan deduci à Cocyto fluuio inferorum. Quin & Merula Cocyton in Iuuenale Proserpinam interpretatus est, illud perperam citans, Raptam Cocytos ostreosa diuam. quare etiam Domitium merito & illum ridet Politianus, qui Baptas ait, sacerdotes eius deae nuncupatos, vnde nomen fabulae factum. & cætera quae cap. decimo Miscellaneorum doctissime est executus. Sed miror, illum Hesychium non allegasse, qui de cotyto ita scribit: cotyto, inquit Eupolis, propter odium quod aduersus Corinthios habebat, daemone hunc odiosum & inimicum induxit. hinc Coryttia celebritas, quae & κοτυτῆς. de quibus sic apud Plutarchum, si modo Plutarchi liber ille Prouerbiorum, ἀρπαγὰ κοτυτῆος, Rapta Coryttijs. κοτυτῆς, inquit,

40

inquit, ἐορτὴ τῆς ἐς Σικελικὴν, ὅτι ἡ πᾶσι τῶν κλάδων ἰθάπτοντες, πόποιαι καὶ ἀκρόδρα ἐπέφερον ἀρπαγῆν. hoc est, Cotyttis festum erat quoddam apud Siculos, in quo placenta & arborum foetus ramis alligabantur, eaque diripienda proponebantur. putauerim ego id institutum propter Proserpinae raptum in Sicilia. Porro diuidas Cotyn daemone fuisse scribit Corynthiorum: alij Thracum, in rebus turpibus. Strabo libro decimo, Bendidia & Cotyttia simul enumerat, item deam Cotyn. item & Synelius in Epistolis.

P A R C A E.

10 **M**οῖρα καὶ αἶσα vocatæ Græcè, & κῆρ interdum. Parcae verò à nostris dicuntur κατὰ τὴν ἀντίφρασιν, hoc est, per contrarium, ut ait Seruius, quod nemini parcant. Parcae tres existimabant veteres: vnam loqui, alteram scribere, tertiam fila deducere. propterea Parcae, scribas ac librarias superum vocat Martianus: Clotho, inquit, Lachesis, Atroposque, quoniam sententias Iouis orthographæ studio veritatis excipiunt, utpote librariae superum, archiuumque custodes. Sic & eas Ioui Phurnutus tribuit, Plutoni verò Fulgentius: Tría, inquit, ipsi Plutoni destinant Fata, quarum prima Clotho, secunda Lachesis, tertia Atropos. Clotho enim Græcè, euocatio Latine dicitur. Lachesis verò fors nuncupatur, Atropos quoque sine ordine dicitur: hoc videlicet sentire volentes, quòd prima, sit natiuitatis euocatio: secunda, vitæ fors, quemadmodum quis viuere possit: tertia, mortis conditio, quæ sine lege venit. Sedenim hæc Fulgentij theoria cum his quæ à Græcis traduntur, parum consona videtur. Illi enim μοῖρας, id est Parcae, à diuidendo & distribuendo vniciuque sua, dictas arbitrantur. & Clotho quidem, παρὰ τὸ σπυκλωθᾶν ἢ ἐκείραθ, quod scilicet reuoluat & contrahat omnia. Lachesis verò, παρὰ τὸ λαγχάνειν τὸ πτωμαλίον, id est, quòd fatum sortiatur. Atropon autè, quoniam ἀτρέπτος, quasi inuertibilis sit, & incommutabilis. Sunt verò qui Parcae ita interpretentur. per Clothon septem planetas, per Lachésin res sublunares: per Atropon autem Aplanen, id est inerrantem sphaeram. Alij Clotho praesenti tempori, Lachésin futuro, Atropon praeterito, ut ait Aristoteles. Porro nè à nostris recedamus, sunt qui eas ita statuunt, ut vna colum teneat, altera futurum, tertia filum rumpat: vitæ cursum statumque designantes. & hoc versu id ianuunt:

Clotho colum retinet, Lachesis net, & Atropos occat.

Hesiodus poeta Parcae Nocte & Herebo naras cecinit, propter occultam & abditam fatorum vim. Lycophron, Maris puellas dixit, ob feram & immitem fatorum legem. Illud certè mirum videri potest, cur ab Hesiodo in Theogonia bis Parcarum generationem factam legamus. Nam non longè à principio, μοῖρας ἢ κῆρας ἐγένετο νηλεσποίνης, de noctis & Herebi filijs loquens. non longè verò à poematis calce, Iouem dicit stabilito regno post Titanum bellum, Themidem du-

40 xisse vxorem, ex qua inter ceteros filios genuit,

Μοῖρας θ' αἶς πλάσιω πρὸς κηπίτα Ζῆς,

Κλωθᾶ τε, Λάχαιμ τε, καὶ ἄτροπος. hoc est,

Parcae, Iuppiter his dederat rex plurimum honoris,

Clotho, & Lachésin, simul Atropon.

Sed quoniam Parcae diximus ex eruditorum sententia appellatas, quòd minime parcant: Varro tamè apud Gellium libro tertio, nomina Parcae antiquos ait fecisse à pariendo, & à nono atque decimo mense. nam Parca, inquit, immutata litera vna, à partu nominata. item Nona & Decima, à partus tempestiuo tempore. Cesellius autem Vindex in lectionibus suis antiquis: Tría, inquit, nomina Parcarum sunt, Nona, Decima, Morta. Et versum hunc Liuij antiquissimi poetae ponit ex Odyssæa,

Quando dies adueniet quem profata Morta est.

Sed homo minimè malus Cefellius, Mortam quasi nomen accepit, cum accipere quasi *μοιρα* deberet, atque hæc quidem ille. Alij Parcarum hæc nomina esse voluerunt, vt recitant Marfil. Ficinus in Platonem, & Socinus Bentius medicus & Philosophus, in eo qui est de Felicitate: Vestam, Mineruam, & Martiam, vel Martem. Effingebant eas antiqui tanquam anus, niueis velleribus redimitas, quibus & narcissum attribuebant florem. Sed elegantissimè à Catullo finguntur his versibus, in Pelei & Thetidis epithalamio:

Cum interea infirmo quatientes corpora motu,

Veridicos Parca cœperunt edere cantus.

His corpus tremulum complectens vndiq; vestis,

Candida purpurea talos incinxerat ora,

Et roseo niuea residebant vertice vittæ,

Aeternumq; manus carpebant ritè laborem.

Læua colum molli lana retinebat amictam.

Dextera tum leuiter deducens fila, supinis

Formabat digitis, tum prona in pollice torquens

Libratum tereti versabat turbine fusum.

& cætera, quæ apud ipsum poetam doctiss. leges. neque enim eas quisquam pictura magis graphice formare potuisset. Parcarum verò numerus, vt Eusebius ait, & nomina ipsarum, & fusus, & glomeratum in eo filium, ceteraq; huiusmodi, ineuitabilem determinationem causarum ostendere arbitrabantur. hinc Plato in decimo de Repub. Alias autem, inquit, tres Necessitatis filias æquali inuicè interuallo in throno sedere, Parcas vestibus albis, capite coronato, Lachésin, Clotho, Atropon, quæ ad Sirenum harmoniam canant, Lachésis quidem præterita, præsentia Clotho, Atropon verò futura: & cætera, quæ multa eo loco de Parcis, & earum matre diuus philosophus differit: quæ si quando otium suppetit, legere poteris. De Parcis plura itidem leges in libris de Legibus, apud eundem Platonem. item Chrylippus multa scripsisse dicitur, vt à Diogeniano reprehenditur apud Eusebium. Fatum dicit, dictum quoddam, determinatumq; diuinitus esse: Parcas autem è contrario, quoniam nemini parcant: Sortes, quia ita fortitum vnicuiq; sit. Atq; ideo tres esse Parcas arbitrabantur, quia tria sunt tempora, quibus omnia inuoluuntur: Lachésinq; dictam esse, quia *λαχων* Græcè, euenire per sortem designat: Atropon, quia verti non possit: Clotho, quoniam contorta & coordinata omnia teneat: & cætera, quæ contra fatum disputat Eusebius in sexto Præpar. Euangelicæ.

Aefan etiam, hoc est *αισαν*, diximus Parcam vocari: hoc est, latentem & minus notam eorum quæ fiunt causam. *αισα* verò nuncupata est, vt Phurnutus innuit, quasi *αιδωσα*, id est semper existens.

ειμαρμένη etiam Parca, & Fatum dicitur. sed cuius verbis potius eam describemus, quam M. Tullij: qui Velleium inducit ita loquentem: Hic, inquit, nobis existit primùm illa fatalis necessitas, quam *ειμαρμένη* dicitis, vt quicquid accidat id ex æterna veritate, causarumq; continuatione fluxisse dicatis. Sed de Imarmene etiam plura Phurnutus de Deorum natura, item Aristoteles, & Apuleius de mundo. Proclus in Commentarijs Hesiodi in *εργοις*, Stoicos ait appellare Imarmenen *διος νεας*, super ea Hesiodi verba, *ετι παρ εσι διος νεον Ηραλειααδ*. id est, nusquam est Iouis mentem aufugere. Chrylippus: Imarmene, inquit, sempiterna quædam & indeclinabilis rerum series, & catena, sese voluens & implicans per æternos consequentiæ ordines, è quibus connexa est. His conformia scribunt & Phurnutus, & Boetius in Topicis. *ειμαρμένη* verò dicta, *αλφ το ερειν τε η χαρηας ακολυθως*, id est quoniam trahat & cedat consequenter. Hesychius ait, Imarmenen à Cretenlib. vocari *αιμοργον*. Plurimi etiam *αναγκη*, id est necessitatem, cum Imarmene describunt, inter quos Phurnutus, qui ait: Anance est, quam cogere aut vincere non

non possumus, si quidem ei omnia vt ad causam referuntur. Varro, Fatum à fando dictum ait, quod pueris Parca constituent fando, dictum Fatum, & res fatales: quidam & Parcarum manes dicunt.

δπις quoq; Parca dicta est *αφ δ λαυθαυειας δπιδεν*, id est à retrò occultando, & obseruando nostra facta, & quæ punienda sunt, puniendo.

Περωμην verò dicta, *αλφ το περιπρατωδου παντα*, id est, quod omnia terminata sunt, & nihil sit in ijs quæ sunt in infinitum.

Lanificæ Parca à nostris cognominatæ sunt, quod pensa & stamina vitæ humanæ trahant candida, vel argentea, id est felicia, vel ferrea & pulla: vel nigra, id est infelicia. Martialis:

10 *Si mihi lanificæ ducunt non pulla sorores*
Stamina.

Tetricæ Parca, & Sorores etiam vocantur, quod nemini parcant. Idem Martialis,

Rupcrunt tetricæ cum mala pensa deæ.

Hinc & à Græcis *αματοι τρεπτοι* dicuntur, id est inconuertibiles. Adrastiam & Nemelin cum his coniungit Phurnutus. Sed ipse in eo, in quo de Fortuna egit, eas copiose sum executus. Tu inde petas.

F V R I A E.

20 **Q**uas Latini Furias appellauere, Græci Erinnyes, & Eumenides in primis dixere. has & Plutoni deseruire, prodidit antiquitas. Hinc Verg.

Hæ Iouis ad solium, seuiq; in limine regis

Apparent, ac uuntq; metum mortalibus agris,

Si quando lethum horrificum, morbosq; deum rex

Molitur meritis, aut bello territat vrbes. & cætera.

Iisdem etiam veteres commotæ mentis affectus adumbrabant, proptereaq; furoris deas existimabant. Semper verò virgines etiam prouerbio dicte, quod cum malefactorum vltices sint, facile corrumpi nō possint, quin etiam pœnas de delinquentibus sumunt: Suidas auctor. Cicero pro Roscio Amerino: Nolite putare, quemadmodum in fabulis se penumero videtis, eos qui aliquid impiè sceleratæque commiserint, agitari & perterrerī Furiarum tædis ardentibus: sua quæq; fraus, & suus terror maximè vexat. & paulò post: Hæ sunt impijs assidue domesticæq; Furie, quæ dies noctesq; parentum pœnas à consceleratiss. filijs repetant. Idem Cic. in 1. de Legib. Agitant & insectantur impijs Furia, non ardentibus tædis, sicut in fabulis, sed angore conscientie. Suet. de Nerone: Saepè confessus exagitari se materna specie, verberibus Furiarum, ac tædis ardentibus. Sed omnis hac de re plena est Tragœdia. Erinnyes quidem ideo sunt vocatæ, quasi *εισνης*, hoc est mentis lis. Eumenides verò per contrarium *ει και μνησ*, quasi nō bona mens. Erinnyas Hesiodus natas fabulatur ex sanguinis guttis pudendorum Cœli, in terram cadentibus. quidam Noctis & Herebi filias dixere, vt Lactantius ait in Theb. Alij Acherontis. Orpheus in Hymno,

αγαλ θυγατρες μεγαλοιο διος χθονια,

πδρεφονης τε. id est, Castæ filia magni Iouis terrestris, & Persephones. Furie verò frequētissimè in tragœdijs introducunt. vnde Aristophanes in Pluto,

de Paupertatis dea, πανια ιουας δδιννης εστι εν τραγοδιας. hoc est, Fortassis est Erinnyes, ex tragœdia paupertas. Propert. Tū me vel tragicæ vexetis Erinnyes. scribit Strabo lib. Georg. 4. apud Cassiteridas insulas homines esse colore fusco, tum

50 *nicis ad talos demissis, cingulo pectus incinctis, baculosq; manu gestare, Furijs persimiles. quibus ex verbis Furiarū habitū colligimus. Horrendum aspectū furijs Phurnutus ascribit, & igne ac flagello impijs & noxijs insequi. Furijs primus Aeschylus dicit, crines anguib. implicitos affinxisse, quas Cerastras poetæ appel-*

appellant. Claudianus de Alecto:

*Mollia lambentes finxerunt membra Cerasta. Idem:
Alecto stetit in medio, vulgusq; tacere
Iussit, & obstantes in tergum reppulit angues,
Perq; humeros errare dedit.*

Hinc etiam ab Orphico ὄφιον λέγουσι dicuntur, quasi dicas serpenticomæ. Idem scribit & Phurnutus. sic à Vergilio Alecto describitur,

*Luctificam Alecto dirarum à sede sororum,
Infernisq; ciet tenebris, cui tristia bella,
Iraq; insidiâq; & crimina noxia cordi:
Odit & ipse pater Pluton, odere sorores
Tartareæ monstrum, tot sese vertit in ora. & cætera, quæ sequuntur.*

De Tisiphone verò Ouidius:

*Nec mora, Tisiphone madefactam sanguine sumit
Importunâ facem, fluidoq; cruore rubentem
Induitur pallam, tortoq; incingitur angue.*

Mox comites illi adiungit, Terrorem, Pavorem, & Infaniam. plures addit Claudianus in Ruffinum, & item Statius in Theb. quorū versus, ne nimius sim, missos facio. Hæ verò Furia, tres sorores dicuntur, Alecto, Tisiphone, & Megæra. quidam & quartam addunt Lyssam, id est, Rabiem. vnde Euripides in Hercules furente, Irin inducit Iunonis iussu Lyssam adducere, quæ Herculi furorē ac rabiē inijceret. Est aut Lyssa dea, ut idē ait, Noctis filia, ex Cæli sanguine. hæc rabiem immittere fingebatur, & centum serpentum capitibus sibilantibus caput incinctum, manu verò stimulum gestare. Sic verò de Furijs scribit Isidorus: Atunt & tres Furias antiqui, sceminas crinitas serpētibus, propter tres effectus, qui in animis hominum multas perturbaciones gignunt, & interdum cogunt ita delinquere, ut nec ad famam, nec ad periculum sui respectum habere permittant. Ira, quæ vindictam cupit, Cupiditas, quæ desiderat opes, Libido, quæ appetit voluptates. quæ ideo Furia appellatur, quod stimulis suis mentem feriunt, & quietam esse non sinant. De Furijs verò Fulgentius ita: Prima, inquit, est Alecto. Alecto enim Græcè impausibilis dicitur, ὡραὶ ῥα, καὶ λήχημα, quod non desinat. altera, Tisiphone. Tisiphone autem, quasi τίστων φωνή, id est, istarum vox. inconcinna mihi quidem videtur etymologia. nam potius à τίστις καὶ φόνος deducitur, hoc est, vindicta & cæde. quod & Vergilius ostendere videtur, cum ait,

*Continuo fontes Vtrix accincta flagello
Tisiphone quatit insultans, toruosq; sinistra
Intentans angues.*

Sequitur Fulgentius: Primum est ergo, non paufando Furiam concipere: secundum est, in vocem erumpere: tertium, iurgium protelare. quæ interpretatio, licet mihi parum arrideat, ascribere tamen eam placuit. est enim vulgarem secutus humanæ naturæ rationem. Megæra verò dicta ab odio & invidia, quæ mortalibus inijcit. με γάρω quippe id significat. Orpheus duos hymnos his deis concinuit, quorum tamen prior in vetustis & manuscriptis codicibus hanc habet ἐπιγρηφὴν, ὄφιν ἴνα θυμιάμα σύρανα καὶ μελίνα. licet in impressis aliter. alter verò habet, θύμιν ἰδὼν θυμιάμα ἀρώματι. In priore, earum trium nomina vno versu explicat,

*Τισφὼν τε, καὶ ἀληκτῶ, καὶ δὴά μεγαιρα. id est,
Tisiphone, nec non Alecto, & dia Megæra.*

Ideo verò Furia apud inferos esse dicuntur, quoniam causæ parum notæ plerūq; ut ait Phurnutus, in occulto sunt, nec videntur, & ipsi in primis qui meriti sunt. Porro ut est apud Aelianum, turtures aures Furijs ab antiquis dicatæ putabantur, sed & Parcis, ac Veneri, & Cereri.

Eumeni-

Eumenides Furia nuncupata, ut dictum est, per contrarium, quod minime benevolæ sint, & mites. in has Orpheus hymnum composuit, ut ante meminimus: vlticēsq; vocat hominum impiorum & iniustorum, hoc est, ἐσθλοῦτων, ἢ τ' ἀδικῶν τιμωροί. Seneca: Adeste sceleris vltices deæ. Cognominantur & κενόχρωοι, quod obscuro corpore fingantur, & βλοσυρονήχια, & φοβράπιδες, quod & vnguibus & aspectu terribiles sint. Scribit M. Cicero, Athenis Eumenidum fanum fuisse, ut planius dicam ἐν σαρμναῖς θείοις. Has quidam & μαρίας vocant, id est furentes, ut ait Pausanias. Legimus Maniarum templum fuisse apud Messenios. Eumenides plerunq; cum facibus finguntur, ut apud Tragicos videmus. hinc Vergilius, Eumenides tenuere faces. Idem: Ferreiq; Eumenidum thalami. quo loco Seruius scribit: Furia nunquam nupserunt, vnde igitur thalamos accipimus? Sed accipiendum, in quibus natae sunt, & cætera. Eumenidum sacerdotes ἀίτεραι dictæ sunt, ut Hesych. notat.

Σαρμναὶ δὲαὶ dicuntur Erinnyes. Arpocratiō scribit, Athenienses sic vocare, quasi dicas deas castas, & incorruptas. Pausan. in Corinth. ait, Semnas à Sicyonijs, Eumenidas dici ab Atticis. in Attica ramen etiam ait: Iuxta dearum, inquit, templū quas σαμνάς vocat. Sophocles de his multa præcipue in fabula Oedipi Epicolo- no. has vocat Hesiodus in Theogonia Erinnyes. de Semnis deis, & Phurnutus, & Apollonij interpretes. Sēnis his deis oves prægnates immolabāt, & melicratū. Philemon poeta comicus diuersas Eumenidas & Semnas fecit in fabulis.

Palæstinas deas Furias cognominatas ab Ouidio, docti quidam arbitrantur. ita enim ille canit in quarto Fast. de Aty furente:

*Et modò tolle faces, remoue modò verbera, clamat,
Sape Palæstinas iurat adesse deas.*

Palæstæ quidem locus Epiri apud Oricum, ut Lucanus in quinto Pharsaliæ innuit:

*Inde rapi accepere rates, atq; æquora classem
Curua sequi, quæ iam vento, fluctuq; secundo
Lapsa, Palæstinas vncis confixit arenas, &c.*

Cæsar in Comment. ciuilibus: Ad eum locum qui appellatur Palæstæ, omnibus nauibus ad vnam incolumib. milites exposuit. et si exemplaria pleraq; pro Palæstæ, Pharsalia legunt. Eum verò locum Palæstæ dictum aliqui putant, quoniam geminæ columbæ fatidicæ è Syria Dodonam euolauerunt, quæ Palæstinae sunt appellatae. in illis quoq; fuisse inferorum ostium ferunt, item Acherusia: item de Aidoneo, id est Plutone quæ traduntur, & Proserpina. Sed & quidam Herculem ea parte Cerberum traxisse prodiderunt. hinc cruditi coniectura ducti, Palæstinas deas Furias interpretati sunt. Sed & Marsus ait, se à Græco accepisse, in commentarijs peruetustis legisse, Furiarum templum in Epiro fuisse: itemq; in altero Græco codice vetustissimo. Ego verò nihil vltra, nisi quod lego apud T. Liuium in quintæ Decad. lib. 3. Penestiam regionem ac terram esse Illyrici. Tertio, inquit, die ad Viscana Penestianæ terræ, ea maxims vrbs est. tū paulò infra: Viscanensibus Illyrijsq; venditis in Penestiam exercitum Perseus reducit. Item alibi, Penestas. Vide verò tu an Penestinas deas legendum sit, potius quam Palæstinas. Non me præterit, & Ph. Beroaldum de his suam potius opinionem quam sententiam attulisse. Palæstinas enim deas ait, deam Syriam, & Phrygiam Cybelem: nec absurdum esse, ex D. Augustini sententia multas deas ad vnam reuocare, ut non tam sint deæ multæ, quam multa vnus nomina. hinc putauit Beroaldus, Ouidium deas appellasse Palæstinas, perinde ac Furias, & scilicet in Syria Palæstini sint.

50 Harpyia, seu Furia, seu fabulosa deæ quædam dicuntur: Vergil.

*Virgineus quibus est vultus, foedisima Ventris
Prolunies, vnceq; manus, & pallida semper
Orasame.*

Tres

Tres fuerunt, Aello, Ocypete, & Celeno: licet quidam quartam addiderint, Thyellam. Apollonij tamen interpretes, Thyellas, procellas & procellosos. flatus interpretantur. Hesiodus & Apollonius duas tantum nominant Harpyias, quas Iridis sorores fabulati sunt antiqui, Thaumantis filias, & Electrae Oceani. Sic enim canit Hesiodus in Theogoni.

Θαῦμας δ' ὠκεανοῖο βαθυρρήταο θυγατρὰ,
Ἥρα γὰρ τ' ἠλέκτρην, ἠδ' ὠκεῖας τέκεας Ἴριμ.
ἠὺκέρως δ' ἀρπυίας, ἀλλὰ τ' ὠκυπέτην τε. hoc est,

Thaumas filiam Oceani profundi Electram duxit, quae grauida peperit Irin, & pulchricomas Harpyias, Aello & Ocypeten, & c. Idem apud Lycophronem I-
saacius refert. harū suō more Fulgentius allegoriā cōminiscitur: ex illo eā repe-
te, ne plura inculcem. Hæ & rapaces aues dicuntur, ait Phauronius, Phineii filij,
Gerallia & Harpyria, cibaria rapientes ex ore senis. Alij Harpyias ventorum cō-
uersiones interpretantur, & ventos ipsos: alij Neptuni filias & Terræ scribunt:
Seruius grammaticus, Ponti & Terræ, & ideo ait eas insulas habitare, partē ter-
ræ, partem maris tenentes. quidam eas aues & volucres dixere, vnde illis Ver-
gilius & Apollonius plumas addunt: vt illud,

Sed neq; vim plumis ullam, nec vulnera tergo Accipiunt.

Quod tamen dictum Donatus interpretatur, quod Stygiae essent, & propterea
inuulnerabiles. quam interpretationem non recipit Seruius. Alij Harpyias Iouis
uis canes dictas volunt, quos sequitur idem Seruius in tertio Aeneid. commē.
inquit enim, cum Zetus & Calais Boreæ filij eas insequerentur ad Ploras vsq;
insulas, Irin eis apparuisse, quæ illos moneret, vt canes Iouis insequi desisterent.
hoc est, vt his verbis canit in secundo Apollonius:

Non fas, o nati Boreæ, vos ensibus alti
Harpyias urgerè canes Iouis.
ὀ θημὶς ὠ νηὶς βορέαξ ξιφιδόσιας ἐλοισαί
ἀρπυίας, μεγάλῳ δὶ ἰὸς κύνας.

Illud tamen hoc loco notandum, quod Apollonij commentatores scribunt,
decentius Irin missam nunciam filijs Boreæ, vt desisterent: vel quod ipsa nuncia
sit, vel potius quod ipsarum Harpyiarum soror esset. nam alij Mercuriū missum
aiunt, inter quos est Hesiodus. ab ea verò cōuersione, Zeti scilicet & Calais, in
sulæ Plotæ, Strophades appellatae sunt: quod idem poeta Apollonius & Ver-
gilius, & ante eos Antimachus in poemate Lydes cecinit. Hyginus verò in li-
bro Fabularum Zetem & Calaim ita describit: Hi capita pedesq; pennatos ha-
buisse feruntur, crinesq; caeruleos, peruiō aere vsi sunt. Sanè & Furiae existima-
tae sunt, vnde Celæno apud Vergilium:

Vobis Furiarum ego maxima pando.

Quare palam est, & canes appellatas esse Furias. Lucanus:

Stygiasq; canes in luce superna Restituunt, Vergil.
Visaq; canes vlulare per vmbra,
Aduentante dea.

Horat. in Sermonibus: Viderit infernas errare canes. Illud insuper addit Serui-
us, apud inferos Furias dici, & canes: apud superos diras, & aues: vt ipse idem
Vergilius in 12. In mundo verò Harpyia dicuntur. eas item ait καμφοῦνχας, hoc
est uncungues. & vt Vergilius ait, vncaeq; manus: amulatus Apollonium, qui
in secundo cecinit χερῶν τ' ἀπὸ γαμυλῆσι συνέχεως ἤρπαζον, id est, manuum curuita-
tibus continenter rapiebant. Canit & hoc idem Poeta, fugatas Harpyias à Ze-
to & Calai, & se in specum abdidisse in insula Cræta sub Arginunte, vt etiam
Neoptolemus & Pherecydes prodiderunt. Porriō Harpyiarum nomen in pro-
uerbium tractum est, de rapacibus, & ijs qui plus iusto opes per fas & nefas
exigunt.

Diræ

Diræ quidem apud superos dicuntur. Vergilius:

At procul vt diræ stridorem agnouit, & alas,
Infelix crines scindit Iuturna solutos. Idem:
Dicuntur geminae pestes, cognomine Diræ,
Quas, & tartaream Nox intempesta Megaram,
Vno eodemq; tulit partu.

Plutarchus in vita M. Craffi, Acteium scribit his verbis diras imprecatum ef-
se: Acteius, inquit, in urbem citato gradu accurrens, in via per quam Crassus iter
facturus erat, succensam craterem constituit. cumq; in eum locum Crassus perue-
nisset, assistens Acteius, & sacra quaedam ac libationes faciens, diras admodum
atque horrendas execrationes obnunciavit, deos quosdam inauditos antea &
horrendos nomine compellans. has imprecationes Romani diras appellant,
quas nunc quasi vetustate obsoletas eam vim obtinere dicebant, vt qui illis ob-
noxius fuisset, grauissimas pœnas dare cogeret, & maximo infortunio affici:
& cætera, quæ idem Plutarch. exequitur.

Obscœne etiam volucres, Furiae dicuntur à poetis. Idem Vergilius:

Iam iam linquo acies, ne me terrete timentem,
Obscœnae volucres, alarum verbera nosco.

Appellatur & iustificæ, & importunæ, alijsq; huiusmodi epithetis, quæ di-
ligentius ab alijs collecta habent. Hyginus verò in libr. fabularū has ita depin-
xit: Hæ inquit, fuisse dicuntur capitibus gallinaceis, pennatæ, alasq; & brachia
humana, vnguibus magnis, pedibusq; gallinaceis, pectus album, fœminaq; hu-
mana.

Furor, Furiarum si non frater, consanguineus certè à poetis confingebatur:
quem graphicè effingit Petronius Arbiter in carmine de Bello ciuili, vt pictor
nemo melius.

Furina etiam colebatur à Romanis, teste Cicerone lib. tertio de Natura deo-
rum, vbi Eumenidas commemorans: Quæ, inquit, si deæ sunt, quarum & Athe-
nis fanum est, & apud nos, vt ego interpretor, lucus Furinæ. meminit idem ad
Atticum. sed & ego in primo Syntagmate aliquanto plura, de Furore & Furina
recensui. Legimus etiam Forinam deam, quæ si eadem sit cum Furina, incom-
pertum habeo. Certè in Romanis antiquis marmoribus sic legitur:

P. POETELLIVS P. L. -SVRVS -LANISTA
AD. AR. FORIN- AR. ROM. DD.
VIX. ANN. XLIIX. H. S. E.

Et ibidem altera Transib. in ædicula s s. XL.

I. O. M. H. AVG. SACR. V.

GENIO FORINARVM ET CVLTORIBVS HVIVS LOCI. TE-
40 RENTIA. NICE CVM TERENCE DAMARIONE FILIO SACER-
DOTE, ET TERENCE DAMARIONE IVN. ET FONTEIO O-
NESIMO FILIO SACRORVM SIGNVM ET BASIM VOTO SVS-
CEPTO DE SVO POSVIT LVSTRO EIVSDEM DAMARIONIS.
Benedictus Aegius. Sanè apud Festum Pompeium Foria stercora liquidiora
sunt. Pomponius Macco: Conforisti me. Diomedes Lauerius in Panificis: Sto-
riolum esse videris, in coleos cacas. Foriolus, qui fores facile emittat, soluti
scilicet ventris.

Sed iam reliquam infernorum deorum, hoc est, Σιδας νυμφῶν & Maniū tur-
bam explicabo, Vergilianūque illud interpretabor,

50 Dei quibus imperium est animarum, vmbraeq; silentes,
Et Chaos, & Phlegethon, loca nocte silentia late,
Sit mihi fas audita loqui.

Variè philosophi de deis inferis dixere. nam per alios existimabāt animas ad inferos deduci: vt,

—*Hac animas ille euocat Orco*

Pallētes, alias sub tartara tristia mittit:

Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.

Alia panduntur inanes Suspense ad Ventos.

ma reuocari: vt,

Lethæum ad fluiuium Deus euocat agmine magno.

Sed nos his missis, seorsum discutiamus, primūque qui propriè Manes dice-
rentur à gentibus, ostendamus. Manes, vt Aelius Stilo ait, dei inferi, quasi boni
dicuntur à suppliciter eos venerantibus, propter metū mortis: vt Immanes quo-
que, pro non valde bonis dicuntur. Manes verò ab auguribus inuocabantur,
quòd per eos omnia manare credebāt, eosque deos superos atque inferos dice-
bant. Festus: Manalem, inquit, etiam lapidem putabant esse hostium Orci, per
quod animę inferorum ad superos manarent, qui dicuntur manes. alij Manalem
lapidem vocabant petram quandam, quæ erat extra portam Capenam, iuxta æ-
dem Martis: quam cum propter nimiam siccitatē in urbem pertraherent, seque-
batur statim pluuia, eumque quòd aqua manaret, Manalem lapidem dixerunt.
idem Festus auctor. Manias quoque idem Aelius Stilo dici ait, ficta quædam ex
farina in hominum figuras, quia turpes fiant, quas alij Maniolas appellabant. 20
Manias autem, quas nutrices minitentur pueris, esse Laruas, id est Manes deos
deasque putabant, quosque ab inferis ad superos emanare credebant: aut Ma-
nia est eorum auia, matérve. Sūt enim vtriusque opinionis auctores. hinc etiam
putarim ipse hodie, dum terrere volunt infantes, Orcum nutrices vocare. Sed ri-
dicula ista sunt, quin & nocumenta plerūque infantibus & puellulis terricula-
menta ista afferunt. Deorum etiam Manium mundum Cereris esse putabāt, qui
mundus quid ita diceretur, retulit Cato in Commentarijs Iuris ciuilib: Mundo,
inquit, nomen impositū est, ab eo mundo, qui supra nos est. forma enim eius ex
ijs qui intrauere, cognosci potuit assimilibus illi. atque eius inferiorem partem, ve-
luti consecratam deis Manibus. hunc autem Cereris mundum ter in anno pate- 30
re putabant his diebus, postridie Vulcanalia, & ante diem tertium Non. Octo-
bris, & ante diem sextum Id. Nouembris. Inferiorem enim eius partem consecra-
tam deis manibus, arbitantes clausam omni tempore præter supradictos dies:
quos dies etiam religiosos iudicauerunt eam ob causam, quòd ijs diebus ea quæ
occulta & abdita religionis deorum Manium essent, in lucem adducerentur, &
patefierent: nihilq; eo tempore in Republ. fieri voluerunt. Itaq; per hos dies non
cum hoste manu conferebatur, non exercitus scribebatur, non comitia habeban-
tur, non aliud quicquam in Repub. nisi quod vltima exegisset necessitas, admini-
strabatur. hæc ex Sex. Pomp. commentarijs. Vergilius cum cecinit, Quisq; suos
patimur manes: Seruius exponere videtur pro Genijs, vt in Genijs pluribus o-
stendimus. Martianus verò, Manes, inquit, corpori humano præfules attributi 40
sunt, qui parentum seminibus manauerunt, qui sub Plutonis potestate sunt: qui
ideo Summanus dicitur, quasi Sūmus Manium. idem auctor paulò post, Verūm
manes quoniam corporibus illo tempore tribuuntur, quo fit prima conceptio,
etiam post vitam iisdem corporibus delectantur, atq; cum ijs manentes appellan-
tur Lemures: qui si vitæ prioris adiuti fuerint honestate, in Lares domorū, vrbū-
umq; uertuntur: sin autem deprauantur ex corpore, Laruę perhibentur, ac Manię.
Manes igitur tam boni quam truces constituti, quos ἀγαθὸς Σίγανος δαιμόνας me-
morat Graia discretio. In his autē sunt Manes, eorumq; præfites Mana & Man-
tuona, dei etiam cum his quos Aquilos dicunt, item Fura, Furināq; & mater 50
Mania: & cætera quæ Martianus est executus Sed præstat etiam audire, quæ de
his Apuleius scribit de Deo Socratis, cum de Dæmone & Genio locutus fuisset.
ita enim subiungit suis verbis: Animus humanus exutus & liber, stipendijs vitæ
corpori

corpori suo obiuratis, hunc veterē Latina lingua reperio Lemurem dictum. ex
hisce ergo Lemuribus, qui posteriorum suorum curam sortitu pacato & quieto
numine domū possidet, Lar dicitur familiaris: qui verò propter aduersa vitę me-
rita, nullis bonis sedibus, interuagatione, seu quodam exilio punitur, inane ter-
riculamentum bonis hominibus, cæterum noxium malis, hunc pleriq; Laruam
perhibent: cum verò incertū est quæ cuiq; eorum sortitio euenerit, vtrumne Lar
sit, an Larua, nomine Manem deum nuncupant, & honoris gratia vocabulū ad-
ditum est. hæc Apuleius. Lemures, quos iam dixi, inter inferorum umbras & ma-
nes, Porphyrius Horatij interpretes recenset in eo versu, Nocturnos Lemures.
10 Lemures, inquit, putant hominum esse post mortem vagantes vmbas, dictos
quali remores, à Remo, cuius occisi vmbas frater Romulus placare cum vellet,
Lemura instituit. Vnde Ouid. in Fast. de Romulo loquens,

—*Lucemq; Lemuria dixit,*

Illam, qua positis iusta feruntur auis.

Aspera mutata est in leuem tempore longo

Littera, quæ toto nomine prima fuit.

Mox etiam lemures animas dixere silentium.

Ritus erit veteris nocturna Lemuria sacri,

Inferias tacitis manibus illa dabunt.

idem,

20 Sed de his plura in nostro de Annis & mēlibus, &c. Varro de vita pop. Rom.
apud Noniū: Quibus temporibus in sacris fabam iactant noctu, & dicunt se Le-
mures domo extra ianuam eijcere. Augustinus lib. 9. de Ciuitate Dei, dicit qui-
dem animas hominum dæmones esse, & ex hominibus fieri Lares, Laruas, &
Manes. Lares, si meriti boni sunt: Lemures seu Laruas, si mali. Porro Tauri ludi
dicebantur, qui deis inferis fiebant. Fest.

Charon deus infern⁹, dictus per antiphrasin, quasi Acharō. alias tamen Phur-
nutus etymologias adducit, quas non satis probō. Describitur probè à Vergilio
in sexto Aeneid.

30 *Portitor has horrendus aquas & flumina seruat,*
Terribili squalore Charon, cui plurima mento
Canicies inculta iacet, stant lumina flamma,
Sordidus ex humeris nodo dependet amictus,
Ipse ratem conto subigit, velisq; ministrat,
Et ferruginea subuectat corpora cymba,
Iam senior, sed cruda deo viridisq; senectus.

De hoc lectum est in Orpheo, quòd quando Hercules ad inferos descendit,
Charon territus eum statim suscepit, ob quam rem anno integro in compedibus
40 fuit. Atq; ideo ipse apud Verg.

Nec verò Alciden me sum lætatus euntem Accepisse lacu.

Portitor Charon dictus, à Græcis Porthmeus, vt in nostris Nauigijs ostendi-
mus. Iuuenalis:

Tetrumq; nouitius horret Porthmea.

Nauita etiam nuncupatus: vt,

Nauita quos iam inde vt Stygia prospexit ab vnda.

Item:

Nauita sed tristis nunc hos, nunc accipit illos.

Cerberus Plutonis canis, qui triceps fingebat, & propterea Tergeminus di-
ctus, & Trifaux: vt,

50 *Cerberus hac in vna latratu regna trifauci*
Personat.

Natus traditur ex Geryone & Echidna. hic fertur tractus ab inferis, vt in Her-
culis vita scripsimus, ab Hercule. Hinc Vergilius de Hercule in sexto,

Tartareum ille manu custodem in vincula petiuit,

Ipsius à folio regis traxitq; trementem.

Cuius fabulæ hæc ratio traditur, quia Hercules omnes cupiditates & cuncta vitia terrena contempfit & domuit. nam Cerberus dictus quasi κηρόβοε, hoc est carnem vorans. vnde & lectum de eo est,

— *Ossa super recubans,*

Cerberus Medusæum monstrum appellatus ideo est, quod villos ac pilos serpentinus habere diceretur. Ouid.

Terna Medusæi vincirem puttura monstri.

Describitur sic à Tribullo:

Nec carnis anguinea redimitus tērga caterua,

Cui tres sunt lingua, tergeminumq; caput.

Sed & à Seneca in tragœdijs. Ianitor Cerberus etiam vocatus. Vergil.

— *Ingens ianitor antro*

Aeternum latrans exanguis terreat umbræ.

Minos præterea, Aeacus, & Rhadamanthus, tres inferorum iudices, Iouis & Europæ filij, vt Diod. scribit. alij tamen Aeacum ex Aegina natum prodiderunt, vt pluribus à Pindaro est proditum. Plato verò ait, Europæos ab Aeaco iudicari, à Rhadamantho Asianos, à Minoe porrò dijudicari si quid ambiguum occurrisset. Minos Cretensis quæstitor cognominatus, iustissimus fuisse proditur. Quæstitor Minos vnam mouet, ait poeta. Plato verò, vt puto, in Gorgia: Hæc peccata Aeacus baculum tenens, sicut & Rhadamanthus, iudicat. Minos autem aureum sceptrum gestans, solus sedet, vtriusq; iudicium considerans, censensq; &c.

Rhadamanthus Gnosius vocatus est, vt Vergilius:

Gnosius hæc Rhadamanthus habet durissima regna,

Castigatq; auditq; dolos, subigitq; fateri.

Scribit Hesychius, Rhadamanthia iuramenta dici, veluti per anserem & canem, vt iurare solebat Socrates: & per caparin, vt Zeno, & eiusmodi. Rhadamantheū verò iudicium, de incorrupto et severo dici, ait Erasmus. Alciatus ex Platone, de iudicio quod iuramento finitur, vel quod incorruptè & absq; mora terminetur, quod (prò Dei) hoc tempore minus seruatur.

Styx palus inferorum. Vergilius,

— *Stygiamque paludem,*

Dei cuius iurare timent, & fallere numen.

Idem scribit & Hesiodus in Theogon. & Ausonius:

Quæq; piat diuum per iuria nocticolor Styx.

Et hoc propter Victoriæ fauorem, Stygis filia, quæ bello Gigantum astitit: pro cuius rei remuneratione, statuit Iupiter, vt si quis fefellisset eius numen, vno anno & nouem diebus ab ambrosia & nectare prohiberetur. ratio, quia tristitia contraria æternitati, & lætitia mœrori. plura Seruius. Sanè Seneca de situ & facris Aegyptiorum, paludem tradit apud illos fuisse, locum tutissimum, vbi Isis Osiridis membra occisi sepeliuit. & ibi breuis insula ἀβατ, id est inaccessa erat. Lucanus:

Hinc Abatos, quam nostra vocat veneranda vetustas.

Palus verò Styx vocabatur, vbi sacra quæpiam fieri cōsueuerant, quorū Seruius, & nos in Sepulchralibus meminimus. Paus. verò in Arcadicis, aquam Stygis limpidam esse describit. quo loco & Hesiodi, & Lini, & Epimenidis poetarum carmina expendit, quibus Stygē alio modo exponit, quam nostri grammatici. Dein affert ex Homero de Deūm iureiurādo, & cætera. Tum demū quæ de aqua Stygis à scriptoribus traduntur, perniciosissima ascribit, quæ nullo alio vase cuiusuis materiæ contineri potest, præterquam vngula equi, vel (vt alij scribunt

bunt) mulæ: cuius aquæ veneno sunt qui Alexādrum Macedonem magna Aristotelis infamia perijsse scribant.

Acheron inferorum fluuius, quasi sine gaudio interpretatus. Vergilius in sexto Aeneid.

Dicitur & tenebrosa palus Acheronte refuso.

Legimus tamen Acheronta pluribus in locis fuisse, vt in Tænaro, vbi ab Hercule Cerberus est ab inferis detractus. Alij in Epiro. Sed constat, inquit Seruius, locum esse haud longè à Baijs, vndiq; montibus septum. Idem Vergilius,

Hinc via, Tartarei quæ fert Acherontis ad vndas,

Turbidus hic cæno, vastaq; voragine gurgis

Aestuat, atq; omnem Cocyto eructat arenam.

Idem,

Cocytusq; sinu labens circumfluit atro.

Dictus verò Cocytus τὸ κακὸν, Iugeo. Fuit & Acherusia palus, cuius crebra mentio scriptoribus, Diodoro, Seruio, & Phurnuto, alijsq;.

Auernus lacus, de quo idem Vergilius:

Spelunca alta fuit, vastq; immanis hiatus

Scrupea, tuta lacu nigro, nemorumq; tenebris,

Quam super haud vlla poterant impunè volantes

Tendere iter pennis: talis sese halitus atris

Faucibus effundens, supera ad conuexa ferebat:

Vnde locum Graij dixerunt nomine Auernum.

Sane pleriq; apud Vergilium legunt Aornon. sed & in Græcis ἀορνὸν λίμνη dicitur: hinc & poetæ pro inferis sæpe Auernum posuere. Lacum ipsi aliquando vidimus, tetrum & horridum. Seruius super ea verba, Tuta lacu nigro: Tuta, inquit, quia hinc lacu, hinc cingitur syluis. dicit autem locum, quem nunc Doliola vocant, apud Cumas.

Lethe fluuius, qui & Lethæus amnis, ab obliuione dictus est. Sanè Plato libr. decimo de Republic. Campum Lethæum dicit, & fluuium ἀμέλητα per eum labi. Quare decipiuntur, qui hunc fluuium Amelitam appellant, cum Ameles dicendum sit. in quarto enim casu Ameleta apud Platon. est. τὴν ἀμέλητα ποταμόν. huius verò & Ficinus meminit, & Socinus meus in sua de Felicitate ἀγαγώσει.

Phlegethon, & Pyrphlegeton, quòd igne ardeat, appellatus.

De Tantalò, Sisypho, Tityo, Ixyone, Phlegya, salmoneo, cæterisq; qui dant pœnas apud inferos, nihil dicemus: quia non sunt inter deos connumerati, & nostri ideo non sunt negotij.

40 SYNTAGMA SEPTIMUM, DE APOLLINE, AESCVLPIO, MVSIS, AVRO-
RA, AD CYNTHIVM IOAN. BAPT.
Gyraldum.

G Y R. G Y R.

Senex & æger Lilius,

Dono suo dat Cynthio,

Hoc quicquid est voluminis:

Orans Deos Nouensiles,

Vt hoc velint plus seculo

Manere amoris mutui,

Sit testis vt perennior.

VRE tibi charissime Cynthi, nostrum de Apolline Syntagma mittimus, ut sub tuo nomine in vulgus prodeat, non tantum ut dem tibi cognominem deum Cynthium: verum quod eius etiā dei partes omnes, cum summatua, & Urbis huius laude, impleas. Nam primum quantus sis in omni poetica, poemata tua iam edita facile declarant: tum verò in Philosophia, & Medicina facultate, in primis tuæ adolescentiæ annis & florenti ætate tale præbueras Specimen, ut inter nostræ Urbis, atque adeò tota Italia, eius scientiæ professores esses non postremum locum habiturus. Memini senes doctissimos ac sapientissimos Ioan. Manardum, & Lud. Bonaetiolum de te ita prædicare solitos, vnum scilicet te medicam facultatem maximè illustraturum, si in ea colēda perstisisses. Sed Cœlij nostri Calcagnini, viri eruditissimi interitus, minimè hoc tempore patriæ oportunos, te ab hac excellentis expectationis specula deduxit, nec ea permisit te perficere, quæ in ea fueras nauiter aggressus. Nam cum in Cœlij locum vnus aliquis esset subrogandus, in publicè prælegendis & interpretandis Latinæ linguæ auctoribus doctor, te nullum aptiorem idoneumque magis, ciuium suorum, totiusque dittonis amantissimus prudentissimisque Princeps noster HERCVLES Secundus censuit: id quod gratissimum fuisse nonnullis medicæ artis professoribus intellexi, qui tuæ surgenti, & iam propè volitanti vbiq; gloriæ inuidebant. Verum hæc missa facio, nostrumque potius inceptum prosequor. Auguror enim, & præuideo, non falsus (opinor) vates, te non minus in hac palestra lauream consecuturum, inuidiamque superaturum. atque in illa iam fueris: tantum, quod saxum indies voluere cœpisti, ne te ab eo sudor & labor deterrereat, sed magis ac magis enitere, ut ego, quem vides & ætate & morbis propè cadentem, in tua virtute florescente conquiescam. Interea hanc nostram qualemcunque lucubrationem, cupio ut aliquando ea perlegas ratione, non quidem ut aliquid addiscas ex ea, sed vel ut emendes: vel certe ut videas, quantum seni & languenti studia hæc nostra, qualia qualia sint, molestias, & vitæ tædia leuent. Vale: et liberos quæso tuos, per eam quam tu mi suauiss. Cynthi strenuè teris semitam, ducas, ut ex nostra familia nouum aliquod patriæ decus subinde exoriri videatur.

A P O L L O, A E S C V L A P I V S, E T M V S Æ.

APOLLINEM, quem deum gentes existimabant, quatuor in primis artibus præfuisse legimus, idque etiā ex Homeri & Orphei hymnis colligimus. Nam citharædum primū, ac citharædorum deum putauit antiquitas: deinde Medicinæ inventorem, ac ipsum etiā medicam constituit: tum iaculatorem, & sagittarium: postremò vatem, & vaticinij deum existimauit. ex quibus quidem quatuor rebus, multiplicia ei sunt attributa cognomina. qua ex re & Cotta apud Ciceronem in III de Natura deorum, Apollines quatuor celebrat: quorum antiquissimus, is qui ex Vulcano natus, Athenarum custos dictus est: alter, Corybantis filius, natus in Creta, cuius de illa insula cum Ioue ipso certamen fuisse traditur: tertius Ioue tertio natus, & Latona, quem ex Hyperboreis Delphos ferunt aduenisse: quartus, in Arcadia, quem Arcades Nomionem appellant, quod ab eo se ferunt leges accepisse. Hæc vel Cotta, vel potius Cicero. Sed enim uerò Arnobius, quinque Solis nomine commemorat in quarto aduersus Gentes, hoc ordine: Sol, inquit, primus Iouis filius dicitur, & Aetheris habetur nepos: secundus, Regina & Hyperione proditus genitore: tertius, Vulcano, non Lemnio, sed Nili qui fuerit filius: quartus, Ialysi pater, quem Rhodi peperit Heroicis temporibus Achanto: quintus, Scythici regis, & versipellis habetur Circes. Quæ tamen verba parum castigata videntur, & sumpta ex M. Cicer. secundo de Natura deorum, ut paulò post ostendam. Diuersos quoque & varios idem Arnobius, Apollinis amores recenset, Arfinoas, Chryfas, Hypsipylas, Marpeffas, Zeusippas, & Prothoas, Daphnas, & Steropas: ne Branchos dicam, & Hyacinthos. Sed enim his missis, Apollinis nomen pro

pro diuersis ponitur significatibus: nunc pro sole, nunc pro deo, nunc pro vate diuino, nunc pro mundo, nunc pro significatione humanæ vocis: cui ideo & nouem Musæ iunguntur, ut in Musis, pluribus docebo. Porro iuxta Porphyrij librum, quem Solem appellauit, triplicem constat verè esse Apollinis potestatem & eundem esse Solem apud superos, Liberum patrem in terris, Apollinem apud inferos. vnde etiam tria insignia circa eius simulachrum effingebant: lyram, quæ cœlestis Harmoniæ imaginem monstrabat: gryphon æneum, vel clypeum, ut in quinto legit Buccatius, quod terrenum numen ostendat: & sagittas, quibus infernus deus & noxius indicabatur. vnde & Apollo ἀρχὴ τῆς ἀρχαίας λέγεται dictus, ab iaciendo. Hinc est etiam quod Homerus eundem tam pestilentie dicit, quam salutis auctorem. & Horatius ait,

Condito mitis placidusq; telo
Supplices audi pueros Apollo.

Sanè quoniā de gryphe Apollini dicato, est modo facta mentio, id videtur in Fulgētio castigandum, quod est in calce primi libri Mythologicōn: His, inquit, Tryphū quoq; Apollini adiūciunt, &c. Ego aliquādo legendū Tripodem putauit: nunc verò Gryphen lego. quod cum parum animaduertisset Polymathes interpret, Typhonem ipse castigauit. sed enim non modò gryphes huic deo ascriptæ antiquitas, sed & coruū, ut docet Aelianus in Historijs animalium. vnde ab Ausonio, Phœbeius oscen, coruus dicitur: cuius fabulā & Ouidius exequitur, & Hyginus. Phurnutus tamen hoc abnuerere videtur. Coruum enim ait a Phœbo alienum esse, quod vel ipso colore profanus ac impurus sit habitus, id est μακρός: illiq; potius cycnum auem attribuit, μυστικώτατος καὶ λευκώτατος ὀρίεως, quod scilicet auium sit maximè musicus, & candidissimus. sanè & Apollini quidam eruditissimi attribuunt accipitris genus, quod perdicoteros dicitur, ut ministret illi: ut ossifragam & harpan Mineruæ, colūbarium verò Mercurio sacrum esse tradūt, Iunoni autem tanypteron, buteonem Dianæ, Matri deūm morphon, itēmq; alias alijs deis: ut Lunæ ibim. Porro & huic deo Aegyptij accipitrem dicabāt, ut Aelianus ait, quem sua lingua thautum appellabant, & deum ipsum Horon, ut planius alibi ostēdam. Quin etiam huic eidem deo Græci laurum attribuerunt, non tam ob Daphnes fabulam, quā ob ipsius plantæ virtutem. de qua nonnulla Phurnutus dixit, & Parthenius. sed & ego plura, quadam mea Annotatione. Tripus etiam huic deo dicatus fuit, propter numeri ternarij perfectionē vel propter tres cœli circulos, quorum vnum secut sol, annum cursum perficiēs. Quæ verò forma tripus esset, variè proditur. Quidam mensam, vas aliq; perforatum sedile tradidere. Quid si aliqua ex parte omnes vera prodiderit: sed & tripus certantibus præmium dari solitus, id quod Pindarus & Horatius ostendunt. Buccatius insulse tripodem putauit lauri speciem. Legimus & saltationis genus fuisse, quod à mulieribus in Apollinis & Dianæ honorem perageretur, βαρβάνικη nuncupatum. Nec illud tibi reticuerim, quod est annotatione dignum: Lacedæmonios aliquando Apollinis simulachrum πηγάβης effinxisse, hoc est, cum quatuor auribus, quod grammaticus Aristoteles annotauit: & simul ut quatuor haberet manus, quod (ut s osibius scripsit) ea specie visus fuisset, cum apud Amyclas pugnarent. vnde etiam proverbium emanauit, πηγάβη ἀκρε, hoc est, quadriaurē audi: hoc est prudentem & industriū. sed iam institutum inchoemus. scribit Arnobius lib. 2. quod Apollinis nomen apud Romanos, indigitamenta Pompiliana nesciuerunt. Macrobius Apollinis omnia cognomina à solis ferè virtute deducta, demonstrare nititur. Ego autem non modò quæ ille præscripsit, breuiter afferam, sed & quæ ipse ex varia scriptorum lectione collegi: atque ab ipso primū exordiar Apollinis nomine. Apollo igitur, ut Plato scribit, dictus est, ἀρχὴ τῶν ἀκτίνων τὰς ἀκτίνων, hoc est, à iaculando radios. quin & idem Theffalos ait non Apollinē dixisse, sed ἀπλωῶ, propter vaticinia, in quibus τὸ ἀλωῶς τὴ καὶ ἀπλωῶς, πάντοτε γὰρ ὅτι: quod scilicet verum & simplex idem sit.

Id quod & Phurnutus cum alijs multis recitat. At verò Chryſippus Apollinem dictum ait ab α, τὸ αὐτὸ, id est, non, particula priuatiua, καὶ πολλοί: quòd non multi, sed solus claritatem obtineat. quo modo & Latini Solem dixere, quòd solus luceat. Nam & Varro ait in libro de Lingua Latina. Sol, vel quòd ita Sabini, vel quòd solus ita lucet. Speusippus autem existimat, quòd ex multis ignibus eius vis constet, ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτῆς (σωιδωτος). Sed Cleanthes, quòd ab alijs atque alijs locorum declinationibus faciat ortum: hoc est Græcè, ὡς ἀπὸ δῆλων ἢ δῆλων τῶν τὰς ἀνατολάς περιουμένων. Cornificius verò Apollinem nominatum arbitratur ἀπὸ τῆς ἀπολλείας: quia intra circuitum mundi, quem Græci πόλεως appellant, impetulus, ad ortus refertur. Sunt qui dicunt, 10 ὅτι μὴ μὲν πολλῶν (σωαριθμοῦμενος): id est, quòd non cum multis connumeratur. Hinc etiam Sol dictus est, ut ait M. Cicero secundo de Natura deorum: vel quia solus ex omnibus sideribus est tantus: vel quia cum est exortus, obscuratis omnibus solus appareat. Iam verò Cotta Balbo respondens, ait: Cumque tu solem, quia solus esset, appellatum esse dicas, Soles ipsi quam multi à theologis proferuntur: vnus eorum loue natus, nepos Aetheris: alter, Hyperione: tertius, Vulcano, Nili filio, cuius urbem Aegyptij volunt esse eam quæ ἡλίον πόλιν appellantur: quartus, is quem Heroicis temporibus Achanto Rhodi peperisse dicitur, auum Lalyfi, Cameri, & Lindi: quintus, is qui Colchis fertur Aetan & Circeam procreauisse. hæc Cicero, & Arnobius. Sanè Hesiodus in Theogonia, solis & Lunæ matrem Theian nominat. quem secutus est 20 Pindarus in cuiuspiam hymni principio, ματὴρ ἡλίου πολυώνυμος θεῖα. hoc est, mater solis multinomia Theia. Alij Apollinem nominatum putant, quòd exanimet & perimat animantes, ὡς ἀπὸ λίνοντα τὰ ζῶα, cum scilicet caloris intemperie pestem immittit: vt in Phaethonte ait Euripides, & innuit Archilochus apud Macrobiū. Deniq; & inustos morbo ἀπὸ Μωνοβλήτους καὶ ἡλιοβλήτους, quasi insolatos dicas, appellant. & quia sunt solis effectibus effectus Lunæ in iuuando nocendoq; similes, ideo scæminas certis afflictas morbis σελωοβλήτους ἢ ἀπὸ τῆς ἡλιοβλήτους, quasi Luna ac Diana percussas vocant. Fuit cum putarem, quæ supra dicta sunt nomina, ita enumerari debere, vt μωοβλήτους, νυμφολήπῃους. Hinc etiam factum, vt arcu & sagittis Apollinis simulachra prædita sint: per sagittas, vt intelligatur vis emissæ radiorum. Porro & ipse idem Apollo auctor est publicæ 30 sospitatis, quam creditur sol animantibus præstare temperie: sed quia perpetuam præstat salubritatem, & pestilens ab ipso casus rarior est, ideo Apollinis simulachra manu dextera Gratiæ gestant, arcum cum sagittis sinistra: quòd ad noxam sit pigrior, & salutem dextera manus promptior largiatur. Hinc est quòd eidem attribuebatur medendi potestas: quia temperatus solis calor, morborum omnium fuga est. vnde Apollinem quidam, quasi ἀπαμῶντι, hoc est propellentem & auertentem morbos, cognominatum putarunt: quæ sententia congruit cum ijs, qui Latine ab appellendo deducunt, id est procul pellendo. nam & Apellinem pro Apolline veteres dixisse, testis est Festus. Hinc 40 & Athenienses ἀλεξικακῶν appellant, de quo Pausanias in Attica: Duo, inquit, Apollines pro templo, ex quibus alterum Leochares, alterum Alexicacum nomine Chalamis effinxit. id deo nomen inditum aiunt, quòd pestilentia morbus cum bello Peloponnesiaco in Attica grassabatur, oraculo Delphis reddito populum liberauit, vnde est illi nomen factum. Quidam malorum depulso- rem interpretati sunt, vt Apud Arrianum in VII gestorum Alexandri. Pausanias in Eliacis, Alexicacum vocatum ab Atheniensibus, apud Eleos Acesium nuncupari, eundemq; esse. Acesius autem πρὸ τῆς ἀκείσου δαίτης, ἢ ἀκείσου denominari, videri potest, quæ verba mederi & curare significant. sed & Lindij colebāt Λοίμιος Apollinem, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. eadem opinio sospitalis & medici dei in Romanorū quoq; sacris habebat. namq; virginēs Vestales ita indigitabāt: Apollo ἡμῖ, id est medice, Apollo Pæan. Cum ergo Solis sin- 50 duot

duo maximi effectus: alter, quòd calore temperato mortalium vitam iuuat: alter, quòd iactu radiorum nonnunquam pestiferum mortalibus immittit virus: duo eademque cognomina vtrique effectui apta esse videntur, vt sit ἡμῖ, id est medicabilis: qua voce & Orpheus in hymnis inuocat, & Sophocles, ἀπὸ τῆς ἡμῖ, id est à sanando: & Pæan, ἀπὸ τῆς παύσεως τὰς ἀνίασ, hoc est à sedando molestias. & in malo rursus ἡμῖ, ἀπὸ τῆς ἡμῖ, id est ab immittendo βέλος, id est sagittas: & Pæan, ἀπὸ τῆς παύσεως, hoc est à feriendo, vt ait Festus, quòd sagittarum ictu eum nocere putabant. est enim, vt dixi, παύσεως ferire. Alij, quòd remedium afferens morbis, finem faceret telis grauat. Phurnutus quoque, Pæana ait ideo vocari, siue 10 ἀντιφαστικῶς βλασφημῶς, id est deprecatiue, ne morbos immittat, neue immissum ab eo aera inficiat. siue quòd sit ipse sanitatis corporis causa, ob bonam temperiem ipsius ambeuntis aeris. Obtinuit tamen apud gentes vsus, vt cum sibi dari sanitatem precarentur, ἡμῖ, per ἡ Græcam literam enunciarent: ac si dicerent, medere Pæan. cum autem ἡ Pæan, per epsilon literam dicerent, cum aspiratione prioris literæ, significabant hoc dici in aliqua aduersa pre- catione, quasi dicerent, immitte Pæan, vel iace Pæan: qua voce ferunt Latonam vsam, cum Apollinem hortaretur impetū in Pythona serpentem facere, ipsumq; sagittis incessere, qua de re in nostris Poetis nō adeo diuersa ex Athenæo & Ter- 20 rentiano attulimus. hinc Claudianus,

20 *Implorat Pæana suum conterrita Delos.*

Sed hoc loco præstat afferre, quæ Macrobius de eisdem dei cognominibus persecutus est. hanc vocem, hoc est ἡμῖ, confirmasse fertur oraculum Delphicum, Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas, Theseo ad huc regnante. nanque inturos bellum, his ipsis verbis semetipsum auxiliatorem inuocari, hortariq; dixit. Apollodorus verò lib. XI V, de deis, ἡμῖ Solē scribit appellari, quòd per orbem Sol feratur, & eat: hoc est, ἀπὸ τῆς ἡμῖ κόσμος ἡδύται καὶ ἡμῖ. ἡμῖ, ait Hesychius, cum afflatu, Apollo dictus, ἀπὸ τῆς ἀφίσεως, id est missione sagittæ: cum tenui verò, ἀπὸ τῆς ἰάσεως, id est à medela. medicus enim deus est. Orpheus ad Musæum, καὶ ἡμῖ φοῖβε. Sophocles quoque in Oedipo tyranno, chorum 30 inducit ita exclamantem, ἡμῖ Delie Pæan. Sed & Bacchus hoc nomine dictus apud Athenæum lib. 8.

Ὀύλιος etiam Apollinem, ait Macrobius, deum præstantem salubribus cau- sis appellabant, id est, sanitatis auctorem. Menander scribit, Milesios ούλιος Apollini pro salute sua immolasse. Pherecydes Theseum ait, cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, vouisse pro salute & reditu suo Apollini Vlio, & Dianæ Vliæ. Scribit verò Strabo in XIII, ούλιος Apollinem vocatum à Delijs & Milesijs salutiferum, & Pæonium. Nam ούλιος idem est quod valeo. Hinc & ούλη, ci- catrix. Homerus in Odyss. ω. ούλέ τε καὶ μάλα χαίρει. hoc est, vale, atq; valde salue. Sanè contrario sensu Mars Vlios etiā dici videtur in Herculis scuto, γνὲ καὶ αὐ- 40 τῆς γνῶσφός οὐδ' ἡμῖ. id est, ibi & ipse spolia ferens Vlius Mars.

Libyſtinus, seu Libyſſinus Apollo, apud Pachynum Siciliae promonto- rium summa religione cultus. nam cum Libyci essent Siciliam inuasuri, ad id promontorium appulerunt: Apollo qui ibi colebatur, inuocatus ab incolis, immisſa hostibus peste, cunctis penè subita morte interceptis, Libyſtinus Apol- lo cognominatus est. Romanorum quoque continetur annalibus, similis eius- dem dei præsentia maiestas. nam cum ludī primò Romæ Apollini celebra- rentur ex vaticinio Martij vatis, carminèque Sibyllino, repentino hostis ad- uentu plebs ad arma excitata hosti occurrit, eoque tempore nubes sagitta- rum in aduersos uisa ferri, quæ hostes fugauit, & victores Romanos ad specta- cula dei sospitalis reduxit. hinc existimat Macrobius victoriæ, non pestilentia- 50 causa, ludos institutos Apollinares: oblitus, quòd dixerat prius, ludos inchoa- tos, cum ab hostibus aggredierentur.

Loxias etiam cognominatus est Apollo, tradente Macrobio ex Aenopidis sententia

sententia, quod per obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit: hoc est, *ὅτι ἐκπορεύεται τὰς λυγαὶς κύκλους ἀπὸ δνομῶν εἰς ἀνατολὰς κινούμενη*: quod etiā Phurnutus copiosius scribit. aut vt Cleanthes ait, quod flexuosum pergit iter: vel q̄ transuersos in nos à meridie immittit radios, cum ad ipsum nos simus septentrionales. Scribit verò Isaacius in Lycophronis ferme calce, q̄ *λύγαν φωνῶν*, id est obliquam vocem & oracula nobis edat. eandemq̄ simul, quam primo Aenopidis tradidimus, sententiam affert. Sed enim alij ferme omnes in oraculorum obliquitate & perplexitate referunt, inter quos Seruius, item Synesius de Sōnīs, & Pindari interpretes in Pyth. & Phurnutus.

Delius quoque Apollo cognominatus est, vt ait Macrobius, quod Sol luce sua cuncta *τὰ δῆλα*, id est clara & manifesta faciat. vel dictus à Delo insula notissima, in qua & natus & cultus, & oracula habita certissima reddebat. Tibullus in eleg.

Fulserit hic niueis Delius alitibus.

Sanè in limine Apollinis Delij inscriptos fuisse versus legimus, quibus edocerentur homines, qua herbarum compositione aduersus omnia venena vterentur. Delos autem insula inter Cyclades celeberrima est, vt apud Apolloniū Rhodium notant interpretes, sacra in primis Apollini, quæ & Asterie nuncupata à figura, item Ortygie à sorore Latone: tametsi in hoc variant scriptores. Delos & Cynthus vocata fuit, teste Stephano, vnde & Cynthi⁹ Apollo. dicta verò à Cyntho, Oceani filio. Quidam & montem Cynthum scribunt, vt Festus & Seruius, à quo & Cynthia Diana. Legitur præterea Callimachi poetæ hymnus in Delum, vbi de Delio Apolline multa, inter quæ & hoc:

Delius ex me, sed posthac dicitur Apollo.

Fuit & Epidelius Apollo, à vico prope Maleam nuncupatus, vbi Epidelij fuit templum, de quo hanc historiam legimus: Cum Menophanes Mithridaticæ classis præfectus Delum euertisset, expilatis donarijs, & Delijs in seruitutem abductis, barbarus inter eos quidam simulachrum dei in pelagus abiecit, quod ad Peloponnesi littora peruenit, & à Lacedæmonijs susceptum honorificè, nuncupatum est Apollinis Epidelij, quasi ex Delo venientis. Phanæum etiam Apollinem nuncupatum videmus, vel ab apparitione, vel quod eo nomine coleretur à Chijs: cuius Achæus meminit in Omphale, & Hesychius. Stephanus quidem *Φαίαι* promontorium Chij scribit, vnde Phanæus dicitur: sic verò *αἰαφαίνου*, hoc est, quod illic apparuerit Delos Latonæ. Macrobius *ἀπὸ τῆς φαίνης* deducit, quod quotidie Sol nouus appareat. Seruius grammaticus in secundo Georg. Phanæū montem ait vitibus consitum in promotorio Chij, dictum à Phaneo rege, cuius & Lucilius meminit. Sanè Phurnutus Apollinem scribit Delium & Phanæum denominatum, *ἀπὸ τῆς δηλεῦσθαι* id est à manifestando, quod videlicet omnia illustrat quæ sunt in mundo: sicut & Phanæi Apollinis fanum constructū, *αἰαφαίνουτος*, id est illustrantis omnia. huic verò id subsequitur, & Delon & Anaphen factas esse ipsi deo. Sanè in manuscripto Phurnuti codice Anaphæ⁹ Apollo scribitur, id quod conuenire perbellè videtur.

Phœbus appellatur, vt ait Cornificius, *ἀπὸ τῆς φαίνης βίαι*, quod scilicet vi feratur. plerique autem à specie & nitore dictum putant: alij quod à sordibus corpora purget. *φαίβω* enim est purgo, vnde *φαίβων τὸ καθαίρειν*, à quo Phœbus Apollo, vt Phurnutus, & in I I Argon. Apollonij scribunt interpretes. Alij Phœbum quasi *φαίβιος* dictum arbitrantur, à *φῶς* & *βίος*, id est à luce & vita. Sunt qui à Phœbe, matre Latonæ deriuant, id quod in allegorijs Homeri redarguit Heraclides Ponticus. Quod verò quidam tradunt, huic deo (quod ipse imberbis esset) primam barbam & capillum consecrari solitum, non eo inficias id aliquibus contigisse, nō omnibus. nam Achilles apud Homerum Sperchio fluuij deo vouerat. Sanè *κουροτρόφος* Apollo dicebatur, cui adolescentes capillos primum attondebant.

Ἀφελνέτι

Ἀφελνέτι Apollini Camarinenses, qui sacram Soli insulam incolebāt, rem sacram faciebant vtī deo, qui semper exoriens gignitur, quiq̄ ipse generat vniuersa seminando, fouendo, producendo, alendo, augendōq̄. Quidam non Argeneten, sed Argeneten vocarunt, vel Archegeten potius. Thucydides lib. 6. vbi de Sicilia agit: Græcorum autem primi Chalcidenses ex Eubœa transeuntes, cū Theocle illius deductore colonizæ Naxum incoluerunt, & aram Apollinis Archegetæ, quæ nunc extra urbē visitur, extruxerunt: vbi quoties è Sicilia soluunt, oracula petitori, primum sacrificant. Hæc ex Thucydide.

Lycij Apollinis plures accepimus cognominis causas. Antipater Stoicus Lycium Apollinem nuncupatum scribit *ἀπὸ τῆς λυγαίας νεοδαπιάντου φωτίζοντος ἢ λυγῆς*: id est, quod omnia albescant illucescēte sole. Cleanthes Lycium Apollinem appellatum notat, quod veluti lupi pecora rapiunt, ita ipse quoque humorem radijs rapit. Philostratus inducit in primo de Imaginibus, Palamedem loquentem contra Vlysem, qui iusserat lupos occidi: ille negabat, quod ipsos vt prelidium pestis Apollo immitteret. quare, inquit, Lycio ac Phyxio luporum & fugæ præsidij Apollini preces afferamus, vt feras suis tollat sagittis. Prisci quoque Græcorum primam lucem, quæ præcedit solis exortum, *λύκω* appellauere, *ἀπὸ τῆς λύκου*, id est à lupo. hodie quoque Lycophos dicitur: eandem & *λύκω* Homerus nec semel appellauit. quin & Latini videntur lucem à *λύκη* deriuasse. Quin idem ipse Homerus eam lucem, cum iam tum cernens lupo se in viam dare solet, *ἀμφιλύκω νύκτι* appellare videtur. Theon verò Amphylicen Solis exorium interpretatur. Sed & solem vocari hoc nomine *λύκου*, Lycopolitana Thebaidos Aegypti ciuitas testimonium esse potest, quæ pari religione Apollinem, itemque lupum, hoc est *λύκος* colebat: in vtroque Solem venerans, quia hoc animal rapit & consumit omnia in modum solis: ac plurimum oculorum acie videns tenebras nocturnas euincit. ipsos quoque *λύκος* à *λύκη*, id est lucē appellatos, aliqui putant. Pausanias varius est in Lycio Apolline interpretando. nam in Attica dictum ait à Lycio Pādionis filio, cui & Lyceum sacrum Athenis fuit. In Corinth verò, cum Danaus (inquit) cum Gelanore de Argorū imperio contenderet, Argiui eum lupo compararunt, & lupo taurum occidit: ideo Danaū sortitum fuisse Argiuorum dominatum, & existimasse Apollinem lupum sibi misisse, & propterea Lycij Apollinis templum construxisse. quam rem ille pluribus explicat. Idem tamen Pausanias vbi de Lyceo Athenarum agit: Lycius, inquit, deus appellatus est primum in Telmiffes, ad quos Lycus cum Aegeum fugeret, primum venit, vnde Lycij appellati dicuntur. Scribit Diodorus Siculus, Lycum cum in Lyciam venisset, templum Lycij Apollinis penes Xantum fluuium erexisse. Porro hic Lycius Apollo, Atticus. *λύκων* cum diphthongo in penultima à Stephano & Paus. scribitur. Fuit & Lycei Apollinis templum apud Sicyonios, hac causa constructum. Cum lupi eorum greges infestaret, ita vt nullum inde fructum perciperent, deus vbi lignum aridum fuerat, prædixit, vt eius ligni cortex cum carne lupis præponeretur: quod vbi fecissent, feræ gustates interiere. & propterea Lycio Apollini templum constructum fuisse, Paus. in Corinth. tradit. Lycij Apollinis, ait Festus, oraculū in Lycia maximè claritatis fuit, ob luporum interfectionem. Lycij meminit Vergilius,

Lyciæ iussere capeffere sortes. Idem,

Qualis vbi hybernæ Lyciam, Xanthiq̄, fluueta. &c.

Propertius,

—*Lycio vota probante deo.*

Quidam Pataræum etiam vocant.

λυκοκτόνῳ, Lycoctonos Apollo appellatur, hoc est, Lupicida, ex lege quapiā ab Atheniensibus lata, qua cauebatur vt qui in Attica lupi catulum occideret, talento donaretur: qui lupo ipsum, duobus, quod Aristophanis interpres scribit. Meminit Sophocles in Electra, & Hesychius. Aristarchus existimabat, quæ etiam sequitur Phurnutus, hunc deum sic nuncupatum, quia Nomius sit, id est pastora-

pastoralis, & pascuorū custodiam ipse deus gerat, dum scilicet lupos interimit. Est enim lupo Apollini sacer: id quod obseruandum est, cum lupo alij Marti attribuant, vnde & Martius à Vergilio est dictus.

Λυκηγενίτη, Lycegeneten Apollinem vocat Homerus, non quod in Lycia generatus sit, (nam recens admodum est fabula, vt ait Heraclides Ponticus in Allegorijs Homeri, neq; temporibus Homeri adhuc innotuerat) sed vt diem λικηγενίτην vocat, propterea quod δ' ηρ, hoc est diluculum generet: ita solem λυκηγενίτην dixit Homerus, quod matutine lucis ac splendoris auctor ipse sit. vel quod λυκηγενίτην progneret, hoc est annum, quem conficit Sol suo per XII signa Zodiaci cursu. Sed & aliam de anno Lycabante, seu Lycobante sententiam ex Aeliano & Macrobio in annis & mensibus, &c. docuimus: quæ vt hic reperatur, id monet, quod ibi parum emendatè legatur. Annum Græci λυκόβαντα vocant, idq; ea ratione, vt scribit Aelianus, quod erga lupo Sol amorem habere dicatur: eoque animalì Apollinem delectari ferunt, quod ipse in lucem editus feratur ex Latona in lupæ speciem imaginemq; conuersa. cuius sanè rei & Homerus meminit, cum Apollinem vocat λυκηγενίτην: ob eamq; rem lupi simulachrum in Delphico templo ex ære positum fuisse legimus. Alij non id propterea ibi positum aiunt, sed cum donaria ac oblata ex templo direpta fuissent, ea demum à sacrilegis defossa lupo indicauit: qui intra templum ingressus, vnum ex sacerdotibus, mordi cus vestem eius trahens, ad locum deduxit, vbi thesauri defossi fuerant, atque ita pedibus scalpēs effodit. Porro, versus Homeri, cuius meminimus, hic est, δ' ἄλλοι δ' ἀπόλλωνι λυκηγενίτην κλυτοτέφεον. Precare Apollinem Lycegenetem, arcu inclutum.

Λυκαργεὺς etiam Apollo vocatus, vt Diodorus scribit, & meminit Apollonius. Sed & Orpheus in hymno ad Apollinem,

Ἰλθε μάκαρ πόλιαν πτυκτόντι φοῖβε λυκαργεῦ. hoc est, Sancte veni Pæan Tityoetone Phoebe Lycoreu.

Legimus & Lycorem louem, apud Stephanum.

Cœlispicem Apollinem à Latinis inuenio nuncupatum, vel quod Cœlū, vel Cœliū conspiceret. nam à P. Victore in vrbis descriptione ad ædem Portuni Apollo Cœlispex constitutus est, in vndecima regione.

Latous Apollo à matre vocatus, & Latoius, & Latonigena, & Latonius: sicut etiam Diana. Horat. primo Carminum,

Fruī paratis & Valido mihi Latoe dones. Catullus, O Latonia maximi Magna progenies Iouis.

Vocatus & Latoides, Statius:

Tenuit reuerentia cædis Latoiden.

Sunt exempla horū apud poetas, & in primis apud Ouidiū in Metamorph.

Opfophagus Apollo, cultus ab Elæis: ac si dicas obsonatorem, & manduco nem. Huius facta est mentio à Polemone in epistola ad Attalum.

Epicurius Apollo, id est auxiliator, apud Phygaliā in Arcadia cultus, cui nomen inditū, quod in pestilentia tulisset opem, sed & alibi cultus, qua de re copiosius in Parrhasio.

Spodius Apollo Thebis cultus, cuius ara ex cineribus sacrificiorum constructa fuit, supra lapidem Sophronestera nūcupatum, vnde nomen illi: ibidem & oracula reddebantur. Paus. in Bœot.

Delphinus Apollo cognominatus, cui Theseus, vt Plut. scribit, Marathoniu taurum immolauit. Delphinus verò appellatus, quod Castalio Cretensi coloniam deducenti se obtulit ducem, delphini sub imagine. quin & nauem ei vsque ad Cryssaum Phocidis sinum præcessit: vnde Delphi etiam dicti, qui locum ab eo munitum tenuere, vel dictus, quod Pythona Delphina appellatū interemit. Sed & Delphinia Diana appellata fuit, & culta, vt apud Iul. Pollucē legimus. ait enim

enim lib. 8. Delphinum constitum ab Aegeo fuisse Apollini Delphinio, & Dianæ Delphinia, in eoque primum Theseum iudicatum fuisse, &c. Quare miror quosdam doctos non Dianam Delphiniam, sed Bellonam, scriptis prodidisse. Paus. in Attica de templo Delphini Apollonis, cum conderetur, & Theseo historiam recitat. nec multo post idem Paus. In Delphinio, inquit, iudicium fuit de ijs qui se iure interfecisse contendebant, in quod Theseus descendit, & absolutus est, cum Pallantem filiosque res novas molientes interfecisset. nam ante Thesei absolutionem, aut fugiendum, aut talionem subeundum fuit. Plutarchus in eo quo agit, terrestriane an aquatica prudentiora: Delphinium ait Apollinem vocatum, quoniam Delphinem tum emisit, quem secuti sunt Cretenses Cirrham vsque. Fuit & apud Aeginetas Delphinus mensis, Apollini Delphinio sacer, quo etiam mense ei sacrificium & rem diuinam faciebant. quisnam verò mensis is fuerit, non memini me legere: & propterea de eo scribere superfedii in nostro de Annis, mensibus, &c. Sed fortassis Thargelion erat, qui cadit in nostrum Aprilē. Porro quidam Delphion & Delphinion eundem faciunt. Delphion autem Apollinem ita describit Macrob. ideoque Delphion vocatum ait, quod quæ obscura sunt, claritudine lucis ostendit, εκ τῆς δηλεῦς ἀφανῆ, aut, vt placuisse scribit Numenio, quasi vnum & solum. ait enim, prisca Græcorum lingua δελφοις, vnum vocitari, vnde & frater, inquit, ἀδελφῶν dicitur, quasi iam non vnus. Quam ob rem tamen eum nonnulli reprehendunt. nam fratres dictos aiunt, quoniam ex eadem sint vulua & matrice nati: est enim δελφὺς ἢ μήτρα, id est vulua, vt Hesychius, Suidas, alij tradunt: nec Pollux tacuit. Aristotel. de Animalibus, interprete Gaza: Pars vuluæ interior, loci, & vterus appellatur, vnde vterinos dici fratres scimus. sic Græcè, ἡ ἀριστερὴ τῆς μήτρας τὰ μὲν ὕδατα καὶ δελφὺς, ὄθεν καὶ ἀδελφοὺς προσαγορεύουσι. Arpocation Delphi, seu Delphini potius Apollinis templum & iudicium constituit ex Demosthenis auctoritate. Pollux libro octauo Delphinium legit, quem plerique omnes secuti sunt. In eo iudicium primum Thesei habitum est, dum ille fateretur ab se quidem latrones interfectos, sed iure cæsos, &c. Tertium enim tribunal legimus fuisse ex Demosthenis sententia, Athenis in Delphinio, vbi ius dicebatur ijs qui cædem commisisse non negarent, sed iure eam fecisse contenderent.

Delphicus etiam Apollo est cognominatus. Ouid. Placuit tibi Delphice certè. Orpheus in hymno, Γέννη καὶ σμιθῶν, πτυκτόντι δελφικῆ μάτι.

Dictus verò à Delphis est, qui Pyrius, orbis vmbilicus, vt legitur in Priapeis. Hinc apud Varronem antiquus poeta: O sancte Apollo, qui vmbilicum certum terrarum obtines. quod tamen impugnat & exponit Varro pluribus in lib. de Ling. lat. & Phurnutus: sed & Strabo, quare dictus sit orbis vmbilicus, & Pindarus, & Laetantius grammaticus in Theb. & Claudianus, quod pluribus in nostris annotationum dialogis sumus executi. Delphicus igitur Apollo, à Delphorum oraculo notissimo: quod quomodo cœperit, primum scilicet à capra ostensum, tum à pastoribus, demum à Pythia virgine tādū oracula reddita, quoad ab Echecrate vna violata, statutū est, vt à vetere muliere, in habitu tamen puellæ, redderentur, in tripode sedente, lege XVI Diodori Siculi Bibliothecæ librum, qui hanc omnem historiam copiose describit. Delphicum verò hoc oraculum multis thesauris donariisque refertiss. legimus, adeo vt à Barbaris & Galis in primis deprædatum fuerit, & sæpe etiam arsisse, & ter quidem à Thracibus concrematum, prodit Eusebius. Herodotus etiam ab Amasi rege restitutum ait Delphici Apollinis templum, toto orbe terrarum celeberrimum, quinquies extractum, ac restauratum ad sua tempora, scribit Pausanias: & primum quidem ex lauri ramis è Thessalia deuectis, in specus modum exædificatum. Secundo ab apibus, ex cæra & alarum membranulis, ex quo πρῶτος nuncupatum: alij, à viri nomine πρῶτα. Tertio æneum conditum aiunt: quod mirum non videri de-

bere scribit, cum & eiusmodi alia legantur, & Chalciæcus Pallas. quo consumpto, quartum ex quadrato lapide Trophonius & Agamedes L. I. Olympiade extruxere. Quinto ab Amphycionibus instauratum, ex sacra pecunia, architecto Spintharo Corinthio, quod suo tempore Paus. durare scripsit. Libet hic Statij versus afferre, vbi de Amphiarai interitu agit, lib. 8. Theb.

Quicquid es, æternum Phæbo dolor, & noua clades
Semper eris, mutisq; diu plorabere Delphis.
Hæc Tenedon Cirrhamq; dies, partuq; ligatam
Delon, & intonsi claudet penetralia Branchi:
Nec Clarius hac luce fores, Didymæaq; quisquam
Limina, nec Lyciam supplex consultor adibit.

Quos versus libentius attuli: nam de Apolline plura continent. Triopius Apollo appellatus etiam, a Triopio (vt ait Stephanus) vrbe Caria, quæ a Triopo patre Erisychthonis denominata fuit, dicitur & Triopia. Hellanicus etiam Triopa dixit, a Triops, vnde posset aliquis commodè nomen deflectere, a voce vel aspectu triplici. Scribit tamē Diod. Sicul. Triopum Solis filium in Cariam ex Creta profectum, & ab eo promontorium Triopium nuncupatum. Ad Triopij quidem templum & celebritas & certamen celebrabatur, teste Herodoto in primo, ad quod è finitimis Doriensibus nemo admittebatur: quin etiā 20 & populares, si quando sacri legem transgrederentur, a communicatione ludorum excludebantur. In certamine quidem Triopij Apollinis victoribus ærei tripodes donabantur: quos tamen haud licebat victores asportare, sed deo ipsi in loco dono dare. Quare Agaficles Alicarn. victor spreta lege, cum tripodem extulisset, eius patria Alicernassus ex Hexapolis participatu amota fuit, & ex Hexapoli Pentapolis constituta.

Isenius Apollo dictus, teste Paus. in Bœot. ab Ismeno colle ad dextram portam Thebarum, ad cuius ingressum Minerua & Mercurius erant, qui προνοοι appellabantur, id est, pro templo positi. horum alterum Phidias, alterum Scopas fecisse dicuntur. Est & fluuius Ismenus, ab Ismeno Apollinis & Melia filio dictus. 30 Ad Apollinis Ismenij ingressum lapis fuit, δειφος μαιδης, id est Currus Mantus dictus, super quo Manto Tiresia filiam sedisse tradunt, vt est apud Pausan. Stephanus Apollinem Ismenium vult appellatum fuisse a fluuio, non a colle. meminit & Hesychius. Scribit lib. 1. Herodotus, ad suam ætatem in templo Apollinis Ismenij fuisse Cræsi regis donaria ex auro solido. Idem lib. 5. ait se in eodem templo vidisse Cadmeas veteres literas, in tripodibus quibusdam incisas. eius verò templi sacerdos, vt Pausanias scribit, Daphnephorus, hoc est laurifer cognominabatur, quem forma & genere insignem quotannis sacrabat.

Ptoos Apollo cognominatus, a Ptois Thebanis montibus, qui a Ptoos Athamantis & Themistus filio dicti sunt, vt A sius poeta cecinit apud Paus. dabantur 40 verò ibi responsa certissima. Ptoi Apollinis meminit Herodotus in septimo: Ad fanum, inquit, Apollinis Ptoi, quod Thebanorum est, situm supra paludem Copaiden ante montem, prope urbem Acrephiam. Meminimus & nos in tertio de Poetis dialogo. Ptoon quoq; Lycophron Apollinem appellauit, cuius filium dixit Hectorem. Idem Stesichorus, & Alexander Aetolus. Quidam non a monte nomen inditum Ptoos putant, sed ex formidine a fero sue Latonæ iniecta, cum Dianam & Apollinem peperisset: vnde Ptoos Apollo, & Ptoos Diana vocati sunt, vnà cum matre, οτι ἐπιήθη, id est, quod pertimuit. De Ptoos verò monte tricipite, scribit Strabo lib. 9. Homerumq; aduocat ita dicentem,

Και ποτε τὸς τελευτᾶν οὐκ ἔμελλεν ἀποδιδόναι κατὰ
Κρόνου quoq; id est Lucrionem Apollinem seorsum a Mercurio cognominatum lego, quod oracula ad lucrum daret. Certè legimus etiam Pythiam pecunia corruptam, oracula reddidisse & Philippo, & alijs.

Παρθίου

Παρθίου, id est Patrium Apollinem cognominauerunt antiqui, non a propria gentis vnus aut ciuitatis regione, sed vt auctorem, quod pro generandis omnibus præbuerit causam, vt apud Macrobius canit Orpheus,

παρὸς ἔχοντα νόον, καὶ ἐπιφύρα βέλιν. hoc est,
Consilium prudens & mentem patris habentem.

Scribit in Attica Pausanias ædem huius dei Athenis fuisse, iuxta quam multe erant picturæ historiarum ab Euphranore pictæ. Est & apud Arpocratiōnē huius dei mentio, ait enim, Athenienses hunc venerari cōmuniter ab Ione, qui Atticam incoluit, vt dicit Aristoteles, & ab eo Athenienses Iones appellatōs: & Apollinem patroum apud ipsos cognominatum. Plato in Euthyphrone: Cæteris, 10 inquit, Atheniensibus, est patroum Iupiter. Nō est, inquam, apud Ionas talis cognominatus, neq; apud eos qui ex hac vrbe manarunt, neq; apud nos, sed Apollo patroum propter Ionis generationem, & c. Aristophanis verò interpretes Patrium Ionem, Patriumq; Apollinē ideo Athenienses cognominasse ait, quod omnium primi eos deos & ea regione exceperint, illisq; per singulas tam curias quam populos & cognationes sacra fecerint: & Apollinē quidem vt patrē cultum, quod Creusam Erechthei filiam vxorem duxisset, ex qua natus est Ion, a quo ipsi Iones appellati. Patroi Apollinis & Apollonius meminit. Et huc quoq; Vergiliū respexisse volunt, cum cecinit, Patriasq; obruncat ad aras. alij tamen potius Iouis 20 Herci designari a poeta aram putant, vt ibi dictum est.

Nomium Apollinem cognominarunt antiqui, ait Phurnutus & Macrobius, non ex officio pastoralis, vt habet fabula, per quam fingitur Admeti regis pecora pascisse: sed quia sol pascit omnia quæ terra progenerat. vnde non vnus generis, sed omnium pecorum pastor canitur: vt apud Homerum non modò boum pastor, sed & equorum fingitur. Eius præterea ædes, vt omnium pastoris, fuerunt apud Camirenses ὠπιωνίης, id est opilionis: apud Naxios ποιμνίης, id est pastoralis: itēmq; deus ἀρνουμάης, id est agnorum custos colebatur, & apud Lesbios ναπούς. & pleraq; eius cognomina fuerunt per diuersas ciuitates & gentes, ad pastoris officia pertinentia: quapropter vniuersi pecoris antistes, & verè pastor ab antiquis putabatur. Sed enim magis poetæ, & poetarum interpretes ei adhæsero 30 opinioni, vt Nomius appellaretur Apollo, quod Admeti regis, diuinitate priuatus, armenta pauerit: πῆλ' ἄρ' ἴμας (vnde & Vergilius, Pastor ab Amphryso) est nūcupatus, quam opinionem Callimachus in hymno etiam est executus. Phurnutus etiam a pastoralis cura Nomium nuncupatum tradit. interpretes verò Pindari a cantu, id est ἀνομῆ, dictum putauerunt. Sunt qui ideo Nomium vocatum tradant, ob legum nimiam seueritatem, quam Arcadiæ rex illis populis intulerit, vt Cic. in tertio de Nat. deorum: & Nomionem, non Nomium dicere videtur. Sanè & Agræum, ἀγραιῶν, id est agrestem Apollinem vocatum, etiam legimus in commentarijs Pindari, & item apud Paus. in comment. in Apollonium ἀγραιῶν, quod & in Aristæo scripsimus.

40 Pythius Apollo nuncupatus, vt notissimum est. Propertius:
Pythius in longa carmina veste sonat.

Dictus a Pythonē serpente, Apollinis sagittis confecto, cuius fabula ab Ouidio in Metamor. planè descripta est. Et perpulchrè ab Hygino in fabulis cap. C L. Sed Aelianus in Varia scribit: Ferunt apud Thessalos Apollinem Pythium ex Iouis mādato seipsum expiāsse, cum Pythonem draconem sagittis occidisset, adhuc Delphos quidem custodiētē, cum illic esset oraculum: hæc Aelianus in III. qui & in secundo sic scribit: Apollinem Pythium, inquit, Aristoteles a Crotoniatis Hyperboreum appellari. Et illa addit, qd eodem die, eodemq; tempore Me 50 raponti vilus est a multis, & Crotonē in certamine surrexit, vbi & Pythagoras alterum femur aureum ostendit. Sanè Hyperborei Apollinis meminit & ser. libr. III. Aeneidos, his fermè verbis, super eo carmine Vergiliano,

Et nati natorum, & qui nascentur ab illis:

Hic versus, inquit, Homeri est, quem & ipse ex Orpheo sustulit: item Orpheus ex oraculo Apollinis Hyperborei. Porro & Abarim vatem ab Apolline Hyperboreo sagittam accepisse legimus, qua miracula conficiebat, vt planius ostendimus ex diuersis auctoribus, in tertio de Poetis Dialogo. Sed a Pythio quidem Apolline Pythia vates Phœbas dicta, quæ oracula & responsa dabat, de qua præter alios, Diod. Siculus libro 16. Bibliothecæ copiose differit. Si verò quo pacto numen conciperet, vis scire, lege Iablichum, & Origenē in septimo aduersus Celsum Epicureū, id maxime ridentem, mulierē numen concipere per eas partes, quas conspiceret nefas pudens vir ducat. Ioan. autem Chrysostomus: Traditur, inquit, hæc Pythia fœmina fuisse, quæ in tripode sedens, expansa malignum spiritū per inferna emissum, & per genitales partes subeuntem excipiens, furore repletur, ipsaq; resolutis crinibus debaccharetur, ex ore spumas emittens, & sic furoris verba loquebatur. Libet tamen hoc tibi loco altius repetere, quæ de Pythia aliàs notauī. Scribit igitur Plutarchus, stultum esse, & admodum puerile, putare deum ipsum, sicut ἐγγαστριμύθος, id est ventriloquos spiritus, Eurycleas quondam, nunc Pythones appellatos, subire corpora vatum & diuinantium, & ore ipsorum & vocibus, vt organis, i. instrumentis vtentes respondere: qui si sese misceret vlibus humanis, grauitati parceret, neq; seruaret dignitatē, & virtutis suæ magnitudinem. Hæc ferme Plut. De Euryclia etiā Aristophanes in Vespis, *μυσοσίμυθον τὴν εὐρυκλίαν μαρτυροῦντα δαίμονα*: Imitans, inquit, Euryclie vaticinium, & sententiā in alienos ventres immittens, comœdias multas fundi. meminuit & Euryclia Plato in Sophista. Hefychius ita ferme scribit: ἐγγαστριμύθος, hunc (inquit) aliqui ἐγγαστριμύθας, seu εὐρυκλίαν vocant, q̄ ventre scilicet & pectore vaticinetur, qualis fuit Euryclea. vnde & vatum genus Eurycleis dicitur, & ἐγγαστριμύθος. Erasmus in suis prouerbijis videtur Eurycleæ ἐγγαστριμύθος legisse, ab astris videlicet futura & vera prædixisse, cum ἐγγαστριμύθος potius legendum sit. Sed incidisse ipsum puto in deprauatos codices, post tamen se ex Suida videtur corrigere. Hermolaus peius errare visus est in suis in Pliniū Castigationibus, qui γαστέρα pro vase accipit: & de ea diuinatione intelligit, quæ per vasculum etiā hodie a superstitionis fiat, qualis Lecanomantia, & Coscinomantia. Sed præter ea quæ de Engastromythis ex Plutarcho & alijs dicta sunt, sacra quoq; Hebræorū hist. lib. Regum primo, vbi LXX interpretes nec semel, quod latine scriptum est mulier quæ spiritū Pythonis haberet, γυνὴ ἐγγαστριμύθος habent. D. Augustinus, & alij, Ventriloquos vocant. Sed quid vetat, postquam in hæc incidimus, in studiosorum adolescentū gratiam, hic nuda nomina breuissime ascribere, quæ de eiusmodi superstitionis vaticinantium generibus aliàs collegi? Post hos inquam ventriloquos, legimus & Thymomantes, qui & Psychomantes vocantur ab Hefychio, qui animi furore vaticinantur: item Thyoscopos, qui per sacra quædam diuinant. Sunt & qui per ignē, qui Pyromantes vocantur: & Pyromantia, Ignispicina dicta, cuius auctor Amphiaraus, si non potius malus daemon. Fuerunt et qui per ignes incederent, vt vates Eueclus: qui ideo ἐμυροκλάται cognominati sunt, vt in Italia Hirpini. Diuinationo verò quæ per aquam fiebat, si non & hoc tempore fiat, Hydromantia nuncupata est: quæ ex fontibus, *πηγομαντία*, & ex his vates *πηγομαντίαι* & *νυμφόληπτοι* dicitur. est & quæ per farinā & eiusmodi alia fiat, Aleuromantia & Alphetomantia dicta: & quæ punctis & lineis quibusdam, quæ Geomantia: item quæ ex speculis, Catoptromantia. addunt & nonnulli Astragolomantia, quæ ex astragolorum iactu exercetur: & quæ ex caseo, eiusq; dispositio ne fit, Tyromantiam. & quæ ex fumo fiebat, *καπνομαντία*, ex auibus, hoc est Auguria & Auspicia, *διωνοσκοπία*, & Alectryomantiam. & ex extis, qua maxime Fetrusci in Italia valuerunt, Haruspicinam, & Extispicium. Item per cribra diuinationes, quæ Græcè Coscinomantia. & ex securibus, quæ dicta est Axinomantia: & ex pelui, quæ Lecanomantia: & ex herbis, quæ *βοτανομαντία*, & in primis hæc sagarum & veneficarum mulierum est: item ex mortuis & cadaueribus, vmbriq; Necromantia

Necromantia & Necyomantia & Sciomantia: ex astris quoq; & stellis: Astronomia, & Asteroscopia, in quibus Chaldei peritissimi fuisse traduntur: ex aere, Aeromantia: ex Nubibus, Nephelomantia: id est, ex imaginib; quæ in nubibus plerūque videntur, quare aliquos vsos, in secundo de Poetarum historia prodidi. Fuit ex aspectu præterea, & fronte, totoq; corporis filo & natura, Metoposcopia, & Metopomantia, Physiognomia, Prosoposcopiaq; ex manuum lineis, signisque, Chiromantia. item ex numeris, quæ Arithmantia vocat: de qua in Poetis, in Nicomachi vitæ pleraq; præterea ex piscibus, Ichthyomantia: quæ & Apuleio obiecta fuit, vt ex Apologjs eius videmus, & ex Aeliano. Ex palpitatiōne quoque membrorum, & particularum, cum scilicet saluunt, quod palmicum auguriū vocatur. Fit & diuinationo ex insomnijs, & somniorū coniectura ac iudicio, quæ Oniromantia, & Onirocrisis, in qua Telmissi excellere: vnde Onirocritici libelli, Artemidori & Synesij, & cætera diuinationum genera, quæ pertinent ad visa, portentā, ostenta, omīna, prodigia, fulgura, fulgetras, & fulmina: itē quæ ad sternutamenta. de quibus omnibus ad hæc vsq; tempora, in tanta fidei nostræ luce, si Deo placet, reperiuntur qui operam & dent assiduam, & in his etiam libros edāt. Sed iam de his plus etiam quam satis. Ad Pythium Apollinem redeo, a quo & ludī dicti Pythia, in victoriæ memoriam instituti, ita Ouidio canente:

Hunc deus Arcitenens, &c.

Perdidit effuso per vulnera nigra veneno.

Noue operis famam possit delere vetustas,

Instituit sacros celebri certamine ludos,

Pythia perdomiti serpentis nomine dictos.

& reliqua.

His verò ludis præmiū pecunia primū, deinde corona fuit. Sed & nō vno in loco Pythia agitata fuisse compēri. nam & apud Megarenses & Sicyonios instituta legimus, in commentarijs Pindaricis. Sanē nec tē lateat, Pythonem hunc serpentem etiā Delphinum vocatum, vt Aelius prodit. Alij, inter quos Callimachus poeta est, serpentē aiunt oraculū custodiuisse: vnde & Apollo ipse Delphinus dictus est, vt alibi ostensum. Illud præterea addo, Pytho & Delphos eandē urbem significare: vnde & Pythius deus & Delphicus. Sed cum plurima de Pythone physice tradantur, ego hic breuiter ex Macrobio desumpta nōnulla referam. Latonæ igitur parituræ luno dicitur obstuisse: sed vbi tandem partus effusus est, draconē ferunt, qui Python vocabatur, infantū cunas inuasisse, Apollinemq; in prima infantia sagittis belluā confecisse. quod ita intelligendū est. Post Chaos, cum primū cœpit confusa deformitas in rerum formas & elementa nitescere, terraq; adhuc humida substantia in molli atq; instabili sedē nutaret, conualescente paulatim æthereo calore, atq; inde seminib; in eam igneis defluentib; hæc sidera esse edita antiqui illi gentium philosophi credidere: & solem maxima caloris vi in superna raptū, Lunam verò humidiorē & velut fœminēo sexu, naturali quodam pressam tēpore, inferiora tenuisse, tanquā ille magis substantia patris constet, hæc matris. Siquidē physici Latonam volunt terrā videri, cui diu interuenit luno, ne numina quæ dicta sunt, ederentur: hoc est aer, qui tunc humidus adhuc, grauisq; obstabat ætheri, ne fulgor luminum per humoris aerei densitatem, tanquā ex cuiusdam partus progressionē fulgeret. Sed diuinæ prouidentia vicit instantia, quæ creditur iuuisse partum. Ideo in insula Delo, ad confirmandam fidem fabulæ, ædes Prouidentia, quam *νόον προνοία* appellabāt, adhibita religione celebrabat: & propterea ea insula Delos vocata, quia ortus & quasi partus luminum omnia facit *δὴλα*, i. aperta & clara. hinc Plutarch. in Problem. apud Delphos, ait, tres Enneateridas celebratas fuisse, quatuor vnam *σημείων* vocabant, quæ in imitatione pugne videbatur, quam Apollo aduersus Pythonem habuisse dicitur. alteram Heroidem, tertiam Charilam vocabāt: de quibus omnib; ipsum lege Plutarch. qui eas tres celebritates exponit. Sedenim vt rem nostram sequamur, ratio quæ de nece Pythonis est, qui *ἄρ' ἔτι πύθιας*, id est a putrescēdo dictus

est, naturalis existimatur, vt scribit Antipater Stoicus. nam terræ adhuc humidæ exhalatio, in superna meando volubili impetu, atque inde sese, postquam calefacta est, instar serpentis mortiferi in inferiora reuoluendo, corrumperebat omnia vi putredinis, quæ non nisi ex calore & humore generatur: ipsumque Solem densitate caliginis obtegendo, nebula videbatur quodammodo lumen eius eximere. Sed diuino radorum feruore tandem velut sagittis incidentibus extenuata, exiccata, enecta, interempti Pythonis ab Apolline fabulam fecit, quam Ouidius luculenter in Metamorph. exequitur, & Claudianus in præfatione his versibus in Ruffinum,

*Phœbeo domitus Python cæm decedit archæ,
Membræq; Cyrrhæo sudit anhela iugo,
Qui spiris tegetet montes: Mauriæ hiatu
Flumina, sanguineis tingeret astra iubis, &c.*

Hinc ab Orpheo in hymnis Apollo est cognominatus *πυθωνεύς*, id est Pythonicida. Sunt & aliæ aliorum rationes, quas ego ne prolixior sim, missas faciā: sed te vt varietate detineam, ex diuersis etiam etymologiam recensero. Pythiū igitur, quidam, quos inter Phurnutus est, dictum autumant, *ἐκ τῆς πυθωνίδου*, hoc est, ab interrogando & perscrutando, quod videlicet ad Pythium deum sectandi oraculi gratia mortales proficiscerentur. Quam opinionem Macrobius impugnat: Non, inquit, Apollo Pythius *ἐκ τῆς πυθωνίδου*, id est, a consultatione oraculorum dictus a physicis existimatur, sed *ἐκ τῆς πυθωνίδου*. i. a putrescendo, quod nunquam sine vi caloris efficitur. Alij dictum putant a loco seu vrbe *πυθωί*, apud Delphos, vel Delphis ipsis, quæ primò Nape, dein Petroessa, postea Crissa, deniq; Pytho appellata est: qui locus, ait Phurnutus, dictus est *ὄμφαλός τ' γῆς*, id est terræ umbilicus, iuxta illud in Priapeis,

Delphi Pythius orbis umbilicus. quod tamen Varro & simul Phurnutus impugnant, quod *ὄμφα*, id est diuina vox ibi funderetur, a qua voce & Panomphæus Iupiter dictus, vt in Ioue Delphico plenius ostensum est. Porro Phytius id est *φύτιος*, Sol ac Iupiter dicti, teste Hesychio, nisi corruptè legatur. sane & Pythæū Apollinem etiam cognominatum apud Hermionenenses legimus, vt Pausanias auctor est, qui ait Pythæi nomen ab Argiuis acceptum. nam ad hos Apollinis filium peruenisse memorant, id quod est a Telephilla poetria proditum. Sed demum quoniam hæc Pythica Apollinis sententia habetur, Cognosce te ipsum: hoc est, *γνώθι σε αὐτὸν*: libet etiam hic in studiosorum gratiam afferre, quæ ex Stobæo didici, ex Porphyrii philosophia excerptis. ait enim, illud sacrū fuisse præceptum in Pytho quod siue (inquit) Phemonoe hoc ad omnes res humanas vtilissimum deprompserit, siue Panarthea Delphi filia, siue Biantis, vel Thaletis, vel Chilonis seu anathema quodpiam ex inspiratione diuina effusum: siue, vt Clearchus tradit, Pythius ipse deus Chiloni ita responderit interroganti quidnam tandem hominibus optimum esset: siue etiam ante Chilonem in templo illud ipsum inscriptum fuerit, vt Aristoteles alijsq; plures existimant. vnde subdit, certissimum esse, hanc ipsam sententiam a Deo quidem vel ortam esse, vel non sine Deo. & hæc quidem breuiter ex Stobæo, meis verbis.

Cynthius Apollo vocatus, vt notissimum est, a monte Deli, vt Festus scribit. dicta est & Cynthia Diana: vt illud est poetæ,

Cynthius impositis temperat articulis.

Atq; ideo hæc paucis explicui, quoniam poetis cantatissima.

Didymæus quoq; Apollo dictus, multaq; veneratione cultus. idem & Milesius, quod eius celebre fuerit sanum apud Miletum. Orpheus in hymno,

Βάκχιε, καὶ δίδυμοί ἐναοργεῖ, Λεξία, ἀγρίε.

Scribit Macrobius Didymæum appellatum, quod geminam speciem sui nominis præferre putaretur, illuminando formandq; Lunam. nam *δίδυμοι* gemini dicuntur

dicuntur. etenim ex vno fonte lucis, gemino sidere, spacia diei & noctis illustrantur. vnde & Romani Solem sub nomine & specie anni, Didymæi Apollinis appellatione venerabantur, vt ait Macrobius. Pomponius Melade Ioniam a gens: Primum, ait, a Possideo promotorio inflexum inchoans, cingit oraculum Apollinis, dictum olim Branchidæ, nunc Didymi. Strabo item libro decimo-quarto: Post Possideum, inquit, in Asia fuisse Milesium oraculum. Apollini Didymæo sacrum, apud Branchidas, ad octodecim stadia ascendenti: idq; a Xerxe incensum fuisse, vt etiam reliqua templa omnia, Ephesio excepto: et paulò post subdit: Hoc loco de Brancho & Apollinis amore conficta est fabula. vnde mirum est, virum doctum & polyhistora, Dindymæum hunc Apollinem appellasse. Sozomenus in historia, vbi de Licinij interitu agit, huius oraculi ita meminit: Denique etiam Græci dicunt, tunc eum expertum diuinationem Milesi Didymæi Apollinis, eique consulenti de bello, respondisse deum per hos Homerij versus:

*O senior, seruat iuuenis te miles in armis,
Te dure excipiet senium, & tua vita soluta est.*

In vulgatis Sozomeni excerptis pro Milesij & Didymæi, Latinus interpres parum hoc tenens, Milesij & Gemini interpretatus est. Milesij quoque oraculum Apuleij meminit in quarto de Asino, in Psychæ fabula. Apuleij verba apposui, parum aptè ab interpretibus exposita. hæc autem sunt: Sed infortunatissimæ filia miserimus pater, suspectatis cœlestibus odijs, & iræ superum metuens, dei Milesij vetustissimum percunctatur oraculum, & tanto nomine precibus & vitis ingratæ virginis petit nuptias & maritum. Sed Apollo quanquam græcus & Ionicus, propter Milesiæ conditorem sic latina sorte respondit. Hæc ille. Non refello interpretes, sed ego ita expono: propter Milesiæ conditorem, nō dictum de vrbe intelligo, nam cur ideo Latine respondisset: sed ad fabulam Milesiam refero, quam scribebat Apuleius, vt ille statim a principio Operis proposuit: & ad Apuleij personam refero, qui Latine Milesiam fabulam scribebat. Citatur verò & hoc oraculum cum ab alijs, tum etiam a Lactantio Firmiano libro quarto, super Christo.

Hecatombæus Apollo ab Atheniensibus dictus, a quo Hecatombæa celebratas, & certamen, vt Hesychius scribit, de Hecatombæone verò, primo Atheniensem mense, abundè in lib. de mensibus, annis & reliquis actum est, item & in Iouis cognominibus.

Μίθρας καὶ μίτρας apud Persas Sol, & eorum primus deus, vt ait Hesychius. Mithras, vt Osthanes, & ab eo Lactantius grammaticus, in antro colebatur, cuius simulachrum fingebatur leonis vultu, habitu Persico cum tiara, ambabus manibus reluctantis bouis cornua retentare: quo significabatur, Lunam ab eo lumen accipere, cum incipit ab eius radijs segregari. ipsa enim indignata sequi fratrem, occurrit illi, & lumen subtexit, obscuratque. ideoque in antro esse dicitur, quia eclipsin patitur, id est Mithras: ideo leonis vultu, quia Sol leonem signum principale habet: vel quod, vt leo inter animalia, ita Sol inter sidera excellit. Luna verò, quod tauro propius adhæreat, vacca, id est boue figurabatur. Sed hæc confuse licet & implicite, pluribus tamen explicare visus est Lactantius, in eius hymni extremis versibus ad Apollinem, qui legitur in primo Statianæ Thebaidos:

*Adsisò memoy hospitij, Iunoniaq; arua
Dexter ames, seu teroseum Titana vocari,
Gentis Achemenia ritus, seu præstat Osirin
Frugiferum, seu Persæi sub rupibus antri
Indignata sequi torquentem cornua Mithran.*

Claudianus ita quoq; cecinit:

—Defixaq; hospite pulchro

*Perfides, arcanum suspirauere calorem,
Thuris odorata cumulus, & messe Sabæa
Pacem conciliant aræ, penetrabilibus ignem
Sacratum vapuere adytis, rituq; iuuenos
Chaldæo strauere magi: rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaq; pelli,
Et vaga testatur voluentem sidera Mithram.*

Mithræ meminit Strabo & Suidas. item Martianus ad Solem: Memphis, inquit, veneratur Osirin, Dissona sacra Mithran. In Persidis montibus Zoro- 10
aster primus antrum floridum Mithræ dicasse fertur, prope fontes: ex quo post-
ea mansit religio, vt vbicunque coleretur, antrum vel specus similiter eius tem-
pli loco statueretur. Scribit D. Hieronymus ad Athletam: Antè paucos annos
propinquus vester Gracchus nobilitatem patriciam sonans nomine, cum præ-
fecturam gereret vrbanam, nonne specum Mithræ & omnia portentosa simu-
lachra subuertit? Porphyrius quoque in commentario antri Nympharum ex
decimatercio Odyss. Primum, inquit, Zoroastres apud Persas, vt narrat qui Mi-
thræ historiam multis voluminibus scripsisse traditur Eubulus, naturalem spe-
luncam & fontibus scatentem in proximis Persidis montibus consecrauit in ho-
norem rerum omnium auctoris, parentisq; Mithræ, vt per speluncam quidem 20
mundum significaret fabricatum à Mithra: per alia verò quædam intus con-
gruis interuallis disposita, elementa & plagas mundi deliniaret. & paulò post
subiungit: Mithræ verò congruum assignare locum ad æquinoctia: quapro-
pter gladium fert arietis, qui Martium animal est: inuehiturque tauro Vene-
reo, quòd scilicet vt taurus, sic & Mithras generationis dominus sit. hæc ibi
Porphyrius philosophus. Scribit Origenes Adamantius libro sexto, aduersus
Celsum, de Mithræ sacris, ipsius Celsi verba afferens in hunc modum: Hæc quidẽ
Persarum disciplina ostendit & Mithræ sacra, quæ apud hos sunt, & in his duplex
circumactio stellarum prætenditur, fixarum, errantiumque, & per has animæ
transitus. cuius in rei argumentum scala erigitur altior, in ea septenæ sunt portæ: 30
ex plumbo prima, secunda ex stanno, tertia ex ære, ex ferro quarta, quinta ex
nomismatis corio, ex argento sexta, septima ex auro constat. Primam Saturni
esse statuunt, plumbo astris tarditatem significante: Veneris secundam, cui &
stanni quum splendorem, tum mollitiem comparant: tertiam Iouis, vt æreis
gradibus solidissimam: Mercurij quartam, operum enim omnium & negotio-
rum tolerantissimum, lucræque factitantem, callidum insuper & eloquentem,
Mercurium dicunt: Martis quintam, ob inæqualem admixtionem, & va-
riam: sextam Lunæ, argenteam: Solis septimam, quæ aurea sit, perinde at-
que astrorum hæc imitetur colorem & cœli. Hæc vel Celsus, vel Origenes, qui
& alibi huius dei Mithræ meminit. Porrò à Mithra, mithriaca sacra dicuntur 40
apud Lampridium in vita Commodi: quæ qualia essent, dum explicare Cri-
nitus satagit, mihi causa fuit, vt historiam altius multo repeterem. Suidas: Mi-
thram, inquit, existimant Persæ solem esse, cui & multas consecrant hostias. ne-
que quisquam eius sacris initiari potest, nisi per quosdam gradus conuicij: qui-
bus ostendat se & sanctum, nec perturbationibus affici. Consona Tertullia-
nus in libro de Corona scribit, ait enim: Mithræ miles cum initiatur in spelæo,
in castris verè tenebrarum coronam interpolitò gladio sibi oblarum, quasi mu-
nus martyrij, &c. D. quoque Gregorius Nazianzenus in priore in Iulianum
Cæsarem oratione Mithræ meminit, quò loco qui Græcè eius collegit histo-
rias: mithra, inquit, id est Sol, cui celebritates fiunt, & in primis à Chaldæis, 50
cui deo qui volunt initiari, duodecim contumelijs afficiuntur, & per verbera,
calorẽ, frigus, & alia huiusmodi, vnde à Theologo, inquit, hæc cõtumelia vocat
ἡ δὲ κολασίς, quòd scilicet iuste ea pœna afficiant. verba hæc sunt: Neq; Mithræ
apud

apud nos cruciatus, & iusta supplicia, his quibus talibus sacris persuadetur. Mi-
thræ meminit & Procopius. Hæc igitur ipse sacra Mithriaca puto, quæ homici-
dio Commodus polluit, vt est apud Lampridium. Zoroaster, vt est apud Plutar-
chum in Isidis & Osiridis libro, tres in primis deos constituit: primum Oromaz-
on, bonum: alterum Aramanum, malum: illum luci, hunc obscuritati similem:
tertium verò, id est *μειριτω*, quem Mithran appellauit. Agathius lib. 2. hist. de Per-
sarum moribus & religione agens, inter multa quæ recenset, eos ait duos deos,
vt Manichæos, constituere, quibus & barbara nomina pro sua lingua imposita
sunt. Bonum nanque deum, siue creatorem, Ormisdatin dicunt: Arimanes, per-
10 niciofo ac malo dæmoni est apud hos nomen. Sed enim apud Stobæum lego
nomen huius dei, non Oromazen, sed *ἀρομαζωδαν*. Maximum enim deorum Ma-
gos ait vocare Oromagdan, cuius aiunt corpus luci simile, animam verò verita-
ti. Sed vt ad Mithram redeam, scribit Duris in septimo histor. apud Athenæum,
Persarum regibus vno tantum die permitti, vt ebrij fiant, quò Mithræ deo sacra
fierent. Est & apud Dionem in hist. Tiridaten regem Neroni dixisse, se perinde
ac Mithran eum adoraturum. Xenophon in Oeconomico ita Cyrum iurantem
inducit: luro, inquit, tibi ò Lysander per Mithran, quem nos omnium deorum
maximum habemus. D. etiam Epiphanius in lib. contra hæreses 3. de Marcione
agēs, qui sacram scripturam corruppebat: Dixit, inquit, quidam proprius ipso-
20 rum poeta, Cretenses semper mendaces, malæ bestia, ventres pigri: per quæ ver-
ba Epimenidem indicat, veterem philosophum, & templi Mithræ siue Solis
apud Cretenses sacerdotem. hoc quidem Epiphanius, quibus ex verbis colligi-
mus, non apud Persas solum, & Chaldæos, sed alibi etiam Mithram cultum fu-
isse, quin & Mithræ quoq; templum fuisse Alexandriæ, & sacra summo cultu ex-
hibita: id quod notauimus in Tripartitæ hist. libris.

Philesius Apollo etiam nuncupatus, vt scribit Lactantius in cõmentario li. 8.
Theb. cui tẽpla consecrata fuere, quæ ab osculo dicta sunt Branchi pueri Apol-
linis dilecti: siue, ut alij dicunt, filij. nam prægnantem matrem per quietem vidis-
se Solem se inserentem ei per fauces ferunt, qui post per ventrem exierit, vnde
puero factum fuit nomen: siue à certamine basiorum puerorum, Philesia nuncu-
30 pato, Philesius dictus est. Meminit & his verbis Macrobius: Apollo Philesius à
Phyisicis dictus, lumen eius exoriens amabile, amicissima venerat. one osculorũ
consalutamus. Plinius verò Nat. hist. 34. Canachus, inquit, Apollinem nudum,
qui Philesius cognominatur, in Didymæo Aeginetici æris temperatum fecit.
Sed si plura de Brancho, & Branchiaddon oraculo, & Phileseo legere cupis ex
Varronis libro diuinarum, Lactantium eodem libro legito, itẽmq; tertio. memi-
nit & Terentianus, & Strabo: sed & Bucatius, qui nactus Lactantij codicem mi-
nus lacunosum, fabulam in quinto suarum Geneal. explicat.

Smintheus Apollo dixit Ouid. in Fast.

Consulitur Smintheus, lucòq; operatus opaco,

40 *Hos non mentito reddidit ore sonos.*

Frequenter & in poetis græcis, Homero, Orpheo, alijs. cognominatus verò
à muribus. Causa variè proditur. Crinis Apollinis fuit sacerdos. is cum dei sacra
neglexisset, à terrestribus muribus agrorum fructibus est priuatus. cuius detri-
mento damnòque commotus Apollo, bubulco cuidam Hordæ nuncupato ius-
sit, vt Crinim sacerdotem moneret, illum debere consueta sacra peragere. quod
sacerdos cum fecisset, Apollo mures sagittis confecit: hinc Apollo Smintheus
cognominatus est. Sminthas enim Cretenses mures vocat. Aelianus de Anima-
libus id tradit, mures adorari ab his qui Troadis Amaxitum incolunt: vnde A-
50 pollinem qui apud eos maxima religione fuit, Sminthium appellabant. mu-
res enim, Aeoles & Troiani Sminthes nuncupant: sicut Aeschylus in Sisypho
testatur, cum ait, Sed agrestis quis est Sminthius. tum verò apud eos Smin-
thas cicures alunt, eisq; victus publicè præbetur, atq; infra altare, vbi degunt, la-
tebras

tebras habent. Apud etiam tripodem Apollinis mus fuit, de quo etiam fabulam idem Aelianus recitat. Strabo verò libro decimotertio aliam historiam seu fabulam, vt ipse ait, recenset: In vrbe, inquit, Chrysa est Apollinis Sminthei delubrum & simulachrum, quod nominis veritatem seruat. nam mus quidem pedi statuæ subiaceret. hanc statuam Scopas Parius fecit. Historia siue fabula, quæ de muribus narratur, huic loco congruit. nam Teucris è Creta profectis (de quibus primò Callinus elegiæ poeta tradidit, post multi secuti sunt) datum erat oraculum, ibi eos sedem posituros, vbi terrigenæ eos adorirentur. id circa Amaxitum dicunt contigisse, maximamque agrestium multitudinem murium noctu exortam, quicquid armorum & utensilium ex corio inuenisset, corrosisse, & Teucros ibi mansisse, atque Idam ab Ida quæ in Creta est, appellasse. Heraclides Ponticus auctor est, mures ibi circa templum abundare, & sacros existimari: simulachrum autem ita instructum esse, vt murem pedibus premat. Quidam tamen Smintheum, quasi *ἑὸν θεῖον*, hoc est, quod feruens currat, ad Solem respicientes, appellatum volunt. sanè in locis pluribus Smintheus Apollo cultus fuit, nec templa solum illi posita, sed & loca aliquot Sminthia ait appellata, ille idem Strabo. Porro antiquos videmus à paruis rebus plerunque deis cognomina imposuisse, vt à muribus Apollo Sminthius dictus: à culicibus Hercules, quos Oetæi conopas vocant, Conopæus: & Ἰποκτόνος, à vermiculo ipe, vineis infesto, vt in Hercule diximus. Rhodij quoque à rubigine, quam *ἑιδίβλω* vocant, Apollinem Erithybiū appellauere: & Βεωτίη, Parnopionem itidem Apollinem coluere, quoniam illi *παρνοπίων* culices vocant. At verò Pausanias sic propemodum in Attica, Parnopium Apollinem tradit: Extra, inquit, templum quod Parthenona nuncupant, est æneus Apollo, quem à Phidia factum dicunt. Parnopium vocant, quòd se Deus parnopas, qui totum agrum magna afficiebant calamitate extra fines pulsorum dixisset. & pulsos quidem sciunt: quo autem modo, non dicunt. Scio equidem ter in Sypilo monte deletos parnopas, non vno tamen modo. Nam vehemens aliquando, & subita procella eos eiecit: iterum acri æstus vapore, qui statim est imbres subsecutus, enecti sunt: iam tertio repentino frigore oppressi, perierunt. Atque hæc quidem quæ de abolitis parnopis memorauit, ætate mea acciderunt. Porro Pronopium Domitius interpretatur culicarium, à culicibus videlicet, quos Pronopas vocari existimabat. Alij verò Parnopas locustas, mea quidem sententia, melius interpretantur. Sunt & qui bruchos, qui tamen non nihil à locustis differre videtur. explosa pridem eorum sententia, qui Murinum interpretati sunt pro Smintheo, apud Martialem illo versiculo,

Campus diues Apollo sic Murinis.

Sunt & qui putant de Apolline illud Plinij intelligi: Fecit Praxiteles & Apollinem puberem, subrepenti lacertæ cominus sagitta insidiantem, quem Sauroctonon vocant, hoc est lacerticidam. Sed iam ad alia transeamus.

Γαυδάε Apollo, quasi totus parius, teste Phaurino, cognominatus à Pa-

rijs & Pergamenis. Horus etiam Apollo dictus est ab Aegyptijs, quod pluribus ostendit Plutarchus in Ili & Osiri. vnde & eo nomine Sol etiam ab iisdem vocatus, teste Macrobio, & Censorino in libro de Die natali: à quo hora dictæ diei partes & anni tempora, vt plenius in nostro scripsimus de Annis, mensibus, &c. Viderur tamen Plutarchus horos duos constituere: primū quidem antiquiorem, ob te nebras cæcū, qui Arueris dictus, natus secundo die, cum necdum mundus esset perfectus, sed mundi simulachrum erat, & effigies quædam: alterum autem horum perfectum & absolutum, cuius simulachrum in Copto vrbe tradit fuisse, altera manu Typhonis pudenda continere. Hori sacerdotes, scribit Epiphanius in quarto de hæresibus lib. & Harpocratis, capite rasos. ferre impudenter seruile ac detestabile puerile signū: & cætera quæ ridet idē D. scriptor. sed & alia plura de hoc horo Apolline produnt, quæ ad occultā rerū interpretationē & naturæ

& naturæ pertinere credebant, quæ nostri non videntur esse instituti. Diodorus Siculus Aegyptiorum deos commemorans, horum ait Iliadis filium per insidias à Titanibus interfectum, inter aquas inuentum, à matre ad vitam reuocatum, factūque immortalem. Hunc Apollinem interpretatur, medendiq; & vaticinandi peritissimum fuisse. Sanè & ab Hermionensibus Horius, hoc est *θεῖος* Apollo, id est Terminalis & dictus & cultus fuit. Vt enim coniectatur Pausan. cum aliquando Hermionenses de finibus vel bello vel iudicio contenderēt, & victores facti essent, ἀπὸ Μωυδίου rem sacram fecere, & templum aramq; construxerunt. Sunt nonnulli, qui quòd deus sit *Ἀλελελικότατος*, id est maxime dialecticus, ideo Horium appellatum arbitrati sunt. Porro & Græcorum & Latinorum quidam Orum Apollinem, sine afflatus nota scribunt.

Platanistius Apollo cognominatus, teste Paus. cuius templum fuit via Troezenia, quæ ad Hermionem ducebat, secus petram, quæ prius Sthlenij Iouis ara dicebatur, mox verò Thesti dicta fuit.

Thearius Apollo colebatur apud Troezenos, cuius templum Pausanias ætate vetustissimum habuit simulachrum, ab Aulisco dedicatū. Legimus & *θεωρίων*, apud Hefychium, Apollinem nuncupatum.

Tortorem etiā Apollinem à Latinis nominatum videmus, vt apud Suet. notatur. quā & in vrbe colebatur, vt Domitius testatur.

Hyperionides, & Hyperion etiam cognominatus est Sol, & id quidē frequenter, non modò Græcis, sed & Latinis poetis. nam Hyperionis Titanis filius fuisse fingitur, vt in Titea meminimus. quā etiam Titan ideo appellatur.

Scribit Paus. in Corinth. in Sicyonia Titanis lucū fuisse, qui solis frater existimatus ea sit ratione, quòd in obseruandis anni opportunitatibus admodum solers fuerit, vnusque optimè omnium norit, quibus, quæ semina, quæque stirpes temporibus, quos item fructus Sol facile auget & coqueret. Sed & Hesioidus eius genus recenset in Theogonia. Vel si ad rem physicam referas, vnde dictus tradit ab eruditis, *πρὸ τὸ ὑπὲρ ἡμᾶς ἵεναι*, quòd videlicet super nos eat. Diod. tamen scribit: Hyperion reuera solis, lunæ, & cæterorum astrorum motus horas-

que primum summa cura obseruauit, & à se percepta cæteris quoq; popularibus noscenda prodidit: ideo horum parens dictus est.

φαισίμερος Apollo ab Homero cæterisq; poetis cognominatus, *φῶς* lumen, & *βροτός* mortalis, quòd sua luce mortalia iuuat. quidam & *φαισίβροτος* apud Pindarum eadem ratione legunt.

ἠδιήρωσι Apollo, teste Dionysio Alicarn. in quarto histo. à Doribus cultus, cui templum eo apparatu struxerant, vt in eo conuenirent ad consilia, cæteraq; negotia obeunda. Sed & Episcopon aliquando legimus cum apud alios, tum apud Phurnutum: *μουσαγέτης*, inquit, Apollo vocatus est, & *ἐπισκοπος*, & cum Mulsis ludere existimatus est.

Μαλόης Apollinis cognomen, ait Hefychius. Malloantis Apollinis festum celebrasse Mitylæneos extra urbem accepimus, cum totius ciuitatis frequentia: vt in tertio testatur Thucydides.

Maleaticus Apollo, vel Maleates, vt Pausan. ait, à Maleo nuncupatus est, qui Tyrrenorum rex, vt in quarto Theb. scribit Lactantius, primus tubam inuenit, cum piraticam exerceret. Sed cum mare tempestatibus agigaretur, montem infedit, quem de suo nomine Maleam, & Maleatē, seu Maleaticum Apollinem in eo nominauit.

ἠμφοδῶμος, id est Curfor diurnus Sol & Phæbus cognominati, quòd videlicet diurno cursu sol mundum omnem peragrat, vnde & illi nomen. meminuit verò & Pollux in primo.

Bel, seu Beles Apollo dictus est ab Aquileiensibus Italiae, de quo Herodianus lib. 8. hist. Cæterum, inquit, nonnulla quòq; oracula ferebantur, patrii cuiusdam numinis, victoriam promittentia. Belem vocat indigenæ, magnaq; cum religione co-

ne colunt, Apollinem interpretantes, cuius etiam speciem pro vrbe ipsa pugnam quidam e militibus Maximini visam sibi in caelo affirmabant.

ἑκατηβόλος, & ἑκατηβόλος, & ἑκαβόλος Apollo cognominatus, quibus nominibus & Graeci & Latini vsi sunt a longe iaciendo vel radios, vel sagittas, deduci videntur. Certè Homerus in primis, & Orpheus, ceteriq; poeta ita nuncupant, vt est videre, & vt etiam grammatici obseruant. notissimus est versiculus apud Suetonium,

Nostrer erit Pean ille Hecatebeletes.

Macrobius in primo Sat. Sagittarum, inquit, nomine nō nisi radorum iactus ostenditur: qui tunc longissimi intelliguntur, quo tempore altissimus sol diebus longissimis, solstitio aestiuo, conficit annum cursum, vnde ἑκαβόλος dicitur Apollo, & ἑκατηβόλος, id est longe iaciens, & e longissimo altissimoq; radios in terram vsq; demittēs. Phurnutus ἑκατηβόλος Solem & Lunam appellatos prodit. quod vterq; radios longe iaculetur. Proclus in Cratylum Platonis: Hecatebeletes, inquit, ideo dicitur, ὅτι χορηγός ὤλε, καὶ ὑπερόβολος ὡδὶ πάντα ποιῆ τὰς γυργείας. id est, cum sit choragus, & eximius, in omnes efficit energias & efficacias.

ἑκαβόλος, Hecaergus Apollo a poetis, & in primis Homero cognominatus, teste Heraclide Pontico in Allegorijs, non ab Hecaerge, qua ab Hyperboreis in Delum venit, vt fabulantur: sed quod a longe operetur: hoc est, ὅτι τὰ ἑκαβόν ἄγαζόμηνος. vel, vt ait Hesychius, ὅτι μακρόθεν ἔργας εἰς βίβλους. vel, vt in Pyth. Pindari notat interpres, quod procul spargat radios, & eminus operetur. quo loco Pindarus inducit Cyrenen nympham, admirantem Apollinem, quod sagittis leones conficeret: & eum etiam θυρυφάρετραν appellat, a lata scilicet pharetra, qua ceu venator per iuga Cynthi feras transfigat, vel morborum iacula iaciat. Sed & Hecaerges Diana cognominata est, vt suo loco dicemus. Scribit Phurnutus Hecaton solem, & Hecatē lunam appellari, πῶς τὸ ἑκαβόν ἄγαζομαι ἑκαβόν ἄγαζομαι, a longa scilicet missione lucis. Sunt qui his aliam afferant etymologiam, quod scilicet Hecato & Hecatā nomina imposita sint, cum preces effunderent: hos deos rogabant, vt mala auerterent. Nam interdum aera inficere putabant, ac pestilentias inducere, vt est apud Homerum in primo Iliados. Adhuc in quarto scribit Strabo, quod ἑκαβός Apollo est: vnde Hecatonnenfi, quasi Apollinenfi, quod per totam eam regionem Apollo coleretur, circa Lesbum & Troiam, quo loco illud docet, ex instituto antiquorum literam nn geminari in his nominibus, Hecatonnesus, Peloponnesus, Proconnesus, Chersonnesus, & ceteris.

Pagalæus Apollo etiam cognominatus est. Hesiodus in Aspide, πάν δ' ἄλας ἑκαβόν ἀπόλλωνος παγασαίου. id est, Totum verò nemus Pagalæi Apollinis ara, dicitur autem, vt Apollonij Rhodij commentatores scribunt, quod Pagalis templum haberet in promontorio Magnesiæ, quo loco compacta fuit nauis Argo. Eadem ferme Phauorinus, & Callimachus apud Hyginum. Scepheus tamen ἀπὸ γαῖς, id est fontibus, quod multi in illis locis fluere dicuntur, dictum existimauit. Hunc παγασίπυ Apollo ab Achæis & Thessalis appellari, ait Hesychius.

ἄναξ, id est rex Apollo nuncupatus fuit. Aristophanes in Pluto, ἄναξ ἀπόλλωνος θεοῖ, Rex Apollo & dei. Sic & frequenter Homerus. Solō quoq; in ea pulcherrima elegia, qua apud Stobæum legitur de iustitia, ita canit,

ἄναξ μάντιν ἔθηκεν ἄναξ: καὶ ἔργος ἀπόλλωνος. hoc est,

Rex alium vatem statuit iaculator Apollo.

Dicimus & ἄναξ pro ὦ ἄναξ. Orpheus,

ἄναξ πύθωνος μεδίων ἑκατηβόλε μάντι. hoc est,

O rex Pythonis dominans Hecatenole vates. Item,

ἄναξ πᾶσι τὸ βασιλεύς, ὁ καὶ καὶ πᾶσι τὸ ἀπόλλωνος. vt exponit Hesych. id est,

O rex Apollo, qui mala quiescere facis.

Notant

Notant grammatici, quod ἄναξ dicitur ab ἀνα, quod medelam curamque significat: & anaces, quod curam habeant, vt Plut. & Eustathius testantur. primi autē hoc nomine Castor & Pollux dicti sunt, quod nauigantiū curam gererent. Sed & ceteri dei Anaces dicti, præter Iouem qui βασιλεύς vocatur.

Clarius Apollo dicitur a Claro vrbe Asiæ, vt Mela Pōp. ait, vbi Clarij, inquit, Apollinis sanum, quod Manto Tiresiæ filia fugiens victores Thebanorum Epigonos statuit. Plinius verò lib. 2. Colophone, ait, in Apollinis Clarij speculacuna est, cuius potu mira redduntur oracula, bibentium breuiori vita. Nam, vt Iamblichus etiam scribit, ibi epota aqua oracula reddebantur: quod etiam noster Picus. Illud ibi tradit, non foeminam, vt Delphis, sed certis e familijs sacerdotes, aut ex Mileto accitos, & plerunq; literarum ignaro, hausta fontis aqua vaticinia referre. Sed enim in Claro regnauit Rhacius, vt Pausan. in Achaicis scribit, ex quo & Manto natus est Mopsus. Clarus verò, vt scribit Eustathius, Colophonis nauale fuit, ἄρα τὸ κλίμα, id est a forte, quod per sortē Apollini obtigerit: vbi ipsius dei oraculū fuit. Sed enim Isaacius Lycophronis interpres, Clarum montem & urbem, non longè a Colophone ponit, vbi fuerit Clarius Apollo. Apollonij itē interpretes Clarū ciuitatem propinquam Colophoni scribunt, Apollini sacram, vbi oraculum ipsius dei a Manto Tiresiæ filia constructū fuit. Alij ferunt ab heroe quopiam claro, vt Theopompus prodidit. Nearchus verò ait, a forte, id est ἄρα τὸ κλίμα. Sed si plura hac de re fortè scire cupis, eisdem legito interpretes, qui ex ijs qui Thebaida scripserunt, plura collegere. Rhacij enim historiam, & Mantus, omnem perscribunt, quo scilicet pacto in Asiam peruenerunt.

ἡδὲ κτήριον, id est consecror Apollo cognominatus apud Troezenios in quo loco fuit conseptum Hippolyti. Inibi quoq; templū quod a Diomede dicatum fuit, ἡδὲ βαττειῶς Apollinis, id est adiuuantis ascensum, post eam tempestatem, qua post Troianum excidiū Graeci quassati sunt. auctor est Pausan. in Corinth. de Embasio post agendum est.

Thyræus Apollo etiam cultus: cuius oraculum, hoc est, vt scribit Paus. χερσὶν εὐοῦ ἀπόλλωνος θυρέας, fuit apud Cyanæcs, qui ad Lyciam fuere. ex quo aqua habebatur Cyanæis: in cuius fonte si quis intueretur, quacumq; volebat intuebatur. Mouet me vocis similitudo, vt hic subiungam & Thyreum Apollinem nuncupatum Graecis, vt Nigidius & Macrobius scribunt: eiusq; dei aras ante fores statuebant, eum deum significantes introitus & eius potentem, ἄρα καὶ θυρέας, id est ab ianua nuncupatum. Eiusmodi & Anthelij dei habebantur, qui pro foribus ædium statuebantur: sic enim antiqui subdiales statuas, quæ soli essent expositæ, vocabant, vt scribit Hesychius, ἀπὸ τῆς ἀπὸ τῆς ἑκαβόν. Septimius Florēs Tertullianus in libro de Coronis: At enim, inquit, Christianus nec ianuam suam laureis infamabit, si norit quantos deos etiam hostis diabolus finxerit, Ianum a ianua, Limentinum a limine, Forculum & Carnam a foribus & cardinibus, & apud Grecos Thyraeum Apollinem, & Anthelios dæmonas. hæc quidem Tertullianus doctè & eruditè.

προστατήριον Apollo cognominatus, quod ante ianuas statueretur, quod in Electra Sophocles innuit, quidam Prostatium interpretati sunt. Pausan. verò in Attica ait, ex descensu e foro per viam θυθείας, id est rectam, ad dextram templum fuisse Apollinis Prostaterij. Prostaterij etiam Hesychius Apollinis expositionem attulit.

Δεραιώτης, Deradiotes Apollo cognominatus fuit. quidam δέρας quendam esse locum tradunt. Val. Arpocrat. δέρας populū esse Leontidis, a quo popularis δεραιώτης formetur. alij δέρας Argiū regionem esse prodidēre. Pausanias verò, Diradioten ait Apollinem a loco dici, cuius vaticinium etiam sua tempestate durare asseruit: eoque ritu fieri, vt a viro mulier secubaret, & singulis mensibus noctu, vt de agno rem sacram faceret, cuius agni sanguine epoto, numinis Apollinei instinctu responsa daret,

u Dicam

Dicaeum etiam, si non Dircaeum, Apollinem Plin. lib. 24. cap. 8. vocasse videmus, ubi de Leontio statuario agit: Fecit, inquit, item Apollinem citharœdum, serpentemq; eius confici sagittis, qui Dicaeus appellatus est: quoniam cum Thebe ab Alexandro caperentur, aurum a fugiente conditum, sinu eius celatum esset, &c. Dicaeum tamen, id est iustum, Herimol. Barbarus interpretatur: quonia & Menander γῆδος δικαιοῦς dixerit, id est iusta terra, quæ reddat quod accepit.

Palatinus Apollo a Romanis appellatus, qui in Palatio ab Augusto dicatus fuit, cum porticu & bibliotheca, post Actiacam pugnam, deuictis prælio nauali M. Antonio & Cleopatra: qua de re crudita extat Propertij elegia, cuius initium est,

Musa Palatini referamus Apollinis edem.

Suetonius meminit cum alibi, tum in eo: Templum, inquit, Apollinis in Palatio struxit. Plura Dion lib. hist. 53. Horatius item in Epistolis:

Scripta Palatinus quaecunq; recepit Apollo. Item in Odis lib. 1.

Quid dedicatum poscit Apollinem vates. Et ibidem Porphyrio.

hic idem Palatinus & Naualis dictus, a Propertio:

Hic ubi Naualiant sacra Palatia Phœbo,

Euandri profugæ procubere boues,

Plinius a Scopa Palatinum Apollinem factum scribit. Idem & Palatinam Venerem memorat, lib. 36. Ammianus autem Marcellinus lib. 23. Comæum Apollinem ex Seleucia Romam delatum scribit, collocatumq; in æde Apollinis Palatini, qua de re alibi.

Actius, & Actiacus, & Actæus Apollo vocatus varijs de causis: in primis tamen ab Actio promontorio, & ciuitate Acarnanum, vt Stephanus scribit, qui & a Magnesiæ vrbe Acte Actium & Epactium eundem deum cognominatum tradit. Callimachus apud Hyginum, de Argo, in finibus Magnesiæ ad Actij Apollinis templum, quod Argonautæ proficiscentes statuisse existimantur, Argon constructam fuisse dixit. Legimus, cum Apollini Actio celebritas ageretur, id miraculi contingere solitum, vt cum Leucadij bouem immolassent, muscæ eo sanguine distentæ omnes euauerunt. Tum sine muscis deinde festum peragebatur. Apollonius verò, & eius interpretes, duos boues immolari dicunt: alterum Apollini Actio, alterum Apollini Embasio. Sed memini me in lib. de Nauigijs mentionem fecisse Apollinis Embasij, & Epactij. Sunt qui Actium & Epactium littoralem interpretentur, ab Acta, id est litore, vt apud Orpheum & Apollon. in Argonauticis: vt in eo,

Ζῶνι παρομφαίῳ καὶ ἐπακτίῳ ἀπόλωνι.

Sed ab Actio denominatio celebris, ob victoriam Augusti contra M. Antonium, & Cleopatram reginam. Vergilius,

Actius hæc cernens arcum tendebat Apollo. Propertius:

Actius hinc traxit Phœbus monumenta, quod eius

Vna decem vicit missi sagitta rates.

Qua Elegia totam historiam complexus est, quæ apud scriptores est celebratissima. Idem & Leucadius deus dictus est. Idem Propertius:

Leucadius versas acies memorabat Apollo. Ouid.

An quæ Leucadio semper amata deo.

A Leucate scilicet promontorio, Leucadius deriuatus est. Dion libro 50. & Strabo lib. 7. de Actio Apolline, de ludis, deq; cæteris copiose agunt. sed & libro decimo, deq; Leucadio Apolline. Ex his, vt puto, versus in 13. Metamorph. Ouidij intelliges, qui existimantur difficillimi.

Præter erant velti certatam litæ deorum

Ambraciam, versiq; vident sub imagine saxi,

Iudicis, Actiaco quæ nunc ab Apolline nota est.

10

20

30

40

50

Per

Per ἀπλῆμῆς enim hanc historiam poeta exprimit: Lite deorum, inquit, quoniam ex parte Augusti dei Romani, & Apollo in primis: Antonij verò & Cleopatraz, dei Aegyptij, Anubis, Osiris, Isis. Sed quod Aeneas in Ambraciam & ea loca peruenerit, copiose describit Dionys. Alicarn. Iudicis verò, quia iustam Apollo Augusto causam iudicauit. atq; ideo nota ab Actiaco Apolline, vel Indicis, nam & sic legitur, totumq; hoc scriptum a poeta ingeniosissimo in Augusti gratiam, quomodo & a Vergil. sæpe.

Theoxenius Apollo vocatus, hoc est hospitalis deus, a Pellenensibus in Achaia, apud quos eius dei templum fuit, ad quod certamen nomine Theoxenia celebrabatur, victoriæ cuius præmium argentum fuit, vt Pausanias docet. Pindari tamen interpretes in Olymp. non argentum, sed χαλκὸν scribunt (genus id vestis, ἄρα τὸ χαλκὸν, id est calefacere, teste Polluce) Instituta Theoxenia a Castore & Polluce, ijdem interpretes alibi asserunt, a deorum hospitio & commercio vocata. de Theoxenio & Strabo meminit.

Hysius Apollo dictus ab Hysia Bœotiaz ciuitate. in huius templo puteus fuisse fertur, ex quo aqua epota sacerdos verissima responsa reddebat: vt de Clario iam dictum est.

Phaethon etiam aliquando, non modò pro Eridano, id est Solis filio capitur, sed etiam pro ipso Sole: vt, ἠελίου φαέθων apud Homerum, aliosq; poetas. vnde & Phaethontides filia, vel sorores Phaethontis. Quod nomen etsi trissyllabum est per regulam, nonnunquam tamen & bisyllabum inuenimus: id quod & antè alij annotauerunt, atq; ideo nunc ab exemplis supersedeo.

Parrhasius Apollo, qui & Epicurius, in Arcadia & cultus & cognominatus fuit, cuius templum in monte Lycæo ad orientem positum fuisse legitur, qui & Pythias dicebatur: cui quidem deo quotannis agnum in foro mactabant, festum diem celebrantes, appellabantq; propterea deum auxiliarem ac propitiū, hoc est Græcè ἐπιχρηστικός. cumq; victimam mactassent, actutum cum pompa in templum deferébant Apollinis Parrhasij, sacri missionem facientes. Plura Pausanias in Arcadicis. Epicurij verò sanum in Basse villa fuit Arcadica: sic cognominati, quod populis illis auxiliatus fuisset in auertenda peste, quemadmodum apud Athenienses in bello Peloponnesiaco Alexicacus: Pausanias.

Agyieus Apollo, qui & Agyiates vocatus est, teste Stephano, a vjs cognomentum deductum est: quippe ἀγία, a qua voce ἀγίως deflectitur, viam & vicum significat, vt Græci scribunt grammatici, & apud nostros Macrobius. Idem etiam Phurnutus, qui ait, quod vias illuminet, ubi ille erigebatur. Hinc per contrarium illud dicitur:

Sol ceciditq; umbrata omnes sunt vndiq; agyia.

Sophocles in Hermione, ἀγίως pro locali nomine accipit, non pro deo. Sūt item loca in vrbibus, deambulationibus apta, quæ agyiea dicuntur, vt Stephanus obseruat. Scribit Pausan. in Arcad. Agyieo Apollini Tegeæates simulachra erexisse, cum Apollo & Diana orbem circumirent, vt eos viciscerentur, qui matrem Latonam vterum ferentem non recepissent: & reliqua, quæ multa scribit. Apud Latinos meminit Agyiei Horat. lib. 4. Carminum:

Phæbe, qui Xantho lauis amne crines,

Dawnia defende decus camæna,

Lauis Agyieu.

Et vna Acron & Porphyrio exponunt, licet admodum ambo sint deprauati. meminit & Pollux in 9. & Suidas, & Arpocratio, ex quibus plura poteris excerpere. Fuerunt & seorsum dei Agyiei vocati, vt in Commentarijs Aristophanis legitur. Agyieis deis, quos ineptè quidam sanè docti vestibularios interpretant, si quid mōstri apud Athenienses nūciatū fuisset, sacra faciebant, ad ea amolenda. Est & alcubi apud Paus. legere Agyieus, nisi mēdosus sit codex. Sunt & qui columnā erectā in eius dei honorē, Agyiea vocēt: aras quoq; Agyiatidas.

u 2 Pata

Pataraeus Apollo. Horatius lib. 3. Carminum,

Qui rore puro Castaliae lauit
Crines solutos, qui Lyciae tenet
Dumeta, natalemq; syluam,
Delius & Pataraeus Apollo.

Vbi notandum, ab Horatio *παταρεύς* trisyllabum proferri, non quadrisyllabum. De hoc sic Mela Pomp. in primo, de Lycia agens: Atque, inquit, vt multa oppida, sic praeter Pataram non illustria. Illam nobilem facit delubrum Apollinis, quondam opibus & oraculi fide Delphico simile. Salaciam puellam ex Ophionide ferre sacra Apollini Pataraeo, scribit apud Stephanum Alexander: quae & qualia, apud ipsum lege. Scribit Seruius quarto Aen. lib. constare, Apollinem sex mensibus hyemalibus apud Pataram Lyciae dare responsa, vnde Pataraeus Apollo dicitur: & sex aestiuis apud Delum. Hinc illud Vergilij: Qualis vbi hibernam Lyciam, Xantiq; fluenta deserit, ac Delum maternam inuisit Apollo.

Myricaeus Apollo cognominatus. fuit verò in Lesbo Apollo, ramos tenens myrica: vnde deductum deo cognomen, qui & Myricinus dictus est. Scribit Archæus, visum fuisse in somnis deum Apollinem cum myricæ ramo. Myricam verò vetustissimam esse plantam, illud satis declarat, quod in Aegyptij Iouis pompa, corona myrica coronabantur. plura quidem hac de re leges, deq; oraculis per myricæ ramos, in commentarijs in Theriaca Nicandri, & apud Picum nostrum in hymnorum commentarijs. de Myrino Apolline in Grynæo dictum. In Myrensi quoq; sinu Lyciae Apollinis templum fuisse, prodit Aelianus, ad cuius sacerdotem vitulinae carnes distrahentem, orphi pisces adnatate solebant, tanquam conuiuæ ad epulas inuitati.

Amycleus Apollo dictus est, vt Polybius & Strabo scribunt. Polybius quidem lib. quinto hist. Amyclæ, hic (inquit) locus est in agro Spartano, omni arborum ac frugum genere refertissimus, distatq; à Lacedæmone ad xx stadia, vbi est Apollinis templum, inter cætera eius regionis templa opere diuitijsq; præcipuum, situm in ea vrbs parte, quæ mare aspicit. & hæc quidem Polybius. Meminit verò in octauo Strabo, & Thucydides lib. 5. vbi societas inter Athenienses & Lacedæmonios initur, Lacedæmonijs Athenas euntibus sub Dionysia, Atheniensibus Lacedæmonia sub Hyacinthia: erecto apud utrosq; saxeo titulo, vno quidem Lacedæmone iuxta Apollinem in Amyclæo. sed & Athenæus id scribit, quod cum Lacedæmonij Apollinis Amyclei simulachrum inaurare vellet, nec per ea tempora aurum in Græcia inueniretur, oraculum Apollinis consultuere, quid facto opus foret: respondiisse ferunt, vt ad Cræsum in Lydiam proficiscerentur. & quod Hieron Syracusarum tyrannus, nec ex Sicilia & Italia & Græcia potuerit habere, vt tripodem Delphico Apollini consecraret. fuit adeo per ea tempora auri penuria, vt & Romani agrè ex mulierum ornamentis aliquando vota persolvere possent, vt Val. & Plut. alijq; testantur.

Κύτινος, Cytinus etiam cognominatus est Apollo, vt legimus in commentarijs in Theriaca Nicandri. cuius templum fuit in monte Rhescyntho Thraciae: à quo Iuno Rhescynthia, vt suo loco meminimus. Quoniam verò *κύτινοι*, vt notum est, primi sunt flores qui decidunt ex malo punica, inde videtur dei nomen esse deductum.

Cynnus quoq; vocatus Apollo apud Hesychium, vnde & Cynnida genus Athenis, ex quo sacerdos Apollinis Cynnij creabatur.

Daphnaeus Apollo cognominatus, quasi tu Laureus latine dicas: vel vt alicubi apud nostros legis, Lauriger. Daphnaei Apollinis templum Antiochus, Epiphanes dictus, rex struxit, vt Marcellinus libro historiae xxii. tradit. Arsit verò Iuliani Cæsaris tempore. Apollinis item Daphnaei mentio est in primo Græcorum epigrammaton, vbi Thetis Telephum alloquitur. Eius etiam mentio est si rectè recordor, in Tripartita historiae scriptoribus. Fuit & Daphnites Apollo, à

Io, à Syracusanis sic appellatus, vt scribit Hesychius. Aristophanes verò *δαφνοπόλαια* vocauit.

Corypæus, id est *κρυπαύς* Apollo, sic à Nicandro cognominatus in Theriaca. de myrica enim agens, ait:

ἢ αἰὲν ἀπόλλωος κρυπαύς ἐπιπύροισιν ἀνδρῶν.

Quo loco Græci expositores multa de myrica, deq; eius vaticinijs, oraculisq; quorum nonnulla in Myrica Apolline paulò supra recitauimus, tum & hoc subinfert: Corype verò Thessaliae ciuitas, vnde Corypæus Thessalicus. Sed & hoc loco Nicandri, alij legunt *ὀροπέος*. nam Oropea ciuitas est Bœotiae, quo in loco notabilissimum fuit Apollinis sacrarium, vt ibidem notant expositores. Stephanus verò (si non potius Hermolaus grammaticus Constantinopolitanaus, qui Stephani Epitomen confecit) locum hunc Nicandri non nihil etiarius, citat & interpretatur ex Theone, Plutarcho, & Phalereo Demetrio, expositoribus: Nicanter, inquit, Oropeon Apollinem, ignorat autem quod Amphiarai templum est Apollinis: Oropeon verò, ab Orope legit. Orope, inquit, Euboeae ciuitas, vbi Apollinis notabilissimum sacrarium. Prius tamen idem scripserat, Coropen urbem esse Thessaliae, vnde esset Coropæus ciuis, & Apollo Coropæus. Sanè & *κρίειος* Apollo legitur, vt in Pausania Attica, quem Verticostum interpretatus est Domitius.

Hylata Apollo, ab vrbe Cypri Hyla cognomen accepit, cuius Lycophron & interpres meminere: à qua ciues Hylatae, & inde Apollo: qui & Tembrus quoque dicitur, quod coleretur in eiusdem insula oppido Tembro. quod & Hermolaus in Plin. Natur. histor. lib. v. annotauit. hi sunt versus Dionysij ex III Bassaricon, vt apud Stephanum lego in *ἱεροθεῖα*, quæ est vrbs Cypri,

ὄϊτ' ἱερὸν ὑλάτιο θεῖο δ' ἀπόλλωνος

τέμβρον, ἱεροθεῖαν τε, ἢ ἐναλίλιμα μαμασσόν. hoc est,

Quiq; tenent Hylatae dei sedem Apollinis Tembron, Erytheancq; & maritimam Amamasson. Meminit Hylatae Apollinis in eisdem nominibus locorum & Stephanus.

Tegyrius Apollo etiam cognominatus. Stephanus, Tegyran ait Bœotiae ciuitatem, in qua aiunt Apollinem natum fuisse. nam & Semus Delius de Apollinis natiuitate inquit: Alj quidē in Lycia fuisse, alj in Delo, alj in Sostere Atticæ, alj porrò in Tegyra Bœotiae vnde Tegyrius Apollo cognominatus. Meminit & Callisthenes in III Hellanicon. Sanè à Tegyra, Tegyraeus deriuatur, & Tegyrius, & Ionicè Tegyrius. Plut. verò in vita Pelopidae de Apolline Tegyreo, deq; eius templo miranda scribit, & de Delo mote ibidē propinquo, ac de oliua & palma: qua de re tota in iuuenili quadā annotatiōe alijs mēini plura collegisse.

Βοηδρόμιος, Boedromius Apollo ab Atheniensibus cultus fuit, vt Græci grammatici tradunt. nam cum bellū inter Athenienses comparatū esset, Ion Eleusinius eis optulit, ob cognationē. inde victores facti Athenienses, de voce currentis exercitus ad urbē, Apollinē *βοηδρόμιον* dixerunt, & solennitatē *βοηδρόμια*, & mensē *βοηδρόμιον*, qua de re & in libro de Annis, mensibus & cæteris plura scripsimus. Suidas *βοηδρόμια* Atheniensium festum scribit, quo die Xuthus summa festinatione Atheniensibus opem tulit, cum ab Eumolpo Neptuni vrgerentur, Athenis regnante Erechtheo. Plut. in Theseū retulit, cum victoriam de Amazonibus reportasset. Sedenim Apollinis Boedromij & Callimachus meminit in hymno,

Phœbe Boedromion multi te nomine dicunt,

Complures Clarium, tibi multum est vndiq; nomen:

Ἄσπερο Carneum patriο te more vocabο. hoc est, si Græcè mauiis,

ὁ πόλλων, πολλοὶ σε βοηδρόμιον κλέουσιν,

πολλοὶ ἢ κλέειον. πόλιν δὲ τοῖ βνομα πῶλιν,

αὐτὰρ ἐγὼ κερρεῖον, ἐμοὶ πατρώϊος. &c. quæ de Carneis subdit.

μεταγένηον, & μεταγέτιος Apollo, itidem cultus & nuncupatus ab Atheniensibus,

ensibus, cuius & celebritas *μεταγέτινα* vocitata celebratur, & secundus ab eis mensis dictus Metagetnion, qua de re Hyperides in oratione quæ pro Xenippo dicta est. idem scripsit & Lysimachides, in libro de Atheniensium mensibus: item Plut. in libello de exilio. Sed & Val. Arpocraton, & Suidas, & nos ab eis de Annis & mensibus, &c.

Abæus Apollo cognominatus ab vrbe Phocidis Abæ, vbi templum fuit Apollinis, in quo dabantur oracula, priusquam in Delphis darentur, vt Stephanus scribit. Huius templi meminit & Pausanias in Phocæicis: Abæ, inquit, vrbs dicta, ab Abante Lyncei & Hypermestæ filio nuncupata, quæ Apollini dicata fuit. erat in ea vetustissimum Apollinis oraculum, quod ab exercitu Xerxis conflagratum est.

Lithesius, *λιθίων* Apollo, in Litho Mææ constitutus, vt Rhianus in tertio Iliacôn. meminerè Suidas & Stephanus.

Geruntius Apollo apud Thracas, de quo T. Liuius libro octauo quartæ Dec. Eo die, inquit, ad Hebrum fluuium peruentum, inde Aeniorum fines, præter Apollinis, Geruntium quem vocant incolæ, templum superant.

Telchinius Apollo cognominatus, teste Diodoro, à Telchinijs Rhodi habitatoribus, qui cū Calphurnia Oceani filia nutriuisse feruntur Neptunū, à Rhea illis alendum datum, clam Saturno. Fuerunt autem Telchines, licet de ipsis alibi copiosius, artium nonnullarum artifices, & inuentores peritissimi. nam & ipsi deorum statuas excogitarunt, quæ & ab eorum nomine Telchines vocabantur: vt fuit apud Lindios Apollo Telchinius, apud Ialysios Iuno & nymphæ Telchinia, item apud Camiranos Iuno Telchinia. Pausan. in Bæot.

Carneus Apollo, cuius crebra mentio apud auctores. Huic deo Carneæ celebritas, non modò apud Lacedæmonios peragebatur, sed tota fermè Græcia, & alibi quoque gentium, vt Pindarus in Pyth. ostendit, & elegantissimè in hymno ad Apollinem Callimachus. De Carnijs sacris Athenæus in quarto ex Demetrio Sceptio plura perscribit, morèmq; in eis seruatum. Ab hac celebritate, vel à deo potius, modos Carneos nuncupatos existimo: quibus delectatum Timotheum Milesium, in historia Lyricorum poetarum scripsimus: quod & in Laonicis Apophth. Plutarchus. Pausanias etiam Terpandrum scribit, ex Helanici sententia, primum omnium Carneæ vicisse. Sanè Carneum Apollinē quidam à Carno genere ex Acarnania, vocatum existimant: alij à Carno Iouis & Europes filio, quod Praxilla poetria scripsit, & Hesyclus recitat, qui ab Apolline & Latona fuerit educatus. quidam à Carno vate denominatum putant, qui vnus ex Heraclidis fuerit: ex cuius nece pestilentia concepta sedari non potuit, nisi Carneæ Apollini instituerentur. Plura Pausanias. Sunt qui ideo Carneum Apollinē vocitatum autument, quod cum in Ida Græci cornum arborem succidissent, quam *κρυνία* illi vocant, ex luco Apollinis, ad equum fabricandum, deum ea in re iratum, & nominatum Carneum, literè vnus inuersione. lege Pausaniam in Laonicis, & quem dixi Callimachi hymnū, & in eum scholia. Hinc etiam Carneatæ deducti, qui tenera ætate per sortem eligebantur, ad hæc ipsa sacra ministranda. auctor est Hesyclus. Porro Carnia, seu Carneæ, nouem dieb. celebrabantur: & militaris cuiusdam conuictus speciem præ se ferebant. sub tentorijs enim, quæ *οικία*, id est vmbracula dicebantur, nouem in singulo quoque vmbraculo describebant à trinis delecti tribubus, ibiq; facilis ac sine lauticia, militaris in modum, conuictus fuit, atq; omnis sub quodam modo imperio, vt in castris mos fieri, erat.

Mystes Apollo cognominatus à populis Lydia, de quo hæc fermè Artemidorus Ephesius, qui se Daldianum vocari maluit, in lib. secundi calce Onirocriticon. Ne quid ergo mirum sit, Apollinē in Daldia, quem ipsi patria voce Mysten nuncupamus. sanè hoc nomine Græci sacerdotem vocant.

Genitoris, id est *γενίτορος* Apollinis ara Deli fuit, de qua Cloatius Verus Ordinatio-

dinatorum libro secundo, & Censorinus in lib. de Die natali, scribunt, quod apud eam hostia nulla caderetur, sed tantum solenni die prece eum venerabantur. idem tradit & Timæus. Verba verò Cloatij hæc sunt: Deli ara est Apollinis *γενίτορος*, in qua nullum animal sacrificatur: quam Pythagoram velut inuolatam adorasse produnt. id pluribus Laertius attestatur. De hac ara Vergilius intellexisse existimat Macrobius, cum cecinit, Da pater augurium. Meminit & huius aræ M. Cato de Liberis educandis, in hæc verba: Nutrix hæc omnia faciebat in verbenis ac tubis, sine hostijs, vt Deli ad Apollinis Genitiui aram. vbi Genitiui vocabulum notandum est.

ἄκροκώμης, id est intonsus Apollo dictus fuit, vt Pollux in secundo de tonsoribus, & Philostratus in Heroicis. At Hesyclus, *ἄκροκώμης*, inquit, ὁ ἀκαρτος (non vt passim in vulgatis exemplaribus legitur, ἀκαρπῆ) id est, intonsus comas. ex quo indicatur ὅτι ἀπυθῶν, quod minime lugubris sit: & propterea Phœbus Apollo dicitur, quod ab omni *πύθης* & affectu purus sit. Hæc Hesyclus. hoc verò cognomine Homerus, & Orpheus, aliq; poetæ appellant Apollinem. Pindarus etiam *ἄκροκώμης*, ὡς ἀπὸ τῆς ἀκαρτείας, quod non tondeat comas: nostri ideo Intonsum vocant. Propert. in 3,

Dum petit intonsi Pythia regna dei.

ἀκροκώμης etiam Phurnutus appellat. Latīnorum quidam interpretum existimant, illud apud Iuvenalem in 8,

Si nemo tribunal Vendit Acersecomes:

accipi pro puero intonso & comato, qui in delicijs haberetur.

Eutresites, *εὐτρεσίτης* Apollo cognominatus fuit, cuius fanum & oraculū valde illustre Stephanus commemorat: dictus verò à pago Eutresi, cuius & Homerus meminit. erat autem propter viam quæ ducebat ex Thespijs Plataeas, quam construxerat Zethus & Amphion. vocata verò Eutresis, propterea quod multis *θύμας* ante eam vterentur. meminit & Strabo in 9.

Acræphius Apollo nominatus, vt Stephanus testatur, ab Acræphia Bœotie vrbe, quæ & Acræphion neutro genere à Strabone & Pausania effertur, quam Athamas condidit: vel vt alij tradunt, Acræpheus, filius Apollinis, & mons, vocatus à Pto, filio ipsius & Euxippes: vel dictus, quoniam Latona ibi dum vellet parere, *ἐπιβόησεν*, id est pertimuit, vt supra copiosius relatam est ex Isaacio, in Pto Apolline.

Halei Apollinis templum in Italia, iuxta Crotonam, construxit Philoctetes, erroribus suis finem statuens. in eo arcum & sagittas deposuit.

Ἐμβάσιος, & *ἐκβάσιος*, Apollinis cognomina: hoc est, Inscendens, & descendens nauim. Apollinem docuimus in nostro de Navigijs, diuersis cognominibus ex re nautica à veteribus nuncupatum fuisse. Nam *ἐμβάσιος* dictus est, ab ingressu nauis: cui Iason cum Argò nauem esset conscensurus, rem sacram fecit, vt pluribus in primo docet Apollonius. Eidem quoq; cum è nauī exirent, sacrificabant: qua ex re *ἐκβάσιος*, hoc est egrediens est nuncupatus, vt idem docet Apollonius. Deilochus tamen non Ecbasium, sed Iasonium vocauit. Socrates verò his cognominibus Cyzicenum Apollinē vocatum scribit. De littorali quidem, id est Actio & Epactio, antè iam scripsimus. vocabatur & Epibaterius, vt antè docuimus.

Comæus Apollo, vel vt alij scribunt, Cumæus, colebatur in vrbe Seleucia, de quo sic Ammianus Marcellinus libro xxiii. historiae suæ: Post hanc (inquit) Seleucia, ambitiosum opus Nicanoris Seleuci, quæ per duces Veri Cæsaris, vt antè retulimus, expulsa, auulsum sedibus simulachrum Comæi Apollinis, perlatumque Romam in æde Apollinis Palatini deorum antistites collocarunt. Fertur autem, quod post direptum hoc idem figmentum incensa ciuitate, milites fanum scrutantes, inuenere foramen angustum, quo referato vt preciosum aliquid inuenirent, ex adyto quodam concluso à Chaldæorum arcanis labes

primordialis exiuit, quæ insanabilem vi concepta morborum eiusdem Seueri Marci Ant. temporibus, ab ipsis Persarum finibus ad vsq; Rhenu, per Gallias, cuncta contagijs polluebat, & mortibus. hæc ille: cuius verba, vt res ipsa, monstruosa mihi videntur. Comæi Apollinis meminit Athenæus in libro Dipnosophiston. Sedenim quoq; scribit Bapt. Leo Albertus, ex Iulij Capitolini historici sententia, apud Babyloniã in Apollinis templo arculam inuentam aureã peruetustam, ex qua aer corruptus inclusus, cum ea infringeretur, sese effudit: qui non solum præsentis interemit, sed etiam finitimas regiones contagio infecit. Porro & Cumeus, vel Cumanus Apollo commemoratur à D. Augustino, libro tertio de Ciuitate dei: Neque enim, inquit, Apollo ille Cumanus, cum aduersus Achæos, regemq; Aristonicum à Romanis bellaretur, quatrduo fleuisse nunciatus est. reliquum historia ipse Augustinus prosequitur. Iul. Obsequens in libro de Prodigijs, huius Apollinis flentis meminit, sed non cognominis: Apollinis, inquit, simulachrum lachrymauit per quatrduum. de horum vtro intellexerit T. Lilius libro octauo quartæ Dec. non satis adhuc decreui. sic enim scribit: Transgressi Mæandrum, ad Hieran Comen peruenierunt. Fanum ibi augustum Apollinis, & oraculũ, sortes autẽ versib. haud inconditis dare vates dicuntur, &c.

Themenites Apollo etiã cognominatus. Sueton. Tranquillus de signis mortis Tiberij Cæs. Supremo natali suo Apollinem Themenitem, & amplitudinis & artis eximie aduectum Syraculis, vt in bibliotheca noui templi poneretur, viderat per quietem, affirmantem sibi, non posse se ab ipso dedicari. quo in loco interpretes, viri doctissimi, alter Themenitem sine afflatu, à τίμηνθ', id est luco deriuat, vel à loco: alter amplius, à fonte agri Syracusani Themenite, cuius meminit Plin. Mox idem, quoniam M. Cicero in Verrem, in oratione pro signis, Apollinis Themitis meminit, sententiam mutare videtur, & Themenitem in Themiten mutat, atque à Themis deflectit. Ego aliud nihil habeo. Illud tantum dixerim, Thucydid. lib. 7. montis verticem Themeniten vocare Syraculis, in quem Gylippus copias abduxit. Porro Cicer. exemplaria VI. in Verrem actione variant. quædam Thesmoten habent, alia Tenniten Apollinem. ego in tanta varietate, Themeniten potius lego. Sed enim Apollinem præterea comperi cognominatum Teneaten, à vico Corinthio, vt est apud Strabonẽ. Sed & Themaiten dicimus, à loco Chaldeæ in sacra historia.

Gergithius Apollo appellatus est, teste Stephano, à Gergitho Troiæ vrbe, quæ & Gergis Gergithos in genitiuo dicitur, & hæc Gergithos, tí. Ex hac fuit Sibylla, quæ oracula reddebat: quam & Gergithij in suis nomismatibus imprimabant vnã cum sphinge, vt Phlegon in primo Olympiãdon. In templo verò Apollinis Gergithij, huius Sibyllæ tradunt fuisse sepulchrum. huius etiam in Sibyllis memini.

Hyacinthides, Apollinis cognomentum, ab Hyacintho, cuius est fabula notissima: vnde & Hyacinthia festa, cum apud alias gentes, tum præcipue apud Lacedæmonios: vt Quidius, Hesychius, Phauorinus, alij, sunt auctores.

Cous Apollo, cuius templum & lucum celebrat Dion lib. hist. LI: ait enim, Turulium, cum arbores Apollinis Coi incidere fecisset, vt naues fabricaret, ab Augusto iussu necari. Atqui Dion hoc loci non Apollinis, sed Aesculapij nomen habet.

Thymbræus Apollo, vt Strabo lib. XIII. scribit, dicitur est à Thymbra cæpo, qui Troiæ proximus fuit: & Thymbræus fluuius, qui per eum fluit, in Scamandrum immittens, prope Apollinis Thymbræi templum, l. stadijs distabat. Vergilius: Da propriam Thymbræe domũ. Stâtus ad Apollinem, Seu Troiã Thymbræus habes, quibus in locis grammatici, Seruius & Lactantius, hic in primo Theb. ille in tertio Aeneid. tradunt, Thymbræus Apollo dicitur ab agro Troiæ vicino, pleno thymbræ herbæ, in q̄ eius est nemus & templũ, vbi à Paride Achilles occisus est, vnde fingit manu Apollin. vulneratus. Ergo Thymbræus, vt delius dicitur.

dicitur. Nam numina à locis frequenter nomen accipiunt. Sanè quia Græcè θύμβρη facit, in deriuatione in diphthongum sæpius mutat: vt Aetne Aetnæus, Dirce Dircaus. hæc Seruius. Sed & quidam Thymbræum dictum arbitrantur, quasi θεῖς τὰ θυμβρα, hoc est ponens pluuias. Sedenim Hesychius etiam Thymbræum appellare videtur. ait enim: Thymbræ locus est Ilij, propter Thymbræum fluuium, sic nuncupatum, ab antiqua vrbe distantem stadijs x, vbi & Apollinis Thymbræi templum: nisi mendose potius, vt sexcenta in eo auctore, legatur Thymbræi pro Thymbræi. Apud Festum etiam male montem Thymbræum pro campo legitur. Sanè & in eadem Troiæ regione, hoc est in Pergamo, Apollo colebatur: vbi & templum ipsius, quod vel celebre fuisse innuit poeta Homerus libro Iliad. 7. in quod (inquit) vulneratus à Diomede Aeneas ab Apolline delatus, sanitati restitutus à Latona & Diana.

Thυμβρῆος etiam Apollinis cognomen apud Hesychium. putauerim ego, quod Elei τύμβρησιν aera vocant: vtcunq; certi nihil præterea habeo.

Aphetor, hoc est ἀφῆτωρ Apollo nuncupatus, quasi emissor, vt Hesychius testatur: ab emittendis & edendis oraculis, vel sagittis & radijs. vtriq; enim conuenit. Strabo quoq; in nono meminit, etiam Homeri versus afferens. & Aelianus lib. v. de Thesauro à Delphis quæsito in Pythone, afferens hos Homeri versus:

Nec quat marmoreis Pytho petrosa recludit

Sedibus, excelsas habitat quas Phœbus Aphetor.

Porro etiam ἀφῆτοι dicuntur deo dicati, vt γυναικες ἀφῆτοι: & ἀφῆτοι νόμοι, quæ sacra-
tæ deis, vt nostræ moniales. sic & Athenæus vocare videtur animalia sacra, quæ passim vagantur, vt hodie Antonianæ sues.

Enholmos Apollo cum ab alijs, tum à Sophocle appellatus est: vnde et vates Enholmides vocantur. Holmos inter multa quæ significat apud Græcos, tripus est, & locus vbi Pythia vaticinabatur. plura in prouerbio, ἐν ὄλμω.

Grynæus Apollo celebratissimus, de quo sic Strabo lib. 13. Grynæum, inquit, Myrineorum oppidum, & Apollinis fanum, & peruetustum oraculum & templum, candido lapide sumptuosum. Hinc videtur Myrinus, vel Murinus appellari Apollo à Martiale, qui est Grynæus:

Campis diues Apollo sit Murinis.

Etsi alij de Smintheo intelligunt, nam y verti in u apud antiquos, notissimũ est. Plinius libro trigesimo secundo: Nam in Lyciæ Myris fonte Apollinis, quẽ Dium appellant, ter fistula euocati veniunt ad augurium. quin Ethicus noster Murinos populos in sexto ultra Taurum montem commemorat. de Grynæo verò Vergilius,

His tibi Grynæo nemorum dicatur origo. item in Aeneid. quarto:

Sed nunc Italiam magnam Grynæus Apollo.

Vbi Seruius, non oppidum, sed nemus Grynæum vocat. ait enim: Iuxta Clazomenas nemus est Grynæum, vbi Apollo colebatur. Stephanus verò: γύναι, ait, oppidum Myrenæorum, vbi & fanum Apollinis, & vetustum oraculum, sumptuosum albo lapide, in quo colitur. Hecataus verò vrbe Grynæam vocat, vnde gentile Grynæus. Dicitur & γύναιθ', & γύναιος ἀπόλλων, vt Parthenius ait in Delo. Dicimus etiam Ionice γυνήθ', &c. Orpheus in hymno, quem illi cum suffimento mannæ thuris concinuit, Grynium ait:

Gryniete Smintheu, Pythoetone, Delphice vates.

Pausan. etiam in Attica, vbi de thoracibus linteis, quibus in venationibus leonum & pardorum dentes franguntur, multa diceret: Huius generis, inquit, cum alibi θαρλακω τῶν λιπιδας multos videas, tum in Grynæo, vbi Apollinis nemus pulcherrimum arboribus syluestribus & fatiuis, & earum omnium, cum fructifera non sint, aut odore delectant, aut aspectu. Grynai meminit & Athenæus.

Παροπίος, id est culicarius Apollo, ut Domitius exponit, colebatur: cuius simulachrum ad Phidiæ opera refertur. Ideo vero appellatus, quoniam infestos olim agro πάρι οπίος, id est culices propulsaerit. quo autem pacto abegerit, non est quod sciam literis proditum. auctor in Attica Pausanias. Sunt qui πάρι οπίος locustas interpretentur.

Philalexander Apollo, ab Alexandro cognominatus. Nam ut Diodorus Siculus scribit, cum Apollini catenas aureas & compedes à Tyrijs iniectas Alexander detraxisset, Philalexandrum vocari voluit, post Tyri direptionem. Pluribus idem Diodorus historiam explicat.

Argyrotoxis Apollo vocatus ab argenteo & splendido arcu, quo Pythonem serpentem confecit. vel à sagittis, quippe τόξος utrunque significat, ut alibi docui. 10 vel sic dictus, quod Sol cum sit, per summum orbis ambitum discurrens, velut arcus quidam, qui Græcè τόξος dicitur, figuratur alba & argenti specie. Sed & ἀργυρός aliquando pro pulchro Græci capiunt, ut alibi notauimus. Quin & Pindarus ἀργυρόπιος ἀφροδίτῳ ideo in Pythijs vocauit, & Pollux Thetin, ut suo loco est ostensum. Argyrotoxi Apollinis & Macrobius meminit. Hesyechius etiã ait, τὸς μὲν ἀκροῦ ἰόντα ἔτ' ἀργυρότοξος ἀπόλλων. Dicitur idem & χρυσότοξος, hoc est aureum ferens arcum: & κλυτότοξος, hoc est inclitus arcu, quo crebro usus est Homerus, & alij.

Arcitenens à Latinis aliquando dictus. Ouidius,

Hunc deus Arcitenens, & nunquam talibus armis, &c.

in primo Metamorph. de Pythone. hunc Græci dicunt τοξοφόρος. 20

Auricomum Apollinem Latini vocant, χρυσοκόμη Græci, propter Solis radios, ut ait Phurnutus: utque legimus apud Orpheum & Homerum, & alios. Vocatur & eadem ratione χρυσοχέτης. Dicitur & à nostris crinitus, ut Cicero in Academia. Intendit crinitus Apollo arcum. Pindarus in Pyth. χάλκη, quasi tubatus & comosus. Repete ea quæ dicta sunt in Acersecome.

Χρυσάωρ Apollo dictus, quod ensam ferat auream, ut ego interpretor, propter radios aureos Solis, Orph. in Argon. de Bute, ἱκέλη χρυσάωρι φοιβῶ. id est, similis Chrysaori Phœbo. Hesioidus,

φοῖβος ἀπόλλων χρυσάωρος, ὃν τέκε λητώ. hoc est,

Latona hunc Phœbum Chrysaoron edidit alma.

Vtitur & Homerus.

Lescchorius, λέσχηρος Apollo. λέσχη, nugæ & sermones dicuntur: hinc Apollo cognominatus, cum in coronas viri ad fabulas eunt. Vide Suidam.

Λέσχηρος ἀπόλλων etiam vocatum ait Phurnutus, propterea quod interdum nugæ fiant, & invicem homines sermocinentur, noctu vero quiescant. λέσχη enim nugæ significant.

Orchestes Apollo à saltatione nuncupatus, à Pindaro. Idem etiam innuitur in hymnis Homeri. Quin etiam eadem ratione ab Orpheo in hymno χοροποιός vocatur. 40

Phyxius Apollo cognominatus, de quo Philostratus in Palamedis imagine: quem fugæ præsidem existimabant veteres, eique rem sacram faciebant. Commentatores tamen Theocriti in Edyllio VII, super ea verba, τὰς ἰδί πύλας, πύλα αἶοντο populum esse Coi, vel locum sic nominatum, ab Herculis fuga de Cois, in quo tradunt Apollinis templum fuisse, qui à re Phyxius. Paulò post idem subinferunt, à πύλα etiam πύλιος Apollinem appellari, & Pana. de Phyxio verò Ioue plura diximus suo loco.

Napæus Apollo dictus, ut Stephanus scribit, cuius hæc sunt verba: ναπέη, inquit, vrbs Lesbii. Hellenicus in secundo Lesbicon, cuius Napæus, & Apollo 50 Napæus. Sunt & Napæi continentis. est & pars montis ναπέη. & Napæus, qui ex eo est. Napæi porrò Apollinis, grammatici Latini quidam meminere, ut Macrobius.

Telmis-

Telmisus Apollo, ut idem scribit Stephanus, appellatus fuit à Telmisso, qui ex Hyperboreis venit, & in Caria constitit, ubi Telmisij fanum Apollinis construxit. Telmisum aliqui Apollinis filium scribunt, ex Themisto Zabij Hyperboreorum regis filia: & fratrem Galeotæ, qui in Sicilia oracula obtinuit: vnde Galeotæ dicti in Sicilia, eius successores.

ὄθρυππος Apollo, id est Intritus, vel deliciose paratus, ab Atheniensibus nuncupatus, ut ait Hesyechius, & Arpocraton. ὄθρυππα enim bellaria dicuntur, deliciose parata, quæ in sacris inferebantur: vnde fortè Apollini nomen inditum. Vtrunque lege, qui plura docent.

10 Thornax Apollo dictus, & eodem nomine ipsius dei templum, ut Hesyechius scribit. est autem θόραξ mons Laconia, ut in quarto Nicolaus prodidit, & Stephanus. eadem vox, teste Hesyechio, scabellum, seu suppedaneum denotat.

προβίος Apollo, id est præuidens, vel præfagus, ut in Attica Paus. interpretatur Domitius.

δευκαπφόρος Apollo, ut idem interpretatur Domitius, Decumanus Apollo, qui cognominatur, Aegyptiorum simulachris persimilis fuit: ut is quem Archogeneten vocitabant, & in Aegineticis operibus videtur, ex ebano confectis. lege Paus. in Attica.

20 Λαριωνός ἀπόλλων, Lariffenus Apollo denominatus fuit à vico Ephesi, ubi colebatur, non procul à Tmolo, in campis Caystri. sicut Strabo & Stephanus tradunt. dicitur & Lariffæus.

Polio Apollini nuncupato priscis temporibus, ait Paus. in Bœot. tauros Thebani immolabant. πολίος verò dictus est canus, quod non imberbis hoc loco fingeretur, sed canus & capillatus.

Amazonius Apollo, sic dictus apud Lacedæmonios, quoniam in agro Pyrrhichio Amazones contra Græcos pugnare desiderant. vnde ibi Astrateæ Dianæ sacellum constructum fuit. Amazonij Apollinis & Paus. in Laconicis meminit.

Stobæus Apollo, cuius oraculum fuit apud Abas, locum Phocidis: Hesyechius.

30 Tilphossius Apollo, sic appellatus à monte & fonte, ut Strabo docet in nono. Pausanias tamen Tilphusam vocat, cuius aqua epota Tiresias exspirasse proditur. Sunt & qui Telphusium vocant. meminit & Homerus in hymnis.

Phylleus Apollo, nuncupatus à Phyllo, in terra Phthiotica: cuius fanum celebrat Strabo eodem lib. 9. Stephanus legit Phyllus Phylluntis, eam urbem in Thessalia reponens: & locum hunc ex hoc Strabonis libro aduocat, sed dei non meminit. Citat Rhianum, qui Phylum fœminino genere dixit, lib. 9. Thessaliorum, οἱ δ' ἀφορῶν ἀπὸ τῶν ἰσχυρῶν κραναίων ποτὶ φύλλους.

40 Tarræus Apollo cognominatus est, teste Stephano, ab vrbe Tarrha in Creta. nam & aliæ fuerunt hoc nomine: altera in Lydia, & alia colonia Cretensium apud Caucasum montem. à Cretensi ergo vrbe & Apollo Tarræus dictus, & Lucius (quem & Lucillum legimus) Tarræus grammaticus, qui libros tres de prouerbis optimos reliquit, & de literis, & quæ ad artem pertinent, λαφύρωματα. Leguntur & eius quædam in Apollonium Rhodium scholia erudita, & valde vtilia.

Selinuntius Apollo celebratur à Strabone lib. x. illiusque oraculum.

Salganeus Apollo, teste Stephano, nuncupatus à ciuitate Bœotica, quæ post Chalcidem est, attingens Euripum, quæ Salganeus vocata fuit: cuius habitator Salganus, & Salganites, vnde Salganeus Apollo.

50 Musagetes Apollo, cognominatus (ait Phurnutus) quod Musarum ductor coleretur, ut in Musis diximus, & in Hercule. Orpheus in hymnis. Sed & Proclus in Plat. Musagetes, inquit, Apollo colit, & est vnitas ad harmoniam in vniuerso. Hic autem est chorus Musarum totius numeri nouenarij, ex quibus duobus, mundus

mundus totus indissolubilibus vinculis colligatur: & reliqua, quæ ibi multa scribuntur, & in Musis retulimus.

Marmarinus Apollo, denominatus à Marmario, quod vicinum Caristo fuisse, ostendit Strab. lib. 10. Insigne verò ibi templum habuit Apollo.

ἄλδουρομαίης Apollo etiam dicitur, teste Hesychio, propterea quod & farinis, id est ἄλδουροίς fiebant vaticinia. nam ἄλδουρα frumentacea & triticea, ἄλδουρα verò hordeacea dicitur, vt est apud eundem. tamen apud Galenum & Paulum confundantur.

Tragius Apollo nuncupatus, vt ait Stephanus, à Tragea vrbe in insula Naxo. Eupolis scribebat per e psilon, sine diphthongo, Tragea. Fuit & alia Tragea prope Cycladas, ex qua fuit Theogeton Peripateticus philosophus, Aristotelis familiaris.

Ixius Apollo Rhodi cultus fuit: appellatus verò, vt ex Artemidoro scribit Stephan. ab Ixi Rhodi regiuncula, quæ ab Ixo portu denominata fuit.

Lathraeus Apollo cognominatus, vt in decimo Strabo testis est, qui eius prope Calydonem templum celebrat.

Styracites Apollo cultus & nominatus: Styracion enim mons Cretæ fuit. inde qui eum incolunt, Styracitæ appellati sunt: Stephan.

Illeus Apollo in Troia dicitur, ab eodem Stephano.

Aegletus Apollo cultus ab Anaphe, quæ non multum à Creta distat, vt Strabo auctor est: de quo & Apollonius lib. 4. Argonaut. In ea fuit Aegleti Apollinis templum. meminit Callimachus hoc carmine,

αἰθλίτιω ἀνάφω πλακωνίδι γέπνα θεῶν.

Inuenio & Egretum alicubi nuncupatum. Phurnutus quidem Anaphæum Apollinem nominat sed nescio an Aegletum intelligat, qua de re supra in Delio & Phanæo differui.

Mantous etiam à vaticinijs Apollo nominari videtur, si rectè Plutarchi verba de animi tranquillitate, id est ἄνθυμια consideremus.

Ἰωάσαν, Apollinem Theopompus & Hesychius vocarunt: qua voce & Latini vsi sunt, pro præfecto regionis alicuius. hinc & Dynastia, ipsa præfectura.

Cataonis Apollinis Strabo ita meminit, de Melitena & Cataonum cæpis. Habet, ait, etiam Apollinis Cataonis delubrum, quod in tota colitur Cappadocia. Porro Cataoniam ad extremam Tauri montis partem constituit Stephanus.

Ἐνθρηπῶν ab Atheniensibus Apollo dicitur, teste Suida. est verò Ἐνθρηπῶν cibi genus, aut placenta, aut intrit.

Cillæus Apollo, cuius Strabo nec semel meminit in XIII. In agro, inquit, Adramitteno est Chrysa & Cilla: nunc quoque prope Thebam est locus quidam Cilla appellatus, in quo Cillæi Apollinis templum est. Hunc locum Cillæus annis præterlabitur, ex Ida monte delatus. Idem non multo post: Est etiam Cillæus mons inter Gargara & Antandrum. testis est Daes Colonæus, apud Colonas Cillæi Apollinis templum ab Aeolibus à Græcia nauigantibus ædificatum esse. dicunt etiam Chrysaum Apollinem Cillæum esse. Non longè porro à Cillæi Apollinis templo Cilli monumentum fuit, ingens quidam tumulus: Cillum verò Pelopis aurigam, & ducem Locrorum dicunt.

Cirrhæus etiam nuncupatus Apollo ab vrbe Cirrha, vt Strabo ait, sub Cyrthi rupe Delphica. Non ignoro secus à grammaticis tradit. Statius in octauo Theb. de Amphiarao rapto,

Hæc Tenedon Cirrhæi dies, partuq; ligatam

Delon, & intonsi claudet penetralia Branchi.

Ἡλιος, Helius, vt notissimum est, Græcis Sol vocatur, ab ἥλι, quod eat. vnde Heliaides dicte, quæ & Phaetontiaes, Apollinis sorores nymphae. Vocatur & interdum ἡελίος, sed & Doricè ἠελίος. quin & Cretenses, vt scribit Hesychius, ἠελίος nuncupabant. Persæ verò κύρος Solem nuncupabant: vnde quidam Cyrū, qui à

qui à cane nutritus est, dictum putauere, eodem Hesychio auctore. πάλος itè Sol dicitur, & Samasa, ab Arabibus: Stephanus. οαδς verò Sol à Babilonijs: Hesychius. Scythæ autem Oetosyron vocant: Herodotus & Hesychius.

Erisatheus Apollo dicitur: idem Hesychius, in Atticâ.

Ἰναυρος Apollo, ab aura (vt videtur) deductus: Hesychius.

Cassius Apollo à Menandro vocatus, cuius ara in comœdiæ scena statuta fuit. Cælius Rhod.

Astypalaus Apollo ab insula, & Odrysseus à fluuio. Strabo lib. XI. & XII. Σελεύς, Sol ab Archilocho, alij caniculam. Ibycus verò eo nomine astra omnia appellauit, vt Hesychius notat.

Ἰφύρα, Apollo etiam dicitur, quod late & ubique luceat, emicetque: idem auctor Hesychius.

Σωτιάτας Apollo in Argo, à loco dicitur, idem qui supra: in Corintho verò nuncupatus fuit Apollo ζωτικῆς. Legimus insuper Δορυλμιοῦς cognomentum fuisse Apollinis, sed & Iouis apud Hesychium, & ἑρῆσιος ἀπόλων. Item in Mileto, θυῖος ἀπόλων. item θοάσιος. Appellatus est etiam interdum ab artificibus, vt apud Pausaniam in Attica, Dionysiodoti. vnde mirum est Domitium, alioqui virum doctum, ita vertisse: Phlyenses autem Myrinusij habent aras Apollinis ductoris, Bacchi & Dianæ luciferæ. Cum Apollinis Dionysiodoti legendum sit, & Dianæ Selaphoræ.

Thecmius etiam Apollo cognominatus, & in Olympiâ cultus, vt in Eliacis idem Paus. est auctor.

Corynthius etiam Apollo cognominatus est, de quo sic Paus. in 4. A. Corone, inquit, stadia propè octoginta progressis, Apollinis templum in ora maritima est, magna religione percelebre, nam & omnium esse antiquissimum, autumant Messenij, & Deus ipse (quem Corynthum Apollinem nuncupant) certam laborantibus morborum opem impertit.

Oetosyros Apollo vocatus à Scythijs, vt Herodotus & Hesychius consentiunt. quo magis mirum mihi visum, Parrhasium in poetica Horatij scripsisse, Scythas Gongosiron Apollinem vocasse.

Sciallius Apollo: vide Macrobius. Sossianus, vel Sulsianus, Romam aduectus: Plinius.

Aperca Apollo, quod patente cortina responsa præberet: Festus.

Sed age, Heliopolitani Apollinis simulachrum nostris his nugis ex Macrobio ascribamus: Aureum simulachrum, inquit, specie imberbi, instat dextra eleuata cum flagro in aurigæ modum, læua tenet fulmen & spicas. Vehabatur simulachrum hoc ferculo, veluti deuehebantur in pompa ludorum Circensium, deorum imagines, & subibant plerique prouinciæ proceres raso capite, longi temporis castimonia puri: ferebantque diuino spiritu, non suo arbitrio, sed quò deus per pellebat. consulebant autem hunc non solum præsentem, sed absentes, missis diplomatibus consignatis: qua de re historiam de Traiano consulente, idem affert Macrobius. Sed nos ad alios recensendos deos properamus. Duo tamen, antequam finiam, prius exponam: & solis equos videlicet & Apollinis cognomina miro artificio per capita literarum & Acrostichia Græci alphabeti carmine, vt Bacchi etiam, consignata. Nunc igitur equos Solis, quos illi poetæ ceterique scriptores ascribunt, tibi affero, vt pictoribus & statuariis nonnullam operam, his nostris Syntagmatibus afferamus. Ouidius in primis, vt ab hoc exordiar, hos nominat in secundo Metamorphoseos libro.

Interea volucres, Pyrois, Eous, & Aethon,
Solis equi, quartusq; Phlegon, hincitibus auras
Flammiferis implent.

Eisdem & commemorat Lactantius in III. commentario Theb. Dicitur

li quidem, Pyrois, qui inflectitur, vt Simois, hinc Valerius Flaccus,

Et formidantem patrios Pyroenta dolores.

αφ' τ' πυρός, ab igne scilicet: Eous, ab ηως, id est ab aurora: Aethon, ab αιθω, ardeo vel curro: ab utroq; enim declinari potest. Phlegon verò, α φλογος, id est flamma, quòd naribus flammam efflare fingatur. Martialis tamen duos solum commemorat, his versibus:

Quid cupidum Titana tenes? iam Xanthus & Aethon Frena volunt.

Et Xanthus dicitur quasi flauus, à flammæ videlicet colore. Fulgētius & ipse Solis equos his verbis cōscribit in primo Mythologicōn: Vnde, inq̄t, & ipsius Solis equis condigna sic nomina posuerunt, id est, Erythraus, Actæon, Lampos, Philogeus. Erythraus Græcè rubens dicitur, quòd à matutino Sol lumine rubicundus exurgat. Actæon, splendidus dicitur, quòd tertiæ horæ momentis vehemens insistat, & lucidior fulgeat. Lampos verò, dum ad vmbilicum diei & contra arcticum conscenderit circulum. Philogeus Græcè terrā amans dicitur, quòd hora nona procliuor vergens, occasibus pronus incumbat. Porro & commentator Arati Latinus, quisquis is fuit, eosdem cum Fulgentio commemorat, & simul etiam nomina causas afferre nisus est, quas ideo apud ipsum leges: conueniunt enim adeò, vt vnus ab altero manifestè accepisse videat. Hyginus quoque in libro suarum fabularum cap. CLXXXIII, solis equos ita cōmemorat: Eous, per hunc cœlum verti solet: Aethiops quasi flammeus est, concoquit fruges. Hi funales sunt mares: Fœminæ, Locariæ Bronte, quæ nos tonitrua appellamus: Sterope, quæ fulgetra. Huic rei auctor est Eumelus Corinthius. itē quos Corinthius. item quos Homerus tradit, Abrax, Aslo, Threbeo.

Syrhodus Apollo in inscriptione marmorea Lanuuji legitur, quæ à M. Aurelio Augusto posita fuit.

Acrostichia icosipentasticha, vt Græci dicunt, ingeniosissima, quæ Latine verti non possunt, cuius hoc primum carmen est,

Ingentem Pæana cano, tua nomina, Apollo:

χμείω πααίτα μέγαν Διόν από Μωνα,
αβροβον, αλαδόμεφον, ακερσεκμίω, αεροχαίτω,
βειτύνοου, βασιλῆα, βελεσιχαρη, βιοδότη,
μηδισμων, γελόωντα, γγαυβόλετω, λυκύνδυμοις,
διοχλη, δίοποιδα, ερακονβόλετω, εαφιομηδη,
ευλαλον, ερυβίλω, εικατιβόλον, ελτιδιδώτω,
ζωογονον, ζαθεον, ζωόφονα, ζωοδότηρα,
ηπιον, ηδιεπι, ηδύθροον, ητιόχειρα,
ηπροφόνον, ηαλερόν, ηελξιφονα, ηελγισίμυλον,
ιαφέτω, ιμδρόν, ιήιον, ιπποκρουσίω,
κρομοπολόκον, κλαρίον, κραπερόφονα, κάρπογλίεθλοισ,
ληβόλην, λαρόν, λυρομηδέα, λαμπετόωντα,
μυσοπόλον μαντιν, μεγαλήθρα, μυεμόμορφοις,
νεεροχαρη, νοζρόν, νησωνδέα, νηφαλέονια,
ξυνοχαρη, ξυών, ξυόφονα, ξυοδότηρα,
θλειον, θλβιόδρον, θλύμπιον, θρεσίφοίτω,
περύν, πααδεκῆ, πααπίμονα, πααβόδοτηρα,
φυσίπορον, φουάχρη, φηλιώρα, φηξικέλυδοις,
σηαλόωντα, σφόν, σελαμζνέτω, σφῆρα,
τδρ, λιχρον πιτανα, τελετώρα, πμήοντα,
υμναγόρεω, υπαόν, υπαύχνα, υετροντα,
φοίβον, φοιβάζοιτα, φιλωσφονον, φονομηδη,
χρεομαγόρεω, χρύσοις, χρυσόχοα, χρυσοβέλημονοι,
ψαλμοχαρη, ψαλτω, ψδουίσηρα, ψυχοδοτηρα,
ωνυπον, ώκνεπη, ώκυσκότομ, ώρεσιδότητω.

30

40

50

AESC V.

Aesculapius medicinam primus, ab Apolline patre institutus, mortalibus inuexisse, seu inuenisse dicitur. ipse siquidem perfectam, & numeris suis omnibus absolutam adinuenit: mox illius successores ab eo Asclepiadae nuncupati, velut hereditariam acceptam, per manus traditam excoluere, posterisque subinde inuulgarunt, usque ad Hippocratem, qui eam consummauit. Sed ista Medicis mittamus: nos nostrum institutum prosequamur. Aesculapius à Græcis ασκληπιος dicitur est, Apollinis & Coronidis, vt Diodorus scribit, filius, medicinae praeses, plurima valetudini mortalium utilia adinuenit. adeo autem excelluisse in agrotorum curatione dicitur, vt mortuos ab inferis excitare crederetur: quare apud Iouem accusatus, fulmine ictus est. quamobrem iratus Apollo, Cyclopas fulminis fabricatores interemisse dicitur. Ideoque Iupiter Apollinem homini seruire iussit, haec Diod. Cicero verò Aesculapii nomine tres fuisse commemorat. primum Apollinis filium, quem Arcades colebant: qui speculum inuenisse, primusque vulnus dicitur obligauisse. secundum Mercurij, Valentis & Pheronidis filij fratrem: is fulmine percussus dicitur, humatusque esse Cynosurris. tertium Arisippi & Arsinœ, qui primus purgationem alui, dentisque euulsionem, vt ferunt, inuenisse dicitur est: cuius in Arcadia non longè à Lusio flumine sepulchrum & lucus ostendebatur. haec ferme Cicero. Dicitur verò Aesculapius teste Phurnuto, αφ' τ' ασκληπιδου και αιαβαλλιδου τῶν κατὰ τὸν θαλάσσιον γινόμενων ασκληπιδου. hoc est, ab excludendo & reiiciendo factum per mortem interitum. Cordices Phurnuti impressi non ασκληπιδου, sed ετῶδου habent, quasi quòd casset mortis accessum. Sed parum consona videtur deriuatio. quare alij dictum putant παρὰ τὸ τὰ ασκλήτην νοσημάτων ἢ τῶν ποιοῦντων. hoc est, ab eo quòd quæ morborum aspera sunt, mitia faciat. quidam etiam ab ασκλήω και ἡπιος deducunt. Phurnutus & alij scribunt, Aesculapium nutritum à Chirone centauro, medicinam verò edoctum ab Hepio: quod nomen non ociose positum esse videtur, siquidem sedet turbationes, αἰσθητῆς τῆς ἡπίως φαρμακείας, id est propter medicamenti mitigationem. Sed vide quæso ne decipiare mendoso Phurnuti codice. Quippe Naso poeta noster libro secundo metamorph. non Hepion, sed Ocyroen vocat Chironis filiam, quæ in ἰππῶν, id est equam conuersa sit. Sanè ἡπίονην uxorem fuisse Aesculapij, testis est Paus. sic scribens: sanum est Aesculapij, in quo ipsius Des & Epiones signa erant. Epionem verò uxorem fuisse Aesculapij memorant. Alibi verò idem scribit Pausan. In luco aedes est Dianæ cum simulachro, Epiones cognomento, ex eo fortasse, quòd morbos mitigare hoc numen credatur. Xenophon in libro de Venatione, de Chirone & Aesculapio multa eleganter prodidit.

Nolim hoc loco tibi reticere verba Hygini, ex mythologico poetico, quæ cognitum digna sunt. Chiron centaurus Saturni filius, artem medicinam chirurgicam ex herbis primus instituit. Apollo autem artem oculariam medicinam primus fecit. tertio autem loco Asclepius Apollinis filius Clinicen reperit. Antiqui obstetrices non habuerunt: vnde mulieres verecundia ductæ interierant. Nam Athenienses cauerant, ne quis seruus aut fœmina artem medicinam disceret. Agnodice quædam puella virgo concupiuit medicinam discere: quæ cum concupisset, demptis capillis, habitu virili se Hierophilo cuidam tradidit in disciplinam. quæ cum artem didicisset, & fœminam laborantem audisset ab inferiore parte, veniebat ad eam. quæ cum credere se nolisset, æstimans virum esse: illa tunicam sublata, ostendebat se fœminam esse, & ita eas curabat. quod cum vidissent medici, se ad fœminas non admitti, Agnodicem accusare coeperunt: quòd dicerent, eum glabrum esse, & corruptorem earum, & illas simulare imbecillitatem. Quo, cum Areopagita confedissent, Agnodicem damnare coeperunt: quibus Agnodice tunicam alleuauit, & se ostendit fœminam esse. & validius medici accusare

* 2 accusare

accusare coeperunt. quare tum foeminae principes ad iudicium conuenerunt, & dixerunt: Vos coniuges non estis, sed hostes: quia quae salutem nobis inuenit, eam damnatis. Tunc Athenienses legem emendarunt, ut ingenuae artes medicinam discerent. atque haecenus Hyginus. Sed nos cetera sequamur. Tarquiti-
 tius de Viris illustribus, ut Lactantius Firmianus refert, Aesculapium incertis pa-
 rentibus natum ait, & expositum, a venatoribusque inuentum, canino lacte nu-
 tritum, Chironi traditum didicisse medicinam: fuisse autem Messenium, sed Epi-
 dauri habitasse. Pausanias vero libro secundo, triplicem affert de Aesculapii ori-
 gine opinionem: & primum quidem Phlegiam ait, cum Peloponnesum peragra-
 ret, Coronide filia grauida ex Apolline comitatus, peruenisse in Epidauri mon-
 tem, cui a re nomen mox inditum Titheum, a papilla scilicet, ibi enim expositus
 infans, caprae papillis est nutritus, cuius custos gregis canis comes erat. Arestha-
 nes autem pastor, dum capram canemque perquiret, cum eis infantem reperit,
 e cuius facie fulgor resplenduit. hic velut numen eum adorauit: atque ex eo Epi-
 daurus tota Aesculapio est consecrata, quo loco Pausanias & templum eius &
 simulachrum describit. Altera vero opinio est: Coronide iam praegnante, cum
 Ischye Elati filio concubuisse, ob id interemptam a Diana, quod illa Apollini fa-
 ctam contumeliam vlcisci voluit. Ardente vero rogo, e media flamma puerum
 a Mercurio ereptum. Tertia autem opinio, quam Pausan. fabulosam putat, eius-
 modi est: Aesculapium Arsinoe Leucippae filia natum. qua de re paulo post plu-
 ra afferam, in eius Aesculapii cognomine Coronides. Pausanias id quidem fal-
 sum esse, ex eo Apollinis oraculo quod tale est ostendit.

Aesclepij auxilium cunctis mortalibus alium

Felia, quem Phlegia peperit mihi iuncta cubili

In campis Epidaurae tuus formosa Coronis.

Iulianus vero Caesar *καπεσώτης* cognominatus, Aesculapium ait ex Ioue natum
 ex *νοστός*, id est, si recte interpretamur, mentalibus: quia ex diuina mente super
 terram apparuisset, per foecundi solis vitam: & Epidauri, Pergami, Tarenti, & Ro-
 mae versatus. Contra Iulianum disputat in primis Cyrillus Alexadrinus, & eius
 fabulas confutat. Hermes Trismegistus in Aesclepij dialogo, Aesculapium osten-
 dit Aegyptium fuisse, quod etiam scribunt Diod. & Eusebius. Trismegisti ver-
 ba in Aesclepio haec sunt: Auus, inquit, tuus o Aesclepi, medicinae primus inuen-
 tor, cui templum consecratum est in monte Libyae, circa Crocodilorum litus, in
 quo eius facies mundanus homo: & quae alia subiungit. Theodoretus Cyri-
 us episcopus scribit, quod Homeri tempore nondum esset Aesculapius in deo-
 rum numero habitus. Nam ipse Homerus, vulnerum Martis curatorem non Ae-
 sculapium facit, sed Peaxona. cumque de Machaone Aesculapii filio loquitur, ho-
 minem eum vocat, Aesculapii absoluti medici filium. Apollodorus in libris quos
 de Deis scripsit, Aesculapium prodit diuinationibus & auguriis praefuisse: nec
 mirum, cum & medicum oporteat de aegroto ea dicere quae sunt, quae fuerint,
 quae mox ventura sequantur, ut ait Hippocrates. Sed Aesculapii quoque mortis
 causa varie traditur. Pindarus in Pythiis, quoque in hymno ad Hieronem, quem
 & Tertullianus & Cyrillus, alique sequuntur, ab Ioue fulminatum cecinit: quod au-
 ro victus, Hippolytum in vitam reuocauerit. Alij non Hippolytum, sed Tyn-
 dareum: alij Capanea: alij Glaucum, Minois filium. qua de re in Ophiucho plu-
 ra Hyginus in Astronomico poetico, & his versibus poeta Claudianus in vi-
 ctoria Stiliconis contra Alaricum. ita enim canit:

Cretaque, si vera narratur fabula, vidit,

Minoum rupto puerum prodire sepulchro,

Quem senior vates auium clangore repertum,

Gramine restituit. mira nam munere fortis,

Dulcia mella necem, vitam dedit horridus anguis.

Qui

Qui vero Orpheum sequuti sunt, Hymenaeum dixerunt: alij Androgeum.
 Stesichorus, propter Capaneum & Lycurgum dixit. Alij, inter quos Polyant-
 thus, quod Proeti filias sanitati restituerit, quas Phylarchus Phinidas, id est
 Phinei filias dixit. Telepharchus quidem fulminatum Aesculapium ait, quod
 Oriona voluerit in vitam reuocare. Pherecydes porro id tradit, quod qui Delphis
 interiret, vitam redderet. D. Epiphanius in Ancorato: Euclees, inquit, ab Aescu-
 lapio resuscitatus. Quidam legunt, Euricleas. nam sic Pythia prius dicebatur,
 ut in Pythio Apolline dictum. Staphylus tamen nullum ab inferis ab Aescula-
 pio excitatum scripsit, sed tantum sanatum Hippolytum, ex Troezenae fugien-
 tem. Adeo Graecis fabulari placuit. Variè quoque eius simulachra effinxit
 10 antiquitas. Pausanias, Aesculapii simulachrum ex auro & ebore a Thrasyme-
 de Pario elaboratum describit. Is in throno sedebat, virgam tenens in manu: su-
 pra vero draconis caput manum alteram habebat, cui etiam canis assistere vi-
 debatur. Haec Pausanias: qui & alibi, hoc est apud Sicyontos, Aesclepieum fu-
 isse ait, hoc est, Aesculapii templum, in cuius vestibulo imberbis erat Aescula-
 pius, ex atro atque ebore confectus, Calamidis opus, sceptrum vna, altera ve-
 ro manu domesticae pinus pomum tenebat. Dicebant ipsum, in draconis
 speciem ad se ex Epidauro mulorum bigis vectum, idque factum fuisse a Ni-
 canora, foemina Sicyonia, matre Agaliclei, Echetimi vxore. Adeo non
 Romanis tantum serpens Epidaurus est impertitus. Eusebius etiam simu-
 20 lachris Aesculapii in manu baculum attribuit, quasi (ut ait) aegrotantium su-
 stentaculum. Serpentem vero inuolutum, animae & corporis salutare si-
 gnum: quo loco multa Eusebius de serpentibus tradit, ut spiritualibus, ex re-
 condita disciplina. Hinc & Macrobius, Aesculapii simulachrum ait, draco-
 nem salutis symbolum subiungi. idem & Phurnutus, qui & cur baculum gerat,
 exponit. Sed & Hyginus in Astronomico, de baculo & angue, seu dracone, ita
 in Ophiucho scribit: Cum Aesculapius Glaucum cogeretur sanare, inclusus
 quodam loco secreto, bacillum tenens manu, cum quid ageret, cogitaret,
 dicitur anguis ad bacillum eius arrepsisse: quem Aesculapius mente com-
 30 motus interfecit, bacillo fugientem feriens saeptus. Postea fertur alter anguis
 eodem venisse, ore ferens herbam, & in caput eius imposuisse: quo facto, loco
 fugisse. quare Aesculapium usum esse herba eadem, Glaucum reuixisse: itaque
 anguis in tutela Aesculapii esse dicitur. Apud Aelianum hoc etiam notauit, Pa-
 rian serpentem, quam Apollodorus paruam vocabat, igneo esse colore, & acer-
 rimo oculorum visu, ore largo: ex quo fit, ut nihil mordendo noceat. Quin e-
 tiam mitis esse dicitur, & propterea (inquit) deorum humanissimo Aesculapio
 ipsum consecrarunt, eiusque ministerio dedicarunt. haec ferme ille. Sed de dra-
 conum natura cum alij multa, tum Philostratus in Imaginibus. Vnde etiam the-
 sauros custodire poetae dixere, ut Hesperidum hortos, & vellus aureum apud
 40 Colchos. Plinius, alique, dracones ad salubritatem referunt. Macrobius, eos etiam
 annuas exuias ponere ac renouare ait. Quod vero acutissime cernant ac intu-
 eantur, & ad medicum pertinet, & ad custodiam. Nam & eius nominis etymo-
 logia argumentum esse potest. Dracones enim dicuntur *ἀκρότερον δεικνύντες*, hoc est, ab
 acute videndo. At cum dracone etiam gallum Aesculapio attributum legimus, pro-
 pter vigilantiam: de quo ipsi res sacra fiebat. Quin & Socrates apud Platonem
 moriturus, suo testamento ei deo gallum reliquit. Plinius in Naturali historia li-
 bro trigesimo quinto, Aesculapio quatuor filias assignat: Cum Aesculapio (in-
 quit) filiae, Hygeia, Aegle, Panacea, Iaso: de Socratis picturis agens. Aristo-
 phanes etiam has quatuor Aesculapii filias nominat, ut Hermolaus notat. Hip-
 50 pocrates in iuramento duas tantum commemorat. Hermippus in Trimetris
 senarijs, hos Aesculapii filios ex Lampetia Solis filia tradit, Machaonem, Po-
 dalirum: & quas modo nominavi, Hygeiam, Panaceam, Aeglen, Iaso. His ab ali-
 quibus adduntur, Iamiscus & Alexenor. Particulam hoc loco tibi licet ascribere,
 * 3 qua

qua Cyrillus Iulianum Caesarem apostatam redarguit, antequam huius cognomina interpreter. Arroganter (inquit) dixit Iulianus, ex Ioue in metalibus natum esse Aesculapium, apparuisse autem in hominis forma. Omnium siquidem sermone dicitur ex Coronide & Apolline natus, quae a sacerdotibus (vt verisimile) in Apollinis templo vitiata fuit. Sed Iulianus de illo honestum & sublime quiddam & sentit & loquitur, semper nimium mendax: quamuis apud Graecorum sapientes plurima & absurda de illo scripta sint. Etenim cum Apis Aegyptius, non obscurus inter eos qui illic erant templi ministros, & naturalis philosophiae scientiam adeptus esset: hunc ferunt primum artem medicam exquisivisse, & tradidisse felicitius, quam eos qui ipsum praecesserant, communicasseque Aesculapio. ¹⁰ hic ubi in ea disciplina profecit, noluit ulterius in Aegyptiorum urbibus morari, sed lucri cupidus, & consiliis turpibus obnoxius, omnem (vt ita dicam) circuitu orbis regionem, ab omnibus lucra petens, & venale studium suum languentibus exhibens. Inflatuque ob scientiam, & superbiens, se etiam deum nominabat, & mortuos se ab inferis excitare posse delirans asserbat. veniensque ad Epidaurios, & ibi summam sibi gloriam arrogans, quendam se esse deum, fulmine ictus est, poenam illi dignissimam Deo inferente: qua ex re per id quod passus est, declaravit, se nihil aliud esse quam terram ac pulverem. Sed & quae de illo odoratum conditor Pindarus cecinit, videre est operae precium: Vicit & illum superbi animi aurum in manibus apparens, manibus autem Saturnius per vtraque praecordia trajectum deiecit ocyus: flagrans vero fulmine, mortem intenta. ²⁰ Quinetiam tragicus Euripides dixisse Apollinem contendit: Iupiter auctor mortis filij mei Aesculapij, pectoribus est iniecta flamma. Haec tenus ex Cyrillo. Porro pluribus in locis cultus Aesculapius, non modo in supra nominatis, sed & Romae, praecipue in insula Tiberina, quae & ab aliquibus Lycaonia dicta est: quae biremis formam habere videtur, & formam accepisse eius navis qua Aesculapius Romam est aduectus. Historia est nota. Ouid. in Fastis:

*Accepit Phoebus nymphaque Coronide natum,
Insula, diuidua quam premit amnis aqua.*

Nunc quoque in D. Bartholomaei hortis navis marmorea cernitur, in cuius navis sponda serpentis reptantis imago efficta est, in rei memoriam. Quare autem in insula Aesculapius & extra urbem templa habuerit, cum alij, tum Plutarchus ostendit in causis Romanis. scribit & in hunc modum Sex. Pompeius: Aesculapio aedes facta fuit in insula, quod aegroti a medicis aqua maxime sustentantur. Eiusdem esse tutelae draconem, quod vigilantissimum sit animal, quae res ad tuendam valetudinem aegroti maxima est. Canes adhibebantur eius templo, quod is vberibus canis sit nutritus. Bacillum habet nodosum, quod difficultatem significat artis. Laurea coronatur, quod ea arbor plurimorum sit remediorum. Huic & gallinae immolabantur. adhuc Festus. Sed iam nimius in his videri possum, ⁴⁰ quare ad interpretanda cognomina me accingam: hoc prius addito, quod Hippocrates tradit, Aesculapium etiam scripsisse libellum in re medica, cui Naviculae nomen fecit. Legi in antiquitatibus marmoreis, in primisque in Auximi oppido Italiae, Aesculapij signum marmoreum hac forma: indutus esse videbatur subucula graecanica, & amiculo succinctus, dextra quidem duos gallos continebat, sinistra vero in amiculo lacinia fructus nescio quos tenere videbatur.

Rhoebigena igitur in primis cognominatus est Aesculapius, a patre Phoebus. Vergilius:

Fulmine Phoebigenam Stygias detrusit ad undas.

Lactantius tamen grammaticus in tertio Thebaid. Poenigenam legere videtur. ⁵⁰ batur, id est per poenam matris natum. Nam eius matrem Coronidem Apollo sagittis peremit, quia cum Ischy concubuerat: quem fulminatam quidam scribunt, alij ab Apolline occisum.

Coro-

Coronides etiam cognominatus a matre, qua de re lege fabulam apud Ovidium lib. 2. Metamorphos. quae ita incipit.

Pulchrior in tota, quam Larissa Coronis,

Non fuit Aemonia, placuit tibi Delphice certe, &c.

Quo loco Coronis Larissa ab omnibus legitur, ab urbe Larissa. Ego vero ex tertio hymno Pith. Pindari, Lacerea legendum puto, ab urbe, cuius post Pindarum Hellanicus etiam & Stephanus meminere. Sane pulchre hanc fabulam totam in eodem modo citato hymno Pindarus ad Hieronem explicat, Aesculapijque matrem Arsinoen ait, Phlegya filiam, & paulo post etiam Coronida: quo ¹⁰ loco Graeci Pindari interpretes ex Asclepiadis & Aristidis sententia scribunt, Arsinoen quidam vocant, sed Leucippi filiam. & quidem Aristides in eo quem scripsit de Gnido condita: Arsinoe, inquit, cum adhuc virgo esset, Coronis dicta, Leucippi filia, Amycli filij, qui fuit Lacedaemonis. Asclepiades vero & ipse Leucippi filiam duxit, ex qua Aesculapius & Eriopis nati. vt in hoc,

ἰδ' ἔτεκον μεγάροισ ἀσκληπίου ἀρχαίμοις ἀνδρῶν

φο. βφ. ἔπεδμθησα, ἐν πλόουμου τ' ἐριώπιος.

Homerus in hymnis, & Hesiodus in Theog. χορονας vocant, & Phlegia filiam, vt etiam Pindarus. Oraculum legitur apud Pausan. quo id Apollo negat Apollonophani, id ab eo scitanti.

²⁰ Tricceus Aesculapius, cognominatus ab urbe, vt Strabo scribit. vnde & ipse de se ipso:

Natus ego ex sacra Tricca, cui tota medendi

Ars debet, simul atque omnis sapientia debet.

Hoc apud Porphyrium legimus in libro de Responis. Sed & Heliodorus poeta & medicus meminit apud Cl. Galenum: huius versus in tertio de Poetarum historia attulimus. Triccam vero urbem Thessaliae, Stephanus scribit denominatam a Tricca Penci fluvij filia, cuius & Homerus in quarto Iliad. meminit.

Epidaurius etiam Aesculapius vocatus est, ab urbe notissima Peloponnesi, in sinu Saronico, ex qua & Romam adductus in serpentis imagine. historia est ³⁰ notissima, Ouid. in Fast. & in Metamorph. Propertius in Eleg. lib. 2,

Et Deus extinctum Crebis Epidaurius herbis

Restituit patrius Androgeona focus: ;

Epidaurum vero urbem variis nominibus appellatam, tradit Stephanus, inter quae Haemeram commemorat, dictam videlicet a sanguine, id est αἷματ' ὅ, ob ea quae frequentissime Aesculapio fierent sacrificia ex victimis. T. Livius libro quinto, quinta Decad. de Paulo Aemilio agens: Sicyonem, inquit, inde & Argos, nobiles vrbes adit: inde haud parum opibus Epidaurum, sed indytam Aesculapij nobili templo, quod quinque milibus passuum ab urbe distans, nunc vestigiis reuulforum donorum, tum donis dives erat, quae remediorum salutarium ⁴⁰ aegri mercedem sacrauerant deo. haec Livius. Pausanias Epidaurum appellatam scribit ab Epidauri Pelopis filio, vt Elij tradunt: vt vero Argiui, ab Argo Iouis filio: quod & Stephanus ait. Subiungit Pausanias de Phlegya filia, quae patrem secuta cum esset, ibi Aesculapium peperit, & ab auo infans est expositus in monte Tittheo, a capra nutritus, a cane custoditus, demum ab Aresthane pastore repperit, & seruatus ob radios, & vultus splendorem.

Archagetes Aesculapius & dictus & cultus fuit, cuius templum apud Titheorem Pausanias describit in Phocaticis. Sed & idem cognominatus Philolaius, hoc est populi amicus, cuius templum celebre fuit apud Asopum in Laconia, vt ⁵⁰ idem est autor Pausanias.

Pergamenus, & Pergameus, nuncupatus a Pergamo celebri urbe Asiae, Galeni medicorum principis patria, vbi summo cultu venerabatur. Martialis:

Pergameo posuit dona sacrata deo. id est Aesculapio.

x 4

Papinius Statius de Pergamo:

*Pergameas intrasse domos, ubi maximus ævis
Auxiliator adest, & festinantia sistens
Fata, salutifero mitis deus incubat angui.*

Q. Serenus poeta & medicus, sic etiam in libri sui inuocatione:

*Tuq̄, potens artis, reduces qui tradere vitas
Nosti, atq̄, in cœlum manes reuocare sepultos,
Qui colis Aegeas, qui Pergama, quiq̄, Epidaurum,
Qui quondam placida tectus sub pelle draconis,
Tarpeias arces, atq̄, incluta templa petisti,
Depellens tetros præsentî numine morbos,
Huc ades, & quicquid cupido mihi sæpe rogatus
Firmasti, cunctum teneris expone papyris.*

Tacitus lib. Ann. 3. Apud Pergamum, inquit, Tyberij Aesculapij templum compertum asylum fuisse ait. hinc & Pausan. in Corinth. scribit, Archiam Aristæchmi filium à conuulsione membrorum sanatum, qua inter venandum apud Pindasum correptus fuerat, Dei religionem Pergamum traduxisse. Acceptam à Pergamenis deinde Smyrnæos templo consecrassè. quod nostra (ait ille) ætate Aesculapij nomine ad mare est. Quin & quod colitur Balangris apud Cyrenæos Aesculapius, medici cognomento, ex Epidauro sumptus est: ad Cyrenaici quidem similitudinem factum est id Aesculapij templum, quod Lebenæ, quæ est Cretensium vrbs, extat. dissimilis in eo sacri ritus, quod Cyrenaici capras matant, cum ab Epidauriis traditum hoc omnino non fuerit.

Καῖος Aesculapius vocatus, à pago in Arcadia, terræ Telphusiæ, qui dicitur est καῖος: vnde gentile nomen Caius, quo nomine appellatus est Aesculapius, qui ibi colebatur: auctores Pausan. in 8. & Stephan. de Urbibus.

Demænetus Aesculapius cognominatus, à Demæneto eius tēpli conditore.

Gortynius etiam ab vrbe, vt Pausan. in Corinth. Sic enim ait: E' marmore verò Aesculapius cognomento Gortynius. ad angues quidem Deo sacros quo minus accedant homines, terror obstat. cibum illis in primo aditu apponunt: neq̄ amplius quidquam eorum causa satagunt. Item dicitur Cotyleas.

Ραῖων quoque nuncupatus ab Artemidoro Daldiano, in 2. Onirocr. Idem & Ραῖον. Ραῖονα alium Homerus facit, vt paulò antè dictum est, ab Aesculapio.

ἠποδοῖτις Aesculapius ab Orpheo vocatus, in poemate ad Musæum: quasi tu dicas, mitis dator. alij ἠποδοῖτις potius existimant, quod blandè dona sua impartiat.

ἄγλαοπῆς verò Aesculapius à Lacedæmoniis est appellatus, teste Hesychio: quasi tu dicas, aspectus splendidi. A' medendi quoq̄ peritia ἰατρὸς, hoc est medicus, vocitatus est.

Colatos insuper Aesculapius cognominatus. Eustathius Mercurium, ni fallimur, ait: cuius simulachrum in Cyllene vico positum fuisse tradit.

Hagnitas cognomen est Aesculapij, cuius templum fuit apud Laconas, ad curricula seu stadij dexterâ. Hagnitas verò appellatus ab ἄγνα, id est à salice amerina, quod ex eius materia illic delubrum constabat. quare mirum est, quosdam sine afflatu hoc nomen scribere.

Corylaus Aesculapius apud Eurotam Laconia fluium cultus fuit, cuius templum ab Hercule positum legimus, cum ex vulnere in cotile, id est manus concavitate sanatus fuisset, quod in prælio contra Hippocoonta & filios acceperat. Pausanias.

ἄγλαοπῆς Aesculapius etiam dicitur, Hesychio & Phauorino testibus.

Salutifer etiam Aesculapius ab Ouidio dicitur, libro Metamorphos. secundo: item Opifer, libro decimo quinto:

Cum deus in somnis Opifer consistere visus.

Quantum & Apollo eodem cognomine dicitur ab eodem poeta. Aulonius etiam Aesculapius appellatus est, teste Pausania in Quartâ fine: Ad Aulonem, inquit, delubrum est, cum signo Aesculapij Aulonij.

Alia etiam eius sunt præter hæc cognomina, quorum nonnulla habes in hymno Orphei, quem cum manna thuris illi adoleuit. vt αὐξιβάλης, id est augens semina: & ἀπαλειγῆς, id est propulsor malorum.

Hygeia, & cum patre, & cum sororibus culta, interdum & seorsum, vt apud Græcos obseruamus, cum sorore Panacea. Hippocrates in iureiurando. Hygeia simulachrum Pausanias apud Sicyonios fuisse ait, quod vix apparere videbatur: cui mulieres capillos dicabant, & in eius honore sibi tondere ac refecare solebant. De Hygeia supra in hoc Syntagmate meminimus, vbi Aesculapij filios, filiasque recentui. Huius peculiaris hymnus Orphei legitur, cum thymiamate manne thuris, cui pulcherrima cognomina etiam ascribit. Sed de Hygeia Pallade suo loco actum est. in primo quoq̄ Syntagmate de hac Hygeia actum est, vbi Salus Romanorum est descripta.

AURORA.

Aurora à nostris, ab aura vocatur dea, vnde & aurea cognominata est: vt illud,

Aurea fulgebat roseis Aurora capillis.

Quæ solem præcedere putabatur. imò & nuncia, hoc est, vt ad eam canit in hymno Orpheus, ἀγγελία θεῶν τιταῖ. Græcè ἠὸς & ἰὸς vocata, vnde Eous & Heous deducitur, nunc breui, nunc producta syllaba. & cum afflatu in prima, si ab ἰὸς deducitur: & sine eo, si ab ἠὸς. Græcorum tamen quidam sunt, qui ita tradant, ἠὸς communi lingua dici, Ionice verò ἰὸς, Dorice autem ἠὸς: & Aëolicè ab hoc ipso, Dorico videlicet, ἠὸς. licet Seruius hæc parum obseruarit. Sanè antiqui cuiq̄ parti temporis ac diei suum Genium & deum proponere solebant, quod apud Homerum gramatici notant. Ergo Aurora dea primæ partis diei, quæ gaudet mortale genus, vt canit Orpheus:

Nec cernere quisquam est, Qui vultus fugiat ve tuos, &c.

Fuit Aurora Hyperionis filia, & Thia, vt Hesiodus ait in Theogon. Alij Pallantis dicunt. vnde à patre Pallantis nuncupata. Ouid.

Tradendum Phœbo Pallantias inficit orbem. Idem:

Sextæ Pallantidos ortu Italiam tenuit. Et illud ex Vergilij poematibus,

Roscida puniceo Pallantias exit amictu.

Alij Titani & Terræ filiam tradidè. At verò hæc curru per cœlum vehi putabatur, qui Pegaso alato equo trahebatur: & manu lampada ferre. Quare λαμπροφῶς etiam vocata est. Tradunt enim, post excussum ex Pegaso Bellerophonem, ipsum equum ab Ioue Auroram impetrasse, Homerus illi tamē equos ascribit, Lampum & Phaethonta, in vigesimotertio Odyssæ. Poeta præterea finxè, Auroram Tithonum Laomedontis filium, formosum in primis adolescentem, amasse, eundemq̄ rapuisse, vnde natus sit Memnon. demum tandem Tithonum ob nimiam eius senectutem, in cicadam mutatum ferunt, adeò vt vsque in proverbium eius nomen deductum sit, vt apud Lucianum & Suidam legimus. M. quoq̄ Cicero in Catone de Senectute, ait Aristonem Chium Tithonum ideo, quia senex fuisset, introduxisse de senectute loquentem: quem tamē, vt fabulosum, Cicero ipse in Catonis personam mutauit. Hinc & Aurora ipsa

Tithonia nuncupata est. Vergilius:

Te potuit lachrymis Tithonia flectere coniunx, Idem:

Tithoni croceum relinquens Aurora cubile. Statius:

Trepidat subito Titonia nubes Discurit.

Auroram

Auroram & Cephalum amasse fabulantur, de quo Ouid. septimo Metamorphos. item in Arte:

Nec Cephalus roseæ præda pudenda deæ.

Sed & Plutarchus aliisq; meminere.

Memnonis mater Aurora vocata est à poetis, à filio Memnone. fabula notissima: vt illud,

Memmonis vt genitrix infecerat humida cœlum. Et Ouidius:

Memmona si mater, mater plorauit Achillem, &c.

Lutea etiam Aurora cognominata est: vt illud,

Aurora in roseis fulgebat lutea bigis. Et illud,

Inficit & cœlum lutea sidereum.

Roscida, & Rosea Aurora, diuersa ratione cognominata: hæc quidem à colore, illa à rore. vt in illo,

Roscidâ Puniceo Pallantias exit amictu. Item:

Et roseis manibus sidera dispulerat.

Crocea quoque aurora vocatur, & in veste crocea describitur, vnde à Græcis *κροκίπεπλος* vocata est. hinc noster Maro, dum experimenta facit ingenij,

Aurora Oceanum croceo velamine fulgens. Et illud,

Tithoni croceum linquens Aurora cubile.

Quinetiam legimus *ἑαυκρόης* ἠὸς, vt ab Antimachio appellatur, ab Eano veste lucida & tenui, quia *ἑαυκρός* dicitur ab Homero peplos, quod & Hesychius notauit.

Χρυσότροι ἠὸς, ita Homerus in hymno Veneris, & alibi appellauit: hoc est, auream sedem habens Aurora.

ἄγγελος, id est nuncia dei Titanis, dicitur ab Orpheo in hymnis. Præuia vero, in experimentis Vergilianis:

Præuia flammiferi currus Aurora rubebat.

Rhododactylos Aurorâ, ab Homero & aliis cognominata est, quasi roseos digitos & manus habere videatur. vt Vergil.

Et roseis manibus sidera dispulerat. vt antè dictum.

Pudoricolor Aurora à Neuiio poeta vetustissimo, in fabula Alcestidis nuncupata est, teste Gellio, pro rubente. Sic enim sæpe vocata est. vnde illud,

Vix aurora suo rubefecerat athera curru. Item,

Et bijugis vecta rubebat equis.

Putarim epithetum Orphei exprimi, *ὄρνυθαινομένη.*

ἠμύδα etiam interdum à Græcis appellari videtur, vt est in Attica Pausania, vbi de Cephalo fabula mentio. Nam præter Tithonum, scimus & deam hanc Cephalum amasse, vt notissima est fabula, vel in primis ab Ouidio, vt paulò supra ostensum est.

Auroræ præterea hymnus ab Orpheo concinitur, cum thymiamate mannae libani, id est thuris: quo loco *λαμπροφάνης*, id est splendida, inter cetera Aurora vocatur.

M V S A E.

Musarum Syntagma, Cynthi suauissime, vt nosti, multo antè iuuenis composui, in quo de Musis ex varia lectione pleraq; collegi, quæ præsentis instituto conuenire possunt. Nunc ea tantum, quæ ad earum cognomina pertinent, tibi afferam, vel quæ omissa in priore fuerunt. Musarum igitur in primis duo genera fuerunt: antiquarum, quas Cœli & Terræ filias dicere: & iuniorum, de quibus paulò post agendum. Mnaseas quidem & ipse auctor est apud Arnobium, Musas esse filias Telluris et Cœli, Iouis ceteri prædicat, ex memoria vxore, vel

vel Mente. Has quidam virgines, alij matres fuisse conscribunt. Libet verò hic paucis tibi referre, quæ idem scribit Arnobius: Ephorus, inquit, has numero esse treis effert, Mnaseas (quem diximus) quatuor. Myrtilus inducit septem, octo asseuerat Crates, ad extremum Hesiodus nouem, cum omnibus prodit deis, cœlum & sidera locupletans, &c. Ceterum & Granus apud veteres homo doctiss. Nouensiles, qui dei dicebantur Sabinorum, Musas existimauit, e numero videlicet nouem denominatos: vt alibi, hoc est in primo Syntagmate, planius ostendi. Porro Myrtilus Macari filias Musas dixit, ita tradente Arnobio: Nunquid ex nobis est, inquit, Myrtilus auctor, qui Macari filias, Megalconis ancillulas, profitei fuisse Musas? Sed vt paradoxa hæc mittamus, insuper & alia afferemus. Eumelus Corinthius poeta, vt Ioan. Zezes grammaticus scribit in Hesiodum, tres esse dixit Musas, filias Apollinis, Cephison, Apollonida, & Boristhenida. Sed Aratus in quinto *ἀστικῶς*, quatuor Musas putauit, Iouis Aetheris filias & Plusiæ nymphæ, *ἄρχω, μελέτω, θελξινόω, & ἀοιδῶ.* Quidam & quinque Musas fuisse tradiderunt, & nomina quinque sensuum habuisse. Epicharmus autem in nuptiis Hebes, septem Musas commemorauit, Pieri filias, & Pimpleidos nymphæ, Nilum, Tritonem, Asopum, Heptapolen, Acheloida, Tipoplun, & Rhodiam. Ab Hesiodo verò nouem in Theogonia dicuntur, & similiter ab Homero & Orpheo. Et tres quidem, vt idem Zezes ait, propter tres tonos, tres accentus, tria tempora, tres personas, & tres denique Græcorum numeros, & pleraq; alia. Quatuor autem dicuntur, propter quatuor dialectos, id est, linguas Græcorum, Ionicam, Atticam, Doricam, Aeolicam: & propter alia multa. Quinque verò Musæ dicte sunt, propter quinque sensus, & cætera eiusmodi. At septem, propter septichordem lyram, & propter septem zonas, septemq; stellas, & inter hæc ob septem vocales, & quædam alia. Nouem postremò dicte, propter nouem ipsarum inuenta. Clío enim historiam inuenit: Thalia *φωτὸργία*, hoc est plantarum artem: Euterpe tibias: Melpomene oden, id est, cantilenam: Terpsichore *χοροεὶα*, id est tripudium: Erato nuptialia, & saltationem: Polymnia agriculturam: Urania astrologiam: Calliope poesin. atq; ob hæc inuenta deas Musas fuisse, fabulati sunt antiqui. Alij aliter dicunt, inter quos Phurnutus, in his rebus perscrutandis diligens & accuratus. Duæ, inquit, Musæ dicuntur, propter theoreticam & practican. nam disciplinæ in speculatione & actione consistunt. tres verò, propter ternarij numeri perfectionem, seu quod tribus speculationum generibus philosophiæ ratio perficitur. Tot certè Musas, Sicyonios conformandas locasse tribus artificibus legimus. At verò quatuor aut septem existimate, quod apud antiquos tot voces musica instrumenta habuisse ferunt. Porro quod nouem credite fuerunt, idem ait Phurnutus, quod tetragonos, id est quadratos ac perfectos, vt quidam dixit, eos faciant, qui cum eis versantur. Talis enim est numerus, qui nouem dicitur, vt qui ex seipso constat, & primi propter perfectionem participare à nonnullis existimat. Alij quidam, ait Zezes, has primas nouem fuisse Musas prodiderunt, Callichorem, Helicen, Eunicen, Thelxinoen, Terpsichoren, Euterpen, Enceladen, Dian, & Enopen. M. quidè Tullius in 3 de Nat. deor. tria Musarum genera recēset: Iā, inquit, Musæ primæ quatuor, natae Ioue altero Thelxiope, Mneme, Aœde & Melete: secūda, Ioue tertio & Mnemosine præcreate, tertiæ Ioue tertio, Pierio natæ, & Antiopa, quas Pieridas & Pierias solent poetæ appellare, iisdem nominibus. eodēq; numero q̄ proximæ superiores. Musæ verò dicte ab inquisitione. *ἰ. ἀπὸ τῆς μάστιγος.* sicut illud est vetus: mollia ne inquiras, ne aspera habeas. *ἰ. ἡ γρ. ἐ, μὴ τὰ μαλακὰ μάστω, μὴ τὰ σκληρὰ ἐρῆς.* Vel dicte *παρὰ τὸ μῦθον*, quod initio & instituto significat. Musæ puellari & nympharum habitu indutæ finguntur, cum variis & diuersis musicis instrumentis. nam ex marmore quidem peruetustas Romæ in sepulchro effictas, diuersas ab his quas in subscriptis carminibus leges. Coronabantur verò variè & florum & frondium coronis: sed & interdū palma, vt Phurnutus ait, propter nominis similitudinem, quia Phœnices literas inuenisse

nisse feruntur. Quin & litera Phoenicea appellatae sunt, ut in Poetis diximus. Sed & coronas interdum gestare Musae finguntur, ex pennis versicoloribus, non modo propter Pieri filias ab his superatas, & in picas conuersas, sed etiam ob Sirenas deuictas, ut alibi dictum est. Certè harum signa hodie quoque peruetusta Romae visuntur, quae pennam habent in vertice affixam, ut ipse saepe conspexi, quae Sirenum esse creduntur. Musae igitur plurimorum consensu Iouis & Mnemosynes, id est memoriae filiae dictae sunt: quod Orpheus duobus hymnis ostendit, altero ad Musas ipsas, altero ad Mnemosynen, cui & thymiamata dolet libani, id est thuris. Solonis quoque pulcherrimae principium hoc est elegiae, quam apud Stobaeum legimus:

Μνημοσύνης καὶ Ζωὸς Ὀλυμπίης ἀγλαὰ τέκνα,
μῦσαι ποίηδες κλύετε μοι ἠχομένω.

Mnemosynes & Iouis Olympij splendida proles, Musae Pierides, audite me precantem: vel ut carmine ludamus,

Mnemosynæ & Iouis atheri. vos inclyta proles,
Musæ Pierides, vota tenete mea.

Sanè nec hoc loco praeterierim, Mnemosynen & Iouem parentes Musarum propterea existimatos, quod qui operam nauant in re literaria, oportet intelligendi & memoriae potestate praeditos esse. Iupiter quippe ab antiquis ὁ νοητικὸς putabatur asserre, & Mnemosyne ὁ μνημονικός. Ad hæc & fons Mnemosyne fuit non longè à Trophonij antro: qui ita appellabatur, quod aqua ex illo videbatur asserre memoriã omnium quae in ipso antro vidissent. Comites verò Musae Apollinis dicuntur, ut denarius numerus compleatur: quia humana vox ut perfecta sit, nouem fulcitur adiumentis. primò quatuor dentibus, & duobus labris, linguâque, & palati concuitate, & gutturis fistula, ac pulmone, ut folle aerio. Si enim ex his aliquid defuerit, vox perfecta non erit. Sed & physica naturae ratione Musae Apollini iunguntur. Sicuti enim terrestris musicae μέση, id est media principatum in omni tropo tenet: ita Sol harmoniae caelestis, quae nouem ordines habere dicitur, propter scilicet planetas, octauamque sphaeram caelestem, atque ipsam terram, quae totius consonantiae informitas, vocumque materiae proportionem possidet. Vnde iuxta allegoriae leges quidam hoc Musarum vtuntur ordine, primo loco Vraniam posuere, id est humanae intelligentiae sublimitatem. deinde Polymneiam, id est capacitatem memoriae. tertiam numerauerunt Euterpen, id est voluntatis delectationem: nam intelligentia memoriae iungitur, & voluntati. Inde Erato ponitur, hoc est amabilis: nulla enim re plus voluntas delectatur, quam similitum collatione: hoc autem sine profunda cogitatione fieri non potest. ideo subsequitur Melpomene. huic Terpsichore, quasi artum delectatio associatur: cogitationum etenim perfectio sine disciplinarum exercitatione fieri non potest. His omnibus omnis humanae locutionis venustas gignitur, quae Calliope designatur. Inde Clío, hoc est bona fama & gloria nascitur. Sub qua Thalía, quae in ultimo loco posita est, hoc est germinatio virtutum: omnis enim virtus per pulchram appetitur famam & gloriam. Ideoque albo alite, id est, cygno substollitur, stagnisque mox deponit: quia gloriae & bonae famae semina in altum & sublimè elata, dein per humum, hoc est inter mortales & per ora hominum disseminantur, atque diffunduntur. Alij porrò ad ipsius Musices referunt consonantias. Thaliã enim Musam dicunt concentum non habere, silentio & terrae eam ascribentes. Clío verò cum Luna, hypodorium modum & chordam proflambanomenon mouent. Calliope & Mercurius, hypophrygium modum, & chordam hypatehypaton possident. Terpsichore cum Venere, hypolydian parhypatehypaton continent. Melpomene cum Sole, dorium & lichanohypaton coaptant. Erato cum Marte phrygium cum hypate mese custodiunt. Euterpe & Ioui Lydius & parhypate mese conueniunt: Polymneia & Saturnus Mixolydium & lichanon mese seruant. Vrania & caelo stellato hypermixolydium

modus

modus, & mese chorda ascribuntur. Et haecenus hæc quidem de Musis dicta, quoniam in peculiari altero Syntagmate nostro de Musis notata non fuerunt: cetera in eo require. Quoniam verò in Graecis epigrammatibus carmen legitur, in quo singularum Musarum officia à nostris & superscriptis non nihil varia ac diuersa continentur, hinc tibi illud meis utcunque verbis referam. Nec te admiratio capiat, quod Graecum decaetichon cum sit, ipse nouem versibus conclusum. Duos enim de Polymneia versus in vnum sum complexus, ut versuum numerus Musarum numero responderet.

EPIGRAMMA.

10

Calliope heroi monstravit carminis artem,
Clío dulcisona cithara modulamina prompsit,
Euterpea chori tragici resonabile carmen,
Melpomene dulci concentu barbita mouit,
Grataque Terpsichore calamos inflare parauit,
Aest Erato diuum iucundos repperit hymnos,
Harmoniam numeris, saltusque Polymnia iunxit,
Vranie astrorumque chorum, caeli rotatus,
Comica vita Thalia tibi est, moresque reperti.

20

Nunc attende, quantum meis praesent Graeca, & elegantia & venustate: sed Graece nescientibus, opem qualicumque modo ferre iustum fuit.

Καλλιόπη Ἡρώιδος εὐργὴν αἰοῦσθαι,
κλήω καλλιγέρῃ καὶ Δάριος μελινθεῖα μολωλῶ,
Ἐυτέρπη τραγικῶν χορῶν πολυκχέα φωνῶ,
μὲλ πομπῆν θνητοῖσι μελίφρονα εἰσβίβον ἠρε,
τέρψιχόρη χειρὸς αἰεταῖα τῶν τεχνήμινασ αὐλοῦς,
ἤμνοισ ἀθανάτων ἄρα τῶ πολυτέρπειος βύρε,
τέρπειος ὀρχηθῆσθαι κλύμνια πάντορος εὐργῆν,
ἀρμονίῳ πάσαισι πολύμνια δόκην αἰοῦσθαι.
οὐρανίη πόλον βύρε ἐν οὐρανίων χορῶν ἄστρων,
κωμικὸν βύρε θάλια βίον τε καὶ ἠθικὰ κέδνα.

30

Sed & Latinum hoc quoque est epigramma, quod inter Vergilij poemata legitur.

Carmina Calliope libris heroica mandat.
Clío gesta canens, transactis tempora reddit.
Dulciloquis calamos Euterpe flatibus urget.
Melpomene tragico proclamat moesta boatu.
Terpsichore affectus citharis mouet, imperat, auget.
Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.
Signat cuncta manu, loquitur Polyhymnia gestu.
Vranie caeli motus scrutatur, & astra.
Comica lasciuo gaudet sermone Thalia.
Mentis Apollineae vis has mouet undiq, Musas.
In medio residens complectitur omnia Phœbus.

40

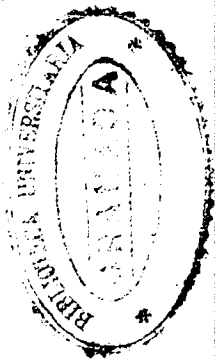
Sed iam Musarum cognomina, quorum frequens apud auctores mentio, paucis recenseamus. Sunt igitur in primis Musae nymphae nuncupatae, quod Acron notat illo Horatij versiculo:

Vidi docentem, credite posteri,
Nymphasque discentes.

50

Item Vergilius, Nymphae noster amor Libethrides. Huc adde, quae de nymphis Lydorum traduntur, quae & Lydiae Musae dictae sunt. Cum enim Carius Iouis & Torrebiae filius, errabundus vagaretur, ad paludem quandam, quam

y ipse ex

ipse ex matris nomine Torrebiam appellauit, peruenit: ibiq; Nympharum quas indigenæ Musas vocabant, auditos cantus edidit, Lydiósq; modos edidit, vt Nicolaus prodidit, & Stephanus.

Virgines etiam, id est *ωαλθεβαι* Musæ dictæ sunt, quoniam disciplinæ, vti virgines, abditæ, & non fucò comptæ esse videntur, natiuo scilicet decore contentæ: id quod & de bonis literis dicere consueuimus, quæ ideo interiores, abditæ & reconditæ à Cicerone in primis appellantur. sed & Lucianus quodam Dialo-
go eas Virgines, id est *ωαλθεβαι* vocat: id quod & Zezes in commentariis in Hesiodum. Sed quo modo virgines, si Clus & Magnetis, Ialemus & Hymenæus filij fuêr: Euterpes autem & Astrymonos Rhelus, vel secundum alios Terpsichores: Apollinis verò Carbantis & Thaliæ Palæphatus: Vrania et Apollinis, vel Pieri terrigenæ Linus: Melpomenes quidem, vel iuxta alios Terpsichores & Acheloi Sirenes: Terpsichores verò, vel Melpomenes & Lini Apollinis, vel secundum alios Lari, Melpus: Erato & Aethlij Endymionis, vel Philamonis, Thamyris: Polymniæ verò, & Celei, siue Chimarrhi Martis, Triptolemus: Calliopes & Oeagri, Orpheus: quibus & allegorías subiungit perbreues, idem qui supra, Ioannes Zezes.

Camenæ vocantur & Musæ, quasi Canieng, à cano, vt plures existimant. Varro tamen Camenas primùm dictas ait, inde Carmenas, postremò ablata r litera Camenas.

Heliconiades, ab Helicone Bœotia monte, in quo primi Otus & Ephialtes Musis sacra fecere, eumque mōtem Musis sacrum esse voluere. sed & Heliconē fluuium quidam esse voluerunt, qui per septuaginta stadia lapsus sub terrā fluit, inde erumpit, & pro Helicone Baphyras dictus. Quidā rem in Orphei necem retulerunt, ne homicidæ mulieres Cicones se abluerent. Nicandri interpretes Heliconem etiam Melissum appellat. Sed enim sunt inter scriptores, qui Heliconiadas Musas ab instrumento musico deriuant, cuius instrumenti mentio est apud Ptolemæum in musica. Fuit & Helicon statuarius artifex, cuius est in Græcis proverbiis historia.

Parnassides Musæ appellantur à Parnasso Phocidis regionis monte, qui & 30 Larnassus vocatus, Stephano & Tarrhæo Lucil. testibus, à larnace, id est ab arca Deucalonis, quæ eò delata fuit. post diluuium verò à Parnasso heroe montis incolæ Parnassus vocatus est, vt Hellenicus scripsit. Alij à Parnasso Cleodore nymphæ & Neptuni, siue Cleopompi filio. In Parnasso alternis annis Bacchanalia, id est Trieterica agebantur, vbi Satyrorum frequens cernebatur cœtus, & frequentius voces exaudiebantur, & cymbalorum crepitus, id quod & Macrobius post Paus. annotauit. Sanè Higynus in lib. de trietericis ita prodit: Liber cum in Indiam exercitum duceret, Nyso nutricio suo, dum ipse inde rediret, regni Thebani potestatem tradidit. Sed posteaquam inde reuersus est Liber, Nyfus regno cedere recusauit. Liber cum nutricio contendere noluit, passusq; est 40 eum regnum obtinere, dum occasio sibi regni recuperandi daretur. itaque post annum tertium cum eo redit in gratiam, simulatq; in regno se sacra facere velle, quæ Trieterica dicuntur, quæ post annum tertium fiebāt: militésq; muliebri ornatu pro Bacchis introduxit, & Nysum cepit, regnūq; suum recuperauit.

Aonides Musæ, ab Aoniis montibus frequentissimè dictæ, qui montes & Aones dicti: vt illud,

Aonas in montes vt duxerit vna sororum.

Bœotia quoque regio & ipsa Aonia denominata est, à cuius etiā populis Hyantii, Hyantia sorores Musæ dictæ sunt. Vnde magis mirum, viros alioqui eruditos illud adhuc apud Statium malè enunciare, Et Pæan & Euantia sorores: cum 50 Hyantia legendum sit, syllaba id etiā manifestante, quæ in hoc breuis, in illo producta est.

Cytheriades quoque nuncupatæ à Cytherone monte, qui à rege antiquo Cythe-

Cytherone, teste Paus. dictus fuit: vel vt alij, à Cithara.

Pierides, vel Pieria Musæ, cognominatæ à Piero monte, vt Festus ait, & Cicero. Stephanus tamē Pieriam ciuitatem & regiunculam nominat. sed Apollo-
nii Rhodij interpretes, Pieriam montem Thraciæ asserunt, in quo versatus sit Orpheus. Græci Hesiodi expositores Pieriam Macedoniæ montem esse tradunt, in quo genitæ sint Musæ, qui mons Thraciam vsque attingere dictus est. quod ea ratione fictum arbitramur, quoniam primus apud Græcos & sapiens & poeta & theologus Orpheus in hæc loca diuersatus est. vel si Ouidio poetæ credimus, Pieria Musæ dictæ sunt à Pieri & Anippes filiabus, quæ cū veris Musis ausæ sunt decertare, vnde victæ in picas mutatae fuerunt. Pierum etiam vetustissimum poetam legimus, à quo Græcorum nonnulli Musas aiūt lepidis adeò carminibus celebratas, vt ab eo etiam Pieria nuncupatæ sint. Alij verò, quod Pierus Macedo, à quo mons cognominatus est, cum Thespias profectus esset, primus Musas nouem statuerit, id quod in Bœoticis scribit Pausanias, & ipse in Poetarum historia retuli.

Pegasilides insuper Musæ nuncupatæ, vt Festus docet, à fonte quem Pegasus icu vngulæ fingitur aperuisse. ob quam causam & fons Hippocrene, & Musæ ipsæ Hippocrenæ dictæ: cuius fontis aquas vocales fuisse, plurimi poetarum cecinere. Sidonius.

20 *Texerunt vitrea vado Hippocrenes,
Tunc hac mensus aqua loquacis vnda. Et reliqua.*

Statius Papinius in epithalamio Stellæ poetæ:

Et de Pieriis vocalem fontibus vndam.

Pindari commētator fabulam in allegoriam refert, quod scilicet poetæ soliti essent canere carmina: vel propter musicā quæ fit ex aqua, cuius & nos alibi meminimus, in Musis scilicet. hinc Hydraulica & musica, & Silani.

Aganippides etiam Musæ ab eodem fonte appellatæ sunt, qui fons etiā Aganippe vocatus est. alij in Helicone fontē statuunt, sic ab Aganippe Termessi fluminis filia. fuit autem Termessus, vt Paus. ait, fluuius circum Heliconem. Multa hinc consultò prætereo: quæ de Pegasi equi fabula afferre possem.

Ilissides, quæ & Ilissides, Musæ nuncupatæ sunt ab Atticæ flumine Ilissio, vt in Attica Pausanias docet. Stephanus tamen ab vrbe Ilisso dictas existimauit, testemq; vocat Apollodorum.

Thespiades verò Musæ vocantur, non vt quidam putant, à Thespiæ matre vel nutrice, quod nusquam apud idoneos auctores compertum: sed à Thespiæ, vel Thespiis (vtrōq; enim modo dicitur, vt ait Stephanus) ciuitate Bœotie, vbi præcipue Musæ colebantur. Si quis tamen scire desiderat, quo nomine vocata fuerit Musarum nutrix, is in primis Hyginum legat in Astronomico poetico, & in 40 Aratum Latina commentaria, quæ in Bassum à quibusdam referuntur. vtrique enim eam Euphemen vocant, quæ Crotonem filium habuit: qui Musarum precibus, quod inter eas est versatus, & ab eis musicam edoctus, ab Ioue est inter sidera collocatus, & sagittarij nomen habet. Huius quidem Euphemes statuam Paus. in Helicone positam fuisse ait ad Musarum lucum.

Libethrides à Magnesiæ fonte Musis ipsis consecrato, Musæ nuncupatæ sunt, cuius Plin. & Solinus meminere. Strabo in nono, Libethri etiā meminuit: Hoc in loco, inquit, consecrata est Musis ædes, fonsq; Caballinus, & Libethriadū spelunca nympharum. Vergil. Musæ noster amor Libethrides. Sedenim Libethrium montem 30 ab vrbe Corona stadiis Pausanias distare scribit, in quo & fons, & 50 Musarum Libethriadum simulachra fuisse traduntur. Fuit & Libethra ciuitas in monte Olympo, vel Dionysij oraculo memorabilis, de non eruendis à sue offibus Orphei. qua de re multa in Poetarū historia retulimus. Hinc emanasse quidam volunt illud, *ἀμυνοσότορ & λιβηθρίων*: hoc est, Libethriis inelegantior.

Pimplia musæ dictæ sunt in macedonico Olympo, à fonte Pimplia, vt Hesychius tradit. vel vt ait Porphyrio, à monte vel fonte eiusdem regionis: vt verò Apollonij Rhodij interpretes scribunt, à Pimplia regione, quæ fuerit prope Pieriam. Literarum tamen quidam, vt videtur, parū gnari, Pipleades potius quam Pimpleades vocitant. Græci certè, quorum hoc est vocabulū, tum Πιπληαδαι, tum Πιπληαδαι, hoc est, cum diphthongo in penultima, & sine, enunciant, non Πιπληαδαι. Videtur tamen Varro de Lingua Lat. Pipleades nuncupare, sicuti etiā Acron: qui eas ab aliquibus à Pello vestis genere dictas ait, vel ab Orchomeniorum monte Pimpleo. Non desunt inter grammaticos, qui hinc meras nugas confingant, quæ præteruolandæ à nobis potius quam adscribendæ sunt.

Castalides musæ nominatæ sunt à Parnassi fonte Castalia, cuius aqua potu suauis fuisse traditur: quanquam apud Stephanum, Castalia sit Ciliciæ ciuitas. Nicephorus in interpretatione Synesij, fontem esse prope Antiochiam Syriæ, vbi oracula redderentur, testatum reliquit. Idem multo ante Nicephorum scripsere Clemens Alexandreus, & Eusebius Pamphili. mythologi quidam Castaliam ferunt virginem quampiam fuisse, quam cum ardentius Apollo deperiret, eiq; vim inferre studeret, sese in fontem ipsam præcipitasse, à cuius nomine fons Castalius cognominatus est. Idem Cælius Lactantius, vel Lutatius grammaticus. At verò Probus: Castalius, inquit, fons est Delphis in Apollinis oraculo, qui abluit ipsam aram dei, dictus à Castalio Delphici Apollinis filio. alij à Castalio patre Thyiæ, vnde Thyiades Bacchæ nymphæ vocatæ sunt. Panyasis vetus poeta Græcus, Castaliam hoc versu Acheloida vocat,

Castaliam aduenit, diuinam Acheloidos vndam.

(Sic enim ego ex tempore lusi) quo fit, vt nonnulli Acheloi filiam Castaliam existimarint.

Corycides adhæc musæ appellatæ sunt à colle, vel antro potius Corycio, in Parnasso, Delphis proximo, cuius meminit & Laertius in vita Pherecydis, & Apollonij Rhodij commentatores: qui nuncupatum illud aiunt à nymphea Corycia, cuius & Apollinis Lycoreus filius fuit, à quo Delphici incoæ Lycores nuncupati sunt. aliæ sint licet de iis populis opiniones, quæ nostri nunc ad sunt instituti. Alterum præterea antrum Coryciū memorabile in Cilicia fuit, de quo Mela & Solinus. Fuit & eo nomine vrbs, vt Herodotus & Strabo prodiderunt, quin & Stephanus multis in locis vrbes eius nominis commemorat.

Mnemosynides musæ quoque vocatæ fuere, à matre Mnemosyne, quæ est memoria.

Pateidas, ait Festus Pompeius, musas appellatas, à fonte Macedonia, propter liquoris eius vnicam subtilitatem.

Ligiæ etiam musæ dicuntur, vt in Phædro scribit Plato: siue propter speciem cantus, siue propter musicum genus canorum, quod Ligium nuncupatur.

Olympiades & Varro musas nominat, ab Olympo monte, carmen illud afferens,

Musæ, quæ pedibus magnum pulsatis Olympum.

Quod quidem carmen ab Homero deductum videtur, qui musas aliquoties inuocat Olympia tecta habitantes, hoc carmine,

Ἐπιτενύσ μοι μῦσαι, ὀλύμπια δώματ' ἔχοντες. cuius etiamnum hemistichium cum apud alios, tum apud Hesiodum legitur. Sed & Olympiadas Terentianus musas hoc versu vocat,

Carmen summè dedistis Olympiades mihi Musæ.

Item Hesiodus in Theogonia,

Μῦσαι ὀλυμπιάδων κέρον δῖος ἀγίοχοιο.

Χρυσόμηνες Musæ etiam à Pindaro in Isthm. vocatæ sunt, quod videlicet ornamentum

amentum aureum in capite gestarent. *ἡ ἀργυρὸν ἔχειον & ἀμνησέ,* qui ornatus est capitis muliebris.

Ardalides adhæc Musæ cognominatæ, ab Ardalo Vulcani filio, qui cum ad Troezenios tibias & Musas detulisset, eas ita à nomine suo appellauit, auctor Plut. in Symposio, & Stephanus, qui ita scribit: Ardalides & Ardaliotides in Troezenie coluntur Musæ: sic ab Ardalo dictæ quopiam, vel à loco. Addit amplius Pausan. fuisse apud Troezenios aram veterem, super quam Musis & Somno diuinam rem faciebant, quod scilicet Musis somnum cōuenire arbitrabant.

Mæonidas demum Musas interdum vocat Ouid. à Mæonia, vt putat, regione: vel ab Homero, qui Mæonius dictus est, à Mæone magno patruo & tutore: vel à Mæone Lydorum rege, qui Homerū aluit, vt in eius vita legitur apud Plutarchum. Sunt tamen qui apud Ouidiū in metamorph. Myonias legant, vt quædam habent exemplaria, à Myonia Phocidis vrbe, de qua Paus. & Stephanus.

Hæc sunt musarum cognomina, quæ collegi. Si de Musis forsan nosse plura desideras, nostrum lege, si vacat, de Musis Syntagma.

SYNTAGMA OCTAVVM, DE BAC-

CHO, PRIAPO, ALIIS, AD ILLUSTRIS-
simum Herculem Bentiuolum.

*Cui dono damus hos duos libellos,
Incultos licet, & parum politos,
Hercules, tibi? qui columna solus
Nunc es Bentiuolæ domus relicta,
Et quidem tibi iure, qui Gyraldi
Soles non nihil æstimare nugas.
Dianam & Bromium hic deos habebis:
Hunc scena patrem, & Enthei furoris:
Venatrix alia est dea, & remota.
Hos legas, rogo, post tuas Camænas,
Vel quæ Lydia, vel Latina cantant,
Culto (Iupiter) aureoq; plectro.
Quare hoc, quicquid id est, tibi dicatum,
Di faxint maneat, precor, perennè,
Nostra nota fides sit vt perennis.*

4° **P**ermulti sunt Illustrissime Hercules Bentiuole, qui modò benè comptam & ornatam habeant familiam, & equos bene curatos, & stratos pulchris ephippiis, & canum omnis generis turmas, itemq; edes magnificas, aulais & peristromatis ornatas, nihil præterea curant, ac optant, etiam si ipsi indocti ac imperiti & sint & habeantur. quibus id iure dici potest, O viri qui præstantes esse vultis, vestra quidem domus & familia & iumenta rectè se habent, ceteraq; domestica: vos autem, si per vosmetipsos quàm deformes sitis, & sordidati, videre possitis, iure ac rectè illud de vobis dici posse videretis, quod de huiusmodi hominibus, prudentissimus & eloquentissimus Demosthenes, & philosophus Diogenes dicere solebant: quorum alter vos oues aureo vellere operas vocabat, quæ diuites quidem essent operimento, ceterum ipsæ sine ratione: sic eiusmodi homines ipsi rudes sunt, & ignari. alter verò, caprificis in præcipitiis & altissimis ruinis ortus, similes hos ipsos arbitrabatur, quorum ficus non homines, sed corui & graculi decerpant & pascantur. Sic hoc tempore plurimos, mi doctissime Hercules, videas, qui diuites & nobili loco nati, nihil aliud curant, nihil satagant, quàm videri tales. Tu verò nec illa spreuisti, sed te intus longè magis ornare studui-

sti: non vestibus dico (id quanquam nec negligis pro dignitate, & domus splendore) sed virtutibus, sed literarum studiis, & his artibus omnibus, quæ sunt libero homine dignissima. quod verissimum esse iudicabit, qui te in omni musices genere canentem audierit, & qui literarum tuarum elegantissimas notas conspexerit. At quid hæc ipse commemoro? quæ nec tu libenter audis? ut qui potius laudanda facere velis, quam coram laudari. Nam & ista iam plerisque omnibus nota sunt, quæ tu vel Latino, vel Italico vernaculo, id est Hetrusco sermone scribis: quorum etiam pleraque in lucem data apparent, ut sunt Comædiæ, Satyræ, Epigrammata, & per multa alia. Quibus de rebus omnibus duo hæc mea Syntagmata tibi dono dare constitui, ut sub tuo nomine in vulgus prodeant: in quibus Syntagmatibus Dionysij & Diana fabulas recensui, & eorum cognomina: quorum hæc venationi, ille furori poetico, & toti scenæ apud gentes præfuere. Qua utraque re tu delectaris: et venatione quidem, ut corpus exerceas, ad eius tuendam valetudinem: et poetica, ut animum exornes, & quamplurimis prodesse possis. Accipe igitur Illustrissime, ac doctissime Hercules hæc nostra, ita ut in tua tutela suscipias: ne ve maledicorum venenis pateant, tuæ correctionis antidotum eis adhibere velis. Vale, & me, quod facis, tuo amore foue. Ex grabatulo nostro.

BACCHVS, DIONYSIVS, ALII.

BACCHI, seu Dionysij cognomina antequam explicemus, prius disquirendum videtur, quot hoc nomine fuerint. nam quamuis de omnibus simul agendum, non nihil tamen lucis ipsa tibi distinctio afferre poterit. Philostratus ergo in Apollonij Tyanæi vita, Dionysios tres fuisse ait, Thebanum, Indicum, & Assyriū. Diodor. itidem Siculus proditum ait, tres diuerso tempore fuisse. primū Indum, ex Ammone & Amalthea genitum, qui barbatus Dionysius dictus est, quod Indorū more barbam nutriet: & Lenæus, quod vinum ex racemis in torculari exprimere docuerit. alterum Dionysium Ioue natū & Proserpina, vel Cerere, quem primū ferunt boues ad aratra iunxisse. tertium Thebanum, Ioue item & Semele natū. At verò noster M. Cicero lib. de Nat. deorum tertio, quinque connumerat: Multos, inquit, Dionysios habemus: primum, Ioue & Proserpina natū: secundum Nilo, qui Nyfam dicitur condidisse (sunt tamen qui Nysum, non Nilum hoc Ciceronis loco legant:) tertium Caprio patre, eumque Asiæ regem præfuisse dicunt, cuius Sabazia sunt instituta: quartū Ioue & Luna, cui sacra orphica putantur confici: quintum Nilo natum, & Thyone, à quo Trieterides constitutæ putant. hæc ferè Cicero. Quod autem Dionysium primum ait ex Proserpina & Ioue natū, id ipsum & Orpheus in hymno testatur canens, διὸς ἢ τῶσδε φρονέως ἀρρήτοις λίκτροισι τεκνωθεῖς. hoc est, Iouis & Proserpinæ ineffabilibus lectis genitus. Communis tamen poetarum opinio, Bacchū Iouis & Semeles filium facit. hinc Bacchus ipse in priore in Dionysium hymno, ut aliquando è Græco conuertit:

Ipse ego sum Dionysus Eribromus, edidit ipsa

Me mater Semele, summo commixta Tonanti.

Qua de re consentiunt Diod. & Euseb. & quidem pluribus, quæ nos ita breuissimè repetimus. Cadmum ἢ tradunt Agenoris filiū, ex Phœnicia ad querendam Europam, quæ fuerat ab Ioue rapta, à rege missum fuisse: & cum non inueniret, tandem in Bœotiam devenisse, ibique Thebas condidisse. cumque Harmoniā Veneris filiam duxisset uxorem, Semelem & sorores eius genuisse. Ioue autem Semelem amore capto, & ea multis artibusposito, Iunonis fraude, Semele Iouē tandem exorat, ut ad se, uti solitus esset ad Iunonem, accederet: illam non tulisse fulgura & tonitrua, exanimatamque conflagrasse. edito abortu infante, Iouē femori suo puerum assuisse, perfecto partus tempore foetum edidisse, in Dracano nubiloso, ut canit Theocritus. ita enim scribit in Bacchis, seu Lenis poemate:

— *Quem*

— *Quem Dracano in nebuloso*

Iuppiter exoluens ingens femur, edidit altus.

Hoc quidem de Iouis femore Tiresias aliter interpretatur apud Euripidem in Bacchid. multis versibus. Addunt præterea fabulæ, Parcas ipsum anguibus cinxisse, illis quidem immanibus, innoxie tamen pueri ora lambentibus. Vnde est illud poetæ Catulli de Bacchi comitibus:

Pars sese tortis serpentibus incingebant.

Beatus etiam Epiphanius libro tertio contra Hæreses, hos Bacchi serpentes ridet, ut in Euan dicam. Post hæc Mercurius ab Ioue traditum puerum ad Nysæ specum detulit, nymphis Nysæis educandum, quo in loco Dionysium nuncupatum ferunt, de patris & Nympharum nomine. In eodem loco ferunt vitis & vini vsum, & plantandi rationem docuisse: potionem præterea ex hordeo decocto confectam, quam zython Græci, nostri ceruisiam, aliisque nominibus appellant. Ipsum dein cum exercitu non virorum solum, sed & mulierum, terrarum orbem iustrasse aiunt, impiis ac iniustis hominibus, atrocissime pœnis & suppliciis affectis. hæc tamen meis verbis, quæ illi pluribus differuere. Sedenim & μέθυ, id est temulentia vel ebrietas, comitari dicitur Bacchum: cuius ebrietatis signū Pausiam pictorem fecisse his verbis scribit in secundo Paus. μέθυ, inquit, ab eodē Pausia facta, bibit ea è vitrea phiala. expressa ita est in tabula vitrea phiala, ut per eius perspicuitatem muliebrem se os ostendat. Porro & illud notamus, noctuam autem inuisam fuisse huic deo, utpote cui vitem denegarit, solamque à suis racemis abegerit, quod mortalibus vinum criminata sit. Quin & illud proditum est, si infantes noctuæ oua assumpserint, perpetuò vinum odisse, & id non modò non bibere, sed & temulentos formidare, ut Philostratus auctor est. Bacchus igitur vocatus ἐξ ἧς Βαχχίη, hoc est, ab incompositè vociferando: quidam à coronæ genere, quæ Bacche dicebatur, deriuant. Baccha, inquit Varro, vinum in Hispania. Eustathius dici voluit ἐξ ἧς Βαχχίη, quod significat ululare, & inconditè clamare, ut bacche facere solebant. mox κ̄ litera addita fuit, ut maior ac sonantior fieret, terribiliorque vocis expressio: quo modo & nonnulli etiam in Iaccho contigisse putant. Græci aliquot Bacchum non dei nomen esse tradunt, sed sacerdotis Dionysij nomen, & rami cuiusdam, quo in eius dei sacris uterentur, in quibus & Βακχίκακος acclamabatur, ut Hesychius prodidit: & perinde etiam Βακχίνα, fureo & infanio: & Βακχίνα Dionysij celebritas, quæ à nostris Bacchanal, & Dionysia Bacchanalia dicuntur. Sed ex rixis quidem & contentionibus, quæ vino supra mensuram hausto seminantur, & clamoribus, ex ebrietate fufis, facta sunt etiam illa huic deo cognomina: ἐραφιάτης, εἰς βορμος, & εἰς βορέτης, de quibus seorsum agemus. Ieis enim, ut nosti, rixam & litem significat. Sed & Enyalus, id est Martius, hic deus cognominatus est, teste Macrobio. Colebat etiam apud Lacedæmonios Liberi patris simulachrum hasta insigne, non thyrso. Sane thyrsus hasta fuit, cuius mucro hedera lambente protegebatur: quod significabat, inquit Macrobius, vinculo quodam patientiæ obligandos impetus furoris. habet enim hedera vincendi obligandique naturam: vini verò calor ad furorem sepe hominem propellit. Phurnutus quidem thyrsum ideo Baccho ait attribui, quod ebriorum pedes suum officium haud planè peragant. Alij putant, quod raro computationes sine rixa & lite finiantur, ut Lapitharum & Centaurorum fabulæ declarant. Notissima est fabula de Lycurgo, qui Baccho insidiabatur, apud Homerum, ab Ouidio aliisque repetita. Sed ab Hygino in fabulis latius explicata. Phurnutus hanc ita interpretatur. Bacchum, ait, fugientē Lycurgi insidias ad mare peruenisse, eumque à Thetide seruatum. vites interpretat Bacchi nutrices, Lycurgum vindemiatores, vinum autem marina aqua mixtū conseruari. Nunc quæso rem ridiculam audi, quam conuiuia Vlpianus, ut puto, narrat in cœnis apud Athenarū, de Bacchi origine. Ignorare, inquit, mihi videmini

coniuuæ, auum Dionysij Cadmum cocum fuisse, illis autem tacentibus, Euhemerus (ait) Cous in tertio sacræ historiæ libro ita prodidit, auctoritate Sidoniorum, Cadmum regis cocum fuisse, qui sumpta Harmonia tibicinæ regis aufugit. hæc ille, ex quibus præter rei nouitatem, Coum etiam videmus appellatum Euhemerum, cum Messenium, vel Tegeaten aliàs: id quod in eius vita, in Poetarum historia ostendimus. Puderet me hoc loco fabulam referre, nisi eam vir sanctus Arnobius recitaret lib. v. aduersus Gentes: Cum, inquit, inter homines esset adhuc Nyxius & Semeleius Liber, nosse inferos expetiuit; & sub Tartari sedibus quidnam rerum ageretur inquirere. Sed cupiditas hæc eius nonnullis difficultatibus impediatur, quod quæ iret ac pergeret, inscitia itineris nesciebat. Prosumnus quidam exoritur, ignominiosus amator dei, atque in nepharias libidines satis pronus, qui se ianuam Ditis atque Acherusios aditus pollicetur indicaturum, si sibi gereret morem deus, atque vxorias voluptates pateretur ex se capi. Deus facilis, iurat potestatis futurum ac voluntatis se eius, sed cum primum ab inferis compos voti atque expeditionis redisset, viam comiter Prosumnus edisserit, atque in limine ipso prostituit inferorum. Interea dum Liber Stygem, Cerberum, Furias, atque alias res omni curiosa inquisitione collustrat, ex viuendum numero index inde decidit, atque ex more sepelitur humano. emergit ab inferis Euhyus, & recognoscit extinctum duce: qui ut fidem compleret pacti, & iurandi solueret religione se iuris, locum pergit ad funeris, & ficorum ex arbore ramum validissimum præsecans, dolat, runcinat, læuigat, & humani speciem fabricatur in penis. Figit super aggerem tumuli, & postica ex parte nudatus accedit: subdit, insidit. lasciuia deinde luxuriatis assumpta, huc atque illud clunes torquet, & meditatur ab ligno pati, quod iam dudum in veritare promiserat. hæcenus Arnobius: qui & ideo Ithyphallos erigi institutum asserit, & in hoc non Heraclitum solum, sed totam contestatur Græciam. Fabulam hanc eandem cõperio in Græco libello, qui inscribitur *ισόριαι τῶν φάτων*. Item apud Hyginum, dum coronam Ariadnæ describit, ex his qui Argolica scripserunt: sed hominis viam ostendentis, nomen non Prosumnus vocatur, sed Hypolinnus, vel ut alia exemplaria habent, Hypolipnus. Polynpnon appellat Greg. Nazianzen. in priore contra Iulian. in Græco verò libello *περόυμυθ* etiam, & cum Arnobio conuenit, v. Græca litera in uostrum conuersa, ut frequentissime antiqui faciebant. & hoc etiam addit Hyginus, quod Bacchus ab Ioue patre impetrauit ad inferos descendere, ut inde Semelē matrē reduceret. & de hac fabula satis. Iam ad reliqua venio. Effingebatur itē varijs modis Bacchus, aliquos ego attingam. Simulachra, inquit Phurnutus, nuda fiebant, ut vini naturā ostenderēt, quæ secreta reuelat. vnde illud est quod dici solet, In vino veritas. Effingebat & puer imberbis, hinc Tibullus.

Solis aeternā est Phæbo Bacchoq; iuuenta,

Nam decet in tonsus crinis Vtrunq; deum. Ouid. in Metamorph.

—Tibi enim in consumpta iuuenta,

Tu puer aeternus, tu formosissimus, &c.

Item cum corniculis in fronte. Ouid. in Sappho,

Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

Sed de cornibus Bacchi dicam in Bugene plura. Interdum puer, & latus, quod vinum modicè sumptum hilares & latus homines faciat. Senex etiam aliquando, & caluus, propter scilicet immodicam bibendi intemperiem, & quod ex ebrietate arcana plerunque retegantur. Indi etiam senem barbatur, ut dixi, Dionysium coluere: hinc Macrobius in 1. Sat. Liberi, inquit, patris simulachra partim puerili ætate, partim iuuenili fingebantur, præterea barbata, specie senili quoque, & reliqua. Coronabatur pampinis, hedera, & ficulneis frondibus: pampino quidem, & ficu, ex memoria nympharum Staphylæ & Sicæ: hedera verò, Cissi pueri, qui fuerant in has plantas conuersi. Effictus est aliquando in curru pampineo, & triumphans, qui pantheris modò, modò tigribus ac lyncibus trahebatur.

trahebatur. Silenus pando asello propter astans, Bacchis & Satyris thyrsos & feras vibrantibus, cæteroque bacchantium comitatu tum præeunte, tum subsequente. Nam ut scribit Strabo lib. x. ministri & affectæ Dionysij purabatur, Sileni, Satyri, Bacchæ, Lenæ, Thyiæ, Mimallones, Naiades, & Nymphæ, & Tityri. Porro addit & Phurnutus *σκίρτες*, Scirtos, & *σκυιδας*, tum Panes, & Syluanos, & Bassarides: & nos Menades addamus, & si quæ alia huiuscemodi sunt fabulamenta potius quam numina. Atque hic Ariadnæ chorus dictus, ut puto, quem Dædalum statuarium effinxisse ferunt in Cnoso, ex albo marmore: cuius in Illiade meminisse videtur Homerus, in illo, *ὃ δὲ ῥοδὸς ποικιλον*. Quem chorum etiam designasse videri potest Propertius in 2 Elegiarum:

Egit ut euantes dux Ariadna choros.

Philostratus Bacchi etiam imaginem in nauis, elegantissime descripsit, qua Tyrhenis nautis furorem immisit. eosque demum in delphinos conuertit. Memini me has effictas nugas spectasse pulcherrimis ex musino opere figuris in templo olim Bacchi Romæ, nunc diuæ Agnæ dicato. Fabulam Homerus in hymnis, & Ouidius copiose, ante alios, retulere. atque de his hæcenus. Porro ab Indis Bacchus deus Saron nominabatur, qui vini confector interpretatus dicitur, ut Chares Mitylengus ait. Sed iam institutum sequamur.

Dionysus, & Dionysius, Bacchus appellatus à patre Ioue, & Nyfa vrbe Arabia. nam post fulminatam Semelen, ait Diodorus, Iupiter ipsum infantem abscondit in femur cum continuisset, parius tempore in Nyfam Arabiæ urbem nymphis Nyfæis educandum dimisit: atque inde ex Ioue & Nyfa, id est, à *διδος καὶ νύσσα*, vocatus Dionysius. Paus. tamen in Laconicis, Inò Dionysij nutricem tradit. quod & Ouid. Quin etiam antrum ostendi ait, in quo fuerit nutritus, ut alibi est copiosius relatum. Hesioidi interpret dictum ait, quasi *δεδόιννος*, à *διδος* & *αι* videlicet *τὸν οἶνον*, quia sit dator vini: quod ante ipsum & Plato prodiderat. Phurnutus tamen: Dionysius, inquit, *ἦτοι διονύφος ὄν* quasi nos adaperiens. *ἦτοι διδάννος τις*, *παρὰ τὸ Διδάννος ἡμᾶς ἠδέως*, quia nos iucunde ac suaviter irriget. vel dictus quasi *διδάννος*, inuersione a in o, & I in n, quod curas soluat modicus, ut nimius animum. vnde & Alysius dictus, & Lyeus. Sedenim Macrobius: Dionysius, inquit, à Physicis dictus, quasi *διδος νοῦς*, hoc est Iouis mens. Orpheus dictum inuuit *ἀπὸ τῆς διπέδου, ἢ πῶς φέρεται*, id est, quod circumferatur in ambitum, cum ait,

πρώτος δ' ὅφρα ἦλθε, δίδαννος δ' ἐπεκλήθη,

ἔπειτα δὲ νύσσα κατ' ἀπείροι α μακρὸν ὄλυμπον.

hoc est:

Prodiit in lucem primus dictus Dionysus,

Quod super immensum & latum versetur olympum.

Cleanthes verò dictum ait *ἀπὸ τῆς Διδάννου*, hoc est à perficiendo. Dionysium enim solem Physici interpretati sunt, qua in re & Macrobius multum laborat. Artemidorus lib. II Onirocriticōn, & Suidas, etiam ipsi *ἀπὸ τῆς Διδάννου* deducunt, Sanæ & Nyseum, & Nyssium Dionysium dictum plerique arbitrantur, à Nyfa Cytheronis, seu Heliconis monte: alij à Nyfa Arabia. Arrianus verò, & Q. Curtius, & Philostratus, à Nyfa India tradunt, quibus & Pomponius Mela his verbis subscribit, de India agens: Urbium, inquit, quas incolunt (sunt autem plurimæ) Nyfa est clarissima & maxima, montium Meros Ioui sacer: samã hinc præcipuam habent, quod in illa genitum, in huius specu Liberi arbitratur esse nutritum. vnde Græcis auctoribus, ut femori Iouis insutum dicerent, aut materia ingessit, aut error. hæc mela. At Stephanus, huius Nyfæ nomine vrbes decem collegit, inter quas in Eubœa decimam retulit, vbi ait vna eademque die vitem florere, & racemos maturos producere. Porro à Nyfio Baccho Nyfæides, & Nyfades nymphas legimus apud Ouidium, aliisque poetas.

Liber pater Bacchus dictus est. Tibullus:

Candide Liber ades, sic sit tibi mystica vitis,

Sic hedera semper tempora vincita feras.

Vocatus autem Liber est, vel à linguæ licentia, vt pleriq; putant: nam vini potu magis liberi mortales fiunt, vel potius, quod animum curis liberet, & pellat tristitiam. Ouid. in Arte:

Cura fugit multo, diluiturq; mero:

Tunc veniunt risus, tunc pauper cornua sumit,

Tunc dolor & cura, rugaq; frontis abit. &c.

Nec hac de re pauciora Horatius. Liber, inquit Seneca, non ob licentiam linguæ dictus est inuentor vini: sed quia liberat seruitio curarum animum, asserit, vegetatq; & audacior in omnes conatus facit. Sunt qui dicant, quod in liberis ciuitatibus coleretur: quin & earum symbolum esset. vnde & Marsyas, eius minister, in ciuitatibus libertatis fuit indicium. Scribit Diod. Dionysium in Bœotia iussisse in patriæ suæ gratiam omnes vrbes liberas esse, condita de suo nomine ciuitate, quam ideo Eleutheras nuncupauit. Plut. in probl. ait, Cur bacchum Liberum vocant? An quod bibentibus libertatis causa sit? fiunt enim plerique potu licentiores: An quod libationem inuenit? An verò, sicut Alexander ait, quod pro Bœotia libertate pugnauit, & ipse etiam ἐλευθερίῳ, id est, Liber & Liberator cognominatus est? Paus. etiam in Attica, commemorat templum non magnum Bacchi ἐλευθερίας, id est, vt exponit Domitius, Liberatoris. Hesy chius etiam eodem nomine cultum scribit. D. Augustinus Liberum appellatum scribit, quod mares in coeundo per eius beneficium emissis feminibus liberentur: quod etiam agere in foeminis Liberam dicunt. Ob hoc Libero virilem corporis partem in templo poni, foemineam Liberæ. libro verò VI. cap. IX. idem scribit Augustinus: Liberum, inquit, à libramento appellari volunt, quod mares in coeundo per eius beneficium emissis feminibus librentur. hoc idem dicunt in foeminis agere Liberam. quam etiam Venerem putant, quod & ipsam perhibeant semina emittere: & ob hoc, Libero eandem virilem corporis partem in templo poni, foemineam Liberæ: & ob hoc addunt, mulieres attributas Libero, & vinum propter libidinem concitandam. atq; hæc Augustinus. M. verò Cicero lib. II. de Nat. deorum, his superius dictis, quam exponatur, melius intelligetur. Cum enim alium esse dixisset Liberum Bacchum Semele & Ioue natum, à Libero quem Romani cum Liberæ & Cerere auguste sancteq; consecrassent, ait, quod quale sit, ex mysterijs intelligi potest. Sed quod ex nobis natos liberos appellamus, idcirco Cerere nati nominati sunt Liber & Liberæ, quorum trium deorum templum Cor. Tacitus in secundo Annal. Romæ apud Circum max. constructum ait, ab A. Posthumio dictatore votum, à Tib. Cæs. instauratum. T. L. iuius lib. I. Decad. V. Supplicatio, inquit, ad Cereris Liberi Liberæq; fuit, quod ex Sabinis terræ motus ingens cum multis ædificiorum ruinis nunciatus erat. Meminit Liberæ & Cereris, sed & Liberi, sed non simul, Cicero in VI. Verr. Sanè D. August. Liberam modò Venerem, modò Cererem dictam innuit. hæc eius verba in VII: Confert hoc idem quæ Ceres, seu Venus, vt etiam in Cerere meminimus. Idem alibi: Ridet porro sacra Liberi, quæ cum alibi, tum Lavinij fierent impudentissime, pudendorum virilium: lib. 7. cap. XXII. Porro qui Liberum à verbo labi dictum puarunt, vt Liber quasi Laber dicatur, valde labi videntur.

Thyoneus etiam appellatus. Hor. lib. I. Carm. Nec Semeleius cum Marte confundet Thyoneus. à Thyone verò matre dictus, vt Diod. & Hesy ch. docent, & Coel. Lutatius grammaticus in eo Stat. Theb. lib. V.

Tunc primum sese trepidus sub nocte Thyoneus Detexit.

Idem scribit & Porphyrio in Horat. Ouid. Indetoniumque Thyoneum, dixit. Sunt qui Thyonem non matrem Bacchi, sed nutricem faciant, vt poeta Panyasis lib. Heracleia tertio. Sed hæc de re plura Isaacius in comment. in Lycophronem. Alij Thyoneum, à θυῶ, hoc est sacrificio deducunt, propter orgia & mystica sacra: vel impeto, propter Bacchas & mænades. A Thyoneo Thyonianus, Catullus dixit, in illo:

Migra-

Migrate, hic meus est Thyonianus.

Acron tamen contra aliorum opinionem ita scribit: Thyoneus filius Liberi fuit, qui in Chio insula regnauit, pater Thoantis regis, cuius filia fuit Hypsipyle, quæ coniuratione facta aduersus viros, sola parentem seruauit. quam fabulam Staius narrauit suo carmine. Videtur tamè hic erratum esse, & pro Chio, Lesbos legendum. Thyonem quidam terram, vt est apud Diodorum in quarto: alij Semelem etiam Thyonem vocatam tradunt. Sanè & Græci θιονοῦ, vt ait Hesy chius, Dionysium vocauerunt, vnde videri potest Thyoneus dictus, quasi Thecænius. Porro & Thonidas à Rhodiis dictus Bacchus.

- 20 Dithyrambus Dionysius cognominatus, quod bis natus esse crederetur, ex matre scilicet Semele, & mox ex patris femore: quasi, vt aiunt, duabus ianuis egressus: vel quod in specu sit nutritus, quod δῖνον εἶναι esset, quod plenius in primo de Poetica dialogo declaratum est. Sed in antro nutritum quidem Dionysium, ait Paus. in Lacon. ab Ino etiam campum ante ipsum vocari διονύσιον κήπος, id est Bacchi hortum. Vel fortè Dithyrambus dictus, vt est apud Diod. Origenem, & Eusebium: quod Dionysius ipse ex Ioue & Cerere natus, discerptus à Titanibus, & decoctus, à matre secundò cõpositus & reiectus, reuixisse dicitur, ἀπὸ τῆς δις ἐκ θυῶν ἀναβαίνων, hoc est, à bis in ianuam ingrediendo. qua de re & Ausonius in epistola ad Paulum de Centone: Ne, inquit, in sacris & fabulis aut Thyonianum mireris, aut Virbium, illud de Dionysio, huc de Hippolyto reformatum: Quin & ab eodem, de Libero patre agente, Græcè vocat τιτανολύτης διονύσιος, hoc est à Titanibus discerptus Dionysius. de hoc & Arnobius contra gentes: Et tamè, inquit, isti qui hominem nos colere morte functum ignominiosa ridetis, nonne & Liberum vos patrem membratim à Titanibus dissipatum, sanorum consecrationi aptatis? Idem item in V. sic inquit: Sed & illa desistimus Bacchanalia altera prædicare, in quibus arcana & tacenda res proditur, insinuatq; sacratis, vt occupatus puerilibus ludicris, distractus ab Titanibus Liber sit: vt ab iisdem membratim sectus, atq; in ollulas coniectus vt coqueretur, quemadmodum Iupiter suauitate odoris illectus, inuocatus aduolarit ad prandium, cõpertaq; re graui grassatores obruerit fulmine, atq; in imas tartari præcipitauerit sedes: huius rei testimonium, argumentumq; fortunæ suæ prodidit carminibus Thracius Orpheus. & adhuc Arnobius. Libet hic tibi referre, quid hac de re tradat Macrob. ex Orphica theologia, de Libero, seu Dionysio agens: Ideo, inquit, in illorū sacris traditur, Titaneo furore in mēbra discerptus, & frustis sepultis rursus viuus & integer emeruisse, quia v̄s, quem diximus mentem vocari, ex indiuiduo præbendo se diuidendum, & rursus ex diuiso ad indiuiduum reuertendo, & mundi implet officia, & naturæ suæ arcana non deserit. hæc quidè Macrob. Phurnutus eandem fabulā ad vuas vindemiatas, & in vinum conuersas transfert, & quidem subtiliter, quod & Diod. in quarto. Planiora nunc afferamus. Sunt qui tradant, ideo Dithyrambon appellatum, q̄ ebrii ac temulentij minimè arcana cõseruent, quodque secreta & credita ex pectoris penetrati primū, & deinde ex oris sermone depromant: quoniā, vt ait Phurnutus, vinum τὸ σῶμα δίδυμον facit: quod & in primo de Hist. poetarū dixi. Physici quoq; ita interpretant, vt in vitium naturam referant, quæ ex Ioue & Cerere, id est cœlesti hymbre & ex terra racemos proferat, ex quibus vinum exprimat. alia ab alijs tradunt, & quedā in quarto à Diod. Hinc ergo & à Græcis διμάτωρ, & in primis in hymnis ab Orpheo, et à nostris Bimater vocatus est. Ouidius quarto Metamorph. & hoc, & alia multa Bacchi nomina commemorat, quæ tibi hic adscribam, ne ea sæpius repetere sit necesse. ait igitur:

- 50 *Thuraq; dant, Bacchumq; vocant, Bromiumq;, Lyeumq;, Ignigenamq;, satumq; iterum, solumq;, Bimatrem. Additur his Nyseus, indetonfusq;, Thyoneus: Et cum Lenæo, genialis confisor vna;*

Nycteliumq;

*Nycteliūsq; Eleleūsq; parens, & Iacchus, & Euan,
Et quæ præterea per Graias plurima gentes
Nomina Liber habes.*

Cicero quoq; in oratione pro L. Flacco, hæc Bacchi nomina commemorat, cum à Græcis laudari Mithridatem dixisset: Mithridatem deū, inquit, illum patrem, illum conseruatorē Asiæ, illum Euhym, Bromium, Nyliū, Bacchum, Liberū nominabāt. quæ nomina, & cetera, in hoc operis cōtextu interpretabimur.

Dīctus & *Δεῖαμβος*, id est triumphus. Varro de Lingua Lat. sic triūphare appellatum, quod cum Imperatore milites redeuntes clamitabāt per urbem in Capitolium eunti, Io triumphē. id à *θεῖα*. ἔω Græco Liberi patris cognomento potest dīctū esse. dīctus autem *Δεῖαμβος*, ἄρ' ἢ *Δροβίος*, id est ab accinere, *ἢ ἰαμβίζω*, id est maledicere, vnde & in bellicis triumphis multis anapæstis conuitiantes vti consueverunt: & *κίτων*, id est picam auem nugacem huic deo consecrarunt, vt Phurnutus prōdit. quī & primus Liber triumphum bellicum duxit.

Meliastēs Dionysius nuncupatus, teste Pauſ. in Arcad. à fonte Meliastarum, qui propē Mantineam fuit spacio stadiorum VII. in cuius dei atrio orgia & sacra ab indigenis celebrabantur.

Mæonius etiam Bacchus vocatus, à regione vbi coleretur, & vites foecundissimæ essent. Vergil. Cape Mæoni carchelia Bacchi.

Mæonia verò, Lydia: vnde Bacchus Mæonius, Lydius, teste Seruio.

Ligyreus Dionysius nuncupatus, quod coleretur à Ligyreis Thraciæ populis, apud quos adytum fuit Libero patri consecratum, ex quo oracula reddebantur, mero copiose epoto. Macrob. auctor, qui super hoc citat Aristotelis Theologumena.

Bacchepæan Dionysius, de quo sic Macrobius: Præterea inquit, barbata specie, seniliq; Dionysius, vti Græcus eius quem Bacchapean, item quem Brissea appellant, & vt in Campania Neapolitani celebrant, Hebona cognominantes. Citatur hac in re illud Euripidis, *Ἐπειὸν ἀλδὸς ἀφ' ἑ βακχεποῖαν*. Scribit Phurnutus vocatum *ἰδβακχέας*, vt supra memini.

Lylius Bacchus in primis à Thebanis cultus fuit, templū habens propē theatrum, vt est apud Pauſ. in Bœot. spectabatque ad portas Prætidæ. ideo verò Lylius nuncupatus, quod Thebanos à Thracibus vinctos soluerit, hoc est *ἔλυσεν*, ἢ *ἄρ' ἢ λύω*. nam deus Thracibus soporem immisit, quo illi sunt à Thebanis occisi. *λυσις* Bacchi hymnus est apud Orpheum. Lysij item mentio apud Pauſ. in Corinth. vbi de Dianæ Ephesiæ foro agit. Scribit & Plut. in septem sapientum conuiuium, quod & Diocles inscribitur, Lysium Bacchum cognominatum ex Bianthis philosophi verbis. hunc & Alysiū appellare videtur Phurnutus in Baccho. Sanè & Lysiphobon Iouem antiqui coluere, quod metū solueret. meminit Alicarnas, in v. i. hist. Sed & Lyæus quoq; Bacchus vocabatur, quod curis scilicet hominum mentes soluat, Ouid.

Cura fugit multo, diluiturq; mero.

Quin & eadem ratione Lylius etiam appellabatur, vt est apud Orpheum & Pausaniam: et vtrunq; *παρὰ τὸ λύω*, soluo, denominatum videmus. Illud etiam addit Hesychius, quod & sacerdotes eius, Lysij nuncupabantur. Sunt qui tradant, Lyæum vel Lysium ideo dīctū, quod non solum membra soluat, sed quod etiam ex intemperanti potu sæpè rixæ atque discordiæ oriantur, hominūque communitas soluat. Nonnulli & Alysiū vocant, si modo sani sunt cōdices: vt est apud Phurnutū. Sanè Cœlius noster ad me de ludis scribens, Lydos nationem olim fortem atque inuictam, ludos ait inuenisse, & hinc deum Lydium religiose cultum à veteribus, quem (inquit) alij Lysium à soluendis curis appellare malunt.

Cephalena Dionysium Methymnei colebant, oraculo moniti. cum enim aliquando

quando piscatores iactu retis oleaginum caput cepissent, Apollinem consuluerunt, cuius vel herois vel dei esset capitis imago: responsum à Pythia acceperunt, Dionysij Cephalæ: & exinde ipsum coluere. Pauſ. in Phocæic.

Lenæus Bacchus cognominatus, quod leniat mentem, vt putauit Donatus. quem ideo Seruius damnat in Georg. nam, vt inquit, verbum Græcum non potest latinam etymologiam recipere. Eusebius & Diodorus, alijq; *ἐπὶ τῷ λίνῳ*, id est torculari, deductum affirmant. Verg.

Huc ades, o Lenæe pater, &c. Tibullus:

Odit Lenæus tristia verba pater.

10 Orpheus in hymnis, *ἠδὲ λίνιον* vocat, eadem ratione, quod vindemijs & torcularibus præsit. Scribit Hesychius, Lenæum ambitum seu circuitum, id est *περὶ ἑσολογῶν* magnum in vrbe, id est Athenis habuisse, & in ipso fuisse Lenæi templum, in quo Athenienses certamina sua peragebant, antequam esset theatrum constructum. Considerandum, an in Limnæis legendum. nam sic ferè semper scriptum comperi in Græcis, vt infra dicemus. A Lenæo, Lenæon mensis denominatus. Videndum, an Lenæ Bacchæ à Lenæo, an contra dīctæ sint. Extrat Theocriti Epyllium inscriptum, *λίναι, ἢ Βολιχου*.

Cressius Bacchus dīctus videtur, quod defunctam Ariadnam Cretensem sepeliuerit apud templum ipsi deo dicatum. vide Pauſ. in Corinth.

20 Melanægis Dionysius ex historia cognominatus est. nam cum bellum esset inter Athenienses & Bœotios, de Celænis vico in confinijis posito, Xanthius Bœotius Chincæten Atheniensium regem prouocauit: quo recusante, Melanthus Messenius à Periclymeno Nelei filio originem ducens, imperij causa pugnaturum se recepit. quare cum pugnarent singulari certamine, quidam nigra hircina pelle indutus, post Xanthij terga Melantho apparuit, ipsumq; iniqua facere dixit, quod secunus veniret: quo dīcto, respiciētem Xanthium interemit. qua ex re & festum Apaturia, à deceptione cognominatum fuit, de quo alibi diximus: & Dionysij Melanægidis, hoc est nigricapri templum constructum fuit, in rei memoriam. Melanægidi ergo Dionysio, Musarum, natandi, & nauium annua fiebant certamina: quod Pauſ. scribit, & Suidas in Apaturijs.

30 Aesymnetes cognomentum Dionysij fuit, qua de re sic legimus: quod Eurypylus Eugemonis filius in Troiana direptione sit sortitus arcam, Vulcani (vt ferrebatur) opus, donum ab Ioue datum Dardano. alij, Aeneam hanc arcam aiunt reliquisse, dum fugeret. alij Cassandram tradūt, capsam ipsam abiecisse, futuram perniciem inuenienti. Vnde eam cum Eurypylus reclusisset, insanire cœpit per temporis interualla. consultus Apollo pro remedio, respondit, Eurypylum ire debere ad Tricliniam Dianam, vbi virgo mactaretur. quod cum fecisset, & ipse furore, & populus ille liberatus est ab humana hostia: & is qui præterlabebatur fluuius, pro *ἄμαλιχίω μαλιχίῳ*, id est fausto nomine pro infausto nuncupatus. historiam pluribus in Achaicis Pauſ. est executus. Sunt qui scribant hoc contigisse, quo tempore Hercules Ilium cepit: nec Thessalo Eurypylo Eugemonis, sed Dexameni regis Olenio contigisse. Deus autem qui in arca, Aesymnetes, id est rex vel præfectus Dionysius est dīctus: cui nouem è populo selecti, totidemq; mulieres, sacra quotannis faciebant.

Hygiates Dionysius, id est Salutaris colebatur: quid enim vino modico & temperato salubrius? Lege Galenum, Plinium, & Athenæum. eo verò nomine Pythia colī præcepit, vt notum est.

Σωτήρ, id est Seruator Bacchus cognominatus à Græcis, quoniam eos seruauit in Mysia, cum ibi grassaretur Telephus, cum vitem obiecissent: quæ res ex solo eius generis Sphaltes est appellata. Est & Soteris Bacchi mentio apud Plinium, sed ob aliud.

Enorchus Bacchus etiam appellatus, quod eius sacra cum tripudijs & saltationibus agerentur: hoc est, *παρὰ τῆς ὀρχήσεως*. vel quod quum Thyestes cum so-

rore concubisset, natus ex eo coitu filius eo nomine, vnde deo inditum cognomen. Enorchon verò Dionysium ait Hefychius in Samo appellari. Sanè *ενορχα*, quæ cumq; non castrata, & cum testiculis, significant: vnde fortè etiam Baccho nomen, quippe qui & Taurus dicitur, vt alibi diligentius est à nobis notatum.

Morychus Bacchus cognomēto dictus est à Siculis, *παρά τὸ μούριαι*, quod inquinare & polluere & scædare significat, de quo in nostris Poetis scenicis etiam scripsimus. Sumptum verò inde videtur, quoniam in vindemijs plerunq; musto faciem deturpabant non modò antiqui, sed & nostro hoc ipso tempore.

Problastum etiam eundem vocatum legimus, quoniam ex germinantibus vitium palmitibus, qui *βλαστοί* dicuntur, illi sacra fierent: vel quando primum putabant.

Erebīthius verò Dionysius in contumeliam & derisum dicebatur. quin & in proverbium transijt, à cicere videlicet legumine. vel à pudendo, quando id vtrunq; *ερεβίνθου* indicat. Hefychius, *ερεβίνθου διονυσίου* vsurpat pro eo, qui nullius rei homo sit, nec dignus: iuxta (inquit) proverbium, Cicerinum ius, hoc est, *ερεβίνθου ζωμός*, cum tamen ad multa medici vrantur. Sunt qui Erebinthion Dionyson ideo dictum putent, quòd ex leguminibus, ab antiquis conficeretur, sicut zithus Aegyptiorum, celia Hispanorum, ceruisia Gallorum. qui potus, inopia vini repertus fuit in his regionibus, quæ minus vitem ferunt.

Syciten Dionysium scribit Sosibius cultum à Lacedæmonijs, quasi tu dicas ficulneum. Hefychius tamen Syceaten legere videtur, ideo verò sic appellatum: nam & ab eo ficum repertam tradunt, quo etiam argumento milichius aliquando dictus est, quòd & milicha ficus appellata sit. Nam & Naxij, Dionysij simulachra ita effingebant, vt ora nunc ex vite, nunc ex ficu conformarent. Quin & Baccho Aegyptij diem quendam festum agebant, vt Herodotus in secūdo scribit, sine porcis: sed eius loco phallorum ficulneorum à collo pendentium statuae cubitales è neruis compactæ, quas foemina circumferebant: & reliqua, quæ Herodotus exequitur. Sed & interdum legimus præter hederam, & pampinis & ficulneis ramis latè frondentibus, Bacchum coronatum, atq; ita deuictis hostibus triumphasse. Hedera verò ideo sacra Baccho, quia contra ebrietatem facere putatur: vel quia Cissus puer fuisse in eius comitatu dicitur, qui cum saltaret cum Satyro, humi lethaliter afflictus, ab eo deo est in hederam transformatus, quæ & *κισσός* Græcè vocatur, vt Constantinus in Geoponicis scribit. Sed quod hedera coronaretur, illud etiam palam facit, quòd Corymbifer dictus est. hinc illud Ouid.

Festa corymbiferi celebrabat Græcia Bacchi.

Hinc & Dionysion vocata est species hederæ quædam. Ouid. verò lib. Fast. sexto, Baccho hederam ideo attributam ait, quòd Nyliades nymphæ puerum quærente nouerca, hanc frondem cunis circumposuisse ferantur.

Sabazion Bacchum etiam vocatum inuenimus, à tripudijs & saltationibus, quæ à bacchantibus & furentibus fieri in eius dei sacris consueuere. nam & *βασιλίσσι* etiam barbari *σαβάζισσι* dicunt, teste Suida: vnde sauazare iuxta Italicum idioma vir doctus deflexum putauit, cum alij à vase & conuassare deducant, quæ Latina sunt, & vsitata vocabula. Sunt qui Sabas vetustos Thraciæ populos fuisse scribant, vnde Sabazius sit appellatus: quòd videtur sensisse Eustathius. Porro & Phryges à Thracibus coloniam & sacra traxisse, vt pluribus testis est Strabo, quare nò mirum, eadem sacra apud eosdem fuisse. Hefychius de hoc deo sic propemodum: Sabazius cognomen, ait, est Dionysij. Sed aliqui filium putant, & nonnunquam etiam vocatum Sabon legimus. Fuit verò Phryx Sabazius, & alibi Hyeū ipsum vocat, vnde & Semele Hye est appellata: id quòd & Suidas & Phaurinus. De Sabazio præterea, vt deo peregrino, deq; eius sacris Sabazius, Strabo in x. & Diodor. lib. 4. qui in Latinis est quintus. ita enim scribit: Traditur

ditur quoq; & alter multa prior ætate fuisse Dionysius, quem ferunt ex Ioue & Proserpina natum, à nonnullisq; appellatum Sebazium, cuius genus, sacra, honores, propter pudorem nocturna occultaq; agunt. hic dicitur propter ingenij acumen, primus boues ad iugum iunxisse, eorumq; opera facta semina frugem reddidisse, qua ex re illum cum cornibus finxerunt. de hoc hucusque Diod. Sabazio quidem hymnum cecinit Orpheus, cui aromata in suffimentum addidit. ita enim ait:

κλῦθι πάτερ κρόνος ἢ σαβαζιε, κύνει δαίμων.

In Sabazijs quidem cur serpens præferbatur, dicemus in Pherephatte, id est Proserpina. Val. autem Arpocraton: *σαβάζισσι*, inquit, Demosthenes pro Ctesiphonte. Quidam aiunt *σαβάζισσι* dici, sacra Sabazio agentes, hoc est Dionysio: vt Bacchos. Eundem verò esse Sabazion & Dionysion, cum alij, tum Amphitheus in secundo Heracleæ. sic enim quosdam aiunt Græcos, Bacchos *σαβάζισσι* vocare. Mnaseas verò Pataræus, Sabazion filium esse ait Dionysij. Atq; hæc quidem Arpocrat. Phaurinus verò ait: Sabazium Thracis Dionysium vocant, & *σαβάζισσι* eius sacerdotes: & cætera, quæ plura scribit. Sed & hoc loco illud addamus de Sabazijs, quæ esse volunt huic deo consecrata loca, quin & Bacchos ipsos, hoc est sacerdotes, sic vocabant, quos & duplici ββ Plut. in Sympoticis scribere videtur, si exemplaribus credendum. Quin & illud ridiculum affert, Sabbathum Hebræorum in de deflecti. Theophilus ab *δουλοισαβάζισσι*, & Strabo in x. Hucusq; distuli M. Tullium, Apuleiumq; & Macrobius citare, qui de hoc deo meminere: Cicero quidem in secundo de Legibus, Apuleius in Octauo Metam. Macrobius in i. Sat. ea ratione, quòd non Sabazium, sed Sabadium per d, non per z proferunt: etsi antiqui eas literas interdum commutabant, vt Medentius Mezentius. Macrobius igitur de Libero agens, quem & Solem intelligi vult, ita scribit: Item in Thracia eundem haberi Solem atq; Liberum accepimus, quem Sabadium nuncupantes, magna religione celebrant, vt Alexander scribit: eiq; deo in colle Cilmisso edes dicata est, specie rotunda, cuius medium interpatet tectum. rotunditas ædis monstrat huiusce sideris speciem, summòq; tecto lumen admittitur, vt appareat Solem cuncta vertice summo lustrare lucis immisso, & quia oriente eo vniuersa patefiunt. tantum Macrobius. Apuleius quoq; in Asino, hoc eodem Sabadij nomine vocauit. Porro lib. 2. de Legib. Cic. Nouos verò deos, & in his colendis nocturnas peruigilationes, sic Aristophanes facetissimus poeta veteris comædiæ vexat. vt apud eum Sabeus, & quidam alij dei de Peregrinis iudicati, è ciuitatibus eiectantur. Sabeus quidem passim legitur, sed doctiores Sabadium legunt, Politianus, Beroaldus, alij: & ita Ciceronis locum castigant. ego aliquando ex superscriptis, etiam Sabum legi posse putauit. Longior fui in huius dei cognomine, ne tibi, vt mihi, diutius in perquirendo laborandum foret. Videtur Iupiter Sabazius dici, si Valerio Probo stamus in lib. de Notis antiquorum, vbi Ioui Sabazio legimus.

Hyes quoq; vocatus est Dionysius, vt in lib. de Iside & Osiride notauit Plut. quòd videlicet dominus sit humidæ naturæ. Suidas, *ἡυες ἡυα*, hoc est Hyes Hyæ, Dionysij est epitheton, sicuti Clidemus ait: quoniam, inquit, illi sacra perficimus per id tempus, quo deus pluit. Pherecydes verò ait, quoniam Hyen sit appellata Semele, & Dionysij nutrices Hyades. Aristophanes verò Hyen inter peregrinos deos connumerauit. Strabo quoq; lib. x. de Sabazijs agens, à Phrygibus in Thraciam tralatis, inter cætera quæ in ijs continebantur, & vni reponit, quòd nomen est Bacchi, vt *δουλοισαβάζισσι, ἡυα, & ἡυες*. Cæterum & Gnostici heretici Iao principem confinxere in primo cælo, vt docet & irridet Epiphanius: cuius Iao nominis rationem, & idem contra Valentinum & Gnosticos, qui eum Terminum dicunt, exhibilat. at verò Hefychius & Phaurinus, Hyeus, id est *ἡυες*, Sabazius interpretantur. quibus ex verbis lux nonnulla infertur verbis illis Macrobij in Satur. i. nam cum illud Orphei carmen citasset, in quo vnum ait esse Iouem, vnum Plu-

per cornua sumit. Scribit Porphyrio in 2. Carm. Horatii, super ea verba, Aureo cornu decorum: Cornua, inquit, Libero patri & nonnullis alijs assignant, quoniam scilicet vinolentia proteruitatem & contumaciam addere solet, quæ per cornua significaretur. Cornua, inquit Festus, Liberi patris simulachro adijciuntur, quem inuentorem vini dicunt, eo quod homines nimio vino truces fiunt: Sunt qui & scribant cornua cristas vocari, vt in illo Verg. 12. Aeneid. Etrubra cornua cristæ: hoc est, corna, quas Græci κέρατα nominant, vnde & κέρασιν tonde-re dicunt. & cornua hi volunt cincinnos esse, ac ideo Mosen cornutum Hebræis visum putant, vt etiã Lyfimachū regem in eius nomismatibus videmus. sed Armenios adhuc & Lydos sacerdotes eū huiusmodi cincinnis & capillis Romæ 10 conspeximus. Porro & illud item apud Athenæū & Nicandri in Alexiphar. interpretem legimus, veteres cornu bouis pro poculo vfos fuisse: & inde factum esse, vt non solum cornua Dionysio finxerit antiquitas, sed etiam Taurus ipse diceretur, & Tauriformis, id est τειρόμορφος in Cyzico coleretur, & κέρατος, id est cornutus dicatur à Nicandro. Verum quod cornibus antiqui biberent, illud etiamnum indicio esse potest, quod Græci κέρασαι dicunt miscere, videlicet à cornu vocabulum deflexum, & κέρατιν, quasi κέρατιν, à κέρασιν, quod cornu significat. Nec illud te latere velim, quod est ab Hygino in Mythologico poetico literis commēdatū: Crassum quendā fuisse, qui vinū cum Acheloo flumine in Aetolia miscuit: vnde miscere κέρασαι est dictum, vnde fortasse illud Maronis in Georg. 20

Poculaq; inuentis Achelonia miscuit vuis.

Illud insuper annotandum duxi, quod flumina etiam plerunq; non modò apud pictores, sed & scriptores, cornigera & tauriformia sint solita effingi, vt in Deis marinis plenius annotauimus, vt Padus, & Aufidus, Vergilio, Horatio, Ouidio, alijs. Quin & historia idem comprobare videtur. Scribit Suet. Tranquillus, Epidium Rhetorem prædicare solitum, se à C. Epidio ortum fuisse, quem ferunt olim præcipitatum in fontem fluminis securi, paulò post cum cornibus extitisse, ac statim non comparuisse, in numeroq; deorum habitum.

Δυσκόπλου, Dusarcem vocabant Nabathæi Bacchum, vt ex Isid. scribit Hesychius, & à Pœonibus δίαλος Dyalus dictus fuit. idem est autor. 30

Osirin pleriq; omnes Aegyptium Dionysium esse voluerunt, vt pluribus Plutarch. & Diodorus ostendunt. Tibullus quoq; cum Baccho cõiunxit. Sed quid vetat, quin eius tibi lepidissimum carmen ex primo libro recitem: ita enim ille de Messala:

*Te canit, atq; suum pubes miratur Osirim,
Barbara Memphitem plangere docta bouem.
Primus aratra manu solerti fecit Osiris,
Et teneram ferro sollicitauit humum.
Primus inexpertæ commisit semina terræ,
Pomaq; non notis legit ab arboribus.
Hic docuit teneram palis adiungere vitem,
Hic viridem dura cadere falce comam.
Illi iucundos primùm matura saporès,
Expressa incultis vna dedit pedibus.
Ille liquor docuit voces inflectere cantu,
Mouit & ad certos nescia membra modos.
Bacchus & agricolæ magno confecta labore
Pectora tristitiæ dissoluenda dedit.
Bacchus & afflictis requiem mortalibus affert,
Crura licet dura compede pressa sonent.
Non tibi sunt tristes curæ, nec luctus Osiri,
Sed chorus & cantus, sed leuis aptus amor.*

Sed

Sed varij flores, et frons redimita corymbis,

Fusa sed ad teneros lutea palla pedes.

Et tyria vestes, & dulcis tibia cantu,

Et leuis occultis conscia cista sacris.

Huc ades, etc. Idem ergo Dionysius & Osiris est. hinc & Chenofiris hederacta dicta est, hoc est Osiridis planta. Ab alijs tamen Sol existimatur, & propterea Eusebio & Diodoro tradentibus, ὡλυφθαλμος, id est multioculus Græcè interpretari potest. nam vt Plutarch. scribit, os apud Aegyptios multum significat, & ius oculum. Obseruat Macrobius, Aegyptios, quoties solem exprimere volebant, sceptrum, & in sceptro ipso oculi effigiem insculpsisse: per sceptrum, potestatem significantes: per oculum verò, quod cuncta perlustret. tum etiam Solem ipsum, Iouis oculum existimatum. lege Macrobius, & Plutarchi librum Isidis & Osiridis. ex quo libro etiam colligimus, Osirin Nilum quoq; vocatum, & nigro fuisse corporis colore: & Hellanico teste, ὡσειν à sacerdotibus appellatum. proprio verò nomine Arsaphen dictum, quod parum probat Plutarchus. qui & eum dictum ait, ἐν τῷ ὄσις ἱερῶ, id est, ex sacrosancto. Fuit autem Osiris frater & vir Isidis, vt planè ostendit Diodorus in primo. Ait enim, gigantes in eum insurrexisse, vt & in Iouem. vnde cum ipsos deuicisset Aegyptios, lege sanxisse, præter communem caterorum omnium morem, fas esse sororem à fratre vxorè duci: exemplo Isidis motos, quæ fratri Osiridi nupsisset. Quare nescio quo pacto deceptus Lactantius sit in primo, cum Isidis sacra describeret, vt Osirin Isidis filium dixerit: quem locum parum castigatum crediderim, nam et ibidem he mistichium Ouidij Lucano ascripsit, Nunquàmq; satis quesitus Osiris. Sed memoriæ hoc sit erratum. Porro quod per fraudem sit Osiris à fratre Typhone occisus, & in partes plures dissectus, deq; virili membro, cætera plura ex Diodoro, Luciano, & Plutarcho. Nam quod Saturni filius fuerit, idem ostendunt: alij Pamilan quampiam ferunt, quæ Thebis è Iouis templo aquatum egressa audiuerit vocem iubentem, vt proclamaret, magnum regem & benefactorem Osirin natum esse, & ea hac spe acta Osirin educauit, ex cuius rei memoria celebritas 30 Pamiliorum instituta fuit, Phallophorijs valde similis, in qua simulachrum proponebatur, ac circumferebatur, cui tres testiculi inerant, propterea quod deus generationis principium esse putabatur omnium, quæ à generatione proueniunt: quin & Priapo deus similis, Pammeles, teste Hesychio, dicebatur, vt paulò mox ostendam. cætera de Osiri notiora sunt, quam vt pluribus hic ego explicem. Illud ex Plut. non reticuerim, Osirin humana forma effictum cum genituali arrecto, ob videlicet generatiõem, educationemq; amictus verò eius φλογος, id est flammeus. Si his præterea plura cupis de Osiride, bella, peregrinationes, inuenta. vltionem, sacra, lege in primis Diodorum, qui & hæc eius columnæ inscriptionem adscribit: Mihi pater Saturnus, deorum omnium iunior: sum verò 40 Osiris rex, qui vniuersum peragraui orbem, vsq; ad desertos Indorum fines: ad eos quoq; profectus sum, qui Septentrioni subiacent, vsq; ad Istri fontes: itè alias orbis partes adiui, vsq; ad mare Oceanū: sum Saturni filius antiquior, germine ex pulchro & generoso ortū, cui non semen genus fuit, neq; vllus est in orbe, ad quem non accesserim, locus: omnes docēs, quorum ipse inuentor fui. Osiridis demum hæc nomina: Hysiris, Arsaphen, Nilus, Ammō, Dionysius, Serapis, Pluto, Iupiter, Pan, Sol multioculus. Porro scribit Hesychius, apud Aegyptios, mulieres subuentanea parere, quæ Osiris nomine appellentur.

Taurophagus Dionysius appellatus est à Sophocle, ea ratione, vt ait Scholiastes, quod bos daretur dithyrambicis poetis in victoriæ præmium. Alij crudelem & inmanem interpretantur, animalis tauri naturam respicientes. Alij ad vinolentiam referunt, vt paulò antè notauī. Meminit & Taurophagi Bacchi Hesychius, & Suidas: sed & taurus membrum virile significat. vnde Lastaurus dictus, qui mentulatio est, vt in Hercule docui.

Hebona, Bacchum significantes, Neapolitani in Campania, vt Macrobius

scribit,

scribit, celebrabant. Legimus & in elogijs antiquitatum veterem Epigraphen huic deo ab Iunio Aquila positam, quæ talis est:

ΗΒΩΝΙ ΕΠΙΦΑΝΕΣΤΑΤΩ ΘΕΩ ΙΟΥΝΙΟΣ ΑΚΥΛΑΣ ΝΕΩΤΕΡΟΣ ΣΤΡΑΤΕΥΣΑΜΕΝΟΣ ΕΠΙΤΡΟΦΕΥΣΑΣ ΔΗΜΑΡΧΗΣΑΣ.

Hoc est, Heboni illustrissimo deo Iunius Aquila iunior, miles, procurator, tribunus. Pontanus Iouianus lib. 1. suæ Vrantia, certè hæc cecinit, de Neapoli agens:

Hæc annis florentem, oculisq; & crine decentem

Hebonem venerata, suos ritus, patriumq;

Instituit morem, & sacris iam ritè peractis,

Urbs Hebona salutat, agrisq; Hebona frequentant,

Hebona & referunt simul antra, & littora et amnes:

Hic etenim florem ætatis, roburq; iuuentæ

Et speciem deus, et formæ dat habere decorem,

Orasq; luminaq; et moderantes corpora sensus.

Videtur verò Hebo vocari, sicut Hebe, hoc est, ἀπὸ τῆς ἠβης, id est à lanugine, & tenera mollisq; ætate, vt etiam hi Pontani versus innuere videntur. Sanè & Aegyptij Bebonem Typhonem appellarunt, vt Manethus & Plut. scribunt, quæ vox καὶ θεῖν, ἢ κάλυπτος significat.

Δαμπίηρ Dionysij cognomen fuit, cuius templum fuit apud Pallenenses, in quo celebritas agebatur, quam ab eo deo δαμπίηριον vocabant, à facibus & splendore scilicet, hoc est, ἀπὸ τῆς δαμπίης, id est à facie & lumine. Noctu enim ea solēnitas celebrabatur, faciesq; ad templum ferebant, atq; ita benè poti, crateres per totam urbem statuebant, quo melius quisq; deum coleret. Pausan. auctor.

Acratophorus Dionysius, ἀκραπόρος, dictus & celebratus in primis Phigalix, ab inferendo videlicet ἀκράσι, id est purum ac merum vinum. nam pugnis ludebant, cum nondum haberent brachiale lorum, sed milichis certabant. Sunt autem μίλιχα tenuissima ex crudo coria, inuicem innexa, implicitaq; vt in Arcad. docet Paus. Sanè Varro acratophoron vinū in primo de Rustica vocat. Ea, inquit, minus sumptuosa vinea, quæ sine iugo ministrat ἀκράσι φέρον οἶνον, id est vinum purum.

Μιτρηφόρος, Mitrephorus, hoc est mitratus, Dionysius vocatus est, ea ratione, vt putatur, quòd si quando ex nimio potu ipsius bibentis caput agitaretur, vel (vt fit) nutaret, mitra caput ligabatur. ex qua re, vt putat Diod. fuit vocatus μιτρηφόρος. repetit idem & Euseb. in 2. Præparat. Euang. Orpheus in hymnis, ἡμῶν ἡμεῖς ἀπὸ μιτρηφόρου θυρσοπικῆς. Hinc apparet, & Thyrsiana cta Bacchum etiam appellatum, hoc est, qui Thyrsu regnet.

Biformis, hoc est διμορφός, vocitatus est Dionysius, vt docet Diod. quoniam duo Dionysij fuerunt. prior barba promissa fuit, qui antiquo more barbam nutriuit: posterior alter speciosus iuuenis, & delicatus. quidam duplicem illi formam tributam volunt, quoniam vinum & hilares homines reddat, & iracundos. hinc illum in hymno διμορφόν nomine salutat Orpheus: alio loco, διφύη λυσέουσι ἴακον nuncupat, hoc est, duplicis naturæ Lysium Iacchum, in hymno videlicet ἀδύστω δρόνον.

αἰθιοπίδα Dionysium vocauit Anacreon poeta, vt notat Hesychius. alij vinū interpretantur, sed verunq; à colore nigro & igne. alij Dianam etiam hoc nomine vocant, Aethiopiā.

Polites, & Axites, Dionysij cognomina scribit in Arcad. Pausan. Heræus enim Lycaonis filius, urbem de suo nomine Heræensem in Arcadia condidit, ad Alphei fluminis dexteram ripam, vbi duo fuere Dionysij templa, alterius Polites nominati, alterius Axites.

Phleona etiam Dionysium appellatum videmus, πῦρ ἀπὸ φλύδου, τὸ πολυκαρπῆν. seu φλύδου, vt etiam Aelianus scribit, hoc est à multo ferendo fructu. est enim Dīo-

Dionysius fructuum deus. quin & ab vna & vindemijs appellatus est Protryges, Straphilites, & Omphacites: alijsq; ab ijs rebus, nominibus. Sed & Corem, id est Proserpinam vel Cererem, matrem videlicet Liberi, Phlæan vocabant Laceres. scribit Clemens, Iouem in serpentem cōuersum Pherepattæ, hoc est Proserpinæ vim intulisse, & inde natum Dionysium, qua de re etiam in mysticis Sabaliorum serpens præferbatur, in orbem complicatus. & perinde poetæ serpentem tauri parentem dixere, symbolicè hoc ipsum significantes.

Phlyus Dionysius appellatus fuit, vt in primo Apollonij Rhodij interpretes notant, ἀπὸ τῆς φλύδου τὸν οἶνον, ὃ ἐστὶ θυθῆναι. hoc est, quòd vinum lætum faciat. Quamuis sint qui ab Arathyra Peloponnesi ciuitate, posita in montibus Sicyonijs, quæ mox Phlysa à Phlyunte dicta est, Dionysij & Chthenophyles filio appellatum velint. Paus. à Phliate deriuari existimauit, id quod etiam testatur Steph. Lacedæmonij Phliasium mensum eum numerant, in quo fructus vigent. Sed de Phliasijs in Corinthiacis Paus. longè plura.

Rectus, id est ὄρθος, Dionysius cultus Athenis. Amphychion enim Atheniensium rex, vt scribit Philochorus, omnium primus à Dionysio edoctus, merū diluit: quo factum est, vt homines prius mero incurui, mox recti facti sunt. quare factum est, vt in Horarum æde recto, id est, ὄρθος, Dionysio ara erigeret. Quin & Paus. in Bœot. Scyllā, ait, simulachrū Dionysij recti, Myronis opus, consecrasse.

Eubulus etiam Dionysius dictus. ἄβελος Orpheus vocauit, quem Macrobius est interpretatus, boni consilij deum præstitem. Idem Orpheus in hymno ad Proserpinam, μή τὸν ὄρθρον εἰς τὸ πολυμόρφον ἄβελος: Mater intonantis multiformis Eubuli, id est Bacchi. quo eodem tamen nomine & Plutonem vocatum, iam ostendimus. Sed & idem Orpheus in hymno ad Dionysium, ἄβελον inuocat.

Calydonius Dionysius cognominatus, cuius simulachrum post Calydonis direptionem delatum Patras fuisse fertur. huius dei Coresus sacerdos, antequam Calydon euerteretur, Calirrhoes virginis amore captus, cum eam nullo pacto flectere posset, deum precatus est, vt sibi adesset. Sacerdoti deus annuit, & Calydonijs furorem immisit: quibus consulentibus Dodonæum oraculum, responsum dedit, Coresum debere Calirrhoen Dionysio immolare, aut offerentem se aliam pro ea: nulla verò se offerente, Calirrhoen ad aram statuerunt. Tūc Coresus se pro ea interfecit. paulò post, & illa sibi manus consciiuit, vt longo sermonis ductu Paus. prodit. Adeò pro Anterotis numine pœnas vindex Nemesis reposcit.

εὐϊος Bacchi cognomen. Orpheus in hymno ad Dionysium, cum suffimento styracis, εὐϊον ἀγόν. & in Lysio Lenæo hymno, εὐϊε βακχε. & Euripides in Bacchis, Euiōn Baccheua dixit. Persius,

Euiōn ingeminat, reparabilis affonat Echo.

Quo loco Probus, seu Cornutus grammaticus: Euius, inquit, Liber pater dictus est, eo quòd in bello giganteo cum non apparuisset, eum pater credidit descryptum à gigantibus: & dixit, heu, quæ vox gementis est: deinde adiecit, ὕδον, id est filius. Acron tamen in Horat. ait, Bacchum mutatum in leonem, gigantem interfecisse, & tunc Iouem, ὁ bone fili dixisse, id est, εὐϊε. hinc & Euhyas baccha ab Horatio 3. Carm. E somnis stupet Euhyas. sanè Euhyon, vel Euhyus, impropria est diphthongus, quæ syllabam producit: breuiter tamē effertur. Horatius, Monet Sithonijs non leuis Euhyus. Idem, Dissipat Euhyus curas edaces. Statius libro primo:

Et tunc fortè dies noto signata tonantis,

Fulmine prærepti cum te tener Euhyie partus

Transmisere patri.

Vtitur Lucretius & Columella. Sunt tamen qui εὐχον libentius legant, & ab εὐχῆ deriuant. Phurnutus certè manuscriptus, dum Dionysij nomina recenlet,

cenfet, cum de Alyfio & Lyæo prius dixiffet, βρομιος δὲ καὶ βακχος, καὶ αὐτὸς καὶ βακχίης, καὶ ἰοβακχος καλεῖται. vbi Babac̄tes & Iobacchus etiam vocatur: quæ verba volui recensere, ne codex impressus Græcus, & qui eum interpreta- ti sunt, te fallant, vbi Bromium tantum referunt, satis confuse & inconditè, & nullo penè sensu. Sed in hoc auctore huiusmodi errata penè infinita, si cum an- tiquis conferas, inuenies.

Euan etiam pro Baccho accipitur apud Ouidium in 4. illo versu:

Nycteliusq̄, Eleusq̄, parens, & Iacchus, & Euan.

Stattius in Syl. Bassaridum rotator Euan. Idem Theb. 5. Et à summis auditis montibus Euan. quod nomen factum à voce bacchantium, vnde etiam Bacche ipsa, Euantes dicta. Vergilius: 10

Ille chorum simulans, euantes orgia circum

Ducebat Phrygias.

Quo loco Seruius, Euantes, inquit, bacchantes, à Libero, qui Euan dicitur. Propertius,

Egit vt euantes dux Aridana choros. Silius in primo:

Non ille euantis Massyllæ palluit iras.

Sed hoc loco non reticuerim, quod à viro cum sanctissimo, tum doctissimo Epiphansio scribitur libro contra hæreses tertio, in sacris Dionysij, qui serpenti- bus coronati clamantes ac euantes Væ væ, illam adhuc Euan à serpente dece- ptam inuocantes: Aut, inquit, per aspiratam vocem ex Hebræorum lingua, ser- pentem ad suum errorem acclamantes. Eua enim absq̄ afflatu, Hebræis mulie- rem significat: cum aspiratione verò, serpentem. hæc quidem ille, quæ in deri- sum potius afferri puto à viro sancto, quam consentanea Græcis. Sanè Priscia- nus Euan Euantis declinat: cum & alij Euan, indeclinabilem velint esse vocem bacchantium. Hesychius tamen ait, Euan hederam ab Indis appellari. alibi ve- rò Euas Dionysium vocari prodidit. hinc Orpheus, vt puto, vocauit in hymno ad Hippam Bacchi nutricem θυάδα, quasi dicat Dionysiacam: 20

Inuocò nutricem Bacchi Hippam, Euada nympham.

Nescio quam rectè verti. Græcè sic,

Ἰππαις κικλήσκω βάκχου θυάδα κέρλω.

Hippam vocat Hesychius Iunonem. vetus certè Orphei codex Hiptam, non Hippam habet.

Bassareus, Dionysius cognominatus est. Orpheus in hymno βασσαροῦς vo- cat. Ita enim ad illum, hymnum exorditur,

ἔλθε μοί κερ δ' ἰόννασε πνεύμασε, ταιρομέτωπ' & βάσσαρε. id est:

Huc felix Dionysse veni, sate fulminis igne,

Bassare tauriformis. Horatius:

Non ego te candide Bassireu Inuitum quatiam.

Quo loco Acron & Porphyrius consentiunt, quod Bassaris sit vestis genus. hoc 40 amplius addit Acron, vsque ad pedes demissa. dicta à Bassara loco Lydiæ, vbi fit. vnde & Bacchæ Bassarides dicta. Cornutus quoque grammaticus in eo Per sij versu,

Bassaris & lyncen Manas flexura corymbis.

Bassarides, inquit, omnes Bacchæ dicta sunt: sed & ipse Liber pater Bassareus. vt Horatius, Non ego te candide Bassareu Inuitum quatiam. Quibusdam vide- tur à genere vestis, qua Liber pater vitur, demissa ad talos, quam Thraces bas- saram vocant. Quidam à vulpibus, quarum pellibus Bacchæ succingebantur, vt & lyncum pantherarumq̄ pellibus. Vulpes inde Thraces, bassares dicunt. 50 Sanè Pollux & Hesychius bassarum vestem esse affirmant. Phurnutus tamen ἐκ τῆς βάλανου, id est à dicendo, vel clamando deriuat, & simplici s̄ scribit. Fuit & Massaris Bacchi nomen, vt infra dicam.

Nar-

Nartheophorus Dionysius à ferula dictus, quæ νερθηξ Græcè dicitur, & illi attribuitur, & eum sectantibus, vt Sileni sunt, Bacchæ, Satyri, alij. Vtitur Orphe- us in hymnis hoc Dionysij epitheto. Sanè quoniam ad fulciendos & sustinen- dos vacillantes gressus ferula idonea est, ideo Baccho Silenòq̄ ac cæteris attri- buitur, vtpote vino titubantibus. hinc & illud apud Plat. in Phædone, εἰσι γὰρ δὴ φασι οἱ πόδι τὰς τελετὰς, νερθηξφόροι πολλοί, βάκχοι δὲ γε παῦροι. hoc est: Sunt enim, quod aiunt qui de religionibus tractant, nartheophori, id est feruligeri multi, pauci verò Bacchi. quod miror in sua prouerbia non transfuisse Erasimum, cum tamen elegantissime de ijs dicatur, quæ admodum rara sunt inter multos: vt si vnum Homerum dicas, inter poetas penè innumerabiles. Porro νερθηξφόρου Bac- chum Eusebius in secundo Præp. euang. ideo vocatum his verbis ait: Ferulam Baccho in manu tradunt, quia cum non permixtum aqua vinum homines bi- berent, & in furorem verterentur, alter alterum baculis ferirent, indeq̄ plerique morerentur, pro lignis his & baculis, ferulis vti persuasit: & ex eo nomen factū videtur. De ferulis etiam Phurnutus, & quare, nonnulla his similia protulit.

Bromius Bacchus cognominatus est, & hoc Orpheus vsus est in hymnis. Diod. Siculus à sonitu tonitrus ac fulminis in ortu Bacchi vocatum significat. βρομῶ quippe resono, & βρομ' sonitus, & ignis crepitus. Meminit & Telecli- des apud Hesychium. Eusebius, Bromium ait vocatum ἐκ τῆς βρομῆς, id est ignis sonitu: qui cum abortu ederetur, insonuit. Magis mirum illud est quod Pro- 20 clus, aliq̄ in Hesiodi commentarijs de Re rust. scribunt, vbi de Lenæone men- se agitur. βρομ' & vt tradunt, Dionysius est: vnde brumalia, quæ celebritas fuit, quæ in bruma, atque adeo mense Lenæone agebatur: quæ tum in nostro De- cembre, tum Ianuario peragebatur: qua de re in nostro de Annis, mensibus &c. Sedenim & Dianam βρομ' αὖ Orpheus in hymnis nominat. de Bromio & Phurnutus, qui à voce calcantium vinum in torculari, cum alijs deducit nomi- nibus.

Aegobolus, ἀγέβολ' Dionysius, apud Potniam colebatur, de cuius rei no- mine historia hæc prodita est. Cum ibi Dionysia celebrarent, ita in contumelias acti sunt, & furorem, ob ebrietatem, vt Bacchi sacerdotem interemerint: quare 30 dei ira graui pestilentia affecti sunt. Ciues hac de re Apollinem consulere: à quo responsum acceperunt, vt deo formosissimum puerum immolarent. quod cum Potnienses per multos annos fecissent, capram demum à deo edocti pro puero supposuerunt. vnde deo cognomen, à capra videlicet supposita, factum videtur.

Eleleus apud Ouid. Bacchi nomen existimatur, cum canit in 4. Metamor.

Nycteliusq̄, Eleusq̄, parens, & Iacchus, & Euan.

Sed ἐλεῶ aduerbium est, exclamatio bellica, vt notat Hesychius: vel vt alij pu- tant, quædam ante pæana exclamatio, hoc est vt Græcè dicitur, προαιφώνιος παε ανισμός. Vfus est Aeschylus in Prometheo in vinculis, etiam in miseratione. Pu- 40 tat Ouidij interpres ἐλεῶ aduerbium hortantis esse, quo procedentes ad orgia celebranda, & ad conferendam pugnam vterentur. Sanè Ouidij versum quidā ita legunt, Nyctelius, Libérq̄ parens, &c. quod parum placet. alij Eleus legūt, & à misericordia, id est ἐλεῶ, vel ἔλεος deriuare cõtendunt. nam ab Eleleo & Elelei- des denominata apud Ouid. Bacchæ, & Eleides.

Ignigena Bacchus etiam ab Ouidio cognominatus, secundum fabulam qui- dem à fulminata Semele: aliqui à vini natura ignea, vnde & à Græcis πυργενῆς vo- catus. Strabo lib. 13. loca commemorat in Lydiâ, seu Mysiâ, exusta, quæ tamen optima vina proferant. Idem & tradit ait apud Catinam: vnde (inquit) perurba- 50 ne atq̄ eleganter Bacchum ignigenam dicunt. Pyrigenes Bacchus in Semele, effingitur elegantissime à Philostrato in Imaginib. πυριστῆς etiâ Bacchus nec semel ab Orphea in hymnis cognominatus est, hoc est, igne satus.

Zagræus, ζαγρεῖος Dionysius cognominatus, is qui ex Proserpina natus est, qui

qui & aliter Iacchus vocabatur, vt Græci in Pindarum comment. exponunt: quoniam in mysterijs cum Cerere & Proserpina colebatur, ideo *πάρεδρος*, id est, affessor Cereris à Pindaro dicitur in hymno Isthm. ad Strepsiadem Thebanum. quod cum parū Latinus enarrator, imò Germanus, animaduertisset in suis scho- lijs, hoc conticuit. Sed Zagrei Dionysij præter Pindaricos expositores & Plut. meminit, in eo qui *πῶδ' ἢ τ' ἢ δὲ λφοῖς*, hoc est, de e quod erat in Delphis. nam cū non solum quæ in Delphis sacra essent Apollinis, sed & occulto quodam ser- mone significari ait, *διόνυσος δὲ ἢ Ζαγρεία, καὶ νυκτελίας, καὶ ἰσοδαίτων αὐτὸν ὀνομάζουσι*. Hefychius quoq; Zagreus, inquit, Dionysius. videtur verò Iupiter mixtus fuisse Proserpinæ, ex quo Chthonius, id est terrestris Dionysius: quod idem mani- festius etiam Suidas.

Isodætes Bacchus dicitur est, vt ex modò allegato Plutarchi loco colligimus. Hefychius tamen, Isodæten ait ab aliquibus Plutonium dici, ab alijs Plutonis filium. Isodætæ & Hyperidès meminit, in ea quam de Phryne oratione composu- it: quo in loco Val. Arpocratio interpretatur, hospitalem quempiam genium, quo popularia festa muliebria, & non satis modesta peragantur. De Isodæte & in Dæmonibus agemus.

Iyngies, *ἰγγίης* Dionysius cognominatus, vt Hefychius notat. Hinc ego puta- rim Pindarum quodam hymno Pyth. ad Arcesilaum Cyrenæum iynga autem i- deo Bacchi nuncupasse, quo loco de aue multa Græcus interpres, sed de Bac- cho nihil. De hac verò aue & Theocritus in Pharmaceutria, & eius item inter- pretes, Suidas & Hefych. alijsq; aiunt autem, Iynga filiã fuisse Echus, alijs Pithus, quæ suis carminibus Iouem in Ius amorem pellexerit: quare à Iunone in hanc a- uem conuersa fuit, quæ sisopygis etiam, à nostris autem motacilla nuncupatur. Addit Hefychius, *κινᾶδιον* etiam appellatam.

Limnæus Bacchus cognominatus à Limnis Atticæ vico, vt comment. Ari- stophanis testatur in Ranis, & Phavorinus. Callimachus, *λιμναῖος δὲ χοροσάδης ἢ γορ εορτᾶς*, hoc est, Limnæo peragebant solennia sacra. Arpocratio: Limnæ, in- quit, locus est Athenis, in quo Dionysius colitur. Meminit & Isæus orator, & Hefychius.

Edonius Bacchus ab Ouidio nuncupatus, à populis Thraciæ Edonis, qui ab Edono fratre Mygdonis dicti sunt, teste Stephano. Vnde & Edonides, & Edo- næ, bacchæ. Horat. 2. Carm.

Non ego sanius bacchabor Edonis.

Laphystius Bacchus, à monte Bœotia, vnde & Bacchæ Laphystia. Sed de Ioue Laphystio, suo loco egimus. Cœl. Rhod. lib. 27.

Euergetes, *εὐεργέτης* etiam Bacchi cognomen, à benefaciendo: vt etiam Eleu- therus, vt notat Hefychius.

Bacchi colonatæ ædes apud Lacedæmonios fuit, de quo Pausan. sic: E regio- nè est locus, quæ Colona, id est iugum dicitur, & Bacchi Colonatæ, ac si iugalibus dicas, ædes.

Gorgyieus, hoc est *γοργυῖος* Dionysius, cultus & appellatus est à Gorgyia lo- co in Samo, vt ex Duride Stephanus obseruat. In eadem Samo & Elygeus Di- onysius cultus, vt Hefychius scribit.

Mafares à Caribus vocatus fuit Dionysius, nescio an à Mafapari, quæ Rhe- am sectabatur, cui Iupiter Dionysium, vt scribit Stephanus, nutriendum dederit. Sed cum à Iunone interrogata esset, cuius infans ille esset: illa, *ἄρειος*, id est Martis respondit. quoniam & Rheia ipsa *μαρσας* nuncupata est. vnde ego coniector, *μαρσας* Bac- cho nomen fuisse, quasi *μαρσας καὶ ἄρειος*. Scribit quoq; Pausanias in Achaicis, Diony- sij simulachra fuisse apud Patrenses, quorum fuere cognomina hæc: Antheus, id est floridus: & Areus, id est Martius, & Mefædeus.

Melpomenos Dionysius, Paus. in Attica. Domitius vertit Latine, Bacchus canens. colebatur verò ea parte, qua Hederaceus, id est Cisseus Dionysius etiã, & Apollo Agyieus.

Colonatas Dionysius, nuncupatus à loco Spartanae regionis, teste Pausania in Lacon.

Hyalicus Dionysius, vocatus deus Comus, id est comessationum, vt notat Hefychius.

Nyctelius Bacchus, meminit Plutarchus in eo qui inscribitur de e quod erat in Delphis. & Ouid. 4. Metamorph. item in Attica Paus. Nyctelius verò dicitur à verbo *νυκτελίας*, quod significat in nocte perficio: quoniam Bacchi sacra, nocte agebantur, de quibus Vergil.

—Vbi audito stimulant Trieterica Baccho

10 *Orgia nocturnusq; vocat clamore Citheron.*

Pfila Dionysius, sic vocatus, ait Pausanias, quod Dores Pfila pennas nuncu- pant: siquidem vinum non minus homines effert, ac tollere videtur, quam pen- na aues.

Anthius, *ἄνθιος*, id est floridus Bacchus Athenis cultus fuit. Patrenses quoq; Anthei Dionysij simulachrum habere: vt Pausanias docet. Catullus:

At pater ex alia florens volitabat Iacchus.

Vnde & illi anthinae vestes, vt Phurnutus & Diod. notant, ascribuntur. Sed enim quidam anthinas vestes variè interpretantur. quidam mulieres: vnde & Herculem aliquando anthina veste indutum, ex Plut. scripsimus. quidam pur- 20 pureas, à colore florum: vnde & Ianthinae, & hyacinthinae appellantur. alijs bar- baricas, & Damascenas, quæ nunc vocantur, quod floribus herbarum impictæ intextæq; sint.

Oreos, Liber pater, ait Festus, & Oreades nymphæ appellantur, quod in mō- tibus frequenter apparerent, à monte verò nomen vtriusq; deducitur. hinc Phur- nutus ait, quosdam dicere, in monte Nysio Iouem primum vitem produxisse, vnde nomen Dionysius. Caue ne te impressi codices hoc loco fallant, vt alioqui alios nonnullos.

Confitor vnae etiam dicitur ab Ouid. in 4. Metamorph.

Genialis Confitor vnae.

30 Vitifator Bacchus, qui vitem seuerit. Actius, O Dionyse pater optime viti- fator Semele genitus Euchia. hac voce Vergil. pro deo vititur in 7. Aeneid. vt nonnulli putant.

περικλιόνιος *δίωνυσος*, Pericionius Bacchus cognominatus, cuius cum alijs me- minere, tum ei in primis Orpheus hymnum concinuit, adolens aromata. Peri- cionij Bacchi & in nostris Musis ex Platoniorum sententia meminimus. Peri- cionij verò nomen deductum est à *πῶδ' ἢ κιοῖδα*, id est, *σαφυλλῶ*, hoc est ab vna.

ἀμφιερῆς δίωνυσος, & huic hymnus ab Orpheo concinitur, præter thus, cæteris adhibitis suffimentis, & in altero eius etiam est facta mentio. Existimauerim ve- rò ipse, anni tempora significare, quæ circum annum euoluatur, ab ἀμφι ἢ ἔτθ'.

40 Nam vt etiam Macrobius scribit, Liberi patris simulachra partim puerili ætate, partim iuuenili fingebantur. præterea & barbata specie, & senili quoq; quæ æ- tatum diuersitates anno & Soli conueniunt, ita vt paruulus videatur hyemali brumaliq; solstitio, qualem Aegyptij proferebant ex adyto die certa, quod tunc breuissimo die veluti paruus & infans videretur. Exinde autem procedentibus augmentis æquinoctio vernali, simulatq; adipiscitur vires, figura iuuenis orna- batur. postea eius ætatis statuebatur plenissima effigie barbæ. solstitio æstiuo, quo tempore annus & sol summum sui consequitur augmentum: tum demum per diminutiones, veluti senescenti quarta forma deo figurabatur. Idem sanè Or- pheus ἀλαμπήρους etiam nuncupauit, in Trieterico Baccho.

50 Brisæus Dionysius dicitur, vt Stephanus scribit, à Brisa promotorio Lesbi, v- bi colebatur. Sunt qui *βρισεύς* scribant, *πῶδ' ἢ βρισεύς, τὸ βαρῶν*, id est grauo. *βρισεύς* à *βρίσω*, futuro videlicet eius verbi, quod vini potus aggrauet caput, nonnulli *πῶδ' ἢ βρισεύς*, quod Præ potu & cibo dormio significat. Alij *ἐξ ἢ βρισεύς*, id est à made-
A faciendo

faciendo & irrigando. Alij ab vrbe Laconia Bryseum deduci existimant. alij e-
riam a byrsa, id est corio vel pelle, Byrseum. Sed praestat audire quae Cornut. ite
Persium: Est, inquit, Briseus Liber pater cognominatus, siue (vt quibusdam vi-
detur) a mellis vsu, eo quod ipse inuenisse dicit mel, & ex fauis exprimere. Bris
enim iucundum dicimus: vnde etiam quidam Briseida existimant dictam, quod
Achilli iucunda fuerit. vel certe, vt alijs videtur, ab vua, quod vuam inuenerit,
& expresserit pedibus. brisare enim dicimus exprimere. vel certe Briseum di-
ctum ex nomine nymphæ, quæ eum nutrisse dicitur. Idem paulò post: In Græcia
inquit, duæ fuerunt Liberi patris statua: vna hirsuta, quæ dicebatur Brisei: alte-
ra leuis, id est sine pilis, quæ dicebatur Lenæi, hæc tunc ille. Persius:

Est nunc Brisei quem venosus liber Acti.

Briseus ideo, quia barbatus colitur Liber pater, eo cognomine. meminit & Ma-
crobius.

Hedereus, hoc est κισός διονύριος, teste in Attica Pausan. cognominatus, quod
in ea Atticæ regionis parte, Acharnis videlicet, primum hederam visam tradit.
vnde ab Antipatro poeta ἀχαρνίτης hedera cognominatur. Inibiς μελοποιός, id
est canentis & hederei erant simulachra. κισός ab Orpheo Dionysius cogno-
minatus, & κισιός dicitur Apollo, qui & Bacchus ab Aeschulo apud Macrobi-
um. Homerus in altero ad Dionysium hymno, ipsum κισοκόμιον διόνυσος δριβί, ομοίως
vocat, id est hedericomam.

πατριός, id est Patrius Dionysius cultus, cuius templum Polyidus Cœrani fi-
lius construxit in Attica, in quo simulachrum Patrj Bacchi positum fuit, cui Sa-
tyrus assistebat, opus Praxitelis è Pario marmore: altera statua Dasyllij Bacchi,
quam ferunt positam fuisse ab Euchenore filio Polyidi Cœrani.

Omadius, ὠμαδός, Dionysius, cuius nec semel mētio est apud Orpheum. Eu-
sebius verò Pamphili lib. Præp. Euang. quarto: Dionysio, inquit, Omadio apud
Chios appellato, homo crudeliter discerptus sacrificabatur.

Bactes Bacchi nomen, ἐκ τῆς βάζω, hoc est clamo & vociferor. quidam & Brū-
tinum etiam appellant, fortè à tonitru, id est à βρόντος.

κισός Dionysius. Orpheus in hymno ad ipsum cum thymiamate styracis:

*Inuoco legiserum Narthecophorum Dionysum,
Laudatum Eubuli semen, cui nomina multa,
Sacratum castumq; Misen, dominumq; verendum.
Qui mas & mulier, duplex Lysæus, Iacchus,
Seu te sacratae templum deletet Eleusis,
Seu Phrygia cum matre deum mysteria tractas,
Seu Cypri Cytherea tenet te compta capillos,
Seu de frugiferis campis lataris honeste,
Matre dea tecum nigriфера Iside casta,
Aegypti prope flumen.*

Asalaminus Bacchus cognominatus est ab Aristophane, quasi dicas imbel-
lem, à naue illa Atheniensium Salamina, qua in difficilibus rebus utebantur,
de qua in nostro de re Nautica pluribus egimus.

Licnites, λικνίτης Dionysij est epitheton, ductum ἐκ τῆς λίκνας, id est à cunis,
in quibus infantes recubant, vt ait Hesychius. Licet Licniten quidam cistam in-
terpretentur apud Plut. in Iside & Osiride. In Licniten est hymnus apud Orphe-
um, cum suffimento mannae thuris, cuius hoc initium,

Licniten Dionysium nunc in vota vocamus:

λικνίτων διόνυσος ἐπ' ἄρχαίς ταῖς θεῖς κικλήσκω.

Λιβύος, Lebenus quoque dictus est Dionysius, vt notat Hesychius: nec de
hoc amplius comperi.

ἑροτάλτ, Vrotal Dionysius ab Arabibus nuncupatus, vt scribit Herodotus
inter-

in tertio. Valla Oratal transfudit: Quod foedus, inquit, & ipsi qui amicitiam con-
traxerunt, seruare iustum censent, Dionysum, quem Oratal, & Vraniam, quam
Alilat appellant, solos deorum esse arbitrantur, &c. quibus ex Herodoti verbis
videmus male expositum Arrianum in septimo de gestis Alexandri: Accepe-
rat, inquit, Arabas duos tantum deos colere, Cælum scilicet ac Dionysium. non
Cælum videtur legendum, sed θρανίαν, nam Venus eo nomine dicta, vt docui.
Sunt etiam apud Hesychium hæc Dionysij nomina, ἡρέπαιος, ἀνάλοος, θεοδίουος,
& ἰωβάκχως: apud Orpheum verò, τριχόνος, ὄσας, & alia pleraq;. Legitur epigrā-
ma iambico dimetro cōstans, quod Ausonij Galli poetæ est, quod ita inscribitur
vulgò, Miohobarbum, Liberi patris signo marmoreo in villa nostra, omnium
deorum argumenta habenti. Sed cum Miohobarbum vox sit parum nota, &
quid significet nullus explicet, & (vt audiui) vetustus admodum codex Mixo-
barbum retineat, videamq; id etiam ita à viro docto & æquè eleganti citari Mi-
xobarbarum: nec minus ipse quoq; antiqua dum euoluerem Græciæ elogia, à
Cyriaco Anconitano collecta, epigraphen reperi in Isthmo Corinthiaco posi-
tam, in qua inter cætera hæc verba, leguntur, μίξοβαρβάρων θ' ἐώωας τ' ἐθνῶν ἀρχηγός,
hoc est, Mixobarbarorumq; orientaliumq; gentium ductor: inde facile collige-
re possumus, μίξοβαρβάρων significare, quod ex barbaris & non barbaris mixtum
est: sicut & hoc Ausonij epigramma, in quo & Græca & Latina, ac etiam barba-
ra sunt ipsius dei nomina. Sunt præterea qui mixobarbaros statuas dicant fuis-
se. citant Pausan. in Bœot. Cælius Rhod. existimat Medæ filios mixobarbaros
appellatos. Hæc verò tibi omnia confuse retuli. nam omnino mihi hac in re non
fatis placeo. Epigramma igitur Ausonij dimetrum iambicum tale est:

*Ogygia me Bacchum vocat,
Osirin Aegyptus putat,
Mysi Phanacen nominant,
Dionyson Indi existimant,
Romana sacra Liberum,
Arabica gens Adoneum,
Lucaniacus sed Panthetum.*

In quo Mixobarbaro illud mihi indulgi, propter hos tres eiusdem poetæ versus,
qui sic leguntur alibi:

*αἰγυπῆος μὲν ὄσιρις ἐγὼ, μυσοῦ δὲ φανάκης,
βάκχος ἐν ἰωνίῳ, ἐν φθίβῳ αἰθωνεύς,
πυροχλῆς, δικέρας, τιτανολύτης διόνυσος.
Aegypti quidem Osiris ego, Mysionq; Phanaces:
Inter viuentes, mortales, Bacchus, Adoneus,
Igne satus, Diceros, Titanolytes, Dionysus.*

Sanè Adoneus sic scribi videtur ab Origene lib. 4. aduersus Celsum, sed cum
Ioue nominatur, nec quidem semel. quin & ab Adonai alicubi idem deflecte-
re videri potest, cum alias ego ab Adoni deduci dixerim.

Extat item in Græcorum epigrammatum volumine heroicum poema, quin-
que & viginti versuum, cuius (primo duntaxat excepto) Acrostichis, id est pri-
morum versuum apex, omne Græcum conficit Alphabetum, hoc est ipsas Græ-
corum quatuor & viginti literas, singulorumq; versuum verba ab eiusdem ver-
sus primo incipiunt elemento: qua ex re factum est, vt è Græco Latine commo-
dè verti ne possit, atq; ideo ita Græcè vt legitur, hic tibi ascribendum duxi. Pri-
mum igitur hoc est,

*Cantemus regem, Philenion, Eraphioten: hoc est,
Μέλπωμε βασιλῆα, φιλίτιον, ἐραφιώτιν,
ἀβροκόμιον, ἀγροίκον, αἰοδίμον, ἀγλαόμορφον,*

βοιωτῶν, βρόμιον, βακχίον, βοτειοχαιτίω,
 μηδύων, γονόγοντα, γαλατοπέτιω γλυθώϊα,
 διοχλή, δίγονον, διδριμφοχλή, διόνυον,
 δύιον, δυχέτιω, δυάμπελον, ἐγρυσίωμον,
 ζηλαίον, ζάραλον, ζηλήμονα, ζηλοδοτήρα,
 ήπιον, ήδοναπόδλω, ήδύθροον, ήδροπηα,
 θυροφάρον, θρηϊκη, διασώτιω, θυμολίοντα,
 ινθολέτιω, ήμωρον, ιοπλόκον, εϊραολώτιω,
 κωμασίω, κωραόν, κωστέφρον, κελαιφόν,
 λυθον, λυαίον, λαδικήια, λυσιμέμμον,
 μύσιω, μαινόλιον, μεδοδωτίω, μυσιόμορφον,
 νυφέλιον, νόμμον, νεβρώδα, νεβριδύπεπλοα,
 ξυσοβόλον, ξωδόν, ξυνοδωτίω, ξαθοκείλιον,
 όργίλον, όβελμόθυμον, όρσικιον, έρεσιφοίτιω,
 πυλυπόδλω, παλαγηϊα, πυλυτέφρον, πολύκωμον,
 ρηξίνοον, ραδινόν, ρικνωδέια, ριλωχρηϊα,
 σκιρετίω, σάτυρον, σεμληχλητίω, σεμληϊα,
 σερπνόν, παυρωγόν, τυρρλωλιτίω, ταχυμίλιω,
 ύπνοφόβια, ύγρον, ύμνηϊον, ύληγοντα,
 φηρομανη, φεμκόν, φιλομφδία, φοιταλιώτιω,
 χρυσόκρόα, χαιριγοντα, χαλιφρονα, χρονομίτηλω,
 ψυχοπαληϊ, ψύσιω, ψοφομηδία, ψυχοδαϊκτιω,
 ώειοα, ώμυσιω, ώρεσίτροφοα, ώρεσίλιγον.

PRIAPVS.

Priapus deus naturalis membri, & sobolis ac prolis. scribit Diodor. Priapum Græci, hircum Aegyptij, propter eam corporis partem, à qua sit omnium ortus, inter deos retulisse tradunt. vnde & Orpheus in hymno Protogoni, hoc est primigenij hymno, Priapi etiam nomine Ptotogonon ipsum inuocat. Phurnutus Priapū deum describit, & quid membri pudendi magnitudo significet, & cur sinum habeat omni genere fructuum refertum, cur horti & vineæ custos, quid falx in dextera, quæ omnia naturæ totius conuenire ostendit: & alia addit de bono damone, de quo alibi agendum erit. Fabulam Apollonij interpretes de Priapi natiuitate recitant, in primo Argon. quo loco de Abarni vrbe Pariana poeta agit. Cū Dionysij, a iunt, amore Venus capta esset, illi est cōmixta. eo verò in Indicam profecto expeditionem, cum Adonide mixta est. Sed vbi Dionysius redit, coronam sibi faciens, ei obuiam processit: & coronatam illi ministrare suaue erat, propterea quæ iam illi nupta fuerat. Verum ad Lampfacum sedens, eum quem vtero gerebat edere infantem volebat. Iuno verò zelotypia acta, maleficijs vsa, eius ventrem manu attigit, effecitque vt puerum pareret cum cætera informem, tum maxime ob virilis membri immanitatem, quem Priapum appellauit: quem videns Venus, indignum rata est vt tolleret, cum propter alia inuisum illum habens, tum maxime propter membri supra quam par erat, indecentiam. quapropter Venus ipsum suum esse abnegauit. atque hoc est ἀπαρνηθῆναι, & inde Aparnis vrbs vocata, quæ postea literæ immutatione dicta est Abarnis. hæc illi. eadem & Stephanus, sed paucioribus explicat. Hanc etiam ferme fabulam Suidas recitat: illi quoque amplius adiungit, quod puerum informem exposuerit Venus, atque abiecerit in montem, in quo à pastore nutritus sit. & cum membrum haberet ad nates erectum, vocatus sit Italorum lingua Priapus, atque à pastoribus cultus: cuius imago pueruli fuit, qui erectam mentulam teneret. hæc Suidas. At verò Seruius: Priapus, inquit, fuit de Lampfaco ciuitate Helleponti, de qua pulsus propter virilis membri

membri magnitudinem, post in numerum deorum receptus, meruit nomen esse hortorum. Hinc Vergilius in IIII. Georg.

Et custos furum atq; auium, cum falce saligna,
 Hellepontiaci seruet tutela Priapi. De hoc etiam Horatius:
 — Nam fures dextra coercet,

Obscenoq; ruber porrectus ab inguine palus.

Sed de hac re plura in Ithyphiallo & Phallo, paulò mox agemus. nunc cætera de eius genere. Scribit Strabo: Priapus & portus & vrbs in Helleponto, condita vel à Mileijs, vel à Cyzicenis, (variè enim traditur) nomen habuit à Priapo, qui apud eos colitur, siue ex Orneis, qui apud Corinthum fuere, vnde Orneates ipse deus, vt post dicemus, nuncupatus. Priapus ergo, Liberi patris filius, quia ea regio, & Lampfacus, vineis abundat. hinc & Xerxes rex Themistocli in vinum Lampfacum dedit. res nota ex Strabone, & Stephano, qui etiã ait ex Demosthenis sententia, ob scilicet vini bonitatem, Priapi opus, seu possessionem eam urbem esse: qui Priapus Veneris & Dionysij filius existimatus est. Paus. idè ait. At Diodorus: Priapus, inquit, vt fabulantur antiqui, Dionysij ac Veneris filius fuit, quod qui vino indulgeant, sint natura ad venerem procliuiores. Addit & hoc quoque Paus. Priapus, inquit, & alibi, & vbi sūt caprarum ouiumque pascua, apumque examina colitur. nostri etiam & hortos & pomaria, vt ex Priapeijs poematibus facile colligimus. Existimauit Strabo, vir doctissimus, à iunioribus deum habitum esse, non à vetustioribus: nam Hesiodus, inquit, Priapum non nouit. & Orthanae & Conifalo & Thyconi, & eiusmodi Atheniensium deis persimilem fuisse prodidit. Atqui ô Strabo, si Hesiodus Priapum non nouit, vt ais, at nouit Orpheus Hesiodo antiquior, qui in πρώτορον hymno cum myrrha, inter alia ita cecinit,

ἀφ' ἧσ' φαίνετα κικλήσκω, ἠδ' ἔπειποα ἀνακτα. id est,

Ex quo teq; Phaneta vocabo, atq; Priapum regem.

Eustathius Priapum ac Silenum Bacchi ideo comites esse scribit, quod ebrij ac salaces essent. quod tamen ita ego intelligendum reor, non respiciendo vino oppressos: tunc enim ebrij, vt sæpe vidimus, non veneri, sed somno rem sacram facere consueuere, vt pote parum sui compotes. Lucianus in eo qui πῶδ' ὀρχήσεως inscribitur, Priapum vnum ex Titanibus, vel Idæis dactylis scribit, quem Iuno Marti dederit, puerum adhuc rudem, sed multa præditum virilitate: eumque non prius à Marte armorum disciplina peritum, quam saltatorem bonum factum, vnde & illi merces ab Iunone constituta fuit, vt ab eo decimam spoliolorum partem in bello reciperet. Rem planius Lucianus prodit. Ab Aegyptijs Priapi simulachrum, quem illi Horum & Typhonem appellabant, humana effingebatur forma. dextera manu sceptrum tenebat, quod ab ipso terram & mare in lucem edita existimarent: læua suam ipsius mentulam erectam, quod semina humo tecta in apertum emittat. Pennæ autem, motus indicabant celeritatem: & disci, orbis circumferentiam significabant. eundem enim esse, qui & Sol, opinabantur. Suid. auctor. Nostri Priapum effingebant in agricolæ erecti speciem. Tibullus: Agricolam ponimus ante deum. Idem: Libatum agricolam ponitur ante deum. Falx illi dabatur, Terreat vt sæuas falce Priapus aues. vel vt Phurnutus scribit, quod ea ad putandas vites vtamur: vel quia custodientem fas est habere arma, quibus eas tueatur: vel quia qui inducit ac profert quæ sunt, eius debet esse virtutis quæ incidere ac perdere ea possit. Lego apud virum doctum, hunc deum cognominatum ideo Auistuporem. ita enim lib. VII. Architecturæ scribit: Nō enim statuas ponemus, quales in hortis ridiculas illius Auistuporis dei, &c. Nos vulgò Spantachium, quasi pauorem auium appellamus, ad earum scilicet terrorem. Coronabatur verò Priapus ex ijs quæ hortensia essent. Lac & liba præterea Priapo efferebantur. Scribit Seruius, cum consideratione à Vergilio illud dictum esse,

*Sinum lactis, & hæc tibi liba Priape quotannis
Expectare sat est, custos es pauperis horti.*

Suprà inquit Dianæ cum veneratione locutum esse, apud numen seuerum: contra hic, inquit, iocatur, quia loquitur numini, quod iocis gaudere manifestum est, quia deus est, qui hortos tuetur.

Bonus dæmon, seu Genius, vocatur etiam Priapus, vt Phurnutus testatur, & omnia omnibus distribuat ac diuidat: vnde & τυχίτης, & σωτήρ domesticarum rerum appellatur. hinc etiam illi cornu Copiæ, id est Amaltheæ attribuebant. quare de re plura idem Phurnutus.

Phallus Priapus vocatur, & veretrum significat. quare cum Herodotus ait, in sacris Dionysij fuisse phallos, Priapos intelligimus: hoc est veretra, quæ e collo propendebat. Diod. in sacris Aegyptiacis pudendum Osiridis phallum vocauit, & in eius rei memoriam cubitales statuæ factæ eodem nomine dicebantur, quæ præcinente tibia circumferebantur. Herodotus in 11, huius sacri ritum exponit, Melampumq; ostendit Græcis id ex Aegypto monstrasse. Lucian. Phallos pro foribus deæ Syriæ fuisse scribit, quos ait positos ab ipso Dionysio nosterca Iunoni. Alij Phallos esse dicunt ligna longa, quæ in summo pudenda haberent. A phallo φάλλος, celebritas & pompa quæ Dionysio agebatur ex phallis, dicta est, teste Hesychio: quæ & φάλλος γύα, vt Theodoretus & Phurnutus aiunt, dicebatur, id est dies & feriæ Priapo dicatae. vnde & Phallouitroboli nuncupati, ex vitro Priapi, quamuis & ex alia materia fierent, ex ebore, auro, & (si Dis placet) ex serico, & panno lineo, quibus mulieres utebantur, & forte nunc etiam vtuntur, ad explendam Veneris pruriginem. ab hoc Ithyphallus etiam deus ipse Priapus vocatus, cui est carmen Phallicum, & Ithyphallicum dicatum: de quibus & Græci & Latini, & nos præterea in Poetis egimus. *ibid. φάλλος* verò est interpretatus, arctus Priapus, qui & ab Aegyptijs quotannis summa inquisitione & cultu celebrabatur. lege Diodorum, Lucianum, & Herodotum in secundo: vt alios mittam. Ponebatur porro Ithyphallus in hortis, propter generationem vbertatemq; eorum. ijs enim præesse dicitur, propter fecunditatem, cuius ipse symbolum putabatur. Nam, vt ait Seruius, cum alia terra semel creet aliquid, horti nunquam sine fructu sunt. hinc ergo Columella in carmine de Hortis ait,

Sed truncum fortè dolatum

Arboris antiquæ, numen venerare Ithyphalli.

Et Vergilius, vt antè dictum,

Hellepontiaci seruet tutela Priapi.

Horatius in sermone de Priapo,

Olim truncus eram ficulnus, inutile lignum,

Cum faber incertus, scamnum faceretne Priapum,

Maluit esse deum: deus inde ego, surum auiumq;

Maxima formido: nam fures dextra coercet,

Obscenoq; ruber porrectus ab inguine palus.

Ast importunas volucres in vertice arundo

Terret fixa vetatq; nouis confidere in hortis.

Quòd Horatius ex ficulneo trunco dixit confectum Priapum, idem & Theocritus in epigrammate de eodem loco,

σύννον θύφιστος ἀπ' ἀλυσίς Ἰβανόν.

Ficulneum inuenies, quæ modò sculpta, statuan.

hoc est,

Possit & referri ad fabulam, quam ex Arnobio in Baccho retuli, vnde & origo putatur Ithyphalli: id quod eo loco planius ostendi. Dicebatur & custos ruber. Vergil. in Priap.

Sed ruber hortorum custos membrofior æquo.

Tibullus:

Pomosisq;

Pomosisq; ruber custos ponatur in hortis,

J. Terreat vt sua falce Priapus aues.

Ouidius in Fastis:

—Et ruber hortorum custos.

Sed hac de re, id est, de Ithyphallo, & deo & carmine, plura scripsimus in Mecæ natis vita, cum de Priapeijs poematibus ageremus, quæ non sunt hic repetenda. eos enim Dialogos iam pridem edendos M. Isingrinio, accurato ac diligenti ty pographo, tradidimus. Vnũ illud de Ithyphallis ex XIII Athenæi hoc loco, quod ibi non ascripseram, tantum afferam: Ithyphalli, inquit, ebriorum personam gestabant, & coronabant, *χεῖδ' ας*, id est manicas habentes *αἰθινὰς*, id est floridas, siue purpureas, femialbisq; tunicis utebantur, & subtili ad talos vsq; tegebantur amiculo. cum silentio autem per porticum ingressi, vbi in mediam peruenere saltationem, ad theatrum se conuertebant, dicentes, Recedite, deo locum date: vult enim deus rectus sublimisq; per medium incedere. hæc ferme Athenæus.

Typhonem Priapum ab aliquibus cognominatum, scribit Diodor. Siculus. Priapum, inquit, quidam Ithyphallum, alij Typhonem nominant. non solum autem in vrbium templis, sed in agrestibus quoq; locis, tanquam vinearum atque hortorum custos colebatur, fructuum fures castigans: id quod etiam ex Priapeijs, & Columella, & paulò antè nostris citatis poetis facile intelligimus. Sanè non solum in Dionysij cerimonijs & orgijs adhibebatur, sed & alijs plerisq; sacris cum risu ludisq; imò & matronæ eum circumferebant, & alia inhonesta facere solebant, vt in sequentibus ostendemus. Porro nunc etiam hymnus Orphæi in Typhonem legitur, quem in subterraneis ædibus habitare, aliq; canit, quæ Plutoni conuenire videtur. Plura de Typhone Plutarchus in Iside & Osiri prodit, cui & Nephthyn adiungit, de qua in Venere dictum.

Fascinum pro Priapo positum, apud auctores sæpe vidimus, & diuus Augustinus in lib. de Ciuit. dei, nec semel. vt cum in sexto ait: Quid hoc dicam? cum ibi sit & Priapus, nimium masculus, super cuius immanissimum & turpissimum fascinum sedere noua nupta iubebatur, more honestissimo & religiosissimo matronarum. Vergil.

3° *Pædicabere fascino pedali.*

Priape quod tento grauis sis fascino.

Ruber sedere cum rubente fascino.

Minus ve languet fascinum.

Idem,

Item,

Vtitur & Horatius:

Quo loco ait Porphyrius, quod fascinandis reb. hæc membri deformitas adderetur. Donatianus quoq; de Ithyphallico carmine ita scribit: Dictum est autem inde, quod in mysterijs Liberi Athenis vates stipitem rectum in modum fascini tenebant, id quod etiam in Poetis annotaui. Sunt qui putent, ad auertendum fascinum. nam & Augustinus in VII, ait à matrona honestissima imponi illi coronam ad auertendum fascinum frugibus. Acron, fascinum esse ait, virilem penem. lingua verò deterfa fronte, mulieres amputare se infantibus putant fascinum. Plin. lib. XXVIII. cap. quarto: Religione mutatur & fascinus. Imperatorum quoq; non solum infantium custos: qui deus inter sacra Romana à Vestalibus colitur, & currus triumphantium sub his pendens defendit, medicus inuidiæ, iu betq; eosdem recipere. hæc concise Plinius. Sed de fascino, qui vel oculis vel lingua fieri dicitur, non est cur hic scribam, aliàs ex philosophis & medicis seorsum annotationem conscripsi.

Muto Priapus etiam dictus à Latinis: vnde mutoniatus, mentulatus. res notior est, quam vt plurib. interpretemur. Idè dicitur & mutinus, vt habet in Priapeis, Rubricato minare mutino. Tertullianus in Apolog. legere videtur Mutunus. ita enim ridens Romanorum religionem: Sterculus, inquit, & Mutunus, & Laurentina prouexit imperium, &c. Arnobius item in quarto: Etiamne, inquit, Mutunus, cuius immanib. pudendis, horrètiq; fascino vestras inequitare matronas & auspicabile ducitis, & optatis. At verò Lactantius Firmianus in 1. Sterculus,

A 4 lius,

lius, qui stercoreandi agri rationem induxit: & Mutinus, in cuius sinu pudendo nubentes praesident, ut illarum pudicitiam prior deus delibasse videatur. Augustinus etiam in quarto, Mutunum & Tutunum legere videtur, tametsi in codicibus Laetantij quibusdam, nunc Furinus legatur, & Tutunus.

Orneates Priapus deus cognominatus est, ab Orneis prope Corinthum populis, ut Strabo auctor est, cuius dei res Euphronius poeta carmine perscripsit, ut in tertio de Poetarum historia scripsimus. Ornea quoque sacra, sunt qui scribant, appellari Priapi sacra, quae a nymphis iuxta Colophonem celebrarentur.

Lampfacus quoque, & Lampfacenus deus, Priapus vocatus est, ut Valer. Flaccus docet. Scribit Seruius, quod Priapus ex eo oppido fuerit, unde in Priapens poeta,

Mortales tibi Lampfacum dicarunt. Item,
Ille tuus civis Lampface Gallus ero.

De Priapo vero oppido iam locuti sumus.

Pammyles deus apud Aegyptios, teste Hesychio, non quidem Priapus, sed Priapo similis, cuius Cratinus iunior in Gigantibus fabula meminit: ὧς σφοδρῶς ἢ αἰγυπῶδης ὀρχαεὺς παμμύλης. licet in peruulgatis Hesychij codicibus, παμμύλης passim legi a doctis etiam quibusdam videamus. Sed nos de Pammylijs sacris, quae & qualia essent, in Osiri plura prodidimus.

SYNTAGMA NONVM, DE MERCVRIO, IRIDE, SOMNO, INSOMNIIS,

AD ALBERTVM LOLLIVM.

Lolli, Lolli quo domus superbit,
Hunc nostrum tibi dedico libellum,
Est quo Mercurius deus repostus.
Hunc tu suscipias, legas, & ornes,
Qua polles nitida elocutione,
Cultus prodeat ut virum per ora.

Inuitasti tu me saepe, Lolli charissime, tuis literis, & muneribus illis quidem mihi gratissimis, ut meorum aliquid scriptorum tuo nomini darem, quod nostrae inter nos amicitiae omnibus testimonio esset. Ego vero cum alijs plurimis de causis, tum hac hucusque distuli, quod mea scripta non talia sunt, ut aliquid tibi vel dignitatis, vel nominis ad posteritatem addere possint: cum satis id tibi utrunque, vel generis nobilitate, vel studio optimarum artium comparatum sit. Quis enim Lolliorum familiam ignorat, a prisca usque temporibus illustrem exstitisse? & ad nostram usque aetatem viros subinde praeclaros cum domi forisque, hoc est, & literarum studijs, & negotijs gerendis, tum armis etiam & militia protulisse? Commemorarem ex diuersis temporibus aliquos, atque etiam qui hoc ipso tecum florent: nisi tu hanc partem esses praeclare executus, qui a Caesaris & Augusti usque aetate, & supra etiam, seorsum permultos historia elegantis stilo a te perscripta (ut audiui) complexus es. Tu vero a teneris usque pueritiae unguiculis ita literis & moribus, praecipue M. ANTONIO ANTIMACHO, viro in utraque lingua eminentissimo profecisti, ut inter ciues nostros tibi & eloquentia & eruditione honestum locum compararis. Sed quando video te indies id a me efflagitare, statui te tuo desiderio diutius non frustrari. & me hoc ipso nexu absoluere. Cōposui his diebus multi studij & lectionis de Deis & eorum cognominibus pleraque Syntagmata, quorum quod de Mercurio confeci, tuo nomini dare constitui, his praecipue de causis. Nam cum is deus existimatus sit a gentibus non literarum modo, & studiorum ac eloquentiae, sed & opum & thesaurorum praeses: & tu in his omnibus non parum, honorum iudicio emineas: sic ut quantum literis et eloquentia vales, tantumdem etiam in administranda familia, et in facultatibus vel tibi a maioribus traditis, vel abs te auctis, diligens ac splendidus in ista adhuc iuuenili et florenti aetate paterfamilias existimeris. Accipe igitur hoc ipsum, quod diu optasti, nostrum qualecunque Syntagma: in quo videbis, qualis

bis, qualis a gentibus fuerit existimatus deus Mercurius. Sed magis, quod vereor, audaciam meam ridebis, qui homo cum sim tam imbecillum virium, penè conclamata valetudinis, & medio crisi (si non etiam multo infra) literarum, ausus sim tantum onus subire. nam omnem penè antiquitatem euoluere necesse fuit, in tanta explicanda materia. Sed in tam longo articulorum morbo, & podagrae otio, quid agendum fuit? Sineremne me penitus confici doloribus? Volebam in his etiam videri me vixisse, nec penitus interijisse. An affecutus id fuerim, tu cum Ferino, & ceteris Academiae tuae eruditissimis, & candidè censentibus, indicatote. Ego certè, quantum potui, effeci: & indies etiam plura efficiam, ne totum me dolores & infortunia abstulisse videantur. Vale.

MERCVRIVS.

Mercurius a Latinis dictus, a Graecis Ἑρμῆς vocatur, sermonisque deus ab antiquis credebatur. Mercurius enim dictus medicurrius quidam, ut ait Arnobius, hoc est, quasi medius currens: quod sermo medius inter homines sit. & ideo Ἑρμῆς Graecè, id est interpres nuncupatus: unde & interpretatio, Ἑρμηνεία, quae proprie ad sermonem pertinet. Quam ob rem fuerunt, qui Mercurium scripserint, vel maxime ob hanc causam diuinum habitum, quod nullo manus aut pedum officio indigerit: sed solis verbis, quae vellet, ita diceret, ut ab omnibus plane intelligeretur. Et propterea etiam mercibus praesse putabatur, quia inter vendentes & ementes sermo sit medius. Ideo & Festus ait: Mercurius, a mercibus est dictus. hunc etenim negotiorum omnium existimabant esse deum. hac ratione alas ei in capite & pedibus antiqui assignauerunt, id scilicet significare volentes, volucrum per aera ferri sermonem. Ideoque & Nuncius dictus, quoniam per sermonem omnia cogitata enunciantur: auctor August. in septimo de Ciuit. dei. Ammianus vero scribit, Iulianum Caesarem nocte dimidiata semper exurgentem ex tapete & xylira, quam vulgaris simplicitas Sufurnam appellat, occultè Mercurio supplicasse, quem in mundo velociorem sensum esse, motum mentium suscitantem, theologicae prodidit doctrinae. Mercurios quinq; M. Cicero in tertio de Nat. deorum enumerat, quem & Arnobius est secutus: Vnus, inquit, Caelo patre, Die matre natus est, cuius obscenius excitata natura traditur, quod aspectu Proserpinae commotus sit. alter Valentis & Phoronidis filius, is qui sub terris habetur: idem Trophonius. tertius Ioue tertio genitus, & Maia, ex quo & Penelope Pana natum ferunt. quartus Nilo patre, quem Aegyptij nefas habent nominare. quintus, quem colunt Pheneatae, qui argentum inuenisse, & Argum dicitur interemisse, ob eamque causam Aegypto praefuisse, atque Aegyptijs leges ac literas tradidisse. hunc Aegyptij θεὸς appellant: eodemque nomine primus anni mensis apud eos vocatur. haec quidem Cicero. Laetantius tamen grammaticus in Thebaid. lib. quarto, ex Carbilij sententia quatuor tantum Mercurij nomine numerat, vnum Iouis & Maiae filium, alterum Coeli & Diei, tertium Liberi & Proserpinae, quartum Iouis & Cyllenes, a quo sit Argus occisus: quem ob hanc ipsam causam Graeci profugum dicunt, Aegyptijs vero literas demonstrasse. Non hic refero Hermeten, id est Mercurium Trismegiston, quia eius vitam inter Poetas retulit. Scribit Fulgentius: Mercurium veteres dici voluere, quasi mercium curam. Plato vero in Cratylo, & eum exponens Proclus, Ἑρμῆας, ab eo quod est ἑρῆς καὶ μῆσαδ, quod loqui excogitauerit & machinatus sit, interpretati sunt, quasi ἑρῆμην. Nunc vero nos, ait Proclus, ut est videre, nomen adornantes, Ἑρμῆας vocamus. nam & Iris ipsa videtur nuncupata, quod nuncia sit. haec illi pluribus, quos & Phurnutus secutus, & hoc amplius: vel dictus, inquit, ἄρ' ἢ ἑρμῆας ἡμῶν εἶναι, καὶ οἷον ὀχύρωμα hoc est, ab eo quod sit nobis propugnaculum, seu munimentum. Phaurorinus Ἑρμῆν dictum ait ἄρ' ἢ ἑρῶ, quod est annuncio, ex quo ἑρῆας nomen, ut αἰνῆας: & adiectione μ, ἑρμῆας, ex quo ἑρμῆς. nam plerumque Graeci μ assumunt literam, in informationibus vocabulorum, ut ille pluribus exemplis ostendit. Ideo

deo verò maia & Iouis filius dictus est, hoc est, *ἡ θεὸς καὶ τῆς φρονήσεως*, quòd videlicet ex vtroq; mente scilicet & prudentia, oratio ducatur: vel vt Phurnutus ait, i-
 deo maia natum, id est ex speculatione inquisitione uel. nanq; *μαία*, hoc est obstetrix, quæ obstetricandi officium parturientibus gerit, ea ratione appellata est, quòd scrutando & inquirendo fœtus in lucem producat. Iuniorum quoq; effingebant antiqui Mercurium, quoniam nō senescit oratio: & quadratum, propter firmitatem, & veri sermonis robur. Galenus etiam Pergamenus in Sualoria (si libellus est legitimus) Mercurium, inquit, vt orationis parentem, & artium omnium auctorem, in aliam effigiem quam fortunæ effinxerūt, tum pictores, tum plastæ, effingunt enim iuuenem formosum, non tamen fucatum, aut comptum, sed natia quadam virtutis specie, vultu hilari, acribus oculis, in basi quadrata, quæ stabilitatis & firmitatis figura est: tum cætera, quæ in eius dei commendationem, & asseclarum comitumq; subiungit. Sanè Plutarchus in Ili & Osiri, Mercurium scribit corpore esse *γαλάγκωνα*, quam vocem Galenus apud Hipp. in lib. de Artic. sic interpretatur: Galeancones, inquit, dicuntur, qui à primo natali die humeros habent breuiorcs. dictos videri ait, à *γάλας*, id est felis seu mustelæ similitudine. quanquam non laborandum putat in vocabulis, dummodo eorum sensa teneamus. Miror Cœlium nostrum quodam suo opusculo de rebus Aegyptiacis inscripto, *γαλάγκων* a *ἐρμῆ* exposuisse albicubitum. grammatici quoq; nonnulli galiancona interpretantur, qui iusto breuiorem habeat cubitum. Sed cur hic non addam, variè me de hac voce notasse: nam & Galeanchena quidam, alij Gylanchena legunt, vt in Gylis Hercule attingam, & copiosius in Carcini poetæ vita monstraui. Vidi in libro Antiquitatum, Mercurij imaginem hoc modo effictam: filo quidem corporis iuuenili, facie imberbi, cum alis supra aures. nudus verò totus, præterquam quod in dorso palliolum habere videbatur, dextera marsupium continebat, quod supra caput hirci facebat: sinistra verò caduceū præferabat, ad pedes illius gallus & hircus suberant. Lucro insuper & mercimonijs Mercurium præferunt antiqui. vnde illi cognomina, *ἐμπολά*, & (vt etiam aliqui) *ἐμπορο*, & *κερδά*. quin etiam *ἐρμῆα*, καὶ *ἐρμαία*, lucra vocantur & thesauri, qui præter expectationem contingunt, quomodo in Sophistis Philostratus, & Phurnutus in Mercurio accipere videntur. Quin & de inuentis thesauris participem Mercurium facere veteres soliti fuere. Huic deo Romani mense Maio rem diuinam faciebant, eiusq; statuæ plerique marsupium suspensum adhibebant, vt Macrobius & Suidas notant. Literas etiam Mercurius inuenisse dictus est, vt M. Cicero & Aristides tradunt. Tertullianus Septimus quoq; in libro de Coronis: Mercurius, inquit, literas enarrauit, necessarias (confitebor) & commercij rebus, & nostris erga deum studijs: sed & si neruos idem in sonum strinxit, non negabo. & cætera. Addit & Diodorus, pōdera & mensuras, & questum ex mercatura facere instituisse: id quòd & ipse apud Plautum ostendit. Ad hæc Homeri quidam expositores in penultimo Odyss. non modò literas Mercurium inuenisse tradunt, sed & musicam, & palæstram, & geometriam. Ideoq; *τετραγώνος* in gymnasijs veteres effinxisse, qua de re infra non nihil dicemus: Palæstram insuper ipsius filiam fuisse legimus, de qua sic apud Laëtantium: Cum aliquando, inquit, Mercurius somnum caperet, quidam dormienti tetendit insidias: qui conata peregisset, nisi cum filia Palæstra excitasset, qui cum odio terre, migrasset ad cœlum, creditus est obijisse, quo facto iniuriosam meruit sepulturā: vnde Statius lib. 2. Theb.

Pollutamq; suo despectu Phocida busto.

Porro hanc Mercurij filiam Palæstram, Philostratus in Arcadia luctam inuenisse scribit. Sed & in palæstris Mercurius, vt ait Phurnutus, cum Hercule colebatur: quòd cum ratione fortitudo moderanda sit. Qui enim vi corporis solantur, rationemq; quæ artes in vita inuenit, negligunt, his admodum illud quispam decenter dixerit, *δαίμονι, φθισθε το σόν μόν*: hoc est, Dæmonie, perdet te robur

robur tuum. Sed & ipsum deum furandi artis, & furti inuentorem legimus: vnde & illi cognomentum *κλέπτης*, vt docet Phurnutus. *κλωπα* etiam ideo nuncupatum ait Suidas. Idem & *δολι* dictus, id est, doli & fraudis artifex. Prudentius,

Expertes furandi homines hac imbuit arte

Mercurius Maia genitus.

Hoc idem & Fulgentius. Horatius in eo hymno quem ex Alcæo extulisse ferūt, in quo de Mercurio agit elegantissime,

Mercuri facunde nepos Atlantis.

Quem totum non modò legere, sed etiam ediscere, valde est præcium operæ. Sunt & qui addunt, eundem præstigiatorum artem excogitasse: sed & rebus nomina imposuisse, & verba in ordinem redegit, & deorum cultum & sacra instituisse, astrorum & siderum cursus obseruasse, numerosq; excogitasse, & medicinam, testudinem, id est chelyn: sed & fidium tres voces, acutā, grauem, & mediam, à tribus anni Aegyptiorum partibus, æstate, hyeme, & vere. Quare cum in vita tot & tanta inuenerit, Græci *κοινὸν ἐρμῆς*, id est, communem Mercurium vocauerunt. Hinc Lucianus in Votis: Ergo, inquit, quòd maxime in promptu sit, communem Mercurium dicunt. Sed & eodem nomine illum appellarunt Aristides orator, & Plut. item Phurnutus & Hesychius. In prouerbium enim *ἐρμῆς κοινὸς ἐρμῆς*, de ijs qui aliquid in commune inueniunt: quòd & Erasmus notauit. Sed & in ducendis sortibus, primam ait Hesychius huius dei nomine duci. Quin & in carnibus etiam distribuendis ac diuidendis, prima pars Mercurij fors, id est, *ἐρμῆς κλήρ* appellabatur, vt Iul. Pollux libro sexto scriptum reliquit. Sed qui dei communes, quiue deus communis dicerentur, referemus in Martis cognominibus. Addamus & hoc loco de pictura aliquid. Iuuenis effingebatur hic deus. hinc Lucianus in libello de Sacrificijs, eum pubescentem describit, & primā ducentem lanuginem: quòd & paulò antè ex Galeno dixi. Ad hæc ei & talaria & alas in pedibus, id est *πέδιλα* adhibuere, ea causa (vt Phurnutus ait) quòd sermo aera tranat. vnde & Homerus *τὰ ἔπι πτερόγυτα*, hoc est, alata verba dixit. & Orpheus in eius hymno, *πτεροπέδιλας* vocauit: hoc est, qui alata talaria haberet. Sed et Fulgentius: Pennata, inquit, talaria habet, quòd negotiantium pedes ubiq; pergendo quasi pennati sunt. Pingitur præterea cum galero alato, & cum talaribus, & petaso in pedibus. caduceūq; in manibus interdum fingitur, nunc virgam, nunc falcatum gladium habens, id est Harpen, & (vt antea dixi) marsupium plerūque attribuere. Lucius Apuleius de Asino aureo, Mercurium ita libro decimo effingit. Puer, ait, luculentus, nudus, nisi quòd ephebi chlamyde sinistrum tegebat humerum, flauis crinibus conspicuus: inter comas eius aureæ pinnulæ simul coniunctæ prominebant, cum caduceo & virgula. Vergilius planè & ipse in quarto Aeneid. ita effingit:

Ille patris, inquit, magni parere parabat

Imperio, & primum pedibus talaria nectit

Aurea, quæ sublimem alis, siue æquora supra,

Seu terram rapido pariter cum flamine portant.

Tum virgam capit, hæc animas ille euocat Orco

Pallentesq; alias sub tristia tartara mittit.

Dat somnos, adimitq; & lumina morte resignat:

Ille fretus agit ventos, & turbida tranat

Nubila.

His non dissimilia Stat. Papinius primo libro Theb. sed vterq; ab Homero desumpsit. Huic deo porro gallum attribuere, quòd literati & negotiatores vigilare habent necesse, Nec totā somno fas est cōsumere noctem. Mercurij insup stantis viatores solebāt lapidū acervos accumulare, vt singuli singulos adijcerent: id inuētes, vt ait Phurnutus, vel ita deū honorare, re scilicet ea, quæ ad præfens sit in

fit in promptu, & obuia: vel quod ita viam videantur repurgare, ne ad lapides ceteri viatores offendant: vel quod eo lapidum cumulo statua dei notior praetereuntibus fieret. Alij in orationem ipsam referunt, quae ex minimis particulis consistat. Sed enim & pastores Mercurium curare, testis in Corinth. Paul. qui filius statuam ait aeneam fuisse apud Lecheum sedentem, & iuxta eum arietem: nam, inquit, Mercurius praeter reliquos deos curare, & opibus augere videtur pastores: sicuti & Homerus in Iliad. testatur, & Hesiodus, ut in Nomio Mercurio pluribus dicam. Sed & illud hoc tibi loco cur non significem? quod chemicae artis professores sibi persuasere, Mercuriumque vocauere viuum argentum, quod Graeci hydrargyron, id est liquidum argentum appellat, propter eius mobilitatem. notissimum quippe est, metalla omnia ab ipsis chemiae artificibus, planetarum vocabulis vocitari. Nam plumbum Saturni nomine nuncupant, stannum Iouis, ferrum & chalybs Martis, aurum Solis, aes Veneris, argentum Lunae. Verum non modò ab his, sed & à Platoniciis: id quod in Timæo obseruant, non nihil tamen euariantes. Quare cum ex ipso Mercurio, id est hydrargyro, maximos sibi auri & argenti thesauros spondeant, ego in epistola ad Ant. Thebaldeum, qua amicos meos post Urbis direptionem mihi non adesse posse sum conuestus, de Ant. Visdomino, viro erudito, eius artis studioso, ita cecini:

Nec mihi Visdominus, Musis qui saepe relictis

Demere Mercurio talaria, ne vagus erret,

Nititur, & croceo corpus perfundere luto.

20

Sed hac dere satis. Quinarium porrò numerum scribit Bapt. Leo, diuinum hac re potissimum esse, & Mercurio artiumque deis attribui: cum tamen antiquiores scriptores tetradam, id est quaternarium huic deo adscripserint, ut cum alijs docet Martianus.

Cyllenius in primis Mercurius dictus est, à Cyllene monte Arcadiae, quod in vltimo Odyss. grammatici notant, in quo monte & nutritus & diuersatus est: à Philostrato tamen in Olympi vertice natus describitur, & eius ibidem furta, bo um in primis: qua de re & Horatius apud nos, & Ouidius. Vel ideo Cyllenius est appellatus, quod somnum animantibus conciliet, ut qui potestatem κυλλιδων habeat. κυλλιδων enim particulae sunt, quae sub oculis sunt. vnde & Attici κυλλιδων dicunt, cum palpebrae seu oculorum genae intumescunt, id quod prouenire solet ex nimio, vel item ex minimo somno. Sed hac de re Graeci plura habent. A Vergilio Cyllenius ales, in quarto appellatus est:

Hic primum paribus nitens Cyllenius alis.

Item Cyllenia proles: ut,

Materno veniens ab auo Cyllenia proles.

Cyllius etiam vocatus Mercurius, per syncopen, pro Cyllenio, ut qui de gentibus scribunt apud Graecos testantur, & Stephanus in primis. Cyllenius, inquit Festus, Mercurius dictus est, quod omnem rem sermo sine manibus conficiat: quibus partibus corporis qui carent, κλυμοι vocantur. Ideoque quadratum eum fingebant. Alij volunt sic appellatum quod in Cyllenia via sit nutritus. Alij, quod in monte Arcadiae Cyllene. Alij, quod à Cyllene nympha sit educatus. Sed & à regione Arcas à nostris dictus est. Statius,

Vocalis cithara repertor Arcas. Martialis:

Cum quibus Alcides, & puer Arcas erat.

Caducifer etiam Mercurius cognominatus est. Ouidius,

Hic se sustulerat paribus Caducifer alis. Idem in Fastis:

Tartara iussus adit sumptis Caducifer alis.

50

De quo & Arnobius ait: Caduceator ille Cyllenius, in Algido fufus monte, verborum

verborum excogitator, & nominum, & nundinarum, mercium & commerciorum mutator, &c. A caduceo verò, quo vti fingebatur, dictus, cuius formam apte Macrobius est executus.

Quin & κηρυξ θεων, id est praeco deorum, teste Phurnuto, dictus est: eaque annuntiare aiunt mortalibus, quae ab ipsis sunt deis. Et quidem κηρυξ, id est praeco, vel caduceator, quoniam per vocem editam, ea auditui assistant, quae per orationem significantur. κηρυξ verò appellari, Pollux ait libro octauo, à Ceryce Mercurij filio, & Pandrosae, Cecropis filiae. Hinc fit κηρυκείον, id est caduceus. hinc & caduceatores dicti legati, qui de pace mittuntur: & caduceus interdum inuenitur pro pacis symbolo, in antiquis praesertim nomismatibus. Plura de caduceo Phurnutus, & Hyginus in Lira, quam (ait) Mercurius cum boues abegisse deprehensus esset, Apollini dedit, & ab eo (inquit) virgulam quandam muneri accepit: quam manu tenens Mercurius, cum proficisceretur in Arcadiam, & vidisset duos dracones inter se coniuncto corpore alium alium appetere, ut qui dimicare inter se viderentur, virgulam inter utrunque subiecit, itaque discesserunt. quo facto, eam virgulam, pacis causa dixit esse constitutam. Nonnulli etiam cum faciunt caduceum, duos dracones implicatos virgula faciunt, quod initium fuerat Mercurio pacis. vnde Martialis,

Cyllenes coeliq; decus, facunde minister,

Aurea cui torto virga dracone nitet.

20

Hinc & Mercurij exemplo athletas, & in reliquis eiusmodi certaminibus virgula usos fuisse antiquos legimus. Sanè de Mercurij virga nos alibi plura. Isidorus certè & ipse ita scribit: Mercurius virgam tenet, quae serpentes diuidit, id est venena. nam bellantes & dissidentes interpretum oratione sedantur: vnde legati pacis Caduceatores dicti. Iamblichus quoque in epistola ad Deuxippum: Reuera, inquit, deus quispiam fuit, qui hominibus dialecticam ostendit, & è caelo demisit: vel ut quidam dicunt, eloquens Mercurius, qui in manibus dialecticae symbolum gestat, serpentes scilicet se invicem inspicientes, &c. Idem repetit & Stoebæus in sermone de Literis, id est πῶς δι γρημμάτων.

30

ἄγγελος θεων ὄρμης, id est deorum nuncius, Mercurius appellatus est, teste Phurnuto, quoniam deorum consilia cognoscimus ex iis affectibus & energiis, quae per orationem nobis inferuntur. hinc Orpheus ad Musæum, ἢ δ' ἄγγελον ἑρμῆων ὄρμης κηρυκῆ. Huic deo hymnum etiam Orpheus concinuit, cum thuris suffimento, cuius hoc est initium, κλυθί με ἑρμῆα διος ἄγγελε. hoc est, Audi me Mercuri Iouis angele. Idem & ἄγγελος dictus est, ut obseruat Hesychius. idem & διακός, id est minister, quo modo & Latini quoque appellant. Sanè apud Pindarum in quopiam Olymp. hymno Mercurij etiam filiam ἀγγελίαν legimus, quod & interpretes notant.

40

Χρυσόραπις ὄρμης, hoc est, auream virgam gestans Mercurius cognominatus est, teste Phurnuto, ut enim in huius libri initio diximus. virga Mercurio attribuitur. de qua sic in Odis Horatius:

Tu pius letis animas reponis

Sedibus, virgāq; leuem coerces

Aurea turbam, superis deorum

Gratus, et imis.

Et Virgilius in quarto Aenid, ex Homero:

Tum virgam capit, hac animas ille euocat Orco.

Et caetera, ut supra meminimus. Haec verò virga pulcherrimè fabrefacta dicebatur, quod χρυσός plerumque non modò aurum significat, sed ut Athenæus & Hesychius tradunt, pulchrum denotat: ut Chryses, id est aurea Venus: & χρυσήνις Apollo, qui pulchras haberet habenas, à precio & pulchritudine ipsius metalli, cuius metalli & daemon χρυσών (teste Hesychio) vocabatur. Addit & Athenæus

B

alia ex Pindaro, cum ait: Iustitiae facies & oculus aurei. Sanè sunt qui Chryso-
rhapin interpretentur, ab alapa & flagello, propter ea Phurnuti verba: ὁ πολὺ-
μὸς ὅτι καὶ ὁ ἴσ' αὐτῆς ἱερατισμός. hoc est, quoniam honorificus est, & ex ipso flagellatio,
seu correctio,

Acacelius Mercurius etiam cognominatus. Homerum tradunt in sermone
de Arcadibus scripsisse, Acacum fuisse Lycaonis filium, à quo Acacelium Arca-
diae urbs, ut ait Paus. & Stephanus. Fuit verò Acacelij Mercurij templum spe-
ctabile in vrbe Megalopoli, iuxta Philippi porticum. Sed & Acacelius collis,
sub quo vrbs ipsa Acacelium, & Mercurij Acacelij simulachrum ex lapide. Ar-
cades enim constanter affirmant, ab Acaco Mercuriū educatum. Sanè & ἀκκέ-
κιστος inde vocatum puto, de quo sic Phurnutus. Et hoc nomine Acaceton
ipsum dicunt, cuius quidem hoc sit signum, quòd non ad male faciendum & no-
cendum, sed ad seruandum potius, factus est sermo. vnde & Hygeia, id est Salus
illi cohabitare dicitur. quibus ex verbis patet eos hallucinatos esse, qui secuti Al-
dinum Phurnuti codicem, legerunt ac scripserunt ἀκκύνθον, & cuspidatum & mu-
cronatum interpretati sunt. Cum verò mihi occurrit interdum, ut tales errores
castigem, ne tunc à me quæras illorum nomina, quos accuso. libenter enim, ho-
mo cum sim, magnis viris parco. Ingenui quippe hominis esse duco, parcere
personis, dicere de vitis.

Stilbon Mercurij stella à splendore cognominata, ut M. Cicero, Martianus, 20
Apuleius, cæteriç asserunt, σίλω enim splendo est, & niteo. hanc stellā indicat
Vergilius in illo,

Quos ignis cæli Cyllenius errat in orbis.

Sanè Stilbontis & Stilbonis casu patrio rectè dicimus: hinc etiam Stilba lucer-
næ species, quæ supra candelabrū poni solet, ut ex Phœnissis Aristophanis Iul.
Pollux in decimo declarat. Hoc lucernarum genere ex orichalco hoc tempore
ferè studiosi literarum uti consueuere.

Maleuoli Mercurij signū, id est statuam, appellabant ideo, quòd in nullius ta-
berna spectabatur: quod Festus scribit.

πρῶτος ὁ ἑρμῆς dicitur ab antiquis, id est quadratus, ut paulò antè memini- 30
mus, quòd quatuor eius inuenta putabantur: vel, ut Phurnutus scribit, ea forma
fingeretur ab antiquis, quòd sine manibus & pedibus quadratus facilius consi-
stat. & per hoc stabilitatem orationis, & constantem, non fluxam & mutabilem
esse debere, ostendit. Macrobius verò de his: Pleraq; ait, simulachra Mercurij
quadrato statu figuratur, solo capite insignita, & virilibus arrectis. quam etiam
speciem in solem transfert ipse Macrobius: illuc enim omnia numina deflectit.
Sanè quòd virilibus arrectis ait, id etiam in Artemidori lib. Onirocriticōn pri-
mo legimus: Cum, inquit, aliquando in Cyllene essem, Mercurij simulachrum
vidi, nihil aliud quàm pudendum naturali quadam ratione confectum: & reli-
qua. Sed & Phurnutus de hac eadem re ita: Prisci, inquit, seniores & barbato 40
Hermas, habentes recta pudenda, faciebant: iuniores verò, & nōdum barbato,
deiecta. quin etiam Herodotus in secundo historiarū: Primi è Græcis (ait) Athe-
nienses, à Pelasgis edocti, statuas Mercurij erecta tenere pudenda factitauerūt.
Porro hæ statuæ ἀπόδεις καὶ ἀχειροί, id est sine pedibus & manibus, Hermæ vocan-
tur: quarum & adhuc multæ conspiciuntur in antiquitatibus, quas vna nocte
deiectas Thucydides in sexto, & Plutarchus in Alcibiade, ac item in Nicia, &
Aemilius Probus in Alcibiade, prodiderunt. quæ res Alcibiadi negotium non
parum factitauit: in eum enim id crimen coniectum fuit. Hermocopidas voca-
tos tradit Pausanias grammaticus, qui caput, seu collum & pudēda Hermis sta-
tuas præcidissent. Ad has mutilas statuas satyricè certè alludit Iuuenalis in octa- 50
uo, cum quosdam Athenienses taxans, sola nobilitatis inani ambitione nixos,
& nulla virtute præditos, his comparat:

At tu, inquit,

Nil nisi Cecropides, truncatq; simillimus Hermæ.

Sed ut rem planius agnoscas, de Hermis & illud attēde, quòd antiqui Athenien-
ses virtutis ergò huiusmodi largiebantur, quæ publicè per urbem totam, & pri-
uatim ponebantur: cuius post iam citatos, Demosthenes meminit in oratione
κατὰ μέδου, & ibi pluribus Vulpianus rhetor. Sanè & apud Ciceronem nec semel
obseruamus, ex Mercurio & Minerva statuas cōfectas, quæ ad bibliothecarum
ornamenta ponerentur: vocat ille ἑρμαθωδός. Illud demum & Græci prodiderūt, à
Pisistrato & Hipparcho Hermas tota vrbe erectas esse. vnde ἱππάρχου ἐρμῶν δι-
κτῆ. Sed & ἀνδοκίδου ἐρμῆς ad hoc conuenire videtur. Porro & ἐρμῆρωτας etiam legi-
mus, de statuīs ex Mercurio et Cupidine confectis, quorū mentio apud scripto-
res. hinc & Hermæ Penteliciani à Cicerone dicti, è marmore Attico, cuius me-
minerunt Strabo, Plutarchus, & Theophrastus, sed & Plinius.

τρεκέφαλος ἑρμῆς, idem qui & τρικέριος, id est Triceps Mercurius, ab antiquis
vocitatus, cuius meminit Lycophron in Alexandra: Nonacriates tricephalus le-
tus deus. Sic verò dictus, ut interpretes scribunt, quòd cœlestis sit deus, & mari-
timus, & terrenus. Sed & Seruius tres Mercurios posuit, terrenum, superum, &
infernum, Ciceronis auctoritate nixus. Sunt qui Tricephalum putent, quoniam
nonnunquā Hermæ ita tricépites fiebant, ad vias ostendendas. in his enim sub-
erant subscriptiones, quòd scilicet via illa ferret, & quòd alia, & alia. Memini & me
20 tales videre ex marmore peruetustas: nam capita ad eam viam versā erant. Phi-
lochorus & Isæus orator de his meminit, & grammaticus Harpocratio. Existi-
mant etiam nonnulli, inter quos Hesychius, & Phaurinus, comicè lusisse Ari-
stophanē, cum ait γὰρ τριφύλλῳ, πρὸς οὐρανὸν τρεκέφαλος ἑρμῆς ὁ τῆς τριόδου. hoc est, quan-
tum quadriceps Mercurius in triuio. Traxit & hoc in sua prouerbia Erasmus.
ait enim, τρεκέφαλος ἑρμῆς dictum videri in ambiguos & ancípites, aut vehe-
menter astutos.

ἀμυκτός ἑρμῆς, hoc est, non initiatus, vel profanus Mercurius. hoc nomine, te-
ste Phaurino, Athenienses in acropoli, hoc est in arce statuerunt. Erasmus in
Prouerbiis protulit hoc modo, ἑρμῆς ἀμύκτος, id est indoctus, vel infans: ipsumç
30 prouerbiū existimat, vbi quis fingit se rudem eius artis, cuius est doctissimus,
propterea quòd Mercurius eloquentiæ & disciplinarum parens: vel quòd my-
stagogus, & mysteriorum præfectus fuerit.

ἀργυρόφοντος ἑρμῆς, hoc est, Argicida Mercurius cognominatus est, cum ab aliis
poetis, tum in primis ab Orpheo & Homero: non quòd Argum, Ius Inachidis
custodem interemerit, ut fabulis est proditum: sed à sermonis potius, cui præesse
existimabat, pernicitate. ἀργός enim significat tum velocem, tum tardū, ut gram-
matici obseruant, oratione verò ac sermone nihil velocius. nam & ideo Home-
rus ἐπὶ αὐτῶν ἑρῶντα, hoc est, alata verba dixit, atque ideo huic deo talaria & peta-
sum antiqui attribuerunt. At Macrobius in Saturn. Argiphontes, inquit, cogno-
40 minatus est, non quòd Argum peremerit, quem ferunt per ambitū capitis mul-
torum oculorum luminibus ornatū, custodisse Iunonis imperio Io Inachi filiā,
eius deæ pellicem, conuersam in bouis formam, quam fabulam in primis Oui-
dus est executus: sed sub huiusmodi fabula Argus est cœlum, luce stellarum di-
stinctum, quibus inesse videtur vis quædam cœlestium oculorum, & cetera. Ful-
gentius existimat Argum hominem quempiam fuisse, à multis aliis hominibus
custoditum: astutus videlicet, & vigilantibus. Pausanias Argicidam dictum ait,
qui & ἀποκτόντος fuerit, id est, serpenticida, quòd ἀρῆς serpens sit: vel quasi ἀρῆς
ἀπὸ τῆς φονδίας, id est purus ab occidendo. nam & deus est pacificus. Phurnutus au-
tem, seu Cornutus, ad Georgium puerulum in libro de Nat. deorum: Argiphon-
50 tes ait, dictus est, quasi ἀργυροφάτης, ab eo quòd alba omnia faciat apparere, &
perspicua. Album enim, ἀργυρόν vocabant antiqui. Vel à velocitate dictus, per
antiphrasin etenim & ταχὺ ἀργός dicitur. Proclus apud Hesiodum in Ergis,
ἀργυρόφοντος, inquit, ἦτοι ὁ αὐτῶν φωνῶν. pacificus enim deus est, & ἀφδύτης. Recen-
B 2

tiores verò, ὅτι ἄργον ἐφόνθησεν, ἢ πᾶσι πῆλυ, quòd scilicet Argum occiderit, totum oculo. Nisus verò Chius, ἀπὸ τῆς διαγωγῆς τὰς τῆν τελευτοντῶν ψυχὰς, quòd deducat animas defunctorum. Alias Hesychius opiniones recitat: quòd scilicet vel in Argo primùm apparuit, vel quòd absoluit neces, vel citò & manifestè apparuit. hæc enim vtraq; ad deum ipsū pertinent. propter enim nominum facultatem ἢ ταχέως, id est citò: propter verò diuinitatem, ἢ σαφέως, id est perspicuè & manifestè interpretata est. ἑρμῆς enim nuncupatus est, propterea quòd pacificator quidam sit, quia paci imperet, quod est dicere. Mercurius enim sermo est, & ratio. Illud item Pausanias in Lexico ait, Argiphontem cognominatum, quòd serpentem occiderit, qui ἀργῆς appellaretur. Sed cum non ascribat quomodo, & quando, hoc mihi nugatorium videtur. Sed de Argiphonte, quā putaram, plura dixi.

Harpedophorum Mercurium etiā appellatū legimus, ab Harpe falce, qua Argum maciaste ferunt, de Harpe Ouidius, Hyginus, alij.

Strophæus, στροφῆαι ὁ Mercurius cognominatus, quòd negotia bene vertat, & versuræ præsit & mercimoniis: vel quòd subdolos sit, & versipellis, quomodo illum Plautus inducit. Hesychius & Phavorinus aiunt, quòd ante ianuas statue retur, propter scilicet ianuaræ cardines: quod & in Pluto Aristophanis annotauimus, παρὰ πύλιν δὲ ζῶν στροφῆων ἰδρύσασθαι μί: Pone ianuam Strophæum me statue: ea videlicet ratione, vt fures fur deus abigat. quo loco & alia Mercurij cognomina. Pollux etiā Strophæum in carcere constituere videtur, si modò rectè eius verba expendimus.

Thoth Mercurius dictus est ab Alexandrinis, ait Eusebius de Præparatione Evangelica: ab Aegyptiis verò Thoyth, quod Plato & Cicero affirmant. à quò & primus mensis, id est September appellatur, vt plenius diximus in libro de Annis & mensibus, & cætera. Plato in Phædro, quo loco Socrates loquitur: Audiui equidem, inquit, circa Naucratem Aegypti priscorum quendam fuisse deorum, cui dicata sit auis, quam Ibim vocant, deo autem ipsi nomen Theuth. hunc primum numerum & computationem inuenisse, geometriam & astronomiam, talorum insuper alearumq; ludos, literas. & cætera quæ subdit, ne nos nimij simus. Quin & idem Plato de eodem in Philebo ait. Sedenim & Thautus, seu Thautus vocatur à Phœnicibus, vt copiosius in Lactantij quapiam annotatione ostendimus. Cæterum Theutates etiā à Gallis & Barbaris dictus est. Lucanus,

*Et quibus immitis placatur sanguine diro
Theutates, horrensq; feris altaribus Esus.*

Hesus quidam apud Lucanum cum afflatu scribunt, & Martem interpretantur, vt alibi dicemus. Lactantius in primo: Galli Esus atque Theutatem humano cruore placabant. Hinc ego putarim, id quod scribit Cornelius Tacitus de Germanis, Deorum maxime Mercurium colunt, cui certis diebus humanis quoq; hostiis litare fas habent: de Theutate intelligi, quia priscis temporibus, ex parte, Galli fuerat Germani. Porro quod scribit Cic. in tertio de Natura deorum: Qui si deus est, & Orpheus & Esus dei sunt, matre Musa nati. Et quāquam docti eam lectionem probent, ego tamen emendarim, & legerim libentius pro Eso, Rhesum. nam vt in Musis nostris retulimus, Rhesum quidam Euterpes, quidam Terpsichoræ filium scripserunt. Theutatem & Esus suppressis nominibus Tertullianus in Apolog. describit. ita enim ait, de humanis victimis agēs: Maior ætas apud Gallos Mercurio profecatur. Cæsar libro sexto de bello Gallico, mores eorum populorum describens, cum de humanis victimis egisset, ita subinfert: Deum maxime Mercurium colunt, huius sunt plurima simulachra, hunc omnium inuentorem artium ferunt, hunc viarum atque itinerum ducem, hunc ad quæstus pecuniæ mercaturâq; habere vim maximam arbitrantur. T. etiā Liuius libro sexto, tertie Decad. in oppugnatione nouæ Carthaginis, ita scribit:

scribit: Quòd vbi Scipio in tumulum obuersus, quem Mercurium Theutatem appellant, aduertit multis partibus nudata defensoribus mœnia esse, &c. Porro de Mercurio Aegyptio, & quæ ab eo reperta sint, leges apud Diodorum Siculum libro primo Biblioth.

ἀγοραῖος ἑρμῆς, id est forensis Mercurius, multis in locis colebatur, vt passim apud auctores legimus, atq; in primis in Attica, vt Pausanias docet, & Philochorus apud Hesychium. Idem Thebis à Pindaro consecratus, vnà cum Apolline Boedromio: de quo alias locuti sumus. De Agoræo Mercurio & Phurnutus de Natura deorum. ait enim: Mercurius primus decenter dicitur ἀγοραῖος, ἐπίσκοπος γοῦ ἀγοραζόντων ἔστιν. Lucianus in Ioue comædo, ait eius templum fuisse apud Variam, id est ποικίλω porticum. Fuit Pharis Achaïæ vrbe in medio foro Mercurij barbati simulachrum, quod fuit à Simulo Messenio, vt inscriptio indicat, dictum. Vocatur verò à foro ἀγοραῖος, iuxta quem fuit oraculum tale. Ante simulachrum ἑστία, id est focus situs erat ex lapide, cui adhærebant plumbo detentæ æneæ lucernæ. qui autem oraculum petebat, vesperi illud adibat, et thure suffibat, & lucernæ oleo complebantur, simulachrique ad dexteram chalcum (denarij id nomen) in ara ponebat: tum ad dei aurem quicquid volebat, infurrabat, & simul manibus, ambabus obturatis auribus, discedebat. hinc foro dilapsus, ab auribus manus amouebat: & quamcunq; ille vocem audiuisset, id sibi oraculū fuisse arbitratur. Fuit & apud Aegyptios eiusmodi Apidis oraculum, apud eius dei templum. Agoræum ideo in foro Mercurium positum putat Eustathius, quòd ibi diuinum quiddam sit, & consultationi sacrum destinatū. Sanè & Suidas notat, non modò Mercurium forensē ἀγοραῖον significare, sed & hominem qui in foro versetur. & cum acuto accentu in antepenultima, diem signat, in qua concio habetur. Porro & νῆς ἀγοραῖῶν, mentem exilem denotat, inconsideratam, minuscq; secretam ac tectam. Fuit & Agoræus Iupiter, vt dictum est, item Agoræa Diana.

ἀγώνι ὁ ἑρμῆς, Mercurius præses certaminum, hoc nomine appellabatur, vt in Isthmiis Pindarus, quo loco Græci expositores id obseruant, & Hesychius. Idem & ἀγώνι ὁ cognominatus est, vt est apud Orpheum in hymnis, & in Pythiis Pindari id tradunt grammatici, quòd non solum gymnasiis & ludis præsit, sed etiam lucri deus sit. vnde vtraque ratione illi Enagonij cognomentum conuenit. Sed & Dñj Agonij apud Platonem, vt ait Pollux libro III. qui præessent, vt puto, certaminibus.

ταμίαν τῆν ψυχῶν, id est quæstorem animarum Mercurium, teste Laertio, Pythagoras dicere solebat: atq; ideo etiā vocari πομπῶν, & πωλαῖον, & χθόνιον, hoc est (vt interpretatur diuus Ambrosius) emissarium, ianitorem, & terrenū: quòd ipse ex corporibus, & ex terra & mari animas immitteret, & puras quidem: & cætera. lege Laertium. Phurnutus quoq; ideo ψυχοπωτῶν nuncupatum scribit. At verò Theophilus Pompea vocatum scribit, παρὰ τὸ πώμπω, id est mitto, eadem ratione.

Chthonius Hermes, à plerisq; infernus Mercurius, ab aliis terrenus interpretatus, vel terrestris. Vnde medicis quibusdam iniectus est scrupulus in libello Hippocratis de Somniis, cum sacrificandum ait deis Chthoniis, quos deos significet. Plutarchus in Quæstionibus, Argiuis morē fuisse tradit, vt statim post luctum Apollini sacrificent, xxx verò Mercurio terreno. nam vt à terra mortuorum corpora, sic animas à Mercurio suscipi, putabant antiqui. Mercuriū quidem cum alijs, tū Homerus in Odyssea, & Lucianus, apud inferos statuerūt. Notissimum quippe est, Mercurium & in cælo & apud inferos potestatem habere. Hinc est illud Claudiani:

*Atlantis Tegeæ nepos, commune profundis
Et superis numen, qui fas per limen vtrunque
Solutus habes, geminoq; facis commercia mundo.*

Chthonij præterea & Suidas in χύτροι meminit. de deis Chthoniis plenius alibi, hoc est in Demonibus, locuti sumus. Mercurij Chthonij hymnus apud Orpheū extat, cū thymiamate styracis, cui omnia attribuit quæ Mercurio inferno. Vnde fortè verba illa M. Ciceronis in tertio de Natura deorū, cum de secundo Mercurio agit, quem ait sub terris haberi, & Trophonium eum esse; de Chthonio intelligemus, tamen quidam Trophonium legant.

κρηφόρος ἑρμῆς, hoc est arietē ferens Mercurius, à Tanagræis hoc nomine cultus fuit. huius cognominis ratio ista. Mercurij simulachrum erat, arietem in humeris ferens, quod Chalamis antiquus artifex effecerat. Tradunt enim, quod circa vrbis muros Mercurius arietem gestans, Tanagros pestilentia liberarit: quæ gestandi arietis consuetudo in eius celebritate seruabatur. Nam formosissimus iuuenis circum vrbis mœnia agnum humeris ferebat, vt Paus. auctor est. Fuit & deus quispiam κρηφόρος nominatus, vt tradit Hesychius, cui de ariete res sacra fiebat. Nihil de hoc præterea comperi.

πρόμαχος ἑρμῆς, id est propugnator Mercurius, ab iisdem Tanagreis & cultus, & cognominatus fuit, cuius & facellū habuerunt. Cum enim aliquando aduersus Eubœos belligerarent Tanagræi, is deus visus est pro eis pugnare, vt idem auctor Pausan. tradit.

Propylæus Mercurius cognominatus, quod cum Socrates philosophus cum Gratiis confecit, vt idem scribit Pausanias. posuit & in Propylæo Athenis, in ar. 20 cis ingressu.

Pronaus etiā Mercurius, id est Protemplaris dictus est, quod ante templum Apollinis Isinenij positus esset, simul cum Pallade.

Nonacriates etiā Mercurius vocatus est, ab Arcadiæ vrbe Nonacria. Lycophron in Alexandra, νωνακριατῆς τρικέφαλος φαιδρὸς θεός: hoc est: Nonacriata triiceps hilaris deus. Meminit & Stephanus in lib. de Vrbibus.

Διάφορος ἑρμῆς, id est internuncius Mercurius, quod per orationē sermonemque nostros sensus aliis edisseramus. Dictus autem, ait Phurnutus, ἀπὸ τῆς διαφοράς εἶναι καὶ τῆς ἑρμῆος, id est, vocalis & disertus. siue ἀπὸ τῆς διαλέξεως τῆς νοήματι ἡμῶν εἰς τὰς τῆν πολλοῖς ψυχῶν: id est, quod sensa nostra referat in eorum animos qui prope sunt. & vt Io. Grammaticus in commentariis in Hesiodum ait, quod explicet animæ mentisque cogitationes, hoc est, τὰ τῆς ψυχῆς, καὶ τῆς νοήσεως. Propter quod illi linguas sacrificabant. διάφορος etiam nonnunquam à poetis vocatum legimus, & ab Homero in primis.

Posygius Mercurius, cui deo Herculem clauam suam dicasse perhibent, quæ ex oleastro confecta fuit, & postea etiam pullulasse fertur. Sed & alia tamen de Herculis claua traduntur, quorum quædam in Hercule retulimus. Sūt verò qui aheneam scribant, & ὀλόχαλκος, & χαλκὸς ἐξ ῥόπαλος vocitent.

Camillus Mercurius ab Hetruscis vocatus, id est minister, vt Seruius apud Vergilium docet, & Plutarch. in Numa. Pindari tamen & Lycophronis cōmentarij καμῖλου Mercurium vocatum aiunt, à Bœotiis. Sed in cōmentariis sanè eruditis in Apollonij Argonautica, Camillus appellari videtur. idem Varro de Lingua Latina. Hinc Camillus nominatur in Samothracū mysteriis, deus quidam administrator deis magnis. Verbum Græcum arbitror, quod apud Callimachū in poematis eius inueni. hæc Varro, & alia. Festus tamen ait, vocari nunc sacrorum ministrū Camillum, nunc puerum ingenuū, nūc etiam vas nuptiale. Ita enim scribit in tertio: Cumeram vocabant antiqui, vas quoddam, quod opertum in nuptiis ferebant, in quo erant nubentis vtenilia: quod & Camillum dicebant, eo quod sacrorū ministrum καμῖλος appellabant. Idem in sexto: Flaminius, inquit, Camillus puer dicebat ingenuus patrimus & matrimus, qui flamini Diali ad sacrificia præministrabat. antiqui enim ministros camillos dicebant. Alij dicunt, omnes pueros ab antiquis Camillos appellatos, sicut habetur in antiquo carmine, cum pater filio de agricultura præciperet: Hyberno puluere, verno lu-

to, gran-

to, grandia farra Camille metes. Nec illud reticuerim, Isaacium manifestè dicere, Mercurium Cadmum appellatum à Bœotiis: quod & Lycophronis versus innuit. Staius Tullianus de Vocabulis rerum libro primo, ait dixisse Callimachum, Thufcos Camillum appellare Mercurium, quo vocabulo significat præministrum deorum. vnde ait Macrobius tertio Sat. Vergil. Metabum Camillam appellasse filiam, Dianæ scilicet præministram, &c.

μηλοσώτης ἑρμῆς, hoc est, ouium custos & seruator Mercurius, quod deorū greges custodire & augere credatur: id quod in Iliad. Homer. innuit.

Ἰόνιος ἑρμῆς cognominatus, quod valde profit hominibus ad lucra. ἰωνίος enim valde utilis interpretatur. Aristophanes in Ranis inducit Euripidem & Aeschylum de tragœdia certantes, vbi & Eriunij Mercurij mentionē fecit. hinc Phurnutus ait eum sic appellatum, ab eo quod μεγαλοφελῆς quidam sit, hoc est, magnus auxiliator: & per hyperbolen, ἀπὸ τῆς ὀνείας, id est ab iuuando ὅν χρομῶντος αὐτῶ. hinc & σῶκος cognominatus, id est, vt idem interpretatus est Phurnutus, quod seruator existat domorum: vel vt quidam aiunt, vt robustus & potens. & ἀκέραιος, quia sermo non ad malum, nec ad nocendum, sed ad seruandum potius inuentus est. vnde & illi Hygeia coniuncta dicebatur, vt dictum est.

Hodius Mercurius cognominatus à viis & semitis, hoc est, ἀπὸ τῆς ὁδοῦ, teste Stephano, & Hesychio, quod in eis statueretur ad semitas monstrandas. vnde & Enhodius etiam nuncupatus, iisdem & Phurnuto testibus. quin etiam eodem nomine in Paro insula nuncupatus erat, vt notat Hesychius. apud Phurnutum tamen, in Aldi codicibus, non Enhodium, sed Euhodium legimus. quod si sic est, qui viam bonam paret, interpretabimur. Porro & Enhodia Diana gentibus culta est, vt suo loco ostensum est.

ἡγεμόνιος ἑρμῆς, quod ducatum præstet, vt Priamo eunti ad Achillem, vt est apud Homerū. vel vt Phurnutus ait, ὡς αὐτῶ θεός εἰς πᾶσα πρᾶξις ἡγεμόνιος χρομῶντος, quod eo deo duce opus sit in omni actione: & cetera quæ idem subiungit.

ἐμπολαῖος, & κερδῶς, & κλέπτης, & θλιβῆς ἑρμῆς. Et Empoleus quidem, quod in auctioribus & mercimoniis præsit: ἐμπολῆς enim mercator, & ἐμπολαῖος mercatorius & negotiator vocatur. cauponatorem sunt qui vertant, vt apud Plutarchum in eo qui inscribitur, An principem oporteat maximè philosophum differere. Ita enim ait meis verbis: Sed inelegantia & inexperientia communè Mercurium, & Empolæū & mercenarium factum esse. Empolæi præterea meminit Phurnutus, & Hesychius. κερδῶς autem, id est Lucro dictus, alij quæstuosum interpretantur, quod lucro præsit, vt iam ostensum est. eius meminit Plutarchus libro de Tranquillitate, & Phurnutus. vnde & Orpheus eum κερδῆμπορον nuncupat. κλέπτης, id est fur, est etiam cognominatus, quod oratio quasi furari videat: adeò tacite in animos hominum surrepit, & influit, vt eos quocunq; velit trahat, & ab eis quod velit extorqueat. Mitto fabulam de gregibus sublati Apollini, & sagittis. Porro θλιβῆς vocatur, quod imposturæ & præstigiatorum repertor existimatus est, quod & supra est dictum.

Nomius Mercurius, teste Phurnuto, vocatus est, à νόμος, id est lege, quod sicut imperat quæ in hominū societate facienda sunt, ita etiā interdicit quæ nō facienda sunt: atq; ita per quandā homonymian transiit & in orationū diligentia. vel Nomius, quoniā & pastorū deus. Quin & ei bucolicū carmen consecratū à quibusdam est, q̄ Donatus in cōmentariis ait, vt Daphnidis patri pastorum principi. Sed & Hesiodus in Theogonia, Mercurium cum Hecate stabulis præficit,

ἔσθλη δ' οἱ σαθροῖσι σὺν ἑρμῆ ληΐδ' ἀέψῃ,
βουκολίας τ' ἀγέλας τῆς καὶ αἰπόλια πηλατῆ' αἰτώας,
ποίηνας τ' ἐροπόκωμ γ' οἴωας, θυμῶ γὰρ θέλασσα,
ἢ ὀλίγως βριάει, καὶ ἐν ποσσὶν μένονα θήκων.

Hoc est, vt Mombricius Mediolanensis reddidit:

Quid quod Mercurio comes it, stabulisq; capellas,

*Armentumq; ferax, & oues augere putantur,
Ex modico multum, ex multo facit ille pusillum.*

Παραμμωλις ἑρμῆς, Parammon Mercurius, nomen videtur deductum esse ex harenis: cultus quidem in Libya, sed tamen & ei rem sacram Elei in Peloponneso faciebant, vt Pausanias etiam tradit. Quidam secuti exemplaria parum castigata, Parammon vocant: atq; hi ex nostris.

Σφαινοτάτων ἑρμῆς, Mercurius appellatus est, vt est apud Artemidorum Daldianum libro secundo Onirocriticōn, quod scilicet cuneatam habere barbam fingeretur, quem imitari plerofq; hoc tempore videmus, in nutriēdo barbitio promisso & cuneato.

Ales, & Alipes etiam à nostris, propter talaria vocatus est: vt est illud in Priapeis,

sub tunica virgam num deus ales habet?

Quid. Alipedis de stirpe Dei. Eadem quoq; ratione volucer appellatur, vt in illo Strati, Tegeaticus ales. & Volucer Tegeæus. Claudianus, Atlantis Tegeæ nepos. Hinc & Arcas. Statius 4. Thebaid.

Virgâ, patenti Nubilus Arcas agat.

Et Atlantiades vocatus, ab auo: & à matre Maia, Maïjugena. & hæc in poetis notissima.

χαεδοτης ἑρμῆς, hoc est gratiæ dator. Plutarchus in Quæstionib. Græcis: Quid est, inquit, quod Sami Mercurio Charidotæ rem diuinam cum faciunt, furari & latrocinari volenti permittunt? Quia oraculo relicta insula Mycalen cum migrassent, præda ac rapina decem annis vitam duxerunt: deinde in insulâ reuersi Sami, hostes superauerunt. Atq; inde Mercurio Charidotæ nomen impositum.

Μυρσειης ἑρμῆς, id est susurro, seu nugax Mercurius, sic Athenis & vocatus & cultus, cuius Demosthenes meminit in oratiōe Neæræ: si ea legitima sit, vt Harpocratio scribit. Colebatur & Athenis etiam Μυρσος, id est loquax Venus, & eodem nomine Cupido, vt idem ait Harpocratio.

Γαλιάνων ἑρμῆς ab Aegyptiis nuncupatus est, vt Plutarch. scribit, quem noster Coelius est interpretatus Albicubitum. Sed ego in prima huius tractatus parte, ex Galeno, qui Galiancones dicantur, exposui.

φαιδρος ἢ λευκος ἑρμῆς, id est hilaris & albus, à Bœotijs est cultus Mercurius, vt testis est Pausan. qui & à megalopolitis coli ipsum tradit, nomine ἀγίωρα, quasi ἀγῆρον, vt puto, id est admirabilem. Vnde ἀγῆρος celebritas denominata est.

Cynosurium qui Mercurium appellauere, decepti esse videtur ex verbis, quæ citant, Stephani. ipse enim Cynosura vocari ait verticem seu arcem Arcadiæ, à Cynosuro Mercurij filio. Notissima enim ea loquendi figura non modò Græcis, sed Latinis etiam, vt appposito patris nomine filius subintelligatur.

Alychmius Mercurius dictus est ab Alychme, vbi colitur, vt Stephan. prodit ab Alychme verò gentile nomē deflectitur, vt ἀκτιν, ἀκλι, sic & Alychmius. Fuerunt & hæc Mercurij cognomina, de quibus aliud nihil accepimus, nisi quæ ex scriptoribus Græcis nostra lectione collegimus, & præcipuè Hesychij.

ἑρμιος ἑρμῆς, Ennius Mercurius, in Chio cultus & nuncupatus.

ἠθηθαλαμῆτιος ἑρμῆς, id est Nuptialis, in Eubœa cultus.

ἐπιάνης ἑρμῆς, à Samijs cultus. tu littoralem possis dicere.

ἠθητόριος ἑρμῆς, quasi Terminalem dicas.

ἠθηλος Mercurij etiam cognomen, Dyscolo contrarium.

λόγιος etiam nuncupatus, quod eloquentiæ præesse putaretur.

καυδοκῆτος ἑρμῆς, à Metapontinis cultus. Est & Mercurij & mensis cuiusdam nomē φλυσιος. Et item Candaulas Mercurij quidam, alij Herculis cognomen putauere. Legimus & Langobardos proprio & peculiari cognomine Mercurium vocasse Vuoda, vt est apud P. Diaconum. Qui verò ex nostris Cynosurium Mercurium vocauere, & ab eo Cynosuras Arcadiæ denominatas, mihi falli

falli videntur, cum se Stephano niti scribant. ille enim Cynosurum Mercurij filium, à quo Cynosura summitas vel arx Arcadiæ dicta sit.

Perseus Mercurius cognominari videtur à Papinio in quarto Theb. cum ait Tiresias:

—Tu sepere coetus

Elysios Persee pios, virgâ, potenti

Nubilus Arcas agat.

Quo loco grammaticus Placidus Lactantius: Quare autem Persee, inquit, est ratio. Quidam autem volunt non Iouis filium Mercurium, sed Pyra: in qua opinione etiã Hesiodus versatur, in his libris quos de Theogonia scripsit: quidam Persei. hæc ille. Quæ verba mihi valde obscura, vel mendosa videntur. nō enim quæ ex Hesiodo ait ipse, comperio: nec Perseum dictum crediderim, quia Persea casu vocandi potius puto, & Hecaten significari, quæ (vt alibi ostendimus) Persea vocatur.

Anubis quoq; ab Aegyptiis Mercurius vocatus est, atq; hoc ideo loco de eo nō nihil agendum. Inter multa & varia quæ de illo legimus, Plutarchus in libro de Isi & Osiri: Isia, ait, cum Osirin occisum intellexisset, caput totondisse, & lugubrem stolam induisse, & eius corpus vbiq; gentium quæsiuisse: omnesq; nō modò maiores natu interrogasse, sed & pueros, si quid de Osiri cōperissent? Ab his ferunt rem cognouisse, vnde & pueris esse aiunt diuinationem. mox & ea verba subdit: Sunt, inquit, qui puerum, ex quo Isis Osiridis necem comperit, sub Anubis nomine coli putēt, quem natum Nephthe tradunt. & ipsam quidem Nephthe timore Typhonis percussam, ante maturi tempora partus puerum eiecisse, potius quàm peperisse: atq; eum ita deis custodem additum, ceu canes ad mortaliū custodiam adhibentur. hæc fermè ille, qui & alio loco eiusdem libri, Anubin & Hermanubin sic distinguere videtur, ὁ ἱεραφεύων τὰ θεῶνα, ὃν τὸ αἶμα φαινομένων ἀνέστις, λόγος. ἔστι δὲ ὅτι ἢ ὁ μαινεῖς ὀνομάζει. hoc est, Ratio cœlestia, & quæ superius feruntur ostendit Anubis, est & quando Hermanubis vocetur. quibus ex verbis videtur corrigendum apud Eusebium in tertio Præp. Euang. Græcum & Latinum exemplar, vbi legitur, Vis Mercurij in vnũuerso, quam appellant Hermanubin: non autem Hermopin. Subdit & Plutarchus: Et illud quidem is quæ superius, hoc verò vt is quæ inferius feruntur, conuenit: propter quod & sacrificabant illi quidem album gallum, huic verò croceum. alba enim sincera & lucida, crocea autem varia & mixta existimant. Apuleius Anubin ita describit: Ille superum commentor & inferum, nunc atra, nunc aurea facie sublimis, attollens canis ceruices arduas Anubis, læua caduceum gerens, dextra palmam videntem quatens. hæc ille. At Vergil. in octauo:

Omnigenumq; deum monstrat, latrator Anubis.

Quo loco Seruius, Hunc volunt, inquit, esse Mercurium. ideo capite canino pingitur, quia nihil est cane sagacius. Tertullianus, & diuus Augustinus, videntur Cynocephalum pro Anubi deo ponere, quod scilicet capite sit canino. non enim pro cynocephalo, fero animali & indomito, ab ipsis desumitur, ab hoc in secundo de Ciuitate Dei, ab illo in Apologetico. Lucanus de hoc deo intellexit, sic loquutus:

Nos in templa tuam Romana accepimus Isin,

Semicanesq; deos, & sistrâ mouentia luctum.

Et Sedulius poeta Christianus, in heroicis Paschalis operis:

Quis furor est, quæ tanta animos dementia ludit,

Vt volucrem turpemq; Iouem, toruumq; draconem,

Semihominemq; canem supplex homo pronus adoret?

Sunt qui tradant, Anubin secutum esse in expeditione bellica patrem Osirin, et canē pro insigni gestasse, qua ex re canina facie illum Aegyptij coluere. Meminit &

nit & Eusebius libro secundo Præp. Euāg. Diod. Siculus: Canis, inquit, & in venatione, & ad custodiam prodest, propterea deus qui Anubis vocatur, capite canino figuratur, qua re significat Anubin fuisse custodem corporis Osiridis & Isis. Tradunt quidam, Isis canes, quo tempore Osiris quæsitus erat, & feras & obuios omnes amouisse, vnāq; Osiridis corpus inuestigasse: ideōq; in solennitatibus Isis pompam præisse, vetusto more.

Trophonium Cic. Mercurium vocatum dicere videtur, quem secundo loco commemorauit. Sed de Trophonio vate in Ioue scripsimus. In hoc loco ingenue fateor, me Trophonium alibi vocatum Mercurium non legisse: etsi nescio quid de Trophono comminiscitur Boccatus, vt suus est mos, & conuertibilis interpretat, *καρὰ τὸ πῆμα* videlicet, id est à vertendo: quòd, inquit, aptissime mercatorum est, sese ad mores quarumcunq; nationum, ad quas pergunt, vertere. paulò post tamen Tryphon vocat.

ἑρμῆς τρισμύχης, hoc est Mercurius ter maximus, quamuis nō is deus fuit, sed sapiens, & de quo inter nostros Poetas in secundo Dialogo plura attuli. ne tamen eum penitus hoc loco præteream, tantummodo quæ Suidas scribit afferā. Floruit hic in Ægypto, ante Pharaonis tempora. Ideo verò Ter maximus appellatus, quoniam de trinitate ediderit oracula, Dominum in trinitate vnū esse diuinitate, his verbis: Erat, inquit, lumen intellectile ante lumen intellectile, & erat semper mens mentis illuminans, & nihil aliud erat quàm horum vnitas, & spiritus omnia continens. extra hunc non deus, non angelus, neq; vlla alia substantia: omnium enim Dominus, & Pater & Deus: & omnia sub ipso. nam verbum eius perfectum existens, & fecundū, & opifex, lapsum in fecunda natura, & aqua fecunda prolifica, fecit aquā. hæc ille. subdit tandē: Et hæc locutus orauit, dicens, Adiuro te cœlum, Dei magni sapiens opus, adiuro te vocem patris quam protulit ipse primam cum omnem mūdum stabiliiuit, obtestor te per vni-genitum Verbum, & Patrem qui continet omnia, esto propitius. hæc tamē verba apud Iustinum philosophum & martyrem Orpheo ascripta legi.

I R I S.

30

Mercurio Irin ea ratione subiunximus, quòd & ipsa, vt Mercurius, deorum nuncia sit habita: quod omnes propè poetæ docent, sed in primis in Theogonia Hesiodus. Sed ad pacem vt plurimum Mercurius, vnde & *ἑρμῆς* & pacificator ideo dictus: Iris verò ad lites & dissensiones, vt aiunt: quamuis nec hoc perpetuum sit. atq; Irin ideo dictam arbitratur Seruius, quasi *ἰρις*, id est contentio & lis. Plato tamen in Cratylō, & eum secutus Proclus, dictam videri volunt à verbo *ἰρις*, quod loqui significat, quia ipsa sit etiā *ἄγγελος* id est nuncia, vt Mercurius, deorum: & in primis, cum sermone nunciare soleamus. Eam fingebant antiqui habitu muliebri, versicolore veste, in obsequium expeditam. nonnquam & croceo, vt apud poetas est legere. Vergilius, Ergo Iris croceis. Fuisse verò filia dicitur Electræ & Thaumantis, vt Hesiodus scribit. hinc à patre Thaumantias vocata. Ouidius:

Roratis illustrat aquis Thaumantias Iris.

Idem & Thaumanteam vocat cum alibi, tum libro Metamorphoseōn decimo quarto,

*Nec mora, Romuleos cum Virgine Thaumantea
Ingrreditur colles: &c.*

Quare autem sit Thaumantis dicta filia, Cicero docet de Natura deorum tertio: Cur nō, inquit, arcus species in deorū numero reponatur? Est enim pulcher: et ob eam causam, quia speciem habeat admirabilem, Thaumante dicit esse nata, &c. *καρὰ τὸ θαυμάσιον*, quod miror significat. Sed de arcu, id est Iri, quomodo fiat, Philo-

Philosophi, in primis verò Aristoteles, nec vno in loco, & ab eo alij pluribus tradiderunt. Sed hoc nostrum non est: neq; enim nunc physica excutimus. Porro & Iris in oculo dicitur, vt apud Galenum, Paulum, Aetium, & alios.

Aerea verò Iris cognominatur, à colore, nam & crocea vocata est. Vergil.

Aeream cœlo nam Iuppiter Irin Demisit.

Imbrifer arcus Iris à Tibullo dicta, illo versiculo:

Venturam admittat hymbriifer arcus aquam.

Ἠδὲ Iris cognominatur à Græcis, teste Hesychio.

Ἠδὲ Iris cognominata est ab Arato, in illo:

Ἠδὲ Iris ἔλασεν ἄρα μέγας ἑρανος ἰρις

Quo loco Theon interpres, de Iride multa differit, quādo scilicet sola appareat, & quando gemina: vnde appellata *Ἠδὲ Iris*. Item & quādo nocturna, & quare non vnicolor: atq; hæc omnia quidem physice.

ἄλλοπρες Iris etiam à Græcis cognominata est, quòd velox sit, & pernix. Vnde etiam *ποδὴν ἄγγελος*, hoc est Latine, Ventipes nuncia, Hesychio & Phurnuto testibus.

S O M N V S, I N S O M N I A.

Somnum deum habuerunt antiqui, cui & præsidem statuebant Mercurium, vt qui virga pro arbitrio somnum mortalibus inferre & auferre putaretur, vt paulò antè in Mercurio ostendi. Hinc & mihi congruè visum est hunc cum Mercurio coniungere, cum eoque simul tibi mittere, vt & hoc ipso munusculo amoris ac benevolentie meæ erga te locupletius extaret monumentum. Accipe igit mi Alb. Lolli ornatissime, & hoc qualecunq; est, eo vultu, læto ac hilari, quo me hac infirma valetudine affectū sepe inuisere soles, & munus ex animo metire.

Somnus ergo à nostris, à Græcis *ἕπνος*. Hunc deum existimatum ab antiquis videmus. nam & illi Orpheus hymnū composuit, & cū papauere thymia-ma adoleuit. Hymni hoc est initium,

Somne deum rex cunctorumq; hominumq; cadentum,

Cunctorum & tellus quæcunq; animalia nutrit. hoc est Græcè:

ἕπνος ἄεξ μακρότερος, πάντων θνητῶν τ' ἀθανάτων,

καὶ πάντων ζώων, ὅποια τρεῖς ἄνευ χθών. &c. quæ toto hymno exequit. hinc

amicus noster ad eundem transtulit in elegia:

Somne potens superum, cunctorum rex animantum.

Somnus noctis filius fuit, vt in Theogonia Hesiodus canit. nam de Noctis filiiis agens, ita ait,

νύξ τέκεδ' ἕπνος, ἐτιμῆ δὲ φύλας ἀνέρωτων.

Nox peperit Somnum, genuitq; Insomnia vulgò.

Ab eodem & Mortis frater dicitur, quòd & ab Homero in decimo quarto

40 Iliad. ita enim ait:

Occurrit Somno, qui Mortis frater habetur. hoc est,

ὃς ἕπνος ξύμθελκτο κασι γνήτω θανάτοιο.

Hinc & Spartani, vt Pausan. tradit, simulachra eorum simul posuerunt, quos & ipsi ex Homeri sententia fratres arbitrabantur. Plura Pausan. Gorgias quoque Leontinus, vt est apud Aelianum in Varia historia, cum ad supremam senectam peruenisset, à quadam valetudinis infirmitate detentus, in somnū delapsus est: cumq; ad eum quidam ex familiaribus accessisset, quæsissetq; quid ageret: dixisse fertur: lam me somnus incipit fratri tradere. Sed Verg. somnum mortis con-fanguineum ait, illo versu:

50 *Et consanguineus lethi sopor.*

Ouid. verò noster, Somnum Mortis imaginē ibi ait,

Stulte quid est somnus, gelida nisi mortis imago?

Idem ita ad Somnum:

Somme quies rerum, placidissime Somne deorum.

Et Seneca in choro furentis Herculis:

Tuq; o domitor Somne malorum,
Requies animi, pars humana melior vite,
Veris miscens falsa, futuri
Certus, & idem pessimus auctor.

Et reliqua, quae si vacat legas. Iuuenis a Statio illo poemate fingitur:

Crimine quo merui iuuenis placidissime diuum,
Quo ve errore, miser donis vt solus egerem
Somne tuis.

Idem virgam illi attribuit:

Latio extremo me tange cacumine virga.

Eidem & cornu attribuitur. Silius libro decimo:

Curuoq; Volucris
Per tenebras portat medicante papauera cornu.
Quatit inde soporas.

Et paulo post:

Duexo capiti pennas, oculisq; quietem
Irrorat, tangens Lethaea tempora virga.

Statius idem sexto Thebaid.

Et cornu fugiebat Somnus inani.

Quo loco Laetantius grammaticus ait: Inani cornu dixit, quia illud noctis tempore totum diffuderat, quod idem poeta superius manifestius asseruit, dicens: Cornu perfuderat omni, nam & sic a pictoribus similatur, vt liquidum somnium e cornu super dormientes videatur effundere. sic Ennius:

Cum somno sese exiccet Romana iuuentus.

Vnde irrigare dicimus somnum, quod frequens est poetis: vt, Fessos sopor irrigat artus. Sunt qui dicant ideo cum cornu pingi Somnum, quod cornu attenuatum translucidum sit, propter raritatem. nam & somnia quae vera sunt, cornea dicuntur. Describit Somnus a Philostrato ita in imagine Amphiarai: Facie, inquit, resoluta esse videbat, candidam vestem habebat supra nigrā, quasi diem & nocte indicaret. Cornu in manu tenere videbatur, cum vera somnia immittit. Illud & ego hoc loco addiderim, cum vana denunciat, ebur, & elephantis dentē, vnde & geminae Somni portae finguntur, de quibus in sexto Aeneid. & Macrobius plura. Sed Tibullus libro 2. illi alas fuscas attribuit, cum ait:

Postq; venit tacitus fuscis circumdatus alis,
Somnus, & incerto Somnia nigra pede.

Sic autem Ouidius in Metamorph.

In medio thorus est, ebeno sublimis in antro,
Plumeus, vnicolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse deus membris langore solutis,
Hunc circum passim varias imitantia formas
Somnia vana iacent.

Sed & Orpheus dicitur, id est Somnio deo hymnum composuit cum aromatibus, cui & fuscas alas attribuit, ταννοίτηρος q; cognominat. Tres deinde Ouidius inter plurimos filios ascribit, primum Morphea, artificem simulatorēq; figurā: μορφη quippe formam & figuram significat, alterum verò Icelon vocat, a forma & imagine dictum. At alter, inquit,

Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens,

Hunc Icelon superi, mortale Phobetora vulgus Nominat.

Nam φοβήτωρ, terrificus, vel terrefactor dici potest.

— Est etiam diuersae tertius artis,

10

20

40

50

Phan-

Phantasos: ille in humum, saxumq; vndamq; trabemq;
Quaeq; vacant anima fallaciter omnia transit.

Sic autem dictus, quod imaginatio, phantasia, & phantasma, & phasma quoquo modo dici potest: & φαντάζομαι verbum, imaginor. Sanè Artemidorus Daldianus, qui de Somniorū interpretatione libros, qui in manibus habentur; reliquit, somnia & insomnia tantum attulit: itaq; differre ait, vt illa quidē futura significent, haec verò praesentia. alia item Synesius in suo de Insomnijs. Sed enim apud Latinos Macrobius in quinque genera dispescit. Aut enim est, inquit, ονείρη, quod Latini somnium vocant: aut οραμα, quod visio recte appellatur: aut χημιαλομος, quod oraculum nuncupat: aut ονείρησις, quod insomniū dicitur: aut est φαντασμα, quod Cicero visum vocauit. Sed haec subtilius indagare, nostri non est instituti. Si quis tamen de geminis Somni portis, praeter ea quae Seruius in sexto Aeneid. desiderat, legat Macrobius, & Porphyrium philosophum, qui in commentarijs suis haec in eundem locum dicit; ab Homero sub eadem diuisione descripta. Quin somnia, inquit, a deo immitti existimantur. καὶ γὰρ ὄναρ ἐκ δ' ἰοῦ ἐστὶ, vt ait Homerus. quin & insōnia διόπμηται dicta sunt, hoc est a Ioue missa: & θεῖαι ὄμφαι, hoc est diuinae voces, & δ' ἰοῦ ἀγγελοῖ, i. Iouis nuncijs, vt ait Homerus. & vt Phurnutus ait, θεῶν δ' ἀγγελοὶ καὶ οἱ ὄνδροι. Est & apud Theocritum poema, quod Piscatores inscribitur, id est ἀλιεῖς, in quo multa de insomnijs: inter quae illud, mentem, optimā esse somniorum interpretē ac magistrā. Et ibidem paulo post, idem, pares ait mendacijs visiones: hoc est, ἴλα ἡδὲ δ' εἰν ὄψις. Ibidem & illud exprimit, quod moralis noster (quicumq; tandem ille fuit) poeta.

Somnia ne cures, nam mens humana quod optat:

Dum vigilat, sperat, &c.

Quod etiam Propertius illa elegante elegia:

Omnia quae sensu voluuntur vota diurno,

Tempore nocturno reddit amica quies: & caetera, ne omnia hic colligam:

Somnium Homerus in Iliade in Lemno sedem habere ostendit. Iunonem enim inducit, in Lemnum insulam profectam, Somno occurrisse. Porro vt in Lemno Somnum habitare finxit Homerus, ita Ouid. lib. Metamorph. 11. apud Cimmericos Italiae, vel Scythiae populos, Somni domum luculentissime describit, Cimmerici quippe a scriptoribus utrobique traduntur obscuro atq; vmbroso, utpote ad quos pene solis radij non penetrent, ita vt vsque in prouerbium peruenerint. Cimmerici tenebre. Somnum Paul. in Corinthiacis, apud Sicyonios fuisse scribit, sopiētem leonem. dictus verò Epidotes nomine. Fuit & apud Troezenios Ardali vetus ara, super qua Musis & Somno deo rem diuinam faciebant, Somnum affirmantes esse Musis deum valde amicum. Sed de Ardalo in Musis, ex Pausania & alijs egimus.

Brizo dea apud Graecos existimata, quae vaticinijs per somnia praesesse credebatur. in primis verò Deli culta, cui scaphas offerre consueuerant, omnium rerū refertas, piscibus duntaxat exceptis. Quidam eam dictam existimant πρὸ τοῦ βελίζω, dormio. Brimo verò alia fuit, vt in Hecate ostēdimus. Vergilius in 6. Aeneid. de vltimo Somniorum scribit:

In medio ramos: annosaq; brachia pandit

Vltus opaca, ingens, quam sedem Somnia vulgò

Vana tenere ferunt, folijsq; sub omnibus haerent.

Vbi Seruius: Qui de somnijs, inquit, scripserunt, dicunt, quo tempore folia de arboribus cadunt, vana esse somnia: quod per transitum tetigisse ait Vergilius. Somnus praeterea irriguus dicitur a poetis: sumptum a cornu, quo mortales irrigare Somnus dicitur, vt superius dictum. Ferreus somnus dicitur a Vergilio lib. 12. Aeneid.

Olli dura quies oculos, & ferreus urget Somnus.
quod de morte dici videtur. vnde & subdit,

C

UNIVERSITY OF TORONTO

In aeternam clauduntur lumina noctem.

Notat eodem loco Seruius, quod ab Homero cognominatus sit etiam somnus deus $\lambda\upsilon\sigma\mu\epsilon\rho\iota\mu\omega$, quod curas & labores mortalibus soluat. vtitur & Orpheus in hymno. Somnum quoque & reum dictum, hoc est $\chi\alpha\lambda\lambda\alpha\iota\omega\nu\ \upsilon\pi\alpha\nu\omega\nu$, notant eruditi: & Homerum aequo potius quam ferrum nominasse, & perinde aeris usum ante ferrum fuisse. Sed haec nihil ad Somnum, vel Somnia.

SYNTAGMA DECIMUM, DE MARTE, HERCVLE, BELLONA, VICTORIA, HEBE, AD ILLVST. COMITEM, HERCVLEM Contrarium.

Quos belli coluit deos vetustas,
Hoc Syntagma te sunt breui repositi.
Quod munus licet HERCVLES pusillum,
Est tamen tibi iure nuncupatum,
Quod virtute tua hos refers peraeque:
Nec paruum est, bona quod dedit voluntas,
Ingens quae precium solet mereri.
Nec quidem puto liberalitati
Tuae me paria his referre nugis:
Prae te censeo quas eo minoris,
Quo tu es stemmate viribusque maior.
Quare quod tibi, quicquid est, dicamus,
In partem accipias bonam rogamus.

Quotiescunque illustrius HERCVLES Contrari, mecum cogito (cogito autem sapissime) tua eroga me beneficia, totus pudore suffundor, quod tot tuis tantisque meritis nihil adhuc gratiae retulerim. Nam etsi gratiam habere, & eius debitionem fateri, penes est referre: nihilominus, quonia tu promerendi nunquam finem facis, eo ego magis ut ingratus pudore afficior. Cum enim mecum reputo, in hoc meo diutino articulorum morbo, te quotidie non familiares solum tuos, ac domesticos mittere solitum, ut me inuisant, tuoque nomine salutent: sed tu quoque ipse plerumque benigne adire soles, & si quibus me rebus indigere videas, vltro nullo petente ac rogante, afferre iubes. Quamobrem cum cuperem aliquo saltem exili munere (ne leuidense potius dicam) tibi gratiam referre, aliqua ve ratione hoc tantum tecum nomen expedire, ne perpetua ingrati nota inurerer: coepi scripta mea, & schedas euoluere, si forte inter eas aliqua adespota, hoc est sine domino, & nulli nuncupata forent. ac forte incidi in Syntagma, id est tractatum, in quo de Marte, Bellona, & Victoria, deoque Hercule, deus gentium, historiam conscripseram: qui dei non incongrue tibi naturaeque tuae conuenire visi sunt. Nam quis, quae so, te fortior, ac animosior in bello? qui a primis annis tuae adolescentiae in omni omnium armorum genere ac disciplina versatus es? Quis concitator in preliis, tanquam Bellonae flagello percussus, in aciem produit? Quis plures victorias (ut audiui) est affectus? Quis demum tot ferarum & monstrorum, id est vitiorum, domitor ac expulsor fuit? Sunt certe HERCVLES, haec tuae virtutis insignia. Vnde iure meritoque hoc Hercules nomen tibi conuenire videtur, quod cum Principe nostro tibi consanguinitate propinquo, commune est. Porro quoniam etiam antiquum illum Herculem & literas edoctum fuisse legimus, & a Romanis vna cum Musis & cultum fuisse, & templa habuisse, in eius vita ostendimus hinc tu quoque, ne ab illo degener esse viderere, Musis, id est literas ac disciplinas ita excolis, ita amplecteris, ut nullam diem sine linea, id est lectione, tibi praeterire permittas. Quod ut melius commodiusque efficias, domi habes $\sigma\upsilon\mu\iota\omega\tau\omega$ Phalethum, hoc est, conuictus participem, Hieronymum Musarum alumnium, & sacrarum legum studiosum, Maeste igitur virtute ac nobilitate HERCVLES ornatissime, sic

itur ad astra, & viuentis posteritati nomen commendamus. Interea hoc nostrum qualecunque munusculum, eo grato animo accipe, quo & ego exhibeo, & equi bonique consulas. Nam etsi tibi aequa referre non possum, praeme tamen fero grati animi significationem. Vale: & quo vitae tenore ad gloriam & immortalitatem ire coepisti, perge.

MARS, BELLONA, HERCVLES, ALII.

MARS dictus, ut Varro scribit, ab eo, quod maribus in bello praestit: aut quod a Sabinis acceptus fuerit, ibi Mamers dictus. Mauors vero, ut ait Cicero, quod magna veritat: vel, ut Seruius notat, figurate dicitur, ut induperator pro imperator, ita Mauors pro eo qui est Mars. A Graecis vero $\alpha\rho\eta\varsigma$ vocatus est, ut Phurnutus prodidit, $\alpha\rho\eta\varsigma$ $\alpha\iota\alpha\iota\epsilon\phi\alpha\varsigma$, hoc est a tollendo, vel interficiendo. Sunt qui ab $\alpha\rho\eta\varsigma$, id est damno & nocimento, $\alpha\rho\eta\varsigma$ denominatum velint. Plato tamen, ut nostri quoque putant, $\alpha\rho\eta\varsigma$ $\alpha\rho\eta\varsigma$, id est a mare deriuauit, in Cratyllo. alij, quod nec Phurnutus tacet, $\alpha\rho\eta\varsigma$ $\alpha\rho\eta\varsigma$, $\delta\sigma\tau\iota\varsigma$ $\alpha\rho\mu\omega\phi\epsilon\iota$, id est, conuenire: vnde etiam Harmonie eius filia. Seditim & ex nostris quidam Martem ipsum ab $\alpha\rho\eta\varsigma$, M literam addendo, dictum putauerunt. Certè ab $\alpha\rho\eta\varsigma$ summum Athenienses de capite iudicium Areopagum, id est Martis pagum vocauerunt: & in eo iudices Areopagite; quod in eo iudicio primus Mars ipse fuerit iudicatus: ut Demosthenes in ea Oratione pluribus ostendit, quae $\kappa\alpha\tau'$ $\alpha\rho\iota\sigma\tau\iota\kappa\alpha\beta\omega\varsigma$ inscribitur. ait enim: In Areopago dei ipsi senserunt, illic potissimum caedis iudicia peragi debere. ita fama est, ibique iudices fuisse, Neptunus pro filio Halirrhotio aduersus Martem. id testantur duodecim dei iudices, qui inter Orestem & Furias illic sententiam dixerunt. haec Demosthenes. nec adeo diuersa Pausanias in Attica, a rprocratio, Plutarchus, alij, vana de Martis patria scriptores tradidere, de quibus sacrificijs quibus de rebus non alijs quam Arnobij verbis recensebo, qui in quarto contra Gentes ira scribit: Quis Spartanum inquit fuisse Martem? nonne Epicharmus, auctor vester? Quis in Thraciae finibus procreatum? non Sophocles Atticus, cunctis consentientibus theatris? Quis mensibus in Arcadia tribus & decem vincitum? non Melae fluminis filius? Quis ei canes a Caribus, quis a Scythijs asinos immolari? non principa liter cum caeteris Apollodorus? Quis dum genitalibus insultat alienis, haesisse in laqueis inuolutum? non commentarij vestri, non scenae? tantum Arnobius. Existimarunt praeterea veteres, Martem Iunonis filium solius, quae cum per vieta vagaretur, ex contactu & olfactu florum Martem conceperit: (si credere dignum est.) Alij ex Ioue & Enyo natum tradiderunt, id quod & Phurnutus tradit, & interpretatur. Homerus certè Iouem inducit lib. v Iliad. dicentem, Martem ipsum ex se & Iunone natum, cum a Diomede in ventre Mars vulneratus esset, & apud Iouem de Minerua & Diomede quereretur, & ab Hebe sorore lauaretur. Hoc autem vulnere exclamasse adeo Martem ait Homerus, quantum noue aut decem milia hominum in bello proclamarent. Quin etiam idem Homerus ipsum Martem ab Otho & Ephialte, Aloe filijs, valido ligatum nexu ex aere canit, XIII menses in vinculis fuisse: in quibus etiam forte perijisset, nisi Euryboea Mercurium monuisset, qui illum penes consumptum furto abstulit. Sed nos his missis, nostrum prosequamur institutum. Romani summo cultu Martem venerabantur, quod existimarent parentem ipsum fuisse Romuli. sacerdotibusque Salios illi attribuerunt, & carmina saliarum. ardentem vero eum effingebant, nunc in curru, nunc in equo, armatum cum hasta & flagello. tum illi etiam interdum gallum appingebant, ob militum videlicet vigilantiam: vel propter Alectryonis fabulam, Martis satellitis, in eam auem conuersi, ut in eius nominis festiuo libello Lucianus scribit. & Ausonius poeta vno penes versu attigit:

— Ter clara instantis Eoi,
Signa canit serus deprensio Marte satellites.

Isidorus Martem scribit nudo pectore effingi solere, quod quisque in bello sine cordis formidine obijcere se debeat. Acitani quoque gens Hispana, ut Macrobius tradit, Martis simulachrum radijs ornatum maxima religione celebrabant, Nescyn vocantes: vel ut alij legunt, Neton, vel Nicon. Sane & *νεκρον* Martem vocatum legimus, idque ex Empedocle docti quidam notant. Porro & illi antiquitas lupum dicitur, unde a Verg. & poetis Martius est lupus cognominatus. Hinc iocus est Plauti in Truculento, de ouib. patris diuenditis: Fuit, inquit, adepol Mars meo iratus patri, nam oues illius haud longe absunt a lupis. Thraces praeterea & Scythae Martem colebant, apud quos praecipua bellorum est exercitatio. Statius Papinius lib. VII. Theb. Palatium aedesque Martis apud Thracas finxit, ad quas mercurium mittit Iupiter, ut bellum excitet. hi Statij sunt versus:

*Hic steriles delubra notat Mauortia sylvas,
Horrescitque tuens, ubi mille furoribus illi
Cingitur aduerso domus immansueta sub Aemo,
Ferre compago laterum ferro arcta teruntur
Limina, ferratis incumbunt tecta columnis.
Leditur aduersum Phoebi iubar, ipsaque sedem
Lux timet, & durus contristat sidera fulgor,
Digna loco statio, primis salit impetus amens
E foribus, caecumque nephas, iraque rubentes,
Exanguisque metus, occultisque ensibus astant
Insidia, geminumque tenens Discordia ferrum:
Innumeris strepit aula minis, tristissima virtus
Stat medio, lateoque Furor, vultuque cruento
Mors armata sedet: bellorum solus in arcis
Sanguis, & incensis qui raptus ab Urbibus ionis,
Terrarum exuuiæ circum, & fastigia templi
Capta insignibant gentes, calataque ferro
Fragmina portarum, bellatricisque carinae,
Et vacui currus, protritaque curribus ora.
Poena etiam, Gemitusque adeo, vis omnis, & omne
Vulnus ubique ipsum, sed non vsquam ore remisso
Cernere erat, talem diuina Mulcifer arte
Ediderat, nondum radijs monstratus adulter
Foeda catenato luerat connubia lecto.*

hucusque Statius. Sed enim Homerus duos Marti equos attribuit, *δαιμονας* & *φοβους*, id quod & testantur grammatici dicti verò ab eorum timore ac pauore. Quintus tamen Calaber in Paralipom. ab Homero in lib. VIII, quatuor nomina, natos ex Borea & Erinny, qui naribus ignem efflarent. nomina hæc sunt, Aethon, Phlogius, Combos, & Phobos. Porro & deo Marti veterum quidam canes immolabant, propter eius animalis audaciam. alij asinos, propter bellicum clamorem, vociferationemque: quod Phurnutus scribit. quinimò & vultur auis huic deo dicata putabatur, quod cadauera seceretur, & belli prænuncia sit. Illud certe ridiculum, quod Herodotus scribit in quarto, Scythas Martis simulachrum statuisse Acinacem, hoc est ensem, qua de re in calce primi Syntagmatis egi. Libet verò & Ammiani Marcel. verba ex XXXI. lib. Hist. hic ascribere, de Scythis agentis: Nec templum, inquit, apud eos visitur, aut delubrum, ne tugurium quidem culmo tectum cerni vsquam potest, sed gladius barbarico ritu humi figitur nudus, eumque ut Martem regionum quas circumeunt, præfulem verecundius colunt. Sane Mars pro bello sæpe sumitur non modò a poetis, sed & cæteris scriptoribus: ut cum scriptum legimus, incerto dubiove Marte pugnatum esse.

Quinimò

Quinimò & pro ingenio & naturæ vi capitur: ut cum dicitur, suo Marte, & nostro Marte. M. Cicero: Hanc igitur partem relictam explebimus, nullis administris, sed ut dicitur, Marte nostro. Idem: Rex ipse sua sponte, nullis commentarijs Cæsaris, simulatque audiuit eius interitum, suo Marte res suas recuperauit. Caius Iureconf. Ne liceat potentioribus, iudiciaria lites potius suo Marte decurrerent. Item de iudicijs, Quo minus lis suo Marte decurrat. Pyrois Martis stella nuncupata est, ut ostendit M. Cicero de Nat. deor. Hyginus, Apuleius, Martianus, alij, quòd ignita sit & ardens.

Communis deus Mars appellatus est non modò Latinis, sed & Græcis, qui dicunt *ἀρης κοινός*. & Homerus, *Ζηὸς κοινός*. M. Cic. quoque sæpe Martem communem, nonnunquam & deum communem vocauit, ut Philip. XI. Sed ut concedam incertos exitus esse belli, Martem communem, tamen pro libertate vite periculo decernendum. Lilius quoque cum inquit: Tum tuas vires, tum verò fortunæ, Martemque belli communem propone animo. Idem nec semel alibi, cæterique scriptores in panegyricis. Sane Seruius in octauo Aeneid. a Verg. dictum ait Herculem communem deum, quia Argiuis esset, & Græcos & Troianos de vno sanguinis fonte descendere: aut communis deus dicitur, vtriusque naturæ medius, id est inter mortalitatem & diuinitatem. Sunt enim numina quædam tantum cœlestia, aliqua tantum terrestria, aliqua media, quos Apuleius deos mediocimos vocat. alij communem deum ideo dictum volunt, quia secundum pontificalem ritum idem est Hercules, qui & Mars. nam & stellam vnam habere dicuntur, & nouimus Martem communem dici. Sic Cicero, Martem deum communem: & Verg. dat Salios Herculi, quos Martis esse dubium non est, quod & notat Macrobius. Porro idem etiam Seruius libro vndecimo Aeneid. super ea verba:

In medios focos, & dis communibus aras.

Dei, inquit, communes sunt, ut alij dicunt, Mars, Bellona, Victoria, quòd in bello vtrique parti possunt fauere. Ut autem altioris scientiæ hominibus placet, dei communes sunt, qui *ἀζωνοι* dicuntur, id est, qui cœli certas non habent partes, sed generaliter a cunctis coluntur: ubique enim eos esse manifestum est. ut Mater deum dicitur, quòd cum omnibus eius communis est possessio. Alij communes deos volunt, Solem, Lunam, Plutonem, Martem: hi enim apud omnes inveniuntur, & sunt in omnibus terris. Hæc ferè Seruius. hinc non mirum tibi videri debet, si & Euripides Plutonem vocauit communem deum, cum agit de sepultura Argiuorum apud Thebas, in tragœdia Supplicum. Et Mercurius etiam communis deus vocatus est, ut est videre apud Aristot. in II Rhet. ad Theodectem: *μόνος ἢ καλεῖται κοινός ὄρμης*. Meminit & in votis Lucianus.

Pater etiam Mars in primis a Latinis & Romanis vocatus est, præter id quòd Romuli pater fuerit, sed etiam quòd dei ipsi hoc patris nomine vocarentur, ut in Iupitre. i. Ioue patre vidimus. nam ut ait Gellius, quod est in elisis, aut immutatiss quibusdam literis, Iupiter, id plenum atque integrum est Iouis pater: sic & Neptunus pater conuictè dictus, & Saturnus pater, & Janus pater, & Mars pater: hoc enim est Marspiter. nam ita Marspiter dicimus, ut Diespiter, sic & Iupiter.

Gradius & Quirinus apud Latinos duo præcipua Martis nomina fuerunt: hoc quidem, dum tranquillus mitisque esset: illud, dum in armis sæuus. hinc etiam Romanos Martis duo præcipue templa habuisse legimus, alterum quidem, hoc est Quirini, intra urbem, ad tranquillitatem custodiendam, & urbis custodiam: alterum verò in via Appia, extra urbem, prope portam quasi bellatoris, id est Gradiui, ad arcendos hostes. ergo Gradius, ut Festus scribit, Mars appellatus fuit, a gradiendo in bella vltro citroque: siue a vibratione hastæ, quod Græci dicunt *κραιδαινον*, ἢ κραιδόνειον. vel ut alij dicunt, quia gramine sit ortus: quod interpretantur, quia corona graminea in re militari maximæ est honorationis. hæc Festus. Sane quod Pompeius ait, quia gramine sit ortus: eruditi quidam in fabulam

referunt, quam breuiter antè attigimus, quod Mars ex Iunone natus sit ex florum contactu. Sunt alij qui Graduum non Latinum, nec Græcum esse putant, sed Geticum vel Thracium vocabulum, quo bellicosus & fortis significetur. Graduius primam habet indifferentem: longam Vergilius, breuem Ausonius protulit. Vt,

Graduumq; patrem Geticis qui praesidet aruis, &c.

Quirinus autem Mars à Sabinis nuncupatus, à Quiri hasta, qua hic deus vti existimabatur.

Mamers Mars lingua Oschorum dictus est, vt Festus scribit: à Sabinis, ait Varro. à Mamerte, Mamerci, vel vt alij legunt, Mamerti, potius prænomen, quasi Martius, & Mamertini in Sicilia. lege Festum. Hesy chius μάμπερβας vocat Martē. Porrò Mamercus prænomen Aemiliae familiae fuisse legimus, de quo Carol. Sigonius ex Plutarcho in Numa, & Paulo Aemilio sic ait: Mamercus fuit Pythagoræ filius, à quo Numa Pompilius rex filium Mamercum nominauit, qui auctor & princeps gentis Aemiliae fuit. Meminit & Val. Maximus, de prænominibus: si modò Valerij libellus ille est, & non potius Iulij Paridis.

Syluestrem deum Martem vocatum legimus, cui M. Cato de Re rust. aliquando rem sacram facit. vt cum ager lustrandus est, & solitaurilia celebrat, ita precatur: Mars pater te precor quæsoq; vti si es volens, propitius mihi, domo familieque meæ: cuius rei ergo agrum, terram, fundumq; meum solitaurilia circumagi iussi. & paulò post: Mars pater, eiusdem rei ergo maeste hisce soli lactentibus taurilib. esto. & item mox etiã, hisdem verbis. Sed & idem scriptor, cum votum probobus facit, ita scribit: Marti Syluano in sylua interdus in capita singula bouum votum facito.

Salisubfulus Mars ab antiquis Latinis dictus est à saliendo, subsultandòq; in bello scilicet: vnde & Salij. meminit Pacuuius apud Non. Marcel. Hinc illud Catulli à doctis aliquibus sic legitur:

In quo vel Salisubfuli sacra suscipiantur.

Videtur verò cognomen desumptum ab Homero, qui eundem deum δῆμοπεδόνδμοας vocauit, quem quidam interpretantur inconstantem, vt qui modò ad hunc, modò ad illum vertatur, deusq; & sit & habeatur communis, vt dictum est.

Cæcus Mars vocatus est, Verg. secundo Aeneid. Et cæco Marte resistunt: vel, inquit Seruius, epitheton est Martis, vel quoniam cæca nocte prælium gerebatur.

Θούριος ἄρης, Thurius Mars ab Homero appellat⁹, ab assultu citato. Θούριος enim est, cum impetu insilire. vnde hippothoros cantus, ad incitandos equos ad initū quod in Poetis docuimus. Videtur & Suidas ex Aristophane Θούριος Martem appellare, eadem ratione.

Marmessus Mars apud Lycophronē legimus, de quo interpres: Romana, inquit, lingua Barbaris ait, non cōtentus, alijs etiã Romanē scribit. Cælius Rhod. 40 Romani, inquit, Bellaces Marmessos dicunt, sicuti memorat vel Diodorus, vel Dion: neq; enim succurrit nunc ad fidem (ait ille) auctoritas.

Enyalius deus Mars dictus, ab Enyo deriuatum, id est à Bellona vel sorore vel matre, nomen, quo Græci Latiniq; vtuntur. Enyalium quidem, ait Macrob. inter Martis propria nomina. Item Plut. de Tranquillitate. Enyalium, inquit Dionys. Alicarn. Sabini, & ab eis descendentes Romani, Quirinum vocant, nequaquam certum habentes, Marsne sit ille, an alius quidam, similes cum Marte honores habens. alij enim de vno deo bellicorum certaminum duce, vtraq; putant dici nomina: alij autem duobus ea diuis bellicis imposita, &c. Enyalium scribit Paus. Lacedæmonij vincitum pedicis ea ratione statuebant, ne quò ab eis recederet: vt i⁹ ἀπὸ θούριος νίκην, hoc est sine alis victoriã, Athenienses, ne posset euolare. De Enyo, in Bellona locuti sumus. At verò ἐνάλιος δæmon marinus à Græcis dicitur, vt vel Suidas testatur.

Vltor

Vltor Mars Romæ cultus, cuius templum Cæsar Aug. bello Philippiensi pro paterna vltione suscepto vouerat. auct. Suet. alij. Martial.

Vltoris primam Martis in æde sedet. Ouid. in Fast.

Templa ferēs, & me victore vocaberis Vltor:

Vouerat, & fuso latus ab hoste redit.

Hinc & cū recepisset à Parthis signa, Bisultor vocatus, à duplici victoriã, quod ibidem idem poeta ostendit:

Rite deo templumq; datum, nomenq; Bisultor,

Emeritus voti debita soluit honor.

10 Dion in histor. libro LIII. scribit, Augustum Martis Vltoris construxisse in Capitolio templum, in quo signa & vexilla reponerentur, vt opima spolia Iouis Feretrio.

Tyrānus Mars proverbio dicebatur antiquitus, vt Hesy chius & Suidas tradunt, de ijs qui impotentes sunt, & supra modum elati atq; indomiti. vnde etiam rex Maurors: hoc est ἄρης βασιλεύς, vel vt Orpheus in eius hymno, ἄρως ἄναξ: sumptū, vt Zenobius putat, à Timotheo Atheniensium imperatore, qui Rempub. contra Persas & Asianos tutatus est. Vide Erasmus. Sed & Homerus in hymno illum ita inuocat, ἀνπιβίοσι τυράννε, id est Violentis tyranne.

Aphneus Mars, hoc est ἀφνης ἄρης cognominat⁹ est in Arcadiæ mōte Cresio:

20 inde verò denominationem sortitus, vt Tegeatæ memorant, quod cum Aëropem Cephei filiam Mars compressisset, ipsa ex partu interiit: nihilo tamē minus infans defunctæ matri inhærebat, & copiose manans ex maternis mammis lac vtcunq; exugebat, quod ex Martis cultu fiebat. qua ex re Mars Aphneus, id est diues cognominatus fuit: & puer Aeropus à matre nuncupatus. auctor Paus. in Arcad.

Theritas Mars, hoc est θηρίτιος ἐνάλιος, cognominatus à Thero, quæ Martis nutrix fuisse dicitur. Ex Colchis autem Castor & Pollux huius dei simulachrum deuexere. hæc vetustior opinio, quam non secutus est Paus. ipse enim existimare videtur, ita denominatum, sicuti hominem militarem ac bellacem dicimus, 30 non mitem ac clemētem magis quàm θῆρ, id est fera sit. quo pacto & Homerus Achillem leoni confert, & item alios feris alijs. Theritā Enyalium ait Hesy chius à Laconibus vocari.

Gynæcothoëan, hoc est γυναικόθειαν Tegeatæ Martem in Arcadia erexerunt foro in medio: ea causa, quod Marpeffa mulier vidua Tegeatis, cum mulierib. reliquis contra Lacedæmonios duce Charillo processere, & insidijs structis, opem viris ferentibus, Lacedæmonios vicerunt, eorumq; duce cepere. hinc ob victoriã Marti deo rem sacram seorsum à viris fecerunt, & deo Epinicia obtulere: quinimo nec de sacrificatis carnibus viros impertiuere, statuamque deo in fori medio erexerunt, quem ideo γυναικόθειαν vocarunt, auctor Paus. in Arcad.

40 Hesus Mars putatur à plerisq;. Lucanus in primo,

Horrénq; feris altaribus Hesus.

Laetantius in primo: Galli Hesium atq; Theutatem humano cruore placabant. M. Cicero in III. de Nat. deor. Qui si deus est, & Orpheus & Hesus dei sunt. hūc tamen ego locum emendauit, vt in Mercurio scripsimus, Rhesum.

Odrylius etiã, & Geticus, & Thracius Mars, à populis notissimis, feris & bellicosis, cognominatus est. vt illud est,

Bella horrida Martis Odrysi. Et illud,

Geticum moderatur Apolline Martem.

Apud Gerōthras in Laconia Martis delubrum est, & lucus. Sacra ibi faciunt 50 anniuersaria, quibus interesse foeminis est interdictum, vt scribit Paus.

Bellipotens quoq; à nostris Mars dictus est, quod bello polleat: & Belliger, quod gerat bella: & Armiger, quod ferat arma. quin & Orph. ὄπλοχαρής, hoc est qui armis lætetur. Armipotens etiam dictus: Ausonius,

C 4

Quiq; truces belli motus ciet armipotens Mars.

Corythaix Mars ab Homero dicitur, hoc est galeam quatiens: sicut & galeam ornatam habens, κορυθαίολος appellatus est.

ἄλτος Mars etiam dicitur, quasi perniciosus, & ὀλιτηρ, & grauis, conturbatorq;, quod notat Hesychius: licet hæc vox interdum contraria significet, hoc est mollem, & sanum, & integrum.

Sunt verò & alia permulta huius dei cognomina, seu epitheta, tum Græca tum Latina, apud poetas: quorum nonnulla breuiter hic collecta subscribam, ex Homero in primis, & Orphei hymno, alijsq;. ὀμβρομόθυμος ἄρης, qui & ὀβριμόθυμος, nam & ὀβριμος, & ὀμβριμος vocatur, hoc est magnanimus & potens. 10

αἰμοχαρής, hoc est sanguinarius, qui sanguine gaudet: Homerus. & vt canit Orpheus in hymno, αἶματι αἰδοφόνω χαίρω, id est, sanguine viricida gaudens. hinc et Vergilius lib. XII Aeneid.

Qualis apud gelidi cum flumina concitus Hebræi

Sanguineus Mauors clypeo increpat, &c.

χαλκίασπις ἄρης à Pindaro dicitur, quod æreum scutum gerat: ab Homero verò in hymno φέρων, quasi nos scutiferum dicamus. Idē & χαλκοκρηστώ dixit, id est ære armatum.

β, i particula est intentiua, & auget plerumq; in malam partem: vnde βήπιος, late sonans, Mars dicitur, vt in Apollonium Rhod. grammatici norant. hinc & βρισάρεματ' ἄρης ab Homero, quod curru perstrepat, videlicet in bello. notissimum enim, veteres in bellis curribus esse vsos etiam falcatis. vnde & Pindarus χρυσόμαχος dixit, id est aureum currum habentem Martem, in Pyth. quopiam hymno.

χρυσόπληξ ἄρης, Homero Mars vocatur, aureum flagellum habēs: sed rectius videtur auream galeam. πῆληξ enim galea est.

βροτοκτοῖος, καὶ μισαφόνος ἄρης cognominatus, hoc est, mortalium interemptor & homicida, & vt interpretatur Macrob. hominum necator. Cyrillus in quarto cōtra Iulianum Cæs. & Phurnutus, qui & hæc etiā addit, ἀλαλιξίος καὶ βριπίος, vel vt aliqui legunt, μῶπιος à voce & strepitu, quo pugnantes in prælio vtuntur. 30 vnde & Marti quidam alinum iugulant, eadem ratione vociferandi. Orpheus etiam in hymno βροκτόνος, id est homicidam eadem ratione dixit, sicuti duo priora. Homerus in Iliad. quo loco Miueruam inducit, quæ manu Martem apprehendens, θέρουσ' ἄρα, id est impetuosum Martem inquit: ἄρα βροτοκτοῖος, μισαφόνος, τειχιοπλήτης, quod & alibi repetit. & ab utroq; τειχιοπλήτης, hoc est murorū qualifor & impulsor cognominat'. item quod nec vinci nec domari possit, ἀδάμαστος: à manuum viribus, κορπερόχρη: et magno robore, μεγαδύνης & ὑπέρμεγένης: quod hasta polleat, δορυαφής.

ἐνότρηος ἄρης ab Hesiodo in Theog. vocatus, hoc est pellibus indutus, vel pelliculus. ἐνότρηος grammatici scribunt ἐνύρσαι φορέων. 40

Postquam de Marte & Martis cognominibus pleraq; diximus. nec eius vxorē silentio prætermitemus. Nerio, seu Neriene, Martis coniunx dicta est. Plautus in Truculento: Mars peregrè adueniens salutatur Nerienem vxorem suam. Meminit & Martianus. Dictam Nerienem opinantur eruditi, quod lingua Sabina virtus ac fortitudo ea voce significetur. vnde & Claudia familia Neronis nomen desumpsit. In comprecationibus deorum immortalium, quæ ritu Romano fiebant, & Nerio & Neriene inuocabatur. Huius etiam deæ Licinius Imbrix mentionem fecit, in Neæra fabula, hoc versu:

Nolo ego Neæram te vocent, sed Neriennem.

Item Ennius libro primo Annalium. Gellius libro XIII noct. Atticarum, disputat an Nerio, an Neriene dicendum. Citat illud Varronis ex satyra Menippea, σκριαμοχία, vel κριομοχία, id est ex vmbra tili, vel arietum pugna: Neriene, Minerua, 50
Fortuna

Fortuna, ac Ceres. Item ex III. Cn. Gellij Annal. illud, Herfilam, cum apud T. Tatium verba faceret, pacemq; oraret, ita precatam esse: Neria Martis te obsecro pacem dare, vt liceat nuptijs proprijs & prosperis vt, quod de tui coniugis consilio contigit: & cætera, quæ multa disputat, de syllaba & deriuatione. Martianus verò ita in primo: Certumq; esse Gradiū Nerienis Neringe coniugis amore toreri. Porphyrio quoq; Pompo. in Comment. in Horatium: Maio, inquit, mense & item Martio religio est nubere, quod in hoc mense de nuptijs habitū fuit certamen, & à Minerua Mars victus est, & obtenta virginitate Minerua Nerine vel Neriene potius est appellata. hæc ferè ille.

BELLONA, ENYO.

Bellona, quæ & ab antiquis Duellona, vt duellum bellum, dicebatur, soror, fuit & vxor Martis, vt ait Augustinus in Ciuit. dei. Suidas vxorē, & Placidus Lactantius: Claudianus poetā, sororem. Alij ex Enyo & Ioue Martem natum tradunt, vt in Marte traditum est. Dea hæc fuisse dicitur belli, quæ Marti in bella eunti currū & equos pararet, vt à Statio in Theb. canitur. Sanè Hyginus in fabulis, Bellonam inuenisse acum his verbis prodit: Bellone prima acū reperit, quæ græcè Belone appellatur: hoc est, βελόνη, &c.

Enyo verò à Græcis dicta est. Idem Statius:

Tu Martia testis Enyo.

Et Martial. in secundo de Othonis morte:

Cum dubitaret adhuc belli ciuili Enyo. Idem poeta alibi:

Nec te decipiat ratibus naualis Enyo.

Scribit Phurnutus de Enyo, quod eam aliqui matrē, alij vt filiam, pleriq; vt Martis nutricem dixerunt: in nullo differentes tamen. nam, inquit, Enyo quasi immittēs, vel addens animum & virtutem pugnantibus, id est ενιδου: vel κατ' εὐφημισμῶν quod ne utiquam εν ης καὶ ὑδιφης, id est æqua & mitis sit. Lycophronis interpretatur Enyo epithetō fuisse Iunonis: alibi tamen Gorgonum sororem. Hesiodus etiam in Theog. Phorcynos & Cetō filiam prodidit, Græarum sororem, cæterarumq; Phorcynidum: quod & interpretatur. Paus. ex carmine Homeri putat, Enyo vnā cum Pallade dea bellis præesse, & bella ipsa curare. dicta quasi ενιδου, ab immittendo videlicet furorem, roburq; pugnantibus: vel quod parum clemēs sit. hinc & Enyalius Mars dicitur. & vt quidam interpretati sunt, ενιοῦς υἱός, id est Enyus filium. de Bellona verò Statius in Achilleide,

Eccenouam Priamo facibus de puppe leuatis,

Fert Bellona nurum.

Idem in secundo Thebaid.

Nec magis ardentis Mauors, hastataq; pugna

Impulerit Bellona tubas. 40

Huius deæ sacerdotes, Acron in Horatij comment. appellat Bellonarios. hi se ipsi cultris feriebant, & proprio sanguine numen placabant, furentesq; vaticinabantur: qua de re Tertullianus Septimius in Apologet. Longius, inquit, excurro, hodie istic Bellonæ sacratu sanguis de femore proficisso in palmulam exceptus, & suis datus signatis. Lactantius in primo Diu. inst. Alia, ait, sacra Virtutis, quam eandem Bellonam vocant, in quibus ipsi sacerdotes non alieno, sed suo cruore sacrificant. sectis namq; humeris, & vtraq; manu districtos tenentes gladios currunt, & efferuntur, & insaniunt. Tibullus sacra hæc ita describit:

*Hæc vbi Bellonæ motu est agitata, nec acrem
Flammam, non amens verbera torta timet.
Ipsa bipenne suos cædit violenta lacertos,
Sanguineq; effuso spargit inepta deam.* 50

HISTORIAE DEORVM

310

*Statq; latus præfixa veru, stat faucia pectus,
Et canit euentus, quos dea magna mouet.*

Scribit & alia pleraq; Apuleius de his fanaticis. Iuuenalis:

Sed vt fanaticus, æstro

Percussus Bellona tuo diuinat, & ingens

Omen habet. Horatius in primo Serm.

Hunc circumtonuit gaudens Bellona cruentis.

Lucanus in primo:

—Tum quos seclis Bellona lacertis

Sæua mouet, cecinere deos, etc.

Fingebatur furens dea flagello pugnas concire, eodem ita canente Lucano in septimo:

Sanguineum veluti quatiens Bellona flagellum.

nunc cum face, nunc tuba bellicum canere. Romæ vicus Bellonæ fuit in alta semita, hoc est, in sexta vrbis regione, vt P. victor scribit. Bellonæ verò templum in nona regione ante portam Carmentalem fuisse, idem est auctor: & ante templum columella fuit, quæ bellica dicebatur, super quam hastam iaciebant bellum indicturi, vt scribit Festus. Non procul verò fuit à circo maximo. Ouidius in Fastis:

Hinc solet hasta manu belli prænuncia mitti,

In regem & gentes cum placet arma capi. Appius Claudius auctor fuisse dicitur huiusce ædis condendæ. quod & Ouid. ostendit, canens:

Hac sacrata die Thusco Bellona duello

Dicitur, & Latio prospera semper adesq;

Appius est auctor, Pyrrho qui pace negata

Multum animo vidit, lumine cæcus erat.

Bellonæ ædem inter Martis & Apollinis quidam statuunt. nam & extra vrbē victruius huius deæ ædem construendam præcipit: quod alibi latius dicā. Dabatur etiam senatus apud ædem Bellonæ, plerumq; è bello redeuntib. ducibus, & legatis extèrarum gentium: quod ex historijs facile colligitur, & in primis Liuianis, vt in v. Dec. M. inquit, Pomp. Cos. Romam redijt, senatusq; extemplo ad ædem Bellonæ vocatus. Ma quidem Bellona à Carmanis vocabatur, in Antilabano: vt Strabo in xij. libr. scribit: vt verò Stephanus, à Lydis hoc nomine Ma Rhea nuncupabatur, vt in Rhea clarius prodidimus.

Thressa virago ab Aufonio appellata est Enyo, vbi de Gratiano Imperatore agitur:

Bella, inquit, horrida Martis

Odrysij, Thressaq; viraginis arma retrahat.

Quare his cognominibus Mars & Enyo dicti sint, in Marte prodidi, quod scilicet Thraciæ populi semper bellaces fuerint.

VICTORIA.

Victoriam nos in Martis Syntagmate adiūximus ea ratione, quòd Martem victoria, vt ait Seruius in 12 Aeneid. comitatur, eo loci, quo per hypallagē vult à vergilio dictum:

Sin nostrum annuerit nobis victoria Martem, id est: Mars victoriam annuerit.

Victoria latine, *vixn* græcè, pro dea culta fuit, quam Hesiodus in Theog. Stygis & Pallantis filiam cecinit. Vnde mirum est, aliquos Acherontis illam potius, quam Pallantis filiam dixisse. Scribit Phurnutus, Victoriam *πάρις*, id est affricem Mineruæ datam, quæ & in bello contra Gigantes opē tulit. Sunt qui tradant, paruulā adhuc Miuernam ab Ioue nutriendā traditā Pallanti Lycaonis filio,

SYNTAGMA X.

311

lio, qui eam cum filia educauit: filiam adultam Minerua in deorum numerum retulit. & *vixn*, id est Victoriam appellauit: se verò ab educatore Pallada dici voluit, vt Dionysius primo Hist. lib. scribit: licet diuersa alibi tradiderim. Colebatur hæc ab antiquis dea, vt pluribus in locis Pausanias ostendit, & in primis in Attica. Romæ quoq; ædícula fuit Virginis Victoriam, prope ædem Victoriam, vt Liuius scribit P. Victor in octaua regione: Fori Romani ædes, inquit, Victoriam, cum alia ædícula Victoriam Virginis, D. D. à Portio Catone seniore fuit. & ædes prope ædículam, quam L. Posthumius edilis curulis ex mulctaticia pecunia faciendam curauit. Cos. verò cum M. Attilio Regulo bello Samnitico dedicauit vt in x. ab vrbe cond. ait T. Liuius: qui & in octauo libr. de secundo bello Pun. victoriæ templum etiam in Palatio fuisse ostendit. In victoriæ templum Matrem deum ex Pessiuunte Phrygiæ oppido aduectam, delatam fuisse legimus, donec ædes illi preciosis statuis & columnis, ceterisque ornamentis Romani construxere, in cuius dedicatione ædis Megalesia celebrata, Liuius, Cicero, alij sunt auctores. Dionysius autem Alicarn. victoriæ templum ab ipsis constructum fuisse Arcadibus in colle Auentino lib. Antiq. primo prodidit L. Sylla bellis ciuilibus victor deæ victoriæ ludos instituit, quod M. Cicero & Ascon. Pædian. in Verrem scribunt. Ita verò ab antiquis Victoriam effingebatur, vt in nummis antiquis & marmoribus cernere datur: alata, volans, coronant vel palmā proferens.

Sic eam suo carmine pingit Prudentius irridens:

*Vincendi queris dominam? sua dextera cuiq; est,
Et Deus omnipotens, non pexo crine virago,
Non nudo suspensa pede, strophioq; recincta,
Nec tumidas fluitante sinu vestita papillas.*

Claudianus quoque de laudibus

Stiliconis:

*Ipsa duci sacras Victoria panderet alas,
Et palma viridi gaudens, & amicta trophæis,
Custos imperij virgo, quæ sola mederis
Vulneribus, nullumq; doces sentire laborem:*

& reliqua.

Victoriæ statuā in Germania scribit Dion. lib. LVI. quæ vergebat ad hostes subito versam esse versus Italiam. Talem in Iunonis templo in Olympia positā, describit Pausanias. Sed cum suis sacris literis Aegyptij victoriam pingerent, aquilam formabant, quoniam ea auis ceteras aues superare solet. Porro & eadem à Romanis in primis interdum cum lauro fingebatur: immò & laurus ipsa, vt palma, interdum victoriam apud scriptores significat. vnde & litera laureata dicta, quæ victoriam significat: ita & fasces laureati, id quod colligimus cum ex historijs, tum etiam ex Plinio. hinc & laureola corolla, vel etiam Christianis scriptoribus dicta. Marcus Cicero in secundo Epist. ad Cælium: Velles enim, ait, tantummodo vt haberem negotij, quod esset ad laureolam satis. Idem ad Atticū lib. 5. Bibulus in Amano cœpit Laureolam in mustaceo quærere. quæ dicendi figura videtur prouerbij vice prolata. id quod, vt rectè obseruauit Erasmus, sic meo iudicio non rectè exposuit. non enim de re parua dixisset Cicero, quoniam & se cum Bibulo taxasset, qui in Amano monte castra duxisset. Quin illud potius intelligi volebat, quòd gloriam quæreret ex re iam confecta. Nam mustaceum ita à Catone in re rustica paratur, vt lauri folia confecto mustaceo supponantur: & ideo qui laurum quærunt in mustaceo, quærunt ex eo, quod ei sub tus est, quasi dicat, ex reliquijs belli à Cicerone in Amano monte confecti, Bibulum triumphum quærere. Historia est notissima ex Familiaribus epistolis, ad Senatum & Catonem. Cum essem hæc nostra editurus, allata mihi sunt Epistolicæ Cælij quæstiones, quas ille Thomæ Calcagnino scripsit, in quibus de hoc Ciceronis loco eadem ferme, quæ ego prodidi, annotauerat. Sed nos iam ad Victoriam cognomina transeamus.

Victoriam

Victoriam Orpheus ad musæum ἠδὲ νῆπιον vocauit, quod scilicet suauis sit sermo, qui de victoria affertur.

ἠδὲ νῆπιον *νικτω* Homerus nuncupauit, hoc est, vtroq; inclinantem. est enim dubia victoria. M eminit & Hesy chius post alios. Lucianus in dialogo Philopatris, plura. hinc Homerus idem alibi, ἀμφήριος *νικτω* etiam vocat. i. dubiam & incertam victoriam. Dicitur & eadē ratione ἐπιθελὴν & ἐπὶ ῥέεω. Trimatius, antiquus poeta latinus, & Ausonius Gallus, præpetem Victoriam dixerunt.

Dum dat vincenti præpes Victoria palmam. Trimatius. Ausonius:

Tu quoq; ab acrio, præpes Victoria lapsu.

ita etiam Drepanus, in panegyrico ad Theodosium. Alij eadem ratione Volucrum dixerē.

Palmaris Victoria videtur cognominari ab Apuleio, libro secundo de Asino, Atria, inquit, longē pulcherrima, columnis quadrifariam per singulos angulos stantibus, attollebant statuas Palmaris deæ. Cic. primo de Nat. deorum: Sed illa Palmaris quidem, quod qui non modò natum mundum introduxerit, sed etiam manu penē factum.

Vitulam deam, Victoriam dici Piso putauit. cuius rei hoc argumentum protulit, quod postridie nonas Iulias re bene gesta, cum pridie populus à Thuscis in fugam versus esset, vnde Populifugia dicta sunt, post Victoriam certis sacrificijs fiebat vitulatio. quidam interpretati sunt, quod potens esset vitæ tolerandæ. hinc illi pro frugibus sacra fiebant: quod obseruat Macrobius. Hyllus in lib. de Deis, Vitulam deam ait, quæ lætitiæ præesset: vnde etiam Vitulatio, & vitulari. Varro in lib. Rerum diuinarū ait, quod pont. in sacris quibusdam vitulari soleat, quod græci ποιωνίζας vocant. Titius verò vitulari interpretatus est, voce lætari. quidam de hac dea Vergil. intellexisse volunt, cum cecinit:

Cum faciam vitula pro frugibus, ipse venito.

Vacuna quoque Victoria à Sabinis appellata, vt Varro in primo Rerum diuinarum ait: & ea maximè eos gaudere, qui sapientia vincunt. Hinc puto illud est Ausonij:

*Quas si solueris o poeta nugas,
Totam trado tibi simul Vacunam.*

Varia sunt de hac dea apud scriptores sententiæ, quas licet in nostro de Annis, mensibus & ceteris attulerim, hic tamen etiam repetēdas duxi. Vacuna dea credita fuit, quæ vacantibus & otiosis præesse putabatur: cui, à laboribus cum vacarent agricolæ, post perceptos fructus & agrorum cultus, per hyemem sacra faciebant. Ouid. sexto Fast.

*Nam quoq; cum sunt Antiquæ sacra Vacuna,
Ante Vacunales, stantq; sedentq; focos.*

Sacra hæc Vacunalia dicebantur, quæ decembri mensi agebantur. meminit & Horatius huius, vt vetustę deæ, in Epistolis:

Hæc ego dictabam post templum putre Vacuna. quo loco Porphyrio ait: Vacuna apud Sabinos plurimum colitur dea, quæ est sub incerta specie formata. quidam Mineruam, alij Dianam putauerunt: nonnulli & Cererem esse dixerunt, sed Varro Victoriam. hæc ferme ille. Virgo Victoria à Romanis culta, à Portio Catone posita, vt supra dixi.

Cœlogena Victoria etiam dicta, teste Varrone de Ling. lat. his verbis: Victoria ab eo quod superati vincuntur. vtrique testis poësis, quod & Victoria & Venus dicitur Cœlogena. Tellus enim, quod prima vincita cœlo, Victoria ex eo: & ideo hæc cum corona & palma, quod corona vinculum capitis, & ipsa à vincitura dicitur. Hæc Varro. Idem primo Rerum diuinarum, Vacunam deam Victoriam existimauit: & ea maximè eos gaudere, qui sapientia vincunt. idem & Porphyrio, vt modò est dictum.

ἀπὸ τοῦ

ἀπὸ τοῦ *νικτω*, etiam, id est sine alis, & implumis ab Atheniensibus formabatur, vt est apud Paus. in Attica, cuius & statuam ascribit. Idem in Lacon. ait, Victoriam ideo ἀπὸ τοῦ *νικτω*, id est implumen eos statuisse, ne videlicet ex Athenis euolaret. Ita & Lacædemonij Martem catenatum habebant, ne à se scilicet abscederet. scribit Heliodorus, ἀπὸ τοῦ *νικτω* dextera malum punicum, sinistra Galeam tenere. Considerandum tamen, ἀπὸ τοῦ *νικτω* apud Græcos non implumem modò significare, sed etiam præpetem, & celerem, quod apud Homerum & Aeschinum notam. Nec hoc Hesy chium latuit. videtur tamen prior sententia hoc loco Victoriam cōuenire. Appellata etiam fuit Victoria, id est *νικτω*, Minerua, vt dictum est supra.

10 Naphthe demum ab Aegyptijs Victoria dicebatur, vt Plutarchus docet. repute quæ in Venere diximus.

Incruenta etiam Victoria cognominata, cum ab alijs scriptoribus, tum à Liuiō, in secundo ab Vrbe condita. Item alibi, nec semel. sic etiam non incruenta & cruenta dicta.

HERCVLES.

Herculis vitam iuuenis admodum composueram, quam adultus non editurus eram. Tunc enim, quæ me ad scribendum causæ impulerant, eæ duorum charissimorum & illustrium amicorum acerbo & immaturo interitu cessauerunt: in quorum gratiam, id quicquid est laboris subiueram. Verum inter tot meas, non dico exantlatas ærumnas, sed in ipso earum euripo naufragus, & cōpulsus, cum me Ferrariam quasi in portū recepissem, à Cœlio Calcagnino, viro doctis, & mihi singulari benevolentia à primis vsq; pueritiæ annis iunctissimo, itēq; à Mustio August. à quib. multis sum beneficijs affectus, persuasus, vt scilicet Herculi Il. nostro Principi aliquo me argumento insinuarem, hanc illi Herculis vitam vt mitterem, effecere: ex qua eius dei cognomina, vt plurimum eduxi, quibusdam duntaxat additis. Quare si parciōr ero in eis recensendis, te ad eam legendā pro uoco. Principiō igitur, variae fuerunt de Hercule opiniones. Quidam plures hoc nomine fuisse volunt, duos aliqui, tres nonnulli, alij duodecim: Varro quatuor & quadraginta collegit. Cic. sex tantum enumerat: Ex Ioue, inquit, & Liceto est is Hercules, quem concertauisse cum Apolline de tripode accepimus: alter traditur Nilo natus, Aegyptius, quem aiunt Phrygias literas conscripsisse. Tertius, vnus ex Idæis dactylis, cui inferias Cretes afferunt. Quartus Iouis & Asteriæ, Latonæ sororis, quem Tyrij maximè colunt, cuius & Carthaginem filiam ferunt. Quintus, in India, qui Belus dicitur. Sextus, ex Alcmena, quem Iupiter tertius genuit, hætenus M. Cicero. Libet hoc loco ex Hygino ascribere, quod non in Herculis vita posui, quomodo Hercules genitus. Ita enim inquit Hyginus in lib. Fabularum: Amphitryon cum abesset ad expugnandum Oechaliam, Alcumena 40 existimans Iouem coniugem suum esse, eum thalamis suis recepit. Qui cum in thalamos venisset, & ei referret quæ in Oechalia gessisset, ea credens coniugem esse, cum eo concubuit. qui tam libens cum ea concubuit, vt vnum diem vsurparet, duas noctes congeminaret, ita vt Alcumena tam longam noctem admiraretur. Postea cum nunciaretur ei, coniugem victorem adesse, minimè curauit, quod putabat se coniugem suum vidisse. qui, cum Amphitryon in regiam intrasset, & eam videret negligentius securam, mirari cœpit, & queri, quod se aduenientem non excepisset. Cui Alcumena respondit: lam pridem venisti, & mecum concubuisti, & mihi narraisti quæ in Oechalia gessisses. Quæ cum signa omnia diceret, sensit Amphitryon numen aliquod fuisse pro se, ex qua die cum ea non 50 concubuit. quæ ex Ioue compressa peperit Herculem. Hætenus Hyginus: qui et totam ipsius Herculis vitam, & res gestas octo capitibus in eodem libro est complexus. Sed enim prisca viros omnes fortes, ac mōstrorum domitores, Hercules nomine nuncupauere. Atq; ea de causa factum est, vt multorum gesta vni Iouis

& Alcmenæ filio adscripta sint. Theologorum vetus fuit opinio, per Herculem solem significari: vnde & illi duodecim certamina attributa sunt, quod videlicet duodecim signa Sol toto anno permeat. Alij philosophum Herculem putauere, & idcirco illi clauam assignant, per quam philosophia significatur: & leonis pellem, per quam prudentia, quibus rebus Hercules animi monstra edomuit, & cogitationes vanas: quib. de certaminib. scripsisse Cleantē, ait Phurnutus, nec ideo vbiq; senem delirum ac nugacem fuisse. Sed libet Dionysij Alicarnassei verba ascribere: Verior, inquit, de Hercule sermo talis est. Herculem ducem fuisse omnium suæ ætatis optimum, validumq; exercitum habuisse, terras omnes inter Oceanum peragrare: eos dominatus amouisse, si qui subditis populis grauius ac tyrannicè imperarent, aut vrbs finitimos iniuria atq; impotentia lædens: aut si qui essent homines immanes, & hospitem cædibus nefarijs gaudentes, in eos regna legitima constituisse, gubernationesq; moderatas & humanitatis mores, ius deniq; æquabile omnibus inferens, tam græcis quàm barbaris, maritimis & mediterraneis. quin & in desertis locis vrbes condens, atq; diuertens flumina quæ campos inundarent, in montibus excidens, semitas in vijs, & cætera quæ mortaliū esse vsui arbitratus est. hæc Alinarnasseus. Sed quid vetat, quæ Aelianus in 1111 scribit, hoc loco apponere: quæ sunt de grati animi memoria relatu digna. ita enim prodit: Beneficiorum memor fuit, & gratiam retulit Theseus Herculi. nam cum ipsum Aidoneus Molossorum rex vinxisset, quo tempore in gratiam Pirithoi, non vt nuptias pararet, regiam vxorē rapturus, eò se contulit: Hercules ad Molossos profectus, eum è vinculis liberauit, & propterea ille in honorem Dei aram erexit Septem illi Thebani duces Pronacti gratiam retulere. cū enim Pronax ipsorum causa interisset, certamē in eius honorē instituere, quod aliqui in honorem Archemori ducis institutum fuisse putant. Hercules non oblitus est Nestoræ liberalitatis. cum enim Neleus detrectaret Herculem expiare, cæteri q; filij præter Nestorem patri assentirentur, ipse capta vrbe, occiso Neleo & liberis eius, non solum vni pepercit Nestori sed etiam paterni regni dominum esse voluit. Athenienses publicè gratiam retulere Herculis posteritati. nam quòd illorum auus Theseus beneficio affecerat, propterea Athenienses ipsos in Peloponnesum reduxere. Hercules remuneratus est trecentos & sexaginta Cleonæos, quorum opera aduersus Molionidas vsus fuerat. quique præclare & fortiter ceciderant. nam eis Nemæos honores concessit, quibus ipse à Nemæis propter aprum agrorum vastatorem interfectum ornatus fuerat. Atque hæc quidem Aelianus.

Alcides igitur, vt ab hoc incipiā, Hercules cognominatus est, ab auo Alceo: siue ἀπὸ τῆς ἀλκῆς. i. à fortitudine. Pindarus initio Alcide nominatū postea Herculem dicit, ab ἥρα, quā Iunonē dicimus: quod eius imperijs opinionē famamq; virtutis sit consecutus. Proclus in Plat. Cratulo, Hercule ait Alcide prius appellatū, à mortalib. parentib. Pythia verò ἡρακλῆα vocauit, propter gloriā quā adeptus esset, & diuinitatē ex Iunonis affinitate & cognatione. Phornutus verò seu Cornutus, Herculem innuit vocatū, quod τὸν ἡρωοσ κλειζῖτα. i. quod heroas gloria afficiat. siquidem Herculem, rationē esse ait, quæ in vniuersis existat, per quam natura fortis ac robusta sit. Inuictus & ἀπριλίτθ. i. insuperabilis, tribuens robur, & per partes fortitudinem. Antiqui enim heroas vocabant, & corpore & animo fortes ac viriles, & propterea diuini generis participes: & cæ. quæ ille scribit. Sed hūc tantum deum, & tam celebrē, audī quo pacto irrisus sit à Diagora, illo (vt puto) Melio Is enim. cum Herculem ligneū in penuria lignorū exultur⁹ esset, ad illum per ludibrium dicebat: Age o Hercules, terciūdecimum laborē subiturus tibi adesto, obsonium nobis cocturus. & sanè acceptum illum in scandulas diffidit, deū irridens atheus. & cibaria excoxit. hoc quidem cum alijs, tum Epiphanius, vir & sanctus & doctus. In huius dei tutela est populus arbor. Physici enim Herculem tempus dicunt interpretantes: ideo populum ei assignari ὀμηροικῶς, quia licolor sit.

lor sit, & sic partes temporis accipere possumus id est diei et noctis. hæc Probus in comment. Vergilianis. Rerum tamen sacrarum periti tradunt, in sacro quod Herculi fiebat, ad aram max. in foro Boario, laurea coronatos id perficere: cum tamen ita canat in octauo poeta,

—Herculea cum populus vmbra,

Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit.

& paulo post:

Tum Salij ad cantus, incensa altaria circum

Populeis adsunt euincti tempora ramis.

id quod Macr. in Satur. 3. declarat.

Tirynthius Hercules nuncupatus, quod in Tiryntha vrbe sit enutritus. τῖγυς 10 Peloponnesi vrbs, dicta à Tirynthe filia Alò: quæ etiam Amphitryonis soror dicta fuit, vt scribit Stephanus. Thebanus etiā Hercules dictus, vt Arnobius scribit, & in Octauo dictum est.

Amphitryoniades Hercules dictus, quod existimatus sit Amphitryonis filius. Propertius:

Amphitryoniades qua tempestate iuuenos

Egerat à stabulis o Erithyia tuis.

& præterea Catullus, Falliparens dixit:

Aufus Falliparens Amphitryoniades.

Cynofarges Hercules cognominatus, vt meminit Herodotus, & Plut. quo de nomine licet in Hercule scripserim, hoc tamen loco plura congeremus. Scribit in primis Suidas, quod Cynofarges locus fuit Athenis, hac de causa Herculi consecratus: Didymus Atheniensis, vel Diomus, vt Stephanus & Hesychius vocat, ad focum immolabat: cuius abreptā hostiam canis albus, qui fortè ibi aderat, in quendam locū attulit. cuius rei causa cū ingenti esset terrore affectus, deus illi responsum dedit, oportere vt Herculi ibi arā erigeret, vbi canis victimā deposuerat. qua re factum est, vt à cane alba, vel veloce, vt ait Hesychius, locus Cynofarges appellaret. quo loco nothi, quiq; tam ex patre, quàm ex matre ciues non essent, se propterea exercebant, quod Hercules & ipse nothus extiterit. Plato nō à cane alba, sed à Cynofargo quopiā, Cynofargen dictā ait. & inde quoq; adagiū ductum est, ἰθὶ ἐς κνωσάργες, in infames atq; ignobiles. plura de prouerbio Eras. De Cynofarges templo, & Paus. in Attica, & Hesychius.

Buraicus Hercules cognominatus ab Achaia vrbe Bura, vbi & specus, & fluiuius eodem nomine extitere. quo in loco tabella, & talis seu taxillis vaticinia dabantur. Nam qui deū consulebant, primum ante simulachrum dei preces effundebant: deinde quatuor talos, qui multi erant apud deum, super mensam iaciebant. in singulis autem talis, figuræ notatæ inerant. in tabella verò figurarum interpretationes intueniebantur, itaq; vaticinium habebatur.

Thasius Hercules etiā dictus, vt Herodotus scribit, eumq; multa veneratione coluerunt. Legimus etiā eundē ab ipsis appellatū Seruatorem, hoc est σωτήρα 40 ἡρακλῆα. quin & eius nomine publicā monetā inscribebant, ἡραλῆος σωτήρ. Δασιώι: cuiusmodi se vidisse testatur Rheuclinus. Herculis Thasij simulachrum scribit Paus. in Eliacis, multaq; de eo commemorat, quæ ego in presentia prætermitto. vnum illud tantum affero: Dedicarunt inquit, & Thasij, qui è Tyro, & reliqua Phœnice oriundi, ad Europam quærendam cum Thaso Agenoris filio classe profecti sunt, Herculem in Olympiā æneum, super ænea basi: eius magnitudo est cubitūm x. dextera clauam, arcum læua tenet.

Chon Hercules Aegyptiorum lingua nuncupatus, qui cum Osiride Italiā liberauit à tyrannide, & ab hoc Chone Hercule Aegyptio Italiā antiquitus vocatam prodidit Antiochus Xenophanis, & Chones Italiæ populos, & Chonem 50 vrbem, cuius & Strabo meminit, & Stephanus.

Tyrius appellatus à Tyro Phœnicia vrbe illustri. huius scriptores multa tradidere, & præcipuè qui Alexandri gesta perscribere, Q. Curtius, Arrianus: qui in secūdo notatu digna multa de Tyrio, Aegyptio, & Argiuo Hercule notauit.

Herculis ex Tyro simulachrum sua sponte rate delatum ferunt ad promontorium quoddam, inter Chios & Erethrios, & vtrique ad se illud trahere certabant. id frustra tentatum, nam dimoueri inde non poterat, donec Phormio senex piscator caecus factus est morbo: qui nocturno viso monitus, iussit mulieres comas incidere, & exinde funem conficere: sic fore, ut naus sequeretur. nobiles mulieres id facere abuerunt. Thressae quaedam libertae paruerunt, & ex capillis contorta recte, nauis ad Erethriensium usque urbem secuta est, & visus etiam Phormioni restitutus. quare deinceps simulachrum summa veneratione totius Graeciae & Ioniae cultum est: & ei templum, quod solis Thressis ingredi fas fuit, conditum est, & consecratum.

Dorfanus Hercules ab Indis, & Gigantis nomine appellatus, ut Megasthenes tradit, & Arrianus, item Hesychius. eosdem & Belum appellasse, testis est Cic. Verum de Belo in Ioue plura diximus.

Ogmion Hercules à Celtis dictus, ut Lucianus lepidissimo libello ostendit. eum enim eloquentiae ac prudentiae deum existimabant, itaque effingebant: senem penè decrepitum, caluum, paucis capillis, coloratum, fuscumve & rugosum, quales videlicet seniores nautae marini: leonina pelle indutum, cum rhopalo, id est claua dextra, sinistra arcum tenentem, pharetra ex humeris dependente: catenulis verò ex auro & electro admodum tenuibus, linguae suae extremitate perforata insertis, maximam hominum multitudinem, non inuitam, sed sponte sequentem, auribus alligatis trahentem. hac Galli effigie, & hoc nomine suum Herculem coluere.

Prodicus Hercules in Officijs cognominatus à M. Tullio, ea scilicet ratione, quod Prodicus Ceus sophista antiquus, primus induxit suis scriptis, Voluptatem, vel (ut alijs placet) vitium & virtutem, insolitudine Herculi adhuc puero apparuisse, ut vtram vellet sibi comitem vitae assumeret. haec turpi & deformi erat habitu, sed genuino ac nativo decore pulchra: illa ornatissimis vestibus, ac calceis induta, nihilominus ille Herculem dixit voluptati virtutem anteposuisse. hinc ergo Prodicus Hercules: tametsi & post idem plures scripsere, inter quos Xenophon, apud illa Attica, & Lemnius Philostratus.

Gylus Hercules cognominatus, quod Gylion plerique graecorum interpretantur leonem, vel suem. alij chærogryllum, id est porcum spinu: alij vestis genus. Sunt & qui πύργιον peræ genus scribant militare, & vasculum oblongum, in acutum desinens, aptum militiae, ad seruandos cibos. vnde γυλιώχλω is dicitur, qui collo est gracili & praelongo. Sed de Gyliauchene alibi dixi copiosius, & de Galeacone ex Hippocrate & Galeno & Plut. in Mercurio dictum. Porro de Gylis, in Poetarum historia plura attulimus, in Carcini vita, ex Suida & Hesychio, alijsque. Idæus Hercules cognominatus, ab Idæis dactylis, inter quos primus fuit. quinque verò fuere, quorum haec sunt nomina: Hercules, Pæon, Epimedes, Iasius, & Idas, fratres. Hic ergo Hercules, longe Amphitryonide antiquior: hic Olympi certaminis auctor, nam ex Ida in montem Olympum aufugisse traduntur, qua de re Pindari expositores multa.

Παράτης, id est adiutor, & praepositus Hercules nuncupatus, qui & παράτης dicitur. huic Clymenus Cardis filius ab Hercule oriundus, ex Creta veniens, certamen instaurauit Olympicum, quinquagesimo post cataclysmum Deucalionis anno: aramque statuit, & Parastatae nomine appellauit, quod post Pelopen Amphitryoni assistisset. vide in Eliacis apud Pauf.

Melius Hercules cognominatus, cuius variae feruntur opiniones, quidam à pomis existimant, alij ab ouibus, cum μίλας vtrunque significet. alij longe diuersa prodidere. Sunt qui bouem tradant, cum Herculi esset immolandus, aufugisse: cum verò nihil esset quo res sacra deo fieret, malum, quatuor suppositis ramis pro pedibus, & duobus pro cornibus in bouis formam, Herculi in sacrificium oblatum est. vnde in tenues & frugales, qui nomen quidem magnificum gerunt, sed nullis pollent opibus,

opibus, adagium factum est, Melius Hercules. Dicitur & malum Hercules, ut ex Apollodoro Zenobius prodidit. Iulius autem Pollux, rem ita enarrat. ait enim in Bœotia de mali fructibus diuinam rem fieri, idque ea causa contigisse, quod cum fortis fortuna aries deo sacrandus adduceretur, Alopus fluuius adeo excreuit, ut adduci non posset. tunc qui sacra procurabant, malum maturum & pulchrum pro arietem accipientes, cui pro pedibus quatuor festucas, & pro cornibus duas affixerunt: atque eo modo rem sacram perfecisse. proinde apud Thebanos & Bœotios moris id permanit: vnde est μίλας, ἢ μίλας ἢ ἀρακλῆς. Sed & μίλας dicitur apud Hesychium, id est Pomarius. Victor Hercules cognominatus, Vergilius,

10 *Hæc limina, inquit, victor Alcides subiit.* quod nomen licet ab eius crebris victorijs deduci possit, & (ut ait Varro) quod omne animalium genus vicerit: nihilominus tamen in somnium refertur. Cum enim M. Octavius Herennius mercaturam exerceret, idque illi pro animi sententia succederet, decimam Herculi non dedit. Accidit autem, cum nauigaret, ut à praedonibus circumueniretur. ille, ut erat animo intrepido & forti, strenue ac animose pugnavit, atque ita piratarum manus euasit. insequentem verò nocte, ei visus est adesse Hercules, in somnis, qui illum moneret, eum seruatum fuisse sua ope: quam obrem Octavius tanti beneficij haud immemor, aram impetrata à magistratibus Herculi Victori ad eum posuit, apposita in rei testimonium & monumentum statua, cum inscriptione. Quidam Victorē Herculem positum ab Euandro tradunt in foro Boario, qui & triumphalis diceretur, cuius & infra meminimus. P. verò Victor: Aedes, inquit, Herculis Victoris duarum, altera ad portam trigeminam, altera in foro Boario, cognomine rotunda & parua. Extat & adhuc antiqua inscriptio Aquini, HERCVLI VIATORI.

Inuictus etiam Hercules dictus, & pollens, ut antiquorum plerique habent inscriptiones. Varro sic dictum putat, quod animalium omne genus vicerit, ut modo dicebam: Lucretius, quod omnia monstra animi.

Index Hercules etiam cognominatus est, cuius fanum ab Areopagitibus constructum fuit hac ratione, quae & ipsa in somnium refertur. Ferunt enim Sophoclem poetam somniasse, se videre Herculem, sibi prodentem, qui nam grauem auream pateram ex aede furripuisset. quod ubi compertum, Indicis Herculis & nomen & templum est constitutum.

Dexter etiam Hercules cognominatus, & Amicus, hoc est propitius & fauens: idque sumptum, quod Deus lucri Hercules ab antiquis creditus sit, ut Probus Cornutus in Persium ostendit, in eo carmine:

O si Sub raistro crepet argenti mihi seria dextro Hercule.

Horat. verò lib. 11. Sermonum ita inquit:

illum ipsum mercatus arauit diues amico Hercule.

Ea autem ratione his cognominibus appellatus est, ex fabula cuiusdam mercenarii coloni, qui assidue Herculem deprecabatur (ut est à Porphyrione proditum) 40 ut sibi aliquid boni praestaret. Hunc verò Hercules in somnis ad Mercurium dixisse visus est, qui occultum obseratumque thesaurum ostendit: quo effosso, illum ipsum agrum mercatus est, in quo mercenariam operam faciebat. Horat. ita rem explicat, his verbis:

Vt illi Thesauro inuento, qui mercenarius agrum

illum ipsum mercatus arauit diues amico Hercule.

Quin & idem Hercules Incubo nuncupatus est, si eidem Porphyrioni stamus: quod scilicet thesauris incubaret. Sed & Hercules à Vergilio & Propertio Dexter alia ratione vocatus est, ut alibi ostendi.

50 καλῆμις ὁ θεός Hercules nuncupatus, hoc est honestus & pulcher victor, de quo Artemidorus libro secundo Onirocriticon. Nam, inquit, Hercules cum inter mortales esset, affectis iniuria defensor fuit, ac vindex: ipsus verò qui praeter leges viuerent, aliisque iniurias inferrent, & iniqua agerent, iniquus fuit deus, ac ma-

Ius. atque adeo hac ratione bonus est ihs, qui certamen ineunt, vel iudicium, vel pugnam. hinc & καλινικὸς θεὸς vocatus est, apud Pindarum quoque in Olymp. celebratum est illud Archilochi carmen, χαίρει καλινικὴ τρώμα ἀναξήρα κληῖς. cuius versus in historia Archilochi in Poetis lyricis meminimus. lege & Pindari commentaria. Est verò & Callinici mentio apud Diog. Laertium, in vita Diogenis.

Ipoctoni nomine Hercules colitur ab Erythraeis, à bestiola vineis infestissima denominatus, quam illi Ipon vocant: q̄ eos à hoc bestiolæ genere liberavit.

Conopionis itē nomine Hercules vocitatus, quod Oetæos à culicibus, quos illi Conopas appellant, tutatus est. Reperias aliquos, qui Cornopiona, non Conopiona legant: quod scilicet Cornopas fugarit, hoc est locustas, quas illi etiam 10 πλεγοσσο, vel ἀδιδωσ vocant.

Canopus Hercules, & Aegyptius cognominatus, ad differentiam Thebani. Nota est historia Xenocleæ, quæ apud Delphos vates respōsa daret, herculi no luerit vaticinari, Iphiti cæde polluto, quare iratus Hercules, è fano tripodem asp̄portauit. Xenocleam dixisse ferunt: Alius utiq̄ Hercules Tiryntius, quàm Canopus. nam & Aegyptium alium, quàm Thebanum, ferunt: de quo Pomp. Me la lib. 3. de Gadum promontorijs duobus agens. In altero, inquit, templū Aegyptij herculis, conditoribus, religione, vetustate, opibus illustre. Tiryij cōdidere. Cur sanctum sit, ossa eius ibi sita efficiunt. Annorum, queis manet numerus, ab 20 lliaca tempestate principia sunt: opes tempus aluit.

Herculem Aegyptium vnum fuisse ex 1111 deis Aegyptij asserunt, qui priores fuerunt 1111 deis. Vide Herod. in secundo. Aegyptij etiam herculis mentio est apud Arrianum lib. de hist. Alexandri secundo.

Polyphagus, & Addephagus, item Buphagus, & Buthinas Hercules cognominatus est, quod multi cibi esset. item Philopotis, quod multum biberet. Orpheus quoque inte r reliqua in eius hymno cognomina, Pamphagum vocat. de Addephago in nostris Nauigijs diximus. quin etiam legimus Herculem integrum Thiodamantis bouem comedisse: hinc Buthinas, πρὸ τῶ βύς καὶ θλώφ, quod boues comederet. Sed rectius βοβόλης scribitur: quippe βόιν, conuiuium & βο: αὖ conuiuor significat. Sed & illi fulicam, seu gīaiam attribuit antiquitas, propter 30 voracitatem: & scyphum eidem dicarunt, propter potum. Sed hac de re in Hercule plura diximus.

Lacertofus etiam Hercules cognominatus, à robore videlicet, & lacertorum toris, vt in nostro Hercule docuimus. hinc in poematis Priapiorum:

Phæbus comosus, Hercules lacertofus.

Lindius Hercules, vel βέζυγος cognominatus ea ratione, q̄ Hercules aliquādo boues Lindio Thiodamanti surripuit, quorum vnum tantū iugulasse scribit Philostratus: eumq̄ adeo integrè vorasse, vt ne quidem ossa superfuerint. Interea Thiodamas herculi conuiciabatur. verum mox cognito Hercule, Lindij ei arā statuerunt: qua ex re βέζυγος appellauere, sacraq̄ Lindia, quæ conuicijs ac ma- 40 ledictis celebrabantur. vnde prouerbium emanauit.

Musagetes Hercules, seorsum ab Apolline etiam appellatus, quo de nomine in oratione incerti auctoris de instaurandis scholis (quæ tamen Eumenij oratoris fuisse, ex ipsa oratione colligitur) hanc historiam legimus. Aedē, inquit, herculis Musarum in circo Flaminio Fuluius ille Nobilior ex pecunia censoria fecit, non id modò secutus, quod ipse literis & summa poetæ amicitia duceretur: sed in Græcia cum esset imperator, acceperat Herculem Musagetem esse: hoc est, comitem ducemque Musarum. Idemque primus nouem signa, id est omnium Camœnarum, quæ ex Ambracienſi oppido translata sunt, sub tutela fortissimi numinis consecrauit, vt res quæ à mutuis operibus & præmijs iuuari onerariq̄ 50 deberent, Musarum quies defensione herculis, & virtus herculis voce Musarum. & hucusq̄ ille.

Melampygos Hercules cognominatus, hoc est, vt quibusdam arridere video, Clunia-

Cluniater. id verò ei cognomen inditum, ex tali fabula. Passalus & Alcmon, seu Alcimon, fratres fuere, Memnonis filij, omni scelere inquinati, quib. olim mater prædixerat, vt à Nigrinate cauerent. illi nil magis ab instituto destiterūt. accidit cum fortè Hercules sub arbore fessus recubaret, vt hi fratres herculi insidias tenderent, q̄ præsentens Hercules, viuos ambos cepit, per pedesq̄ ligatos, à tergo suspensos claua gestabat. qui demissis capitib. cū herculis nigras nates videret, maternæ monitionis memores, inter se tacitè submurmurabant. quos audiens Hercules, re intellecta, eo fertur cognomine vsq̄ adeo delectatus, vt statim vinculis solutos impunè abire permisit. locus etiam vbi id contigit, Melampygos 10 vocatus. Cætera in nostro videnda Hercule: nam de his fratribus variæ leguntur opiniones. Monæcus Hercules ipse, & portus etiam nuncupatus, in ora Ligustica. Sic μόνοικος verò dicit̄, vt Seruius ait, quod ibi fugatis cæteris omnib. solus habitauerit: vel quod solus ipse in herculis templo coleretur, nec aliquis deorū simul. meminit Strabo. Vergilius:

Aggeribus socer Alpinis atq̄ arce Monæci.

Triumphalis Hercules etiā cognominatus, qui in foro Boario positus, vt creditur, ab Euandro, qui per triumphos triumphali habitu induebatur, quib. Romæ triumphus agebatur.

Astrologus Hercules est dictus, ait Festus, quod eo die se flammis iniicit, quo 20 futura erat solis obscuratio.

Custos Hercules nuncupatus. Ouidius in Fastis,

Alter pars circi custode sub Hercule tuta est,

Quod deus Euboico carmine munus habet.

Nam Syllā ferunt eā posuisse ex carmine Sibyllino. Meminit P. Victor in nona vrbis regione, quæ erat circus Flaminius: Aedes, inquit, herculi magno custodi circi Flaminij. Sanctus Hercules dictus à Sabinis. Aelius apud Varronē hunc esse Sanctum ait à Sabina lingua, Herculem à Græca. hinc Propertius:

Sancte pater salue, cui iam fauet aspera Iuno,

Sancte velis libro dexter inesse meo.

30 *Hunc quoniam manibus purgatum sanxerat orbem,*

sic sanctum Tacie composuere Cures.

Virgil. de eodem:

— Et læti pars sanctum voce canebant,

Auctorem gentis. Ouidius in Fast.

Quærebam, nonus sancto, Fidiōne referrem,

An tibi semipater. tunc mihi sanctus ait:

Cuicunq̄ ex illis dederis, ego munus habebō:

Nomina terna fero, sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini,

40 *Inq̄ Quirinali constituere iugo.* Plut. in causis: Quid est, inquit, quod sp̄sam Rom. introducentes, iubent dicere, Vbi tu Caius, ego Caiā. post priorē expositionem, An magis (inquit) propter Caiam Ceciliam, honestā sanē mulierē, ac bonam, vni ex Tarquinij liberis collocatam, cuius in Sacti, id est σαγκτς templo statua ex ære posita est. Inerant iam pridem & sandalia, & colus, pudicitie et industriæ suæ certa monumenta. Scribit etiam Fest. Pomp. Mediusfidius esse cōpositum & significare Iouis filium herculē, quia Iouem Græci δία dicunt, nos Fidium pro filio. nam prisca sæpe d litera pro utebantur. Varronis verba hæc sunt: Vnde, inquit, sub dio, Dius fidius, itaq̄ inde eius tectum perforatum, vt videatur diuum, id est cœlum. Quidam negant sub tecto per hunc deierare oportere. 50 Aelius Dium fidium dicebat, Diiouis filium, vt Græci δυόσκουρ Castorem: & putabat hunc esse Sanctum à Sabina lingua, Herculem à Græca. Sanē Sanctū pro propitio, antiquos posuisse videmus. Tibullus de Iunone: At tu sancta faue. Catullus de Cupidine:

Sancte puer, curvis hominum qui gaudia misces. Idem de Venere:

Quem neq; sancta Venus. Tibul. item de Genio:

Tunc precor infidos Sancte relinque focos. Porro Sanctum quidam Pistium

apud Alicarna. Dionys. putauere, qua de re ego in Sango plura, & in Pistio Ioue: vbi etiam de Fidio opinionem meam recensui. Extrat digna vt exscribatur Epigrapha, quæ hæc Hercules cognomina continet, quæ & græcè & latinè legitur. est autem huiusmodi:

HERCVLI PACIFERO INVICTO SANCTO SACR. VOTO SVSCEPTO L. CORNELIVS L. F. PAL. TARENTIANVS ET LEMNIVS LIBERTVS FECE- RVNT. Græca verò hæc est:

ΕΥΧΗ ΗΡΑΚΛΕΙ ΘΑΛΛΟΦΟΡΩ ΙΕΡΩ ΕΥΑΓΓΕΕΣΤΑ ΤΩ Δ. ΚΟΡΝΗΛΙΟΣ Δ. ΚΟΡΝΗΛΙΟΥ ΥΙΟΣ ΡΑΛ. ΤΕΡΕΝΤΙΑΝΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΝΙΟΣ ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΟΙΗΣΑΝ

Quo in loco illud obseruandum est, θαλλοφόρος positum pro pacifero, à ramo videlicet oliuæ, quod pacis symbolum est.

Briarei etiam nomine quidam Herculem appellauere, quod Pindari inter alios interpretes obseruant: vnde & Hercules columnæ, Briarei ab aliquib. dictæ sunt, vt in Hercules vita scripsimus.

Sardus etiam, qui filius dictus est Hercules, Hercules est appellatus: de qua re Pausanias in vitimo, vbi de Sardinia loquitur, sic ait: Primi in Sardiniam transmigrasse nauibus Libyes dicuntur, duce Sardo Maceridis filio, cui & apud Aegyptios & Libyas Hercules cognomen fuit. Sardus igitur, quæ Ichnusa insula prius vocabatur, de suo nomine Sardiniam appellauit, vt apud authores res est notissima.

Hippodotes Hercules cognominatus, vt scribit Paus. cui templum Bœotij construxere, ea scilicet ratione, quod cum Orchomenij aliquando vsq; ad eum locum venissent, Hercules noctu equos, qui ad eorum currus erant iuncti, colligauit: vnde & cognomen deductum. Hesychius: Hippodotes, inquit, Hercules in Onchesto cultus: vel vt alij putant, Thebis.

Rhinocolustes Hercules à Thebanis dictus hac causa. Cum ab Orchomenijs præcones venissent ad exactiorem quampiam, ijs Hercules nares abscidit, à qua re illi nomen inditum est.

Mantichus Hercules vocatus, de quo sic in Messen. apud Paus. legimus: μαντικλῶς, inquit, templum messenijs fecit Hercules, quod extra muros fuit, nuncupatum ἡρακλῆος μαντικλῶς, quemadmodum Hammon in Libya, & in Babylone Belus. hic enim ab homine Aegyptio Belo, Libya filio, nomen habuit: Hammon verò, à pastore.

πρόμαχος, id est propugnator Hercules, à Thebanis cultus, vt Paus. docet, cuius simulachrum effecere Xenocritus & Eubius, Thebani artifices, ex cædidiſſimo marmore. Positum verò fuit in Amphitryonis ædibus. hoc eodem cognomine à Tanagrais mercurius cultus, vt in eo dictum est.

Alexicacos verò Hercules, hoc est expellens mala, vt interpretatur Macrobius, post Apollinem etiam dictus. de hoc ita Lactantius lib. x. Diuin. instit. contra Hieroclem, vt puto, de Apollonio loquens: Stultum est igitur, id putare Apollonium noluisse, quod optaret utiq; si posset: quia nemo est qui immortalitatem recuset, & maxime cum eum dicas & adoratum esse à quibusdam, sicut deum, & simulachrum eius sub Hercules Alexicaci nomine constitutum, ab Ephelijs etiã nunc honorari. Sed & Hercules Alexicaci Hesychius meminit, qui in Melita coleretur, vnde etiam μελίτης vocabatur. hic plura attuli, quoniam eius tantum in Hercules vita memineram.

Ceramynthes etiam Hercules cognominatus, quasi fata reiſciens, vt idem sit ferme cum Alexicaco. Palæmon quoq; Hesychio autore, Hercules appellatus, quia in

quia in Olympijs cum Ioue oblectatus est.

μλωντης ἡρακλῆος eodem auctore Athenis dictus fuit, Menytes.

Sandes Hercules vocatus est à Persis, vt scribit Agathius II. historiarum lib. ex Athenoclis & Beroli sententia.

Oliuarius etiam Hercules cognominatus Romæ, cuius P. victor in vndecima vrbs regione meminit. eum enim non longè ab ara maxima & Portuni æde commemorat.

Charops, & Charopos (vtrunq; enim dicimus) Hercules cognominatus fuit, quod truci ac minaci horrendoq; fuerit aspectu, quasi dicas iracundè intuens.

nam χάρρα aliquando iram significat: vnde & leonem Aristoteles Charopon appellauit. id pluribus in editione nostri Hercules secunda diximus.

χαλκιοκαρδῖος ἡρακλῆος à Theo. vocatus. 13. Edyll. quasi præcordia haberet & cor æneum. ab eodè poeta πωροφόος. i. Tauricida cognominatus est. Edyll. xvij.

μάλιστα Herculem appellasse Amathusios, testis est Hesychius.

τελειωτῆρος λέως, id est, Triuesper leo cognominatus est Hercules, à Lycophrone in Alex. si Isaacio credimus. Nota est fabula trinoctij concubitus Iouis & Alcmenæ, vel ex Plauto. Lucianus, vt solet facetè, si non potius ridens suos deos, eodem cognomine vocauit. Triuesperum etiam dicitur à Gregor. Nazian. in libro contra Iulianum.

εἰρηανάτασ ἡρακλῆος à Tarentinis celebrabatur. vt notat Hesychius putauerim ipse à contentiõib. & rixis compescendis dictum.

Clauiger Hercules à nostris dictus à claua gerenda, Ouidio & alijs: quo eodè nomine à claua nuncupatus est Ianus, vt in Iano dictum. Ropalos à Græcis, vt in eius vita ostendimus, claua dicitur. Orpheus verò in hymno, κλάδος ὡς χερσὶ πάλλων, id est ramum in manibus vibrans dixit.

Melchratus Hercules nominatus à Phœnicibus proprio nomine. nam vt Philo & Eusebius ex Sachoniathone Byblio prodiderunt, Demaroon accepta vxore à Saturno genuit Melchratum, qui & Hercules vocatus est.

Oetæus quoq; Deus Hercules cognominatus, ab Oeta monte, vbi se hominem incendio exiit, qua de re leguntur tragœdiæ. vnde est illud: Troia bis Oetæi numine capta dei: quod est à Propertio dictum. Arnobius lib. i. aduersus gentes: Thebanus, inquit, aut Tyrius Hercules, hic in finibus sepultus Hispaniæ, flammis alter concrematus Oetæis. Idem in quarto: Cherônæus inquit Plut. qui in Oetæis verticibus Herculem post morborum comitialium ruinas dissolutum in cinerem prodidit. Sunt & illa, quæ in nostro Hercule legas: Chosinidetes, Phylites, & Olympius: item Macistus Hercules, cuius templum commemorat Strab. lib. 8. inter Alpheum & Chelonatan. Stephanus Macistum urbem esse Triphylia scribit, à Macistro fratre Phryxi denominatam.

Polyphron præterea Hercules à Theocrito cognominatus, id est valde prudens, in eo Edyllio quod Hercules leonicida, id est λεοντοφόνος inscribitur, quod sine principio legitur, (ὡς δ' ἴος τε, βίη τε πολύφρονος ἡρακλῆος):

Filius huic vnâ atq; Polyphronis Alcida vis.

Gaditanus Hercules cognominatus, cuius non inerudita descriptio & templi et sacri legitur apud Siliū Italicum lib. Punicorum tertio, quò deuicta Saguto Annibalem scitatum oracula fuisse describit, & munera attulisse. ita enim canit:

Vulgatum, nec casta fides, ab origine fami
Impositas durare trabes, solasq; per æuum
Condentum nouisse manus, hinc credere gaudent
Confedisse deum, seniumq; repellere templis:
Tum queis fas & honos adyti penetralia nosse,
Fæmineos prohibent gressus, ac limine curant
Setigeros arcere sues, nec discolor vlli

Ante aras cultus, velantur corpora lino,
Et Pelusiaco præfulget stamine vertex
Discinctus, mos thura dare, atq; e lege parentum
Sacrificam lato vestem distinguere clauo:
Pes nudus, tonsæq; coma, castumq; cubile
Irrestrincta focus seruant altaria flamma,
sed nulla effigies, simulachra ve nota deorum.

atq; hæcenus poeta Silius, qui & ærumnas & labores Herculis ibidem pauciss. verbis describit.

Nemeæus etiam Hercules nuncupatus. Sed ne te in re notissima detineam, Tertulli ani tantummodo ex lib. de Coronis verba afferam: Hoc enim, inquit, su-
perest, vt Olympius Iupiter, & Nemeæus Hercules coronentur: & cætera, quæ de aliorum deorum coronis ridet Christianus eruditus scriptor.

Sunt & alia Herculis nomina, & cognomina, in hymno Orphei, quæ latinam interpretationem difficillimè admittant, & soli conueniant. vt illa:

ὁς περικρατὶ φορεῖς ἠὼ καὶ νύκτα μέλαιναν,
ὁὐδ' ἐκ' ἀπ' αἰθελίως ἀχρὶ δυσμῶν ἀδλα δισπῶν. hoc est:
Qui circumfers auroram, noctemq; nigrauentem,
Ortus in occasum bissex certamina serpens.

Item καρπορόχρη, id est manu potens: ἀδύμας, id est indomitus: αἰολόμορφος, va-
riformis: πανδυνατικός, omnipotens, παγγενέτωρ, cunctiparens, & c. Hefychius no-
tat illū etiam ἐδωαίως Ἡρακλῆω appellatum, ab Edeffa vrbe nota: sed quam ob cau-
sam, non affert. Item ἄρρητον, id quod & Orpheus, quasi dicas indictum & ineffa-
bilem: quod epithetum & alijs quibusdam deis attribuit, vt Protogono. Apu-
leius Iustratorem orbis appellauit, & purgatores ferarum, & gentiū domitorē.

Legimus adhæc Saxanum Herculem, in inscriptione quæ visebatur Tiburæ: sicut & de Tricofso Hercule in Epigrammate hoc, quod in Rodulphi Pij cardinalis vinea videri potest, sic:

Alcmena Iouis & magni fortissima proles,
Tricosus subito post mea facta vocor.

30

B. Aegius. Possemus & alia plura cognomina Deorum ex diuersis marmoribus afferre: Sed his nos eatenus fidem habemus, quatenus cum aliquo antiquo scri-
ptore conueniunt. Quis enim simplici marmorariorum inscriptioni credere ve-
lit: qui apud veteres plerumq; vt etiam hac tempestate, indocti sunt, & ineruditi:
Cur aut Saxanus & Tricosus Hercules vocetur, non facile quisquam valet enū-
ciare: nisi Saxanus Hercules à loco: & Tricosus à trica, id est pilosus: vnde & Me-
lampygus dictus est, vt alibi docuimus, vel quod Tricones apud Antiquos mor-
rosi, & ad reddendum duri ac difficiles dicebantur. Lucilius in Satyris:

Nec mihi amore hoc opus, cec, Tricone vadato.

40

Sunt & qui Tricones interpretantur apud Capitolinum, de Vero Imp. pro ger-
onibus, siue rixatoribus: quales hi sunt, qui contentiones ac rixas auidius con-
fectantur. Idem Lucilius:

Cotta senex crassi pater huius Pæneti,
Magnus fuit tericonum, idem manus soluere nulli Lentius.

Quod etiam obseruat Nonius Marcellus.

HEBE.

Heben iure Herculi subiunximus, quod ea Herculi nuptui sit tradita, cum
post Oetæ incendium in deorum numerum receptus est. Catullus:

Pluribus vt coeli tereretur ianuâ diuis,

Hebe

Hebe nec longa virginitate foret. Martialis:
Nunc tibi Iuno fauet, nunc te tua diligit Hebe. Seneca:
Deus Alcides possidet Heben.

De Hebe ita fabulantur. Cum grande conuiuium Apollo in domo patris Iouis
Iunoni nouerca parasset, & ipsa auidè lactucas agrestes edisset, factum est, vt in-
de grauida fieret, cum eo usq; sterilis fuisset. peperit verò Heben: quæ quia for-
mosa erat, pocillatrix ab Ioue suscepta est, & dea iuuentutis dicta. Hæc deinde
cum in deorum cōuiuio pocula ministraret, & fortè cecidisset, vestibis sublatis
deis pudenda ostendit. quare indignatus Iupiter, eam ab officio amouit, & Ga-
nymedem eius loco substituit. Postremò Herculi in deos relato, vxor data est.
hoc ex Seruio. Scribit Phurnutus, Coos iure prodidisse, Herculem cum Hebe
cohabitasse, hoc est, cum iuuentutis dea, quod scilicet integerrimus esset mente.
nam vt manus iuuenum fortiores ad labores, ita senum ad consulendum animi
meliores. Hebe quidem inde appellata, quod Hebe pubertas sit, & lanugo, & ius
ætatis dea existimata vnus Iunonis filia. Hesiodus de Iunone agens, eius tres fi-
lios hoc carmine commemorat, sic à me conuerso:

Hæc Heben peperit, Martemq; atq; Ithyiam.

Vnde & Iunonia interdum à poetis dicta. Ouidius:

Hoc illi dederat Iunonia muneris Hebe.

Homèrus tamen in fine xij. Odiss. Iouis & Iunonis filiam scribit. Idem & aperte
docet in Attica Pausanias. Cynofarges enim templum describens, subiungit:
Aræ Herculis & Hebes, quam Iouis & Iunonis filiam Herculi nupsisse arbitran-
tur. Scribit in quinto Iliad. Homèrus, Heben, vt sororem Martem abluisse, vulne-
raturum à Diomede, & curatum à Pæone medico. Ioui verò ante Ganymedē, He-
ben pocula ministrasse ferunt, vt Græcis Latinisq; receptum est. Ridiculum est
quod afferunt aliqui, cur Hebe Ganymedem surrogauerit Iupiter. Cognomina-
ta est Hebe Iouis priuigna, & nurus. Ouidius:

Iupiter his monitis priuigna dona, nurusq; Præcipit.

Est autem Hebe pubertatis & adolescentiæ dea, & eius qui flos ætatis dicitur.
vnde & Ephebus dictus, eius ætatis adolescens. Sicuti Hora Romanis dea, quæ
Quirini vxor dicta fuit. Hinc vetus illud Ennij:

Tæq; Quirine pater veneror, Horamq; Quirini.

De qua & Ouidius in Metam. syllabam corripiens:

Et priscum pariter cum corpore nomen

Mutat, Horamq; vocat, dea quæ nunc iuncta Quirino est. de hac in Hortæ actum est.

Agretius grammaticus eandem videtur facere Heben & Iuuentam: Ab Iuue-
ta, ait, dea quæ Hebe græcè dicitur, Herculis vxore, Iunium mensē appellatum,
in libris priscorum se ait inuenisse. Idem & in Fastis Ouid. quod & in Annis &
mensibus nostris, & c. commodius retulimus. Cic. quoq; de Nat. deor. Iuuentas
pro Hebe posuit. Pulchra & formosa Hebe cognominata est: apud verò Sicyo-
nios dea dicta fuit, vt Strabo auctor est. Cœlestis etiam, à Propertio:

Nec sic cœlestem flagrans amor Herculis Heben,

Sensit in Oetæis gaudia prima iugis.

Heben scribit Philostratus, deorū natu-
minimam ac maximam, quod videlicet per ipsam deam & dei ipsi iuuenies sint.
D. Aur. Augustinus in 4, Iuuentas dea, inquit, quæ post prætextam excipiat iu-
uenilis ætatis exordia. Idem alibi: Iuuetas dea cum Termino deo Ioui noluit cō-
cedere in capitolio condendo. quam rem planius retulimus in deo Termino. M.
Tul. de Nat. deor. Vt poetæ quidem nectar & ambrosiā epulis apparant, & aut
Iuuentatem, aut Ganymedē pocula ministrantes. Sanè hæc dea Iuuentas effin-
gebatur ab antiquis, mulier formosa, etate iuuenili, vestib. versicolorib. & florib.
ornata, non absimilis deæ Floræ. Sed vir doctus Alciatus, hanc deam in suis Em-
blemat. d. ob. his deis Apolline & Baccho effinxit, hoc hexasticho.

Natus

Natus uterq; Iouis, tener atq; imberbis uterq;
 Quem Latona tulit, quem tulit & Semele.
 Saluete, aeterna simul & florete iuuenta,
 Numine sit vestro qua diuturna mihi.
 Tu vino curas, tu victu dilue morbos,
 Vt lento accedat sera senecta pede.

Digladiantur grammatici, Iuuentus ne
 an iuuenta, vel Iuventas dea sit: qua hac in re ipsi statuunt, nos longe aliter po-
 stea apud auctores inuenimus. nam & Iuuentus, & Iuuenta, pro dea capitur. O-
 uid. lib. 1. de Trist. ad Flaccum:

Nectar & ambrosiam, latices, epulasq; deorum
 Det mihi formosa gnaua Iuuenta manu.

Sed & Iuuentus interdum pro dea accipitur. T. Liui. Iuuentutis aedem in circo
 maximo Licinius Lucullus duumuir dedicauit: vouerat eam XVI annis ante M.
 Lucius Cos. quo die Asdrubalem exercitumq; eius cecidit: idem censor facien-
 dam eam locauit, M. Cornelio & Sempronio Cos. Huius quoq; dedicandae cau-
 sa ludi facti, & omnia cum maiore religione facta, quod nouum cum Antiocho
 instabat bellum. De Hebone vero Neapolitanorum deo floris aetatis, in Bacchi
 nominibus aetum est.

Ἥβη Hebe, id est auream coronam habens, Hebe interdum cognomi-
 nata est. Hesio. in Theogonia, Ἥβη τὴ χρυσεὶ φαιῶσ. quo loco Scholiastes exponit
 ὀμορφῶσ, id est formosam, a corona scilicet muliebri ornamento, qua compacta
 sit ex auro & preciosis lapillis.

Ἥβη Hebe cognominata hoc est, qua honestos habet talos, id est pe-
 des, a parte totum. Homerus xi Odyss.

καὶ ἔχῃ καὶ Μίσηρον, Ἥβη παῖδα διὸς μεγάλου, καὶ ἦρης χρυσεὶ δὶ λου. de Hercule loqui-
 tur: Et habet pulchros talos habentem Heben, filiam magni Iouis, & Iunonis au-
 reos calceos habentis. Eadem ratione Ληκόφρον Ἥβη ab Theocrito etiam co-
 gnominata, hoc est, albos talos habens Hebe: & perinde a parte totum. i. pedes.

πολύτρε: Ἥβη a poetis etiam vocatur: hoc est, a multis, vel multum amata, pro-
 pter eam aetatem qua amabilis est. Adolescentiae quippe aetas omnibus grata.
 Homerus in hymno Veneris, quo loco Tithonum iuuenescere facit, Aurorae re-
 gratam faciens.

Ganymeda etiam Hebe apud Phliasios cognominata est, de qua Paul. in Co-
 rinth. In arce cupressetum est, in quo vetustissimum templum. deam, cui id est de-
 dicatum, prisci Ganymedam, recentiores Heben nominant. Cuius & Homerus
 mentionem fecit, ubi Alexandri & Menelai singulare certamen exponit. Eam
 quidem Oenochoon, id est vini ministram appellat, quo loco facit descendente
 ad inferos Ulysses, uxorem eam Herculis esse dixit. At Olen poeta, eo carmine
 quo Iunonem exornat, scriptum reliquit, filios vero eam habuisse Martem & He-
 ben. Habent huic de Phliasij honores multos: summum vero omnium, quod qui
 supplices huc confugerint, cuiusuis criminis impunitatem consequuntur. quin
 & qui uincti ante fuerunt, ad eas arbores qua in luco sunt, compedes suspendunt
 dies vero festos quotannis celebrant, quos cissatomos, perinde ac si ederifecos
 dicas, appellant. signum quidem neq; in operto custodiunt, neq; in aper-
 to vllum ostendunt: atq; eius rei religione sancitam causam
 quandam referunt.

SYNTAGMA

SYNTAGMA VNDECIMVM, DE
 MINERVA, AD D. BARTHOLOMAE-
 VM FERRINVM.

Dum Ferrine meam hanc tibi pararem,
 Dono mittere nescius Mineruam,
 Munus conueniens ratus futurum
 Hoc nostrum tibi, qui tuo hoc iuuentae
 Flore, aequalibus omnibus peraeque,
 Virtute ac sapientia praeres:
 sed proh fors fera, dura lex Anaces,
 Nondum imposta libello erat coronis,
 Nec sinopide frons notata rubra:
 Ferrino improba Parca cum recidit
 Fila argentea. Lata quo recepto,
 Gratis Persephone suum Dionae
 Adonin sine lachrimis remisit.

10

20

SI, cum de nobis optime meritis est gratia referenda, Ferrine suavis. ea potissimum referre debe-
 mus (si modo possumus) qua illis conuenire videantur: quis non iure ac optime a me factum
 iudicet, quod, cum te omnium officiosissimum esse cognouerim, & (ut de alijs nunc sileam) nul-
 la mihi tempora, et si grauis illa quidem, contingere, quod minus, qua tua semper fuit cum prudē-
 tia summa humanitas, studium erga me tuum propensumq; voluntatem omnibus officijs declara-
 res, nullamq; rem neq; tam magnam, neq; tam paruum putasti, qua tibi aut difficilis, aut parum te
 digna videretur: omniaq; qua in rebus non modo meis, sed ceterorum etiam amicorum agis, neq;
 laboriosa tibi, sed etiam honesta videntur: id quod nunquam ego predicare desistam, nedum pra-
 me ferre. Quare cum pro tot tuis tantisq; beneficijs gratiam nunc demum aliquam tibi referre sta-
 tuissem, qui in hac florenti aetate prudentia ac ingenio ita praeditus es, ut inter primarios eos con-
 numereris, quibus prudentiss. ac sapientissimus Princeps noster HERCVLES Estensis sua ar-
 cana committat: putavi simul nostrae necessitudinis esse, meaq; in te benevolentiae, Minerua pruden-
 tia ac virtutis deam creditam, & a me cum ceteris Gentium deis descriptam, in vulgus dare, ut
 sub tuo nomine appareat. Et quanquam scripta mea non ea sunt, qua ad spem aliquam immorta-
 litatis, vel posteritatis memoriam, quenquam rapere possint: non tamen committam, ut a quoqua
 ipse ingrati nomine accuser. Abs te enim (qua tua est in omnes mansuetudo, & singularis mode-
 stia) nihil metuo. Accipe igitur hoc qualecunque est, quod tibi pro tot beneficijs munus rependo.
 Ex hoc quidem videas licet, non referendi voluntatem mihi, sed vires defuisse. Vt cunq; tamen, tu
 eo animo hoc nostrum munus suscipe, ut ex tua Minerua, id est ingenio tuo ac prudentia, aliquid
 in hoc splendoris ac lucis lector accipiat. Vale: & quarum rerum spe ad laudem vocaris, earum fru-
 ctum indies opto amplioem consequare.

30

40

50

MINERVA.

Inerua nostri, Graeci ἀθηνᾶν, diuerso etymo nuncuparunt. hi enim,
 quod non indiguerit mammaram ablectatione, hoc est, ἀθῆναι ἄζω.
 θηλαζω quippe lac sugo significat. nam ex patris capite adulta pro-
 dit, a qua re etiam κορυφαζωη dicta est, ut pluribus suo loco docebi-
 mus: & quod sine matre edita, ἀμητρος vocata est, teste Polluce: &
 ἀμήτωρ, teste Phurnuto. Alij quasi ἀθρηνας dictam autumant, a prauidendi scili-
 cet potestate, quod sit prudentiae praeses. Plato deriuationem aliam attulit. A-
 thenam ait quasi θεονόω, & inde ἠθεονόω, id est qua diuina cognosceret. plura idem
 B in Craty-

in Cratylo. Alij $\alpha\pi\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma$ id est seruire, & α particula priuatiua, quod sola prudentia liberum hominem faciat: vt est illud M. Tullij ex Stoicorum sententia, Liberum esse neminem, nisi sapientem. Alij dictam volunt quasi Aetheroniam, ab æthere, quod Phurnutus scribit: hinc Panathenæa, huius deæ maxima Athenensium celebritas, de qua Isocrates, Plutarch. Pausan. alij. Fuit & $\alpha\theta\epsilon\rho\nu\alpha$ tibiæ genus, vt Iul. Pollux scribit, quo Nicophelen Thebanū in Mineruæ hymnis vsus ferunt. Phurnutus & alij affert $\alpha\theta\eta\nu\alpha\varsigma$ derivationes, adeo vt dicat difficile esse, eius etymologiam afferre: hoc est, $\delta\upsilon\sigma\iota\upsilon\mu\lambda\omicron\lambda\omicron\gamma\omicron\nu$ eius nomen, propter antiquitatē. nam & quidam $\alpha\pi\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma$ $\alpha\theta\eta\nu\alpha$ deducunt, quod omnia colligat. Nostri verò, quos inter M. Tullius, Mineruam dictam volunt à minuendo, vel minando, quia prudentiæ dea sit, & belli. Festus Mineruam dictam ait, quod bene moneat. Hanc etenim & antiqui etiam pro sapientia ponebant. Cornificius verò dici ait, quod fingatur pingaturq; minitans armis. De Minerua verò ita Arnobius lib. 3. Aristoteles, inquit, vt Granius memorat, vir ingenio præpotens atq; in doctrina præcipuus, Mineruam esse Lunam probabilibus argumentis explicat, & literata au floritate demonstrat. eandem hanc alij atherium verticem, & summitatis ipsius esse summam dixerunt. Memoriam nonnulli: vnde ipsum nomen Minerua, quasi quædam Meminerua formatum est. Isidorus verò in decimo: Mineruam, inquit, gentiles multis ingenijs prædicant. hanc enim primam lanificij vsus monstrasse, hanc etiam telam ordisse, & colorasse lanas perhibent: oliuæ quoque dicunt inuentricem, & fabricæ, & multarum aliarum artium repertricem, ideoq; illi vulgo opifices supplicat. Sed hoc poeticè fingitur. non enim Minerua istarum artium princeps: sed quia sapientia in capite dicitur esse hominis, & Minerua de capite Iouis nata fingitur, hoc est ingenium: ideo sensus sapientis, qui inuenit omnia, in capite est. Ideo & dea artium Minerua dicitur, quia nihil excellentius est ingenio, quo reguntur vniuersa. hæc penè totidem verbis Isidorus. Sedenim & Aristoteles, & Phornutus, alijq; Mineruam ferunt tibiis inuenisse. quas & abiecit, propter oris deformitatem, dum eas inflaret, sequē esset in aquis intuita. hinc Ouidius ait.

Iprocul hinc, dixit, non est mihi tibia tanti,

Vt vidit vultus Pallas in amne suos.

id quod repetit & Claudianus, ne alios commemorem. Sed & aliarum bonarū artium eam inuentricem tradūt, vnde illi facta cognomina $\epsilon\gamma\chi\alpha\nu\iota\varsigma$, & alia, vt paulo post dicemus. Scribit Proclus, & repetit Ficinus, auream fuisse apud Aegyptios Mineruæ epigraphen, id est inscriptionem in eius templis: Ego sum quæ sunt, quæ erunt, & quæ fuerunt: velum meum reuclauit nemo: quem ego fructū peperit, Sol est natus. Multa super hac re dicunt Platonici, qui Mineruam seu Pallada intellectualem prouidentiam esse prodiderunt, ac diuinitatem, sapienter simul atque potenter (vt aiunt ipsi) cœlestia exornantem, & quæ sub cœlo sunt producentem. Sed hæc non nostri instituti sunt. A Minerua Minerual formatur, quod & Mineruale dicitur, vt placet aliquibus, præmiū quod magistris exhibetur, hoc est græcè $\delta\iota\delta\alpha\chi\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma$, id est in 3. de Re rust. ostendit Varro. Meminit & Hieronymus in epistola Pauli ad Ephesios, innuunt Horat. & Ouid, vt notat Politianus. A Minerua quoq; Mineruij versus, & Mineruium, id est Mineruæ templum, cuius meminit P. Victor in nona vrbis regione. Fuit & Mineruium oppidum vetustum, de quo T. Liuius in v. Dec. Est & recens in agro Bononiensi, vnde est ridiculum in vulgi sermone, in eo versari. Sed vt à Minerua Mineruium, ita $\alpha\pi\tau\epsilon\sigma\tau\epsilon\sigma$ $\alpha\theta\eta\nu\alpha\varsigma$ Athenæum deducitur, pro loco vbi homines literati conueniunt, & de literarum ac disciplinarum studijs agunt, græcis, quorum est frequens vocabulū: sed & latinis. Locus præterea Romæ fuit, vbi discentes se exercebant, vt ait Dion histor. vbi etiam recitabantur versus & orationes, & cætera. Eius loci meminere & veteres Horatiani interpretes, item Læpridius, & Hieronymus. Locus est in secundo Herodiani, de quo pleriq; dubitant, vbi ait ille & græcè & latine à Politiano:

à Politiano: Commodi interfecti corpus vehiculo delatum, furtim missum in Aristæum. quidam emendant, Athenæum, coniectura ducti, quod Aristæum in vrbe non fuisse legant. Mineruam ait in primo Diod. aerem vocatam, & Iouis filiā dici, & virginem fuisse, quoniam aer ipse non corrumpatur, & sublimiorem locum teneat, quapropter ex vertice Iouis nata dicitur. Porphirius philosophus Mineruam virtutem solis existimabat, quæ humanis mentibus prudentiam subministraret. ideoq; ex capite Iouis prognata, id est de summa ætheris parte edita ferebatur, vnde sit solis origo. Eadem Macrobius repetit. Sanè Hesiodus in Theogon. $\mu\eta\lambda\epsilon\nu$, hoc est consilium, siue prudentiam, Mineruæ matrem cecinit, quod & Phornutus refert. nam Metin cum deuorasset Iupiter, inde mox deam ipsam Mineruam concepit, ac genuit, quamuis etiam in fine poematis, id est Theogoniæ, alteram ex paterno capite ortam Mineruam fingat. Copiosè verò hanc fabulam est interpretatus Chrylippus, ille Stoicorum scriptor acerrimus, quem tamen Cl. Galenus impugnat, non vt medicus, sed vt philosophus, acutissimus, libro tertio de Hippocratis & Platonis decretis: quæ breuitatis causa ipse prætermisit. Sedenim & de Meti meminere etiam Christiani scriptores, dum ridet gentiū ineptias, & fabulamētā, vt Clemēs, & Epiphanius, viri cum doctrina, tū sanctitate insignes. Epiphanius em, dū cōtra Hæreticos scribit & Gnosticos præcipuè, inter cætera ita scribit: Introducūt, inquit, poetæ Iouē, suā filiā $\mu\eta\lambda\epsilon\nu$ deuorasse: infante autē nemo vtiq; deuorarit, veluti sanctus Clemēs turpes deorū græcorū actiones irridēs dixit. nā Metin deuorās, non infantē deuorare potuit, sed propriā geniturā: & cætera, quæ abominanda Gnostici illi hæretici peragebant, quæ præfato pudore vir sanctus exequitur. Mineruæ autē nomine Marc. Cic. quinq; nominat in tertio de Natura deorum. Primam, quam Apollinis matrem dixit: secundam, ortam Nilo, quam Aegyptij Saitæ colebant: tertiam, illam quam Ioue generatam, in Ioue dictum est: quartam Ioue natam, & Polyphæ Oceani filiā, quam Arcades Coresiam nominabant, & quadrigarum inuentricem ferebant: quintam, Pallantis, quæ patrem dicitur interemisse, virginitatem suam violare conantem, cui & pennarum talaria affingebant. Hæc ex Cicerone. Arnobius quoq; quinq; commemorat, ex quibus prima non virgo, sed ex Vulcano Apollinis procreatrix: Nili altera proles, & quæ esse perhibetur Sais: Saturni tertia est, & quæ vsus excogitauit armorum: Iouis quarta progenies, quam Messenij Coryphasiam nuncupant: & quæ Corypallantem occidit patrem, incestorum appetitorē, est quinta. hac parte Arnobij codex deprauatus est, quare vide quæ paulo post in Coryphasia dicam. Effingebatur verò Minerua varijs etiam modis, vultu in primis virili & truculento, teste Phornuto. Alij armis insignem, oculis toruam, & glaucis, cum hasta prælonga, & crystallino clypeo effecere: omniaq; hæc mysticè, prudentis ac sapientis dicunt significare naturam. Pausanias verò in Attica, simulachrum Mineruæ in hunc propè modum effictum describit: Simulachrum, inquit, ex auro & ebore cōstat, media eius galea sphingis species apposita, vtraq; verò galeæ parte gryphes sunt exculpti. Simulachrum stat, veste podere, id est ad talos demissa: Medusæ capite in eius pectore ebore inserto, & Victoria magnitudine quatuor cubitorum. in manu est hasta, ad pedes scutum iacet, iuxta hastam draco, & c. Huius quidem statuæ sic videtur Plinius meminisse, lib. 34. Phidias, inquit, præter Iouem Olympium, quem nemo emulat, fecit & ex ebore æquē Mineruam Athenis, quæ est in Parthenone astans. Alio modo ab Apuleio lib. 10. describitur. Capite, inquit, galeam gerens, contactam oleagina corona, clypeum attollens, hastam quatiens. Legimus & Mineruam sapius stantem, sed & sedentem, cuius & Eustathius meminit. Perinā enim scribit mulierem quandam Aegypti, ipsam sedentem contexuisse: vnde, ait, Mineruæ sedentis statua fieri cœpta est. Notissimum est illud, eam peplo ornatam, frequenter effictam fuisse: & plerumq; cum noctua, vt saepe videmus, nunc ad pedes, nunc in capite: sed & cum dracone. Quare cum in exilium iret Demosthe-

nes, dixisse fertur, Mineruam tribus immanibus oblectari feris, noctua, dracone, populo: miror non etiam gallo dixisse. quippe Pausania tradente, in Eleorum arce galeæ Mineruæ gallus insidebat, quod gallus pugnae avis sit. quinimmo & simulachrum eius legimus, quod cornicem præferbat. Notiora verò sunt, quam ut pluribus explicem, Gorgona & ægida illi attribui, & in ipsa quidem ægide caput erat Gorgonis, linguam exerens: ideo quod linguæ vsus, id est sermonis, in omni re præstet, atque excellat. Si tamen plura velis, lege in 8 Aeneid. Verg. ibi:

*Aegidæq; horrificam turbata Palladis arma,
Certatim squammis serpentum, auroq; polibat,
Connexosq; angues, ipsamq; in pectore diuæ
Gorgona, desecto vertentem lumina collo.*

Nec eo loco Seruium legere pigeat. Sanè olea Mineruæ attribuitur, propterea quod semper viret, & nescio quid glaucedinis habeat. & oleum, quod nihil contineat humidum admixtum, sed semper sincerum & ἀκρίβειον perseverat: sic & virginitas, ut Phurnutus ait. Sunt qui huic deæ oleæ sertum assignent, quod hæc arbor pacis sit symbolum. nam & ideo arma inferri dicuntur, ut postea in pace viuatur. Scribit Plinius: Athenis quoque, inquit, olea durare traditur in certamine edito à Minerua, de quo ipsius & Neptuni certamine non modo musæ & græcæ & latinæ, sed & utraq; historia, plurima prodidit. Certè illud Pausanias tradit, oleam arsisse, cum Medorum incendio vrbs Athenarum conflagrauit: & exustam, eodem die in duorum cubitorum proceritatem germinasse. Illud etiam mirum, scribit Plin. in oppido Troadis circa simulachrum Mineruæ, in eodem relicta sacrificia non putrescere. Sed iam his sic expositis, cognomina interpretari aggredior.

Pallas Minerua in primis dicta est, vel à Pallate gigante occiso, ut scribit Seru. vel quod in Pallante palude orta est, ut Festus: vel ἀπὸ τῆς πάλματος ὀδόνου, id est, à vibranda & concutienda hasta: vel à saliendo, & saltando in bello, ut Plato ait. nῆ vel se, vel aliquid à terra attollere, seu manibus quippiam efferre, πάλμας & πάλμας dicitur, hoc est vibrare, agitare, & saltare. Alij à Pallante patre dictam volunt, quem illa interemerit, virginitatem suam vitare conantem. Sed an geminos patres Minerua habuit: Arcades quidem fabulantur, Mineruam adhuc paruulam ab Ioue missam ad Pallantem Lycaonis filium, ut cum eius filia in eius ædibus educaretur: ubi cum adoleuisset Minerua, educatoris filiam in deorum numero cooptauit, victoriamque, id est νίκην vocauit, se verò ab educatoris nomine Pallada dixit. Auctores Alicarn. Dionysius & Pausanias, ut etiam in Victoria repetam. A Pallade Palladion vocabatur, hoc est, Palladis simulachrum: quod alij vnum è cælo lapsum apud Athenas tantum fuisse, ut ait Seruius: alij duo volūt, Troianum & Atheniense. de Troiano Vergil. in 2. Aeneid.

*Omnis spes Danaum, & cœpi fiducia belli,
Palladis auxilijs semper stetit, impius ex quo
Tytides, sed enim scelera quæ, inuentor Vlysses,
Fatale aggressi sacro euellere templo
Palladium, cæsis summæ custodibus arcis,
Diripuerunt sacram effigiem, manibusq; cruentis
Virgineas ausi diuæ contingere vitas: &c.*

Palladium demum Romam delatum ferunt, qua de re præter Seruium, Dionys. Alicarn. multa, inter quæ & hoc: Postea, inquit, capta vrbe inferiore, Sicani dicunt, dominum arcis factum, sustulisse ex adytis & magnorum deorum sacra, & quod adhuc supererat Palladium. nam alterum quidem Vlysem & Diomedem, noctu ingressos Ilion, furto abstulisse aiunt: profectum deinde ex vrbe Aeneam, sacra ipsa secum ferentem in Italiam aduenisse. Arctinus autem poeta, datum esse dixit Dardano ab Ioue Palladium vnum, fuisseque ipsum in Illo, donec vrbs capta est, absconditumque in loco inaccessio: exemplum autem eius ita adornatum, ut nihil

ut nihil ab exemplari differre videret, ad fallendos insidiatores, in aperto fuisse positum, idque Achiuos per insidias surripuisse. Hæc Alicarnas. quibus manifestè videmus Seruium deceptum, quæ de Mamurio confingit. Illud item de Palladio in Parallelis, quod ille captus sit oculis, quod Palladium ex incendio sustulisset, id quod deinde & Metello accidit eadem causa. minime enim licebat Palladium mortalium oculis conspici. & hæc ille ex Dercyllo, & Aristide Milesio recitat. Scribit & Strabo in 6. in Illo cum Cassandra violaretur in templo, Palladium sese auertisse. quo loco idem de Palladio & alia subdit, tum Romæ, tum Lauinij, & Luceria, &c. Scribit & Varro in libris quos de familijs Troianis scripsit, Nautiorum familiam Romæ fuisse, quæ Palladium custodiret, & sacra retineret: ex quo Nautæ apud Vergilium inducitur in 5. Aeneid. Fuit & Athenis locus quidam iudiciorum, Palladium nuncupatus, de quo Demosthenes in oratione κατ' ἀπιστοκράτους: Alter, inquit, iudiciorum locus in Palladio erat, ubi de cæde præter voluntatem, vimque vi repellendo illata quærebatur, &c. Meminit & si satis recorder, Paus. in Attica. Pollux quoque: Euerfa, inquit, Troia à græcis, Athenas Palladium fuisse delatum. Phaleri verò habitatores, qui portus est iuxta Piræum, illos esse hostes arbitrati, in mari præcipites dedere. A camas etiam dixerat græcos fuisse homines, qui Palladis simulachrum attulerant: occisos itaque oraculum vocauit ἀγνώστους, id est ignotos, quod cum essent amici conterraneique, tanquam ignoti perire. qua ex re in eo loco ob rei memoriam Palladium sacrum & tribunal constructum fuit, ubi de cæde non voluntaria ius diceretur: quoniam Phalerei non nocendi, sed iuuandæ gratia patriæ, imprudenter tanquam hostes interfecissent. plura de hoc iudicij foro Paus. in Attica, quo loco Demophontem primum poenas luisse prodidit, quod cum Phalereis Argiuos pepulerit: intereaque Atheniensem quendam incautum à Demophontis equo prouolutum, calcatumque interisse, atque ideo Demophontem poenas dedisse. Sed iam plura de Palladio quam putaram.

Parthenos Minerua, id est virgo, Athenis in arce, id est, A cropoli culta est summa religione, vnde & in ea templum Parthenon est dictum. Hinc & sæpe legas in Parthenone apud scriptores, est parum quandoque emendatè. Iuno quoque aliquando παρθένος nuncupata est, ut suo loco diximus. Sedenim à Partheno Minerua, herba Perdicion, id est, quæ Vrceolaris herba à nostris vocatur, Parthenium appellata est. Vernula, scribit Plinius, charus Pericli Atheniensium principis, cum is in arce templum ædificaret, repissetque super altitudinem fastigij, & inde cecidisset, hac herba dicitur sanatus, monstrata Pericli in somno à Minerua: quare vocari parthenium cœpta est, assignaturque ei deæ. hæc ex Plinij verbis.

Tritonia, vel Tritonis Minerua cognominata, ut notissimum est. Pausanias in Bœot. Triton torrens est, inquit, haud magnus, ppe Alalcomenas in Bœotia, versus Lybiam fluens, & ex Tritone palude in mare fertur, ubi tradunt educatam Mineruam, & non in Lybia. Noster hic tamen Mela à Tritone Lybica dictam putat, his verbis Lybiam describens: Super hunc sinum, inquit, ingens palus amnem Tritona recipit, ipsa Tritonis: vnde & Mineruæ cognomen inditum est, ut incolæ arbitrantur, ibi genitæ: faciuntque ei fabulæ aliquam fidem, quod quem natalē eius putat, ludicris virginum inter se decertantium celebrat. hæc Mela. Idem tradit & Herodotus, ut mox ostendam: sed & Lucanus poeta in nono, his versibus canit:

*Torrentem Tritonos adit illæsa paludem,
Hanc (ut fama) deus, quem toto litore pontus
Audit, ventosa perflantem littora concha:
Hanc & Pallas amat, patrio quod vertice nata
Terrarum primam Libyen (nam proxima cælo est,
Ut probat ipse calor) tetigit, stagniq; quieta
Vultus vidit aqua, posuitq; in margine plantas,
Et se dilecta Tritonida dixit ab vnda.*

Idem affirmat Isaacius Lycophrotis interpres, idem fabulose innuit Aeschylus.

vel quod ab Ioue genita, & apud Tritonem educata fuerit. vel dicta, vt Sthenæ placuit, quod *τετρωμης*, id est tertio die mensis genita fuerit: hinc etiam apud Athenienses tertius mensis dies Mineruæ fuit consecratus. vel quod tertia nata sit ex Ioue, post Apollinem & Dianam. vel quod ex Iouis capite edita sit. Bæotiorum enim lingua, vel Aëolicorum, *τετῶας*, vel *τετῶ* caput dicitur. vel quod eadē sit quæ & Luna, quæ tertia à coitu die apparere incipit. vel quod nihil ab aere differat, qui tertium est elementum. Quapropter & Diodorus in 1. ait, Mineruam aeriam nominari. Eusebius in Præparatione euang. & ipse Tritoniā aera vocauit: qui quod ter in anno mutetur, tres quoque habere dicitur qualitates, caliditatem, frigiditatem, & temperiem: ideo Tritoniā appellata. nam *τετρωμ* tertium dicimus. Democritus quoque philosophus Pallada ideo Tritonida cognominatā prodidit, quod tria hæc mortalibus fuerit elargita, *βελβιδι καλῶς, κέρει δὲ θῶς, καὶ πρῶτῳ δικαίως*. hoc est, bene consulere, recte iudicare, & iuste facere. Notant Apollonij interpretes in 1. Argonaut. tres fuisse Tritonis nomine: vnā aiunt hanc in Bæotia, alteram in Thessalia, tertiam in Lybia. Pausanias verò in Arcadia supra recitatis aliam affert opinionem. Scribit enim, Alipheres in Arcadia (vetustum est id oppidum) maxime Pallada venerari, atque apud se genitam & educatam iactare, ex eoque Lecheata Iouis aram extruxisse, utpote, quod Pallada ibi ediderit, fontemque Tritonidem appellasse, sibique cætera vendicasse, quæ de Tritone feruntur. Simulachrum etiam Mineruæ arcum fuisse apud eos, ab Hypatodoro fabricatum: celebritatemque ibi habitam, in qua & Myiagro rem sacram agebant, quem deum in primo Syntagmate descripsi. Scribit in 4. Herodotus. Libycos dicere solitos, Mineruam Neptuni filiam & paludis Tritonidos: quæ cum nescio qua causa à patre reprehensa fuisset, ipsam se Ioui donasse, Iouem filiam asciuisse. quo loco idem scriptor exequitur & diem festum, & celebritatem quam propterea puellæ celebrabant, certamine quodam cruento: in quo quæ morerentur, non virgines reputabantur, & vna inter eas ipso certamine celebrabatur, ornabaturque. Sed enim nequid omittam, & dea hæc Tritogenia nuncupata est, de qua Sex. Pompeius: Tritogenia à ripa Tritonis fluminis dicta, quod ibi primitus sit visa. Diodorus verò Tritogeniam ideo ab Aegyptiis vocatam ait, propter tria anni tempora, ver, æstatem, & hyemem. Tres enim Aegyptij anni partes faciebant. Sed & triplicem Mineruam præferunt, quæ in Cratylum Platonis Procli scholia circunferuntur: primam *πρωτων* & *νοσφαι*, secundam *αρχηλω*, tertiam *απολυτω*. quo loco multa, quæ ad antiquæ philosophiæ & theologiæ mysteria pertinent, explicantur. Nunc nos reliqua persequamur. Apollonij interpretes in quarto, postquam de Tritone Libya vel Bæotia alijs consentanea scripserunt, tum & hoc subiungunt, *οἱ δὲ τὸ τρεῖν ἡγχι τὸ φοβερὸν τῶν θηαιπῶν κριθεα*. hoc est: Alij, quod hæc faciat contrarijs *τρεῖν*, id est timere. id quod & Seruius in 11. Aen. Tritonia, inquit, aut quasi terribilis, *ἐκ τῶν τρεῖν*, quod est timere: aut secundum Ircanum, &c. Hesychius etiam, *τετρωμης* vel *τετρωμης* Mineruam cognomine significare ait, *ἐκ τῶν τρεῖν ἐγγυρῶν τῶν πελεμῶν*, hoc est, ab eo quod pugnantem timere faciat. & hoc & plura Phurnutus scribit: à quo & illud, eam dictam etiam à *τετρωμης*, quasi non teratur villo labore. alij ad triplicem philosophiæ speculationem pertinere aiunt. Plutarchus tamen in Iside & Osiride, Pythagoricos scribit numeros & figuras honorare solitos nominibus deorum. Triangulum enim æquilaterum, Mineruam appellarunt Coryphagenem, & Tritogeneam, quod *τρεῖς καὶ θρηῖς* à *τρεῖν γωνίαις ἀχρῆναις διακρίται*: hoc est, Tribus lineis ad perpendicularum ductis, à tribus angulis diuiditur.

στρατῆα, id est militaris Minerua cognominata, quod bello & militia præesset. unde etiam dictus Iupiter Stratius apud Herodotum, vt in Ioue dictum est. Lucia nus in Dialogis meretricijs, Stratiæ Mineruæ, id est militaris meminit. *ἀστρατῆα* etiam eandem nuncupatam legimus à Lacedæmonijs, cuius deæ templum fuit in Laconia: ideo sic nominatum, quod illic Amazones vterius, cum in Græcia pugnarent, non produere. hanc verò potius Dianam Pausanias ait.

ἀστρα, id est Martia Minerua ab antiquis culta fuit, quod dux & gubernatrix existima-

existimaretur bellorum, & iustitiæ defensatrix, vt scribit Phurnutus. Proditum est, cum Orestes post matris cædem iudicium subiisset, in Ariopago causam dixisse: quo in loco Orestes absolutus à parricidio, Martiæ Mineruæ aram consecrauit, vt in Attica Pausanias scribit: Ariopagus, inquit, id est Martis vicus ea causa dictus est, quod ibi *ἀστρα*, id est Mars condemnatus fuerit, cum Alirrhotion occidisset. quo loco etiam Orestes, quod matrem interfecerat, iudicatus est: qui vt sententiæ poenam effugeret, aram Mineruæ instituit, quæ *ἀστρα ἀθναῖς ἑσμε* vocata fuit. Huic porro deæ ex manubijs Marathonij ædem Athenienses construxere.

Hippia, id est equestris Minerua, vt Phurnutus ait, ite Pausanias in Attica, nec quidem semel: ite Arpocraton. sic verò nuncupata, quod currum instruxerit prima, hanc Iseus rhetor & Mnaseas Neptuni filiam fuisse tradiderunt, ac Polyphes Oceanitidis. *ἀστρα ἰπποκας* etiam vocatam scribit Phurnutus, quasi dicas equidomitricem.

Sthenias Minerua, hoc est robusta, colebatur apud Troezenios. ferunt enim, cum inter Mineruam & Neptunum contentio esset, vtrius ea foret regio, Iupiter statuit, vt amborum esset vrbs communis. hinc porro factum est: vt Pallas & Sthenias & Polias cognominaretur: hoc est, & robusta, & ciuilis: Neptunus verò vt rex appellaretur. hinc etiam in Troezeniorum nummis altera parte fuit Neptuni fuscina, seu tridens: altera verò os Mineruæ, vt à nobis alibi relatum est.

Glaucopis Athena, hoc est glauca oculos, vel cælia Minerua, cognominata fuit non modo à poetis & scriptoribus, sed & in simulachris ita effingebatur. Scribit enim Pausanias in Attica: supra Ceramicum & porticum regiam appellatam, templum fuisse Vulcani, cum Palladis simulachro, cui glauci erant oculi, iuxta Libycorum fabulam, qui Pallada ex Tritonide & Neptuno natam ferunt: & ideo glaucos oculos habere, vt etiam Neptunus habet. Alij sunt qui autumant, quod *τῆς γλαυκῆς*, id est nocturæ oculos haberet, quæ auis etiam ei (vt dictum est) ascribebatur: ideo *γλαυκῶπις* est appellata. Alij putant ideo vocatam, quod virtus illustris sit, & conspicua. Diodorus Siculus ab Aegyptijs ea causa Glaucopin appellatam prodit, non ea (inquit) quam Græci putant, quod glaucos habeat oculos: sed quod aer, quem Pallada antiqui credebant, glauci sit coloris. Scribit Gellius sic vocatam, non tam quod glaucos, id est cælios oculos haberet, quam quod horrendo ac formidoloso esset aspectu. unde & glauci, id est cælij leones & *βοσκῆλοι* traduntur, quod & Phurnutus ait. Sunt & qui dracones eadē ratione Glaucos nuncupent. Est & apud Stephanum in Alcomenio, ex Alcomene & Athenai de Hippobote filia Glaucopus, à quo Glaucopion, & Glaucopis. Cælia porro à veteribus dicta Minerua est, quasi Cælia, vt docet Gellius in 2. Auctor Priæpeiorum Flauam appellauit, illo Scæzonte:

Minerua flauo lumine est, Venus pæto. Naso in Eleg.

Quid si præcipiat flauæ Venus arma Mineruæ?

Ventilet accensas flaua Minerua faces. Idem in Arte:

Si pæta est, Veneri similis: si flaua, Minerua.

Quidam putant ineptè à capillorum colere flauam Mineruam dici. Sed de flauo & glauco colere vide Gellium: & si libet, nostrum Thilesium. Sed enim & Minerua ab oculorum truculento aspectu, & acri intuitu *γοργωπῶς* est cognominata, vt grammatici obseruant, *ἐκ τῆς γοργῆς ὀπῆς*, id est, à terribili acrius aspectu.

Poliuchos Minerua cognominata, cuius ædes, vt Pausanias scribit, in arce fuit Spartanorum. *πολιῆχοι* enim communi genere, vt Suidas ait, dicuntur, qui ciuitatibus imperant, eisque moderantur: nos, deos tutelares dicere possumus, seu custodes. Hinc & Iupiter etiam hoc cognomine vocatus est, vt dictum est. Hinc Vitellius Cæsar. patinam suam (vt ait Tranquillus) ob immensam magnitudinem clypeum Mineruæ, ægida Poliuchi dicitabat. Poliuchi cum alij, tum in primo Herodotus meminit. Valla tutelarem interpretatus est. Sed & Apollonius lib. primo Argonaut. videtur hoc eodem nomine Dianam illo versu nuncupare: *ἰφῆς ἀρτίμιδ' ὁ πολιῆχος ἀρήτρεα*.

Chalcicecus Minerua à Lacedæmonijs cognominata, cuius (vt Paus. in Lacon. ait) simulachrū æneum Gitiadas vir indigena confecit, simulq; in eandē ver-
sus edidit. Suid. Chalcicecum Mineruam appellatam à Spartanis ait, quòd οἰκός
χάλκιος, hoc est quòd ædem æream haberet: vel quod Chalcidenses ex Eubœa
exules eā construxerant. meminit in 1. Thucydides, nec semel Plutarch. diuersis
in locis. item in Pausaniæ vita Aemilius Probus, & Stobæus ex Chrysermo, in 2.
histor. sed & Aelianus in Varia histor. & Titus Liu. & Apuleius. Sūt qui Poly-
chon & Chalcicecum eādē faciunt. Mirum & adhuc esse aliquos, qui apud Li-
uiū Chalceonē legendum putent, & Chalcioniam apud Thucydidem latinum.
Fuit & Minerua Chalcidica in vrbe Roma, in nona regione, si vera P. Victor p-
dit. Quidam nunc D. Mariæ esse arbitrantur, quod templum ab ea nomen ad-
huc seruat, quidam Mineruū. meminit, ni fallor, & Dion in hist. lib. LI.

Hellotis Minerua nuncupata, quòd cūm Dorientes Corinthum urbem ce-
pissent, arderentq; duæ sorores, Eurytion & Hellotis, in Palladis templum con-
fugerunt, vbi & interierunt. mox subsecuta peste oraculum redditum est, expi-
andos sororum manes arfarum. quare cessante pestilentia, templum Mineruæ
Hellotidi construxerunt, & Hellotia celebritas instituta est. Alij ab ἑλός, id est
palude, quasi palustrem dicas. alij ab ἑλῆς, id est capere, ab equo videlicet Pega-
so, cui Pallas primum frenum imposuerit. plura his legas in commentarijs Pin-
dari, in Olymp. Fuerunt & Hellotides coronæ ambitus ingentis ē myrto, ab Eu-
ropa dictæ, quam Corinthij Hellotida appellabant. hinc & Hellotis Minerua: 20
Athenæus auctor.

κορυφαγενὴ ἀθηνῶν, Coryphagene Minerua à plut. dicitur in l. b. de Isis & Osiri, qd
ē Iouis capite orta putaretur. & vt ait poeta:

Quæ de patrio vertice nata dea est. & Lucanus:

Hanc & Pallas amat, patrio quæ vertice nata est.

Fabulatur verò, Vulcanum securi patris caput aperuisse, quod & Lucianus in
Dialogis ridet, & Pindarus in Olymp. in Diagoræ Rhodij hymno, cūm inquit,
Vulcani instrumento, id est ærea bipenne Pallas ex vertice patris prorumpens
vehemēter exclamauit, ita vt cœlū & tellus formidarent. quam fabulā pleriq; in
allegoriā conferunt. Illud nunc tantum, quod idem tradit Plutarch. Pythagorici 30
numeros & eorum figuras deorum appellationibus honestare solebant: nam
triangulum æquilaterū vocabant ἀθηνῶν κορυφαγενῆς, & τετροχώνυμης, quoniam à
tribus lineis ad perpendicularū ductis ex tribus angulis deducitur. Poetæ quoq;
fabulantur, in Mineruæ natiuitate aureos hymbres pluuisse, hinc illud Claudian:

Auratos Rhodij hymbres, nascente Minerua,

Induxisse Iouem perhibent.

Coryphasia etiam Minerua appellata est à Coryphasio promontorio, in quo
Pylos vrbs condita fuit, vt Paus. tradit. Stephanus tamen, Coryphasion regiun-
culam Laconicam scribit, Pylo proximam. de Coryphasia Minerua sic in 1111. 40
prodit Arnobius: Quid, inquit, arbitramur fore: desistētne illa Mineruam se di-
cere, cui Coryphasie nomen est, vel ex Coryphæ matris signo, vel quòd ē verti-
ce summo Iouis parmam ferens emicuit, atq; armorum accincta terroribus, &c.
Idem: Iouis (inquit) quartā progenies, quam Mæssenij Coryphasiam nuncupāt.
ex his Arnobij verbis corrigere facile possumus locū apud M. Tullium in 111.
de Nat. deorum, vbi quartam commemorat Mineruam, vt nō Polyphæ eius ma-
ter, sed Coryphæ legatur. & ibidem pro Corefia, Coryphasiam legendum: tam-
etsi etiam Corefiam Pallada legamus, vt paulo post dicam ex Stephano. De Po-
lyphæ non me præterit, quod supra ex Isæo & Mnasea relatum est, ex qua & Ne-
ptuno orta dicitur Minerua.

Lyndia Minerua cognominata fuit in Rhodō insula, ab vrbe Lyndo. de hac 50
Diod. Siculus inter cetera tradit, Danaū cū filiab. Lyndū appulisse ex Aegypto,
extructōq; Mineruæ templo statuam deæ ingentem dicasse. paulo post subdit:
Cadmus

Cadmus Mineruam Lyndiam muneribus ornauit, in quibus olla fuit ænea, ad-
modum conspicua, vetusto more fabrefacta. in ea literis Phœniceis tunc primū
in Græciam delatis inscriptum erat, Rhodum vastatum iri à serpentibus. lege
Bibliothecam Diodori. Meminit & Strabo lib. XIII.

Capania nominata Minerua, vt Pausanias tradit, Argis in gymnasio Cylaba-
re, vbi eius fuit simulachrum: aut à Capaneo dicta, aut à curru qui καὶ τῶνα à Thef-
salis dicebatur.

Ophthalmitis, quæ & Optiletis, hoc est, ocularis Minerua, à Lacedæmonijs
cultā fuit. cuius ædem à Lycurgo constructam, prodit Pausanias, cū ipsi Ly-
curgo oculorum alter ab Alcandro erutus fuisset, dum in Alpion locum confu-
gisset: cui opem ferentibus Lacedæmonijs, reliquum seruauit. Plutarch. cū in
Lycurgi vita, tum in Apophtheg. Ophthalmidis non meminit, sed Optiletē
vocat. nam (inquit) apud illius regionis Doricos oculi οφθαλμοί dicuntur. sed enim
baculo Alcander Lycurgo oculum eruit, vt idem scribit Plutarchus, & à popu-
lo Lycurgo traditus, vt de eo supplicium sumeret. Sed Lycurgus nullo alio sup-
plicio Alcandrum affecit: tantum sibi ministrare & famulari coegit, & ex inso-
lenti ac immani mansuetum probūq; reddidit.

ὀφθαλμοῦ ἀθηνῶν, id est acutē videntis Mineruæ templum à Diomede positum
fuisse, scribit Pausan. cū ad Troiam pugnantī procul ab oculis Pallas caliginē
depulisset, & inde factam appellationem, ab acutē scilicet videndo.

Cyparissia Pallas in Asopi vrbs Laconia arce templum habuit, vt Pausanias
scribit. idem & in Cyparissijs cultam, & templum habuisse, tradit in Meisen. Ste-
phanus verò: Cyparissea, inquit, Triphylia vrbs, quæ & Eranna vocabatur. vn-
de gentile nomen Cyparisseus, & κυπαρισσία Minerua.

Alea Pallas cognominata fuit, quam Peloponneses summa veneratione co-
lebant, vt in Lacon. scribit Paus. ad quam Leotychnes rex pulsus confugit, ob
rem auarē administratam contra Alebas. Meminit & Xenophon lib. VI. Hel-
lenicon. sed & Aleæ vetustissimum templum Tegeates Aleus ædificauit: quo i-
gni absumpto, alterum Tegeatæ Scopæ Parij opera omnium magnificentissi-
mum restituerunt. ab Alea Pallade, & Aleæ festa dicta fuere. Mineruæ etiam A-
leæ meminit Herodotus, qui historiam narrat, vt Lacedæmonij cū oraculi am-
bage persuasi, in Tegeatas bellum intulissent, victi & capti plerique, compedes
quos tulerant contra Tegeatas, pertulerunt, ac demum Herodoti quoq; tempo-
re in huius deæ templo suspeni pendebant. Eleam etiam Mineruam legimus a-
pud Strabonem, & Domitium in Syluis Statij:

Aut Eleæ lucis vidit Tegeæa sacerdos.

& idem Statius in 4. Thebaidos:

Templumq; Eleæ nemorale Mineruæ.

Licet perperam pleriq; legant Altæ.

40 μῆτηρ, id est mater Minerua, & culta & vocata à mulieribus Elæis: quæ cū vi-
derent regionem desertam, ab hac dea impetrarunt, vt vnico concubitu virorū
concuperent. quod cū obtinuissent, deam ipsam matrem nuncuparunt, & eidē
templum posuerunt: auctor Paus. in Eliacis.

Telchinia Pallas, vt est apud Pausan. à Telchinis cognominata creditur, qui
ē Cypro venientes, Taumessi partem incoluerunt in Bœotia, templūq; de suo
nomine deæ Palladi construxerunt. Nicolaus verò in lib. τῶν ἑθῶν, id est consue-
tudinū: Telchines, inquit, homines nuncupati ex Creta fuerunt, sed & in Cypro
habitarunt, vnde in Rhodum migrarunt, primiq; eam insulam detinuerunt. in-
uidi autem & fascinantes erant, artificesq; existentes priscorū opera imitabant,
Palladis Telchinia simulachrum primi erexerunt: vt si quis dicat θεοποιῆς ἀθηνῶν,
id est fascinatricis Mineruæ. hoc idem repetit Stobæus in sermone de Inuidia.

Βούδα ἀθηνῶν, Budea Minerua ab vrbe Magnesia dicta, quæ à quopiam Budeo
cōdita fuit: licet & alia Budea Phrygia fuerit, meminit Stephanus. Alij putant,
quòd

334

HISTORIAE DEORVM

quòd cum humana prudentia excogitarit, boum opera humum colere, inde factum nomen, atq; ideo eadem ratione Boarmia à Boeotijs dicta fuit, quòd scilicet aptarit aratro boues: quod & apud Phauorinum legimus.

Achea Pallas cognominata, cuius templum, vt Aristoteles scribit, in Italia apud Daunios Apuliae populos, in quo antiquitus fuisse tradit cum alia, tum secures & enses, caeteraq; Diomedis eiusq; sociorum arma, huius templi custodes canes fuisse perhibentur, qui Graecis aduentibus blandirentur, caeteris mortalibus agrestes & ferì. Accolae longis ac pullis vtebatur vestibibus, propterea quòd cum Diomedes eò delatus est, cū captiuis Troianis, loci opportunitate captus, è nauì descendens ad speculanda loca, relicta in nauium statione mulieres captiuae Troianae, ne in Graeciam seruitum ducerentur Graecorum vxoribus, naues incenderunt, & propterea ibi constitisse ferunt eo vtentes habitu.

Panachaeis Minerua in Achaia culta fuit, cuius templum commune Achaeis omnibus fuit, vt in Achaicis Pausan. prodit.

Pallenis Minerua, cuius Herodotus lib. 1. meminit, cum de Pisistrati Athenarum tyranni reditu agit, in quo Amphilytus Acarnan vates, ornatus pompa sacerdotali, ita Pisistrato cecinit:

Est nummus proiectus, item sunt retia tenta,

Nocte meant thynni, claro sub sidere luna.

quod interpretans Pisistratus, in urbem reuersus est. lege Herodotum. Meminit & Palladis quoq; quae in Pallenide coleretur, Euripides in Heraclidarum tragedia. De Pallene Diana suo loco agemus. Fuit & Παιμνία Minertia in Chalcide, vt scribit Hesychius.

χαλιπίς, hoc est Frenatrix Minerua, vel vt Domitius interpretatur, Frenalis, dicta à χαλινός, id est freno. Colebatur verò à Corinthijs nam Bellerophonti opem deam tulisse aiunt, eiq; equum Pegasum, quem & infrenauerat, praebuit: huius deae simulachrum ligneum fuit, vt Paus. ait, praeter faciem, manusq; & imos pedes, qui ex lapide candido constabant.

Scirias Minerua, quae & Sciras est cognominata, à Sciro vate Dodonaeo dicta est, qui vetustissimum eius deae templum condidit: idem & loco in Attica nomen dedit. Scirus autem hic vates eo praelio cecidit, quo Eleusini aduersus Erechtheum regem depugnarunt. eo enim tempore ex Dodona venerat, sepultusq; est prope torrentem, qui & ipse à Sciro appellatus est, vt Pausan. scribit. Stephanus tamen, Scirum quidem Atticae locum tradit, & Scironidas petras, à Scirone: vel potius à loco ipso. locus autem à Sciro heroe. Porro in hoc loco, ait, meretrices prostare solebant. Similiter & Sciraphion locus, vbi κλισαί, id est aleatores conueniebant: & σκροφόρος, quod ἀλάστον significat, id est prodigum & κλυδότης, ab his qui in Sciro versabantur. Hesychius verò: Sciras inquit, Minerua. Sciron aiunt Neptuni filium vxorem duxisse Salamina Afopi. Strabo quoq; in 1 x. de Attica loquens, & eius partibus & locis: Nam, inquit, à quorundam vocabulis heroum Sciras & Cychria dicebatur, vnde & Minerua Sciras appellat. Et locus alter Atticae Scira, σκίρα: & Episciros, ἐπισκίρωσις, quoddam sacrificandi genus: & mensis Scirophorion. Illud certe obseruauit, distinctè qui graece haec nomina scripserunt, haec per simplex ἰδπε, illa per diphthongum φnotasse: quauis Stephanus & alij quidam confundant. Ergo illud rectè, qui Hesychium descripsit, σκροφον. Sed quod sequitur, malè, ἀργήτις, ibi enim, vt etià notat asteriscus, legendum est ἀργέσις, qui ventus est notissimus, vt cum Strabone alij declarant, qui de ventis scripserunt: & ipse in Aeolo, hoc est Syntagmate Neptuni retuli. Porro & Scirrhada legimus, vt apud Arpocratonem: ἀθηναί, inquit, σκίρραδα λιμένασιν ἀθηναίοι, Mineruam Scirrhada colunt Athenienses.

Apaturias Pallas, id est deciptrix, seorsum à Venere nūcupata est. Scribit enim Pausanias, Aethra compressa à Neptuno, quo in loco Apaturiae Mineruae templū, ab ea constructum: & pro Sphaeria insulam Hieram vocauit, statutumq; est, vt

est, vt Troezeniorum virgines ante nuptias zonam huic deae soluerent. De Apaturias celebritate in Venere plenius egimus.

Hygeia, id est ὑγεία Minerua ab Atheniensibus culta, cuius statua in acropoli aenea spectabatur, à Pericle posita, quòd ei in somnijs dea ostendisset, quomodo sanaretur artifex tantum non conclamatus, qui in propylaeorum constructione ex alto ceciderat. Memini supra ex Plinio, in Partheno. huius deae meminit & Lycurgus orator, in oratione πρὸ τῆς ἡγείας, meminit & Pausanias in Attica: item Val. Arpocratio. Fuit & altera Hygiae Mineruae statua in populo Atticae Acharnis, quam Sospitem interpretatus est Domitius. Porro de Hygia Aesculapij alibi, hoc est, & cum patre, & suo loco dictum.

Ilias Minerua cognominata est in Daulia, cuius templo canes alebantur: quibus id erat institutum ac moris, vt aduentibus Graecis blandirentur: barbaris verò si aduenirent, latratu infesti erant. Scribit Dion Chrysostomus in libro de bello Troiano, cum Vlysses legatus de pace ad Troianos missus fuisset, graecos à Troia abituros spondidisse, se Mineruae relictuos maximam ac pulcherrimam oblationem, cum hac inscriptione, Hilastrion, id est sacrum, Achiui Palladi Iliadi. ἱλαστήριον verò καθάρσιον θυσιασπιον, id est expiatorium, seu propitiatorij, purgatorium sacrificium. Mineruae etiam in Ilio meminit Xenophon, statim in principio Hellenicōn.

Singa Palladis nomen apud Phoenices, cuius nominis simulachrum Thebis Cadmus constituit, vt Pausan. docet.

Craestia Minerua templum habuit apud Sybaritas, de quo sic Herodotus in v. Propet (inquit) Craestia, Dorieum capta Sybari extruxisse aiunt templum Mineruae, Craestiae cognomine.

Laphrya Pallas cognominata legitur, vt notat in Lycophronem Isaacius, qd ex bello spolia ducat: quasi dicas, Laphyria, quando ita graece spolia dicuntur. de Laphrya Diana suo loco agemus.

Pilætis Minerua cognominata est, quòd in portis urbium appingeretur. quoniam etiam & in aedium ianuis, veluti in suburbij Mars: ea scilicet ratione significantes, in vrbe & aedibus prudentia opus esse: foris verò vt quae essent, defenderentur armis bellōq;.

Aethyia Minerua cognominata, quasi αἰθια, id est mergus dicas: quòd cū prudentia nauigare oporteat, mergi exemplo. Mineruae Aethyiae meminit in Attica Paus. Cum, inquit, ab Apollinis & Dianae Agrestis templo descendis, Pandionis heroum, id est Pandionis herois templum occurrit, quem eo loco sepultum iam diximus, quem Mineruae Aethyiae scopulum vocant. quo loco in graeco & latino codice hoc nomen perperam scribitur. in graeco enim αἰθια. In latino verò ethyia legitur: cum in utroq; Aethyia legendum sit. Rectius alio loco Pausan. de eodē heroo Pandionis loquens: Ibi, inquit, Pandionem aduersa valetudine extinctū, cui in Megaride tumulus ad mare adiacet, quem Athenis αἰθιασκόπος, id est mergi scopulū, vel (vt vertit Domitius) Gauri scopulū nuncupant.

Endarthyia, hoc est, ἐνδάρθια, hoc nomine culta à Megarensibus. vt scribit Hesychius, quoniam Minerua in αἰθιασκόπος, id est in mergum conuersa, sub alis Cecropa occuluit, & in Megaram deduxit. hinc illi est cognomen: quod existimaui cum superiore conuenire. Sed cum Phauorinus idem hsdem verbis referat, vt ipsum est apud vtrunq; ipse quoq; retuli.

ἑλεάνη Pallas cognominata, vt Theophilus ait, ex eo quòd sit praeses muliebrum operum: Operaria latine dici potest. Meminit Artemidorus lib. 2. de Insomnijs, & Arpocraton. Aelianus & Paus. hoc nomine tradunt primum ab Atheniensibus nuncupatam. Diod. Siculus eo nomine vocatam ait, quòd plura instrumenta inuenit ad diuersas artes. eadem ratione & mechanitis Minerua cognominata putatur, quòd excogitarit artes. hinc est etiam in prouerbij graecis, οὐκ ἔστιν ἐργάτις. Illud quoq; obseruat Hesychius, quòd etiam ἐργάτις à Samijs sit dicta.

Σάλατις

ἀλπιγγος ἀθανᾶς, hoc est, tubicinis Mineruę cognomen Paus. commemorat: cuius templum Hegeleum posuisse ait, qui Tysseni seu Tyrzeni potius filius fuit. Porro ipse Tyssenus, Herculis & puellę Lydię filius, qui primus tubam inuenit, vnde & Latini Tyrrenorū inuentum tubam tradunt, qui aliquando à Grecis Tyrzeni appellati sunt. qua ex re Hegeleus à tuba Mineruam Salpinga vocauit. Lege apud Paus. plura in Corinth. Hesy chius & Phaurinus Salpingis Mineruę templum aiunt apud Argiuos fuisse.

γίγαντοφόντιδα etiam vocatam legimus Mineruam, hoc est Giganticidam, vt Phurnutus ait, id etiam in allegoriam transferens.

Νίκη ἀθηνᾶ, id est Victoria Minerua Athenis colebatur, cuius meminit Licurgus orator in ea oratione, quę inscripta est πρὸς ἱερείας. Huius deę simulachrum sine alis erat, hoc est ἀπτεροῦς, in dextra malum habens granatum: sinistra verò κρέατος, id est galeam, vt quidam interpretantur. ita verò culta fuit in acropoli, id est Athenarū arce, vt in primo de Acropoli Heliodorus scribit, & Arpocratio reperit. De victoria quę sine alis, id est ἀπτερα ab Atheniensib. colebatur, actum est: & cum de victoria ageremus, diuersa recensuimus. Fuit & in arce Megaren sium νίκης ἀθηνᾶς sacellum, & aliud item αἰαντίδος, ab Aiace dictum, vt Pausan. scribit. Meminit & νίκης Phurnutus. Extat in Hispania marmoreum hac inscriptio: Palladii victrici sacrum: hic hostium reliquias profligauit Cato, vbi sacellum miro artificio conditum, & aream Palladis effigiem reliquit.

πολιάς ἀθηνᾶ, quasi tu dicas, ciuilis vel vrba Minerua, dicta (vt innuit Pausanias in Attica) quod in acropoli esset, quem locum eo tempore πόλιν, id est vrbe appellabant. Phurnutus autem non tantum Poliada, sed etiam ἱεροπόλιν nominatam ait. Ferunt verò tum primum hoc cognomine dictam Mineruam, cum (vt ante diximus) iam Iupiter statuisset, vt promiscuè Neptunus & Minerua Atticę præsiderent. vnde ab vrbe ipsa Poliada vocarunt, & Stheniada, sed Neptunum βασιλία, id est regem. vnde & nummi eorum fusciam, seu tridentem altera parte, & altera Mineruę os habebant: quamuis alios auctores secutus supra, idē de Træzenijs tradiderim. scribit Strabo lib. 9. Poliadis Mineruę templum in saxo vetustum fuisse, in quo lucis inextinctę lychnus erat. idem Parthenon, quod Ictinum cōdidisse ferūt. hinc ab aliquibus Ictini domina Pallas vocata est. Sed enim Pausanias in Attica de Poliade & lychno alia. Callimachum enim, non Ictinum ait, qui marmor primus secuerit, vnde illi nomen κακίζότηχου inditum. Scribit Hesy chius, οἰκιστὸν ὄφιου, Poliadis Mineruę custodem draconem vocatum. & hic quidem vnum, alij verò duos aiunt in Erechthei templo: & hunc acropoleos, id est arcis custodem, cui ex melle placentam offerebant, Poliadis Mineruę peplum primos contexuisse legimus, Aceseum Patarensem, & Heliconem Caristium: de quibus in prouerbij legitur & historia. duas virgines vocatas Canephoras, quasi dicas Cistophoras, huic deę quotannis statuebant, quę inseruierent, de quibus plura Pausan. Sed & alibi gentium alia fuisse Poliadis Mineruę templa legimus, inter quę illud quod Polieum ab ea nuncupabatur, apud Iliū. Fuit & Tegeatis Poliatidos Palladis templum, in quod semel in anno sacerdos ingrediebatur. lege in Arcad. Pausan.

Aliphera Minerua cognominata est, vt Stephanus & Polybius scribunt. ἀλίφρα vrbs fuit Arcadię: hac (vt Polybius tradit) in summitate collis arcem, & aneam Mineruę statuam longē à cæteris specie ac magnitudine differentem habuit, quę à quo, aut cuius sumptibus, quoue tempore erecta fuerit, etiam apud eius loci incolas in dubio fuit. hoc inter omnes idem auctor constare ait, opus esse inter omnia opera Hecatodori & Sostrati excellentissimum. hinc ergo ἀλίφρα nuncupata.

Itonia, & Itonias, & Itonis Minerua, vt notat Stephanus, & si Festo standum, Itonida: qui scribit, Itonida Minerua à loco appellata. Itonia verò à T. Liuius, qui in 6. lib. 4. Dec. scribit, Ibi statua regis Antiochi in templo posita Mineruę Itoniæ iram accendit. Callimachus in Cereris hymno:

Ἰθων ἰθωνιάδος μιν ἀθαναίωσ' ἔειδ' ἄλλα
ὄρμυιδαι καλεῖται. id est,
Cumq; ad Itoniados certamina Palladis ipsum
Ormenide inuitant.

Et Apollonius in primo Argon. ἔργον ἀθλων ἰτωνιάδος, hoc est, opus Palladis Itonidis. quo loco interpretes, Itoniæ Mineruę scribunt templum fuisse in Corona Bœotię, de qua non intelligit Apollonius: sed potius de Thessalica Itonia, cuius meminerit Hecatęus in primo histor. Strabo: Bœotij, qui venerat ex Thessalia, expugnata Corona, Itoniæ Mineruę templum in plano condiderunt, eodem quo Thessalicum nomine. Armenidas verò in Thebaicis scripsit, Itonon Amphictyonis filium in Thessalia natum fuisse. à quo sit ἰτων ciuitas, & ἰτων ἀθλων, id est, Itonis Minerua. Meminit & Alexander in primo Caricorum commentariorum, item Stephanus & Suidas. Pausan. in Attica, vbi de Pyrrhi regis victoria contra Antigonom agit, scribit, inter Larissam & Pheras Itoniæ Mineruę positum fuisse templum. Citatur hoc Epigramma Pyrrhi apud Plutarch. item in vita Pyrrhi:

Hęc tibi dona refert clypeos Itonia Pallas,
Acacides Pyrrhus, quos audax Galata in armis,
Et magnę Antigoni bello amifere cateruę,
Quę quondam Acacidis armorum gloria parta est.

Sic versu quidem heroico Domitius vertit, quod est elegiaco scriptum Gręcę,

ὄν θυρεὸς ὁ μολθοῦς ἰτωνιάδων ἀθλων,
πυρρὸς ἀπὸ θρασέων ἐκρίμασεν γαλατᾶς.
πῶτα τ' αἰγῶνος καὶ θελῶν στρατῶς. ὁ μίγα θάυμα,
αἰχιμηταὶ ἢ νῦν, ἢ πόρις, αἰακίδα.

Papinius etiam in extremo secundi Thebaid. de Minerua loquens:

Sue Ionia diuertis Itone Leta choris.

Quo loco, Placidius: Itone ciuitas Bœotię Mineruę sacrata. vt ipse alibi ait,

Ducit Itoneos ἔ Alalcomenę Mineruę Agmina.

Bacchilides Mineruam Itoniam dicit. ab Itone ergo Mineruam oppido cognominauit, quod est in Macedonia, vbi eius antiqua fuit ædes, vicina Bœotię, in qua regnauit Anthonous Herculis filius, & Paphies.

Ithomia Pallas, ab vrbe Thessalica Ithome, cuius & meminit Homerus, vt docet Strabo libro 9. qui & Curalium fluuium scribit labentem πρὸς τὸ ἰθωμιάσθων ἰθῶν, id est, præter Ithomię Mineruę templum, Peneum ingredi. Legimus & montem Ithomen, vt in Ithomate loue docuimus. quę apud Catullum quidam ita legunt:

Quod tibi si sancti concesserit incola Ithomi.

quod tamen non recipit amicus nostras, pro Ithomi reponens Hymetti. Idem Catullus eodem poemate:

Vnigenamq; simul cultricem montis Ithomi.

nonnulli tamen Ithini legunt. De Ictino quidem bis Strabo meminit: sed in carmine syllaba contumax repugnat. quare res amplianda, vt Ictini lychnus sit asbestos. Mirum est viros alloqui doctos, Itoniam & Ithomiam confundere, cum diuersę sint, vt est à me ostensum. Bemus quidem apud Catullum vbique Itoni legit, in dialogo ad Herculem Strozam: & duplicē facit, citato super hoc ex lauacro Palladis carmine Callimachi.

Ζωστία ἀθλων. Zosteria Minerua cognominata, cuius meminit Hesy chius. Pausanias verò in Bœot. ait, Amphitriionem statuas duas erexisse ligneas, cum aduersus Eubæos & Chalcodontem pugnaturus arma indueret, quod veteres ζωστία, arma induere dicerent. & Homerum ait, Agamemnona marti similem zona armorū, &c. Stephanus verò in libro de Vrribus, ζωστία Atticę esse Isth-

num scribit, vbi ferunt Latonam zonam soluisse, cum in paludem descendisset, vt lauaretur: quo in loco piscatores sacra Latonæ & Dianæ faciebant, & Apollini Zosterio. Tum & hoc subdit, quod in Locris Epicnemidiis etiam Minerua coleretur Zosteria.

βαλαμοφόρος ἀθλωᾶ, hoc est Ramifera Minerua est cognominata, à ramis oliuæ, puto. huius in Symposio meminit Xenophon, qui in eius celebritate senes ait venustos eligi.

ἀλαλκομένη ἀθλωᾶ, ab Alalcomeneo dicta, vt est apud Stephanum, qui eius deæ statuam erexit: non autem, vt Aristarchus putauit, πρὸς τὸ ἀλαλκεῖν, id est auxiliari. Alalceis enim vocaret, quam tamen sententiã sequit Phurnutus, qui eandem etiã appellatam ait ἀγελίαι, ἀπὸ τῆς ἀγῆς ὡς λαῖς, hoc est, ab agendo populos: vel ab ἀγελίαις, id est armentis bouum, quæ illi sacrificabant, vt indomita. vel vt alij tradunt, Agelea dicta est quasi ἀγροσὶ λείαν, hoc est, agens prædam. meminit Herodotus libro nono, & Homerus cum alibi, tũ in quarto Iliad. πρώτη ἢ διὸς θυγατρὶ ἀγελίη. hoc est, Prima autem Iouis filia Agelea. Sanè idem Alalcomenus & urbem à suo nomine dixit Alalcomenen, de qua intellexit Statius libro Thebaid. septimo,

Ducit ἰονεος, ἔσθ' Alalcomeneᾶ Mineruᾶ Ἀγμινᾶ.

quo loco Lutatius Placidus grammaticus ita castigatè legendus: Alalcomena ciuitas est Bœotia, in qua regnavit Hercules filius. hinc Bacchylides græcus poeta fuit, quẽ imitatus est Horatius, &c. in qua nata est Alcmena Hercules mater, & in qua etiam colebatur Minerua,

Porro Aelianus etiam vocat Mineruam Alcomeneida. sic enim ait: In Cereis templo, quod est in vrbe, Aranea solitam texit telam ante simulachri faciem: Mineruæ etiam simulachrum, quæ Alcomeneis dicebatur, sponte sua combustum est. & alia eiusmodi complura.

Alcides Minerua cognominata à macedonibus. T. Livijs libro secũdo quinta Dec. de Perse rege bellum aduersus Romanos suscipiente: Ipse, inquit, centũ hostiis sacrificio regaliter Mineruæ, quam vocant Alcidem, confecto, cũ purpuratorum & satellitum manu profectus Citium est, id macedoniæ oppidum est.

Catuleana Minerua dicta, de qua Plin. trigesimo quarto. Nat. histor. de Euphranoris Alexandro, id est Paride agens. huius est, ait, Minerua Romæ, quæ dicitur Catuleana, infra capitolium, à Q. Lutatio Catulo dicata. Sunt qui libentius Catulianam legant.

Musica Minerua etiam appellata fuit, de qua idem Plinius eodem libro trigesimo quarto, capite octauo. Demetrius, inquit, fecit mineruam quæ musica appellatur, quoniã dracones in Gorgone eius, ad ictus citharæ tinnitu resonabãt.

Captam mineruam quoq; cognominatam legimus à Romanis, cuius delubrum fuit ad Cœlij montis radices: quæ cur ita vocaretur, varias in 3. Fast. Ouid. opiniones recitat. ita enim canit.

Cœlius ex alto qua mons descendit in æquum,
Hic vbi non plana est, sed propè plana via est.
Parua licet videas Captæ delubra Mineruæ,
Quæ dea natali cœpit habere suo.
Nominis in dubio causa est. Capitale vocamus
Ingenium sollers, ingeniosa dea est.
An quia de captis fertur sine matre paternis
Vertice cum clypeo profiluisse suo.
An quia perdomitis ad nos captiua Phaliscis
Venit, hoc signo syllaba prima docet.
An quod habet legem, capitis quæ pendere pœnas
Ex illo iubet fursâ reperta loco.

40

50

Aqua

A quacunq; trahas ratione vocabula, Pallas,
Pro ducibus nostris agida semper habe.

Addit & his aliam grammaticus Marsus suam opinionẽ, Captamq; Mineruam forte vocari posse ille existimat, quod captus locus ex Festi sententiã, ad sacrificandum legitime constitutus diceretur.

Nerine etiam Minerua, vel Neriene dicta fuit, si Porphyriõni Horatiano interpreti stamus: qua de re in Marte satis scripsimus.

Oleria Minerua appellata est, & Oleria festa, ab vrbe Olero, quæ in Cræta fuit, vt Stephanus meminit,

10 ἀνεμῶτις ἀθλωᾶ, id est Anemotis Minerua, hoc est ventosa, colebatur in ciuitate Methone, vbi & templum & simulachrum habuit, quod Diomedes dicasse fertur, vt Pausan. docet: dicta, quod ibi dea molestum ventum sedarit.

Cydonia Minerua, cognominata quidem de nomine vrbis Cretensis: templum verò à Clymeno Herculis Idæi nepote erectum fuit, vt apud eundem Pausaniam legimus.

ἀκεία Pallas dicta est Argis, vt Hesychius scribit, quod ἐπὶ τῆς ἀκρᾶς, id est, quadam montis summitate constituta esset, à qua & Acrisius est denominatus. Est autem & Iuno, & Diana, & Venus eodem nomine Argis nuncupata, quod pari modo in eadem summitate, id est ἐπὶ ἀκρᾶς sint positæ.

20 Colocaliæ Mineruæ templum fuit in Sicyone, vt est in 3. apud Athenẽm, quo loco de ciborio & colocalia agit, ex Nicandri Georgico.

ἰδιπυργίτης ἀθλωᾶ, hoc est, turriũ præses Minerua, sic vocata & culta in Abderis, vt Hesychius scribit. ἰδιπυργίαν Pausanias vocat in Corinth.

ἀτρύτων ἀθλωᾶ, hoc est Illaboriosa, & infatigabilis vilo labore, vt Phurnutus, vel inuulnerabilis in bello Minerua: Hesychius & Phaurinus. Sed & Phlyenses Myrinusij, vt Paus. scribit in Attica, Mineruam τιβέωνων colebant. interpretatur Domitius, Almam.

Pœonia Minerua id est medica cognominata, cuius cum alibi simulachra, tum in primis in Attica Paus. commemorat, vt quidem apud Oropios in ara Amphiarai, item in Ceramico vnã cum a polline Musagetæ.

30 Asia Minerua, id est ἀσία ἀθλωᾶ, cuius templũ Paus. ait fuisse in ruderibus, constructum verò à Castore & Palluce ex Colchis reuersis. nam & apud Colchos eodem nomine templum fuerat.

Hippolaitis Minerua dicta fuit, vt idem Pausanias tradit, ab vrbe Hippola, cuius ruina extabant Pausaniæ tempore. vrbis meminit & Stephanus.

Promachorma Minerua cognominata, quæ in monte Buporthmo templum habuit in insula Trierana, vt in Corinth. Paus. scribit.

κελευθέας ἀθλωᾶς, hoc est, adhortantis Mineruæ simulachrum confecit Vlysses, postquam cursu superauit præcos: Pausanias.

40 Agoræa Minerua, id est forensis, à Lacedæmoniis culta. idem Pausanias. Nedusia Minerua dicta, testibus Suida & Stephano, à loco vel vrbe Laconicæ.

Strabo quoque tum libro octauo, tum vndecimo, Nedusiæ Mineruæ meminit, quàm à Nedonte loco nomen habere ait. sed duplex quidem templum Nedusiæ his verbis idem Strabo facit: Præter pheras autem. inquit, Nedon amnis per Laconicum labitur agrum, alter à fluuio Neda: Nedusiæ verò Palladis cognomẽto insigne templum habet. Est etiam in Pœassia Nedusiæ Palladis facellum nobile, à Nedonte loco nomen assecutę. hæc quidem in octauo. in vndecimo verò ita: Inter autem eadem & Pœassæ parietina, Nedusiæ Mineruæ facellum est, quod Nestor secundum eius à Troia reditum edificauit.

50 Ambulia Minerua: vide in Ambulio Ioue. Parig, id est παρῆας Mineruæ simulachrum sub diuo in Laconia describit Pausanias. Pania verò in gymnasio Cylabare posita fuit auctore eodem.

Axioppœna Minerua ab Hercule cognominata, cum se vltus fuisset de Hippo

pocoonte & filiis, qui illum expiare abnuerant, & Oeonum interfecissent, ipse Palladis Axiopœnæ templum in rei memoriam construxit. antiqui enim *ωνιδες* vltiones vocare, vt & nos, confuevere: vide nostrum Herculem, vel Pausaniam, qui historiam pluribus exequitur.

Cyriftis Minerua à Strabone commemoratur libro decimosexto. dicta à regione Cyriftica, quæ Antiochensium agrum attingit, à septentrione verò Amanum montem. Huius regionis Tyndarus ciuitas fuit, Cyrifticæ regionis arx. atque inde Cyriftis Minerua *αδλωα κυριστις* appellata. Porro & *κυριστις* Minerua à Cyrrho Syriæ vrbe nuncupata, vt ait Stephanus, quæ tamē eadem est, nisi quòd differunt Græca exemplaria, scriptura.

σωτήρα, id est, seruatricis Minerua cognominata, teste Hefychio. Soteræ Palladi & Neptuno, ait Pausanias, Vlyfsem in vertice montis Borei, reuerfum à bello Troiano, templum condidisse. Sotera Pallas etiā à Galeno, aliisq; antiquis medicis, antidotus quædam cognominata est. Legimus in Palladis Sotere, quæ etiam Soteris dicitur, templo compedes, quibus vinciti Lacedæmonij fuissent, suspensos fuisse: licet in exemplari Bapt. Leonis, pro Soteræ, Solertis legatur.

Sunias Minerua frequenti cognomine fuit apud Græcos, denominata à promontorio Atticæ regionis. de qua sic Pausan. In Græcia, quæ ad continentem è regione Cycladum insularum & maris Aegæi adiacet, Sunium prominet, Atticæ promontorium: quod simulac per nauigaueris, & portus & Palladis Suni-
dis delubrum in promontorij vertice existit.

ληϊς, id est prædatrix Minerua nuncupata fuit, quoniam præesse credebatur prædæ, quæ *ληϊς* græcè dicit. Phurnutus. Vel potius, ait, quòd seruatricis bonorum sit, & populorum. ac ciuitatis quidem, & domus, & totius vitæ præsidem poetæ fecere prudentiam: atq; ob hanc causam & *εργαστολις* & *πολις* etiā cognominata est, hoc est protectrix vrbium.

αειδωλας, Aedon id est luscinia, Minerua à Pamphyliis nūcupata, vt scribit Hefychius & Phauorinus.

Narceæ Pallas cognominata est à Narceo, Dionysij & Phiscoe filio: qui deuitis finitimis est magna adeptus potentiam, & deæ templum de suo nomine
erexit, vt est à Pausania proditum.

αργενόθυμος *αδλωη*, sic à Græcis cognominata Minerua, quòd non muliebriter, sed viriliter irascat, virilique sit animo: vt in primis in eò hymno legimus, qui ipsi deæ Polymiti à gentilibus canebatur.

αργενόθυμος, φέρων, μεγαθύμος, ἀβερμοπάτηρ, πολλὰς τελευχίνας, &c.

quæ omnia vidies esse deæ epitheta.

Cranea Minerua, cuius in Phocæicis Paus. meminit. eius enim celebre fuit templum, 20 stadiis tantum distans ab Elatea.

Dymeæ & Larisea Pallas, apud Achæos fuisse dicitur. hæc ita nūcupata, quod
Dymeæ vrbis distet ccc stadiis à Lariso fluuio. lege Pausaniam.

Corefia Minerua, de qua Cicero libro tertio de Nat. deorum: Quarta, inquit, Minerua Ioue nata, & Polyphæ Oceani filia, quam Arcades Corefiam nominant, & quadrigarum inuentricem ferunt. Stephanus verò ait, Corion locū esse in Creta, *απὸ κρησ τινός*, vnde sit ciuis Corefius, & palus Corefia, *καὶ ἀθηνᾶς ἰδρύσασθαι κορησίας*, & Mineruæ templum Corefiæ, quam potius deductam ait à *κόρη*, quam à Corio: vnde rectius fiat Corieus.

Agraule Minerua, Eusebius in quarto. Agraulos filia Cecropis fuit, & Mineruæ cognomen: Arpocratio. Sanè Latini videtur legisse Aglaurum, vt apud Ouidium in metamorph. Populus etiā Athenis tribus Erechtheidos fuit *ἀγραυ-
λα*, teste Stephano: qui & sine *α* aliquando *ἀγρυνλη* vocatur. Porro etiam tres Cecropis filie dictæ sunt à rebus, quæ augere faciant fructus, *παίδροο*, *ἔρση*, *ἀγρυνλη*. & priores quidem à rore dictæ, tertia verò à rusticatione.

Lemnia

Lemnia Minerua Athenis cognominata, vt Pausanias scribit, quòd à Lemniis consecrata fuerit: Ex omnibus, inquit, Phidiæ operibus potissimum spectabatur Palladis statua, quæ à consecrationis auctoribus Lemnia appellatur. Calydoniæ Mineruæ tanta fuit religio, vt capitalem fraudem ausi, aut pecunia iudicati, qui ad illam confugissent, noxa pecuniæq; exoluerentur. quòd idem præstabatur Pergami in Asia si quis ad Aesculapij ædem confugisset, vt Polyhistor scribit Alexander.

Onca, hoc est, *ὄγκη ἀθηνᾶ*, dicta apud Phœnices, vt Stephanus scribit. vnde Onceæ dictæ sunt Thebarum portæ. Citat Stephanus Euphorionē. Hefychius quoq; Once Mineruæ meminit, aitq; & portas Ogygias, id est, Thebanas significare. alibi tamen *ὄγκης* Mineruam ait Thebis cognomen habere à loco, cum *ὄγκη* sit legendū. Fit enim valde verisimile. Cadmum ex Phœnicia hoc Mineruæ nomen in Bœotiam attulisse. Sedenim & Pindari interpres in Olymp. in hymno ad Theronem, super ea verba Pindari, quibus ait Mineruam continenter amare Semelen: Pailas vt dea indigena amat Semelen. Cadmus enim statuam ei erexerat, Oncis Bœotia vicò, vbi & Onceæ Minerua colebatur. Cæterum legimus etiam in Aesc. hylis tragœdia, quæ Septem duces ad Thebas inscribitur, Ongeas quasdam Thebis denominatas fuisse portas, à Palladis cognomine Ongeæ iuxta edificato templo, sic appellatas. Onga autē apud Phœnicen dicta est Minerua, à quibus Cadmus traxit originem. hinc videmus Onca & Onga dici.

αράκινθις ἀθηνᾶ, Aracinthi Minerua cognominata, teste Stephano, ab Aracintho monte Bœotia. meminit & Rhianus poeta in Fama:

κλυθὶ μοι βίχραος ἀράκινθις ὑπατόρφα, hoc est:

Audite me felix Aracinthias ab Ioue nata.

ἀστύρις ἀθηνᾶ, Astyris Minerua colebatur, teste Stephano, in Astyra vrbe Phœnicia, versus Rhodon. Astyrena verò Diana in Italia colebatur, vt idem ibidem testatur, & Strabo: vt plenius in Diana dicendum.

ἀσσησία ἀθηνᾶ, Assesia Minerua, de qua Herodotus in primo. Fuit verò Assesus terræ Milesiæ ciuitas, vt Stephanus scribit, ex Theopopi libro xxxiii. Herodotus: Vbi Asia Ionia bello ab Alyatte rege vexata, & segetes incensæ, fanum Assesia Mineruæ incendio est conflagratum.

μονογενής, quæ & *μοιογενής ἀθηνᾶ* dicitur, Vnigena Minerua à nostris dicta, quòd ex solo Ioue nata est. Catullus:

Vnigenamq; simul cultricem montis Ithomi.

Gorgona Mineruam Cyrenenses, vt Græci grammatici notant: sed & hoc nomine eam Romani inuocabant. M. Tullius ad Equites: Teq; inquit, Tritonia arripotens Gorgona Pallas Minerua, &c. De Gorgonum verò sororum fabula, non est meum hoc loco plurima quæ traduntur hic, congerere, præcipue cum Græcis Larinisq; poetis scriptoribus descriptæ legantur.

λαοσά *αδηνᾶ*, hoc est, Seruatricis populorum Minerua cognominata, vt Phurnutus & Hefychius notant. Theocriti interpres in IIII Edyllio ait, *λαοσά* *γούρ* *ἢ ἀθηνᾶ*, quæ populum sequatur, vel seruans. *δύροο* quidem malum genitum, id est cacodæmonia significat, vel qui inuitus seruat.

Cissea cognominata Pallas, cuius delubrum fuit celebre in arce Epidauri, vt est apud Pausaniam.

τιρωροδλί *ἢ ἀθηνᾶ* dicta est, teste Suida in Andro. nam cum Anius dedisset taurum Arridis, iussit, vt vbicunque è nauis exirent, Mineruam consecrarent. & ita cum nauigassent, in Andro constituerunt.

Scillutiæ Mineruæ templum, scribit in VIII Strabo, ad Scilluntem inter Illustria numeratum fuisse: vnde *σκιμιστία ἀθηνᾶ*.

Sais Minerua dicta. Strabo in xvii: Sais inferioris regionis Aegypti metropolis, vbi Minerua colebatur, in cuius templo Psammetichi sepultura fuit. Meminit & Herodotus in secundo. Propertius:

Mercurio Sais fertur Bœbeidos vndis

Virgineum primo composuisse latus.

Dicitur & Saites Minerua. Scribit Stobæus in sermone qui de legibus & consuetudinibus inscribitur, quod in Sai vrbe Aegyptia colebatur Minerua, quæ & Isis credebatur: ideoque Sphinges pro eius templis apponebantur, quoniam sacra deorum mystica esse, & ænigmatica conuenit.

Sicyonia Pallas, cuius templum apud Sicyonios construxit Epopeus Sicyonius, de Thebanis victor. Ferunt, cum is perfecto templo deam rogasset, si gratum id haberet, aliquo ostenderet signo: tum in eo loco oleum copiose fluxisse.

Auxiliarē Mineruā, id est αὐξιλιαία colere Romani, quod Plutarchus ostendit, & Clytonymus in libro rerū Italicarū, qui ad illius αὐξιλιαία adem Cassium Brutum confugisse produnt: tandemq; ibi fame necatū, in sepulcrūq; iacuisse.

Πρωσία ἀθλων, vel vt Herodotus πρωσίας ἀθλων ἱερὸς, hoc est (vt Val-la aliquando est interpretatus) fanum Protēplaris Mineruæ, fuit apud Delphos, quod post Herodorum Hesychius etiam confirmat. Pausanias quoq; in Bœoticis, Mineruæ & Mercurij protēplares, id est πρωσίας vocat, qui essent in templo Apollinis Ismenij: quorum alterum Phidias, alterum Scopas fecisse dicuntur. Ad hæc legimus apud Phurnutum & πρωσία, id est prouidentiam appellatā Mineruā. quin etiam & πρωσία ἀθλων, id est Mineruæ prouidentia apud antiquos templa erigebantur, vt etiam auctor est Pausanias in Phocæicis.

μαγασία ἀθλων, Magarsia Pallas, vocata ab ingenti tumulo in Cilicia, vt ait Stephanus, apud urbem Mallon. Arrianus in secundo de Alexandri histor. Alexander, inquit, Magarsum profectus, Mineruæ Magarsidi sacrificauit.

μυγισία ἀθλων καὶ μυγισία, id est Mygisia Pallas, vel Mygisais, vocata est à Mygis vrbe Caria, cuius Hecateus meminit in quarto Genealogiarum.

ἄλκιμαχος ἀθλων cognominata in bello, à virtute videlicet. meminit Suidas. vnde illud, νῦν ἄλκιμαχος παλλάδος ἀλκιμαχος, hoc est, templum subtectæ Palladis Alcimachæ.

σάθμια quoq; cognominata Minerua, à Stathmios, quæ vox multa significat, sed in primis stationem, statiuam, stabulum, libram, alia: Hesychius.

πρωσία ἀθλων, ἢ ἀναπρωσία ἀθλων, teste Polluce in secundo, vocata est, vbi de tonforibus agit, id est Minerua circumamicta, vel redemita, cognominata quoq; vt Phurnutus scribit δερνκοίτερη, quod hasta ferire & stimulare diceretur. Et quod cum Victoria assistrice Gigantes vicerit, γιγαντοφόνης nuncupatur, eodem Phurnuto auctore.

δύπηχω ἀθλων, hoc est boni cubiti, & perinde fortis, Mineruā vocat Rhianus poeta Græcus, cum canit, μὲν δ' δύπηχω ἀθλων, ambitq; Eupechin Athenan.

Legimus præterea & alia nonnulla Mineruæ cognomina, apud Hesychium præcipuè, & Phaurinum, aliosque Græcos scriptores, quæ omnia colligere difficile est. nā & νηθ Minerua ab Aegyptiis, vt Plato ait, dicta est. Hesychius, νηθ. 40 item ἡφαιστία, Hephæstia, id est Vulcania, κναρῆ, ἐλεσίη, & quæ Bombylia dicebatur à Bœotiis. Agripha etiam, item ἐπαισσία vocata, & Mænalis à Pausania dicitur Minerua.

Armipotens, & Armifona vocatur à poetis. Vergilius:

Tum numina sancta precamur Palladis armifona, &c.

Cicero ad Equites: Tēq; inquit, Tritonia armipotens, &c. Statius item vocat Palladem littoream, illo Achil. carmine:

Palladi littorea celebrabat Scyros honorum Fortè diem.

Sed mihi potius ex tempore epithetum, quam perpetuum cognomen esse videtur. nam Pallas præcipuè arcium dea censebatur. vnde illud Vergilij,

Pallas quas condidit arces Ipsa colat,

In Scyro tamen eius templum littorale fuit. hinc & illud eiusdem Statij:

Placidaq; super Tritonia custos.

SYNTA-

DIANA, LVNA, HECATE, ISIDE, AD IL-

lustris, ac doctis. Herculem Bentiuolum:

Memini illustriſſime ac dilectiſſime Hercules Bentiuole, superioribus noſtris his libris tibi me pollicitem fuiſſe hoc de Diana ſyntaxma, quod in præſentia nomen vtcunq; exoluo. Tu maiora volenti, quam vires & valetudo præſtare valeant, faue, vt ſoles. Vale.

DIANA dicta est, si Macrobio ſtamus, ab Iana, D littera addita. Iana enim Luna est, etiam Varroni in libro de Rustica: alij à dios, hoc est Ioue, quasi Iouiana: Iouis enim filia. quidam & dictam credere quasi Deuiam, quoniam venantes per deua & sylvas deuiare soleant, captantes feras. alij Diuiam vocant: hinc et Dianus locus,

Dianæ consecratus dicebatur. est & Dianaria herba, quæ Græcè est artemisia, vt est apud Vegetiū in mulomedicina. ἀρτεμις enim Græcè Diana, vt notū est, nuncupata, vt Plato docet, ἀρτεμις καὶ τὸν κρημνὸν, ὅτι τῶ τῆς πρὸς θύρας ἐπιθυμίας: hoc est, propter integritatē & modestiā, propter virginitalis desiderium, vel forsitan quasi ἀρετῆς ἰσωρῆς, id est virtutis inspectrix & conscia, vel dicta est ἀρτεμις,

20 quali ἀρετῆς μισοκόσσης, id est quod arationem vel coitum viri & mulieris odio habeat. Strabo verò in XIII scribit, ἢ ἀρτεμις ἀρτῆ ἀρτεμίας ποιεῖν: hoc est, Artemis dicta quod integros faciat. vnde etiam Phornutus ait, huius rei causa κατ' ἔμφρημι τῶν Artemin quidem ἀρτῆ ἀρτεμίας, ὅστις ὑγιῆς denominari. Macrobius tamen ad Lunam respiciens, ait, ἀρτεμις quasi ἀεροτόμη, quod scilicet aera fecet. Dianam tres cōnumerat M. Cicero in tertio de Nat. deor. primā Iouis & Proserpine filia, quæ pennatū Cupidinē genuisse dicitur: secundam notiozem ait, quam Ioue tertio & Latona natā accepimus: tertiā pater Vpis fuisse tradit, mater Glauce, eam sæpe Græci Vpin patero nomine appellant. hæc ille. Sed & Latini Opin prima producta, quasi Vpin, si non mentimur, vocant. βώδις verò Diana dicitur à 30 Thracibus, vt Strabo & Phaurinus tradit. eadem & βόβατῶ, vt Hesychius tradit. ab Atheniensibus, βινδιδία vocatur eius deæ celebritas. Tarentini autē Dianam Angeli nomine nūcupabant, vt idem scribit Hesychius. à Persis verò ζαρπητις, id est, Zaretis: Arsilache, seu Orsilache, à populis Tauricæ regionis, vt Ammianus prodit. αἰδῶ est à Chaldeis Luna nūcupata, vt notat Harpocratio. Asteroarche, ab Africanis Carthaginensibus, vt Herodianus prodit in historia. Existimarūt Dianam etiam antiqui furorem immittere, atq; ideo in poetica Horatius Iracundam nominat: & in Partu virginis Actius Sanazarius libro tertio:

Cedet & infesta violentior ira Diana,

dixit, cum furentis morbum describeret. vnde etiam ἀρτεμιδολήπης Græci dicunt, 40 & σεληνολήπης, vt docet Macrob. Est etiā apud Græcos verbū σεληνιάζομαι, à Luna deductum, vt notant Grammatici, quod significat lunaticū esse: de quo genere morbi cum alij multa, tū plura Galenus, à quo etiā Hippocratis verba corrigantur. Creditur verò ideo vocatus hic morbus, quod furor nō sit perpetuus, sed certis recurrat interuallis. Alij, quod qui interlunio natus sit, hoc morbo tentari soleat: quod & innuere videt Quintus Serenus poeta. Scribit Seruius, Virbij numen coniunctum Dianæ, cultum fuisse antiquis apud Ariciam. id quod cum alij, tum vatum maximus Vergil. in Aen. octauo cecinit: & Seruius idem copiose exponit, totamq; ibidem Hippolyti fabulam explicat. Fuit & Virbij clius prope Romā, vt Persius sexta Satyra innuit, & Probus seu Cornutus interpretatur, 50 qui & ipse de Virbio paucis multa executus est. Scribit Sex. Pompeius, quod iuuenilia fingebat Dianæ simulachra, quia ea ætas fortis est ad tolerandam viam. Diana enim, ait, viarum putabatur dea. Sed enim Dianæ imagines vario modo effingebantur. nam aliter vt venationum dea, aliter vt quæta & pacifica, aliter vt

Luna. prima, nympharum habitu succincta, arcu & pharetra & iaculis armata: altera, vt virgo stans. Paus. in Cypselo, id est arca, in qua Cypselus conditus fuit, inter cætera Dianam alatum insculptam fuisse scribit, quæ altera leonem, altera pantheram teneret: causam se ignorare, ipse fatetur. postrema bigis vecta, nunc vaccis, nunc equis bicoloribus trahentibus. Claudianus quidem graphice Dianam his versibus describit:

*At Trivia lenis species, & multus in ore
Frater erat, Phœbiq; genas, & lumina Phœbi
Esse putes, solusq; dabat discrimina sexus.
Brachia nuda nitent, leuibus proiecerat auris
Indociles errare comas, arcuq; remisso
Ocia neruus agit. pendent post terga sagittæ,
Crispatur gemino vestis Cortynia cinctæ,
Poplite fusca tenus. motôq; in stamine Delos
Errat, & aurato trahitur circumflua ponto.*

Porrò Dianæ coronam ex heliocryso attribuere scriptores, quia puella quædam Etesia eo flore eâ coronare solita esset. Porrò vt Festus scribit, Hecate Diana & Luna & Proserpina eadem putabatur. Idem tradit Isidorus, qui & eas effingit ita,

*Quando etenim luna est, sublustri splendet amictu:
Cum succincta iacit calamos, Latonia virgo est:
Cum subnixa sedet folio, Plutonia coniunx.*

Vnde & eas nos simul describemus, Proserpina excepta.

LUNA à lucēdo nominata est, ait M. Cicero. Luna verò, ait M. Varro, quòd sola lucet noctu. itaq; ea dicta Noctiluca, in Palatio: nam ibi noctu lucet templum. vel Luna sic dicta est, quòd lucē luceat aliena, hoc est Solis: Græcè eadem fermè ratione σελήνη vocata πρὸ τῆς οὐρανίας, id est, à nouo lumine. Id cum alij ostendunt, tum maxime Cleomedes. Nam, inquit, quòd lucem semper nouam habeat, σελήνη est nuncupata: & quòd sacra Dianæ aduentibus præstet faces, sanè & σελαφός, item φῶσφορ, id est splendida, & lucifera etiam appellata est. Itē quòd noctu in primis cernatur, νύχτα, & νυκτιπόλ, vt Phurnutus meminit, hoc est Nocturna, & Noctiluca. Ouidius xv Metamorph.

*Nec par, aut eadem nocturnæ forma Dianæ. Horatius:
Ritè crescentem face Noctilucam.*

Luna Endymionem amasse fabulis traditur, pastorem, vt poetæ canunt: quare id fictum, cum alij, tum in primis Plinius in secundò Nat. hist. & Alexander Aphrodiseus in Probl. exponunt, & interpretatur idem etiam Arati interpres. ita enim: Endymionem, inquit, pastorem Luna amasse dicitur, seu quòd primus hominum cursum Lunę inuenerit: vnde multos annos dormisse dictus est, quoniã nihil aliud in vita, nisi ei rei studuit, sicut Mnaseas in primo libro de Europa tradidit. siue q̄ Endymionē amasse fertur: quia nocturni roris humor, qui siderū est, ipsius quoq; Lunæ, animadis herbarū succis insudatur, & pastoralibus proflit successibus. id verò cōtigisse tradit in monte Latmo, vnde Latmius Endymion ipse dictus est. Luna, vt idem ait interpres Arati, bigas dicit habere, siue propter velocitatē, siue pro eo q̄ nocte & die apparet. ideo vnū equum album, & alium nigrum habere dicitur. Porrò & interdū boum bigis etiã vehi fertur, propter Lunæ cornua. Festus hac de re ita: Mulus, inquit, vehiculo Lunæ adhibebat, quòd tam ea sterilis sit, quam mulus. vel quòd, vt mulus nō suo genere & natura, sed equis creet: sic ea solis, nō suo fulgore luceat. Ad hæc & ælurus, id est felis Luna filius fabulose dicit, quòd lunæ sequat naturā: vt Demetrius Phalereus in eo dicit, quod est πρὸς ἑμυλωσ. Vnde etiã nos hodie quoq; experiētia videmus, felis oculos sicut lunā immutari: hoc est, pupillā augeri & minui, iuxta lunæ cursum.

Sanè

Sanè & tibi hoc loco illud nō reticuerim, Lunā marem & foeminam existimatā, atq; in primis ab Aegyptiis, vt apud Eusebium & Diodorum obseruamus. vnde & Orpheus in hymno ad lunam cecinit, Ἡλὺς τὴν καὶ ἄρνας: hoc est, & foemina, māsque. Sed quod vtroq; sexu dei existimarent, Seruius docet in secundo Aen. comment. & Macrobius in Saturn. ex Caluo Leuino, & Aristophane, vt in Venere Barbara & mascula docuimus. Porrò sicut Luna, ita Lunus deus, & vocabatur & colebatur: vt autor est Aelius Spartianus de Caracalla Imperatore. ait enim, ipsum dei Lunæ templum accessisse, quē deum miro cultu & veneratione Cæreni colebant, adeò vt qui Lunā foemineo genere & nomine putaret nuncupandā, is ad dictus mulieribus semper inferuaret. Qui verò marem esse crederet, is dominaretur vxori, neq; vllas muliebres pateretur insidias. Hinc licet Græci, vel Aegyptij eo genere quo foeminā hominem, etiam Lunam deum dicebant, mysticè tamen deum intelligebant. Proditum quoq; est à Philochoro in Arthide, Veneri, quæ Luna eadem ratione putabatur, mulieres virili veste, viros muliebri sacra fecisse, id ipsum quod & Macrobius prodidit. Theon in commentariis in Aratū, cum multa dixisset, quo modo à Sole Luna lumen acciperet, illud etiam subintulit: Ideo à tragicis, ait, Solis filia Luna vocata est. Hesiodus, Solem & Lunā Theiæ filios cecinit, Poetarum cōmunis opinio est, vt Iouis & Latonæ Apollo & Diana filij dicantur: & ille Latoius, & hæc Latonia dicatur. Luna à Scythiis μέωων, teste Hesychio, dicebatur.

Benden Lunam & Dianam vocabāt Thraces, teste Palephato, Suida & Phavorino. vnde dicta sacra Bendidia, etiam ab Atheniensibus celebrata. Deā hanc eandem Thraces iidem βένδιος vocabāt Hesychio auctore. βένδης verò cognominata est δὲ γυγῶ, à Cratino poeta in fabula Thracum, siue quòd ea dea duos honores sortita est, cœlestē scilicet & terrestrem: λόγχοις enim sortem vocāt. vel quòd duas lanceas, id est λόγχοις, cum esset venatrix, ferre consueuerat. Sunt qui dicant, quòd duo lumina habeat: propriū quidem Lunæ, & Solis. hæc quidem Hesychius. Sed & de Bendidiis Plato, & in 10 Strabo, meminere. Xenophon libro secundo Hellanicon, βένδιος vocare videtur Munychiæ Dianæ templum. Hinc est quòd ego libentius lib. VIII. Decad. IIII. T. Liuij legam (vbi passim legitur, Romanorum primum agmen extra saltum circa templum Mendidium castra loco aperto posuit) Bendidion: consentientibus etiam quibusdā antiquis codicibus. nam & Mendidia apud Strabonem corruptè legitur, vt ante me Politianus etiam annotauit. Quidam & κενόκηναι nominant; quanquā etiam sunt qui Cybecan matrem deūm vocarint. alij Venerem, vt alibi ostendimus.

Hecate, Diana, & Luna, à plerisq; eadem existimatæ. At ego quæ à plurimum Græcis, tum Latinis afferuntur, hic sub compendio, quantum memorię succurrerit, tibi sub signabo. Hecate primum, sic nuncupata, quod ἐκατὴς, id est longè radios iaciat, vt iam in Apolline attigimus. Hesiodus in Theogonia, Hecaten ait nō esse Proserpinā, sed aliam, Asteries Latonæ sororis filiā, & Persei vxorem. quo loco notat Scholiastes, ideo eam ab Hesiodo laudari, vt potè Bœotio. in ea enim regione Hecate colebatur, cui Iupiter vim ac potestatem in omnia cōcessit elementa, vnde & existimatur nuncupata. nam ἐκατὴς centum significat, quo numero Graij aliquando infinitum designant numerum: quia Hecate infinitas habere potestates crederetur. Ouid. in Metamorph.

Ibat ad antiquas Hecates Perseidos aras.

Perseis verò appellatur, quod Persei filia fuerit, & Asteries, vt ait Hesiodus in Theog. ideo sic & eam vocat Apollonius in Argon. sic & Statius in Theb. & eorum comment. Musæus tamē Iouis & Asteries filiā ait, quam cum amaret, compressit, & compressam Perseo tradidit, ex qua sola nata sit Hecate, quæ ideo κενόκηναι ab Hesiodo vocatur, & ab Apollonio in tertio Argon. quoniam vnigeniti sine fratribus plus honoris assequunt, vt ait idem Hesiodi Scholiastes, & sint etiam ditiores, &c. Pherecydes verò Aristæi Pæonis filiā scripsit. Verum

Verum in his quae Orphica dicuntur, Cereris filia dicitur: *καὶ τότε δὲ ἐκείτην δὴ τὸν τεκεν ἄνω τέρφαι.* hoc est, Tunc Hecaten peperit Ceres e patre magno. Theocriti quoque commentatores in secundo Edyllio, inter cetera, quae multa de Hecate scribunt, Iouem tradunt Cereri mixtum, Hecaten genuisse, robore & magnitudine praecellentem, quam sub terras pater misit, ad Persepho-

nem inquirendam: & nunc eam vocari Artemin, & Phylaca, & Daduchon, & Phosphoron, & Chthoniam. Illi iidem interpretes non multo post, alios autem dicere, Hecaten filiam fuisse Phereae, filiae Aeoli & Iouis, quae a matre in triuiis abiecta fuerit, & a pastoribus Pheretis suscepta, & enutrita in triuiis: propterea dea existimata fuit, quae & ante portas, ut ait Aeschylus, statuebatur. vnde ego facile crediderim, Prothyream denominatam, de qua agemus: & *πρόθυρα*, cuius meminit Hesychius. Paus. verò Propyleam Dianam in Attica in primis appellatam docet. Sedenim porrò Bacchylides Hecaten Noctis filiam prodidit: *ἐκείτη δαδούφους νυκτὸς μεγαλοκάλπε δύγατερ,* Hecate faciferæ noctis & magnigremij filia. Ab Orpheo verò *ταρταρόπιαις ἐκείτη,* hoc est Tartari filia dicta est. Sed simul hoc loco libet ex Graecis commentariis Hecates & Circes originem afferre. Circem igitur quidam Aetæe sororem, quidam filiam dixere, hanc quidem Dionysius Milelius in primo Argon. filiam Aetæe & Hecates Perseos, sororem verò Medæe tradidit. Soli enim ferunt filios fuisse duos in illis locis Scythiae, quibus nomina fuere Perseus & Aetæes. hos autem tenuisse eam regionem, & quidem Aetæem Colchos & Meo-

tas, Perseam Tauricæ imperasse, & indigenam duxisse uxorem, ex eaque filiam natam, cui nomē Hecate, quae in venationibus esset fortis & virilis: & prima dicitur inuenisse mortiferas ac venenatas radices, & venenorum peritissimam fuisse, & earum rerum quae medendi vim haberent. patrem verò hęc veneno sustulit, in Colchosque profecta Aetæe patris sui fratri nupsit: id quod ante Apollonij interpretes, Diodorus etiam scriptum reliquit: ex qua natae sint Circe & Medea. Circe verò Medea senior, matrem is artibus superauit, ei nihilominus obsequens. Sed iam potius cetera de Hecate sequamur. A poetis hęc etiam Triformis nominata, & Tergemina. Verg.

Tergeminamq; Hecaten, tria Virginis ora Diana. Claud.

Ecce procul ternis Hecate variata figuris. Ouid.

Ora vides Hecates in treis vergentia partes. Idem:

Triaq; triceps Hecate. Vnde Paus. Prae ceteris, inquit, diis imprimis Hecaten colunt Aeginetae, cuius quotannis initia celebrant. Initiorum authorē Thracem fuisse Orpheum perhibent. materia templum ambit: in eo ligneum signum factum a Myrone, cuius vnicum os, uti corporis truncus. nam primus, uti ego existimo, Alcámenes Atheniensibus triplex fecit iunctis corporibus Hecates signum, quam Epipyrgidiam illi appellant, iuxta inuolucris Victoriae adem positam. Quidam ad Lunae triplicem naturam & formam referunt, hoc est, cum falcata est in cornua, & synodica, & cum media orbis parte *διχότομος*, & *ἀμφικέρτης* diuisa & gibbosa, & *πανσελήνη*, hoc est plena, ut res est nota. Alij referunt ad id quod scribit in Argon. Orpheus, quod triceps sit Hecate. dextrum enim caput equi habere fingit, sinistrum canis, medium hominis agrestis: vnde & *τείμορφου* Cornutus, & *τεισσοκέφαλον* eam vocauit. Artemidorus lib. secundo de Insomniorum iudicio, *τεισσοσωπον* eadem ratione dixit. iisdem etiam nominibus Chariclides vsus est apud Athenensem in septimo. scribit Paus. Hecaten Aeginetas maxime coluisse, cuius sacra se ab Orpheo habuisse iactabant, intra cuius deae septem aedis *ζόωνας*, id est simulachrum fuit vna facie, Myrionis opus. Verum Alcámenes, ut Pausania videtur, triformem fecit Hecaten, quam, ait, *ἑδὶ πύργου*, vocabant, &c. Sed enim & Athenis locus fuisse fertur, qui Trigla dicebatur, ubi erat anathema, id est oblatio Hecates deae Triglanthynae, quae & *τείγλι* dicta est. Plura Athenæus, qui & *τείγλαι* ait huic deae consecratam, quod & Phurnutus. trigla verò piscis notissimus est. Illud porrò etiam notandum, morem fuisse, ut in singulis mensibus locupletes Hecatae sacrificaret, panesque & alia in triuiis, ponerent, quae mox ab inopibus, & egenis ra-

30

40

50

nis ra-

nis raperentur, quae Hecates coena dicebatur: auctores, Athenæus et Suidas. Ad quam consuetudinem alludit in primo *νεκρικῶν* dialogo Lucianus, ubi et de ouo iustrali etiam fit mentio: cuius & Apuleius, Ouid. Iuuenalis, alij meminere. quin & hanc deam veneficiis quidam praeposuerunt, ut docet Phurnutus. Sed & iuctu & mœroribus eam gaudere: vnde & illi tetra & horrida sacra impendebant, nepe humanas hostias, illisque sanguine humano litabant: id quod alibi retuli. Sanè in Scholiis Graecis in Platonis Cratylum, quae Procli nomine circumferuntur, id asseritur, quod Hecate & Diana eadem sit, idque ex Orphei sententia, cuius hi citantur versus:

*ἢ δ' ἄρα δ' ἐκείτη ποιῶς μέλη αὐτῆς λυγρῶσα,
λητῆς δὲ πλοῦτος κέρη πρὸς ἐβήσας ἄλυμπον,*

Et reliqua: ne tam multa graeca inculcem, quod tamen hac tempestate plerique libenter videntur: quam recte, illi viderint. Huic deae & canes antiqui tribuebant. Theocritus in Pharmaceutria, *τῶν χθονία δ' ἐκείτη, τὰν ἡ σκύλακας προμίωνε.* hoc est, Terrestri Hecatae, quam & catuli metuunt. Tibullus:

Sola feros Hecates perdomuisse canes.

Adnotant Theocriti expositores, à Theocrito id dictum, quoniam catuli auferrent Hecatae coenam. Scribit Sophron, & item Lycophron, à Diana canes iugulari. quin & speluncam fuisse Hecates in Zeranthis, Lycophron hoc senario cecinit, *ζηρανθῶν ἀντρον τῶ κωοσφάγον δεῖ:* hoc est, Zeranthon est antrum Canisuoaræ deae. Zeranthon verò antrum in Samothracia Lycophron fuisse putauit. Nicandri interpretes tamen in Thracia, ad quercus Orphei fuisse putauit. Stephan. *ζηρανθῶν*, ait, ciuitas ad antrum Hecates in Thracia: & Lycophronis citat senarium. hinc & Zerinthia Venus dicta, ut Suidas docet, & nos alibi, hoc est in Venere, prodidimus. Verum enimvero si eadem Hecate & Diana sit, non mirum illi attribui canes, ut venatrici. hinc Liuius Andronicus in hymno, ut est apud Terentianum:

*Dirige odorisequos ad certa cubilia canes: versus est miurus. Verg.
Notior ut iam sit canibus non Delia nostris.*

Porrò ait etiam Phurnutus, canes ideo Triuiae sacros, quod illi iugulari solerent. Alij, propter venationem. quidam etiam attribuunt, quod & Proserpina putetur, cui canes, id est Furiae ascriberentur. Horat. in Serm. Viderat infernas errare canes. Vel quod, ut ait poeta Vergilius:

Nocturnis Hecate triuis vlulata per vrbes.

Ad hęc scribit Hesychius, simulachrum Hecates canem fuisse, vel quod ei immolarentur canes: vel quod ipsam nonnulli cum capite canino, hoc est, *κωοκέφαλον* effingerent. Alibi idem auctor ait *ἄφραθον* Hecaten vocatam, & ab Atheniensibus Zean: in Mileto verò *ἑσπολαμπέραν*, quod subter splendeat. In Stratoniceorum quoque regione Staginis summo conuentu & celebritate culta fuit Hecate, ut Strabo ait in quartodecimo. Suidas etiam Hecates phantasma, seu spectrum, secus describit quam Orpheus: hoc est ingens, sed cum capite humano. Porrò Hecate lignum etiam vocabatur in custodiis, ad quod delinquentes ac noxij ligabantur, flagellabanturque. Sed nimis tibi videri possim, si de Hecate quaecumque notauit, ascribere voluero. quare ad alia iam transeamus.

Βεῖμα, Brimo Hecate dea dicitur, cuius in tertio Argon. meminit Apollonius Rhodius, ubi inuocatam ait septies, eique hęc epitheta ascribit, *κωροτρόφον, νυκτεπόλον, & χθονίαν.* quo loco interpretes scribunt, septies quidem inuocari, ideo quod pharmacides, id est veneficae mulieres Hecaten ita inuocant. Appellatur verò *Βεῖμα*, propter horrorem daemonis, & visiones atque spectra, quae Hecathæa dicuntur. Sepe etiam speciem mutare feruntur, vnde & Empusa vocatur, de qua nunc

statim agemus. Sum admiratus his diebus, virum multae lectionis, in ingenti & copioso Opere scripsisse, *Βεῖμα* & *ἑβείμα* nomina esse Cereris potius quam Proserpinae, seu Hecates, cum de hoc vel doceri potuisset à Zeze in comment. Hesiodi, et Phauorino, qui et fabulam recitat Mercurij amatis: qui cum in venationem descendisset, voluerit

voluerit puellæ violentiam inferre. illa verò in eum commota, & comminata, illum perterruerit: vnde sit appellata *βριμωδ*. *βριμωδ* enim est irasci, ac minari. Vel dicitur *βριμωδ*, πρὸς τὸ βρόμος, πρὸς τὸ πύρος ἰόφοις: hoc est, à crepitu, ac ignis strepitu. Quin *βρι* particula est intentiua, vt *βριπίος* & *βριμωδ* ἄρης, id est, latè perstrepsens & potens Mars. Porrò & Brizò dea fuit, quæ vaticinijs per somnia præesse putabatur, vt alibi retuli.

Empusâ dæmonis nomen. Hesychius: Spectrum, inquit, seu phasma specie dæmonis ab Hecate immissum, & vt nonnulli putant, vno pede vtens. Sed tamē Aristophanes Empusam subinde mutari in alias formas dixit, & eius interpretes repetit. id quod & apud Lucian. in comment. de Saltationib. tradit, cuius hæc sunt verba: Videbis igitur ipsos eodem in tēpore subito in aliã transmutari speciem, atq; ipsum referre Proteū. Quin & Empusam exemplum cōferre oportet quæ sese in innumerabiles vertit formas. Nostro hoc tēpore, quib. hoc phantasma muliebre apparuerit, audiuius. Legi qui putarent, illud regis Dauidis meridianum dæmoniū, huiuscemodi terriculamentum significare. Sanè Empusa etiam aliquando numero pluriū proferri videmus, vt in hoc Dionysij, vbi de hi-aspide loquit, *ἡ ἐμψυή ἐκπύσει καὶ ἀλλοιοῖ ἀδωλοῖσι*: hoc est, Empusis inimicam, alijsq; etiam simulachris. Quidam cū Hecate Empusam statuunt, id quod & Aristophanes alicubi significare videt. Putat dictam Eustathius, quod vno incedat pede: alij duos quidem illi attribunt: sed ferreum alterum, vt in Ranis Aristophanes. Sunt qui asinum tribuunt. Alia per plura legimus de huiuscemodi phantasmatis, quæ nunc tantū insinuasse sufficiat. Id vnum non reticuerim, quod in IIII. scribit Philostratus in vita Apollonij Tyanei, qui ait ex ipsius Apollonij sententia, Empusas etiam Lamias vocari, & Mormolycias, quo loco & lepidissimã narrat historiam Menippi Lycij, qui Corinthi à Lamia amaretur: vbi de Lamijs & huiuscemodi terriculamentis lectu digna & cognita leges. De Lamijs Plut. & Dion Chrysof. in Lybica fabula, qui eas describunt: vnde suam deflexit Lamiam vir doctiss. Politianus. Porrò & Thebani Veneris Lamia templum erexerunt, de nomine Lamia amicæ regis Demetrii. Lamia etiam propriū nymphæ nomē, Sibyllæ matris: item nobilis familia, à Lamo scilicet. Sed de Lamijs alio loco copiosius dicam. Sanè & Demost. Empusæ meminit, & Arpocraton rhetor, item Euseb. contra Hierocle, & in Apollonij Rhodij cōment. de Empusa & Hecate multa. Fuit & Empanda dicta paganorum dea quædam, teste Festo.

Titanis Diana cognominata, vt notatum legimus in commen. in Nicandriū. Orpheus etiam in hymno:

Τιτανίς, βρομία, μεγαλόθυμη, ἑξόλι σπυρή.

vbi obseruandum est, etiam ipsam vocari Bromian, vt Bacchus Bromius. Ennius apud Varronem, Titōis Triuia dederit stirpem Liberum. Titanis verò dicta quæ eam genuit vnus ex Titanib. vt in Plauto. Latona etiam Titanis, vt scribit Manilius. vocat & Titania, vt Sol Titan. Ouidius:

Dumq; ibi perluitur calida Titania lympha.

ἄγροτορα ἄρπυιες, vt Pollux in v. Venatrix Diana est. licet alij Agrestem trāstulerint: & Domitius apud Paus. Agrariam. Hesychius quidem montanam interpretatus est, id est *ὄρηων ἄρπυιων*. Sed & Pollux, vt supra, sic nuncupat à montibus. Quin & *ὄρηων ἄρπυιων*, id est, quæ in montibus versetur, Phurnuto vocatur. eadem etiam *ἄγρολέτερα* Agroletera dicta est, & Agroeles. Alij quidem existimant, quod Agre fuerit regiuncula terre Atticæ prope Nessum amnem, vnde nomen dea acceperit: & templum, vbi ferunt Dianam primã venationē exercuisse cū ex Delo illuc venisset, cuius deæ statua arcū tenebat. Paus. Agrotæ meminit, & Artemidorus lib. II. Onirocr. Sanè cū venationi Diana præesse crederet, etiam ideo appellata fuit *ἡ φροφόν* & *ἡ φροφόνος*, hoc est Fericida. quinetiam hac eadem ratione Iul. Pollux lib. v. sic nominatam ait: *ἄγροτορα ἄρπυιες*, id est, venatrix, & *κωμική*, hoc est venatoria: & *φιλῶν*, id est lectatrix ferarum: & *ὄρεα*, id est

id est montana, *ἄρπυιων ὄρηων*, id est à montibus: & Idea, ab Ida: & *δία*, à retibus: & *εὐβόλα*, *ἄρπυιων* τὰ θηρία ἐξίληται, id est quod feras iaculetur: & multa alia nomina *ἄρπυιων*, id est à venatione deducta, quorū et nos hoc ipso Syntagmate meminimus, prout se nobis obtulerint. Legimus & Agoream Dianam nuncupatam. Agrotæram & Agoream in Olympiis memorat Pausanias. Lucifera Diana dicta est, vt in secundo de Nat. deorum scribit Cic. *φωσφόρος* à Græcis, vt est apud Phurnutum. *σελασφός* etiam à Græcis, quod in Attica Paus. obseruauimus. Eadem & Selasia, id est *σελασία* nuncupata, à loco Laconicæ regionis, vt Hesychius notat.

10 Hypomelathia Diana nuncupata est, vt docet Hesychius.

Euporia, *ἑυπορία* Diana in Rhodo, idem auctor: hoc est, facilis transitus.

Anaitis Diana quæ diceret, vide in Venere, quæ & Anætis aliquando vocat.

Parthenie Diana cognominata, propterea quod ipsa virago sit existimata à gentibus: vel vt alij magis credunt, à monte Arcadiæ Parthenio, in quo venationibus idoneo versaretur. vel à fluuio Parthenio, qui mediã perlabitur urbem Amatriatam: sic dictus, quod Diana virgo ibi venaretur. Stephanus auctor. de quo Val. Flaccus in quinto, Et fatis tibi Tiphî negatum Parthenium. Callimachus in hymno, *ἄρτεμι παρθενίη τιτυόκτονε χρύσεια μοῖραι*: id est, Parthenie Tityoctene cui aurea zona refulget.

20 Pheræa Diana nominata ab Argiuis, qui eã ex Pheris Thessalica vrbe in suam aduexerunt, vt Pausan. scribit. Sedenim & Hesychius Pheræan cultam prodidit Athenis, deam hospitalē creditã, & ab aliquibus Hecaten. Callimachus in Dianæ hymno propè finem meminit, & quæ in ipsum Scholia leguntur:

πῶτινα μνηχίη λιμενοσκόπε χαίρει φερῶνα. id est,

Munichie & portus custos veneranda Pheræa.

At Pheræam Dianam apud Sicyonios describit Pausanias in Corinth.

Ecbateria Diana in Siphno insula, & culta & nuncupata, ait Hesychius.

Derrhiatis Diana cognominata, vt Pausanias scribit, à Derrhio non procul à Taygeto, cuius simulachrum sub diuo constitutum ait. huius deæ templū etiam 30 Stephanus commemorat. ait enim Derrham, non Derrhium, locum esse Laconiæ: vnde sit nomen gentile Derrheus, vel Derrheates. vnde Derrheatidis Dianæ templum.

Daphnea Diana nuncupata, cuius sacellum Pausanias scribit fuisse in finibus Spartatarum. Strabo lib. 8. cū de Alpheonia Diana egisset: Ab Olympia, inquit, stadiis 80. distans, huic deæ in Olympia annuus conuentus celebratur: sicuti & Elaphiæ, & Daphneæ. Tota enim hæc regio templorum Dianæ, Veneri & Nymphis dicorum, refertissima est.

χυσίας Diana nuncupata à Callimacho in hymno ad deam ipsam à Chesio oppido Ionæ, vt Stephanus ait: vt verò Scholiastes, ita appellata à promontorio Sami.

Lucina Diana, quod parientibus fauere credebatur. Vergilius:

Castæ faue Lucina, tuus iam regnat Apollo.

Varia tamen apud auctores sententia. Quidam enim Iunonem, vt est in Iunone dictum: quidam Dianam. Catullus in seculari carmine ad Dianã sic ista iūgit:

Tu Lucina dolentibus, Iuno dicta puerperis.

Et similiter M. Cic. lib. secundo de Nat. deor. cuius verba placet hic subsignare, ne ea sepius citare oporteat: Luna, inquit, à lucēdo nominata sit, eadem enim est Lucina. itaq; vt apud Græcos Dianã, eamq; Luciferam, sic apud nostros Iunonem Lucinam in pariendo inuocant. Vidi in aureo numismate apud Achillem 50 Maffium, in postica facie inscriptum, cū Dianæ simulachro, facem ardentē habēte, sic: DIANA LVCIPERA. B. Aegius. Sed quod inter septē numeret, & c. quæ eadem Diana Omniuaga dicitur, non à venando, sed quod inter septem numeretur, tanquam à vagatibus Diana dicta, quia noctu quasi diem efficeret.

Adhibetur autem ad partus, quod ij maturefcunt aut septem nonnunquam, aut (vt plerunque) nouem Luna cursibus: qui quia mensa spacia conficiunt, menses nominantur. Concinnéque, vt multa, Tymæus, qui cum in historia dixisset, qua nocte natus Alexander esset, eadem Dianæ Ephesiae templum deflagrauisse: adiunxit, minimè esse mirandum, quod Diana cum in partu Olympiadis adesse voluisset, abfuisset domo. Hactenus Cicero. Macrobius quoque ultimo Sat. lib. ait, Lunam humidam & aperire & relaxare, subdit: Hinc est quod Diana, quæ Luna est, ἀρτεμις dicitur, quasi ἀρόπις, hoc est aerem secans. Lucina à parturientibus inuocatur, quia proprium eius munus est, distendere rimas corporis, & meatibus viam dare, quod accelerando partui salutare est. & hoc est, quod eleganter poeta Timotheus expressit, ὁδὸν λαμπρὸν πῶλον ἄστροι, διὰ τὸ ἀκντοκωιοσιλίωσι. hoc est, Per splendidum polum astros, perq; accelerantem partū Lunæ. Sed iam de Lucina, reliquum instituti reddo. Dicta est Lucina, vt Ouidius in Fastis docet:

*Gratia Lucinae dedit hæc tibi nomina lucus,
Aut quia principium tu dea lucis habes.
Parce precor grauidis facilis Lucina puellis,
Maturumq; vtero molliter aufer onus.*

Reliquum de Lucina ex Iunone repete. nam Ilithyian statim tibi ascribam, quæ apud Græcos Lucina est.

Ilithyia Diana à plerisque existimata, vt scribit Phurnutus. Hinc Horatius in carmine seculari:

*Rite maturos aperire partus,
Lenis Ilithyia tuere matres,
Sive tu Lucina probas Vocari,
Sive genialis. Vergilius:*

*Castra faue Lucina, tuus iam regnat Apollo. Ouidius:
Præpositam timidis parientibus Ilithyiam.*

Vnde Aristys puella apud Theocrit. in Daphnide, χαλιπὸν βίλθ' ἐλθύας, difficile telum Ilithyiae. Quare μοροσόθ' etiam dicta est, vt notat Hesychius. vtitur item Theocritus. hæc & βολωσία dicebat, vt Græci grammatici obseruant. Huic deæ dictamus, seu dictamnus (vtroq; enim modo appellatur hæc herba) fuit dictata, quod valde sit odorata & propterea ad facilem partum valere tradit. quoniam eam Ilithyia ideo coronabatur, vt apud Theonem in Arati commētariis legimus, & Phornutum. Idem & Zenodotus Mallotes, & suo carmine innuit Euphoriion. Orpheus in primo hymno, quo loco & προθυραία, quasi ianua præpositam, & vitæ iantricem inuocat, eiq; deæ de styrace suffimentum adolet. Et quod Diana Ilithyia & Prothyraea eadem sit, ille idem Orpheus, in eodem hymno ita cecinit:

ἀρτεμις ἐλεθία, καὶ ἡ σεμνή προθυραία: hoc est, Ilithyia Diana, & casta Prothyraea. Sanè & hymno qui κοινὸς inscriptus est, Prothyrea Hecate cognominatur, καὶ ἐλεθία τῆ προθυραία μεγαθ' ἄστροι: hoc est, Salue Hecate Prothyraea valde potēs. Redeo ad Ilithyian, quam Pausanias in Attica ait templum Athenis habuisse: existimantemq; ex Hyperboreis ad Latonā parturientē in Delum venisse, & inde ad alias gentes manasse, sub specie lupæ ex Hyperboreis, scribit in hist. animalium philosophus. Homerus autem in hymno ad Apollinē, cecinit Irin missam dearū iussu, inscia Iunone, ad Ilithyiam, vt laboranti iam per nouem dies Latonæ opem ferret: atq; ita illius aduentu Latonā partu leuatā. Huic propterea Deliaci in primis sacrificabant, hymnoscq; canebant ab Oleneuate conditos. Eademq; de causa in Attica terra Ilithyia inter deas γυναικίδας collocabat, quæ deæ generationi præesse putabatur. & ideo etiā Venus Genetyllis dicta est, vt suo loco dicemus. Cretenses verò, qui gnossium agrum colebant, in Amniso genitam Ilithyiam arbitran-

arbitrabatur, Iunonis filiā. quin & Hesychius Ilithyian, Amnesiam etiā vocatam ait. Idem Paus. auctor est, apud Athenienses institutum fuisse, vt Ilithyia simulachra ad imos vsq; tegerentur pedes. Fuit & Ilithyia apud Aeginenses templum peruetustum, cuius simulachrum ita fuit effectum, vt à capite ad pedes tenuissimo esset panno coniectum, & manum alterā in rectum porrigeret, altera facem teneret accensam: ea ratione, q; partus dolores igni æquentur: vel potius, quod in lucem partus efferre crederetur. Diodorus Siculus, quo loco Cretensium res tractat, diuersam Dianā & Lucinā facit. Lucinā, inquit, data est parturientium cura, officiumq; eorum quæ parturientes perferunt: vnde & in partus discrimine, & difficultate mulieres hanc præcipuè deam inuocant. ad Dianā verò tradit infantium ac ciborum curā pertinere: & reliqua quæ idem scriptor executus est. Homerus etiā diuersam à Diana facit, & à Iunone, cum Latonæ partum in hymno Apollinis describit. Pindarus quidem in Pythicis & ipse distinguere videtur, cum Aesculapij matrem aureis sagittis Dianæ perdomitam canit, antequam cū Ilithyia opus perficeret. idem in Nemeis Ilithyian inuocat, in Sosisigenis pueri Aeginetæ hymno, eaq; parcarum ait assistricem, filiāque Iunonis. Diodorus quoq; Siculus Lucinā, id est Ilithyian, Iunonis filiā scribit. item Hesiodus, qui de Iunone loquens canit, ἡδ' ἠέρας καὶ ἀρτα καὶ ἐλεθία ἐτικτεν. hoc est, Hæc Heben peperit, Martemq; atq; Ilithyiam. Idem Pindarus in Olymp. ἐλεθία Ilithyiam vocauit, cum eā & Parcas Apollo iubet assistere Euadne parturienti. De eadē Eleutho meminit & Phurnutus, & Hesychius his verbis: Eleutho vna est Ilithyiarū, & Cereris cognomen apud Tarentinos, & Syracusanos. Ilithyiam sunt qui ἑλεθία appellent, ceu cum Parcis, vt Paus. ait in Arcadicis: Eulimon, inquit, (vt Amafæus exponit) quasi dicas Lanificā, appellat: eadem esse innuens, quæ & Pepromene, hoc est fati fors dicitur. nam & Saturno antiquiorem memorat. Ilithyia templum in foro, & statuam habuisse Tegeatas, idem Paus. scribit, quæ ἐγγόνασις ex historia vocabat, quasi ingeniculata, vt parientes solent. Nam cum Nauplio filiā præcipitadam in mare Haleus dedisset, illa interea genibus incumbens, puerum enixa est, vbi delubrum mox constructum. Dicta verò est Ilithyia ἀπὸ τῆ ἐλεθίας, hoc est ab euoluendo. Eleutho verò, πρὸ τῆ ἐς τικτέσας ἐλεθία, hoc est, quod ad parturientes accedat. Sanè numero plurium Suidas Ilithyias protulit, deas parientibus assistentes: idem & Phurnutus, qui ideo plures Ilithyias & Amores fuisse scribit, quod varij sint mulierum partus, & amantium desideria. Sed Hesychius ait, Ilithyias interdum deas significare, aliquando dolores. Singulariter verò poeta Iunonem in Argis posuit. Porro & Λοχία Diana etiam dicta fuit, à partu leuando scilicet, vt Artemidorus libro secundo, cap. 25. docet.

Acree Diana ab Hesychio appellata scribitur, quod ἄκρον mons apud Argiuos fuit, in quo Dianæ templum construxit Melampus, cum Proctidas purgauit, eius rei gratia: Sophocles in Iphigenia. Sedenim & in eodem loco etiam Pallas & Iuno & Venus colebantur, quæ eodem etiam nomine appellantur, vt in Pallade scripsimus.

Coryphæa Diana, ἀκορυφή, id est summitate, seu apice nuncupata. nā apud Epidaurios in summo montis templū habuit. auctor Paus. & propterea Coryphæa nuncupata, cuius Telesilla in suis poematibus meminit, vt in Poetis scripsimus. auctor Paus. in Corinth.

Episcopus Diana, hoc est, speculatrix cognominata, cuius templum in Elide fuit, Aristarchium vocatum: quod cum expilasset Sambycus, & per annum cruciatus esset, in tormentis mortuus est. vnde prouerbiū, Sambyco grauiora patit: vt Plutarchus in Græcorum problematibus pluribus prodit.

Dictynna Diana cognominata, eadem apud Cretenses existimatur, quæ apud Aeginetas Aphæ ἀπὸ τῆς ἀφίσιος, id est deiectu nuncupata. Dictynna igitur, quæ & Britomartis, hoc est dulcis virgo, est interpretata, Iouis & Charmes filia fuit, & Dianæ valde chara: quæ Minoem regem amantem fugiens, vt Paus.

ait, se in retia, quæ piscibus capiendis erant extenta, profecit. mox à Diana dea facta, à Cretenſibus colebatur. Fabula elegantiffimè in Ciri poemate Vergiliano à Charme ipſa recitatur: ad quam legendam te inuito, ne in hoc loco verſus aduocem: ſimul enim & de ea opiniones quæ ferunt, infelix Charme attigit. Sed & Diſtynnam ſibi Aeginetæ apparuiſſe aſſeuerabant. Diſta verò à retibus, quæ Græcè δίκτυα dicuntur. Illud obſeruauit, apud quosdam non Britomartem ſed Critomartem appellari: quos crediderim in mendoſos codices impegiſſe. Diodorus Siculus hanc fabulam ſic fermè recitat: Britomartem, inquit, etiam Diſtynnam dicunt, in Creta genitam, ex Ioue & Charme filia Eubuli, Cereris filij. Hæc retia ad venandum inuenit, ex quo & Diſtyнна eſt cognominata. vtebatur vero cõſuetudine Dianæ: quæ res cauſam præbuit, vt quidam Diſtynnam & Dianam eandem eſſe exiſtimarent, quam deam ſacris templiſq; Cretenſes coluere. Qui autem Diſtynnam à rebus piſcatoriis, quas fugerat, Minoe inſequentem cõcubitus gratia, denominatam volunt, procul à vero eſſe videntur, non enim credendum deam Ioue natam, ad tantam egeſtatem compulſam: nec Minoa regem iuſtiſſimum, tam impium fuiſſe. hæc ferè Diodorus ex Cretenſiũ theologia. Quidam Diſtynnam diſtam non à piſcatorum retibus, ſed venatorum potius, rati ſunt: quod & magis veriſimile videtur, cum Dianã ſignificet, vel Dianæ comitem. Græcus Pindari interpres in Pythiorum principio tradit, Apolline & Diana ex Latona natis, hanc in Diſtynio Cretæ monte habitari, illum in Lycia. Sanè Phauorinus & Dianam Britomartin vocatã ait: citatq; Callimachi illud, εὐφροσύνην Βριτίμαρτιν ἰσόκοπον. Subdit & poſtea oraculum Ioui datum, quòd natiurus eſſet ex Hecate, qui eum regno eiiceret. Pariente autem Hecate, aſſiſtentes puellas exclamaſſe βεῖτον, id eſt bonum: hinc diſta eſt Britomartis. Phurnutus lib. de Deor. nat. ait Diſtynnam dici ἄρ' τὴ βάλαν δὲ βρο τὰς ἀκτῖνας: hoc eſt, ab iaciendo huc radios. δίκτυα γὰρ τὸ βάλλειν ἐστὶν: δίκτυον enim iacere eſt. vel ἄρ' τὸ δὴ κινῆσαι πλὴν δυνάμεισ' αὐτῆς ἐς πάντα τὰ ὑπὸ τῆς γῆς: hoc eſt, quòd eius poteſtas pertranſeat omnia quæ in terra ſunt. hæc tantum Phurnutus. Crebra verò tum Græcis tum Latinis ſcriptoribus huius deæ mentio. Tibullus:

Perq; ſuas impune ſinit Diſtyнна ſagittas.

Lutatius, ſeu Lactantius grammaticus commentario 9. Theb. Diſtyнна, inquit, ob id diſta Diana Britomartis filia, virgo Cretenſis Dianæ, à retibus piſcatorũ, (quæ Græcè δίκτυα nominantur) à quibus huius corpus inuentum extractũ eſt. Inſula tamen Creta peſtilentia laborauit, quã euadere penitus nequiuiſſent, niſi templum Dianæ inſtituiſſent, eamq; Diſtynnam vocaſſent à retibus. Statius:

Per te maternos mitis Diſtyнна labores.

Orthias Diana cognominata, in primis à Lacedæmoniis, cui & arã ſtatuerãt, ad quam (vt in Laconicis ſcribit Plut.) pueri Spartiatæ caſi totum diem, ad mortem uſq; interdum verbera tolerabant. Pausanias verò, Limnæum locum fuiſſe prodit, in quo Dianæ Orthiæ facellũ fuit, vbi antiquitus homines oraculo ſorte ducti maſtabãtur. quam rem vt diram, Lycurgus in puerorũ flagella & verbera commutauit, vnde ara humano quidem ſanguine conſpergebatur. hoc ſimulachrum ex Taurica, vt alibi diximus, Iphigenia & Oreſtes deportarũt. Hæc & Lygodesmos dicit, quòd Lygi plantæ genere ſimulachrum inuolutum teſtũ fuerit. eſt autẽ λύγος vitex, vt notum ex Dioſc. Plin. & aliis. Et de Orthia Diana Plut. in libello περὶ ποταμῶν: ſi modò Plutarchi eſt, vbi περὶ γόγγυς πλάμων. Orthiæ Dianæ & Orpheus in hymnis meminit & ego in primo de Poet. hiftoria. Orthian ſcribit Heſychius denominatam, ab Arcadiæ regione, vbi eius templũ erectum fuit. Sanè & Orthian & orthrian inuenimus: ſed hæc à matutino tempore, illam quòd recta eſſet. de Orthoſia verò Diana alio loco agam.

Brauronia Diana cognominata, à Braurone Atticę populæ, vt ſcribit Stephanus. Brauron verò heros fuit, vnde loco nomen. Brauroniæ Dianæ fanum Athenis fuit in arce, cuius ſimulachrum Praxitelis opus fuit, vt ait Pausanias. Brauronia

roniæ Strabo meminit, & Valer. Harpocratio, & Herodotus. Apud Heſychiũ legimus, Brauronia celebritatem eſſe Dianæ, in Attica, in qua de capra ſacra fierent: vbi & Rhaſodi primũ Homeri Iliada concinuerunt.

Triuia Diana diſta eſt, quòd in triujs coleret, vt ait M. Varro. Græci τριόδον, & τριόδιον eadem ratione vocant. Ex noſtris quidam Triuiam appellatã tradũt, quòd in cœlo, in terra, & apud inferos eius ſit poteſtas. Phurnutus verò τριόδιον, καὶ τῶν τριόδων ἐπισημῶν cognominatã ait, à triplici eius mutatione, dum per cœli ſigna gradit. In cõmentariis Theocriti etiam illud legimus, Hecaten Iouis & Pheræ, Aeoli filia, filiam fuiſſe, quæ in triuijs à matre abiecta fuerit, & à Pheretis paſtoribus & ſuſcepta & nutrita fuerit. atque ideo & in triuijs culta & nuncupata: quòd in Hecate pluribus à nobis oſtenſum eſt. Varro: Diana ab eo Triuia diſta, quòd in triuio ponit ferè in oppidis Græcis: vel quòd vna dicitur eſſe, quæ in cœlo tribus vijs mouetur, in altitudinem & latitudinem & longitudinẽ. Interpres item Arati, Latinus, cur Triuia diſta ſit, pluribus edifferit. Cleomedes verò in ſecundo de Mundo, triforem Dianam ideo ab antiquis exiſtimatã ſcribit, quòd tres ſint Lunæ effigies, falcata, biſſecta, & plena: & propterea ait Dianam triforem. Horat. Ter vocata audis, adimiſq; letho Diua triformis. At quare triformis diſta, ex Orpheo & alijs ſuprà plura attulimus. De Triuia, id eſt Proſerpina, Vergil. Iam ſubeunt Triuiæ lucos, &c. Pro luna Catullus:

Vi Triuiam furtim ſub Latmia ſaxa relegans,

Dulcis amor gyro deuocet acrio. Idem:

Tu potens Triuia & notho eſt diſta lumine Luna. Chariclides apud Athenæum in ſeptimo ait. ἡ τριὸν ἐκείνη, τριόδιτι, τριμορφῆ, τριπρόσωπε, &c. Vide quæ in Hecate multa ſcripſi, & ſi libet, huic confer.

Enhodia, hoc eſt ἐνοδία ἄρ' ἔμεις eſt cognominata: hoc eſt, viarum dea, vt Feſtus docet. vnde & eam virginem eſſe putabant, quòd via nihil pariat, id quòd & diuus Auguſtinus tradit, & Arati interpres in Luna. Enhodiæ Dianæ & Artemidorus libro ſecundo Onirocriticon meminit. Scribit Phurnutus, non aliam ob cauſam ἐνοδία dici, quã qua Apollo Agyieus, de quo in Apolline egimus. Sanè & de ἐνοδία Mercurio iam actum eſt.

Leucophryne Diana apud Magnetes quidem maximè culta, ſed cuius etiam apud Athenienſes ſimulachrum eſſet, quòd à Themiftoclis liberis poſitum ferunt, vt in Attica docet Pausanias. Magnetiis enim Themiftocles Perſarum regis beneficio imperauit, inde eſt dea Athenas aduecta. B. Aegius libentius ſcribit Leucophrynen.

Aphæa Diana diſta, cuius in Aegina templum fuit, vt ait Pausanias: & iam etiam in Diſtyнна diſtum eſt. nam apud Aeginenſes Aphæa fuit, qualis apud Cretenſes Diſtyнна, & Britomartis. Aphææ & Heſychius meminit.

Saronis Diana cognominata eſt, quòd eius deæ templum Saron in mare conſtruxit. Verũ cum aliquando ceruam inſectaretur, in aqua ſummerſus eſt, ibidemq; ſepultus: qua ex re ille & mari & deæ cognomentum, vt ferũt, dedit. Pausanias auctor. Euſtathius tamen Saronicum ſinum vel à flumine, vel à venatore diſtum prodit, qui feram inſequentem in mare decidit: vel ἄρ' τὸ σῆμα, quòd Scylla Niſi illic tracta ſit. vel quòd olim querno nemore redimitus ſinus Saronicus eſſet, ita appellante antiqua Græcia quercum, Plin. auctore. Heſychius verò Saroniam deam vocat, ſed rem parum exprimit.

Laphria Diana nuncupata, cuius in primis templum Patris vrbe Achaie fuit, vt Pauſ. pluribus ſcribit. eius ſtatua in modum venantis ex ebore confecta fuit, & auro, quam Menæchmus & Suidas Naupaçtũ confecerant. Patrenſes ab Auguſto ex præda Calydonia acceperunt. cognominata verò à Laphrio viro Phocenſe, qui eam in Calydone erexerat. Sunt qui appellatam malint, quòd ipſius deæ ira aduerſus Ceneũ ſingulis annis ἐλαφροτέρα fieret, id eſt leuior ac facilior. Dum Laphricæ Patrenſes ſacra facerent in pyra, quæ circa aram ſtructa erat, va-

rias feras & aues iniiciebant. Fuit & Laphria Mineruæ epitheton, vt apud Lycophronem scribit Isaacius. Porro quidam non à Laphrio denominatâ tradunt, sed per syncopen quasi λαφρεία, quod vt hæc, id est Minerua ex bello spolia, ita Diana ferat capita, & ferarum spolia. Legimus & Misian Dianam apud Paul. & eius sacellum fuisse in Laconicis. Alibi tamen & Hieriam vocatam ait: nã apud Orestasium, templum hoc nomine habuisse tradit.

Ephesia Diana ab vrbe cognominata. Ephesiae Dianæ templū scribit Paul. in Achaicis struxerunt Croesus, homo indigena, & Ephesus, Istri fluminis filius: à quo & vrbs & templum nomē obtinuit. alij tamē Amazonas struxisse tradunt, vt Pindarus & Dionysius Afer, & Strabo, alijq̃. Theophilus autē cum de Epheso agit, primum quidem ab Epheso quodam dictam ait, qui ibi cauponā exercebat, id est καπηλοβός. Tū subdit: vel dicta ab Epheso Lydes Amazonis, quæ prima Dianā venerata est, & Ephesiam cognominauit. alij dicunt, cum Theseus & Hercules propter Hippolytæ baltheū depugnarent, vsq̃ in Lydiã eas insecuti sunt, ad templū Dianæ, quam δὴν ἐφῆσαι αὐταῖς τὴν ὀνομασίαν, à qua re est Ephesus vocata, & dea ipsa Ephesia. Sed hæc fabulosa: & his si plura cupis, lege Eustathij cōmentaria in Dionysiu, vbi de trunco seu stipite vlmī agit: & Callimachi hymnum in Dianā, vbi Amazones templū struxere. nunc ad historiã veniam. Templum Ephesiae Dianæ Amazones primum incendisse, scriptū inuenimus, Suluio posthumo regnãte. rursus verò incensum, quo tempore Socrates venenū ebibit. hoc Bar. Leo lib. 7. Plinius verò ait, Dianæ templū ccc & xxx annis factū à tota Asia. totius tēpli longitudo fuit pedum ccc cxxv. latitudo, c cxx. columnarum, cxxvii. à singulis regibus facta, lx pedum. ex iis xxxvi calata, vna à Scopa, operi præfuit Ctesiphon. Herostratus templum incendit, vt ob aliquod saltem facinus nominaret. id cum ea nocte fieri contigisset, qua Olympias Alexandrū peperit, Græcæ adulationi locū fecit vt diceret, desertum à dea templū, vt parturienti assisteret Olympiadi, & Magnus nasceret Alexander. Strabo lib. quartodecimo: Dianæ Ephesiae templū, ait, primus Archiphron mirè fabricatus est, postea maius fecit illo. sed cum Herostratus quidã id incendio consumpisset, aliud præstantius construxerunt, mulierū ornamenti, & multis opibus ad id collatis, restructisq̃ prioribus columnis, quarū rerū testimonio sunt decreta tūc facta, quæ Artemidorus dixit Timæum Taurominitanū histori cū ignorasse. et paulo post subiungit, ab eodē Timæo proditū, Dinocratē architectū templum consummasse, eū qui Alexandriam est in Aegypto architectatus. Tectū, inquit Plin. Ephesiae Dianæ scandit vite vna Cypria, quoniã ibi ad præcipuam altitudinem exeunt. Arrianus in primo hist. Alexandri beneficia cōmemorat in Dianæ Ephesiae honorē collata. De hoc Dianæ Ephesiae etiam templo, Lucas in Apostolicis actionibus multa: vnde D. Paulo à Demetrio negotium factitatū. quo loco Lucas & Theophylactus in prologo epistolæ Pauli ad Ephesios νεαῖς Dianam Ephesi dixerunt, hoc est ædituam, & vt Latinus interpret exponit, cultricem. Porro in Dianæ Ephesiae annuo festo iuuenes primo flore ætatis, & virgines cultu nobili, ad templū cū pompa procedere solebāt, festūq̃ diem agere, & sponsalia mutuò inire. Sedenim vt Hesychius notat, Ephesij Elusian Dianā vocabāt.

Caryatis Diana, sic cognominata, vt Pausan. scribit in Lacon. à loco Dianæ & Nympharum sacro. Caryatidis verò Dianæ simulachrū sub diuō fuit, quo in loco annuas choreas Lacanæ virgines agebant. Loci meminit Theopompus & Stephanus. Hesychius verò & loci, & celebritatis, & templi: Dianæ verò Caryatidis, & celebritatis, Diomedes grāmaticus & Probus meminere. itēq̃ Theocriti commentatores, vbi agunt de Bucolici carminis inuentione: Quo tempore tradunt, Xerxes in Græciam aduentaret, omnes deserta Laconia, metu barbarorum perterriti, in diuersas partes fugere: & cum virgines timore latērent, ex hoc euenisse, vt eo die quo solitus erat chorus virginum Dianæ Caryatidi hymnum canere, nemo ad solenne sacrum inueniretur, tunc itaq̃ pastores ex rure in urbem

in urbem conuenerunt: & ne ritus sacrorum interrumpere, pastorali carmine composito deæ honorem celebrauerunt, vnde etiã βακολισμός dictus. hæc illi ferme. Alia quæ de huius carminis inuentione feruntur, & fortasse potiora, nō nostræ rei propositæ faciunt. Apud Caryum vel oppidum, vt quidam, vel χαιεῖον, id est regiunculam, Castor & Pollux saltationis genus inuenere, quo postea Dianæ honorem vsq̃ sunt Caryatides virgines, vnde & Græcis frequēs verbū κάρνατις, Cuius meminit Lucianus in dialogo de saltatione.

Lye Diana nuncupata à Siculis, vt amicus noster multæ lectionis, scribit, quoniam ea dea Siculos lienis morbo laborantes liberauit. quare factum est, vt rustica turba theatrum ingressa, victoriam caneret, quā Hiero de Syracusanis obtinuerat. hæc ille, & plura. Diomedes & Probus hoc Dianæ cognomentum non à liene deductum significant, sed potius (vt elicimus) à verbo Græco λύω, soluo & libero. Diomedis verba: Antequam Hiero Syracusas expugnaret, morbo Sicilia laborabat (vel, vt Probus ait, lue pecora interibant) variis & assiduis ceremoniis Dianam placantes, finem malis inuenerunt, eandem Lye cognominauerunt, quasi solutricem malorū, &c. Liuius libro quinto, v. Decad. Luam deam commemorat: nescio an eadem sit cum Diana. ita enim ille: Edito ludicro omnis generis, clypeisq̃ æreis in naues impositis, cætera omnis generis arma cumalata in ingentem aceruum, precatus Martem, Mineruam, Lunamq̃ matrem, & ceteros deos, quibus spolia hostium dicare ius fasq̃ est.

Taurica, Thoantea, vel Thoantis, Oresteia, Fascelis, Aricina, & Nemorensis, cognomina sunt Dianæ, quæ simul enarranda mihi videntur, quod ex eadem penè fabula desumpta videntur: quæ fabula licet à pluribus tradatur, ego hic ex Seruij Grāmatici secundo & sexto Aen. cōmentario sub compendio recitabo. Cum Græci, inquit, in Aulidem venissent, Agamemnon Dianæ ceruum occidit ignarus. vnde irata dea, flatus ventorū remouit, quamobrem cum nec nauigare possent, & pestilentia laborarent, oracula consulta dixerūt, Agamemnonio sanguine Dianā esse placandam. Ergo cū ab Vlysse per nuptiarum simulationē adducta Iphigenia in eo esset vt immolaretur, numinis miseratione sublata est, cerua supposita: & trāsata ad Tauricam regionem, regi Thoanti tradita, sacerdosq̃ facta Dianæ: cum secūdam statutam consuetudinem humano sanguine numen placaret, agnouit fratrem Orestem: qui accepto oraculo, carendi furoris causa cum amico Pylade Colchos petierat. & cum is occiso Thoante simulachrum sustulisset, absconditum falce lignorū, vnde & Fascelis dicitur, (non tātum à face, cū qua pingitur, propter quod & Lucifera Diana, & φωσφόρος, & σελασφόρος dicitur) Ariciam detulit. Sed cū postea Romanis sacrorum crudelitas displiceret, quanquam serui immolarent, ad Laconas est Diana translata, vbi sacrificij consuetudo adolescentulorū verberibus seruabat, qui vocabantur βαμονίαι: quia aris superpositi contendebāt, qui plura possent verbera sustinere. Licet nō nihil aliter in tragœdia Iphigeniæ in Tauris, Euripides fabulam recitet. non enim occisum Thoantem ait, sed à Minerua monitum, vt impunè cum simulachro Orestem & Iphigeniam in Atticam abire permitteret. At verò in sexto Seruius, de ramo aureo agens: Licet (inquit) qui de sacris Proserpinæ scripsisse dicuntur, quiddã esse mysticum affirmant, publica tamen opinio hoc habet: Orestes post occisum regem Thoantem in regione Taurica, cum sorore Iphigenia fugit, & Dianæ simulachrum inde sublatum haud longè ab Aricia collocauit. in huius templo post mutatum ritum sacrificiorum, fuit arbor quædam, de qua infringi ramum non licebat: dabatur autem fugitiuis potestas, vt si quis ex ea arbore ramum effringere potuisset, cum fugitiuō eius templi sacerdote monomachia pugnaret. nam fugitiuus illic erat sacerdos, ad pristinae imaginem fugæ. dimicandi autem dabatur facultas, quasi ad pristini sacrificij reparationē. hæc Seruius. Sed nos iam seorsum hæc ipsa cognomina interpretemur.

Taurica igitur Diana ideo vocata, vt ex his quæ hic, & in Tauropolo scripsi-

mus, vidisti, & præterea ex Diod. Siculo. Scribit Ammianus Marcellin⁹ in hist. à Tauricis populis Dianam nuncupari Arsilachen, seu Orsilachen. De Taurica meminit etiam Ouid. lib. 3. de Ponto. Thoantias autem, & Thoantea, à rege ab Oreste interfecto dicta. Silius:

Mille Thoanteæ sedes Fascellina diuæ. Ouidius item:

Quid, Thoanteæ Taurica sacra deæ. Val. Flaccus in octauo:

illa Thoanteæ transit deflexa Dianæ.

Oresteæ verò vocata ab Oreste. Ouidius:

Sacrâq; Oresteæ gemitu quæstusq; Dianæ. Idem:

Cultrâq; Oresteæ Tauricâ terra deæ.

Fascellis, & interdum Facelis Diana vocata fuit, vt ex Seruio diximus: & Facelina quoq; vt Prob. ait. Appellata verò vel à fasce, vel à face, vel à *τὸ φακίλδ*, id est à lignorū onere ac fasce: atque ideo nunc prima producta; nunc correpta enunciat, vt ex his quos subdam versibus, facile cognoscere datur. Silius:

Mille Thoanteæ sedes Fascellina diuæ.

Quamquam Silius hoc carmen quidam sic interpolant, Sedes Facelina, propter illud Lucilij ex tertio Satyrarum, *Et sæpe quod antè*

Optasti freta Messanæ & Rhegyna videbis

Mœnia, tum Liparas Facelinæ templa Dianæ.

Quod ideo dictum videtur, non tantum propter id quod paulo antè ex Seruio recitauimus, quod Orestes apud Ariciam Dianæ simulachrum collocauit: sed ob id, quod Varro lib. Diuinarū. & Cato de Originibus tradit, qd Orestes à nece matris dicit purgatus apud Rhegiū, quod à Taurica (vt putō) Taurocinū dictum est: & Rheginos, Taurocinos vocauit Cato in tertio de Originibus. nam eò (vt Probus etiā scribit) Orestem cum Iphigenia atq; Pylade dicit materna nece expiatū venisse: & diutius ibi visum esse ex arbore suspensum ensem, quem abiens Orestes reliquisse dicit: cuius ensis & Cato et Varro meminerunt. Scribit etiam Donatus, quò tēpore Orestes è Scythia cum Pylade fuerat reuersus, surrepto numinis simulachro, & lato in fasce lignorū, Fascelidem Dianā nuncupatam esse. atq; adhuc de Fascelide, de qua & Hyginus in Astronom. Poet. & in libro Poet. fabularū. Nunc de Aricina et Nemorensi Diana agamus. sic igi^r culta & nūcupata à nemore Aricino, nō multū à Roma distāte. Suetonius Tranquillus in Caligula: Nemorensi regi, quod multis iam annis potiretur sacerdotio, validiorem aduersarium subornauit. Quod ideo ab ipso dictū est, qd vt Strabo ait, qui ibi primus hostiā ma^tabat sacerdos, rex appellabatur: serui de honore certabāt fugitiui: singulisq; annis ei qui renuerat sacerdotium, certandū erat cum aliis, victor succedebat, & hi appellabantur reges Nemorenses. Strabo: *καθίσταται γὰρ ἰδρυθεὶς ὁ γένυθεις αὐτῷ χεῖρ τῆς ἐρωμένης, πρὸς τοὺς δὲ σατέτης αὐτῆς. εἰφίρης δὲ ὄβρις, ἀὶ πῶλοιο πῶλος τὰς ἐπιθροῦς ἐβίβει & αὐμῶναδ.* Qui enim victimæ ma^tator prius extiterit, sacerdos instituitur, fugitiuus quidam vir gladiū tenens, & insultus semper circumspiciens, ad tutandum strenuè est paratus. Pausanias quoq; in secūdo eadem penè ait, vbi de Aesculapio agit, qui Hippolytum vitæ restituit. ait enim, ipsum post vitā restitutam in Italiam venisse, Aricinisq; imperasse, & ibi nemus Dianæ cōsecrasset, vbi etiā Pausaniæ tempore singularia fiebant certamina, & victor sacerdotium obtinebat: certamen libero nulli proponebat, sed seruis tantū fugitiuis. hæc ferè Paul. Hinc igitur in Fastis, regnum hoc sacerdotiū vocat Ouid. & in Arte:

Ecce suburbana templum nemorale Dianæ,

Partaq; per gladios regna nocente manu. Item Martialis in IX.

Qua Trivia nemorosa petit dum regna viator. Val. Flaccus:

Solisq; immittis Aricia regi. Silius:

Quia immite nemus Trivia. Lucanus in tertio:

Qua sublime nemus, Scythica qua regna Diana. Idem in sexto:

Parua Mycenææ quantum sacra Diana

Distat ab excelsa nemoralis Aricia Roma.

Dicta autem Mycenæa Diana, à Mycene græca vrbe, ex qua Iphigenia illi ma^tanda, eius facta fuerat sacerdos, & cum fratre eius simulachrum asportauerat. Scythica etiā dicta, propterea quod Tauri populi in Scythia fuerant, vnde est ablata. sic post Lucanum, Solinus: Aricie Orestes oraculo monitus, simulachrum Scythicæ Dianæ de Taurica extulerat, quod priusquam Argos peteret, consecrauit. Sanè cum sacrum nemoralis Dianæ instaret, id est, Idus Sextiles, ab vrbe facibus accensis in nemus Aricinum discurrebatur. Propertius in secundo,

Cum videt accensis deuotam currere tedis

In nemus, & Trivia lumina ferre deæ. Ouidius in Fastis:

Sæpe potens voti frontem redimita coronis

Fœmina lucentes portat ab vrbe faces:

de Diana loquens Aricina. Papinius in Syluis:

Iamq; dies aderat, profugis cum regibus altum

Fum at Aricinum Trivia nemus, & face multa

Conscius Hippolytæ splendet lacus:

Porrò & Nemidis etiā Dianæ templū fuit in Græcia, vt in octauo scribit Strabo.

Iphigeniam Dianam cognominatam lego à Diodoro, Hefychio, & Pausania in secundo: quam vt eandem esse crederem cum Tauropolo Diana, fabulæ quæ diuersæ traduntur, faciunt. Herodotus quippe in quarto, de Tauris populis agens, & eorum moribus: Ita virgini, inquit, naufragos immolant, & quoscunque Græcos illuc delatos, hoc modo, postquam preces peregerint, hominis caput claua feriunt, truncum corpus proturbant è rupe, vt fertur. Est enim in prærupta rupe templum positum. caput cruci affigi quidam, truncum sepeliri humo, tradunt. Dæmonem, cui immolant, aiunt Iphigeniam Agamemnonis. hæc quidem ferè Herodotus. Sed vt rem prosequamur: Iphigenia, vt Phœdimus ait, Dianæ miseratione in vrsam conuersa fuit, cum in Aulide ma^tanda esset: vel in taurum, vt Nicander scribit. Sunt qui in anum, vel in ceruam. Lycophronis verò interpres Isaacius, rem hanc ita prodit: Cum, inquit, Iphigenia ad aras ma^tanda staret, vrsa, vel cerua, vel anus, vel taurus per medias cucurrit Græcorum copias. qua re visa, vates sic iussit, quodcunque illud fuerat, ma^tandum esse: Iphigenia autem quæ ma^tanda fuerat, in Scythiam delata, vbi Dianæ templum erat, & vrbs, in qua Græci immolabantur, qui fortè illuc peruenissent. quod tandiu obseruatum est, donec Orestes cum Iphigenia surrepto Dianæ simulachro, quod è cælo cecidisse credebatur, in Atticam deuenere, vbi ab Oreste, Palladis iussu & Iphigeniæ, templum Tauropoli Dianæ cognominatæ constructum fuit. Hæc ferè Isaacius. Fabulam quoque Euripides in tragœdia Iphigeniæ in Tauris copiose exequitur. Tauropolia: Diana meminit & Diod. lib. v. Idem & Tauropolia sacrificia Dianæ & Martis apud Amazonas vocari scribit. Strabo quoque libro quartodecimo, ait in Icaria insula templum Dianæ fuisse, quod Tauropolium à dea diceretur, id quod in XVI repetit: vbi fuit & oraculū. T. Liuius libro quarto. v. Decad. Amphipolim cum iam fama pugne peruenisset, concursusq; matronarū in templum Dianæ, quam Tauropolon vocat, ad opem exposcendam fieret, &c. *ταυροπολία*, ait Hefychius esse, quæ in celebritatem Dianæ deferuntur. Phauorinus verò, Tauropolon (inquit) Dianam dixerunt, quoniam vt taurus *πῶλοιο* omnia: vel quod taurum Neptunus immiserit Hippolyto, furente cæstro per omnem ferè terrā: vel quod Iphigenia è Scythia fugiens, in Attica simulachrum Dianæ constituerit, & tauropolon Dianam appellauit. Dionysius Afer in situ Orbis, non à gente tantum sed à tauro, Tauropolon Dianam denominatam ait: quia, vt Eustathius, ea regio armentis abundet, quibus præsit dea: seu, quia Diana Luna credatur. qua

re & Tauropus dicta est, quod sit vt taurus aspectu. Sane Hefychius non modò Tauropolam Dianam, sed & Mineruam vocat. ταυροσ quoq; idem, in Tauris regione Dianam nuncupatam fuisse ait. Sed & Taurica dea, & Taurica sacra, ab eadem regione appellantur, vt paulo post dicemus.

Munichia Diana Athenis culta, vt Paus. in Attica ostendit, meminit eius Callimachus in hymno, vbi interpres Scholiastes, Munichiam ait partem portus Pireæi esse,

ποσειδά μνηχίαν λιμνοστόπι χειρε.

Munichia o custos portus salue veneranda.

De Munichio verò loco maritimo plura Strabo. meminit & Demosthenes 10 pro Ctesiphonte. Hellenicus verò in secundo Attidos, Munichiam ait appellatam esse à Munichio rege, Pentactei filio, qui & Dianæ Munichiae templū erexit, in quo cum Athenienses vrsam Dianæ sacram interfecissent, fames facta est: qua tum demum eos liberatum iri prædixit oraculum, cum eorum quispiã deæ filiam sacrificasset. id quod Embarus ea conditione pollicitus est, si sacerdotium in sua familia perpetuò permanisset, & gentilitiū fieret. quod cum annuissent, exornatam filiam immolauit: qua ex re factum in eos est prouerbiū, qui infani ac vecordes sunt, ἐμάρθ' ἐμὶ, id est, Embarus sum. plura in prouerbiis Erasmus. Ab hoc facto, scribit Arpocraton, mos inoleuit, vt inde virgines Dianæ Munichiae & Brauroniae consecrarentur ante nuptias, quæ puellæ ἀρκτοι, id est vrsæ ab 20 eis vocarentur: à quibus & verbum quoq; deductum ἀρκτῶσαι, quo verbo vsus est Lysias & Euripides. ἀρκτῶσαι autem δικάτῶσαι, id est decimare significat. Alij historiam aliter recitant. Puellas enim tradunt ornatas veste crocota, nec decimo anno grandiores, nec quinto minores immolari solere. nam cum aliquando vrsam cicurem in Attica, quæ cum hominibus versabatur, fratres quidam interemissent, quod sororem suam petulantius colludentem interemisset, Dianæ ira pestilentia in Attica grassari cœpit. vnde oraculum consultum, responsumq; est redditum, tum pestilentiam desituram, si virgines aliquas Dianæ mactarent pro vrsa. indeq; factum verbum quod diximus ἀρκτῶσαι. Pollux verò libro quinto, ἀρκτῶσαι, ait, τὰς παρθένους ἑλεγε τὸ δῆμον ἀρκτῶσαι: decimari verò virgines dicebat popu- 30 lus Atticus. quem locum parum expressit, qui Pollucem nifus est Latine cōsuetudini tradere. A Munichia & Munichion mensis Atheniensium dicitur, in quo Munichia celebritas agebatur, vt in nostro scripsimus de Annis & mensibus, &c. Huius præterea historiam & mensis meminit Sophistes Libanius in ea declamatione, qua Dianam laudat: quam est operæ precium legere, quoties de Diana historiam amplius nosse volueris, multa enim in ea narrat parum pro- trita Latinis.

Alphæa Diana, culta & nominata ab Elæis, vt docet Paus. Aiunt enim, Alpheum Dianæ amore captum, eam precibus ad nuptias deflectere nequiuisset. quare ad insidias conuersus, noctu ei vim inferre tentauit, vnà cū nymphis eius 40 comitibus: quas insidias Diana cum sensisset, luto sibi ac Nymphis faciē illeuit. ingressus Alpheus, quēnā Diana esset, minimè discernere potuit: quare illusus, abscessit. hinc Letrinæi Dianā Alpheam nominarūt: quam aliqui Alpheniam dixerunt: bene, an male, nō statuo. Elæi verò Elaphiam dixerūt, vel à ceruis, vt Pausanias existimat: vel ab indigena muliere, quam ferunt Dianæ fuisse nutricē. ἑλαφία etiam Diana nuncupabatur, ab ictu ceruorū, & nece: sicuti & à ceteris feris, quæ ab ipsa in venatione occiderent, θηροκτόνη appellata fuit. Dicebatur & Elaphibolia, quo nomine culta est à Phocensibus. de qua hæc legitur historia, quod cum Phocenses à Thessalis obsiderent, suasu Daiphanti principis pyram construere, vsi quid durius accidisset, bona in ea omnia imponerent vnā cum mulie- 50 ribus, id vnanimiter comprobantibus. qua pyra constructa, in hostes exiure, & victoriam obtinentes, anniuersariū Elaphiboliae Dianæ Phocenses instituerunt, vt Pausanias pluribus recitat. hinc factum prouerbiū, φοκίων ἀπονοια, id est

id est Phocensium desperatio, de his qui magno animo ardua & supra vires ag- grediuntur. historia præterea Plut. & Stephanus meminere. Sane Alphæa Diana ἀλφειών etiam dicitur, vt apud Pindarum notant interpretes in Pythiis: quo loco ποταμίαν ἀρτέμιδα, id est fluuialem Dianā Pindarus vocauit, ob eandem cau- sam. Alpheæ, & Elaphiæ meminit & Strabo libro VIII. quo tamen loco Alpheonia vertit Latinus interpres, cuius lucū ait ad ostium Alpei fuisse, & tem- plum, & quæ in eo picturæ.

Cnagiam Dianam coluere Lacedæmonij, à Spartano Cnagio cognomina- tam, qui in bello apud Aphidnas gesto captus à Castore & Polluce, & Creten- sibus venditus, cum Dianæ simulachro in patriam aufugit: vnde nomen dea sor- tita est. Paus. in Laconicis: tamen si aliam ipse historiam libentius sequatur, quæ nihil ad rem nostram.

Triclaris Diana in Achaia culta, in cuius festo peruigiliū celebrabatur quot- annis, in eoque hominum fiebat immolatio, quæ inde sumpsit initium. nam cum in eius templo Menippus & Cometho nimia victi cupidine coiussent, irata dea id piaculum exegit. Longa est apud Pausaniā in Achaicis historia. De Triglan- tina in Hecate egimus.

Pitho Diana cognominata est etiam, quod cum Picus meus apud Hermo- laum libro trigesimo quarto Nat. hist. legisset, qui id tantum innuit, ipse quid af- ferret amplius non habuit. ego in Corinthiacis, hoc est, libro secundo Paus. com- peri, cuius hæc sunt verba à me exposita: Sacellum, inquit, Dianæ cognomine πείθεος, Hypermestra constituit, cum patrem in iudicio vicisset, quod iudiciū Lyn- cei causa effugit. de Pytho verò, id est Suada dea, quæ suadendi dea est, plura collegit Politianus, & ego nonnulla in Poeticis historia, & in hoc etiam vbi de singularibus deis egi.

Icaria Diana in insula Icaro colebatur, vbi deæ celebre templum fuit. scatebat verò capreis & leporibus præpinguibus hæc insula, quas feras qui capere ac ve- nari cuperet, impetrata à sacerdotibus venia, venatores quotquot vellent ex iis capiebant: si veniam non impetrassent, vacui à venatione, & inanes redire dice- 30 bantur. atq; vt audaciores multabantur.

Didyma Diana à Pindaro cognominata in Pythiis, illo carmine, πᾶρθεν' ἑί- ρη διδύμα: quod & comment. obseruant. Didyma verò, vt reor, quia cum Apolline ex Latona genita. διδυμοί enim gemini dicuntur, vt nosti.

παίδοτρόφος, hoc est puerorum nutrix Diana appellata est, vt Diodorus no- tat: quod ad eam infantium ac ciborum, quos ea ætas postulat, officium pertinere putarent antiqui: qua, inquit, ex causa παίδοτρόφος vocabatur, cuius deæ templum apud Coronem fuit, vt in Messeniis scripsit Pausanias.

Pellene Diana cognominata à Pellene vrbe notiff. de hac in Arati vita scri- bit Plutarchus. eius simulachrum per alia tempora intactum mansisse: & cum à 40 sacerdote motum de loco afferretur, aspectum ita perstringere consueuisse, vt à nullo contra aspici posset, sed ab eo oculos cuncti averterent: nec hominibus mo- dō visum horrore esset, sed propinquas quoq; arbores, cum portabatur, infœcun- das redderet, et immaturos foetus excuteret. quod cum Arati tempore sacerdos extra tulisset, & ad Aetolos cōuertisset, sic omnes consternauit, vt ne mente qui- dem consisterent. Fuit & in Attica Pallenidis Mineruæ sanum, vt in primo He- rodotus scribit, cum de Pisistrati reditu agit.

Hemeresia Diana appellata fuit, quoniā apud Clitorios Melampus quibus- dam sacris & expiationibus Proetidas in Dianæ templo insaniam ac furore sana- uit: id quod pluribus in secundo de Poetarum historia sumus executi. Diana au- 50 tem ideo cognominata, à mansuetudine, quam ἡμεροσία Clitonij ipsi nuncupant. Historia in Arcadicis à Paus. exponitur.

πολυθύσα Diana etiam vocata, & vt quidam etiam putant Proserpina, quæ & ita in sacris inuocabatur, πολυθύσα ἀρτέμι, πολυθύσα κέρα: tamen si quidam hoc loco

loco κέρει non Proserpinam, sed simpliciter puellam interpretantur, de Diana. Sic autem nuncupata à simbrisis, quibus vteretur: vel quòd multis ex locis audiretur, vt venatrix: vel quòd multo canum latratu frequentaretur, vel à multis sacrificiis: auctor Hesychius.

Ἐκλέα, Euclea Diana Thebis culta, cui & templum positū, vbi simulachrum fuit à Scopa factum, vt in Bœot. scribit Paus. quo loco sepultas ait Androclian & Alcidan, Antipœni filias, cuius & historiam enarrat. Ante huius deæ ædem leonem ex marmore factum, positum fuisse ferunt. Miratus sum Domitiū in Attica, quam ex Paus. in Latinum conuertit, quid eo loco sibi vellet: Longè posteriùs templum, inquit, Ἐκλέας ἀνάθημα: ipse de suo addidit, quam Romani Iustam appellat, & c. alij Latine Celebrem interpretati sunt. Eucleæ meminit & Sophocles. Eiusdem Eucleæ apud Bœotios & Locros ara & statua in foro dicata fuit. hæc in primis Diana creditur: ab aliis Herculis & Myrtus filia, quæ cum virgo interiisset, meruit vt ei nubentes, priusquam conuenirent, rem sacram facerent, vt in Aristide pluribus scribit Plutarchus.

Callistes Dianæ ædes fuit in summo tumulo, vbi sepulta erat Callisto. vnde factum est deæ cognomen, vt est apud Paus. in Arcad.

Auentina Diana cognominata, quòd in Auentino monte Romæ in primis coleretur. quæ & Auentinensis etiã à Val. Maximo appellata est, cum ait: Quisquis Auentinensi Dianæ immolasset, & c. nam Ser. Tullio regnante, à Latinis templum sibi cõditum fuit, teste Liui. Sex. Pomp. Seruorum, inquit, dies festus existimatus Idib. Aug. quòd eo die Ser. Tullius natus serua, ædem Dianæ dicauerit in Auentino: cuius tutelæ sunt cerui, à quorum celeritate fugitiuos vocet Ceruos. Dionysius tamen Alicarnas. videtur Ancum Martium huius templi auctorem facere. de Anco enim inter cætera ita: Post quæ Rex pecuniis quas cõtulerant vrbes eæ omnes, extruxit Dianæ fanum in maximo Romæ colliū Auentino collocatum, legesq; in base ærea conscripsit. Decipiuntur, qui Ouidij illud interpretantur de Diana, quòd est:

Luna regit menses, huius quoq; tempora mensis

Finit, Auentino Luna colenda iugo.

Nam diuersum hoc fuit à Diana Auentina, vbi nunc est ædes Sanctæ Sabinae. Liuius autem de æde Lunæ: A trox, inquit, cum vento tempestas forem ex æde Lunæ, quæ in Auentino est, raptam tulit. in summo enim dorso Auētini Lunæ ædes fuit. In vestibulo huius templi ex vetusto ritu bouum cornua affigebantur, cum in cæteris Dianæ templis ceruorum cornua. Causam Plut. in quæstionibus Romanis quærit, & recitat: Ferunt, inquit, in Sabinis Antronem Coratio bouem insigni specie ac magnitudine natam fuisse. à vate deinde quodam monitū, si quis eam bouem in Auentino Dianæ immolasset, factum iri eius qui rem diuinam fecisset ciuitatem totius Italiæ imperio potituram. hominem re credita, vt bouem immolaret, statim Romam venisse. seruū interim Seruio regi clam rem omnem indicasse. illum è vestigio Cornelio sacerdoti imperasse, vt Antronem, antequam is rem diuinam faceret, in Tiberi se ablueret, ritè preciperet: (sic enim eos qui litare vellent, facere consuevit.) Antronem cupidè profectum lauisse, Seruium interim occupasse ac Dianæ bouem immolasse, & cornua templo affixisse. hoc luba monumentis mandauit, et Varro: nisi, quod Antronis nomen Varro nō prodidit: nec à Cornelio sacerdote, sed ab ædituo deceptum fuisse Sabinum dicit. Auentinae Dianæ & Propertius in quarto meminit:

Phyllis Auentina quædam est vicina Diana. Martialis:

Laudat Auentina vicinus sura Diana.

Astratea Diana sacellum habuit in agro vrbis Pyrrhichi, ideòq; ibi positum, quòd inde Amazones contra Græcos præliantes vterius non processerunt, & vox indicat. Eodem etiã loco Amazonius Apollo cultus: auctor Pausanias.

Ifforia Diana Teuthrane & culta & dicta, vrbe Laconica, à Teuthrante condita:

dicta: Paus. vbi Dianæ Ifforiae & Aeginææ templa fuere. Ifforia, inquit, Hesychius, Diana, & celebritas & locus in Sparta. meminit & Stephanus in *ισορα*. Anyfidora verò, alibi dicta.

Ἀλφειράς, hoc est, adolescentum amatrix Diana cognominata, cuius sacellum fuit, vt scribit Paus. in via Siope eūtibus ex gymnasio ad balnea, apud Elienses.

Cordaces Dianæ templum distabat, vt est apud Paus. per stadium à sepulchro procorum Hippodamiæ. sic aut vocata fuit, à saltationis genere, quod Pelopis, socij prope deam ibi existentem duxere, ἄδινικα canentes: hoc est, victoriæ carmina. Quod aut saltationis genus esset *κροδάξ*, probè, vt puto, docuimus in *de historia poetarum*, itémq; quæ essent Epinicia.

Pyronia Diana dicta, cuius templum fuit in Arcadia monte Crethide: vnde ad Lernaæ sacra antiquis temporibus ignem sumere solebant. à quo igne, vt reor, dea ipsa Pyronia nuncupata est.

Cedreatis Diana, ab Orchomenijs ideo sic vocata fuit, vt Pausan. auctor est, quòd eius simulachrum in ingenti esset cedro erectum. Considerandum verò, apud Hesychium in vocabulo *κλαβίς*, an legendum sit *κροατίδ*, an *κροατίδ* ἀρτίμδ.

Heurippa à Pheneatis in Arcadia Diana cognominata, vt Pausan. scribit: cui templum ab Vlyse positum fuisse existimant, quòd videlicet amissos equos in eo loco inuenisset, qua ex re & cognomen factum, *ἥρα ἢ ἕρην τὰς ἵππους*. Nuncupata etiã *ἑρεια* à Rhodijs, vt notat Hesychius, quasi boni transitus.

Hymnia Diana ab ἤμνος, id est laudibus appellata, cuius templum fuit in Orchomeniorum regione, parte leua montium Achisiorum. vide historiam apud Paus. in Arcad. vbi & cultum, & sacerdotum ritum planè perscribit.

Aethiopia Diana cognominata, teste Stephano, q & eius varias opiniones recenset. Quidam enim sic appellatam putant à regiuncula quadam Lydiæ *ἠθιοπῶν* nomine, vbi coleretur. alij quòd cū apud Aethiops versaret, eam Apollo abduxerit. nonnulli *ἥρα ἢ ἕρην*, ab ardore videlicet, quòd Luna sit, vt Callimach. ait. quidã, quòd ea Hecate sit, quæ facibus vti putabat, vt Eratosthenes prodidit.

Persia, quæ & Persea seu Persica Diana nuncupata, de qua sic Diodorus: Colitur, inquit & à Persis plurimum Diana, cui mysteria instituerunt barbari: quæ vt ait, ad suum vsq; tempus Persea dicebant. Sedenim dea hæc trans Euphraten colebatur summa religione & cultu, cui sacre pascebantur boues, nullo custode. Erant verò tantummodò signo deæ notatæ, hoc est face, vel lampade. Harū vnus miraculum Plut. in Lucullo perscribit, quæ illi sacrificiū se obtulit. Legimus quòd in Castabalis Persicæ Dianæ fanum fuit tantæ religionis, quòd ibi dicatæ virgines (si credere dignū est) super pruna nudis pedibus ambularent, nullo no-cumento. id quod tamen dæmonū illusionem ad montem Soraçtis Hirpine quædam familiæ ad Feroniæ templum contigisse solitum, tradunt auctores: Plin. Solinus, Seruius, alij. Paus. miraculum hoc à se visum tradit. Deam verò ait Lydis celebratissimam, Persicam fuisse, cuius celeberrima templa fuisse præcipue in Hierocæsarea & Hypepis, in quibus sacella cum ara, cum quodam cinere haud fueto: vbi cū res diuina fiebat, sacerdos cum lignis ingrediebatur, quæ aræ supponebat, & capiti Tiam, & manu librum tenens, legebat barbaras quasdam suas preces. Cornelius quoq; Tacitus in lib. Ann. sic de hac re prodit: Altius Hierocæsarienses exposuere Persicam apud se Dianam, delubrum rege Cyro dicatum. & memorabantur Perennæ Isaurici, multaq; alia Imperatorum nomina, quæ non modò templo, sed duobus millibus passuum eandem sanctitatè tribuerunt.

Phyllida Dianam Callixenus apud Athenæum appellare videtur: sed quòb rem, non sanè compertum habeo. Sunt qui à folijs arborū, quod ea dea, hoc est Luna, etiã potestatem habeat eorum propter humorem. Cū ego nihil ab antiquis didicerim, quisq; quam velit sibi rationem vel afferat, vel confingat.

Corythallā etiam Dianam apud Athenarum in quarto appellatam inuenio: ad cuius templum pueri mares à nutricibus deferebantur. quidam sic appellatam arbitrantur, quod *κορυθαλλων* pueros dictos videmus. sunt qui *κορυθαλλον* laurum nuncupent.

Amphipyron quoque cognominari videmus Dianam à Sophocle in Trachinijs, ea videlicet causa, quod vtraque manu facem præferret, eadem & Hecate existimatur.

ιοχαιρα, hoc est, sagittis gaudens Diana, à Græcis cognominata est, vel quod dea bellica sit: vnde & Polemarchi Atheniensium, qui principes erant belli, sacris Dianæ & Martis Enyalij præerant: vnde armigeram ab Ouidio nuncupatā existimari in Metam. propter arma venationis. vel quod venationib. dea gauderet. quare & venationum præsidem veteres putabant. id quod ex eius plerisque cognominibus Phurnutus in lib. de Deorum nat. ostendit. Hoc verò *ιοχαιρας* epitheto, Orpheum & Homerum secuti plerique alij poetæ vsi sunt.

κυνήγριον, id est venatricem: & *θηροκτόνον*, id est Fericidā: & *ιλαφιδολον*, id est Ceruicidam: & *ορεισιφοιτιν*, id est monticolam Dianā nuncupatā ait Phurnutus. Suid. etiam, & *ιλαφονομ* dictam ait, quod scilicet ceruos venari crederetur, quos Græci *ιλαφες* & *ιλαφες* nuncupant. Theophilus Elaphebolon, à ceruorum insectatione dictam putat. Meminit Orpheus in hymnis. eadem ratione & Elephia nominatur, cuius & Strabo lib. 8. De Elaphibolia iam actum est. Hesyclus etiam à *feris* cædendis, Dianam cognominatam scribit *θηροκτόνον* & *θηροκτόνον*. Dianæ præterea canes sacri fuere, quod Phurnutus ait. Diana in Arcadicis apud Paul. vbi de megalopoli & Acacelia agit, venatrix ita describitur: Ceruina pelle velata, pendente ex humeris pharetra, altera manu lapidem, dracones duos altera sustinet, adiacet canis de venaticorum genere.

Lycæa Diana, est à lupis cognominata, à Træzenijs, cuius ædes ab Hippolyto posita narratur, quod inde lupos depulerit: auctor Pausanias.

Pergæa Diana vocata est, ab oppido Pamphylia Perga, de qua sic Mela Pöponius: Inter eos, inquit, Perga est oppidum: & Dianæ, quam ab oppido Pergam vocant, templum. meminit & Strabo libro decimoquarto. hanc eandē Stephanus Pergasiam vocat.

Elymaïtis Diana, sic nuncupata, teste Porphyrio, & Hieronymo, quod Elymais regio esset vltima Persarum ad Orientem, vbi templum fuit ditissimum Dianæ Elymaïdis: quod cum Antiochus Epiphanes spoliare conatus fuisset, à templi custodibus, & vicinis circum gentibus oppressus traditur, panicisq; quibusdam terroribus in amentiam versus, demum morbo interiit. & hoc ei accidisse commemorant Polybius & Diodorus, quod templum violare ac diripere conatus sit. Strabo quidem apud Elymaeos Palladis ac Dianæ templum commemorat, quod Azara diceretur, ex quo decem milia talentorum ablata sint. hanc verò historiam recitat Appianus in Syriaco: & non Dianæ, sed veteris templi Elymaeæ prodidit. ait enim, missum Popilium cum literis, vt nunciaret Antiocho, ne pugnaret in Ptolemaeos: Antiochum deliberandi tempus poposcisse. Popilium, virga circulum duxisse, & dixisse: intra hunc delibera. Rex stupefactus, statim abitionem parauit, Venerisq; Elimeæ templum spoliavit, tum demum ex valetudine tabescens, mortem obiit, nouem annorum filium relinquens.

Amarynthi Diana, quam & Amarysiam vocari putamus, de qua Paul. in Attica: Athmonenses, inquit, Dianam Amarysiam colunt, cuius causam cum perquirerem, nihil apud interpretes certi cõperire potui. Ego verò, ait Paul. ita cõiectura colligo: Amarynthus in Eubœa est, vbi hanc Amarysiam colunt. nec minore pompa q̄ Eubœi, eundem diem Athenienses celebrant: vnde apud Athmonenses hoc nomen extitisse arbitror. hæc ille. Porro & Steph. Amarynthum Eubœæ insulam prodit, à venatore Amaryntho nuncupatam. vnde fiat gentile Amarynthium, & Amarysium. citatque Paul. Vnde est Amarysia Diana, quæ & à no-

& à nostris aliquando Amarysia dicta est. Strabo verò libro 9. Amarynthum ait vicum fuisse apud Eretriam, vnde Amarynthia Diana. Fuisse autē apud præscos Eretrienses celebres, colligit ex columnæ vetustæ testimonio, quam in Dianæ Amarynthiæ templo antiquitus illi erexerant, cuius etiam inscriptionem adscribit. Huius deæ & T. Liuius libro quinto Decad. quartæ ita meminit: Sacrum, inquit, anniuersarium eo fortē tēpore Eretria Amarynthidis Dianæ erat, quod non popularium modò, sed Carystiorum etiam cõtu celebrabatur. Euphronius apud Phaurinum ait, quod in Amaryntho Colanis Diana coleretur, de qua alibi plenius agemus. Porro & Cressa, & Cresica etiam cognominata cum ab alijs, tum Callimacho & Diodoro.

Soluzona Diana, hoc est, *λυσιζωνη* cognominata est. de hac Apollonij interpretes: Soluebant, aiunt, primum parientes zonas, & Dianæ dicabant: vnde eius etiam Athenis Soluzonæ phanum fuisse proditum est. Eadem ratione & Ithyia Lyfizonos nuncupatur, teste Phurnuto. hinc Theocritus:

ἔνθα γὰρ ἠλθέειν ἐβόσατο λυσιζωνή:

Hic vbi Lucinam vocitabat Lyfizonam.

in decimosextimo E dyll. Orpheus in hymno:

λυσιζωνή, ὀλιγοίρει, κυνήγρι, λυσιμέριμν.

Legimus & græcum epigramma de zona soluta, & Catullus noster de eadem re nec semel meminit, vt:

Quod zonam soluit diu ligatam. Idem alibi:

Quod potuit zonam soluere virgineam.

Latini Virginesem deam pari ratione vocauerunt, vt alibi docuimus. Sed & soluere pudorem legimus dici, propter vincula castitatis, vt Seruius docet in quarto Aeneid. in eo:

spemq; dedit dubiæ, soluitq; pudorem.

Quin & Homerus in Odyss. *λῦσε δὲ αἱ ζώνων* dixit, id est, Soluit autem ei zonam. Sanè sunt qui zonam tum solui tradiderunt, cum primum nuptui puella traderet: quo modo Homerus & Catullus. alij verò, cum primum puellæ pariūt, id quod Apollonij interpretes: vnde & Lyfizonæ Dianæ templum apud Athenienses. Meminit & Lyfizonæ Dianæ Hesyclus. Sed &, quo loco Homeri dicitur, quæ admodum Neptunus Tyro Enipei amnis amore captam, priusquam Enipeo iungeretur, euirginauerit. id enim significare, ait Scholiastes inibi, *λῦσιν παρθενίην ζώνων*. Sanè & Latini ita tradunt, vt est apud Festum: Cingulo noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto soluebat, factum ex lana ouis: vt sicut illa in glomos sublata coniuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinculisq; esset, &c. Meminit idem in Cynxia Iunone.

Cnacalytia Diana à Caphyris culta, cognominata verò à monte Caphyris propinquo, qui Cnacalos vocabatur: auctor Pausan.

Condyleatis Diana, appellata à Condyleo loco, qui non plus stadio distat à Caphyis, vt idem scribit Paul. huius tamen postera ætas cognomen mutauit, & pro Condyleatide *ἀπαρχομένη* vocitata est. nam pueri quidam pro templo ludentes, restem fortē inuentam collo imaginis Dianæ iniecerunt. Sed Dianam ferunt suspendisse inicientes. id quod Caphyiatæ intelligentes, pueros ipsos quasi sacrilegos lapidauerunt: tum post euenit, vt eorum vxores morbo quodam correptæ abortirentur. Consultum super hac re oraculum, Pythia respondit, pueros sepe liendos, & quotannis eis sacra facienda. qua ex re *ἀπαρχομένη* Diana, id est stragulans, pro Condyleatide est nuncupata.

Sciaditis Diana à Scia vocitata, qui locus à Megalopoli tredecim stadijs distabat: cuius templum Aristodemus tyrannus, vt docet Pausan. condidisse dicebatur.

Angitas etiam Dianæ nomen, & fluuij non longè à Pangæo decurrentis, vt Hesyclus prodit.

ἡγεμόνη ἀρτίμης: Hegemones Diana, id est ducis fanum stadys quatuor ab Aca-
 cesio vrbe distabat, de qua in Mercurio Acaesio meminimus. nam Dianā Cere-
 ris, non Latonā filiā, Aeschylus fuisse ait, Aegyptios imitatus: vt & Paus. refert.
 Porro hæc de Hegemone Diana historia prodita est. Aristomelidas Orchome-
 niorum, qui in Arcadia fuere, tyrannus, Tegeatidis virginis à se vitiatæ custodiā
 Chronio commisit: quæ priusquam ad tyrannum reduceretur, præ metu ac pu-
 dore sibi manus intulit. Chronius per quietē à Diana excitatus, Aristomelidan
 occidit, & Tegeam aufugiens euasit, atq; ex ea re ducis, id est *ἡγεμόνης ἀρτίμης* idē
 ædem consecrauit. Meminit & Hegemones Dianæ Hefychius, qui & Venerem
 hoc eodem nomine fuisse scribit. Sedenim & apud Lacedæmonios fuisse legi-
 mus *δρόμους*, id est cursus locum, in quo, ait Paus. sua etiam tempestate adolescen-
 tes sese cursu exercere solebant. & à cursu discedentibus, Dianā *ἡγεμάχης* appel-
 lata templum fuit, quæ scilicet ad pugnam deduceret.

Limniatidis Dianæ templum fuit apud Tegeates, ab ea vrbe 7 stadys procul:
 decem verò ab eadem, Cnateidos Dianæ fanum. Sanè hoc nomen apud Cor. Ta-
 citum lib. 4. ita legitur: Audite, inquit, dehinc Lacedæmoniorum & Messenio-
 rum legationes, de iure templi Dianæ Limenitidis, quod suis à maioribus, suāq;
 in terra dicatum, Lacedæmonij firmabant annalium memoria, vatūmq; carmi-
 nibus: sed macedonis Philippi, cum quo bellassent, armis ademptum, ac post C.
 Cæsaris & M. Antonij sententiā redditum: contra Messenij veterem inter Hercul-
 is posteros diuisionem Peloponnesi protulere: & cætera, quæ sequuntur, men-
 dosa, nec ideo ascripta. At verò Artemidorus lib. 2. vbi de deis agit, Dianam ait
λιμνίτις dictam, & piscatoribus bene significare: à stagno videlicet nuncupata.
 Porro & alicubi apud Paus. me legisse recordor, Limnæam etiam Dianam appel-
 latam: in Corinthiacis, vbi ait, apud Sicyonios cultam fuisse, templūmq; habuisse,
 cuius tectum collapsum vetustate esset: de statua verò se nihil habere, idē scri-
 bit Paus. Sed & in Scholiaste Euripidis in Hippolyto: *λιμνίτις*, inquit, gymnasium
 Troezenis, vbi mirificè colebatur Diana. Vnde videri potest, Limnæā dictā esse.

Lycoatidis Dianæ templum fuit in Lycoa vrbe, & eius item deæ æneum si-
 mulachrum in monte ad meridiem, vt in Arcad. Pausan.

Chitone Diana ab Atticæ populo, vel potius à tunica cognominata, quæ gre-
 cè *χιτώνη* dicitur. de hac Callimachus in ipsius deæ hymno:

πότις πολλὰ μέρη λατρεῖ, πολλὰ πόλι χεῖρε χιτώνη: id est,

Vrbibus & domibus multis veneranda Chitone, salue.

& item in hymno Iouis meminit. Solebant enim veteres infantium vestes ipsi
 deæ Dianæ suspendere. Stephanus & Chitonem hanc deam, & Chitoniam vo-
 cari ait, ex Menippi Byzantij sententiā. Epicharmus in Sphinge, Chitonix quis
 concinat mihi melos. Athenæus libro quartodecimo, apud Syracusanos scribit
 peculiāres fuisse Dianæ Chitonix (sic enim ipse legit) saltationem, & tibiarum
 modulum. Porro, nisi mendum sit, Hefychius Dianam & *κιδωνίαν* vocauit. B.
 Aegius se ait vidisse Lauiniā in Latio, inscriptionem hanc: VIRGIN. CHITO-
 NE SACR. hoc est, Virgini Chitone sacrum.

Oenoatis, *οἰνωπίτις* Diana etiam cognominata est, vt Hefychius ait, ab Oeno-
 Argiua. Oene ciuitas fuit agri Argiui, vt in primo Hecataeus apud Stephanum.
 Horus vocat Oenōen, vnde sit Oenoatis Diana, quæ à Præto erecta fuerit.

Stymphalia Diana vocabatur, vt est apud Paus. à Stymphalo Arcadiæ vrbe,
 iuxta cuius deæ templi tectum Stymphalides aues fuisse fabulantur. Sed de his
 auib; in Hercule nostro plura diximus, & nobis longè plura Paus. Stymphalix
 etiam Dianæ Stephanus meminit.

Colenis Diana cognominata à Colano viro, qui vt Myrrhinusij tradunt, rex
 fuit ante Cecropem, quod Pausan. obseruat. Hellenicus autem, Colanum à Mer-
 curio oriundum, ait ex oraculo Colanidis Dianæ templum condidisse: & Phe-
 nodemus in quarto. sed Euphronius in Amaryntho, Colenida ait fuisse appel-
 latam,

latam, propterea quod Agamemnon ei sacrificauerit ex cera *τὸν κέλευθρον*, id est hir-
 cum sine cornibus: ita ego interpretor. Metagenes in Auris, meminit Colani-
 dis: & Aristophanes in Auibus. vnde locus nō amplius Colanis, at Diana Acā-
 thia. Meminit & Suidas: qui præterea subdit, etiam hoc nomine genus volucris
 significari. Fuit & Diana Hefychio Colemanis, quæ à Colemo nomen sortita est,
 nisi perperam legatur.

Coloena, *κολοῆνη* Diana etiam appellata, teste Strabone in 13. à lacu in Sardiana
 regione, qui Gygeus prius, mox *κολοῆνη* nuncupatus est. ibi sunt Hermi & Cay-
 stri campi: & templum fuit Dianæ Coloenes, quod maxima habebatur venera-
 10 tione. in eius siquidem celebritate simiæ saltare ferebantur, qua in re suam non
 vult fidem Strabo astringere.

Opis, *ὀπίς*, ἢ *ἐπίς*, nomen Dianæ apud Græcos, vt testantur Callimachus &
 Macrobius, qui ex Alexandri Aetoli poetæ græci epigrammate, in libro qui in-
 scribitur Musa, hoc carmen citat:

ὑμῖσσι ταχέως ὀπίς βεβητήσασσι οἷσσι.

Scripsimus & ipsi in primo de Poetarum historia, Hypingos, Vpingos, fortasse
 non male vocari cantica & carmina quæ Dianæ dicata fuerāt. Dicti verò Vpin-
 gi, ab Vpi, ipsius Dianæ patre, cuius in 3. de Nat. deor. Cicero meminit. Vnde &
 Diana ipsa & Vpis, & Opis interdum vocata est, prima producta. Nam Ops

20 Opis, pro Saturni coniuge, prima correpta profertur. Tibullus:

Idea currus ille sequatur Opis.

Callimachus in Dianæ hymno, Vpis meminit.

ἐπι αἰάσασσι ἄνωπι φαισφόρε, &c.

Hoc est, Vpi regina pulchri aspectus, lucifera, &c. quo loco Glossema causas,
 cur Vpis Diana vocetur, habet. Sed ea præcipua est, à tribus puellis hyperbore-
 is, Vpi, Hecaerge, & Loxo: quæ Dianam & Apollinem aluere. à prima Diana
 nomen sumpsit, & reliquis duabus Apollo. vel Vpis dicta *πῆρ' ἀπὸ πῆρας*, id est, à
 curandis parientibus. Idem Callimachus in hymno Deli:

ἐπίς τε, λέξω τε, καὶ ἐνναίων ἐκαίεργη: id est,

Vpiq;, Loxoq;, & firma etate Hecaerge.

30 Porro & Palephatus in libro *ἁπίσων*, Dianam (inquit) Thraces vocant Bendia,
 Cretes Dictynnam, Lacedæmonij Vpin. Sed Vergilius cum in quarto Georg.
 tum & in x. 1. Aeneid. Opin non Dianam, sed sociam comitemq; Dianæ facit.
 vt in illo:

At Trivia custos iam dudum in montibus Opis. & paulò post:

Opis ad ethereum pennis aufertur Olympum.

Ops verò pro Rhea dicitur, Saturni coniunx, vt alibi notatum: licet & docti
 quidam, etiam Opis vocent. Sanè & Hecaerge Diana dicta, quod Paus. Hero-
 dotus, aliq;, & nos in Olenis vatis vita, de Poetis lib. 3. retulimus.

40 Coccoca Diana in Olympicis quare sit dicta, ignoratur. Paus.

Elusia Diana nuncupata ab Ephesijs, scribit Hefychius. Me præterit, an eadē
 sit quæ Lusua Diana dicitur, de qua in Cerere Lusua actum est, & de qua etiam
 Callimachus meminit in hymno.

Chia Diana, ab insula Chio vocata, in qua posita & facta ab Anthermi filijs,
 eius insulæ indigenis. de qua sic Plin. lib. xxxv. Et in ipsa, inquit, Chio narra-
 ta est operis eorum Dianæ facies, in sublimi posita, cuius vultum intrantes tri-
 stem, abeuntes exhilaratum putabant.

Neleidam Dianam nuncupatam legimus apud Milesios. Sic verò appellatā
 existimo, à Neleo, ex cuius filijs longè potentissimus fuit Phrygius. hi autem se-
 50 cesserant, relicta Mileto, Myntem, dumq; ibi manerent, Pieria puella vehe-
 menter amata à Phrygio impetrauit, vt pax inter eos componeretur, quo Pieria
 cum puellis comitibus ad Dianæ Neleidis templum impunè quotannis profi-
 cisci posset. qua adeptæ, apud utrosq;, Milesios scilicet & Myntios, illud inter

nubentes emanauit: Sic amer, vt Pieriam amauit Phrygius. quod & in prouerbium deduxit Erasmus.

Priapinam Dianam commemorat Plut. in Lucullo. Scribit enim, post illam ingentem victoriam, qua Lucullus Mithridatem omni maritima potestate priuauit, creditum esse, coelestis numinis ope eam gloriam Pop. Ro. Lucillum peperisse. Ferunt enim, ait, Priapinae Dianae indignatione tam vastam Ponticos tempestate inuasisse, quia hi spoliato templo, deae quoque statuas abstulerant.

Delphinia Diana cognominata: repete quae in Delphinio Apolline copiose differuimus.

Astyrena Diana, vt scribit Strabo lib. XIII. nuncupata fuit ab Astyra, qui vicus fuit in regione Troiana, & lucus ipsius Dianae. Sedenim Stephanus Astyrenam Dianam videtur ab Astyro Italiae deducere: & Mineruam Astyrida esse vult, a Phoeniciae ciuitate circa Rhodum. Ait enim: Astyra genere neutro, numero plurali, ciuitas Mysiae apud Troada. Dicitur & singulari numero, Astyron. Fuit & vicus proximus Adramyttio, vt ait Strabo. Fuit & vrbs Phoenices circa Rhodum, in qua colebatur Minerua Astyris. Est & Bœotia, ad Potnias, vt Charax scribit in secundo. Est & regio Italiae, cuius gentile Astyrenus, a qua Dianae Astyrenes templum.

Bubastis Diana cognominata ab Aegyptiis, vnde & vrbi nomen, vbi conuentus quotannis agebatur in honorem Dianae, vt Herodotus auctor est. Stephan. 20 verò & Strabo: Bubastus, inquit, ciuitas Aegypti, quam Herodotus Bubastin periota enunciat, vnde nomen gentile Bubastites, & vrbs Bubastitis. Bubastus autem & ciuitas & templum Dianae, & nomos, id est praefectura Bubastites. Dicitur & Bubastius a Theopom. Aegyptij verò Bubaston æluron, id est fellea nuncupant. Hæc Stephanus. Ouid. in Metam.

Sanctæq; Bubasti, varijsq; coloribus Apis.

Bubastia sacra etiam Gratius in poemate de Venatione memorat, de lino agens, ita canens:

Vix operata suo sacra ad Bubastia limo,

Velatur sonipes astiui turba Canopi.

Panagæa Diana prouerbio dici solita, vt scribit in Prouerbijis Erasmus, de errabundis, ac impensius peregrinationes amantibus, quod talis Diana fuisse dicitur. Sed cur Panagæa vocetur, non affert.

Elæa Diana, teste Strabone libro octauo, nuncupata ab Elos, qui locus quidam penes Alpheum a quibusdam dictus est. alij urbem Laconicam dixere. Sunt qui maritimum oppidulum ita appellarunt. quidam circa Elos elorium, siue paludem, vbi Dianae Elæa templum situm fuit, Arcadiae subiectum. nam Arcades eius sacerdotium gerebant. Est apud Plutarchum in Græcorum problematis, Dianae etiam templum insigne fuisse in Elide, quod Aristarchium nuncupabatur, quod cum Sambicus diripisset, tandem poenas dedit: vnde prouerb. apud Elæos fuit, *δφόντορα σαμβικῆ παθῆας*, hoc est, grauiora Sambico pati: de ijs qui grauius iuste patiuntur.

Σωτήρα Diana cognominata, salutarem latine dicere possumus. Domitius tamen in Attica, Sospitē eleganter vertit. Huius diuersa simulachra & templa legitimus: primum apud Træzenios a Theseo erectum, ex victoria Asterionis Minois filij. simulachrum verò ita describitur, *σωτήρας ἀστεινίδος*, id est Sospitæ Dianæ. Cum Mardonij Persæ exercitus milites agrum Megarensē populati, Thebas ad Mardonium ducem redire vellent, Dianae numine noctem interuenisse, eosque locorum itinere ignaros aberrasse in partes regionis montanas, vbi cum hostilem exercitum in proximo esse suspicarentur, sagittas emisisse: quarum repercussu, quoniam rupes proxima gemitum edebat, ardentiores, vt aiunt, ad sagittandum facti sunt, putantes hostium corporibus sagittas contineri. Interea dies illuxit, hostesque subiere. qui cum armati aduersus inermes ac sagittis vacuos dimica-

dimicarent, multos ex his interfecere. cuius rei gratia Dianae *σωτήρας* simulachrum erexerunt. Ibi & duodecim deorum imagines, quae Praxitelis artificio attribuntur: Dianam verò ipsam Strongylion effinxit, auctor Pausan. Non salutis nomine tantum Dianam, sed & libertatis legitimus. Nam, vt Artemidorus scribit in 2, Eleuthera Diana culta fuit a Lycijs, cap. XXXV.

Sarpedoniae Dianae, ait Strabo lib. 14. in Cilicia fanum fuisse, & oraculum: vbi numine perciti responsa dabant.

Orthosia Diana cognominata, cuius Pindarus in Olymp. meminit, & Hesychius. denominata verò ab Orthosio Arcadiae monte: vel *πρὸ ὄρθου*, id est, ab erigendo & subleuando, quod scilicet hæc dea parientibus opem ferat. Meminit præterea Lycophron, & Phauorinus, interpretésque Pindarici. de qua etiam Plutarchus, in lib. *πρὸ τοῦ μῶλῳ*, vbi de Caico Mysiae flumine.

Coryphea Diana, sic cognominata, quod in montis vertice templum haberet. Sunt qui Coryphaeon montem dicant prope Epidaurum, in quo Diana coleretur: auctores Pausanias & Stephanus. nos quoque in Telefillæ vita docuimus, quod Telefilla de hac dea carmen scripserit.

Magnesia Diana, nominata ab vrbe Magnesiæ, cuius meminit Vitruuius li. 3. cum de sacris ædibus agit. ait enim, Pseudodipteri, cuius formam describit, exemplar Romae non fuisse: sed Dianae Magnesiæ, Hermogenis Alabandi.

20 χρυσαλακαῖας Dianam Homerus, alijque poetae cognominant: hoc est, Column auream habentem. Vide hymnum Homeri, in Venerem.

χρυσήν τε ἄρτεμις, vocata ab Homero & poetis, quod conspicua sit habentis aureis & pulchris. Iam sæpius dictum, aurum poni pro pulchro & insigni: vt Venus aurea, χρυσαλακαῖα τε ἄρτεμις, & id genus multa.

Cercæa Diana vocata, quam celebrat in primis Arrianus in historia Alexandri Macedonis libro 7. ait enim inter cætera, eius simulachrum relatum ex Asia Athenas, in Græciam, Alexandri iussu, quod antea fuerat a Xerxe rege cum alijs plurimis ablatum.

30 μέρωσα, Meroessa Diana nuncupata: quidam a Meroe deducunt, quae & vrbs & insula est, vel Aethiopica, vel Aegyptiaca. Est & Meroe, vt ait Stephanus, ad orientem, non longe a Daphne Antiochia, cuius gentile nomen est meroæus, vel merusius, nomen iuxta celebritatem. at Theopompus merusium in XXXIX Philippicorum regiunculam scribit esse: & qui eam incolunt, similiter merusij dicuntur, & inde Meroessa Diana. Adest autem hic locus a Syracusis stadia LXX. auctor Stephanus.

Gazoría Diana, culta & denominata a Gazoro vrbe Macedoniae, vt idem scribit Stephanus. Gentile nomen a Gazoro, Gazorius: vnde Diana dicta.

40 ἵππικῆ ἄρτεμις, id est Equestris Diana, nuncupatur ab interpretibus Pindari in primo Nemeorum hymno, quo Chromium Aetnaeum victorem in Nemeis celebrat Pindarus. Scribunt quidam *ἄρτεμις τίνδι θεῶς ἵππικῆς*: quo pacto, paulo ante notauimus & χρυσήνιοι ab Homero nuncupari, quod videlicet aureas habenas habeat.

Aristobula Diana, id est optime consulens nuncupata. Scribit Plutarchus in vita Themistoclis, quod cum in eum inuidia quadam Atheniensis populus inuectus esset, ipse vt eum ad saniolem animum mentemque conuerteret, magis incitasse, offendisseque, cum Dianae templum dedicauit, quam Aristobulam, id est optime consulentem appellauit, vt quae optime ciuitatis Græcorumque salutem consulisset. Subdit idem post: Fuit in Aristobulae templo Themistoclis signum, idque ad nostram vsque permanit ætatem, &c. hæc Plutarchus. Aristobule deę meminit Artemidorus in secundo. Sanè & *ἀειστω*, & *κρίσιτω*, id est optimam pulcherrimamque Dianam cognominatam, ait Pausanias in Attica.

Latonam quæ græcè *Λητώ* dicitur, cum Diana iunximus, quòd illius & Apollinis mater fuerit. Hæc autem Cœci filia traditur, vnde ab Orpheo in hymnis *Λητώ* forma patronimica dicta est. *Διδυματόκω* etiam cognominata, hoc est Gemellipara, propter Dianam & Apollinem liberos. Latonæ galium gallinaceum in amore existimatum ab antiquis, ait Aelianus, quòd ei parturienti affuerit, & quòd etiam nunc parientibus adsit, eisq; faciles partus efficiat. Sanè idem Aelianus alibi, hoc est lib. de varia hist. 5. de Latonæ partu ita propemodum scribit: Fama est, virere in Delo oleam & palmas, quibus tactis Latonam, cum prius non posset parere, Dianam statim peperisse. qua de re cum alij plures meminerent, tum maximè Catullus in suo ad Dianam hymno:

*O Latonia maximi
Magna progenies Iouis,
Quam mater prope Deliam
Deposuit oliuam :*

Sed longè copiosius me scripsisse memini ex Græcis & Latinis scriptoribus, de hoc Latonæ partu, in mea quapiam Annotatione iuuenili: tametsi Hyginus li. Fab. cap. LIII. non nihil euariet in hac recensenda fabula: Tacitus quoq; libro 3. Ann. de eadem ita propemodum scribit: Primi omnium Ephesij adiere (de Tyberio principe loquitur) memorantes, non vt vulgus crederet, Dianam atq; Apollinem Delo genitos. Esse apud se Cenchrimum amnem, locum Ortygiam, vbi Latonam partu grauidam, & oleæ quæ tum etiam maneat, adnissam, edidisse ea numina: Deorumq; monitu sacratum nemus, atq; ipsum illic Apollinē post interfectos Cyclopas Iouis iram vitauisse. mox Liberum patrem bello victorē, supplicibus Amazonum quæ aram infederant, ignouisse. Auctam hinc concessu Herculis, cum Lydia potiretur, carimoniam templo, neq; Persarum ditione diminutum ius, post macedonas dein nos seruauisse. hæc tenus Cornelius Tacitus. Culta verò fuit Latona, cum à Græcis, tum maximè ab Aegyptijs cuius & Herodotum in secundo, qui & ipsum copiose describit. Alibi tamen ait, Isin matrem Apollinis & Dianæ, hoc est Hori & Bubastis: sic enim eos Aegyptij vocabant, vt suis locis ostendimus. Latona verò eorum nutrix, quo loco & oraculum ipsum describitur. Prima quoq; Latona censetur inter VIII deos quos summo cultu venerabantur Aegyptij, & primos deos existimabant ante XII, qui & à Græcis & Romanis (vt iam dictum est) celebrabantur. Fuerunt & tertij dei nuncupati, qui à XII, qui secundi fuerant, procreati putabantur. Nocturna Latona quare cognominata sit, Plutarchus & Eusebius in tertio Preparationis euang. ostendunt. Apud insulam Hyperboream, ad Oceanum, vbi natam Latonā ferunt, regia vrbs Apollini sacrata fuit: cuius ciues quòd quotidie cantu deū ipsum colerent, erat eorum nemo non citharista: quòd Bar. Leo in septimo Architect. libro recitat. At cætera quæ fabulosa de Latona traduntur, ex poetis leges. Sufficiat hæc tantum dixisse pro instituto nostro.

I S I S.

Quoniam Isin Diodorus Siculus, & Plutarchus, alijq; eandem esse cum Luna tradidere, ideo & ipse in hoc Dianæ Syntragma conscribam. Isin autē eandem cum Luna esse docent simulachra, vt Plut. ait, quoniam *κρηνοφόρα*, id est conigera, ad Lunæ similitudinem effingebatur: & *μελανοσολος*, hoc est nigris vestibus: quibus occultationem & adumbrationem eius significabant, in quibus desiderio & amore capta, solem sequi videtur: hinc quoque in amatorijs eadem inuoca-

inuocabatur: & ab ea amatoria, vt ait Eudoxus, subministrari dicebantur. Sed enim Isis certè credita est Aegypti genius: qui per sistri motum, quod gerere fingebatur in dextra, Nili accessum significabat: per situlam, quam sinistra retinebat, omnium lacunarum fluentiam ostendebat, vt in VIII. Aeneid. comment. Seruius docet, qui & eam ait terram Aegyptiorum lingua esse. Sed Horus Apollo Aegyptius, quem in Græcam linguam transtulisse creditur Philippus quidam, annum describens, ita propemodum de Isidis stella hæc prodit: Annum significare volentes, Isim, hoc est mulierem pingunt. hoc eodem signo Deum intelligi volunt. nam apud ipsos Isis stella est, Aegyptia lingua Sothis appellata: græca verò Astrocyon: tametsi alia quædam exemplaria astromyon legunt. Scribit Macrobius in Satur. Isis, inquit, cuncta religione celebrabatur, quæ sit vel terra, vel natura rerum subiacens Soli. Hinc est, ait, quòd continuatis vberibus corpus deæ omne densetur, quia vel terræ, vel rerum naturæ alimento nutritur vniuersitas. Sanè huiusmodi simulachrum repertum Romæ fuit, cum ego ibi optimam vitæ meæ partem ingratis contererem. Vidi & nomisma vetustum Hadriani, in cuius tergo hæc ipsa effigies inerat, quod his diebus Saluiatus Cardinalis per Octauium Patagathum mihi ostendit. Alij Isides duas fuisse volunt: id quod Picus meus in suis commentarijs scriptum reliquit. Sunt qui nauiculam in sinistra illi imponant, eamq; coronatam abrotano dicant. alij in manu abrotanum ipsum statuunt. Fuerunt qui deam Syriam eandem facerent cum Iside: sed ex lib. Luciani de dea Syria, facile redarguuntur. Alij Pallada, pleriq; Cere: quod & in Iside & Oliride Plutarchus notat. hinc & Thermophoros cognominata est, vt Diod. scribit: nam & leges Aegyptijs statuit. Fabulam quidē vulgatam apud poetas de Io, minus hic ascribo: eam cum ex Græcis tum Latinis leges, sed in primis apud Ouid. in Metamorph. & Luciani Dialogis. vnde Inachis appellatur, à patre Inacho fluuio. Propert. in 1:

Argus vt ignotis cornibus Inachidos.

Idem de sacris, quæ suo tempore Romæ agebantur:

Atq; vnam Nilo pereat quæ sacra tepente

30 *Misit matronis Inachis Ausonijs. Idem & in 2:*

Io uersa caput primos muguerat annos,

Nunc dea, quæ Nili flumina vacca bibit.

quæ sacra Ouidius in Arte, & Iuuenalis & Iosephus & alij detestantur. Est apud Plutarchum proditum. Isin alios dixisse Prometheo natā, alios Mercurio: quorum hic grammaticam & musicam, Prometheus verò sapientiam & providentiam inuenit. In Hermopoli quoq; Isin musarum primam, eandemq; iustitiam & sapientiam vocarunt Aegyptij. Si verò de Iside plura cupis, totum Plut. librum de Iside lege. Sanè Isis, vt idem Plut. tradit, Myrionymos à nominum diuersitate nūcupata fuit. *σώθης* astrum Isis apud Aegyptios vocari, testis est Horus: vel Philippus potius, qui eum in græcū sermonem conuertit. Summaten deam Isin vocat Apuleius in 10. de Asino: & esse ostendit vnam, diuersis tamen nominibus à diuersis nuncupari, quam partem, si modò breuiter scire cupis quæ dea Isis ab antiquis crederet, legere ne pigeat. ea si non locutionis candore, at certè te eruditione non vulgari iuuabit. Scribitur ab Aeliano in lib. de Animalibus, Copton urbem esse Aegyptiam, in qua Isis coleretur eo cultu, quo aut coniuges, aut liberi à lugentibus afficiuntur. eòq; loco quo Isis sic colitur, perniciosiss. & mortiferos esse scorpiones, qui morsu statim necent: quos vt vitent, omni diligentia ac arte student Aegyptij, & cum alijs cautionibus, tum ad Isidis fanum capræ feræ omnibus tegumentis nudæ inter scorpiones humi iacentes, ab illorum acerbitate integræ incolumesq; permanent: ex quo fit, vt Coptitæ eius generis capras foeminas ad diuinitatem & religionem consecrent, & religiosiss. colant, & deæ ipsi Isidi gratissimas putent. mares verò immolent.

πεννη, id est nutrix Isis cognominata: & *παρθένος*, hoc est, susceptrix, vt ex Platone

Platone Plut. recitat, quòd dea ipsi foemina, & totius generationis susceprix crederetur.

Linigera Isis à nostris dicta est, quòd eius sacerdotes lineas vestes induerentur. Ouidius:

Nunc dea linigera colitur celeberrima turba. Idem:

Vidi ego linigeræ numen violasse fatentem

Isidis, Isiacos ante sedere focos. Iuuenalis:

Qui grege linigero circumdatus, & grege caluo.

Nam Isin ferunt intellecta Osiridis nece, caput totondisse: qua ex re & eius sacerdotes caput rasitare solebant. Sed de rasitatione capitis secundum morem Aegyptiorum, aliarumq; nationum, Hebraeis interdicta, longam annotationem conteci, atq; ideo hic à me prætereunda. Illud etiam ab Aeliano proditum legimus, deæ Isidis simulachra ab Aegyptiis effingi solita, ut quodam diademate aspidum coronarentur: illi verò Thermotin aspidem vocabant. Huiusmodi vestitum nominis me vidisse recolo apud Augustinum Mustium nostrum. Idem quoq; Aelianus, ubi de vulturibus agit, vulturem Iunoni sacrum fuisse ait apud Aegyptios, & eius volucris pennis Isidis caput redimi solere, & vestibulorum fastigia exornasse.

Isidis pompam in Metamorph. his versibus describit Ouidius:

Inachus ante thorum, pompa comitata sacrorum

Aut stetit, aut visa est: inerant lunaria fronti

Cornua, cum spicis nitido fulgentibus auro,

Et regale decus: cum qua latrator Anubis,

Sanctaq; Bubastis, varijsq; coloribus Apis.

Quiq; premit vocem, digitoq; silentia suadet.

Sistrāq; erant, nunquamq; satus questus Osiris,

Plenaq; somniferis serpens peregrina Venenis.

Hactenus Ouidius. Sed & Apuleius etiam longo ordine describit. Isidis quoq; gesta in eius columna breuissime descripta Diod. Siculus commemorat. Ego Isis sum, Aegypti regina, à Mercurio erudita: quæ ego legibus statui, nullus soluet. Ego sum Osiridis, ego sum prima frugum inuentrix. Ego sum Hori regis mater. Ego sum in astro canis refulgens: mihi Bubastia vrbs condita est: Gaude Aegypte, gaude, quæ me nutristi. Plutarch. quoq; in libro Isidis & Osiridis, pavementum templi Isidis, inscriptum his literis refert: Ego sum quicquid fuit, est, & erit, nec meum peplum mortalium quisquam retexit. hoc est Græcè: ἐγὼ εἶμι πάντα τὸ γενόμενόν, καὶ ὄν, καὶ ἔσμεναι, καὶ τὸ ἐμὸν πέπλον οὐδὲν ἀπὸ τῶν θνητῶν ἀπιεῖται. Scribit & Cornelius Tacitus, Isin cultam fuisse quoq; à Sueuorum Germanorum parte, eidemq; eos sacrificasse. Tacito ipsi parum cōpertum, vnde origo & causa peregrino sacro. signum apud eos ipsius deæ in modum liburnæ nauis figuratum fuit. Putarim ego id significasse, quod de Isidis nauigio in Nauigijs scripsimus: tametsi parum, ut dictum est, Cornelio compertum. Sed & Lucianus nauigationi præesse facit, in Dialogis deorum.

Atmīs Isis etiam vocata fuit, id quod ex Epiphanijs scriptis videmus: Si verò, inquit, de Iside sermonem facturum sum, quæ iam & Atmīs & Io appellatur, filia quidem Aspidis Cappadocis, qui & Inachus vocatus est: eius actiones referre erubescam, & c. quæ de eius deæ impudentissimis sacris exequitur.

Isis Pelagia etiam cognominatur, ut datur intelligi ex marmore quodam vetusto, reperto in vinea Ioannis Pogij Pontificij quæstoris, extra Portam Flaminiam. Item in alio marmore, in ædibus Fr. Quirini Patauij, Isis Regina cognominata videtur. Sed has inscriptiones marmoreas breuitatis causa ascribere superfedeo. Et Isis Triumphalis in marmore, in domo Card. Cassij Romæ: de quibus me monuit B. Aegius.

Isis Patricia etiam Romæ colebatur, cuius meminit P. Victor in regione v.

SYN-

SYNTAGMA DE CIMVMTERTIVM, DE VENERE, ADONIDE, VVLCANO, CVPIDINE,

GRATIIS. AD C. V. PROSPERVM PASETHVM.

Accipe & hoc alterum Prosper, V. C. Syntagma, in quo Venerem, Cupidinem, Adonim, Vulcanum, & Charites, qua potuimus breuitate complexi sumus. Iucunda, ut opinor, nec ingrata erit lectio: qua à laboribus publicis Pot. Tribunitiæ, & prælectionibus, possis aliquando, tanquam in diuerticulum (ut certe est) voluptatis te recipere. Sit utcunq; tamen, eodem animo nostris accipias, quo tua mihi frequentius exhibes, etsi non pares meas esse vires video: debes certe animi, non exile librare munus. quem, si cernere queas, dicas, Quam sunt imparia voluntati munera. Sed rectè factum est à magnis philosophis, qui magnanimitatem quidem in magna & ampla dando metiuntur: sed ea plerunq; bona voluntas, quæ parua sunt, maxima esse facit. Vale.

VENVS, ADONIS, VVLCANVS, CVPLDO, CHARITES.

Venus dea à latinis nuncupata, à græcis ἀφροδίτη, generationis voluptatisque dea, & formæ, credita à gentibus: ideoque dicta Venus, quòd ad omnes res veniat: vel quòd per eam omnia proueniāt. hæc ferme Cicero. Varro verò: Poetæ, inquit, de cœlo quòd semē igneum cecidisse dicunt in mare, ac natam ē spumis Venerem, coniunctione ignis & humoris, quam haberent, vim significantes Veneris, à qua vitæ dicta vita, & illud à Lucilio:

Vis est vita, vides, quæ nos facere omnia cogit.

Veneris antiquum non fuisse nomen, Cincius & Varro testes sunt, qui nec græcum eius, nec latinum sub regibus fuisse, apud Macrobiū testantur: quod mirum tamen videtur, cum Aphrodite toties Homero & Hesiodo nominetur. Sane Cic. quatuor Veneres commemorat, in 3. de Nat. deor. Venus, inquit, prima Cœlo & Die nata, cuius in Elide delubrum vidimus: Altera spuma procreata, ex qua & Mercurio Cupidinem secundum natum accepimus. Tertia loue nata, & Dione. quæ nupsit vulcano: sed ex ea & Marte natus Anteros dicitur. Quarta, Syria Syroq; cōcepta, quæ Astarte vocatur, quam Adoni nupsisse traditum est. hæc quidem totidem verbis M. Tullius. Venus à Græcis ἀφροδίτη, & ἀφρογενία nuncupata est, ab ἀφρῶ, id est spuma, quòd ex vrani, id est Cœli testiculis & matris spuma ipsa nata fingatur. vide Hesiodi Theogoniam. Alij ἀλιγενίη, hoc est Saligenam, eadem ratione nuncupant, ut Plut. ait. Sunt qui πῆρ' ἀφρογενίη, id est infanire dictam arbitrentur: vnde Euripidis illud, τὰ μῶρα γούρ' παρ' ἑστὶν ἀφροδίτη βροβίη: id est, Nam stulta proxima Venus mortalibus: id quod etiam subinnuit Phurnutus. Aristoteles ideo Aphroditē appellatam dicit, quòd seminis natura spumosa sit: id est ἀφρῶδης. qua etiam ratione ipsum semen album est, ut spuma. Sedenim Didymus Aphroditē dictam putauit, πῆρ' ἀφροδὸν τὸ δαίτης, hoc est, à mollicie vitæ, media litera in aspiratam versa in compositione: id quod & in simplicibus aliquando inuenimus, ut βρύδης pro φρύδης. Veneris etiam simulachra varijs diuersisque modis antiqui effinxerunt: nunc puellam in concha è mari exeuntem, hoc est Anadyomenen: nunc ut mulierem, manu concham tenentem, rosis, floribusq; coronatam, ponē quam Charites, & hinc & hinc Cupido & Anteros. Phurnutus illi etiā comites facit, Mercurium & Pithò, ut paulo post dicam. Curru etiam vectam aliquando legimus, columbis tracto, ut in sexto facit Apuleius: quod & Phurnutus interpretat, propter columbæ puritatem & castitatē, propterq; oscula, ut in Peristeræ puellæ fabula, in hanc auem conuersa, Lactantius gram-

us grammaticus retulit. Alij cygnis vehi dixere, vt Horatius in tertio Odarum, idem Ouidius & Statius: hic in Epithalamio dicens, Amycleos ad frena citauit olores: ille in Metam.

Cyprum olorinis nondum peruenerat alis.

Sed & Philostratus in Cupidinum imagine cum argenteo speculo effinxit, & cum sandalijs inauratis, cum aureis fibulis. Talem verò ego aliquando me vidisse remetiò in vetustis quibusdam nomismatibus. Idem etiam Philostratus in secundo libro Imaginum, eam ex ebore in myrtetis effinxit. Plutarchus autem in præceptis connubialibus, Venerem scribit testudinem pede calcantem Eleis Phidiã effecisse, vt domesticæ custodiæ & silentij mulieribus symbolum esset. Idem Plut. in libro de Iside & Osiride, de hac Venere agens, ita interpretatur: q̄ virgines custodia indigeant, nuptas verò quòd deceat domus gubernatio, & silentium. huiusce Veneris meminit & Pausan. in Eliacis libro secundo. Apud Sicyonios Veneris templum fuisse, idem Pausan. in Corinth. scribit, in quo solæ ingrediuntur æditua mulier, cui viri consuetudine est interdictum, & virgo que annuo fungitur sacerdotio. ἀρχοφόρον eam, à lauacro quod portat, appellant, cæteris ab ipso duntaxat vestibulo omnibus Deam aspicere & venerari fas est. Eius effigiem sedentem fecit Canachus Sicyonius: is nempe qui & Didymeum mileijs, & Thebanis Ismenium Apollinem fecit. Venus ipsa ex auro & ebore facta, capite apicem, qui polus dicitur, gestat: manu altera papauer, altera malū tenet. victimarum illi omnium femora, præterquam suum, consecrant: partes alias iuniperi lignis adolent. verum & dum femora torrentur, cum illis vna pederotis folia incendunt. Nascitur pæderos herba intra septum aprico loco, neque alibi vsquam prouenit, ne in ipsa quidem Sicyonia. folia ei minora fagi, ilicis maiora: forma eadem ferè cum quercus folio. altera pars subnigra, alba altera, neq̄ omnino dissimilis color ei qui in albæ populi folijs cernitur. atq̄ hæcenus Pausan. ex Romuli Amasæi verbis. Qui & in Eliacis Vraniam, id est, cœlestem Venerem fuisse apud Eleos prodit, quæ pede altero testudinem premeret, Phidiæ opus. & ibidem etiam Pandemon, id est, popularem Venerem fuisse, quæ capro insideret, Scopæ opus: quarum rationem interpretandi Pausan. alijs se ait relinquere. Describitur item Venus libro sexto & decimo ab Apuleio. Sanè phanū in Saxonia fuit, vbi tale Veneris simulachrum in Saxonum historijs fuisse legi. Stabat dea in curru nuda, myrto capite cincta, ardentem facem pectore, dextra mundi figuram, sinistra mala aurea tria ferebat. post erant nudæ Gratia, nexis manibus poma gestantes, auersis inuicem vultibus dona conferentes. iugales quadrigæ aderant, gemini cygni, totidemq̄ columbæ. At verò Scopas Pandemon Venerem & popularem vel communem arietem insidentem finxit. Mercurium etiam aliquando cum Venere erigere consueuerunt antiqui, quòd orationis ac sermonis suauitate amor, & amoris copula, nuptiæq̄ quodammodo cōdiri videantur. Hinc etiam Pitho, id est Suadela cum Gratijs, vt diximus, in eius deæ comitatu affingebatur, vt etiam à Phurnuto traditum est. ait enim, eas ἀρπύρες καὶ οὐμβώμους, hoc est assistentes, & in eisdem aris cum Venere coli. Cestum etiam cingulum, seu baltheum Veneri attribuerunt antiqui, varium & pulcherrimum, vt poeta Homerus in Iliade describit, de quo & Græci & Latini adeò multa nugati sunt. Ab hoc & nostri incestum deduxere. sic verò vocatus Cestus, veluti κικασμένον, id est ornatus: seu διακικασμένον, seu vt vulgata habet exemplaria, διακίλισμα, quòd vim variam habeat & colligandi & constringendi. de cestis & in Cytheræa loquemur. Myrtus etiam veneri arbor attribuebatur, vel propter quandam amoris conciliationem & naturam: vel quòd planta sit maritima, vnde nata sit Venus. Rosæ quoq̄ illi dabantur, de quibus legitur in poematijs vergilianis, elegia & Poeta & dea digna. Quin & fabulæ de rosa leguntur, vt in Cæturia Miscellaneorum annotauit doctè Politianus, sed & Constantinus Cæs. in Geoponicis. Philyram etiam Phurnutus ait Veneri assignari, quòd apposita amore

morem inducat; & ad plectendas coronas sit idonea; quòd ex Sapphico Horatij corroborari potest:

Displacent nexæ philyra corona.

Phurnuti tamen codices non Philyra, sed φιλύτεια habet, vel φιλντρω: quæ quoniam voces parum notæ sunt, ideo ego aliquando φούνικα, id est palmam legebã, propter ea verba Varronis de Ling. Lat. de Venere Victrice, cui coronã & palmam assignare videtur. Nunc nihil statuo, immo illud N. L. quòd in iudicijs antiqui solebant, ascribo. Cauebant etiam veteres ne Veneri buxum offerrent, vt scilicet ἀνύγμων. i. pugillatum & palæstrã Venereã expiarent. Scribit Plato in Sympos. & repetit Phurnutus, quòd amantum iuramenta à deis minimè rata esse iubentur. quòd & poeta Naso scribit, & Tibullus his versibus:

Nec iurare time, Veneris periuria venti

Irrita per terras & freta summa ferunt.

Postremò sues & porcos Venus auersatur, propter sordes & immunditiam, vel propter Adonidis interitum. tamen in Theocriti carmine dimetro inducitur Venus apro ignoscere qui Adonim puerum interfecerat: quòd is se nimio amore necem puero fecisse iuravit. Phurnutus in Cerere ideo à sue interemptum Adonim ait, quòd segetibus semper sus nocere soleat. Eusebius lib. 3. Præp. euang. Veneris fabulam ita exponit: Venerem inquit, dicunt generandi vim possidere, seminis & cupiditatis causam. mulierisq̄ ei formã accommodant, propter generationem. pulchram effingunt, quia Phosphorus est, quæ pulcherrima est in cœlo stella. illi & Cupido assistit, propter cupiditatem. vbera & partes genitales obteguntur, quia seminis & nutritionis hæc membra causa sunt. nata verò è mari perhibetur, quòd elementum humidum calidumque est, & motu crebro spumas eicit, quæ res est spermatis symbolum. Sanè ἀφοδίτης ἡ γαστήρ, hoc est Veneris lunonis vetus sacellum in Laconia fuisse perhibetur, qua parte Eurotas maxime stagnare consuevit, vbi matres pro nuptis filijs sacra facere solebant, vt in Lacon. tradit Pausan. Sed nos ab his ad institutū iter accedamus. Pausanias in Bœoticis, tria in primis Veneris cognomina enumerat, Vrania, Pædemi, Apophia: quarum simulachra ait ex lignis nauium Cadmi, Harmoniam Cadmi vxorem constituisse, de quibus nos hic seorsum agemus.

Vrania, id est cœlestis Venus: quidam sic appellari autumant ab οὐρανοῦ, id est Cœlo, ex cuius à Saturno amputatis testiculis, & in mare deiectis, vt dictum est, Venerem natam fabulantur. hinc & Cœligena vocabatur, vt Varro testatur, vel vt idem subiungit, quòd de cœlo semen igneum cecidisse in mare dicitur, ac natam è spumis Venerem coniunctione ignis & humoris. Alij potius ex puri & sinceri amoris, quasi cœlestis, & à corporis illecebris alieni significatione dictã volunt. nam Plato, & à Platone alijs, duplicem Venerem constituerunt, cœlestem & terrestrem. De hac ergo Vrania Venere cœlesti, Pausanias cum alibi, tum præcipuè in Attica & Bœoticis, itè Artemidorus libro secundo Onirocriticon: & Lucianus cum in Amorib. tum in meretricijs dialogis, vbi ait huic deæ rem sacram fieri, & Hortensii Veneri. Existimat vir doctissimus Alciatus, in suis in Cornelium Tacitum scholijs eo loco quo de Paphia Venere agitur: vocem illã Venerianam, & reliqua, ita legi oportere: Vraniam, vnde Paphia Venus, inquit, Vrania nomen sumpsit: & Pausaniam citat. Pausania verò verba hæc in Attica leguntur: Non multum, inquit, à Vulcani templo Vrania Veneris ædes abest. Assyrij primum huius Vranie cultum instituerunt, quos Paphij in Cypro imitati sunt, ac Phœnices, qui Ascalonem in Palestina tenent à Phœnicibus Cytherij edocti eadem sacra susceperunt, quæ Aegeus Atheniensibus tradidit, quòd eius deæ ira & se liberis caruisse (nullum enim vnquam suscepit) & sororibus male euenisse arbitrabatur. Statua quæ Pausania ætate spectabatur, ex Pario erat marmore, opus Phidiæ. Sequitur eodem loco Pausan. De regione, inquit, quã Hortos appellant & Veneris templo, nullam ex antiquitate causam commemorat;

acne de venerē quidem, quæ iuxta templum posita est, quadrangulari forma, quali sunt Hermē. epigramma tamen testimonium facit, venerem cœlestē maximam esse Parcarum natu. eius autem simulachrum in hortis, opus fuit Alcamenis, cui sacra Nephalia celebrabant: ita appellata, quod sobrii & abstremi ea celebrarent. Aegyptij quoque Vraniam venerem coluere, teste Aeliano, qui de bobus agens scribit: in Aegypti vico Schuffa nuncupato, non magno illo quidem, sed eleganti certē, quicquid in Hermopolitana nomo; id est praefectura censebatur, Venerem religiose & sanctiss. coli solitam, quam Vraniam appellabant. atque vaccam etiā ideo venerabantur, quia affinitatem & cōuenientiam cum dea ipsa habere existimetur: nam huiusmodi animal tanto impetu in Venerem incitatur, vt cum maris mugitum audit, ad coitum vehementissimē inflammēt: & hæc quidem Aelianus. nomen quoque quo vaccam nuncupabant, in Api deo recensui. Porro scribit Hefychius, *Βεϋθας* Vraniam, id est cœlestem Venerem *αβτιμύσασαι*, vel vt alij legunt, *αβτιμωσασαι* vocasse. de qua supra in Vesta. Herodotus verò tradit in primo, Scythis, qui templum in Acalone Veneris depraedati fuerant, deæ ira fœmīnecum morbum cum omni posteritate immissum: qua ex re Enarees, id est execrati, cognominati sunt. Idem Herodotus in Thalia, Vraniam ait ab Arabibus vocari *ἀλιὰτ*. quare considerandū apud eundem in primo, an Alilat, an Alytta legendum, quo loco scribit: Mylitta Venus ab Assyrijs nuncupata, ab Arabibus Alytta, à Persis Mitra. Vna Babylonij hæc lex fuit, excrandam quidem: nam mulierib. omnibus indigenis fuit cōmunis, vt semel in vita ad Veneris templum desideret, & cum externis viris consuetudinem haberent. Deinde & historiā subdit, de diuitibus, quæ vehiculis illuc deuehebantur, et alia quæ ridicula mihi videntur. Sanè & Origenes, ac item Arrianus Vraniam deā hanc Arabum fuisse testantur. Sed enim & Babylonij Venerem Salambonem vocabant, vt est à Lampridio proditum. Omni planctu Syriaci cultus, & iactatione, Heliogabalus Imperator exhibuit. *ζαλαμβώ*, vt Hefychius & Phaurinus tradunt, Venus à Babylonij dicitur. Sed & *πριβασώ* Venus vocatur: à quib. populis, non prodit idem Hefychius.

παίδημο & *ἀφοδίτη*, hoc est Pandemus & popularis Venus. Theocritus in Epigrammate simul meminit huius Pandemi & Vraniam, de Chryfogone oblatione:

ἢ κύνρις ἢ παίδημο, ἰλάττειο πλὴν διὸν εἰπὼς
ἐργαίω, ἢ γυνῆς αἰδέμα χρυσογόνου.

id est, hæc Venus haud Pandemus, diuā dicitō placās Vranien, castæ oblatio Chryfogone. Sanè & Pandemos quosdā dies nuncupatos legimus, quib. mortuis epulas publicè offerebāt, vnde & illius nomen: de quib. B. Epiphantus in Ancorato suo, libro sic appellato: Pandemis, hoc est popularib. diebus, cibaria quidē in totum exurunt, vina verò libant, nihil cōmodi mortuis ex hoc afferentes, immò potius seipso ledentes: veruntamen cogunt à consuetudine confiteri mortuorum resurrectionē. atque hæc quidem Epiphanius. Diximus hoc nomine Venerem ab Harmonie Cadmi constitutā. Apollodorus tamen in lib. de Deis, Athenis ait sic vocari, quod ad forum antiquū posita esset, in quo soleret *παίδημο*, hoc est omnis populus ad conciones conuenire, quas *ἀγοράς* vocabant. Nicander verò in tertio Colophoniacōn, apud Athenē: Solonem ait *παίδημο* deæ Veneris constituisse ex pecunia prostituerū: qua de re & carmina leguntur comici Philemonis. *παίδημο* verò vniuersalem & publicū significat, vt scribit Arpocraton. hinc Domitius in Paul. Attica. cōmunem Venerem est interpretatus. hanc deam Pandemon, Artemidorus in lib. de Somniorū interpretatione inter *νοτιῶν*, id est intellectiles cōnumerat quidā generationi & coniunctioni attribuunt. Pandemon rem sacrā facit Lucianus in Dialogis amatorijs. Sed & Phurnutus ait: Venus Vrania Pandemus & Pontia vocatur, propterea quod in cœlo, terra & mari vim habere existimaretur. Hinc deprehendere potes eos hallucinari, qui apud Phurnutum legunt *παναγίτη*, pro *ποντία*. Sed hi in codices inemendatos impege-
re, vt

re, vt in plerisque alijs. Fuit & apud Germionenses Veneris ædes, cui Pontia eadem & Limentia cognomina, quasi marinae & opportunæ dicas, vt Pausanias auctor est.

ἀφροδίτη ἀφοδίτη, quam nos vertibilem Venerem dicere possumus. hæc tertia est, quæ ab Harmonie Cadmi vxore constituta fuit. Hæc eadem homines à sceleris & impijs operibus, & desiderijs parum æquis, malisque cogitationib. auertere putabatur: vnde & illi nomen inditum, quod in Bœot. scribit Paul. Idem tamen in Attica *ἄδιτροπία* nominare videtur, quam ego verticordiam latinorum facile crediderim: tametsi Domitius, Venerem curatricem interpretatus est, nisi fortē ipse *ἄδιτροπία*, non *ἄδιτροπία* legere maluerit. Porro quoniā hic de verticordia meminimus, hic eam tibi subscribemus.

Verticordia Venus. de hac ita Lactantius Cœlius grammaticus lib. Theb. v. Habet, inquit, Venus ignes cupiditatis, nunc odij secundum fidem sacrorū, vel precationum Veneris verticordiam præcipue, quæ rogatur vt amores iniiciat, & rursum vt auferat. Si enim potestas est dandi, nihilominus ius est tollēdi, & amore sublato aut naturaliter odium residet, aut mittitur. vt Vergilius:

Quæ mihi reddat eum, vel eo me soluat amantem.

atque hæc tenus super ea Papinij verba:

Nec vultu, nec erine prior soluisse iugalem

Ceston, & I dalias procul ablegasse volucres Fertur.

Dicitur verò verticordia videt, quod corda ad pudicitiam verteret. v. aler. Max. lib. 8. Cum senatus, inquit, libris Sibyllinis per decem viros inspectis censuisset, vt Veneris verticordiam simulachrū consecraretur, quo facilius virginum mulierūque mens à libidine ad pudicitiam conuerteretur, & ex omnibus matronis centum, ex centum autem decem sorte ductæ, de Sulpitia Seruij Paterculi filia, Q. Fuluij Flacci vxore, sanctissima fœmina, iudiciū fecerunt, cunctis castitate vt præferretur. Plinius Sulpitiæ huius lib. 7. Nat. hist. meminit, & huius historiæ: sed verticordie non meminit. Iulius verò Obsequens de hac dea his propè verbis: Aedem, inquit, Veneri verticordiam factam, cum tres vno tempore vestales virgines nobilissimæ, cum nonnullis equitibus Romanis incesti pœnas subiere. verticordiam circumscribit Ouid. quarto Fast. lib.

Cum eam veteres consuluisse animum.

Templa iubet fieri Veneri, quibus ordine factis,

Inde Venus verso nomina corde tenet.

Murtia Venus à Romanis colebat, quæ Myrtia prius dicta fuerat, vt est apud Plinium, à myrto scilicet Veneri dicata: iccirco & pro verbena in coniunctione Sabinorum & Romanorum electa fuit. Plinij verba sunt ex xv. Nat. hist. vt Hermolaus castigat. Quin. inquit, & ara vetus fuit Veneri Myrteæ, quam nunc Murtiam vocāt. Idem tradit Plutar. in causis Romanorū. Murcea verò dea secordiam, fuit alia à Murtia, cuius in quarto de Ciuit. D. Augustinus meminit. Deā, inquit, Murceam, quæ præter modum non moueret, ac faceret hominē (vt ait Pomp.) murcidum. i. nimis desidiōsum & inactuosum. Festus: Murceæ deæ sacellum erat sub monte Auentino, qui antè Murcus vocabat. T. Liuius lib. 1. Tū quoque multis milib. Latinorū in ciuitate acceptis, quib. vt iungeret Palatio Auentinō, ad Murceam datæ sedes. P. victor in ii. regione vrbis ædem Murciæ cōstituit. Apulei⁹ autem li. 6. Met. cū dixit Metas Murtias, Veneri dicatas intellexit, teste Hermolao.

Astarte Venus: Astarte, vt scribit Theophilus, simulachrum Veneris, quæ colebatur à Sidonijs, astri figura: ipsum verò astrum Venerem putāt, nomine *Ἐσφίρ*: & eam quoque Moabitæ colebant. Theologus verò ita: *τί φησὶ πρὸς αὐτὴν πλὴν ἀσαρτῶν πεσοκυνδύτων, ἢ πλὴν χαμῶν ἐδελυγµασιδωνίως*. id est: Quid dicam ad eos, qui se ad Astartem adoraturi inclinant, vel ad Chamum, abominationem Sidoniorum? Epiphanius contra hæreses, de Sabellio agens: Adorauerunt, inquit, Beelphegor, & Chamos, & Astartem, & Muzuroth, & Neastho, & Beelzeboth,

& reliqua gentium simulachra. De Astarte meminit & Aelianus, qui eam Syriam deam vocavit, id quod & Lucianus de dea Syria, quo libro varias opiniones recenset. Artemidorus quoque Daldianus de Somniorum interpretatione, item Eusebius libro primo de Præpar. euang. capite secundo. Marc. Tullius 3. de Nat. deorum. Tertullianus Septimius in Apolog. & demum Herm. Barb. in Plin. libro quinto, capite vigesimoquinto. Quare magis mirum est, in Plauti Mercat. comment. scribere, se nescire Astarten deam: quam & D. August. in libro Iudicum, lunonem esse putavit. Plutarchus in vita M. Craffi de prodigijs agens, quæ ipsi acciderunt in Syria, deam hanc ita describit: Venus, inquit, seu luno, ab incolis dea nuncupata, quæ nascentibus rebus principia conferre putatur, haud obscuris ambagibus dinoscenda môstravit. Lucianus Syriam deam & Lunam videtur existimare. Subdubitare me Herodianus facit, qui in hist. Anton. Heliogabalum ait Astroarchen deam, Lunam scilicet & Vraniam nuncupatam, Romam afferi iussisse: an Astroarche & Astarte eadem sit. qua de re nihil statuo. De dea porro Syria si plura cupis, Luciani libellum legito, & 8. Meta. Apuleij. Fuit & Astarte Aethiopiæ insula, vt Martianus in Navigatione. i. περι-ωλω scribit, & Stephanus.

Anaitis v enus vocata à Persis, vt in histor. scribit Agathius, ex Berofo & Athenocle Symmacho, qui Assyriorum Medorumq; res antiquissimas conscripserunt. Strabo lib. 12. de Zela agens vrbe, olim insigni & sacra: In ea, inquit, templum est Anaitidis, quæ ab Armenijs colitur. hoc in loco sacra cum sanctimonia maxima celebrabantur, & iusiurandum de rebus maximis hic fiebat, & c. Idem Strabo libro 15. de Cappadocia agens: Hæc, inquit, sacra in Anaitidis & Amani delubris fiunt. nam & horum ibi delubra sunt, & Amani statua in pompam ducitur. & hæc se vidisse, ipse scribit Strabo. In græco codice hæc nomina corruptè leguntur, hoc est, Naitidis & Omani. huius deæ sacra Sacarum dicebantur, & dies festus Saca, quod eo die Cyrus rex Sacas deuicit & deleuit. Scribunt præterea alij, ei deæ antiquos dedicasse ex præstantioribus, puellas quæ ibi prostant: quæ deinde velut sacrae viris tradebantur, eas accipientibus hilarè maritis. tale quiddam de Lydis etiam prodit Herodotus. Plin. libro trigesimo tertio, cap. 4. Aurea statua prima omnium, nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holosphyraton, in templo Anaitidis posita dicitur, quod in situ terrarum nomine hoc significauimus, numine gentibus sacratissimo. quo loco multa Hermolaus: libentius enim ille legit Anaitis. Sed quid dicam: ille Dianam, non v enerem putat. Sed Hermolaus secutus Pausaniam in Laconicis, qui in ancipiti esse tradit Cappadoces, & qui Euxinum accolunt, cuius simulachrum: & Lydos, quib. est ἀρτέμις ἱερὸν αἰαίτιδος. Sed & Plut. in vita Artaxerxis ita: (ne te Lopus fallat) Dianæ enim in Ecbatanis, quam Anaitin vocant, sacerdotem legit, vt castam reliquam vitam degeret.

Amathusia v enus celebri græcis & latinis cognomine vocitata, quæ & interdum Amathuntia dicta est. Catullus:

Nam mihi quam dederit duplex Amathuntia curam.

Vergilius in Ciri, vel quisquis est, nam ineptè quidam negant:

Nam te iactari non est Amathusia nostri Tam rudis.

Amathusia verò ab insula, vel vrbe potius, in qua summa veneratione colebatur, nuncupata est. de qua Verg.

Est Amathus, est celsa mihi Paphos, atq; Cythera.

Catullus in annales Volufij:

*Nunc ò cœruleo creata ponto:
Quæ sanctum Idalium, Vriosq; apertos,
Quæq; Ancona, Gnidumq; arundinosam
Colis, quæq; Amathuntia, quæq; Golgos,*

Quæq;

Quæq; Dyrhachium Adriæ tabernam,

Acceptum face, & c.

Fuit verò ἀμαθῆς Cypri ciuitas, vt Stephanus scribit vetustissima, in qua Adonis Osiris venerabatur: qui cum Aegyptius esset, Cyprij & Phœnices proprium fecerunt. dicta est autem vrbs ab Amatho Herculis filio, vel à Cinyræ matre Amathusa: alij ab Aetiæ filio, vt in Paphia Venere dicam.

Schœnida v enerem cognominatam sunt qui credant, apud Lycophronem, quod obseruat Hermolaus, à schœno. i. scilla, quæ dentibus pro sit, & eius cibo accendatur libido, quem secutus est Cœlius. hinc fortè Schoeniculæ, vel vt Fest. ait, scorta plebeia ac vilia, ab vnguento, quo vtebantur vilissimo. Plaut. in Penu-
10 lo, Misero schœno delibutas schœnicolas fordidas.

Dione v enus, & Dionæa vocata à matre: res est notissima. hinc apud Orpheû in Argon. Arete Alcinoos diffiduadet, ne Medea Colchis poscētibus reddatur: Nam volentibus, inquit, soluere amores, his valde est succensa Dionæa Aphro-
dite. θυμὸν αὐτῆς μάλα ῥ' σφι δῖοναία ἀφοδίτην. Vergilius:

Sacra Dionææ matri.

Pythonicæ veneris templum & aram construxit Harpalus Macedo Alexandri satrapa, qui Pythionice puellam amavit, & mortuæ monumentum πολυτάλαντος, hoc est sumptu multorum talentorum confecit, vt Possidonius
20 scribit: vt verò Theopompus, templum & aram posuit cum huiusmodi inscriptione, πυνθιονίτης ἀφοδίτης. Sed de hac Pythionice longe plura Athenæus libro Dipsosoph. VIII.

Cytheræa, Cythereia, & Cytheris v enus, variatis interdum nonnihil syllabis, cognominata est à Cythera, in quam primum (vt Festus scribit) concha delata est. Martialis:

Leuior & conchis Galle Cytheriacis.

Paus. in Lacon. Cythera insula est è regione Bœarum, quæ vrbs est in extremo sinus Bœotici, sic vocata à Bœo vno Heraclidarum, qui eam cōdidit. in ea ergo fuit sanctissimum vranies templū v eneris, & templorum omnium quotquot in
30 tota Græcia, vetustissimum. ipsius verò deæ simulachrū erat armatum. Hesiōdi quoq; interpres in Theogon. Cythera, inquit, est Cypri ciuitas, vocat autem Cythera, vt Phurnutus ait, πρὸ τὸ καθύπερθε κρύπτει τὸ ἀσχηρὸν: hoc est, ab occultando turpi, siue cupidine: vel, inquit, ἐκ τοῦ κίφου, quod hi prope mare nati sint, v enus scilicet & Cupido. Sed enim & Hesychius: Cythera, inquit, insula est Cretæ, & Thessaliæ ciuitas. quidam verò insulam Promalei aiunt: Promaleum autem Laconicæ promontorium. Cytheræa v enus iuxta Homerum quidem, non quod Cytheris appulerit, sed quod occultetur, quasi κρυπόμενον. habet enim in se ipsa cestum, vinculum amatoricæ amicitie ἡγεμνίου, id est perficiens, & iccirco varium: vel, quod amatores intra se amatorios affectus occultunt, hæc Hesychius fermè.

40 Sed de cestis sumus etiam antè locuti.

Philomedeæ v enus frequenti cognomine nuncupata à Græcis poetis, à Cœli, id est Vrani pudendis, ex quibus natam putabant. ea verò τὰ μύδρα græcè dicitur, vnde etiam Aphrodite et Aphrogenia, vt iam dictum est. Alij à risu dicta tradunt, vt Suidas scribit. μύδρα enim rideo, id quod & Phurnuto placet. Ad hoc al-
ludit noster Horatius lib. 1. Carm.

Sive tu mauius Erycina ridens.

quo loco Porphyrio ait, hoc Homeri esse, secundum illud: ὠλομένης ἀφοδίτην. Hesiōdi tamen interpretes, & Phaurinus, ὠλομένης (aiunt) à pudendis Saturni deducit, & Bœotorū more. Nam Hesiōdus plerumq; ita locutus est, & in hoc
50 nomine penultima per a diphthogum scripsit, & μ duplicauit propter metrum. hic est Hesiōdi versus:

ἰδ' ἐὼλομένης φά, ὅτι μύδρας ἡγεφαίδη.

di est, Atq; Philomedeæ, quod ex testiculis edita est.

Epitragiam vererem Plutarch. in magnis Parallelis scribit vocatam, cum Apollo Delphinus Theseo respondisset, nauigaturo in Cretam, vt deligeret sibi nauigationis ducem v enerem, & ad mare capram immolaret, statim ea in marem est mutata. ἄρ τ' ἡράγυρ videlicet denominata ἠδιηραγία, id est ab hircoco. id sexta instantis Munichionis, hoc est mensis Martij v i. contigisse, idem Plut. est auctor.

Pastophoros veneris epitheton, quasi dicas ferens thalamum. πασός enim thalamum significat. hinc πασοφόρος ἄφοδίτη, quod πασός, id est thalamum curet.

αἰοσία ἄφοδίτη, καὶ ἀνδροφόνος, hoc est impia & homicida v enus cognominata. Nam vt Timæus prodidit, cum in Thessalia a mulieribus quibusdam ob zelotypiam Lais occisa fuisset, quod scilicet ab iuuenibus Thessalis ardentius amaretur, acubus percussa ligneis in æde veneris. vnde postea factum est, vt ædes ipsa veneris impia, hoc est, αἰοσία ἄφοδίτης nuncuparetur. Ostendebatur autem apud Peneum eius statua, hydriam lapideam continens: & hoc carmen:

τῆς ἃ ποθ' ἡ μέγαλαυχὸν ἀίκητὸς τε πρὸς ἄλλῳ
ἔμας ἐδ' ἔχθη κάλλιθ' ἰδύει
λαίθ' ἢ ἔτι κνωσθ' ὄρωρ, θρέψ' ἢ κόρινθ' ἢ
κῆται δ' οἱ κληφοῖς θετ' αἰτικοῖς πεδίοις.

Cuius carminis hic fermè sensus, quod magnifica ac virtute inuicta Græcia in feruitutem redacta sit, forma diuinæ Laidos, quam Cupido genuit, & nutrit Corinthus: ea verò iacet in Thessalia in clytis campis. Epigramma non illepide à Leon. conuersum est:

Inuictos potuit forma quæ vincere Achivos,
Istic eximia Laidos est tumulus.
Cui patria est Ephyre, genitor deus ipse Cupido,
Thessalia in campis nunc tamen illa iacet.

De Laide hæc & alia apud Athenæū leges. eadem ferè in ὄρωρτικῶ Plut. nisi quod templum ait appellatum ἀνδροφόνος ἄφοδίτης. i. homicidæ veneris. Paus. autem ipse in Corinthiacis non nihil diuersa scribere videtur. ait enim, in Thessalam ab Hippophato vel Hippostrato (vt alij tradūt) amatam, profectam esse. Porro de Laide Aristophanis interpres, & Suidas plura: & nos non nihil in Melanide. nunc tantum quæ ad veneris cognomen pertinere videbantur, attulimus.

καλλιπύγος ἄφοδίτη, hoc est, vt sic dicam, Pulchriclunis v enus. Fuit apud Barbaros templum Pulchriclunis veneris, hac ratione constitutum. Fuerant agresti cuidam filie duæ formosæ, quæ inter se de natium seu clunium pulchritudine certarent. quæ cum in publicam viam venissent, adolescenti cuiquam inde eunti se ostēderunt, vt is iudicaret, vtra esset καλλιπύγος, id est pulchriorum natium. Iuuenis vtranq; accuratè intuens maiorem natu clunium specie præstare pronūciauit: cuiusq; simul est amore correptus. & domum reuersus, rem fratri significauit: qui vrbe exiens, ad rem huiusmodi visendam prodiuit. hinc & ipse similiter alterius est amore captus: quare ambo fratres ambas sorores, agrestes puellas, etiam inuito patre vxores duxere. quæ mox fortunis affluentes, ἰδύει τῆς ἄφοδίτης καλλιπύγος, id est templum veneris pulchriclunis condidere, propterea quod puellæ ipsæ à ciuibus Pulchriclunis, hoc est καλλιπύγος dicerentur. historiam hæc in Poetis scenicis attigimus, in Carcini vita. Eandem & Athenæus lib. 12. Dipnosoph. ex Cercida Megalopolita in Iambis recensuit.

Armata v enus, hoc est Græcè ὀδωλιθ' ἄφοδίτη quæ ὀδωλοφορεῖσα in primo ab Apollonio dicta, & ὀδωλομύνη à Pausania. Armata ergo v enus à Lacedæmonijs culta fuit, de qua sic in primis Lactantius tradit: Cum, inquit, Messenios obsiderent Lacedæmonij, & illi furtim deceptis obsessibus egressi, ad diripiendam Lacedæmonem cum cucurrissent, à Spartanis mulieribus fugati fusiq; sunt. cognit

gnitis autem hostium insidijs, Lacedæmonij sequebantur. his armatæ mulieres obuiâ longius exiuerunt: quæ cum viros suos cernerent parare se ad pugnam, quia putarent Messenios esse, corpora sua nudauerunt. at illi vxoribus cognitæ, ex aspectu in libidinem concitati, sicut erant armati, permixti sunt vtriq; promiscuè (nec enim vacabat discernere) sic iuuenes ab iisdem antea missi cum virginibus, ex quibus sunt Parthenij nati: propter huius facti memoriam, ædem Veneri armatæ & simulachrum posuerunt. hæc Lactantius. meminit & Paus. in Laconicis: qui inter cætera ait, Armatæ Veneris delubrū in templo antiquissimo fuisse in colle, in quo superædificatum tabulatum erat veneris Morphus, de qua in hoc dicturi sumus. Meminit item armatæ veneris F. Quintilianus, qui & hoc ait, inde argumenta declamationum antiquos desumere solitos, cur armata apud Lacedæmonios v enus. Legitur hac de re epigramma Ausonij tale:

Armatam Venerem vidit Lacedæmone Pallas:

Nunc certemus, ait, iudice vel Paride.

Cui V enus, Armatam tu me temeraria temnis?

Quæ, quo te vici tempore, nuda fui. quod epigramma ex græco desumptū est, quod ἀδέισσοτον in quarto Græcorum epigrammaton legitur:

παλλὰς τὰς κυθέρων ὀδωλον ἔφη ἰδύει,

κύπει, θέλεις οὕτως δὲ κείσιν ὄρχομθα;

ἢ δ' ἀπαλάς γέλασσα, τί μοι σάκ' ἀρτίου αἰρέας,

ἢ γυμνήνικαδ, πῶς ὄταλ' ὄπλα λάβω;

Legitur & alterum Iuliani Aegyptij ex hyparchis, cuius sunt hi duo extremi versus:

ὑμῆς δ' ἂν θαλάμοισι λακωνίδ' ὄπλα κυθέρων

ἀζόμελαι παῖδας τικτετε βαρσαλῆς. hoc est:

Vos verò in thalamis Cythereidos arma Lacæna,

Dum pudet, audacem gignite progeniem.

Barbata v enus, & Mascula, teste Macrobio dicebatur: super eo vergilij versu ex secundo Aeneid.

Descendo, ac ducente deo flammam inter & hostes Expedior.

Idque Caluicac Leuini auctoritatibus comprobatur, & Aristophanis, qui ἄφοδίτην, non ἄφοδίτην hanc deam appellat. Sed planè & Aristoteles primo Elenchorum idem affirmat, eodem auctore Leuino, vbi de solæcismo agit: hoc idem & Seruius grammaticus ostendit. Iul. quoq; Firmicus eadem, vt puto, ratione biforem v enerem dixisse visus est libro tertio. Quin & alios deos pari modo aliquando à scriptoribus enunciatos videmus, hoc est mares & fœminas, vt iam in Luno & Luna scripsimus. Illud porro scribit Suidas, Veneris statuam ideo effingi solitam cum pectine & barba, quod Romanis aliquando mulieribus pestilens irrepsit pruritus, quem Græci (ait) ἀνήφλω vocant: quo morbo cum pili deciderent omnes, pectinum non erat vsus (vt hoc tempore, quo scribimus hæc: morbus est, quo tam mares quàm fœminæ toto corpore glabri & depiles fiunt, qui morbus in primis ex v enerea cõtage debacchatur.) Quare mulieres tam deformi ac inuenusto morbo primùm angebantur. hinc Veneri vota facientes, deæ miseratione eis pili iterum succreuerunt: & propterea mulieres hac peste liberatæ, deæ simulachrum cum pectine posuere: eidemq; deæ simul barbam affinxere, vt dea mascula & fœminea instrumenta haberet, vt omnis generationis præses esse crederetur. Ideoq; superiora corporis cingulo tenus maris speciem præferebat: reliquum verò, id est inferiora fœminæ. Legimus quoq; apud Thussas in Aegypto cornutam v enerem cultam, cui & vacca immolabatur, & in Nitritica præfectura ouis, vt alibi repetam.

Genitrix v enus à Romanis culta, cuius meminit Macrobius. Genitricis v enus templum Cæsar dicauit, vt Suet. scribit. Appianus & Dion, item Plin. libro

36. Nat. hist. m. Varro magnificat Archelilaum, L. Luculli familiarem, cuius proplasticen pluris vanire solita ab artificibus ipsis, quam aliorum opera. ab hoc facta v enerem genitricem in foro Caesaris, & prius quam absolueretur, festinatione dedicandi positam. Idem alibi Plinius eundem tradit Caesarem v eneri Genitrici thoracem dicasse, factum ex margaritis Britannicis.

Gnidiam v enerem non Gnidij tantum coluere, sed totus forme orbis, multaque eius templa habuerunt: quorum vetustissimum v eneris Doritidos cognominatae, quam Dorida appellat Tatianus Assyrius. Secundum Acreae. recentissimum Gnidia. Sed Gnidij ipsi Euplo eam nominabant. Scribit Athenaeus XIII. Dipnosoph. Praxitelem sculptorem Gnidiam v enerem effinxisse ex forma Phrynes, quam efficitur amabat, atque etiam in basi Cupidinis, sub scenam theatri epigramma inscripsisse. Sed tota Gnidiae Veneris descriptio non aliunde petenda est, quam ex Luciani Amoribus, quo loco eius deae & templum & lucum & statuam egregie elegantis. scriptor est executus. Si quem piget illa querere, haec saltem nostri Plinij ex trigesimo sexto libro breuissimè audiat. Praxitelis, inquit, gratem inter statuarios diximus, qui marmoris gloria superauit etiam semet. opera eius sunt Athenis in Ceramico: sed ante omnia, & non solum Praxitelis. verum & in toto orbe terrarum v enus, quam ut viderent, multi nauigauerunt Gnidum: duas fecerat, simulque vendebat, alteram velata specie, quam ob id quidem praeulerunt optione, quorum conditio erat, Coi, cum alteram etiam eodem precio detulisset, seuerum id ac pudicum arbitantes. Reiectam Gnidij emerunt, immensa differentia fama. v oluit eam postea a Gnidijs mercari rex Nicomedes, totum aes ciuitatis alienum, quod erat ingens, dissoluturum repromittens. omnia perpeti maluerunt, nec immerito: illo enim signo Praxiteles nobilitauerat Gnidum. Aedacula eius tota aperitur, ut conspici possit vndique effigies deae, fauente ipsa (ut creditur) facto. nec minor ex quacunque parte admiratio est. Ferunt amore captum quendam, cum delituisse noctu, simulachro cohaesisse, eiusque cupiditatis esse indicem maculam. Sunt in Gnido & alia signa marmorea illustrium artificum, Liber pater Bryaxidis, & alter Scopae, & Minerua: nec maius aliud v eneris Praxitelicae specimen, quam quod inter haec sola memoratur. atque haec Plinius, ut ceterorum plurima mittam. nam nihil omnino notius nec Graecis, nec Latinis.

Sicyonia v enus, a Sicyonijs & culta & nuncupata, cuius deae templum duae tantum mulieres ingredi solebant, quarum altera deae antistes erat, tota vita coelebs: altera & virgo ministra, quae Lutrophora dicebatur: ceteri omnes pro foribus supplicabant. Deae effigies sedentis ex auro confecta, Canachi opus, altera manu papauerum capita, altera malum tenebat, in summo capitis vertice poculum gestabat. sacrificia vero huic deae ex omni animantium genere, praeter fues: ex iunipero sacrum adolebat, & herba pederote, quae fagi habet folia, sed minora, primum maiora, id est ilicis, querna specie, altera parte subnigra, altera subalbida, qualia videlicet populea. haec Paus. & Leon.

κολιάς ἀφροδίτη, hoc est Colias v enus a Graecis, sed in primis ab Atticis colebatur, de qua haec ferè a Paus. in Attica: Colias, inquit, promontorium Atticae, xx. stad. ab vrbe distans, quo Medorum disiectam classem maris aestus detulit, vbi Coliados v eneris templum, & dearum quae Genetylides vocabantur, fuit. nihil differre videntur deae illae, quae a Phocaensibus in Ionia Gennaides appellabantur. Arpocraton quoque deam a promontorio denominatam scribit, quod sit ex metaphora κώλας, id est membri nuncupatum. huius Demosthenes in Negegre oratione meminit. Aristophanis vero interpretes v enerem Coliada ideo cognominatam ferunt, ab adolescente quopiam Attico, qui a praedonibus captus, v eneris auxilio ab eorum manibus liberatus est. Praedonum enim principis vxor, vel ut alij scribunt, filia, eius amore correpta, eum impune abire permisit. Hinc Coliada v enerem a κώλας, id est membri solutis nuncupauit. Sunt qui tradant Coliada locum fuisse sic vocatum, quod membrorum effigiem praeseferret. Non

ret. Non desunt qui putent, ab Ione sacrificante appellatam, quod cum sacram rem faceret, eam hostiae partem coruus abripuit, quae Cole dicitur: & in eum locum deposuit, qui Colias postea est appellatus. Lucianus in Amoribus nomen a promontorio deducit. Idem Strabo, & Hesychius, & Stephanus, qui κολιάς ita appellatum ait, quod similis locus sit hominis κώλας, id est membro. Fuit & ibidem Cereris templum πολύστυλον. i. multis columnis ornatum.

Ἰζώπολις ἀφροδίτη, hoc est, extra urbem posita Venus. haec Athenis fuit, ut testatur Plin. lib. 36. his verbis: Alcamenen Atheniensem, quod certum est, Phidias docuit, in primis nobilem, cuius opera Athenienses complura in aedibus sacris posuere: praeclearamque Veneris imaginem extra muros, quae appellatur Aphrodite Exopolis.

Hortensis Venus, vel potius in hortis posita, graece enim ὁ κήποις ἀφροδίτη. Lucianus in primo de imaginibus, & item secundo: Illud est, inquit, Veneri Gnidiae, atque ei quae est ὁ κήποις. Idem Lucianus in dialogis meretricijs, Mater & Musariu: Pandemo, inquit, v eneri capram candidam: Vraniae vero, id est coelesti, & ei quae in hortis, τῆ γὰρ κήποις, vtrique iuuenecam. Sic autem a loco, ut est apud Pausaniam in Attica, qui se nullam eius templi causam edidicisse ait. Sed ne de Venere quidem, quae iuxta templum posita fuit, quadrangulari figura, &c. Ego putauerim ideo Venerem eam habuisse cognominis rationem, quod, ut ait in primo de Rustica Varro, Venus sit hortis preposita, propter generationem. Quin & Nauius, ut est apud Festum, v enerem pro oleribus posuit, ut Cererem pro pane, & Neptunum pro piscibus: dicens coquus, Edi Neptunum, Cererem, v enerem. Sed & Varro in lib. de Ling. Lat. v in alia, ait, rustica dicuntur ante diem duodecimum, (vel, ut in Calendario Maffeiano, XIII. vide nostrum Calendarium Basileae impressum) XI. septemb. quod tum v eneri dedicata aedes, & horti eius tutelae assignantur, ac tum sunt feriatii olitores.

Praxis v enus cognomine, ab actione videlicet denominata, cuius aedes in Attica fuit, teste Paus. post Bacchi templum, & simulachrum ex ebore.

ἐλικώπις ἀφροδίτη, sic appellata v enus a nigris oculis, ut apud Pindarum in Pyth. obseruant interpretes, in eius hymni initio, qui Xenocrati Agrigentino victori canitur, super ea verba, ἐλικώπις ἀφροδίτης. frequens omnino Graecis poetis epitheton: sicut etiam illud ἐλικωβλέφαρος, quod a supercilij pulchris & arcuatis, teste Hesiodi commentatore super illud Theogoniae:

καὶ θέμις αἰδίω, ἐλικωβλέφαρον τ' ἀφροδίτῳ,
Et pudibunda Themis, curuis cilijs, Aphrodite.

Curuis autem. i. pulchris, vel a parte totum: vel sumpta metaphora a vitibus, in quibus helices & capreoli. Est & apud Homerum.

Nicophorus v enus, id est victoriam ferens colebatur, teste Paus. in Corinth. quam ferunt ab Hypermetra dicatam. nam illa cum patris imperium contempnisset, a patre fuit ad Lycei forum citata. putabat quippe eius salutem non modo periculosam, sed & infamem sibi futuram. qua ex re ab Argiuis absoluta, νικηφόρον ἀφροδίτῳ. i. v enerem victoriam afferentem, denominatam dedicauit. Eadem Hypermetra & Dianae cognomine Pithus, id est Suadela, simulachrum eandem ob causam dicauit, quod scilicet Lynceum seruauerit, contra patrem Danaum. De Nicophoro vero Ioue, suo loco scripsi.

Catacopia v enus culta a Graecis hac ratione fuit, quod in quo loco se Hippolytus exercere consueuerat, Phedra illum spectare & videre poterat. quare cum ibi constructum templum fuisset, ab ea speculatione v enus Catacopia appellata est. auctor Paus.

Morpho est v enus cognominata apud Lacedaemonios. vetustissimum in colle aedificatum templum fuerat, in quo super constructum tabulatum, Morphus v eneris facellum: cuius simulachrum fuit sedens, in capite tegumentum habens, & ad pedes pedicas. Sunt qui historiam in Tyndarum referant, qui vinculis eiusmodi

eiufmodi mulierum constantiam ac stabilitatem affimularet. nam quòd Veneri ipsi Tyndarus vincula pedibus iniecerit, vt filiarum opprobria vlciferetur, parum à scriptoribus probatur. Paus. Morpho hanc armatam legimus, vt supra ostendimus. Quin etiam ceteros deos deasque lanceam tenentes effingebant idem, significantes, omnes esse bellica virtute præditos, atque itidem esse debere ciues in sua R.P.

Migonitis Venus cognominata in Migonio, loco maritimo Laconia, vt ait Paus. vbi templum Veneris fuisse scribit, quod ab Alexandro Paride factum tradunt. prope hoc templum Menelaus post Troiam captam armis VIII, Thetidi ac Praxidicæ erexit simulachra.

Symmachia Venus ideo appellata, quòd in bello etiam auxiliatrix sit. hanc Mantinenses summo honore coluere, vt in Arcad. Paus. prodit, & quòd in Actiaco bello Romanis affuerit.

Byblia Venus nuncupata, de qua Lucianus in eo qui est de dea Syria, ita meminit: vidi, inquit, in vrbe Bybli templum ingens deæ Veneris, cognomine Byblie, in quo & ritus & ceremonias in Adonim peragunt. vbi & fabulæ reliquum exequitur: ne ego longior sim.

Elephantina Venus ab vrbe Aegyptia denominata, vt putatur. Describitur Elephantina Venus à Philostrato in secundo de imaginibus, item ritus & sacra, tum etiam habitus illius, & puellæ molles, qui illi deseruiunt, & sacra canunt, tum præterea & alia multa.

Architis Venus apud Assyrios culta, vt Macrobius testatur, quæ olim magna veneratione viguit: mox à Phœnicibus culta, vnâ cum Adonide, quem quotannis lugeri etiam sacra Hebræorum testis est historia, quo in loco multa Hieronymus. Simulachrum huius deæ in monte Libano fingebatur, capite obnupto, specie tristis, faciem manu læua intra amictum sustinens, lachrymæ visione conspicientium manare credebantur. quòd verò in Libano culta fuerit, docet etiã Mursæus in poematio Herus & Leãdri, & Lucianus de dea Syria. quo loco inter cætera fluuiũ ait ex monte Libano in mare deferri, fluuiio nomen Adonis, qui quotannis cruore infectus in mare exit: ipsumq; mare, quâ lapsus est, purpureũ reddidit. eo tempore Adonim ab Apro faucium fuisse, indigenæ autumant. Cætera apud Lucianum lege. de Adonide verò seorsum egimus.

Erycina Venus cognominata ab Eryce monte Sicilia, in quo Aeneas matri templum construxerat, vt Verg. canit:

Erycino in vertice sedem Fundabat Veneri Idaliæ.

Polybius in primo, in Erycis vertice planiciem fuisse scribit, vbi Erycinæ Veneris templum, quod sine controuersia omnium Siciliae templorum locupletissimum atq; ornatissimum fuit. Diod. Siculo Erycem ait Veneris & Butæ filium fuisse, qui monti, vt etiam Seruius testatur, nomen dederit, & matri templum, quod tamen Aeneæ adscribit Vergilius. De hoc templo plura Diod. qui inter cætera & hoc ait, quòd à primordio eius templi nunquam per tot sæcula immutata sit gloria, sed semper aucta. nam præter ea quæ Eryx ipse, & Aeneas, Siculi ipsi & Athenienses deinde, ac demum Romani multo honore & cultu illud honestarunt: & cætera, quæ idem scriptor exequitur. nonnulla etiam M. Cic. in Verrinis, deq; Veneris illi sacra. Fuit & Romæ Veneris Erycinæ templũ, vt Strabo in sexto testatur, eius & Ouidius in Fastis & Amoribus meminit. Liuius inquit lib. 2. tertiæ Decad. Tum ædes votæ Veneri Erycinæ, ædemq; Fab. Max. dictator vouit: quia ita ex fatalibus libris edictum fuerat, vt is voueret, cuius maximum imperium in ciuitate esset. Idem libro tertio: Interea diuumiui creati, Q. Fabius. Max. & Attilius Crassus, ædibus dedicandis, Menti Attilius, Fabius Veneri Erycinæ: vtraq; in Capitolio est, canali vno discretæ. Altera fuit Romæ Venus Erycina ad portam Collinam, quam eodem Liuius auctore libro 10. Decad. 4. eodẽ anno quo Aquileia colonia Latina in agro Gallorũ est deducta.

L. por-

L. Portius, L. F. Licinus duumuir dedicauit: vota erat ab Cos. L. Portio, Ligustino bello. de hac Ouidius:

Templa frequentari Collina proxima portæ

Nunc decet, à Siculo nomina rege tenet.

Fuit præterea & Psophide Arcadiæ Erycinæ Veneris templum, vt Paus. docet: quo argumento vititur, eam urbem à Sicula muliere nomen habuisse, quæ ibi Erycinam Venerem erexit. Erycinæ frequens est mentio. Catullus:

Spinosas Erycina serens in pectora curas.

Horatius:

Sive tu manus Erycina ridens, &c.

Argynnis Venus cognominata est, ab Argynno pueri nomine, de quo apud Athenæum lib. 13. legimus, quòd puer fuerit ab Agamemnone rege amatus, qui cum frequētius nataret in flumine Cephiso, perijt. quo in loco eum sepeliuit Agamemnon, ibidemq; Veneris Argynnidos templum cõstruxit. quam fabulam inter Poetas retulimus. hinc illud Propertij sanius intelligitur.

Sunt Agamemnonias testantia littora curas,

Qua notat Argynni pœna natantis aquas.

Steph. quoq; in lib. de urbibus *ἀργυρών* ait filium fuisse Leuconis Athamantis, qui fuit Sisyphi, qui fuit Aeoli, Bœotium puerum, amatum ab Agamemnone: quicum in fluuium Cephisum ingressus esset, interierit: à quo Argennida Venerem denominauit. Dicitur & Argynnis. Aristophanes tamen *ἀργυρών* cum diphthongo protulit. hæc quidem Stephanus. Qua ex re eorum falsum esse patet figmētum, qui confingunt, Argynnium Dianæ indignatione summersum, quòd in eius contemptum esset ausus fretum ingredi, quod dea æstuosum fecisset, ob interemptam ceruam, sepultum in insula Arginulis. Et propterea Propertianũ versiculum ita legunt:

Qua notat Argynni pœna minantis aquæ.

Plutarchus in eo qui inscribitur, *ὅτι ἀλογα λόγῳ ἤνθ*. i. quòd ratione irrationabilia vtantur, huius historiae meminit: sed pueri nomen Argeum, non Argynnium facit. vel altera, non eadem est fabula. Porro & Herodotus Arginussam ait, cœlestem Venerem à Scythiis vocari. Argem passam legit tamen Origenes lib. 6. ex eodem Herodoto, vt alibi ostendi.

Victricem Venerem cultam à Romanis legimus, cuius ædem (si rectè rememtor) Porphyrius fuisse ait in theatro Pompeij. meminit Plut. in ipsius Pompeij vita. Plinius lib. 8. de elephantis: Pompeij, inquit, altero consulatu, dedicatione templi Veneris Victricis, pugnaere in circo XX. aut vt quidam tradunt, XVII. & cætera pulchrè. Superioribus annis Romæ effossum fuit marmoris frustum, in quo inscriptum erat, Veneris Victricis. Extat & apud priuatum Tifernatem Tiberinum VENERI VICTRICI LARRONIVS. Non equidẽ ausim statuere, an græcè hæc sit dicta Nicophoros Aphrodite. Vidi in verusto Imp. Numeriani nomismate, in cuius tergo erat inscriptio, Veneri Victrici. Erat verò imago stolata, quæ dextra Victoriolâ porrigebat, sinistra nescio qd hac forma: Cælius noster putabat vmbilicum esse, qua specie apud Paphum colebatur, teste Tacito, vt docui alibi. Ego speculum esse arbitrabar, quo de speculo supra sum locutus. Sed B. Aegius, antiquitatis quidam studiosiss. putat tintinnabulum esse ad victoris claritatem indicandam, significandamq;. Varro quoq; si modo ad rem facit, de Ling. lat. Hinc comicos Victrix Venus: videlicet ne hæc non quòd vincere velit Venus, sed quòd vincere ipsa victoria, ab eo quod superati vincuntur. vtriq; testis poesis, quod & Victoria & Venus dicitur Cœligena.

Melanis, quæ Melanis, Venus cognominata fuit ideo, vt tradit Paus. in Arcad. quòd hominibus non omnino diurni concubitus, vt belluis, sed nocturni & abditi vt plurimũ conueniant. Colebatur verò in primis à Corinthijs. Tradunt deam

deam hanc per quietem Laidi nunciāsse, futurum esse vt aliquando talentorum non paruam copiam compararet: id quod & non multo post euenit. Lege Athenæum, qui adeo eā formosam ait fuisse, vt pictores eam adirent, quo vel eius pectus & mamas imitarentur. Paus. verò in Corinth. ait, Cranion cupressorum nemus ante urbem fuisse, in quo Bellerophontis lucus, & Veneris Melanidos templum, ac Laidis monumentū, in sculpta leana, quæ priorib. pedibus arietē complectētur, qua de re etiam Alciati extat epigramma, quod hic libēter ascripsi.

Quis tumultus? cuius vrna? Ephyræa est Laidos, & non

Erubuit tantum perdere Parca decus?

Nulla fuit tum forma, illam iam carpserat ætas,

Iam Speculum Veneri cauta dicarat anus.

Quid sculptus sibi vult aries, quem parte leana

Vnguibus apprensū posteriore tenet?

Non aliter captos quod & ipsa teneret amantes:

Vir gregis est aries, clune tenetur amans.

Subiungit & hoc idem Athæneus, alterum esse in Thessalia Laidis monumentum. ipsam enim in Thessalia accessisse ait, amore Hippostrati captam. Quidam non Hippostrati, sed Eurylochi, siue Aristonici scripserunt. alij Hippophati, quæ inuidia ac zelotypia à Thessalis mulieribus occisa, vt in Anofia Venere 20 relatum est. Sed de Laide satis. Scribit idē Paus. in Bœoticis, Thespijs fuisse Melanidis Veneris templum.

Dexicreontis Venus in Samo colebatur, sic ab euentu nuncupata. nam Dexicreon quidam circulator, id est ἀγύρτης & mendicus, Samias mulieres luxu ac petulantia perditas, sacris quibusdam ac piāminibus expurgauit: vnde Dexicreontis Venus denominata. alij Dexicreontem Naucleum quempiam fuisse tradunt, qui cum negotiandi gratia in Cyprum peruenisset, & onus in nauim esset impositurus, Venus iussit vt aquam rātummodo in nauim ipse inferret, statimque oram solueret. ille verò deæ paruit, aquam intulit. cumq; summa tranquillitate nauigaret, reliquis mercatorib. sitientibus propter æstū, vnus ipse aqua ab- 30 undabat, qua cæteris æstuantibus siti diuendita, magnam argenti copiam coegit: qua & statuam deæ erexit, quam de suo nomine Dexicreontis Venerem appellauit. Plut. auctor. in Quæstionibus.

Zerynthia Venus appellata est, vt Suidas ait, & Zerynthion & Zerynthon antrum, in quo canes sacrificabantur, vbi & Corybantum & Hecates mysteria agebantur, vt in Hecate copiosius retulimus, ex Lycophrone, & eius interprete Isaacio, itēq; ex Stephano. Theophilus tamē & Phauorinus, Zerynthianam Venerem & Ἰνγίνου antrū vocant. Puto autem mēdum subesse. Sunt & Zerynthia littora apud Ouid. de Tristibus primo:

Inde leui vento Zerynthia littora nacta

Threyciam tetigit fessa carina Samon.

Alij licet aliter legant. Ouidio consentit Phauorinus. nam Zerynthium Thraciæ ascribit. Sanē & apud Hesychium lego Zerenem hoc est, Ζερύνω Venerem in Macedonia vocari.

λαδωνος ἀφοδίτη, Hesychius & Phauorinus tradunt Venerem nuncupatā Ladogenem, quod propē Ladonem fluuium in Arcadia nata est.

Nephthe ab Aegyptijs Venus vocatur, quam & finem, seu mortē, alij victoriam nuncupant, de qua Plutarch. in eo qui inscribitur de Iside & Osiride: quam & quinto loco natam ait, & cum Typhone colit. Hesychius tamen Venerem ait ἀἰγύπτου ab Aegyptijs vocari: vnde Athyr mensis, qui in nostrum nouembrē fermē 50 cadit. Est apud Epiphaniū lib. 3. aduersus Hæreses, Senephthe: putarim ego legendum esse Nephthe: Alij, inquit, Tithrambo, Hecaten interpretantes: alij Senephty, alij Thormutidi sacra faciunt, alij Isidi.

Libitina

Libitina Venus à Latinis existimata fuit, ea quæ sepulchris præesset, vt copiose docuimus in nostris Sepulchralibus. Sed & hoc loco repetenda, & addenda quædam. Hæc quidem dea & ingredientibus in vitam, & egredientibus præesse iudicabatur. vnde etiam ἠδριτύμβια Delphis cognominata: cuius etiam fuit statua, vt ex Plut. docuimus. nescio verò an hæc eadem sit, quam M. Varro Libentinam Venerem vocasse videtur, à Libendo denominatam. Meminit & Cicero de Nat. deo. Veneri Libentinæ lucus Romæ fuit, vt Festus ait. Fuit & Lubentia, cuius Plautus bis, vt puto, meminit: item Gellius in Atticis noct. & Apuleius. Sed & Horatius Libitinam vitare dixit, pro mortem effugere: vt & eius interpretes testantur. Hinc libitinarij, de quibus in Sepulchralibus actum est. Seneca in sexto de beneficijs, ait vota Libitinariorum, pro eo quod illi multos desiderant mori. Ab hac dea Libitiniensis porta Romæ appellata fuit, cuius Lāpridius meminit in Commodo.

Basilis Venus à Tarentinis vocata fuit, vt ait Hesychius. vnde & Iulus quoddam genus, quo ij qui reges ac milites imitabant, utebant: id est, cum ducta forte aliquis rex creatur, & imperat ei qui deinde simili sorte & ipse rex imperat, quod Iulus genus inter Iustiniani leges quidam trahere nisi sunt, vt titulo de ludo & aleæ, &c. nam Regindalia esse existimatur, quæ βασιλίδια græcè à Polluce, Suida, alijs dicta est. Et si amicus meus Rhindalcha, à distortis narib. quasi Rhinochalca, libentius legere consueuerit: & nescio quo pacto ad cottabū transferre voluerit. Cum priore sentit Alciatus.

ἑφιππία ἀφοδίτη. i. Equestris Venus, ab antiquis effingebatur. nam Veneris filius Aeneas, cum occasum versus nauigasset, equum mox conscendit, & hac statua matrem deūm honorauit, vt Suidas scribit.

Elimæa Venus: Appianus in hist. Syriaca, vide in Diana Elimaitide, ex Hieronymo, & alijs. Fuit & Pyrenæa Venus, cuius templum in Gallia descriptione Strabo commemorat lib. 4. à Pyrenæis montibus, vt videtur, nuncupata. quoniam idem Strabo Aphrodisium memorat Veneris Pyrenææ promontorium. meminit & Ptolemæus.

30 πόρνη ἀφοδίτη, id est meretrix Venus cognominata fuit ab Abydenis, vt Pamphylus & Clearchus in mythicis tradunt. Nam cum Abydena ciuitas forte in seruitutem incidisset, meretricum arte liberata fuit. quare factum est, vt ciues in rei memoriam & monumentum, construxerint fanum πόρνης ἀφοδίτης. Pluribus ab Athenæo res exposita est, lib. 13. Cur non potius Meretrix Venus, quod hæc prima, vt in historia sacra continetur, artem meretriciam instituit, auctorq; mulieribus in Cypro fuit, vt vulgò corporum quæstum facerent, vt Lactantius & Seruius scribunt. D. verò Aurel. Tres (inquit) Veneres: vna virginū, quæ etiam velta est: alia coniugarum, alia meretricum, cui etiam Phœnices donum dabant de prostitutione filiarum, antequam iungerent eas viris. Iustinus & Lactantius Cyprias virgines hoc facere fermē scribunt. idem & Seruius. Strabo, Armenias & Assyrios. Herodotus, Lydos. Angilas & hoc in Africa factitasse, Solinus & Mela sunt auctores. qua enim nocte nubarent, fœminas prostituiebant: quod & legimus quosdam hoc tempore facere, in Hispanis, Lusitanisve nauigationibus. Scribit Iustinus, Locrenses bello pressos vouisse, festo Veneris filias prostituturos, si victores fierent: id quod & alios fecisse mihi videor legisse. A deo gentes ante lucem editam, in tenebris cæcutiebant, stultaque deis suis vota faciebant.

40 Sycensis Venus: Sycæ, quæ Punica ciuitas fuit, fanum Veneris fuisse proditū est, in quod se matronæ conferebant, atq; inde procedentes quæstum dotis corporis iniuria contrahebant, honesta nimirum tum inhonesto vinculo coniugiarum iuncturæ. hoc fermē ex verbis Val. Max. in secundo.

ἑταίρα ἀφοδίτη, id est Amica Venus ab Atheniensibus colebatur, vt Apollodorus scribit. meminit & Hesychius. Sic verò appellata, quod amicos & amicas

K

coniūgeret. Eualces verò in Ephesiācis prodidit, in Samò templa ædificata veneri Heræ, quod & Athenæus repetit in Cœnis. De Ioue Herario, suo loco scripsimus. Sanè *ἑταίρα* vocabulum est, quod tam in bonā quam malam partem accipimus, ita vt sodalem & meretricem significet. Sanè græci *πόλις* amicas nominant. nam meretrices, *πόλις* v eneris nuncupant, vt Hesychius notat. Nos pullos, pueros etiam vocamus. Festus: Pullus Iouis vocabatur Q. Fabius, cui Eburno cognomen erat, propter candorem, quod eius natis fulmine icta erat. Antiqui puerum, quem quis amabat, pullum eius dicebant.

Idalia, & Acidalia Ven^o vocata: Idalia, ab Idalio Cypri memore, de quo v erg. primo A en. & Seruius, & Plinius. Acidalia verò, vt Seruius in eo v ergilij, At me mor ille matris Acidalia: Acidalia, inquit, v enus dicitur, vel quia iniicit curas, quas Græci *ἀιδάω* dicunt: vel certe à fonte Acidalio, qui est in Orchomeno Bœotix ciuitate, in quo se Gratia lauant.

Golgia v enus, vocata fuit à ciuitate Cypri, sic à Golgo Adonidis & v eneris filio appellata, vbi colebatur v enus. Meminit in 15 Idyllio Theocritus:

*διπλὴν ἢ γολγόν τε καὶ ἰδάλιον ἐφίλασσε,
ἀπφάντ' ὄψεα. id est,
O dea quæ Golgon colis, Idalioq; recessus:
sublimemq; Erycem.*

Quo in loco hæc eadem fermè interpretes. Stephan^o verò: Golgi id est Golgoi, inquit, ciuitas Cypri, à Golgo duce Sicyoniorum colonia. Dicitur & Golgon neutro genere, vnde est Golgia v enus. gentile nomen Golgius, Golgia, & Golgeis Ionicè. Catullus Golgos numero plurium vsus est. tamen ex nostris quidam Colchos scribere maluerunt, quos tamen in Plinij castigationibus Hermolaus docere potuisset. Catullus:

Quæq; regis Golgos, quæque Idalium frondosam.

Meminit & Lycophron in Cassandra.

Pelagia v enus dicta, vt Artemidorus lib. 2. de Insomnijs ait, quam Marinam dicere possumus. vnde etiam *ἠδωνοπία*, teste Hesychio, & Phaurino, dicitur. quin etiam eadem ratione *ἀλιγενίς*, quasi dicas Saligena, vocatur. ad hæc & Her- mionij, vt Paus. scribit, Pontiam & Limeneiam coluere, cui ante nuptias virginis, & viduæ, si nubebant sacra facere consueuerant.

Cypri v enus frequenti cognomine dicta, vt ait Theophilus, quod parere faciat, *ἢ πὸ κνήρ ποιήσασα*: quod & Phurnutus innuit, idemq; ferè in Homerum grammatici dicunt. hoc est, veluti *κνήρ πορ' ἕσασα*. vel quod in Cypro colebatur, vnde & Cypria interdum dicta. Tibullus in secundo:

Et faueas concha Cypria veſtatiua.

Item quod in Cypro genita, *κνπεχλυνίς*. vide Hesiodum, & Festum. Laetantius verò v enerem ait in Cypro primum omnium artem meretriciam instituisse, mulieribusq; sualisse, vt corpore quæstum facerent, ne sola videretur impudica. Seruius item & Iustinus scribunt, virginis in Cypro statutis diebus ad maris luttus ire solitas, vt ex prostitutione dotalem pecuniam pararent.

Scotia Venus, cuius templum apud Aegyptios fuit, vt scribit Hesychius, à tenebris videlicet. v enus enim in tenebris & abito peragenda.

Calua v enus ab euentu, culta à Romanis. nam vrbe à Gallis occupata, obsessi in Capitolio Romani, cum ex mulierum capillis tormenta fecissent, ædem v eneri Caluæ cōsecrarunt. Laetantius auctor in primo Diuin. instit. Historiam copiose vegetius Renuus in 4. de re milit. recitat, & Caluam v enerem sub teſto nominare religio fuit.

Aurea v enus cognominata Latinis, & Græcis *χρυσή*, in primis v ergilio, Homeròq; vt notat apud Latinos Seruius, & Eusebius x. Prepar. euang. Homerus in hÿmno *πολύχρυς* vocat. Pindarus verò in Pyth. *ἀργυροπόδιαν*. i. argenteos pedes habentem, vel albos & pulchros.

Syria

Syria v enus vt Diodorus siculus scribit, cognominata, cuius verba vt sunt Poggio exposita, hæc sunt: v enus in Sicilia commorata est circa Erycem, in Cypro circa Cythera ac Paphum, in Asia autem circa Syriam: oh hæcq; peregrinationes v enerem tum Erycinam, tum Cytheream, tum Paphiam, tum Syriam in colæ appellarunt. hæc ille. Crediderim ego hanc deam Syriam esse. quare si videtur, cum ea, id est Aſtarte, coniunge.

Paphia v enus nuncupata, vt Diodorus ait, quod ipsa peregrinata sit circa Paphum. Est enim Paphus vrbs Cypri. Paphum & Palæpaphum Strabo celebrat: Paphum quidem ab Agapenore conditam: Palæpaphum verò vetustiore, v eneris templo illustrem. De Agapenore & Pausanias in Arcad. qui ipsum Ancæi filium scribit, Lycurgi nepotem, qui capto Iliò in Cyprum tēpeſtate delatus est, & Paphum urbem condidit, & fanum in vrbe opulentissimum. Plin. lib. 2. Celebre fanum habet Veneris Paphos, in cuius quandam aream non impluit. De vtroq; oppido & fano, poeta in .Aeneid.

*Ipsa Paphum sublimis abit, sedesq; reuifit
Leta suas, vbi templum illi, centumq; sabao
Thure calent aræ, fertusq; recentibus halant.*

Sunt qui tradant, quod Aerias vetustissimum Paphiæ templum posuerit, & post eum filius Amathus Amathusiam v enerem denominarit. Sed libet hoc loco ascribere quæ Cor. Tacit^o de Phaphia Venere prodidit, lib. 18. Haud fuerit, inquit longum initia religionis, templi situm, formam deæ (neq; enim alibi sic habetur) paucis differere. Conditorem templi regem v enerianum, vel v ranum) vt castigauit Alcuius) vetus memoria, quidam ipsius deæ nomen id perhibent. fama recentior tradit à Cinarā sacratum templum deamq; ipsam conceptam mari huc appulsam: sed scientia arteq; haruspicum accitum è Cilicia Myram intulisse, atq; ita pactum, vt familiæ vtriusq; posteri ceremonijs præſiderent. mox ne honore nullo regium genus peregrinam stirpem antecelleret, ipsa quæ intulerant, scientia hospites cessere. tandem Cinarades sacerdos consulitur: hostiæ, vt quisq; vouisset, mares deliguntur. certissima fides hædorum fibris: sanguinem aræ offundere vetitum, precibus & igne puro altaria adolent. nec vllis hymbribus, quam in aperto, madescunt. simulachrum deæ non effigie humana: continuus orbis, latiore initio, tenuem in ambitum metæ modo exurgens. Et ratio in obscuro. hæc tenus Tacitus. Paphus, inquit Phurnutus, peculiare v eneris domicilium, Paphiæ nuncupata: forte per figuram *ἡμεψας*, id est defectum, *ἀπ' ἡ ἀπαθλοῦδας*, quod decipere est. habet enim v enus iuxta Hesiodum, *μυθ' ἡματα τ' ἡπαθλοῦδας τε*, hoc est, risusq; deceptionesq;. Iuxta verò Homerum, subdola verba, animū quæ & fallunt sapientū hoc est, *παρφασιμ, ἢ τ' ἐκκλεψενόδας καὶ πρὸ φρονιότην*. Ne mirere, si in citando Phurnuto non edita exēplaria plerunq; sequor. nam apud me est manuscriptus codex, illis & castigatior, & locupletior. Illud hoc loco tantum dixerim. hanc orbicularem in metam crescere: aliam, quam in v enere v rania retulimus, quadrangularem Hermæ in morem fuisse.

Acræa v enus, cuius in Gnidia facta est mentio. Strabo de Cypro loquens, ait Carpathiam urbem stadijs xxx versus insulas Carpathias esse, vbi & mōs & promontorium. montis summitas Olympus dicitur, vbi v eneris Acrææ templum. Fuit & Ascræa v enus, cuius mentio est apud Paus. in Corinth. Sunt qui scribāt, Acrææ v eneris templum mulieres nec videre, nec adire, fas fuisse: sicuti Eunosti fanum in Tanagra adeò mulierib. interdictum fuit, vt si quo infortunio aut vastitate Tanagræi opprimerentur, diligenter inquirerent, ne qua mulier, consultò aut casu templo Eunosti appropinquasset.

Apaturias v enus: de hac ita in vndecimo scribit Strabo, vbi de Phanagoria agit, emporio apud Scythas Mæoticos: Phanagoria est, inquit, insigne Veneris Apaturias templum. id nomen interpretantur, fabulam quandam afferentes, quod cum gigantes v enerem adorti essent, illa Hercule inuocato, tandū in la-

tebris quibusdā latitauit, donec sigillatim Gigantes excipiens dolo Herculi occidendos exhibuit. ἀπατάω quippe est fallo, & decipio. hinc est ἀπατήριον templū ipsum veneris nuncupatum, vt prodit Stephanus. hinc & Apaturia celebritas, de qua sic Eusebius Pamphili in lib. de Temporib. Anno mūdi circiter MMMMLXXX. Erechtheidarum imperio destructo, Atticorum principium regni ad aliud genus translatum est, cum Timœten prouocasset ad pugnam Xanthus Bœotius: & Timœte recusante, Melanthus Pylensis Andropompī filius suscepisset singulare certamen, ac deinde regnasset. hinc & ἀπατήριον, i. fallaciarum solennitas celebrabatur, quia ad victoriam fraude processerat. Sed hanc historiam locupletius tibi ex Suida recitabimus. ἀπατήρια, inquit, celebritas Athenis celebrabatur, in qua Sitalci Thracum regis filius ciuitati ascriptus. quatuor autē dierum ea fuit. primam diem δορπία appellabant, quod sodales ad vesperā in vnum coacti epularentur. secundā ἀνάξθυσιν, à sacrificiō: nam Ioui Sodali et Palladi sacra faciebant. tertiā κερειδίας, i. puellarē vocabant, quod scilicet pueros & puellas, i. κέρως & κέρως sodalitati ascriberent. quartus dies ἐπιβδν dictus est. Horum autem dierū festorum talis causa fuisse dicitur. Bellum erat Atheniensib. aduersus Bœotios de Celænis vico, qui in cōfinijs erat. Xanthus autem Bœotius Thy mœten Atheniensium regem prouocauit: quo recusante, Melāthius Messenius à Periclymeno Nelei filio generis originem ducens, imperij causa pugnare sustinuit, quare cum singulari certamine pugnaret, quidam hircina nigra pelle indutus, post Xanthij terga Melantho apparuit: ipsum igitur iniquē facere dixit, quod cum comite veniret. quo dicto, respicientem Xanthium interfecit. vnde & festum ἀπατήρια, hoc est deceptorij cognominata fuit: & Dionysij Melanegidos templum struxerunt, vt in Dionysij cognominibus recitauimus. Sunt qui Apaturia pro homopaturia dicta esse velint, quod patres, vt liberos curiæ ascriberent, conuenirent: vt a, pro simul accipiatur. De Apaturijs Herodotus in primo. meminit & Xenophon in primo Hellenicon, & Tertullianus: sed plenius Simplicius in Physicis Aristotelicis, itēq; Hesychius, aliiq;. Cognominata est etiā Pallas hoc nomine, vt in ea dictum est.

Melinæa Venus, dicta est à Melina vrbe Argiua, vbi colebatur, vt scribit Stephanus. Lycophron, τῆς κασιανίας τε μελιναίας θιάς, id est, hanc Castaniāq; Melinæam deam.

Cluacina Venus à Romanis culta, dicta (vt Plin. scribit. lib. 15.) quod cluere antiqui pugnare dicebant. T. L. i. lib. 3. Ac nutricē prope Cluacina ad tabernas. licet in hoc loco sint qui non Cluacina, sed Cloacinam legere malint: de qua suo loco. Plin. Quippe ita traditur, myrtea verbera Romanos Sabinosque, cum propter raptas virgines dimicare voluissent. depositis armis pacificatos, in eo loco qui nūc signa Veneris Cluacinae habet. Cluacinam porro quidam Venerem armatam interpretantur, cuius templum non procul à foro fuit.

Anadyomene Venus cognominata, quæ ex mari exiret. Plin. lib. trigesimo-40 quinto: Venerem exeuntem è mari diuus Augustus dedicauit in delubro patris Cæsaris, quæ Anadyomene vocatur, verlibus græcis tali opere dum laudat victo, sed illustrato. huius enim inferiorem partem corruptam qui reficeret, non poterat inueniri. verum ipsa iniuria cessit in gloriā artificis. Consenuit hæc tabula carie, aliamq; pro ea Nero in principatu substituit suo, Dorothei manu. hæc Plin. Sed non modò poetæ Anadyomenes meminere, sed & philosophi. Plut. & Artemidorus lib. 2.

ἀμβολογήριος ἀφοδίτης, hoc est Veneris senectam differentis: huius Veneris simulachrum Paus. in Lacon. tradit à Spartanis ex oraculo erectum fuisse.

Mechanites etiā cognominata, eodē Paus. teste. id nomen ei deæ & operib. 50 eius conuenit: vnde & illa Polymechanos cognominata meretrix, à vario concubituum genere. Porro & Minerua, eodem Paus. auctore, in Arcadia culta eodem nomine fuit, quod artium & consiliorum inuentrix fuerit.

Phospho-

Phosphorus, Veneris stella matutina: ἠωφός, id est, Hesper, & Vesper, vesper tina eadem. Cic. secundo de Nat. deor. Apul. Martianus, cæteri. δελίατ verò à Chaldæis dicta.

ἄδικος Venus dicta in Libya, vt Hesychius notat. βουώτις autem à Syracusanis, ἐλέμωσι in Cypro & Chalcedonia. alicubi & βριέντης. Cyprij verò Venerem ἐγχεῖος vocabant, Gnosij ἀθθαί, Syracusani διδάω: Carchedonij, id est Carthaginenses ἐπὶ κρούσι. μιλιέτης etiam alicubi vocata Venus. atq; hæc quidem ferè ab Hesychio & Phaurino. Porro & ἠωφός, ἠφώδιτη etiam cognominata, hoc est, Cupidinis nutrix.

10 Hospita etiā Venus, hoc est græcè ἀφοδίτη ξένη, appellata ab Aegyptijs, vt Herodotus scribit lib. 2. Nam cum de fano Protei ageret, ita propemodum scribit: In Protei, inquit, Fano ædes est, quæ Veneris ξένης, i. hospitæ appellatur, quam Herodotus ipse coniectura ductus, existimauit Helenæ Tyndari filia, quæ apud Proteum ipsum diuersata fuerit, & eo nomine vocata. Historiam totam, si libet, lege apud historicum ipsum.

Momēphita Venus, & præfectura, i. nomos apud Aegyptios, de quib; Strabo lib. 17. Huic deæ sacram vaccā alebant, quemadmodum Memphitæ Apim, & Heliopolitani Mneuin boues, quos pro deis nutriebant.

Aeneis præterea Venus, etiam ab Aenea nuncupata, vt Alicarn. Dion. scribit in primo hist. Frugi demum Venerem dictam inuenimus, vt apud Festū: Frugal, inquit, templum veneris frugi, Frugital Iouis. alij licet Frutinal legant apud Festum, dictum esse Veneris templum Frutæ. Et hucusq; de venere dictū sit: cui iurè Vulcanum & Adonim subdidimus, tum Cupidines & Charites subiungemus, vt totam tibi Veneris cohortem muneri mittam. Tacitus libr. tertio, Smyrnæos ait Tiberio principi, Apollinis imperio, Stratonicidæ veneri templum dicasse.

CVPIDO.

30 Venerem, & eius cognomina plurima, quàm potuim; breuissimè descripsimus: nunc propositum sequentes ordinem, Cupidinem, hoc est Amorem subiungemus. Nam Latini, vt ait Seruius, Cupidinem vocant, eo quod faciat amorem. Sed vergilius græcos imitatus, vno nomine vtrunq; significat. Amore dixit deum in illo:

Ergo his aligerum dictis affatur Amorem.

Idq; discreuit epitheto. Sed cum hæc perpetua non sit Seruij obseruatio (nam & Propertius ita cecinit:

Quicumq; ille fuit, puerum qui pinxit Amorem.) ne in re minimè dubia plures afferā: idēq; nos indiscretè vtroq; nomine hac Syntagmatis parte vtemur.

40 M. Cicero primum in tertio de Nat. deor. tres nomine Cupidinis enumerat, quorum primus, inquit, Mercurio & Diana prima natus dicitur, secundus Mercurio & Venere secunda: tertius quidem (inquit) est Anteros, Marte & venere tertia genitus. hæc Cicero. Plato in Symposio scribit, Cupidinē natum ex Poro metidis, id est Consilij filio, & Penia, id est inopia: quod pleriq; omnes magno mysterio à Platone confictum prodidere. quæ si minus placeant, quæ à philosophis Platonicis traduntur, vel prolixiora sunt, accipe quæ paucis Eusebius pie & religiose scribit. Plato, inquit, in Symposio allegoricè p paradiso Iouis hortos appellat, pro serpente deceptionem Peniæ, quæ Poro insidiata est: pro viro autem

50 primo, quem Dei consilium atq; prouidentia quasi nuperrimè natum filiū produxit, Cōsilij filium Porum nomine posuit: & inde natus Cupido, veneris obsequentior seruus, quia in Veneris natalitio festo die ortus erat. præter Eusebiū lege & in quarto aduersus Epicureum Celsum, Origenem. Sed iam quæ cæteri

Græci scriptores tradunt, afferamus: qui Cupidinē cuius filius fuerit, variē enunciant. quidam enim (vt Græci tradunt Theocriti expositores, alijq; præterea) ex Chao & Terra natum fabulantur, vt Hesiodus. Orpheus item ex Chao primum apparuisse, & Phæta illum appellare videtur: Simonides ex Venere & Marte: Acusilaus, ex nocte & Aethere: Alcæus, ex Lite & Zephyro: Sappho, ex Venere & Cœlo: Olen Lycius in hymnis, ex Ilithya. i. Lucina natum cecinit. Sedenim quod Mercurij filius crederetur, Eusebius & alij ideo traditum aiunt, quod amandi vis & virtus orationi attribuitur. v. erg. in primo Aeneid. v. venerem facit ita Cupidinem alloqui:

Nate meæ, vires, meâ magna potentia solus,

Nate patris summi. Vbi Seruius: Nate meæ vires, quia Venerea voluptas exerceri sine amore non potest. aut secundum Simonidem, qui dicit Cupidinem ex Venere tantum esse progenitum: quanquam alij dicant, ex ipsa & Marte: alij, ex ipsa & Vulcano: alij verò Chaus & primæ rerum naturæ eum esse filium velint. Hesiodus Eros & Himerum, quo vtroque nomine Amor significatur, Veneris sectatores facit. quo loco Scholiastes philosophatur, differentiâque inter eos ponit. Eros enim, id est Cupidinem, ex aspectu amare: ἔρως verò, id est desiderium post aspectum desiderare facere ait. vt si pulchrum, inquit, librum aspicias, propter cultum & literas ames, & possidere cupias: ecce hic ἔρως est. Sed ἡμῶς, post possessionem adeptam, illius discendi nascitur desiderium, & quæ in eo scripta sunt assequendi: & cætera, quæ ille scribit, transfert enim Amorem hunc, & Cupidinem, ad cætera quæque negotia. Cupidinem Psychen amasse, eamq; sibi copulasse, fabula narrat, quam lepidissimè Apuleius executus est in Metam. & Fulgentius in Mythol. ex græcis auctorib. est interpretatus. Meminit & Martianus, qui Psychen ait Apollinis & Endelechiae filiam. Plures autem Cupidines antiqui scriptores, & poetæ in primis finxere, vt est apud Claudianum in Honorij & Martiae epithalamio: item apud Papinium, à quo fortè Claudianus desumpsit, & ante hos Propertius lib. 2. Eleg. cecinit:

Obuia, nescio quot, pueri mihi turba minuta

Venerat, hos vetuit me numerare timor.

Quorum alij faculas, alij retinere sagittas,

Pars etiam visa est vincla parare mihi.

Sed nudi fuerant: quorum lascivior vnus,

et reliqua. Certè & illo suo dicendi filo Apuleius in decimo Cupidines cum matre Venere diuersos & lasciuientes describit. Phurnutus etiam plures ait Cupidines, propter scilicet πολυτροπία. i. morum varietatem. Sed in imaginibus pulcherrimè à Philostrato describuntur: Ecce, inquit, ἔρωτες. i. Cupidines mala colligunt, quod verò multi sint, ac innumerabiles, ne admireris. Nympharum enim filij sunt, mortalium genus moderantes: multiq; ideo, quod multa sint ea quorū mortales amore ducantur. Cœlestem autem Cupidinem diuina in cœlo facere tradunt: mox Cupidines ipsos pharetras ac sagittas aureas habere describit, omnesq; nudos esse, nec quidem coronas in capite habere, satis quippe illis coma. Pennas cœruleas ac puniceas habent, nonnulli etiam aureas. Calathos porrò habent, in quibus poma deponunt. gemmis ornati sunt, smaragdīs, sardonyche, & margaritis à Vulcano compositis. In arbores deuolant, sine scalis, ad poma legenda. Inter hos verò quatuor formosissimos esse scribit: duo inuicem malis sepetunt, duo reliqui sagittis: non iratis quidem vultibus. quod ita interpretatur. Principium amoris mittere poma, sagittas verò amorem perficere. Addit & idē Philostratus luctā ipsorum Cupidinū, rem vtiq; iocofam: tum etiam de lepore quædam subdit, vt videlicet cadentia poma ambedunt, & vt insequantur Cupidines. Addit præterea de leporis natura multa, & de Venere, quorum pleraq; in Venere retulimus. Sanè idem scriptor alio loco, Cupidines scribit frenis cygnos

gnos compescere, & eos regere: quodq; dei pueri sint, qui libenter cum auibus ludant, & per stagnantes aquas eos agant, ac si essent in hippodromi stadio. Sed quo modo Cupido deus pingatur, pulchrè in Elegia à Propertio lib. 2. describitur, ex qua hi versus:

Quicumq; ille fuit, puerum qui pinxit Amorem,

Nonne putas miras hunc habuisse manus?

Hic primum vidit sine sensu viuere amantes,

Et leuibus curis magna perire bona.

Idem non frustra ventosas addidit alas,

Fecit & humano corde volare deum.

Scilicet alterna quoniam iactamur in vnda,

Nostrâq; non vllis permanet aura locis.

Et merito hamatis manus est armata sagittis,

Et pharetra ex humero Gnostia vtroq; iacet.

Antè ferit quoniam, tuti quàm ceruimus hostem,

Nec quisquam ex illo vulnere sanus abit.

Sic Propertius. Apuleius quodq; Cupidinem suo illo Milesio dicendi genere elegantissimè in Asino describit. Seruius etiâ Honoratus in 1 Aeneid. Sanè, inquit, Cupidinis nomen ratione non caret. nam quia turpitudinis est stulta cupiditas, puer pingitur: item quia imperfectus est in amantibus sermo, sicut in puero: alatus autem ideo, quia nihil amantibus leuius, nihil mutabilius inuenitur, vt apud Vergilium ipsa Didone probatur. Sagittas verò iccirco gestare dicitur, quia & ipse, vt illæ incertæ velocesq; sunt. In templo Aesculapij fuisse Cupidinis simum lachrum, his verbis scribit in Corinth. In eo, inquit, fuit Pausiae pictoris opus, Cupido abiecto arcu & sagittis, lyram tenens. Plutarchus apud Stobæum, Quod amor non sit iudicium: Quamobrem, inquit, Cupidinem facem gestare, hoc est, *πυροφόρος*, poetæ tradunt, & plastæ ac pictores effingunt: quoniam quod ignis splendidum est, suauissimum: quod verò *καυσικὸς*. i. adustiuum, molestissimum. Sed postquam hæc attigimus, audiamus & Alexandrum Aphrodisium in lib. Problematum (sint, non sint eius, quid ad nos?) qui hanc pulcherrimè est executus, cuius verba, ne hic proluxior sim, meo arbitratu interpolata recitabo. Problematis hoc est initiū: Cur amatiū extremæ partes modò frigidae sunt, modò calidæ: cūq; in spem & desperationē causam retulisset, subdit: obq; hanc ipsam causam pictores Amorem nunc tristē pingunt & quiescentem, nunc volantē & ridentē. puerū verò mutabilē, quia Cupido vehemens quidē est, non tamen diuturna & perpetua. Itē paulò post: Facem verò habere fingunt, atq; esse pennatū, quia amatiū animi suspensū tolluntur, suntque mutabiles ceu volucres. & mox: Tene autem dextra gladium, vel vt alij habent codices, sagittam: sinistra verò pharetram, & quamplurimas sagittas: quoniam à principio quidem ex vno oculorum radiū amor oritur, qui radius sagittæ similitudinem habet. Quod autem multas in pharetra sagittas habere videatur, quoniam amantes occultos emittunt radios. tum & illud sequitur: Nudum autem fingunt, quia absque medio desiderium est, manifestòque euenit. neque enim ob aliud quispiam amat quicquam, neque clam, neque quod ignoret. quocirca & statuarij & artifices nonnunquam nudos deos & reges effingunt, vt eorū ad apertas virtutes, & manifestas, nec occultas ostendāt. Porrò non vnū Cupidinē, sed plures esse ferunt, quia diuersi rerum sunt amores. aliter enim atque aliter amamus: vnde & Plato, multorum capitum esse belluam Amorem dixit. hæc quidem ex Aphrodisio, meo (vt dixi) arbitratu excerpta. Sed & Phurnutus penè consimilia de Cupidine scribit. Idem scribit & Proclus in Sophista Platonis, vbi & illud ait, Cupidinem Sophistam etiam appellatum, & magum, dum generatione animas naturalibus rationibus miscet, & allicit, adeò vt egrè à generatione amoueantur. Multiceps verò, quoniam sibi essentias vitasq; multas vendicauit, per quas varietatē genera-

tionis disponit. Si minus hæc quæ adhuc scripsi, de Cupidinis imagine fecerint tibi, quæso & legas Moschi pulcherrimum poema quod ὄψως ἑραπίτης, id est Cupido fugitiuus inscribitur, in quo Venus ipsum, eiusque naturam ostendit. Legitur & Aeneæ Syluij, qui Pius secundus Roman. Pontif. postea fuit, elegia, eodem picturæ argumento: itémque Marulli epigramma. quæ apud ipsos legas, ne nimis sim. Fuit & in curia Octauia, vt scribit Plinius, Cupido fulmen tenens, cuius auctor nesciebatur. id affirmabatur, Alcibiadem fuisse principem forma in ea ætate: in cuius clypeo ita erat pictus. & memini hoc argumento ad Cœlium nostrum lulisse Cynthium. quin & fractum fulmen ipsum tenuisse Cupidinem, sic canente viro docto:

*Aligerum fulmen fregit Deus aliger igne,
Dum demonstrat vti est fortior ignis Amor.*

Fuerunt & antiquis celebratæ statuæ Hermerotes, ex Mercurio & Cupidine confectæ: de quibus alibi meminimus. Sed iam de pictura fati. Sed enim antiqui in gymnasijs Cupidinem inter Mercurium & Herculem posuere, eum amorem significantes, qui ex ratione & virtute nasceretur. Quinimo & Samij gymnasium illi constituerunt, teste Athenæo. Eclogæ legitur Aufonij poetæ de Cupidine, ab heroinis patibulo crucis affixo: vt & meminit Lactantius, si rectè remeior. Verùm iam Amoris nomina interpretemur. Ammonius sanè & Phurnut^o, alijsque Cupidinem his tribus nominibus vocatum tradunt, ὄψωτα, πόθοι, & ἡμῶσι. Quos ait Pausanias in Attica, à Scopa effictos, tam specie inter se differentes, quàm operis artificio. ὄψως igitur per omega, ipsum Cupidinem & flagitiosum amorem significat, hoc est Amores, vt dicimus, & notant grammatici. ὄψω verò per o micron, pudicum & bonum amorem significat. quod discrimen an rectè statuatur, non disquirò, cum inter legendum apud idoneos auctores non ita ratum offenderim, vt illi præcipiunt. ἡμῶσι autem dictum ait Plato, & Phurnutus, ab inquisitione amati. ἡμῶσι enim pro ἡμῶσι, id est inquirere, capitur. Plotinus tamè ab aspectu & visione deduxit. ἡμῶσι, ait, quasi ὄψωσι. ad quam rem illud perbelè Propertij deducimus:

Si nescis, oculi sunt in amore duces.

Scribit etiã Hesy chius, quod ideo cupido ὀμῶσι. i. oculus vocatus sit, quod ex aspectu amor concipitur. & in Achillis amoribus ὀμῶσι. i. oculus dicta sunt. πόθος verò desiderium dictus, quod amantes ijs frui desiderant quæ pulchra venustaque visa sunt. Nam (vt noiti) πόθος est desidero, & cupio rem propriè quæ absit, nec præsens sit. Vnde & quidam inde deductum volunt πόθοι, quia amantes dilectos sæpe percontentur ac interrogent, πόθεν ἔρχου, καὶ ποῦ ἵσταί: hoc est, vnde vel venerint, vel vbi fuerint. Scribit & Plin. Scopa fecit Venerem, & Pothon, Phaethontem, qui Samothraciæ sanctiss. caremonijs colebantur. Phurnutus & hoc ait, quod dictus sit πόθος ab osculorum imitatione: vnde & ποπῶσι denominationem habuisse scribit.

ἡμῶσι autem dictus, vel quasi ἡμῶσι. i. cicur & mansuetus, nec syluestris. tales enim Amor, dum sui compos est, homines efficit. quin & gentium quidam scriptores ἡμῶσι ipsum Cupidinis fratrem ideo scripsere. vnde mirum etiam, quosdã sine afflatu in primo hoc nomen notare. Vel dictus, vt Phurnutus ait, ἡμῶσι, hoc est, ab incitando, quod feratur ad ea quæ formosa sint.

Sed & ἡμῶσι, id est, alatus, vel pennatus à Platone in Phædro vocatur. hinc & Cicero de Natura deorum, eundem latinè pennatum Cupidinem vocat. à Phurnuto verò ἡμῶσι dictus, quasi dicas volans & pennatus, quod scilicet leues faciat, & amantium cogitationes vagas, & in auis modum ipse ideo volare videatur. Iuxta quam sententiam à nostris Aligerum cognominatum videmus, vt ante scripsimus.

*Ergo his aligerum dictis affatur Amorem.
& ab Orpheo ἡμῶσι.*

Sagitta-

Sagittarius etiam. i. ὄψωσι. Amor nūcupatus est, quod amore capti ab aspectu quasi vulnere à longè feriant, neque audeant formosos attingere: vel contra, quod ab aspectu formæ capite vulnerentur. ὄψωσι ab Orpheo ideo vocatus. Certè illud admirandum de Cupidinis telo legimus, quod in templo Dianæ apud Ephesum pependisse ferunt, nullis penitus laqueis mandatū: quod in septimo de Architectura Bap. Leo recitat.

Geminus Cupido cognominatus, non modò vt mater Venus Gemina, quædere Plato in Symposio multa, quod scilicet cœlestis sit & terrenus: sed etiam propter geminum sexum. hinc Seneca in tragœdia:

Quam vocat matrem Geminus Cupido.

Quin & alij non Geminos, sed (vt diximus antè) tres & quinq; & plures.

Tyrannus Cupido à Platone dictus est, quod in generosos & nobiles animos bacchari & sauire, tyrannidemque exercere videat, id quod & Euripides illo versiculo, quem & Abderitæ deleri canebant, ostendit, σὺ δ' ὀψωσι τύραννε κ' ἀνθρώπων ὄψωσι. Id est, Túque ò deum tyranne & hominum Cupido. quin etiam Proclus in Platonis sophista, Amorem magum appellauit, vt supra dictum est.

Harpys deus à rapacitate Amor vocatus est. hac voce vsus est Parthenius in Crinagora, ἀμφοτόρος ἰδιβάς ἄρπυς ἐλκίσας. Quin etiam fabulæ tradunt, Erinnyn furiam ab Amore amatam fuisse, vt impotentiam ac impetum significarent insanae ac deperditæ amantiū.

Phanes etiã dictus est Amor, quod ex Chao primus apparuerit, quod Orph. & Lactantius aiunt. Macrob. tamen solem Phaneta interpretatur, quoniam quotidie φαίνετο. i. nou^o appareat. meminit & Hermias in Phædro Plat. nec semel, vt illud, τὸν φαίνετα, ὅπερ ἐστὶ τὸ ὄψωσι τὸ νοῦσι. i. Phaneta que est finis intelligibiliū deorū. ἡμῶσι ὄψωσι, hoc est, nugax & loquax Cupido, Athenis cognominatus cultus que fuit: & eodem cognomine Venus, vt est apud Arpocratonem.

Pharetratus à nostris Cupido cognominatus est. Ouid. in Eleg.

Nullus amor tanti est, ab eis pharetrate Cupido. Item vulgare illud:

Cæcus & alatus, nudus puer, & pharetratus.

Socrates in Symposio Xenophontis, inter alia multa quæ de Amore disputat, ideo Pharetratū dici ait, quod forma procul inspecta, amantem quasi sagittis quibusdam feriat.

πανδαμάτωρ ὄψωσι cognominatus. i. omnium domitor, frequens est apud Græcos. Hinc norissimum est distichon:

*Perfringunt, penetrant, vrunt mea spicula fulmen,
Scilicet hinc nomen est mihi πανδαμάτωρ.*

Caunius Cupido vocatus, quod in Cauno vrbe coleret, vt ait Hesy chius. Possumus & ab æstu deriuare, qui sit ex amore. vnde & illi ardentes faces attribuebant antiqui: vel quod Amor καυνός homines reddat. i. difficiles & malos.

ἀμφιβαλῆς ὄψωσι. i. vndique germinans Cupido dictus, quod mutuus sit & reciprocus amor. Aristophanes in Auibus & grammatici. temetsi ἀμφιβαλῆς etiam dicuntur, quibus vterque parens adhuc generat.

Sanctus Amor & Cupido à nostris sæpe dictus. Tibullus in 11.

Sancte veni dapibus festis, sed pone sagittas,

Et procul ardentes hinc precor abde faces.

Catullus:

Sancte puer, curis hominum qui gaudia misces.

Idem & venerem sanctam ad Mallium vocat,

Quenq; neq; sancta Venus molli requiescere somno,

Desertum in lecto cœlibe perpetitur.

Sed de Sancto aliàs plura.

Thespius præterea Cupido nūcupatus, à Thespijs, vbi colebatur, vt Strabo in nono, & Ouidius. M. Cic. in Verrem. quinetiam vt est apud Athenæum, ex Erexia, Cupidinea, quæ & Thespia vocata fuere, festa celebrabantur à Thespijs, de quib. & Plut. in Erotico: ex his enim sermonis originem sumit. In Helicône, inquit,

inquit, apud Musas, ô Flauiane, Thespijs Erotica agentibus: certamē enim agūt quinquennale, vt quidē Musis & Cupidini illustre & honoratum. Plinius lib. 36. Eiusdem, inquit, Praxitelis est Cupido, obiectus à Cicerone venni, ille per quem Thespiæ visabantur, nunc in Octauia scolis positus. eiusdē & alter nudus in Pario colonia Propōtidis, par veneri Gnidie nobilitate, & iniuria. Adamauit enim eum Alchidas Rhodius, atq; in eo quoq; simile amoris vestigiū reliquit: vt in Venere retuli. Paus. verò in Bœoticis, de Thespio Cupidine multa refert. ait enim: venerantur Thespienses maximē deorum omnium Cupidinem, cuius est signum vetustissimum rude quoddam saxum. Qui primus tantos apud Thespienses præ ceteris Deis honores Cupidini habendos censuerit, compertum certē non habeo. Non minore verò cultu Pariani, qui circa Hellepontum sunt, ex Ionia oriundi (Erythris nempe huc colonia deducta) at nostra ætate Romanis parent, eundem prosequuntur deum. Cupidinem certē vulgus hominum natu Deorum minimum & vneris filium putant. Lycius verò Olen, qui antiquissimos Græcis fecit hymnos, in Ilythiæ hymno matrem esse Cupidinis Ilythiam ipsam dicit. & qui post Olenem carmina fecerunt Pamphus & Orpheus, de Cupidine nonnulla versibus mandarunt suis, quæ Lycomedis inijs celebrandis cantarentur. Ego sanē quædam cognoui de homine qui sacras lampadas præferbat, quæ cōsultō reticeo. Hesiodum quidem, vel quicumq; is fuerit, qui à se scriptum de origine Deorum carmen Hesiodi nomine ediderit. satis scio prodidisse 20 Chaos primum, Terram deinde, Tartarum & Cupidinē genitos. At Lesbia Sappho multa de Amore, & ea non satis inter se consentanea, cecinit. Thespiensib. ex ære Cupidinem elaborauit Lysippus, & ante eum è marmore Pentelico Praxiteles. Tum subiungit Paus. à quibus fuerit Cupidinis signum ablatum, & restitutum. Dein & eos qui violarunt, malè eis euenisse, & cetera quæ scribit Paus.

Cæcus Cupido fingitur, hoc est τυφλός. Scribit in decimo Idyllio Theocriti interpres, super ea poete verba, τυφλός δ' ἐν αὐτῷ ὁ πλάστῃ, ἀλλὰ καὶ ὁ φόνος δ' ἔσται hoc est, Cæcus nō modō Plutus, verūm etiam delirus Amor: Nota, inquit, quod antiqui duos cæcos dicebant, Cupidinem & Plutum. nam qui amat, cæcus est: Quid faciat, non videt vllus amans. nam deformē amat mulierem, quæ illi videt 30 pulcherrima esse. hæc enim est cæcitas, sicut & Amor Cæcus. Cæcus ergo amor, cæcos efficiens. i. τυφλοποιός. facit namque amantibus, quæ non sunt, pulchra videri. De Pluto alibi agemus. Plutarch. in libello de Captanda vtilitate ab inimico, ait à Platone Amorem cæcum dictum, quod amantes in re amata cæcutiant. Sed quod etiam oculatus dicatur, iam est ostensum.

Anteros nomen Cupidinis, amorem recipiētis. Et licet aliàs de Anterote scripserim, & de hoc Cœlij nostri libellus extet, nolui tamen non hic meminisse. Historia apud Paus. in Attica legitur de Timagora & Melete, à quorum miserando interitu statua & ara ab Atheniensib. Anteroti posita: quæ tamen historia diuersa videtur ab ea quam pluribus est Suidas executus. nam Meletus, non Meles, apud eum legitur: & amator, non amatus. Sed hoc tum in Symbolis Pythagoræ, tum in Poetarum dialogis planius ostendimus. Est & Melanippi & Charitonis alia de Anterote historia apud eundem Suidam, qui ambo mutuo se sunt amore prosequuti, vnde sit αὐτῶν nomen. Sed hanc ipsam historiam, si placet, longè copiosius descriptam, lege apud Aelianum libro vndecimo de Varia historia. Eiusdē historię Charitonis & Menalippi meminit Athenæus lib. XIII. Dipnosoph. vbi de versu elego agit, in quo pentameter aliquando hexametro præponitur. vt in illo oraculo, quod Dionysius Atheniensis cognomento Chalcus fecit, quod tale est:

Ἐὐδαιμονοῦ χαρίτην, καὶ μελαίππῃ ἔφν,

Θείω ἀγνήθῃ ἐφηνόριος φίλῳ τὰ τῷ. Fuerunt ad hæc in Eleorum gymnasio parte quapiã, Amoris & Anterotis imagines: Cupido quidē palmæ ramū manu tenebat, quæ ab eo auferre Anteros nitebatur. quæ res ansam præstitit aliquibus vt non

vt non recipiantis dei, sed auertentis magis crediderint. quos Seruius in quarto cōment. Aeneid. Vergilianæ sequi visus, super ea poetæ verba:

Tum si quid non æquo sedere amantes

Cura numen habet: iustumq; memoraq; precatur.

Inquit enim: αὐτῶν inuocat contrarium Cupidini, qui amores resoluit, aut certē cui curæ est iniquus amor. Apud Platonē Socrates probrosum Amorem criminatur, quem dei, inquit, πνιγμός, hoc est suffocationē veri amoris nuncupant: quem Proclus est interpretatus aliter, quàm à me exponitur, diuinum scilicet amorem, animas à corporibus abstrahentem. Anterotis porrò meminit & Cicero de Nat. deo. vt supra dictum est. Porphyrius quoq; philosophus de Anterote apologum sic propemodum recitat: Cum, inquit, Cupido infans parum coalesceret, Venus Themineam consuluit. quæ Veneri responsum dedit, Cupidini Anterota necessarium esse, qui rependat vices, vt mutuam vicissim dent operam. Cui Venus acquiescens, Anterota, quasi Anticupidinem dicas, genuit: quo vix dum nato, Cupido adolescere cœpit, & alas pēnāsque explicare. quin quoties præsens Anteros adesset, Cupido formosior & procerior: absente illo, contra accidere videbat. Aliqui, inter quos Alcuius, Anterota amorē virtutis esse existimarunt, ipsumq; superare Cupidinem. vnde est carmen illud:

Aligerum, aligerōq; inimicum pinxit amori,

Arcu arcum, atq; ignes igne domans Nemesis.

Vtq; alijs fecit, patiatur. at hic puer olim,

Intrepidus gestans tela miser lacrimat.

Ter spuit inq; sinus imos (res mira) crematur

Ignis ignis, furias odit Amoris Amor.

Atq; hæcenus de Cupidine. nunc subscribemus Adonin, & Gratias, quas Veneris & Amoris comites putauere gentes.

ADONIS.

30 **A**donis, qui & Adon, deus à diuersis nationibus cultus, ea ratione Veneri est à nobis coniunctus, quoniam (vt scribit Seruius) eum Veneri ita veteres iungebant, vt Diane Virbium, Atyn Cybeli. Adoneus verò etiam à Pluto in Menech. dictus: sed ab Ausonio duobus in locis Bacchus dictus, de quo plura in eius dei Syntagmate diximus. Fuit verò Adonis Cynaræ Cypriorum regis filius, & eius filia Myrrha, cuius fabulam lepidissime descriptam apud Ouid. videto in Metamorph. & apud Hyginum in lib. Fabul. qui eam Græca voce vocat Smyrnam, cuius allegoriam in tertio Mythologicon Placiades Fulgentius exponit. Fabulantur præterea, vt Phurnutus scribit & interpretatur, Adonim sex menses apud Proserpinam, & sex alios apud Venerem fuisse: idq; interpretatur 40 quidam de frumentis & frugibus in terra satis, quarum rerum Adonis symbolum esse existimabatur, vt etiam in commentarijs in Theocritum legitur. Dictū Adonim Phurnutus ait, ἀπὸ τῆς ἀδύτης τῆς ἀνθρώπων, id est, ab eo quod hominibus canat. Adonis apud Phœnices Gingres dictus, vt Democlidēs apud Athenarū scribit in quarto. vnde sunt Gingræ, & Gingrinæ tibiæ, quarū etiam Festus meminit. vnde etiam Pollucem lib. IIII. Idem Adonis Thamuz, vel vt D. Hieronymus, Thamus ab Hebræis vocatus est. In comment. in Iezechielem: Quin Thamus, inquit, mense Iunio amasius Veneris pulcherrimus iuuenis occisus, & deinceps reuixisse narratur. eundem Iunium mensem eodem appellant nomine, et anniuersariam ei celebrant solennitatem, in qua plangitur quasi mortuus, & po 50 stea reuiuiscens canit. hæc Hieronymus. à Persis ἀλωβας, à Cyprijs verò, γολκαρία, vel (vt scribit Hesychius) πνιγμωας, immo etiam φρικκία vocatum legimus. Sūt qui duos Adonidis nomine fuisse putent, Cyprium alterum, alterum Byblium: qui, vt in plerisq; deis gentilium fit, confunduntur. Stephanus in libro de Urbib. Amathus

Amathus, inquit, Cypri ciuitas vetustissima, in qua Adonis Osiris colebatur, qui cum Aegyptius esset, Cyprii & Phœnices proprium fecerunt. De sacris Adonidis, & fletu, etiam mentio est in sacris Hebræorum literis, quo in loco plura D. Hieronymus, nec minus Macrobius in primo Satur. sed longè plura Lucianus in libro de dea Syria: qui copiosè eos sacrorum ritus vel describit, vel potius ridet. Gratius poeta in lib. de Venatione,

Flet adhuc, & porro flebit Adonim, Victa Venus.

Hinc & Orpheus in hymno ab honore lachrymarum, qui illi impendebatur, δακρυόμοσ nūcupat. Meminit & fletus huiusmodi cum alibi Theocritus, tum in Idyll. XXIII. quod Adonidis epitaphium inscribitur. Adonia autem ea celebri-
10 tas à Græcis vocabatur, de qua in historijs proditum, quod cum Athenis mulieres ea agerent, vrbe tota simulachra erigebantur, circumq; sepulchra & passim exaudiebantur fœminei plactus, quæ res sinistrum augurium Atheniensium clausi in Siciliam proficiscenti fecisse exitus ostendit, vt pluribus Plutarchus in Alcibiade & Nicia docuit. de Adonijs & Ammianus Marcellinus lib. XXI. histo. Eueniat, inquit, hsc diebus annuo cursu cōpleto, Adonia ritu veteri celebrari. Quibus omnib. melius exponuntur versus illi ex X. Metamorph. Ouidij:

*Questaq; cum satis, & non tamen omnia vestri
Iuris erunt, dixit, luctus monumenta manebunt.*

Adonidis etiam templum in sine Strabo lib. 10. describit. Adonidis verò horti
20 frequenti prouerbio celebrantur, de florentibus & infructuosis, cuius prouerbij etiã philosophi, Plato in Phædro, & Aristoteles meminerunt. Praxilla poetria græca Adonidis leuitatem notauit in illo, cum ait, ipsum apud inferos interrogatum, Quæ pulcherrima apud superos vidisset: repondisse ait, solem, cucumeres, poma. De Adonide, & eius hortis, Pausanias meminit. Hefychius item alterum prouerbium commemorat, quod est, ἄδων ἱερὸς, hoc est nihil sacrum: quod ab Hercule tractum est, qui cum primū vidisset Adonim, dixerit, Nihil sacrum. vide præter Hefychium & Erasmus. Eusebius in Præparat. euang. & D. Augustinus in Ciuit. Dei, scribunt, antiquos allegoricè per Adonim significasse tum perfectos fructus, tum deciduos flores. Adonim interceptum fabulæ ferunt, a-
30 pri dēte inuidia Martis immisso. vnde & Venus suem semper est abominata, vt in Venere attigimus. Est in fabulis proditum, Adonim à Venere inter lactuca folia occultatum fuisse. Vnde est illud docti viri carmen:

*Inguina dente fero suffussum Cyprius Adonim
Lactucæ folijs condidit exanimem.*

*Hinc genitali aruo tantum lactuca resistit,
Quantum eruca salax vix stimulare potest.*

Sed quod Adonis à Venere in lactucis sit occultatus, alij de Phaone Lesbio tradidere, vt planius in historia poetarū, in Sappho prodidi. Scribit Phurnutus in Cerere, Adonim ideo à sue sublatum fuisse, quod segetibus semper sus noceat,
40 & eas vastare soleat. Seu huius animalis dens vomeris dentē significat, quo sub terra conduntur semina. Sanè legimus in XV Idyllio Theocriti, quod sit τειχίλητ Adonis cognominatus: quæ verba ab interprete ita exponuntur, quod à tribus deis Adonis amatus fuerit, Ioue, Venere, Proserpina. alij tamen τειχίλητ interpretantur pro πολυφίλητ. hæc enim particula τεις tam græcis quam latinis in compositione sæpe auget. sic etiam apud Homerum ἀσπασίη τειχίλητ dictum est.

Risi apud virum doctum, Adonim positum pro Veneris cognomine. quis vnquam legit Venerem hoc nomine cognominatam? Nunquid legimus Adonim Veneri iunctū, vt Danaë Virbium, vt Matrī deūm Atyn, Mineruæ Erich-
50 thonium. Hyginus quoq; scribit in Astron. poetico, Venerem cum Proserpina ad iudicium Iouis venisse, cui earum Adonim concederet: quibus Calliopen à Ioue datam iudicem, quæ Musa Orphæi mater fuit. itaque Calliopen iudicasse, vt di-

vti dimidiam partem anni earum vnaquæq; possideret. Venerem autem indignatam, quod non sibi proprium concessisset, obiecisse omnibus quæ in Thracia essent mulieribus, Orpheum, vt sibi quæq; appeteret, membræq; eius discernerent. Extrat demum Orphæi hymnus, quem ille Adonidi cum suffimento aromatum concinuit, in quo mysticè de Adonide multa. Sanè Lucianus Adonis etiam fluitij nomen esse ait, de quo & mira narrat. Est etiam hoc nomine piscis, cuius in primis Aelianus meminit, qui & exorceton eum vocari ait, quod extra mare in arida cubet: Adonin verò dici, quod nunc humi, nunc in mari degat. sic, vt Adonis à deabus, terrestri altera, marina altera fuit amatus.

VULCANVS.

Vulcanus deus existimatus à Gentibus, à Græcis Ἡφαιστος appellatus; quasi φησὶ ἰσως, id est, luminis præses, addita ἦ, vt Socrates apud Platonem exponit. vel vt Phurnutus ait, ἄφ' Ἡφαιστος, id est ab incedendo: nostri antiquitus Volcanum appellabant, quasi Volcanum, vt Seruius scribit. Varro: Ab ignis iam maiore, inquit, vi ac violentia Vulcanus dictus. Vulcanum ex sola Iunone natū canit Hesiodus, hoc carmine:

Iuno Vulcanum nulli commixta in amore Edidit.

20 quem multi secuti sunt, inter quos Apollonius Rhodius in primo, quod eius planius ostendunt interpretes, idem & Ouidius. Lucianus in eo qui est de Sacrificijs: De Iunone, inquit, ferunt, nempe hanc citra virilem congressum subuenteo conceptu grauidam, puerum edidisse Vulcanum, atq; eum quidem non admodum fortunatum, verū excusorem, & fabrum ærarium, quiq; perpetuò tū igni tum in fumo versetur, ac scintillis oppletum: quippe cuius ars in fornacibus exerceatur. Tum autem, ne pedibus quidem integris. claudicare enim è ruina, cum à Ioue præceptus datus esset è cælo. Quod ni Lemnij pro sua bonitate, eum dum adhuc ferretur in aere, suscepissent, perierat Vulcanus. Hactenus Lucian. at Isidorus: Ideò, inquit, fabricarum fornacis Vulcanum auctorem fuisse dicunt,
30 quia sine igne nullum metalli genus fundi extendiq; potest. Sedenim Homerus Vulcanum ex Ioue & Iunone natum scribit, quas opiniones Phurnutus de Nat. deorum explicat, & allegorias interpretatur. Vulcani plures fuere, vt notat M. Cicero in tertio de Nat. deorum. primus Cælo natus, ex quo & Minerua Apollinem, eum cuius in tutela Athenas antiqui historici esse voluerunt. Secundus Nilo natus, Opas, vt Aegyptij appellant, quem custodem esse Aegypti volunt. Tertius ex tertio Ioue & Iunone qui Lemni fabricæ traditur præfuisse. Quartus Mænalius natus, qui tenuit insulas prope Siciliam, quæ vulcaniæ nominantur. Seruius libro octauo Aeneid. Vulcanus, inquit, quasi Volcanus dicitur, quod per aerem volet. Ignis enim è nubibus nascitur. vnde Homerus
40 dicit eum de aere præcipitatum in terras, quod omne fulmen de aere cadit: quod quia crebrò in Lemnum insulam iacitur, ideò in eam dicitur cecidisse. Claudus autem dicitur, quia per naturam nunquam rectus est ignis. Phurnutus & alias rationes affert, cur claudus dicatur. At Aegyptiorum sacerdotes, teste Diodoro, affirmant Vulcanum primū regnasse in Aegypto, ignisq; inuentorem, quo beneficio Aegyptij ducem eum constituerunt. cum enim arbor ictu fulminis in montibus conflagrasset, ligna propinqua hyberno tempore à flamma sunt comprehensa. qua ex re Vulcanum calore latatum, deficiente igne illi materiam addidisse ferunt, & eo modo alijs etiam ignem ostendisse, tanquam à se inuentum. Lucretius tamen poeta fortuito hoc accidisse canit. Eusebius quidem in Præp. euang. ignis virtutem Vulcanum appellatam dicit, & in forma hominis simulachrum constitutum, in cuius capite pileus esset caruleus, celestis symbolum volutionis, vbi integer sincerusq; ignis inuenitur: nam qui è cælo in terram delapsus est, cum imbecillior sit, materiaq; indigeat, claudicans fin-
50 gatur.

gitur. Vulcani verò vxor Venus dicta est. Cincius tamē vetus rerum Romanarum scriptor apud Macrobiū, Maiam dixit. Piso verò non Maiam, sed Maieſtam ait. Quidam alij Gratiarum vnam illi attribuunt. nam inquit, quæ arte fiunt, gratiam habere oportet (vt alibi etiam diximus) & Venerem quandam, vt ait Phurnutus. Sed vt notat Strabo in 1. quæ perfecta & ad excellentiam fieri dicebantur, vulcani opus, vt etiam Mineruæ, & Gratiarum, Musarūq;. Illud etiam subdit Phurnutus, quòd ideo Mars dicitur vulcani vxorem adulterio cognouisse, quia ferrum & æs igne domantur. ferunt præterea fabulæ, cum Mineruam in capite gestaret Iuppiter, Vulcano vsū fuisse ad ipsam edendam, vt etiam in Dialogis ante Phurnutum Lucianus scripsit. Sed iam cognomina & reliqua subiungamus. Lemnius deus Vulcanus dictus est. Vergil. in 8:

Hæc pater Aeolijs properat dum Lemnius oris. Ouidius:

Lemnius extemplo Valuas patefecit eburnas.

Lemnius autem dictus, quoniam in Lemnum insulam cecidit, à Iunone propter deformitatem deiectus. alij ab Ioue dicunt, vt Phurnutus: quem aerem esse constat, ex quo fulmina procreantur. Ideo autem Vulcanus de femore Iunonis fingitur procreatus, quòd fulmina de imo aere nascantur. quod & Lucanus innuit:

Fulminibus terra propior succenditur aer,

Pacem summa tenent.

Hac eadem ratione Ouid. Vulcanum Iunonigenam vocauit. Ex Iunone enim vel mythicè, vel physicè gigni videtur. Scribit Seruius, Vulcanum è cælo in Lemnum cecidisse: idq; fingi ea ratione, quia Vulcanus videtur esse fulminis ignis, qui crebrò in Lemno insula cadit. Quod verò ibi colatur notum est. Vnde illud in Priapeijs.

Tutela Lemni dispares mouet gressus. Item:

Tardo gratior æstuosa Lemnos. Et illud:

Vulcanum tellus Hypsipylea colit.

Quia, vt notum est, in Lemno regnauit Hypsipyle: Stadius, & Ouid. alij. Lemniaca etiam stirps dicitur Vulcanus, ab eodem Ouidio in Meta. Philostratus in Heroicis de Philoctete, Lemnia gleba liberato: In Lemnū, inquit, cecidisse vulcanus dicitur: Gleba quidem ipsa Lemnia insanos expellit morbos, sanguinis profluum sistit, hydris serpentibus occurrit, eorūq; moribus. Galenus de simplic. medica. Vulcanum ait in Lemnum ideo existimatum in fabulis decidisse, quòd eius terra exusta esse videatur, in eaq; parte nihil nasci nisi terram, quæ Lemnia vocatur à medicis: quæ quòd exempta sigillo signetur, græcè Sphragis à nostris sigillata vocat. Dioscorides signari signo capræ, & appellari ait Sphragida ægos, id est, capræ sigillū. Galenus verò ait: Sphragis vocatur, quòd Diane signum habeat à sacerdote impressum. tum etiam oppidum propè, quod legitur Hephæstiada nuncupatum, quòd in eum locum vulcanus ceciderit.

Mulciber vulcanus, vt ait Festus, dictus est à mulcendo, id est molliendo ferro, vocatur & Mulcifer, eadem causa. Lucan. in 1. Ora ferox Siculæ laxauit Mulcifer Aetnæ. quin etiam eundem fabricæ Ferrariæ præsidem fecere, illiq; festa, quæ Chalcea dicebantur ab Atheniensibus, instituta: de quibus & Pollux in 7. hinc & ductor Ferreus vocari videtur in Priapeis:

Ductor ferreus insularis, æquè

Laternæ videor fricare cornu.

Plautus in Amphit. Quòd ambulastu, qui vulcanum in cornu conclusum geris: alij licet non ductor, sed vectes legant, à vecte laternæ Phari. Ego quid sentiam in re tam obscœna, cur afferam nulla est causa. Sedenim & vulcanalia Romani celebrabant, eiq; tum feriæ, vt ait Varro, & eo die populus pro se in ignem animalia mittebant. Sextili verò mense agebantur, vt alibi docuimus: quo tempore Plinius Secundus, altero Plinio teste, lucubrare incipiebat. Finxere quidam

poetæ officinam habere, hanc autem tum in Lemno, tum in vulcanijs insulis, alijsq; locis, in quibus ignis æstare solet.

Aetnæus deus dictus est vulcanus: quin & nunc vulgo Aetna mons, Mongibelus vocatur, quasi Mulciber: quoniam sic vulcanus appellatur, vt modò dictum est. Sanè non omittenda historia, vel potius dæmonis illusio, quæ à plerisque prodita est, de templo vulcani in Aetna quod circumseptum fuisse ferunt, & arbores inibi cōsecratas. In eo ignis fuit perpetuus, & inextinguibilis. Canes ad templi & luci custodiam astitisse, qui aduentibus castè & religioſè blandiendo associantes comitabantur, vt dei familiaribus. In scelestos verò & contaminatos, si vel templum, vel lucum ingredi vellent, irruerant, & mordicus eos appetentes lacerabant, cæteris allatrabant.

Ignipotens etiam appellatus est vulcanus, à Vergil. in octauo, & alijs, vel quia ipse ignis, vel eius inuentor: vel iuxta fabulas, quod cum Cyclopiſ, Bronte, Sterope, & Pyracmone seu Arge, fulmina Ioui fabricet, & deorum arma, vt Homerus, Hesiodus, Vergilius, cæteri: vnde hoc:

Ignipotens cælo descendit ab alto.

Ferrum exercebant vasto Cyclopes in antro,

Brontesq;, Steropesq; nudus membra Pyracmon.

Phthas vulcanus nuncupatus ab Aegyptijs, vt De mysterijs Iamblichus ostendit. Sunt & qui à Memphisicis Aphthas appellatum scribant. Ego certè illud apud Ciceronem libro tertio de Natura deorum, quod supra citauit, Secundus Nilò natus Opas, vt Aegyptij appellant: Phthas legèdum crediderim. Proverbium fuit apud antiquos, ἀφ' οὐραίου λελάληκω, hoc est, vulcanus tibi vaticinatus est, vt docet Suidas. Illud hoc loco notant grammatici, ita dici Aphthas pro Phthas, vt etiam astachys pro stachys, & alia nonnulla, A adiecta.

ἔλωος vulcanus à Dorienſibus dictus est, vt ait Hesychius.

κλυμοποδίων, teste Theophilo, cognominatus est vulcanus, quòd claudus esset. id enim κλυμῶ signat. Eadem ratione & χαλοίπους, vt notant Nicandri interpretes in Theriacis, qui & ipsum ideo χαλαίποδα, & κλυμοίποδα cognominatū tradunt. à Catullo Tardipes ideo vocatus:

Scripta tardipedi Deo daturum.

Quare verò claudus dicatur, iam supra dictum est.

ἀμφιγυῖς quoq; vulcanus appellatus, in primis ab Hesiodo in Theogonia, itè in Ergis, id est, claudus utroq; pede: vbi de Pandora agit. Item ab Homero in fine Iliad. quod & Cyrillus contra Iulianum in tertio notat.

Leguntur in vulcanum hymni duo, alter Orphei, Homeri alter. in hoc κλυμπίτης, & κλυτωτίχνης cognominatur, hoc est inclyti consilij & artis, quòd q; cū Minerua homines ex antris eduxit, vt in domibus habitarent: in illo diuersis & varijs nominibus inuocatur, κρατερόχεις, id est manu potens, & τεχνόδιαιτῶ.

Pandoram non quidem deam legimus, sed tamen à deo vulcano Iouis iussu factam, nam vt Hyginus prodit, cum Prometheus primus homines ex luto finxisset, postea iussu Iouis vulcanus mulierem finxit, cui Minerua animam dedit, cæteri q; dei alius aliud donum dederunt: ob id quæ Pandoram nominarūt. Scribit Hesiodus, mulierem fuisse formosiss. & à deis hæc habuisse munera, sapientiam à Minerua, decorem à Venere, musicam ab Apolline, à Mercurio eloquentiam. hæc ab Ioue in terram demissa fingitur, vt homines falleret ac deciperet: & Epimetheo fatuo Promethei fratri in vxorem est data. hanc igitur omnibus formæ, cultus ingenij, linguæ quæ dotibus cumulatā, Iupiter cum pyxide pulcherrima illa quidem, sed intus omne calamitatum genus abscondente, ad Prometheus misit: qui recusauit munus, & fratrem monuit, vt si quid ei muneris mitteretur, dum ipse abesset, ne reciperet. Mox cum Pandora redisset, Epimetheo persuasit, Pyxidemq; illi dono dedit. quam simulac aperuisset, omnia intus mala abscondita & calamitates euolarunt: sed sola spes in pyxidis fundo remansit.

ad quam tem scriptores alludunt, & Erasmus in prouerbio perstringit, Malo ac cepto stultus sapit. Sunt qui hanc primam mulierū fuisse tradant, vt Paus. in Att. Aristophanes tamen Pandoram pro terra cepisse videt, quod ex terra videlicet omnia dona proueniant. Tertull. Septimius in lib. de Coronis, ait Pandorā fœminarū primam coronatam fuisse à Charitibus, cum ab omnib. muneraret: unde est appellata Pandora. De Pandora & Irenæus, vir sanctiss. & doctiss. nec semel lib. 2. aduersus Hæreses, et in primis vbi de Paulo Apostolo agit. Palephatus lib. Incredibilem, Pandoræ fabulam sic interpretat, q̄ ex terra ipsa cum formata esset, alijs fœminis similem formam dederit, quod videlicet diues mulier fuerit, quæ sese exornare solet, quoties ex ædibus prodiret: eoque se pigmento ornabat quod è terra confectum erat. atq̄ hæc quidem de Pandora.

Admonuit me, quod supra de Pandora scripsi, vt & hoc loco aliquid de Prometheo & Epimetheo fratribus, Iapeti filijs, scribam. & licet Hesiodus eos comẽoret in Rerustica, nihilominus mihi potius visum est ambos fratres ex Claudiani carminibus describere. Atq̄ de Prometheo quidem in quarto Panegyrico consularis Honorij Augusti, ita ille canit:

Disce orbis, quod quisq̄ sibi dum conderet artus
Nostros, æthereis miscens terrena Prometheus,
Sinceram patri mentem furatus Olympo,
Continuit claustris, indignantemq̄ reuinxit.
Et cum non aliter possent mortalia fingi,
Adiunxit geminas: illæ cum corpore lapsæ
Intereunt: hæc sola manet, bustoq̄ superstes
Euolat. hanc alta capitis fundant in arce,
Mandatricem operum, prospecturamq̄ labori.
Illas inferius collo, præceptaq̄ summa
Passuris domina, digna statione locauit.
Quippe opifex Veritus confundere sacra profanis,
Distribuit partes animæ, sedesq̄ remouit.
Iram sanguinei regio sub pectore cordis
Protegit imbutam flammis, auidamque nocendi,
Præcipitemq̄ sui rabie succensa tumescit,
Contrahitur tepe facta metu: quumq̄ omnia secum
Duceret, & requiem membris Vesana negaret,
Inuenit pulmonis opem, madidumq̄ fluenti
Præbuit, vt tumida ruerent in mollia fibræ.
At sibi cuncta petens, nil collatura cupido,
In iecur, & tractus imos compulsæ recessit:
Quæ velut immanes reserat dum belluarictus,
Expleri pasciq̄ nequit, nunc verberare curas
Torquet auaritiæ, stimulus nunc flagrat amorum,
Nunc gaudet, nunc mæsta dolet, satiataq̄ rursus
Exoritur, cæsaq̄, redit pollentius hydra.

De Epimetheo verò alibi idem poeta Claudianus his versibus canit:

Namq̄ ferunt geminos vno de semine fratres
Iapetionidas, generis primordia nostri,
Dissimili finxisse manu, quoscunq̄ Prometheus
Excoluit, multumq̄ innexuit æthera limo,
Hi longè ventura notant, dubijsq̄ parati
Casibus, occurrunt, sabro meliore politi.
Deteriore luto prauus quos condidit auctor,

20

30

40

50

Quem

Quem meritò Graij perhibent Epimethea Vates,
Et nihil ætherei sparsit per membra Vigoris,
Hi pecudum ritu non impudentia vitant,
Nec res antè vident, accepta clade queruntur,
Et serò transacta gemunt, &c.

Potuissem & longè plura de his fratribus afferre, quæ consultò prætermisi: nam & Phurnutus totam fabulam Promethei, & allegoriam est executus apud Græcos. Sed & Fulgentius in Mythologico, qui non ab aquila eius iecur corrodit, sed à vulture, idq̄ perbellè interpretatus est. cui & Petronius Arbiter in his hendecasyllabis congruit:

Cui Vultur iecur vltimum pererrat,
Et pectus trahit, intimasq̄ fibras,
Non est, quem trepidi vocant Poetæ,
Sed cordis mala, liuor atq̄ luxus.

Quin & Seruius grammaticus in sexta Ecloga totam hanc fabulam recitat, & interpretatur. Diximus præterea in Syntagmate de Sacrificijs, quo pacto Prometheus Iouem in parte sacrificiorum elusit. Ossa enim pelle cõtecta, Ioui proposuit: quod Lucianus, & Hyginus pluribus tradidere. Sed iam satis, ne te & me his nugis onerem.

20

CHARITES. GRATIAE.

Gratiæ, quas græci Charites vocant, tametsi à me pluribus sunt descriptæ in libello, Quomodo ingrati crimen effugiamus, pro instituto tamè & hoc loco nonnulla referenda sunt. Hæc quidem ab aliquibus Iouis & Eurynomes filijs dictæ sunt, ab alijs Eurymedusæ, vel Eurydomenes: ab alijs Euanthes. Sunt qui Iunonis filias dicant, quidam Liberi patris & Veneris tradidere, nonnulli comites. Orpheus in hymnis ad ipsas, quem concinuit cum thymiamate Ithyrae, eas Iouis & Eunomies filias ait. Antimachus Aegles & Solis filias existimauit: quidam Eteoclis. & ideo in primis à Theocrito Eteocleæ vocantur in decimosexto poemate, quod χάρεις inscribitur. atq̄ omnia hæc ab ipso Gratiarum effectu nomina conficta esse videmus, vt græca eorum nominum interpretatione liquet. Pindari tamen expositores Eteocleas Gratiæ dictas fabulosè volunt, ab Eteocle Cephisi filio: qui primus, teste Hesiodo, Gratijs sacra fecerit. Pausan. in Bœot. Eteoclen scribit Andrei & Enippes ex Leuconoe genitæ filium, Cephisi tamen creditum, primum Gratijs sacrificasse. Strabo Eteoclen Orchomeniorum regem primum scribit Gratiarum templum extruxisse, eumq̄ propterea celebrat, quod in accipiendis & erogandis gratijs, fuerit suapte natura propensus. Constantinus Cæsar libro Geoponicon vndecimo: Eteoclis, inquit, filia Charites saltantes ad æmulationem dearum, in puteum, extra choream euolutæ, delapsæ sunt. Sed Tellus earum cladem miserata, plantas virides produxit, quæ hominibus iucundæ, & earum inducunt memoriam: & duplici nomine nuncupatæ, Cyparissi scilicet, & Charites. & quidem Cyparissi, quod similes & pariant ferantq̄ ramos & fructus: Charites verò & Gratiæ, propter delectatiõem, quod ipsum etiam apud Heronem in libris de re Rustica Didymus scriptum reliquit. Ergo Charites, vt etiam Phurnutus ait, ἀπὸ τῆς χαρῆς dictæ sunt, hoc est à lætitia. Sed & notissimo Græcorum adagio τὰς χάρας ἀποδίδας, id est Gratijs sacrificare, ij iubentur, qui tristes & solliciti sunt. Quinimmo & Charitam Venerem Plin. xxxv. cap. x. dixit, pro ea quæ picturis & imaginibus est venustatis gratia. Gratias aliqui duas, alij tres, quatuor alij esse dixerunt. Duæ Gratiæ feruntur, quoniam promereri hos decet, alios gratias referre conuenit: hoc est, dare & reddere beneficium, & vt prouerbium monet, χὰς χάεις τίητῃ, Gratiam Gra-

L 3 tia pa-

tia parit. Quin & Lacedæmonios duas coluisse legimus, Clytam vel Clyto, & Phaenam, Taygetæ filias. Athenienses eas Auxo & Hegemona vocitarunt: quarum vtrarumque nomina, si nostro sermone referre velimus, ex ijs planè elucere videas, qualis futura sit gratia. Alij tres esse putauere, quòd cum sœnore referenda sit gratia. hinc illa auersa fingitur, quæ promeretur: ne videlicet beneficium cum exhibes, remunerationem spectes, sed tantum ad promerendum. quæ autem referunt, duæ sunt, quæ se recto lumine intuentur, quòd diligens & accurata esse debet remuneratio, & duplicata. sic exponit Fulgentius, quòd omnis gratia cum exit, exilis, cum redit, onerata esse debet. Extant harum signa complura vetusta, quorum vnum fuit Romæ in ædibus Columnensium, cum epigrammate non illepido, quòd etiam habetur & legitur. Quòd quatuor esse ab aliquibus traditur, Horas respiciunt, & καὶ ῥῆς, qui dicuntur & à nostris tempora & partes anni. Atq; ea etiam ratione coronatas, vnam floribus fructibusq; terræ, alteram spicis & frumento, tertiam vuis pampinisq; & pomis, vltimam oliuis, cæterisq; similibus. Hinc apud antiquos Apollo fingebatur manu dextera Gratias gestare, quòd eæ anni partes è sole proueniant. Macrobius putat, ideo Apollinem dextera Gratias gestasse, sinistra arcum & sagittas, quòd ad noxam sit pigrior deus, & promptior ad salutem. Libet hoc loco altius aliquanto repetere, quæ de Horis annotauim. Horas Homerus ait cœli portis præesse, curamque habere vt modò serenum, modò nubilum sit. à quibus videri possunt quatuor anni tempora, Hora appellata, non Græcis modò, sed & Latinis. Hor. de Ioue:

Varijsq; mundum

Temperat horis.

Ouidius Homerum imitatus, cum Iano foribus cœli ascripsit, ita Iano loquente primo libro Fastorum:

Præsidio foribus cœli, cum mitibus Horis.

Hinc, vt Scholiastes Hesiodi scribit, ἀπὸ τῆς ὤρευσας, quòd est custodire, dicuntur. Credebantur enim non modo Iouis aulæ custodes esse, sed & hominum acta obseruare: vnde & ἑρῶ custos dicitur. Plato in Cratylò: Hora, inquit, Attica & prisca voce dicenda. Hora nanque dicuntur ἡρῶ τῆς εἰρήνης, id est, propterea quòd terminent hyemem & æstatem & flatus, & qui sunt ex terra fructus. Macrobius verò Horas dictas ait, quòd horus Apollo & Sol dicatur, Orpheus in hymno:

Ἔρῳ θυγατέρες Δέμιδ' ἑρῶ καὶ Ζηνὸς ἀνακτῶ,
Ἐυνομίη τε, δίκη τε, καὶ εἰρήνη πολυόλοβη,
εἰρήνη. hoc est,

Sunt Hora nata Themidis, summisq; Tonantis,
Eunomieq; Diceq; Irene & valde beata,
Vernantes.

Idem ait & Hesiodus. Sed quam Eunomien vocat Orpheus, ipse Eurynomem, 40 ab ampla scilicet distributione. Dice ab iustitia, Irene à pace dicta. quin & Hora pro deis culta, & eis templa à gentibus constructa, apud Paus. legimus. Olen verò vates antiquissimus à Xantho, ab Horis Iunonem enutritam, suis carminibus prodidit. P. Ouid. nof. lib. Met. 11. Horas Solis asseclas cum alijs temporis partibus facit. ita enim canit:

A dextra leuâq; Dies, & Mensis, & Annus,
Seculaq; & posita spacijs equalibus Hora,

Idem verò in Fastorum libro quinto, Floræ Horas comites facit. ita enim Flora ipsa ait:

Conueniunt pictis incinctæ vestibus Hora,
1nq; leues calathos munera nostra legunt.

Sedenim de Horis, quibus nox & dies distinguuntur, in libro de Annis, mensibus, &c. plenius diximus. Nunc illud tantum, Horas plerosq; à Gratijs diuersas facere.

facere. in primisq; Diodorus est Siculus, qui ita in Cretensium Theologia: Ex Ioue, inquit, Cretes natam volunt Venerem, Gratijs, Lucinam, Dianam: & eas quas dicunt Horas, Eunomiam, Iusticiam, Pacem, Pallada, Musas. Idem paulo post: Gratijs, inquit, Iupiter dedit, quæ ad oris speciem, ac partium corporis formam, decorumq; spectent, insuper & beneficij & gratiæ retributionem. tum etiam illud subiungit: Earum quas Horas appellant, datum est suum cuique munus, ad vitæ cultum, & mortalium commoditatem. nihil est enim ad vitæ hominum felicitatem comparandam vtilius, aptiusq; quam εὐνομία, δίκη, & εἰρήνη: id est lex, iustitia, & pax. has Horas in Apollinis hymno Homerus, cum Gratijs choreas ducere canit, coram Ioue. Athenienses, cum Horis sacra facerent, carnes non affabant, sed elixabant, vt Philochorus scribit: deas videlicet rogantes, vt æstus siccitatesq; auerterent: id quòd & sacrum ipsum indicabat. Ipsarum imagines Philostratus Lemnius exequitur in Imaginibus. Hoc tibi loco non est præmittendum, quòd de Horis scribit Hyginus in suis Fab. cap. CLXXXIII. Horarum, inquit, nomina hæc sunt: Iouis, Saturni filij, & Themidis filia Titanaide, Auxo, Eunomia, Pherusa, Caria, Odice, Euporie, Irene, Ortesie, Thallo. Alij auctores tradunt decem, his nominibus: Auge, Anatole, Musia, Gymnasia, Nymphes, Mesembria, Elete, Acte, Hecypris, & Dysis. Cætera quæ de Gratijs restant, iam proferamus.

20 Eleos Gratijs ita formasse legimus, vt vna rosam, altera talos, tertia myrti rami manu præferret: quòd scilicet Gratia hilaris, amabilis, reciproca, hoc est vltro citroq; collata & virens esse debet. Gratia nuda, id est γυμνὰ χάρεις, etiam prouerbio dicuntur: quia manifesta & clara debet esse vel gratia, vel retributio. id quòd Stoici pluribus contendebant, ipsiq; in libellis tum ad ingratum, tum in eo, Quomodo ingrati crimen sit effugiendum, ostendimus. Paus. in Bœoticis se ignorare fatetur, a quo Gratia primum nuda fuerint efficta. vbi plura de Gratijs perscribit. Sanè & Iamblichus apud Stobæum: Gratijs, inquit, principes ingenuè proferant non tantum ex dolo, id est, ἐν πῶδ' effundentes, vt poetæ dicunt: nec eas ex eiusmodi alijs instrumentis introclusas: at nudas & reuelatas, atque ab externo aliquo velamine erga se inuicem habentes: & cætera. De capsulis, seu arculis Gratiarum, copiose alibi scripsi. Quidam tamen Gratijs perspicuis vestibus ac splendidis indutas scripsere, quòd talis esse debet remuneratio: quin eas ideo Horatius solutis zonis cecinit, velut eius veteres interpretes Acron & Porphyrius exponunt, ea videlicet ratione, quòd inter se amici animos solutos ac nudos habere debent. πρὸς θεοί, id est virgines ac puellæ Gratia vocantur, & alacres ac ridentes, quòd gratiam nulla fraude, nullo dolo, sed mundam ac puram esse conuenit.

Decentes Gratia ab Horatio cognominata sunt, in illo:

Iunctæq; nymphis Gratia decentes.

Mercurium insuper veteres Gratiarum ducem constituerunt, id profectò innuentes, qd non temerè, sed cū delectu gratificari debemus: quòd alibi docui ex varijs scriptorib. Quare aut Prætidæ dixerit Hesyck, Charites, & ἑυδαλαγῆνες, haud facile dixerim. Veluti facilimum illud, τριζυγὶ χάρεις, hoc est, Triuges Gratia.

Orchomeniæ sorores appellantur, quòd apud Orchomenum Bœotia colebantur: atq; in eo lymphis se perfundere dicta.

Καλλιπύργνοι χάρεις, id est pulchrigenæ, ab Hesiodo in Theog. alijsq; nuncupata. Gratiarum verò nomina varia traduntur. Clytan, vel Clyto, & Phaenam Lacedæmoniorum diximus, Auxo & Hegemona Atheniensium. Hesiodus Euphrosynen, Aglaian, & Thalian. Homerus, Pasitheam vnam Gratiarum facit, quem secutus est Papinius lib. 2. Theb.

Non hoc Pasitheæ blandarum prima sororum.

Quo loco Laetius Pasitheam vnam esse inquit Gratiarum. Sed postquam incidimus in Pasitheæ mentionem, de ea hoc loco nō nihil agamus. Mnesimachus

comicus poeta, Pasitheam putauit Charitis sororem, vxoris Vulcani in Lemno, atque à Somno amatam: qui & ipse ea causa fertur in Lemno habitasse. Pasitheæ quidem & Homerus in Iliad. meminit. Hanc quidem Euphrosynam esse existimant. Hesiodus autem eam Nereidum vnam facit, dictam quòd omnibus esset admirabilis, vel quòd ad eam omnes properarent: hoc est,

ἵτι πρὸ πάντων θαυμαζέται, ἢ εἰς ἅλας πάντας θεοῖσι.

Fuit & Pasithoa nymphæ nomen, Oceani & Tethyos filia. Sed & Pasitheam quidam Cybelen vocari autumant, quasi πάντων θεῶν μήτρα, id est omnibus Deis matrem: illud ex Galliambo Catulli allegantes, Trepidantem eam recepit dea Pasithea sinu. Porro & Suid. tres scribit sorores, filias Leontis fuisse: Pasitheam, Theopen, & Eubulen. Leos Orphei filium habuit Cylanthum, & filias tres, quas cum Attica laboraret pestilentia, vel potius fame, (ἐλιμώζει, enim legitur, non ἐλοιμώζει) in eius rei piaculum Leos, vel Leon (variant enim Græcorum exemplaria) filias proprias maculauit, & inde mox est ciuitas liberata: locus Leocorion, à patre & puellis, in Ceramico vocitatus est. Aelianus verò XII de Variâ historia, rem hanc ita prodidit: Leocorium, inquit, Athenis vocabatur delubrum filiarum Lei, Praxitheæ, Theopæ, & Eubulæ, quas fama est pro ciuitatis salutē occisas esse, permittente patre Delphico oraculo. Dicebat enim, non posse urbem seruari, nisi illæ iugularentur. Historiæ meminit Strabo, sed puellarum nomina non attulit. Item in Attica Pausanias. Sed & M. ipse Cicero libro de Natura deorum tertio: Denique, ait, in Ceramico est delubrum Athenis, quod Λωκρέων nominatur. & ita castigatè legendum. Locus est corruptus apud D. Hieronymum in Iouinianum, quem ipse emendare non ausim. Sed vt ad rem redeam: scribunt nonnulli Pasitheam vnam Gratiarum, quæ tres sunt: ἀγλαία vna, quæ nobis dici potest Maestas, seu venustas, honestasue: Euphrosyna alia, quæ hilaritas, iucunditas, lætitiæque: Thalia tertia, festiuitas, lepiditasue, ac concinnitas. Obseruant quidam Græci, inter quos Proclus, quod θαλαία cum diphthongo scripta Musæ nomen est, & conuitiij epitheton: θαλία verò per iota simplex, Gratiæ nomen, & nymphæ Nereidos. Sed hanc aliqui Pasitheam, quasi dixeris vndique diuinam, quæ scilicet maiestatem, hilaritatemque ac lepiditatem in se, & alias quoque complicit. Hermesianax & Proclus, Pitho vnam ex Gratijs dixerunt. Sappho, vt legitur in Scholijs in Hesiodum, Pitho ait filiam Veneris: quo loco in ἔργοις, scribit Pandoram à Gratijs & Pitho ornari. Porro quoniam statim ab initio dixi, Eurynomē ab aliquibus matrem existimatam Gratiarum, eam Phigalei Arcades non matrem, sed Gratiarum vnam, immo Dianæ cognomen putant, vt in Arcadicis Pausanias tradit, Oceani filiam, cuius & in Iliade ab Homero sit mentio, quòd vna cum Thetide Vulcanum excepit abiectum. ipsum Homerum lege in sexto Iliad. Scribit etiam Phurnutus, Gratiarum vnam Vulcano coniunctam: ea fortasse, inquit, de causa, quòd quæ arte fiunt, opera ἂν χειρὶ dicuntur. Vnde apud Plinium, Venerem, quam Charita dicunt, legitur: quod alibi etiam dixi. Eurynomes meminit & Apollonius in Argonauticis. Demum omnem Gratiarum allegoriam si fortassis nosse velis, nostrum libellum legito, Quomodo quis ingrati crimen effugiat: in quo præterea de Gratijs multa, vt meus est mos, colligere studui.

Epigramma, cuius supra memini, ascripsi, si minus eius tibi præstò sit exemplum:

Sunt nude Charites, niueo de marmore: at illas

Dina Columna suis adibus intus habet.

Par tribus est facies, qualem decet esse sororum:

Par tribus est ætas, par quoque forma tribus.

Grata Thalia tamen gemina conuersa sorori,

Implicat alternè brachia blanda soror.

Euphrosynen

Euphrosynen dextra stupeo, Aglaianq; sinistra
Miror, & implicitis brachia nexa modis.
Iuppiter est genitor, peperit de semine cæli
Eunomia, & Veneris turba ministra fuit.
Inde alitur nudus placida sub matre Cupido,
Inde voluptates, inde alimenta Dei.

SYNTAGMA DECIMUMQUARTVM, DE CERERE ET TRIPTOLEMO, AD NVN

CIVM TRADVTIVM SVVM.

Cum optimam ætatis meæ partem in Vrbe Roma famulando gratis consumpserim, nullumq; inde seruitij fructum retulerim, præter inanem qualiscunq; nominis vel dignitatis honorem, & articulorum totius corporis imbecillitatem, vt vides, qua ita affligor, vt non modò è cubiculo, sed nec etiam è cubili exire, aut pedem efferre detur: quare hac aduersa victus fortuna, tandem æger, & annis grauis, in patriam me contuli: qualiter verò hic fuerim acceptus, tibi non dixerim, qui & memor es diuini illius oraculi, ἃ εἰς πρῶτον δευτέρως, &c. quib; ob tuam erga me beneuolentiam, omnia mea probè nosti. Tu enim quod potes, ipse manum tuam mihi ad qualescunq; meas nugas describendas præstas: nam cum tantis ac talibus molestijs afficiar, quomodocunq; possum me sustento: & non cesso, quin quotidie, cum nonnihil remittunt dolores, aliquid mediter, & componam, vt in præsentia, qui sub tuo nomine hoc ipsum Syntagma de Cerere edere constitui, vt in vulgus appareat. Tu, quæ tua est præcipua virtus, γραμματικῶς δὲ ὑγρόφως, hoc ipsum cum cæteris exscribas, vt studiosis simul adolescentibus nonnihil opis afferamus. Vale.

CERES. TRIPTOLEMVS.

Eres dea à gerendis frugibus dicta, ait M. Cicero in secundo de Natur. deorum, tanquam Ceres: casuque prima litera itidem mutata, vt à Græcis. nam ab illis quoque Δημήτηρ, quasi γημήτηρ nominata, hoc est terra mater. Varro à creando deduxit, quem (vt videmus) Seruius sequitur in primo Georg. Fulgentius noua quadam opinione nuncupari putat, quod Græcè gaudium dicatur: & ideo frumenti esse deam, quòd gaudij causam afferat. Ergo à χαρὰ ille deduxit, satis durè, ne incòdité dicam. Sedenim Δημήτηρ à Platone in Cratylo dicitur, quasi διδασκα μήτηρ, hoc est, dans mater, ab ipsa videlicet alimentorum exhibitione. eadem etiam Doricè δαμάτηρ, vt est in primis apud Theocritum, à δά, quæ & δῆ dicitur, hoc est terra. Sane Orpheus & poetæ plerique δῆω nuncupant, vnde δῆως Proserpina dicitur ab Ouidio, & Ausonio, vt in Proserpina dicam. δῆω verò dici videtur ἀπὸ τῆς δῆς, id est ab inueniendo, vel quòd ipsa inuenerit, vel per ipsam nos pabula inuenerimus. dea enim frugum est. Addit & Pausan. Cererem sicum pomum Phytalo dedisse, qua de re sic agit in Attica, cum Scironium campum describit: In eodē, inquit, campo fama est Phytalum Cererem hospitio suscepisse: deamq; vt gratiam referret, plātam ficulnam dedisse, cuius rei testem habeo inscriptionem quæ in Phytali tumulo legitur:

Hic situs est Phytalus, Cererem qui in tecta recepit,

Heros, cui primum quondam dea dulcia poma

Monstrauit: ficos nomen dixere priores.

Aeternos Phytalus sic est sortitus honores.

Atq; hæcenus Pausanias. Græcos si matris versus, hi sunt:

Ενθα δ' ἀναξήρωσ φύταλος ἦτο δέξασθαι σικυλῶ
Δημήτηρα, ὅτι πρῶτον ὁ πάρος καὶ τῶν ἐφώνων.

ἢ ἰσοεῖ

ἢν ἰδραὶ συχλῶ θνητῶν γένον ἰζονομάζει,
ἰζὲ δὲ λιμάς φυτῶν γένον ἔχον ἀγρίων.

Leguntur Scholia in Cratylum Platonis ex Proclo, in quibus de Cerere dupliciter agitur, nam ex Orpheo Rhea dicitur: ex Hesiodo verò Rheę filia, vt ex Ouidio etiam in sexto Fast. & Diodoro. Sed plura in scholijs habentur, quibus plane consonant Theologi. Sanè & Arnobius vir eruditiss. in quinto aduersus Gentes, Cererem matrem Iouis dicit, id est Rheam, his verbis: Quondam, inquit, Dięspiter cum in Cererem matrem libidinibus improbis atq; inconcessis cupiditatibus æstuarer (nam genitrix hæc Iouis regioni eius ab accolis traditur) nec tamēn auderet id quod procaci appetitione conceperat, apertiss. vi petere, ingeniosas comminiscitur captiones, quib. nihil tale metuentem castitate immi-
nueret genetricem, fit ex deo taurus, & sub pecoris specie subsefforis animum atq; audaciam celans, in securam & nesciam repentina immittitur vi furēs, agit incestus res suas, & prodita per libidinem fraude, intellectus & cognitus, euolat. At verò Cererem cum v esta describit Phurnutus, terramq; significare diuersimodè ostendit. In huius quoq; deę honorem ieiunia antiqui instituerunt: quin in eius celebritate ieiuniū indicebatur, vel ab ea instituta fuere: vel ea causa, vt ab eius inuentis abstinerent: vel quod in penuria quadam, quo sementem facere possent homines, abstinuisse dicuntur, in ipsius deę honorem: & propterea eo tempore eius quoq; celebritas agebatur. alij propter filię deperditę memoriam instituta ieiunia asserunt, atq; ideo verno mox tempore cum lusu & lætitiis virides herbas eidem offerebant, quasi quod filiam mater inuenisset. Nuptias Cereris antiqui, vt Seruius in i. Georg. & Macrob. tradunt, celebrabant sine vino, & Orci nuptiæ dicebantur. id etiam innuit Plautus in Aulul. Cererim Strobile has facturi nuptias: Qui ait Strobilus, Sta. respondet, Quia temet nihil allatum intelligo. Ita quoq; Græci ἐστὶν δύσει, id est Vestę sacrificabant. plura tamen de hoc Cereris sacro in Sacrificijs agam. Varijs dein etiam modis Ceres fingebatur. nam modò spicea corona ornata erat, vt in quarto Fastor. canit Ouidius:

Imposuitq; suę spicea ferta comæ:

Nunc mœsta cum lampade, seu face describitur. Sed & papauer illi attribuitur, vnā cum spicis: quod & Eusebius. vnde est illud Vergiliij, Cereale papauer. interdum etiam matronali habitu, cum spicarum & papauerum manipulo: qualē me veterem vidisse recordor, dum Romę agerem. Risum vix continui, cum apud nescio quem legi, Cereris effigiem in boue sedentem cum legione & seminum calatho, assistentibus agricolis, alijsq;. Scribit verò Pausanias in Arcad. in Elaio Arcadię monte ante speluncam, aram Cereris fuisse, cui imponere consueuerant ex domesticis arboribus fructus, tum fauos & lanam succidam, & huiusmodi alia oleo conspersa. simulachrum ligneum erat, lapidi insidens, mulieri simile cætera, præter caput equinum, altera manu delphinum, altera columbam tenens. in capite illius & draconum & aliarum ferarum imagines additæ, vestis ad pedes demissa. hoc verò simulachrum igni ferunt nō obnoxium fuisse. Quin & eodem libro de alia Cerere ita propemodum scribit: Ceres ipsa facem dextera præfert, læuam Heræ, id est, Despinæ admouet. Hera sceptrum & vas quæ Cista dicitur, genibus sustinet. Idem scribit Pausan. Aeschylum Aegyptios imitatum scripsisse, Dianam natam ex Cerere, non ex Latona. Illud præterea traditur quod Iasius, vel Iasion (vtroq; enim modo legimus) amatus fuerit à Cerere, ex quorum concubitu Plutus natus, diuitiarum deus, de quo in Plutone agam. Iasij meminit Hesiodus in Theog. vbi interpret Zezes grammaticus fabulam & allegoriam explicat. Iasiona enim agricolam, Cererem verò terram interpretatur, quę in Tripolo, id est fertili loco, causa sit diuitiarum. & Hyginus in Astron. & Diodorus Siculus, item Isaacius & Eustathius. Ouid. in tertio Eleg.

Vicerat

Viderat Iasium Cretæ diuā sub Ida,

Figentem certa terga serina manu. Idem 9. Metamorph.

Queritur canescere mitis Iasiona Ceres, &c.

Sed nos institutum ne deferamus, huiusq; deę cognomina explicemus.

Ennæa Ceres, quæ & Ennensis dicitur, ab Enna Sicilię vrbe nuncupata est, vbi summo honore colebatur. Cicero in verrem cum alibi, tum luculentissime in sexta Actione, & in septima his verbis: Ennæa Cereris simulachrum tale fuit, vt homines cum viderent, aut ipsam videre se Cererem, aut effigiem Cereris, nō humana manu factam esse, sed cœlo delapsam arbitrarentur. Meminit & Strab. Carmen est in Priapeis:

Ennæa Cererem nurus frequentant.

Tamet si Aetnæa pleriq; legunt, vt etiam Aetnæa Ceres appelletur. Ennæa Cereris & Lactant. Diuin. inst. lib. 2. quoq; meminit, & item Claudian.

Ennæa Cereri proles optata virebat Vnica. Silius Italicus lib. 1.

Nec Cerere Ennæa, Phario nec victa colore.

Catinensis etiam Ceres dicta, ab oppido Sicilię Aetnæ propinquo, vt ostendit Lactantius, ad cuius templum viris accedere non licebat. sacra quoque illi per mulieres ministrabantur, & per virgines perfici solita erant: eiuſq; deę simulachrum non modò tangere, sed ne videre quidem maribus licebat, vt Alexander scribit. At nos cætera de Ennensi sequamur. Val. Max. in primo tradit, cū Gracchano interitu pollutum esset pulcherrimū in vrbe templum, Romani moniti Sibyllinis libris, vt vetustissimā Cererem placarēt, Aetnam, (quod sacra eius inde etiam orta credebant) x vi viros ad eam propitiandā miserunt. Idem & Lactantius tradit: idem & Cicero de signis. Quidā tamen Ennam, non Aetnam potius scribunt, et si Strabo oppidum Aetnam quoq; ad radices montis Aetnæ constituat. Sacra quidem Cereris ex Græciā trāsata, ait Festus. Cic. pro Cornel. Sacra Cereris per Græcas semper curata sunt sacerdotes. & ibidem: Sacerdos illa quæ Græcum illud sacrum monstaret. Arnobius verò lib. 11. aduersus Gentes: Sacra inquit, Cereris matris nō quæ vobis incognita essent ascita, paulo antè obtentum est vt Græca dicantur, nouitatem ipsam testificante cognomine, &c.

Flaua Ceres cognominata est sæpe à Latinis, à maturæ segetis colore. Tibul.

Flaua Ceres tibi sit nostro de rure corona spicea. Ouidius 111. Eleg.

Flaua Ceres, tenues spicis redimita capillos. &c.

quam elegiam totam, si vacat, legas. Vergil. etiam primo Geor. eadem videtur ratione rubicundam appellasse.

At rubicunda Ceres, inquit, medio succiditur æstu.

Quidam hanc Chloen Cererem Græcis appellatam putant. Paus. in Attica, huius cognominis causam à sacerdotibus petendam ait. hanc Sophocles in Oedipo Epicolono appellasse videt Euchloen, cuius & pagū cōmemorat, ad quem Antigone & Ismène Oedipi filię fuerant, ad accipiendas aquas pro patre expiando. τὰ δ' εὐχλόεθ' ἀμνηστῆρ' εἰς ἐπὶ μὲν πάγον μολούσα. id est: Hæc verò Euchleæ Cereris in spectabilem pagum profectæ.

Hermionensis Ceres cognominata ab Hermione ciuitate, ex qua etiam fuit Iasus antiquus poeta, qui (vt Athenæus in decimo scribit) hymnum ἀσιγμον, hoc est sine litera σ, in Cererem Hermionensem concinuit, cuius initium fuit hoc, vt Heraclides Ponticus in 3. de musica prodidit: δὴ μνηστῆρ' ἀμάλπω, κέραιτε κλυνομήσιοι ἄλω-
225. hoc est, Cererem cano, Proserpinamq; Plutonis coniugem.

πάμπανος Ceres in vrbe Heraclæa vocabatur, vt scribit Hefych.

*ἀνσιόωροι δὴ μνηστῆρ', id est, vt Domitius interpretatur in Paus. Attica, Ceres frugifera: quo etiam epitheto poetæ nostri eam appellant, vt Ouid. Eadem & ἀναξίδα-
22. si Hefychio semper standum. eadem & ῥήδωρ', & βιόδωρ', vt est apud Artemidorum in secundo de interpretatione insomniorum, quæ à vitæ muneribus sunt*

408

HISTORIAE DEORVM

sunt deducta cognomina. Quidam tamen potius *Ζείδωρος* cum diphthongo in prima syllaba notant, & à *Ζεία* frumenti specie deriuant, quam ex nostris quidam & semen vocant, ex quo optima conficiatur alica. Hinc & fecundam interpretantur. Eadem Ceres & *φειρόσις* à ferenda vita cognominata, vt idem Artemidorus scribit. quanquam & prædicta nomina Telluri conuenire possunt, eodẽ auctore, quin & Homerus ita cecinit:

καὶ θνητοῖσι βροτοῖσι καὶ Ζείδωρον ἄρραυ.

καρπῶν δ' ἔφει Ζείδωρον ἄρραυ.

Fruētumq; ferat fecundius aruum.

Quod & notat grammaticus Zezes, qui *ἄρρ' τῆ Ζείδω*, id est calefcere à sole, 10 denominari eam potius putat.

πολυφάρβη δὴμήτηρ ab Hesiodo in Theogonia vocatur, quo loco eam canit ex Ioue Persephonem concepisse. *πολυφάρβη* verò exponit Scholiastes, quòd omnia nutriat, hoc est, *πάντα τροφοῦσα*

Prostasia Ceres nuncupata, colebatur in agro Sicyonio cum Proserpina in Pyrao nemore. Hic per se viri festa celebrabant, vt prodidit Pausanias, veluti *πυμφῶνα* per se mulieres: quo in loco statuæ erant Cereris, Proserpinæ, & Bacchi.

Pelasgis Ceres cognominata à Pelasgo Dryopæ filio, qui (vt Pausanias ait in Corinth.) ei deæ templum condidit, deq; suo nomine nuncupauit. Sed enim & 20 Argiui ipsi tradunt, Pelasgum Cererem Argo profectam hospitio suscepisse, ibiq; à Chryfantide filia didicisse: quod in Attica idem prodit Paus.

Κυρία δὴμήτηρ, Cyria Ceres à Cnidijs vocata, quasi vitæ domina, id est, *τῆ Ζῆας κυρία*: Coelius. sed & *δέσποινά* ab Arcadibus dicta, vt putat Paus. quæ vox dominam etiam significat, & reginam. Sed hoc in Proserpina melius considerandum.

γῆλα, quasi dicas in palude, Cereris templum & lucus fuit in Arcadia, quinque tantum à Megapoli stadijs distans. quòd ingredi solis fas erat mulieribus, vt ait Pausan.

ποτηφόρος δὴμήτηρ, id est poculifera Ceres, quæ in Achaia colebatur *κατὰ πῶ ἀνδρῶν χωράω*, vt in secundo Achaicon Autocrates prodidit, & repetit Athenæ 30 us. Sanè Nicander in Alexiph. Cererem canit post raptam Proserpinam, potionem cyceonem sibi ieiunæ parasse in oppido Hippothoontis, qua potione guttur madefecit ad Thressæ Iambes cantus. quo loco multa Scholiastes Græcus in hunc ferme modum: Ceres, inquit, rapta filia, ieiuna illam perquirens, huc illuc vagabatur, donec hospitio suscepta est à Metanira vxore Hippothoontis, Neptuni & Alopes Cercyonis filie. Metanira igitur deę mensam apparauit, vinūq; quod aspernata dea, ob amissam filiam, potionem sibi cyceonem è farina iussit afferri, quam & hausit. sed Metaniræ ancilla lambe deam mœrentem cernens, ridiculos quosdam versus meditata, vt exhilararet Cererem, cecinit, qui iambicis numeris conditi fuere: vnde volunt Iambi nomen fluxisse. hæc verò lambe E- 40 chus filia fuit, & Panos, Thracia genere. Non sum nescius aliter ab alijs hanc fabulam recitari, & nomina etiam varia esse, quos ego in Poetis secutus sum.

Caberiam Cererem cognominatam tradit Paus. in Bœot. quo loco de Cabiris agit. Apud Dircem fontem Cereris & Proserpinæ lucus fuit, quem ingredi nemo poterat, nisi eius mysterijs initiati ac instincti. Sed & nos seorsum de Cabiris, Telchinibus, Corybantibus suo loco tractauimus, vbi etiam de Cerere non nihil. Alij à loco appellatam tradunt.

Styritis Ceres appellata fuit à Styris vrbe Phocidis, vt Paus. scribit, in qua celebre templum habuit.

Milesia Ceres, de qua Lactant. in 2. Nam cum, inquit, ab Alexandro mileti ciuitas capta esset, ac milites ad Cererem milesiam spoliandam irrupissent, omni- 50 um oculos repente abiectus fulgor ignis perstrinxit.

Rharias Ceres nuncupata, teste Stephano & Suida, à Rario campo Eleusis Atticæ

Atticæ regionis. fuit enim Rharius pater Celei, qui genuit Triptolemum ex Meganira, vel Metanira: vtrunq; enim legimus. à quo campus Rharius, in quo campo, vt Pausan. ait, primum semina iacta fuerunt, ibiq; primum fruges prouenere, & perinde Rharia Ceres appellata: id quod planius in Triptolemo referendum est.

Pylagora Ceres cognominata, teste Strabone libro nono, à Pylis, quæ & Thermopylæ dicuntur, vbi VII ciuitatum conuentus Amphycyonum bis in anno fiebat, primo vere & autumno, & à loco conuentus ipse Pylea dicebatur: & legatus qui conuentum indicebat Pylagoras, quòd scilicet conuocaret ad Pylas, Cereri autem Pylagoræ immolabant. sed enim & in eodem Thermopylarum loco angusto quindecim stadiorum, vbi vicus nomine Anchela, templum fuisse scribit Herodotus libro septimo, Cereris Amphictyonidis, & sedilia Amphictyonum, & Amphictyonis delubrum.

Homoloia Ceres cognomine dicta, & à Thebanis culta, vt pluribus ostendimus in Ioue Homoloio. Repete quæ illic scripsimus ex diuersis auctoribus.

ἀλιτηρία δὴμήτηρ, Alteria Ceres, vt in Ioue Aliterio diximus, quòd in publica fame feruaret molitores, ne farina diriperetur. *πρὸς ἄλιω*, molo, & erro: tametsi & Aliterius etiam in malam partem legamus, hoc est, pro scelesto & impio. Sed Plut. plura, vt etiam in Ioue dictum.

20 Tedifera Ceres, quæ & Græcè *δαδῆχος* appellata est, propterea q; cum filiam Proserpinam raptam quæreret facibus accensis ex Enna, vel ex Aetna orbem circuisse dicta est, vt fabula est notissima Græcis & Latinis scriptoribus, quam & alibi attigimus. Vnde est illud:

Et per tedifere mystica sacra deæ.

De hac re & Fulgentius in Mythologico. Hanc etiam Proserpinam mater Ceres cum lampadibus raptam quærerere dicitur. vnde & lampadum dies Cereri dedicatus est, illa videlicet ratione, quòd hoc tempore cum lampadibus, id est cum Solis feruore seges ad metendum cum gaudio requiratur. Sed de his datur varia traduntur. Quidam in Promotheis celebritatibus, vt Hyginus, & Aristophanis interpres: alij in Vulcanalibus, vt Herodotus in octauo, & eiusdem interpres. longe his plura traduntur à Beroaldo, & auctore proverb. Erasmo, & nos præterea in Sacrificiis.

Spicifera est Ceres cognominata. Manilius lib. secundo Astronomicôn:

Spicifera est virgo Cereis.

Sic etiam Germanicus Cæs. in Arateo carmine. Sanè Ceres spicea corona ab antiquis ornabatur. Ouidius in Fastis de Cerere:

Imposuitq; suæ spicea ferta comæ. Tibullus:

Flaua Ceres tibi sit nostro de vrue corona spicea.

40 Euseb. 3. Præparationis euang. Spicas ait & papauer Cereri ascribi.

Achæa Ceres appellata est, vt Suidas ait, ab eo luctu & anxietate, id est *ἄχος*, quæ habuit dum *ἠσπην*, id est Proserpinam inquireret. Sed & Achæas solitudines dictas, tradit Hesychius. Herodotus in Terpsichore, id est in v. Gephyraos ait Athenas commigrasse, cum Bœotijs suspecti essent: Vbi, inquit, seorsum templa construxerunt reliquis, cum alia quædam, tum Cereris Achææ, & templum & orgia. Plut. quoque in Isis & Osirid. lib. Et Bœotij, inquit Achææ Cereris *μέγαρον*, id est ædes mouent, eamq; festiuitatem *ἐπαχθῆ* nominant, à quaestu videlicet & gemitu deæ; ob raptum filie Proserpinæ.

ἐπιπλά Ceres sic constituta in Lacedæmone colitur, vt Hesychius annotauit. in Corintho verò *ἐποικιδία*, hoc est, quæ rem domesticam curet. Eadem & *ἐνοικιασά* dicitur, hoc est bona regina.

ἐπωπίς Ceres dicta est à Sicyonijs, vt ait Hesychius, sed & *ἐπωπίς*, quòd scilicet prospiceret, & præsideret.

M

Eualofia Ceres, hoc est *ἑυαλωσία* nuncupata, quod magnas *πὰς ἄλως*, id est *ἀρε-*
ας faciat, & repleat: Hefychius cognominatur item *ἄλωις*, καὶ *ἄλωις* *δημήτηρ*, vt in
 cōment. Theocriti super ea verba, *πῶ δὲ δαμάτρεθ' ἄλωιδ' θ'*. Ab hac dicta *πὰ ἄλωις*
 agrorum festiuitas, quæ Athenis teste Philochoro ab agricolis celebraba-
 tur, vt in Syntagma de Sacrificiis dicitur.

Ompnia, id est *ὀμπνία* Ceres dicta est, vt Hefychius scribit, quoniam *ὀμπνι-*
θ' fructum significat Cerealiū ac frumētariū. item *ἀμίννα*, id est campum, vel
 pratium. In scholijs in Alexiph. Nicandri, Ceres Ompnia vocatur, *ἀπὸ τῆς ὀμπνις*,
 id est à nutrimento. vnde etiam Omphalos dictus, id est umbilicus, quod inde
 embryo nutriatur.

Situs, id est *σίτις* Cereris ara fuit. *σίτις* enim vocabant, à cibarijs videlicet. Vn-
 de & sitarchia iureconsultis, alijsq; vel vt Athenæus, quod *σίτις*, id est frumenti et
 fertilitatis potestatem haberet. Hoc verò nomine Syracusanis culta Ceres fuit.
 Meminit simulachri Cereris Situs, Aelian. in 1. de varia hist. quo loco de edaci-
 bus loquitur. iidem etiam Simalida. Porro & Megalarti & Megalomazi Cere-
 ris statua fuit apud Bœotia scoliū, quod ibi præstantes panes fierent.

Mallophorus, *μαλλόφορος*, vel *μηλόφορος* Ceres, id est lanifera, cognomen est in
 Megaride, quod ea causa videtur esse inditum, quod apud eos primum oues
 nutrire cœperint. lanam enim *μαλόν* Græci vocant. quidam *λ* scribunt, qui & re-
 ctius facere videntur. Pausan. in Attica: Ad nauale verò, quod tempore etiam 20
 nostro Nisæa appellatur, vbi descendis, fanum Cereris *μαλλόφορος*, de qua cogno-
 minatione cum alia referunt, tum illud: Maiores rem pecuariam cum exerce-
 rent, nominarunt Cererem *μηλόφορος*, quasi ouibus feracem. hæc Pausan. Di-
 ximus verò, *μηλόρ* Græcè & malū & ouem in Hercule significare. quare hic non
 repetendum.

Amæa Ceres est nuncupata à Trœzeniis, vt Didymus scribit: Proserpina ve-
 rò Azesia. vnde prouerbium, Amæa Azesiam accessit: cuius prouerbij Plut. &
 alij meminere. fabula autem Proserpinæ à Plutone raptæ, & à matre Cerere per-
 quisitæ. Illud mirum, quod scribit Hefychius, Cererem Asiam vocatam, *ἀπὸ τῆς ἀ-*
ζαινῆς τῆς καρπῆς, hoc est, à desiccandis fructibus. Sed & *ἀμμω* Ceres dicta, vt o-
 stendit Hefychius. ait enim, hoc nomine dici nutricem Dianæ, & matrem &
 Rheam & Cererem.

θεσμοφόρος καὶ *θεσμοθέτης* *δημήτηρ*, hoc est, legisera Ceres & vocata & culta fuit.
 Vergilius:

Maestant lectas de more bidentes   *Legisera Cereri.*

quod & Seruius non inicitè annotauit. nam ait: Leges enim dicitur Ceres ipsa
 inuenisse. nam & sacra ipsius Thesmophoria vocantur. Sed hoc ideo fingitur,
 quia ante inuentum frumentū à Cerere, passim homines sine lege vagabantur,
 quæ feritas interrupta est, inuento vsu frumentorum, postquam ex agrorum di-
 uisione nata sunt iura. Hinc poeta: 40

Prima Ceres vnicò terram dimouit aratro,
Prima dedit fruges, alimentaq; mitia terris,
Prima dedit leges, Cereris sunt omnia munus.

Thesmophoræ verò Cereris cum primis mentio apud Herodotum, & Or-
 pheum in Argon. Scribit in Bœot. Paus. huius deæ ædes fuisse Cadmi domici-
 lium, & nepotum. Hac eadem Thesmophoræ nomenclatura Isis vocata est, vt
 nec semel est Diodorus testatus, quæ leges Aegyptiis statuisset, quibus æ-
 que omnibus iustitia seruaretur. nam eandem apud Aegyptios Isis & Cererem,
 & Lunā apud Græcos pleriq; putat, vt alibi pluribus ostendemus. Thesmopho-
 ria verò festa apud Athenienses celebrabantur, vt est à Plutarcho traditū, in qui-
 bus Aegyptiorum more mulieres à cibis abstinebant, humiq; iacebant. memi-
 nère horum sacrorum cum poetæ alij, tum Ouid. x. Metamorph.

Festa

Festa piæ Cereris celebrabant annua matres,
illa quibus niuea velata corpora veste,
Primitias frugum dant spicae ferta suarum,
Perq; nouem noctes Venerem tactusq; viriles
In vetitis numerant.

Plinius Natural. histor. libro vigesimo quarto. Non multum, ait, à salice vitilium
 vsu distat vitex, foliorum quoq; aspectu, nisi odore gratior esset: sed Græci *λύγυ*
 vocant: alij *ἀγυόν*, quoniam matronæ in Thesmophorijs Atheniensium castita-
 tem custodientes, iis folijs cubitus sibi sternunt. Aelianus auctor est, hagnon hæc
 10 serpentibus aduersari, ita scribens: In Atheniensium Thesmophorijs Atticæ mu-
 lieres hagni folijs cubilia substernunt, quod serpentibus sit infesta, & quod exi-
 stimetur ab Veneris appetitione prohibere, vnde nomen hagnos traxisse vide-
 tur. Sed de iis sacris alijs. Nec illud te lateat volo, Thesmophoron quoq; voca-
 tum Dionysium, ab Orpheo in hymnis. Sed & Stephanus scribit, etiam *θεσμοφό-*
ρον Iouem cultū fuisse, ait enim, apud Drymian urbem templum vetustissimum
 fuisse *διδος θεσμοφόρος*.

Thermesia Ceres cognominata, cuius deæ ædes fuit in finibus Hermionidis,
 ad mare, vt scribit Pausanias.

20 Chthonia Ceres appellata est ab Argiua puella Chthonia, quam ipsa dea Ce-
 res ex Argolide secum Hermionem duxit, conflagrata domo, & Colonte, puel-
 læ Chthoniæ patre, à quo dea ipsa spreta fuerat. Ab hac igitur Chthonia, ait Paus.
 in ciuitate Hermione Cereris Chthoniæ templum conditū fuit, & sacra Chtho-
 nia, quæ summa celebritate agebantur. Sanè & August. in 4. de Ciuit. dei, Cere-
 rem quoque terram à gentibus existimari scribit: hoc ideo, quia Chthonia ter-
 restrem significat. Porro non ignorandū, deos deasq; cognominari Chthonios,
 qui terrestribus præsent, de quibus suo loco agemus. Sunt et deī Hypochthonij.
 Chthonia præterea sacra ab Hermionensibus celebrabantur æstiuo tempore, in
 quibus coronabantur como sandalo, sic nuncupato flore, quem facili coniectu-
 30 ra ex colore & magnitudine Paus. ipse hyacinthum florem esse putat. Apud hoc
 Chthoniæ Cereris templum fuit deæ Echus porticus, quæ mediocriter claman-
 ti ter respondebatur. Scribit Aristocles poeta in epigrammate, quod in sacrificio
 Chthoniæ Hermionensis, à vetula imbecilli ad aram ex armento bōs immolan-
 dus cornibus adducebatur, quem bouem decem alioqui viri robusti ac fortes
 attrahere non poterant. Ex nostris quidam aliter recitant, bouem in templū tra-
 ctum præferocem à multis, inter quos & vetula, & præclusis foribus, nullo nego-
 cio à vetula confici: inde altera adducta similiter confici, & tres & quatuor, om-
 nesq; pariter cadere.

40 Mysia Ceres cognominata, vnde & Myseion templum Cereris dictū, quod
 59. stadiis à Pallene distabat, Achaia ciuitate. conditum aut fuerat à Mysio quo-
 piam Argiuo, vt est à Paus. proditū. At Phurnutus: Mysia, inquit, Ceres ab aliqui-
 bus dicta est, propterea quod *μυπῶν* significat satiari. vnde etiā ait cōsentaneum
 esse, in te mysteria deduci, quæ in huius deæ celebritatibus inducebant. de qui-
 bus alibi plantius agendum. Mysiæ Cereris sacrum tale legimus. In eo septē ope-
 rabantur dies, tertia à templo exactis viris, canibus etiam maribus pullis, solæ
 mulieres peragebant. Alexander de Mysorum quidem continentia ac religio-
 ne plura. Strabo lib. 7, qui & eos ab esu animalium abstinere consueuisse prodit,
 & à deis & sacris *βιωσιβας*, & *καπνιστάτας* ait appellatos, hoc est deorum cultores,
 & vt sic dicam, funambulos, & quod lacte vescerentur *γαλακτοφαγος*.

50 Erinnyis est cognominata Ceres à Talphusius, vt Antimachus poeta in The-
 baide cecinit, & Paus. ostendit. nam cum Ceres filiam quæreret, Neprunus eius
 amore incensus, eam insequebatur: dea vt effugeret, in equam conuersa, inter
 Oncei equas verfabatur. quod aduertens Neptunus, & ipse in equum se con-
 M 2

HISTORIAE DEORVM

uertit, eamque iniit. dea in furias acta, Erinnyis ideo nomen sortita est; quod scilicet Arcades *εριννῶν* dicant furore agi, atque indignari. Lycophron quoque in Alexandra eodem nomine nuncupat, & Callimachus: quo tamen Lycophronis loco, Isaacius interpres alias attulit deriuationes, *πῶς τὸ ἀρὰς αἰὶνός*, id est, quod diras vel imprecationes exequatur. vel *πῶς τὸ αἰὶνός καὶ τὸ γυναικός*: hoc est, quod in era id est in terra habitet. vel quod in furiam mutata, à Neptuno compressa fuerit, Arionemque equum pepererit. Fabulam in Georgicis Vergilij recitat Probus grammaticus. innuit Ouidius in Metam. lib. 6.

Et te flaua comas, frugum mitissima mater, Sensit equum.

Lactantius etiam grammat. 6. Theb. comment. Neptunus, inquit, pater quorundam equorum fertur, Pegasi ex Medusa, Arionis ex Cerere, licet in vulgaribus exemplaribus, ex aere legatur pro Cerere.

Lusia Ceres ab ipsa Thalphiis nuncupata. nam ferunt in Ladone amne, post Neptuni congressum, se Cererem lauisse, ex qua re *λευσία* cognomen factum est ei, vide Paus. in Arcad. Sed & Dianam Lusiam vocatam legimus. Polybius libro 4. Aetolos ait cum exercitu versus Lusas iuisse. vbi cum templo Dianae appropinquassent, quod est inter Clitorium & Cynetam, quod velut asylum à Grecis habebatur, populari greges & armenta deae, omneque fanum diuitias expilare voluisse: & reliqua, ne modum excedam.

Melane Ceres, id est nigra cognominata: cuius antrum in monte Eluuiio ferunt, in quo colebatur, quod non plus 30. stadiis à Phigalia distabat. ex hac ergo Cerere Melana, & Neptuno, tradunt Phigalei non equum genitum, sed quam Arcades dominam, id est *δεσποινίαν* vocabant. Sic autem Melanen vocatam aiunt, quod nigra veste fuerit induta, ob indignationem contra Iouem, de rapta Proserpina. post eius enim raptum in antro ita delituit, vti ne deis quidem vbi lateret, esset compertum. Sed cum Pan in alijs montibus venaretur, tum etiam in Eluuiio, in huius antro Cererem atra veste indutam conspexit, eamque rem Ioui detulit. Iupiter porro ad Cererem Parcas dimisit, quarum oratione persuasa Ceres, cum veste atra & mœrorem deposuit. rem pluribus exponit Pausan. hinc & Leucippus vocata, cum ab alijs, tum à Pindaro, quod post inuentam filiam albis equis ad Iouem ascendit. hinc etiam *εὐρωπη* nuncupata est post filiae inuentio-nem, unde & nomen illi: cuius etiam delubrum apud Hercynum amnem fuisse tradunt. Huius Cereris Phigalenses simulacrum ita effinxere, vt saxo insideret, muliebris figura, praeter caput quod equinum atque adeo cum iuba esset, serpentibus & alijs feris ad caput alludentibus: reliquo corpore ad imos pedes tunica velato. altera manu delphinem, columbam altera praeferebat. Plura subdit Pausanias de ritu sacrorum, & de oraculo Phigalensibus dato, quae breuitatis causa omitto.

Καρποφόρος, hoc est fructiferas, appellant Tegeata Cererem & Proserpinam, quarum aedes & statuas iidem habuere, vt est apud Paus. Sed & Ceres *αγλαόκαρπος* nuncupata est, vt est apud Orpheum. & ab eo alij usurparunt, quod latos & pulchros ferat fructus.

Eleusinia Ceres, dicimus & Eleusinas deas numero plurali, vt est apud Macrobius in somnio Scipionis, vbi Numenij historiam recitat. Eleusinia Cereris Phurnutus exponit interpretationem paucis, & ad eam Orpheus hymnum concinuit. Eleusis vt Suidas ait, Atticae ciuitas fuit, ab Eleusinio Mercurij filio & Daera, vel vt Pausan. ait, Ogygis denominata. Stephanus vero populum Hippothoontis tribus existimat, vnde est Cereris & Proserpinae Eleusinae templum & nomen deductum. quin & quod simul eadem ara colerentur, *δηοβώμης* Graeci nuncupabant, vt scribit Hesychius. Fuit & sub Citharone apud Nysaeos Cereris Eleusinae templum antiquissimum, & Proserpinae, vt in Aristide Plutarch. ostendit. Verum & in Sicilia Diana Eleusinia, & Iupiter colebatur, vt Hesychius tradit: & apud Iones quoque. Scribit Diod. Siculus in primo, Erechtheum Aegyptium in maxima annonae penuria Atheniensibus frumenta attulisse: quo be-

neficio

neficio affecti, eum regem sibi Athenienses elegerunt. ille assumpto imperio, caeremonias & mysteria Eleusinae Cereris ab Aegyptiis translata Athenienses docuit. Addit & alia idem scriptor, vt hoc manifestius ostendat, veluti Eumolpidas ab Aegyptiis sacerdotibus traductos esse, & à pastophoris Ceryces, id est praecones. Tanti autem primis illis temporibus Eleusinia sacra existimabantur, vt illis initiari Hercules praoptauerit. quam rem tamen minime est assecutus, vt ait Paus. id enim Eumolpi legibus prohibebatur: nam initiari tantum indigenis licebat. atque ea de causa Eleusinia minora instituta fuere in Herculis gratiam, quo scilicet ille initiaretur. Eumolpus quidem, non ille Trax celebratissimus, vt scribit Hister, sed alius, Herculem sacris initiavit, qui à Lycophrone *μύσση* vocatus est. Eleusinae quidem Cereris templum, apud Eleusin Atticam urbem fuisse memoratur, vt Paus. Strabo, & caeteri testantur. Claudianus poeta:

Sanctasq; faces extollit Eleusis. Vergilius Eleusinam matrem vocauit in illo: Tardaque Eleusinae matris voluentia plaustra.

quo loco multa Seruius. In Eleusi sacra arcana & mysteria celebrabantur, quae somno se monitum ne explicaret, Paus. asseruit. & Philosophus Numenius in somnis est prohibitus, vt in Pythagorae Symbolis docuimus. Adeo autem secreta atque arcana fuere, vt vulgo prouerbum iactaretur in secretos & tacitos, *ἀήμιος τὸ ἐλεουσίνια*. Facibus vero & tedis mysteria agebantur accensis, Cererem repraesentantes, quae raptam filiam anxie quaesisset, imposito calatho cum sacris additis, in curru Cistophoris virginibus vna prodeuntibus. De quibus & Claudianus ita in raptu Proserpinae:

*Iam mihi cernuntur trepidis delubra moueri
Sedibus, & claram dispergere lumine lucem,
Aduentum testata dei: iam magnus ab imis
Auditur fremitus terris, templumque remugit
Cecropidum, sanctasq; faces extollit Eleusis.
Angues Triptolemi strident, & squammea curuis
Colla leuant attrita iugis, lapsuque sereno
Erecti roseas tendunt ad carmina cristas.*

In sacris & agon celebris agebatur, cuius & Pindarus in Isthm. nec semel commentatores eius meminere, in quo victores hordeacea corona ornabatur. hinc & Actaea Ceres, eadem sacrorum causa interdum nuncupata est. ex quo illud est Papinij:

*Tuque Actaea Ceres, cursu cui semper anhelos
Vocinam taciti lassamus lampada mystae.*

Sanè Hesychius ait, quod mystice etiam Ceres appellata *ἀχθεία*, nisi forte fatius legeretur *ἀτθεία*. Porro etiam à multis queri video, qualia essent sacra Eleusinae: quod minus mirum sit cum arcana essent, & abdita, nec euulgari fas esset, vt Pausanias & Numenij exemplo docui. Sed quae notaui, tibi afferam. Verba haec D. Gregor. Nazianzeni in sermone solennitatis Epiphaniae: Neque nobis, inquit, virgo aliqua rapitur, nec Ceres vagatur, nec Celeos aliquos inducit, & Triptolemos, et dracones, et haec quidem facit, & haec patitur, pudet enim me, per diem dare noctis sacrificium, & pudorem facere mysteriorum. nouit haec Eleusis, & qui tacendas res & silentio dignas spectant. haec ille. Sed his longe plura leges apud Arnobium in quinto, vbi & hoc legimus: In istius inquisitionis errore Eleusinos etiam peruehitur fines. Pag. istud nomen est, regione in Attica constituta, qui illud temporis has partes incolebant, Terrigenae, quibus nomina haec fuerunt, Baubo mulier, Triptolemeus capellarum Disaules custos, Euboleus porcorum, gregis lanificij Eumolpus, à quo & gens fuit Eumolpidarum & ducitur clarum illud apud Cecropios nomen, & qui postea floruerunt caduceatores, hierophantae, atque praecones. his subdit multa de Baubone deique eius potione

M 3

cyceone, deq; corporis parte nudata, vt deam exhilararet. Addit & super his carmina, & cætera Eleufiniorum arcana, quæ inde fumere in promptu est. Et perinde ad myfteria redeo, quæ maiora erant & minora, vt fuprà meminimus, & Plut. ostendit, diuerfo tempore actitata. Hæc ciftis opertis deferebantur: vnde, quæ illa puellæ deferebant, dictæ sunt Canephoræ, id est ciftifere. in altera ciftarum flores inerant, in altera spicæ: per illos ver, per has æstatem significabant. Theodoritus, in his muliebrum naturam deferri folitam fcribit: alij alia tradūt. Sanè & hæc myfteria, Orgia etiam interdum dicta sunt: tamenli vocabulum hoc ad Bacchi facra magis conueniat, quæ (vt Seruius, & gramatici pleriq; obferuāt) ad omnia ferè reliqua facra referuntur. Sed certè Catullus in hoc fignificatu cepiffè videtur, fic enim canit:

*Pars obfcura canis celebrabant orgia ciftis,
Orgia quæ frustra cupiunt audire profani.*

Sed tamen etiam in his myfteriis Iacchus, id est Dionysius vnà agebatur, vt palàm Plut. docet, & nos alibi pluribus. & id fascino, id est virili membro, & vano fignificabatur. vnde est illud Vergilij:

Et myftica Vannus Iacchi. Iftiusmodi facris interesse profanis & peregrinis non licebat. in quibus illud præcinebat, *ἕκαστος ἑκάστω ἄλιτθ'*: id est, Procul procul quisq; profanus. Porro si plura cupis de myfteriis & Orgiis, legas Clementis Alexandrei, viri admirandi *προσηλικὸν πρὸς Ἑλλήνας*, citatum etiam ab Eusebio in 11. Præparationis Euang. in quo agit *πρὸς τὰ ἀπορρήτων τηλικῶν, καὶ κενώων μυστηρίων τῶν πολλῶν πλάνης*: hoc est, de arcanis facrorum & abditis myfteriis erroris cultus multorum deorum. Sed caue ne te fallat Latina Trapezuntij, vel Cretensis potius interpretatio. Disfaules Celei frater myftica facra Cereris apud Phliasios instituit, de quo plura Pausanias in Corinth. Homerus tamen nullam Disfaulis mentionē facit in his versibus, quibus de Cereris myfteriis agit. ita enim canit:

*Myftica facrorum diua didicere magistra,
Trioletus, Dioclesq; simul frenator equorum
Eumolpus, Celetusq; duces, populiq; parentes.*

Cidaria Ceres colebatur à Pheneatis, multa religione, vt pluribus Pausanias docet in Arcadicis. ait enim: Prope fanum Eleufinæ lapides eminent prægrandes duo, aptè alter alteri impositus: Petrona vocant. eos lapides vbi anniuersarij facri, quæ Myfteria nominant, dies appropinquant, disiungunt: atq; inde iteras educunt, quibus pompæ ritus, & quæ fieri oportet, omnia consignata sunt. Eum commentarium cum sacrificulis audientibus recitandum curarint, ea ipsa quæ sequit nocte in pristinâ sedem reponunt. Ad eam lapidum compagem compertum habeo, Pheneatarum multitudinem de maximis quibusque rebus iusiurandum concipere solitam. Saxo superiori operimentum imminet rotundo ambitu, in eo effigies Cereris Cidaria seruatur: eam effigiem sacerdos tanquam personam indutus, stans, quæ myfteria maiora appellantur, diebus populares patrio quodam ritu virgis cædit. Venisse in hæc loca Pheneate Cererem dictitant, ante Naum, dum errabunda Proserpinam quaritaret: & ijs quæ se comiter ac liberaliter accepissent, legumina diuiffisse omnia præter fabā. qua enim maxime de causa impurum legumen faba sit, arcanis commentariis mandatum est. Iam verò qui (vt Pheneatæ narrant) Cererem hospitio acceperunt, quiq; ei templum ad imam Cyllenem erexerunt, & initia Deæ instituere, quæ nūc etiam in officio permanent: Trifaulis iis, & Damithales, nomina. Abest, quod diximus. phanum ab vrbe stadia propè decem.

Chamyna, vel chanyna Ceres cognominata fuit ab Eleis, cuius varia fertur historia. quidam enim antiquum nomen deducunt *ἐφ' ἧ χωνίης*, vel potius *χωνίης*, id est hircere & hiare, quòd hiasse terram eo loco, quo Plutonis currus exiit, & rursus coiffisse dicitur: sunt qui Chamynum, virum Pisæum Pantaleonti tyranno

tyranno aduersarium, ab Eleis occisum ferant, cuius ex opibus templum deæ constructum fuerit. Quidam, alioqui vtraque eruditi lingua, non Chamynam, vt ego apud Paus. & legunt & scribunt, sed Chanynam: parum memores, huius deæ eodem libro *ἡλικίας* secundo mentionem factam. deinde quo pacto à Chamyno Chanyna deduci potest: nimirum *χωνίης* verbū his erroris ansam dedit.

Patrensis Ceres colebatur apud Patras urbem Achaïæ, de qua Paus. in Achaïcis ait, quòd in eius templo ex speculo oracula dabantur. Fons enim pro templo fuit, ex quo ægrotantibus salutem, vel mortem, oraculum significabat. Speculum funiculo alligatum, liberamēto quodam in fontem immittebatur, ita vt vix aquam attingeret: mox facris quibusdam confectis, in speculo vel victurum, vel interiturum conspici dicebant.

Africana Ceres summo cultu & continentia celebrata à viduis mulieribus, de qua sic Tertullianus lib. 11. ad vxorem: Cæterum, inquit, Africanæ Cereris viduas assistere scimus, duriss. quidem obliuione matrimonij allectas, in æternum viris, non modò toro decedunt: sed & alias eis utiq; ridentibus loco suo insinuant, adempto omni contactu, vsq; ad osculum filiorum. & tamen durante vsu perseverant in tali viduitatis disciplina, quæ pietatis etiam sanctæ solatia excludit. Item alibi: Fœminas verò Cereris Africanæ, cui etiam & sponte abdicato matrimonio adfenscunt. Exinde quo pacto masculorum vsq; ad oscula filiorum inuenit diabolus post luxuriam castitatis perditricem.

Libyssa Ceres. Libycus campus in agro Argeo appellatus, quòd in eo primum fruges Libya allatae sunt, quam ob causam etiam Ceres ab Argeis Libyssa vocata est. hæc Festus.

Deserta Ceres cognominata pro tempore & loco, vel quoniam deserta à filia: vtrumq; ostendit poeta. nam de primo, lib. 11. Aeneid. ait:

Templumq; vetustum Deserta Cereris. de altero verò primo Georg.

Nec repetita sequi curet Proserpina matrem.

alias Seruius etiam recitat opinionones.

Mycalessia Ceres appellata, quòd in Mycalessi Boeotia vrbe coleret, cuius templum Hercules noctu & aperiebat & clauderat, vt Pausan. scribit, & nos in Herculis vita retulimus. Alij à mari Mycalessi denominatam putant. Fama fuit, facile fructus legi, statuto tempore, si ante hanc deam primitiæ deponerentur, & toto anni tempore durare. Paus.

Montana Ceres, id est *ὄρηα δημήτηρ*, in Phrygia colebatur, prope fluuium Sangarion: vt Hermogenes in his quæ de Phrygia scripsit, testatum reliquit, apud interpretes Apollonij libro secundo.

Ceres & Proserpina magnæ deæ vocatæ fuerunt, vt docet Paus. qui & illas *ἡλικίας* ab Eleis ait appellari. Hesychius verò & ipse Cererem alijs etiam nominibus nuncupat, vt *οἰλυσκίς*, & *φύργις*. De Erisichthone verò Thessalo, qui cum Cereris lucū succidisset, in eam miser famem deuenit, vt propriis membris non abstinerit, fabulam Ouid. in VIII. Metam. enarrat.

TRIPTOLEMVS.

TRiptionum Cereri subdidimus, veteres imitati, qui idem fecere, vt Phrynus & Ouid. in Fastis, & in Metam. De Triptolemo verò variè traditur. Siquidem Argiui, qui de vetustate cum Atheniensibus certabant, vt cum Phrygibus Aegyptij, Pelasgum apud se tradunt, Cererem Argos post raptam Proserpinam profectam, hospitio suscepisse, vbi Chrysanthis de filia eam certiore fecit. mox Trochilum Cereris sacerdotē, ob Agenoris odiū ex Argis in Atticam aufugisse, ibiq; vxorem duxisse Eleufinen, ex qua Eubuleum Triptolemumque liberos suscepisse ferūt. & hæc quidem Argiui. Athenienses verò Triptolemum Celei filium, primum mitiores fructus coluisse contendunt. Musæus poeta (si

hæc quoque Musæi poemata credenda sunt) Triptoleum Oceano Terræque genitum cecinit. Sed Orphei versibus proditum est, Eubuleum & Triptoleum patre Dyfaule fuisse ortos (sedenim hi versus Orphei non esse videntur) quibus duobus, quoniam filia raptum indicarunt, Ceres frugum sationem dederit. Chœrilus Atheniensis poeta, fabulam Alopem docuit, in qua ait, Cercyonem ac Triptoleum fratres ex Amphictyonis filia genitos, quorum alterum Rharo: alterum, id est Cercyonem Neptuno peperit. & quidem adhuc ex Paul. Porro & Suidas ita: Rharus, inquit, filium habuit Celeum, ex quo genitus Triptolemus. Sed cum Rharus errantem Cererem, ac Proserpinam quærentem hospitio suscepisset, in huius beneficii gratiam Ceres Rharo nepotem Triptoleum frumenti culturam edocuit. hinc Rharus campus, in quo Paul. scribit primum semina iacta fuisse, ibique primum fruges provenisse. Rharium quidem campum in Eleusine Stephanus reponit, unde etiam sit Ceres Rharica appellata. Pamphus quoque poeta antiquissimus, cuius in Dialogis de Poetis meminimus, cecinit, Cererem defatigatam, dum filiam Proserpinam perquireret, anili facie sumpta, supra puteum *ωδύρας* nuncupatum, hoc est Latine floridum, consedis: atque inde illam Celei filia, quod Argiuam esse anum putassent, ad matrem deduxere, eique Meganira filium Triptoleum educandum tradidit, &c. Seruius lib. primo Georg. Eleusin, ait, ciuitas est Atticæ prouinciæ, non longe ab Athenis, in qua cum regnaret Celeus, & Cererem filiam quærentem liberalissime hospitio suscepisset, illa pro munere ostendit ei omne genus agriculturæ. filium etiam eius Triptoleum recens natum per noctem igne fouit, & per diem diuino lacte nutriuit, & eum alatis serpentibus superpositum per totum orbem misit, ad usum frumentorum hominibus indicandum:

Angues Triptolemi strident, & squamma curuis

Colla leuant astricta iugis, lapsuq; sereno

Erecti, roseas tendunt ad carmina cristas.

Idem & Io. Zezes grammaticus in comment. in Hesiodi opera & dies, qui & al legoriam fabula explicat. Phurnutus Triptoleum Eleusiniū ait a Cerere edoctum ferendi rationem, per orbem terrarum monstrasse, vectum Cereris curru ab alatis serpentibus: Triptoleumque nuncupatum, quasi qui tereret hordeum; *ὁ τεύλας τὰς ἑλάς. ἑλάω* enim hordea significant. Scribit præterea Hyginus quo tempore Carnabuta rex Getarum erat, Cererem sua beneficia largitam esse hominibus: Triptoleumque, cuius ipsa fuerat nutrix, in curru draconum collocatum (qui primus hominum vna rota dicitur usus, ne cursu moraretur) iussisse omnium nationum agros circumeuntem semina partiri, quo facilius ipsi posterique eorum a fero victu segregarentur. qui cum peruenisset ad eum Getarum regem, ab eo primum hospitaliter acceptus: deinde non ut beneficis aduena & innocens, sed ut crudelissimus hostis insidiis captus, aliorum dum paratus est producere, suam penè perdidit vitam. Carnabutæ enim iussu, cum draco vnus eorum esset interfectus, ne cum Triptolemus sensisset insidias parari, curru præsidium sibi constituere speraret, Cererem ferunt eò venisse, & erepto adolescenti curru, dracone altero subiecto, reddidisse, regemque pro cepto maleficio poena non mediocri affectisse.

SYNTA-

SYNTAGMA DECIMUMQUINTVM,

DE DAEMONIBVS, GENIIS, LARIBVS, CAETERISQUE, ac de Pane, Themide, & Lamiis, &c. ad Socinum Bentium Medicum & Philosophum.

*Disertissime mi Socine Benti,
Antistes sapientia, & peritus
Artis Pergameæ, simulq; Coæ:
Conscripsi tibi, Dæmonas Pelasgi
Quos dicunt, Genios vocant Latini,
Ipsos multiplici subinde voce,
Et Manes, Lemuresq; nuncupantes,
Et Faunos, Inuos, Lares, Penates,
Et quæ nomina colligo hoc libello.
Quæ si non fuerint bene explicata,
Tu, qui me Stygio additum tyranno
Sustentas medica frequenter arte,
Ignoscas rogo, deinq; me tuere.
Sic sint prospera cuncta, liberiq;
Maiores referant, auum, patremq;*

CVM permulta me Socine Benti aliis semper deterruerunt, quo minus vobis magnis Philosophis mea scripta legenda mitterem: tum illud, quod vos videam aliud dicendi genus amplecti, quam iſ faciant qui mansuetiores Musas consecrantur. Nihil enim vos, nisi quod ratio ipsa & natura suis legibus præscripserit, complectimini: nostrum verò totum scribendi genus in verisimili persuasione consistit, & veterum ac probatorum auctoritatibus innititur, plerumque hoc vel illud prore & tempore probantes, Academicorum more, ut lector quam velit cunque partem, sententiãque apprehendere possit. Quare cum superioribus diebus meum hoc institutum secutus, de Dæmonibus, cæteris eiusmodiq; a gentibus deis habitis Syntagma consecissem, visum est mihi hanc omnem partem legendam tibi mittere, ut cum tibi de his, in tuis subtilioribus lucubrationibus agendum contingerit, vno intuitu collecta posses conspicerere, & decerpta melius ac enucleatius tractata conscribere. Accipe igitur mi Socine, hoc nostrum, qualecunq; est: ut vel hac saltem ratione & exiguo hoc munere intelligas, quod præ me feram grati animi significationem, ob tot, tantaq; in me ac meos collata beneficia, vtcunq; seruata. Accipe inquam, ea lege, ut legas, & legendo ita castigas, ut mea tua esse videantur. Vale.

DAEMONES, ET CAETERI.

Dæmonis vocabulū apud veteres latè desumptū esse videmus, nam & pro deis ipsis supremis, & pro cœlestibus atq; aereis per sepe obseruauimus. Nos primū de nomine agemus: deinde appellationes, ut institutū est nostrū, exponemus. Mittā nunc illa philosophis & theologis, qui sint, non sint, disputant. Nos Christianam pietatē sectantes, nihil dubitamus. Dæmones igitur vocabulum putat in Cratylo Plato, ex Hesiodi sententiã, quasi *δαίμονας* dici, hoc est prudentes ac scientes, iuxta antiquum Græcorum sermonem: quo fit (ait Socrates) ut Hesiodus, cæteriq; poetæ permulti præclare loquantur, quicunq; aiunt, quod postquam bonus aliquis vita functus est, maximā dignitatē præmiūq; sortit, fitq; Dæmon secundū sapientiæ cognomentū. ita & ipse assero, Dæmona, id est sapientē, omnē esse hominem quicunq;

quicumque sit, bonus: eumque Dæmonicum esse, id est, sapientem & felicem, viuente atque defunctum, recteque Dæmonem nuncupari. hæc ferme Socrates, seu potius Plato. Possidonius in lib. de Heroibus & dæmonibus, quia ex ætherea substantia partita atque diuisa qualitas illis est, ἀπὸ τοῦ αἰθέρος, hoc est vrere, seu ἀπὸ τοῦ αἰθέρος, hoc est, μετεωρολογίας, id est diuiso & partito, eos denominatos tradit. quod & Macrobius repetit in Sat. Eusebius nec Platonis, nec Possidonij sententiam suscipit, & Dæmonas ait dici πῶς ἢ διαιμαίνω, quod exterreo & pauefacio significat. Pluribus tamen exemplis Steuchus Eugubinas, amicus meus, astruere nititur, hoc vocabulum in linguam Græcam ex Hebræa migrasse, à Shadain: priorēque ablata syllaba, Daimones fieri. De dæmonum verò natura nihil ego statuo: sed nec loquar quidem, nisi quæ pia decernit religio, & patrum sententia, quæ malos omnes dæmones statuit: nec mihi hoc loco dicendum, quæ cum alij prodiderunt, tum Proclus in Cratylo, & alibi de formarum & figurarum varietate deorum & dæmonum, quæ hominibus sapientissime visæ dicuntur. nam & nostri, spectra et simulachra aerea esse docent. Plato in Philosopho, seu Epinomide, cum de supremis deis locutus esset, ita subiungit: Deinceps verò sub his dæmones, genus aereum, in tertia mediāque regione, qui interpretationis causa sunt, collocatos fatendum, orationibus colere gratia laudabilis intercessionis interpretationisque debemus: & reliqua. Idem in Symposio, dæmones inter deos & homines reponit. In Cratylo, vt dictum est, ex Hesiodi sententia homines in deos relatos statuit, & dæmonas vocat. Ita enim canit Hesiodus:

ἀέρα θ' ἐσπίμνοι πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἴμας. hoc est,
Aerāque induti tota tellure vagantur.

Varietatem in Timæo statuerè videtur: & Apuleius non nihil interdum à Platone euariare videtur, vt post docebimus: Hierocles item in aureo commentario aurei Pythagoræ carminis. angelos enim, & heroas, & genios statuit, mox deorum filios Heroas appellat. at verò Orpheus in hymnis, dæmona inter cetera vocat ipsum Ζῆνα μέγαν πολὺπλάγκτον: id est, Iouem magnum multistrepum. In poemate verò ad Musæum, dæmonas ita distinxit, in dæmonas cœlestes, aereos, aqueos, terrestres, infernos, id est subterraneos & circuitores, seu vagos. Hoc est, δαίμονας ἄραιους, καὶ ἠδρίους, καὶ γινῶντος, καὶ ἁθονίους, καὶ ἑσποθονίους, καὶ πνεύφοιτες, vel vt alij legunt, πνεύφοιτες. Sed & Chalcidius in Platonis Timæum, dæmonas ait cum etherios esse, tum aereos, tum terrestres: & cætera ferme Platonicis reliqui. Alij dæmonas ita distinguere maluerunt, in fabulosos, poeticos, & naturales: alij in angelos bonos & malos, vt Numenius & Proclus, Porphyriusque: sanius hi quidem, sed viderint tamen, ne in vanas gentium superstitiones prolabantur. Philon autem Hebræus in libro de Mundo, ab his diuersa sentit: qua in re & illum non nihil errare nostris quibusdam visum est. libet hoc loco Isidori verba ex VII Etymol. ascribere: Dæmonas, inquit, à Græcis δαίμωνος aiunt, quasi δαίμονος, id est peritos, ac rerum prescios. presciant enim futurorum multa: vnde & solent responsa aliqua dare. Illis quidem inest rerum cognitio plusquam infirmitatis est humanæ, partim subtilioris sensus acumine, partim experientia longissimæ vitæ, partim per dei iussu angelica reuelatione. Hi corporum aeriorum natura vigent. ante transgressionem quidem cœlestia corpora gerebant: lapsi verò, in aeriam qualitatem conuersi sunt: nec aeris illius puriora spacia, sed ista caliginosa tenere permisi sunt, qui eis quasi carcer est vsque ad tempus iudicij. Hi sunt præuaricatores angelij, quorum diabolus princeps est: & cætera, quæ idem Isidorus exequitur. Sedenim commune est Græcis & Latinis vocabulum Angelorum, qui Malachim ab Hebræis dicuntur. Existimauit Philon eosdem angelos Hebræis esse, qui gentium philosophis sunt dæmones. At nos plura mittamus, qui deos gentium referre & ridere tantummodo volumus, ne & nos fortassis in absõnam aliquam gentilitatis opinionem incauti decidamus, à qua re maxime abhorremus, id tantum animo fixum ratumque habentes, quòd Dei optimi maximimi &

mi & seruatoris nostri religione permiffum est, et placitum, nec secus quicquam vnquam, vt à principio professi sumus: etiam si quid ignoratione & imprudentia lingua peccaret, nec id animo sentire, nec eloqui certum decretumque habemus. Dæmones igitur à Latinis Genij vocantur, de quibus hic agendum.

GENIUS

Genius, vt D. Augustinus lib. septimo ex Varronis sententia ait, deus est, qui præpositus esse, ac vim habere omnium rerum gignendarum credebatur: quo modo videtur Cebes Thebanus philosophus in tabula suam posuisse senem dæmona, id est Genium, in primi circuitus porta. sed & alio modo Genius dicitur, deus naturæ cuiusque. Plutarchus Genium esse scribit, qui vniciusque mortalium insit. Vide ipsius Problemata. Censorinus, Genium deum ait, cuius in tutela, vt quisque natus viuat: siue etiam, quòd vt generamur curat: siue, quòd vnà gignitur nobiscum: siue etiam, quòd nos genitos suscipiat ac tueatur. Certè à gignendo Genius appellatur. Festus, Genium esse scribit, qui vim obtinet rerum omnium gerendarum. Aufustius ait: Genius est deorum filius, & parens hominum, ex qua homines gignuntur: propterea Genius meus nominatur, quia me genuit. Alij Genium esse putauerunt vniciusque loci deum. Seruius ita tradit, Genium numen esse, quod nobis nascentibus datur. Vergilius:

Incertus Geniumne loci, famulum ne parentis. Esse putem.

de serpente loquens. Hinc Persius:

Pinge duos angues. Serpentis etenim imagine Genius interdum effingebatur, interdum puerili vel iuuenili forma: interdum etiam senis, vt apud Cebem. Coronabatur verò platani foliis, vt potè arboris genialis. Albius Tibullus poeta ita suis versibus exornat:

ipse suos adsit Genius visurus honores,
Cui decorent sanctas florea ferta comas.

Illius è puro destillent tempora nardo,
Atque satur libo sit, madeatque mero.

In vetustis nonnullis monetis Traiani, & Adriani, aliorumque principum, Genius pateram dextra supra aram porricere, quæ ara esset fertis ornata: læua verò manu propendulum flagellum, vel simile quiddam tenere videbatur. Sedenim & in aliis Adriani inscriptionibus, talem epigraphen comperi: GEN. P. R. hoc est, Genio populi Romani. vbi imago cernebatur hominis militaris, cum veste ad cruris medium circumuoluta: dextera pateram in morem sacrificantis habebat, læua cornucopiæ. sed pro Principis arbitrio. Vnde & nos antiquariis, & harum rerum studiosis, nomismata mittamus. Genio res sacra fiebat mero ac floribus. Persius:

Funde merum Genio. Horat. in Epistolis:

Floribus & vino Genium memorem breuis hora.

Genius in Aulular. Plauti ita inquit: Huic filia vna est, ea mihi quotidie thure, aut vino, aut aliquo semper supplicat. Quid verò causæ fuerit, vt merum Genio funderetur, nec hostia faciendum antiqui putarent, Varro causam explicat in eo libro cui titulus est Articulus, siue de numeris: & Censorinus. Id moris, inquit, instituitque maiores nostri tenuerunt, vt cum die natali munus annale Genio solverent, manum à cæde ac sanguine abstinere, ne die qua ipsi lucem accepissent, aliis demerent. Denique Delij Apollonis genitorem aram, vt Timæus auctor est, et Cloacius, nemo hostiam cædit. hæc illi. Addit et Censorinus, quòd Genio factio neminem oportebat antè gustare, quam eum qui fecisset. Horatius tamè ad Aelium Lamiam libro tertio Carm. ita canit:

Crus Genium mero Curabis & porco bimestri.

quo loco victima adhibetur. Quidam præterea Genium omnium gignendarum rerum deum existimarunt. Genius, ait Censorinus, ita nobis assiduus obseruator appositus est, vt ne puncto quidem temporis longius abscedat, sed ab vtero matris acceptos, ad extremum vitæ diem comitetur. Arrianus de Epicteto: Vt custodem, ait, adhibuit vnicique proprium dæmona, & tradidit ei custodiendum, custodem peruigilem & incorruptum, &c. Marcellinus lib. hist. XXI. Quod inter affuisse sibi squallidus existimabatur, & putabatur Genius esse quidam, tutelæ salutis appositus, eum reliquisse mundo citius digressum. Ferunt enim theologi, in lucem editis hominibus cunctis, salua firmitate fatali, eiusmodi quædam velut actus rectora numina sociari, admodum tamen paucissimis visa, quos multiplices auxere virtutes: & cætera, quæ durus quidem scriptor, sed doctus tamen, exequitur. Alij demum Genios elementa dixerunt: alij duodecim signa cœlestia, cum Sole, & Luna. Quidam tres illos deos Capitolinos, Iouem, Iunonem, Mineruam putauere. Sed hæc sunt à curiosis perquisita: nos ad reliqua descendamus. Euclides Socraticus philosophus, duplicem omnibus Genium attributum putauit. Empedocles quoque & Menander, duos similiter Genios protinus vt in lucem quis editus est, dari putarunt. Menandri hi sunt senarij:

ἅπαντι δαίμων ἀδρι τῷ γινόμενῳ.
ἅπαντ' ὄσι μυσταγωγὸν τῷ βίῳ.

Idem apud Lucillum in libro Satyrarum nono licere cognosci, ait Censorinus: bonum hunc, malum illum (vt reor) existimans. Malum deum suum iratum vocat Terentius: bonum deum propitium suum Næuius vocauit, quo videlicet modo nostri bonum & malum angelum & custodem appellare consueuerunt. Græci ἀγαθὸν θεὸν, & ἀγαθὸς δαίμονα. malum verò, ἀλάστορα, παλαμναῖος, & κακοδαίμονα. Hinc Valer. Maximus libro primo de Cassio Parmensi, qui existimauit ad se venire hominem ingentis magnitudinis, coloris nigri, squallida barba, & capillo demisso: interrogatumque quisnam esset, respondiisse, κακοδαίμονα. Ita & Plutarch. de Bruto, in eius vita, cum ei similiter apparuisset, Tuus sum (inquit) Brute Genius malus, id est δαίμων κακός. meminit & Appianus, & Flor. Hoc loco non prætereunda est historia (an verò potius fabulam dixerim) de Genio, id est dæmone, quam pluribus explicat Paul. in posteriore Eliacōn libro. nam cū de Euthymo athleta agit, qui apud ciuitatē Temessanam in Italiam rediisset, & puella esset exposita sacrificanda heroi vni ex Vlyssis sociis, Euthymus se in templū duci iussit: ibi virginem conspicatus, primò misericordia commotus, deinde etiam amore incensus: ac puellam quidem si ab eo seruata esset, se in eius manum conuenturam, fidem dedisse. Armis igitur captis, cum Genio cōgressus, illū victum mœnibus & agro excessisse: subiatumque prorsus ex hominum cœtu in mare se demersisse. Fuisse memorat, ciuitate vniuersa fœdissima calamitate liberata, maxime illustres Euthymi nuptias. Subdit idem Pausanias, se audisse, & ipsum Euthymum non diem obisse, sed nescio quo pacto ad suam vsque ætatem illum vivere: & dæmonem ab Euthymo depictum hac fuisse effigie, colore vehementer atro, cætera specie maxime formidabilem: amictus, lupi pellis erat. Plutarchus in eo qui πῶδ' ἰδρυμίας, id est de animi tranquillitate inscribitur, idem de duobus Geniis affirmat. Scribit Censorinus, à nonnullis binos Genios in his duntaxat domibus, quæ maritæ essent, colendos creditum esse. Seruius grammaticus super ea Vergilij verba: Quisq; suos patimur manes: Cum (inquit) nascimur, duos Genios sortimur: vnus est qui hortatur ad bona, alter qui deprauat ad mala. nec incongruè dicuntur Genij, quia cum vnusquisq; genitus fuerit, ei statim obseruatores deputant: quibus assistentibus post mortem, aut asserimur in meliorem vitam, aut condemnatur in deteriore: per quos aut vacationem meremur, aut reditum in corpora. ergo Vergilius Manes, Genios dixit, quos cum vita sortimur. Alij Iunonem & Genium singulis dederunt, quod pluribus ex diuersis

uersis auctoribus ostēdit Politianus. Sed et cetera de Geniis prosequamur. Martianus lib. secundo de nuptiis Mercurij & Philologiæ ita scribit: Sed quoniā, inquit, vniciq; superiorum deorum singuli quicq; deseruiunt, & illorum arbitrio, istorumq; comitatur (id est cœlitū & secundorū deorum) & generalis omnium præsul, & specialis singulis mortalibus Genius admouetur, quem etiam præstitem, quod præsit gerundis omnibus, vocauerunt. nam & populi Genio, cum generalis poscitur, supplicat: & vnusquisq; gubernatori proprio dependit obsequium. Ideoq; Genius dicitur, quoniā cū quis hominum genitus fuerit, mox eidem copulatur. hic tutelator, fidissimusque germanus, animos omnium mentesq; custodit. & quoniam cogitationū arcana sapere annunciat potestati, etiam Angelus poterit nuncupari. hos omnes Græci Dæmonas dicunt, ἀπὸ τῶν δαίμονας εἶν'. Latini Medioximos vocitarunt, qui quidem omnes minus lucidæ splendæque nature, quam illi cœlestes, sunt: nec tamen ita sunt corpulenti, vt hominum capiantur obtutu. hæc ferme Martianus. Hinc & Tertullianus, vt puto, & deū, & hos spiritus, corporeos, aliquo modo existimauit. Sed nos præterea sequamur. Apuleius in libro de Deo Socratis, Dæmonibus hanc definitionem attribuit, quem etiam secutus est D. Augustinus. Dæmones sunt, inquit, genere animalia, ingenio rationabilia, animo passiuia, corpore aerea, tēpore æterna. quam descriptionem cū planius explicasset, monstrassetq; hominis animam adhuc in corpore positam dæmona nuncupari, ideoque etiam dici δαίμονας eos qui beati forent, & quibus bonus contigisset Genius: tum de Geniis quædam locutus subiungit, eos abiuratis corporibus suis Lemures, Laruas, Laræque vocari, vt etiā in deis Manibus dicturi sumus. Idem Apuleius præterea in lib. de dogmate Platonis: Dæmones, inquit, quos Genios & Lares possumus nuncupare, ministros deorum arbitrantur, custodesq; hominum & interpretes, si quid à deis velint. Sed de custodibus paulo supra actū est. Alij nonnulli extiterunt, qui Genios animas quorumcunq; rationales interpretati sunt: quo modo & per Geniū alius cuius iurare intelligunt, quod maximum fuit apud veteres iuramentū, per principis Genium iurare, vt planè Iurisconsulti & Tertullianus ostendunt. Sueton. Tranquillus in Caligula ait, multos à Caligula supplicio affectos, qui per eius Genium peierauerant. Laetantius Firmianus libro 2. Diuin. instit. de dæmonibus agens: Geniorum, inquit, sibi nomē assumunt, sic enim Latino sermone dæmones interpretantur. Hos utiq; Hermes Trismegistus ἀγγέλους πονηρούς, hoc est, angelos malignos vocauit. Aliquando tamen etiam simplici voce dicuntur πονηροί: vt CHRIS TV S Dominus ad patrem in prece quotidiana appellat. Sunt etiam in genere angelorum, quos δωάμους, hoc est virtutes, vel potestates, Magi et sapientes Chaldæorum appellant: inter quos, vt M. Psellus tradit, κοσμάγοι repositi sunt, quasi tu dicas mundum agentes. Sunt item qui ἀμέλιμβι. hoc est, qui mulceri non permittunt animas illecebris & affectibus. Porro Genius Genio alius 4º alij præstare creditus est, virtute, sapientia, viribus. vnde est illud apud Plutarch. de Octauio Augusti & M. Antonij Geniis, quorum alterius, id est, M. Antonij, reformidabat alterum, hoc est, Octauij Augusti. Sed nec humiliora omittamus. Genius natalis deus nuncupari videtur à Tibullo poeta. nam cū de Genio loqueretur, ita Elegiam ad Cherinthum claudit:

At tu Natalis, quoniam deus omnia sentis,

Annue, quid refert, clamne palam verget.

Demum à Genio Genialis dies vocatur, quoniam in die natali lætitiæ & hilaritati operam in primis dabant antiqui, & Genio indulgebant. vnde & cū naturæ obsequimur, indulgere Genio: & è contrario, defraudare Genium dicere consueuimus. vt illud, Genialis agatur iste dies: quod scilicet, vt Laberius mimigraphus dicit, Genius generis deus sit, ventri qui pareat. Ad hæc, quoniam naturæ deus existimabatur Genius, Genialis lectus maritalis est appellatus, in quo opera detur generandis liberis. Sext. Pompeius: Genialis, inquit,

lectus q̄ nuptiis sternit̄, in honorē Genij. Catullus in Epithal. Pelei & Thetidis:

Pulvinar verò Diuæ Geniale locatur,

Aedibus in medijs.

Solemus quoq; dicere non modò homines natos bono vel malo Genio, sed & vrbes, & res cæteras: quin etiam libros, & propter id Val. Martialis non inconcinne cecinit:

Victurus Genium debet habere liber.

Quare iam satis de Geniis. deinceps Penates, & Lares, cæteramq; turbam eiusmodi deorum interpretemur.

PENATES.

10

Penates dei qui dicebantur à Latinis, quo nomine à Græcis appellarent non satis constat. Dionysius Alicarn. in primo hist. à diuersis eos scribit diuersis nominibus in Græcam linguam conuersos esse. Alij, inquit, patrios appellant, id est, πατριώδεις: alij γένθλιος. Fuere qui ἐπιτοσίος, quiq; μηλιχίος. quidam & ἐραϊός, alij & ἰφισίος: & horum vnusquisq; secundum quod aliquid eis contingeret, videtur nomen dedisse. Sedenim Cassius Hemina, Samothracas deos eisdem existimauit, qui & Penates, & Magni dei: quod & Macrobius refert. Sed de Samothracibus idem qui supra Dionysius Alicar. plura in eodem primo hist. ex Calistrato vetusto scriptore, itemq; ex Satyro, & Arctino poeta prodidit, & nos in Cabiris non nihil. Varro humanarum lib. 2. Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, & Aeneam ex Phrygia in Italiam detulisse. Alij Tarquinium Demarathi Corinthij filium, Samothracis religionibus mysticè imbutum, vno templo: ac sub eodem Samothracas deos coniunxisse volunt. Scribit Varro de Ling. Lat. quod terra & cælum, vt Samothracū initia docent, sunt dei magni: & hi quos dixi, multis nominibus, nam neq; quas Samothracia ante portas itatuit, duas viriles species æneas, dei Magni: neq; vt vulgus putat, hi Samothracas dei, qui Castor & Pollux. Sichi mas & fœmina, & hi quos augurum libri scriptos habent, sic diuipotes sunt pro illo, qui Samothracas θεὸς δῶνα βί, hæc duo Cælum & Terra, quod anima & corpus, humidum & frigidum. hæc verò de Samothracibus. Redeo ad Penates. Idem Varro, vt est apud Arnobiū: Penates, ait, qui introrsus atq; in intimis penetralibus cœli deos esse censet, quos loquimur, nec eorum numerum nec nomina sciri. hos Consentes & Complices Hetrusci aiunt, & nominant: quod vnà orientur, & vnà occidant, sex mares, & totidem fœminas, nominibus ignotis, & miserationis parcissimæ, sed eos summi Iouis consiliarios ac principes existimari. Nec defuerunt qui scriberent, Iouem, Iunonem, ac Mineruā, deos Penates existere, sine quibus viuere ac sapere nequeamus, sed qui penitus nos regant, ratione, calore ac spiritu. Hyginus patrios deos Penates, id est, θεὸς πατριώδεις vocari tradidit: atq; idē à Vergilio dictū:

Dei patrij seruate domum. Item, Patrij Penates.

40

Nigidius libro decimonono de Deis requirit num dei Penates essent Troianorum. Apollo & Neptunus, qui muros ei vrbi fecisse dicuntur: & num eos in Italiam Aeneas adduxit. idem & Cor. Labeo in libro de Deis penatibus prodidit. Sunt tamen qui diuersos faciunt. Sed & θεὸς μεγάλας, id est magnos deos apud Vergilium, Penates deos Macrobius interpretatur: alij alia, quæ ab eodem Macrobio tradunt. Idem tamen Nigidius rursus, vt refert Arnobius in tertio aduersus Gentes, in libro sexto exponit, & decimo, disciplinas Hetruscas sequens. genera esse Penatium quatuor: & esse Iouis ex his alios, alios Neptuni, inferorum tertios, mortalium hominum quartos dixit. Celsus & ipse assequens, Fortunam arbitratur, & Cererē, Genium Iouialem, ac Palem: sed non illam fœminā, quam vulgaritas accipit, sed masculini nescio quē generis ministrū Iouis ac villicum. De figura verò eorū & forma, Timeus quidem historicus scribit, eos lituos ferreos & æreos, & Troianum vas quoddam fictile fuisse, eaq; in occultis & reconditis

ditis Lauini iacuisse sacra. Audiuisse verò se dicit ab incolis. hinc Varro de lingua Latina: Oppidum quod primum conditum in Latio, stirpis Romanæ Latium: nam ibi dei Penates nostri. Subdit Dionysius, immo Lapis in eius interpretatione (ea enim verba ad eō mihi confusa videntur, vt per defectū Græci codicis coactus sim ea interpolata hic afferre.) agit igitur, in templo obscuro & humili, quod erat non procul a foro Romano, duas duorum Troianorum imagines se vidisse, duorum iuuenum sedentium, habentiumq; pila in manibus, vetera eius artis opera, quibus esset inscriptio, D. PENATES. Similesq; vetustis in templis pleriq; conspici iuuenes militari habitu, cultuq; addo ego, etiam in nominibus quibusdam antiquis adhuc huiusmodi imagines conspici. Porro Macrobius, ad eam deorum Penatium in ea parte Palatini montis fuisse ait, quæ Boream spectans, Velia dicebatur. Liuius item in quinto Decad. scribit: Aedes deorum Penatium in Velia de cœlo tacta est. Penates autem dicti sunt, vt M. Cicero dicit, à penu, siue ab eo quod penitus insident, ex quo etiam penetrales dicebantur. hinc & Festus ait, Penetralia esse Penatium deorum sacra.

vergilij: Aeternumq; adytis effert penetralibus ignem.

Hinc & dei Penetrales dicti, Catullus:

Pubes Græca Penetrales deseruisse deos.

Macrobius Penates sic vocatos arbitratus est, quod per eos penitus spiremus, per quos & corpus habeamus, & per quos rationem animi possideamus. Seruius grammaticus in eos Vergilij versus:

Aedibus in medijs, nudoq; sub ætheris axe, Ingens ara fuit. &c.

Penates ait omnes deos, qui domi coluntur. vnde & pro domibus ipsis sæpe ponuntur. Sanè legimus & publicorum & priuatorum penatium mentionē à scriptoribus habitam, vt à Liuiō in tertio: quin & cœli, terræ, vrbiū & ædium penates dictos annotauimus. Penatis etiam singulari numero Labeo Antistius dici putauit, quia pluraliter Penates dicantur: cum & proportio etiam patiatur Penas dici, vt Optimas, Primas, Antias. Sed hæc nihil, vel parum, ad institutum: vt hoc ad curiositatem pertinet, Hirundinum genus deis penatibus et Veneri, quæ ipsa quoque è numero Penatium putabatur, charum existimatum esse ab antiquis, vt est apud Aellanum.

LARES.

Lares sunt dei domestici: vnde & Lares pro ædibus ipsis, vt etiam Penates dicti. hinc & Lar familiaris, qui ab antiquis, teste Plauto, in canis figura efformabatur. Plutarchus in Problemat. Cur, inquit, Laribus: quos proprie Præstites vocant, canis assistit, ipsi autem Lares canum vestibibus vestiuntur. idē & Macrobius scribit. Causam exponit Plut. atq; idēo valde considerandū puto, quid tandem sibi Cornutus seu Probus grammaticus in Persij Satyris voluerit, cum scribit: Succinctis Laribus, inquit, quia Gabino habitu cynomia, id est canina pelle dei Penates formabantur, obuoluti toga supra humerum sinistrum, & sub dextro. Larium mater Mania putata est, vt Varro et Macrobius scribunt. Ouidius in Fastis, Lares Mercurij & Laræ Nymphæ, quæ & Mura dicta est, filios ait: Lactantius & Aufonius, Larundæ. De Lara verò, siue Larunda, hæc fabula narratur, quod nympha hæc Tiberiona fuerit, cui ab Ioue lingua sit abscissa, quod Iturnæ cum Ioue coitū Iunoni indicasset. hanc Mercurio iussit, vt ad inferos deferret. inter eundem, forma puellæ illæctus Mercurius, rem cum ea habuit: vnde nati sunt gemini Lares. Scribit Arnobius, Lares vicorum atq; itinerum deos esse, ex eo quod Græci vicos cognominant Lauras. Nigidius modò rectorum domumq; custodes, modò Curetas illos qui occultasse perhibentur Iouis æribus aliquando vagitum, indigetes Samothracios, vt est apud Arnobiū. Varro

nunc Manes ait, vnde & eorum mater Mania: nunc aërios ait deos, & heroas: nunc larvas Lares dicit, quasi quosdam genios defunctorum. quin & quod Lares vicos & compita seruant, in quorum honorem ludi compitalicij celebrantur. Pila, ait Festus, effigies viriles & muliebres ex lana, Cōpitalibus suspendebantur in compitis. & hunc diem festum esse deorum inferorum, quos vocāt Lares, putarunt: quibus tot pilæ, quot capita seruorum: tot effigies, quot essent liberi, ponebantur, vt viuīs parcerent, & essent iis pilis & simulachris contenti. hæc Festus. Macrobius verò primo Satur. planius de his agit, de compitalibus agēs: Restituti ludi, inquit, à Tarquinio Superbo Laribus ac Maniæ, ex responso Apollinis: quo præceptum est, vt capitibus pro capitibus supplicaretur. idq; aliquandiu obseruatum pro familiarum sospitate, vt pueri mactarentur Maniæ deæ, matri Larium, quod sacrificij genus Iun. Brutus Cos. pulso Tarquinio aliter constituit celebrandum. nam capitibus alij & papaueris supplicari iussit, vt responso Apollinis satisfaceret de nomine capitum, remoto scilicet scelere infustæ sacrificiationis. factumq; est, vt effigies Maniæ suspensæ pro singulorum foribus, periculum si quando immineret familiis, expiarent: ludosq; ex viis compitorum, in quibus agitabantur, Compitalia appellauerunt. Hactenus Macrobius. Fuit Larium ædes Romæ via sacra, teste Solino. quidam & in campo Martio ab Aemilio Rugillo prætoris dicatam alterâ statuunt. P. verò Victor vicum etiã Romæ Larium fuisse ruralium prodit. Sed & Lares familiares fuerunt, vt ex Plauti Aulul. palam sit, qui & domestici dicebantur. Inuenio & hostiles Lares appellatos, quod ab his hostes arcerentur, vt Alexan. ait. Solebant verò pueri, cum bullas deponerent, Laribus eas suspendere, vnde est illud Persij.

Bullas, succinctis Laribus donata pependit.

Meminit & Porphyrio, & Cornutus seu Probus, grammatici. Propertius libro quarto:

Mox vbi bulla rudi demissa est aurea collo

Matris & ante deos libera sumpto toga.

Inde verò Lares domi colī cœptos ait Seruius, quod apud antiquos mortui domi sepeliebantur, quos vt deos domesticos venerabantur, vt in Sepulchralibus ostendimus. Fuerunt & Lares præstitites nuncupati, Ouidio & Plutarcho testibus: licet in Latino codice Plutarchi perperam Præsides pro Præsites legatur. nam in Græco rectè habet. Lares etiã coronari solitos legimus. Plin. Et iam tunc coronæ deorum honos erant, & Larium publicorum priuatorumq; & sepulchrorum, & manium. Quin Plautus in Aulul. Larem familiarem loquentem facit, thure, vino, coronis sibi quotidie sacrificari. Ouidius etiã in Fastis:

Lucifero subeunte Lares delubra tulerunt,

Hic vbi sit clara multa corona manu.

Laribusq; paternis

Thura dabo, atq; omnes violæ iactabo colores.

Afferebantur & illis frugum primitiæ, quod Horatius aliq; poetæ significant, sed ante alios Tibullus istis carminibus in primo, cum his inquit:

Vos quoq; faelices quondam, nunc pauperis agri

Custodes, fertis munera vestra Lares:

Sed patrij seruate Lares, aluistis & iudem,

Cursarem vestros cum tener ante pedes.

Hæu pudeat prisco vos esse è stipite factos:

Sic veteres sedes incoluistis ani.

Tunc melius tenuere fidem, cum paupere cultu

Stabat in exigua ligneus æde deus:

Hic placatus erat, seu quis libauerat vnam,

Seu dederat sanctæ spicæ ferta coma.

Iuuenalis in XII:

tum illa maxime,

40

50

Atq;

Atq; aliquis voti compos liba ipsa ferebat;

Postq; comes purum filia parua fauum:

At nobis arata Lares depellite tela;

Hostiaq; è plena mystica porcus hara.

Hunc pura cum veste sequar, myrtosq; canistra

Vincta geram, myrto vinctus et ipse caput.

Parua saginati lustrabant compita porci.

Hæc Tibullus. Propertius lib. 4.

Nam compitalia in Larium honorem instituta & celebrata esse, etiã alibi dicitur. Fuerunt & Lares nuncupati Permarini, quorum est mentio apud Tit. Liuium x. lib. quartæ Dec. quibus Laribus ædem vouerat L. Aemilius Regillus, in bello contra Antiochum regem, prælio nauali, quæ x. l. post annis dicata fuerit. Qui verò essent Lares Permarini, à doctis ambigi video, nec de his certū quippiam comperi. tantum ariolor, quod vt in domibus publicis priuatiscq; ac compitis Lares antiqui, ita etiã nauibus suos Lares attribuisent, vnde sint Permarini Lares. Sedenim & à Laribus Lararia vocata sunt, ædiculæ, vbi Lares & dei priuatim colerentur, quorum mentio ab Helio Lampridio in Alexandro. Lararium tamen non videtur satis antiquum: in ædium enim descriptione à Victruuo non reponitur. Scribit Lampridius, Alexandrum Mammææ Seuerum in Larario suo habuisse CHRISTVM & Abramum, Orpheum & Apollonium. Fuisse inter literatos, qui Lararia hæc existimarint saluatoria cubacula appellari à Plinio. atque duo habuisse veteres Lararia, in quorum altero deos immortales, deis immortalibus progenitos: in altero diuos, qui ex hominibus in deorum numerum relati fuissent, venerarentur: quos vtrosque deos, pro vt ferebat occasio, & salutabant, & floribus thureq; & cætero thymiamate, & interdū quoq; victimis, aliiscq; rebus sibi suisq; propitios faciebant. Sunt demum qui scribant, huiusmodi deos Lares apud Aegyptios quatuor fuisse, quorū hæc nomina, Dymon, Tychis, Heros, & Anachis. Existimo hæc nomina corruptè legi, pro Dynamis, Tycho, Eros, Anance: id est, Vis, Fortuna, Amor, Necessitas. Porro à Laribus laruæ dicuntur, vt nonnulli volunt, noxiæ inferorum vmbra. Plaut. in Amphitru. 30 Nam hæc quidem ædipol laruarum plena sunt. & alibi, Laruæ senem agitant. vnde laruatus, furens. Sed & larua persona est, vt notissimū est. Sed de laruis plenius agendum in deis Manibus.

Sed iam omnem hanc dæmonum scenam patefaciamus, eosq; è latebris suis eruamus, atq; è terra in primis: hoc est, quos dicunt Græci χθονίους, ἐπιχθονίους, ὑποχθονίους, & κατὰ χθονίους: nostri verò tum terrestres, tum subterraneos, & inferos. Epichthonios tamen Hesiodus cœlestes intellexisse videt, id est ὑπερχθονίους, si Proclo interpreti standū: quanquā varius est. alibi hos & Animales deos, & mortales vocatos aliquādo videmus. De animalibus deis Aristoteles in primis scripsisse traditur, vt Seruius grammaticus obseruauit. Labeo & ipse libros scripsit de deis animalibus, in quibus ait esse quædam sacra, quibus animæ humanæ vertantur in deos, qui appellantur animales, quod de animalibus fiant. Hi autem sunt dei Penates & Vitales: sic quidem Labeo. Sed Chthonios deos Artemidorus in libris Onirocriticon memorat, eorumq; diuisionē & nomina ostendit. Quin & Hippocrates medicinæ princeps, in suis quibusdam opusculis Chthoniis & Hypochthoniis deis vota & sacra ad expiationē faciendā præcipit. Auctores item qui de re rust. scripserunt, vt magicos & supersticiosos ceteros mittam. Prolixior enim sim, si omnes hic complecti velim: cum nonnulla tamen sparsim hoc ipso libro dicenda sint, cum se obtulerint. Tales verò fuere Satyri, Satyrisci, Panes, Panisci, Syluani, Sileni, Fatui, Fatuelli, Fatuæ, Fatuellæ: Connumerantur & inter hos Ephialtæ, & Hyphialtæ: id est Incubi, & Succubi. Ephialtæ, qui & Epialtæ: publica hos persuasio, vt Macrobius ait, opinatur quiescentes inuadere, & pondere suo pressos ac sentientes grauare. Medici verò morbum esse aiunt, qui quiescentes inuadit. Ephialtes autem dictus ἐπιπάλιας, quod homines in-

uadat & premat. Alij ab Ephialte quodam dictum volunt, de quo Homerus libro Odyss. vndecimo. Themison verò in secundo Epistolarum, *πνιγαλιδνα* & *πνιγμωνα*, dicit, *αφ τσ πνιγας*, id est à suffocando. Fit autem hic morbus, cum redundans caput infestat euaporatio, ex voracitate & cruditate. plura leges apud Caelium Aurelium Siccensium, qui Latine Incubonem vocari ait. Idem & Scribonius. Sed nos cetera sequamur. Fuit item Pales, fuit & Faula, quam Verrius scortum Herculis fuisse scribit, ut est apud Lactantium, & Augustinum in sexto de ciuitate Dei, & Macrobius in Saturn. Hanc Plutarchus Phabolam, seu Flauiam nuncupat, ut in nostro Hercule scripsimus. Sedenim hos deos, deasque, sic colligit Martianus in Nuptiis: Panes, Fauni, Fines, Satyri, Syluani, Nymphae, Fatui, Fatuaeque, vel Fantuae, vel etiam Fanae, à quibus fana dicta, quod soleant diuinare. Hi & haec omnes post prolixum tempus moriebantur, ut homines: sed tamen ut praesciendi & incurfandi & nocendi haberent praesentissimam potestatem. vnde sunt qui eiusmodi terriculamentis agerentur, à Graecis *νυμφόλητοι*, & à Latinis lymphati nuncupati, hinc & Panici terrores, de quibus paulo post, hoc est in Pane agemus.

Satyri dicti sunt, ut Macrobius docet, veluti Sathuni, quod sint in libidinem proni, *πρσ πλσ σάθνας*, quod membrum virile declarat. hos petulosos in libidinem fuisse, etiam D. Hieronymus in Pauli Thebæi vita testatur, & Eusebius in III. Preparationis euang. eos omnem veneream virtutem ostendere ait. Satyros, ait Phurnutus, symbolum esse *ικσωσιως*, id est mentis excessus. dictos verò *αφ τσ σιμερσας*, id est quod ora aperiant. hoc & Scirtos, id est *σκιρτους*, *αφ τσ σκαίρεν*, hoc est à saliendo nominauit. idem & *σκιριδας*, *αφ τσ σκίβας*, quod est furere & sauire, appellauit: vnde & sauius apud nos deduci potest. Satyri, quos nonnulli (ut Aelianus in Varia historia lib. III scribit) Tityros vocar: vna cum Dionysio Chorum agebant. id autem nomen sumpserunt à teretismatis, hoc est lasciuis cantibus, quibus Satyri oblectabant. Satyri verò à simulato & ficto risu, & Sileni à dicacitate. *σίμοις* enim infamiam appellant, cum acerbo & molesto ioco. Vestis erat Silenis ex vtraque parte villosa: habitus verò totus plantationem, cuius author fuit Bacchus, vitium & palmitum densitatem significat, ut ait Aelianus. Porro Seruius grammaticus Tityrum ait lingua Laconica arietem maiorem significare. Sedenim Satyros scribit Paus. in Attica, se ab Euphemo Care accepisse, insulas esse quasdam, quae Satyrides vocentur, quas Satyri incolunt. & eos esse hac forma: Pyrrhos, id est, rufos esse, & caudas haud multo equinis minores intra clunes habere eos, cum illuc nauis appulissent, ad nauim concursu facto, nulla emissâ voce in mulieres, quae in naui erant, manus iniectisse. Nauas verò pauefactos, barbaram foeminam exposuisse. in eam Satyros irruentes, non eam tantum quae à natura viris exposita est partem, sed aliam quamlibet petulantissime appetiuisse. At verò Mela Pomponius, & Plinius in v. Nat. hist. hos animalia esse dixerunt quadrupedia, in subsolanis Indorum montibus, perniciosissima, humana effigie. Solinus in simiarum genere reponit. A Satyris, poematis genus varium & maledicum, & petulans denominatum est, archaë Comediae character compositum. Olim haec ex variis poematibus constabat: quo genere apud Latinos scripserunt, Pacuuius, Ennius, et Varro Menippeas. Nonnunquam interposita soluta oratione, ut sunt fragmenta quae extant Petronij Arbitri. Lucilius verò versu hexametro aliud genus induxit, & eum secuti Horatius, Persius & Iuuenalis, & Turnus, & nostro tempore Philelphus: & vernacula Musa Lud. noster Aristus, & Hercules Bentiuolus, alij. Satyra non à Satyris, sed à fatyra lance, quae referta variis multisque primitiis, deis inferebatur: cuius lancis Vergilius meminerit. siue dicta à quodam genere farciminis: ut ait Varro, & Diomedes. alij à lege Satyra, cuius legis Lucilius meminit:

Per satyram adilem factum qui legibus soluat.

Sed haec non huius instituti sunt. Plura Diomedes & Festus grammatici, & de-

mum

num per satyram Erasmus, & ipse in VI de Poetarum historia dialogo tradidi. De Pane & eius cognominibus, seorsum agam.

Fauni à fando dicti. Fauni, inquit Varro, dei Latinorum, ita ut Faunus & Fauna sint in his versibus, quos vocant Saturnios. in syluestribus locis traditum est solitos fari, quo fando Faunos dictos. Hinc illud:

Versus quos olim Fauni vatesque canebant.

Vel Fauni, à Fauno Pici filio dicti: de quo Vergilius in septimo:

Hunc Fauno, & nymphis genitum Laurente Marica,

Accipimus. —

10 Quo loco haec propemodum Seruius: Quidam deus est Fatuellus, huius vxor est Fatua: idem sunt Faunus & Fauna. dicti autem sunt à vaticinando, id est fando. vnde & Fatuos dicimus, inconsiderate loquentes. Ergo poeta Faunae & Fatuae nomen quasi asperum fugit, & Maricam dixit. Idem tamen Seruius paulo post, *αφ τσ φωνης* dictum Faunum scribit, quod voce, non signis futura ostenderet. Extat carmen Horatij libro III. Carminum, ad Faunum:

Faune Nympharum fugientum amator, &c.

Vbi inter cetera Porphyrius ait, Faunum existimatum inferum ac pestilentem deum fuisse. De Fauno verò Lactantius ita scribit in primo: Sic, inquit, ante Pompeium Faunus in Latio, qui & Saturno auo nefaria sacro constituit, & Picum patrem inter deos honorauit, & sororem suam Faunam, eandemque coniugem sacrauit: quam C. Bassus Fatuam nominatam tradit, quod mulieribus fata canere consueuisset, ut Faunus viris. Eandem Varro putauit Bonam deam, ut alio loco ostendi. Scribit Isidorus Hispalensis praesul: Fatuos, id est mente captos, origine quidam dici putant à miratoribus Fatuae Fauni vxoris fatidicae: eosque primum Fatuos appellatos, quod praeter modum obstupefacti, vaticinium illius ad amentiam usque admiraretur. Sanc Romae in insula Tiberina Fauni aedes fuit, cuius Ouid. meminit in Fast.

Idibus agrestis fumant altaria Fauni,

30 *Hic vbi discretas insula rumpit aquas.*

Idem & Vitruuius tradit. Probus Faunum tradit aedificia lucosque numinibus consecrasse, & ab eo Fana dicta. Liuius auctor est, Cn. Domitium Aenobarbum, & C. Scribonium aediles, ex mulctatitia pecunia in insula aedem Fauno fecisse. Libet his nostris addere, quae Pomponius Laetus scribit: Faunus, inquit, antiquissimus omnium regum in Latio fuit, qui Aboriginibus imperauit, homines more ferarum viuentes in mitiorem vitam redexit, lucos sacrauit, locis & urbibus nomina dedit, aedificia erexit, templa aedificauit: quae ideo à Fauno fana dicuntur, quod pontifices sacrificando illic fantur. Faunus in Latio cultus deorum instituisse fertur. Quidam scribunt, ante Faunum Ianum imperasse, & cultum deorum demonstrasse. Fauni soror Fatua, vacinatrix: ab ea vates, fatuarij dicuntur. Haec traditur mulierum castissima, ideo eam Romani Boam deam appellauere: cuius templum fuit in saxo Auentini montis, vnde ingressus maribus prohibebatur, & ei foeminae tantum sacrificabant. Et haecenus Pomponius Laetus.

Syluanus: syluani à syluis vbi versabantur denominati sunt, & Monticolae & syluestres cognominati. syluanus deus, qui Cyparissum puerum amasse perhibetur. Puer hic Cyparissus mansuetissimam ceruam habebat, quam cum syluanus ignarus occidisset, puer est dolore extinctus, quem deus amator in cupressum arborem eius nominis vertit, & eam pro solatio portasse dicitur. Vnde poeta in Georg.

Et teneram abradice ferens syluane cupressum.

Et Gratius in lib. Cynegeticon:

Et inculco syluanus termitum gaudens.

Hanc ita fabulam Seruius in Georgicis. In Aeneid. verò super hos versus:

Syluano fama est veteres sacrasse Pelasgos,

Arvorum pecorusq; deo, lucumq; diemq;

sic scribit: Publica caeremoniarum opinio hoc habet, pecorum & agrorū deum esse Syluanum: prudentiores tamen dicunt, esse ὑλινδὺ θεός, hoc est deum τῆς ὕλης. Hyle autem est fex omnium elementorum, id est ignis sordidior & aer, itē aqua & terra sordidior, vnde cuncta procreantur: quam Græci ὕλη, Latini materiam appellarunt, vnde Syluani nomen factum est. Est apud Aelianum de histor. animalium, Crathin Sybaritam concubuisse cum capra, et inde natum puerum, qui caprina haberet crura, & humanam faciem, qui fuerit in deorum numerum relatus, & Syluanus deus appellatus. fabulā Aelianus pluribus est executus. Vsum est ex re, ascribere quæ ex Varrone desumpsit D. Augustinus libro sexto de Ciuitate Dei: Mulieri, inquit, foetæ post partum tres deos custodes Varro commemorat adhiberi, ne Syluanus deus per noctem ingrediatur, & vexet. Eorumque custodum significandorum causa tres homines nocte circumire limina domus: & primò limen ferire securi, postea pilo, tertio deurrere scopis, vt his datis cultura signis, deus Syluanus prohibeatur intrare: quia neque arbores cadunt ac putantur sine ferro, neque far conficitur sine pilo, neque fruges coaceruantur sine scopis. Ab his autem tribus rebus tres nuncupatos deos: Intercidonem, à securis intercessione: Pilonū, à pilo: Deurreram, à scopis. quibus deis custodibus, contra vim dei Syluani foetæ conseruantur. Hæc D. Augustinus. qui & in xv de horum dæmonum lasciuia sic propemodum scribit: Et quoniam, inquit, creberrima fama est, multiq; se esse expertos, vel ab eis qui experti essent, de quorum fide dubitandum non est, audisse confirmant, Syluanos & Inuos, quos vulgò Incubos vocant, improbos sæpe extitisse mulieribus, & earum appetisse & peregrisse concubitum: & quosdam dæmones, quos Dusios Galli nuncupant, hanc assidue immunditiam & tentare & efficere, plures, talēq; asseuerant, vt hoc negare impudentiæ videatur. Hæc quidem Aurelius Augustinus, quæ & ab Ildoro in VIII, sunt repetita. Cæterum ne plura ego eiusmodi inculcem, vnus Picilibros lege vel de Rerum prænotione, vel de Strigibus, in quibus plurima exempla collegit. Porro Fauni, Satyri & Panes cognominati sunt femicapri & capripedes, à forma, de qua pluribus in Pane agam. Vocati etiā sunt à fistula Cicuticines. Gestare etiam dicebantur ferulas, vnde Narthecophori & Feruliferi dicti. Quin & liliis coronabatur, item ex harundine & ferula, vt Lutatius notat. Eisdem ex acheruntia, populo & marathro ferta gestasse legimus. Nec illud te fugiat, præuocioris ætatis Satyros. Pausania teste, Silenos nuncupatos fuisse: dictos, vt Phurnutus ait, ἐκ τῆς οἰλαινότητος, id est ab irridendo, et oculis præcipue. Eusebius III Preparationis euangelicæ. Silenū ait spiritalis motus symbolum fuisse, qui nō parum vniuerso conducit, cuius caput propter canitiem candore fulgēs celestis motus: Cæsaries verò, quæ inferioribus imaginis partibus apponit, crassitudinem terrestris aeris significat. & paulo post irridens subiūgit: Cur si motus spiritalis Silenus est, & motiuam virtutē significat, tum celestem candorem capit, tum aeriam & crassiorem prolixitate ac densitate barbæ, & cætera. Illud te hoc loco latere nolim, quod est à Tertulliano nec semel proditum, & in primis aduersus Hermogenē, vbi sic ait: Nisi si Heleno illi apud Midam regem adseueranti de alio orbe, credendum est, auctore Theopompo. Idem in libro de Pallio: Vt, inquit, Silenus penes aures Midæ, aptas sanè gradioribus fabulis, & cætera. Quam fabulam Tertulliano copiosius Aelianus in III de Varia historia refert, quam breuitatis causa hoc loco prætermitto. Sed & Maximus Tyrius in sermone xxx ita ait, Silenū ebrium laqueis & vinculis constrictum, Midæ predictisse varia & diuersa. vnde facile videre possumus, poetam Vergiliū argumentum suæ Eclogæ Sileni desumpsisse. Plut. in consolatione Apolloni: Ferunt, inquit, Silenū iam captū post venationē, percontanti, quidnam esset hominibus optimum

optimum, quidq; omnium maximè optabile: primū quidem nihil voluisse dicere, sed silentium tenuisse. mox ita locutum: Nasci hominibus non omnium omnino optimum, nec optimæ est particeps naturæ. optimū est enim omnibus, non nasci. sed post hoc est scilicet, genitos quā celerrimè interire: quod & Plutarchus refert, & Aristotelem ait in Eudemo tradidisse, ipsius etiam verba apponens. Sed mehercle Plinius in septimi lib. Nat. histor. præfatione, paucioribus hanc ipsam sententiam explicat. Multi, inquit, extiterē, qui non nasci optimum censerent, aut quā ocysimè aboleri. id quod & Lactatius Firmianus testatur. Hyginus quoq; de Sileno & Mida fabulam explicat cap. 19. Sed de hoc iam satis. Reliqua de Silenis, & aliis quæ proposui, subiungam. Mirabile illud in Pariorum lapidicinis proditum est, gleba lapidis vnus cuneis diuidentium soluta, imaginem Sileni intus extitisse, vt Plinius scribit. Sileni à Catullo Nysigeni cognominati sunt, cum ait:

Cum thyso Satyrorum & Nysigenis Silenis.

Custos & famulus Bacchi ab Horatio dicitur, in Poet.

An custos famulusq; dei Silenus alumni.

Silenus Alcibiadis prouerbium fuit, de quo habes in Prouerbiis.

σαῦδα, & σαῖδα Sileni à Macedonibus appellabantur, vt Amerias apud Hesygium & Phaurinum testatur. Sunt & qui σαῦδα, id est assistentes dæmones dicti, qualis qui Socrati assistebat, de quo Plutarchus & Apuleius peculiariter libro scripserunt, alijq; & item qualis Simoni Samaritæ mago, vt Eusebius notat. Ophioneum verò dæmonem Pherecydes prodidit, principem eorum fuisse, qui de cælo lapsi sunt: quod & Platonius Ficinus repetit in commentario Apologiae Platonis pro Socrate. Sunt & Onoceli, qui dicuntur, a sinibus cruribus, vnde & illis nomen: qui & sese mares exhibere, interdumq; & leonis, vel canis, vel alterius animalis specie apparere feruntur. Hos eruditi quidam dæmones aiunt, in aquosa & arida, corporibus arescentibus frequentes apparere. Porro ὀνόχελου, Onochelon illudentes gentes Christum D. N. vocabant, & pingebant: vt Tertullianus, Suidas, alij tradunt. Sanè & in hoc genere dæmonū Isodætes fuit, cuius Hyperides orator in Phrynii oratione meminit, & Arpocraton, & Suidas: sed & ab his Phaurinus. Erat autem hospitalis dæmon Isodætes, cui popularia sacra quædam muliebria peragi solebant. Fuere & qui κέλαροι dicebant, qui circa Dionysium esse credebantur, eodem Arpocraton teste, cum ceteris: Hesychio præterea, & Philochoro. Quin & Aristoteles in libro de Animalibus, Otum hoc nomine, hoc est κέλαρος, nominauit.

Fuit & Chrysius dæmon, quem quidam & Plutum nuncuparunt, & barbara Chaldæorum voce Mammona, vt in Pluto dicam. Eurynomus etiam dæmonis nomen, de quo ex Delphicis interpretibus Pausanias scribit, ipsum infernum fuisse dæmonem, qui mortuorum carnes absumeret, sic vt ossa solummodo relinquerentur. Effingebatur verò horrida ac terrificæ specie, exertis dentibus, in vulturi pelle sedens, colore inter cæruleum nigrumq;, qualis est musculorū color. μορμόνας à Græcis vocari scribit Hesygius, errantes & vagantes dæmones. Considerandum utique, an Mormolycias potius legendum sit. nam Philostratus in Apollonii Tyanei vita tradit, Empusas & Lamias Mormolycias etiam nuncupari. Sed enim & μορμολύκιοι, vel μορμολύκιοι (vtrunq; enim legimus) pro larua & persona sumit. Quinetiam μορμώ, pro deformi & monstrosa muliere à Theocrito vsurpatur: pro larua verò, apud Aristophanem grammatici interpretantur. In Zoroastris oraculis seu Symbolis, illud notandum est, dæmones vocari terrestres canes, hoc est, κῶδω χθονίως, vt M. Psellus interpretatur. Ex terra, inquit, gremiis prosiliunt κῶδω χθονίωι, nunquam verum corpus homini demonstrantes. Idem Zoroaster & θήρας χθονός, id est terræ feras appellauit. & alibi manifestè dæmonē Terræum vocauit, vt cum dixit: Cum videris venientem δαίμονα πρὸς γόνυ, sacraifica lapidē μὲν ζῆν incantās. quibus in locis ipse mihi Psellus plerūq; videtur

videtur non à superstitione aliena afferre. Est verò apud Persas Mnuzirin lapis, vt idem Psellus significat, vim habens euocandi maiorem dæmona alterū. Soradij apud Indos dæmones crediti fuere, qui *διδυμοί* Græcè dici possunt, à nostris vini fictores. Libantes nomen dæmonis, urbem Temesen infestantis: qui ab Euthymo victus, niger & lupina pelle amictus apparuit, vt scribit Pausan. Sed vereor ne nimis sim, si hic plures colligere velim, cum toto hoc opere, vt res feret, de his dæmonibus agendum sit. Id tantum in præsentia non præmittam, quod idem M. Psellus in peculiari de Dæmonibus libro, ex sententia magi cuiusdam Marci, sex eorum esse genera prodidit: quorum primū vocatum ait barbara voce Leliureon, in sublimiori parte aeris agentem: alterū, in proxima eiusdem aeris parte nobis propinqua: tertium, terreum genus esse: quartū, aqueum & marinum, quod in aquis maximè versetur: quintum, subterraneum, quod in visceribus terræ degat: sextum tenebrosum, quod omnino lucem refugit. Scribit præterea de his alia multa, quæ hoc loco referre non precium sit magnū operæ. Martius verò Narniensis lib. promiscuæ doctrinæ, & ipse ex magorū sententia hæc dæmonū distinctionē esse tradit. Magorum, inquit, doctrina aliter quàm Christianitas dæmones taxat. dicit enim, orientales, occidentalesq; spiritus optimos esse de sui natura: nec nisi vi ad operationem mali coguntur, apparentq; in pulcherrima forma, ita vt eos putemus, quos fides Dei ministros narrat. Sed septentrionales meridionalēsq; in turpissima forma apparent, vt eos criminatores dicere possimus: id est, *δαίμονες*, de natura sui pessimi. namq; nisi coacti bonum operantur: & vt illi pulchritudine sui nos oblectant, ita hi & nigredine, & capitibus & hominum & brutorum & mortuorum plerunque terrificant. Dæmonium autem meridianum (cum ab incurso & dæmonio meridiano Dauid psalmographus sibi præcauendum petat) quale sit, facile intelligitur. Hactenus Martius. Sed nos de Dæmonio meridiano alibi in Empusa scripsimus. Quale porro sit in vniuersum hoc omne dæmonum genus, docet in primis Eusebius de Præparatione Euang. & Aur. Augustinus, cum in Dei ciuit. tum in eo maximè qui est de Potestate dæmonum.

Lamiæ quoq; in hoc dæmonū genere censentur, quas & Mormolycias & Empusas aliquando dictas iam docui, & Striges à nostris. Lamiæ sint, nec ne, à me ne petas: tantum lecta recitabo, fides sit (vt ait Plinius) penes scriptores. Duris Libycorum lib. secundo, & Suidas & Phauorinus, Lamiā mulierē formosā fuisse tradūt, Beli & Libyes filiam, quā Iupiter adamauit, & ex ea filium suscepit: sed Iuno præ zelotypia filium perdidit: & Lamiā præ mœrore deformata, alienos infantes rapere ac perdere dicitur. plura Phauorinus, & Aristophanis interpres meminit, & Alcianus in Parergis libro octauo. Dion quoq; qui Libycā scripsit historiam, de Lamiis in hunc propè modum prodidit: Haud longè à littore maris curuum esse locū, arenosum, mari per similem, in quo littora magna existunt, & arenosi aggeres in mari, circumuicina verò omnia deserta ferè manent. At si sibi fortè naufragi eieci fuerint, feræ apparentes eos omnes qui vel peragrāt, vel aberrant, rapiunt: quarum natura & corporis figura talis habetur. Facies est mulieris, & formosæ quidem, vbera & pectora longè pulcherrima, quæ neq; melius pictor possit effingere: color splendidissimus, gratia quædā & venustas ab oculis, et mansuetudo in animum incidit, quoties aliquis eam spectarit, reliqua pars corporis dura, & infrangibilis, ob squammas confertas. inferiora sunt serpentis, vt imā pars in caput delinat serpentis, & quidem valde horrentis. hæ feræ alas non habent, quemadmodum Sphinges. neq; enim loquuntur, vt illæ: neq; aliam vocem emittunt, sed solum sibila acutissima, quemadmodum dracones. terrestrium omnium hæ velocissimæ, vt nullum possit eas animal effugere. Cetera quidem animalia viribus expugnāt homines, hæ solū fraude ac deceptione. pectora aperiunt, & vbera ostentāt: eū verò qui aspexerit, veneficiis quibusdā cogunt ad confabulationis desiderium. & hi quidem veluti ad mulieres accedunt, illæ intrepidæ

trepidæ manent, deorsum in humum sepe respicientes, ornatum ac pudorē mulieris imitantes. atq; ita eum qui propius accesserit, rapiunt: namq; manus sunt ferarum, quas aliquantisper occultant: cæterum serpens mordens veneno interficit, cadauer ipsum comedunt serpens, & quod reliquum est feræ. atq; hactenus Dion fermè de Lamiis feris, quibus videmus eos & falli, & fallere, qui equinos Lamiis pedes attribuunt. Has & propheta Hieremias videtur agnoscere, cum ait: Sed & Lamiæ nudauerat mammæ, &c. quanquam locus hic ab Hebræis aliter effertur. D. Hieronymus quædam ibi subinnuit. Porro & Esaias Lamiæ cubile dixit. Hebræorum nonnulli Lamiæ, furias interpretantur. Scribit Picus, quosdam dæmonas incubos esse interpretatos, existimasseq; superiores partes habere humana specie, inferiores belluinas. Lamiæ ineptè à laniando dictas putauit Isidorus. Hebræi Lamiā Lilitim vocant, de qua monstra confingunt. Lamiæ præterea piscis genus, cuius Nicander in Glossis meminit, qui etiam Carcharia appellatur. piscis huius, Aristoteles, Plinius & Athenæus meminere. Audio & hodie vocari à Massiliensibus Lamiā, et ingentis interdum magnitudinis inueniri, integrosq; homines ab ea voratos aliquando repertos. Sed hæc non nostri instituti sunt. Ceterum Philostratus & ipse multa in Apollonij vita de Lamiā prodidit, quæ Menapum formosum iuuenē amare se simulabat, & quo modo larua ea esse in conuiuio ab Apollonio sit deprehensa. Lamiæ præterea puerorum esse terriculamenta, vel ex Apuleio satis constat. Sunt qui Striges putēt, quæ infantium in cunis sanguinem sugunt. quā & Horat. in Poetica ideo dixit:

Neu præse Lamiæ viuum puerum extrahat aluo.

De Lamiis & Plato meminit in Politicis. Lamiā etiam proprium nomen: vt Lamiā Sibyllæ mater, quod in secundo de Historia poetarum ostendimus. de qua præterea Plutarchus in eo, Quod oracula defecerunt, ita scribit: Postquam, inquit, sedimus in petra; quæ in foro est, in qua fertur prima Sibylla sedisse, ab Helicone descendens, quæ à Musis fuerat educata. Quidam verò tradunt, illam ad Meleona venisse, filiam Lamiæ, Neptunij filia. & hæc quidem Plutarchus: qui alibi Lamiā quoq; mulierem scribit amatā à Demetrio rege, ciuitatis perniciem à Comicis poetis dictam. eam & Athenæus commemorat in Dipnosoph. Fuere & ciuitates aliquot Lamiæ nomine, de quibus præter cæteros Stephanus in libro de Urbibus, vnde & Lamiacus sinus. Fuit & Romæ Lamiarum nobilis familia, à M. Cicerone & Horat. in primis celebrata: sed quæ nihil ad Lamias istas faciat. Postremò & in historiis legimus, à Probo Cæsare multas Lamias in spectaculo inductas ac exhibitas fuisse. Hactenus de Lamiis.

THEMIS.

Themis dea, quæ Latine fas dici potest, Cœli filia fuit. hinc ab Orpheo *θεμίσ* 40 *παις* cognominata est. Hanc Græci fabulant, Iouis nuptias fugientē, in Macedonia ab eo apud Ichnas, vt mox dicā, compressam fuisse. eandem alteram Iouis coniugem, ait Hesiodus in Theogonia. Ex hac natæ sunt in primis Iustitia, Lex, & Pax: hoc est, *δίκη, νόμος, καὶ εἰρήνη*. id quod etiam Pindarus in Olymp. in eo hymno qui Xenophonti Corinthio stadij cursori inscribitur. Themis deam, teste Festo, antiqui putabant eam esse, quæ hominibus præciperet id petere, quod fas esset: illamq; id esse existimabant, quod fas sit. nam *θεμίσ* apud Græcos fas significat. Ammiani certè verba legunt lib. XXI, cognitione digna, quæ ideo hic ascripsi: Elementorum omnium spiritus, vt pote perennium corporum, presententi motu semper & ubiq; vicens ex his quæ per disciplinas varias affectamus, participat nobiscum munera diuinandi: & substantiales potestates ritu diuerso placatæ, velut ex perpetuis fontium venis vaticina mortalitati suppeditant verba, quibus numē præesse dicitur Themidis. quam ex eo quod fixa fatali lege decreta præscire fas sit in posterū, quæ tethimena sermo Græcus appellat: ita

cogno-

cognominatam, in cubili, solioq; Iouis vigoris viuifici, Theologi veteres collocarunt. Themis hoc modo describitur à Phurnuto, dea, quæ efficit vt pacta & conventiones inter nos fiant, & seruentur. hoc concinnius Græcè dicitur, *Θέμις*, ἡ ἰσοπέδιστος τι μεταξὺ ἡμῶν, καὶ φυλάττει. Alij verò, Themis dicunt deorum esse: iustitiam, hoc est *δικαίω*, hominum: qua de re plura Phauorinus. nam *δικαίω* iudicat homines: Themis verò qua dei iudicant, et ipsa hominū fora soluit. Quidam & Themidis simulachrum his afferri consueuisse, qui antiquitus concionabantur, apud quod sederent, & verba facerent: id innuentes, iusta atq; a qua ea esse debere, quæ dicerentur ab iis qui publicè ius dicerent. Certè & Aristides in oratione pro concordia Rhodiensibus: conciones, inquit, senatumq; deorum antiquissima Themis cogit, &c. Deam hanc templū habuisse, innuit in Metam. Ouid. in Bœot. iuxta Cephisum, inibiq; & oraculum habuisse, ad quod Deucalion & Pyrrha post diluuium pro reparatione humani generis scitātū adiuere. Orpheus in hymno, eam hominibus primū oracula edidisse ait apud Delphos, & Pytho regnasse. Themis igitur ante Apollinem in Delphis oracula reddidit. Quin illud obseruatū est, Neptunum, ac Terram antè etiam responsa dedisse: & per se quidē Terram, Neptunū verò Pyconem habuisse, qui subseruiebat: tu in post hos Themidi datum oraculum, demū Apollini. Euripides in fabula Iphigeniæ in Tauris, chorū inducit laudantem Apollinem his verbis propemodum: Apollo, inquit, Themis terræ filiam repulit à sacratis oraculis, nocturna ipsa Tellus edebat oracula, quæ plerisq; mortalibus & priora & futura, & quæcunq; euentura erant, somni per obscura terræ cubitus dicebant, & cætera. Hanc verò deam peculiari hymno celebrat Orpheus, cum thuris suffimento. Homerus autem in Apollinis hymno, Themidem ait Apollini nectar & Ambrosiam propinasse. Qui in Pindarum scholia scripserunt, inter multa quæ in Pythiis tradunt, & hoc aiūt: Pana oracula dedisse Arcadibus, mox in id oraculum venisse, in quo primū Nox oracula dabat, dein Themis. & demum regnante Pythone, Dionysius primus in tripode responsa reddidit: mox Pythone occiso, Apollo dedit Pythius, & vocatum Pythium oraculum, & Pythia vates, & Pythicum certamen, vt in Apolline pluribus ostendit. De Themide crebra mentio apud auctores, Pindarum, Strabonem, Hyginum, & Arati expositorem. Catullus:

*Huc, inquit, addunt diui quàm plurima, quæ Themis olim
Antiquis solita est munera ferre piis,*

Ab hac & nymphas quasdam legimus denominatas, Themistiadas. Sanè eruditorū quidam Themides duas statuerunt, vetustiore quidem alterā, alteram verò Euandri matrē, quæ & Nicostrata & Carmentis dicta est, de qua Eusebius in III. Præparationis Euang. Themis, inquit, quæ Latine Carmenta vocata est, vaticinandi virtus, eo quod statuta vnicuique præcinat. priorem Themis *αὐδ' ἑλω* vocat Hæliodorus in Theogonia, id est pudore dignam, vel pudibundam, in illo:

*καὶ θέμις αὐδ' ἑλω, ἑλικωλέφαστος τ' ἀφροδίτῳ. hoc est:
Et pudibunda Themis, curuiciliusq; Aphrodite.*

Carmentis, quæ & Carmēta, & Nicostrata, & Themis dicta fuit, & in primis à Romanis culta, & Euandri mater creditā. de hac Dionysius Alicarn. in primo histor. ait, Euandro & Carmenti quorannis sacra facta fuisse, Carmenti quidē sub Capitolio ad Carmentalem portam, Euandro verò in Auentino, à porta Trigemina nō procul. Romani ad hæc Carmentis vel sorores, vel comites, Porrimā & Postuertā, vt deas coluerunt, & illis rē diuinā faciebant, vt Ouid. in primis ostendit in Fastis. Sed Gellius lib. & cap. xvi. sic scribit: Difficilis partus auertendi gratia aras statutas fuisse Romæ duabus Carmentibus, quarum altera Postuerta nominata est, Prosa altera, à recti peruersiq; partus & potestate & nomine. Ex quibus considerandū, an rectius Prosa, an Porrima legat. Nec minus etiā illud notandum, Carmentas numero plurium efferi, vt modò dicebam ex Gellio.

Augusti-

Augustinus quoq; in quarto de Ciuit. dei lib. Ac sit alius, inquit, sed ipse scilicet Iupiter in deabus illis, quæ fata nascentibus canunt, & vocantur Carmētes. Plut. verò in Quæstionibus, de ege Carmentē, vbi & Carmentalia mense Ianuario celebrabantur. Martianus verò: Alij, inquit, huius generis homines in diuinandi vsu & præscientiam procreati, vt Carmentis in Arcadia. hæc ab oraculis *Θεμισ* Græcè dicta, teste Dionysio, Latine Carmentis. hinc & Ouidius in Fastis:

Ipsa mone, quæ nomen habes de carmine ductum.

Θεμισ, hoc est consiliatrix: vel bene consulens, Themis à Pindaro cognominata est. Orpheus verò ad Musæum, sacram inspectricem hominum id est Hieroscopon nuncupauit: hoc est, *Θεμισ* τ' ἱερόσκοπος αὐδ' ἑλω. Idem ad Naturam canens hymnum, eodem vocauit nomine.

Ιχναία *Θεμισ* cognominata est, teste Strabone, ab Ichnis Græca vrbe, non longè à Phyllo, vbi & Phylleus Apollo appellatus. Stephanus urbem ait Macedonia Ichnæ, quæ ab Eratosthene *ἰχναίω* vocetur. Philetas aliam dicit, quæ per a scribit. Themis autem cum ab Ioue persequeretur, deprehensa fuit in locis, vbi impressa fuerant eius pedum vestigia. vnde locus ab insequēdo κατ' ἰχνας, id est per vestigia dictus, quod Themis ipsa Ichnæa. Huius nominis Ichnææ meminit & Lycophron in Alexandra, & illius interpres Isaacius.

Themistys, vel Themistis dea videtur poni à M. Tullio in ea oratione, quæ est in L. Pisonem, pro dea iustitiæ: quo loco Pisonem irridet Cicero, qui Cn. Cottam, L. Pisonem, Crassum, triumphū auidos vituperabat, & reprehendere solitus erat: Tu tantis, inquit, nationibus subactis, tantis rebus gestis, minime fructum laborum tuorum, premia periculorum, virtutis insignia contemnere debuisti: neque verò contempsisti; licet Themiste sapientior, &c. Quidam hoc loco libentius Themite, vel Themide legunt. Themitos enim aliquando apud Græcos, pro Themidos scriptum legimus. In commentarijs à Phauorino collectis, obseruamus iuxta Doricos, Themis Themidos dici, & Themitos, vnde est *Θεμισ* τος, & *ἀθεμιστος*, id est fas & nefas, adiecto σ, *Θεμισ* σ, à quo formatur proprium nomen Themistius, & *ἀθεμιστία*, iniustitia, apud Homerum in Odyss. At verò Strabo libro septimo, vbi de Tomaris agit, ita fermè scribit: Apud Homerum ait, melius esse *τομάριος*, quàm Themistas scribendum. nullo enim modo à poeta dici Themistas oracula, sed consilia & decreta ciuilia, & legum sanctiones, hoc est, vt Græcè ait, πολιτῶν καὶ νομοθετικῶν. & paulò post subdit: Simplicius apud Homerum capere oportet Themistas abusiue consilia, & ipsa diuinationis imperia & consultationes, ipsaq; vaticinia, quemadmodum & decreta, quod ita Græcè rectius: *ὁμῆρω δ' ἀπολυστρον δ' εἰ δέχεται Θεμισίας καταχρηστικῶς, καὶ βλάσ, τὰ προσηγορεύματα, ἢ τὰ βλαήματα τὰ μαρτυρικῶς, καθάπερ καὶ τὰ νόμια.* Alij apud M. Ciceronem Themista legendum putant, pro Themis. nam Themis, aiunt, Themis facit, & Themista, in casu quarto, à quo rectus formatur Themista Themiste, & ius ac iustitiam significare contendunt, eandemq; consiliorum oraculorumq; præsidē esse: & propterea Homerum *Θεμισθίω* dicere, quod vaticinari & oracula dare significat, pro eo quod est leges ferre, & iura reddere, quod & Budæus obseruauit. Fuit & Themisto, præter nympham, altera Athamantis vxor, de qua Hyginus in Fabulis, fabulam recitat, vt Græcos nunc auctores mittam.

P A N.

PAN Deum pastoralis, Inuus à Latinis dictus, teste Liuius & Macrobio. Hunc deum Arcades colebant, appellantes *τοῖς τῆς ὕλης κύνειος*, non sylvarum dominum, sed vniuersę substantię materialis dominatorem significantes, vt ait Macrobius: cuius materię vis vniuersorum corporum, seu illa diuina, siue terrena sit, componit essentiam. Scribit P. obus in commentar. Georgic. Vergilij, in eo versu, Pan ouium custos. Pana, inquit, Inuū latini interpretantur, cuius ex Arcadia

O dia

diā religionem Italiæ fertur intulisse Euander. Sed creditur: propter duo argu-
 menta, sub eius nomine & vocabulo Iupiter colī, id est, mundus: quorum vnum
 est, quod *παν* græcè significat omne, id est, vniuersam naturam: alterū, quod hi-
 nuli pellis qua tegitur varietas maculis imitatur stellas. Pan, Phurnutus ait, ideo
 dictus, quod vniuersi Deus ipse putaretur. nam pars eius inferior hirsuta ac pi-
 losa, hircināq; quod terræ asperitati conuenit: superior verò pars hominis est,
 quod in æthere sit *ἡ γαυονικὸς* mundi, quod vtique rationale est: & cætera, quæ il-
 le exponit. Versari etiam Pana tradidere in desertis, solitarijsq; locis, per id ma-
 xime eius solitudinem significabant. Vnus enim, & vnigenitus mundus est.
 Quin etiam *ἑπισηνοποιός*, id est, speculatorem pecudum & armentorum dixere, e-
 10 aque fortasse causa cornua etiam illi & fissas vngulas addidit. & fortè ob gemi-
 nas aurículas, quidam & hunc Priapum putauerunt. Huius dei simulachrum ca-
 prina facie effingebant, rubro colore, hirtis cornibus, pectore sideribus radian-
 te, infima sui parte hispida, & caprino pede: altera manu fistulam tenebat, altera
 pedum incuruum. Pan quoq; Seruius inquit, etiam Faunus appellatus est. Ver-
 gilius in sexto: Castrum Inui. Inui inquit, id est Panos, qui illic colebatur. Inuus
 autem latine, appellatur græcè *παν*. Item *ἑπισηνοποιός* græcè, latine Incubus, item
 Faunus, id est Fatuus, & Fatuellus. Dicitur verò ab ineundo passim cum omni-
 bus animalibus. In Bucolicis tamen idem ita scribit: Pan deus rusticus, in natu-
 ræ similitudinem formatus: vnde & *παν* dictus est, id est omne. habet enim cor-
 20 nua in radiorum Solis & Lunæ cornuum similitudinem. Rubet eius facies, ad
 ætheris imitationem. in pectore verò nebridem habet stellatam, ad stellarum i-
 maginem. Pars eius inferior hispida est, propter arbores, virgulta, feras. Capri-
 nos pedes habet, vt ostendat terræ soliditatem. Fistulam septem calamorum ha-
 bet, propter harmoniam cœli, in qua septem soni sunt, septem & discrimina vo-
 cum. Rhabdon habet, seu virgam, id est pedum recuruum: hoc est, baculum, p-
 pter annum, qui in se recurrit, quia hic totius naturæ deus est. A poetis fingitur,
 cum Amore deo luctatus, & ab eo victus: quia, vt legimus, omnia vincit amor.
 Lasciuum etiam, & libidinosum hunc ipsum deum induxerunt, propter copiam
 spermaticarum rationum, & quæ commixtione ipsarum fiunt. Hinc & ipsum 30
 nymphas insequi dicunt. Sed & formosos pueros, vt est apud Theocritum. De-
 scribitur quoque his versibus à poeta Siliio lib. Punic. 13.

*Pan Ioue missus erat, seruari recta volante
 Troia: pendenti similis Pan semper, & vno
 Vix vlla inscribens terra vestigia cornu.
 Dextera lasciuit cæsa Tegeatide capra,
 Verbera lenta mouens festiva per compita cauda,
 Cingit acuta comas, & opacat tempora pinus.
 Ac parua erumpunt rubicunda cornua fronte.
 Stant aures, summoq; cadit barba hispida mento.
 Pastorale deo baculum, pellisq; sinistrum
 Velat grata latus, tenera de corpore dama:
 Nulla in præruptum tam prona & inhospita cautes
 In qua non librans corpus, similisq; volanti,
 Cornipedem tulerit præcisa per auia plantam.
 Interdum inflexus medio nascentia tergo
 Respicit, arridens hirtæ ludibria cauda.
 Obtendensq; manum, solem inferuere fronti
 Arcet, & umbrato perlustrat pascua visu.
 Hic postquam mandata Dei perfecta malamq;
 Sedauit rabiem, & permulsit corda furentum,
 Arcadiae volucris saltus, & amata reuisit*

Menala

Menala, vbi argutis longè de uertice sacro

Dulce sonat calamis, ducit stabula omnia cantu.

hactenus consul & poeta Silius. Pan ergo, vt cætera expediā, secundum fabu-
 las amasse Syringam nymphā dicitur: quam cum sequeretur, illa, implorato Ter-
 re auxilio, in calamum conuersa est: quem Pan ad solatium amoris in cedit, & si-
 bi fistulam fecit. Extat apud Theocritum Panos fistula, miro carminum artificio
 confecta: quæ obscurissima cum sit, & anigmati penè par, exposita est ab Io. Pe-
 dialismo Chartophylace, quam etiam in latinum conuertit non infeliciter ami-
 10 cus meus A. Thilesius. Sed & huius dei amor & delicia Echo creditur, quæ nul-
 lius oculis est obnoxia, quod significare ait Macrobius harmoniam cœli, quam
 & deam poetæ dixere, de qua non solum veteres Græci, & Latini pleriq; luserūt,
 sed nostri etiam temporis poetæ. Vnum tantum Ausonij epigramma de Echus
 imagine, quod illius naturam exprimit, hoc loco afferam, quod est:

Vane quid affectas, faciem mihi ponere pictor,

Ignoramq; oculis sollicitare deam?

Aeris & lingua sum filia, mater inanis

Indicij, vocem quæ sine mente gero.

Extremos pereunte modos à fine reducens,

Ludificata sequor verba aliena meis.

20 *Auribus in vestris habito penetrabilis Echo:*

At si vis similem pingere, pinge sonum

De Echo & in Symbolis non nihil dictum est. Pinum quoq; arborem Panī attri-
 buit Constantinus in libro vndecimo Geoponicōn, vbi & fabulam exequitur
 Pitys puellæ, in hanc arborem mutata: aliter licet Phurnutus tradat. Sedenim
 Eusebius quoque in tertio Præparationis euangel. Pana vniuersi symbolum esse
 se affirmari ait, cornua ei data propter solem & lunam: variam pantheræ pellem
 propter varietatem cœlestium, quod & Phurnutus repetit. Quidam porrò tra-
 diderunt, Pana Iouis & *ἕρως*, id est Contumeliæ filium. alij Mercurij & Penelo-
 pes. alij Penelopes quidem, & omnium procorum, & inde illi nomen Pan: vt
 30 Duris Samius prodidit. Epimenides verò, Iouis & Callistus Pana & Arcada fi-
 lios geminos ait. Aristippus in Arcadico, vel quia fortè mūdus à ventis omnib.
 perflatur, vel fortè etiam ob Emmelecam agrestem, & austeram, quæ minus de-
 monstrari possit.

ἄγχι & *θεός* Pan deus appellatus fuit, id est agrestis deus, propterea quod pue-
 rorum amator fuerit existimatus. eaq; ratione illum pudendis arrectis effinge-
 bant, & cornutum, & à pudendis infra hircinum hispidumq; qua de re in secun-
 do de poetis, in Thamiridis vita scripsimus. idem & *ἄγχι* ab Atheniensibus vo-
 catus, vt scribit Apollodorus apud Hesychium.

βιαρκός, Biarceus Panos cognomen est, teste Suida, quasi vitæ necessaria cu-
 40 rans. Vtitur Archias in epigram.

ἑπισηνοποιός, Epialtes, qui & Epialtes, id est incubus, dictus est Pan, teste Arte-
 midoro in secundo Onirocriticon. licet Aegineta Paulus, & alij, pro morbo ca-
 piant, quo ingrauari nescio quo pacto videmur semifomnes: qua de re plenius
 supra sum locutus.

λυτήριος, Literius Pan dictus fuit, cuius facellum apud Træzenios celebre
 fuit. sic verò appellatus, quod per quietem Træzeniorum principibus famis,
 qua vrgebantur, Pan liberationem solutionemq; docuerit. auctor Pausan. in
 Corinth.

50 Mendes nomen Panos apud Aegyptios, qui sub hirci effigie colebatur. lege
 Herodotum, Suidam & Diodorum. vnde etiam populi Mendesij, & Panopo-
 litani. Legimus & hunc deum vnum ex vii deis fuisse apud Aegyptios, qui
 x i i. priores fuerant apud Herodotum. Legimus & mulieres cū hircis conisse.

O 2 Lycæus

Lycæus Pan cognominatus. Vergil.

Panos de more Lycei.

In Lycæo, inquit Placidus Cælius grammaticus, templum fuit Panos, in quo natus asseritur. Pausan. verò in Arcad. in monte Lycæo & templum & lucum, & hippodromum ac stadium fuisse eius numini dicatum, unde illi nomen. Iustinus verò ex Trogo libro 43. Lycæum quidem ait dici Pana, à Romanis verò Lupercum. ita enim scribit: In Palatini radicibus templum Lycæo, quem Græci Pana, Romani Lupercum appellant, constituit, ipsum dei simulachrum nudum, caprina pelle amictum est: quo habitu nunc Romæ Lupercalibus decurritur. Hæc Iustinus.

Κεροβάτης, Cerobates cognominatus, teste Hesychio, siue quod cornua habebat, quasi *κερατιβάτης*: vel quòd basin haberet corneam, id est pedes.

Arcadius deus Pan vocatus est. Propertius:

Arcadio pinus amata deo.

nam pinea corona utebatur. Ouid. in Fastis:

Pan tibi, qui pinu tempora nexa geris.

Thiles. tamen harundine, id est syringa, Pana coronari putauit. Vergil:

Pan deus Arcadiæ. Ouid.

Faunus in Arcadia templa Lycæus habet.

nam, vt supra dictum est, Pan etiam Faunus dictus est. Idem Ouid.

Pana deum veteres pecudis coluisse feruntur

Arcades, Arcadijs plurimus ille iugis.

Capripes Pan cognominatus à poetis, à Græcis *αίγομηλις*, & *αίγίπαι*, & numero plurium Aegipanes. Propert. in 3.

Capripedes calamo Panes hiantes canent.

Hyginus de Capricorno: Huius, inquit, effigies similis est Aegipani. Sed hæc notiora, tantum innuisse sufficiat. Dicitur & semicaper deus, ab Ouid. in Fastis & Metamorph. vt est in illo:

sunt oculus nymphæ, semicaperiæ deus.

Manalius etiam cognominatus, à monte Arcadiæ notissimo, in quo, vt Pausan. scribit, auditus est sæpe sibilans.

Tegeus quoque dictus, à Tegea Arcadiæ. Vergil.

Adsis ó Tegeæ fauens. Propert.

Et calami Pan Tegeæ tui.

Lampeus Pan in Arcadia vocatus à Lampo monte, vel potius parte montis Erymanthi, vt Pausan. scribit, Pani dicato.

αλεπλαγιδός etiam cognominatum legimus, quasi dicas Saliuagum Pana, quod coleretur in promontorijs, quæ mari alluuntur, quod notant grammatici.

σινώδης, id est Sinois Pan nuncupatus, à Synoe nymphæ, à qua Pan educatus fuit, vt Pausan. docet in Arcad. Colebatur autem iuxta Megalopolin.

Scoleras Pan, à Scolera Arcadiæ colle denominatus, eodem auctore Pausan.

Nomius præterea Pan seorsum ab Apolline cognominatus, à montibus Nomijs, de quibus idem Pausanias. In his montibus ad dextram Lycosuræ Panis Nomij templum spectabatur, locumque ipsum Melpæa à cantus suauitate fistulæ vocabant.

συρικτής porro Pan, id est fistulator nuncupatus, vt ex Phurnuto didicimus: et si vulgati codices *συριλάς* habeant, id quod viam fecit doctis quibusdam hallucinandi, vt locum Phurnuti malè reponerent. A fistula igitur Syrictes cognominatus est. Iouis & Oeneidos nymphæ filium idem facit. alij Vlyssis & Penelope, alij Aetheris & Oeneidos, vel Nereidos. quidam Cæli & Terræ. Sed quòd retulimus, eum natum ex Mercurio & Penelope, fabulæ ferunt, Mercurium in hircum mutatum, & amatum fuisse à Penelope, quæ cum eo concumbens Pana pepe-

na pepererit, & ipse Pan propterea hircipes fuit. Plato Pana sermonem interpretatur, id eòque Mercurij filius fingitur, quod & sermo biformis sit, verus scilicet, & falsus. Mox & subdit: Pan Aepolus biformis, Mercurij filius dictus, in superioribus partibus læuis ac delicatus, ex inferioribus asper & hircinus. Alij demum Pana vocatum tradunt, quòd *της ὄρας*, id est Horæ sit signum, hoc est vniuersi, & ideo propriè Pan nuncupatus est. Sunt & alia quedam de Pane in commentarijs in Theocritum, præcipuè in primo Idyllio, & item alia à Phurnuto in lib. de Natur. deor. Adhæc Pindari interpretes in Pyth. exordio, Pana tradunt oracula primum dedisse Arcadibus. Idem & Pausanias prodit. Sed id ait factum ex sacello quopiam, in quod per gradus aliquot ascendebatur: nymphamque Erato ea oracula edere solitam, quæ Erato non Musa fuerit, sed nympha, quæ Arcados Callistus filij consuetudine vteretur. In Parthenio Arcadiæ monte Panos templum fuit, in quo locus dictus Aula, quod velut asylum animalibus fuit. eò enim adire non audebant nec leones, nec lupi, dum ea consecrarentur, sed protinus subsistebant, ipsaque animalia relinquebant: id quod & in Dianæ Aetoliæ luco factum fuisse fabulantur. Illud quòd de Pane Aegyptij sacerdotes & poetæ quidam perdidere, ipsum deum se in flumen deieci. Te, in piscem mutatum posteriore parte corporis, altera verò hirci: quo tempore dei quidam in Aegypto propter subitum aduentum Typhonis se in varias figuras transformarunt, Mercurius in Ibin: Apollo in auem threijciam, id est gruem: Diana in catum, id est felem. idem scribit Manilius, & Hyginus in Astronomico poetico: qui & hoc refert, Cum Iupiter (inquit) Titanas oppugnaret, primum obiecit hostibus timorem, qui Panicus appellatur, vt ait Eratosthenes. Panicus quidem terror à Pane deo dictus est, qui & numero plurium aliquando *πανικός* dicuntur, quorum & M. Cicero meminit in Epistolis cum familiaribus, tum ad Atticum. Nam cum Gigantes contra Iouem & deos pugnarent, hic terror eis obiectus est. ad quam rem alludit Orpheus in hymno Panos, quem illi deo cum variarum rerum suffimento concinuit, hoc versu:

πανικός ἐκπέπαιστος ὄστρος ἰδί τὸ βῆμα τῆ γαίης, hoc est:

30 *Terrarum in fines immittens panicon astrum.*

Panicos etiam terrores Phurnutus dici scribit, de repentinis, & sine ratione factis. Ita enim nonnunquam greges ac armenta pauere videntur, cum sonitus aliquisue strepitus surgit in syluis, aut è speluncis, aut ex terræ cauernis. de his & Pausan. in Phocæic. Hic terror, inquit, panicus Gallos inuasit, qui Bræno duce Delphos prædaturi accesserant. Terrores quippe nulla certa causa existentes, à Pane oriri produntur. hinc & poeta Silius lib. XIII. Punicorum, describit Hannibalem deterritum hoc Panos terrore, cum ad vrbis mœnia accessisset, eam expugnaturus: vt paulo antè allatis poetæ carminibus ostendi. Plutarchus quoque in libro de Iside & Osiride: Post, inquit, Osiridem à Typhone ceterisque coniuratis occisum, Panes ac Satyri, qui Chemin inhabitabant, idenserunt, deoque eo quòd gestum fuerat, turbas & tumultus facere cœperunt. quare factum est, vt repentinis terrores, Panici deinceps appellarentur. ipsum lege Plutarchum. Porro & Politianus totum XXXVIII Miscellaneorum caput hac de re confecit. Sed & Theon in Arati comment. *ἤχος*, id est sonitum hunc cochlea factum scribit. Plutarchus etiam in eo quod oracula defecerunt, prodit de Panis interitu, qui Tiberij Cæs. tempore accidit: existimatumque fuisse ab eius temporis philosophis, eum Pana interisse, qui ex Mercurio & Penelope natus esset. id quod & Eusebius de Preparatione euang. repetit. Legimus porro Numam Pompilium, dum

Inuo, id est Panis sacrificaret, fagineum ramum gestasse, in tonlis crinibus obuolutum.

SYNTAGMA DECIMUMSEXTVM, DE
FORTVNA MULTIPLICIQVE EIVS IMAGINE

ET COGNOMINE, AD V. C. ALEXANDRUM GUARINUM.

ingens Herculei decus senatus,
Idemq; Aoniae pater cateruae,
Vnus nam pote sustinere curas
Magni principis, & praesse rebus.
Idem & Rhetoricos doces colores,
Et priscos simul explicas poetas.
Quare, quem tibi dedico libellum,
Quo Fortuna dea est relata paucis,
A tot si liceat vacare curis,
Hunc lima expolias seueriore,
Tentesq; indice lydio rogamus,
Ne fallax dea ludat hinc & inde.

Ecum tibi de Fortuna libellum, Alexander Guarine, vir doctissime, quem contractioribus his
brumae diebus confeci. & ea de causa potissimum tibi a me dono datur, ut testis sit nostrae
inter nos benevolentiae, a primis usq; adolescentiae nostrae annis inita, cum sub sanctissimo viro ac
doctissimo parente tuo, Bap. Guarino, bonis literis & moribus operam uterq; daremus. Cuius ego
viri memoria, hac infirma valetudine & aetate adhuc recreor. & licet ego longo tempore peregre
profectus, a patria procul, varijs Italiae urbibus absuerim, nihilominus cum sese occasio offerebat,
nostrum uterq; mutuam inter nos operam dabat. Sed haec omnibus notiora. In hoc certe libello
videbis, quantas Fortuna vires sibi vendicat, in primis cum de nobis utranq; paginam faciat. Tute
certe virtute tua fultum, ac prudentia cognosces, trophaeum tibi de Fortuna & quidem illustre ere-
xisse. Me vero varijs ac miris exemplis a Fortuna exagitatum, demum manicis copedibusq; vin-
ctum, in triumpho ductum, omnibus amis cum Fortuna bonis, tum amicis, ita ut penes destitu-
tus videar: nec nisi vnus aut alter amplius mihi superest amicus. Sed querelas mittamus. Tu inte-
rea sumas hoc quaecumq; est libelli, & boni aequiq; consulas. Nam si paria meritis referre non pos-
sum, grati tamen animi significationem hoc libello testatam relinquam. Vale.

FORTVNA.

Fortunam, Alexander Guarine vir doctissime (ut probe tenes) de-
am gentes credidere. hinc illud Iuuenalis:

Sed te Nos facimus Fortuna deam, caeloq; locamus.

Plaut. in Pseud. Centum doctum hominum consilia haec deuincit
dea Fortuna, atq; hoc verum est: perinde ut quisq; Fortuna utitur,
ita praecellit, atq; exinde sapere eum omnes dicimus. Speusippus Philosophus
Fortunam definiuit, motum ab occulto in occultum esse. Anaxagoras & Democri-
tus, Stoicorumq; nonnulli, Fortunam existimarunt esse causam humanae rationi
minime manifestam: at Plato ipse οὐκ ἔστιν οὐρανοῦ, ἢ πρῶτον ἔστιν esse statuit: hoc est,
Symptoma vel accidens naturae, vel electionis, & causam eorum quae secundum
aliquod accidens fiunt, cui non dissentit Aristoteles. Proclus in Platonis Timaeo,
demonis potestatem putat, causas inter se diuisas congregantem. M. Cicer. de
Diuin. Quid est enim, ait, aliud fors, quid fortuna, quid casus, quid euentus, nisi
cum sic aliquid cecidit, sic euenit, ut vel non cadere atq; euenire, vel aliter cade-
re atq; euenire potuerit: Vnde & alij ita definiere: Fortuna est acciditum rerum
subitus ac inopinatus euentus. Pausanias in Achaicis, ex Pindari autoritate for-
tunam

tunam scribit vnam esse Parcarum, & eam quidem sororibus potestate antecel-
lere. Graece vero Fortuna τύχη dicitur. Pausanias in Messeniaca. Fortuna, id est, τύ-
χης mentionem apud Graecos primum ait carmine fecisse Homerum, qui in hym-
no ad Cererem, quem in praesenti non habemus, alias Oceani filias enumerans,
cum puella Proserpina ludentes, & Tychem quoque ipsam, ut vnam ex Oceani fi-
liabus, his versibus cecinit:

Λουκίππην, Φαινώ τε, καὶ Ἠλέκτρην, καὶ Ἰάνθη,
Μηλοβασις τε, Τύχην τε, καὶ Ὠκυρόην καλλιῶπις. id est:
Leucippe, Phaeo, & Electra, & Ianthe,
Melobasisq; Tycheq; & Ocyroe pulchriocula.

- 10 Et nihil ille de Tyche, id est Fortuna amplius. At vero Bupalus, qui templa con-
struere, & animalia optime effingere nouerat, omnium primus Fortune statuum
Smyrnaeis effecit, polum capite iustinentis, manumq; Amaltheae cornu. Post haec
& Pindarus dea ipsam celebrauit, eamq; Pherepolo nominauit. haec ferme ex
Pausan. quae quis mirari possit ita dixisse, cum ante Homerum eius Orpheus me-
minerit in hymno, quae Fortune cum thuris, id est Libani thymiamate concinuit.
Fuit adhuc & Aegera, quae vrbs prius Hyperesia vocabatur, Fortune simulac-
rum ferentis similiter cornucopiae: iuxta quam Cupido erat alatus. Qua ex re signi-
ficari putat Pausan. quae etiam quae ad amorem pertinent fortuna magis quam pul-
chritudine & forma recte soleant mortalibus succedere. Effingebat quidem Fortu-
na, teste Lactant. lib. 3. cum Cornucopiae & gubernaculo, tanquam opes tribuere pu-
taret, & humanarum rerum regimen obtinere. Hinc & philosophi, eodem auctore;
eius sexum mutant, deum vocabant: & eandem modum fortunam, modum naturam no-
minabant: quo loco & alia multa de Fortuna differunt. Eandem, ut Eusebius scribit,
in pila sedentem veteres effingebant, & alas addebant. Ideo Horatius de Fortuna
ita cecinit: Nunc tibi, nunc mihi benigna, laudo manentem, si celeres quatit pennas.
Thebanus Cebes in Tabula ita effinxit: Sed mulier, inquit, illa quanam est? quae
velut caeca atq; insana, super lapide quodam rotundo consistere videtur? Fortuna,
inquit, vocatur. ea autem non solum caeca, sed insana etiam, & surda est. Quanam huius
sunt partes? Obambulat, inquit, quocumque gentium, & alijs quidem facultates eri-
pit, alijs tradit: ab eisq; rursus aufert quae tradiderat, atq; alijs temere tribuit. Vnde
hoc argumento facile declaratur, cur in rotundo lapide consistat: & cetera,
quae non illepidem subdit ille. Pittacus vero Fortune varietatem ita expressit, ut est
apud Aelianum in Varia historia. Apud Mytilenaeos, inquit, scalam in templis extru-
xit, ad usum quidem nullum idoneam, tantum ut donarij loco esset, late ter Fortu-
nae vicissitudinem significans, ut nescio quo pacto felices ascenderent, infelices
autem descenderent. Artemidorus Daldianus in lib. Onirocriticon, Fortunam se-
dentem supra cylindrum aliquando, aliquando comptam ornatamq;, aliquan-
do incomptam sordidamq; describit: & cum gubernaculo, ut iam diximus. talisq; se-
pe nos in vetustis nominibus, signisq; marmoreis vidimus. Iuuenem alibi idem
40 Artemidorus mulierem Fortunam describit: cuius verba, quoniam & ad alios de-
os faciunt, hic subdidi: Mercurius, inquit, iuuenis & adolescens, Hercules iuuen-
culus, Iupiter vir, senex Saturnus, Dioscuri Gemini adolescentes: Spes virgo,
Diana & Minerua. Spes quidem ridens, Diana casta facie, Minerua Gorgon intu-
ens: Fortuna mulier iuuenis, vetus Vesta: Parcae tres mulieres vestitae, nudae Ho-
rae, lauantes Nymphae. Hoc totum ille. Alij inter maris undas velificantem fir-
xere Fortunam: alij in saxi vertice, montisue cacumine, ventis omnibus expositam.
Pleriq; rotam insistentem effinxere. Certum Apelles cum Fortunam ipse sedentem
pinxisset, interrogatus cur id fecisset, Quia nunquam stetit, respondit. Apud ve-
50 ro Scythas sine pedibus fingebatur, ut manus tantum & pennas haberet. Fuere &
qui vitream, propter fragilitatem, vocauerunt. Hebraeorum vero prophetae Esaias,
Fortunae mensam poni solitam cecinit, ut est interpretatus D. Hieronymus:
Qui ponitis, inquit, mensam Fortune, & libatis super eam. vel ut LXX exponunt

Qui paratis Fortunæ mensam, & impletis dæmoni poculum, vel mixtam potionem. quo loco Hieronymus: In vrbibus, ait, omnibus, & maximè in Aegypto, veterem fuisse consuetudinem, vt vltimo die anni & mensis, eorum qui extremus est, ponant mensam refertam varij generis epulis, & poculum mulso mixtum, præteriti anni & futuri fertilitatem auspicantes. Pausanias in Achaicis, ait Pindaro se fidem habere canenti, Fortunam Parcartum vnam esse, præstantissimamq; sororum. Idem in Bœot. Fortunæ sacellum fuisse, in quo ipsius deæ simulachrum esset, Plutum diuitiarum deum puerum tenentis. id quod innuere videtur, fortunam ipsam diuitiarum esse matrem atq; nutricem. huius quidem simulachri manus & faciem Xenophon Atheniensis, reliqua Callistonicus indigena effinxerat. CL. Galenus in suasoria (si legitimus liber est) Fortunæ, inquit, ¹⁰ indicare nequitiam cum antiqui vellent, illam vel pingentes, vel fingentes, foeminae specie formabant: non contenti gubernaculum illi attribuebant: tamen si foemina leuitas satis erat. orbem pedibus supposuerunt: tum etiam & cæcam, vt eius inconstantiam indicarent. Hæc ille fermè, & cætera quæ sequuntur. Non defuere & qui nostro tempore non insulse Fortunam in equo velocissimo constituere, & currentem eam Fatum arcu intento insequi: Fortunæ instabilitatem pernicitatemq; significantes, eamq; fati vi semper agi. Sedenim de equestri Fortuna in hoc, suo loco agam. Fuere & qui eandem duplici facie formauere, nigra altera, altera alba, bonam malamq; significantes. alij eandem cum Occasione effinxerunt, hoc est capillatam fronte, occipitio caluam, alatum pedibus, pilæq; ²⁰ insistentem, manu nouaculam tenentem, vt eam effinximus primo Syntagmate. Sed & Sophocles in Antigone.

Ἐπεὶ δὲ θεῶν ἄνω ὡς ἰσὶ ἐν τῷ οὐρανῷ: hoc est:

Sape denuò nunc positus in nouacula fortuna.

Sed nimius sim, si velim quæ legi, simul nunc cuncta complecti. Sed D. Augustinum par sit audire, ita in septimo de Ciuitate Dei scribentem: Fortunam certe deam, inquit, antiqui dixere, non rationabili dispositione, sed vt temerè acciderit, sua cuiq; dona conferre. De hac Salustius: Sed profectò fortuna in omni re dominatur, ea res cunctas ex libidine magis quam ex verò celebrat, obscuratq;. Seneca tamen, vt Stoicus, in Epistolis inquit: Nihil neq; boni, neq; mali dare potest Fortuna, valentior enim omni Fortuna est animus, qui in vtranque partem res suas ducit, beatæq; ac miseræ vitæ sibi causa est. atque ideo illud ab Iuuenale scribi putarim:

Nullum numen abest, si sit Prudentia: sed te

Nos facimus Fortuna deam, cæloq; locamus.

Et vt inquit Pausan. Nihil sine fortuna fit: hoc est, *μὴδὲν ἄνευ τύχης*. Certè Plinius de Fortuna ita argutè exclamat: Toto, inquit, mundo, & locis omnibus, omnibusq; horis, omnium vocibus Fortuna sola inuocatur, & vna nominatur, vna accusatur, vna agitur rea, vna cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cū conuictis ⁴⁰ colitur, volubilisq; à plerisq; verò & cæca existimata, vaga, inconstans, incerta, varia, indignorumq; faulrix: huic omnia expensa, huic omnia feruntur accepta, & in tota ratione mortalium sola vtranq; paginam facit: adeoque obnoxia sumus fortis, vt Sors ipsa pro deo sit, qua deus pbatur incertus. hæc Plinius. At cur nō & Pacuianus versus hoc loco ascribimus, præsertim Fortunam commentantes, quos & ad Herennium Gallio, vel quisquis ille fuit qui ad eum Rhetorica scripsit, attulit: hi verò sunt:

Fortunam insanam esse & cæcam, & brutam perhibent philosophi,

Saxoq; instare globoso prædicant volubili.

Ideo quò saxum impulerit fors, eò cadere fortunam autumant.

Cæcam ob eam rem iterant, quia nihil cernat, quò sese applicet.

Insanam autem aiunt, quia atrox, incerta, instabilisq; sit.

Brutam, quia dignum atq; indignum nequeat inter noscere.

Sunt

Sunt autem alij philosophi, qui contra Fortunam negant Miseriam esse vllam, sed temeritate omnia regi, id magis Verisimile aiunt, quod vsus reapse experiundo edocet, Velut Orestes modò fuit rex, modò mendicus factus est.

Naufragio res contigit, nempe ergo haud fortuna obtigit.

& hæc Pacuuius. Hinc, opinor, illud inter adagia connumeratur, Fortuna Euripus: de inconstantia, & varietate rerum. Extat quoq; vel Vergilij, vel alterius de Fortuna Asclepiadeum, item & alterum Annæi Senecæ, quibus dea hæc præclare describitur. Nihil præterea vetat, quæ de eadem argutè quidem & doctè, vt ¹⁰ solet, durè licet atque incomptè, scribit Martianus, afferre: Tunc etiam, inquit, omnium garrula puellarum, & cōtrario semper flubunda luxu, leuitate pernix desultoria gestiebat, quam alij Fortem asserunt, Nemesimque nonnulli, Tycheaq; quamplures, aut Nortiam. Hæc autem quoniam gremio largiore totius orbis ornamenta portabat, & alijs impertiens, repentinis motibus conferebat, rapiens his comas pueriliter, caput illis virga comminuens, eisdemque quibus fuerat e-blandita ictibus crebris verticem, complicatis in condylos digitis vulnerabat. dein & paulo post subdit: Hæc mox vt facta conspexit omnia quæ gerebantur, in Iouis cōsistorio subnotari, ad eorum libros & pugillarem paginam cucurrit, & licentiore quadam fiducia, quæ conspexerat inopinata descriptione corripuit, vt quædam repente prorumpentia, velut rerum seriem perturbaret: alia verò, quæ causarum ratio prospecta vulgauerat, quoniam facere improuisa non poterat, suis tamen operibus arrogabat. atq; hæc tenus Martianus, de nomine, vi & potestate Fortunæ, eiusq; natura, eruditè, si minus eleganter, perscripsit. Quare iam satis de hac, nam de Fortuna multorum versus afferre possem, vt Beroaldi, & Baptistæ Carmelitæ. Sed & ego pastoralis ac bucolico quodam meo poemate adolescens satis multa lusi: quibus omnibus missis, nostrum prosequamur institutum. Multis est Fortuna cognominibus nuncupata. nam Bona Fortuna Romæ in Capitolio culta fuit, Mala in Exquilij. de hac Cicero, de illa Plinius meminere. hæc Græcè κακή τύχη, vel φάσμα τύχη, illa εὐτύχη, vel quod magis est in v- ³⁰ su, ἀγαθὴ τύχη vocata est, vt vel in Cebetis tabula videtur. hæc & prospera dicta, & secunda, & læta: vt illa, tristis, sinistra, & læua. Agathes quidem Tyches statua Athenis fuit apud Pryaneum, quam miro exemplo adolescens deperibat adeo, vt eò demum vāsantia peruenerit, vt sibi ipsi manum conscuerit. Vidi antiquā Bonæ Fortunæ imaginem cum hac inscriptione, ΑΓΑΘΗ, ΤΥΧΗ. Erat autem in solio sedens mulier stolata, subtristis, cuius dextræ dextram iungere videbatur adolescentula egregia forma ac liberali, quæ ante illam stabat. Post verò matronam sedentem, puellula quædam manū supra scabellum tenere, & inniti videbatur. Huius picturæ interpretationem esse arbitror, vt anus illa in scabello sedens præteritā Fortunā significet, atq; ideo subtristis: formosa verò adolescentula, quæ dextrā dextræ iungit, præsentē Fortunā denotat. at puellula, quæ post matronæ scabellum attingere videtur, futuri temporis Fortunam præsert, vt pote quæ ad maturam ætatem nondum peruenit: sed eiusmodi inscriptio in Græcis vetustis marmoribus frequens reperitur. Memini quoq; me videre pulchrā mulierē cum Cornucopiæ, quin etiam caduceū vidi, in cuius vertice alatus pileus erat, & vtrinq; duo cornucopiæ, caduceum ipsum complectebantur, idq; significare, eloquentiæ & doctrinæ comitem esse bonam fortunam, credebatur.

Aurea Fortuna in primis etiam nuncupata. hanc in cubiculis Imperatorum haberi solitam legimus, hæc & morituro ipso præserte, transferebatur ad successorem: vnde factum est, vt auream alicui Fortunam dicamus. Hanc verò & Regiam Spartianus in Seuero nuncupauit.

Prænestina Fortuna appellata, & Prænestinæ sortes, de quibus hic agendum ex M. Cicer. verbis: Numerium Suffustum, vel Suffusium, vt Prænestinatorum monumenta declarant, virum admodum clarum fuisse accepimus. hic cū assiduis infomnijs,

insomnijs, etiãq; minacibus, iuberetur certo in loco silicem excidere, perterritus dicitur sic, vt agere id incoeperit ridentibus ciuibus. Sed præfracto saxo, erupisse sortes, quæ in robore forent insculptæ, præscarum literarum notis. Quin eodem quoq; tempore mel ex olea fluxisse tradunt. & haruspicum monitionibus factum, vti ex eadem olea fieret arcula, & in ea reconditas sortes: ad quas præmonente Fortuna Romani Pont. accedebant, & pueri manu commixtas educere solebant. ac talis quidem Prænestinarum sortium origo traditur. Fani Pulchritudo & vetustas harum sortium, etiamnum tempore Ciceronis nomen retinebat. Carneadem Clitomachus scribit dicere solitum, nusquã se fortunatiorem, quàm Prænestæ, vidisse Fortunam. Idem Cicero lib. 2. de Diuin. prodidit. Legitur & hodie antiquum epigramma de Fortuna, quæ Prænestæ dicata fuerit, cuius hi 10 primi versus:

Tu quæ Tarpeio coleris vicina tonanti,

Votorum vindex semper Fortuna meorum,

Accipe quæ pietas ponit tibi dura merenti, &c. Lucan. in 2.

Vidit Fortuna colonos Prænestina suos. Ouidius:

Et Prænestinæ mœnia sacra deæ. Silius:

Sacrisq; dicatum Fortuna Prænestæ iugis. Statius in Syluis:

Et Prænestinæ poterant migrare sorores.

Ideo verò sorores à Statio dictæ, quòd Prænestæ colerentur, sub duarum fororum effigie: hoc est, bonæ malæq; Fortunæ. Suet. Tranquillus in Domit. Satis legē 20 ta, inquit, foelicemq; sortem, Prænestina Fortuna per nouennium dedit, insequenti anno tristissimam reddidit. Habet, inquit Strabo lib. v. Prænestæ Fortunæ templum illustre, vnde certa eduntur oracula.

Nortiam etiam Fortunam vocatam legimus, vt ex citatis Martiani verbis patet. Porrò & Sutrinorum deam Nortiam, ex Tertulliano, in deis Topicis iam dictum est. Est verò Sutrium, notissima vrbs Hetrusca. Sed & T. Liuius lib. v. 11 ab V. C. Volscinijs, inquit, clauos indices numeri annorū fixos in templo Nortia Hetruscæ deæ comparere, diligens talium monumentorum auctor Cincius affirmat. Quare cum ita sit, nescio, vnde in mentem venerit literatis quibusdam, vt deam hanc Horchiam potius quàm Nortiam appellandam scripserint. Fuit 30 & Nursia dea Volscinensium, nisi nos fallant Tertulliani codices in Apologético. Nortia meminit & Iuuenalis in x. Nortia Thusco fauisset. licet codices & interpretes euariare videantur, quidam enim non Nortiam, sed Nursiam, alij & Murciam legendum putant.

Equestris Fortuna cognominata & culta in vrbe fuit, cuius ædes à Fulvio Flacco posita fuit, vt Valerius Maximus & Lactantius scribunt. Liuius 1111. Dec. lib. 10. historiã est executus: Cum enim Fuluius Flaccus Celtiberos in Hispania fudit, ædem Fortunæ equestri, Iouiq; Opt. Max. ludosq; vouit. hinc detractis frenis equis, vt maiore vi atq; impetu in hostes incurrerent equites Romani: quare victoriam obtinuit. Idem Liuius lib. 2. quintæ Decad. Q. inquit, Fuluius Flaccus Cenfor ædem Fortunæ equestri, quam proconsul in Hispania dimicans cum Celtiberorum legionibus vouerat, annos sex postquam vouerat 40 dedicauit. & scenicos ludos per quatrimum, vnum diem in circo fecit. eo verò studio faciebat, ne vllum Romæ amplius, aut magnificentius templum esset: profectus in Brutios, Iunonis Lacinia ad partem dimidiam detexit: id satis fore ratus ad tegendum, quod ædificaretur, &c. Fortunæ equestris ædem Systylon ad theatrum lapideum, Victruuius in 3. fuisse scribit. Quare id mihi mirū videt, quod ait Corn. Tacit. in 3. Romæ Fortunam equestrē non fuisse. Cum enim, 50 inquit, equites Romani pro valetudine Augustæ donum vouissent equestri Fortunæ, & eius cognominis nullum tum Romæ esset, illud Antium miserunt, vbi eo cognomine colebatur. Tantum hoc monere volui, cum Tacitus aliàs diligentissimus antiquitatis fuerit.

Breuis Fortuna, quæ & parua dicebatur. Huius ædes fuit Romæ à Seruio Tullio rege extructa, vt Plutarchus in Quæstionibus Romanis exponit. In hac æde signum sua prætexta ornatum dicasse ferunt, & longo tempore incorrumpum mansisse.

Dubia etiã Fortuna cognominata, cuius vicus in Auentino, hoc est, in XIII vrbis regione, vt P. Victor tradit.

Propria, vel priuata Fortuna, hoc est, *idia*, cognominata à Romanis fuit, de qua sic Plutarchus: *Idia*, hoc est, priuata Fortuna delubrum in Palatio fuit.

Virgo Fortuna, hoc est *παρθενος* appellata fuit, eodem Plut. auctore, cuius ad fontem muscosum fanum fuit. de hac intelligit Arnobius lib. 2. aduersus Gætes, 10 cum ait, Puellarum togulas ad virginalem desertis Fortunam.

δελπίδος τύχης, id est Bonæ spei Fortunæ in magno angiportu ædem fuisse, idē qui supra Plutarchus meminit, & in Quæstionibus, vbi interpres Bene sperans exposuit.

Masculæ quoq; Fortunæ, id est *ἀρσενος τύχης* adiculam Romæ fuisse, idem p. dit Plut. prope Veneris templum. qui & hoc ibidem ait: Ad hæc, inquit, & sexcenta alia honorifica Fortunæ cognomina, quorum Seruius rex bonam partem dicauit. Fuit & Fortunæ thalamus, cuius loci idem Plut. meminit: Quid est, inquit, quòd portam vnam *θυεΐδα*, id est fenestram appellant, apud quam Fortunæ thalamus qui dicitur, positus est. Problema est XXXV.

20 Cæca Fortuna cognominata fuit, vt ex Pacuiano versu recitauimus. Cicero in Philip. Deinde obsecro vos P. C. quis hæc vestrum non videt, quod Fortuna ipsa, quæ dicitur cæca, vidit? Idem in libro de Amicitia: Non enim solum ipsa Fortuna cæca est, sed eos etiam plerumq; efficit cæcos, quos complexa est. Sed non modo à Latinis cæca dicta est Fortuna, verum etiam à Græcis. Hinc Cebes: *τυχη*, inquit, non solum *τυφλη*, id est cæca, sed & insana & surda, hoc est, *ἀμαρ και μανομένη, και καφη*. Sed & Martialis cæcam nuncupat, & Plinius. D. verò Augustinus: Vt quid, inquit, colitur, quæ ita cæca est? Quo eodem capite, hoc est 30 XVIII. quarti libri de Ciuit. Dei, multa deam ipsam irridens attulit. Porrò & eadem causa Apuleius ex oculatam Fortunam vocauit. Nunc quis nos vetet, multa de Fortuna breuib; concludere? Libanius rhetor Christianorum hostis, Fortuna occultas insidias significare volēs, *ὀφθαλμοῦ Fortunæ* dixit. Est verò Hyphalus, saxum sub salo occultum & cæcum, quæ Vergilius cæca saxa & latentia appellauit. *δελπίδος τύχης*, id est Fortuna Euripus, estuans. Fuerunt plures Fortunæ 30 edes Romæ, vt malæ & detestatæ in Exquilij, Fortunæ Fortis in ripa Tiberina, Equestris iuxta theatrum. Fuit & templum Fortunæ breuis, hoc est parua, quæ & Pusilla ab aliquibus dicta est. Fuit & *παρθενος*, hoc est virginis Fortunæ. Aliud Primigeniæ, aliud Obsequentis ad Capenam portam. Fuit & Priuata, & Viscerata, & Publicæ, & Virilis, & Bene sperantis, id est *δελπίδος*: & *ἀποτροπαις*, id est auertentis: & blandæ, hoc est *μολιχίας*, licet *μολίας* in Græco Plutarchi codice legatur: item Fortunæ dubiæ in Auentino, & Mammosæ in duodecima regione, & Barbata, & Muliebris, quibus ferè omnibus Seruius Tullius rex principiu dedit, quod à Fortuna ipse ex seruo in regnum esset euectus: idem præterea rex p. spiciens Fortunam ipsam in rerum occasionibus plurimum momenti habere in vtranque partem, quod Plutarchus & Plinius scribunt. de quibus omnibus, & de alijs nonnullis, pro vt vel rei vel memoriæ ratio suppeditarit, agemus. Ad hæc legimus, ædem Fortunæ in aurea domo struxisse principem Neronem, ex puro candido ac lucido lapide, adeò vt etiam nullis ad opertis foribus intus esse lux inclusa videretur, vt pluribus paulo post.

40 Occasionem possemus & hoc loco ascribere, sed eam primo Syntagmate descripsimus: qua occasione & quidam Caluam fortunam dixere.

αὐθαιμία τύχη, id est Spontanea, vel vltronea Fortuna appellata, & culta à Siculis. nam cum Timoleon ex Sicilia tyrannos eiecisset, ideoque ipsi multi inuiderent.

derent, quod scilicet ab omnibus laudaretur, ipse, vt inuidiam declinaret, Fortunæ, quam αὐτοματία vocant, templum erexit: falsus, neq; vi, neque prudentia sua, sed Fortunæ auxilio illa se perfecisse. Auctores, Plutarchus & Aemil. Probus. αὐτοματία enim ea Græcè dicuntur, quæ sponte sua mouentur & fiunt, vt machinæ quædam.

Seiæ Fortunæ ædem scribit libro trigesimo Plinius, fuisse à Nerone constructam, quam Seiam appellatione dicebat. An verò hæc Seiæ esset, quam Augustinus ex Varrone ait præpositam, quam diu segetes sub terra essent, cuius & Macrobius in Ferijs meminit, & Plinius idem XVIII libro, vt antè docuimus, id est in primo Syntagmate, non planè conuenit: etsi quidam, qui se bene Romanas antiquitates docuisse arbitrantur, eandem faciunt. nam locus Plinij, vnde illi sunt decepti, ita legendus est capite vigesimo secundo libri trigesimifexti: Nerone principe, in Cappadocia repertus est lapis duricia marmoris, candidus, atque translucens, etiam qua parte fuluæ inciderant venæ, ex argumento Phengites appellatus: hoc construxerat ædem Fortunæ, quam Seiam appellatione dicebat, à Seruio rege sacratam, aurea domo complexus. quare etiam foribus opertis interdum claritas ibi diurna erat, haud alio quam specularium modo, tanquam inclusa luce, non transmissa. hæc Plinius. Sanè locum hunc Hermodolus ita castigat: Aedem Fortunæ, quam Sellam appellant: Vetusti, inquit, codices ædem Fortunæ, quam Seiani appellatione dicebat, hoc est: Nero princeps. 20 Porro mihi hoc loco magis satisfacit, quod idem scribit Plinius lib. 8. cap. 48. Seruij Tullij, inquit, prætextæ, quibus signum fortunæ ab eo dicatæ coopertum erat, durauerè ad Seiani exitum: mirumq; fuit, nec defluxisse eas, nec teredinum iniurias sensisse annis DLX. De Seiana Fortuna & equo, Gellius & Suetonius. Ostenditur & nunc Seiani antrum in ora Campaniæ, haud procul Paulilipo. Ceterum de equo Seiani plura in prouerbijis leguntur.

Publica Fortuna Romæ culta in valle Quirini, quæ inter Exquilias fuit, & Quirinalem collem. meminit Ouid. Fastor. 4.

Qui dicit, quondam sacrata est valle Quirini

Hæc Fortuna die publica, verus erit.

P. Victor videtur In colle legere, non In valle.

Viscata, hoc est, ἰσχυρία Fortuna, ab antiquis nominata fuit, cuius Romæ ædem fuisse accepimus: vt ab ea nos capiamur. hinc & à Seneca dictum, Viscata esse beneficia. Huius verò Hixuteriæ Fortunæ meminit Plutarchus in Questionibus Romanorum, cuius hæc sunt verba à me expressa: Tum Fortunæ ἰσχυρίας templum est, quam Viscatam nominant. Vnde mirum mihi videtur, quod in libro de Fortuna Romanorum, Budæus potius viscatricem, quam viscatam translulerit: quod nomen etsi ridiculum videt, vt ait Plut. non ab re tamen, si per translationem dicas, tenaciter attrahentis quicquid illi hæserit.

Virilis fortuna, hoc est αὐδείας τύχη, culta & cognominata fuit, vt Plutarchus scribit de Fortuna Romanorum, Ancum Martium Romanorum regem virilis Fortunæ templum erexisse: quod ad victoriam plurimum Fortuna conferat. Dionysius verò Alicarnassensis lib. Histor. III. ait Seruium Tullium superatis Hetruscis, cum quibus xx annis continenter pugnauerat, rebus compositis duo templa Fortunæ construxisse, qua per omne vitæ tempus visus erat vti prospera: alterum in foro boario, alterum ad ripas Tiberis, ei quam virilem appellauit. De sacro autem Virilis Fortunæ Ouid. quarto Fast.

Discite nunc quare Fortunæ thura Virili

Detis eò, gelida qui locus humet aqua.

In hoc verò templum ventitare solitas mulieres legimus, quæ nuptui dabant: & corpore nudato, ne quo vitio aut labe essent affectæ, explorabatur. Scribit Plut. Seruium regem Fortunæ regnum acceptum retulisse, quin vulgò etiam prædicabat, consuetudinem sibi esse cum Fortuna, eamq; per fenestram quandam ad se dela-

se delabi in cubiculum solitam. & subdit: ab ipso rege in Capitolio fanum constructum Fortunæ Primigeniæ, quam Πρωτογενίαν Græci vocant. de qua illud esse, quod modò recitabam, crediderim!

Tu quæ Tarpeio coleris vicina Tonanti.

Fuit & in colle Quirinali, de qua T. Liuius lib. 4. de bello Maced. Aedes, inquit, Fortunæ Primigeniæ in colle Quirinali dedicauit Q. Martius Hala Duumuir ad ipsum creatus, vouerat eam x annis antè Punico bello P. Sempronius Sophus, locauerat idem Censor. Meminit & in 5. Decad. lib. 3. in æde Primigeniæ Fortunæ, quæ in colle est, duo diuersa prodigia: palmam in area enatam, & sanguinem interdum pluuisse. Plutarchus Primigeniam ait Fortunam Romani coluerunt. causam hanc affert: An, inquit, Seruio ex serua nato Romæ summa cum laude & splendore imperare contigit, vt pleriq; ex Romanis existimant? An illud magis, quod Fortuna vrbi & imperium & originem præstitit. An altior quædam (inquit) ratio, & magis à natura, ex mediâ deprompta philosophia: Fortunam scilicet rerum omnium principium esse: Naturam verò ἰσχυρίαν. i. secundum Fortunam consistere.

Malam etiam Fortunam quidam vocauere, cuius ædem in Exquilijs Romæ fuisse, apud mihi suspectum scriptorem legi.

Fortem Fortunam, quam φορτικὴν τύχην Græci vocant, Romani coluere, & à Tullio rege primum dedicatam fuisse legimus: tum & ab alijs postea. Fuit verò iuxta fluuium in hortis à Cæsare populo relictis, vt Plutarchus scribit. Sed longè ante hanc eius cellam, T. Liuius 7. lib. 3. Decad. Romæ, inquit, intra cellam ædis Fortis Fortunæ de capite signum, quod in corona erat, in manu sponte sua prolapsum. Idem T. Liuius lib. x ab v. c. Papyrium, ait, post triumphum de reliquo ære, quod in ararium intulerat, ædem Fortis Fortunæ de manubijs faciendam locasse, prope ædem eidem deæ ab rege Seruio Tullio dedicatam, qua de re & Varro de Ling. Lat. Dies, inquit, Fortis Fortunæ secundum Tiberim extra urbem Romam dedicauit. Donatus in Phormione Terentij: Fortuna, inquit, dicta est res incerta: Fors Fortuna, euentus Fortunæ bonus. Idem & paulo post: Aliud Fortuna est, aliud Fors Fortuna. nam Fors Fortuna est, cuius diem festum colunt, qui in arte aliqua viuunt. huius ædes trans Tiberim est. dies autem Fortis Fortunæ festus 8. Calend. Quintilis agebatur, vt in antiquis Fastis, & apud Ouid. notauimus, cuius hi versus in 6. Fastorum leguntur:

Quam citò venerunt Fortuna Fortis honores,

Post septem lucas Iunius actus erit.

Ite deam lati Fortem celebrate Quirites,

In Tyberis ripa munera regis habet.

Apud Non. Marcellum Actius poeta in Actyanacte, Fortunam à Forte distinguit. ita enim dicit, Quo captus modo Fortunane an Forte reperiatur. Catullus seorsum enunciat:

Agnoscam, cum te reducem Fors prospera sistet.

M. Tullius in L. Pisonem: Sed omitto vt sit factus vterq; nostrum. Sit sanè Fors domina campi. magnificentius est dicere, quemadmodum gesserimus consulatum. Tibullus, Fors iuuat audentes. Sedenim hic Tibullus ad prouerbiū respicit quod est, Fortes Fortuna: de quo Cicero 2. Tusc. Fortes enim non modò Fortuna adiuuat, vt est in veteri prouerbio, sed multo magis ratio. Ouidius secundo Fastorum:

Audentes Forsq; Deusq; iuuat.

T. Liuius: Fortes Fortunam adiuuare aiebant. Est & in Vergilij carminibus. Redux etiam à Romanis cognominata, & à Domitiano Cæs. in primis: vnde Martialis in octauo:

Hic vbi Fortuna Reduci fulgentia late

Templa nitent.

Claudianus item:

Aurea Fortunæ reduci si templa priores

Ob reditum Vouere ducum, non dignius vnquam

Hæc dea pro meritis amplas sibi posceret ædes, &c.

Multa prætera extant nomismata, illa quidem vetusta, diuersorum Cæsarum, in quibus & imago est, & inscriptio REDVCIS Fortunæ.

Fortunam etiam cognominatam esse Huius diei, Cicero ostendit libr. de Legibus 2. & P. Victor in regione Palatii. Plin. libr. 34. c. 14. tamen inibi mendum insit. nam cum inquit Plin. ad ædem Fortunæ huiusce deæ: reponendum est pro Deæ, Diei: quod & agnoscit ex cardinalis Maffei codice manuscripto, vbi Diei legitur, vt illud ex Georg.

Libra diei somniq, paves vbi fecerit horas.

Monuit me huiusce rei suo scripto B. Acgius.

NEMESIS Rhamnusia & Adraestia, eadē diuersis de causis sic appellata, ideo & nos simul describemus. Plato in quarto de Legib. Dialogo, pulcherrimē deā Nemēsin, quæ quid quemq, facere deceat, ostendit, ita describit: Omnibus, inquit, præposita est Nemesis, iudici angelus, omniū huiusmodi consideratrix, quo loco Platonici interpretes multa subtiliter de hac dea. Sed & Ammianus Marcellinus his verbis: Dea est vltrix facinorum impiorum, honorumq, præmiatrix, arbitra rerum, regina causarum, quam theologi veteres fingentes Iustitiæ filiam, ex abdita quadam æternitate tradebant, omnia despectare terrena. Quæ verba ex Orphei ad Nemēsin hymno desumpta videntur. Proclus verò in Hesiodum, Iustitiæ nunciā, non filiam scribit. quod & Plato, vt modò relatum, testatur: licet Ficinus, iudicium pro Iustitia reposuerit. Pennas ideo huic deæ fabulosa vetustas aptauit, vt adesse velocitate volucris cunctis existimaretur. Eidem gubernaculum dedit, & rotam subdidit, vt vniuersitatem regere per elementa discurrens omnia non ignoraretur. Macrobius verò, Nemēsin contra superbiam colit, esseq, Solis potestatem arbitratus est, cuius hæc natura sit, vt fulgentia obscuret, & quæ sunt in obscuro illuminet: sic etiam Nemesis, nunc erectas mentium humanarum ceruices opprimere, & eneruare videtur: nunc bonos ab imo suscitās, ad bene viuendū extollit. Nemesis verò dicitur ἀπὸ τῆς ἐκάστω Διαιτησίας, id est à distributione quæ unicuique fit. hoc Aristoteles, qui & in tertio ad Eudemum alia plura. Orpheus etiam deæ hymnum composuit. Hesychius Bonam Fortunā, hoc est ἀγαθὴν τύχην, Nemēsin interpretatur: & Themis. i. fas. Plin. in 11. post aurem dextram, ait locum esse Nemeseos, quæ dea latinum nomen ne in Capitolio quidem inuenit. Idem lib. 28. Alij, inquit, Græcam Nemēsin inuocantes, cuius ob id Romæ simulachrum in Capitolio est, quamuis latinum nomen non sit. Hinc nostrum illud est ad Cœlium:

Quæ nec adhuc Latium nomen sortita, rependat

Diua mihi poenas, &c.

Nemeseos simulachrum Pompon. Mela, aliq, in Rhamnunte Atticæ pago fuisse tradunt, opus Agoracriti, vel Phidiæ. Hesychius: In Rhamnunte, inquit, Atticæ pago Nemeseos erecta fuit statua δικάστην, id est decem cubitorum, vnius lapidis, id est δόλιθον, opus Phidiæ, in manu habens mali ramum. de hac eadem sic Strabo lib. nono. Rhamnus Nemeseos statuam habet, quod Diodori opus plerique dicunt: aliqui verò Agoracriti Parij, quæ ex magnitudine pulchritudinēq, perfecta magis ac magis est, & cum Phidiæ operibus æmulatione contendit. Plinius verò de Agoracrito Parij & Alcamene Atheniense agens: Certauere, inquit, inter se ambo Phidiæ discipuli, in Venere facienda: vicique Alcamenes non opere, sed ciuitatis suffragijs, contra peregrinum suo fauentis. quare Agoracritus ea lege signum suum vendidisse, ne Athenis esset, & appellasse Nemēsin.

Id po-

Id positum est in Rhamnunte pago Atticæ, quod M. Varro omnib. signis prætulit. Aufonius in Mosella:

Et Latia Nemesis non cognita lingue.

Sed scribentem præstat audire Pausaniam hac de re in Attica: A Marathone, inquit, stadijs XL, Littorali via ad Oropum euntibus, Rhamnus decurrit. domicilia incolarum ad mare posita sunt. paulo inter continentem Nemeseos sanū est, quæ dea super ceteros deos aduersus superbos inexorabilis est: vt Barbaris quoque, qui in Marathona venerant, huius deæ ira multum obstuisse videatur, nam Athenarum opes aduersus se contēnentes, iam tum Parium marmor acciperant, quod ad trophæum erigendum vehebant. id marmor Phidiæ excidit in deæ huius statuam. corona capiti apposita est, qua & cerui & Fortunæ (si Domitium interpretem sequamur: si verò græcum codicem, Victoriæ) parua signa continebantur. in manu altera erat ramus μηλέωσ, id est ex malo arbore: vel μάλισσ, id est ex fraxino. variant enim exemplaria: & perinde qui interpretati sunt, ancipites fuere. Sed tamē & Eudemus huic imagini in Veneris specie formata, in dextra mali ramum dedit. sic & Suidas. in Ieua verò phiala, in qua Aethiopes efficti erant. cuius rei causam neq, ego (ait Pausanias) cōiectura per me assequi potui: neq, eorum opinio, qui se id scire putant, mihi probabilis visa est. Græcum extat tetrastrichon inter græca Epigrammata, de hac ipsa Nemēsi, quod ab Aufonio

20 Gallo est ita traductum:

Me lapidem quondam Persæ aduexere, trophæum

Vt fierem bello, nunc ego sum Nemesis.

At sicut Græcis victoribus asto trophæum,

Punio sic Persas vaniloquos Nemesis.

Quod si græcè mauis, ita habe:

καὶ με λίθος πῶρσε δ' εὐρὴ ἡγαυίης, ὄφρα ἰσοπαλοῦς

σὴν ἔντοι νίκασ, ἐμὶ ἴνω νέμισις.

ἀμφοτέροισ δ' ἐσηκα, καὶ ἐμλίωσι ἰσοπαλοῦς

νίκασ, καὶ πῶρσε, τ' ἰσολέμω νέμισις.

30 Legitur præterea & finis epigrammatis Theætetii:

— sum victoria certè

Nunc ego Erechthidis, Assyrijs Nemesis.

Extat & distichon, quo Nemesis effingitur cum freno & mensura cubiti: quo significatur, nihil sine mensura & freno agi oportere. Ipsum tale est:

ἢ νέμισις πωλέγω τῶσ' ἀρχαί τῶ τε χαλινῶ,

μήτ' ἀμείβομαι τ' ἐποίησ, μήτ' ἀχάλινα λέγωμ.

hoc est,

Prædico hac Nemesis norma simul, huiusq, lupatis,

Non effrena loqui, & nil fieri absq, modo.

40 Scio ab alijs aliter expressum. Ego non elegantiam, sed fidem sum secutus. Sed redeo ad Pausaniam, qui & hoc subdit: Neq, hoc Nemesis simulachrum, neq, aliquid aliud antiquum alas habebat, sed postea apud Smyrneos simulachra alata fuerunt: & nisi Nemēsi alæ addite, veluti & Cupidini: quia huius deæ numen in his potissimum apparere autumant, qui amore capti sunt, vt in Aegere Fortunæ imagine supra diximus. hinc Catulli illud:

Ne poenas Nemesis repositat à te,

Est vehemens dea, ledere hanc caueto.

Et in Narcissi fabula etiam ostendit Ouidius. Sunt qui Nemēsin Fortunam faciunt, vt ex Marcellino supra dictum est. Sic & Claudianus contra Alaricum,

50 Rhamnusia:

Sed deæ quæ nimis obstat Rhamnusia votis,

Ingemuit, flexitq, rotam.

Non desunt qui apud Hesiodum iustitiam interpretentur, cum cecinit *αὐδὸς καὶ νέμειος*. i. Et Pudor & Nemesis homines reliquerunt, & ad immortalium coetus ascenderunt. ad quæ verba illa Iuuenalis in sexta referuntur:

Paulatim deinde ad superos Astra recessit,

Hæc comite. id est pudicitia, qui verus pudor est:

Atq; duæ pariter fugere sorores.

Sed cur & Pomponij Læti de Nemese dea, verba ex Capitolino & Ammiano interpolata, non recitem? Is igitur lib. 2. Romani, inquit, profecturi ad bellum, Nemeli sacrificabant & munus gladiatorium edebant: quod non sine ratione factum arbitramur. Virgo & Victrix Nemesis numen fuit, quo qui malefactis delin-
10 quebant, puniebantur: unde victores Nemelin non frustra inuocabant. Romani enim semper iusta mouere arma: cæteræ nationes odio & malevolentia, liuorēq; quod imperium tantæ vrbis iustitia ageretur, tela in populum Romanum capiebant.

Nemesis quam pleriq; existimauere esse vim Fortunæ, alij filiam Iustitiæ, alij vim quandam esse inter cœlestes discurrentem, prima rerum semina, quæ fatorum & sortium vires temperat atq; emendat, rebus humanis trutinam adhibens, è cœloq; terrena despectans, nocentes punit, bonis præmia largitur: & cum sit velocissima, quia diu non permittit impios præesse atq; grassari, alata fingitur à veteribus: & eius pedibus supponitur rota, cum citissimè discurrat. Sed tandem multitudine scelerum indignata, oculos iam diu ab rebus humanis auertit, & cū genitricem in remotiore parte cœli ultra terrarum regiones non reditura, renascentem orbem expectat. eadem Adraestia & Rhamnusia appellata, vt mox dicem⁹. Nunc & aliquid de Nemesis fabula afferamus. Nemelin Ocean i filiam & Noctis, canit in Theogonia Hesiodus. Nemelin verò Iouem amasse perhibet. Cum ea auerfaretur, dolis illam aggressus est, vt tradidimus in Castorib. non opus est vt repetā. Demetrius Sceptius existimauit Nemelin Dianā esse, vt Suidas testis est. Legi postremò qui Nemesia. i. *νεμεία* apud Demosthenem interpretent, parentationum sacra. Ego verò non Nemesia, sed *νεμίσια* legerem libētius, de quib. in nostris Sepulchralibus egi pridem. Scribit Phurnutus, quod Nemesis *δῶρις* etiam dicitur *ἄρ' τὴ λαμβάνει δῶριον*, quod scilicet occultet retro, & conseruet quæ nobis facta sunt punitione digna.

Adraestia verò nuncupata, vel *ἄρ' τὴ αὐτὴν ἰσοπέθει καὶ ἰσοσμεν*, vel vt ait Phurnutus, *πρὸ τῶ ἀεὶ ἰσοπέθει*, quali *ἄρ' ἰσοσμεν*, q; nihil eam impediatur, nihil frustret, nihil ea infectum relinquat. vel vt Pausanias ait *ἄρ' δι' ἰσοπέθει*, quod scilicet nemo nocēs meritam pœnam vnquam effugerit, etiam si aliquando serius assequit. Antimachus poeta ab Adraesto denominatam his versibus ait:

Est dea quam Nemelin dicunt, dea magna, potēs q;

Quæ bona cœlestum consensu cuncta deorum

Possidet, huic primus sacratam condidit aram

Fluminis Aesapi gelidas Adraestus ad vndas.

Hic vbi nunc coliturq; atq; Adraestia vocatur.

Quam sententiam Strabo secutus est lib. 13. Alij ab Adraesto Myso, vt Pausanias docet, dictam existimant. Meminit & huius Adraestæ Zenobius in Prouerb. seu Zenodorus, & Verg. in Ciri, vbi Charmenutrix loquitur:

Vt scelere infando, quod nec sinat Adraestia,

Ledere vtrumq; vno studeas errore parentem.

Sunt qui tradant ab eo loco, vbi Aegialeus Adraesti filius occisus fuit, Adraestæ ædem cõditam. Diogenes apud Stephanum ait, Adraestam dictam esse ab eius
50 nominis nympa, quæ ex Orestiadum numero vna fuit. Fuit & in Troiæ regione locus Adraestia nuncupatus, ab Adraestia filia Melissi, quæ ibi regnavit, vt Charax prodit lib. 2. Hellanicorum. Fuere, vt in Græcis Pausaniæ commentarijs cõperi, qui

peri, qui diuersam Adraestæ facerent à Nemese: vt Euripides in Rhese tragœdia, qui eam Iouis filiã: O Adraestia, inquit, Iouis filia, amoue dictorum inuidiã. Menander tamen & Nicostratus, & Antimachus, alijq; eandem putarunt. Martianus de Adraestia ita quidẽ scribit: In senatu Iouis quædam fœmina Adraestia dicebatur; vnam cœlitum superamq; sortẽ irreuocabili raptus celeritate torquebat, excipiebatq; ex volubili orbe decedentes sphaeras, peplo inflexi pectoris, *ἐμαρμύνη*. A Platone de Adraestia nonnihil Plotinus euariat, in lib. de Prouidentia.

Rhamnusia etiam, vt docuimus; à pago Atticæ regionis nuncupata est Nemesis: vt illud:

10 *Assensit precibus Rhamnusia iustis. Lucanus:*

Et tumidis infesta colit qua numina Rhamnes. Claudianus:

Sed dea quæ nimis obstat Rhamnusia votis

Ingemuit, flexitq; rotam.

Repete quæ in Nemese scripsimus. Dicitur & Rhamnusia, forma patronymica: Ouid. in decimo quarto:

Memoremq; time Rhamnusia iram.

Rhamnus autem, vt Stephanus scribit, populus est Atticæ in Acontide tribu: dictus, quod ibi rhamnus plurima proueniat. est enim rhamnus inter ruborum generis, vt notissimum est. Ferunt enim, teste Suida, primum Veneris habitu erectam fuisse ab Erechtheo, qui Nemelin matrem habuisse fertur: atq; ideo, quod Veneris specie posita fuisset, ramum ex malo arbore manu tenebat.

Muliebris Fortuna etiã cognominata apud Romanos. i. *γυναικεία τύχη*, vt Plut. scribit: cuius simulachrum, vt in 4. de Ciuit. dei Augustinus scribit, à matronis dedicatum fuit, & eo nomine appellatum: quod etiã locutum esse, memorię est commendatum, atq; dixisse non semel, sed iterum, propter quod eam ritè matronæ dicauerunt. Id verò historici in Volumnię & Veturię honorem ac memoriam dedicatum prodidit, quæ anno post adeptam libertatem xviii, cum Coriolanus exul bellum patriæ intulisset, nec armis resisti posset, nec precibus, mulierum tamen lachrymis placatus est. ideoq; templum extructum Fortunæ muliebri, via Latina, quarto ab vrbe lapide: quod cum dicaret, bis locutum esse simulachrum ferunt: auctores, Lilius, Val. Alicarnass. Plin. de viris illust. Plutarchus quoq; de Fortuna Romanorum, ait, in huius templi dedicatione simulachrum ita locutum: Pie me vrbis lege mulieres vrbane erexere. hoc est, vt ille græcè, *δοίως με πόλιως νόμος γυναικῶν ἀσπί καὶ διορῶσα αὐτῶν*. Dionysius verò Alicarn. in octauo ita scribit, *δοίως πόλιως νόμος γυναικῶν γαμεταὶ δὲ δῶκατέ με*: hoc est, Sancta ciuitatis lege fœminæ nuptæ medicastis. quo loco historiam hanc omnem, & quo die ei sacram rem facerent matronę Romanæ, plenè exequitur. Sanè ex Latinis quidam sic afferunt hanc deæ vocem, Ritè me matronæ vidistis, ritèq; dedicastis. Sed & Lactantius in secundo affirmat, non semel hoc Fortunæ simulachrum locutum fuisse. Addit & Festus, huius Fortunæ signum nefas esse attingi, nisi ab ea quæ semel nupsit.

Obsequens Fortuna, eodem Plutarcho auctore, cognominata, quasi dicas indulgens: vel vt alij interpretantur, Clemens. In inscriptionibus antiquis legi hæc epigraphen, & adhuc legi Comi: Fortunæ Obsequenti Ord. Comens. Voto Pro Salute Ciuium Suscepto. Obsequentis Fortunæ vicum P. Victor collocat in prima regione vrbis, in secunda verò vicum commemorat Fortunæ Respicentis: adeò mihi sapientes insanisse interdum videntur antiqui, qui Fortunam cæcam fingerent aliquando præteritos respicere, & non potius Dei prouidentiam. Sed & ædem huius Respicentis Fortunæ in colle legimus fuisse Palatino: ni fortè antiquarij decepti, pro vico ædem scripserint. Idem quidem P. Victor ædem etiam Rhamnusiæ in Palatio constituit.

Mammosa à Romanis etiam nuncupata est Fortuna, ob vbertatem, vt puto, & fœcunditatem. Nam & eius ædem non longe à capite Viæ nouę reponit P.

Victor, qui & vicum Mammosæ Fortunæ constituit in duodecima regione vr-
bis, quam Piscinam publicam vocat.

Antiatem deam Fortunam vocamus: Horatius:

O diua gratum quæ regis Antium.

Quo loco Porphyrio ait, Antij templum Fortunæ donis fuisse opulentissimum.
hinc nostro Hendecasyllabo & nos ad Saluiatum:

Et virtute tua deæ Antiatis

Conatus superare & hinc & inde. Item ad Eremitam:

sed nunc diua agitat us Antiate.

Suetonius Antianam dicere videtur, vel potius Antiatenam, Codices enim va-
riare videmus in Caligula: Monuerūt, inquit, & Antiatinæ Fortunæ, vt à Cassio
caueret. Scribit Macrobius, se apud Antium vidisse promoueri simulachra For-
tunarum, ad danda responsa. Id verò quod in Rudente Plautus ait, Vtinam nūc
Fortuna anatina vterer: ab anate aue desumptum est, quæ exit ex aqua non ma-
defacta, quod idem poeta declarat. nam subdit: Vt cum exissem ex aqua, arerem
tamen. Sed hic Plautinus iocus est, non deæ cognomen. Atq; hæcenus de For-
tuna à sene parum firmo tibi habe, Guarine doctissime: nec munus, sed volunta-
tem, rogo, metire.

Fortuna conseruatrix è cippo vtrinque inculpto, & inscripto, cum imagine mu-
lieris Cornu copiæ in sinistra tenentis, dextra verò temonem habentis, Romæ. 20
sic, NVM. DOM. AVG. in domo Marcelli Capifuci: SACRVM. FORTV-
NAE CONSERVATRICI HORREOR-GALBIANORVM -M. LORI-
NVS FORTVNATVS MAGISTER -S. P. B. D. Ex altero latere ima-
go est mulieris, dextera è patera vinum in ardentem aram iaciētis, ac sinistra sim-
puuium ferentis, hisce cum verbis: NVM. DOM. AVG. - SACRVM - GE-
NIO CONSERVATO - RI HORREORVM GALBIANORVM -M. LO-
RINVS FORTVNATVS MAGISTER S. P. D. D.

Fortuna stata etiam nuncupata est, vt planè cognoscimus ex hac inscriptio-
ne, quæ Romæ legitur:

GERMANICO CAESARE C. FONTEIO. CAPITONE COS. K. IAN. 30
STATAE FORTVNAE. AVG. SACR. SEX. FONTEIVS J. L. TRO-
PHIMVS CN. POMPEIVS. CN. F. NICEPHOR. MAG. VICISANDA-
LIARI REG. IIII. ANNI XVIII. DD.

SYNTAGMA DECIMVM SEPTIMVM,

DE SACRIFICIIS. AMPLISSIMO PATRI AC

illustris. Principi, Episcopo Portuensi, Car. Saluiato, L.

Greg. Gyraldus, obsequentis. seruulus, S. P. D.

40

EGO equidem semper cum probatis doctrina & vitæ integritate viris ita sensi, & credidi,
Deum Optimum Maximum publicè coli debere, & expedire, publicis patrum caremonijs
& institutis: priuatim verò pura tantum mente, ac incontaminata: nec plus sapere quenquam
sibi arrogare, quàm decreta & maiorum instituta per tot iam secula per manus subinde tradita
permittunt. Quod cum pleriq; alijs, tum hac in primis nostrorum temporum sece seruare contem-
pserunt, in varias sectas, falsaq; & impia dogmata inciderunt, turbasq; plurimas & dissidia in po-
pulis concitauerunt. qua ex re præter dissensiones passim & vulgò disseminatas, pacis quoq; tran-
quillitatem & bonorum ciuium ocium ac quietem inturbant. sic vt indies magis magisq; sediti-
ones & schismata fieri videamus: vt nunc bella plusquàm ciuilia, & cognatas acies mittam. Sed 50
ista, quæ magis deplere & deplorare, quàm corrigere & emendare possumus, ipsi his moderanda
& emendanda in presentia mittamus, quibus hoc munus incumbit. Quin illud nos potius ridea-
mus (si vacat) exortas nunc quoque nouas esse in re literaria hereses, quæ non minus adolescen-

t. 1178

tum animos & ingenia exagitant, & quidem præclara & liberalia. Inter hos verò quidam sunt,
qui sic palam dicunt: Nihil omnino Latine scribendum esse, cum satis superq; ab antiquis omnia
& scripta & pertractata sint: & desperandum esse, his demum diebus quenquam contingere
posse ad eam dicendi & scribendi felicitatem, in qua antiqui excellere. Alij sunt qui hoc nõ
omnino probant, & scribendum quidem aiunt, sed eo duntaxat sermone, qui vernaculus He-
truscorum est, quemque alij ex regulis & arte constare, alij natiuum tantum & genuinum si-
bi & suæ nationi affirmant. atque ideo non modo historias, sed & disciplinas, & si Deis pla-
cet, philosophiam & res sacras, ac religionis mysteria in vulgarem & vernaculam linguam
& consuetudinem conuertunt. Quibus vtrisque, si corporis mihi vires, vel manus saltem
10 suppetere (ita enim mihi hac de re instructa & parata est supellex.) sperarem me solidis
& indissolubilibus argumentis validisque sententijs respondere posse, eorumque ita diluere ac
infirmare commenta, & planè cauillos, vt vel plerosque sententiam mutare compellerem, vel
saltem iuuentutem non deterrerent à lingua latine & græcæ vsu, quo minus earum perenni-
bus, consuetisque studijs operam nauarent. Sed non diffido alios, & me longe doctiores, &
magis firma corporis valetudine futuros, qui peruersis ac præposteris opinionibus sint responsuri,
& in bonam viam reuocaturi: vt nonnihil certè iam præstitit Barthol. Riccius, in suis de Imita-
tione libris. Quare nunc ego his missis, ad te de varijs & multiplicibus sacrificiorum gentium
caremonijs (quæ alijs magis animi gratia, quàm ingenij viribus à me collecta sunt) mittere
20 constitui, ea in primis ratione, vt nostri adolescentes his nugis potius oblectentur, & erudian-
tur, quàm tanto cum periculo velint vel de religione & sacris rebus loqui, vel vulgari sermone
plusquam expediat studia sua prouehere. Accipe verò Saluate maxime: maior future, reddita si
sint merenti præmia: accipe inquam hæc nostra qualiacunque, & licet sint te minimè digna, at cer-
tè tibi sunt à me debita, cui quotidiana tua sunt, nec vulgaria beneficia: id quod expressius his hen-
decasyllabis sum testatus:

Debebam tibi Saluate præsul,
Vitæ quod superest mihi imbecillis,
Quod victu & lare me foues benignus
Sed cum muneribus nouis subinde,
Nunquam desinis optimè mereri,
Me ingratum video interire coges,
Et tu munificentior fereris.

Vale: & quod facis, cadentem subleua.

30

DISTICHON, PRO ARGUMENTO:

Monstrat vbi, per quos, quæ, quomodo, quando, Libellus,
Sacra suis Gentes exhibuere deis.

40 **Q**uoniam deorum nomina & cognomina eorumq; imagines, quan-
tum imbecillæ vires corporis & ingenij tulere, superioribus tracta-
tibus sum complexus, in hoc de Sacrificijs in vniuersum & per par-
tes acturus, multa mihi præfandum duco, vt rem tibi totam maio-
re luce expediam: atq; adeò in primis de templis, & sacris ædibus,
de aris & simulachris, de sacerdotibus & celebritatib. eiusmodiq; cæteris breui-
ter collecta exponam. Sic verò exordiar.

50 Quis est qui neget, templa esse, vt sic loquar, deorū diuerforia: ad quæ dei ipsi
precibus ac mortalium votis exorati, diuertere quodammodo soliti putentur: Nā
liquidè regib. & principibus, magnisq; viris alijs apud nos fortè hospitaturis, in
eorum gratiam domos nostras exornare solemus, vt maiore illos ac splendidi-
ore quàm possumus adparatu suscipiamus: quid deis tādem immortalib. facere
debemus, quos ad sacrificia & preces nostras inuocamus, & præsentem adesse
cupimus: Et quanquam Zenonis dogma fuisse legamus, ἰσπὰ θεῶν οἰκοδομῆς,

P 4

hoc est templa deorum non aedificanda: & barbaros quosdam dicere solitos accepimus, eos impiè facere, qui deos aedium & parietum septis includerent, cum deis ipsis omnia sint patentia, mundusque ipse, & omne hoc totum illis pro templo sit (id quod Persae credebant, ut in hoc planius ostendam: Carmeli quoque incolae nullum dei sui templum habuere, nec Germani illi antiquiores, sed illi in monte tantummodo aras habuere, hi lucos & nemora deorum suorum nominibus appellata) nihilominus Romanos videmus, & Graecos caeterasque minus barbaras ac feras nationes maximam circa deorum suorum templa & fana curam diligentiamque semper adhibuisse. Quare qui primi deis apud hos templa struxerint, varie proditum inuenimus. Cum enim primum homines (ut ait Tranquillus, & re-
 10 petit Isidorus) exuta feritate rationem vitae habere coepissent, seque ac deos suos nosse, cultum modicum ac sermonem necessarium commenti sibi, vtriusque magnificentiam ad religionem deorum suorum excogitauerunt. Igitur ut templa illi domibus pulchriora, & simulachra corporibus ampliora faciebant: ita eloquio etiam quasi augustiore honorandos deos putauere, laudesque eorum & verbis illustrioribus & iucundioribus numeris extulerunt. atque haecenus ex Tranquillo Isidorus. Sunt tamen qui in Italia Ianum patrem primum templa struxisse tradiderunt, ideoque veteri instituto in sacrificiis Ianum Latini perpetuo praefari solebant, ut in Iano dictum est. Alij Faunum, & ab eo fana appellata, ut Probus scribit. Martianus à Fana, quae & Fatuella diceretur. quidam Iouem apud Creten-
 20 sè primùm templa dicasse ferunt, atque ob id inter deos primum ipsum locum fuisse sortitum. Lactantius Cretensum antiquissimum regem Melisseum tradit: quin & Seruius ex Salustio, Cretensum religionem attribuit. Phoenices Vsonem quempiam, primum simulachra igni & vento statuisse, & templa posuisse praedicant. Phoroneum alij, aut Meropem, vel Aeacum Iouis filium tradunt, ut Varro in Admirandis ait: quod & Arnobius in sexto. Sunt qui Dionysium, cum Indos debellasset, templa struxisse, religionumque cultus inceptasse prodant. alij Cecropem primum in Attica, Opè deam statuisse putant. Isidorus verò hunc ipsum Cecropem ait Iouem primum appellasse apud Graecos, & simulachra reperisse, aras statuisse, victimas immolasse, ut alibi dixi. Alij nonnulli, ut aduersus Iulianum Ca-
 30 sareni scribit Gregorius Nazianzenus, Thraces volunt caeremonias inuenisse: immolare verò, Chaldaeos, vel ut alij dicunt, Cyprios. Nonnulli Arcadas Ioui templa construxisse affirmant. Aegyptij Ilin ferunt, quae sit legis vocata, Ioui & Iunoni parentibus templa & sacerdotes instituisse. Sunt qui Phryges dicant, qui dea Phrygiae Cybeli sacra & templa dicarint. Porro plerique ex sepulchris initium templa sumpsisse arbitrati sunt, ut in Sepulchralibus his verbis ostendimus: Fuit inquam usque adeò sepulchrorum antiquis cura, ut non aliunde templorum & sacrarum aedium originem deductam, diligentissimi scriptores tradant, Eusebius & Lactantius. qua de re & Clemens Alexandreus in Protreptico sic scriptum reliquit: Superstitio, inquit, templa condere persuasit. quae enim prius hominum sepulchra fuerunt, magnificentius condita, templorum
 40 appellatione vocata sunt. nam apud Larissam ciuitatem, in arce, in templo Palladis, Acrisij sepulchrum fuit, quod nunc sacri loco celebratur: in arce quoque Atheniensi, ut est ab Antiocho in nono Historiarum scriptum, Cecropis sepulchrum fuit: in templo verò Palladis quam Poliadae Graeci appellant, iacet Erichthonius. Ismarus autem Eumolpi atque Dairae filius, in Eleusine vna cum Celei narabus sepultus: & reliqua, quae multa Clemens colligit, & post eum Eusebius in Praeparatione Evangelica, quae in Latinis codicibus non habentur, atque ideo ex Graecis repetenda. eadem & in sexto Arnobius. Caeterum ex
 50 Hetruscorum disciplina veteres, ut puto, moniti, non deis omnibus, omni loco, templa ponenda censuere. Nam qui pacis, qui pudicitiae, qui bonis artibus praesentent dei, eos intra moenia collocandos putauerunt, qui verò voluptatibus, rixis, incedijs, ut Venus, Mars, Vulcanus, eos excludere ex urbibus solebant. tamen hoc non

non ita ratum fuisse semper, ex historijs videmus. Vestam autem, Iouem & Mineruam, quos deos tutores urbium ait Plato, in ipsarum medio, & arcium locabant. Vitruuius: Aedibus, inquit, sacris, quorum deorum maximè in tutela videtur ciuitas esse, ut Ioui & Iunoni & Mineruae, in excelsissimo loco, vnde moenium maxima pars conspiciatur, aerae distribuuntur. Neptunum ad maris littus statuebant, Ianum in excelsis montibus, quaquam & in foro. Aesculapium, Romani in insula Tiberina reposuerunt, quod aegroti maximè aqua indigeant. alibi tamen extravrbem templa habuit, ut ait Plutarchus, quod ibi aer sit salubrior. Gratiarum verò templum ἐμποδῶν, hoc est, ut interpretantur plerique, in medio foro, & publico construi solitum, tradit Aristotel. in Ethicis, & eius interpres: id quod clarius in meo Libello qui inscribitur, Quomodo quis effugere possit crimen ingrati. Video praeterea varias etiam templorum formas ab antiquis descriptas. nam Solis quidem aedem, Liberique patris, rotundam veteres probarunt: Iouis verò templa, quod omnium rerum semina is deus patefacere credebatur, tecto esse oportere aiebat Varro perforato. Aedem Vestae, quam cum terra eandem putabant, rotundam, ad pilae similitudinem formabant. Coelitibus & superis alijs, à terra templa extare volebant: inferis deis sub terra, Chthonijs & terrestribus medias ponebant sapius. Sed de templorum & sacrarum aedium situ, si plura cupis, Vitruuium legito libro primo, & item tertio & quarto, cuius
 20 inter caetera haec sunt verba: Ioui Fulguri, & Coelo, & Soli & Lunae, aedificia sub diuo, hypæthraque construuntur: horum enim deorum & species & effectus in aperto mundo atque lucenti praesentes videmus. Mineruae & Marti & Herculi aedes Doricae sient. his enim deis propter virtutem sine delicijs aedificia constitui decet: Veneri, Florae, Proserpine, Fontium nymphis, Corinthio genere constituta aptas videbuntur habere proprietates, quod his deis propter teneritatem graciliora & florida, folijsque & volutis ornata opera facta, augere videbuntur iustum decorem. Iunoni, Dianae, Libero patri, caeterisque deis, qui eadem sunt similitudine, si aedes Ionicae constituentur, habita erit ratio mediocritatis, quod ab severo more Doricorum, & è teneritate Corinthiorum temperabitur earum
 30 proprietatis institutio. Mercurio verò in foro, aut etiam ut Isidi & Serapidi, in emporio: Apollini, patrique Libero, secundum theatrum: Herculi, in quibus ciuitatibus non sunt gymnasia, neque amphitheatra, ad circum: Marti extra urbem, seu ad campum: itemque Veneri, ad portum. Id autem etiam Hetruscis aruspibus disciplinarum scriptis ita est dedicatum, extra murum Veneris, Vulcani, Martis fana ideo collocari, ut non insuescat in vrbe adolescentibus, seu matribus familiarum Venerea libido, Vulcanique vi è moenibus, religionibus & sacrificijs euocata, ab timore incendiorum aedificia videantur liberari. Martis verò diuinitas cum esset extra moenia dedicata, non erat inter ciues armigera diffusio. Sed ab hostibus ea defensa, à belli periculo conseruabat. Eadem ratione & Bellonae aedes extra urbem fuit, vbi Senatus dabatur fortibus ducibus, & qui strenuam operam nauassent. Cereri item extra urbem, loco quo non semper homines, nisi per sacrificium necesse haberent adire, cum religione castè sanctisque moribus is locus tueri deberet. Porro ut plurimum templa ad orientem solem constituere solitos veteres, scribit Lucianus. sed quam in partem precantes obuerti solerent, & alibi retuli, & in hoc infra repetam. Templa verò à con-
 40 templatu dicta sunt. Sed Varro templum dictum ait, à tuendo. Templum tribus modis dicitur, à natura, ab auspicio, à similitudine. à natura, in caelo: ab auspicijs, in terra: à similitudine, sub terra. in caelo, ut:

Contremuit templum magni Iouis alitronantis:

50 Item, *Magna templa caelium.* in terra, ut, Scrupea saxa Bacchi templa. sub terra, ut, Acherusia templa alta Orci saluete. quaquam etiam Vitruuius, nec vno in loco, templum pro tecti parte & trabe quapiam sumatur. Dicuntur & aedes templa, & in plurali sacrae aedes. tamen etiam contra superstitiones grammaticorum

maticorum obseruationes, & sacra ædes in singulari apud idon eos auctores inuenimus, & simpliciter ædes pro domo: id quod & antea alij notarūt. Ab æde ædituus, ille qui ædes sacras curat, & tuetur: non æditumus, vt ait Varro, quamuis æditimum aliqui dixerint.

Templi partes quatuor dicebantur, sinistra ab oriēte, dextra ab occidente, antica ad meridiem, postica ad septentrionem. Varia verò de mundi dextera & sinistra à philosophis traduntur, & ab auguribus, quæ haud nostro instituto conueniunt. Tesca etiam, loca quædam agrestia alicuius dei. Actius: Lemnia quilibet es tu mortalis, qui in deferra & Tesca te apportes loca dicta, quod mysteria ibi fiant, aut tuentur: vnde prius Tescia, post tescia facta, ait Varro. Tesqua nunc ferme dicuntur. Tesqua ramen Festus ait, loca esse augurio designata. Cicero a spera ait esse, & difficilia. Sed & templa fana dicta sunt, quod (vt inquit Varro) Pontifices in sacro fati sint, fanum. hinc profanum est, quod ante fanum, id est, coniunctum fano. hinc profanatum, quod in sacrario pollutum. Liuius libro decimo primæ Dec. Inque ea pugna Iouis Statoris ædem votam, vt Romulus ante vouerat: sed fanum tantum, id est locus templo effatus, iam sacratus fuerat. & Festus à fando fana deducit, quod Fando consecratur, vel à fauno dicuntur, qui primus (vt Probus ait) fana condidit. Martianus tamen fana dicta ait à Fatuis, quæ & Fantuæ, & Fanæ dicuntur, deis syluestribus, à quibus (inquit) fana dicta. Sane Græci & ipsi templum ἱερὸν & νέωσ dicunt, sed & ναὸς: de quo Clinias ait, quod aliquando ἱερῶν diceretur, ἵερὸν τὸ οὐρανὸν ἢ αὐτῶν οὐρανὸν θεῶν: hoc est, quod in ipso dei habitarent. Notat & Pollux templum à Græcis dici οἰκὸς, & τέμενος, aliisque nominibus. Sedenim & pleunque templa ab ipsis deorum nominibus appellata inuenimus, vt ab Iunone ἱερῶν, à Diana ἀρτεμιῶν, à Venere ἀφροδιῶν, à Marte ἀρῆων, ab heroibus ἱερῶν, & eiusmodi alia. Obseruamus verò & lucos apud deorum templa consecrari solitos. Quin & lucos quidam dictos putauere, quod ibi lumina fierent religionis causa, à lucendo videlicet. Alij per contrarium dictum arbitrantur, quod minime luceat, propter arborum umbras opacas. Sed quod luci numinibus sacrati essent, non modo gentium historia, verum & sacra declarat. Scribit Tacitus, Germanos veteres alia nulla deorum templa habuisse, quam lucos nemorâq; deorum suorum nominibus appellata. Notat & Seruius. Manes & heroum animas, qui Lares vitales dicerentur, lucos tenere. hinc & Verg. in sexto dicit:

Nulli certa domus, lucis habitamus opacis.

Nec aliter lucos vnquã posuit Poeta, sine consecratione. Lucos quoq; collucare Romano more oportere, docet M. Cato de Re rustica, formulamq; ascribit: Porco, inquit, piaculo facito, sic verba concipito, Si Deus, si Dea, & reliqua: &c.

Asylum etiam templi quoddam genus fuit, ex quo nullus posset extrahi. Dictum Asylum, ait Seruius, quasi Asyrtum. Hoc autem non fuit in omnib. tēplis, nisi quib. consecrationis lege concessum esset. Liuius etiam templum Apollinis Delij Asylum fuisse scribit. Primò verò apud Athenienses statutum est ab Herculis filijs, quos insequabantur hi qui fuerant à patre oppressi, sicut docet in 7. Theb. Statius:

Fama est defensor acie post busta paterni

Numinis, Herculeos sedem fundasse nepotes.

Hoc Asylum etiam Romulus imitatus est. Verg. 8. Aeneid.

Hinc lucum, quem Romulus acer Asylum, &c. Item:

Et iam porticibus vacuis Iunonis Asylo, &c.

Sed de Asylo hoc, & qua vrbis Romæ parte, alibi plura notauit. Nunc cætera subdam. Quoniam verò, vt dictum est, inde extrahi non poterant confugientes, propterea etiam Græci ἀσύλους homines dicebant, à violentia tutos, & sacrosantos: quales tribunos plebis, & pontifices. hinc & ἀσύλια ἀσθεῖας, statua ad quam confugientes tuti fuerant: vt Cæsarum, quod vel ex Iureconsultis liquet, ne historicos,

storicos, aliosq; scriptores nunc cōmemorem. Dicunt & Græci ἀσύλια vice adverbij, hoc est tutò, vel vnde quis auferri nefas sit, vt in Asylo positus. Sic & Asylia, hoc est immunitas dicta, quæ ex sacris edibus & aris, statuisq; principū habetur. Quin & delubrum etiam aliquando pro templo sumptum est. Verg.

Principio delubra adeunt: Idem:

Nos delubra deum, miseri quibus vltimus esset

Ille dies, festa velamus fronde per urbem.

Scribit Varro lib. 8. Diuinarū: Delubrum alios existimare, in quo præter ædem sit area assumpta deum causa, vt fuit in circo Flaminio Iouis Statoris: alios, in quo loco dei simulachrum dedicatum sit. & adiecit: Sicut locum in quo figerent candelam, candelabrum appellatum: ita in quo deum ponerent, nominatum delubrum. hæc ex Varrone Macrobius. Seruius tamen, à diluendo delubrum dictum putat, lib. 2. Aeneid. ait enim: Delubrum dicitur, quod vno tecto plura amplectitur numina, quia vno tecto diluitur: vt est Capitolium, in quo est Iupiter, Iuno, Minerua. alij dicunt delubrum esse locum ante templum, vbi aqua currit, à diluendo. licet alio loco idem dicat, delubrum ligneum simulachrum à libro, hoc est, raso ligno, quod ζέωνος Græcè dicitur. Dicuntur & templa sacraria. Vergilius:

Et diri sacraria Ditis.

Seruius tamen ait, Sacrarium propriè locum esse in templo, in quo sacra reponantur: sicuti Donarium, vbi oblata imponuntur. Vocantur & Sacella, diminutiva forma, vt notum est. Verg.

Faciles nymphæ risere sacello.

Bidental dicebant antiqui quoddam templum, quod in eo bidentibus hostijs sacrificaretur, vt ait Festus. meminit Horat. in poetica:

Minxerit in patrios cineres, an triste bidental

Mouerit incestus. Perlius: Euitandumq; Bidental.

Ita verò institutum bidental traditur. Locum fulmine tactum acri studio procurabant maiores, sacerdotemq; adhibebant, & fulminis vestigia dispersa colligebant: sacrisq; ibi peractis ara construebatur, in qua de bidente rem diuinam faciebant, & locus Bidental vocabatur, quod violasse piaculum fuit. Fauissæ etiam, vt Festus ait, locus appellabatur, in quo erat aqua circa templa. Sunt qui putant, Fauissas fuisse in Capitolio cellis cisternisq; similes, vbi reponi erant solita ea quæ in templo vetustate erant facta inutilia. idem ferme tradit Gellius lib. 2. cap. 10. ex Varronis sententiâ. Solebant Porro veteres sua templa inaugurare, id est suis augurijs sanctiora reddere: & similiter profana facere, id est exaugurare. vtrumque clare ostendit T. Liuius libro primo ab Vrbe condita. Et vt libera, ait, à cæteris religionibus area esset tota Iouis templique eius, quod inædificaretur, exaugurare fana sacellaque statuit, quæ aliquot ibi à Tatius rege primùm in ipso discrimine aduersus Romulum pugnae vota, consecrata, inaugurataque postea fuerant, inter principia condendi huius operis mouisse numina ad indicandam tanti imperij molem traditur deos. Nam cum omnium sacellorum exaugurationes admitterent aues, in Terminiano fano non addixere. & reliqua. Nunc & illud addendum, quod Seruius scribit: Nouimus, inquit, deis superis & inferis aras consecratas. Altaria verò esse superiorum tantum deorum, quæ ab altitudine constat esse denominata. Ara, inquit Varro de Lingua Latina, quod areæ in vrbe puræ sint: à quo potest etiam ara deum esse, quod pura, nisi potius, ait, ab ardore, ad quem vt sit, fit ara. Idem tamē Varro libro quinto Diuinarum dicit, aras primùm ansas dictas, quod esset necessarium à sacrificantibus teneri: hanc opinionem Macrobius est secutus, Vergiliiq; etiam auctoritate comprobat. At verò Isidorus: Aram ait, à quibusdam vocatam, q; ibi incensæ victimæ ardeant. Alij ab imprecationib. quas Græci ἀρὰς dicunt. Lactantius grammaticus lib. Thebaid. 7. tria fuisse in sacrificijs loca ait, per quæ expiationem facerent, scrobiculo facto

facto inferis, aris terrestribus, cœlestib. extructis focus. vnde denominata etiam sunt altaria, ad quæ cum sacrificabant, manus in altum porrigebant. At verò philosophus Porphyrius: Aras, inquit, & templa statuebant cœlestibus, terrestrib. (hoc est Chthonijs) escharas. i. focos: sic & heroibus. Subterraneis autem. i. ὑποχθονιας deis fossas, scrobésve, & quæ à Græcis dicuntur μέγαρα. Mundo & nymphis, ceterisq; huiusmodi antra dicuntur. Vnde est Homeri in 13. Odyss. antrum Nympharū, quod præclare ipse est Porphyrius interpretatus. Ergo superis deis, vt etiam Festus tradit, à terra exaltatis aris: terrestribus, in terra: inferis, sub effossa terra, sacra facere consueuerunt veteres. Id quod apud Indos diu fuisse seruatum legimus, vt terrestribus deis in cauernis & specubus, Soli in sublimi sacrum facerent. Sanè quoniam ἑρως Græcè ara dicitur, bomologi inde dicti primùm quidam, qui è sacrificio epulas petebant. & quia nugaces n̄ fuerant, vocabulum deflexum est ad scurras, & parasitos. Porro nonnunquam sine ara in nudo solo & pauimento sacra peregrisse Græcos compertum est. Eumæus apud Homerum, super escharam victimam fecit. Arabes arulam super aram constituiebant, Soliq; in illa immolare & thura adolere solebant, has enim ad normam quadratas fuisse accepimus: sed & rotundas ipsi vidimus. Super aras verò sacra facturi, cespitè ex gramine, siue verbenas apponere soliti fuerant. Verbenę enim in omnib. ferè sacris faustæ habitæ: has ex sacro loco decerpere oportebat. Ipsas etiã aras, quoniam & hæ peculiare deis fuere, vt etiam victimę, suorum numinum frondibus ornare par fuit: vt loui æsculo, Apollini lauro, Mineruæ olea, Veneri myrto, Herculi populo, Baccho hedera: sedet pāpinis interdum, quin & ramis ficulneis plerunque. his enim deus ipse, deuictis hostibus triumphasse fabulatur: Pani pino, cupresso Syluano & Diti, vel si quæ aliæ alijs deis conueniebant. tametsi ad aram maximã Herculi sacra qui faciebant, sola lauro coronari soliti à quibusdam traduntur. qui tamen Verg. auctoritate conuincuntur, qui ita in octauo cecinit:

—Herculea bicolor cum populus vmbra
Velauitq; comas, folijsq; innexa pependit.
Populeis adsunt euincti tempora ramis,

& paulo pōst:

Thracēs & Iudæi pro lege habebant, in omnib. sacris hedera coronari: Capadoces, Ambrosia. Apud Aegyptios vitibus hedera præferebatur. Druidę Gallo- rum nullum sacrum sine roboris vel quercus fronde, & visco conficiebant. Thracēs non solum coronati, sed scuta & gladios hedera ornati, in solemnibus libabant. Abrotonum Isidi sacris dicatum, Isiaci tamen absinthij marini ramum virgultis cæteri præferebant. Euripidis Scholiastes in Hippolyto scribit: Simulachrum Dianæ coronabatur tum dictamno, tum schino. i. lentisco, tum loto. Ferunt enim, in Creta tantum dictamnium nasci. nam hoc citò partum educere existimatur: & propterea difficulter parientibus dictamnium datur, vt citò pariāt. Aegyptij in Iouis pompa & magi myrica, Hermionenses hiacyntho in sacris coronabantur: Parthi ex diuerso gramine coronata agna, odores incendebant. Ferunt Aegyptios agresti herba. i. gramine manib. decerpto, adorasse, & papyri flore deos coronasse: eorū tamen rex Ptolemæus Heliochryso deos ipse coronabat. Vespasianus coronas ex cinnamomo in terrâ auro sæpe tēplis dicauit: apud alios autē fagi cortex religiosus fuit: nō sic Thebis & Athenis. Namq; in Palladis templo haud facillè quisquā hederam inuenit: ea verò hedera quæ fert racemos labruscę modo, quæ & smilacē nominant, & arbores quæ nec feruntur, nec fructū ferunt, infauit omnib. habebantur sacris, & dāmnatę religionis. Apud Persas nō modò qui sacrificabat, sed & hostia, & qui sacris intererant, festa ornabantur frōde. Indis contra: namq; ex his coronatus sacrificabat nemo.

Sed postquā de sacris ædibus & templis, arisq; & cæteris scripsimus, nūc congruè simulachra & statuas subiungemus, & qui eas primi in templis statuerint, diuise dicauerint, disquiremus: hoc licet variè tradatur. Quidam enim Telchines apud

nes apud Rhodum deorum statuas primùm fecisse volunt: quidam Hetruscos, seu Tyrrhenos prædicant. alij Cadmum Agenoris filium apud Græcos tradidere. Sunt qui Armodij & Aristogitonis primas statuas positas produnt, qui tyrannidem ex Athenarum vrbe iustulissent. Alij Aegyptios tradunt, quod eorū reges id primi moliti sint, Sesostris, Amasis, Rhapsinates, Simandius. Diophantes Lacedæmonius, qui antiquitatum libros quatuordecim scripsit, Syrophanē ait Aegyptium, hominem locupletissimum, filio superstitem, eius desiderio simulachrum domi constituisse, ad quod familiares confugerent, cum domini iracundiam furorēq; vitarent: quo modo veniam ab hero consecuti, herilis filij simulachrum defuncti floribus & coronis ac fertis, alijsq; rebus ornabant. Sed quid multa hac de re colligimus? Vefanam ac stultam Semiramidis ambitionem apud scriptores notauit, quæ ad montem Mediæ, qui Bagisthenes diceretur, suam in petra effigiem decem & septem stadiorum insculpi iusserit, quam cētum viri donis ac muneribus venerentur assidue, vt sacerdotes. Cætera hoc loco quæ de simulachris apud Eusebium, Athanasium, Porphyrium, Plinium, & alios legimus, missa facio, vt sacrificia exequamur, quod nostrum est institutum: tantummodo vnum hoc breuissimè addam, simulachra, seu signa illa & statuas appellemus, antiqui ex varia materia factitauerunt, cæra, sale, vitro, omnis generis marmore, creta, argilla, auro, argento, ære, ferro, chalybe, plumbo, stanno, gemmis, lapillis: item & ex varij generis ligno, vt ex Plinio, Solino, Plutarcho, Pausania, Eusebio, alijsq; obseruamus.

Sed non ex omni quidem ligno simulachra veteres factitasse, obseruauimus: vt & Pausanias obseruat, qui se ait animaduertisse, has tantum arbores sumi solitas, ebenum, cupressum, cedrum, quercum, smilacem, loton, buxum. his radicē oliuæ in minoribus simulachris addit Theophrastus: Plinius vitem, qui in Populonia, ait, ex ea Iouis simulachrum vetustissimum tot æuis incorruptum se vidisse. Sed cum non ex omni ligno Mercurius, vt etiam in proverbio dicitur, fieret, præcipuè tamen ex thyia, quam Trogetem vocauit Homerus, fieri solebat. Atq; hæcenus de simulachris.

Nunc, vt rem totam complectar, sacerdotum & sacrificarum nomina breuissimè tibi commemorabo. quæ cum apud Romanos, tum apud Græcos varia diuersaq; fuere. Verùm audiendus prius est Plato, qui in eo qui Civilis, vel de regno Dialogus inscribitur, ita statuit: Sacerdotum, inquit, genus esse, vt intelligat doceatq; quo pacto donaria deis & sacra sint offerenda: item qua ratione vouendum sit, quidve boni sit à deis petendum, non enim omnia à deis temerè petenda: qua de re & gentes & nostri plura disseruere, quę huius non sunt instituti. Sacerdotum igitur nomina multa apud Græcos fuere, de quib. iam sparsim toto opere meminimus, & Iulius Pollux in Onomastico lib. 1. & 8. hæc fermè collegit: ἱερεῖς, νεωκόροι, ζακάρτοι, θύται, τελεσται, ἱεργοί, καθάρται, θεργοί: & quib. nominib. vsi sunt poeta, ἑνὸς ἑκάστου. Sunt item qui in vaticinijs, & deorum oraculis reddendis fuere, προφήται, ὑποφῆται, μαίτης, θεομαίτης, χρησμοδοί, χρησμολόγοι, παναγείς, πνεύφοροι Sūt præterea ὑπερέται, ὄργεδιδός, τεττάρχοι, χαλαροφύλακός, θυσκόδοι, alijq;.

Nunc quoq; de Latinis nostro more breuiter scribamus, Christianorū & Hebræorum nomina missa facientes, vt professi sumus, ne misceamus sacra profanis, primūq; de pontificibus agamus. Pontifices qui à Plutarcho in Numa γυφοποιοί græcè dicuntur, creduntur apud Romanos primū e patricijs, à Numa Pompilio secundo rege constituti, & quatuor ab initio creati: & pōst cū plebis potestas creuisset, quatuor alij ex plebe creati cœperunt, M. Valerio & Q. Apuleio Coss. Inter hos qui minores appellabantur, vnus erat maximus & re & nomine. hic sacra omnia exscripta habebat, & ob signata: historias, dies, ad quæ templa res diuina esset faciendā, cætera deniq; sacra tum publica tum priuata. Pontificum verò Max. electio ipsi Pontificibus pertinebat. Erat quidem Pont. Max. iudex ac vindex contumaciæ priuatorum magistratum: minorum verò

Pontificum maximus is dicebatur, qui primus in id collegium venisset: & minimus vocabatur, qui nouissimus. Pontifex verò vnde sit dictus, variè tradit. plurimè à ponte faciendo, in primisq; sublicio: quibus & græca vox consentit, $\gamma\epsilon\phi\upsilon\gamma\omega\sigma\iota\omicron\varsigma$. hoc Varro, Alicarn. Plutarch. alij. Scæuola verò, quem plerique sequuntur, à posse & faciendo deduxit. Rex sacrorum, qui & Rex sacrificulus dictus est, à Romanis institutus, Iunio Bruto & M. Valerio primis Coss. cum Roma reges exacti fuissent, vt Plutarch. in Quæstionibus tradit, propter sacra quædam, quæ per regem tantummodo celebrari decebat. Rex tamen iste Pont. Maximo subiectus erat. Huius vxor Regina sacrorum appellabatur, quæ quoties sacra faceret, ex malo punico virgam, quæ Inarculum vocabant, infulæ loco deferebat. Hæc eadem Calend. omnibus Iunoni porcum, vel agnum in regia mactabat. Cætera quæ regi pertinerent, haud satis mihi adhuc comperta habentur. Athenienses certè & ipsi $\beta\alpha\sigma\iota\lambda\epsilon\alpha$. i. Regem sacrorum habebant, hæc eadem religione ac potestate, qui sacris præerant Eleusinijs, Lenæis, & quæ ad Lampada fiebant, & alia quædam.

Flamines quidam à Romulo primùm, quidam à Numa tres institutos dixerunt: potior tamen eorum videtur esse sententia, qui à Romulo primùm Dialem & Martialem flamines institutos tradidere: mox, vt Varro asserit, Numa singulis deis flamines fecit, à quibus etiam deis nominauit, vt Dialis, Martialis, Quirinalis. & deinde aucta vrbe, Viminalis, Vulcanalis, Carmentalis, Falacer, seu Falacris, Palatualis, Furinalis, Pomonalis, & cæteri vsque ad xv numerum. Inter hos maximè dignationis fuit Flamen Dialis, cum ceteri discrimina suæ maiestatis haberent. minimè verò dignationis Pomonalis flamen fuit, quod Pomona leuissimo fructui agrorum præsideret, id est pomis, vt ait Festus. Dicti autem flamines, à gestatione pileorum, quasi pileamines. quidam ab infulis, quas flammas appellabant: vel à flammeis, notis. velaminis genere, quod parum constat. Alij à filo lanæ, quo caput præinctum habebant. Alij à filo quidem dictum: nam per æstatem, cum propter æstum galerum gestare non possent, lini filis caput amiciebant. Nudo quippe capite sub dio esse, flaminis fuit religio. Hoc autem gestaminis genus etiam Apex dicebatur. Lucanus ³⁰ in primo:

Et tollens apicem generoso vertice flamen.

Meminit & Verg. v IIII & Seruius & Festus, & Augustinus II de Ciuit. Dei: Nam etiam, inquit, flamines instituerunt, quod sacerdotum genus adeò in Romanis sacris, testatè apice, excelluit, vt tres solùm flamines haberent. Val. Max. Sulpitio inter sacrificandum apex prolapsus est. Flamen Dialis insigni veste, & Curuli sella utebatur, & albo galero. Flaminis Diali iurare non licebat, iniurato credi oportebat: cui enim sacra credita essent, ei fidem non habere, nefas existimabant. hinc ex edito prætoris verba illa quæ leguntur: Sacerdotem Vestalem & flaminem Dialem in omni mea iurisdictione iurare non cogam. Idem singulis idibus Ioui bouem mactabant. sub diuo vngi, vel sine interula esse, equo vehi, noctem ab vrbe abesse non licebat. Dialem coniuge defuncta Flaminio abire, bis connubio iungi: nefas. Frumentum, farinam, carnem crudam, caprâ, equum tangere non licebat. Fabam nec tangere, aut nominare fas fuit. Tibias funebres audire, hederam attingere, aut annulum cum gemma, vel no dum habere, piaculum fuit. alia sunt multa apud auctores, Plutarchum, Gellium, & Festum, quæ flaminibus religiosa erant, sed mihi superuacanea visa sunt, vt hoc loco recitè. Fuerunt præterea qui Curiales Flamines dicerentur. Sed Imp. & Cæsarum temporibus, qui in diuorum numerum redacti fuissent, noui Flamines creati fuerunt: vt C. Cæsari dictatori, lege Antoniana, à M. Ant. lata, quòd M. Ciceronè secunda Philip. indignè tulisse videmus, & post alij, vt August. Antonianus, Marcianus, Aelianus, quod in historijs obseruam. fuit quoq; apud Romanos lex, si Flamen sacrè ritè non peregrisset, aut aliquo modo insigniter deliquisset, vt Flaminio

nio deiceretur: quo modo multos deiectos historia docet. Sed enim & si maximè auctoritatis fuere Flamines, Pont. tamè Maximo dicto audientes fuere, vt cum L. Metellus Pont. Max. non est passus Posth. Flaminè Martialem Cos. à sacris discedere. & P. Licinius, & ipse Pont. Max. Q. Fabium Pictorè, Præt. Flaminem Quirinalem non permisit ire in Sardiniam. Alia sunt historia. Porro Flaminum ministri Flaminij dicti sunt, & ministra Flaminulæ. Flaminum verò vxores, Flaminicæ dicebant. hæc ita vnus viri vxores, vt Flamines vnus vxoris viri. i. monogami fuerunt. Omnium porro rerum sacrarum administri, Camilli antiquo Hetruscorum vocabulo dicebantur, vt plenius in Mercurio dictum est.

10

DE POTITIIS ET PINARIIS.

Pinarius & Potitius duo senes fuerunt, quib. Hercules apud regem Euandrum ostēdit, qualiter se coli vellet, scilicet vt manè & vespere ei sacrificaretur. Ab his factum est, vt Romæ Pinarij & potitij Hercules sacerdotes appellarentur. Perfecto itaq; primo matutino sacrificio, cum circa solis occasum essent sacra repetenda, Potitius prior aduenit, qui à potando, id est $\pi\omicron\tau\iota\zeta\eta\varsigma$, vel à $\pi\omicron\tau\omicron$, seu $\pi\omicron\tau\iota\mu\omicron$ dictus fuit. Pinarius postea, extis iam redditis aduenit, quare iratus Hercules statuit, vt Pinariorum familia tantum ministra esset epulantibus Potitijs, & complentibus sacra. vnde etiam Pinarij dicti sunt $\epsilon\pi\tau\eta\varsigma\ \pi\omicron\tau\iota\tau\iota\varsigma$. i. à fame: nam senem illum Pinarium constat alio nomine fuisse nuncupatum. hinc est, quod Verg. tantum Potitij commemorationem facit:

Primusq; Potitius ibat.

Historiam T. Liuius in primo exequitur. Hoc modo hæc duæ familiae, longo tempore Herculi rem sacram fecere, donec auctore Appio Claudio gens Potitia, sacra Herculis in mancipia transfulisset, qua tempestate 12. familiae eius fuerant, puberes omnes ad 30, intra annum cum stirpe extincti sunt. Postea empti de publico serui, officium exercuerunt. historiam hanc aliquanto secus Festus recitat. ait enim, Appium Claudium 50. millia aeris grauis his dedisse, si seruos publicos edocerent ritum sacrificandi: quo facto, Potitij cum essent ex familia numero 12, omnes interierunt intra diem 30.

ARVALES Fratres. Acca Laurentia Romuli nutrix, consueuerat pro agris semel in anno sacrificare, 12 eius filijs sacrificium præcedentibus. vnde cum vnus mortuus esset, propter nutricis gratiam Romulus in vicem defuncti se succedere pollicitus est. vnde & ritus processit, cum 12 deinceps sacrificare & Aruales dici fratres: sicut Rutilium Geminum in lib. Pontificalibus. memorasse, ait Fulgentius ad Chalcidum. Varro, Aruales fratres propterea dictos scribit, vt fruges ferant arua. Romulo verò in eo sacro Accam Laurentiam dedisse ferunt spiccam coronam, quæ vitæ alba colligata fuit: id quod & Plin. testatur.

Augures, & eorum collegium, summo in honore habitos legimus, non modò apud Romanos, sed & apud Græcos, & Barbaros plerosq;. nam Chaldeos primùm, & Pisidas, ac Cilices, dein Hetruscos & Græcos, mox Latinos & Romanos augurandi disciplina excelluisse accepimus. & Augures quidem tres prius Romæ fuere, propter tres ipsius tribus, Luceres, Rhamnenses, Tacienses: mox vno addito quatuor extiterunt. Sed cum post plebs admissa esset in partem honorum vrbis, quinque plebei Augures creati, & patricij quatuor, atq; ita nouè numero fuere, idq; M. Val. & Q. Apuleio Coss. Romani igitur nihil nisi auguratò inchoabant. Locum verò augurij ita fuisse legimus: Templum augur constituebat, versus orientem sedebat, capite velato erat: lituū. i. incuruum baculū dextra manu tenebat, quo in cælo regiones diuidebat, & quæ auguria veniebant prædicebat. Si læua fuissent, qua parte est septentrio, felicia pronuntiabat: illa pars propter altitudinem prospera putabatur. A dextera parte meridies, parum fausta & infelix credebatur, quia locus est depressus. plura Liuius libr. 1. Dionysius

Alicarn. lib. 2. Plut. in Probl. & in Vitis. Val. Maximus, M. Tullius de Divinatione, Varro, & alij. Illud non ignorandum, quod Plut. notat in Causis: quod ubi sacerdotes in iudicium acti, aut damnati forent, alter substituebat: Augures vero non ita. nam quamdiu viverent, eodem ordine persistebant. causam ibidem ascribit.

Salios XII Marti Gradiuo, ut ait Livius in primo, legit Numa Pompilius. dicti vero, vel à Salio viro quopiam Samothrace vel Mantineo: vel potius à saliendo. i. saltando, id quod in comitijs facere quotannis Salij solebant. Sanè non Romani solum in sacris quibusdam saltationibus & hyporchematibus utebantur, sed alię omnes ferme nationes. nam ut scribit Athenæus, & Lucianus, deis peculiares suę fuerunt saltationes. quin nulla sacra in Delo fiebant, quibus non esset adhibita saltatio: nec ab Orpheo ac Musæo vlla instituta sacra fuisse constat, sine saltatione. Indi manè & vesperi cum saltatione Solem salutabant. Longus sim, si velim omnes recensere.

Salij igitur, ut ad Romanos redeam, versicoloribus tunicis ornati, per urbem tripudiantes, carmina Saliaria appellata canentes pergebant, succincti æneis balthis, togis nexis fibulis, quas trabeas vocabant, in capite pileos gestabant dictos apices, accincti gladijs, dextera lanceam aut virgam ferebant, læva peltam Thraciam, quod Ancyle dicebatur: hoc est, circum ancisum, id cœlo lapsum in Numę regiam existimatum, ad cuius formam 12 numero summa arte confecit Mamurius artifex, nulla alia mercede ex opere contentus, nisi quod in fine sacri, Mamurij nomen accineretur. Lege cautum erat, ut Salij liberi essent, & indigentes, & quorum vterque parens viveret, & cuiuscunque Fortunę pauperes, aut divites. Proditum historia est, Tullium Hostilium regem numerum duplicasse, & eorum perinde collegium adauctum. hæc ex T. Livio in primo ab v. c. Plutar. in Numa, Val. Maximo in primo, Dionys. Alicarn. in secundo, item & grammaticis Servio & Acrone, alijsq.

Fœciales & Patres Patratos ideò simul conscribimus, quod Pater patratus ex Fœcialibus vnus, id muneris obire solebat. aliqui tamen seorsum describunt. Plut. quidem in Causis Ro. Patrẽ patratum maximum haberi Fœcialiũ sacerdotum ait, qui fœderibus faciendis præerant: & ille pater, & hi filij dicebantur. hos quoq; Plut. suo tẽpore apud imperatores in precio fuisse ait. Fœciales autem dicti, quod fidei publicę inter populos præessent: vel à fœdere faciendo, seu feriẽdo. Pater verò patratus, à patrandò dictus, id est à sanciendo fœdere in quo tantum præesse putabatur. Per hos ergo fiebat, ut iustum conciperetur bellum, & ut fœdere fides pacis constitueretur. hoc instituisse dicitur Numa, cum indicendum esset bellum Fidenatibus, quod scribit Pomp. cum tamen eorum usum apud Livium non videamus ante Hostilij tempora fuisse. Plinius tamen, seu quicumq; alius fuit qui de Viris illust. scripsit, Ancũ Martium ait ius fœciale, quo legati ad res repetendas vterentur, ab Equicolis transfuisse, quod prius (ut ferunt) Hestus excogitavit. Mittebantur autẽ Fœciales, priusquam bellum conciperetur, ad res repetendas: et si non impetrabant, bellum postea indicebatur. Nam vnus fœcialium, qui patrem patraturũ faciebat, ex ipsiis fœcialibus electum, sacris vestibus ornatus ad auctores iniuriarum procedebat: & priusquam urbem intraret, ianitorum, vel alium quẽpiam obuium alloquebatur imprecationibus quibusdam, inde in forum pergebat, & cur venisset edissererebat: tẽpus ad consultandum dies aliquot, ut alibi dicã, dabat. si per hos dies res infecta esset, deis cœlestibus manibusq; invocatis abibat, ad senatumq; omnia referebat: senatus, quod iustum piumq; foret, statuebat, Fœcialemq; ut bellum indiceret, dimittebat. Quibus vteretur verbis, & qua cerimonia, à me alibi relatam est. Fœcialium sacra violare nefas erat. Fabius cum violasset, vrbs ideo à Gallis capta credita. Nonius Marcellus: Fœciales, inquit, apud veteres Ro. erant, qui sancto legatorum officio ab his qui aduersum Po. Ro. aut rapinis aut iniurijs hostili mente commouerant, pignora facti fœdere iurẽ repetebant: nec bella indicebantur. quę pia vocabant, priusquam fuisset

fuisset quid Fœcialibus denunciatum, varro de vita Po. Ro. lib. 2. Itaq; bella & tardè & nulla licentiã suscipiebant, quod bellum nullum nisi pium putabant geri oportere. priusquam indicerent bellum, nisi à quibus iniurias factas sciebant, Fœciales legatos repetitum mittebant quatuor, quos oratores vocabant. alia præterea Nonius & Festus tradunt. nos hæc pro re satis.

De Gallis magnę matris Ideę, cum satis superque in ipsius deę descriptione, deque omni eius ferè cæremontiarum ritu dixerim, non est cur hoc loco plura repetam.

Duumviri factorum à Tarquinio Superbo instituti fuerunt, qui soli factos libros inspicerent, & Carmina Sibyllina: deinde cum plebs creandos esse ex suis instaret, ex patricijs & plebeis x creati sunt, & inde xv, qui eos libros inspicerent: atq; ita ad xv viros sacrum devenit, quibus & aliquando data cura corrigendorum factorum. Sed si de his plura cupis, post ceteros nostrum secundum de Hist. poetarum dialogum, si vacabit, legito, quo loco de Sybillis abundè scripsimus.

De septemviris Epulorum sic à Pomponio scriptum invenimus: Veteres (inquit) Pontifices, ut ait Cic. in 3. de Orat. propter multitudinẽ sacrificiorũ tres epulones esse voluerunt, ut ludorum epulare sacrificium facerent. Id sacerdotium antiquum fuisse constat: sed de ætate nondum mihi planè compertum. Epulorum numerus auctus fuit, duob; tribus additi, adeò ut quinque fierent epulones aliquo tempore: sed postea theatralium ludorum atq; Circensium ambitione ad vii vsq; producti. Excusabatur septemvir Epulorum filia à v estali vocatione. Est Romę pyramis Cestij, in qua ita inscriptum: Opus absolutum dieb. cxxx ex Testam. C. Cestij Corn. Tri. pl. Septem viri Epulonũ. Epulonos, ait Festus, dicebant antiqui, quos nunc epulones dicimus. Datum est autem his nomen, quod epulas indicendi loui ceterisq; deis potestatem haberent, unde etiam sacra mensa dicebantur, de quibus Arnob. in 2: Sacras, inquit, facitis mensas salinorum appositu, & simulachris deorum.

Titij sodales sacerdotes extra urbem habitabant, & in tugurijs certa auguria seruabant, quoniam ad id deputati à Pont. erant. nomen inditum est ab aurbus, ut varro ait, quas in augurijs certis obseruare solebant. horum meminit & Lucanus:

*Et doctus volucres augur seruare sinistras,
septemvirq; epulis Festus, Titijq; sodales.*

De Lupercis, copiose paulo post in Lupercalibus agemus: item de Popis, alijsq;.

Tutulos, ait Varro in Pontificalibus, sacerdotes dici breuium deorum. Numa verò Pompilius, & ipse de pontificalibus scribens, Tutulum dici ait pallium, quo sacerdotes caput tectabant, cum ad sacrificium accessissent. sicut & Vergilius ait:

Et capita ante aras Phrygio velatus amictu.

Lege ad Chalcidium Plac. Fulgentium.

Curionem etiam Romani interdum pro sacerdote posuere. Curiones, inquit Varro, dicti sunt à curijs, qui faciunt ut in his sacra fiant. Festus: Curionum æs, ait, dicebatur, quod Curioni dabatur ob sacerdotium curionatus. Arnob. lib. 1. aduersus Gentes: Iupiter ille Capitolinus huiusmodi potestatem dedit, Curionem autem Pontificem maximum, quinimo Dialem, quod eius est, flamine isto iurẽ donauit. & Ouid. in Fastis:

*Curio legitimis tunc Fornacalia verbis
Maximus indixit.*

Curia etiam aliquando pro templo sumitur. id ostendit Ouid. qui locum ubi Cæsar occisus est, nunc templum, nunc curiam appellauit. Sed certè curia sacra fuit. Videtur Dion. Alicarn. in 2. hos designare, cum ait: Duces curiarum factos est

se sacrificulos à Romulo imitato Græcorum consuetudinem, apud quos instituta fuere prytanea, in quibus sacra fiebant ab ijs qui prytanes dicebantur.

Cupētus porrò lingua Sabinorum sacerdos vocabatur, quod notat Seruius. hinc Vergil. lib. Aeneid. 12. videtur nomen deduxisse, cum cecinit:

Nec Dij texere Cupentum.

Postremò quoniā Orgeones, & Chalazophylaces, & Pyrphoros supra memorauimus, & Latinis parum noti videntur, hoc loco exponam. Orgeones ergo dicebantur sacerdotes, qui deorum honori, aut heroum conueniebant: ab Orgijs, vt putatur, dicti: id est. sacris mysterijs. vel à verbo ὄργιαζω, id est sacrifico, & sacra instituo: vel quia inter sacrificandum ὀρέγσει τὸ χεῖρ, id est porrigant & extendant ambas manus. Putant alij, quod in Orgadibus, id est terris alicui deo sacris, vel lucis rem diuinam facerent. hi & Orgiastæ dicuntur.

χαλαζοφύλακες verò sacerdotes à Græcis dicebantur, qui grandines cum instarent, specularentur. hi enim agni vel pulli sacrificio auertere credebantur. Sed si agnus vel pullus abfisset. digitum graphio stiloue feriebant, atq; inde fuso sanguine litabant. hos autem à Cleone institutos legimus.

πυρφόροι, id est igniferi, sacerdotes fuere, qui ante alios ignem in sacrificijs inferbant. hi etiam in prima acie prodire cum face & corona solebant, nec à quocquam violari fas erat, vt fœciales apud Latinos. horum meminuit & Pollux.

Pastophori etiam apud Aegyptios & Græcos sacerdotes leguntur, dicti vel à πάσις, id est thalamo: vel à veste, seu velo. Apuleius sic Ilidis sacerdotes vocat. Sed & Venus Pastophoros vocata est, vt suo loco à nobis proditum est.

His ita de templis, aris, & sacerdotibus, præmissis, eam tibi sententiã primùm subsignabo, quam de deorum hominumque honore ac cultu protulit apud Alexandrum Callisthenes Olynthius, auditor & propinquus Aristotelis. Cùm enim Anaxarchum, suadente Alexandro audiisset, vt diuinos honores oblatos susciperet: tum mox ille, pulcherrimã distinctionem diuinorum humanorumque honorum fecit, itaq; definiit: Ad deos (inquit) Alexander, pertinent templa, statuae, luci, sacrificia, libationes, diuini item hymni: laudes verò hominum sunt: & quidem salutari homines à salutantibus, & osculari mos est: diuinitas aut, quoniã in cœlestibus sedem habet, neq; fas est vt à mortalibus contingatur, propterea adorationib. sacrificijsq; colitur. Deis præterea, ait, chori & pæanes, cæteraq; id genus concinuntur: neq; enim mirum videatur, quod alij alijs honores & cultus superis instituti sint, cùm & heroum quoq; honores à deorum cultu differant. non itaq; decet hæc confundi, & mortalem quempiam per honorum excellentiam humanum supra modum extolli. pessimè enim id fieri videmus, si deis & hominibus par honor afferatur. Atq; hæc quidem apud Arrianum philosophus Callisthenes disseruit. Erant ergo, vt vides, apud gentes distincti honores & cultus: alij quidem deis, alij heroibus, & item alij hominibus. nam heroibus mos fuit rem sacram ad occidentem versus fieri, deis verò ad orientem: vt Pindari Græcus interpres notat, & ipse in hoc alibi pluribus ostendi.

Nunc verò attende, quæ varia obseruauerim de sacrificiorum vocabulis. ne de re instituta, aliqua tibi (pro vt facultas tulerit) prætermisisse videri possim. Neq; enim ego nunc rem ad Platonis legem redigo, qui in Legum lib. 8. singulos deos singulis anni diebus, totidemq; sacra fieri madauit, vt vnus aliquis semper ex magistratibus deorum alicui, aut dæmonum pro ciuitate, pro seipulis, pro rebus suis sacrificaret. Sed ad instituta vt plurimum Romanorum & Græcorum deduco. Erat ergo sacrificium, quodcunq; erga deos officium, quod ritè rei diuinæ faciendæ causa impēdebatur. vnde & Sacrificare verbū, quod (vt inquit Socrates in Euthyphrone) est munera deis offerre: vt vouere, à deis petere. Heraclitus verò sacrificia medicamēta nuncupabat, quod à morbis animum expurgare possent. Sacrificium, inquit Isidorus, est víctima, & quæcunq; in ara crematur, seu ponuntur. omne aut quod deo datur, aut dedicatur, aut consecratur: quod dedica-

dedicatur, dicendo datur, vnde & appellatur. Hinc errant, qui consecrationem, dedicationem putant significare. Immolatio ab antiquis dicta à mola, de qua suo loco agemus: vel, vt putat Isidorus, q̄ in mole altaris posita víctima caderet. vnde & mactatio post immolationem erat, vt paulo post ostendā. Sedenim appellamus & sacrificiū, sacrū: vt sacra facere: vt & illud quod dicit. Inter sacrū & saxū, & rem sacrā, & rem diuinā, & alia, de quib. sparsum suis locis agemus. Sunt & sacrificia alia publica, quæ pro populo fiebāt: quæ & popularia sacra dicta sunt, vt ait Labeo, quæ omnes ciues faciebant, hæc & certis familijs attributa fuerāt, vt Fornacalia, Palilia, Laralia, vt ait Festus. Alia erant priuata, quæ pro singulis hominibus & familijs agebant, vt Varro & Festus docent. Fuerunt item sacra quæ Peregrina dicebant, de quibus Sex. Pomp. Peregrina, inquit, sacra appellabantur, quæ aut euocatis deis in oppugnandis urbib. Romā fuerant delata, aut quæ ob quasdam religiones per pacē erāt petita, vt ex Phrygia Matris Magnæ, ex Græcia Cereris, Epidauro Aesculapij, quæ colebant eorū more à quibus sunt accepta. Item alia stata erant sacrificia, quæ certis dieb. fiebant, quæ & Stata sacra dicebantur, vt in primis apud poetas videmus. Cato in ea quam scripsit de Lucio vecturio, de sacrilegio cōmisso, cum ei equū ademit: Quod, inquit, tu quantum in te fuit, sacra stata, solennia, sancta deseruisti. Festus, Macrobius, & Lactantius grammaticus. Alia erant Solennia, quæ omnib. annis præstari solerent, vt idem tradūt. Hæc eadē & Annũersaria dicebant, quæ annua sacra à Vergilio in VIII Aen. dicta sunt. quo loco sic Seruius: Annua, inquit, quæ differre nefas: Annũersaria ideo non differuntur, quia nec iterari possunt. nā Calendaria, si qua fuerint ratioe dilata, possunt repeti, nec piaculum eorum intermissione committitur. Cæremonia verò sunt ritus sacrificiorū, à populis Italiæ dictæ: vel à carēdo, vt alij putant. vnde val. Max. immò M. Tullius, in ea oratione quæ de Aruspicum respōsis inscribitur, nam ex ea sunt verba desumpta: Maiores stas solennēsque cæremonias, pontificum scientia: bene gerendarum rerum auctoritatem, augurū obseruatione: Apollinis prædictiones, variū libris: portentorū depulsa, Heirusca disciplina explicari voluerunt. prisco etiam instituto rebus diuinis opera datur, cū aliquid commendandū est, præcatione: cū exposcendum, voto: cū exoluendum, gratulatione: cū inquirendū, extis, vel fortib. impertito cū solemnī ritu peragendum sacrificio, quo etiam ostentorum ac fulgurū denunciations procurantur. Quæ verba si quis rectè perpendat, totam fermè rationem votorum & sacrificiorum cōprehendunt, atq; ideo à me hic tibi sunt recitata. Illud etiam sanè significandum duco, quod denariæ quædam dicebantur cæremonia, & triceniæ, quibus sacra adituris decem continuis diebus vel triginta, certis quibusdam rebus carendū erat, vt Festus notat. Græci quoque, vt ex Polluce, alijsq; colligimus. varijs vocabulis rem diuinam vocitabant: inter quæ hæc sunt. θυσία, quam Porphyrius, & grāmatici quidam dictā existimant, q̄ mortaliū primi ex combustis arboribus thymiasin, id est euaporationem & suffitum deis impendere solerent, & à thymiasī thysiam deriuatam volunt: hinc & Orpheus hymnos deis cum thymiamate & suffitu cecinit. Quidā à θυω, hoc est sacrificio deducunt, vnde etiam thus. Sanè quidam thure primū sacrificari cœptum prodiderunt. Libanum quippe puerum legimus sacrificijs deditum, inuidia interemptum, in cognominem plantā deū miseratione mutatum, qui Græcè λίβανος, id est thus dicitur. hinc & θυώδελίβανος, ipsa thuris planta. Historiam latius explicat in Geoponico Heron, seu Constantinus. Arnobius tamen negat, apud vetustiss. thus in sacris fuisse, quod alibi dicam. A Thysia, Buthysia deducitur, quam vocem & latini vsurpant, vt Tranquillus in Nerone. Est & verbum βούθησις, id est bouem immolare, vel maiore vti sacrificio. quo verbo Aristophanes in Pluto vsus est. Grammatici à βυ particula intentiua deriuant, vt βέλιμος, βέουκος, βύπφιας, cū magnam famem, ficum & sitim significare volunt. Arthysia etiam Acapnatisia Luciano dicitur, & Athenæo, quæ sine fumo sunt sacrificia, &

perinde exigua: qualia sunt in opum, quibus non esset victimarum copia. Dicuntur & sacrificia Orgia, quæ (vt Seruius scribit) omnia apud Græcos sacra significant, vt cæremoniæ apud Latinos. sed abusuè, inquit, sacra Liberi Orgia dicebantur, dicta ἀργία, id est à furore: vel ἀργία τῶν ὄρων, id est à montibus: nã præcipuè in montibus celebrabantur. Vergil.

— Qualis commotis excita sacris

Thyas, vbi audito stimulant Trieterica Baccho

Orgia, nocturnusq; vocat clamore Cithæron.

Græci quidam Orgia dicta tradunt ἀργία, id est ab arcendo, quod à sacris profani arceri debeant. hinc ἀργία, & ἀργία, rem diuinam facio: & ἐφοργάζομαι, & ad sacra suscipienda præparo. Sacrificium præterea ἱερουργία dicitur, τελετή & τελετή, & numero plurali τὰ τελετή. vnde & τελετή, sacra eximia, & quæ ampliora sunt, & sanctiora appellabantur. τελετή quodq; pro mystica & sacra celebritate. quidam vt trunq; ἀργία τῶν τελετή deriuant, quod perficere ac impendere significat, quod in sacris multa impenduntur ac profunduntur. hinc & τελετή τολοχίς is dicitur, qui religionis alicuius est conditor, quo nomĩne CHRIS TVS à Dionysio vocatur. hinc & τελετή, locus vbi mysteria & sacra peraguntur. hinc Polyteles, qui multa: & Euteles, qui bene & frugaliter expendunt. Vocatur item sacrificium θύμια, θυμια, ἱερουργία, alijsq; multis nominibus vt quæ deis propria & pecuniaria, vt παύσια Osiridis, ἰσομορφία & Demetria Cereris, & Aphrodisia Veneris, Dionysia Bacchi, Panathenæa Mineræ, cæteraq; quæ his Syntagmãtibus commemorauĩ. Atq; hæc quidem de Græcis. Illud verò à Latinis quibusdam traditum inuenimus, victimam ab hostia differre: idq; volunt ab Ouid. in Fastis significatum his duobus versibus:

Victima, quæ cecidit dextra victrice, vocatur:

Hostibus à victis, (vel vt in alijs legitur, domitis)

Hostia nomen habet.

Quod discrimen cum alijs, tum in primis Isidorus & Seruius videntur agnoscere, sed ab auctoribus certè confunduntur. Festus alicubi hostiã ab antiquo verbo hostio deriuat, quod est ferio. licet idem alibi ita scribat: hostia sacrificium, quod Laribus immolabant, quod ab illis hostes arceri putabant. Cæsar de bello Gallico: Hostiæ omnibus locis immolabantur. Hostiæ, ait Isidorus, apud Veteres dicebantur sacrificia, quæ fiebant antequam ad hostem pergerent: Victimæ verò sacrificia, quæ post victoriam deuictis hostibus immolabantur. & erant victimæ maiora sacrificia, quam hostiæ. Alij victimam dictam putauerunt, quod vi ictus percussa cadebat: vel quod vincita ad aras ducebatur. hæc Isidorus. Athenæus porrò lib. Dipsoph. v. III. plura ex plurib. auctoribus exequitur, cur & quomodo sacrificia instituta sint. Qui verò primus animal occiderit, Hyperbius dicit, Martis filius: q boues, Prometheus. Sed certè de Prometheo hæc apud Hyginum in Astronomico poetico leguntur: Antiqui, inquit, cum maxima cæremonia deorũ immortalium sacrificia administrarent, soliti erant totas hostias in sacrificiorum consumere flamma. itaq; cum propter sumptus magnitudinem sacrificia pauperibus non contingerent, Prometheus, qui propter excellentiam ingenij miram, homines finxisse existimatur, recusatione dicitur ab Ioue impetrasse, vt partẽ hostiæ in ignem conijcerent, partem in suo consumerent vsu: idq; postea consuetudo firmavit, quod cum facile à deo, non vt ab homine auaro impetrasset, ipse Prometheus immolauit tauros duos: quorum primũ iocinora cum in ara posuisset, reliquam carnem ex viroq; tauro in vnũ compositã, corio bubulo textit: ossa aut, quæ circum fuerunt, reliqua pelle contacta, in medio collocauit, & Ioui fecit potestatem, vt quam vellet earũ consumeret partẽ. Iupiter aut etsi non pro diuina fecit cogitatione, nec vt deum decebat, omnia qui debuit ante, puidere, sed quoniã credere instituius historijs, deceptus à Prometheo, vtrũq; putã esse taurũ, delegit ossa pro sua dimidia parte. itaq; postea in solẽnis.

& reli-

& religiosi sacrificijs carne hostiarum consumpta, reliquam, quæ pars fuit deorum, eodem igne comburunt. hæc Hyginus in Astronomico poetico, & multo ante Hyginum Hesiodus in Theogonia. ex quorum verbis facile intelligas, quod scribit Lucianus in dialogo Iouis & Promethei, cum ait: Nam quibus me ipsum decepisti in distributione carniũ, ossa pinguedine obducta modo apponens, & meliorem partem tibi ipsi reseruans: & cætera. Legimus tamen primos Athenienses bobus in cibis non abstinuisse, vt Theon prodit. id etiam Paus. tradit in Eliacis, veteres solitos fuisse hostiam, per quã aliquis iurasset, non amplius inter edulia & cibaria homini apponere. vnde Homerus præconem inducit, apud mare proiecisse, per quem Agamẽnon iurauerat, Bryseida sui esse lecti expertem. Sanè notandum est, antiquos totam victimam prius incendisse, vt supra ostensum est. vnde illa sunt adhuc vocabula. Holocaustoma, & Holocaustoma, & Holocausto. de quib. sic etiam Isidorus: Holocaustum, inquit, sacrificium illud, quod totum igne consumitur, dum offertur. Antiqui enim, dum maxima sacrificia administrare solebant, hostias totas in sacrorum consumere flamma solebant. Sed reliqua prosequamur de Hostijs.

Præcidaneæ hostiæ dicebantur, quæ ante solẽnia sacrificia pridie mactabantur. Festus: Præcidaneam porcã dicebant, quã immolare antè erant soliti, quã nouam frugem inciderent. Idem, Præcidaneã agna vocabatur, quæ ante alias cædebatur. Item porca, quæ Cereri mactabatur, ab eo qui mortuo iusta nõ fecisset: id est, glebam non iniiecisset. Cato quoque de Rustica: Thure, vino, Iano, Ioui, Iunoni præfato: priusquam porcã fœminã præcidaneã immolari præcipit, quo facto, subdit postea, Porcã præcidaneã immolato, &c. Sed hæc de re audiendus est Gellius: Præcidaneã, inquit, hostiæ dicuntur, quæ ante sacrificia solẽnia pridie cædebantur. Porca etiam præcidaneã appellata, quam piaculi gratia ante fruges nouas fieri cœptas immolari Cereri mos fuit, si qui familiam funestam aut non purgauerant: aut aliter eam rem, quã oportuerat, procurauerant. Sed porcã & hostias quasdam appellari vulgò, notum est. Ferias præcidaneas dici, id opinor à vulgò remotum est, propter ea verba Atteĩ Capitonis ex libro quinto, quos de pontificio iure composuit: Coruncanio Pont. Max. feriã præcidaneã in atrum diem inaugurata sunt. Collegium decreuit, nõ habendum religioni, quin eo die feriẽ præcidaneã essent. hæc Gellius. Videndũ an rectè apud Festum Præfã porca dicatur, pro præcidaneã. Sed B. Aegius fortè præfã legendum existimat. Festi hæc sunt verba: Præfã porca dicitur, vt ait Veranius, quæ familiæ purgandæ gratia Cereri immolabatur, quod pars quædam eius sacrificij fit in conspectu mortui, eius cuius funus instituebatur. Dicebatur etiam hoc genere sacri Piaculus Porcus, vt docui alibi ex Catone de Re Rust.

Succidaneæ hostiæ dicebantur, e litera per morem compositi vocabuli in i literam commutata, vt idem Gellius scribit: id quod & in Præcidaneis accidisse videmus. nam quasi succedaneæ & præcedaneæ appellatæ sunt. Et succedaneæ quidem dictæ, si primis hostijs litatum non erat, aliq; post easdem ductæ hostiæ cædebantur, quæ quasi prioribus iam cæsis, luendi piaculi gratia subdebantur & succedebant, ob id succidaneæ nominatæ, litera i tractim, hoc est productè pronunciata. Audio, inquit Gellius, quosdam eam literam in hac voce barbarè corripere. Idem Gellius S. C. affert, quod factum fuit M. Ant. A. Posthumio Coss. tale, quod C. Iulius L. F. pont. nunciauit in sacrario in regia hastas Martias mouisse. De ea re ita censuerunt, vt M. Ant. Cos. hostijs maioribus Ioui & Marti procuraret, quod cæteris deis, quibus videretur, placandis, vt procurasset, satis habendum censuerunt: si quid succidaneis opus esset, Robigus accederet. Hactenus s. c. Plautus in comœdia Epidicus inscripta, Men' piacularem oportet fieri ob stultitiã tuã, vt meum tergũ stultitiæ tuę subdas succidaneũ. Illud de succidaneis scribit Seruius in 8. Aeneid. cõment. In omnib. inquit, sacris

fœminini

foeminini generis plus valere victimas: denique si per marem litare non poterat, succidanea dabatur foemina: si autem per foeminam non litassent, succidanea adhiberi non poterat. Apud Aegyptios secus, quibus foeminam hostiam immolare fuit nefas. Barbaris quoque circa montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, foemineum animal victimam dare, aut eius carnibus vesci, sub graui documento vetabatur. Videtur Vergilius in III. Aeneid. succidaneum sacrificium innuere, cum ait:

*Rursum in secessu longo sub rupe cauata,
Arboribus clausi circum atque horrentibus umbris,
Instruimus mensas, arisque reponimus ignem.*

10

quo loco Seruius: Sane sciendum, inquit, iterationem hanc fieri secundum ritum sacrorum. nam displicuisse prima, ex prodigijs indicatur. quidam etiam has auctas hostias dixerunt: quoniam cum primis hostijs non litatum esset, tunc & alia addebantur, quoad litatum esset. Suetonius circa Perusiam sacrificio non litante, augeri hostias imperauit. Legimus quoque, Paulum Aemilium sacrificantem non litasse, usque ad XX hostiam. in XX vero prima apparuisse signa, quae victoriam pollicebantur. hinc & apud Graecos prouerbum factum, *δουλοπαις ἀμφοτέρως*, quod in sacrificijs secunda meliora sint, nam ut dictum est, si priora non bona apparuissent, ad secunda conuertebantur meliora. Meminere 20 & Plato & Hesychius.

Eximia hostia. Eximij, ait Macrobius, in sacrificijs vocabulum, non poeticum epitheton, ut aliqui putant, sed sacerdotale nomen est. Veratius, vel Veranius, ut aliqui legunt, in pontificalibus quaestionibus docet, Eximias dictas hostias, quae ad sacrificium destinatae eximebantur e grege: vel quod eximia specie, quasi offerendae numinibus eligerentur. hinc Vergilius ait:

Quatuor eximios praestanti corpore tauros. quo in loco ait Macrobius, Eximios, quod eximuntur: quod vero lecti, praestantes corpore dictum est. Donatus quoque: Eximia pecora dicuntur, quae a grege excepta sunt ad usus dominorum suorum, ut uberior pascantur. Sed proprie eximij sunt porci maiores qui ad sacrificandum excepti, liberius pascuntur. Etenim boues qui ad hoc electi sunt, egregij, vel eximij dicuntur: & oues lectae, ut Vergilius:

Maclant lectas de more bidentes. Idem:

Quatuor eximios praestanti corpore tauros. haec Donatus.

Ambiguae oues in sacris quae dicerentur, Bebius Macer, qui Fastos dierum scripsit, ostendit. ait enim, lunoni eas quae geminas parerent, oues sacrificari cum duobus agnis, alitrinsecus alligatis: & has ambiguas vocatas, quasi ex utraque parte agnos habentes. quam sententiam est secutus Placides Fulgentius ad Chalcidium. Varro tamen de Lingua Latina: Abigenam bouem dictam ait apud Augures, quam circum alia hostia constituebantur. Videtur innuere, quod circumagerentur: ut Ambustum, inquit, quod circum vestum est: & Abagium, quod adagium dicitur, litera mutata. Idem Varro alibi, Aruigem in hostijs scribit, quae cornua habeant, & quorum exta veru coquantur, quod alias planius dixi.

Haruga, vel ut alij, Aruga, sine afflatu, ab ara, hostia est, auctore Donato. alij ab hara, in qua includebatur. apud Festum tamen legimus: Hariunga dicebatur hostia, cuius adhaerentia inspiciebantur exta.

Cauiares hostia dicebantur, ait Festus, quod Catiariae, id est, pars hostiae cauda tenus duceretur, & ponebatur in sacrificio pro collegio pontificum quinto quoque anno.

Prodigia hostia dicebantur, quae consumebantur, ut Veranius & Festus scribunt. unde & prodigi dicti. Prodigious vero Iupiter etiam legitur, cui Plautus mo-la salsa & thure comprecari ait.

Bidentes

Bidentes hostia quae dicerentur, varie proditum est. quidam oues tantum, alij & verres, alij alia. de quibus sic Seruius apud Macr. lib. VI. Sat. de bidentium, inquit, numero dentium, quem grammaticus ille opinatus est, reprehendendus a me non est, cum ipse iam riseris: verum procurandum mihi est, ne illud obrepit, quod bidentes epitheton sit ouium, cum Popyonius egregius Attellanarum poeta in Gallis transalpinis hoc scripserit: Mars tibi voueo facturum, si unquam rediero, bidentem verrem. P. vero Nigidius in lib. quae de extis composuit, Bidentes appellari ait, non oues solas, sed omnes bestias bimas: neque tamen dixit, cur ita appellarentur. Sed in commentarijs ad ius pontificum pertinentibus legi Bidentes primo dictas, d. litera ex superfluo, ut saepe afolet, interiecta: sicut pro reire redire, & caetera. hinc idem, ut putatur, Seruius lib. 4. Aen. super eos versus:

Principio delubra adeunt, pacemque per aras

Exquirunt, maclant lectas de more bidentes.

Bidentes autem, inquit, dictae sunt hostiae, quasi biennes, quia neque minores aut maiores licebat hostias dare. sunt enim in bestijs, vel ut alij legunt, ouibus duo eminentiores dentes inter octo, qui non nisi circa bimatum apparent, nec in omnibus, sed in his quae aptae sacrificijs inueniuntur. Prosequitur Seruius apud Macr. Ergo bidentes primo dictae sunt, quasi biennes: & longo vsu loquendi corrupta est vox, & ex bidentibus bidentes dictae. Hyginus tamen, qui ius pontificum non ignorauit, in lib. 4. quos de Verg. fecit, Bidentes appellari scripsit hostias, quae per etatem duos dentes altiores haberent, per quos ex minore in maiorem transcendisse constaret aetatem. hoc idem quod Macr. Gellius ante dixerat li. Noct. Attic. XVI. vbi etiam fatui atque arrogantis grammatici ridet insolentiam, putantis de ouibus tantum dici bidentes, propter eos Vergilij versus in VII. ut puto Aen. Centum lanigeras maclabat rite. bidentes hoc idem quod Gellius & Macr. Non. Marcellus tradit de proprietatibus rerum.

Fuerunt & Ambaruales hostiae, de quibus paulo post in Ambaruali sacro, & Amburbio agemus.

Sed reliqua de hostijs breuiter afferamus. Trebatius libro primo de religionibus. Hostiarum in primis genera duo fuisse docuit: alterum, in quo voluntas Dei per exta disquirebatur: alterum, quo sola anima deo sacrabatur. unde & animalibus hostias vocabant, id quod retro copiosius ostendam. In his ipsis hostijs, vel animalibus vel consultatorijs, ut ait Macrobius, quaedam fuere, quae iniuges hostiae vocabantur, id est, quae nunquam domitae ac iugo subditae fuerunt. Harum & Vergilius meminit:

Nunc grege de intacto septem maclare iuuenos

Praestiterit, totidem lectas de more bidentes.

Et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit:

— Et intacta totidem ceruice iuuenas.

40 Manilius Chrestus in libro quem de Deorum hymnis scripsit, ait Mineruae iniuges boues sacrificari solitas, id est, iugum quae nunquam tulerunt: illa videlicet causa, quod & virginitas iugum nesciat maritale, & virtus nunquam sit iugo prementi subiecta. Idem quod & Placides Fulgentius repetit, in eo quem scripsit lib. ad Chalcidium. Caetera quae de hostijs dici possent, suis locis in Deis ascripsimus. Quare iam par est, ut transeamus ad sacrificiorum & celebritatum pleraque nomina, quorum apud auctores frequens est mentio, ut nostro studio harum rerum studiosis inquirendi laborem in tui gratiam adimamus, atque ab Amburbio exordiemur.

Igitur Amburbium, quod & Amburbale sacrum dicebatur, sacrificium fuit, 50 quoties vrbs lustrabatur. id vero fuit mos fieri, cum prodigium aliquod vrbi minari videretur, & tadis aut victimis expiari conueniret, nonnunquam & sulphure & aqua. Sed & ouis combustis vrbum vel totam, vel partem lustrabant: unde etiam Nouendiale sacrum institutum fuit, quod dupliciter actum apud Romanos

manos obseruauimus. vno modò, cum defunctis parentabant, seq̄ lustrabant, vt in Sepulchralibus docui: altero, cum prodigium aliquod accidisset, quod nouendiali sacro expiare solebant, vt est frequenter cum apud alios, tum maxime apud Liuium obseruatum. ita verò perficiebat, vt video doctis placere. Nouem dies affidue deis sacrum faciebant, quod sacrũ indici solebat vel à Pon. Maximo, vel à Prætore vrbano, ex senatus decreto. Fuerunt & Nonalia sacra, quæ nonis celebrarentur: vnde & appellata, vt M. Varro meminit.

Solitautilia sacra fuere, quæ singulo perfecto lustro per Cæsares celebrari mos fuit, ad lustrandã urbem, sue, oue, & tauro: aut verre, ariete & tauro: qui circũ urbem ducebantur, cumq̄ multa religione lustrum condebatur. vt ferè sint, qualia 10 *ἱεῖαι* à Græcis fieri consueuerunt. M. Cato de Re. rust. Agrum lustrare sic oportet, Imperans solitautilia circum agi cum diuisis volentibus. quodq̄ bene eueniat, mando tibi Mani, vt illa solitautilia, fundum, agrum, terramq̄ meam quota ex parte, siue circumagi, siue circumferenda censeas, vt cures lustrare: & cætera. Festus: Solitautilia hostiarum trium diuersi generis immolationem signant, tauri, arietis, verris, quod omnes integri solidi q̄ corporis sint: solũ enim lingua Oscorum significat totum, & solidũ. hæc Festus. sed & Græci *δαυ* dicunt totum: & integrũ. Porro de solitautilibus meminit Liuius, Asconius, Quintilianus, aliiq̄.

Ambaruale sacrũ, ad arua & segetes lustrandas, multa prece & cæremonia celebrabatur. Pomp. Festus apud Macrobiũ: Ambarualis hostia, ait, quæ rei diui 20 ne causam circum arua ducitur, ab his qui pro frugibus faciunt, quod volunt Verg. in apotheosi Daphnidis significasse, cum ait:

Et cum lustrabimus agros. & in primo Georg.

Terq̄, nouas circum fœlix eat hostia fruges.

Ambaruale, ait Seruius, sacrificium, quod arua ambiat victima: sicut Amburbale, vel Amburbium sacrificium, quod urbem circuit & ambit victima. Dicitur verò ab am, antiqua particula, quæ circum significat: vt Amburbia etiam, b littera interposita ad consonantiam, vt etiam Ambio & Ambitus. Porro Ambaruale sacrum, nisi de porca fœcunda & grauida, aut vitula fieri consueuerat. Fuit autem Ambaruale sacrum, vt modò dicebam, cum arua & segetes solemnibus victimis 30 lustrabantur. eam victimam maturis frugibus ter circum arua ducere conueniebat, vt in Cereris sacris infra dicam, omnesque post clamantes sequebantur: ex quibus vnus querna corona ornatus cum solemnibus saltatione, composito carmine Cereri decantabat laudes. ac postquam vino & lacte libasset, antequam fruges meterent, porcã Cereri immolabant: quæ, vt dictum est, præcidanea dicebatur. Agri præterea ita quoque plerunque lustrabantur. Iunoni & Iano vina prius libabant, mox Martem patrem aduocabant, vt sciens volensque propitius adesset sibi & familiæ. mox peracto sacro, agrum lustrabant: id quod M. Cato de re Rust. plenius est executus. Græcos quoque vrbes lustrasse accepimus, edictos ab Epimenide Cretensi, binis ouibus nigri & candidi velleris, dimissis ex vrbe 40 pagove quo ire vellent, libere sequentibus. eas custodibus: qui vbicumque procubissent, illas propitio deo immolabant. At verò Galli hominem saginatũ per annum, festo die extra vrbis pomœrium lapidibus obruebant: itaq̄ lustrari urbem putabant. Hinc etiam annotamus, anathemata à Græcis dici sacros eiusmodi homines, qui ad urbium lustrationem expiationemve deis manibus & inferis deuoti mactabantur, si qua lues aut calamitas ingrueret, quam tali hominum interuentione Deis placatis sedatum iri putabant. ad quæ sacra Diuus Paulus alludens, ad Romanos scribit: Optarem ego ipse anathema esse: id est, quod Græci dicunt *ἀναθηματιζέσθαι*, hoc est execrari & exterminari à Christo, modo sic illis profum. Certe & D. Hieronymus notat vocem hanc anathema propriam esse Iudæorum, & pro corporali occisione & detestatione, seu execratione desumi. Vtitur hac voce & alibi D. Paulus, hoc est ad Corinthios & Galatas: item & in libris Moysis. Non me præterit & quæ ab alijs scribuntur, qui modò pro seicutione 50 quadam

quadam & deuotione sumunt, modò pro oblatione, & ijs donarijs quæ deis tholis & templis offeruntur, *ἀπὸ τῆς ἀναθηματικῆς*, hoc est à seponendo, vel suspendendo. Hinc Prudentius contra Marcionem:

Organa, & externi laudant anathemata regni.

Sed illud Græci per *ἀ* verbo *ἀνατίθειμι*, id est execror, hoc per *ἄ* scribunt. Certè & 10 *ἄ* interpretes in Deuteronomio, & alibi hac voce vsi sunt. Est & vulgata Pythagoræ sententia apud Stobæum, *θυρωπολαί μὲν ἀφρόνων πωρὸς τροφῆς, τὰ δὲ ἀναθηματα* verò, id est oblationes sacrilegorum, impensa & chori inductio. Sed ad nostram redeamus. Si oues lustrarentur, alia à supradictis ratio fuit. nam pastor summo diluculo aqua oues inspergebat, & sulphure, herbãq̄ sabina, & lauro, igne succensis, circumcirca ouilia suffibat, cumq̄ sacro carmine milio & libo cum lacte & sapa Pali deæ sacra faciebat. Hoc suffimento pecora piari, & morbos depelli, & tabem putabant. Scribit in Hippia maiore Plato, quod qui expiabant antiqui, Macariæ Herculis filia sacram rem faciebant, atq̄ in primis pro re profana. Si verò exercitus lustrandus esset apud Romanos, in campo Martio exercitus instruebatur, & sue, aut hirco, oue & tauro lustrabatur. milites ipsi lauro coronati, rem diuinam faciebant, sub diuo: & hunc lustrandi morem Seruium regem primum instituisse ferunt, & Armilustrum nuncupasse: in hoc illud maxime 20 obseruare consueuisse accepimus, vt ij qui hostias ducerent, bonis & faustis nominibus appellati eligerentur. ex hac enim re certa omnia prosperi vel sinistri euentus veteres captabant: quæ superstitio & nostros plerumq̄ hodie quoque inquinat. Alij hanc exercitus lustrationem ita peragebant, suem, ouem, taurum, qui puri essent, ter circum acies instructas præcedente pompa ducebant, Martiq̄ deo immolabant. Alia porro lustrationes non Romani modò, & Græci, sed & Hebræi, Aegyptij, & Persæ, aliæque nationes: quæ tamen omnes ad eandem referri queunt, nisi pro regionis & loci vel instituto & consuetudine, vel rerum copia.

Lustralia sacra appellabantur, quæ quinto quoque anno, id est lustro peragebantur. aliquando tamen lustralia, pinguis significat, quo modo interpretatur Lactant. grammaticus lib. 2. Thebaïd. in Noctis hymno:

—Lustraliaq̄, exta

Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis.

Lustralia, inquit, pinguis: nec possunt quinquennalia accipere, cum constet anniuersarium sacrum dicatum fuisse. Lustralia ergo pecora sunt, quæ per quinquennale tempus deuota sacrificijs nutriuntur, & ideo pinguis. Seruius quoque 8. Aeneid. super ea verba:

Vescitur Aeneas simul, & Troiana iuuentus

Perpetui tergo bouis, & lustralibus extis.

40 Lustralibus, inquit, aut pinguis: moris enim fuerat completo lustro pingues victimas offerre censores: aut certe de quinquennali boue, id est perfectæ ætatis. nã & Homerus *βῆλα πνυταίννα του* dixit. Sanè lustratio quæ fiebat post funus, præclare tribus versibus à poeta in 6. Aeneid. exprimitur, post iusta Miseno peracta. Idem inquit:

—Ter socios pura circumluit vnda,

Spargens rore leui, & ramo felicitis oliuæ,

Lustrauitq̄ viros, dixitq̄ nouissima verba.

in quibus versibus nihil est otiosum, sed omnia ex prisca religione desumpta. nam cum omnis expiatio, seu expurgatio ad superos pertinere crederetur, ternarium 50 numerum superis sacrum adhibuit. Quin & verbo apto lustrationi vsus est, quod est Circũfero. vnde & Plaut. Pro laruato te circumferã: id est, purgabo. codices vulgati nõ pro laruato habent, sed p Cerito. Imò ipsa lustratio, vt Seruius docet, à circumlatione dicta, vel tẽdæ, vel victimæ, in quibusdam vel sulphuris. Iuuenal.

— Cuperent lustrari, si qua darentur

sulphura cum tædis, aut si foret humida laurus.

Tum & aquam spargit poeta, quæ sordes abluat, ramo felicis & festæ oliuæ: licet lauro potius id fieri solum, ut dicit Donatus, & consentit Seruius, sed Verg. mutauit propter Augustum: nam quo die natus erat Augustus, nata in palatio laurus erat, ex qua triumphantes coronabantur. & ideo ne lustratione lugubri videretur adhibere, mutauit in felicem oliuam. Sanè & aqua marina purgationes factas apud antiq̄s, & hodie fieri à Mauris, alijsq̄e multis audiui. De mari Proclus, ut alio loco dictum, & M. Cicero de parricidis agens, in culeo insutis: Non sic in flumen abijcere, ne cum delati essent in mare, ipsum polluerent, quæ cætera que violata sunt, expiari putantur. Meminit & Aristophanis interpret. Nam, inquit, moris fuit expurgare profanatos, si ad mare deferantur, & abluantur. At res hæc notior est, hinc etiam illud Catulli ad Gellium.

Suscipit ó Gelli, quantum non vltima Tethys,

Nec genitor Nympharum abluat Oceanus.

Infani quoque homines expiantur porco in primis. Id etiam Plautus in Menech. ostendit. Nunc ipso naturæ deo mihi responde adolescens, quibus hic precijs Porci ueniunt, sacres, sinceris: numum à me accipe: iube te piari De mea pecunia: nam equidem insanum esse te certò scio. & paulo post: Hercle certò nõ fanus satis. & mox: iube, si sapias, porculum afferri tibi. Ad hoc facit illud Horatij in Sermonibus:

Immolet æquis

Hic porcum Laribus.

idem & Varro cõfirmat lib. 2. de re Rust. Illud etiam fuit purgationis genus per Oscilla, cuius meminit Vergil. in 2. Georg.

Oscilla ex alta suspendunt mollia pinu.

de quibus copiose in primis Hyginus & Seruius. Oscilla verò ab ore cillendo, id est mouendo dicta, si Seruio stamus, alij ab osculo diminutiuum volunt oscillum, ut à baculo bacillum. Santra tamen vetus scriptor: Oscilla, ait, quod oscillant, id est, inclinant, præcipitesq̄ in os ferantur, at verò Cornificius: Oscillantes, inquit, ab eo quod os celare sint soliti personis, propter verecundiam, qui eo genere lusus utebantur. Causa autem eius iactationis proditur, ut Festus scribit, quod Latinus rex prælio, quod ei fuit aduersus Mezentium Ceritum regem, nusquam apparuerit, iudicatusq̄ est Iupiter factus Latiaris: itaq̄ per sex eos dies feriatos liberos, seruosq̄ requirere eum non solum in terris, sed etiam qua videretur coelum posse adiri per oscillationem, velut imaginem quandam vitæ humanæ, in qua altissima interdum ad infimum, infima ad summum efferuntur. Hyginus autem in Fabulis, vbi de Icaro agit, oscillationem ait celebritatem fuisse apud Athenienses, qui cum pestilentia laborarent, consulto oraculo responsum est, ut diem festum celebrarent Oscillationis, ad expiationem Icaro & Erigones. Nec desunt, qui exemplum Græcorum Italicos secutos putent, quod illi quoq̄, ut interfecto Icaro Erigone filia eius dolore impulsâ suspēdio perierit: quas neces ut expiarent Attici, oraculo moniti, Oscillorum celebritatem instituerunt. ut Seruius & Hyginus, & in Aratum Grammatici pluribus retulerunt. Prudentioribus tamen placuisse legimus, sacra Liberi patris ad animæ purgationem pertinere. hinc & ei deo Mystica vannus Iacchi: nam vanno & cribro fit granorum purgatio. Omnis autem purgatio, aut per aquas, aut per ignem fit, aut per aerē, sicut & in sexto canit poeta:

Alia panduntur inanes

suspense ad ventos, alij sub gurgite vasto,

Infectum eluitur scelus, aut exuritur igni.

Qua de re alibi non nihil retuli, & ibi plura Seruius. In purgationibus præterea notamus quæ adhiberi solita, & sulphura, tædas, lauros, & similia, ut ex Plinio, Iuuenale,

uenale, Ouidio, Apuleio, poetis cæteris colligimus. Fuit & expiationis apud Græcos alia ratio in pestilentia, aut fame, aliaue calamitate, maiorive aliquo discrimine, qua hominem abiectum perquirebant, quem caricis, placentis, cæscæque alliciebant, eum septies virgibus quibusdam ad pudenda verberabāt; tum demum fouea confossa cremabant, cineres in mare projiciebant: eo sacro arbitrati urbem expurgari, Catharmon id appellātes. Meminit Isaacius apud Lycophronem, item Hipponax in Iambis. Quidam & Anathema vocant, ut paulo ante ostendi. Apollonius verò Tyaneus, ut est apud Philostratum & Eusebium, non minus tetra expiatione vsus in Ephesi pestilentia est. nam mendicum senem lapidibus obrui præcepit, ut eam auerteret. Historia est nota. hanc ferme expiationem, seu deuotionem potius, fecisse Abderitanos certis diebus, innuit Ouidius in Ibin:

Aut te deuoueat certis Abdera diebus,

Saxaq̄, deuotum grandine plura petat.

Morem insuper fuisse legimus expiandi purgandiq̄ classem, id quod & in lib. de Nauigijs scripsimus. in littore maris altaria posita marinis vndis alluebant, omnisq̄ circumstabat multitudo linguis fauens. tū sacerdotes in mari stantes, sacrum faciebant, terq̄ per classē scaphis circumuecti, sacra piamina ferebant, ducibus & nauarchis vnâ annauigantibus, ipsaq̄ piamina attollentibus, ut ab exercitu totaq̄ classe infelicia cuncta auerterentur, ac depellerentur. Alium peritorum expiandi morem antiquis fuisse, demonstrat Persius Satyra 2.

Ecce auia, aut metuens matertera cunis,

Exemit puerum, frontemq̄, atq̄, vda labella

Infami digito & lustralibus antè saluiis

Expiat, arentes oculos inhibere perita.

Sed & Græci solebant pro infantibus sacrificare, quinta à partu die, quam rē in Truculento Plaut. argutissime his Dinarchi verbis ostendit: Quin deis, inquit, hodie sacrificare pro puero volo ascititio. Addit Phronesium meretrix; Immo hercle verò quinto die, quod fieri oportet, censeo. Hunc autem morem expiandi Plato in Theæreto dilucidè declarat, quo loco sic Socrates loquitur: Hanc plelem, ut videtur, qualiscunq̄ sit, vix demum genuimus: post partum verò, ut moris est, quinta die ab eius natali, solennia celebrantes, circulo cursim circumferre debemus, præcauentes ne nos fallat, si fortasse educatione digna non sit, sed inanis ac falsa: num censes natum tuum omnino alēdum, nec villo modo abijciendum, an forte reprobatū videns primogenitum tuum, non molestè feres de medio tolli: hæcenus apud Plat. Socrates. Quib. verbis planum videmus quod obscurum apud Plautum videbatur. Sed & fuit nostris, hoc est Latinis lustricus dies, quo lustrare infantes solebant antiqui, & nomina imponere foeminis quidem VIII, maribus IX die, ut Macrob. Festus & Plut. ostēdunt: vnde etiam dea Nundina à nono die dicta, ut alibi docui. Sed & Hebræi peritomen, id est circūcisionem suam, VIII die ut plurimum, ut nos sanctam absolutionem, quod græcè baptisma appellamus, facere consueverunt. Porro expiatio, seu purgatio de nece hominis quæ fiebat præcis, scribitur à Pausan. in Attica: Cum, inquit, Theseus Pallātis filios interfecisset, Troezena profectus est purgationis causa: hoc est τῆς τοῦ τέρας ἐξέτασις, ἢ τῆς ἐπιτίμης ἐξέτασις, ne forte te decipiat Domitij interpretatio. Meminit item alterius eiusdem Thesei purgationis, ob eandem quæ de latronibus fecerat, à Phytali nepotibus. Item in Corinth. narrat Apollinis & Dianæ expiationem, de Pythonis morte. de his etiā sæpe apud auctores leges: ut apud Herodot. lib. 1. de Adrafto, qui ea causa ad Crozum regem iuerat, ut expiaretur, & incautè regis filium interfecit. Nota est historia. nihil omnino notius apud auctores, si quis nece aliqua pollutus esset, bis septies se inundationibus vestesq̄ aqua abluere solebat: vnde etiā sæpe legimus, huiusmodi expiationes apud flumina factas. Fuit & in hoc genere expiandum, ut Varro de Ling. lat.

docet, piacularis hostia, cum quid cum piaculo factum esset. varronis verba: Prætor, inquit, qui tum factus est, si imprudens fecit, piaculari hostia facta piat. Dicimus & piaculare sacrum, & piaculare sacrificium: vtrumq; apud Lium le gimus. hinc & Piacularis Romæ porta appellata fuit, propter piacula quæ ibi fiebant: vel vt Cloacius ait, quod piaculum ibi solueretur piandi, vel propiciandi causa. Lege Festum, à quo & illud proditum est: Piatrix dicebatur sacerdos, quæ expiare erat solita: quam quidem alij vocabant simulatricem, alij sagam, alij expiatrix. & Piamenta etiam dicebantur, quibus in expiando utebantur, siue purgamenta. Demum Epimentes Phæsto vrbe Cretensi oriundus, expiationum carmina composuit, & de his librum versibus edidit, vt in decimo Strabo, alijq; prodidit. Sed iam nonnihil de celebritatibus & festis tum Romanorum, tum Græcorum afferamus.

DE CELEBRITATIBVS, ET FESTIS.

Sed & nonnihil iam de Romanorum & Græcorum celebritatibus & festis afferamus, vt intactum tibi nihil mittamus. incipiamq; à Latinis ferijs, de quibus ita Plin. Ferijs Latinis, ait, in Capitolio quadrigas certasse, victorem absinthium bibisse, quod eo maiores arbitrarentur sanitatem honorificè dari. Latinas verò ferias, inquit varro, à Latinis populis dici, quibus ex Albano monte carnem petere cum Romanis ius erat. Plura de his in loue scripsi. Arnob. lib. 2. vbi de Cemoniarum mutatione agit: In Albano, inquit, antiquitus monte nullos alios licebat, quam niuei tauros cadoris immolare, nonne istum morem religionemq; mutastis, atq; vt rufulos liceret dari, senatus constitutum sanctione? De hoc sacro & Alicarn. plura. hoc autem Latinarum sacrificium, Latiar vocabatur, vt Macrobius ait in Sat. M. Cicero ad Q. Fratrem: De nostra, ait, Tullia spero cum Crassipede nos confecisse: dies erant duo, qui post Latinas erant religiosi, ceterum confectum erat, Latiar erat, exiturus ad VIII idus Aprilis, sponsalia Crassipedi præbui. Sicut verò Latiar dicebatur, ita & Palatiar, sacrificium quod in Palatio fiebat: Festus. Alij Palatuar legunt, vnde & Palatualis flamen, qui ei deo constitutus erat, in cuius tutela Palatium esse credebatur.

Palilia, vel Parilia, Palis deæ solemnitas, dies vrbis Romæ natalis fuit, x i i Kalend. Maij, vt planius infra ostendam, & in primo quoque libro vbi de Palæ actum est.

Matralia, Matris Matutæ, Iunio mense, peragebantur. de his in nostris Fastis sum locutus. in his liba rusticana sumebantur, nec ad ea sacra ancillis accedere licebat. Matronalia verò Kalend. Mart. agebantur, vt Horat. Ouidius, & Acron ostendunt, & Plut. & Festus. Fuerunt & Meditrinalia, à dea Meditrina: de qua suo loco ex Varrone & Festo actum est.

Megalesia, Magnæ matri Non. Aprilis agebantur: Ouid. Varro ait, quod ipsa accersita ex libris Sibyllinis ab Attalo rege Pergami propè murum Megalesion, in templum eius deæ, vnde aduecta Romam: quod copiosius traditum est in ipsa dea.

Opalia, deæ Opæ mense Decembri fiebant: Varro, Macrobius. Cætera in Opæ descriptione repete.

Angeronalia quæ essent, in ipsa dea Angerona explicui, vbi & de Cōsentijs. Quinquatria, quæ & Quinquatrus, Mineræ dies, xv Kal. April.

Minuscula verò idus Iul. Festus. Sunt qui minusculæ legant, à muneribus.

Cerealia: vide retrò, vbi de Cerere agemus.

Populifugia mense Iunio à Romanis celebrabatur, vt docet Macrobius, varro: Iunio, inquit, mense dies Populifugia videtur denominatus, quod eo die repente tumultu fugerit populus, non multo enim post hic dies, quam decessus Gallorum

Gallorum ex vrbe & qui tum sub vrbe populi, vt Ficuliatæ, ac Fidenatæ, & finitimi alij contra nos coniurauerunt. aliquot huius diei vestigia fugæ in sacris apparent, de quibus rebus antiquitatum libri plura referunt, ait varro. mense Iulio, ex calendario Maffeano, vbi Populifugia, sine v ante l: vti etiam Publiscola, pro Publicola. B. Aegius.

Fornacalia x i i Kal. Mar. à Fornace dea, de qua in primo actum est.

Hilaria lætitiæ celebritas, v i i i Kal. April. Vide nostros Fastos. horum meminit Macrobius, & vopiscus in Aureliano.

Lemuria sacra, sedandis Lemuribus Remi, mense Maio celebrata, vt Ouid. & Porphyrio tradunt, & ego alibi plura.

10 Quirinalia, x i i Kal. Maij, quæ & feria Quirini dictæ. Ouidius & varro.

Regifugium, v i Kal. Aprilis. sacrum verò v i Kalend. Iulij: Ouid.

Terminalia, mense Februario: de quibus alibi, hoc est in termino, plura.

Feralia dicta, cum ferebant epulas ad sepulchra: varro. & plura infra, cum de inferiorum sacris agemus, vbi etiam de Februis, & alijs.

Liberalia, quæ & Bacchanalia & Dionysia, Fest. Macrobius hæc & Orgia dicta fuere. Sanè Liberalia & Bacchanalia non eodem tempore fiebant. nam Liberalibus togæ pueris dabantur, x v i Kal. April. vt Ouid. in i i i Fastorum, & ipse in meo Calendario notauit. horum M. Cicero nec semel meminit ad Atticum, & alibi: Liberalia, inquit varro, dicta, quod per totum oppidum eo die sederent sacerdotes liberi, & anus hædera coronatæ, cum libis & foculo pro emptore sacrificarent. Bacchanalia verò singulis mensibus agebantur, quæ sublata fuerunt à Posthumio Cos. propter dedecus. Porro in Græcis inuenio, Dionysia tripliciter Athenis celebrata fuisse: prima quidem per agros, mense Posideone: altera Lenæa, eo mense qui ideò Lenæon dictus est, de quo in nostro de Annis & temporibus, & c. tertia Dionysia, mense Elaphebolione celebrabantur.

20 Equiria, ab equorum cursu dicta, ait Varro: hæc Ouid. duplicia commemorat, in Martio scilicet, & April.

Compitalia, vt Festus ait, festa quæ in cōpitis agebantur. Varro, Laribus compitalia diem attributum ait, vbi viæ competunt, compita: & tum ibi sacrificabatur, quotannisquæ is dies concipiebatur, ideòq; inter conceptiuos dies relatus. hinc & ludi compitalitij nuncupati, de quibus in Laribus actum est abundè.

30 Consualia, Conso deo celebrata, dicta quod cum feriæ publicæ ei deo in circo ad aram eius ab sacerdotibus fierent, & ludi illi, virgines Sabinæ raptæ fuere, x v i i Kal. Septem. In Conso plura dicta sunt.

Furinalia, seu Furnalæ, deæ Furinæ festa, vt in primo dictum, v i. Cal. Septembris. Quidam Deam Furinam duplici Renunciant.

Vulcanalia mense Sextili agebantur. vide vulcanum.

Vortumnalia, à vortumno dicta, cuius feriæ, ait varro, mense Octobri. & hoc lege in vortumno.

40 Apollinæ ludi prius incerto tempore celebrati, post à Licinio Varro Præt. lege lata, i i i i. Non. Quintilis celebrati, boue aurato, capris duabus albis auratis: Macrobius & Seruius in v i. Aen. Hos ludos Laureatum populū spectasse, Festus scribit, stipe data pro cuiusq; copia.

Caprotinæ Non. Quintil. dictæ, quod eo die in Latio Iunoni Caprotinæ mulieres sacrificabant, & sub caprifico faciebant, ipsius arboris lac offerentes, quin & e caprifico virgam adhibebant, vt ait varro. Plura sunt à me in Iunone relata. Ancillarum hic dies festus fuit, Caprificia nuncupata, ab arbore caprifico, sub qua sacrum fiebat. plura Macrobius: Plutarchus tum in Romulo, tum in Camillo, & item in Parallelis. Plinius verò initium Caprificiorum vulcano sacrum fuisse ait, ita scribens: Vindemiæ mellis Attici signum dedere Caprificiorum diæ, vulcano sacrum. Pleriq; putant, caniculares dies Caprifici dies esse. Notius verò est, hunc diem ab Ouid. in Arte notatum esse, in illo:

*Porrige & ancilla, qua poenas luce pependit
Lusa maritali Gallica veste manus.*

Laurentinalia, x. Kal. Ian. celebrabantur, vt docui in Fastis. M. Cicero ad Brutum: In eoq; sum maiorum exemplum secutus, qui hunc honorem mulieri Laurentiae tribuerunt, cuius vos pontifices ad aram in velabro sacrificium facere soletis. alij Laurentalia libentius legunt, de quibus & Festus. Varro: Feriae publicae Laurentinae, is dies, quem diem quidam in scribendo Laurentalia appellant, ab Acca Laurentia nominatus, cui sacerdotes nostri publice parentat sexto die qui Acca dicitur, &c. Porro & quidam Larentalia absq; u in prima syllaba enunciant, alij duas faciunt, quod planius in Flora notauimus.

Faunalia, in quibus Fauni sacrum Non. Decemb. celebrabant. Horat. in Odis, & eius interpretes: plura ipse in Daemonibus.

Mercatorum dies festus idus Mart. vt Festus scribit. Idem & seruorum dies festus, idus Sextilis.

Agonalia inferius a me commemoranda, ariete agebant, v. Idib. Ian. Numa Pompilio auctore, de his & Ouid. haec & Agonia dicuntur, & duplicia erant: altera quidem Ian. altera xii. Kal. Maias celebrata, vt planius in Calendario ostendi.

Carmentalia a Carmenti dicta, vt suo loco ostensum est. haec vero annis singulis a matribus familiaris xviii. Kal. Feb. fiebant: in quibus aliquid scorteum, aut sua morte peremptum attulisse, piaculum fuit.

Robigalia vii. Kalend. Maias, vt in Fastis notauimus, celebrabantur. alij licet vi. Kal. scribant. De Robigo deo in primo abunde dictum est, atq; idem hic reperere superuacaneum est. Oue & cane Robigo deo sacrum agebatur, vt infra ostendam. Floralia quo pacto, quae uere caeremonia celebrarentur, in deae Florae descriptione copiose differui. haec vero iiii. Kalend. Maij agebantur. quida tamen vi. Non. Maij. scribunt.

Fordicidia, inquit Varro, a fordibus dicta sunt. Bos fonda, quae fert in ventre, quod ea die publice immolabantur boues praegnantes in curijs. Complures a fordibus cadentibus, Fordicidia dicta autumant. haec & Fordicalia dicta fuere, & xvii. Kalend. Maias celebrabantur. Fest. & Ouidius.

Lupercalia Romanorum celebritas, xv. Kalend. Mart. (licet aliter alij scribant) celebrabantur. in his caprae candidae immolabantur, vel vt alij tradunt, canes. Februatius is dies, teste Varrone & Censorino, dicebatur. Februalia sacra ad expiandos manes fiebant, graece λυκῆα dicta, a Pane Lycaeo, deo Arcadico, quae de re in eius descriptione plura dixi. nunc illud tantum: haec sacra a Lupercis celebrabantur, quorum varia fertur institutio, vt a Plut. in Romulo pluribus traditur. Magis illa recepta est, quae de Euandro Arcade rege proditur, qui ex Arcadia profugus, in Latium Palatium tenuerit, nudosq; ibi iuuenes hoc sacrum per ludum & lasciuam primum agere instituerit, quam & Iustinus commemorat ex Trogo. Quidam fabulose in Herculem & Faunum referunt, vt in Fastis Ouid. alij in Romulum & Remum, qui cum Quintilijs & Fabijs in lucta cum essent, abactores pecorum, vt erant nudi, infectati sunt: & recuperata praeda, id sacrum instituerunt. quod idem recitat Ouid. Sunt qui tradant, quod Romulus Remusq; Amulio caeso foedati cruore vultus, nudatis gladijs & succinctis vestibus, ab Alba ad Ruminalem sicum vsq; cucurrerint. Varia quoq; de nomine traduntur. Pleuricq; enim a lupis, qui λυκοι graece dicuntur, nomen deducunt, quod scilicet lupi arceantur a stabulis. alij a lupa non miti, quae abiectis infantibus pepererit: vnde & Lupercal dea est auctore appellata Varrone, vt scribit Arnob. Iustinus vero ex Trogo lib. xliii. Lycaeu, ait, quem Graeci Pana, Romani Lupercum appellant, quae de re plenius in Pane dixi. alij tradunt, quod ludicrum ipsum, seu templum Lupercal diceretur in specu sub monte Palatino, quod & poeta innuit, cum ait:

*Et gelida monstrat sub rupe Lupercal. Ouidius de Romuli lupa nutrice:
illa loco nomen fecit, locus ille Lupercal.*

Magna

Magna dati nutrix premia nomen habet.

Lupercal, ait Liuius, ludicrum in monte Palatino. Quare & ego ad Riccium in Hendec. cum me ludis & spectaculis interesse ob infirmam valetudinem non posse dixissem:

Hinc qua me ratione cogitare

Putas, perpetuo esse me grabato

Damnatum, atq; triennium iacere. & paulo post:

Nec quos ferre solet iocos Lupercal.

Nec desunt, qui auctore Fabio, Lupercal dicant vocatum esse, quasi luere, id est purgare per caprae. nam vt iam dictum, de capra in primis sacrum fiebat. sedenim ea Lupercis fuit praecipua veneratio, vt quae minus foecundae mulieres haberent, minusq; foetus ederent, ad lupercos confugere solerent, qui capris direptis tergoribus, eisq; succincti, circum antiquum oppidum, hoc est Palatium discursabant, loris corijsue occurrentes, verbera incutientes. His foeminae vltro obuiam prodibant, facilem eo verberare partum sibi sperantes. Hinc Ouid. in Fastis:

Excipe foecunda patienter verbera dextra,

Iam socer optati nomen habebat aui. Et Propertius

Verbera pellitus fetosa mouebat arator

Vnde licens Fabius sacra lupercus habet.

20 Plura Plut. in causis Romanis. Iuuenalis in molles & pathicos:

Nec prodest agili palmas praeberere Lupercis.

Diu vero Lupercorum superstitio Romae durauit. Nam & Iul. Caesaris temporibus fuit, cum M. Anton. in his voluit regium diadema illi imponere. historia est nota. plura Plut. in M. Anton. & Caesaris vita. Id moris in Lupercalibus seruabant, vt nobiles adolescentes sibi faciem sanguine inficerent, & alij occurrerent cum lana, lacte madida, id tabum abstergentes, Romulum scilicet & Remum imitantes. nonnunquam & laruis personisq; obiecti id sacrum peragebant, quo pacto & nos eo anni tempore personis induti cursitantes insanire solemus. Scribit Festus, Fabiani & Quintiliani appellabantur Luperci a Fabio & Quintilio, eorum praepositis. Ouid. tamen in secundo Fast. Fabios Remi ait socios, & Quintilios Romuli: qui dum sacrificarent Fauno, caesa capella, & a pastoribus nunciatum esset, pecora parte diuersa abacta, in hostes exiuerunt. & prior Remus recepta praeda cum Fabijs rediens, exta & viscera capellae immolatae absumpsit, & ossa tantummodo Romulo seruauit. Quare comotus Romulus indoluit, quod Quintilij sui neglecti fuissent, & tantum Fabijs licuisset: a qua, aiunt, licentia Licentes Fabij posthac appellati fuere, & in Lupercalibus principes habitij. hinc illud Propertij paulo ante citatum:

Vnde licens Fabius sacra lupercus habet. & Ouid. de Romulo:

Risit & indoluit Fabios potuisse, Remumq;

40 *Vincere, Quintilios non potuisse suos.*

Sed tamen si quis Licens pro licentioso interpretabitur, me iudice, non insulse exposuerit. Sunt quoq; qui Licens illud Propertianum, Lyceus legant. & certe ego vetusta vidi exemplaria, quae eam lectionem adhuc conseruent.

Lucaria festa dicebantur, quae in luco a Romanis celebrabantur, qui lucus permagnus erat inter viam Salariam & Tiberim, pro eo quod vicini a Gallis fugientes e praedio, ibi sese occultauerunt: Festus. Lucar vero as dicebatur, quod ex lucis captabatur, alij erogationem quae in lucis fiebat: & lucaris pecunia, quae in luco erat data. Plut. tamen in Probl. Lucar praemium fuisse scribit, quod in spectaculis impendebatur. Lucaris meminit Cor. Tacit. lib. i.

Fontanalia, quo anni tempore fierent, vt mihi incompertum est, ita Varrone & Festo testibus describuntur. quorum hic: Fontanalia, ait, fontium sacra, vnde & Romae Fontanalis porta. ille vero, a fonte dici tradit, quod eo die feriae, ab eo,

cum in fontes coronas iaciebant, & puteos coronabant. Hæc verò, vt in Calendario Mafficianorum, fiebant IIII idus octob. vt me monuit B. Aegius.

Tubilustria, quæ & Lustria dicta fuere, celebritas fuit apud Romanos, qua tubæ sacrorum in atrio Saturio expiabantur, mense Martio. Varro auctor. id sacrum agna fiebat, teste Festo. Tubilustria, vt Ouid. ostendit XIII. Kal. Iunij peragebantur:

Proxima Vulcani lux est, quam lustria dicunt:

Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

Armilustrum, & Armilustria vocata, vt Varro & Festus tradunt: in quib. Ancylia per urbem deferebantur. Armilustrum alibi scripsi à Seruio Tullio institutum. alij tamen à Numa tradunt. Aquilicia quoque sacra à Romanis fieri solita legitur. Cum in magna siccitate aqua esset euocanda, quod cum alibi, tum præcipue apud Tertullianum est videre, qui ait ea Ioui immolari, in Apologetico. Hinc & sacerdotes, qui à Ioue aquam eliciebant, Aquilices dicebantur, eodem aduersus Martionem autore. De Nudipedalibus verò sacris, cum & per vota fiebant, vel populo denuntiarentur, alibi meminisse scripsisse.

Vinalia duplicia fuere, vt Varro, Plin. Festusque ostendunt: altera vinis degustandis, IX. Kal. Mart. vel Matas, vt in Calendario Maffiano, cum vina pura esse putabantur, quo die Ioui nouum vinum libare mos fuit, quod ex dolio hauriebatur in vase: altera vinalia fuere, in quibus Flamen Dialis vindemiam auspiciabatur: maturis vuis, vinum legere, & vindemiam fieri iubebat: quibus diebus agnam immolabat, interque caesa & porrecta vinum legebat: quo tempore & ex fano veneris vinum affatim effundebant. fuit etiam veteri lege sancitum, vt Flamen Martialis diceret diem veteri vino libando medicaminis causa. inde vsurpatum verbum, Nouum vetus vinum bibo, nouo veteri morbo medeor. Vnde Meditrinæ nomen deæ, cuius sacra Meditrinalia, & dies Meditrinalis, vt alibi diximus. In primitiis etiam pomorum noua vetera esse dicebant, & alia exoptabant noua omnis causa. Fuerunt & Rustica vinalia XII. Kal. Sept. vt Varro ait: vel XIII. vt ex Festo & veteribus. Fastis in nostro de Annis & mensibus cæterisque docuimus: quo die Veneri ædes dicata fuit, & horti eius tutelæ assignati, & tum fuere olitores feriat. de his Varro in I. de re Rust. ita tradit: Mineruam & venerem venerari oportere, quarum vnus procuratio oleri, alterius hortorum: quo nomine rustica vinalia instituta. Sed quod hortis præesse Venus putaretur, plura in Hortensi venere dixi. hæc quidem vinaliorum feria, sedandis & leniendis tempestatibus solennes habebantur. His etiam nouum vinum in urbem ferre, & in vinaris cellis condere moris fuit. Sed & apud Tusculanos cautum lege fuit, ne quis nouum vinum antequam vinalia calarentur, in urbem inueheret. quin & hodie in consuetudine est in Latio, in oppidisque urbem proximis, ne quis vindemiam inchoet, nisi publico edicto promulgato, quo vindemia indicitur. Porro & Romanis vino & nouis frugibus vesci non licebat, priusquam sacerdos primitias libasset: Græcis ante vernum æquinoctium vitem incidere, ante autumnale vna gustare nefas habebatur, sed & πετρύγια celebritas Dionysio peragebatur, & Neptuno, vt scribit Hesychius. Nos interpretari possumus, Antevindemia. hinc & stella Protrygitis, de qua alibi ex Critolao actum est.

Septimontium festum Romanorum inueni nuncupatum, cum septimus colli vrbis esset additus: in cuius celebritate in locis septem sacrum factum fuisse, testis est Varro, Palatio, Suburra, Velia, Fagitali, Cœlio, Oppio, & Cespio. quo die per urbem vehiculis vehi, criminosum habitum fuit. Plura affert Plut. in causis Rom. Et Festus, & Suetonius in Domitiano: qui Septimontialem diem nominat, in quo Domitianus epulum senatui, equisque panarijs, plebei sportellis cum obsonio distributis dedit.

Fuit & Maiuma celebritas apud antiquos, quæ (vt vox ipsa declarat) mense Maio peragebatur. Quidam recentiorum iurecoss. eam celebritatem esse tradit, qua etiam

qua etiam nonnulli hodie vtuntur, dum in principio mensis Maii, qui sine fronde aliqua virente incedunt, madefiunt, vel postibus affigunt frondes & ramos. De qua imperatores Arcad. & Honor. ita in Codice Iustiniani statuerunt, his verbis: Clementiæ nostræ placuit, vt Maiumæ provincialibus reddantur: ita tamen vt seruetur honestas, & verecundia castis moribus perseueret. Suidas verò Maiumas, non Maiuma vocat: aitque celebritatem Romæ fuisse, qua apud hostiam sese aqua marina inuicem permafaciebant. Verum post Anastasius Imperator Constantinopoli sublatam esse voluit, & in aliud tempus, hoc est in Augusti mense fieri permisit, ob Gallorum victoriam. De Maiuma etiam diximus in primo Syntagmate.

Charistia Rom. Græca voce festum vocauere, quo cognati & consanguinei conuenire solebant, & inuicem mutua dona dare. Ouid. in Fastis:

Proxima cognati dixerunt Charistia patres,

Et venit ad socios turba propinqua deos.

Hæc autem fiebant XI. Kal. Mart. Val. Max. lib. 2. Conuiuium, inquit, solenne maiores nostri instituerunt, idque Charistia appellauerunt (et si aliqui Eucharistia legunt, qua voce nostri altaris sacrificium & corporis Domini nuncuparunt) Subdit Val. Præter cognatos & affines nemo interponebatur, vt si qua inter necessarias personas querela esset orta, apud sacra mensæ & inter hilaritatem animorum, fautoribus concordia adhibitis tolleretur. Sed iam & Græca sacra, & celebritates, quantum pro tempore succurrerint, tibi commemorabo, in primisque ab Hecatombæ exordiar.

Hecatombæ celebre Græcorum sacrificium fuit, qua voce & Latinos interdum vsos videmus. Iul. Capitolinus: Tantum, inquit, sanè lætitiæ in Balbino, qui plus timebat, vt Hecatomben faceret, quod tale sacrificium est. Centum aræ vno loco construunt cespitiæ, ad eas centum sues, centum oues mactabant: inde si Imperatoris sacrificium fieret, centum leones (vel vt aliqui legunt, oues, quod parum mihi placet) centum aquilæ, & cætera huiusmodi animalia centena feriebantur: quod quidem etiam Græci quondam fecisse dicuntur, cum pestilentia laborarent, & multis Imperatoribus id celebratum constat. hæc ferme Capitolinus. Igitur fuit hoc sacrum interdum centum bouum: sed & ouium interdum, & caprarum, & suum. Fuerunt & qui ex omni genere hoc sacrum peragerent, qui etiam σόσκιοι, id est opacum & umbrosum nuncuparunt. Sunt qui centum pedum victimarum dixerint. ab hoc & Hecatombæus mensis à Lacedæmonijs, in quo & festa Hiacynthia fiebant. quo de mense certiora attulimus ex varijs auctoribus in nostro de Annis mensibus & cæteris. Hinc & Iupiter & Apollo Hecatombæus dicti, & Hecatombæa celebritas. Sunt qui Hecatomben ita describant, sacrificium non simplex, nec vulgare, sed sumptuosum & splendidum, utpote quod ex centum victimis constaret: vt etiam χιλίωβα, ex mille bobus, seu victimis. Alij abusiue dictum putant, vt finitum pro infinito numero ponant, vt cum dicimus εκατόν ζυγα ναύη, hoc est multorum iugorum nauem. Inuenimus & βεσπρωφον sacrificium quoddam, ex centum ouibus & boue vno. Alij & βεσπρωφον dicunt, vt notat Hesychius. Sanè quidam non à victimarum numero, sed quod centum Peloponnesi vrbes id sacrum facerent: vt Hecatombæ à sacrificantiu numero dicatur, non hostiarum. Hæc quoque ratione qua Hecatombæ dicitur, & ἀκοσσιβοια, & poeticè ἑκατοσβοια sacrificia, ex xxx bobus dicunt.

Βεσπρωφον festiuitas quædam fuit apud Athenienses, quæ in Diypoleis, id est Iouis Polei honore agebatur. in his bos mactabatur ab eo qui ex re βεσπρωφον, id est bouicida dicebatur: qua de re in Ioue Polteo satis multa attuli. Sacrum istud ob vetustatem desitum, nomen tantummodo retinuit. Siquidem cum prius bos cæderet, mox popanon pro boue offerbant: popanon ipsum, id est placenta nuncupantes bouem, vt ex Hesychio didicimus. De Buphonijs verò meminit in Nebulis Aristoph. καὶ κηκέδω, καὶ βεσπρωφον. & Cecida, inquit, & Buphontorum. de Cecida in Poetis egimus, qui Dithyramborum poeta fuit. de Buphono verò plura in

HISTORIAE DEORVM

478

in Antica Pauf. Sed si rem copiosius scire cupis, Aelianum legito; qui in octavo Variæ historiae hanc rem planè describit, & Buphonia & Dippolia vocari ait.

Διππώλια peruetusta Athenis celebritas fuit: sic vocata, quòd Ioui Polieo perageretur, vt alibi scripsi. Sed quoniam, vt dixi, peruetusta fuit: hinc Aristophan. pro prisco & obsoleto *διππολιώδη* posuit, vt obseruant grammatici.

Fuerunt & Pandia festa Ioui consecrata, de quibus cum alij, tum & Theodorus in oratione de Martyribus & sacrificijs.

μικροφάγια sacrificia apud Græcos fuere, quæ ab ouibus iugulandis nuncupata fuere, *μύλα* quippe, vt notum est, pecora dicuntur. Hesy chius auctor.

Hysteria sacra, quæ de sue fiebant, vt in Veneris sacrificijs planius tradetur. 10

Anthisteria celebritas, quæ in Anthisterione mense agebantur, in qua, vt à Latinis in Saturnalibus, serui conuiujs liberalib. excipiebantur, quibus peractis prouerbiū emanauit, Ite foras Cares (id est *καὶ οὐκ εἶμι*) quali dicat, serui, non amplius Anthisteria, vt etiam in Annis & mensibus nostris dictum. Fuit & prouerbiū alterum, *ἡ κισσὸς μετ' αἰθισίαια*, hoc est, hedera post Anthisteria: cum ferius quippiam fit, & post tempus, existimant enim pleriq;, Dionysio Anthisteria dicata fuisse: in quibus & *κηροφόροι*, id est hederigeri introducebantur. hæc & Pythœgia, & alij nominibus appellata fuerunt. Ambrosia quoq; Dionysij festum, apud Iones in primis, quæ Lenæa & Choæ dicebantur.

Anthesphoria festiuitas fuisse traditur, quæ in Proserpinæ honore fiebat. sic 20 verò appellata à legendis floribus. nam cum à Dite est rapta, floribus legendis intenta erat: vt ex Ouid. & Claudiani carminibus liquet in primis. quinimmo etiam *θιογαμία* eidē, hoc est nuptiarum celebritas, cum Diti nupsit, celebrabatur.

Gamelia solennitas nuptialis, & mensis Gamelion, in quo Iuno Gamelia culta. Gamelia verò mense Ianuario celebrabantur, quod planè ostensum est in nostro de Annis & mensibus, &c.

Anacalypteria, *ἀνακαλύπτια* dies festus fuit post nuptias, cū sponsa reuelabatur, vt ab omnibus conspiceretur: tamen munera etiā significant, quæ eodē die sponsæ exhibebantur: non his dissimilia, quæ Repotia à nostris dicta sunt.

Sanè & *ἀνακαλύπτια*, vt in Græcis commentarijs inuenimus, munera etiā significabant: nouæ sponsæ allata, dicta *ἀπὸ τῆ ἀνακαλύπτου*, à reuelando: quoniam huiusmodi dona eodē die, quo sponsa reuelabatur ab amicis, domesticis & ipsi spōso conferebantur, quæ eadem ab *ὀππομαι*, id est video, *ὀππία*, & *ἀπροσφθγγουα*, id est alloquor, *προσφθγγία* vocabantur: tamen nonnulli *προσφθγγία* eadē quæ *διαπαρθία*, id est, ea quæ pro ablata virginitate dabantur, esse putent. Dicuntur eadem & *ἐπαύλια* & *θεώρητα*.

Ἄλωα, *πᾶ*, numero pluriū, vt ferè cætera, festiuitas fuit agricolarum Athenis, quæ subuectis ex agris frugibus in honorem Cereris & Bacchi celebrabatur, vt Philochorus prodit, sic verò dicta, quòd in areis, quæ Græcè *ἄλωα* dicuntur, precipuè moras traherent homines. vnde & Cererem *ἄλωα* nuncupatā legimus, 40 quæ & *ἄλωα*, & Eualosia cognominata, vt in Cerere planius diximus.

Elaphebolia festa celebrabantur mense Februario ab Atheniensibus, in quibus cerui Dianæ Elaphebolix sacrificabantur: vnde & mensis ipse Elaphebolion dictus.

Theoxenia celebritas & sacrificium, quod omnibus simul deis exhibebatur: Pollux & Hesy chius auctores. Sed plura leges in commentarijs Pindaricis, qui ea instituta tradunt à Dioscuris, à deorum hospitalitate & commercio appellata. in his verò quoniam & ludij agebantur, præmium victorum chlamys, seu chlamys erat.

Apaturia festiuitas fuit apud Atheniens, meminit Xenophon in primo Hellenicon: quāquam & alibi agerentur. hanc quatruiduò celebrari solitam, proditū legimus. Quomodo verò instituta fuerit, in Venere tradidimus: inde repetere. Apaturia etiam inter prouerbia memorat Erasmus: Profecius ad Apaturia redijt

redijt Thargelione, id est Aprilis: licet ipse Maio interpretatus sit. historiam in fabula Acharn. Sitalcis Thraciæ regis filij, qui in ea, id est Apaturijs vrbe donatus fuit, irridet. In his prima dies *δάρωα*, altera *αἰάβησις*, tertia *κρεῖωτις*, extrema *ἔπιθωα* dicebatur.

ἐμπολία celebritas fuit apud Athenienses, in qua mulieres plexis capillis procedere solebant: Hesy chius. Cotyttia festa barbarica fuerunt, quorum meminit Horat. & Verg. in poematis, quæ à Cotytto dea denominata: de qua in ipsa dea etiam egimus. De Bendidijs quoque sacris ibidem meminimus, & item in Bende Diana.

10 Pammilia celebritas etiam fuit, de qua in Osiri actum est.

ἀνολία solennitas fuit, quæ in honore Castoris & Pollucis fiebat. nam Anaces ipsi dicti sunt, vt in nostris Nauigijs, & in Dioscuris tradidimus, & in *αἰαξ* Apollo. *διαβατήρια*, *πᾶ*, sacrificia dicebantur, quæ in transitu aliquo fiebant, *πᾶ* *διεβάνω*, id est transeo, eadem forma Diabateria dicta sunt, qua etiam Niceteria. Plut. in Lucullo, *ἔδυσεν τῷ διφροῦτι διαβατήρια*: Sacrificauit, inquit, Euphrati diabateria, hoc est, sacra pro transitu.

Nephalia apud Græcos fuisse sacrificia legimus, quæ sine vino celebrarentur, vt docet Iul. Pollux: vnde & verbum *νεφαλίης*, hoc est eiusmodi sacris vti. Suidas ait, apud Athenienses Nephalia exhibita fuisse *μνημοσυνα*, Aurora, 20

Soli, Lunæ, Veneri, Vranix, & nymphis. in hoc autem sacrificio non vinum, sed aquam mulsam libabant. Pauf. tamen ait, Eleos thure, cum tritico melle subacto, additis oleæ ramis, aras suffire solitos, & vti vino: solis autem nymphis, *καὶ ταῖς διοποίναις*, id est Cereri & Proserpinæ, vinum minime libare consueuisse, nec ad aram omnium deorum. verum de Cereris sacris alibi plenius egimus. Sūt & qui hoc sacrum Dionysio interdum, & Erechthei filiabus exhibitum tradant, vt testatur Philochorus. Sanè hoc sacrificij genus *ἀνοίος* etiam appellabatur, hoc est absque vino: vt è contrario *διόποινος*, in quo vinum libabat. Fuerunt præterea Nephalia ligna arida, quæ in sacrificijs prima incendebantur, vt etiam *ἀκαρῶνα*, id est, non fumida.

30 Helenophoria festum apud Athenienses, in quo mysteria agebantur, sic appellata ab helenis, id est cistis, quæ vimine contextæ erant: vt Iul. Pollux in vltimo docet. habebant verò ansas salignas. similes & nos hodie habemus in domesticis vsibus. De mysterijs verò alibi plura, & de Eleusinijs diximus.

Oschophoria celebritas, seu festum Athenis fuit, cuius apud auctores, & in primis Plut. crebra est mentio. In Oschophorijs pueri ingenui pubescentes eligebantur, qui ferrēt *βλας*, id est ramos ac palmi: es cū suis racemis, in templū Mineræ Sciriados. Fuit & Athenis locus Oschophorion nūcupatus, à Phalero nō procul, vbi Mineræ templum fuit. Hesy ch. & Nicandri interpres in Alexiph. ab his Oschophorica carmina dicta, quorum in primo de Hist. poetarum egimus.

40 Pyanepsia celebritas apud Athenienses, à pyanis fabis nuncupata, dicata Apollini: hæc verò Panopsia à cæteris Græcis dicebantur, & in Octobri mense agebantur: qui ideo Pyanepsion vocabatur, vt planius ostendi in lib. de Annis & mensibus ac cæteris. in Pyanepsiorum celebritate, vt Suidas ait, iresione fuit ramus oleæ implexus lanis, obuios vndiq; fructus habens, qui olim ponebatur ante ianua in honorem Apollinis. hunc ferebat puer, & affigebat foribus Apollinis. Variè autem institutum ferunt. sed eorū præcipua est sententia, qui in Thefeum referunt. Multi decipiuntur in hac historia recensenda, qui parum accurate eam ex Plutarcho, Suida, & alijs animaduertunt.

Ἐπιθήνα festa dicebantur, cum primitiæ deis offerebantur, vt Grammatici tradunt. 50 Metagetnia festiuitas in honorem Apollinis Metagetnij celebrabatur, secundo Græcorum mense, vt alibi pluribus docui. Fuerunt & sacra Carnia, Carnio Apollini dicata, vt in Apollinis cognominibus planius est patefactum.

Boedromia celebritas apud Athenienses fuit, hæc excursioni cuidam similis erat, &

erat, & mensi Boedromioni nomen dedit, qui in sextilem, id est Augustum nostrum coincidit, vt ostensum est in lib. de Annis & mensibus cæterisq; quo loco historiam sumus executi, quare instituta, & vnde dicta.

Munychia sacra Dianæ fuere, quæ in mense Munychione agebantur, qui nostro Martio conuenit, vt ex Græcis scriptoribus palam est.

Thargelia festus dies apud Athenienses fuit, Apollini & Dianæ sacer, à quo mensis Aprilis denominatus, vt in Annis & mensibus cæterisque copiosius proditum est. in hoc verò mense duos homines immolabant, vnum pro maribus, alterum pro fœminis. hos Pharmacos, id est medicos vocabant, & saginatos in custodia publica asseruabant. est verò Thargelos olla quædam, in qua antiqui fructuum primitias coquebant. Miror viros quosdam doctos Thargeliona Februarium potius quam Aprilem putasse: vt minus his succedendum sit, qui maium tradidere.

Scira, σκίρα, celebritas fuit peculiaris Atheniensium, in qua vmbracula & scenæ fiebant, quæ eo nomine dicerentur, ferè vt similis esset Scenophegiæ Hebræorum. Certè à scenis vltimus Atheniensium mensis, id est Maius, Scirophorion nuncupatus fuit, vt copiose monstrauimus in Annis & mensibus. Porro hi falli videntur, qui in Martium referunt.

Plynteria festa erant Cereris, qui dies inter nefastos repositi fuerunt. Scribit Pollux lib. 8. in Plynterijs à Solone permissum tria iurare numina, Icelion, Catharion, & Hecæsterion, quæ sunt Iouis cognomina: hoc est, supplicem, expiatorem, & depulsorem. Xenophon lib. 1. Hellenicon tradit, in Plynterijs Mineruæ templum etiam claudi solere, & aliquid omnino facere piaculum fuisse, in summa etiam necessitate.

οἰνίστην, Oenisteria, quasi dicas Latine Vinalia, celebritas fuit, quam Athenis pubescentes Ephebi peragebant, antequam lanuginem comamue attonderent. Herculi verò vini certam mensuram inferebant, & libabant, hisque qui conuenerant propinabant. meminere Pollux & Hefychius.

θεινία, Thecœnia apud Athenienses Bacchi sacrificia dicebantur, & deus ipse θεινίος, vt notat Hefychius: nos Thyonæum & Thyonianum vocamus, vario licet etymo, vt dictum est alibi.

Trieterica festa Bacchi notiff. quæ Latine Triennialia dici possunt, Latinis & Græcis æquè usurpata.

Aletides sacrificia quædam Atheniensium, pro Icaro & Erigone, quæ oscillis agebantur: de quibus iam egimus. Cum enim, vt inquit Hyginus, in finibus Atheniensium multæ virgines sine causa suspendio sibi mortem consciscerent, ppter Erigonem, habito ab Apolline oraculo sacrificium solenne instituerunt, quod publice priuatimq; faciebant, & id Aletides appellabant, quod Erigone cum cane ignota & solitaria patrem Icarum mendica persecuta sit, quas Græci ἀληπίδας nominant: & ἀληπίς, mendicus, vagus, & erro dicitur.

ἑσπέρεια dies celebris & festus Athenis fuit, in quo omnes qui in magistratu erant, procedebant, vnde & nomen fuit. Hanc verò anni primam diem Athenienses existimabant. meminere Demosthenes in oratione πρὸς τὸν Περικλέα.

Encænia, orum, festum dedicationis, puta templi, quo modo nostri accipiunt: & Hieronymus & Augustinus, & cæteri, Evangelicum exponunt. vnde ἐγκαινίζω, in nouo.

χύτροι, Chytri festum fuit apud Athenienses percelebre, in quo omne seminũ genus in olla coquere solebant, Dionysio & Mercurio operantes, vt Theopompus scribit. principium huius sacri à Deucalione vsq; per manus traditum fuit. Ferunt enim illum, & qui cum eo fuerant, semina ita coxisse in olla, vnde festum exortum & appellatum est. nam chytra ollam significat. nec ex coctis quicquam gustabant, sed Dionysio & Mercurio Chthonijs offerebant pro mortuis. Sunt qui hoc eodem peracta die affirmant, quo & Choes agebantur, id quæ XIII decembris.

cembris. Lege Suidam. Chytra etiam basij genus, vt in Annotationibus scripsi. Chytrinda verò conuiuialis ludus fuit, vt tradit Hefychius, qui puerorum lusum esse ait. Ex his quispiam sedet in medio, quem circumcirca pueri concursantes, illum eò vsq; versant, donec ille aliquem apprehendat ex eis, qui deinde sedere cogatur. meminit Pollux, & Suidas.

Lampadum dies, qui & πᾶσι ἐπιλαμπάδι, hoc est festum quod ad lampada fiebat. De hoc verò ita legimus, quod lampadum celebritas triplex fuerit apud Athenienses, ἀδλωαία, ἡφαιστιαία, & προμηθεαία: hoc est, Mineruæ, Vulcani, & Promethei. citat Istrũ Suidas, qui perscripserit, Athenienses cum sacra facerent, Vulcanò lampada excogitasse, & ob eius rei memoriã perpetuos illi deo ludos consecrassent, in quib. semper esset lampadum vsus: vt quoq; gratias referrent prudentiss. artium inuentrici Mineruæ, & item Prometheo, primo suprema literarũ memoria artium variarum inter homines propagatori. sanxeruntq; vt pariter in illorum sacris eadem lampade posterii vterentur: sed hac de re plura Erasmus in Prouerb.

Monophagorum celebritas fuit apud Aeginenses, quam copiose describit in Quæstionibus Græcis Plut. ait enim, cum in bellum Troianum profecti esset multi Aeginetæ, pauci ramen diuersis de causis inde rediere. quare, inquit, clam quisq; domi suæ comiter excipientes, ipsimet in conuiujs ministrabant, nec alienum quenquam admittebant. hoc igitur imitantes, Neptuno rem diuinam facere solebant, & thyalos exercebant, XVI dies silentio inter se conuiuia celebrantes, solenne festum dirimebant. & ex eo μονοφάγοι appellabantur, hoc est solitariè vescentes. Monophagi etiam apud Athenæum dicti, qui seorsum ab alijs esitarent: quo more veteres, diuerso à Romanis, qui vnà cum amicis palam discumbebant. vnde cœna dicta, ἀπὸ τῆς κωνομαίας. hinc Iuuenalis Satyricè carpit:

Quis, inquit, fercula septem Secretò cœnauit auus?

Ephestria Thebis festa fuerunt, ob Tiresiam constituta, in quibus ipsius simulachrum virilibus vestimentis exuebatur, & muliebribus induebatur: mōxq; illis ademptis, iterum virilia imponebant, alludentes ad ipsius Tiresiæ fabulam, de qua poetæ & Græci & Latini adeò multa. Dicta verò sunt ἐφῆστια: ἀπὸ τῆς ἐφῆστῆς, id est à superiore veste, qua induebatur.

Ascolia festa fuisse legimus apud Atticos, quibus inter vtres saltantes baebantur: vnde & ab vttribus nomina sumpserunt. meminit poeta Vergilius in Georg. cum ait:

Vinctos saliere per vtres.

Quam rem hic parcius attigi, quoniam in quarto de Poetarum historia Dialogo fusius exposui.

Fuerunt & quæ ὀμοφαγία dicebantur, de quibus post Græcos Arnobius lib. v. aduersus Gen. Bacchanalia etiam, inquit, prætermittemus inania, quibus nomen Omophagijs græcum est, in quibus furore mentis, & sequestrata pectoris sanitate circumplacatis vos anguib. atq; vt vos plenos dei numine ac maiestate doceatis, caprorum reclamantium viscera cruentatis oribus dissipatis. hæc ille. Omophagia autem dicta, quasi dicamus crudiuora.

Nestea celebritas etiam fuit apud Græcos, in qua ieiunium seruabant, vt Aelianus in quinto de varia historia, prodidit. ait enim, cum Tarentini obsiderentur à Romanis, & fames expugnabiles fecisset, Rhegini decreuerunt decimo quoque die in ediam sustinere, & Tarentinis alimenta permittere. id cum fecissent, Tarentini obsidione illa liberati, & calamitatis memores, festum agunt, quod Nesteam, hoc est ieiunium appellant.

Hiacynthia in Laconia celebrabantur, in Apollinis honorem, ob Hiacynthũ puerum ab eo amatum, cuius fabulam Ouid. in Metam. copiose exequitur: vt nunc grammaticos mittam, inter cætera & hoc Ouid.

Annua prælata redeunt Hiacynthia pompa.

τεκνία, quæ τεκνία interdum legimus (nisi nos scriptura fallat, vel diuersa significent:

gnificent: nam & τεκτερα etiam offendimus) sacrificia dicebantur dei Enyalij, id est Martis, quæ tribus animalibus cum testiculis, id est non castratis fiebant, vt obseruat Hesychius: vel vt alij tradunt, his tribus, sue, ariete, tauro, id est, κριός, κείω, ταύρος, ferè Romanis Solitaurilibus similia, vt iam dictum est.

δωδεκάθια, hoc est duodenaria sacrificia, à Græcis nuncupta, quæ ex duodecim animalibus fiebant. Fuit & festum apud Athenienses, quod δωδεκάθια vocabant: quod & χθας, vt Hesychius notat, appellabāt. meminimus & nos in Fastis. Dicebatur & δωδεκάθια, vt quidam putant, à duodecim mensibus.

Theophania celebritas fuit, quæ Delphis agebat, cuius Herodotus in primo meminit. De nostris verò Theophaniis hic nihil agēdū, q̄ et Epiphania dicuntur. 10

Diasia etiam Milichij Iouis festa fuere, Athenis celebrata, vt Suidas & Lucianus in Charidemo docēt. meminit & Aristoph. dicta ἀπὸ τῆς Ἀλφειοῦ ὡς ἀπὸ τῆς ἑσπέρης. Scribit Hesychius, Diasia celebritatē fuisse Athenis, quæ cum quadam tristitia ageret. De Eleutheriis sacris in Ioue Eleutherio copiose dixi. de quibus etiam Theodoritus in Oratione de martyribus. item de Diipoliis sacris ibidem.

ἀφελώμια sacra fuerunt apud Græcos, quæ in altari peragi non solebant, sed in plano solo, vel pauimento.

ὑπεκαύστρια, Hypocaustria, vt scribit Plut. in Questionib. apud solos Mineruæ sacrificantes vocabant, quod ibi multa sacra & mysteria fierēt ad vertenda mala,

Diamastigosis solennitas fuit maxima apud Lacedæmonios, cuius cum alij 20 meminerent, tum Tertull. in Apologet. & in lib. ad Martyres: Nam, inquit, hodie apud Lacedæmonios solennitas maxima est Diamastigosis. id est, flagellatio: in quo sacro ante aram nobiles quoq; adolescentes flagellis affligunt, astātibus parentibus et propinquis, & vti perseuerent adhortantibus. qua de re et ego alibi, & Philostratus in vita Tyanei Apollon. & Nazianz. Greg. & Lucian. in Anacharsi.

Panathenæa Athenarum & Mineruæ in primis festa, quæ singulis quinque annis celebrabantur: quæ & Magna sacra appellabant. primus Erichthonius, Vulcani & Mineruæ filius ea instituit. Postea Theseus cum in vnū congregasset tribus, vnāq; urbē fecisset: in hac celebritate neq; senes, neq; ignobiles, neq; viri certabant, sed pueri tantum: victori ex olea corona premiū dabatur. Hæc partim 30 ex Aristophanis commentariis, partim ex Suida, alijsq;

Panhellenia sacra totius Græciæ, Panionia totius Ioniæ, vti etiam Panbœotia, de quibus Strabo, Suidas, Arpocraton, & alij pleriq;

Sed infiniti penè sit laboris, omnia sacrorum genera recensere, quæ ante veram Christi lucem, tenebris illusa antiquitas peragere solebat. Quare ad publica alia quædam me accingam, vt hac rerum varietate non nihil oblectem, si minus lepore ac facundia ex ingenij & virium imbecillitate queam.

SUPPLICATIONES, LECTISTERNIA.

40
F Verunt ad hæc quæ sacrificiis coniungerent, & quæ inter ea commemorari non abrefuerit, supplicationes & lectisternia, quæ ad templa & puluinaria deorum, vel oblectitiā, vel ad auertendam deorum iram peragerent: in quibus plerunq; senatores ac patricij cum coniugibus & liberis, ad delubra & aras procedebant, nonnunquā omnes tribus & ordines etiā Pont. maximo præeunte: sed & alijs per sepe modis. In his enim & pueri ingenui, & libertini, ac itē virgines omnes coronati, & lauream preferentes, cū pompa thensas & fercula deum deferentes, tū & sacro carmine supplicare, & deum pacem exposcere solebant. Lectisternia verò & puluinaria iuxta deorum aras statuebant, cum alijs ornamentis: quin et frondes virentes et odorifera, ac flores omnis generis, et verbenæ ante deum edes et in ipsis templis sternebant. has supplicationes et huiusmodi cetera à Po. Rom. frequenter celebratas in historiis legimus, nūc tot dierū numero, nunc demū ad L. vsq; diem cōperio. Illud aut obseruatū ab antiquis videmus, vt quo-

vt quoties supplicationes aut lectisternia indicerentur, à iurgis et litibus abstinerent, & vinculis vincula demerent. Scribit etiam Festus, quod adiles per supplicationes muratam addebant ad puluinaria. Fuit autem murata, positiō quæ in sacris adhiberi solita fuit. quin & XII tabulis cauebatur, ne mortuo traderetur: quod & Varro primo Antiquitatum libro scripsit. Supplicationes Virgilius eo loco in quarto innuit:

Simul diuim templis indicit honorem. quo loco ait Seruius, Iussit fieri supplicationes. & mox: Feriæ inquit, legitimæ sunt, aut indicitæ. Indici autē dicuntur, quia paupertas maiorū ex collatione sacrificabant: aut certè de bonis damnatorum, vnde & supplicia dicuntur. idē & Isidorus in sexto, & meminit Festus: Supplicationes, quæ sunt de bonis passorū supplicia. Salustius: In suppliciis deorum magnifici. hinc & Sacrum dictū, venerabile, & execrabile: quia sacræ res de bonis execrandorū fiebant. Isidorus lib. quinto: Supplicium, inquit propriè dicitur, non qui quoquo modo punitur, sed ita damnat, vt bona eius consecrentur, & in publicum redigatur. nā supplicia dicebant supplicamenta: & supplicium dicit, de cuius damnatione delibat aliquid deo: vnde & supplicare. Idē & in fine sexti lib. Erymol. Nec hic te lateat volo, quoties apud antiquos aliquid consecratur de bonis alicuius condēnati, qua religionis cerimonia id fieri solet, c o s s id, aut Imperatorū iussu fiebat: foculū accendi videbat, vbi præco cum tibicine 20 verbis prisca & solemnibus, præeunte Pont. Max. carmē maledicū velato capite sacrū perficiebat. Idq; iussu populi fieri cōuocata cōtione mos fuit. aliās irritam fieri consecrationē censebat. Deuotiones verò & euocationes paulo post etiā exequemur. Nunc quoniam de lectisterniis meminimus, quorum crebra est mentio, & in his plerosque falli videmus, hic ex Liuiō pauca ascribenda. Is lib. V ab v. c. ita prodit: Grauis, inquit, pestilensq; omnibus animalibus æstas excepit urbem cum insanabili perniciē: quando nec causa. nec finis inueniebatur, libri Sibyllini ex S. C. adiri sunt. Duumviri sacris faciendis, Lectisternia tunc primum in vrbe Romana facta per dies VII. Apollinem, Latonāq; & Dianam, Herculem, Mercurium, atq; Neptunum, tribus quæ amplissimæ tum apparari poterāt, stratis lectis placuere: priuatim quoq; id sacrum celebratū est tota 30 vrbe, patentibus ianuis, promiscuōq; vsu rerū omnium in propatulo posito, notos ignotosq; passim aduenas in hospitium ductos ferunt, & cū inimicis quoq; benigne & comiter sermones habitos, iurgis & litibus temperatū, vinculis quoque dempta in eos dies vincula: religioni deinde fuisse, quibus eam opem tulissent, vinciri. Quidam putant, epulum Ioui in Capitolio lectisternium dici: quod parum probat. Lectisternia, inquit Seruius in XII. Aen. dicunt, vbi in templo homines sedere consueuerunt. Notamus lectisternium in Capitolio sic celebrari solitum: stratis tribus lectis conuiuium tribus deis apponebatur, Ioui, Iunoni, & Mineruæ. Ioui simulachrum in lectulo reponebatur, Iuno verò & Minerua in 40 sellis, ea ratione quā alibi retuli. sic appositis epulis, non dei, sed VII ipsi epulones celebrabant. T. Liuius lib. VII. ab v. c. Eo nihil dignum memoria actū, nisi quod pacis deū exposcendę causa tertio tū post conditā urbem lectisterniū fuit.

Expositis supplicationibus, & lectisterniis, idem deorum Euocationes, vbiūq; Deuotiones, & sese pro patria deuouentium ritus, quibusq; hæc carimonis fierent, apud Romanos in primis, ostendam. Verrius Flaccus auctores ponit, quibus credat, in oppugnationibus ante omnia solitū à Romanis sacerdotibus evocari deum, cuius in tutela id oppidum esset. Problema etiā legimus Plutarchi, cuius hoc est lemma: Cur deū illum, cuius in tutela urbem esse dicunt, siue masculus is est, seu fœmina, & querere & nominare nefas esset: hoc enim ita 50 esse, religione confirmant, Valerium Soranum male periisse dicentes, quod nūminis nomen efferre ausus esset. An quod Latinorum quidam monumentis tradiderunt, euocationes quasdam ac deorū veneficia esse putauerunt, quibus quoniam ipsi hostiū deos euocare, & ad se traducere consueuissent, ne idē ipsi pa-

terentur, magnopere verebant. quemadmodum Tyrj statuis vincula iniiciunt, & reliqua. Alibi quoq; recitauimus, a Lacedaemoniis Martem catenatum, ne a se vocaret: & *ἄνακτας*, id est sine alis Victoriā, ne ab Atheniēsis aufugeret.

Sed iam nos harū vtranq; id est euocationis & deuotionis, recitemus Macrobij verbis ex lib. 111. Saturn. Constat, inquit, omnes vrbes in alicuius dei tutela esse: morēq; Romanorū arcanum & multis ignotum fuisse, vt cum obsiderent urbem hostiū, eamq; iam capi posse confiderent, certo carmine euocarent Tutelares deos, quod aut aliter urbē capi posse nō crederent: aut etiā si posset, nefas existimarent deos habere captiuos. nā propterea ipsi Romani & deum, in cuius tutela vrbs Roma esset, & ipsius vrbs Latinū nomen ignotū esse voluerūt. Sed Dei quidē nomen nonnullis antiquorū licet inter se dissidentū libris insitum, et ideo vetustas res persequentibus, quicquid de hoc putatur, innotuit. Alij Iouem crediderunt, alij Lunam. Sūt qui Angeronā, quæ digito ad os admoto silentium denunciat. Alij autem, quorū mihi fides videt̄ firmior, Opem Consiuam esse dixerunt. Ipsius verò vrbs nomen etiā doctissimis ignoratum est, cauētibus Romanis, ne quod saepe aduersus vrbes hostiū fecisse se nouerant, idem ipsi quoq; hostili euocatione paterent̄, si tutelæ suæ nomen diuulgaretur. Mox idem scriptor subdit, ex lib. quinto Rerum reconditarū Sammonici Sereni, euocationis & deuotionis formulam, quam ex Furij vetustissimo libro ille excerptit. Est autem hoc carmen, quo Dei euocabantur: Si deus, si dea est cuius populus ciuitas. 20 que Carthaginensis est in tutela, tēq; Maxime, ille qui vrbs huius, populiq; tutelam recepisti, precor, venerorq; veniamq; a vobis peto, vt vos populum ciuitatēq; Carthaginensem deseratis, loca, templa, sacra, vrbesq; eorū relinquantis, absq; his abeat̄, eiq; populo ciuitatēq; metum, formidinē, obliuionem iniiciatis, prodiūq; Romam ad meosq; veniat̄, nostraq; vobis loca, templa, sacra, vrbs, acceptior probatiorq; sit: mihi quoq; Populoq; Romano, militibūq; meis prepositi sitis, vt sciamus, intelligamūsq;. Si ita feceritis, voueo vobis templa ludosq; facturum. Subiungit idem in eadem verba hostias fieri oportere, auctoritatēq; videri exortum, vt ea promitterent futura. At verò Liuius in v. ab v. c. Dictator Camillus, ait, ita ē Veis deos euocauit: Tuo, inquit, ductu Apollo 30 Pythice, tuōq; numine instinctus, pergo ad delendam urbem Veios, tibiq; hinc decimam partem prædæ voueo. te simul Iuno regina, quæ nunc Veios colis, precor, vt nos victores in nostram tuamq; mox futuram urbem sequere, vbi & dignum amplitudine tua templum accipies. hæc Liuius. Deuotio verò vrbiū & exercitus ita fieri solebat. Post deorum euocationem, ea verò a Dictatore, vel Cos. vel Pratore, vel Imperatore fiebat, his propē verbis: Dis pater, siue Iouis manes, siue quo alio nomine fas est nominare, vt omnes illam urbem Carthaginem, exercitūq;, quem ego me sentio dicere, fuga, formidine, terrore complectis, quicq; aduersus legiones, exercitūq; nostrum arma telāq; ferent, vti vos eos exercitus, eosq; homines, vrbes, agrōsq; eorum, & qui in his locis regionibū. 40 que, agris vrbiūq; habitāt, abducatis, lumine supero priuetis, exercitūq; hostium, vrbes agrōsq; eorum, quos me sentio dicere, vti vos eas vrbes agrōsq; capita ætatēq; eorū deuotas consecratāsq; habeatis, illis legibus, quibus quandoque sunt maxime hostes deuoti: eosque ego vicarios pro mea fide magistratūq; meo, & pro populo Romano, exercitibus, legionibūq; nostris do, deuoueo, vt me meamque fidem, imperiūque, legiones exercitūque nostrū, qui in his rebus gerendis sunt, bene saluos sinatis esse, si hæc ita faxitis, vt ego sciam, sentiam, intelligam, tunc quisquis votum hoc faxit, vbi faxit, rectē factum esto, vobis atris tribus. Cum Tellurem dicebat, manibus terram tangebāt: cum Iouem dicebat, manus ad cælum tollebat: cum votū recipere dicebat, manibus pectus. 50 tangebāt. hæc ex Macrobio. In historiis autē legimus, huiusmodi deuotiones factas non modo in Italia, sed & extra: quinimmo & poetam Vergiliū sub poetico quodam inuolucro has inuuisse, docti viri obseruant, vt cum cecinit,

Excessere

Excessere omnes adytis, arisq; relictis,

Dei quibus imperium hoc steterat. & item cum ait,

Ferus omnia Iuppiter Argos Transulit.

Deuotiones etiam singularium personarum factas, ex historiis obseruauimus, vt cum se duo Decij, pater & filius pro populi Rom. victoria deuouerunt: & Q. Curtius. Sed & apud Græcos Codrus pro Atheniensibus, & Menœceus pro Thebis se deuouerunt, itēq; pro Celenæis Anchurus. Vnam ego vel alteram ex Latinis afferam, in primisq; ex Liuiō, qui lib. octauo ab v. c. ita scribit: Cum collegam litasse Decius intellexisset, sibiq; omnia læta, nisi quod caput iecinoris a familiari parte casum aruspex ostendisset, alioqui acceptam deis hostiam esse: Atqui, inquit, bene habet, si a collega litatum est. tum instructo exercitu, M. Valerium Pont. magna voce in clamauit: Deorum, inquit, ope Valeri opus est: agēdū Pont. publicus Pop. Rom. præi verba, quibus me pro legionibus deuoueam. Pont. eum togam prætextam sumere iussit, & velato capite, manu subter togam ad mentū exerta, super telum subiectum pedibus stantem, sic dicens: Iane, Iupiter, Mars pater, Quirine, Bellona, Lares, Diui Nouensiles, Dei Indigetes, Diui quorum est potestas nostrorum hostiūq;, Deiq; Manes, vos precor, veneror, veniam peto ferōq; vti pop. Rom. Quiritū vim victoriāq; prosperetis, hostēq; Po. Rom. Quiritium terrore, formidine, mortēq; afficiatis: sicut verbis nūcupauī, ita pro Rep. Quiritium exercitu, legionibus, auxilijs Pop. Ro. Quirit. legiones, auxiliāque hostium, mecum Deisque Manibus Tellurīq; deuoueo. hæc tenus deuotio.

Subdit Liuius: Mox incinctū cinctū Gabino, armatum in equū insiluisse, pugnas acerrimē, tandē confossum, inter confertiss. hostium stragem, suis victoriā reliquisse. Porro nec illud te ignorare oportet, quod historiæ suæ adiciendum Liuius putauit: Licere Cos. Dictatoriq; & Præto. cū legiones hostiū deuoueat, non vtiq; se, sed quem velit ex legione Romana scriptum ciuem deuouere: si is homo, qui deuotus est, moritur, probē factum videri: ni moritur, tum signū VII pedes altum, aut maius in terrā defodi, & piaculum hostia cedi. vbi illud signum defossum erit, eō magistratum Ro. descendere fas non est. sin autē sese deuouere nolet, sicuti Decius deuouit, ni moritur, neq; suum neq; publicum diuinū purē faciet. Qui sese deuouerit, Vulcano arma, siue cui alij diuo vouere volet, siue hostia, siue quō alio volet, ius esto. telo, super quod stans Cos. precatus est, hostem potiri fas non est. si potiat, Marti vouet, auribus piaculum fieri. hæc Liuius. Sunt qui hæc extrema Liuij verba emendent, Solitaurilibus piaculum fieri. Extant & aliorum super hoc opiniones, quæ nec mihi dignæ visæ sunt vt referantur. De solitaurilibus verò paulo supra dictum est. Fuerunt nec multum absimiles deuotionibus Execrationes, quæ verbis quibusdam diris, ac imprecationibus quapiamq; cerimonia fieri solebant, diuersē quidem diuersis locis. hanc vnā ego in præsentia ex Sallustij Catilinario, pro exemplo adducā. Fuere, inquit, ea tempestate qui Catilinam oratione habita dicerent, cū ad iusiurandū populares sceleris sui adigeret, humani corporis sanguinem vino permixtum in patris circutulisse. inde cum post execrationem omnes degustauissent, (sicuti in solennibus sacris fieri cōsuevit) aperuisse consiliū suum. atq; eo dictam rem fecisse, quō inter se magis fidī forent, alius alij. Hęc Sallustius. M. Cicero pro Sextio: Exierunt malis omnibus atq; execrationibus duo Vulturij paludati. Extat execratio, quæ Dirę inscribit̄, in Vergilianis poematis, non inelegans, dignaq; vt cum eis ascribarur. Scribit T. Liuius de bell. Pun. libro v. i. Acarnanes a xxv ad xl annos coniurasse, nisi victores, se non redituros: qui victus acie excessisset, eum ne quis vrbe, tecto, mensa, lare reciperet: diram execrationem in populares, obtestationēq; quam sanctis. potuerūt aduersus hospites composuerunt. Similis execratio & obtestatio in Paulum a Iudæis facta legit̄, in Actis Apostolicis. Inuenimus & execrabile carmen dictum, apud Liuium in primo de bell. Mace-

donico: Præeuntibus, inquit, execrabile carmen sacerdotibus. Hinc & publicæ dicebantur execrationes, vt Athenis fuisse ait Cic. lib. III. de Off. si quis viam erranti non monstrasset. De Diris porro, quæ dicebantur, in Furiis egimus.

Sed & par videtur, vt formulam quoq; ceremoniarū Fœcialium & Patris patrati hoc loco ascribā, idq; breuius quam potero, magisq; distincte, nā de vtriusq; suo loco actum est. Forma igitur feriendi per Fœcialem fœderis huiuscemodi fuit, vt ex Liuiō accepimus. Fœcialis regē Tullium ita rogauit: lubesne me Rex cū Patre patrato populi Albani fœdus ferire? iubente rege: Sagmina, inquit, te Rex posco. Rex ait, Puram tollito. Fœcialis ex arce graminis herbam purā attulit, postea Regem interrogauit: Rex, facisne tu me regium nūcium Pop. Rom. Quiritiumue? Rex respondit, Quod sine fraude mea Pop. Ro. Quiritiumue fiat, facio, sit ergo tunc fœdus, mulūq; id verbis peragit legibus inde recitatis: Audi, inquit, Iupiter, audi Pater patrato Po. Albani, audi popule Albane, audi, vt illa palam prima postremāue ex illis tabulis cerāue recitata sunt, sine doio malo, vtq; ea hodie rectissime intellecta sunt, hic illis legibus Pop. Ro. prior non deficiet: si prior defecerit publico cōsilio, dolo malo, in illa die Iupiter ita Po. Ro. ferito, vt ego hunc porcū hodie feriam: tantōq; magis ferito, quanto magis potes, pollesque. Vbi id dixit, porcū saxo silice percussit, Eodē modo pars altera suū sacerdotē, suūq; dictatōrē peregit. Et hæc quidem formula Romanorū & Latino-
rum. Sed alia fuit apud Græcos, quæ vel ex vnus Homeri III. Iliad. rhapsodia
luculentissime describit. nā cum Menelaus & Paris singulari certamine rem cōfe-
curi essent, iuramentū primū describit inter Græcos & Troianos sancitū. Mox
in castra Priamus & Antenor descenderūt, vbi Agamemnon & Vlysses etiā ipsi
astiterē. Præcones verō cratere vinū miscuere, & manibus aquā dederunt. Tum
rex Agamemnon ense agnorū pilos incidēs, fœdus sanxit, & præcones Græci et
Troiani vtriq; suis distribuere. inde passis manibus ad cœlū locutus est Agame-
mnon: Iupiter pater max. optime, qui in Ida coleris, tūq; Sol qui cūcta vides, cun-
ctāq; audis, vos Fluuiū ac Tellus, & qui subter punitis homines qui periuria iu-
rant, vos omnes testes sunto, seruantō iuramenta, siquidem Menelaum interfe-
cerit Alexander, Helena ipse & eius opibus potiatur: si verō Menelaus Alexan-
drum, vt Troiani cum Helena omnia restituant, & Græcos debito afficiant ho-
nore, eorūq; posteros. si verō Priamus & filij abnuerint, eo casu iusta arma mo-
uebo, nec abscedam nisi confecto bello. quibus dictis, agnos ense iugulauit, &
palpitantes humi deposuit, & vinum ex cratere poculis exhauserunt, reliquum
& sacrum perfecerūt: & reliqua. At verō cum Fœcialis bellum indicit, hac cere-
monia utebat. Fœcialis hastam ferratam præustam, aut sagmineam ad fines eorū
quibus bellū indicebat, deferebat, nec minus puberibus tribus præsentibus adii-
ciebat: Quod populi priscorū Latinorū, hominē sue prisci Latini aduersus Pop.
Rom. Quiritiū fecerunt, deliquerūt, quod Po. Ro. bellū cū priscis Latinis fieret,
ob eam rem ego Po. q; Ro. populo priscorū Latinorū hominibusq; Latinis bel-
lum indico, faciōq; vbi dixerat, hastam in fines eorū mittebat, ex quo bellū iu-
stum esse intelligebat. Cincius in lib. tertio de re milit. Fœcialem po. Ro. bellū
indicentē hostib. telūq; in agrum eorū iacientē, hisce verbis vti scripsit: Quod
populus Hermundulus, & cætera, vt suprā. vide Gellium lib. XVI. cap. IIII.

Patris autē Patrati opera & auctoritas exigebat ad patrandum, id est sancien-
dum iuramentū, vbi Fœciales de fœderibus conuenerāt. Creauit quidē M. Va-
lerius primus Fœcialis Sp. Fusiū primū Patrem patrātū eo bello, quod Tullius
Hostil. cum priscis Latinis gessit, verbena caput capillōsq; cingēs: alias præterea
partes, scilicet repetendi Patri patrato dedit Ancus Martius. eū morē ab antiq-
sima Equicolorum gente repetēs. eius rei formula antiquissima est huiusmodi:
Legatus, idēq; Pater patratus, vbi ad fines eorum venit, antē res repetūt, capi-
te velato filo: lanæ id velamen est. Audi Iupiter, inquit, audite fines cuiuscunque
sint gentis, numina audiāt fas, ego sum public^o nūcius Po. Ro. pie iusteq; legatus
venio,

venio, verbis meis fides sit. Peragit deinde postulata, inde Iouem testem facit: Si
ego iniuste impiēq; illos homines, illasq; res dedier Pop. Rom. mihiq; exposco,
tū patria cōpote me nunquā sinas esse. hæc, cū fines suprā scandit: hæc, quicunq;
ei primus vir obuus fuerit: hæc portā ingrediens, hæc forū ingressus, paucis ver-
bis carminis cōcipiendiq; iusiurandi mutatis. Si nō reddebantur quæ exposce-
bat, diebus tribus & xxx (tot enim solennes erāt) peractis, bellum ita indice-
bat: Audi Iupiter, & tu Iuno, ac Quirine, Deiq; omnes cœlestes: vos terrestres,
vōsq; inferni audite: ego vos testor, populūq; illū (quicūq; est nominabat) iniu-
stum esse, neq; ius persoluere. Sed de istis rebus in patria maiores natu consule-
mus, quo pacto ius nostrū adipiscamur. Cū his nunciis Romā ad consulendum
redibat. Confestim Rex, Dictator, Cos. siue quis alius senatum habere posset, ex
his fermē Patres verbis consulebat: Quarū rerum, litium, causarum, condixit Pa-
ter Patratus Pop. Ro. Quiritium, Patri patrato priscorū Latinorū, hominibusq;
priscis Latinis, quas res nec dederunt, nec fecerunt, nec soluerunt, quas res fie-
ri, dari, solui oportuit, dic (ei dicebat, quem primum sententiā rogabat) quid
censes? Tum ille: Puro piōq; duello quærendas censeo. eorum qui aderāt in ean-
dem sententiā ibant. Bellum erat consensu fieri solitum, ac Fœcialis iniectu ha-
stæ, vt dictum est, bellum indicebat. Hanc repetendī cærimoniā, clarigationem
dictam, Seruius ostēdit & libro nono & decimo Aen. Nā cū Vergilius dixisset,
Et iaculum intorquens dimittit in auras: ibi ait Seruius, Hoc de Romanorū so-
lennitate tractū est. cū enim vellēt bellū indicere, Pater patratus, hoc est primus
Fœcialium, proficiscebāt ad hostium fines, & præfatus quædam solennia, clara
voce dicebat, se bellum indicere propter certas causas, aut quia socios læserant,
aut quia nec abrepta animalia, nec noxios reddiderant, & hæc Clarigatio dice-
batur, à claritate vocis. post clarigationem hasta in eorum fines emissā, indiceba-
tur pugnæ principium, quod locupletius repetit in x. ibi, Tum certare odiis, &
res rapuisse licebit. vbi inter cætera & hoc subdit idem Seruius: Clarigatio autē
dicta est, aut à clara voce, qua utebatur Pater patratus: aut ἀπὸ τῆς κληρῶς, hoc est à
forte. nam per bellicam sortē inuadebant agros hostium. vnde κληρόνομοι dicunt,
qui iurē sortiuntur bona defuncti, id est legitimi hæredes. Hinc & Arnobius li-
bro secundo contra Gentes: Cum paratis bella, signum mōstratis ex arce, aut fœ-
cialia iura tractatis per clarigationē repetitas res raptas. Sed iā de his hæc enus.
Nec postremò ab instituto nostro alienū videt, condendæ vr̄bis ritū cærimo-
niāmve ascribere, quā M. Portius Cato in Originū libris est executus. Cōdito-
res enim ciuitatū tantum in dextram vaccā intrinsecus iungebant, & cincti ritu
Gabino, seu Sabino hoc est, togæ parte caput velati, parte succincti, tenebant
stiuam incuruā, vt glebæ omnes intrinsecus caderēt. & ita sulco ducto, loca mu-
rorū designabāt, & aratrum suspendētes circa loca portarum: vnde territorium
dictum est, quasi terribouium, hoc est tritum bobus & aratro. Idem repetit Ser-
uius lib. v. Aen. Varro quoq; in his qui sunt de ling. Lat. Oppida, inquit, conde-
bant in Latio Hetrusco ritu: id est, iunctis bobus tauro & vacca, interiore ara-
tro circumagebant sulcum. hoc faciebant religionis causa, die auspicato, &c.
Fuit & Farreatio, seu cōfarreatio, genus sacrificij, quod inter virū & vxorē fie-
bat, in signū cōiunctionis inter eos: dictū à farreo libi genere, quod ex farre fieri
solebat, vt ait Festus. vel à verbo, vt quidam putāt, Cōfarreo, quod nō est in vsu.
vnde quoq; diffarreatio, in signū dissolutionis cōnubij. Plin. lib. 19. Quin. inquit,
& in sacris nihil religiosius cōfarreatiois vinculo erat, nō quæ nuptæ farreum
præferbant. Cor. Tacitus libro quarto: Nam patricios cōfarreatis parētibus
genitos tres simul nominari, ex quibus vnus legeretur vetusto more, neq; ad-
fæle, vt olim eam copiam, omīssa cōfarreati assuetudine, aut inter paucos retēta.
Operæ precij me facturum putauī, si quædā altius de sacrificijs repetam, quæ
per se curiosos lectores iugi mea lectione nō nihil detineāt. Et perinde à Proclō
philosopho exordiar, philosopho nō minus Academico quam Peripatetico. is

in lib. de Sacrificijs, ita propemodū scribit: Sacerdotes per mutuā rerū cognationem & sympathiā in vnum conducebāt, & per repugnantia repellēbant, purificantes quæ oportebat, sulphure atq; bitumine, aquā aspergentes marinā. Sulphur em̄ purificat propter odoris acumē, aqua verò marina propter igneā portionē. atq; iudē animalia deis in deorū cultu congrua adhibebāt, cæteraq; similiter. quamobrē alijs atq; similib. recipientes, primū potentias dæmonū cognouerunt, videlicet eas esse proximas rebus actionib; naturalib. atq; per hæc naturalia quibus propinquant, in præsentia conuocarūt: deinde à dæmonibus ad ipsas deorū vires actionesq; processerūt, partim quidē à docēibus dæmonibus addiscētes, partim verò industria, ppria interpretantes quæ conuenirēt symbola, in propriā deorū intelligentiā ascenderūt. ac deniq; posthabitis naturalib. rebus, actionib; ac magna ex parte dæmonib;, in deorū se consortiū receperūt. Et hæc fermē Proclus: quo libro multa ea de re cōminiscitur, quæ ego vt supstitiosa nimis prætereo. Sed Porphyrius Tyrius philosophus, ipse primos scribit qui deis sacrificare cœperūt, nō animalia, sed herbas primū floresq;, deinde & arbores sacrificasse, aromatāq; suffumigasse. Quin & Lycurgus ex herbis, & ijs reb. quæ parables essent, sacrificia instituisse dicit, ne quādo ex difficultate sacra omitterent, vel differre necesse esset. sed & Cecropē legimus Iouē ἵπαιας nuncupasse, eiq; nihil omnino animatū sacrificasse, sed pēmata, seu bellaria indi-
gena. ea autē Athenienses πέλαιος vocitabāt, vt Paus. scribit in Arcad. πέλαιος
rō, vt Didymus ait, placenta fuit ex flore farinæ cōfecta, sacrificijs accommodata:
quæ sic appellabatur ἀρὸν πέλαιος, vel ἀρὸν πέλαιον. Euripides in Oreste, ἀ-
ρὸν πέλαιον dixit, spumā circa Orestis furentis os concretā. Cōmentatores in
Apollonij Argon. panes interpretari videntur parū mundos, nec planē confectos.
Sed & lachrymā quoq; aridā & coactā, & thuris & gūmi, πέλαιος dicitur,
vt Suidas ait: & obolus, qui mercedis causa vatib. dabatur. Inuenimus etiam morem
fuisse Iliacis temporibus, vt nec thure, nec costo, sed cedri & citri fumo deos
adolere solerent. quosdam & rore marino, & iunipero: alios βραδὺ quapiam
herba sacrificasse legimus. Pythagorā etiam animatis rarius sacrificasse, qui eius
vitā perscripserē, prodiderūt. Qui verò primū animalib. vesci cœperunt, id frugū
penuria fecisse, ait Porphyrius. Trib. autē de causis deis sacrificandū celsuere theologi
gentiū, vt veneremur, vt gratias referamus, vt ab ipsis necessaria petamus,
& mala ppellamus. Ad hæc autē perficienda votū animi satis esse existimabant:
cui & addi posse credebant quædam ex frugibus munuscula. Animalia verò
mactare nefas ducebant: etsi id licuisse videmus per Hebræorum leges.

Theologi igitur q dicebātur apud gentes, Deo nihil quod ex materia esset, offerendū statuebāt, quod ipsi Deo ab omni prorsus materia secreto, subito nō fieret impurū: quapropter neq; ei sermo vocalis satis accommodatus esse videt, neq; etiā ex animo sermo intīmus, propterea q animi quadā inquinatus affectione putaret: sed puro silētio, purōq; animi affectu Deū illi colendū arbitrabant. quæ
Aegyptij, vt Iamblichus scribit, Icton, & primū exemplar appellabant: qua de re
& in Pythagoræ Symbolis sup ipsius silētio plura scripsimus. Porphyrius quoque,
oportere ait cōiunctos similesq; Deo iā affectos homines, ad Deū mentis ecstasi,
ac elevationē, velut sacram quandam victimā dedicare, quæ quidē ipsamet
diuina laus est & salus: & in qua Dei cōtemplatione, omnis affectus ex parte
sacrificiū verē cōpleri ac perfici asseruit. Filij autē Dei, quos & deos intelligi-
biles vocabat, laudes iā ex ipso quoq; sermone adhibendas censebat, atque vnicuiq;
ipsorū iustam primitiarū oblationē faciendā, ex ijs rebus quas ipsi mortali-
lib. largiri dicebātur, vel quæ eos nutrire & conseruare putabantur. Sic agricolę
primitias earū frugum: quas colligebāt, offerebāt. Quare ex antiquis pleriq; di-
sputabāt, non debere animalia mactari, quinetiā & ab eorū esu abstinendū esse.
sic peripateticus Dicaearchus, antiquos Græcos pdit nullū animal occidisse, vt q
proximē deis geniti essent, & perinde natura optimi, adeo vt eorū etas aurea vocaretur.

care. Sic & gymnosophistæ, præter reliquā tēperantiā atq; sanctimoniā quā habuisse testant auctores, Bardesanes, Porphyrius & Philostratus, aliq; animalibus abstinebāt: sic & Essæi, gens sancta existimata apud Hebræos, vt Philon, Iosephus, Egesippus et Eusebius produnt, multis animalibus abstinebant. antiqui præterea Aegyptiorum sacerdotes, vt Chæremone Stoicus, Porphyrius & Hieronymus tradūt, animalibus plurimū abstinebant. quin etiam multa velut diuina venerabantur. Sed quid multa congero? Iniquē fert Porphyrius, suo tēpore multos etiā philosophi studiosos, gloriam potius inanem quam diuinitatem colētes, ante statuas prouolui, cāq; obire sacra quæ minimē illos decet. Sed enim ego non hæc in manus sumpsi, vt rectē necne id factum esset monstrarem, sed vt gentium potius superstitionē multiplicem ostenderem: & vt ea volentibus vel expendere vel redarguere, ad manus paruo labore præstō forent. Et licet ante me hac eadem de re quidam scripserint, ita tamen concise ac ieiunē id tractarūt, vt non multa ex ijs possis excerpte. in ijs etiam pleraq; offendi, quæ longē secus sint, quā ab eis prodantur. Nec quisquā me hoc scripsisse putet detrahendi studio, nam & ideo ipsorum nomina conticui, errata tantum castigauī. Sic mecum agat alius, sum etenim homo. Quare iam institutum exordiar.

Et antequam ad sacrificia particularia deueniam, prius quædā in vniuersum afferam, quæ ad præsentem tractationē conueniunt: in primisq; illud quod Plutarch. Numæ Pompilio ascribit, vt deos adoraturi sedeant, quod & vice prouerbij usurpat. Significat verò vota certa concipere oportere, & in ea quæ optima sunt persistere ac perseuerare. quidam tamen alium putant habere sensum, quod eos qui sacris operantur, oporteat non obiter, ac velut aliud agentes hoc facere, sed vacuos ac totos rei diuine vacare, ac intentos esse. Vnde cum Pontifex sacra aggrediebatur, præcones clamabāt, Hoc age: quod planius in Symbolis Pythagoræ dixi. Sed vt & verbis Ciceronis vtat, nec diis immortalibus semper eosdē, atq; aliās alios solebant venerari, & precari, vt scilicet res & tēpus exposcere videbat. Sanē nec deis omnibus eadē conueniebant, nec vni omnia sacra, vt cum alijs, tū Eusebius & Lactantius, & in primis Nazianzenus Gregor. aduersus Iulianum Cæs. Nec eodē, inquit, modo, vt sacerdotibus videt. nā alicubi, vt apud Lindios, piū est Buphagū, id est Herculem execrari, quod in dei cedere honorem credit, si in eum multa conuicia dicant: vel apud Tauros hospitū mactatio, vel apud Lacedæmonios puerorum super altare flagellatio: vel Phrygius piū est, sub tibiarum cantu concidi, aut saltationibus effoeminari, sic vt alijs puerorū turpis amor, nonnullis etiā scortari: aut quæcūq; habent mysteria, ne sigillatim cuncta enumerem. Quare nunc præstat audire Apollinis oraculum de cultu & sacrificijs deorū, quod Porphyrius in lib. Responsorū, & Eusebius in quarto Præparationis euang. ascripserūt, variis de causis. hoc autē Latine expressum tale est:

Hæc age, qui nutu dinorum ingressus amice es
Huius iter vitæ mactanda est hostia cunctis
Multa deis, seu qui terram, seu qui mare vastum,
Aera seu qui habitant, latum seu qui athera, seu qui
Alta colunt coeli, seu qui infima regna barathri.
Quæ quibus obseruanda modis sint, singula dicam:
Tu memori commissa animo mea dicta teneto.
Terna quidem diuis cælestibus hostia, & ipsa
Candida mactanda est: terna & terrestribus, atq;
Alta eadem. gaudent porro, & capiuntur apertis
Terrestres aris: foveas cum numina contra
Exposcant atro imbutas inferna cruore,
Nec placeat nisi quæ terra mandetur humata
Victima. mel verò Nympha, atque liquentia vna,

*Offeri latantur. at ignem accendier aris,
Quæ circumuolitant terram, sibi numina querunt,
Imponiq; atrum corpus, tum thura, simulq;
Inuicier falsas fruges, & dulcia liba.
Hæc facito. Verum quibus est data cura profundi,
His ipso semper fer sacra in littore, totum
Porricemq; in fluctus animal. cœlestibus autem
Extremas reddes partes, atq; igne cremabis.
Quod superest, propone tibi, dapibusq; reserua,
Sudet odoratis crassusq; vaporibus aer.*

Et hoc quidem oraculum ita Porphy-
rius est interpretatus. Cum igitur terrestres & inferni dei sint, atras illis quadrupedes offerendas Deus iubet. modus autem differt. Nam terrestribus super aras, infernis verò in scrobibus & foueis maclandas esse victimas præcipit: aeris autem volatilia dicit offerenda, corporibus holocaustis & sanguine ad aram circumfuso. Volatilia etiam deis marinis, sed vina in fluctus porricere mandat. ita omnibus deis, præterquam terrestribus, volatilia immolari poterant: sed marinis solummodo nigri coloris volatilia. Quare cæteris alba offerenda sunt, cœlestibus verò & æthereis bestiarum, quas albas esse præcipit, & conseruandas extremitates, reliquas autem partes comedendas. ex his enim solummodo comedere oportebat, ex aliis verò minime: ita quadrupedes et terrestres terrestribus sacrificanda fuerat: simile etenim simili gaudet. Sus porro, terrestre animal est, & idcirco Cereri gratissimum. Atra verò, quia & terra naturaliter tenebrosa & opaca. Tres autem simul, quoniam terrestris corporis tria sunt symbola: & super aras terrestribus, quoniam super terram versant. Cæteris deis idcirco volatilia sunt offerenda, quoniam vniuersa mouent: in motu enim semper maris aqua est. eius atræ sunt hostiæ, quoniam & cæruleus color est aquarum. Alba verò aeris: lucis enim aer susceptibilis. Cœlestibus autem & æthereis extremitates consecrandas iubet, quoniam leuiore reliquo corpore. Quorum sacrificiis cõmunicare fas erat: quia cum ceteri dei arcere mala solere putarent, cœlestes bona mortalibus largiri credebant. Hæc ferè ex Porphyrio & Eusebio. Fuit etiã Pythagoreorum vel symbolum, vel ænigma, Superis impari numero sacrificandum, pari autem inferis: vt alibi diximus. Sanè & Lucianus in eo qui est de Sacrificiis, varia esse sacrificia prodit, pro etiã personæ sacrificantis qualitate: Agricola, inquit, de boue rem diuinam facit, opilio de agno, æpolus de capra. est qui thus, qui liba & placenta offert. Et si pauper sit, deis litat, dextram tantummodo exosculans. At verò cum immolant, primò victimam fertis coronant, explorantq; num legitima sit, & apta, ne fortè sacrificent quæ religio admittat: tum ad aram deducunt, & ante dei simulachra iugulabãt, voce conueniente & tibiis & sacris. Sedenim Valerius Max. Plutarchus & Seruius, alijq; scribunt, apud antiquos nõ solum publicè, sed & priuatim nihil gerebatur, nisi auspicio prius sumpto: quo ex more plerumq; & sacrificia captatis aurguriis peragebantur, sed in sacrificiis ritè celebrandis maiorem nullam cærimoniam fuisse videmus, quàm nihil sibi conscire, bonos ac pios esse. vnde Plautus in Rudente, Arcturum cœleste sidus inducit dicentem:

*Atq; hoc scelesti in animum inducunt suum,
Iouem se placare posse omnibus hostijs:
Et operam & sumtum perduunt. atq; id ideo
Fit, quia nihil ei acceptum est à periurijs.
Supplicij facilius si qui pius est à deis supplicans,
Quàm qui scelestus est, inueniet veniam sibi.
Idcirco moneo vos ego hæc qui estis boni,
Quiq; ætatem agitis cum pietate & cum fide,
Retinete porro post factum vt latemini.*

Hæc

Hæc quidem Arcturus, vel Plautus potius: quibus planè cognoscimus, bonos ac pios esse debere, qui deis immortalibus essent sacra ministraturi. Dein vt hæc ritè peragerent, obseruatio penes Pontifices fuit. Qui duo in primis hostiarum genera esse statuerunt: vnum, in quo deum voluntas per exta disquirebatur: alterum, in quo sola anima deis sacrabat. vnde & aruspices, has Animales hostias vocabant. Vtrunq; hoc hostiarum genus sacrorum peritissimus Vergilius suo carmine ostendit, et primo quidem illud quo voluntas numinum per exta monstrabat:

Maclat, inquit, lectas de more bidentes. Et mox:

in pecudumq; reclusis

10 Pectoribus inhians spirantia consulit exta.

Alterum illud, in quo hostia animalis dicebatur, quoniam eius tantum anima sacrabatur, significat, cū inducit Entellum victorem Eryci maclare taurum. nam vt explicaret animalis hostiæ causas, ipso animæ vsus est nomine:

Hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis, Perfoluo.

quod verbum, vt etiam Macrobius notat, pertinebat ad nuncupata vota. Animalem hostiam idem poeta in illo significat,

sanguine querendi reditus, animaq; litandum Argolica.

nam & animam, id est hostiæ nomen posuit: & litare, quod significat sacrificio facto numen placare & impetrare, vt planius infra ostendam. Sanè & Seruius lib. III. Aeneid. ait: Animales hostiæ hæc sunt, quæ tantum immolantur. Alibi sanguinem in aras tantum fundi solitum, ostendit Vergilius: vt,

Sanguinis & sacri pateras. & alibi corporis partem: vt,

Extaq; falsos Porriciam in fluctus. alibi integras victimas: vt,

Et solida imponit taurorum viscera flammis. quod Græcè sacrificium holocaustoma, & holocaustum, & holocaustoma vocatum videmus: quod videlicet tota igni absumeretur. Obseruabant præterea antiqui in sacrificiis, vt ante aduersos placarent, & postea propitios inuocarent: quod Vergilium seruasse Grammatici notant. vt in illo,

30 Nigram Hycmi pecudem, Zephyris felicibus albam. Sic etiam Dido in IIII

Aeneid. nuptura primùm Cererem placat, quæ nuptias est execrata, propter filiarum raptum: & Apollinem, qui vxoris expers fuit. placat Liberum patrem, qui nisi raptam habere potuit coniugem: sic Iunonem conciliat, cui vincula iugalia curæ, & matrimoniorum dea & regina. Lege, & Vergilij versus perpende, videbis ipsum sacrorum diligentissimum & peritissimum. Vt me plerunque pudeat, pigeatq; nos in nostris sacris adeò conuiuere, ne cęcutire dicam. Sed præstat aliena & vetera recensere, quàm nostra nostris frustra & furdis exprobrare.

Victimæ antiquis hæc frequentes fuere, ouis, sus, bos, capra, gallina, & anser: quas cū immolabant, nisi puræ integræq; fuissent, & lectæ ad rem diuinam, minus proficere putabant. Fuit quidem prisca opinio, vt ex hoc potius & agnis hostiæ fierent, quàm ex cæteris: quia hæc mites & cicures essent. nã gallina cæci, sues, & tauri, animo magis abundare videntur. Ideo etiam ouilli pecoris hostiam maximam, non ab amplitudine, sed quia animi esse placidioris viderent, pontifices dixerunt. Sunt igitur qui scribant, sex tantum animalium genera in sacrificiis veteres adhibuisse: quorum sententiam nos nec approbamus, nec refellimus. nam apud auctores plura inuenimus, sed variis in locis & ritibus. Atut ergo illi veteres, altiles duas afferri solitas, gallinam & anserem: licet Aristophanes in Avibus, omnibus fermè deis suas aues attribuat: quadrupedia quatuor, ouem, suem, capram, bouem. at qui angustiori forent patrimonio, qui nec bouem possent sacrificio inferre, farinacea ex massa huc conficiebant, & bouis vice immolabant: vnde & septimus bos est dictus. Sanè in sacris plerunq; simulata pro veris accipiebantur. hinc cū de iis animalibus quæ inuentu difficilia essent, sacrificiū faciendū foret, ea de pane vel de cæra effingebatur, immò etiã de aliqua alia re. hinc Verg.

Sparferat

sparserat & latices simulatos fontis Auerni.

Nam & in templo Iſidis aqua ſparſa de Nilo dicebatur. Idem obſeruat Seruius ſecundo Aeneid. comment. vnde in Priapeis Ariſtagoras villicus,

De cera facta dat tibi poma deus.

Id quod & Græcos factiſſe notaui. nam Cyziceni nigram bouem quotannis cum immolare ſolerent, & obſidione preſſi talem inuenire nō poſſent, frumentaceam effinxere, eoque pacto ſacrum perfecere. Athenienſes quoque in Iouis Milichij id aliquando effecere, vt ex Thucydide in Ioue retulimus. Sed vt ſequar de victimis, Philo Hebræorum doctiſs. quandoq; ſolum Moſem quinque pura inſtituiſſe in ſacrificijs tradit: ex auitio quidem genere duo, columbas & turtures: ex quadrupedibus tria, ouem, bouem, capram, & ſicut Hebræi ſue abſtinebant, ita gentes ex eo maxime rem diuinam fecere. Aegyptij Lunæ & Libero ſuam immolabant, reliquis deis boues, vitulosq; & anſeres: capras verò & hircos non attingebant. contra Britanni nec leporem, nec gallinam, nec anſerem quidem ad epulas adhibebant, nec deis etiam ſacrificabant. Romani Pontifices certè maximam hoſtiam, vt dixi, ouilli pecoris dicebant, non amplitudine corporis, ſed ab animo & natura placidiore, vt inquit Feſtus. Fuerunt porro & aliæ victimæ, ſed diuerſarum nationum, & gentium. nam vt canit Ouidius,

Placat equo Perſis radius Hyperiona cinctum,

Ne detur celeri victima tarda deo.

Palumbos etiam in ſacrificijs adhibitos legimus. hinc Plautus in Penul. Nos palumbem ad aram vſq; duximus. Sed inſtitutum proſequamur. Eligebantur ergo hoſtiæ, & ex grege ſecernēbantur, quæ ideo & lectæ & eximæ dicebantur. atque hæc quidem maiores, & vberius depaſtæ, non claudæ, non morboſæ, non alio quouis modo vitioſæ: futura enim cognosci antiqui non poſſe exiſtimabant, niſi ex ſacra victima, quæ præterea fixam aurem, vel caudam aculeatam, aut linguam nigram non haberent. Et quoniam ſic victimæ eximebantur, & ſeligebantur, factum eſt vt etiam Legere verbum ſacrorū diceretur. Numa Pompilius, deos fruge colit, & mola ſalfa ſupplicari inſtituit: vnde & immolo verbum pro ſacrificio deductum creditur. quæ quidem mola ex farre, ſale & aqua cōponebatur, ſine qua mola nullum ſacrificium ratum fieri cenſuit. atq; id far niſi totum fuiſſet, ad rem diuinam non eſſe purum ſtatuit. ideo & Fornacalia, & religioſas ferias, quibus far in fornacibus torrebatur, obſeruari iuſſit. quin & Fornax dea, vt in primo Syntagmate dictū eſt: quod farris genus ador & adorem dicebatur, & vulgò ſemen, vt Iſidorus ait, etiam dictum: & Edor quondam appellatū, ab edendo, quia eo primo vſi ſunt homines: ſiue quia in ſacrificijs ipſius generis panes ad aras offerebantur. vnde & Adorea ſacrificia ait dici: quāquam Adorea pro gloria & victoria etiam capitur. Farina præterea, ex qua mola conficiebatur, horna, hoc eſt, huius anni eſſe debebat. Græci verò ελοχύτας molas ex hordeo & ſale in ſacris conſectas adhibebant. Homerus, ελοχύτας πρεβαλοντο, id eſt, molas porriciebant. hoc Homeri interpretes & Phauorinus tradunt. Græci ergo non far, ſed hordei primitias, libæque & placentas ex hordeo offerri, hordeumq; ſale inſperſum in primis aræ infundi, ſatius duxere: ſine quo, ſaluis carimoniis, nullum ſacrum fieri fas putabatur. Hinc etiam qui eiſmodi primitias colligebant, apud Opuntios, vt Plut. notat, Crithologis fecere nomen. Megaris verò, dum ad Terei ſepulchrum ſacrum fiebat, pro hordeo, calculis utebantur. Dianæ autem Propyleæ Eleuſiniæ mulieres nullam, niſi ex ibi nato hordeo, mola conficere fas fuit. Sed & proprii quibuſdam deis panes erāt dicati, de quorum nonnullis Athenæus & Pollux libro ſexto, vt ſunt Obeliophori in Bacchi celebratibus: Pelani omnibus deis communes, quos paulo ſuprà ſcripſi. Bos etiam placentæ nomen, cornuta Apollini, Dianæ, Hecataë, & Lunæ attributa. Popana etiā, & Prothymata, in ſacris, & Aſculapio in primis, vt docet in Pluto

Ariſto-

Ariſtophanes, adhibebantur: Melittuta verò Trophonio. Ariſter etiam, & Hygiea, molæ ſpecies traduntur. Sed in Fornacalibus, qui non fuerant feriati, quiq; in ſua tribu, vt erat conſtitutum, ſacrum non feciſſent, in Quirinalibus ſacrificio expiare cogebantur: idcirco Quirinalia ſtultorum ferias dictas inuenimus. Omnibus quoq; ferè deis, vt poſt oſtendemus, ſue victimæ & ſua ſacra conſtituta fuerent, quæ præterire & transgredi fas non erat. Namq; aliena hoſtia alius deus placari non credebatur: quippe non eadem Ioui & Neptuno, Iunoni & Cereri victima assignabatur, vt paulo poſt patebit. Sed nec hoc perpetuò ratum, & vbi que. Neptuno pleriq; de nigro tauro rem ſacram faciebāt. Træzenſi de fructuū primitijs: Græci aliquot de cruribus taurorum: Vlyſſes ariete, apro & tauro litauit. Athenis autem, licet octauo die cuiuſq; menſis Neptuno ſacrum fieret, nō tamen de tauro ſemper: neq; Apollini ſemper de tauro Græci, ſed multiplicis generis victima ſacrificabant. namq; Homero teſte, vnus tauro, alius ariete, aliquis hircos, ſacrum fecit. ex bobus verò, vitulis & pecudibus laudatiſſimæ vitulæ ad deorum placamenta habebantur. Idcirco Ioui à flamine omnibus idibus bos candidus, & ex agro Falisco, aut Meuania immolabatur: illos enim ad ſacra ſaginabant, & deorum ſupplicijs ſeruabant. Bos autem qui iugo ſubaſtus fuiſſet, purus non putabatur. Fœtus bouis triceſimo die, pecudis ſeptimo, ſuis verò decimo à partu, idonei ſacris, ac puri putabātur. Creditum quoq; bouem quinquennalem inſignem Ioui victimam eſſe, & pecudes bimas ſacrificio maturas. Solonis quidem lege de boue nulli deo ſacrificari licebat, quia animal putaretur innocuum, & colonum. Tantæ autē venerationis veteribus fuit, vt æque capitale cenſerent bouem, ac ciuem, necaſſe. Aegyptij boues ruſſas Typhoni maſtare ſoliti fuere. Arabes, pingues ac ſaginosos camelos in ara Ignoti Dei ſacrificabant: nupturæ virgines camelis deos propitiabant. Heroibus tauro, capro, & ariete litabant. Sunt qui tradant, Pythagoram præter ſua inſtituta, bouem quandoq; Muſis & Ioui gallum album immolaſſe: quod vix crediderim, propter ea quæ de eo in Symbolis retuli. Romani magna religione hoſtias explorabant, itemq; magna ſuperſtitione Aegyptij, vt in ſequentibus oſtendemus. Græci, aut tauri puri eſſent, farina, an capri, ciceribus, capræ verò, aqua frigida explorabāt: ſi enim hæc guſtare noluiſſent, id ſacrum minus deis gratum arbitrabantur. Vicerofam quoq; victimam veteres reiſciebant, quin & vicerofos augures de cœlo ſeruare minime fas fuiſſe, notaui: quod vlcus pollutio, ac corporis diminutio quædam cenſeatur, vt Plut. ſcribit. Ad hæc & Ruminales hoſtias niſi bidentes eſſent, omnes non puras eſſe affirmabant. Sed hoc locupletius declarauimus, dum de hoſtibus bidentibus locuti ſumus.

Proditum verò memoriæ eſt, à ſuilli pecoris genere immolandū initium Romæ primum factum, eo argumento, quod ſus fœderibus & ſponſalibus adhiberetur. Hinc & Varro lib. 2. de Re ruſt. Porci, inquit, qui à partu decimo die habentur puri, & ab eo appellantur ab antiquis ſacres, quod tum ad ſacrificia idonei primum dicuntur. itaq; apud Plautum in Menechmis, eum inſanum putat, qui vt pietur in oppido Epidamno, interrogat, Quanti hi porci ſunt ſacres? Idem Plaut. in Rud. Sunt domi agni & porci ſacres. hinc etiam ſunt Nefrendes ſues, de quibus ſic Fulgentius ad Chalcidium: Diophantus Lacedæmonius, qui de ſacris deorum ſcripſit, ait, apud Athenas Marti ſolere ſacrificari ſacrum quod εκατονφοῖονμα appellabatur. Si quis enim centum hoſtes interfeciſſet, Marti de homine ſacrificabat apud inſulam Lemnum, quod ſacrificatum eſt à duob. Cretenſibus & vno Locro, ſicut Solocrates ſcribit. Sed poſteaquam hoc Athenienſibus diſplicuit, cœperunt afferre porcum caſtratum, quem Nephrendem vocabant, quaſi ſine renibus. Et apud Romanos ſcribit Sicinium Dentatum centies & vicies pugnaſſe ſingulari certamine, cicatrices habuiſſe ſupra quadraginquaque, poſt tergum nullam. coronas accepitſe vigintiſex, armillas CXL. & iſtū primum ſacrum feciſſe Marti. hæc tenus Fulgentius. Sed de Dentato, quāquam pa-

T rum

rum ad rem facit, Plinius & Solinus, alijq; non nihil euariant: Nefrendes, scribit Festus, arietes dixerunt, quod dentibus frendere non possunt. alij dicunt, Nefrendes infantes esse nondum frendentes, id est frangentes. Liuius: Quem ego nefrendem alui, lacteam immulgens opem. Sunt qui Nefrendes testiculos dici putent, quos Lanuuii appellant nebrundines, Graeci νεφρες, Praenestini nefrones. haec Festus: qui quamuis nefrendes arietes dicat, Varro tamen Fulgentio suffragatur, vt qui porcos scribat significare, q; lactentis nomine amisso, nondum faba frendere, id est frangere possunt. Sed & in initiationibus Cereris sus macrabatur. Et quamuis in sacris ipsius deae vinum adhibere nefas esset, in hoc tamen sacro de vino libasse, pontificales libri non vetabant: quam quidem suem immo-
 10 lari ab eo qui mortuo iusta fecisset, crimen admitti putabatur. Deorum quoque matri nullum sacrum, nisi de porca fieri, quidam prodiderunt: & lustrari exercitum. Scribit Aelianus Aegyptijs persuasum esse, sues Soli & Lunae inimicas esse: & semel tantum, cum festos dies agunt, eos Lunae singulis annis dicasse: alias vero nunquam nec huic ipsi, nec cuiquam deorum sacrificasse: id propterea facientes, quia execrandos & detestandos existimabant, vt Iudaei quoq; quod & pluribus. Plut. in Sympliciis est executus. Subdit etiam Aelianus, in mysterijs Athenienses sues immolasse, propter perniciem quam segetibus sues inferunt. Eudoxus vero ait, Aegyptios ab immolandis suis abstinuisse, quod postquam se-
 20 mentem fecissent, eorum greges ad proterendam & proculcandam frugum factionem, & depellendam in altiore humum, & humidiores, immittere solerent, vt hac quasi occasione obducta terra, semina ab auibus minus infestarentur. haec ferme Aelianus. In Mysia praeterea Abruetae Iouis templum fuit, in quo sues comesse aut macrassse scelus erat: idem & apud Phoenicas, quibus per omne tempus, vt Iudaeis etiam, suis abstinere per leges cautum fuerat. Proditum tamen est, in Thessalia Veneris fanum fuisse, & aliud in Sida Pamphyliae, & in Aspendo, & Argis, in celebritate qua Hysteria dicebatur, in quibus praeter instituta morosq; aliorum sues macrare licebat, cum in caeteris nullo modo fas esset. Aristophanes tamen in fabulis, suum plerumq; & porcorum sacrificium commemorat. Norat & Galenus in commentarijs Chirurgiae Hipp. γλυκείας a graecis vo-
 30 cari suem, vel porcum in sacrificio, blanda scilicet voce: vt quoq; simiam καμάειν, eadem ratione. atq; hac in re Callimachi versus citat. Solu apud Thussas in Aegypto, vbi Venus cornuta colebatur, vacca illi immolabatur, & in Nitriotica praefectura ouis. Astris porro & Stellis legimus volucres dicatas, anseres Isidi, Lunae taurum, Iunoni agnum, Veneri columbam. Graeci Mineruae iuuentam saepe indomitam auratis cornibus macrarent. Victimae quoq; de piscibus aliquando legimus factas. Boeotij, vt scribit Athenaeus, Copaidas anguillas, a lacu sic vocatas, coronatas, molaeq; perfusas deis immolabant. Idem & piscatores scribit ethynnus, quem maximu cepissent, Neptuno immolare solitos. & sacra ea Thynnae appellasse. Mnaseas etiam Atergatidis deae sacra piscibus fieri prodidit, cum
 40 veris & coctis, tum simulatis ex auro & argento. Phaselitae quoq; in Lycia piscium falsamenta quotannis patrio ritu deis suis offerre solebant: idq; sacrum institutum. quod Lacijs Argiuis a pastore Cylabra capum emisse ad aedificandam urbem piscium falsamentis fertur. potius quam farina, vel melle. Quin etiam & aruspicina Lycios exercuisse, Athenaeus ex Polycharmo prodit, ex piscibus. & futura praedixisse. Porro & mullum piscem, id est triglam, vt alibi dixi, Proserpine, ac item Dianae sacrarunt antiqui, & citharon Apollini, Mercurio bocas, Libero patri cithulum, apuam Veneri, Neptuno pompilum: quem & sacrum piscem quidam vocauerunt, vt pluribus. Athenaeus exposuit, & Aelianus. Porro & id obseruauimus, mullum barbatulum non attingi a sacrificantibus sacerdotibus, nec a foemina Ar-
 50 golica Iunonis sacerdote. Sed nec mustelam sacerdotes esitant, vt idem ait Aelianus: q; ore pariat. Caius Caligula eodem vesaniae processisse traditur, vt sibi tanquam numini sacro phasianos, phoenicopteros & pavones macrari iusserit. Sed haec

haec portenta sacrorum mittamus, caetera dicamus. Vinum in plerisque omnibus sacris penes libabatur. In nuptijs Cereris, vt alibi dictum, non adhibebatur. Vinum nouum Baccho dare fas fuit, frugum primitiae Cereri. sed haec gustare, aut vesci his prius quam sacerdotes, minime fas fuit. Scribit Festus, Sacrima appellatum mustum, quod Libero patri sacrificabant pro vineis & vasis & ipso vino conseruandis: sicut premissum de spicis, quas primum messuissent, Cereri sacrificabant. In sacris vero deae Ruminae inferre vinum, expiatione dignum fuit: quippe illi sacrum facientes, hostiae lac, non vinum spargebant. Et in sacris Bonae deae, quam Floram perperam quidam vocant, cum vinum libabant, lac esse dicebant. Vestae quoq; non vino, sed de Numico flumine, vt ait Seruius, libabant: quibus diebus, mense Iunio molae frumentariae, & asini fertis & pane coronabantur. Ad huius templum iuxta forum, nisi nudo pede accedere non conueniebat: sicut in aede Dianae apud Cretenses, quam Britomartin nominabant, de qua in Dictynna abunde locuti sumus. Proditum quoq; memoriae est, Romulum nunquam vino in sacris, sed lacte libasse. Quinetiam Athenienses Mnemosynae, aurorae, Soli, Lunae, Vraniae, & Nymphis non vino, sed aqua melle diluta sacrificasse, vt in sacris Nephalijs, iam dictum. Vbi autem in sacris vina libare deis necesse fuit, ex graeca & imputata vite, seu fulmine tacta, aut quae vulneratis pedibus calcata, vel immundicie polluta fuerat, aut iuxta quam homo laqueo pependerat, quaeq;
 20 circumcisis vineis profluxerat, vina libare deis infaustum erat, sed ex ijs tantum vitibus visisq; fertilibus laticis, qualem, vt canit Poeta,

—Pateris libamus, & auro,

Inflavit cum pinguis ebur Tyrrhenus ad aras,

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Pythagore quoq; Symbolum fuit, Ne deis libaris ex imputatis vitibus: vt plane ibi exposui, vinum vero antequam funderet sacerdos, prius simpullo ligneo propinabat, vel fictili, quod & simpuium vocatum video. Iuuen. Satyr. VI,

Simpuium videre Numae, nigrumq; catinum.

Hinc simpullatrices mulieres sacris deditae, vt Festus ait. erat autem simpullum, in sacrificij apparatu haud cyatho dissimile. Huius meminit Cic. in 3. de Legib. & Plin. lib. 35. Vocatur etiam Sympinium. Arnobius, agens de vino in sacrificiis: Date quaso, inquit, deis immortalibus vt bibant, scyphos, brias, pateras, sympiniacq; depromite. Idem paulo post: Opereprecium est etiam verba ipsa depromere, quibus, cum vinum datur, vt ac supplicare consuetudo fuit: Macrus hic vino inferio esto. Inferio, inquit Trebatius, verbum ea causa additum, eaq; ratione profertur, ne vinum omne omnino quod in cellis atq; apothecis est conditum, ex quibus illud quod effunditur promptum est, esse sacrum incipiat, & ex vltis eripiat humanis. Addito ergo hoc verbo, solum erit quod inferetur sacrum, nec religione obligabitur: vt inferium videlicet vinum dicatur sacrum, quod deis inferitur. Sane & Varro, Depesta, ait, dicta etiam nunc in diebus sacris
 40 Sabinis vasa vinaria, in mensa deorum sunt posita. Apud antiquos scriptores Graecos inueni appellari poculi genus Depesta, quare vel inde radices in agrum Sabinum & Romanum sunt profectae: quod vinum dabant vt minutatim funderent, a guttis Guttum appellarunt: quod sumebant minutatim, a sumendo simpullum nominauerunt. In huiusce locum in conuiujs e Graecia successit Epichylis, & cyathus: in sacrificijs remansit Guttus & Simpillum. haec Varro. Sed & hodie guttum habemus in conuiujs, Gottum tota Venetia nuncupantes. Epichylis vtitur & Plautus in Rudente: Praeterea, inquit, sinus, epichylis, cantharus, gaulus, cyathus. Sane graeci σπονδία vasa dicebant, a σπένδα, id est sacrificio dicta, in quibus deis vina libabant. σπόνδισ vero, huiusmodi sacerdotes vocabantur. Et quoniam in sacris morosa & cunctabunda voce utebantur, inde spondus pes, sacris maxime aptus dictus est: & οἶνοςπονδα, cum vino sacrificia peracta. Thasij vino libaneo, odore thuris, deis prolibabant. & apud Asopum in aede Eu
 T 2

menidum mullio libare, & pro coronis, floribus vti permiffum fuit. Sanè Seleucus apud Athenarum lib. 2. negat veteres vini copiam, aut deliciarum quippiam in sacrificijs inferre solitos, cum tamen *δοίνας*, & *δαλίνας*, & *μίθας* deis impenderet: & quidem *δοίνας*, quòd vino vterentur: *δαλίνας*, quòd vescerentur: *μίθας* verò, quòd *μέτρα* & *θύλας*, post sacrificia hilares fierent. Epicharmus etiam apud eundem corruptos mores notat, ac mutatam frugalem illam in sacris obseruantiam. Ex sacrificio, inquit, epulum, ex epulo facta est potatio, ex potatione comus, ex como facta est *θουαία*, id est ludus: ex *θουαία* iudicium, ex iudicio condemnatio, ex condemnatione compedes, sphacelus, & mulctatio. Hæc ille. Quid, inquam, si hoc tempore viueret Epicharmus, de nostris nunc sacris diceret? Nundinas, non sacra appellaret. Sed nos nostra mittamus, vetera sequamur.

Victimæ plerunq; maiores auratis cornibus procedebant, minores coronatæ offeriebantur, vt planius non multo post dicam. Obseruabant etiam, vt si vinū hostiæ infundendum foret, molam aut fruges in caput spargerent, ordine præpostero: si verò, cum hostia ad aras ducebatur, vehementius fuisset reluctata, inuitaq; altarib. admoueretur, vel si aufugisset, vel percussa mugitum dedisset, aut in aliam corporis partem, quam oporteret, cecidisset: piaculare sacrum, & triste auspiciū facere credebatur, quasi quod inuitis Deis offerri videretur. quæ verò fugisset hostia, vbicunq; eam nacti fuissent, mactari oportebat, ne maius piaculum fieret. Iones tamen contra instituta morèsq; sacrorum, tunc maximè hostiam litare, & deis gratam fieri putabant, cum inter immolandum taurus mugitum dedisset. Existimatum etiam antiquis est, funestam familiam, seu hominè funere pollutum, nec publica sacra facere, nec ædes deorum dedicare posse, nisi in lemuralibus & parentalibus, vt suo loco dicemus. Notauimus supra in Succidaneis, foemininas hostias potiores apud Romanos fuisse. apud Aegyptios tamen vetitum fuit, foeminam hostiam immolare. Barbaris quoq; circa montem Caucasum, & apud Derbices Persicam gentem, foeminam victimam fuisse, aut eius carnibus vesci, sub graui documento vetabatur. Si tamen primis hostijs nõ litassent, aut primum sacrum negligentia vel casu non rectè inuitum aut curatum foret, illud denuò augeri, & victimas succedere ad expiandos deos permittebatur, donec ritè perlitatum esset. Illud non omiserim, Romanos consueuisse per rebus quas citò expedire volebant, ætate grandioribus hostijs: vbi verò rem augere vellent, seu produci, iuniore victima sacrificasse. Nec vnquam vnquam hostiam duobus deis, aut incertis, sed certo immolare solitos: quia vtri deo res diuina facienda esset, facile vt dinosceretur: superisq; deis impares & albas, inferis verò pares & nigras obtulisse. Veteres etiam illud obseruabant, vt si pro infantib. immolandum foret, non grãdis, sed minor hostia mactaretur: obseruatumq; est in deorum Manium sacris, auersa ac tristia auspicia, & dira magis fausta esse. Itaque in his non litare potius, quam litare est. Animalia præterea sacrificijs congrua, integra atq; insecta, quæ à græcis *ἀρτια*, & *ἄτομα* dicebant, legebant: *καὶ μὴ ἐμπηρα*, hoc est nõ curra, seu mutila. nã & Solon philosophus dicere solebat, *ἐμπηρα ἀφιλή*. Sacrificiorū etiam quædam *ἐπίθετα*, hoc est adiecta, seu apposita dicta legi, quorum in Areopagítico meminit Iſocrates: quæ non erant indigena & patria. Fuere & quæ Dorophorica, & quæ Apolytrotica, quæq; Apoplectica, atq; Athyta nuncupata fuere. Item quæ *δυσέμβια*, hoc est, in quibus non erat litatum, vel quæ dira sacra ab aliquibus dicuntur. Porrò sicut hostiæ puræ ac integræ parandæ fuerant, sic & sacerdotes, qui sacra facturi erant, nisi tales fuissent, & ipsi à sacris arcebantur. Id Plin. li. 7. declarat, de M. Sergio agens: & Senec. lib. 4. Declam. de Metello loquens, & Dionys. Alicarn. lib. 2. hist. quo loco agit de sacerdotibus à Romulo constitutis.

Par etiam fuerit, ritus & cærimonias subſignare. nam singulis ferè deis sua sacra instituta fuere, quæ transgredi aut præterire nefas ducebatur. neque deos omnibus eisdem semper sacris, sed alijs alijs ritibus, ceremonijsq; placari, toto hoc de Deis

de Deis opere docui: quæ tamen in omni sacrificio solènia seruari in vnũersum solita, quas uè cærimonias custodiri, hic tibi collecta perscribam.

Sacerdos in omnib. sacrificijs ritè celebrandis, antequam deis immolaret, aut rē diuinam faceret, quibusdam se prius sacris præparabat. vnde Græcis verbum frequens *ἱεργυία*, quod est, ad cultum sacrorum se expiare. Inter hæc erat corporis ablutio. vnde & Aeneas ex ritu deos precaturus, ait in 2. Aeneid.

Donec me flumine viuo Abluero.

Tum etiam à Venere abſtinebat, vt ad celebranda sacra lautus ac mundus accederet. Legimus Numam Pompiliū, cum pro frugibus faceret, esu carniū & venere abſtinuisse: & Iulianum Cæsarem, & si Procopio credimus, Iustinianū, oleribus leguminibusq; contētum sæpe cœnitasse, ob religionem. eos item qui initiandi essent Isis sacris, dies x parcere carnibus & vino. Quin & Aegyptios festis quibusdam diebus ieiunia seruasse: id quod & Hebræos adhuc obseruare animaduertimus. Aquæ quidem aspersione corporis labem tolli, & castimoniam præstari putabant, præterq; Myſos & Essæos, aliosq; qui ob religionē animantib. abſtinebant, vt supra dictum est: cœlibemq; vitam agebāt, qui Abij & Anymphi dicti fuere. Constat sacerdotes Matris deūm Samia testa sibi virilia amputasse, atq; illos qui maxima sacra obſabant, vt in casta religione manerēt, & procul à mulierū contagio vitam agerēt, herbis quibusdam euirari, & virilitatē amittere: vtq; nulla nisi sacrorum maneret cura, nudiq; & vacui religioni ac pietati intēderēt, cunctarum se rerum dominio abdicare. quod iure pontificio veteri caueri quidam putant, illis verbis: Ad diuos adeunto castè, pietatē adhibento, opes amouento. qui secus faxit, Deus ipse vindex erit. Quam castimoniam apud exteros quoq; seruata notauimus. Quippe in Thesmophorijs, matronæ Athenienses vt Venerem cohiberent, folijs viticis cubilia subſternebant. nonnulli garo ex pisciculis, qui squamā nõ haberēt (quòd incendia libidinum reprime ferunt, & irritos conatus facere venereos) in sacris vſi fuere: q; Agesilaus putabat, deos non minus religiosi operib. quam sacrificijs castis delectari: qd & Rex & poeta Iudæus ante illū monuerat. Legimus præterea, hierophantas Atheniensium postquam in sacerdotiū cooptati erant, vt castè sancteq; sacrū facerent, cicuta sorbitione se castrauisse: Aegyptios verò sacerdotes negotijs omissis, mulierib. nõquam induisse, carnibusq; & vino abſtinuisse. Itemq; Gymnosophistas adeò abſtinentiæ studiosos fuisse, vt pomis solum, oriza & farina alerent. In Creta quoq; vt Euripides testat, quos vocabant Iouis prophetas, non modò carnib. sed ne coctis quidem vesci solitos fuisse: & Indorum Magos proditū est, qui ad solis sacerdotiū promoti fuerant, carnib. abſtinuisse, & nunquā sub tecto fuisse, sed lineis velatos sub diuo vitam egisse. Quinetiam obseruatum antiquis inuenimus, vt qui rē diuinam facturū esset, ad suas leuandas culpas, se in primis reum dicere solitum, & noxæ pœnituisse, & admitta fallum, vultusq; summississe, & ad omnem modestiam finxisse: quod vtinam & hodie perseueraret in nostris, inter quos pleriq; nulla reuerētia ac modestia sacra obeunt. Sed & vestib. sacerdotes amicti erant sacris, vt ex Romanis historijs didicimus, ne nūc Hebræos afferamus. Sed & Platonis verbis videmus: Nam, inquit, in sacrificijs & celebritatib. pulchra veste, aureisq; coronis ornatus sacerdos rē diuinā facit. Sacerdos aut qui victimā faciebat, pura in veste, & candida, plerunq; intextili tela, nec maioris operis quam menstruæ, nonnunquam in purpura & auro: triumphales viri, & qui amplissimos honores adepti fuissent, in triumpho ornatu, aut in prætexta, lotis manib. & fronde coronati, sancti & venerabiles, nudis pedib. tonsa comā, ad rem diuinam accedebant. idq; iam à Pythagora traditum, sed à Iudæis Lacedæmonij obseruarunt, qui nudis pedibus adorandum sacrificandumq; censuerunt. Sed de nudipedalibus, in Annotationibus dictum est. Pura autem & religiosa vestis dicebatur, vt Festus ait, & Seruius, qua rē diuinam facturi festo vtebant die. ea quidē erat soluta omni vinculo, nullis maculis, nec a-

liquo squallore obsita, nec funesta, aut fulgurita. Caper & Hygin. in illos Verg.

Fontemq; ignemq; ferebant

Velatilino, & verbena tempora vinciti.

Quo loco non lino, sed limo legendum aiunt. Limum enim vestem fuisse dicunt in extremo sui purpuram limam, id est flexuosam habentem: vnde nomen accepit. Aliqui tamen malunt limbum legere, potius quam limum. Sanè Aegyptij laneas vestes in deorum templa non inferebant: hinc & linigeri dicti. Sic ergo instructus sacerdos ipse, vel praeo publicus, sacra praecedens clamabat: hoc age. ac voce populum excitabat, virgâq; turbam summouebat, quae commentaculum dicebatur: & silentium indicebat, ne mala aliqua vox obstreperet, neue quid triste audiretur: & sacris fauere, & attentos esse iubebat. hinc Vergilius ait in tertio, Fida silentia sacris. Vnde & graecè mysteria dicta, ab occultando ore, id est, μή τις ῥήσεται. licet aliter Phurnutus putet, vt in Mysia Cerere retuli. Hinc etiam dicere solebant, Pascito linguam, teste Festo. De silentio plura dixi in Symbolis Pythagoræ. Seclusa sacra dicebantur, quae Graecis dicebantur mysteria, vt docet Festus. initiationes vocat Cicerō, Lilius, alijq;. Sunt & qui opertanea sacra huc transferant, quorum & Plinius meminit, in quibus gallinae nigrae non videbantur purae. Dicit verò videntur opertanea, quod seorsum ab hominum conspectu & in operto fierent: vel quod mystica essent, & ἀπόρητα. In deorum ergo sacrificijs taciturnitate ac silentio opus fuit, & vt intentis essent animis. Si enim opus facientem sacerdos inter sacra videre contigisset, temerari & pollui putabatur. Ideo ei custos dabatur, qui sacra inspiceret: & alter, qui linguis fauere iuberet. Propterea etiam & mali ominis verba vitabantur. hinc Seruius lib. 4. Maestus ait, verbum sacrorum fuisse κατ' εὐφημισμὸν, id est per bonum omen dictum, vt adolere. Nam maestare proprie est, magis augere. Vergilius,

Maestant lectus de more bidentes.

Quoties enim aut thus, aut vinum super victimam fundebatur, dicebant, Maestus est taurus, thure vel vino: hoc est, cumalata est hostia, & magis aucta: id quod & Isidorus lib. 10. scriptum reliquit. Apud Graecos autem ad sacrificium accessurus sacerdos, hoc primum praefari solitus fuit, τίς τίς: hoc est, Quis hic? Qui vero intererant sacris, referebant, πολλοὶ καγαθοί, quod est dicere, multi & boni. Quin & illud etiam in sacris dictum obseruant scriptores, quod & legitur apud Callimachum in hymnis, ἐὺς ἐὺς, ὄσος ἀλις. Quod & similiter Vergilius usurpauit, cum ait:

Procul hinc procul este profani.

Nā polluti homicidio, aut humano infecti sanguine, caeteriq; eiusmodi, a sacris arcebantur: neue aras contingerent, aut sacrificio interessent, publicis legibus prohibebantur. Sanè apud Graecos legimus, sacra quaedam ἀβύλα nuncupata, in quibus interesse profanis haud fas fuerat: vt βέβλα, ad quae etiam profani admittebantur. & quia a quibusdam sacris mulieres innuptas, aut seruitio pressos, vel aere coemptos abesse oportebat, ideo in sacrorum apparatu licet praefari solebat: Hostis victus, mulier virgo exesto. At in Charonea sacerdos lorum tenens proedibus sacris matuta, id est Leucothea, clamitabat: Seruum non ingredi, non seruum, non Aetolum, non Aetolam. ijs enim sacrificio adesse eo loci non licebat. Apud Magos, qui essent lentiginosi, tanquam deis inuisi, ab aris summouebantur. Item qui elati reuixerant, quibusq; viuentibus exequiae factae fuisset, velut profani a sacris propellebantur. Apud Germanos, ijs qui scutum amisisset in acie, sacris interesse haud licebat: & apud Aegyptios, subulcis omnib. templa interdicta fuere. Itē menstruatīs Hebraeis, & foetis, post XL diē, & qui impetigine deformes essent. Apud Scythas quoq;, qui hostē nullū interfecissent in acie, in solenni libare non poterāt: reliqui initiati interesse sacris non prohibebantur. Romani sacerdotes cū adorarent, rē diuinam facturi, capita velabant: Graeci aperto erant capite. Sanè q; Romani velarent capita, praeter Vergiliū & Plutarchum

tarchum in Caulis, ita Festus: Saturnij, inquit, dicebantur, qui castrum in cluō Capitolino incolebant, vbi ara dicata ei deo ante bellum Troianum videtur, quae apud eam supplicant apertis capitibus. Nam Italici, auctore Aenea, velabantur capita: quod is cum rem diuinam faceret in littore Laurentis agri Veneri matri, ne ab Vlyse cognitus, interromperet sacrificium, caput adoperuit, atq; ita conspectum hostis vitauit. hoc idem Plut. pluribus, & alia. Seruius verò non Vlysem, sed Diomedem ait, iussum Palladium reddere: qui cū implere pararet, Aeneam sacrificantem inuenit. hinc Nautes Palladium accepit, atq; inde mos velandi capitis. id quod Helenus Aeneae praedicit lib. 3. Aeneid.

Purpureo velare comas adopertus amictu.

Macrobius autem in tertio Sat. ex Balbi sententia, apud aram Maximam obseruatum ait, ne lectisternium fieret: vbi etiam aperto capite omnes sacra fecisse tradit. quod fiebat, ne quis dei habitum imitaretur: nam ibi ipse operto capite erat. Varro ait, Graecum hunc fuisse morem, vt scilicet graeco ritu sacrificareur in ara Maxima, hoc & amplius addit C. Bassus, idcirco hoc factum fuisse, quia ara Maxima ante aduentum Aeneae in Italia constituta est, qui hunc ritum velandi capitis inuenit, vt supra dictum est. Scribit Numa in Pontificalibus, Tutulū vocari pallium, quo sacerdotes caput tectabant, cum ad sacrificium accessissent. hoc idem ad Chalcidium Fulgentius. Vergil.

Et capita ante aras Phrygio velatus amictu.

Quare verò Saturno aperto capite sacra fierent, vt veritatis cultori, & honori, pluribus Plut. in Quaestionibus: licet sint qui scribant, ne sacerdotis animus a sacris auerteretur, quod & supra tactū. Dexterā dein ad os ferebat, seq; in orbem circumagebat, vt erat a Numa institutum: de qua in sacris, quae diuersimodè fiebat, vertigine, locupletius in Symbolis differui. Tibicines praeterea & citharocedi in sacrificijs adhibebant, qui praecinerēt, monerētq; ne aliud agerēt, neue exaudiret: quibus & ius fuit in aede vescēdi, id quod prisca religione seruatum est. Tibiae verò quib. in sacris utebantur, ex buxo fuerant: quae autem in ludis, ex tibiae asininæ osse, aut ex argento confectae erāt. Sed de multiplici tiliarū genere, in Poetarum historia scripsi, cum de scena agerem. Aegyptij in sacris nō tibias, sed cantus adhibere. Hostia ergo si maior erat, auratis cornib. plerunq; immolabatur. S. C. extat de ludis Apollinarib. primum faciendis, quod macrobius recitat primo Sat. in quo Decemuiris praecceptum fuit, vt Graeco ritu hostijs sacra facerent, Apollini boue aurato, & capris duab. albis auratis: Latonae boue foemina aurata. Ludos in circo populus coronatus spectare iussus est. hinc Ouid. ait,

Indutaq; cornibus auro

victima, vota facit. & alio loco:

— Blandis induta cornibus aurum

Conciderant iceta nivea ceruice iuuenta.

40 Iuuenal. Frontemq; coruscant, dixit: propter scilicet cornua aurata. Ascanius in decimo Aeneid. apud Vergil.

Et statuam ante aras aurata fronte iuuenam

Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem,

Iam cornu petat, &c.

Quo loco Seruius: Quae Ioui conueniret victima, perbellè exponit. Si minor hostia esset immolanda, illius de fronde coronabatur, cui sacra fiebant: laneaq; infula & candida vitta circumdata. ante aras nullo vinculo ligata sistebatur. neq; enim in sacris vincitum quid esse debet, vt notat in 3. Aeneid. Seruius. licet Iuuenalis in duodecima ita scribat:

50 *Sed procul extensum petulans quatit hostia funem,*

Tarpeio seruata Ioui, frontemq; coruscant:

Quippe ferox vitulus templis maturus & ara,

Spargendusq; mero, &c.

Et Iſidorus ab aliquibus victimam vocatam tradit, quod vincita ad aras ducebatur, vt ſuprà dictum eſt. Sed hoc ad ferociam victimæ dictum eſt, dum duceretur: vel vt alij exponunt, referentes ad tempus ante ſacrificium, quo ligatæ fuerant. Scribit enim Seruius, in ratione ſacrorum, quod par eſt & animæ & corporis cauſa. nam plerunq; quæ non poſſunt circa animam, fiunt circa corpus: vt eſt ſoluere, vel ligare, cum non poſſit anima per ſe, ex cognatione poteſt. ergo Helenus apud Poetam bene,

*Vittasq; reſoluit ſacrati capitis. Item illud,
Vnum exuta pedem vinculis in veſte recincta.*

Quoties quoq; victima reluctabatur, vt dixi ſuprà, oſtendebat ſe improbari. vn-
de aptè Vergil. in 10.

*Et ſtatnam ante aras aurata, &c. & alibi:
Et ductus cornu ſtabit ſacer hircus ad aram. Lucanus,
Diſcuſſa fugit ab ara Taurus.*

Hinc & Ammian. hiſt. lib. XXXIII: Abunde ratus poſt hæc Iulianus proſperitates ſimiles aduentare, complures hoſtias Marti parabat Vltori: & ex tauris pulcherrimis decem, ad hoc perductis, nondum aris admoti voluntate ſua nouem procubere triſtiſſimi: decimus verò, qui diffractis vinculis lapſus egrè reductus eſt, maſtatus ominoſa ſigna monſtrauit. Contra verò apud Senonas: nā lucum ſacrum venerabantur, quem niſi vinculo ligatus ingredi nemo poterat. 20 qui ſi fortè prolapſus corruiſſet, attolli minimè licebat, ſed per humum reptare cōueniebat. In Scythia quoq; Marti ſacrum fieri ſolebat, in quo victima primis pedibus ligata ad aram ſiſtebatur, cui laqueum collo inſiciebant, ac baculo circumducto ſtrangulabant, ſine precatione & votis.

Sed & aqua in ſacris adhibebatur. nam & expurgari ad eūtes ad ſacra ſolitos aquæ inſperſionibus legimus: in qua torrem ex altari, vbi rem diuinam feciſſet, prius extinxiſſent, quæ Chernips diceretur. Scribit Seruius in 4. Aeneid. quod qui ſuperis ſacrificabant, abluébantur. Vergil.

Donec me ſlumine viuo Abluero.

Qui verò deis inferis, aſpergebantur: vt illud, 30

Spargens rore leui, &c.

Aquam autem Romani de fonte Iuturnæ, qui circa Numicum labitur, in omnibus ſacris adhibebant, vt in XII Seruius ſcribit, inſpergebantq; Eam verò aquā ſuper terram poſuiſſe, piaculum ac triſte omen erat. Ideo vas lato ore, & fundo anguſto, in quo hauriretur, ne ſtare poſſet, in ſacris adhibebant: quod vas, Donatus & Seruius futile vocant. & de eodem ita Lactantius lib. 8. Theb. Futile, inq; vas eſt quoddam lato ore, fundo anguſto: quo vtebantur in ſacris deæ Veſtæ, quia aqua ad ſacra in terra non ponebatur: quod ſi factum eſſet, piaculum erat. vnde excogitatum eſt vas, quod ſtare non poſſet, ſed ſi poſitum eſſet, ſtatim ſunderetur. vnde & homo commiſſa non retinens, futile dicitur: & contra non futile, bonus conſilijs. Licet quidam eruditi, hoc vas cadum etiam & ſcyphum dixerunt: illudq; manibus tenere oportebat, quod quidē Flaminiæ virgines ſacrorū miniſtræ, aut Veſtaliū famulæ, & nonnunquam pueri flaminū miniſtri, quos Camillos appellabāt, vt dictū eſt alibi, patrimi & matrimi omnes coronati tenebāt manibus. Ex hac Iuturnæ aqua egros curari, & bonę valetudini reſtitui, ex Varrone alibi recitaui. Apud Athenienſes verò aqua ſumebat ex Callirhoe fonte, magnæ religionis in maximis ſacris, & ſpōſalitijs carimonijs: in quib. aliā adhibere, nephas habebat. In Deli Apollinis templo præcipua aqua fuiſſe fert, ſacrificantium vſui accommoda: quam ad alios vſus hauſiſſe, magni criminis inſtar erat. Græci in ſacrificijs & expiaminib. Eleutheri aquam frequentes adhibebant. Trœzenij, ex Hippocrene: Perſici reges ex Choalpe, quam peregrè profecturi ſecum etiam ferebāt: Arabum reges ex Eulco, qui ortus à Medis, præcipuo nitore fluit. Præ cæteris verò Aegyptij, tantū Nili aquam fecere, vt cum hydria ad tem-

ad templum humeris ferebatur, omnes procumberent: & ſublatis manibus, deis gratias agerent, nimirum cum & fluuium ipſum deum exiſtimarēt, Iouem etiam ipſum appellantes, vt in Ioue traditum eſt. Ferunt & Babylonios reges ex Nilo & Iſtro aquas inter gazas condere aſſueuiſſe, vt hoc argumentum ſuæ magnitudinis oſtenderent, cum per tot ſpacia terrarum, totq; inuias regiones adueherent. Mox ſacerdos Romanus, lanea infula velatus, & fronde coronatus, puraq; veſte indutus, aram manibus tenens (nam niſi manu teneretur, non litari putabatur) ſacra peragebat. Vergil. 4. Aeneid.

Talibus orantem dictis, arasq; tenentem

10 *Audijt omnipotens. Idem libro ſexto,*

Talibus orabat dictis, arasq; tenebat.

Aram tamen tangere pellex, lege Numæ vetabatur: ſi tetigiſſet, ſolutis crinibus agnum cædere iubebatur. tum ſacerdos verſus ad oriētem, (matutinū quippe tempus ſacrificijs idoneum exiſtimabant antiqui: nam deos tunc aſſidere tēplis, & matutinis ſalutationibus ad eſſe opīnabantur: Magorum Perſarum exemplo, quibus mos fuit primo ſemper diluculo deis canere hymnos laudēſq; Solēmq; orientem venerari) meditato & ſolenni precationis carmine, verbis priſcis ex annaliū vetuſtate erutis, numina & deos precatus, vota effundebat: quam precationem plerunq; ter repetebat. Indi verò & Gymnoſophiſtæ in meridie, & vbi multum diei proceſſerat, immolare deis ſolebant. Meridiam, inq; Feſtus, veteres hoſtiam atram appellabant, quam meridie immolabant.

Trimegiſtus Mercurius cenſuit, vt adorantes medio die ſe conuerterent ad auſtrum, occiduo ad occaſum: ſi verò primū oriretur Sol, in ortum. Fuit & Apolloni Tyanei opinio, ſummo diluculo cū deis verſari: procedente mox die, de deis loqui oportere. Moſes autem & Hebræi occidentem Solem ſpectare cōſueuerunt. Alibi à me eſt obſeruatum ex Græcis in Pindarum cōmentarijs, ad orientem deis ſacra fieri, heroib. verò ad occidentem. Porphyrius quidē philoſophus, templorū ſtatuas & ingreſſus orientē ſpectare debere ſtatuit, vti ad euntes in occaſum conuerſi, & in ſimulacrorum ora, id eſt, ἀπὸ πρὸς ὄρωπο, preces effunderent. Lucianus etiam templa condi ad ſolem orientem veteres conſueuiſſe aſſerit. hinc Vitruuius lib. 4. de ſacrarum ædium poſitione idem ſcribit, vti ædis ſignum quod erit in cella collocatum, ſpectet ad verſpentinam cœli regionem. Sed enim infula, quam dixi, ex lana alba & cocco fuit, inſtar falciæ, plerūq; lata, nonnunquam tortilis & rotūda: ex qua vittæ, quæ & teniæ dicebantur, hinc & inde diſfluebant. Sanè piaculum incepto ſacro committebatur, ſi aliquo modo ſacrificium interrumpereſt. quod Vergilius in tertio Aeneid. de Heleno oſtendit, cum ait,

*Ne quæ inter ſanctos ignes in honore deorum,
Hoſtilis facies occurrat. Idem & octauo,*

40 *Audax quos rumpere Pallas
ſacra vetat, raptōq; volat telo.*

Vbi Seruius: Cum Iudi Circenſes Apollini celebrarentur, & Annibal annunciatus eſſet circa portam Collinam ingruere, omnes raptis armis concurrunt. reuerſi poſtea, cum piaculū formidarent, inuenerunt ſaltantem in circo ſenē quendam, qui cum interrogatus dixiſſet, ſe non interrupiſſe ſaltationē, ductū eſt hoc in proverbium: Salua res eſt ſaltante ſenē. quod tamen in tertio Aeneid. nonnihil euariat: atq; item Feſtus, qui ſenem illum Pomponium appellat. Porro & in-
termiſſione piaculum committebatur, quod alibi notaui, vt in eo Poetæ,

Annua quæ differre neſas.

50 vbi piaculum fieri ait intermiſſione anniuerſariorum. Sed ſacrificiorum reliqua afferamus.

Principium precationis à Iano & Veſta fieri ſolebat, quæ in omnibus ſacris præcipua numina habebant: de quib. ſuis locis abundè ſum locutus. In votis em
nuncu-

nuncupandis perpetuam hi meruere praefationem. Et de Iano quidem Fabius Pictor libro primo: Vinum, inquit, & far primus illos docuit Ianus, ad sacrificia & religionem magis, quam ad esum & potum. primus enim aras & pomœria & sacra docuit, & ob id illi in omni sacrificio perpetua praefatio praemittitur, farq; illi ac vinum primò prælibatur. Illos tamen qui ad aram maximam sacrum faciebant, alium quam Herculem deum aduocare non decebat. Cui verò deo sacrum fuerat constitutum, id moris fuit, vt post ipsum reliqui inuocarentur, vt volentes & propitijs votis & precationibus adessent. Domitianus tamen Mineruã genitricem, & Ant. Heliogabalus suum deum praepone mandauerunt. In Peloponneso Melissa nympa, quæ vsum mellis illis dedisse credita est, in sacrorum praefatione adhibebatur. Sanè & cuique Deo sua carmina, suæq; preces, quas facricolarum simplicitas nunc orationes & collectas vocat, institutæ erant, quæ conceptis verbis efferebantur: & ne quid praeposterè fortasse diceretur, aliquis praere solitus fuit. id quod ex scriptoribus, & in primis Liuius saepe notauimus. Sanè alij aliter has preces offerebant, & propterea particulam ascribam ex Arnobij libro secundo, aduersus Gentes: Neque, inquit, quod Magi spondent commendaticias habere preces, quibus emollitæ nescio quæ potestates, vias faciles praebant, ad cœlum contendentibus subuolare: neq; quod Hetruria iibris in Acheronticis pollicetur, certorum animalium sanguine numinibus certis dato diuinas animas fieri, & ab legibus mortalitatis abduci, &c. Qui hoc loco Acherontici libri, Aruntij dicuntur à Seruio, vt in Tagete dictum est. Precib. peractis, & ritè deis deprecatis, sacerdos qui rem diuinam faciebat, se ad dexteram voluere, & circumuerrere solebat, manumq; priore digito in dictum pollicem residente, ori admouere: deinde sedere, velut deis ratas preces habentibus. Galli verò, se ad laeuam vertere putarunt religiosius esse. Sed plura de hac in sacris vertigine, in Symbolis Pythagoræ recitauit. Græci post effusas preces, manus osculabantur: quod honoris etiam gratia factitatum, apud Homerum, & alios obseruauit. id quod nunc est in frequenti non sacrorum modò, sed & profanorum etiã vsu. Certè & victrices imperatorum dexteris milites deosculari, ob fortia aliqua facinora solitos legimus. Illud præterea quoq; annotauit Romanos factitasse, vt fanum aliquod prætereuntes, manum labris & ori admouerent, tanquam deos venerarentur, quò Deo maxime silentium conueniat. Vinum antequam sacrificulus simpullo circumferret, vt astantes pariter libarent, tũ setas inter cornua victimæ manu excerptas, tanquam prima libamina in ignem mittebat. id quod & Vergilius non ignorauit, cum cecinit in 6. Aeneid.

Et summas carpens media inter cornua setas

Ignibus imponit sacris

Mox victimarius obliquum cultrum ferreum, oblongum, id est secespita, à fronte ad caudam victimæ ducere, & se ad orientem vertere solebat, quod in sacrificio habebatur primum. hinc ait Verg. in XII,

Illi ad surgentis conuersi lumina solis,

Dant fruges manibus salsas, & tempora ferro

Summa notant pecudum, paterisq; altaria libant.

& cætera, quæ cum summa sacri cærimonia à Poeta dicuntur. Est autem secespita, gladius manubrio eburneo, rotundo, solido, iuncto ad capulũ auro argètoq; fixus clauis æneis, ære Cyprio, quo flamines, flaminisq; virgines, pōtificesq; ad sacrificia utebant. Suet. in Tib. Nam & inter pontifices sacrificanti simul, p secespita plumbeum cultrum subiiciendũ curauit. Dicta autem secespita, à secando: auctor Festus. Hinc etiam seciuum libum dictũ fuit, quod, eodem teste, secespita secaret. Alij secespita securim, alij dolabram eneam & cultellũ putauere, quin & scena, securis an dolabra fuerit, ambigitur: quam Cincius in lib. 9 est de verbis prisca, dolabrã dixit pōtificiã. Liuius in Lydio: Corruit quasi ietus scena, haud

haud multo secus. quibus verbis videtur scena & secespita eadem ferre esse, nisi codices mentiantur. Erat apud Delphos hoc in more, vt cultro quo deis immolabant, de nocentibus etiam supplicium fumerent. Persæ & Cappadoces nõ gladio, sed stipite hostias mactabant. Romani etiam interdum malleo. apud Homerum etiam querno trunco. A deo varia sacrificandi religio fuit gentib. Quod verò supra primum in sacrificio haberi diximus, id ita intelligebamus: primam sacrificij partem fuisse deis libare, secundam immolare, tertiam reddere, quartã litare. Sanè nec hoc loco prætereundum est, libare & litare verba esse sacrorum, & vtrunque à Græcis desumptum, à λέω videlicet, & λιτομεν. his tamen vt Latinis nostri sunt vsi, in hoc differunt, quòd libare, vt cunque sacrificare est, immò leuiter & modestè tangere, vt ferè in sacrificijs solemus. hinc & ad alia transferatur. Vergilius,

Oscula libauit nata.

Litare verò est ritè sacrificare, & impetrare: id quod ex auctoribus facile colligimus. Plinius lib. 8. de vitulo: Quamobrem, inquit, victimarum probatio in vitulo, vt articulum suffraginis contingat, breuiore non litat. Hoc quoque notatum, vitulos ad aras humeris hominum illatos non ferè litare, sicut nec claudicante, nec aliena hostia deos placari, nec trahere se ab aris. Suet. Tranquillus in Cæsare: Dein pluribus hostijs cæsis, cum litare non posset, introijt curiam spreta religione. Vergilius,

Sacrisq; litatus Indulge hospitio.

Lucanus Hetruscum Aruntem inducit:

Neq; enim tibi summe litauit

Jupiter hoc sacrum. Martialis,

Non quæcumq; cadit hostia cæsalitat.

Plautus in Pœn. Si Hercule istuc vnquam factum est, tum me Iupiter faciat, vt semper sacrificem, nec vnquam litem. Nihil enim sacris mancum, vt antè dictũ est, nihil monstruosum conueniebat. nam si viscera pallere, tetrisque maculis suffusa apparuissent, si iecur tabidum, si pulmonum fibræ defuissent, si sine corde vel præcordijs victima, non litandum veteres gentium sacerdotes existimarunt. Hinc succidaneæ hostiæ, de quibus iam actum est: vnde & litatio dicta, & perlitato verbum. T. Liuius libro primo, v. Decad. Quòd caput iecinori defuisset, tribus bubus perlitasse nequiuit, senatus maioribus hostijs vsq; ad litationem sacrificari iussit. Præter libo & lito, sunt & alia verba quibus in sacris veteres utebantur: vt lego, vnde & lecta hostiæ, quod & ideo Seruius ait verbum esse sacrorum: & immolo, à mola, qua hostia inspergebatur, vt iam dictum: & similiter macto, & adoleo. Operor item est verbum sacrorum, vnde operata iuentus à Vergilio, & operatus in herbis. Sunt & alia penè innumerabilia: sed nos potius de Sacrificijs sermonem cœptum continuemus. In quocunque sacro id fieri mos fuit, vt faces adhiberentur ex tædè ligno, quas faces nisi mares ferreas fuit, aliàs nemine & igne accenso super aras (neq; enim sine igne vllum sacrificium fieri licebat) tum victimam immolare succinctos ministros sacerdos iubebar: qui victimarij & cultrarij à nonnullis, & popæ dicti sunt. Quidam & agones vocant. Laetant. in 4. Theb. Sacerdotum, inquit, consuetudo talis est, vt aut ipsi percutiant victimas, & Agones appellantur: aut sic tenentes cultrum, alter impingat. ideo dicit Stadius,

In vulnus cecidere greges.

Quin & victimatores dicuntur: de quibus Vergilius,

Supponunt alij cultros.

Hi autem victimam supra verticem, plerunq; infra iugulum feriebant, idq; pro dei vel animalis ratione. Inde quidem nõ iugulare, sed præcluso spiritu victimã necare assueuerunt, ne quid de sacro deperiret, neque quid mancum Deo offerre viderent. Græcis aut id moris fuit, vt in primo Apollonij interpretes docent, si

caelestibus deis victimam immolarent, sic hostiæ caput statuere, vt cœlum spectaret: si verò inferis, vt despiceret terram. Porro ministris quidem, nisi iussi essent, mactare non licebat. ideo succincti nutum imperiumve expectantes, Agon, id est Agone, dicebant. Senec. lib. 3. Partitionum: Belle, inquit, deridebat hæc A sinius Pollio: Filius, inquit, ceruicem porrigat, carnifex manum porrigat: deinde respiciat ad patrem, & dicat, Agon: quod fieri solet in victimis. hæc Seneca: Sed & Ouid. 1. Fastor. pulchrè his versibus ostendit:

Nominis esse potest succinctus causa minister,

Hostia cœlitibus quo feriente cadit.

Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,

Semper agatne rogat, nec nisi iussus agit.

Pars quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu

Nomen Agonalem credit habere diem.

Vel quia præuisos in aqua timet hostia cultros,

A pecoris lux est ipsa notata metu,

hoc est, ἀπὸ τῆς ἀγωνίας. Varro quoque ab hac voce Agon dictos ait dies Agonales. Succinctos etiam hos ait. unde & Agonalia, quæ statiuæ feriæ fuerunt, quibus Iano v. Idus. Ianuarij aries mactabatur. Sanè Agonia, quæ & Agonalia dicta fuere, sacrificia fuerunt, quæ in agonibus, id est montibus fiebant. Agonus mons Quirinalis, & porta Agonenlis, porta Collina: Pompeius auctor. Varro à Salijs dici ait Agonia, qui Agonenses dicerentur. Agonia quidè priora Ianuariò mense fiebant, altera verò Aprili, vt ostendimus in Fastis. Porro & Agonus deus, præses rebus agendis fuit, vt Festus docet. & dii Agonij apud Platonem fuere, vt in Mercurio notauimus. Sed quòd victimarij succincti dicantur, præter iam dicta & Propertius innuit, cum ait,

Succinctiq; calent ad noua sacra popæ.

Suet. in Caligula: A stante, inquit, Caligula vnus poparum Aelius Spartianus, percussit hostiam popæ, nomine Antonius. Transiuit & nomen hoc, vt sacerdos quoque, in nomen proprium. M. Cic. in oratione pro Milone, Licinij Popæ meminit. hæc & in Antiquitatib. vidi, eiusmodi popas victimarios succinctos: inter quos his diebus, vnum peruetustum ex ære, quem è ruinis prope viam Flaminiam effossum ostendit mihi Franciscus Fatinus, nostræ ciuitatis canonicus. Apud Delphos Hosiotes is dicebatur, qui hostiam immolaret, vt Plutar. scribit. Quinq; autem Hosiotes sacri erant, & cum prophetis multa agebant, & simul sacris operabantur, scq; ex Deucalionis genere ortos arbitrabantur. Nicolaus Damascenus in gentium Synagoga, quod & Stobæus repetit in Sermone de iustitia: In Pædalijs, inquit, gente Indica, non qui sacerdos esset, sed qui in præsentia haberetur prudētis. hostiam mactabat: nec à deis nisi iustitiam rogabat. Sed redeo ad institutum. Interim cæsa victima alij vasa, vt cruorem exciperent, cadenti hostiæ supponebant, quæ proprie σφαγέα dicebantur græce: alij victimam decorabant, aliq; peragebant. mox aruspex, flamen, aut sacerdos cultro ferreo viscera & exta rimabatur, & extispicium fiebat. hoc est, per exta deos consulebat, & an perlitatum esset attentè explorabat: & tunc exta reddi dicebantur, cū probata aræ supponebantur, vt notat Seruius. Vergil. 2. Georg.

Lancibus & pandis fumantia reddimus exta.

Sunt autem exta, quæ numero plurium tantum dicuntur, licet & extum legatur apud auctores, Celsum & Plin. quæ in victimis interiora extant: vt cor, pulmo, lien, & iecur, quoniam super interiora intestina extent. Plin. vno nomine præcordia dici exta, libro trigelimo Nat. hist. dixit. Festus: Extæ (ait) dicta, quòd ea deis proferantur, quæ maximè extent, emineantq;. Ab extis diuinationem etiam M. Cic. lib. 2. de Nat. deor. factam fuisse ostendit. Idem & in primo de Diuinat. hinc vocati extispices, diuinatores per exta, ac sacerdotes. Idem Cic. 2. de Diuinat. Aruspicio diuinationis illa ferè genera ponebas extispicum. Non. Marcellus Varro-

Varronem citat: & licet pleraque nationes extispice & aruspice vterentur: apud Galatas tamen non aruspex, sed philosophus aderat, sine quo apud eos sacrum non fiebat. Lusitani, vt scribit Strabo in tertio, exta inspectantes, nihil concidebant, ex lateribus fibras prospiciebant, et contrectantes ventura coniectabant: ex intestinis quoque hominum maximè captiuorum diuinationes captare solebant, sagis velantes. inde vbi plaga infligebatur, ab intestinis sub aruspice primum ad hominis casum vaticinabantur. Veteres quoque Græci hœdorum, agnorum, vitulorumq; inspectis intestinis, futura prædicebant. et hoc quidem Paul. Cyprij etiam ex suum intestinis et extis ariolabantur. solus Thrasyllus canum extis vaticinabatur: quod ex eius simulachro, quod in Olympia fuit, colligebatur, ad cuius humerum dextrū obrepere videbatur mustelus, & canis hostia bifariam sectus, iecurq; ostendens penes ipsum iacebat. Observabant & flammam aruspices, quæ ex crematis victimis edebatur, vt scribit Didymus. Item bilem, quomodo humorem eiacularetur. Vesicam præterea, ore lana colligatò igni imponebant: & quo illa pacto disrumperetur, & quam in partem lorum fudisset, adnotare consueuere. Colligebantur porro & ex hostiarum cauda vaticinia. nã igni inflexa difficultatem rei indicabat, vel belli: extensa & deorsum corruens, cladem futuram. Si verò in altū erecta fuisset, victoriæ indicia præ se ferebat. Scribit Lactantius in quinto Theb. comment. super ea verba,

Et in nullis spirat deus integer extis:

Fuit, inquit, quoddam in extis signum, quod Deus appellabatur: quod si integrum apparuisset, propitium numen ostendebat: sin verò dimidium, iratum significabat numen, aut certè non præsens. hæc autem Profecta exta dicebantur, vt idem ait Lactantius, cum reddebantur inspecta. verbo sacrificantium vsus est poeta: particula enim minutæ membrorum omnium profecta dicunt in sacris, quæ inferuntur aris. Lucanus:

— Si pectora pleno

sæpe dedi, laui calido prosecta cerebro

Statius:

Vbi aduerso dederat prosecta tonanti.

Nonius verò ait: Prosecta, exta quæ aris dabantur, ex fibris pecudum dissecta. Licinius Macer in Ornithogonia:

Vulgari tosta vapore,

Cum virgis prosecta ferunt.

Val. Flaccus tertio Argonat.

Tunc piceæ mactantur oves, prosectaq; partim

Pectora per medios, partim gerit obuius Idmon.

Hæ quidem sacrificiorum particula videntur etiam Præficia, à præsecando dicti. de quibus Arnobius lib. septimo, ridens antiquorum superstitiosa sacrificia, his verbis agit: Quòd si omnes has partes, quas præficias dicitis, accipere dei amant, suntq; illis gratæ, vel voluptatis alicuius, vel dulcedinis sensu, &c. Sed præstat hoc loco pleraque eiusmodi nomina vsurpata in gentiū sacris, semel commemorare: quæ idem Arnobius his verbis colligit. nam cum de totis & integris victimis egisset, ridens: Quid, inquit, sibi reliqua hæc volunt, Magorum coherentia disciplinis, quæ in sacrorum reconditis legibus pontificalia restituere myferta, & rebus inseruere diuinis? Quid, inquam, sibi hæc volunt, Apexabo, illicia, silicernia, longauo, quæ sunt nomina & farciminum genera, hircino alia sanguine, comminutis alia inculcata pulmonibus: quid tædæ, quid naniæ, quid offæ: non vulgi, sed quibus est nomen appellatioq; penitæ: ex quibus quod primum est, in exiguas aruina est miculas, at illa minutim insecta de more: quod in secundo situm est, intestini est porrectio, per quam proluuius editur, succus perexiccata vitalibus: offa autem penitæ est, cum particula visceris cauda pecoris amputata. quid polimnia, quid omenta, quid palasea, siue vt quidam cognominant, plasea: ex quibus est nomen omenti pars quædam, quo receptacula ven-

erum circumretita finiuntur. Vobis cauda est phasea, filigine & sanguine delibata. Polimnia porro sunt ea, quae nos proles verecundius dicimus, à vulgaribus autem assolent cognomine testium nuncupari. Quid fitilla, quid frumenti, quid africia, quid gratilla, catumeum, conspolium, cucubular, ex quibus duo quae prima sunt, pultium nomina, sed genere & qualitate diuersa: series verò quae sequitur, liborum significantias continet. & ipsis enim non est vna eademque formatio: non enim placet carnem strebulam nominare, quae taurorum è coxendicibus demitur, pulpamenta non assa, quae in veribus exta sunt, animata prius & torrefacta carbonibus: non salsamina denique, quae sunt vna commixtio, quadrimis copulata de frugibus: non similiter fendicas, quae & ipsae sunt dirae, quas plebis oratio illa solet, cum eloquitur, nuncupare: non ratione eadem grumnas, quae sunt prima in gurgulionibus capita, quae deicere cibos & referre naturam struminatoribus * saculis, non magmenta, non augmina, non mille species velamen, vel fitillarum, quibus nomina indidistis obscura, vulgoque vt essent augustiora fecistis. Idem paulo post: Quae causa, quae ratio est, vt caro strebula separatim, rumma, cauda & phasea separatim, irae solae, nomeneque solum augmentorum adiciatur in causam? Tum subiungit exclamans: O deorum magnitudo mirabilis, o nullis hominum comprehensa, nullis intellecta naturis: siquidem, vt prosint, testiculis pecudum redimuntur, & rumis: neque prius iras atque animos ponunt, nisi sibi adoleri paratas conspexerint naxias, offasque redemptas. haecenus ex Arnobio. Ad reliqua sacrorum redeo. Sanè ars aruspicina hoc etiam habebat, vt & thuris motus, & crepitus, & fumi agitatio, & flexus aruspex ipse colligeret: quoniam haec primum signa aut testabantur extorum promissis, si bona fuissent: aut si contra, refringebantur, vt testatur liber de Thuris signis. haec Lactantius in quarto Theb. Illud etiam obseruandum, quod pluribus contendit Arnobius, thus in sacris non esse rem vetustam, sed nouellam. nam neque, ait, temporibus (vt perhibetur) heroicis quidnam esset thus, scitum est: neque genitrix et mater superstitionis Hetruria opinionem eius nouit, aut famam. Mox neque Romulum nouisse, neque Numam ostendit: quod ex Apuleio ipse etiam alibi docuit. Extis porro inspectis, ex omni viscere & membro primitias partesque defectas farinae farris inuoluere, & in calathis sacrificanti offerebant: & tunc hostia perfecta dicebatur. Has sacerdos aris imponens accensis, igne comburebat. hoc enim in omni sacrificio seruabatur, vt de singulis oblatiis, aut Deo immolatis, particulas tanquam libamina adolerent: in ignem mittebant, addito igni thure & costo, aliisque odoramentis, prout sacrum ferebat, & ritus. Illud etiam notauimus, quod in maritimis sacrificiis exta in fluctus iactabantur. vnde illud,

*Porricit in fluctus. Silius in XVII,
Cui numen pelagi placauerat hostia taurus,
Iactatae, caeruleis innabant fluctibus exta.*

Sanè exta veru assa apponebantur. At verò arietis, non veru cocta, sed elixa in olla, apponebantur: aliàs ritu praepostero sacrum peractum censebatur. Varro de ling. Latina: Haec sunt, ait, quorum in sacrificiis exta in veru coquuntur, quas & Actius scribit, & in Pontificiis libris videmus. Scribit Arnobius in secundo, vbi de caerimoniarum mutatione agit: Cum, inquit, Romulo Pompilioque regnantibus, percocta planè ac madida cremarentur deis exta, nonne rege sub Tullo semicruda cepistis, & leuiter cremata porricere, prisca obseruatione contempta: tantum Arnob. At verò in hostiis eam dicebant Aruigem, quae cornua habebat: quoniam is cui ouis mari testiculi dempti, & ideo vt natura versa veru ex declinat: sed etiam coxas cum inguinibus cniissa, quam & cniissarion dicebant, id est adipe operientes comburebant. *κνίσσα* enim proprie in sacrificiis nidor, euaporatio & aruina dicitur. Hinc Lucianus de Sacrificiis, *ἀναφροσύνη κνίσσα*, id est insurgentem nidorem, vel ascendentem, dixit: quod & *κνισσοειρο* vocatur. censebatur enim

enim haec pars preciosa precipue, & propter incessum, & quia inde semen gentiale deducitur. Sic victimarum quidem viscera, licet nunquam abluta, elixa per sese fiebant: vinumque aris postea fundebatur, & tunc Porrici hostia dicebatur: de quo verbo in sacris vsurpato Macrobius in Sat. Ex quo emanauit illud, Inter caesa & porrecta. M. Tullius ad Atticum: Ne quid, inquit, inter caesa & porrecta, vt aiunt, oneris mihi addatur, aut temporis. Meminit & Varro de ling. Lat. & ego de Annis, mensibus, &c. & Erasmus in prouerbiis. Ex reliquis autem hostiae partibus seu membris coenam apparabant, quibus, qui sacris interfuissent, vesci licebat. De quibus ex legis praescripto ad domesticos portiunculam afferre, & impartiri fas fuit: extraneos adhibere nefas fuit. id quod & Hebraeis praecipuum erat. Vesciebantur verò stantes, cum panibus rotundis, in deorum honore adhibitis. nam in sacris adibus simul epulari & sacrum fieri obseruatum est: mensae enim in templis ararum vicem praebant. Sed quoniam nisi peracto sacrificio eo vesci licebat, illud ideo prouerbio iactatum est, Haud immolata sacra sepe deorat: in intemperantes, & ventri deditos. quales apud Hebraeos fuere Heli filij, quorum nota est historia. At Aegyptij sacerdotes immolata victima caput abscindebant, illudque diris & carminibus execrati, in flumen deiciebant, cum solenni precatione: vt si quid aduersi eis immineret, in caput illud rediret. Sed plenius de omni hoc sacrificandi ritu Aegyptiorum paulo post agam. Apud Graecos ex caesa victima nonnunquam, capite & ventre excepto, caetera dabantur deis, lingua verò praconibus. Deis, qui iucundi ab aliquibus, ab aliis placidi & mites Latine nuncupati sunt, à Graecis *διομαλχιοι*, sacra nocturna fieri solebant apud Myoneam urbem, in montis excelsi vertice, in quibus omnes hostiarum carnes ante solis exortum absumi oportebat. Nunc & ex qua materia in sacris ignis faciendus esset, aliquid dicendum est. Nam & in hoc religiosam vetustatem fuisse videmus. In sacris ignem ex olea, lauro, vel crassioris corticis quercu, aut cuius caudex cauus fungosusque foret, accendere, vel adolere nefas fuit. Haec etenim ligna ominosa sunt, & detestata: quem ignem in sacris subdita face accendebant, eum partim ex fumo quos globos volueret, quantumve se attolleret, vt paulo ante dicebam: partim ex flamma, si lucidior, aut obtusior, & qua specie foret, si qui Capnomantes dicebantur, plerumque obseruabant. Superstitiosum id quidem, si autem extincto & mortuo carbone sacrificaretur, neglectae religionis signum, & perniciosum putabatur. Persis ligna arida dempto cortice sacrificio apponere mos fuit, oleumque superfundere, & pinguem aruinam. Et hoc locupletius, vbi de Persarum instituto seorsum agam. Elienses alba populo in sacris Iouis semper vsi fuere, ex quo Hercules Ioui sacrificanti eam attulit. Apud Siculos in colle Vulcanio, iuxta stagnum, dum sacrum fieret, famentonum fascies super aras sponte ignem concepit. & nullo flante anhelitu incendium fecisse fabulati sunt. sicut de Seleuco proditum est, qui cum Ioui in Pella victimam immolaret, ligna aris imposita vltro arserunt: & de Egnatia nympha inter nymphas iam retuli. Seruius in XII. Aeneid. super ea poetae verba,

Qui foedera fulmine sancit.

post alia, Certè (inquit) quia apud maiores arae non incendebantur, sed ignem diuinum precibus eliciebant, qui incendebat altaria. Vt minus mirum sit, quod de Ioue Elicio legimus. Sanè & ad facienda foedera, vt Seruius idem docet, aqua & ignis adhibebantur. Vnde & contra, quos arcere volebant à consortio, eis aqua & igni interdiceri solebant: id est, rebus, quibus consortia copulabantur. Sed & in captandis auguriis sacerdotes prius, & aruspices, qui nunc (inquit Plutarchus in Problem,) augures, luminaria semper aperta habere voluerunt, nec operculo imposito claudunt. rationem pluribus ille & causam affert. Apud Scythas verò, cum sacrum Marti fieret, hostiarum carnes ossibus ipsarum adurebantur. Lusitani ignitis lapidibus sacrificiorum carnes coquere solebant: iidem ex immolata hostia, vt paulo ante dixi, nihil concidebant, sed extis tantummodo per-

spectis vaticinabant. Iasides, licet ex omni incēderent aras, spinas tamē aspara-
gi, aut stramina in sacris cremare nefas habebāt. Thisetæ, & Argyni, ossa victi-
mæ tantum in ignem mittebant, & deflagrabāt, ipsi carnibus vescerentur. Sanē
solebant partes de immolatis victimis dare presentibus, & absentibus mittere,
quæ μέγιστον à Græcis dicebantur, & Missa interdum à Latinis. Strobula, inquit
Festus, Vmborum lingua appellabatur partes carniū sacrificararū. Non hoc
loco reticuerim, quod est ab Iliodoro proditum libro x. i. Sacra spina est, inquit,
vna pars spinæ, quam Græci ὀσσηιδόλας vocant, id est os sacrum, quoniam primum
infante concepto nascitur: ideoq; & hostia id primum deis suis dabatur, vnde &
sacra spina dicitur. hæc ille. Apud Lacedæmonios in publica visceratione pri-
mi Reges fuere, quibus duplum quàm cæteris dabat, priuilegiūq; honoris præ-
ter libamina immolatorum quoque animalium coria. Delphis id moris fuit, vt
immolantes victimas exclusis cæteris, vescerentur, ad quam extraneos admit-
tere nefas erat: cōtrā in sacris Hecates, qui sacrum fecerat, de sacrificio vesci non
licebat, quod & Plutarchus in Sympotiacis testatur. De cœna quæ huic deæ in
triuuis apponebat à gentibus, suo loco, hoc est in Hecate, planè scripsi. In epulo
Iouis, quod in Capitolio septemuiri Epulorum celebrabāt, Iupiter in lectulum,
Iuno, & Minerva in fellas ad cœnam inuitabatur. ex quo illud colligit Valerius
Maximus, quod viri antiquitus in lectulis duntaxat, mulieres verò in fellis dis-
cumberent. Porrò inter vescendum victimarum carnes, laudes deis canere tam
Latini quàm Græci solebant, his quibus sacrificium factum fuisset: quod apud
Vergilium de Hercule diligenter obseruatum videmus. nam & psallere in nu-
merum, & hymnos canere, chorūq; agere apud auctores veteres consueuisse
annotamus: tum etiā saltantes à læua dextrorsum, mox à dextera læuorsum cho-
ream ducebant. Erant & diuersa hymnorum genera, de quibus in primo de Poe-
tica & poetarum historia Dialogo pluribus egimus, quæ hic non est vt repeta-
mus: illic enim ex Græcis & Latinis scriptoribus recensuimus. Scribit Plutar-
chus, suo tempore Romanos peractis votis deos deuenerari, & in templis fede-
re ac permanere cōsueuisse: Re demum diuina, & cærimoniis peractis, sacerdos
I LICE T proclamabat, quasi eos diceret iā abire licere, qui sacris interfuisent. 30
Græcis verò & Aegyptiis id concinebatur, quod Apuleius ostendit in sua Me-
tamorphosi, λαοὶς ἀφαισις, hoc est populis missio. vnde & nostri, Missam hostiam
esse concinunt. Atq; hæc tenus quidem de sacrificiis in vniuersum.

DE INFERORVM SACRIFICIIS.

Cæterum hac parte huius syntagmatis de inferorum victimis ac sacrificiis
agere proposui, tametsi in nostro de Sepulchralibus & vario sepeliendi ri-
tu pleraque sum complexus: Operis tamen ratio requirit, ne eam hoc loco inta-
ctam relinquamus. atq; ab hoc exordiar: Antiquorum fuisse sententiā, viuos su-
perorum deorum esse, mortuos ad deos Inferos pertinere. iuxta quam opinio-
nionem locutus est Poeta libro vndecimo Aeneid.

Nos iuuenem exanimem, & miliam cælestibus vllis

Debentem, vno mœsti comitamur honore: & idem in XII,

Vos ô mihi manes

Este boni, quoniam superis auersa voluntas.

Superis siquidem omnia deberi putabant antiqui, donec viderent: ideo, quæ (vt
dicunt phisici) cum homo nascitur, sortitur à Sole spiritum, à Luna corpus, à
Marte sanguinem, à Mercurio ingenium, à Ioue desiderium, à Venere cupidita-
tem, à Saturno humorem: quæ omnia singulis extinctos reddere existimabant.
At nos hæc mittamus, qui Deo tantum debemus quicquid sumus: rideamūque
has sapientum ineptias, & vanam religionem. Romanis consuetudo fuit, vt
polluti

polluti funere, non sacrificarent superis. Si tamen contingeret, vt vno eodemq;
tempore & funestaretur quis, & cogeretur dare operam sacrificiis, laborabat il-
le, vt antè sacra completeret, quam funus agnosceret. Vnde et Horatius Puluillus
in Capitolij dedicatione, cum ab inimicis filius extinctus nunciaretur, ait, Ca-
daver sit: nec voluit funus agnoscere, donec templum dicasset, ne sacrum inter-
mitteret. Iuxta quem morem & alias habemus historias. Sed & poeta Maro ita
Aeneam inducit:

Aeneas, inquit, quanquam socijs dare tempus humanis

Præcipitant cura, turbataq; funere mens est,

10 *Vota deum primo victor soluebat eoo.*

Quin etiam qui de pietatis generibus scripserunt, primum locum in sepultu-
ra esse voluerunt. Vnde cū pontificibus nefas esset cadaver videre, magis tamen
nefas fuit, si visum insepultum reliquissent. Vnde etiā genus sepulturæ fuit, pul-
ueris vel glebæ iniectio, vt in Sepulchralibus copiose retuli. Verum enim verò
iam sacra defunctorum instituta exponere exordiar. Scribunt interpretes Apol-
lonij in primo Argon. cum sepulchrum Dolopis Mercurij filij interpretantur,
quod mortuis in occasu solis iusta peragebantur, cælestibus verò in solis ortu:
Entomāq; mortuis iugulari, quibus capita amputarent. alij ἐντομα dicunt, quod
quæ generare non poterant, mortuis ac inferis dicarentur: veluti deis cælesti-
bus, quæ essent cum testiculis & coleata: hoc est, ἀγωνα τοῖς ἀγώνοις, ἐνοχλα δὲ τοῖς ἐ-
ραιοῖς. Itaq; victimarum capita statuebant, vt ea in terrā conuersa haberent. quod
copiosius in commentarijs Apollonij legitur, et Phauorini. Sed iam par est, vt sa-
crum deis infernis apponam, quod à peritissimo sacrarum cærimoniarum vate
libro sexto Aeneid. descriptum est. ita enim ille:

Quattuor hic primum nigrantes terga iuuenos

Constituit, frontiq; inuergit vina sacerdos,

Et summas carpens media inter cornua setas,

Ignibus imponit sacris libamina, prima

30 *Voce vocans Hecaten, cæloq; herēboq; potentem:*

Supponunt alij cultros, tepidūq; cruorem

Suscipiunt pateris: ipse atri velleris agnam

Aeneas matri Eumenidum, magnāq; sorori

Ense ferit, sterilēq; tibi Proserpina Vaccam.

Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,

Et solida imponit taurorum viscera flammis,

Pingue superq; oleum fundens ardentibus extis.

Atque hæc quidem poeta, in quibus illud in primis obseruandū videtur, ipsum
poetam vsū esse summo artificio & verborum proprietate. primum atri colo-
ris iuuenos, tum vina inuergit ex ritu sacrorum: quippe fundo, vergo, & inuer-
go, verba in sacris fuerunt. de quibus sic obseruant periti, vt Fundere sit supina
manu libare, vt in quarto Aeneid.

Media inter cornua fundit.

quod fiebat in sacris superum. Vergere verò, seu Inuergere, conuersa in sinistra
partē manu ita fundere, vt patera conuerteretur: quod in infernis fiebat, qua in-
fusione si victima non stupuisset, aperte probabatur. Staius libro sexto Theb.

Spumantēsq; mero patera verguntur, & atri

Sanguinis, & rapti gratissima cymbia lactis.

Tum & illud etiam notandum, ex cærimoniarum instituto, quod ait, & summas
setas inter victimæ cornua carpsit, & igni imposuit: quod etiam antè annotaui.
Illud quoq; non prætereundum, quod ait, Voce vocans Hecaten: quod proprie
dictum est, non verbo, & quibusdam mysticis sonis. nam in huiusmodi sacris va-
riè nomina inuocabantur, quod aperte Lucanus expressit, vt

*Latratus habet illa canum, gemitusq; luporum,
Quod strident, vulantq; ferae, quod sibilat anguis,
Exprimit & planctus, fractaq; tonitrua nubis:
Tot rerum vox vna fuit.*

Sed & illud non simpliciter à Vergilio dictum, Supponunt cultros alij: ex eadem disciplina prolatum est. nam dum victimas caederent, secespitam, id est cultrum superponebant. sicut & illud, Inchoat aras: quod, vt Seruius ait, verbum sacrorum fuit, & perficere denotabat.

Sanè in fine sacrorum illud etiã dicere alta voce solebant, SALVE AETERNVM, VALE AETERNVM. quod & poeta Vergilius in Pallantis funere ¹⁰ Aeneam protulisse ait,

Salve aeternum mihi maxime Palla, Aeternumq; vale.

De quibus verbis Varro in Logistoricis ait, ideo mortuis Salve & Vale dici, non quod valere, aut salui esse possint: sed quod ab iis recedimus, eos amplius nunquam visuri. Hinc etiam ortum ait Seruius, vt etiam maledicti significationem interdum Vale obtineant. vt Terentius, Valeant qui inter nos dissidium volunt: hoc est, ita à nobis discedant, vt nunquam ad nostrum reuertantur aspectum. Ergo ea ratione Vale mortuis dicebatur, quasi à nobis recedentibus. Porro & Statius lib. v. Theb. Archemori exequias describit, qui item in quarto Tiresiam inducit ferale sacrum facere. ita enim canit: 20

*Tum fera caeruleis intexit cornua fertis,
Ipse manu tractans, notaq; in limine syluae.
Principio largos nouies tellure cauata,
Inclinat Bacchi latices, & munera Verni
Lactis, & Aetnos hymbres, suadumq; cruorem,
Manibus ag geritur, quantum bibit arida tellus.
Trunca dehinc nemora aduoluit, mæstusq; sacerdos
Treis Hecatae, totidemq; satis Acheronte nefasto
Virginibus iubet esse focos. tibi rector Auerni,
Quamquam in fossus humo superat tamen ag ger in aruis 30
Pineus, hunc iuxta tumulo minor ara profunda
Erigitur Cereri, frondesq; atq; omne cupressus
Intexit plorata latus, iamq; ardua ferro
Signati capita, & frugum libamine puro
In vulnus cecidere greges.*

Quo loco Lactantius quedam his sacris cõuenientia, quæ ipse missa facio. Item quæ Silius Italicus libro XIII Punicorum, vbi Scipionem inducit similiter patri apud Auernum huiusmodi ferale sacrum peragere, Autonoe Grynea phœbade monente. Ita enim canit, ne Græcos nunc inculcem: 40

*Inducit iuuenem, ferroq; cauare refossam
Ocyus vrget humum, atq; arcanum murmur anhelans,
Ordine mactari pecudes iubet. acer aperto
Ante omnes taurus regi: tum proxima diuæ
Ceditur Ennea casta cervice iuuenca.
Inde tibi Alecto, tibi nunquam leta Megara
Corpora lanigerum procumbunt lecta bidentum,
& Fundunt mella super, Bacchiq; & lactis honorem.*

Sed iam ad alia, quæ dicenda restant, properemus. 50

Romæ in cãpo Martio Terenti locus fuit, vbi Ditis & Proserpinæ ara fuit. locum quidam dictum volunt, quod ibi Tiberis tereret. Quin & ideo Tiberim ipsum Rumonem & Serram vocatum fuisse ait Seruius, quasi ripas ruminans & exedens

exedens. & in aliqua etiam vrbis parte Tereotus dictus, eò quod ripas terat. In hoc ergo loco Inferis deis sacra fiebant, & à loco denominati Terentini instituti, de quibus plura scripsi in nostro de Annis et mensibus. cū enim multa portenta fierent, & murus & turris qui erant inter portã Collinam & Exquilinã, vel vt alij dicunt Gabiusam, de cœlo tacta essent, ideòq; decemviri Sibyllinos libros adiissent, & renunciatum esset, vt Diti patri & Proserpinæ ludi Terentini tribus noctibus in campo Martio fierent, & hostiæ furuæ immolarentur: Terentus, inquit Festus, locus fuit in campo Martio, quoin loco ara Ditis patris in terra occultabatur. hinc et ludi Terentini. Aufonius poeta:

¹⁰ *Trina Terentino celebrata trinoctia ludo. Stat. Papinius in Syluis,
Aut instaurati peccauerit ara Terenti.*

De hac etiam ara Val. Max. & Censorinus, & alij. ad hanc ter annis singulis accessum placandis Manibus patere. idq; ideo mundū patere dicebatur, post scilicet Vulcanalia, & mense Octobri & Nouēbri: quod fuit III. Cal. septēb. & IIII non. octobris, & III idus nouemb. id quod etiam ex Festo alibi recitavi. Cū autem in Italia humanis capitibus prius Ditem placarent, mox ab Hercule moniti hominum simulachra pro victimis dederunt. Obseruatum quoque fuit, vt sterilibus iuuenis & pecudibus, ac vino & melle, lacte & sanguine Diti sacra fierent. tamen in inferiis vina Numæ lege libare vetitum fuerit aliquando, iuxta illud, Vino rogum ne respergito. Et aras quidem Inferorum, quæ plerumq; geminae fuerunt & pares, quas nigris vittis aut caeruleis ornabāt, & cupresso: cumque pecudes immolarent, spirantem cruorem in effossam terram mittere solebant, & vinum & lac & mel vnã infundebant, seu potius (vt dictum est) inuergabant, visceraque caesæ victimæ ter circum aras ducebāt, igne accenso. Hoc piaculari sacro inferos euocari arbitrabantur. Inualuerat etiã mos, vt inferiis deis sacra facturi pares victimas, easq; sinistra immolarent: & cum manes expiandi essent, pocula libarent, aut in sepulchrum conuersa manu inuengerent. In his sacris litasse, piaculum fuit. Nigras, vt dictum est, hostias immolabant, & vina spargebant: quinetiam & vasa in ignem immittere solebant, & viscera igni imposita oleo conspergebant, vt facilius cremarentur. Nam cum Diti sacra exhibebant, omnia simul in eis absumi & perdere volebant. Ligna è sepulchris eruta atro igni apponebant. Neque oriente luce ac sole, vt deis superis, sed vel noctu, vel post meridiem, decrescente die, hostiam mactare fas fuit, capite eius ita constituto, vt terram, non cœlum spectaret, quod & iam antè dictum est. Nec in huiusmodi inferorum sacris corpus abluebat, qui sacrum peragebat: sed lotionem ommissa, ramo tantūmodo leuiter inspergebat. Est Fabij Seruiliani Pontificis Maximi disciplina traditum, vt atro die manibus parentare non liceret, ne infesti Manes fierent: quia atro die nec lanum, nec Vestam præfari licebat. Fuit etiam illud parentationis genus à pontificibus sancitum, quod fuit per iniectionem pulueris, aut glebæ, quo cadaver inhumatum expiabatur: qua de re supra, & in Sepulchralibus abunde. quo loco & de Libitina & libitinariis, deque Epitymbia Venere, omnique sepeliendi ritu scripsimus: quæ inde, si vacat, repetenda sunt. Fuerunt & apud Romanos defunctorum piamina, Februa appellata, quod Sabinorum lingua februum purgamentum significaret: vel, vt alij volunt, à feruore, quoniam adolendo & flammis feruentibus fierent. Vnde & Februarius mensis, de quo abundè dixi in libro de Annis, mensibus, & c. eo enim mense populus februebatur, id est purgabatur. per XII enim dies februa celebrabantur, hisq; diebus pro impetranda mortuorum animabus quiete omnis populus piaculis sacrificiisque circa sepulchra accensis facibus carens: que intentus erat. hæc Festus. Fuit & antiquis silicernium, vt Donatus scribit. Cœna & deis manibus inferebatur: vel quod eam silentes cernant vmbra, id est vmbra possideant: vel quod qui inferunt, cernant, sed non degustent. nam de his quæ libantur inferis, quisquis ederit, vel biberit, funestabatur: aliter licet

Festus & Nonius tradant. hic quidem, funebre conuiuium silicernium ait: ille, farciminis genus quo funesta familia purgabatur. Silicernij meminit Terentius, Cecilius, & Varro. Legimus apud Eleos, Plutonis templum fuisse, quod semel tantum patefieri solebat: & quamuis pateret, nulli tamen introire licebat. Sicyonij quoque semel quotannis Eumenidum, prope Asopum fluuium, diem & sacrum peragebant. Ad haec & Graecis id moris fuit, vt paucis a morte diebus feralia sacra impenderent. Idque obseruatum, vt corpore reliquo cremato, plerumque digitum, membrumue, aut capillos seponerent, quibus tanquam cadaveri iusta persoluerent, ac parentaret. Fuit & ἑγκλημα apud Argiuos sacrificij genus, quod defunctis exhibebatur. nam cum aliquis cognatorum aut familiarum defunctus fuisset, statim post luctum Apollini sacrificabant: post vero trigesimum diem Mercurio. mortuorum enim corpora vt a Tellure, sic animas a Mercurio suscipi putabant. Apollinis autem sacerdoti hordeum dantes, carnem pro eodem accipiebant, ignemque quasi pollutum extinguentes, & rursus accendentes, carnem coquebant: quod sacrum Encnisma appellabant. Plutarchus auctor in Prob. Philostratus in Heroicis, in Neoptolemo sacrum & inferias scribit, quas Thesali ad Achillis sepulchrum peragebant: quos vt legas moneo. Ego, ne in immensum crescat Opus, huiuscemodi multa praeterco, & praecipue ex poetis, Homero, Apollonio, aliis. Porro varia ac diuersa parentationum genera apud diuersas nationes fuere, vt copiose ostendi in Sepulchralibus. Hic addam, quae in illo nos tum praeteriere. Plataenses manibus peremptorum ciuium dabant inferias, praecedente tibicine, vehicula lauro & myrto fusca cum coronis sequebantur, tum lactis, vini & olei libationes succedebant. mox Princeps intus purpuram, seruis electis, taurum ante pyram immolabat: Iouemque ac Mercurium deueneratus, eorum matres qui pro patria occubuissent, ad coenae epulas conuocabat, cratere libans vinum, idque se defunctorum Manibus propinare affirmabat, atque ita apud eos fiebat expiatio. Longior sim, si in persoluendis inferiis funerum propria cuiusque nationis aut gentis instituta, caerimoniaeque persequi velim. Lemuria, quae ab aliquibus Lemuralia dicuntur, Romani deis inferis instituerunt, ad placandos in primis Remi manes. Vnde & quidam Lemuria, quasi Remuria dicta putauere, vt ait Porphyrio. Sed ipse de Lemuriis in Daemonum Syntagmate disserui. Nunc id tantum addam, quod dum celebrabantur inferiae, deorum aedes clausae iacebant. in Lemuralibus quidem fabam noctu iacere solebant, Lemures se ex domo eicere clamantes: quam tamen fabam nigram esse oportebat, ipsamque lotis manibus & pede nudo per ora versare, & post terga reicere, arisque tinnitum facere, utque Lemures fabis redempti domo abirent, nouies orare: idque Maio mense tribus noctibus fieri, donec solutis religione animis, Manes expiatis ducerent. In parentalibus assumere fabas, usus obtinuit: sicut in peruigiliis cicer, & ad feriales coenas lentescque & offas ad sepulchra illorum ferre, quibus parentare ius erat. quae & feralia a ferendis epulis dicta putantur, vt ait Festus: seu a ferendis pecudibus, quas in defunctorum sepulchris super nuda silice apponebant. in his coenis praeter legumina & apium quoque apponi solitum obseruaui, quod contra ebrietatem facere existimetur. Ouidius certe ostendit sacra feralia & parentalia non multum preciosa requirere. ita enim ait:

*Est honor & tumulis animas placare paternas,
Paruaque in extructas munera ferre pyras.
Parua petunt Manes, pietas pro diuite grata est
Munere, non auidos Styx habet ima deos.
Regula porrectus satis est vallata coronis,
Et sparsae fruges, paruaque mica salis.
Inq; mero mollita Ceres, violaeq; soluta,
Haec habeat media testa relicta via.*

Et idem moxi

Hanc

Hanc quia iusta ferunt dixere Feralia lucem,
Ultima placandis Manibus illa dies.
Sed quoniam Feralia prima breui hoc loco effertur, ego placulare posui eo libentius, quod bene doctus amicus asseruit codicem se vidisse, qui ita habet. Praeterea in funeralibus libatio duabus rebus expediebatur, vt scribunt Lactantius & Seruius. vnde Vergil. ait,
Duo lacte nouo, duo sanguine sacro:
quod alterum eorum alimonium sit vitae retinenda, alterum virium continendarum, quia vita hominum his rebus viuatur. eamque propterea sepulturae commendare solebant, vt societate parta curationis lucis amissa posteritas defectio nis honoretur. Vnde & flores sparguntur in honorem mortuorum. Vergil.
Purpureos spargam flores.
Quin & defunctorum umbris, coronis, frugibus sparsis, micis salis, vino, violis & floribus, vt etiam Ouid. in Fast. testatur: sed & epulis, vt dictum est.
His a me sic expositis, videor operae precium facturus, si seorsum aliqua ascripsero, vt quam variae fuerint & diuersae gentium caerimoniae in suis placandis & adorandis numinibus, intelligas. Atque ab Aegyptijs exordiar: de nostris enim, id est Christianorum, & de Hebraeorum sacrificijs, a principio libri sum professus, me nihil nisi parergos allaturum.
Igitur Aegyptiorum mos fuit, antistitem in suis sacris Pontificem habere, apud quem reliqui sacerdotes initiarent, non sigillatim cuique deorum quos Aegyptus colebat, sed simul & gregatim. primus vero eorum Pontifex dicebatur, quem penes summa fuit rerum sacrarum. is vbi defunctus erat, in demortui loco filius surrogabatur. id quod etiam Hebraeis diuina lege praecipuum fuit. Aegyptij ergo sacerdotes, cum alias hostias, tum boues explorabant, an essent idonei ad sacrificia, qua lingua essent, quos pilos in cauda haberent, & alia insuper quaedam signa obseruabant, vt Herodotus scribit: quae si affuissent, & munda essent, canabo alligabant cornua, & sphragitide terra sigillum imprimebant. alijs enim victimis, nisi prius sic signatis, in re diuina qui vterentur, poena capitis tenebantur. Talem vero sacrificandi ritum habebant. Pyra ante aram statuebatur, in qua immolata hostia adolebatur: dein libato vino supra pecudem contra templum deo inuocato, cui sacrum fiebat, & victimae caput auferebant, illudque in forum deferebant. vbi si negociatores externi, in primisque Graeci affuissent, illis vendebant: sin minus, in flumem abiciebant, caputque ipsum his potissimum verbis execrabant: Si quid forte esset, quod vel sacrificantibus, vel Aegypto nociturum esset, vt id omne in caput ipsum conuerteret. hic quidem mos Aegyptiorum fuit, hic ritus, vt de capite sacrificatae victimae ne ederet. habebant & hoc instituti Aegyptij, vt ieiunarent, vt nostri & Hebraei, pridie celebritatis, aut festi, ἢ προεστια, vt Graeci dicunt: & vbi obdormiuissent, bouem immolabant, eamque corio exuebant, & tota aluo euacuabant, & expurgabant: intestina intra ventrem cum adipe relinquerebant, crura truncabant, & extremos lumbos armosque ac ceruicem. his peractis, reliquum bouis corpus stipabant panibus, puris, & melle, & vna passa, & ficis, & thure myrrhaque, & alijs odoramentis. vbi haec fecissent, ac inferuissent, adolebant: multumque olei & vini infundentes, ieiuni perseverantes antequam rem diuinam facerent, dum adolebat sacrificium, verberabant omnes (qua de verberatione statim agam) postea epulabantur, & ex reliquijs dapes struebantur, proponebanturque. Sciendum tamen, Aegyptios ex nulla alia pecude sacra fecisse, praeterquam suae, boue, vacca, vitulo, & anser. Flagellatio vero, seu verberatio, quam Aegyptij facere post sacrificium soliti fuerant, ab Herodoto libro secundo his ferme verbis describitur: In vrbe, inquit, Busiri, quem diem festum Isidi agant, superius a me dictum est. Verberabantur enim post sacrificium cuncti, sane multa hominum milia: qua autem causa verberentur, non est mihi fas dicere. haec Herodotus.

Pontificum lib. M. Cicero, ex quibus Romanæ religionis & cultus summam percipimus. Nihilominus seorsum alia subiungemus. Scribit ita Lactantius in tertio Commentariorum in Thebaid. Primo inter, &c. Primò, inquit, est sanguine libare, deinde immolare, tertio reddere, quarto litare. Dionysius verò Allicarnass. in septimo Histor. ita clarius: Post pompā, inquit, Coss. & sacerdotes, quibus licebat, & aruspices, lotis manibus se sacra & pura circūpurgantes aqua, fruges Cereales capitibus victimarum inspergentes, postea precibus votisque nuncupatis immolare ministros iubebant. Horum verò alij quidem supra hostiam stantes, rectè tempora feriebant: alij cadentibus supponebant sphagidas, id est cultros. & post hæc eas excoriantes, & membratim diuidentes, primitias ex omni viscere, quos ex omni alio membro excipiebant, quas farris farina inuoluentes afferebant sacrificantibus in canistris, qui eas aris imponētes succendebant, & vinum infundebant aduersum purificata. Hæc ferè Dionysius: qui & hæc ipsa propè eadem Græcorum fuisse, ex Homero pluribus ostendit. Sanè quoniam de canistro & hic & alibi in sacris meminimus, sciendū, quòd in ipso sacrificio canistrum deferebatur cum hordeo, corona & cultro, & igne. id quod festiuè licet Aristophanes in Pacis fabula rideat, iuxta tamen sacrorū ritum exequitur. Sed institutum sequamur. Igitur ab Ioue exordiemur.

Triumphantes Ioui Capitolino candidum taurum auratis cornibus mactabant. Seruius in decimo Aeneid. super ea Aescanij facta Ioui vota, 20

Et statuam ante aras aurata fronte iuencum

Candentem, pariterq; caput cum matre ferentem. Iuencum, inquit, secundum Romanas caerimonias dixit. Ioui enim de tauro non immolabatur, nisi cum triumphi nomine, de sue, vel tauro fiebat: quòd tamen ideo admissum fuit, quia non tantum Ioui, sed aliis deis qui bello præerant, sacrificabatur. Hæc Seruius. hinc Iuuenalis:

Duc in Capitolia magnum,

Cretatumq; bouem. id est, album. Seneca in Medea:

Primus sceptriferis colla tonantibus

Taurus celsa ferat tergora candido.

Tonantibus, inquit, Ioui & Iunoni. Atteius Capito, antiquitatum diligentiss. scriptor: Ioui, inquit, tauro, verre, ariete immolari non licet. Labeo libro LXXVIII affirmat, nisi Neptuno, Apollini & Marti, taurū non immolari. Sed & principio anni Coss. iniuges iuencos mactabāt, cum consulatū inibant. Quot verò idib. Idulis, hoc est, agna alba à Flamīne Ioui, ut inquit Festus, cædebat. Ouid.

Idibus alba Ioui grandior agna cadit. Kal. febr. Ioui tonanti bidens victima fiebat: Idibus verò Ianuarij, veruex. Legi & qui Flamini vxorem scribat, omnibus nundinis Ioui arietem mactasse. Prodigiali Ioui mola salsa & thure sacrificabatur. Variā certè plerunq; victima Ioui offerebatur, pro cognominis diuersitate. aliter enim Elicio, aliter Fulminatori, vel Tonanti. Ioui præterea in veste candida sacrificabatur. 40

Iunoni de tauro albo antiqui rem sacram faciebant, sed de iuuenca potius docti autumant. Seneca in Medea,

Lucinam niuei fœmina corporis intentata iugo placet.

Id est, iniugis: vbi fœmina pro vacca sumitur. sic & Vergilius,

Vritq; videndo fœmina. Iuuenalis tamen,

Niueam Regina ducimus agnam,

dixit. Sed & Aelianus scribit, quòd cum Samiis aurum furto sublatum ouis inuenisset, Mandrabulus Samius Iunoni ouem consecrauit. Pavo insuper, & anser, huic deæ dicati. De patrone fabula apud Ouid. in Met. & Athenæū. De anserē, T. Liuius in Capitolina obsidione, indicat. Tametsi Martialis lib. nono, Velium Domitiani comitem inducat, Marti anserē vouisse: qua de re eius pulchrum

chrum legimus epigramma. Dum comes Arctoi, &c. In omnibus etiam Kal. Regina sacrorum. i. regis sacrorum vxor, porcā vel agnam Iunoni immolabat: eidem mulieres Kal. Martijs flores & coronas offerebant. Caprotinæ etiam huic deæ dicatæ fuerunt, itēq; caprificia sacra ancillarum, de quibus antè planè bis actum est.

Neptuno Taurum nigrum sacrificabant. Vergilius:

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Homerus in Odyss. ταύρος πομπύλατος, hoc est, tauros valde nigros. quo loco interpretres: Tauros, inquit, propter maris violētiam: nigros verò, propter aquæ colorem, ex maris profundo. Idē ferè scribit Phurnutus, ut in Neptuno retulimus. apud quem & illud legimus, ἑβύσοι αὐτῷ ἀσφαλῆκος πομαχῆ. i. Eidem deo sacrificant asphaltacos ubiq; quidam talpas interpretati sunt, quasi quòd ἀσφαλῆκος, tu tò terræ fundamēta & ædificia consistere faceret: vnde & Asphalius ipse cognominatus sit, ut pluribus in Neptuno ostendi. Pindarus in Olymp. ταύρου ἀργῶν illi ascribit: quidam album interpretantur, propter maris spumas: alij nō album, sed florentem, seu nitentem, aut procerum interpretantur. Ego velocem expono: nam & sic canes cognominatos videmus. Sed de hac voce cum alibi, tum in Argiphonte Mercurio plura dixi. Quare quicunq; Neptuno candidos tauros attri buunt, hi in sacrificijs parum antiquitatis scñ esse vidētur. Sanè & Pindari interpretes Neptuno nigros tauros mactari prodiderunt. Sed & tempestati nigram pecudem Maro attribuit. ait enim:

Nigram hyemi pecudem, zephyris felicibus albam.

Porro & hoc in nostris Nauigijs obseruauimus, veteres mare ingressuros, Neptuno & fluctib. sacra fecisse: & plerunq; hostiam ipsam, nonnunquā cruda extra proiecisse, quòd & Scipionē, cum nauim in Africam conscensurus esset, fecisse, testis est Liuius. Ridiculū est quòd Baptista Leo scribit libr. 7. ex sophista Ph. in Isthmo solitos Neptuno & Soli formicas immolare.

Plutoni, hoc est Diti patri de nigra pecude rem diuinam faciebant; eidemque pocula mixta mero & lacte libabant. Tibullus:

30 *Interea nigras pecudes promittite Diti,*
Et niuei lactis pocula mixta mero. Horat. lib. 2. Carm.

Non si tricenis, quot quot eunt dies,

Amice places illachrymabilem

Plutona tauris. Verg. in 6. Aeneid.

Tum Stygio regi nocturnas inchoat aras,

Et solida imponit taurorum viscera flammis,

Pingue superq; oleum fundens ardentibus extis.

Obseruant perij sacrorum, & cum his grāmatici, quòd sterilibus pecudib. & iuuenicis, ac vino, melle, lacte, sanguine, Diti sacra fieri sunt solita: quanquā Numę legib. deis inferis vina libare vetitum esset. ita enim ille statuit: Vino rogum nē respergito. Sed aliud est Diti rem sacram facere, aliud rogum respergere.

Dionysio, hoc est Baccho, hircum, seu caprum mactabant, quòd hoc animalis genus maximè vites rodat. vnde illud est:

Vite caper morsu Bacchi mactatus ad aras

Dicitur Vltoris, &c. Verg. in Georg. secundo:

Baccho caper omnibus aris

Caditur, & veteres ineunt proscenia ludi.

& mox idem:

Ergo ritè suum Baccho dicemus honorem,

Carminebus patrijs, lancesq; & liba feremus,

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram,

Pinguiq; in veribus torrebimus exta columnis.

Hinc etiam Prudentius contra Symmachum:

Hic nunc pro meritis Baccho caper omnibus aris

Ceditur, & virides discindunt ore chelydros.

Rode caper vites: tamen hinc cum stabis ad aras,

In tua quod spargi cornua possit erit.

Ouid. in Fastis,

Qua de re & græcum legimus Eueni carmen, quod an Ouidius æmulatus sit, an græcus Euenus Ouidium, eruditi quidam ambigunt. Politianus tamen à græco latinum desumptum affirmat, nec trāsmarinam illam græci poetæ Venerem Ouidium attigisse. Euenum poetam certè antiquiorem Ouidio, in poetarum historia recensui. Sed & Phurnutus hunc sacrificandi morem describit, & interpreta-
10 tur: cum in Attica agricolæ vtres dispergere solerent, saltantes inter eos: quem ritum elegantiss. est in Georg. Vergilius executus: quæ celebritas ab vtibus ἀνο-
λίσ dicebatur, vnde & verbum ἀνολιάζει: qua de re in Mecænatis vita in Histo-
poetarū differui. His addit Phurnutus Phalos, & Phallogogia. Sed enim & Ti-
bullus in vll primū lib. Eleg. de Bacchi & Osiridis sacris elegantissimè lusit. Mar-
tio etiam mense liba & mella Baccho offerrebant, quod idem Tibullus ostendit:

sic, inquit, venias hodiernæ tibi dum thuris honores,

Liba, Mopsopio dulcia melle feras.

Sanè æquæ græcis ac latinis Trieterica Bacchi sacra dicuntur, hoc est Trienna-
lia. Ouidius,

ibat vt Aonio referens Trieterica Baccho.

Idem in Metamorph.

Tempus erat, quo sacro solent Trieterica Bacchi

Sithoniæ celebrare nurus, nox conscia sacris,

Nocte sonat Rhodope tinnitibus aris acuti.

& Vergilius,

Bacchatur, qualis commotis excita sacris,

Thyas, vbi auditio stimulant Trieterica Baccho Orgia.

& Statius:

Da Paruenium Trieteride multa, Instaurare diem.

Apollo, qui & Phœbus à græcis & latinis, à Persis Mithra dictus est, tauro in
primis placabatur. vnde poera Verg.
30

Taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

Ludis quoq; Apollinaribus à Romanis, ex carminum Sibyllinorum religione
boue aurato & capris duabus albis auratis, xvlll Augusti placabat: & Lato-
na, fœmina boue aurata, quod in hoc alibi planius dixi. Alij equo, hoc est, cele-
stem deum celeri victima, tradunt. Lactantius in primo. Ouid. in Fastis:

Placat equo Persis, radijs Hyperiona cinctum.

Scribit Strabo lib. xi, vbi de Massagetis loquitur: Ab ijs, ait, solis victimam e-
quum mactari. Herodotus etiam à Scythis idem fieri tradit. Philostratus verò in
Heroicis, refert Palamedem græcis præcepisse, vt orienti Soli candidum equum
mactarent. Parrhasij tamen in Arcadia Apollini Epicurio, id est auxiliari, aprum
sacrificabant: Apollini Pythio, Pæani, & Agyieo, pro reconciliatione patris &
filiij, sacrificium facit Aristophanes in Vespis. quod fabulosè licet, ex ritu tamen
sacrorum descriptum est.

Aesculapio de capra res diuina in primis fiebat, quoniam capra nunquam si-
ne febre esse dicitur: salutis verò deus Aesculapius. Sed & gallus illi immolaba-
tur, vt est alibi à me dictum. Sunt qui gallinas scribant, & has quidem rostro ni-
gro, nigrisq; pedibus, & digitis imparibus. Si enim luteo essent rostro, vel pedib.
impuræ putabantur ab aruspiciibus. Et quæquam in symbolo Pythagoræ, quod
est (Gallum nutrias, ne tamen sacrifices) pleraq; attuli de galli gallinacei sacris:
hic tamen quædam, quæ me illic præterierant, ex varia lectione collecta, ascripsi.
Non tantum ergo gallus Aesculapio dicatus fuit, & Marti & Nocti: sed & Ioui,
Cybeli, & Meni interdum. Est & apud Plut. in lib. Isid. & Osiridis, vbi de Anubi
agit,

agit, & Hermanubi: Ad hunc, inquit, inferiora, sicut ad illum superiora pertinet:
quapropter illi candidum gallum, huic croceum immolant. Sed Pyrrhus quoq;
rex, cum splene laborantibus mederetur, albo gallo sacrum peragebat. Porro
non modò Aristophanes in Pluto, quomodo sacra fierent, & sanarentur ægro-
ti in templo Aesculapij, docet, sed & Philostratus in vita Apollonij Tyanei, &
alij plerique.

Mercurio, vt alijs deis, cætera immolabantur: sed lingua ei dicabatur. nam vt
in commentarijs in Apollonium Rhod. legimus, antiquis mos fuit, vt cum cubi-
tum irent, vinum libarent, & victimarum linguas Mercurio sacrificarent. idq; na-
10 turali ratione factum aiunt: quando quidem Hermes, id est Mercurius, sermo pu-
tabatur, cuius sit organum ac instrumentum lingua, quæ decenter Mercurio,
dum somnus instaret, sacrificabatur: quin & ipse somni deus credebatur, vt in e-
ius dei descriptione plenius ostensum est. Huiusce ritus meminit Apollonius in
primo Argon. quin & Homerus ait, γλώσσας ἐν πυρὶ βάλλον, id est, linguas in igne
iaciebant. Direchidas autem historiam affert de Alcathoo Pelopis, qui ob necē
Chrysiippi ex Megaris aufugit, & cum leone certare contigit, linguamque eius
consecrare. Sed & Philochorus in libro περὶ θυσιαῶν, linguas ait optimam esse cor-
poris partem. Hinc & Homerus dixit, δὴν ἄγε τιμνιτε γλώσσας, Sed age cædite lin-
guas: præco: quod est, linguis fauete. Maïa, quæ Mercurij mater fuisse perhibe-
20 tur, Romani mense Maïo suam prægnantem immolabant.

Vulcano cum sacrum fiebat, omnia igne absumebantur: id quod Proteruiam
dicebant, vt alibi planè ostendi. Nam nisi victima, & quodcunq; superesset, igni
datum fuisset, sacrificium pollui putabatur.

Martia Romanis October equis immolabatur in cæpo Martio, Idib. Octob.
summa religione: id quod copiose in lib. de Annis & mensib. &c. docui. Plutar-
chi quoq; codicem tum græcum tum latinum castigauī. Colebatur & à Carma-
nis Mars, cui quod equis carerent, eorumq; inopia in bello asinis vterentur, asin-
um sacrificabant, vt Strab. in xv scribit. id à Scythis fieri ait Arnobius, Apol-
lod. citans. Quin etiam inter Carmanos nemo vxorem ducebat, nisi prius hostis
caput amputatum, ad regem detulisset. Latini lupum & picum Marti dicebant.

30 Lusitani hircum, Galli Cisalpini verrem, diuerso quicq; consilio & ritu, ita vt Pha-
felita de piscibus salitis Marti rem diuinam facerent, vt etiam in Symbolis pro-
didit. Illud etiam institutum apud Lacedæmonios annotatum legi, cum ipsi aliquo
stratagemate victoria potiti essent, Marti bouē immolabant: si verò aperto Mar-
te vicissent, gallum. id quod ab eis non sine ratione fiebat, quod pluris æstima-
bant incruentam victoriam, quàm cruentam. Idem porro Marti Enyalio canem
mactabant Lacedæmonij, vt ait Paus. in Lacon. Scribit enim, ephebos Lacones,
cum pugnam essent inter se inituri, Marti canis catulum immolasse, deo scilicet
validissimo victimam validissimam & cicurem dicare se arbitantes. Subdit idē,
40 catulos non sacrificari à Græcis, Colophonij exceptis, qui catellam nigram no-
cturno tempore immolabant Triuiæ. Quare mirum est, quosdam Enodio deo
scripsisse potius, cum Mercurius eo cognomine dictus sit. Sed præterea quæ hic
& alibi sparsim attuli, nunc breuiter tibi ostendam, de canibus apud alios secus
quàm Pausanias tradit, sacrificatū fuisse. Nam Sabæi & Thraces, vt canit Ouid.
canes immolabant:

Exta canum, inquit, Triuiæ vidi libare Sabæos,

Et quicunq; tuas accollit Aemene iues.

Romanos etiam in Lupercalibus canem immolasse, iam dictum est. Item in ex-
piationibus quibusdam, & ad placandum caniculæ sidus, frugibus inimicum,
canes ruffæ adhibebantur: quod sacrum Canariū augurium nuncuparunt. Græ-
50 ci verò περὶ κηλακισμῶν vocabant, quod ex catulis sacrum fieret, vt Plutarch. scri-
bit. Durè quidam interpretati sunt circumcatulationem. Pro frugib. quoq; & pe-
coribus, vt rubigo auerteretur, lactenti catulo sacrum conuenire existimabant:

idq; Rubigalibus, vt in primo Syntagmate dictum est, & infra dicitur. Catulos etiam recens editos tam in Adicialibus, quam deorū cœnis sæpe adhibitos fuisse, Plauti fabulæ indicio sunt. nam catulos lactantes adeo puros putosq; veteres existimarunt ad cibum, vt etiam placandis numinibus, vt ait Plinius, hostiarū vice vterentur. Thrasyllus etiam vates ex canum extis vaticinari solitus erat. Sed nec sementem Latinis administrari, nec oues tonderi, nisi catulatio, id est ex cane sacrum prius fieret, vilo modo licuit. Quin & apud Bœotios, ait Plutarchus, expiatio fieri solebat, cane per medium in duas partes dissecto * exire idem & Caribus, vt quibus extra canis deis offerre mos fuerit: vnde factum sit prouerbium, Caricum sacrificum. nam pro hirco canem macabant: auctores Diogenianus, 10 & Hesychius, & Arnobius. Viuas præterea canes cruci affigi, à Romanis, atque inter ædes Iuuentatis & Sumani quotannis anseri insidente deferri, vulgo proditum fuit, quæ crux ex sambuco fiebat. Quare cum ex canibus tot sacra peracta legamus, mirum est à Pausania dici, quæ paulo antè notauit, & quæ Plutarch. omnis antiquitatis diligentissimus obseruator in eo Problē. scribit, in quo agit, Quid est quod sacerdotem, id est Flaminem Dialem cane & capella adeo Romani abstinere voluerunt, vt non modò attingere, sed ne quidē appellare liceret: in quo Problem. cum multa de capra & cane dixisset, demum & illud subinfert: Et si veteres hoc animal omnino impurum esse putauerunt. Cœlestium enim deorum nulli profus canis consecratus est, sed Chthoniæ Hecatæ cœnæ dimissus in tri- 20 uis piaculi locum obtinet: & cætera, quæ subdit. Quare iam satis de sacris ex cane, harum rerum curiosis attulerim.

Herculi Romæ in ara Maxima bos sacrificabatur, sumpta consuetudine, de qua latè T. Liuius, & Ouid. & Dionys. Alicarn. Sed & Vergil. lib. Aeneid. v. 111. Apud hanc aram Herculis dum sacra fiebant, dumq; sacrificabatur, omnes capitibus apertis, & non velatis esse oportebat, cum ceterorum deorum ferè operto capite sacra peragerentur, quod planius antè retuli. Sed & sedentes in his sacris epulabantur, cum in alijs stantes id facerent. Porro quo modo mane & vesperi sacra huic deo in ara Maxima fierent à Pinarijs & Potitijs, iam supra relatū. Scribit Plutarch. in Quæst. Cum Herculi res diuina fieret, nullus alius Deus vocabatur, nec intra mœnia canis apparebat. qua de re in Herculis vita sum locutus. De cima præterea Herculi dabatur, vt plurib. idem Plutarchus ostēdit in causis Romanis. Sed hac de re audi Varronē: Herculi, inquit, decima data ab eo est, quod sacrificio quodam fanatur, id est, vt fani lege fit: id dicitur pollutum, quod à porriciando est fictum. dum enim ex mercibus libamenta proiecta sunt Herculi in aram, tum pollutum est: at tum profanum dicitur. i. perinde vt sit fani factū. Itaq; vbi olim fano consumebatur omne quod profanum erat, vt etiam fiebat, quod pop. Rom. vrbis quotannis faciebat, cum Herculi immolaret publicè iuuēcum. hæc Varro. Porro ab hoc sacro pollucere verbum factum est, vt idem Varro testatur in Satyr. Maiores solitos decimam Herculi vouere, nec decem dies intermittere, quum pollucerēt. Legimus & M. Crassum, & Lucullum, & Syllam eiusmodi decimas Herculi, & pop. Rom. persoluisse. Mulierib. sacris adesse, & rem diuinam facere ferè deis omnib. licebat: Herculis tamen sacrificio adesse, vel exta tangere, aut vesci, aræve admouere manus, aut solēnia videre, religio fuit. causam Plutarchus recenset. Apud Lindum Herculi cum conuictijs sacra agebatur, vt Lactantius Firmianus in primo de Institut. & ipsi in vita Herculis diximus. vnde prouerbium, Lindia sacra. Silius Italicus sacrum Herculis Gaditani, & eius cæmonias luculēter est executus in exordio statim libri tertij Punic. id quod & ipse in Hercule retuli. Lucianus quoq; in fine τῆς ὁδοῦ, sacrum Herculi fieri describit ex pyra accensa, quod in rei memoriam fiebat illius interitus. Apud Sicyonios, scribit Paus. in Corinth. in Herculis, inquit, quidem sacro traditum à Phæsto Herculis filio morem retinent. Is enim cum in Sicyoniam venisset, animaduertit Herculi tanquam Heroi parentari. indigne verò ferēs diuinos illi ho- 40 nores

nones non haberi, instituit, quod adhuc à Sicyonijs seruator, vt iugulati agni ad aram pernas adurerēt: carniū verò parte vna non aliter quam victimarum soliti essent, vescerentur, altera Herculi tanquā Heroi parentarent. Festorū verò dierum, quos in Herculis honorem agitabāt, priorem διουμοῦταιν, ἡράκλειον alterū vocabant. atq; hæc quidem Paus. Plura de Herculis vel sacris, vel diuersarum gentium institutis, collegit Alexander lib. 2. c. x. 111. Sed cum non prober veterum sententiam, & quæ prodit pleraq; confundat, & aliter ipse quædā, quam ab ipso traduntur: ea tibi supersedeo aduocare. locum ostēdo: fides sit penes auctorem, eum si legere placuerit.

- 10 Ceres dea frugum, cui in primis spicas antiqui dicabāt, & ex eis coronas. Sed de porca res sacra fiebat, vt alibi dictum. Huic & frugum primitiæ offeriebantur. Quin & mense Aprili cum lampadib. & tedis accēsis, sacerdotes in vestibus albis macata porca sacrum peragebant. Ouid.

Prima putatur

Hostia sus meruisse mori, quia semina pando

Eruerit rostro, spemq; interceptit anni. Idem alibi;

Prima Ceres grauidæ gausa est sanguine porcæ,

Vltæ sus merita cæde nocentis opes.

- Sanè porcū, vilem admodū apud Platonem Socrates victimam facere videt, in 20 lib. de Legib. In arcanis, inquit, audiendæ sunt eiusmodi fabulæ a quam paucissimis. qui quidē non porcū, sed preciosam quādam rarāq; victimā sacrificauerint. Idem & Proclus repetit. Cereris nuptiæ sine vino celebrabantur, & Orci nuptiæ (quod Seruius scribit) dicebantur. vnde Plautus in Aulular. Cereris nuptiæ sunt facturi nuptias: Qui quia remeti nihil allatum intelligo. Cum tamē, vt inquit Aelianus in x. 11, vinum Pramneum deæ Cereri dicatum esset. Cereris sacra hæc Thesmothoriz græcè dicebantur, vt pluribus in Thesmothoro Cerere scripsi. Eadem & δημότης. In his sacris Athenienses δλωμα commemorabant, quod demum teste Heiychio ἀπὸ δλωμα nuncupatum fuit. hæc ferè describuntur in x. Metamorph. ab Ouidio:

- 30 Festa pia Cereris celebrabant annua matres,
Illa quibus niuea velata corpora veste,
Primitias frugum dant spicae ferta suarum,
Perq; nouem noctes Venerem, tactusq; viriles
In vetitis numerant: & reliqua: Idem alibi
Annua venerunt Cerealis tempora sacri,
Secubat in vacuo femina virq; thoro.
Flaua Ceres tenues spica redimita capillos,
Cur in hibes sacris commoda nostra tuis?

- 40 Sed non sine piaculo præterimus poetæ ex primo Georg. versus. Ita enim canit

- In primis venerare deos: atq; annua magnæ
Sacra refer Cereri: letis operatus in herbis,
Extrema sub casu hyemis, iam vere sereno.
Tunc agni pingues, & tunc mollissima vina,
Tunc somni dulces, densæq; in montibus vmbrae;
Cuncta tibi Cererem pubes agrestis adoret:
Cui tu lacte fauos, & miti dilue Baccho,
Terq; nouas circum felix eat hostia fruges.
Omnis quam chorus & socij comitentur ouantes;
50 Et Cererem clamore vocent in tecta: neq; ante
Falcem maturis quisquam supponat aris;

*Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompósitos, & carmina dicat.*

Quo loco grammaticus Seruius ostendit, aliud esse Cereris sacrificiū, aliud Or-
ci nuptias. in hoc enim vinū non inferebatur, in illo utiq;. Legimus præterea, sæ-
pe quoq; litatum Cereri lacte, vino & melle, sine victima. Scribit Phurnutus, pri-
mo vere, cum primum herba viridis apparere cœpisset, tum primum herbam i-
psam antiquos solitos fuisse Cereri dicare. Tum post etiā subiungit, de sue præ-
gnante sacrificiū illi factū, propter terræ fertilitatem, conceptūq; facilē. Sed
& papauer huic deæ offerebatur, quod nō sine ratione factum ait. nam papauer
ipsum cum rotundum sit, & turbinatum, terram significat: eius verò inæqualitas,
valles ac montes significare videtur: quæ intra sunt granula multiplicia, homi-
nūq; & animalium multitudinem denotant. Adijcit idem Phurnutus alia que-
dam, quæ breuitatis causa præterij, nec nostro satis cōducunt instituto. & Ouid.
in IIII Fast. ita cecinit:

*illa (nempe Ceres) saporiferum paruos imitura penates
Colligit agresti lenè papauer humo.
Dum legit, obliuio fertur gustasse palato,
Longamq; imprudens exsoluisse famem.*

Verg. Georg. 1.

Nec non & lini segetem, & Cereale papauer.

Vbi Seruius, Cereale, inquit, vel quod est esui, sicut frumentum: vel quo Ceres
vsa est, ad doloris obliuionem. Probus ibidem: Cereale, ait, quia in segete nascit.
Plinius tamen lib. 19. cap. 8. Candidi papaueris semen, ait, tostum in secunda mē-
sa, cum melle apud antiquos edebatur. Hoc & panis rustici crustæ inspergitur,
affuso ouo inhærens, vbi inferiorē crustam apio, gythq; cereali sapore condiūt.
Porro vt Græci δημητεια Cereris sacra dixere, sic & latini Cerealia, vt Varro do-
cet. Cereris sacra ex Græcia, scribit Festus, multi ex Attica dicunt, propter sa-
cra Eleusinia: alij ex Enna Siciliæ vrbe, quod M. Cicero & Val. Max. assentiri
videntur, vt copiose in Ennensi Cerere docui.

Proserpinæ sterilis victima attributa fuit, quia nec ipsa vnquam peperit. Ma-
crob. Ex sententia Cor. porca. Quidam super hoc & illud Martialis in sexto in-
terpretantur:

Exoluit votis hac te sibi Virgine porca.

Certè Vergilius in sexto cecinit,
sterilemq; tibi Proserpina vaccam.

& Aur. Prudentius in primo contra Symmachum:

*Rapta ad Tartarei thalamum Proserpina regis,
Placatur vacca sterilis ceruice resecta.*

Mineræ taurus albus immolabatur interdum. Romæ verò in Quinquatrijs
prima dies sine cæde & victima fuit, quod eo die in lucem deam editam puta-
bant: in cæteris autem victimas cædere solebant. At verò Tubilustrio, qui eorū
dies vltimus fuit, & quo tubæ lustrabantur, de agna res diuina fiebat. Lege Var-
ronem, & alios. Iuuenalis:

— Niueam reginæ ducimus agnam,

Par vellus dabitur pugnanti Gorgone Maura.

id est Palladi, quæ Mauritana Gorgone, capite Medusæ vsa à poetis fingitur.
Athenienses annua solennia Mineræ tauris & agnis celebrare solebant, vt ait
Alexander. In quadam Africæ parte puellæ absq; victima, fustibus inuicem de-
certantes, sacrum Mineræ peragere solebant.

Diana cerua placabatur: hæc enim ei victima pro Iphigenia data fuisse credi-
tur. Et quanquam ex alijs possem multa afferre, hoc tamē sacrum leges in Eurip-
pidis tra-

pidis tragœdia, quæ Iphigenia in Aulide inscribitur, & quæ in Tauris. alij licet di-
uersa tradant, vt in ipsa dea exposui. & vt ait poeta:

*Quæ semel est triplici pro Virgine caesa Diana,
Nunc quoq; pro nulla virginitate cadit.*

Sabæi verò & Thracæ extis canū, vt paulo antè dixi, Dianam placabant. Ouid.

Extæ canum Triuiæ vidi libare Sabæos,

Et quicumq; tuas accolit Aemē niues.

Idibus Augusti Romæ facibus accensis ab vrbe in nemus Aricinum discurrē-
bant, in quo nemore Dianæ Nemorensis appellatæ celebre templum erat. Quò
ego sæpe animi gratia cum amicis sum profectus, cum Romæ gratis optimam
ætatis partem consumerem. De his sacris, Idibus (vt dixi) Sextilibus celebratis,
sic ait Propertius:

Cum videt accensis deuotum currere tedis

In nemus, & Triuiæ lumina ferre dea.

& Statius in Syluis:

Iamq; dies aderat, profugis cum regibus altum

Fumat Aricinum Triuiæ nemus. & idem paulo post,

— Omnisq; pudicis

Itala terra focis Hecataas excolit Idus.

Sed hac de festiuitate, eiusque certamine, plura in deæ cognominibus rela-
ta sunt.

Lunæ taurus macrabat, quia similia videntur cornua tauro. Lactant. in primo.
Isidi deæ Aegyptiorū, quæ & Luna putabat, ab aliquibus Ceres, vt in ea actum
est, anser macrabatur, iecurq; illi apponebatur, vt Herodotus & Ouid. testantur.
tametsi Macrobius alijq; nonnulli asserant, Aegyptios thure & precib. deos placaf-
se. De Isidis pōpa, & sacerdotib. linigeris, ralisq; eorum capitibus, alias in ipsius
deæ descriptione actum est. Sed & Claudianus poeta:

Sic numina Memphis

In vulgus proferre solet: penetrabilibus exit

Effigies, breuis illa quidem, sed plurimus infra

Liniger, imposta suspirans veste sacerdos,

Testatur sudore deam, Nilotica sistris

Ripa sonat, variosq; modos Aegyptia ducit

Tibia, submissis admugit cornibus Apis.

Eadem fermè Apuleius in Asino aureo: sed longè plura habes in Plutarchi lib.
de Iside & Osiride.

Hecate deæ, vt iam dictum est, canis immolabat, diuersimodè quidē. nonnul-
li enim Proserpinam existimantes, ei de cane sacra faciebant, vt Plut. scribit, &
Lycophronis interpres, citans illud Sophronis in Mimis, κύνων βαυβήζων λήψατο
φάσματα: hoc est, Canisq; baubans dissipat phantasmata. Quin & Caniuora dea
dicta est ab ipso Lycophrone. i. κύνων φάρος θεός, vt in Hecate diximus. Plut. etiā in
causis: Cur, inquit, Genetæ nuncupatæ soli canem Romani immolant. Et paulo
infra in eodem ait: Vt igitur Hecate Græci, sic Romani Genetæ pro his quæ do-
mi nascuntur, canem immolant. qua de dea non multo post scribam.

Veneri albas colūbas dicabāt veteres, & ideo Aeneas apud poeetā maternas
appellat aues. Rem autē diuinā mense Aprilī apud Romanos Veneri ex rosis &
florib. faciebāt mulieres, myrto coronatæ. Et quāuis sus inuisus Veneri dicitur,
sues tamē legimus etiam apud Græcos Veneri immolatos, vt est apud Athenēū
comprobatū ex Antiphanis, Callimachi & Zenodoti scriptis. Idē præterea A-
thenæus ait, ab Argiuis suē Veneri sacrificari, cuius sacrificij celebrietas à suis
veneri nūcupabatur. Est & græcis prouerbium, Suem immolauit: hoc est, ἀφέντι
ὑν τρέφουσιν: vbi quis offert id munus, quod minimè gratum sit. Inuisus quippe Ve-
neri sus propter Adonis necem, vt in eo copiose traditum. Qua verò carimonia

Paphia Veneri sacrificaretur, in eius descriptione ostendi. Veneri Cornuta apud Tullias gentem Aegyptiam, vaccam immolari solitam, iam dictum est. Astartem cum alij, tum Theophylactus Venerem interpretatur, in Commentarijs Oseae.

Saturno Romani, vt Macrobius in primo Sat. scribit, sacra faciebant more greco, capite aperto. Alibi dicit, ritu peregrino, & capite aperto. Sed quanquam hac rem pluribus suo loco ex diuersis auctorib. explicui, hic etiam nihilominus ex Plutarch. in causis Romanorum, breuiter repetam: Quid est, inquit, quod Saturno capite aperto immolant? An quod veladi capitis ritum Aeneas tradidit? Saturni verò sacrificium peruetustum est? An illud potius, quoniã deis coelestib. immolantes velantur: Saturnum verò terrestrem & chthonium esse arbitratur? An quod veritas oculi, obscurariq; non potest: veritatis autem parẽtem ac deũ Romani Saturnum habent. Sedenim Festus ait, Saturno furuũ bouem, i. nigrum immolabant. at verò Cyrenæos euinctos tempora coronis, ex ficu recenti Saturno sacra fecisse proditum est, mellitãsq; placentas mutuò militasse. Aborigenes autem Italiae indigenæ, humana hostia placabant: id quod postea ab Hercule in simulachra & effigies Argæas immutatum fuit, & luminib. splendorib. celebrata. vnde & cærei ideo in Saturnalib. mittebantur, vt Macrobius scribit: & sigilla fictilia passim vendebantur, vnde etiam Sigillariorũ nomen. Sed quod humana victima Saturnus placaret, apud varias nationes, pluribus Eusebius de Preparatione euang. Clemens, Cyrillus, Plutarchus, alijque permulti prodiderunt. Sed & alij quoque dei, dæmonesque ac heroes: quin & in sacris Hebræorum literis harum abominationum est facta mentio, in quibus & ipsi interdum prolapsi, & proprios etiam filios iugulabant, & in ignes mittebant, vt plane ex libro Carminum regis Dauidis, & qui in eum commentarios iam trium linguarum condiderunt, colligimus. Carthaginenses Saturno quidem filios sacrificabant. vnde cum aliquando obsessi essent ab Agathocle rege putarunt sibi Saturnum iratum ea causa, quod clam liberorum loco coemptis infantib. & educatis, illi sacrificassent. quare vt factum expiant, ducentos nobiliorum ciuium filios publicè immolarunt. Quin etiam cum ad Himeram Gelo Carthaginenses debellasset, pacem & fœdus cum eis hac conditione fieri voluit, vt inter cetera subscriberent, ne filios sacrificarent. Nota est historia apud P. ut. Sed nefanda & execranda hac sacra mittamus.

Rhea, quæ & Cybele, & Deorum mater, alijsq; multis nominib. vocabatur, sacerdotes castratos, qui Galli dicebantur, habebat, vt in cognominib. iam pluribus est declaratum. Dea huic proprio suo sanguine litabant. Magnæ verò matri de porca sacra fiebant. Moretum quoq; quod edulij rusticani genus fuit apud antiquos, eidem offerebant, vt in Fastis docet. Moretum carmine Verg. composuit elegantiss. vt nosti, quod puer ipse olim sum interpretatus. Moretum & Seruius vir longè doctiss. teste Macrobio, composuit. Sed & Columella lib. de Re rust. vltimo, moreti confectionem docuit. Hac & alia pleraq; in eo nostro puerili commentariolo dicebam, quod mihi e manibus extorsit Bernard. Babuleius, cui plurimum literæ & literati debent, nedum ego, quem fratris loco habeo.

Vestæ, vel deis si quando Vestales virgines sacra libarent, vel rem diuinam facerent, eo cultu ornatuq; vt erant, & vittatæ peragebant. album tamen præterea vestimentum, quod suffibulum vocabatur, oblongum & prætextum, & quadrangulum in capite sumebant, fibulãq; subnectebant: tum casta mola & sale tuso in ollam fictilem misso, mox in aquã iniecto, sacra faciebant: calicibusq; fictilibus, quos culillos dicebant, Vestæ & deis libabant. Alexander lib. x. c. xii. Sed de Vestalibus in Vesta plura legito, & quæ in hoc retuli. Illud hoc loco non omiserim, quod ab Hesychio scriptũ est, morem fuisse Græcis, vt Vestæ primitias facerent. atq; inde prouerbium exortũ quod prætermisisse miror Erasmi, A Vesta incipiẽs: hoc est, ἀπ' ἐστίας ἀρχομένη. Profert verò à cursorib. circa sacra Gynæceæ dea.

dea, quam & Plut. in causis Romanorum duobus capitibus nominare videtur: licet in altero. i. priore, interpretes malè exposuerit. nam pro Gynæcea Floram reposuit, in altero verò Gynæcea pro Geneta legitur: cui lectioni græcus codex suffragatur. Nec præterea legimus, quòd de cane fecerint, vt certè Plutarch. ait. Diuersa ergo Gynæcea à Geneta, quam & Genesiam nescio qua ratione quidam dixerint. Et licet de Gynæcea, id est Bona dea locutus sim in Rhea & Magna matre, in Saturni Syntagmate, hic tamen quæ Plut. in causis scripsit afferam. Quid est, inquit, quod dea Gynæceæ quam Bonam deam nominant, omni florum genere sacrum exornantes mulieres, in domum myrtos non important, præsertim cum ambitiosius cunctis germinum ac florum varietatibus vti soleant? An illud est, quod à fabulatoribus dicitur, Flaurij diuinatoris vxorem fuisse? quæ cum vino clam copiosius vteretur, deprehensa myrteis virgib. ac flagris à viro caesa fuisse dicitur. Inde factum est, vt myrtus in eius ædem non inferatur: vinum tantum, cum mulieres ei libant, lac appellant. An verò, quod cum à multis alijs, tum verò rebus venereis, castæ ac puræ sacrum illud obeunt. Non solum enim viros excludunt, sed cum solenne sacrum faciunt, quicquid masculum est, domi exigunt. myrtum igitur quasi Veneri dicatam, religiosam habent. Nam quam nunc Murtiam Venerem nominant, antiquitus (vt videtur) Myrtiam appellare consueuerant. Hactenus Plutarch. Hoc verò sacrum Damium vocabatur, teste Festo. Plura alibi retuli. Hic illud tantum, quod Pomp. Lætus de Sacerdotijs ait, ascribam: Fauni soror Fatua, vaticinatrix. ab ea vates Fatuarij dicuntur. hac traditur mulierum castissima, ideo eam Romani Bonam deam appellauerunt. cuius templum est in saxo Auentini montis, vnde ingressus virorum prohibetur, & ei fœminæ tantum sacrificant. Hac ille. Illud tamen obseruandum, quòd non in monte Auentino hac sacra, sed in ædibus vel pontificis, vel alterius probati ciuis & patricij, vt contigit, cum ea Clodius polluere tentauit: quod plane in eius Dea descriptione tradidi.

Iano sacra fiebant ex libo, quod ab eo Ianual antiqui dicebant. erat enim placentæ genus. item ex mola, quæ farina horna & sale miscebatur: interdum verò thure & mero. Hinc Ouid.

Iane tibi primum thura merumq; fero.

Sed & ad melioris anni omen solebant veteres Kal. Iani caricas & cariotides & mella tum deo, tum amicis & propinquis elargiri, vt dulces dies anni à dulcib. rebus auspicerent. Sed & stipes & pecunias largiebantur: id quod & hoc ipso tempore ab aliquibus obseruari videmus. Huic quoq; Agonal: a quidã attribuerunt, de quibus in hoc ipso antè scripsi, quo die Iano aries mactabatur. Ouid.

Ita rex placare sacrorum

Numina lanigera coniuge debet ouis.

Notauimus alias, in anni exordio, in principio Ianuarij, solitos Romanos bene auspicari. Nunc visum est addere, quæ Lucianus scribit in Pseudologista: In anni (inquit) exordio, nempe die tertia à magna noua luna, cum Romani pro more maiorum ipsi preces pro toto anno faciunt, & sacra iuxta ceremonias sacrificandi à Numa rege institutas, in eo videlicet die, dei votis precibusq; vacent. Meminit & Plin. in Panegyrico. itemq; historiographi.

Pales dea pastorum, vt primo Syntagmate ostensum est. Ab hac dea Palilia, quæ & literæ immutatione Parilia vocata fuere. hac xii Kal. Maij celebrantur, qui Romæ dies natalis fuit: de quo Genethliacōn carmen legitur non illepidum P. Marci, & aliorum. Variæ verò eo die fieri solebant purgationes & expiamina, quorum in quarto Fast. meminit Ouid.

Alma Pales faueas pastoria sacra canenti,

Prosequor officio si tua facta meo.

Certè ego de vitulo cinerem, stipulamq; fabalem,

Sape tuli plena februa tosta manu.
Certe ego transilui positas ter in ordine flammis,
Virgaq; rorales laurea misit aquas. & Propertius:
Annuaq; accenso celebrate Parilia foeno. Persius verò ait:
Fumosa Parilia foeno.

Fiebant & alia plura à pastoribus. Ovilia enim, oues & pecudes, purgabantur fumo ex sulphure, rosamarinumq; ac herbam sabnam & laurum cremabāt. Item liba ex milio, & lactis mulctralia in deæ ipsius honorem offerebant. Tibullus:

Et placidam niueo spargere lacte Palem Ouidius.
Et tepido lacte precare Palem.

At si de Pale plura cupis, præter ea quæ in primo lib. dixi, lege Dionys. Alicarn. in primo, & Seruium in Georg. Plutarch. Varronem, ceteros.

Telluri terræ deæ mense Aprili Romani bouem fordam, id est grauidam mactabant, vaccasque prægnantes, ex quibus vitulos à ministris exectos maxima virgo cremabat. Horatius tamen secundo Epistol. tellurem porco placari solitam canit: quo loco Porphyrio ait, porcum pro porca positum. Quin & Ouidius ait,

Placentur frugum matres, Tellusq; Ceresq;
Farre suo, grauidæ visceribusq; suis.

Sunt qui nigras victimas Telluri attributas scribāt. Et quoniam, inquit Cœlius noster, terra per inertiam desidere ac torpere in se ipsa dicitur, huius rei gratia putatur à sedentibus Opī sacrum fieri consueuisse. si quando verò terra mota esset, rituales Hetruscorum libri sue foeta ostentum procurare solebant. & Arnobius ridens sacrificia, ita scribit in septimo: Telluri, inquit, matri scropha ingens immolatur foeta, at Mineruæ virgini, virgo cæditur vitula, &c.

Panī deo hircus coleatus sacrificabatur, qui quidem hircus ad specum agebatur, in quo Pan ipse diuersari putabatur, vt docet Lucianus. Panī verò Lyceo, in Lupercalibus, canis immolabatur, vt ait Plutarch. quoniam gregis amicus & custos est canis. Alij capram albam dicunt: nonnulli hircum, ex cuius corio Lupercifacerdotes flagella conficiebant, nudiq; per vibem foeminas feriebant, quæ de re in Lupercalibus actum est.

Syluanum verò lacte placabant, vt Horatius in eo ostendit:

Tellurem porco, Syluanum lacte piabant.

Licet & porco interdum placari legerim. Iuuenalis:

Cedere Syluano porcum, quadrante lauari.

M. Cato de Re rust. Marti Syluano in sylua interdus in capita singula bouum votum faciebant: nam Martem Syluanum appellarunt. Mulieri ad eam rem diuinā adesse non licebat. Id verò fiebat ex adore & larido & vino. Vide Catonem. Priapo naturæ & hortorum deo asinus hostia fuit, propter membri virilis amplitudinem, Lactantius fabulam narrat, & Ouid. in Fast.

Ceditur, inquit, & rigido custodi ruris asellus.

Sed non hoc illi perpetuū. nam in Theocriti epigrammatib. huic deo ab Aepolo de vitula fit sacrum, & de hirsuto hircu, & faginato agno. Quare aliud est proprium & peculiare sacrum, aliud pro re & tempore & persona. Sic in Priapeis, puer domini florentis agelli, poma Priapo offert. Sanè Theophylactus in commentarijs Osee ait, mystas initiatos huic deo Priapo sacrificasse, quem Beelphegor dictum ait, qui mares viderentur foemellæ fuisse, quæ cymbalis vtentes, foemineisq; vlulatibus triuia circuibant.

Fauno res diuina nonis Decem. de hœdo & vino fieri solebat. Horatius tertio lib. carm. ad Faunum ipsum canit:

Si tener pleno cadit hœdus anno,
Larga nec desunt Veneris sodali

Vina

Vina cratera, vetus ara multo
Fumat odore. & mox,
Cum tibi nonæ redeunt decembres.

Hæc verò celebritas Faunalia dicebatur, vt Acron, Porphyrioq; consentiunt. Alij agno etiam Fauno litatum dixere.

Terminum pluribus in primo Syntagmate scripsi: & quanquam ibi de sacris quæ antiquitus illi inferebantur, pleraque retuli, quæ tamen tunc præterisse videri possum, hic ascribam. Ara deo Termino statuebatur à dominis vtrinque, lignaq; concisa foco imponebantur, & canistro fruges igni inspergebantur, tum demum puella fauos mellis porrigebat, aliq; & vina. itaq; holocaustoma fiebat. Obseruatū est, Numam regem statuisse, ne ex re animata res sacra Termino fieret: id quod plurib. Plut. scribit, & ante eum Dionys. Alicarn. Ouidius tamen illi agnam & porcā in secundo Fast. immolari prodidit: item Horat. cum cecinit:

Vel agna festis cæsa Terminalibus.

Vbi Acron: Terminaliorum inquit diem institutum, vt per epularum festiuitatem cælis agnis fines seruari faceret. plura de Terminalibus Festus, & Macrob. Aliud ab his Termini sacrificium, Aur. Prudentius poeta contra symmachū attulit. ita enim canit:

— *Et lapis illic*

Si stetit antiquus, quem cingere sueuerat error
Fasceolis, vel gallinæ pulmone rogare,
Frangitur, & nullis violatur Terminus extis.

Rubigo deo, qui & genere foeminino Robigo dicebatur, ad arcendam ex festibus robiginem sacrificium veteres faciebant, vt in primo Syntagmate scriptum est. mense enim Aprili, extis canis & ouis placabant, Ouid. in Fastis:

Flamen in antiqua lucum Robiginis ibat,
Extæ canis flammis, extæ daturus ouis.

Hæc verò offerebantur cum thure & vino.

Rumina dea, de qua in primo Syntagmate scripsi: huius deæ hostiæ lacte inspergebantur, nec vinū adhibebatur. Plut. id fieri putauit, propter ficū Ruminalem, sub qua Romulus rumam. i. mammam suxit: vel quod vinum minus conuenire existimatur infantibus. Vide Plut. Probl. & quæ alio loco notauit.

Quæ ventis sacra facta legerim, vide in Aeolo. i. in Neptuni Syntagmate.

Nocti deæ gallus sacrificabatur, & nocturno tempore. Ouid. in Fastis,

Noctæ deæ noctis cristatus ceditur ales,
Quod tepidum vigili prouocat ore diem.

Statius verò Papinius lib. 2. Theb. nigras ei hostias cum lacte offert, in Noctis hymno. ita enim canit:

Nigras tibi nigra litabunt
Electa cervice greges, lustraliaq; extæ
Lacte nouo perfusus edet Vulcanius ignis.

Legitur & adhuc hymnus Orphei ad Noctem, cuius suffimentum faces. eius hoc est principium, meis verbis:

Te Nox ô genitrix hominumq; deūmq; canemus,
Nox genesis cunctis, quam & Cyprin iure vocemus,
Audi diua, beata, &c.

Fortunæ virili mense Aprili thura adolebāt, & cum melle papauera, & lacte, quod sacrum & Veneri commune fuit. Fortunam verò Lacedæmonij, vt etiam prouerbio est celebratum, admota manu inuocabant: id significātes, sic quidem deos inuocari debere, vt simul & nos quoq; nostram addamus operam, alioquin nostra frustra esse vota.

Enyus,

Enyus, id est Bellonę sacra non bestiarum victima, sed suo ipsorum sacerdotū cruore peragebantur. gladios enim distinctos vtraque manu tenentes, humeros sibi ac lacertos fanatici feriebant, hocq; sanguine Deis litari, & crimina expiari arbitrabantur: ita tamen, vt pro sanguine & vulneribus stipes ac pecunias capterent, vt in eius deę descriptione plenius retuli. Atque hactenus de Gentium sacrificijs.

FURIARVM, quas Erinnyias, & Eumenidas, & Semnas deas vocabant, sacrum huiusmodi Sophocles in Oedipo Epicolono fieri docet: Manus ac digitos ex profluente aqua abluebat, qui sacra facturus: & in cratere ansato, ouis nouellę vellere obtecto, mellitam aquam ad choas & libamina reponebat, quę prima aurora sobrijs humi ter fundebat, tuncq; insuper nouem ramos oliuę ibi deponerat: tum demum preces verbis conceptis ipsis Furijs effundebat.

Pacis sacrificium poetarum festiuiss. exequitur copiose Aristophanes, in eius deę nomine fabula. nam cum primum canistrum descripsisset, cum hordeo, seroto, cultro, & igne: tum subdit, qui sacra faceret, canistrum sumpsisse, aram circuiße, faculam intinxisse, mox preces ipsi deę effudisse: O grauiss. regina dea, veneranda Pax, domina chororum, regina nuptiarum, suscipe sacrificium nostrum: & cętera, quę ibi leguntur. Post victimam facit ex oue, sed non ante conspectum deę: quoniam ea non cęde latatur, nec eius cruentabatur ara: at seorsum iugulabatur, & pedes offerebantur, ignisq; ex scillis lignis incēdebat: tum assabatur cętera viscera, vt iam in alijs diximus, & pręcipuę ex Homero diuersis ex locis. Illud quoq; notamus, nautas seruatos ex periculis maritimis, deis marinis sacrificasse: quod notissimum est ex poetis. Sed & Verg.

Votaq; seruati soluent in littore nautę,

Glauco, & Panopę, & Inoo Melicertę.

Sed nihil impedit, quin in hoc de vario sacrificandi ritu gentium Syntagmate id ascribam, quod à me est breuiss. collectum, & excerptū cum ex alijs, tum maxime ex his scriptoribus, Lactan. Firmiano, Macrobio, Cicerone, Platone in Minoe, Dionys. Alicarn. Orosio, Diod. Siculo, Eusebio, Luciano, Cyrillo, Tertulliano, Plinio, Suetonio, Solino, Mela, Procopio, Alexandro, alijs. Si enim nationū ac gentiū sacra, institutaq; sacrorum scrutari, & Barbaros externosq; ritus recensere libuerit, quam impia atq; nefanda eorum sacra inueniemus? Atq; vt ab his exordiar, Tauri Scythię pro hostijs Dianę aduenas immolabant, pręsertimque naufragos: & quos (vt inquit Athanasius) prouidentia eripuerat, hos ipsi iugulabant, alij postquam è bello redierant, captiuos per centurias diuidebant, & ex singulis vnum sumentes, tot Marti iugulabant, quot ex vnaquaq; cętura delegissent. Scribit Procopius, apud Thulitas. i. Thulę insulę habitatores, suo tempore, hoc est Iustiniani Imperatoris, victimarum potissimam fuisse, virum quępiam, quem primum in pręlio cepissent, Marti sacrificasse, vt quem deorum inaximum ducerent. Sed ea, inquit, est apud hos immolandi consuetudo, vt non solum hostiam macent, sed in arbore viuam hanc prius suspendant, indeque inter senticeta & vepres proiectam, sic varijs ac miseris modis excruciendo conficiunt. Legimus item paucis ante annis, ab Hispanis nautis orbem lustrantibus insulã repertam, quam ipsi à Carolo Carolinã dixerunt. in qua frequentes visebantur statuę aeneę suorum numinum, quę intrinsecus cauę, manibus iunctis passisq; fuerant, in quibus infantes & puerulos quos deis illis suis immolabant, includere solebant, & crudelissimę incendebant, in caueis statuarum & simulachrorū igne accenso, & aere calorem concipiente: & hęc quidem hoc tempore, vt minus mirum videatur, quod à Mose & Hebrejs prophetis scriptum legimus, & in primis in Deuteronomio, capite duodecimo: Omnes abominationes quas auersatur Dominus, fecerunt, deis suis offerentes filios & filias, & cõburentes igni. Quo loco interpretes, cum alia multa tradunt, tum illud, quod simulachra illa erant ex aere Cyprio, alijsq; metallis ignita, & succensa. Vt cętera mittam, quę traduntur: ad no-

ad nostra redeo. In Asia Laodicęi Mineruę virginem macabant, Arcades Ioui Lycęo puerum: pleriq; iuxta Boristhenę, vę cordi animo homines victimas dare, & in deorum sacrificijs humanis ossibus adolere solebant. Blemya, Cymbri, Galli, Dryidę, & Germani, statis diebus humanis hostijs litare, & captiuorum cruore adolere aras solebant: tunc maxime deos propitiari arbitantes, cum per cruciatum hominem excarnificassent: ex pœnis & hominum supplicijs diuinationes & auguria captantes. Fuit quoq; apud Phœnices & Charthaginenses nimis diu obseruatum, vt infantes qui Principum filij essent, sorte ductos, regio ornatu Saturno immolarent hostias: & quem fors morti destinarat, morti subtrahere non licebat. Quare multorum ciuium largis fletibus deplorata fuere funera. Hinc Imilce Annibalis vxor, cum Aspar eius esset macandus filius, apud Siliū in calce quarti libri Punicorum dolens ait:

Quę porro hęc pietas, delubra aspergere tabo?

Heu prima scelerum causę mortalibus agris,

Naturam nescire deũ: iusta ite precari

Thure pio: cędisq; feros auertite ritus:

Mite & cognatum est homini Deus. hactenus oro

Sit satis, ante aras cęsos vidisse iuuenos.

Aut si velle nefas superos, fixumq; sedetq;

Me me quę genui, vestris absumite votis,

Cur spoliare iuuat Libycas hac indole terras?

& cętera. Ab istis verò sacris cum desuisissent, postea victi ab Agathocle, deos propterea subiratos arbitrati, quod ante etiam diximus, vt numen placarēt, c c nobilium filios macasse feruntur ad aras. Adeo cęca mortalitas, sub religionis nomine, ad infandas cędes pręceps agebatur. Id quod etiam à Rhodijs & Cretenibus factitatum comperimus, vt hominem epulis grauatum ac pueros impuberes, festis dieb. Saturno & ipsi macarent. In Chio & Salamine mos per multa secula viguit, vt Diomedii & Dionysio homines discerptos iugularent. Eiusdęq; Dionysij templum in Arcadia fuit, in quo puellę ad aram difflagellabant ad necem: sicut & Spartę in ara Orthię Dianę, pueri. Quinetiam alij ingenti simulachro viminibus intexto, & viuus hominibus oppleto, ac igne succenso, ipsis scõdum in modum exanimatis, maximum holocaustoma deis suis offerre putauerunt. Boijs & Celtis, purgato capiti hostis capite, caluariam auro cęlare, & in eo poculo solēnibus libare religiosissimum erat. Proditum est, Aristomenem Messenium Ioui, quem Ithomaten appellabant, c c simul homines, in quib. Theopompus fuit, vno sacrificio macasse: & Lacedæmonios eò vesanię processisse, vt Marti humana victima litarent. Galatę & Massagetę, non aliter deos ritę cõsulı arbitrabantur, quam iugulato homine apud aras deorum: ex cuius casu, tum ex membrorum laniatu, & sanguinis fluxu futura diuinabant. Cymbri noxios homines seruatos, sudibus affixos, deis pro hostijs dabant. Galli, pręter Hesium & Theutatę, quos deos humano cruore placabant, grauioribus morbis aut periculis affecti, ad placandas deorum aras aut homines immolabant, aut se immolatos vouebant: ad cuius aram etiam grandęuos ætate, victimarum loco profecabant. Lusitanis vetus mos fuit, ex hominum intestinis extra prospicere atq; inde omina & vaticinia captare, abscissasq; captiuorū dextras pro munere deis offerre. Thraces Zamolxin, quem maximum suum deum putabant, non alia ratione propitium sibi fieri arbitrabant, quam si ad aram facili lancearum ictu homo concideret, eam optimam & deis gratissimam victimam opinati. Germani quoq; ritu barbarico, Mercurio humano cruore litare religiosissimum putabāt. Idem etiam fecisse Senones traditur, qui cęso publice homine, infanda sacra statis diebus celebrabant, his portētis expiari delicta credentes. Persis etiam ad habendas suis deis gratias, viuentes iuuenes, eosque adhuc spirantes sub terra de-

fodere, assuetum fuit: quem etiam morem Græcis inoleuisse accepimus, ut in anniuerſaria celebritate Baccho viuos homines ſacrificarēt: quiq; ita fuiſſet immo-
 latus, maximam inter ſuos probitatis ac religionis laudem ferebat. Longum eſ-
 ſet exequi, qui Taurorum populorum mores fuerūt, ut apud aram hominem ſi-
 ſterent, & poſt ſolennes quaſdam preces hominis, caput eius claua feriebant,
 crucique illud affigebant: truncum porro corpus ex ingenti rupe in præceps da-
 bant. id quod cum Leucadijs commune fuiſſe quidam tradunt, qui in Apollinis
 Leucadij ſacrō, ad auertendam deorum iram, hominem de montis ſpecula deſ-
 cerent, & in mare præcipitem deuoluerēt. Fuit & id moris Albanis, ut hominem
 ſacris initiatum qui ſanctitate polleret, diu aſſeruatum, & opiparè ſaginatū, a-
 pud aras ſiſterent, eumq; furiali carmine excantatum, deuotumq; additis quibus-
 dam precationibus, cum alijs victimis immolarent. Tantq; animorum fuit inſi-
 piētia, tamq; præceps libido imperiti vulgi, ante verbum diuinum corporatum,
 ut omnes ferè mortales in templis coire, & nefandis libidinibus immiſceri, ac
 pudēdis genitalibus ſacra facere, quod procreationis ſeminaria forent, nefas nō
 putarent: quod abunde in Venere, & Priapo, alijsq; deis oſtendit. Quin & Britā-
 nis longo tempore morem fuiſſe accepimus, ut cōiuges & nurus nudas, & quo-
 dam herbarum ſucco delibutas, ad templa ducerent, & ita ſupplicarent, captiuo-
 rumq; ſanguine deis litarēt. At verò Corinthi ſupra mille prostitutas in templo
 Veneris aſſiduè degiſſe, & inflammata libidine quaſtū meretricio operam de-
 diſſe, velut ſacrorum miniſtras deæ famulari ſolitas, memoriæ eſt proditum. Hic
 tibi mitto ſacratas Lydias & Cyprias libidines. Piget verò, pudētq; referre, Ro-
 manos rerum dominos, quibus fœdera, leges & ſacra exteris dare nationib. im-
 periū fuit: quanto in errore, & quā tetra caligine verſatus fuerit victor ille gen-
 tium populus, & totius dominator Orbis, omni ſuperſtitioni obnoxio: ſcarios
 & mutinos, nedum lunones & Genios quotidie ſibi aſciſcendo, & obſcœna nu-
 mina adoptando: qui etiam extraordinaria ſacra, ex fatalibus libris facere co-
 actus, Græcum & Græcam, totidēmq; Gallos in foro boario, ad placandas deorū
 iras, ſub terras viuos defodere veritus non fuerit. licuitq; illi diu in ſacris hominē
 interimere, & deis immolare: adeo ut Saturnum & ipſe, & Latialem Iouem, hu-
 mana placaret hoſtia. cuius ſimulachrum, dum ſacrificarent, humano ſanguine
 proluebant: donec Cn. Cornelio Lentulo, P. Licinio Craſſo Coss. s. c. cautum
 fuit, ne nouam inducere religionem, neve hominem immolare, aut humano ſan-
 guine litare liceret. Sed iam de his fatis. Quare nos CHRISTO gratias agamus,
 qui nos à tam fœdis immanib; ſacris exemptos, ſalutifero Eucharistiæ ſacri-
 ficio inſtituit, quo Deo patri quotidie litamus: Qui cum patre & ſpiritu
 ſancto viuit & regnat, per infinita ſeculorum
 ſecula, Amen.

SYNTAGMATIS DEORVM GEN-
 tilium decimi ſeptimi & vltimi

FINIS.

LILII GREGORII
 GYRALDI FERRARIENSIS, DE
 MUSIS SYNTAGMA, NUNC RE-
 concinnatum & auctum.

LILIVS GREGORIVS GYRALDVVS
 Luca Ripæ præceptor S. D.

10

DE Musis puer olim ſyntagma ſcripſeram doctiſſ. LVCA RIPA; verum cum aliquandiu
 inter ſchedas meas, ne potius dicam nugæ, delituiſſet, forte fortuna cum eas nuper reuoluerē
 in manus incidit: iterum cognoui, placuit, ſed ut indulgentioribus parentibus tenelli filij. Quare
 veritus ne me amor ſefellerit, mitto ipſum ad te veluti literarum ſolem, exemplo ab aquila deſum-
 pto, ut de eo periculum faciam. Scio multos de Musis ante me ſcripſiſſe, ſed hoc modo neminem.
 nam Cornutus, quem Pharnutum quidam appellant, & Fulgentius aliq; ſolo capite eas notaſſe
 contenti fuerunt: nos quæq; minoris etiam impendij ſcrutati ſuimus, cū præcipue pueris pueri ſcri-
 beremus. Vale. Mediolani, nonis Maij, M. D. VII.

20

IDEM AD COELESTES MVSA S.

Muſæ quæ vario mulcetis ſidera cantu,
 Et Iouis ad ſolium dulce mouetis ebur,
 Aſpiciſſe has famulas, veſtro quæ numine fretæ
 Euolitant, placidum carpere detis iter.
 Non hæ Pieridum temeraria ſata ſecutæ,
 Vos cantu ſperant equiparare ſuo.
 Degener, ah, tantum ne vobis turba putetur.
 Hoc ſat erit, placidum carpere detis iter.

30

DIODORVS Siculus apud Græcos multi nominis hiſto-
 ricus & poeta, qui (ut ipſe idem ait, & ab eo luſtinus philoſo-
 phus & martyr, itēmq; Eusebius) triginta annis maximam or-
 bis terrarum partem peragravit, ut hitoriarum, quas ſcribere
 meditabatur, certiorē fidem poſteris relinqueret, ſcriptum
 reliquit, Oſiridem Aegyptiorum deū muſicis & choreis de-
 lectatum fuiſſe, proptereaq; illum pleroſque muſicos conſe-
 ctari ſolitos, inter quos nouem fuiſſe puellas prodidit, quæ modulandi artem ce-
 40 teraſque diſciplinæ probè tenerent, quas ideo Græci Muſas appellauerunt.
 Sedenim aliq; Muſarum duas fuiſſe generationes prodiderunt, ſecuti (ut aiunt)
 Muſarum, antiquarum ſcilicet, quæ ſub Saturno fuerunt, & iuniorum, quas nos
 hoc ipſo libello deſcribere aggreſſi ſumus: de quibus nonnullorum opiniones,
 antequam procedamus, recensendæ ſunt, quæ de Muſis ipſis, earumque paren-
 tibus ac numero vario modo traduntur: primamque Varronis aſſeremus, qui
 tres tantum Muſas fuiſſe exiſtimauit, ut teſtatur Seruius: vnam quæ ex aquæ na-
 ſcitur motu. Alteram, quam aeris iccti efficit ſonus. Tertiam, quæ mera tantū vo-
 ce conſiſtit. Aliam tamen Varronis D. Auguſtinus hitoriam ſuo quodam libel-
 lo explicat: Non audiendi ſunt, inquit, errores gētilium ſuperſtitionum, qui no-
 50 uem Muſas Iouis & Memoriæ filias eſſe finxerunt. refellit eos Varro, quo neſcio
 vtrum apud eos quiſquam talium rerum doctior vel curioſior eſſe poſſit. Dicit
 enim ciuitatem neſcio quam (neq; enim recordor nomen) locaſſe apud tres arti-
 fices terna ſimulachra Muſarum, quæ in templo Apollinis dono poneret, ut

quisquis artificum pulchriora formasset, ab illo potissimum electa emeret. Itaque contigisse ut opera sua quoque illi artifices æque pulcha explicarent, & placuisse ciuitati omnes nouem, atque omnes emptas esse ut in Apollinis templo dicarentur, quibus postea dicit Hesiodum poetam imposuisse vocabula. Non ergo, ait, Iupiter nouem Musas genuit, sed tres fabri ternas fecerunt. Tres autem non propterea illa ciuitas locauerat, quia in somnis eas viderat, aut tot se cuiusquam illorum oculis demonstrauerat: sed quia facile erat animaduertere, omnem sonum, qui materies cantilenarum est, triformem esse natura: aut enim editur voce, sicut est eorum qui faucibus sine instrumento canunt: aut flatu, sicut tubarum & tibiaram: aut pulsu, sicut in citharis & tympanis & quibusdam alijs quæ percutiendo sonora sunt. Atque hæc tenus Aurelius Augustinus. Sed nomen quod se non recordari ait Augustinus, Sicyon est, ut ego ex scriptoribus collegi, id quod apposui, ut Ausonii Galli versus rectius emendetur quam adhuc factum est: sic enim in ternario legendum ubi hac de re est mentio:

*Tres solas quondam tenuit quas dextera Phœbi,
sed Sicyon totidem ternas ex ære sacrauit.*

Quo in loco ab alijs varia traduntur, nos, puto, germanam & veram lectionem attulimus. Pausanias quoque & ipse tres artifices, Cephisodotum, Strongyliona, & Olympiothenem nominat, quorum singuli ternas Musas effecerunt, & has primas fuisse. Alias verò idem Pausanias Musas tres connumerat, quas ait ab Aloëi filijs Oto & Ephialte sic nominatas, primam scilicet *μελέτην*, hoc est, meditationem: secundam *μνήμην*, hoc est, memoriam: tertiam *ἀοιδίαν*, hoc est, cantilenam. quod non ratione carere videbit is qui rem altius scrutari voluerit. Idem quoque Aloëi filij Otus & Ephialtes, Musis primam rem sacram in Helicone fecisse dicuntur, & in Ascre habitasse, ut versus poetæ Hegesini ex eius poemate Atthide ostendunt, qui apud Callippum leguntur & Pausaniam. Sed & Censorinus in libro de die natali, Musas ait olim tres ideo existimatas, quoniam organum quondam habuit tres intentiones, grauem, mediam, acutam. Ad hæc Cornutus, quem Pharnutum vocant quidam, in libro de deorum natura, tres ideo existimatas ait, ob eius numeri perfectionem, ut qui etiam deo ipsi attribuitur. Scribit M. Tullius in tertio de natura deorum, & simul idem Pharnutus, principio Musas quatuor fuisse natas Ioue altero, item alteras ex Ioue tertio ac Mnemosyne. Tertias quoque ex eodem Ioue & Antiopa, quæ Pierides Pieriæque à poetis appellantur. Alij duas putarunt, ut Pharnutus scribit, à considerando scilicet & efficiendo. Alij septem: hoc ideo fortasse, quoniam totidem voces antiqua musicorum instrumenta continebant, vel, quod totidem sunt artes liberales. Sedenim quoque paucis referendum est quæ de Musarum numero à Plutarcho in libro Symposiaco obseruantur. Constat, inquit, Musarum numerus, primum ex eo qui vnus & octo dicitur, deinde ex triangularibus, sex videlicet & tribus, inde ex triplicato ternione. Quæ obrem, inquit, non est ita institutum, ut nouem sint Mineruæ vel Dianæ, ut nouem sunt Musæ. Quin & ipsarum mater Mnemosyne totidem esse literarum reperitur. Tres verò antiquitus existimatas, non secundum ea tria modulandi genera, de quibus paulò supra retulimus, verum quod potius disciplinas in tribus generibus veteres disposuere, philosophi, rhetoris, & mathematici. Hinc & tres earum Gratiæ, quæ Musæ dicuntur. Hinc quoque, iuxta Hesiodi opinionem, harum quælibet in tres diuisa. Philosophia quidem in eam quæ ad rationem, ad mores, & ad naturam pertinet. Rhetoricæ vero in demonstrationem, deliberationem, & iudicialē. Mathematica autem in musicam, arithmetica, & geometriam diuisa est. Alij in ea quæ *ἀλογία* dicuntur distribuunt, hoc est, non errantia, & in ea quæ *λογισμικά*, hoc est, errantia, & in ea quæ sub luna corruptioni subiecta sunt. Alia item afferunt multa, ut de Parcis, & de his quæ in Sicyone fuerunt, quæ breuitatis causa prætereo. Nouem insuper Musas numero quidam prodidere, quod is numerus maxime sit

perfectus: unde Græci pariter & Latini interdum pro maximo numero & consummato nouem dixere, ut in Homero obseruat Eustathius, & in Nicandro grammatici. Idem & Theon in Arato. Et propterea existimauit Hesiodus nouem numerum esse Musarum, quod bonus sit ad omnia, & æqualiter æquus. Sed & ad hunc numerum respexisse videri potest Horatius, cum quæ perfici volumus opera, nonnum in annum premi præcipit. quem post secutus est F. Quintilianus: tamen si decimum in eo loco perperam quidam reponunt. Antiqui præterea gentium theologi, ut autor est Macrobius, nouem ideo Musas esse voluerunt, quod octo sint sphaerarum cœlestium musici cantus, & vna maxima sit sphaera quæ constat ex omnibus. Vnde Ascreus Hesiodus octauam Vraniam vocat, quia post septem vagas octaua stellifera est sphaera, quæ proprio nomine *ὀυρανός*, hoc est, cœlum vocatur. Nonam verò maximam dixit, quæ constat sonorum concursu vniuersitas. Sed & Arati interpres scribit, Orpheum lyram ideo nouichordem constituisse, quoniam idem esset Musarum numerus. Nec defuere etiam qui Musarum choreas & cantus cum Apolline, mundi totius concentum & sphaerarum, cœlestiumque circularum vertiginem significare dicerent: unde & Apollo sua mundum cithara temperare ab Orpheo in hymnis dicitur. At Censorinus plerisque ait existimasse septenarium & nouenarium numeros in hominum vita multum valere, quod septenarius ad corpus, nouenarius ad animum pertineat, illique medicinæ corporis & Apollini attributus, hic Musis: quia morbos animi quos appellant *ψυχικά*, musica lenire ac sanare consuevit. Qui verò theologiam Orphicam professi sunt, illud apud Orpheum obseruant, ipsum in animis & globis cœlestibus vim duplicem statuisse, alteram quidem in cognoscendo, alteram in globo ipso viuificando atque regendo. Nam in lunæ sphaera vim illam Bacchum Licitan, hanc Thaliæ nuncupasse volunt. In Mercurij verò sphaera, illam Bacchum Silenum, hanc Euterpen. In Veneris sphaera hanc Lylium Bacchum, illam Erato. In Solis sphaera hanc trietericum Bacchum, illam Melpomenem. In Martis hanc Baresium, illam Clío. In Iouis hanc Sebazium, illam Terpsichorem. In Saturni hanc Amphieton, illam Polymniam. In octaua sphaera hanc Pericionium, illam Vranien. In anima autem mundi priorem vim Bacchum Eribromum, alteram Calliopen. Quibus sic statusis, illud subinferunt, quod ideo singulis Musis singula Bacchi cognomina conferuntur, ut Musarum vires diuinæ cognitionis nectare ebrias intelligamus, nouemque Musas, nouemque Bacchos circa vnum Apollinem, hoc est, circa vnus splendorem solis inuisibilis discurrentes. atque hæc quidem illi. Alij verò ita interpretantur. Iupiter, aiunt, rerum omnium parens, è Mnemosyne, hoc est, è memoria & cognitione sui Musas genuisse dicitur, quæ mentis conceptus significant, æternarum rerum contemplatores, quæ quidem res intellectu tantum percipi possunt. Nam Musæ dictæ sunt, ut Plato existimat, quasi indagatrices, utpote quæ per naturæ vestigia sensilis atque mathematicæ, superna & cœlestia indagant. In Heliconis verò montis secessu, ut nomen ipsum indicat, anfractuosi, choros suos agentes, per quos rerum seriem intelligimus, quæ infinitam complectitur sapientiam. Eius porro montis duo vertices significare possunt tropologiam & anagogen, vel, ut alijs, physica & theologiam. Nec defuerunt qui nouem Musas, nouem beatorum animorum choros, hoc est, angelos designari crederent. Verum hæc ego ipse non libenter commemoro, quare iam satis. Legimus præterea Lydos proprias quasdam apud se Nymphas Musas nuncupasse, ut est apud Theocriti expositores. Carius enim Iouis & Torrebiæ filius, ut in quarto historiarum Nicolaus prodidit, cum forte errabundus vagaretur, ad paludem quandam peruenit cui nondum nomen erat impositum, ipse à matre Torrebiæ appellauit, ibique Nympharum, quas indigenæ ipsi Musas vocitāt, auditos cantus edidit, atque exinde modulationis lydiæ autor extitit, ut Stephanus etiam testatur. Nos autem vul-

gatam magis hoc libello sequimur opinionem, quæ nouem Musas fuisse confir-
 mat, quas aliqui Osiridis, alij Bacchi, plurimi Apollinis comites fuisse tradide-
 runt. Vel propter cœli harmoniam, cuius solem principem ac rectorem esse phi-
 losophi voluerunt, qua de re & in dialogis de poetis copiosius scribere medita-
 mur: vnde & à Græcis Apollo Musagetes dicitur, quasi Musarū dux, de quo an-
 te alios Lutatius in primo cōmunis historię, vt Probus scribit. Quin etiā ab eo-
 dem Apolline doctas quidam tradidere, qua ex re & Musicus est nuncupatus.
 Sunt tamen qui putant Musas à Parcīs edoctas fuisse. Diodorus Siculus Musis
 ab Ioue patre literarum inuentionem attributam asserit. Fuerūt igitur nouē Mu-
 sæ, Iouis & Mnemosynes filię, vt in Theogonia canit Hesiod. cuius hi sunt vers.

Μῆσαι δὲ λυμπαία δὲ κέραι δὴος αἰγιόχοιο,
 τὰς γὰρ ποσειδῆ κρονίδῃ τέκε παρὶ μίγθισα
 μνημοσύνη Et idem:
 Ἐννέα θυγατῶν μέγαλον δῖος.

Quem Proclus Lycius est imitatus in hymno ad ipsas Musas, sic canens:

Ἕννέοισιν μὲν ὁπωσὶς ἀνατάγιοις, ἑμνίοντι φῶς
 Ἐννέα θυγατῶν μέγαλο δῖος ἀγλαοφάνος.

Item Homerus eas in hymno ita salutat:

Χαίρετε τέκεα δῖος. Idem ait Orpheus in principio hymni, quem Musis cū

libani, id est, thuris suffimento dicauit:

Μνημοσύνης καὶ Ζηῶς ἐλεγδ' ὅπως ἴθ' ἄρ' ἴδω
 Μῆσαι πειρίδω. & reliqua.

Nouem verò eas, nouem noctium concubitibus genitas, Hesiodus alijq; Græci
 poetæ finxerunt. Sedenim ea de causa Iouis & Mnemosynes, hoc est, memoriæ
 filias appellatas inuenio, quod ijs q; ad disciplinas & scientias peruenire cupiūt,
 duo hæc in primis necessaria sunt, intellectus scilicet & memoriæ potestas: hoc
 Græci μνημονικός, illud νοηκόν vocant. & hoc quidem Proclus in cōmentarijs. Ali
 qui tamen Cœli & Terræ filias dixerunt, vt Alcmaeon, Pharnutus & Eusebius,
 quibus in quopiam hymno astipulatur Pindarus, sic Musam alloquens, Ἄρχε ἵ
 ρανῶ θυγατῶν. vbi commentatores ex Aristarchi sententiā & Mimnercæ, asserunt,
 Musas Cœli filias. Idem & Pausanias, qui non Mimnercam, sed Mimnermū hoc
 ait in elegijs prodidisse, in proœmio ad Gygē Lydum: Antiquiores, inquit, Mu-
 sæ Cœli filię, Iouis verò iuniores fuere. Musarum verò nomina Orpheus in hym-
 nis, & Hesiodus in Theogonia duobus his versibus ita complexi sunt:

Κλέω τ' ὕπερθε τε θαλάτῃ τε μολπομένη τε,
 τ' ὄφρα χόρη τ' ὄρα τῶ τε πολίμνω τ' ἔρα νη τε .
 Καλλιόων. & reliqua.

Cum Apolline igitur decem sunt Musæ, quoniam (vt inquit Fulgentius) huma-
 næ vocis decem sunt modulamina, vnde etiā cum decachorda Apollo pingitur
 cithara. Sed & legis diuinæ scriptura decachordum dicit psalteriū, quod nostri
 Christiani Laudatorium, si modo id recte, appellarunt, Hebræi verò Nablon, vt
 D. Hieronymus docet. A Græcis quoq; tum Nabla tum Naula, tum etiam Na-
 bliā dicuntur: qua de re cum ab alijs, tum præcipue ab Athenæo in Dipnosophi-
 stis copiose differitur. Figurantur itaq; vt idem scribit Placiades Fulgentius, no-
 uem Musæ cum Apolline, per quatuor dentes e contrario positos, quos lingua
 percutit, per duo labra velut cymbala verborum, per linguam vt plectrum, per
 palatum, cuius concauitas profert sonum, per gutturis fistulam quæ excursu te-
 reti meatum spiritalē præbet, per pulmonem, qui velut æternus follis conce-
 ptum spiritum reddit & reuocat. Nunc verò illud disquirendum, vnde Musæ no-
 men sortitæ. Plato quidem in Cratylo musas ἀπὸ τῆς μῦσος, quod est inquirere, di-
 ctas affirmat, cui Pharnutus in libro de natura deorum subscribit: ita enim ait,
 καλωῦται ἡ μῆσαι ἀπὸ τῆς μῦσος, ὅ ἐστι ζητήσεως. Musæ, inquit, dicuntur ab inquisitione.
 Idem sentit Suidas, qui propterea ait eas ab inquirēdo dictas, quoniam ipse sint
 omnis

omnis disciplinæ causa. Idem & Palaphatus. Vnde & aliquando Mosas eas an-
 tiqui vocauerunt. Eusebius tamen in Euangelica præparatione Musas tradit ideo
 sic appellatas, quia μῦσος apud Græcos honesta bonaque doctrina instituo signi-
 ficat: quamobrē, vt puto, eas Orpheus & Proclus hominibus religionem mon-
 strasse in hymnis suis cecinerunt. Quidam Musas per concisionem, quasi me-
 lufas, à μέλῳ declinari voluerunt. Alij verò propter disciplinarum inter se con-
 uenientiam quasi ὁμοίους, vel quod inuicem, sicut virtutes, necessaria sibi esse
 videantur, vt ait Cassiodorus. Vnde fit vt, ab antiquis nonnullis doctrinæ ac
 scientiæ copula ac nodus quidam existimentur. Sed cur Musas potius anti-
 qui puellas quàm coniugatas confinxerunt? hoc sic Cornutus exponit, vt ex re
 nomina ita sint sortitæ fœminea, quod ad earum videlicet symbolum multa sci-
 entia congignatur. Potest & dici propter fructum qui gignitur ex animæ iu-
 dicio. Virgines quoque dicuntur, quoniam virtutis disciplinæ, vti virgines
 abdita atque incomptæ esse videntur, natiuo scilicet decore contentæ: id quod
 & de cæteris disciplinis non incommodè dici putamus, atque ideo interiores
 & reconditas literas opinor appellat Cicero. Eadem & ratione Cupido quo-
 dam Luciani dialogo, Musas ait se vereri quod virgines sint, & semper aliquid
 cogitent, seque in suis cantibus contineant. Musas insuper antiqui simul ver-
 sari, & in chorum numerumque ludos agere dixerunt, propter scientiarum co-
 pulam & nexum, vt modo dicebam, quo inter se disciplinæ quodam quasi no-
 do copulantur & coniunguntur. Hinc opinor cyclicas scientias appellat Capel-
 la Martianus, & encyclium constituit Victruius, & notissima est illa à Græcis
 vocata encyclopædia, de qua Plutarchus, & longè pluribus Proclus, ex no-
 stris meminit Plinius & Fabius. Eadem causa sorores existimatas facile credi-
 derim. Ad hæc in montibus dicuntur versari, vt ait Cornutus, quod secessu et
 solitarijs maxime locis studiosi viri delectantur. Quin & Plutarchus lucos &
 Musarum delubra quàm longissime ab vrbibus statuta fuisse scribit, in eo qui
 est περὶ πολυπραγμοσύνης inscriptus. Sunt & qui ideo in Heliconis & montium
 verticibus versari autument, quod ipsa sapientia atque intellectus, ex quibus
 disciplinæ ac scientiæ nobis comparantur, dicuntur in hominis capite: id quod
 in primis Platonicis placet, vt in puriori & eminentiori loco esse, quæ per Mu-
 sas intelliguntur. Eas etiam palma coronari multi prodidere, propter quan-
 dam nominis similitudinem. Phœnicum enim populorum inuentum esse li-
 teræ dicuntur, & ab ijs ad Græcos delatæ: idcirco & id vtrunque apud Græ-
 cos phœnix significat, id quod me ostensurum pluribus spero in primo de
 Poetis dialogo. Vel, vt consentaneum magis Cornuto videtur, ideo palma
 Musæ coronantur, quoniam eius arboris fructus dulcis sit, multiuiuus, tarde
 crescens, & multiplex & copiosus. Attribuitur & laurus Musis, vel quod ea
 arbor ad inspirationem & afflatum, & vt Græci dicunt, enthusiasmon confe-
 rat, quod Sophocles in Cassandra docet. Vel quod eius arboris gustu poeti-
 cam se facultatem adipisci antiqui credidere, vt Lycophron innuit, qui poe-
 tam daphnophagon vocat, & de se canit Hesiodus: atque ideo etiam à Iuue-
 nale dictum, Laurumque momordit. Vel potius quod ea arbor semper sit vi-
 rens, atque simili modo bonorum poetarum versus virefcere perpetuò dicun-
 tur docta per ora virorum. Quin & eadem causa in Musarum & Apollinis
 certaminibus poetas victores, quasi immortalitate quadam dignos, lauru co-
 ronari apud antiquos, & nunc improba quadam ambitione moris esse vide-
 mus. His ita à me collectis, planè congruum videtur, Musarum etiam cogno-
 mina, quorum frequens apud scriptores fit mentio, paucis recensere. Sunt igitur
 in primis Musæ Nymphæ nūcupatæ, quod Acron notat illo Horatij versiculo:

Vidi docentem, credite posteri,
 Nymphasq; discentes. Item Verg.
 Nymphæ nos ter amor Libethrides.

Huc adde quæ de Nymphis Lydorum paulò ante retulimus, quæ Musæ dictæ sunt. Vocantur & Camœnæ quasi canienæ, à cano, vt Festus, Macrobius & Seruius docent. M. tamen Varro primum Casmœnas dictas ait, inde Carmœnas, postremo litera r ablata, Camœnas. Dictæ sunt & Heliconiades ab Helicone Bœotia monte, non Parnassi iugo, vt cum Seruius grammaticorum plerique existimarunt. In Helicone quidem, vt antè retulimus, Musis primi sacrificauerunt Otus & Ephialtes fratres, eumque montem Musis sacrum esse voverunt. Sed & Heliconem quidam fluuium quoque fuisse prodiderunt, qui per LXX. stadia lapsus sub terram fluit, atque ita XX. circiter stadia occulto & subterraneo cursu labens rursus erumpit, & pro Helicone mutato nomine Baphyras vocatur. Id ea causa factum Græci fabulantur, quod quæ Orpheum discerpserunt mulieres, in eo cum se abluere vellent, fluuius tum alueum abdidit. Quidam Heliconem montem Melissum appellant, vt Nicandri expositores testantur. Alij non à monte, sed ab instrumeto musico quod helicon dicitur, in quo chordæ nouem inueniuntur, dictas Heliconiadas autumant: de quo quidem instrumeto cum alijs, tum in musica sua meminit Ptolemæus, quam latinam fecit noster Leonicensus. Sed de hoc satis. Dicuntur & Parnassides Musæ, à Parnasso Phocidis regionis monte, qui & Larnassus antiquitus dictus est, teste Stephano & Apollonij commentatoribus, à Iarnace, id est, ab arca Deucalionis quæ ibi delata fuit. Longe verò post diluuium Parnassus dictus est ab heroe Parnasso eius montis incola, vt Hellanicus memoriæ mandauit. Alij à Parnasso Cleodoræ Nymphæ & Neptuni siue Cleopompi filio. In Parnasso alternis annis bacchanalia agebantur, vbi Satyrorum frequens cenebatur cœtus, & plerunque voces exaudiebantur, itémque cymbalorum crepitus ad hominum aures perueniebant, vt apud nostros Macrobius notat. A montibus Aonijs Bœotia, Aonides frequenter Musæ cognominantur. Bœotia quoque regio & ipsa Aonia dicta est, à cuius etiam populis Hyantijs, Hyantiæ sorores dictæ sunt à poetis. Citheriades verò nuncupatæ à Citherone monte, vel saltu Thebis propinquo. Pierides vel Pieriæ, à Piero monte, vt ait Festus, dictæ sunt. Stephanus tamen Pieriam ciuitatem & regiunculam nominat: sed Apollonij interpretes Pieriam montem Thraciæ asserunt, in quo versatus est Orpheus. Græci Hesiodi expositores Pieriam Macedoniæ montem esse tradunt: in quo genitæ sunt Musæ, qui mons Thraciam vsque attingere dictus est: quod ea ratione fictum arbitramur, quoniam primus apud Græcos & sapiens & poeta & theologus Orpheus in hac loca diuersatus est. vel si Ouidio poetæ credimus, Pieriæ Musæ dictæ sunt à Pieri & Anippes filiabus, quæ cum veris Musis ausæ sunt decertare, vnde victæ in picas mutatæ fuerunt. Pierum etiam vetustissimum poetam legimus, à quo Græcorum nonnulli Musas aiunt lepidis adeò carminibus celebratas, vt ab eo etiam Pieriæ nuncupatæ sint. Alij verò quod Pierus Macedo, à quo mons cognominatus est, cum Thespias profectus esset, primus Musas nouem statuerit, id quod in Bœoticis scribit Pausanias. Pegasides quoque dictæ sunt, vt Festus docet, à fonte quem Pegasus ictu vngulæ fingitur aperuisse: ob quam causam & græcè Hippocrenæ appellatæ sunt ab ipso fonte, cuius aquas vocales fuisse plurimi scripsere Græcorum: à quibus, vt videtur, Sidonius Apollinaris loquaces denominat, cum inquit:

Texerunt vitrea vado Hippocrenes,

Tunc hac mersus aqua loquacis vnda.

& reliquum. Idem Statius in epithalamio Stellæ poetæ:

Et de Pierijs vocalem fontibus vndam.

Pindari commentator rem ad allegoriam refert, quod scilicet poetæ soliti essent canere carmina, vel propter Musicam quæ fit ex aqua, cuius & nos antè meminimus. Ab eodem etiam fonte Aganippides frequenter appellantur, quoniam & fons ipse Aganippe cognominatus est. Alij licet Aganippe fontem fuisse velint in Helicone,

Helicone, sic ab Aganippe dictum Termessi fluminis filia. Fluit autem Termessus, vt scribit Pausanias, circum Heliconem. Multa hinc consulto prætereo quæ de Pegasi fabula afferre potuissem, sed ea cum Græcis tum Latinis notissima. Ilissides quoque & Ilissides Musæ nuncupatæ sunt ab Atticæ flumine Ilissio, vt in Attica Pausanias docet. Stephanus tamen ab vrbe Ilisso dictas existimat, testemque vocat Apollodorum. Thespiades vero Musæ vocantur, non, vt quidam putant, à Thespia matre vel nutrice: quod nusquam apud idoneos autores compertum, sed à Thespia vel Thespijs, vtroque enim modo dicitur, vt ait Stephanus, ciuitate Bœotia, vbi præcipuè Musæ colebantur. Si quis tamen quærat quanam fuerit Musarum nutrix, is Hyginum in astronomico poetico legat, & in Aratum Latina commentaria, quæ in Bassum à quibusdam referuntur, vtrique enim eam Euphemen vocant, quæ Crotonem filium habuit, qui Musarum precibus, quod inter eas est versatus, & ab his musicam edoctus ab Ioue inter sidera collocatus, sagittarij nomen habet. Huius quidem Euphemes statuam Pausanias in Helicone positam fuisse ait ad Musarum lucum. At Libethrides à Magnesiæ fonte Musis ipsis consecrato nuncupatæ sunt, cuius Plinius & Solinus meminere. Sedenim Libethrium montem triginta ab vrbe Corona stadijs Pausanias distare facit, in quo & fons & Musarum Libethriadum simulachra fuisse dicuntur. Fuit & Libethra ciuitas in monte Olympo, vel Dionysij oraculo memorabilis, de non eruendis à sue ossibus Orphci. Sunt & nominatæ Pimpleiades, à fonte vel vico Macedoniæ, vt Porphyrius ait: vt verò interpretes Apollonij, à Pimplia regione quæ esset prope Pieriam. Idem & montem & fontem & pagum Pierij eodem nomine commemorant. Literarum tamen quidam (vt videtur) parum gnari, Pimpleades potius quam Pimpleiades vocitant. Græci certe, quorum hoc est vocabulum, *πῖμπλιαι* καὶ *πῖμπλιαι*, non *πῖπλιαι* efferunt. Videtur tamen Varro in tertio de Lingua Latina Pimpleadas nuncupare, sicuti Acron etiam, qui eas ab aliquibus à peplo vestis genere dictas ait, vel ab Orchomeniorum monte Pimpleo. Non desunt inter grammaticos qui hic meras nugas confingant, quæ deuorandæ à nobis potius quam adscribendæ sunt. Castalides Musæ nominatæ sunt à Parnassi fonte Castalio, cuius aqua potu dulcis fuisse traditur, quanquam apud Stephanum Castalia est ciuitas Ciliciæ. Nicephorus in interpretatione Synesij fontem esse prope Antiochiam Syriæ, vbi oracula redderentur, testatum reliquit. Idem scribit multò ante Nicephorū Clemens & alijs. mythologi quidem Castaliā ferunt virginē quampiam fuisse, quam cū ardentius Apollo deperiret, eiq; vim inferre studeret, sese in fontem ipsam præcipitasse, à cuius nomine Castalius fons cognominatus est. Idem grāmaticus Lactantius, qui & Lutatius à nonnullis. At verò Probus, Castalius, inquit, fons est Delphis in Apollinis oraculo, qui abluit ipsam arā dei, dictus à Castalio Delphici Apollinis filio, alijs à Castalio patre Thyiæ, vnde Thyiades Bacchæ Nymphæ vocatæ sunt. Panyalis poeta Castalsam hoc uersu Acheloida vocat:

Castalix aduenit diuinam Acheloidos vndam.

(sic enim ego ex tempore lusi) quo fit vt nonnulli Acheloi filiam Castaliam existimarint. Corycides quoque appellatæ sunt à colle, vel antro potius Corycio in Parnasso Delphis proximo, cuius meminit & Laertius in vita Pherecydis, & Apollonij Rhodij commentatores, qui nuncupatum illud aiunt à Nympha Corycia, cuius & Apollinis Lycoreus filius fuit, à quo Delphici incolæ Lycores nuncupati sunt, aliæ sint licet de ijs populis opinionones, quæ nostri non sunt instituti. Alterum præterea antrum Corycium & vrbs in Cilicia fuit, vel croco nota, vt Herodotus & Strabo aliique. Stephanus tamen & multis alijs in locis eius nominis esse vrbes ostendit. Ad hæc Mnemosynides vocatæ sunt Musæ, à matre earū Mnemosyne, quæ vt diximus, est memoria. Pateides quoq; vt ait Festus Pompeius, à fonte Macedoniæ, propter liquoris eius vni-

eius vnicam subtilitatem. Dicuntur & Ligia, vt in Phædro scribit Plato, siue propter speciem cantus, siue propter musicum genus canorum, quod ligium nuncupatur. Olympiadas & Varro nominat ab Olympo monte, carmen illud afferens:

Muse que pedibus magnum pulsatis Olympum.

quod quidem carmen ab Homero deductum videtur, qui Musas inuocat olympia tecta habitantes hoc carmine,

ἔσπετε νῦν μοι μῦθε δὴλυπία δῶματα ἔχουσαι.

Cuius etiamnum hemistichium & pars extrema cum apud alios, tum apud Hesiodum legitur. Sed & Olympiadas Terentianus Musas hoc versu vocat: 10

Carmen suauē deditis Olympiades mihi Musæ.

Item Hesiodus in Theogonia:

μῦθε δὴλυπιάδδ' κέραι διὸς αἰγιόχοιο.

Sunt demum Ardalides Musæ cognominatæ ab Ardalo Vulcani filio, qui cum ad Træzenios tibiam & Musas detulisset, eas ita appellauit. autor Plutarchus in Symposio, & Stephanus, qui ait, ἀρδαλίδδ' καὶ ἀρδαλιώτιδδ' τιμῶνται αἱ μῦθε αἰγιοχίωι, sic dictæ vel à quopiam Ardalo, vel à loco. Amplius addit Pausanias, apud Træzenios veterem fuisse aram, super quam Musis & Somno rem sacram faciēbant, quod scilicet somnum Musis conuenire arbitrabantur. Item Musas interdum Mæonidas vocat Ouidius, à Mæonia, vt putatur, regione: tametsi à Myonia Phocidis vrbe Myonias quidam dictas putant.

Verum his à nobis sic expositis, iam ipsarum nouem musarum nomina sigillatim interpretari aggrediamur. Est igitur prima Clío nominata ἀπὸ τῆς κλέω, quod est laudo, vel vt Cornutus ait ἀπὸ τῆς κλείους, propter gloriam quam erga doctos, & ipsi erga alios habent: vel propter gloriam quæ ex poetarum laudibus oritur, vt ait Diodorus Siculus. Fulgentius tamen Clío, inquit, prima Musarum appellata est, id est, cogitatio quærendæ scientiæ. Quidam hanc historijs præesse existimant, quod Apollonij commētatores in tertio Argonauticon affirmant. Ialem quoque mater Clío fuisse perhibetur & Hymenæi. Alij tamen aliter, vt paulo infra dicemus. In Adonidis historia legitur, & ex Magnete Clío genuisse Linum, 30 quem alij Vrania filium prodiderunt, vt suo loco dicemus.

Secunda Euterpe vel Euterpea Musa nominatur, quæ Latine iucunda dici potest. ἀπὸ τῆς εὐτερπείης enim apud Græcos iucundum designat & delectabilem, propter voluptatem quæ ab audientibus ex honesta eruditione percipitur. At Fulgentius, Euterpe, inquit, quam nos latine benedelectans dicimus, ideo dicta est, quod primum sit scientiam quærere, secundum sit delectari quod quæras. Plerique eam tibijs delectari & ijs præesse scribunt. Alij dialecticæ. Apollonij verò Rhodij expositores μαθήματα, hoc est, disciplinas inuenisse affirmant. Sunt & qui Rhesi matrem scribant.

Thalia Musarum est tertia, quæ ἀπὸ τῆς θαλαμῆν, hoc est, à virescendo denomi- 40 natur, ἀπὸ τῆς θαλαμῆας, vt ait Cornutus, τὸ δὲ βίωσις αὐτῆς, id est, quod reuirescere faciat ipsorum poetarum vitam. vel, vt idem subiungit, quoniam & in conuiujs ipsos virtutem habere, & honeste in eis conuersari suadet, vel, quoniam in longum tempus, vt alij scribunt, poetarum laus parta virescat. Nonnulli Thaliæ comœdias attribuunt, alij geometriam. At Græcorum quidam eam Palephati matrem fuisse volunt, qui de colendis arboribus multa perscripsit. quin & expositores Argonauticonum & ipsam Thaliā agricolationem inuenisse tradunt, necnon plantarum curā docuisse. Thaleam nos potius latine dicere debuisse scribit Seruius: nam græce θαλαία est, non θαλία. Verum ea mihi inanis videtur fuisse obseruatio, quando e græca diphthongus & in i, & in e, apud nos frequentissime ver- 50 titur, vt Pitho, Medea, & alia sexcenta.

Melpomene quarta est, quam ἀπὸ τῆς μελπομένην, hoc est, à canendo dictam arbitramur, quoniam hanc audiētēs demulcentur: vel quasi μελετῶ ποιουμένην, id est, meditatio-

meditationem facientem, vt primum sit velle, secundum desiderare quod velis, tertium delectari, quartum instare meditando ad id quod desideras, ait Placiades. Pharnutus tamen ἀπὸ τῆς μουσῆς, hoc est, à dulcedine vocis dictam existimat. Huic alij tragœdias, nonnulli verò cantilenas, Græci quidam rhetoricā adscribunt.

Quinto loco succedit Terpsichore, quæ choreis delectatur. Est enim χορεία tripudium, & τῶν πῶ delecto, eo quod oblectet audientes, propter bona quæ ex doctrina proueniunt. Pharnutus verò appellatam ait Ἄπὸ τῆς χορείας καὶ χερσῶν αὐτῆς τὸ πλεῖστον μὲν τῆς βίον, hoc est, quoniam vitæ pars plurima ea & delectetur & gaudeat: vel propter aspectus delectationem, vna tantum adiecta litera

10 χ, quasi τῶν χερσῶν ὄρον. Quidam hanc citharistriam dixerunt, ei psalterium attribuentes. nonnulli & inuenisse pædian, id est, humanitatis disciplinam prodidit. Plerique sine afflatu ob vocis asperitatem scribere consueuerunt. Ex hac eadem Achelous genuisse Sirenas, Græcorum quidam scriptores tradiderunt, etsi Seruius & Fulgentius ex Calliope potius genitas autument. Ex hac eadem Strymon Rhesum, & Mars Bisthonem, à quo Bisthonia regio nominata est, filios sustulerunt.

Amabilis Erato sextum sibi locum vendicat, quam ἀπὸ τῆς ἑρώτος deductam etiam Ouidius poeta illo versiculo innuit lib. 2. de arte:

Nunc Erato, nam tu nomen amoris habes.

20 Eadem causa illam in tertio Argonauticon inuocat Apollonius. Diodorus verò ea ratione id nominis fortitam esse Erato ait, quod docti viri ab hominibus amantur & laudantur. Placiades tamen dictam existimat quasi θύων ὁμοίαν, hoc est, simile inueniens: quia post scientiam & memoriam, iustum est vt aliquid de nostro simile inueniamus. At verò Cornutus ab interrogando & respondendo, id est, ἑρωτῶν καὶ ἀπεκρίνω, hæc enim duo maxime disputantibus & eius facultatis studiosis conuenire videmus. Saltatricem Erato poeta illo versiculo describit:

Plectra gerens Erato saltat pede, carmine, vultu.

30 Quin & ipsam saltandi rationem inuenisse, Græci quidam commentatores prodidit, alij musicam. At Proclus qui in Hesiodum commentarios reliquit, poeseos ei inuentionem attribuit. Eadem & Thamyra mater perhibetur, qui amatoria primus cecinit, de quo in poetarum dialogis plura. Arcades Erato inter Musas non connumerat, sed vatem quampiam fuisse aiunt, quæ Arcadi Calistus filio nupsit, eaq; mortalibus Pana oracula dedisse.

Septima sequitur Polymnia, quam Polyhymniam interdum etiam propter versus mensuram vocatam videmus, vt in illo:

Rhetoricos dictat Polyhymnia musa colores. Et Horatius:

Euterpe cohibet, nec Polyhymnia.

40 Eadem lege & Martialis & Græci poetæ nonnunquam vtuntur. Neque enim ijs assentiendum puto, qui apud Horat. Polymneia legunt, & minus ijs qui neque prima producta proferunt. Et inde etiam colligere possumus, non eam habere deriuationem, quam quidam habere autumant, πολὺν scilicet μνήαν, vt si dicas latine multimemorem: nam potius à laude, id est, ἔμνην deducitur. Cornutus quoque philosophus eam vult appellari quasi πολὺν μνητὸν ἀρετῶν, plurimum quando virtute laudamur. Verum Fulgentius alterius est sententiæ, vt videlicet quasi πολλὴς μνήας vocetur, id est, multa memoria: memorem nanque esse oportet disciplinarum studiosum. Vtranque nominis interpretationem Diodorus visus est amplecti. Polymnia, inquit, sic ideo nuncupata, quod cantus suauitate poetæ reddit gloria immortales, & posteritatis memoria com- 50 mendat. Cassiodorus in varijs libr. 4. de comœdia agens, inquit: Vbi rustici gestientes humanos actus lætissimis carminibus irridebant, ijs sunt additæ orchestrarum loquacissimæ manus, linguosi digiti, silentium clamorū, expositio tacita

tacita, quam Musam Polymniam reperisse narratur, ostendens homines posse & sine oris affatu suum velle declarare: atque ille quidem his verbis mimorum gestus Polymniæ attribuit. Græci alij quidam grammaticam & literas. Sed enim Plutarchus in sympotiacis Polymniæ ideo historias attribui asserit, quod ea multarum rerum sit memoria. Quidam tamen lyræ præesse autumant, id quod & in commentarijs Argonauticon Apollonijs obseruatum legimus. In ijs verò quæ in Hesiodum scripta sunt, geometriæ præficitur: tanta est adeò inter scriptores varietas. Quidam & hanc ipsam matrem fuisse Triptolemi voluerunt, cum vulgò tamen aliter existimetur.

Vrania octaua est Musa, quam cœlestem quidam, multi astrologiam appellunt, dictam *ἄρ τῆ οὐρανοῦ*, hoc est, à cœlo. Nam vt scribit Pharnutus, *ὁ θῶς κόσμος οὐρανόθεν ἐκάλειον οἱ παλαιοί*, hoc est, integrum quidem mundum prisci cœlum vocabant. vnde puto illud est Plinij in secundo notissimum, Mundum, & hoc quod alio nomine cœlum appellamus. A cœlo igitur Vrania appellata est, quoniam docti vbique gentium noscuntur, seu quoniam viros eruditos ad cœlum vsque euehat, seu quod gloria & sapientia animos eleuat ad cœlestium contemplationem, vt ait Fulgentius. Astrologiæ præesse creditur. Quin & ipsius artis inuentricem fuisse in commentarijs in Argonautica legimus. Catullus quidem poeta Vraniam Hymenæi nuptiarum dei matrem existimasse videtur in Manlij epithalamio. Sed alia est de eo Græcorum opinio, vt statim dicemus. Sanè & Venus Vrania cognominatur à Græcis, vt aliàs ex Pausania docuimus. Sed & eam Aegyptij hoc nomine vocitant, vt docet Aelianus libro quarto de animalibus. Linum quoque huiusce Musæ filium Græci quidam tradidere. Quin vt Pausanias scribit, ante Musarum sacrificia Lino parentabant Heliconij. Sunt etiam qui minacem illam & diram Helenæ stellam Vraniam appellent, vt testis est Lutatius seu Lactantius Placidus. Miror quosdam, alioqui eruditos nec incelebres poetas, qui, quod in quopiam incerti auctoris epigrammate legissent,

Vrania poli motus scrutatur et astra,

vnam atq; alteram in hac dictione syllabas contractiores, contra omnem temporum mulicorum legem productiores fecerint.

Nona postremo loco Calliope Musa memoratur, quæ cantus suauitate & modulatione cæteris antecedens, ab omnibus plurimè æstimatur, vnde & à bona voce, hoc est, *ἄρ τῆς καλῆς ὁπῆς* denominatur: & Homerus canit, *θεῶν ὁπῆ φωνισαμένης*, hoc est, deæ vocem clamantis. Et Hesiodus poeta eam ait sequi fortia facta ducum. Pharnutus vtique eam rhetoricæ præesse existimat, quæ vim persuadendi obtinet, & impellendi populos. Verum alij Græcorum Grammatici poeticæ præfectam esse aiunt, vnde & frequentius à poetis ipsis inuocari solet. Literas quoque huic ijsdem attribuunt. At qui in Hesiodum commentaria composuerunt, Calliopen ideo præstantissimam & maximam cæterarum dictam volunt, quod omnibus carmina & versus præstare dicatur. Aristarchus tamen *πεφῆραστῶ*, quasi *πεισβυραστῶ*, hoc est, vetustissimam & antiquissimam interpretatur. Antiquior enim, inquit, poetica cæteris disciplinis, cum honore, tum tempore, id quod in primo de poetis pluribus me ostensurum puto. Suprà verò ex antiquis theologis ideo maximam & præstantissimam diximus nonam Musam, hoc est, Calliopen appellatam, quod per eam significetur concors sonorum vniuersitas sphaerarum cœli, quas Plato, ne alios nunc philosophos citem, moueri existimauit motione concordis harmoniæ. Ex Calliope verò, teste Asclepiade, Apollo natos tres sustulit, Ialemum, Orpheam, & Hymenæum: & propterea Martianus Capella & Claudianus Hymenæum Musa genitum canunt, licet Catullus Vraniam genus, vt paulò ante diximus, illū fuisse canat. Sūt qui nō Apollinis Hymenæum,

menæum, sed Magnetis filium fuisse tradunt, ipsūque Hymenæum amatum à Thamyra, qui impudicæ veneris autor fuerit. De Orpheo quoq; alij non Apollinis, sed Oeagri filium, vt res est notissima, scripsere. Quin idem ipse Orpheus alicubi testatur. Sed & Cymothona ex iisdem Oeagro & Calliope progenitum legimus in græcis commentarijs. De Ialemo vero Suidas refert quod infelix fuerit & orphanus, vnde etiam prouerbiū factum, Ialemo frigidior, de re admodum frigida & miserabili & flebili: nam & fletum Ialemum dicimus. Quidam præterea Calliopes, non Melpomenes (quod supra diximus) Sirenas filias tradidere. Scribit Hyginus Calliopen ab Ioue iudicem electam inter Venerem & Proserpinam, cum vtraque Adonin sibi optaret, at illa ita iudicauit, vt dimidiam anni partem alterutra possideret: qua re, ait, Venus indignata, Orpheum Calliopes filium Thressis mulieribus obiecit, quæ illum discerpserunt. Atque hæcenus de Musarum nominibus, eorumq; expositione, satis. Nunc quæ ad ipsas in vniuersum pertinere visa sunt exponam, sint licet pleraq; omnia fabulosa, non sine tamen occulta significatione & allegoria. Illudq; in primis afferemus, Musarum volucres apes existimatas esse, cuius rei testis est Varro doctissimus, qui in libris de Re rustica ita loquitur: Quæ, inquit, apes cum causa Musarum esse dicuntur volucres, quod & si quando displicatæ sunt, cymbalis & plausibus & numero reducuntur in locum vnum, & vt Musis Heliconæ atq; Olympum attribuerunt, sic his floridos ac incultos natura attribuit montes. Proinde etiam non defuerunt qui Aristæum scripserunt pastorem fuisse Musarum, propterea, quod primus apes, & mellis vsum adinuenit. Comatā quoq; pastorem fuisse legimus in commentarijs Theocriti, qui ex pecoribus singulis Musis cum rem sacram faceret, eius dominum indignatum fuisse, illumq; ideo in ligneam arcam conclusum Musis eius salutem commisisse, quas mirum in modum Comatas pastor colebat: at arcam insequentem mox tempore adaperiens dominus, Comatan viuum reperit, in eaq; mellis fauos, quibus Musæ Comatæ vitam conseruauerant. Cicadas insuper Philostratus in Apollonijs Tyanei vita, & Plato in Phædro, à Musis cantum habuisse scribunt, dicente Socrate. Fertur autem olim cicadas homines fuisse ante Musas: natis deinde Musis, cantūq; monstrato, illorum nonnullos voluptate cantus vsq; adeo delinatos fuisse, vt canentes cibum potūq; negligerent, imprudenterq; perirent: ex quibus deinceps cicadarum genus sit natum, cui Musæ hoc munus dederunt, vt alimoniam non indigeat, sed absq; cibo potūq; quamdiu vixerit canter: postea vero ad Musas proficiscatur, quam quis hominū colat renunciaturum: illasq; gratas reddit mortalibus, cuius ipsi fuerant studio emancipati, sicut amantes Erato, saltatores Terpsichoræ, philosophos Vraniam, & sic præterea. Musas vero alatas scribit Porphyrius in tertio de sacrificijs, id quod & à poetis sæpe dictum est. Vnde Ouidius de Pyreneo vim Musis parante inquit:

Clausit sua tecta Pyrenæus,

Vimq; parat, quam nos sumptis effugimus alis.

Sirenas L. Columella in carmine de hortis, Musarum comites statuit: ita enim ille:

Nunc vos Pegasidum comites Acheloidas oro.

Pausanias tamen & Stephanus Musas aliquando cum Sirenibus ab Iunone incitatis certamen habuisse tradunt, quo victæ Sirenes pennas perdidere, atq; idcirco à re locus Aptaera in Creta vocitatus est: tum ex ijs pennis Musæ sibi coronas composuisse dicuntur, id quod sub allegoria intelligi potest, de malis & ineptis poetis, qui bonis infesti sunt & fuere semper, sed demum bonis & doctis vincuntur inepti. Existimat Eustathius ab Homero verba alata, hoc est, *ἐπὶ τῶν ὁπῶν* dicta fuisse, quod cum Musæ Sirenas vicissent in certamine, ex earūq; pennis se coronassent, illis etiam placuisse vt verba pennata, ad maiorem Sirenium ignominiam dedecusq; appellarētur. Alij non fabulose, sed propter verborum

Z celerita-

celeritatem, vel ob eam quæ in ipsis verbis est harmoniam & consonantiam. Alij quod tanquam alæ verba aera feriant. Thamyras quoque à Musis occæcatus fuisse traditur, quæ res est, vel Homero teste, notissima. Musas insuper nigram habere comam, innuere videtur Pindarus cum cecinit, ἰσπλοκῆ μωρ μασῶς, in hymnis Pythiæis. quo loco interpretes exponit μελαισπλοκῆ μωρ, id quod quamuis ad formam referri possit, nihilominus & ad arcanos & occultos poetarum sensus referri commode potest. Pastores etiam Musis operari & rem sacram facere tradit Theocritus, & eius expositor, qui hac de causa id fieri ait, ἄλλ' ὃ μέλην αὐτοῖσιν ὠδῶν ὄλσ' αὐτὰ ἔφοροι, quoniam scilicet ipsis cura est cantilenarum, quarum sunt ipsæ præsidēs. Quinimò in hymno quodam Nemeo Pindarus eas vult filias esse Musarum, cum ita canit:

αἱ δ' εὐσοφαὶ μασῶν δὲ γατόριεσσι ἀοιδαί.

vbi commentatores hæc identidem inculcant, Musarum filia cantilenæ: qua de re & Maneros agricola, vt est apud Iulium Pollucem, Musarum discipulus fuit, & apud Aegyptios agricolarum canticum adinuenit, quod ab ipsius nomine Maneros appellatum est. Alia de hoc ipso manero Plutarchus in Osiri & Isi. Fuit & Romæ Camœnarum lucus, vt scribit Liuius, quem Numam Pompiliū ait condidisse, & medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua: quod quia sepe Numa sine arbitris, velut ad congressum deæ inferebat, Camœnis eum lucum sacrauit, quod dearum sibi concilia cum coniuge Aegeria essent, & soli Fidei solenne instituit. Addit Plutarchus in Numa, & locum & prata eisdem dicasse, vbi ancyle e cælo ceciderat. Dionysius vero Halicarnasseus, & Aegeriam ipsam Musam ait ab aliquibus existimatam esse. Metapontini etiam vicum vbi Pythagoras diuersari solitus erat, Musarum vocauerunt, teste Laertio. Lycurgus quoque, vt est apud Plutarchum, bellicæ exercitationi Musicæ studium admiscuit, quo bellandi vehementia modulatione temperata, consonantiam convenientiamque haberet. Itaque rex antequam pugnas iniret, Musis, quod etiam Capella testatur, litabat, quo & oratione præclaræ memoria digna facinora pugnantibus ederent. Ptolemæum Philadelphum scribit Victruuius in 7. architecturæ, cum nobilissimam suam illam Alexandriæ bibliothecam constituisset, ludos Musis & Apollini fecisse, & in ijs victoribus præmia constituisse. Pythagoræ quoque scriptum reliquit Cicero, bouem Musis immolasse, cum nescio quid in geometria reperisset. Illud etiam, quod notissimum est, addo, Herodotum, qui Græcorum est elegantissimus & florentissimus historiarum scriptor, cuius nescio quo modo T. Liuium Quintilianus comparat, libros suos nouem historiarum, à nouem Musarum nominibus prænominauit. Illud etiamnum obseruat A. Gellius, viros quosdam doctos libros suos Musas inscripsisse, vt Aurelius Opilius, etiam antiquarij ex nominibus quibusdam vetustis Opelium potius quam Opilium scribi contendant. Bion quoque rhetor nouem & ipse libros edidit Musarum nominibus inscriptos. Mitto hoc loco poetas plerisque, qui fabulas & poemata eodem Musarum nomine vocitarunt, id quod copiosius manifestiusque ostendam in his, quos diu parturio, poetarum dialogis. Legimus præterea quosdam apud antiquos Musæ nomine cognominatos, vt medicus ille insignis Antonius Musæ, qui cum Octauiō Augusto vixit. Fuit & Musæ declamator, cuius nonnullæ sententiæ apud Senecam leguntur. Fuit & Pomponius Musæ, cuius insignia extant nominis. Sed & Musam suam Athenienses Minervam dicere solebant, quam & M. Antonio blandientes, qui se Liberum patrem dici volebat, in matrimonium desponderunt. ille ducturum se recepit, sed ab ijs ait se mille talenta dotis nomine accipere velle, quam pecuniam & exegit, re eludens inueterandam illorum assentationem. Sed cum doctrinarum & lepōrum Musæ sint præsidēs, homines inelegantes & sine doctrina ac lepōre antiquo prouerbio eludimus, ἀμύους græca voce nuncupantes, eosque à Musis Gratijsque abhorreere dicentes.

Ne illud quoque non prætereundum, quod apud Suet. Tranquillum in Augusto, &

sto, & Ouidium in Fastis legimus de Hercule Musarum, qui à Martio Philippo dictus est, æde constructa ipsius dei & Musarum quæ vna colebantur: cuius rei causam Plutarchus in quæstionibus vestigans, ex Iuba autoritate ait, Euandrum edoctum ab Hercule literas, gratis id statuisse. Alij vero Herculem Musagetem appellatum fuisse tradunt seorsum ab Apolline, cuius antè meminimus: qua de re in oratione de instaurandis scholis incerti autoris, quam nihilominus Eumenij fuisse quidam (quod ex ipsa oratione colligitur) existimant, hanc talem historiam his verbis legimus: Aedem, inquit, Herculis Musarum in circo Flaminiō Fuluius ille nobilior ex pecunia censoria fecit, non id modo secutus, quod ipse literis & summa poetæ amicitia duceretur, sed in Græcia cum esset imperator, acceperat Herculem Musagetem esse, hoc est, comitem ducemque Musarum. Idemque primus nouem signa, id est, omnium Camœnarum, quæ ex Ambraciensi oppido translata sunt, sub tutela fortissimi numinis consecrauit, vt res quæ à mutuis operibus & præmijs iuuari ornarique deberent, Musarum quies defensione Herculis, & virtus Herculis voce Musarum, & hucusque ille. Nec hoc loco omiserim, fontem Romæ fuisse qui Musarum fons appellabatur: cuius rei testem habeo Plutarchum in libro de fortuna Romanorum, qui ait, prope eum templum virginis Fortunæ positum fuisse, ea ratione, vt puto, quoniam poetæ sit opportuna fortuna: vel contra, quod fortunæ etiam opportunus sit poeta, quasi illius præco. Ad hæc Musis Gratiæ coniunctæ dicuntur, quoniam & poetis Charites ipsæ necessariae esse videntur. Ab eo verò fonte quem modo dicebamus, non longè abfuit templum illud Musarum, ad quod poetæ sua carmina deferre & recitare soliti erant, sicuti Græci in Athenæo & Odeo consueuerant, vt Porphyrion tradit. Est autem Odeum locus, vt est apud Suidam, vt alios mittam, à Pericle constitutus, in quo musica edebantur certamina. quod cum ignorasse videatur Domitius in Pausaniæ Attica, quam in latinum transtulit, pro eo quod est, in theatri, quod odeum nuncupant, accessu, ipse latinè vertit, in theatri quod cantilenarum appellant vestibulo. Loca etiam vbi studemus, & de studijs literarum agimus, Musea appellantur, à Musis. Museum quoque locum commemorat Stephanus apud Olympum in Macedonia, idque adstruit Polybij autoritate. Museum insuper Philostratus in vita Apollonij, locum seu templum ait esse vbi Musæ colebantur, & responsa redderent: quod & Iulius Pollux affirmat, apud quem etiam μεσόληνη, hoc est, Musarum numine afflatus legitur. Fuit etiam symposiorum lex apud antiquos, vt à Gratijs pocula inciperent, & in Musas desinerent: qua ex re Apollonij expositores tradunt, Musas conuiuiorum & celebritatum præsidēs esse: vnde etiam coronis puto, alijsque fertis, quibus & poetæ ipsi coronantur, vti dicuntur: qua de re locupletius, vt spero, in poetis agemus. Sedenim iam tēpus est, vt eo Græcorum trito prouerbio libellum concludamus, quibus magis indies ad disciplinarum & sapientiæ studia prouocamur, Musarum fores & atria semper patere & aperta esse, sineque inuidia & liuore esse: hoc est, quod illi dicunt,

ἄνεργω μὴ τις μασῶν θύρας, καὶ ἀφθόνους.

Hæc ego fortasse pluribus quam oportuit, & temerè nimis de Musarum fabulis scripsi: non ideo tamen quisquam vitio vertat, quod Christi pietati & religioni addictus, nonnulla his parum Christianæ religioni cōsentanea collegi. Absit à me, & quidem procul, vt quippiam contra pietatem loqui ausim, nedum emutire. Illis certè colligendi laborem ademi, quibus exactior est doctrina, & maior eloquentia ad gentilium errores explodendos.

DE MUSIS LIBELLI FINIS.

Z 2

LILII GREGORII GY-
RALDI FERRARIENSIS HER-
CVLIS VITA: AD ANGELVM
DIVITIVM.

HERCVLIS est labor, Angele, omnem de Hercule histori-
am contexere. Sed vide quantite faciam, etsi id quidem iure,
non enim, ut video, amore te vinco, hunc ego certe laborem
libenter tua causa subiui, ut quam breuissime possem, omnem
de Hercule historiam absoluerem. quod eo libentius me fa-
cturum recepi, tantæ rei nullam veritus difficultatem, quod
præterquam me tibi rem admodum gratam facere intellige-
bam. Herculis quoque nostri Ragonij nomē vnā celebrare videbar, de cuius mo-
destia, comitate, cæterisque virtutibus, sæpe mecum egere soles. Id vero an affecu-
tus fuerim quod volebas, non requiro, cum præfati sum, ut nosti, pro libris repe-
tita vsus sim memoria.

Primum igitur omnium à scriptoribus de Hercule variè proditum est. Qui-
dam plures hoc nomine fuisse volunt, duos aliqui, tres nonnulli, alij duodecim.
Varro tres & quadraginta collegit. Cicero in ijs qui sunt de natura Deorum, sex
tantum: Ex Ioue, inquit, antiquissimo, & Lisyto, est is Hercules quem concerta-
uiffe cum Apolline de tripode accepimus. Alter traditur Nilo natus Aegypti-
us, quem aiunt Phrygiæ literas conscripsisse. Tertius vnus ex Idæis Dactylis,
cui inferias Cretes afferunt. Quartus Iouis & Asteriæ Latonæ sororis, quem Ty-
rii maxime colunt, cuius & Carthaginem filiam ferunt. Quintus in India, qui
Belus dicitur. Sextus ex Alcmena, quem Iupiter tertius genuit. atque hæc qui-
dem Cicero. Sedenim præsci viros omnes forteis, ac monstrorum domitores,
Herculis nomine nuncupauere: atque ea de causa factum, ut multorum gesta v-
ni Iouis & Alcmenæ filio adscripta sint. Quidam Herculem nullum vnquam
fuisse opinati sunt, sed per eum humanæ vim sapientiæ significari, qua monstra
quæ in hominum animos grassantur, superbiam, luxuriam, libidinem, spurciti-
am, desidiã, auaritiã, inuidiam, cæterasque animi lãbes superamus: atque i-
deo nonnulli ea de causa, Iouis filium Herculem appellatum volunt, quod o-
mnis ex mente virtus procedat: mentem enim Iouem, virtutem vero Herculem
antiqui dicebant. Tametsi quidam Iouem æthera, Herculem vero Solem dix-
ere, & idcirco factum, ut pater & filius existimarentur. Vetus vtiq; gentium The-
ologorum fuit opinio, ut per Herculem Solem interpretarentur: vnde & illi du-
odecim certamina attribuunt, quod videlicet duodecim signa toto anno sol
permeat: clauamque illi & pellem attribuunt, ut per hanc vim solis in leone,
per illam motus inæqualitatem intelligamus. Alij hac de re multa dixere, de
quibus nonnullis, ut res & locus ferent, passim in hoc libello dicemus. Alij phi-
losophum Herculem putauerunt, atque idcirco illi Rhopalon, hoc est, clauam
attributam volunt, qua ipsa philosophia significatur: & pellem leonis, qua pru-
dentia: quibus rebus Hercules edomuit animi monstra, vanasque cogitationes.
Sed & illi in manibus tria mala dederunt, quibus illum non iracundum, non a-
uarum, non voluptarium, ut inferius planius dicitur, significabant. Physicorum
præterea quidam Herculem intellectum, vel prudentiam & fortitudinem, hoc
est οὐδωβια καὶ ἀλκὴν dixerunt, ut à Græcis scriptoribus proditum est, qui etiam
non alia de causa ab Apollonio dicunt in Argonauticis esse confictum eum i-
psum Herculem cum Iasone, reliquisque heroibus è nauì non descendisse, cum
ij apud Hypsipylē amoris ac voluptatis causa diuertissent: sed illum è nauì, hoc

est, e vitæ humanæ actionibus ad illecebras & voluptates non descendisse. *Va-*
ria quoque à diuersis nationibus cognomina adeptus est. Nam & Ogmion, &
Belus, & Melicratus, & Charops, & Chon, & Conopson, & Ipoctonos, & Rhi-
nocolustes, & Polyphagus, & Addephagus, & Buthinas, & Philoporis, & Gy-
lius, & Olympius, & Cynofarges, & Alexicacus, & Chomisdætes, & Phyllites,
& Callinicus, & Promachus, & Heryllus, & Monæcus, & Melampygnus, & Hip-
podetas, & Alcides, & Tiryntius, & Amphitryoniades, & Clauiger, & Inui-
ctus, & Pollens, & Dexter, & Vindex, & Victor dictus est. De quibus quidem
cognominibus & alijs tum hoc ipso libello quædam, tum in eo quem de varijs
Deorum cognominibus iam diu parturimus, plura dicemus. Nec minus varia
10 suum Herculem gentes fecerunt: præter id enim quod apud Græcos constans
est opinio Thebanum illum fuisse, Tyrij quoque suum Herculem putauere, a-
15 pud quos & Thasius, vt Herodotus scribit, vocatus est, eumque multa venera-
10 tione coluerunt. Eundem sibi Aegyptij vendicarunt, Chon sua lingua nuncu-
pantes, qui cum Osiride Italiam à gigantum tyrannide liberasse, atque demum
ab eodem Osiride militiæ præfectum tum factum prodidit, cum totius regni
administrationem vxori dedisset, fuisseque longe superiorem eo arbitrantur, de
quo Græci adeo multa fabulati sunt: idque non mediocriter sibi argumentum es-
se existimant, quod claua, & leonis pelle sit vsus, quod ea videlicet tempestate
20 nondum arma, quibus in prælijs vtimur, haberentur. Ab hoc quidem Hercule
Chone Aegyptio Italiam antiquitus vocatam prodidit Antiochus Xenophan-
is, & Chones Italiae populos, & Chonem ciuitatem, cuius & Strabo meminit
& Stephanus. Indi præterea de Hercule multa narrant: nam & eum religiosissi-
mè colunt, & Dorfanis & Gigantis nomine appellant, vt Megasthenes tradit,
eumque apud se aiunt multa instituisse, urbemque in primis illam opulentissi-
nam Palibotran, multosque filios mares procreasse, vnicam vero filiam: qui-
bus quidem filijs totius Indiae regna distribuit: columnas quoque in Africa
posuisse in gestorum suorum testimonium & monumentum. Cretenses quo-
que Herculem suum esse voluerunt, vnumque ex Idæis Dactylis, qui & Cure-
tes & Telchines dicti fuere, existimauerunt, eo videlicet longe antiquiorem
30 qui Alcmenæ filius fuit, cui & labores illos adscribunt quos Græci Thebano.
Celtæ insuper, hoc est Galli, Herculem indigena lingua Ogmion vocabant, e-
umque eloquentiæ ac prudentiæ deum existimabant: itaque effingebant senem
penè decrepitem, caluum, capillis paucis superantibus, coloratum, fuscumue,
& rugosum, quales sunt seniores marini nautæ, leonina pelle indutum, Rhopa-
lon, hoc est, clauam dextra, sinistra arcum tenentem, pharetra ex humeris depen-
dente, catenulis vero ex auro & electro admodum tenuibus linguæ suæ extre-
mitate perforata insertis, maximam hominum multitudinem non inuitam, sed
sponte sequentem, auribus alligatis trahentem. Hac Galli effigie Herculem su-
um prudentiæ ac eloquentiæ deum significantes habebant, vt pulcherrimo ac
festiuiss. libello Lucianus ostendit. Quo fit, vt virum alioqui doctum, non Her-
40 culem, sed Mercurium, mirer literis mandasse, deum illum fuisse. Hebræi de-
mum, vt Philon scribit, Iosephum Iacobi filium, qui à fratribus diuenditus est,
& aliquandiu in Aegypto versatus, Herculem suum credidere. Inter hos alij
Sampsona, quod vero propius accedere videtur. Verum hac de re alij longe di-
uerfa. Sed nos vulgatam iam historiam sequamur. Herculem igitur trinoctio
conubitu Iupiter in Amphitryonem conuersus ex Alcmena genuit, qui quar-
ta luna, qua ad labores homines nascuntur, vt est apud Eustathium, natus est, a-
deò vt res in prouerbiū ducta sit, de ijs qui pro alijs, vel aliorum iussu labo-
rant. Sanè Græcorum nonnulli tetradistas, eadem quartæ lunæ ratione, eos qui
50 vitæ sunt laboriosæ vocant, qui que crebris fortunæ fluctibus agitantur. Qui-
dam cum Hercule vnâ Iphicium natum prodidit. Septimestris hic fatuus &
imbecil-

imbecillis, ille nouimestris sapiens & fortis. Laonomen quoque Herculis sorore
 rem legimus, quæ Polyphemo nupsit. Altera fuit Laonome mater Amphitry-
 onis, apud quam in oppido Arcadiæ Pheneo diuersatus est Hercules, & cuius
 gratia, vt Arcades ferunt, Hercules aquarum profunditates, id est, barathra, quæ
 ingentes aquas colligunt, effodit. Sūt qui Herculem ex Ioue quidem & Alcmena
 natum ferant, id quod Aphri existimant. Ea vero die qua nasciturus erat Hercu-
 les, cum esset ab Ioue, vel vt alij, Themide prædictum, infantem nasciturum qui
 cæteris esset mortalibus imperaturus, Iuno, quod partibus præest, veneficio
 quod pectinatim digitis fiat amplexis parenti assidendo, vt ait Plinius, anteu-
 10 tisse dicitur, atque Eurystheum Archippes, & Stheneli filium in lucem prius e-
 duxisse: qua re factum postea dicitur, vt in Herculem Eurystheus imperium ha-
 buerit: tametsi Græci, vt sunt faciles ad confingendas historias, Herculem Eu-
 rysthei amore captum, eius iussu dicant tot monstra confecisse. Sunt qui à Iuno-
 ne antequam Hercules nasceretur immissas, quas Thebani pharmacidas, id est,
 veneficas dixerunt, sed à Tiresiæ filia procul actas, Non desunt qui à Galanthi-
 de eius rei edoctam Alcmenam asserant. Scribit Aelianus in animalibus, The-
 banos mustelam religiose coluisse, ea ratione, quod cum Herculem Alcmena
 parturiret, idque summa cum difficultate niteretur, mustelam accurrisse, parien-
 dique ei vincula dissoluisse, eoque esse factum facilius vt Hercules nasceretur.
 20 Natus est ergo Hercules spurio semine, vnde & Athenienses in eius honorem
 gymnasium Cynofarges, nothorum & spuriorum esse conuentum voluerunt,
 quod ad Themistoclis vsque tempora inuiolatum permansit. Sunt & qui Hercu-
 lem Cynofargen cognominatum tradant. Mox vbi infantem mater peperit, ex-
 posuisse dicitur, vnde & loco nomen Herculeus campus. Abactatum vero à Lu-
 none dormientem, vel, vt alij tradunt, Mineruæ suafu: cuius Iunonis cum papil-
 lam auidius puer exugeret, Deam molestia affecit, quare est ab ea abiectus. de-
 in à Minerua susceptus matri est redditus. Aiunt quidam & lac exuctum infan-
 tem euomuisse, ex quo sit in cælo conficta, quam Græci galaxiam, nos tum vi-
 30 am, tum orbem, & lacteum circulum nuncupamus. Quam rem magni rerum &
 naturæ speculatores, in cæli proprietatem, eiusque regionis referunt, quod vel
 primus Hercules eum circulum ostenderit peritissimus astrologus, vt qui ideo
 cælum sustinuisse dicatur: vel Hercules sol ipse cum sit, vt alibi diximus, siderei
 illius calor in aere candorem faciat. Alij eo lacte terram resperfam perhibent,
 atque inde lilium exortum, quod propterea Iunonia rosa ab aliquibus dictum vi-
 deri potest. Ad hæc geminos in cunis serpentes in pueri perniciem ab Iunone
 immisos elidit, à cuius rei gloria illi est primum Herculis nomen inditum, cum
 prius Alcæus diceretur. Quidam ab Apollinis oraculo datum volunt, vnde est
 Græcis carmen illud:

Ἡρακλῆς δὲ σὲ φῶτεσ' ἐπ' ἀννηχορ Ἰζονομάχῃ,

40 Ἡρα γὰρ ἀνθρώποισι φέρον κλιθεὶς ἀφ' ἰθιτοῦ ἐξέστ.

Iphicium, serpentum quos supra diximus terrore, ex cunis delapsim legimus,
 vagituque suo parentes conciuisse, qui venientes Herculem repperunt eos
 iam confecisse serpentes, quo pacto à Zeulide depictum scribit Plinius.
 Aiunt mox Herculem enutritum apud urbem Tiryntia, vnde est illi co-
 gnomen Tiryntij. Fuisse vero hebetiorem, tardiorumque in ijs ediscendis que
 à magistro proponerentur accepimus, vnde acrius increpantem Linum poe-
 tam optimum magistrum Iyra interemisse dicitur, quod factum non damna-
 re non possumus. Sed hoc quo pacto fieri potuit, si Linus fulmine est interem-
 ptus, vt est à nobis diligentius in nostris Poetis obseruatum: etsi non desunt
 50 qui rem in allegoriam referant, quod Hercules magistri nomen sua doctrina
 ac sapientia obscurarit. Ferunt & Herculem Amphitryonem quoque interfice-
 re voluisse, quod cum tentaret, in eum Pallas lapidem, quem Sophronisteram

Thebani vocarunt, iecit: quo lapide Hercules somno captus est, itaque Amphitryonem liberatum. Artem vero sagittandi ab Amphitryonis bubulco Teutaro est edoctus. Sunt qui à Rhadamante dicant, cui post Amphitryonis interitum Alcmena nupsit. Sed enim adhuc adolescenti Herculi voluptatem ac virtutem in solitudine apparuisse ferunt, ut vtram vellet comitem defumeret. hæc turpi ac deformi erat habitu, sed natio decore pulchra: illa ornatissimis vestibus & calceis induta fuerat: nihilominus Herculem voluptati virtutem anteposuisse. Hinc est Prodicus Hercules à Marco Tullio & Xenophonte, atque idem à Philostrato dictus, quod scilicet primus hanc rem Prodicus Ceus tradiderit. Non multo post cum ab oraculo Delphico & Ioue monitus esset, ut Eurystheo pareretur, id iniquo ferens animo, à Iunone in furorem actus est, amensque adeo effectus, ut Iolaum fratris filium filiosque occidere voluerit: at mox liberatus, domi præ pudore se aliquandiu continuit, veruntamen Eurysthei mandatis parere coactus est. Pindarus tamen & Callimachus eum pleraque egregia sua sponte fecisse canunt, non modo Eurysthei imperio, quod Pindari interpretes notant. Leonem igitur in primis Theumesium, quem & Græci quoque Charadream vocant, penè puer confecit, clava ab hospite Molorcho accepta, si non potius à Pisandro poeta, qui illi suo carmine primus eam ex ære solidam attribuit, hoc est, ῥόπαλον ὀλόχαλον: qua clava postea semper usus, usque adeo, ut Herculi clavam eripere, pro re admodum difficili usurpetur. Alij clavam ipsam ex oliua, & trinodem fuisse contendunt: eandem & refluuisse Pausanias scribit. Hanc clavam Mercurio Polygio ex auro dicasse proditum legimus. Sed & Rhopabam Herculis filium fuisse audiuimus. Sanè & Nymphæam herbam notissimam palustrem ab hac Herculea clava Rhopalon dictam legimus: quin & ipsam herbam à quapiam Nympha, quæ Herculis zelotypia interisse proditur, denominatam accepimus. At vero leo ipse inter astra relatus, qua de re variè traditur. Sunt qui Molorchum tum hospitio Herculem suscepisse velint, cum ad leonem Nemeam conficiendum profectus est, eique arietem, quem vnicum habebat, immolare voluisse: quam rem ne faceret, Hercules permisit. Ab hoc Nemea ludii instituti sunt, qui postea ad inferias manibus Archemori, à septem ducibus novati sunt, qua de re Callimachus in ἀτίωας libris. alij tamè aliter. Ab ipso præterea Molorcho Molorchia ciuitas in Nemea denominata, & Molorchus lucus. Leonem alium manibus Hercules confecit, ut planè est adhuc videre in signis marmoreis, qui Cleonæus dictus est, & Nemeæus, & Bembinites, qui nec ferro, nec fuste, alioue telorum genere violabilis fuerat. Ab hoc leone Hercules pellem detraxit, quam contra pericula corpori circumdedit. Quin & leonina hæc pellis, & clava, ipsius Herculis sunt insignia. Versabatur hic inter Mycenæ & Nemeam sylvam prope montem, qui ex re τρητάς, hoc est, perfossus cognominatus est. vide Diodorum. Quidam Nemeam & Cleonæum diuersum faciunt. Hunc vero leonem ipsum in lunæ circulo enutritum, & inde in terras delapsum fabulati sunt, vnde & loco quo in terram concidit, Apesonta nomen inditum. In hac quidem victoria Herculem ex apio coronam instituisse canit Pindarus. Probus vero picea coronatum scribit, qua postea in Nemeis vsi sunt Græci. Quidam per leonem furorem interpretantur, quem cum bile atra laboraret, Hercules superauit. Huius certe rei autorem Heraclidem Ponticum habemus. Porro Græci quidam grammatici Gylion leonem vel porcum significare contendunt, ex qua re Herculi factum sit cognomentum Gylus, quod et Suidas non inficiatur. verū Gylion non porcum vel leonem significare ait, sed chorozyllum, id est, porcum spinum, tametsi in Levitico varia nostri. Cætera Gylis significata non est: cur hic inculcemus, cum in poetis nostris plura ea de re scripserimus in Carcini vita. Sed ne Herculem mittamus, qui etiam Hydram, quam Latini excetram vocant, nonaginta capitum serpentem, ut Simonides,

ut Alcæ-

ut Alcæus quinquaginta, ut alij, septem, vel quinque, quorum vnum immortale vocabatur, in Lerna palude, vnde tot sunt vulgò facta adagia, igne superauit, vel, ut ab alijs proditur, sagittis confecit, id est τόςοις. nam ut apud Homerum à grammaticis obseruatur, τὸ τόςοις & quod mittit, & quod mittitur, hoc est, arcum & sagittas significat: à quibus sagittis, id est, τόςοις hydræ sanguine infectis, toxici vocabulum effluxit, vel quod ex ipsius hydræ sanguine natum est, ut Nicandri scribunt expositores, à quibus & alia referuntur, omnesque à τόςοις, id est, sagittis vel Parthorum vel Scytharum: ut magis mirum sit quod ab aliquibus scribitur, toxicum dictum esse ab arbore taxo, quin taxicum, quod præter nostros grammaticos & Plinius scribit, tametsi & toxum pro taxo à Romanis dici autor est in sexto Dioscor. Sed ne vagemur, cum ab Hydra vno amputato capite alia pullularent, facem ferunt ab Iolao vulnere apponi solitam, atque sic demum deuictam & extinctam hydram tradunt. Cancrum quoque hydræ suppetias ferentem interemit, implorato, ut dicitur, Iolai auxilio: ex qua re illud emanauit, Ne quidem contra duos Hercules: tametsi alij id asserunt cum Olympico certamine Creton, & Euryton, Neptuni & Molionis filios occidisset, qui molionidæ ideo nuncupati sunt: idemque cum in sequentis olympiadis certamine facere tentasset, resque frustra cessisset, in prouerbiū deducta est. Non desunt tamen & qui rem in Laium & Pherandrum referant. Verum hac de re, hoc est, Molionidæ, plura nos in annotationibus ex Plutarcho, Nazianzeno, Suida, & Pindaro. Sunt vero qui hydram & cancrum sophistas fuisse interpretentur ex Platone, quorum sophismata & cauillos, Hercules ingenij ac mentis vi absoluerit: licet id potius, si quis modo sanè verba perpendat, per similitudinem quadam à Platone dicatur. Alij Hydram arcem, seu turrā quampiam munitissimam fuisse opinantur, quæ à quinquaginta viris custodiretur, arcis vero rex Lernas vocabatur, qui à Carcino, id est, Cancro viro quodam fortissimo adiutus, contra Herculem pugnavit. Hercules autem ab Iolao Thebanis copijs auctus, ambos superauit: Hydramque castellum euertit incenditque. Alij secretiore arcano fabulæ locum datum volunt, quod scilicet Hercules animi sui ac continentia ignita tanquam face identidem renascentia libidinum caterorumque vitiorum Lerna capita represserit, atque penitus extinxerit. Nec desunt qui per Hydram & Lerna inuidiam, seu maui inuidiam, significari existiment quæ difficillimè extinguitur, cum abiecti animi indicium sit, ut planè ex Ouidij & Plutarchi descriptione conspicitur. Græci scriptores illud de Hercule Lerna viru infectio obseruant, eum oraculum accepisse, se aliter liberari non posse, nisi ad flumen herbam inquireret, cuius radix colocasion, caulis vero qui supra terram est, ciborion vocatur, quo nomine vas etiam dicitur. Vnde cum apud Belum fluuium eam reperisset, vnguento est liberatus: idque quoniam in Phœnicia contigit, vrbs in eo loco condita est, quæ Ace ex re nomen sumpsit, quæ & Ptolemæis dicta est. Post hæc Ergynum Myniarum regem impiissimum prælio fudit, à Thebanis immodica tributa exigentem, atque ipsius etiam regiam euertit: cuius excellentis facinoris gloria Creon rex illuctus, eum sibi generum delegit, filiamque illi Megaram despondit, atque vnam totius regni curam administrationemque permisit. Aprum Erymantheum, qui & Mænalius & Arcadius dictus est. viuum cepit, Eurystheoque, qui se ob merum in vase aeneo occluserat, derulit: cuius quidem apri dentes apud Cumanos populos qui in Opicis sunt, in Apollinis templo diu suspensos fuisse, Græci prodiderunt. Natum hunc aprum ferunt ex scropha, cui Phæa nomen, quæ & à loco Cromyonia cognominata est, ut Strabo meminit. Ex eadem Phæa & Calydonius aper editus est. Cum apud Pholum Centaurum, à quo & nomen monti inditum, hospitatus esset, Centauri primo Amyrei dicti, dein Egerdi, postea Leleges, dolium vini optimi defossū extulerūt, quod hac olim lege Bacchus

Bacchus dederat, ut cum inde Hercules transiret, illud effoderent: hi vero cum vini odore ebrii facti essent, atque ad rapinas conuersi, ab Hercule ad unum cæsi fuerunt; eis licet eorum matre Nephele, hoc est, nube, frustra suppetias ferente. Alij non omnes cæsos, quin ipsum bis cum Centauris pugnalles prodiderunt, cum primum scilicet Perithoo nupsit Hippodame, item cum Eurytus ab Oeneo hospitio susceptus, nil deos hospites veritus, vim inferre Deianira conatus est. Qua harum pugna ab Hercule Chiron Centaurorum, ut ait Homerus, iustissimus sit occisus, parum inter autores constat. Ceruam aëripedem, & aurea habentem cornua (si modo in ceruis fœminis cornua reperiantur, quod tamen poetæ affirmant) retibus, vel ut alij dicunt, præ lassitudine dormientem viuam cepit. Sunt qui ceruam timoris ac metus affectiones interpretentur, quas Hercules utpote vir fortis & sapiens vicerit. Stymphalidas aues, quæ Martis alumnae dictæ sunt, cuncta stercoreibus ac ventris proluuie fœdantes, vel, ut Timagnetus ait, pennas ferreas habentes, & eas ut sagittas eiaculantes, quod & Euripides, & Claudianus noster in Hæstrice testantur, æneæ tabulæ collisu, vel crotali sonitu abegit, vel ut alij tradunt, sagittis illas confecit. Dictæ vero sunt Stymphalides à Stymphalo Arcadiæ oppido, ut Homerus & Pausanias tradunt: inde vero, ut Apollonius canit, ad Martis insulam demigrarunt. Mnaseas quidem à viro heroicæ virtutis insigni denominatas credidit, cuius & Ornythæ puellæ filia fuerint Alij & eas Ploidas appellarunt, quod in aquis degentes natarent. Tum & Zeten, & Calain alatos Boreæ filios strauisse Hercules fertur in Teno insula quæ Delo adiacet, & in eorum sepulchro duas erexisse columnas in rei monumentum, quarum alteram Borea flante commoueri solitam. Causa necis variè refertur. Aenesidemus enim, quod hospitantem Herculem occidere voluerint, scribit. Stesimbrotus, quod in contentionem cum Hercule venerint, de datis ab Iasone comitibus muneribus. Nicander, quod Herculem diuersantem in Co insula, Boreas tempestate affecerit. Apollonius, quod nauem Argo in Mysiam rursus reuerti prohiberent. Alij alia, quæ breuitatis causa mitto. Sunt & qui Phineum Arcadiæ regem ab Hercule interceptum asserant. Cum enim ipsius regis filios in solitudine conspicatus fuisset, ab ipsius didicisset quod essent à patre Phineo eiectioni, calumniati à Scythica uxore, quam eis nouercam rex superinduxerat sprete Cleopatra, quos Phineus mox apud Herculem senex accusauit: ut vero Hercules pueros siue culpa reperit, eos in patriam domum reuerti iussit, Phineumque insurgentem, ac filiorum alterum in mare sommergere volentem, pede feriens interfecit. Fabulam in Argonauticis Dionysius est executus. Cætera quæ multa de Phineo leguntur, non huius sunt instituti. Eurytionem Centaurum indomitum interemit, qui die ipso nuptiarum Hippolytæ Augiæ Eliensium regis filia vim inferre tentauit. Augiæ quoque ipsius regis aulam, hoc est, ut Græci dicunt, *Βουσαοία* immundam fordibus expurgauit, in ea deriuato atque immisso fluuio Minieo, seu, ut alij, Pignione, vel Alpheo, vel Peneo. Vnde de immundis fœdisque rebus, Augiæ caulam, seu aulam, pridem est prouerbiū usurpatum. Augiam verò ipsum Hercules occidit ob mercedem sibi denegatam, filioque ipsius Phyleo regnum tradidit, qui à patre fuerat eiectioni, quod inter Augiam & Herculem iudex electus de pacta Herculi mercede, pro Hercule pronunciauerat. Est etiam illud à Græcis traditum, quod cum contra Elæos Hercules pugnaret, equum Ariona ab Onceo petijt, eoque vectus Elim cepit, sed illum mox Adrasto dedisse. Alij tamen aliter, inter quos Lutatius. Augen insuper Alei Arcadici filiam compressit, ex eaque filium suscepit, qui quod ceruinis vberibus nutritus fuit, Telephus est vocitatus, & cum matre ab Aleo auo in arca inclusus in mare proiectus, delatusque ad prata Cayci, & à Teuthrante viro præpotenti ambo excepti sunt, ut est à quibusdam proditum. Stephanus autem Auges

Auges maritum Teuthranta scribit, patremque Telephi. Alij Telephum in Paladis templo à matre expositum prodidere. Sed cum hac causa ibi pestilentia vis grassaretur, Aleus in Panthium montem derulit, ubi est à cerua nutritus. Auges deinceps ab Hercule parum amatam legimus. Cæterum Suidas Telephum Herculis filium Latinum vocatum ait, atque ab eo Latini Itali denominati. Passiphæes dein taurum ex Creta formosissimum Hercules ad Eurystheum in Peloponnesum deduxit, quem taurum quidam à Neptuno immisum tradunt, quod cum cæteris deis Minos sacra fecisset, Neptunum ipsum præterisset. Delatum igitur taurum in Peloponnesum, inde aufugisse in Atticam, in campisque Marathonis cum aliis interfecisse, tum Androgeum Minois, mox à Theseo maceratum. Plura Pausanias & Plutarch. inde Olympicum certamen Ioui patri, vel ut alij, in honorem Pelopis instituit, iuxta Alpheum fluuium apud Elim & Pisam, ad radices montis Olympi: quod quidem certamen quinto quoque anno, seu verius quarto perfecto, & ut Lycophronis interpres Isaacius ait, quinquagesimo quoque mense magna celebritate frequentabatur: in quo cum palæstram cum reliquis quatuor certaminibus instituisset, & fortissimum quenque ac robustissimum ad luctam prouocaret, omnesque certantes ipsius robur vererentur, Iouem ferunt in athletæ formam mutatum, cum Hercule in palæstram descendisse, diuque ambobus certantibus, cum anceps & dubia victoria videretur, Iouem tandem se filio manifestasse. Victores vero in Olympicis oleastro, vel ut Aristoteles ait, olea, quæ philostephanos dicitur, coronabantur. Alij rem ita tradunt, quod cum Rhea Iouem Curetibus, hoc est, Herculi, Pæoni, Epimedi, Iasio & Lida commendasset, Hercules inter eos natu maior cum luderet, fratribus ipsis cursus certamen proposuit, victoremque eius oleastro, coronari voluit. Est enim in fabulis receptum, oleastrum delatum fuisse in Græciam ab Hercule ex Hyperboreis regionibus. Quinquennem vero Olympiada fuisse constitutam ferunt, quod quinque fuerint fratres Idæi. Hic igitur Hercules Idæus longè Amphitryoni antiquior, Olympicum certamen instituit, cui quinquagesimo post Deucalionis cataclysmum anno Clymenus aram statuit, parastatemque & adiutorem cognominauit, tum post Pelopem Hercules Amphitryonis adauxit. Historiam latius exequitur in Eliacis Pausanias. A Deis quoque singulis muneribus Hercules affectus est: peplo quidem à Minerua, claua & thorace à Vulcano, equis, inter quos Arion, à Neptuno, quo mox equo usus est Adraustus, ut paulò antè dixi. Donatus vero ense à Mercurio, arcu & sagittis ab Apolline, mysteria & ceremonias ad cædium expiationem à Cerere accepit. Aquilam, seu ut alij dicunt, vulturem Promethei exta lancinantem, qui in Caucaſo fuerat religatus, interemit. Sunt qui aquilam fluuium fuisse interpretentur, quem Hercules repressit. Diodorus Nilum Aquilam appellatum tradit: qui cum eam partem Aegypti, cui Prometheus imperitabat, inundasset, ab Hercule sui consilij magnitudine est compressa, & ad priorem cursum deducta, vnde est Græcis occasio præstita fabulandi. Alij ad allegoriam fabulam referunt, hoc est, quod curas & anxietates animi ipsi Prometheo amouerit, quæ ex ipsius mente, hoc est Ioue, noctu resurgebant, interdium vero latitabant, Hercule præsentem, id est, sole. Aquilam quoque Promethei nostri nonnulli $\chi\theta$, hoc est, anxietatē sollicitudinēque interpretati sunt, Alexander tamen Aphrodisieus ita interpretatur, quod cum Prometheus sapiens & philosophus esset, cœlestisque aquilæ causam & naturam perscrutaretur, & iam ob studij & discendi auiditatem absumeretur, Herculem ei adstitisse, qui omnia quæ de ipsa aquila illi dubia & incerta erant, exoluit & manifestauit. Diomedē Thraciæ regē hospites macerantem, equisque indomitis vorandos apponentē, ipsi victū lacerandum apposuit, ac equos Eurystheo derulit, quos domitos ille Iunoni dicauit. Palæphatus fabulæ locum datum ea causa credidit, quod cum ex agrorum redditibus & prouentibus, qui agricolis hominibus debent, equos aleret, ea causa humana carne equos pauisse dictus est. Sedenim Philostratus

Philostratus in Abderi exequijs equas eas fuisse scribit, ab ijsq; semesum disceptumq; puerum ipsum Abderū: qui cum ab Hercule amaretur, causa fuit ut preter fletum Herculis celebratum, Diomedem quoq; ipsum, easq; equas confecerit, certamenq; in pueri memoriam constituerit, & ut nonnulli putant, ciuitatē quoq; Abderam. Sosibius etiam Helacatum puerū ab Hercule amatum scribit, in cuius pueri honorem Lacedæmonij Helacatia certamen instituerunt. Post hæc Hercules cum Argonautis ad vellus aureum in Colchos nauigauit, vel ut alij, in Misiā, quouſq; puerum Hylam amisit, à qua re locum Aphetas nominatum legimus. At Herodotus, cum aquatum, inquit, Hercules iuisset, & derelictus ab Iasone & socijs esset, nomen loco factum ἀφεται. Alij relictum ab Argonautis Herculem ideo dicunt, quod artis remigandi esset ignarus, nimioq; manuum robore sæpius remos infringeret. Fuit autem Hylas Thiodamantis filius puer formosissimus, quem patri raptum miro profecutus est amore Hercules: qui cum in Mysiam apud Cium fluuium aquatum cum Calpide (valis id nomen) iuisset, summersus est, vel est à Nymphis raptus, ut Onasus, Theocritus, & Nicæder tradidere. Apollonius ab Amphidatia Nympa abreptum cecinit, cuius desiderio actus Hercules, cum diutius quæsitum non inuenisset, sacra apud Cianos instituit, in quibus Hylæ nomen identidem acclamabatur. quidam in Magnesia id contigisse scribunt. Herculem ab ijs populis apud quos Hylam amiserrat, pro puero pueros aliquot eorum pro pignore accepisse, eosq; in Thessalia, loco admodum aspero & difficili, ubi à re urbem condidit Trachinam, collocasse, Cinathon in Heraclea autor est, & Apollonius in Argonauticis. Sedenim & alios pueros preter hos ab Hercule amatos legimus, Philoctetem, Diomum, Perithoanta, Abderum & Phriga, à quo Libycę ciuitas denominata. Aliqui & Eurytheum ab Hercule amatum, ut ante diximus, prodidere. Sunt qui Hylam, inter quos Socrates ad Idotheum, asserant Polyphemi amatum, non Herculis fuisse, eius inquam Polyphemi qui cum Argonautis nauigauit, & Herculis sororem Laonomen uxorem duxit, quiq; ea leuitate fuisse dicitur, ut super undas curreret, nec pedes tingeret. hic etenim non Cyclops fuit. Apud Philostratem verò Vinitor, Nestorem magis amatum ab Hercule tradidit, quam vel Hylam, vel Abderum: hos enim admodum infantes fuisse Herculis tempore, Nestorem vero ætate maiorem: eundemq; primum fuisse, idem est autor, qui Herculis nomē in iuramentum induxerit. Aiace[m] præterea Herculis alumnum fuisse legimus, atq; ab eo cum infans esset leonina pelle inuolutum, illiq; Iouem concessisse, ut puer Ajax inexpugnabilis esset, qua parte tunc corporis fuisset pelle contactus. Aiace[m] quoq; patrem Telamona socium & amicum habuit Hercules, eosq; comite multis in certaminibus usus est. Nam & cum eo Ilium expugnauit, & Amazonas deuicit, & Halcyoneū peremit, ut & Pindarus prodidit: quin & Theocritus eorum amicitiam hoc carmine ostendit:

Vna ambo socij ducunt conuiuia mensa.

Hesionem Priami sororem à Ceto liberauit. Cetum vero quidam regem interpretantur fuisse, qui Hesionæ vim moliebatur, quem Hercules superauit. Troiā post hæc euertit, ob sibi denegatos, quos illi promiserat, equos à Laomedonte rege, quem & nonnulli ab eo occisum prodiderunt: qua in pugna & Troię euerſione ipsius Herculis silentium & taciturnitas ita commentatur, ut ab euentu promontorium adhuc Sigæum nomen seruare dicatur. Illud quoq; de Deimachos Herculis socio apud Troiam interfecto proditum est, quod cum Deimachus Glauciam Scamandri filiam compressisset, ea, posteaquam forte occisus fuisset Deimachus, pœnam verita ad Hercule[m] rem detulit, qui amici miseratione, post euerſam Troiam, illam secum in Bœotiam deduxit: ubi cum filium peperisset, Scamandrum nuncupauit, qui post auum apud Eleonem regnauit, ibique fluuium Inachum de suo nomine Scamandrum vocitauit, proximūq; alterum riuum à matre, Glauciam. Baltheum Hercules ab Hippolyte, vel ut alij, à Menalippa

Menalippa Amazonum regina ablatū, Euryſtheo detulit, Amazonas reliquas debellauit. Antiopam ex iis vnam Theſeo dono dedit. Sunt qui Hippolyten dicant, vnde ei sit natus Hyppolytus, alij rem aliter tradunt.

Mox ad Geryonem proficiſcens, Bebrycem, cui confines dicuntur Pyrenæi montes, attingit, cuius regis filiam Pyrenen ut vidit, arſit: illa vero dum vim parat Hercules, in auia & solitaria loca sese occultans, diu noctūq; quæſtibus & lachrymis intenta, à feris infelix laniatur: quam anxie dum perquiri Hercules, à feris disceptam reperit: cuius membra atq; ossa colligens in montis vertice sepeliuit, quem & a puellæ nomine Pyrenen vocauit, sint licet aliæ de hoc montis nomine opiniones.

Dehinc in Hispaniam descendens, tricorporem Geryonem vicit, eiusq; inde armenta, Orthumq; canem abduxit. Alij Gargittion canem vocant, & Cerberi fratrem, interfectumq; ab Hercule, non abductum, eiusq; in Iberia sepulchrum esse. Geryonem Hesiodus ait Chrysaore patre natū ex Callirhoe puella, quod & in libello Græco xii. laborum Herculis scriptum comperi, ubi & Orthum canem ex Echidna natum, & bicipitem fuisse legimus, ipsarum quoq; bouum pastorem Eurytionem. Finxere verò Geryonem ideo tricorporem, quod vnanimis atque concordēs tres essent fratres. Alij ad tria vitia, sermonis, corporis, & animi, quæ Hercules domuit, referunt. In Hesiodi autem commentariis ita exponitur: vel propter tria tempora, quæ à Sole conficiuntur, vel à voce, quæ Græce γῆρας dicitur, tonitrus videlicet nubium & ventorum quæ Hercule, id est, sole, ut diximus, dissipantur, dissoluunturque. Aeris enim tria intervalia & spatia Philosophi faciunt. Sedenim quoque Græci poetæ tonitrus à bouum mugitu βουβου appellauere, vnde & boues Geryonē Hercules abegisse dictus est. Palæphatus existimat Geryonem tricipitem dictum, quod ab Euxini ciuitate originem duceret, quæ Tricarina diceretur, hoc est, ut sic dicam, tricipitina. Est inter prouerbia, Triceps Geryone, in eos qui sunt moribus efferatis & indomitis. Hecateus verò Geryonem loca prope Ambraciam & Amphilogos tenuisse scribit, quæ pascuis optimis refera sunt, eumque ibi ab Hercule vicitum: vnde & cum bobus in Epiro, mox à Latino pastore susceptus est, à quo postea Larinorum bouum memoria sit facta, quod scilicet fuerint formosissimi. Quidam ab eodem Larino abactos, seu quod Proxenus ait, Hercules ipse in Dodona Ioui consecrauit. Alij non à Larino cognominatos putant, sed à narium latitudine. Græci quippe λα particula vtuntur in huiusmodi significatu, ut Lastaurus is qui æquo est membroſior, ac pronior in venerē, qua de voce Græci grammatici, & ab alijs Latini multa. De Lastauro quidem illud notat Phrynichus, quod ea dictione recētiore non vtuntur ut antiqui, sed pro homine nequam, quasi σοῖρα digno. Est verò tauros pars mēbri virilis, ut est apud F. Quintilianum, & Diomedem grammaticum. Eustathius partem sub oscheo positam ait. Meminit & Suidas & Athenæus: à qua certe particula vocantur hypotauro ab Aetio, ubi de pudendorum morbis agit, quam dictionem interpretes parum nouisse visi sunt. Dicitur & virgo intacta à Græcis ἀταύρωτος, ab eadem particula facto vocabulo. Sed nos ad Larinos potius redeamus, quos alij appellatos volunt ab eo quod frumento ac pabulo pasti ac saginati essent, hoc est, ἀπὸ τοῦ λαρυβιεύου, ut scribit Athenæus: nam & sues eadem ratione larini dicuntur. & Larinum epos dixit Aristophanes. Quidam & hos boues cestrinos vocauerunt, quidam à Larino pago vocatos autumant, alij à Laro prædone, de quo apud Græcos extant prouerbia: alij à pago Epiri. Nauigasse verò Hercules dicitur aheneo lebete in Erytheam insulam, quam Gades Pherecydes dixisse videtur: vel ut alij, ærata naue, vsus pro velo leonis pelle, pro malo claua, pro rudentibus Ioris pharetræ, pro remo arcu. Hinc frequens illud Græcis dictærium, ἀλλοτὸ γοῖον κώπης. Cum enim inſuetam hanc nauigationem homines indigenæ spectarent, clamabant, aliud hoc genus remi, ut est à Plutarcho relatū. Alij po-

culo nauigasse perhibent: quam rem ad historiam refert Macrobius, vt nauigio videlicet eo nauigauerit cui nomen scypho. Alij quod Hercules ipse bibofus esset, & immanibus vteretur poculis, vt est pluribus disputatum apud Athenæum, & nos hac de re aliquid infra dicemus. Sunt qui fabulam aliter recitent, ipsum cum sui itineris terminum columnas ponere statuisset, & meridie solis æstu affectus esset, in deum telum coniecisse: deum admiratum herois robur, eiq; aureum poculum dedisse, quo in Erytheam ad Geryonis boues ille enauigauit. Alij eo in Pergen peruenisse aiunt, inde per Oceanū ad Prometheus nauigasse, ac illum, vt diximus, e Caucafo liberasse, a quo edoctus est, ne ad mala aurea ipse accederet, sed ad ea accipienda Atlantem mitteret, ipse Atlantis tantisper vices subiret, dum rediret. quod vbi factum est, ne Atlas cœli onus iterum subire cogere, se tria illa mala ad Eurystheum allaturum recepit: verum a Prometheo præmonitus Hercules, Atlantem hac arte fefellit. Sustine, inquit, donec peram capiti componam, vt facilius humeris onus incumbat. ille poma deponens, cœli onus subiuit: Hercules poma colligens vale dixit Atlanti, ac ad Eurystheum ea ipse detulit. Quidam & mala dicunt a Bœotiis sacrificari Herculi: vnde Herculis simulachra nonnulla ab antiquis fingebantur tria mala sinistra gestantis, cuius significationem superius adscripsimus: triplicem scilicet illius virtutem fuisse, non iracundum, non avarum, non voluptuosum. Est adhuc videre in Capitolio Herculis colossus ahenus malum manu porrigentis, quem superioribus annis effossum audiui, vbi olim fuerat ipsius Herculis ara maxima, ad forum boarium. Sed ne historiam mittam, sunt qui Herculem ipsum, non Atlantem, ad hertos Hesperidum profectum aiunt, draconemque peruigilem domuisse, quem nonnulli ex terra natum, quidam ex Typhone, & Echidna, centumque capita, centumque voces habuisse. Alij volunt id pastoris fuisse nomen, nec poma, sed oues fuisse, quæ aureæ ideo appellatæ sunt, vel propter earum decorem, siue quod ex pecoribus antiquis diuitiæ constabant, vnde etiam aurea vellera dicta sunt. Nec desunt qui in Chemicam artem hæc vellera referant, vt Eustathius & Suidas, id quod in nostris annotationibus clarius ostendi. Huic quoque fabulæ locum dedit vocabuli ambiguitas, Græci enim & pomum & pecus eadem dictione significant, hoc est, *μηλον*. Solet a doctis quæri vnde Hercules Melius dictus sit. Quidam non a pomis, de quibus modo egimus, neque ab ouibus, sed aliam quampiam afferunt historiam. Bos, aiunt, cum esset Herculi immolandus aufugit: cum verò nihil esset quo res sacra deo fieret, malum, quatuor suppositis ramis pro pedibus, & duobus pro cornibus, in formam bouis, illi in sacrificium oblatum est. Vnde in tenues & frugales, qui nomen quidem magnificum gerunt, at nullis opibus pollent, prouerbiū factum est, Melius Hercules, hoc est malo factus Hercules. Dicitur & malū Herculis, vt ex Apollodoro Zenobius tradit. At Pol lux in primo ab his euariat. Ait enim in Bœotia de malis fructibus Herculi rem sacram fieri, idq; ea causa contigisse, quod cum fortè aries ei in sacrum adduceretur, Asopus fluuius adeo excreuit vt adduci non posset, tum qui sacrum procurabant, malum maturum & pulchrum pro ariete accipientes, ei quatuor festucas pro pedibus, & duas pro cornibus infixērūt, atq; eo modo rem sacram peregrisse: vnde postea apud Thebanos & Bœotios id moris permansit, vocantes *μηλον ηρακλῆος*. Sed his missis Hesperidum sequamur fabulam, quam Hesiodi expostores ita interpretantur, vt per eas, vespertinas horas, per poma aurea, stellas atque astra intelligāt. Herculem verò iam solem appellari non semel diximus. Surgente autem sole astra rapi videntur, hoc est occultari, & idcirco Herculem *την γῆρας*, hoc est, poma aurea abstulisse dicimus. Alij a Nereo Herculem montem scribunt, eum nō posse Hesperidum mala colligere, nisi Atlantis ope iuuaretur, atq; ideo ad Atlantem iuisse, cœlumq; pro eo tulisse. Quidam Hesperidas puellas ab Hercule liberatas tradunt, cum fortè ludentes a piratis in littore rap-
pta

ptæ fuissent: quas cum patri restituisset, ab eo astrologiam ac sphaerarū rationem edidicit: vnde est poetis anfa fabulandi præstita, vt Herculem canerent humeris cœlum sustinuisse magistro Atlante firmius. Xenagoras putauit Atlantem primum fuisse qui syderum rationem excogitarit, a quo id sit edoctus Hercules, & ita post Atlantem secundas tulisse: verum mox grauioribus studiis operam cum daret, astronomiam ipsam Atlanti reliquisse. Alij Herculem cœlum sustinuisse volunt, cum bello giganteo dei omnes ferme in quodam cœli angulo delituis-
sent: quod non sine ratione factum nos putamus. Nam cum gigantes, qui impij fuerunt, deorum immortalium religionem cultumq; penitus tollere tentarent, cum Hercules semper incolumem seruauit, qui vt a diligentissimis rerum scriptoribus obseruatum est, maxime religiosus fuit, atq; perinde ad iuramenta minime procliuus, quippe qui semel tantum toto vitæ suæ tempore iurasse perhibetur: idq; Phyleo Augiæ filio. Qua causa factum arbitror, vt inter gentium iuramenta ipsius Herculis nomen sit longe frequentissimū. Torridam zonam, & Libyæ æstuantes harenas incolumis pertransiuit, quod olim miraculo adscribebatur, nunc vero minimè, vt tot nostrorum temporum nauigationes ostendūt. Insuper Hercules Breuia & Syrtes naue amissa pedes superauit. Sed quoniā incidimus in Lybiæ mentionem, hoc loco addendum est quod ab Alexandro polyhistore traditur & Iosepho, cum de Africa vterq; loqueretur. Filiis autē Abrahæ auxiliū præbuisse Herculem in Libya, & duxisse vxorem filiam Iaphran nomine Hecæam, & genuisse ex ea Dodorim filiū, cuius fuit filius Soron, ex quo barbari Sorophaci nominantur. Ibidem Græci fabulantur ab Hercule Antæum Neptuni & Terræ filium palæstra deuictum, coronatumq; a Mercurio post certamen: cuius quidē Antæi ea vis erat, vt quoties matrem Terram attingeret, eo fortius & acrius hosti instaret, atque ea de causa illum sublatum brachiis & pectore nitens Hercules compressit, vt adhuc in statuis antiquis marmoreis præclare cū Romæ, tum alibi cernit. Sunt qui fabulam interpretentur, quod Antæus in palæstra esset in supplantandis hostibus, implicandisq; & explicandis humi nexibus, peritissimus. Sed de Terræ filiis qui dicuntur, qui Iouis, qui Neptuni, alibi plura, nunc ideo reliquam huius historię partem prosequemur.

Columnas in occidente, quæ de eius nomine Herculeæ dictæ fuerunt, erexit, de quibus inter alios longa est Strabonis disputatio. Has certe Pindarus in Olympiis posuisse videtur, pro eo quod est summā attingere, ita vt interpretes obseruat, prouerbij vice vsurpet, Herculis columnas attigit. Has verò colūnas Briarei quidam vocauerunt. Inuenta est item Herculis columna in Italia, vt Aristoteles scribit. De ijs verò quæ in Africa ab eo positæ fuerunt, superius diximus. Mediterranei maris ostia obstruxit, ne cete ac immaniores oceani belluæ in ipsum influerent. Alij rem ita factā volunt: Calpen & Abylen montes prius iunctos fuisse, mox ab Hercule patefactos, appellatosq; Herculis colūnas. Quidā hos ipsos montes procul spectantibus geminas columnas videri dicunt. Alij in Tyrios, et eis datum oraculum, quod coloniam deducerent ad Herculis columnas. Referunt nonnulli a columna posita in templo Herculis Gaditani, in qua templi sumptus descriptus erat. Alij quoq; alia dixerūt. Sed & præter Herculem, Bacchum quoq; & Alexandrum in suarum expeditionū terminis columnas posuisse memoriæ proditum est. Hercules præterea ipse a balæna aliquando deuoratus fuisse dicitur, ex qua tamen incolumis emerit, nisi quod est omnibus pilis exutus, ob scilicet internum belluæ calorem. res quidem vt historia a Græcis traditur, quam & in Ioniam reperit magne apud Christianos autoritatis Theophylactus. Eandem & Lycophron attigit, & Zezes Isaacius interpretes explicat. Busirith Aegyptium regem, hospites necantem, occidit. & cū eo eius filium Ithidamāta, & Calbin præconem, vt Pherecydes prodidit. Sint licet inter scriptores, inter quos Eratosthenes, qui dicant, nullū vnquā fuisse hoc nomine regē, sed huiusce crudelitatis nomen illi irrogasse Osiridis sepulchrū, ad quod homines rufi neca-
Aa 2

bantur, quod eo colore Typhon Osiridis occisor fuerat: deinde boues rufa, unde conflatum sit *Βουρίδης* nomen, & aræ Bufiridis. Constans tamen scriptorum opinio est, illum Neptuni filium fuisse & Libyæ Epaphi, licet Agathon Samius Aganippes filium dicat, tyrānidemq; apud Aegyptios exercuisse: de cuius crudelitate in annotationibus nostris multa diximus, deque illius monitore Thrasyllo, qui primus Bufiridis imbuat aras, ut Ouidius & Claudianus post Græcos canunt. Domascū de rupe præcipiti deiecit: & Termerum, hominū capita quassantem verberibus, Hercules interemit: unde & Termerū malum, cuius in Theseo meminit Plutarchus. Aemathionē Aethiopum regem bello superauit. Cretam insulam, quod ibi Iupiter natus esset, quodq; Cretenses ingenti illum honore affecissent, a feris immunem reddidit. Idem & in Libya fecisse dicitur est. Tempe locū amœnissimum in Thessalia, ut multorum est opinio, aperuit patefactis montibus. Est quoq; in Græcorum fabulis traditū, ipsum Herculem Mycalem mare aperire solitū singulis noctibus, rursusq; claudere. Minei fluminis alueum in Bœotia effodit. Olbio itē fluuio per Pheneatarum campum alueum fecit longitudine ad quinquaginta stadia. Hunc Arcadam quidam Ariantum, non Olbium vocant. Illud quoq; miraculum traditur, quod cū sitiret Hercules in Thessalia apud Anticyran, fluuium emeruisse, ad ferendam ipsi ardenti opem. flumini nomen inditū Dryas, qui a Sperchio xx. stadiis distat. Myriagadan urbē tunc opulentissimam in seruitutē redegit. Celtas Gallos a mactandis humanis victimis abstinere coegit, Alexiamq; apud eos urbem condidit, quæ earū mox gentium metropolis facta est. Albionem & Beergionē Neptuni filios deuicit. Cum verò inter pugnam telis fortē destitutus esset, patrem orauit, qui illi lapideam e cœlo pluuiam demisit, unde sunt ei tela sumministrata. campo adhuc nomē lapideo. Germani quoq; Herculem suas regiones lustrasse in suis annalibus tradere. quod & Britannii. Quin & ab Albione, de quo modò meminimus, Britannia insula prius Albion nuncupata est. Venisse post hæc in Italiam Herculem ferunt, montiūq; iuga & Alps patefecisse, viamq; strauisse, quæ & a suo nomine Herculea dicta est. Sūt & qui Tauriscum ab Herculis tauris urbem ibi nominatā velint. Descendit deinde in Latium, ubi a Potitio & Pinario benignè est hospitio susceptus: quibus & quo sacrificandi ritu se coli vellet, mane videlicet & vesperi, monstrasse literarū monumentis relatum est. Sedenim cū primū res diuina mane facta esset, vesperiq; pro instituto repetenda foret, Potitius prior aduenit, Pinarius verò serior, extis iam redditis. Unde iratus Hercules statuisse dicitur, ut Pinariorū familia tantū ministra esset epulantibus Potitiis: ex qua re et Grammatici a fame pinarij vocabulum deexū arbitra stur. Est quoq; in historiis proditum, quod Appius Claudius censor cum aduersus responsum ad seruos publicos sacra Herculis transfulisset, luminibus est orbatus, & Potitiorum gens quæ prodidit, intra vnus anni tempus extincta est. Decima quoq; ut quidam putāt, ab his honoratus fuit. Manserunt Romæ longo tempore Pinariorū & Potitiorum familia. Creditum est antiquis, qui Herculi decimam vouerent, ditiores & locupletiores fieri: eam probat Plutarchus opinionē, quod Hercules ipse bouem Geryonis decimam immolarit, vel quod Romanos ab Hetruscis decimari solitos liberauerit. Sunt qui putant eo moriente prædixisse, qui facultatū decimam consecrassent, eos demum locupletes futuros. Quinimò & Hercules ipse diuitiis præesse creditur. Unde, diues amico Hercule, ut ait Horatius, & dexter Hercules erat in votis. Tametsi hoc ipsius vocabulum in cuiusdam mercenarij somnium ab alijs refertur, quo Hercules occultū thesaurum somniantī ostendit. Celebratur & illud M. Octauij Herennij somnium, quo Herculis victoris illi cognomen est additum. Cum enim Octavius mercaturam exercere, idq; illi pro animi sententia succederet, decimam Herculi non dedit. Accidit autem cum nauigaret, ut a piratis circumueniretur: ille, ut erat animo intrepido & forti, strenuè ac animose pugnavit, atq; ita piratarum manus euasit: in sequenti verò nocte ei visus est

visus est adesse Hercules in somniis, qui illum moneret, eum seruatū sua opera. Qua de re Octavius tantī beneficij haud immemor, ara impetrata a magistratibus, Herculi Victori ædem posuit, apposita in rei testimonium & monumentum statua cum inscriptione. M. tamen Varro Herculem ideo victorē nuncupatum asserit, quod omne ferarum & noxiorū animalium genus superauerit. Fertur & aliud Sophoclis poeta somnium, quo deum videre visus est prodeñtē sibi, quinam graue aureā pateram ex eade surripuisset: quod ubi compertū fuit, ab Areopagitis phanū indicis Herculis est constructū. Sed cum de Hercule somnia narrare, cur non & quæ de interpretatione somniorū scribit Artemidorus hoc loco afferat: Is igitur lib. 2. Onirocriticōn ad Cassium Max. scribēs ait: In somniis Herculem vel ipsius statuam videre, omnibus bene institutis & secundum legem viuentibus bonum significare, & præsertim si aliqua sint iniuria affecti. Nam & hic deus cum inter homines degeret, affectis iniuria defensor fuit ac vindex: iis verò qui præter leges uiuerent, alijsq; iniurias inferrent, & iniqua agerent, iniquus fuit deus ac malus. Atq; adeo hac ratione bonus est iis qui certamen ineunt, vel iudicium, vel pugnam: hinc & *καλλιπικὸς* *Ἰδὸς* vocatus est. Qui autē cum Hercule versari videntur, aut cum eo aliquid efficere, aut simul cibum capere, eiusve aliqd habere, aut ab ipso leonis pellē, clauamve, aliudve ex ipsius armis sumere, obseruatum est id malum significare & absurdum, & longa experientia didici. Quam verò decens est, & rationabiliter contingit & rectē, ut qua deus vsus est vita ipse dum inter mortales esset, hac eadem & ea per somnia inuentibus præbeat: Hæc fermē Artemidorus. Sed iam missis somniis, reliquum fabulæ agamus. Hercules cum adhuc in Italia esset, Euandrum literas docuit, ut auctor est Iuba, a quo & diuino honore affectus est. Nec desunt qui auctore Polybio, Pallanta, qui a poeta Euandri filius dicitur, Herculis filium dicant, ex Dyna Euandri filia. Ab Euandro mox ara maxima est Herculi dicata, quæ ei statuendam Delphicus Apollo multo antè prædixerat: vel, ut alij tradunt, Euandro a matre Carmente, quæ & Nicostrata & Themis dicta est. Ara verò hæc maxima constructa fuit in foro boario, quod & ab Herculis bobus mactatis dictum scriptores volunt. Traditum est cum hæc ara aliquando incenderetur, a Pinariis seruatum fuisse, id quod & Vergilius subinnuit, cum ait:

Et domus Herculei custos Pinaria sacri.

Quæ circum aram lectisternia fieri religio fuit, sacerdotēq; aperto capite ibi, & populeis coronis euincti tempora, prius rem sacrā faciebant, quas quidem coronas in laureas postea commutauere. Illud obseruat Varro, nefas fuisse canem intra muros apparere, dum Herculi sacra fierent. Quidam consuetudinem hæc ex Cerbero emanasse volūt: alij in historiā Lycimnij pueri auguris a cane occisi referūt, cuius causa ab Hippocoontib. prælia multa decertare coactus fuit, in quibus multos ex amicis amisit, atque inter cæteros Iphicium fratrem. Nam id quod a nonnullis scribitur, Herculem odio semper canes habuisse, parum constare videtur: comitem enim canem Græci scriptores Herculi attribuerunt, id in primis afferentes: Cum Tyri, aiunt, Hercules deambulare, canis illi comes ex vetusta heroum lege aderat: qui cum fortē mordicus muricem fregisset, conchylj cruore os infecit: quam rem cum vidisset Nymphea Tyros, quæ perditē ab Hercule amabatur. si vis, inquit, Hercules nostri tibi copiam fieri, istius mihi coloris vestem infectam afferas: quam rem secum altius vestigans Hercules (quæ enim amantis maior est industria) purpuræ cruorem tandem cognouit, unde & eius infecturam excogitauit. Quidam ad Phœnicem regem eam purpuram delatam ab Hercule tradunt, qui primus eam gestauerit. Muscas præterea legimus Romæ in eadem Herculis æde, de qua modo meminimus, non intrasse, ut obseruauit Plinius. Verum & a Græcis talis fabula narratur, quod cum in Olympia rem diuinam faceret Hercules, & muscæ illi valde molestæ essent, Iouē orasse ferunt, quem a re Apomyion vocauerunt, atq; ita muscæ omnes ultra Alpheū amnem

euolauere: quare ab eo tempore Elienses Iouem Apomyion muscas abigētem, multa veneratione coluerūt. Solinus id accidisse Romæ tradit ea ratione, quod muscarum deum Myagrum rogauerit. Canes verò, propter clauam templi foribus appositam. At ne historię textū mittamus, cum in Italia esset Hercules, Italos ab humanis victimis reuocasse dicitur: & ne rei nouitate turbarentur, mutato ritu patrio, hominū simulachra ac scirpeas effigies xxx. exturbari ex ponte sublicio in Tiberim instituit. Eas verò imagines Argeas dixere, ab Argiuis scilicet Herculis sociis. Cacus mox prædonem Vulcani filium, ore ac oculis ignem efflantem, quod vaccas abegerat in monte Auentino occidit, qui ab Herculis filio, vt multi tradunt, cognominatus fuit. Cernitur, vt credit vulgus, hodie quoque eius speluncæ pars. Caca Caci soror, quod Herculi indicium fecisset de bouum furto, diuinitatem est consecuta, quæ dea à Romanis colebatur, à quibus & Faula quoque dea, quam Hercules scortum fuisse ex Verrio seu Ennio Lactantius docet. Hæc verò de Caco Solinus: Cacus, inquit, habitauit locum cui Salinæ nomen est, vbi trigemina nunc porta: hic, vt Cælius tradit, cum à Tarchonte Tyrrheno, ad quem legatus venerat Marsiæ regis, socio Megalæ Phrygi custodiæ foret datus, frustratus vincula, vnde venerat rediit, præsidii amplioribus occupato circa Vulturum & Campaniam regno, dum etiam ea attrectare auderet quæ concesserant in Arcadum iura, duce Hercule, qui tunc fortè ad aderat, oppressus est. Hactenus quidē Solinus. Charybdim anum voracissimā, quæ ipsi boues abegisse fertur, in mare deiecit, nomenq; dedit periculossimo maris Siculi loco, quidam ab Ioue fulminatam tradunt. Celebratur & illud Herculis factū: nam cū prope montem Cimim esset Hercules, à populis prouocabatur, vt virtutem suam ostenderet. Ille autem vectem ferreum quo exercebat, terræ infixit: qui cū à nullo posset auferri, rogatus ipse abstulit: ex quo loci foramine & hiatu subito tanta vis aquæ effluxit, vt lacū ibi monti cognominem effecerit. Cum verò per Italiam Siciliam versus cum bobus Hercules proficisceretur, nimioq; estu sitiret, à muliere aquā petiit, illa se non posse præbere, respondit, quod is dies Bonæ deæ sacer erat, quo nephas sit virum quenquam gustare, quod sit à muliere paratum. Iratus hac de re Hercules, ipse quoq; suis sacris mulieres interdixit, Potitioq; ac Pinario vt eas arcerent imperauit, atq; vt puto, non aliam ob causam mulieres etiam ab Herculis iuramento abstinebant. Hanc rem de Hercule sitiente Alcimus Siculus diuerse retulit, vt est apud Athenē: ea enim causa factum ait, vt Italicæ mulieres vino abstinerent, & aquā biberent. Cum apud Crotonem cuiusdam vxor illac Herculi iter facienti, potumq; petenti, viro persuasisset, iniquum esse si quod conditū haberet vinum dolio, illud effoderet hospitis eius gratia, atq; ideo aquam iubebat afferri: verum cum in porta esset Hercules, mulierisq; verba audiisset, virum quidem ipsum laudauit qui eum ingredi iusserat vt dolium conspiceret, quod lapideum factum inuentum. Atque hac causa, inquit Alcimus, factum est vt Italicæ mulieres perpetuò aquam biberent, quod hac nostra ætate minimè verū est: plurimæ enim bibaces ac ebriosæ sunt. Apud Phlegræum montem, quem ob incēdia multi Vesuium esse putant, Gigantes vicit, id quod tamen apud autores est in ancipiti. Huic monti suppositum fuisse Alcyoneum gigantem traditum est, qui cum aliis ab Hercule devictus fuit. Ibidem & Herculeum oppidum fuisse accepimus. Græci nonnulli Pallenen Thraciæ potius Phlegram nuncupatam volunt, quæ à gigantibus incoletur, ad quos vbi Hercules appulit, cum eis pugnavit: cumq; fortè in ea pugna multa fulmina decidissent, finxere poetæ deorum bellum cum gigantibus fuisse. Phlegram verò ob id quidam dictam volunt, quod Hercules ibi gigantes à se devictos combusserit. Gigantes autem M. Tullius & Macrobius aliud nihil significare contendunt, quàm impiam quandam hominum gentē deos negantem, & ideo existimatam deos de cœlesti fede pellere voluisse. Horum quidam gigantū pedes in Draconū volumina desinere dictos, quod significat, nihil eos

rectum

rectum, nihil cœleste cogitasse, totius vitæ eorū gressu atq; progressu in inferna vergente. Baias quoq; in Italia ab Herculis socio, vel vt alij, Vlyssis, dictas fuisse legimus. Viam alteram atq; aggeres prope Auernum struxit de suo nomine. Est in Cāpania in Stabiano, quæ vocatur Herculis petra. Apud Locrenses cicadas precibus suis mutas effecit: alij apud Rhegynos, qua de re variè à scriptoribus traditur, vt in nostris annotationibus collegimus. Erythraos à bestiola vineis infestissima, quam illi ipon vocant, liberavit, vnde & ab ijs Ipoctoni nomine colitur: vt etiā ab aliis Conopionis, quod eos à culicibus, quos illi conopas vocāt, tutatus est. Reperias aliquos qui cornopiona nō conopiona legant, quod cornopas fugarit, hoc est, locustas, quas alij παράνοπας vel ἀνείδας vocāt. Baulis nomen dedit, quod ibi boues ipsius sint stabulata: nā & primū Boalia dicebantur. Pompei quoq; oppidū in Campania ab Herculis triumphali pompa dictū est. In Siciliam cū bobus traiecit, eo cornu bouis vnus innitente, vbi à Nymphis calidis aquis est refotus. Est ab autoribus Græcis proditū, post labores Herculi calida subministrata balnea à Pallade fuisse, ad sudores videlicet & scabies abstergendas, quas ex laboribus cōtrahebat, quod non sine ratione factum quiuis iudicare potest. Viro enim forti & sapienti, post labores sua ipsius virtus quietē ac tranquillitatē affert. Inoleuit inter Græcos prouerbiū, Herculea lauacra, & Herculea scabies. Sint licet qui dicant non à Pallade, sed à Vulcano ea balnea primum feruentia subministrata, & deinde calida, cuius sententiæ est Ibycus Lyricus poeta. Erycen Buræ, qui monti in Sicilia nomē dedit, palæstra vicit, regnoque priuauit. Deinde Leucaspim, Peudicratem, Buphonum, Glycatan, Buten, & Crytiden Siculorum duces interfecit. Proserpinæ ac Cyanæ Nymphæ, Proserpinæ nutricis sacra instituit. Cum illi boues in Sicilia sublatis fuissent, Motye mulier eos indicauit Herculi, vnde ab ea Motye ciuitas in Sicilia est nuncupata, vt scribit Hecataus. Ab Agyrinæis diuinis honoribus se coli passus est, lacumque pro mœnibus, vt eis gratiam referret, de suo nomine effodit. Templum Geryoni in Sicilia posuit. Legimus quoque oraculum & sortes Geryonis, sed vbi locorum essent, haudquaquam integre scitur. quidam prope Patauium arbitrantur. Iolao sacra instituit, quæ Iolaiā dicuntur, ab aliis Heracleia. Item certamē Iolaium. Qui verò Iolaiis initiabantur, nutrire tantisper comas opus erat, quoad optimis victimis deum placassent: si qui ab iis institutis defecissent pueri, muti atque imbecilles euadebant, ne liberari aliter poterant, nisi votis eisdem deo conciliato, veniam impetrassent. Lacinium prædonē interemit. Iunoni Lacinia templum erexit, vbi & eodem nomine promontoriū. Solunta malum hospitem & ferum deuicit, à quo, vt Hecataus & Stephanus putant, ciuitas Ἐλευσίς in Cilicia est nominata. Crotonem incaute occidit, à cuius nomine urbem ædificandam prædixit: qua de re ita à Poetis traditur, quod cum Hercules rediret ex Hispania cum bobus, à Crotone est hospitio susceptus, cui prædixit ibi futurum, vt ali-

quando ciuitas conderetur, id quod postea euenit. Nam cum Mycylus Argolicus in somnis ab Hercule monitus fuisset, vt patriam relinquens ad Aesaris fluminis ostia proficisceretur: id verò Mycylus facere adortus à suis ciuibus captus est, quod contra patrias leges migrare voluisset: id enim per leges erat prohibitum. Cum autem de capite ferenda esset sententiā, sortesque educerentur, orauit Herculem Mycylus, cuius monitus sequi voluisset, vt sibi eo casu adesset: tum dei numine factum est, vt sortes quæ atrii coloris erant, in candidum versæ sint, vnde est Mycylus absolutus, qui mox oraculum Herculis secutus, ad Aesarem fluuiū peruenit, ibiq; urbem condidit, quæ de nomine ibi sepulti Crotonis. Crotonem vocauit. Inferos deinde Hercules adiit, quem quia Charon portitor territus Stygem paludem transuexerat, per annum in compedibus fuisse, Græci poetæ fabulati sunt. Sunt & qui Plutonem vulneratum tradant. Pindarus quidem immotam eum tenuisse virgam ait, qua mortalium corpora ad inferos deducit, id quod in allegoriam ab aliis refertur. Hercules verò ab inferis

Aa 4

Theseum abduxit. Fabulam quidam sic interpretantur, quod Theseum Hercules e manibus Adonai molossorum regis eripuit, à quo in carcerem coniectus fuerat, quod ipsius regis filiam vnà cum Perithoo rapere voluisset, quem iam à regijs canibus lacerari idem rex iusserat. Amicitiam vero cum Theseo habuisse Herculem ab ea vsq; pugna legi, quæ cum Lapithis & Centauris fuit: coepisse autem incrementum in Amazonum bello, in quo ab Hercule Antiopa Amazonæ donatus fuit Theseus. Cerberum de in Plutonis tricipitem canem, vel si Hesiodum audiamus, *ἑφθηκοντάκεφαλος*, hoc est, quinquaginta capitum, ab inferis traxit. Sunt & qui ei draconis caudam attribuunt, dorsumq; varijs serpentum capitibus refertum, quo monstro viso poetæ solem obscuratum prodidere, hominemq; ibi in proximo præ timore in saxum obriguisse. Sunt qui scribant non propter Cerberum hominem saxum factum, sed cum is suapte natura timidior esset, nomen Herculis vsque adeo formidabat, vt se in speluncam abdiderit. At cum fortè contigisset Herculem illaciter facere, caput è spelunca exeruit, Herculemque prospexit: quo viso in saxum dirigit, atq; inde factum voluit proverbum, Timidior prospiciente, quod in timidos & stupidos dicitur. Ex Cerberi canis spuma aconitum venenorum præsentissimum prouenisse ferunt, idque factum prope Heracleam Ponticam: quidam in Tænaro Laconia promontorio. Qui in Argonautica scripserunt commentaria, promontorium esse aiunt prope Heracleam, Acherusium nuncupatum: vnde ab Apollonio littus maris Acherusi-
 20 as dicitur. At vero Herodorus & Euphorion ibi felle Cerberum euouisse tradunt, ex quo sit aconitum procreatum. Andron Teius Acheronta regem fuisse ait eorum locorum, cui filia fuit Dardanis, ex qua Hercules Pœmena filium sustulit, à quibus fortè per ea tempora ibi defunctis, loca quæ vrbi Heracleæ circumiacent, Dardanis & Pœmen nominata sunt. Sed vt ad Cerberum reuertamur, ij qui in poetica theologia excelluerunt, per Cerberum interpretantur cupiditates, vitiaq; omnia, quæ (vt diximus) Hercules superauit: nonnulli terram, quæ vorat & consumat omnia: quidam infectos ac pestilentes terræ vapores, qui ab Hercule, id est, sole dissipantur discutunturq;. Alij per Cerberum veritatem intelligi voluerunt, quam in profundo quasi puteo, vt Democritus dicebat,
 30 latitantem, in apertum Hercules, & apud homines produxit. Cerberum vero ait Palæphatus tricipitem vocatum ab vrbe, de qua etiam superius, Tricarina, à qua & Geryonis fabula. Possidebat, inquit, Geryon & canes ingentes cum armentis, vni quidem nomen fuit Cerberus, alteri Orthus. tametsi male Orus à multis legitur, quem Hercules interemit in Tricarina vrbe quam diximus, nõdum abactis bobus. At vero Cerberus vnus boues consecretabatur custodiebatque, quem Molossus Micenæus habere optabat: sed cum id frustra tentasset, à pastoribus impetrauit vt in cauernis Tænari occultaro cane, illuc foeminas ad coitum mitteret, vt saltem ex eo sobolem acciperet. Hoc tempore Eurystheus Herculem ad canis inuestigationem ire iussit, qui tota ferè lustrata Peloponneso,
 40 tandem in Tænarum, vbi canis latitabat, peruenit, ex cuius specu eum abduxit: ex qua re confictum est, Herculem ex Tænari antro Cerberum ad auras traxisse. Atque hætenus ferè ille. Sed & alij ita de Cerbero scribunt, inter quos Hecataeus Milesius: Serpentem, inquit, in Tænaro fuisse, qui Plutonis canis ea de causa est appellatus, quod eius serpentis tantulo morfu homines interirent, eum serpentem, id est Cerberum, Hercules ad Eurystheum detulit, & mox rursus ad inferos reduxit, vt scriptum comperi in græco XII Herculis laborum libello, qui sine autoris nomine apud me est, & in quo non vulgaris gentiliū rerum eruditio. Homerus quidem primus canem Plutonis vocauit, sed non qualis esset ostendit. Post Homerum alij Cerberum nominauerunt, & tricipitem esse dixerunt. Populea vero corona cum ad inferos descenderet velasse caput perhibetur, cum iam ex itinere lassus esset: vnde foliorum pars quæ illius temporibus adhæserat, candida, quæ exterior fuerat ex atro inferorum colore

colore nigra permansit. Sed et ij colores in ea arbore adhuc cernuntur. Quidam ad naturalem causam referunt. Nam et phisici quidam Herculem tempus significare autumant, idèq; illi populum attribuunt, quæ bicolor est: temporis enim partes, hoc est, diei & noctis bicolores sunt, vt in Cleobulina ænigmate clarius à nobis exponitur in nostris ad Picum ænigmatum interpretamentis. Aliam hac de re interpretationem apud Græcos scriptores inuenio, quod scilicet Hercules ex Thesprotide regione iuxta Acherontem fluuium eam regionem aluentem, populum ad Græcos transfulerit, atque inde factum vt ex inferis eum aduexisse dicatur, quod Acheron fluuius inferorum quoq; esse perhibetur, & ad hoc alludens Homerus, Acheroida populum vocat. In ludis quoq; Herculi instituta populea corona, & illius sacris coronari solitos victores. Pindarus & Vergilius testes sunt. Alcestin Admeti regis vxorem ab inferis liberauit: vel vt fabulæ tradunt, cum Hercules mortem obuiam habuisset, eam casenæ adamantinis colligauit, nec prius soluit, quàm Alcestin in vitā reuocasset. Alij quod ab Acasti manibus liberatam Admeto restituerit, fabulæ locum datum putat. Fabulam hanc subobscurè Claudianus in victoria contra Alaricum attigit, cum cecinit:

Creditur Herculeis lucem renouasse lacertis

Fœmina, dilecti fati impensa mariti.

Lycum regē cū ab inferis esset reuersus interemit, quod humili loco natus Megaræ nuptias optasset. Furore quoq; percitus filios ac coniugem necasse perhibetur. qua de re Tragœdiæ extant: liberatum verò furore elleboro, à quodā viro Anticyræo legimus. Sunt qui Ialao Megaræ concessam scribant, qui Iphicli fratris fuit, & quo Hercules aliquando auriga vsus est. In cōmentariis in Pindarum legi Iolaum natum ex Hercule fuisse. Sed vereor ne parum, vt multis aliis in locis, Græca ea ipsa commentaria emendatè legantur. Expiatum verò Herculem Athenis à filiorum nece, tradit Sozomenus in historia, in sacris Eleusina: deæ Cereris. Menecrates autem à Sibalo scribit. Octo tamē filios ab Hercule interfectos canit Pindarus, quorū hæc nomina, Therimachus, Creontiades, Aristodemus, Deicoon, Deion, Antimachus, Clymenus, Glenus. A Bato verò & Pherecyde hi numerantur, Polydorus, Anicetus, Mecistophorus, Toxoclytus, Patroclus, Manebrontes, Chersibius. Quidam duos tantum scribunt, Therimachum & Deicoonta. Euripides his addit Aristodemum. Sunt etiam qui non ab Hercule hos pueros interfectos asserant, sed vel à Lyro rege, vel dolo interceptos ab Augia, vel ab hospitiibus quibusdam, vt est à Lysimacho proditū. Menecrates hos non Heraclidas, sed Alcidas appellatos ait. Hippocoonta Hercules Tyndarei fratrem Sparta expulit, eiusq; filios bello deuicit, Tyndareo in regno restituto. Odium autem Herculis in Hippocoonta ita conflatum aiunt. Cum Hippocoon cum filiis Herculem Iphiti cade pollutum expiare abnuissent, & Oeonum adolescentem Lycimnij Alcmenæ fratris filium fustibus inter-
 40 fecissent, qui cum Hercule Sparten profectus erat, & Hippocoontis ædes speculans canem allatrantem percusserat: quare in eos Hercules concitatus, patrem & filios interfecit, inibique Palladis Axiopeæ templum in rei memoriam construxit. Antiqui enim *πρωας* vltiones vocare, vt & nos, consuevere. historiam pluribus Pausanias est executus. Acheloum fluuium Deianiræ nuptias optantem superauit, qui varias subinde figuras induebat: tandem taurus factus, altero est ab eo cornu priuatus, quod fortunæ & diuitiis sacrum esse voluit, ex quo Diuitiæ familiæ tuæ nomen, & insigne deductum putatur: tametsi variè de hoc cornu à scriptoribus refertur. Quidam enim eius fluuij caput, vnum exclusisse tradunt, cuius irrigatione ea tota regio est facta fertilior,
 50 atque idcirco cornu ipsum diuitiarum appellatum. Alij per cornu laborem Herculis intellexere, quo loca illa multa vbertate excelluerunt. Nonnulli in capram Iouis nutricem referunt, quæ Amalthæa dicebatur. Alij rem hanc ita interpretantur. Ammonem, aiunt, Libyæ regem vxorem Rheam cum duxisset, regnumq;

regnumque circuiret, Amalthæam insigni forma virginem conspexisse, cuius amore captum, ex ea filiam non matre indignam suscepisse, ex quo rex Amalthæam regioni cuidam præfecit, quæ bouis cornu erat persimilis, unde & occiduum cornu dicitur. Cum vero ea regio vineis ac pomarijs, cæterisque eiusmodi locis esset referta, ab Aphris cornu Amalthææ nuncupata est, unde & proverbium emanatum quidam putant. Alij rem ipsam ita tradunt, ut Herculem secum asserant semper & ubique habuisse cornu, per quod quæcunque volebat assequeretur. Verum, ait Palæphatus, historiarum veritas ita se habet: Amalthæa, inquit, hospitata est Herculem, cum per Bœotiam ad Iolaum proficisceretur in Thespias: cuius mulieris contubernio & specie cum delectaretur Hercules, id Iolaus in quo ferens animo, pecunias quas mulier illa in cornu quodam occultas habebat, clam auferre tentavit, quod ijs mulier opportuna & necessaria Herculi subministraret: unde factum est ut ab aduenis Hercules Amalthææ cornu habere diceretur, quod ea mulier cuncta Herculi necessaria proprijs sumptibus compararet. Sicut & maiores tuos ANGELE audiui olim non vni Herculi, sed toti Biennæ oppido aliquando annonam in eius maxima caritate distribuisse: quare beneficij haud immemores ciues, publico edicto tuam familiam deinceps Diuitiam vocari statuerunt. Sed hæc in præfenti parcius, alijs pluribus nunc reliquæ Herculis historiâ prosequar. Phyleum Thesprotiorum regem post hæc deuicit, ex cuius familia filium Tlepoleum sustulit. Eurynomum puerum Architelis filium, quem Cyathum aliqui appellant, Oenei pocillatorem, seu, si liceat dicere, pincernam, vino madefactus, condylo, id est, digiti nodo seu articulo confecit, dum forte ministrans parum nescio quid incautus puer deliquisset: quam ob rem dolore confectus, Calydone vna cum Deianira aufugisse dicitur. Puerum hunc Hellenicus Archiam vocatum scribit, alibi vero Cheriam. Sed Herodorus in xvii. de Hercule sermone, Ennomon, & Cyathum Pyletis filium, fratremque Antimachi, cui & ab Hercule ara constructa fuit, ut Nicander scripsit. At vero Athenæus Rhananta puerum vocatum ait. Post hæc cum ad Euenum fluuium peruenisset, Nessum Cætaurum Deianiram violare tentantem sagittis confecit. Phylantum Dryopum regem, qui sacrilegio impius Delphici Apollinis templum violauerat, contudit, ex cuius filia Antilochus ei natus est. Fuerunt vero Dryopes populi ad Parnassi radices, qui vel à Dryope Lycaonis & Diæ filio, vel à Dryope Penei & Polydoræ, cognominati sunt, vel ut alij, à Nympha eius nominis Eurypili filia: qui populi cum atrocibus & immanitate notarentur, eos Hercules sedes mutare coegit. Sunt qui putant quod contra Hercule à Thiodamante acciti fuissent, quo tempore ab ipso Thiodamante spretus Hercules ei bouem abstulerat: quare Deianiram quoque armatam tum temporis ab Hercule fuisse accepimus, quæ sit nihilominus in mamma vulnerata. Coronum dehinc Lapitharum regem maculauit. Dorienfes tutatus est, & Ormenium regem interfecit, ex cuius filia Astydamiâ Ctesippum procreauit. Cycnum Martis filium ipse primo in fugam versus, dein reparatis copijs confecit. Hic quidem, ut Pindari interpretes scribunt, in Thessalia prætereuntibus insidias parabat, ut ex interfectorum capitibus templum Marti parenti construeret. In Herculis vero scuto graeci expositores Martem ipsum aiunt, cum filium protegeret, ab Hercule fuisse in femore vulneratum. Fuerat autem hic Cycnus Ceycis gener. Meminit & Cycni huius Diodorus. Sed in Codicibus vulgatis pro Cycno, Cyonum legitur. Boliem quoque puellam compressit Hercules, ex qua natus est Olynthus, à quo Olynthacus fluuius prope Apolloniam Chalcidicam fluens, ut est ab Hegesandro & Athenæo traditum: cuius quidem Olynthi sepulchrum apud fluuium fuisse idem scriptores prodidere. Olynthum vero ciuitatem Thraciâ Stephanus ab Herculis quidem filio denominatam scribit, sed matrem non nominat. Undecim etiam Nelei filios Hercules occidisse dicitur: cum enim duodecim essent, omnes præter Nestorem contra Herculem dixerant, vel, ut ab alijs traditur, boues Erytheas abegerant.

Diuitia familia.

abegerant. Nestor vero eo tempore puer admodum apud Gerenios populos abebatur, unde & illi cognomen Gerenij, quem postea miro profecutus est amore Hercules, ut nobis superius est proditum: ei vero pepercisse Isocrates in quadam oratione ostendit, cum Messenem expugnauit. Sed inter hos Nelei filios mira de Periclymeno narrantur, qui ut Proteus & Metra, in varias subinde formas conuertebatur, idque illi concessum ab auo Neptuno, ut Apollonius & Hesiodus canunt: ipsum tandem Mineræ consilio Hercules in muscam conuersum, vel, ut alij tradunt, in apem, claua confecit. Inter scriptores Latinos sunt qui aquilam factum non claua, sed sagittis confectum asserant. Hesiodus utique & in serpente, & in formicâ quoque, ac alia mutari solitum dicit, id quod & in commentarijs in Apollonium legimus. Icarum quoque Dædali filium in mari summersum, sepulture tradidisse prodit. Oechaliâ insuper regionem euertisse legimus, eiusque loci regem Eurytum maculasse, quod ei primum quidem Iolen filiam desponderat, deinde vero se daturum negarat. Quidam eius tantummodo equos, & filiam Iolen, quam ardentissime amabat, abduxisse ferunt, cuius certe puellæ iussione pro claua & leonis pelle, colum & pensa tulisse dicunt. Alij fabulosis rem sic tradiderunt, quod Hercules in Liberalibus cum Iole vestem mutauit & habitum: unde Faunus existimans Herculem puellam esse, veste deceptus, ab Hercule fuit pede percussus in ventre, adeo ut procul illum profecerit, atque ut canitur, omnibus ad lunæ lumina risus erat: quam tamen Iolen ferunt cum esset moriturus, Hyllo filio uxorem reliquisse. Iphitum præterea de altissima turri precipitauit, quod Thebas speculatum venisset, exploraturus an Euryti equos usquam videret: cuius cædis immanitate in eam ægritudinem incidit, ut liberari non posset, nisi venderet ipse, preciumque Iphiti filijs pro patris vita redderet: unde aiunt in Asiam ipsum migrasse, passumque se vendi Iardanae Omphales paræti, cui aliquandiu seruituit. Alij serpentem interfecisse ferunt apud Sangarim fluuium, eam regionem late vastantem. Cercopas quoque latrones, à quibus & in malos versipellesque homines proverbia facta sunt, Omphales iussu vinxisse prodit. Sed hanc Cercopum fabulam commodius & iatius retro prosequemur. Itonas Omphales patriam infestates sua virtute compescuit.

30 Ex Omphale vero, quæ cum libertate ob præclara illius gesta donauit, Lamum, quem & Lamonem vocatum legimus, procreauit, cum antea seruus ex serua Cleolaum progenuisset. Apud scriptores aliquos inuenio Hylum ex Omphale filium fuisse, eoque nomine ab Hercule nuncupatum à flumine, cuius ossa in Phrygia fuisse Philostratus autor est. Sunt inter scriptores qui Omphalen & Iolen eandem putent. Palæphatus antiquissimus apud Graecos fabularum interpretes, de Omphale in hunc ferme modum tradit: Omphale, inquit, Iardane (Jordanem licet perperam quidam scribant) regis Lydorū filia fuit, quæ Herculis fortia facta ac nomen audiens, ad eum amandum trahebatur, cuius Hercules formam contemplantus, pari illius amore correptus est: unde cum illa mistus Laomedontem, quem Lamonem alij vocant, ut diximus, filium genuit, à quo, ut Sempronius ait, capi Lamones appellati, in quibus lapides compluti. Adeo vero puella ipsa Omphale delectatus est Hercules, ut pro se eam imperare permitteret: quare, inquit Palæphatus, est à fatuis confectum, Herculem Omphalæ paruisse. Legimus præterea & illud quoque ei memorabile propter Iphiti cædem, cuius modo meminimus, quod cum Delphos ad oraculum profectus esset, Xenocleam, quæ tibi fortè vates erat, propter eiusmodi cædem oraculum & vaticinium ei dare spreuisse: quare iratus Hercules, sublatum tripodem vaticinij ex phano asphortauit: tunc Xenocleam dixisse ferunt, alius utique Hercules Tirynthius quam Conopius. Nam & Aegyptiū, alij quempiam Herculem, prius quam Thebanum fuisse volūt, quod superius attigimus: tum Hercules ijs verbis motus tripodem restituit, atque à Xenoclea oraculum tulit de ijs quæ scire volebat. Hinc opinor illud à poetis confectum est, Herculem & Apollinem de tripode certam habuisse. Post hæc Hylleum qui ad vineas agrisque colendos viatores compellebat, ligone peremit. Deos quoque

quoque æternitate sua inuolabiles, ab Hercule vulneratos proditum est: nam triplici telo ab eo Iunonem vulneratam legimus, Plutonem vero cum esset apud inferos, quæ non sine mystica ratione facta quiuis cognoscere potest, qui Herculem solem, solisque virtutem apud physicos significare meminerit, Iunonem vero aëra, Plutonem terrarum abdita. Pæona tamen deorum medicum poetæ aiunt sanitate restituisse. Sed quis inter Herculis labores non illum maximum putet, quo Thespij Atheniensis virgines 50. omnes vna nocte mulieres fecit, atque ex his 50. filios procreasse dicitur, quos Iolao duce, præter duos qui Thebis remanserant, à quibus Heraclidarum nomen propagatum est, in Sardinia dimisit, quæ & à Sardo eius filio sic est nuncupata. Alij 49. tantum vitiatas ferunt, vnamque seruauit, quæ virgo mox in templo Herculis apud Thespias rem sacram faceret. Alij maximam natu & minorem geminos peperisse prodiderunt. Herodorus tamen illas septem diebus compressisse & violasse scribit: tamen apud Athenæum in XIII. perperam Thespij filias legimus, pro Thespij, quæ turba Teuthranthia ab Ouidio nuncupatur ab auo Teuthranthe, vt ex Stephano & Eustathio didicimus, id quod nec Politiano fuit incognitum. Herculem quoque Herodotus ait cum semiuipera muliere concubuisse, ex qua natus sit Agathyrsus, Gelonus & Scythus, à quibus maxima orbis regio Scythia dicta est, & simul Agathyrsi & Geloni. Frustra vero Herculem legimus Petram Aornon in India aggressum fuisse, cum tamen illud ab Arriano dicatur, quod quæ ardua sunt & difficilia, ne ab ipso quidem Hercule fieri posse. Fuere apud Græcos scriptores qui existimarent non adeo inuictum Herculem, vt etiam ipsum aliquando valde timuisse monumentis tradiderint. Nam cum post Troianam cladem in insulam Coon delatus esset, omnibus rebus ferè amissis, in ea innumerabiles pecudum greges offendit, à quorum pastore ouem rogauit. Erat fortè pastor Antagoras vir fortissimus, qui Herculem ad luctam prouocauit: conditionem sumpsit Hercules ea lege, vt si vinceret, arietem auferret. Inita pugna Antagoræ Meropæis auxilio affuere, Herculi vero Græci: verum longa defessus pugna, Hercules ad Thressam quampiam mulierem aufugit, apud quam habitu muliebri delituit: sed superatis tandem Meropibus, est a cæde expiatus. Historiam scribit Plutarchus. Meminit F. Quintil. de hyperboie loquens: exquisitam, inquit, figuram huius rei deprehendisse apud principem Lyricorum Pindarum videor in libro quæ inscripsit hymnos. Is namque Herculis impetum aduersus Meropas qui in insula Coon dicuntur habitasse, non igni, nec ventis, nec mari, sed fulmini dicit similem fuisse, vt illa minora, hoc par esset. Post hæc vero Hercules Alciope filiam duxit uxorem indutus anthina veste, hoc est, vt ego interpretor, purpurea seu violacea: vnde & apud Coos post pugnam eo habitu Herculi sacrificatur. Eodem pariter habitu in nuptijs à viro sponsa suscipitur. Est apud Athenæum in Dipnosoph. XII. qui Herculem vt mollem & effœminatum vituperet, adeo vt stragula & stromata Herculis, de mollioribus & delicatis lectis intelligi etiam prodatur. Post hæc & Philo Alcimedontis herois filiam compressisse dictus est, vnde natus sit is qui ab Arcadibus Archemagoras dictus est. Exposita verò fuit Philo, vt Pausanias ait, vna cum infante, quem fortè vagientem pica audiens, pueri vagitum æmulata, vt earum auium est natura, Herculem inde transeuntem morata cantu detinuit, qui auem puerum existimans, matrem religatam & puerum reperit: quibus liberatis, fonti ibi proximo nomen indidit Cissa, hoc est, pica, quod per ipsam, matrem puerumque repertos seruauisset. Illud præterea legimus, Herculem ex Iouis Chij sententia triplicem habuisse dentium ordinem, & propterea multi cibi ac potus fuisse, vnde illi apud Græcos facta cognomina Polyphagus, Addephagus, & Philopotis, item Buphagus & Buthinas, quod integrum Thiodamantis bouem comederit. Orpheus quoque inter reliqua in eius hymno cognomina Paphagum vocat, quæ omnia referri ad solem & tempus possunt, à quibus omnia absumentur. Nos tamen his missis nunc sequamur fabulam. Non aliam ob causam.

sam Herculi apud Athenæum auis ab antiquis est attributa, quæ tum λαιπὸν tum κίπφον Græcè, latinè modo fulica, modo gavia dicta est, nisi quod sit, vt ille, voracissima. Præterea & scyphum Herculi dicatum volunt, quod bibax fuerit, tamen hæc de re aliæ afferuntur rationes. Nonnulli scyphum ipsum in Italiam seruatum affirmant, pice obductum contra vetustatem. Bouem insuper integrum vorasse dicitur, atque inde vetus illud verbum manauit, Hercules hospitatur, cum conuiuia, comessionesque diutius producuntur, vel cum tarditate, cunctationemue alicuius significamus. Proditum quoque Herculem aliquando cecasse cum Lerpeo Pygei filio homine voracissimo, vt Pausan. ait, vel vt alij, Cauconis & Astydamiæ, quæ Mitris in Herculis laudatione bibacissimum dixit, eumque multis poculis superatum ab Hercule, quam rem multis versibus describit in X. Athenæus. Hanc vero bibendi consuetudinem Græcis olim frequentissimam, Germani Galli que omnem ferè ad se transtulerunt. Cæterum usque adeo viribus Herculem valuisse ac robore, inter omnes conuenit, vt de illo sit Græcis frequentissimum illud, ἐκ τῆς ἠρεμίας, quod ipsum frustra quis calūnietur. Itē illud, Hercules & simia, & quod huic proximum est, Herculis personam vel cothurnos infanti adaptas, quæ de his adagia dicuntur quæ parum conueniunt. Tanti etiam spiritus fuisse dicitur, vt sine spiratione vlla stadiū vnum currēdo conficeret. Cognominatus est præterea à vi lacertorum, lacertosus. Prouocatum tamē ferunt, quamuis adeo robustus, olim à Pygmæis in cauernis Libyæ degentibus, hi cum Antæi ab Hercule deuicti fratres essent, isque ex labore fessus somno se dedisset, ipsi vt fratrem vlciscerentur, fundis arcubusque Hercule aggressi sunt, ille experrectus eos fudit, & eorum aliquos leonina pelle inuolutos in aera iactans vtilabat, qua de re pulchre scriptum est in imaginibus apud Philostratum. Vnde & illud apud Ammianum Marcellinū vice prouerbij vsurpatum, vt Pygmæi vel Thiodamas agrestis Herculem prouocat, de his qui maiora viribus aggrediuntur, aut imparia. Fuit vero Thiodamas agrestis homo ex Lindo Rhodi ciuitate, cui aranti Hercules vna cum socijs boues surreptos abstulit. Philostratus vnum tantum iugulasse tradit, eumque adeo integrè comedisse, vt ne quidem ossa superfuerint. Interea Lindius Thiodamas Herculem conuicijs incessabat, sed mox cognito Hercule, Lindij ei aram statuerunt, quam ex re βέλγυρας appellauerunt: sacræque Lindia, quæ conuicijs ac maledictis celebrabantur, adeo vt in prouerbium usque res sit deducta. Fuit alter Thiodamas, vt puto, Hylæ pater, quem alij Thiomenum vocant, de quo superius meminimus, qui Dryopas in Herculem concitauit, quod ei bouem surripuerat. Sed de hoc plura tum Pherecydes, tum Apollonij commentatores. An vero duo fuerint vel vnus, mihi incompertum. Solitum etiam Herculem post labores accepimus puerorum lusibus animum remittere, vnaque cum his colludere, ac sapius: quod à viris doctis illo Euripidis comprobatur. Ludò, mutationes enim laborum semper amo. hoc est, si Græcè mauiis, παίζω, μεταβολὰς γὰρ πόνων ἀείφω. quæ verba assistente puerulo ab Hercule dicuntur. Ipsum vero Herculem diem obiisse, est literarum monumentis traditum, infelici quodam ac tetro mortis genere. Nam vt scribit Eusebius & Isidorus in Chronicis, cum in morbum incidisset pestilentem, ob dolorum remedium se iecit in flammam, anno ætatis suæ LII. Manethon idem scribit. Quidam autem anno XXX. alij vero ante etiam XXX. Sunt qui ita rem prodant: cum ipse Euryti liberos Iolis amore percitus necauisset, vt antè diximus, idque esset Deianira à Licha delatum, ea furore ac zelotypia, quam dicunt Græci, impatiens vltura amoris iniurias, tunicam Nessi Centauri veneno infectam (à qua est illud deductum, Ardens tunica, de his qui seditionem mouent) Herculi marito per Licham ipsam misisse traditur. Licham vero Hercules antequam moreretur in mare abiicisse dicitur, atque in eius nominis scopulum Licham obduruisse: mox Hercules sagittis Philoctetæ Pæantis filio, qui tum fortè illi comes aderat, legatis, se in Oeta monte, veneni vitatus, in ardentissimam pyram coniecit, vbi cum cremaretur nube obseptus, &

ingentissimo facto tonitru, est in deorum numerum receptus: vnde est in frequenti sermonis vsu apud Græcos, Dæmon Oetæus. Illud quoq; proditum est, Herculi oraculum aliquando apud Dodonam datum fuisse, quod viri mortui manu esset moriturus.

*Dextra (inquit) peremti victor Alcide viri
Olim iacebis, hic tibi emenso freta,
Terrasque & Umbras, finis extremus datur.*

Scribit Artemidorus Daldianus, seu potius Ephesius in libro de somniorum iudicijs quarto ad filium, quod ex historia aliquando somnia interpretanda sunt: vt de muliere quapiam quæ in somnis putauit se Herculis certamina perfecisse, 10 quæ non multo post incendio periit, quoniam, inquit, Hercules igne corpus absumpsit. Quibus cura & studium fuit fabulas colligere, tradunt, post Herculis mortem Iunoni Iouem persuasisse vt Herculem adoptaret, quod ipsa cum se facturam recepisset, effinxisse in cælo se illum parere, fecissetq; ea omnia quæ parturientes facere solent, vnde & illum mox generum sibi desumpsit, ei vxore Hebe iuuentutis dea data, quæ illi post huius vitæ labores secretiore quadam significatione merito & iure conuenit. Quidam Herculem in astra repositum ferunt, Engonasinq; vocari. Sunt qui Martis stellam Herculis nomine appellent. Alij ideo Herculem semet occidisse tradiderunt, quod cum optimus esset astronomus, solisq; defectiones præuideret, id eum aiunt videre noluisse. Non mea quidem sententia à recta nimis aberrarit, qui ea id causa factum crediderit, quod atrabile ageretur, nec satis sui compos esset, quod & Aristoteli diligentissimo philosopho placuisse video: nam & comitali morbo laborauit, vnde & ab eo Herculeus est appellatus. Aphri tamen Herculem in Aphrica interisse putant, cum illuc exercitum egisset. Scribit Athenæus, cum in Libyam proficisceretur à Typhone occisum fuisse, reuocatum verò ad vitam nidore coturnicis naribus eius admotæ ab Iolao, atque ob id ei Phœnices de coturnice rem sacram faciunt. Hinc factum est proverbium, quoties ab ijs à quibus minime speramus auxilium ferimus, Coturnix fortem Herculem liberauit. Vulturibus delectatum Herculem accepimus, quod inter cæteras aues quæ carne vescuntur, eæ animatum nihil vorant, sed cadauera potius consecratur. Vnde Romanos quidam arbitrantur in augurijs ideo vultures cæteris auibus præposuisse: quod tamen in Romulum nonnulli referunt, qui augusto earum augurio fauste Romam condidisset. Post Herculis verò mortem Athenienses primi diuinos honores illi attribuerunt. Sunt ex Græcis qui scribant, interrogatum oraculum quo honore ac cultu coli deberet Hercules, sic respondisse, *νῦν μὲν ὡς ἥραα, τῆ γὰρ ἰαδίσση ὡς Διδόν.* Quibus autem in locis cultus, quotiæ illi aræ & templa fuerint erecta, non puto præsentis negotio conducere: vbique enim summa veneratione cultus, communisque deus appellatus est. Nolim tamen id te fugiat quod in Musis olim adolecens retuli, Herculem cum reliquis deis non habuisse sacra, præterquam cum Musis, eiusque & Musarum Romæ in circo Flaminio ædes fuit à Fulvio Nobiliore facta, quod est pluribus in Musis ipsis à nobis proditum. Quin & Musagetæa deum vocatum à scriptoribus, seorsum ab Apolline. M. quoque Philippus, vt Ouid. & Sueton. tradunt, eiusdem & Musarum ædem construxit: primumque Philostratus ait poeticam circa vaticinia & oracula atque Herculem ipsum versatam fuisse. Statura vero habitusque corporis maiorem fuisse Herculem quam hæc nostra ferat ætas, Pythagoram collegisse ex stadio olympico, Plutarch. & Gell. memorant. Quin illud Herodotus apud Scythias memorabile fuisse prodit, vestigiū Herculis apud ipsos ostendi petrae impressum virili vestigio simile, bicubitali magnitudine, iuxta fluuiū Tiren, quæ vtiq; magnitudo admiratione digna est. Eundem insuper dentium triplicem habuisse ordinem, Ion poeta scripsit. Fuisse quoq; Herculem legimus admodum hispidum, atq; in primis circa nates, vnde & illi cognomen inditum Melampygos, hoc est, vt video quibusdam arri-
dere,

dere, cluniater, quam rem ex tali fabella collegimus. Passalus & Alcomon, siue, vt alij scribunt, Alcimon, fratres fuere, Memnonis filij, omni scelere & facinore inquinati, quibus olim mater Memnonis prædixerat vt à melampygo cauerent: illi nil magis ab instituto destiterunt. Accidit forte cum Hercules sub arbo re fessus recubaret, vt ij fratres Herculi insidias tenderent: quod præsentis Hercules ambos cepit, ligatosq; per pedes à tergo suspensos claua gestabat: qui cum demissis capitibus Herculis nates viderent nigras, maternæ monitionis memores, inter se tacite summurmurabant: quos audiens Hercules, re intellecta, eo fetur cognomine vsque adeo delectatus, vt statim vinculis solutos impune abire permiserit. Locus vbi id contigit melampygos vocatus est, iuxta Cercopon he-
10 dras, hoc est, Cercopum sedes. quam historiam cum parum valla intelligeret, ei causam dedit vt illud apud Herodotum male exponeret. Non enim melampygon nigrum fontem, sed cluniatrum, id est, nates habentem nigras, vertendum fuerat. Hos igitur fratres, sunt inter autores qui Cercopas nuncupatos tradant, vt superius meminimus, vnde sit verbum *κέρκωπιζον*, quod dolose & astute agere, alij blandiri significare existimant à vulpe. Xenagoras in saxa, & insulas mutatos ait. Alij filios Theæ & Oceani dixerunt, nomine Atlantis & Canduli. Quidam Oli & Eurybati, qui Ephesi Ioui insidias tetenderint, atque propterea in simias mutatos, vt Ouidius cecinit. Septuaginta filios Hercules reliquit, vel vt
20 Aristot. scribit, LXXII. eo loco quo aliquos esse parentes ait, qui non nisi mares filios procreant, vt, inquit, de Hercule proditum est, qui inter duos & LXX liberos fœminam vniam tantummodo genuit, ex quo & illius in nuptijs omen felix. Sextus quoq; Pomp. cingulo, inquit, noua nupta præcingebatur, quod vir in lecto soluebat factum ex lana ouis, vt sicut illa in glomos sublata coniuncta inter se sit, sic vir suus secum cinctus vinculusq; esset. Hunc Herculano nodo vincitum, vir soluit omissis gratia, vt sic ille felix sit in suscipiendis liberis. vt fuit Hercules qui LXX liberos reliquit. Hæc Festus. Porro Herculis filiorum nomina singula recensere difficillimum: inter eos tamen hi reponuntur, vt ex varia lectione collegimus: Hyllus, à quo est Eurystheus interemptus, Sardus vel Sardon,
30 Cyrenus, Gelonus, Olynthus, Scythus, Galathus, Lydus, Pœmæ, à quibus locorum nomina deducta sunt. Celtus quoq; & Iberus vel Iberes. his adduntur ab Eustathio, Cleolaus, Diodorus, Tlepolemus, à quo Tlepolemia Iudi apud Pindarum & alios. Hunc Tlepoleum Pausanias videtur vocare. Telephus, Lamyrius, Antiochus, Gleneas, Diopites, Cresippus, Lamō, Oxæas, Gentiades, Therimachus, Deicoon, Chromis, Agiles, Ithomeus, Polydorus, Anicetus, Rhopalus, Patrocles, Mecistophonos, Manebrontes, Cherlibios, Aristodemus, Azō, Philactes, Phæstus, Tyrsenus, quem Pausanias primum tubam inuenisse scribit, quam Tyrrhenis Latini ascribunt. Theagenes quoq; Herculis filius, qui mille & cccc. coronas adeptus fuit, cuius simulachrum, quod forte hominem oppres-
40 sisset, in pelagus deiectum, mox Phœbo iubente expiscatum, & expositum est eodem quo fuerat loco, diuinos ipse honores adeptus, non in Græcia modo, sed & apud barbaros, vt pluribus Pausanias exequitur. Fuerunt & Herculis filij Antonus & Auentinus & Dodoris. Fuit & Macaria ex Detanira Herculis filia, quæ & fontis in Marathone nomen dedit, scq; pro Athenarum salute deuouit. Ex filijs Herculis alij parum celebrati. Ab Hercule sunt quoque herba nonnulla reperta, carumq; virtutes ab eo mortalibus prodita, vnde & ab eius nomine quedam vocitata. Nymphæam scribit Plinius herbam esse natam à Nympha zelotypia erga Herculem mortua: quare, inquit, & Heracleon vocant aliqui, alij rhopalon, à radice ipsius clauæ simili. Ciuitates item multas condidit, in quibus illa
50 quæ Hecatompyle vocata fuit. Nonnulla insuper ab ipsius nomine nuncupata, vt ea quæ in Ponti regione celebrata est apud Euxinum. Quin & Euxinum ipsum pelagus, cum Axenon antea esset, hoc est, inhospitale, propter latronum & prædonum frequentiam, ab ipso ijs interfectis, Euxinum, id est, hospitale red-

ditum est, vt scribit Theophilus alijq: vbi & Cyliranorum populi, qui ab Herculis vase nominati sunt. Altera heraclea fuit ad radices montis Oëta, alia in Aegypto, in qua Ichneumon colitur, vnde & præfectura heracleotica, & Nili etiam ostium. Alia ciuitas fuit in Italia, alia in Sicilia quæ Minoa dicta est, item apud Gades altera, in Gallijs alijsque locis nonnullæ, adeò vt Græcis quibus ocium non defuerit, viginti quatuor & eo amplius eius nominis colligere minime operosum fuerit. Sed quod de Gadibus meminimus, historiam in memoriam reuocauit Theronis regis Hispaniæ ceterioris, qui cum ad expugnandum Gaditani Herculis templum, Gades classe ageretur, contra eum Gaditani ex aduerso prodierunt, longiusque prouecti nauibus prælium committitur. Verum adhuc æquo Marte consistente pugna, in fugam subito Theronis naues versæ sunt, ac simul improviso igne correptæ conflagrauerunt: paucissimi qui superfuerant hostiū capti, indicauerunt apparuisse sibi leones in Gaditanæ classis proris superstantes, subitoque suas naues immisissis radijs, quales in solis capite pinguntur, exustas. Miraculum hoc quidem proditum quoque est, apud Gades Herculis fontem fuisse, cuius aqua contra maris refluxum crescere atque decrescere dicitur: cuius rei causam naturamque referre cum laboret Polybius, ab Artemidoro incessitur ex Sileni historici sententia. Duos autem puteos eos potius esse ratus est Possidonius philosophus. Fuerunt & alij fontes reperti ab Hercule, vt ille apud Træzenios. Duo præterea in Italia portus eius nomine vocitati sunt, alter quidem in ora Ligustica Monœci, sic quidem nuncupati, quod ibi fugatis omnibus solus habitauerit, vel quod ipsius Herculis templis solus coleretur. Alter portus fuit in Brutijs. Riuus etiam herculanus prope Romam à scriptoribus celebratur. Fuerunt & insulæ ab Herculis nomine nonnullæ denominatæ, vna quidem in Carpathio pelago, altera in Atlantico. Sunt etiamnum lapides aliqui ab Hercule, vt Lydius ille, qui & Heraclius dictus est, ad exploranda & tentanda metalla, qui que ferè in proverbium exit. Quidam & Magnetem eo nomine nuncupant. Est item Herculeus, vel herculanus nodus, de quo apud scriptores frequens mentio. Transiuit enim in vulgatissimum proverbium, de arctissimis atque admodum indissolubilibus amicitijs, qualis quidem mihi tecum futura (auguror) ANGELE suauissime. In caduceo hunc nodum Herculis, & in curru Gordij fuisse legimus. Hoc nodo & in nuptijs vsi sunt antiqui, vt antè tradidimus. Est & à peritis medicina scriptoribus mentio facta de huiusmodi nodo in obligandis vulneribus: sed quo nexu fuerit non exploratum satis est apud eos. De hoc sic certe Plin. lib. 28. Ac vulnera, inquit, nodo herculis præligare, mirum quantum ocyor medicina est: atque etiam quotidiani cinctus tali nodo vim quandam utilem habere dicuntur. Tantæ vero apud veteres æstimationis nomen herculis fuit, vt summi quidam Imperatores non modo eo nomine vocari voluerint, sed & ipsius etiamnum insignia gestauere, inter quos Alexander Macedo, Commodus, Maximianus, Heraclius, alijsque nonnulli. Narrauit & historia Themisonis Cyprij, qui in delicijs ab Antiocho rege habitus est, & Hercules dici & haberi volebat, remque sibi sacram fieri patiebatur leonis pelle indutus, arcum Scythicum gerens & clauam. Nullius certe dei vel mortalis vquam imago toties efficta fuit, tot etiam modis. Nam vt cætera mittam, Romani rerum domini in triumphis herculis signa habebant, vnde & triumphalis ille Hercules in foro boario positus (vt creditur) ab Euandro, qui per triumphos triumphalis habitu induebat. In ea quoque quæ immodica cum difficultate fiunt, herculis labore vel ærumnâ dicere solemus, vel ab ipso vix Hercule fieri potuisse, vt inquit Arrianus de petra Aorno, quæ ab Hercule frustra tentata ait. Fuit enim & Hercules in India vt Bacchus, vt idè tradit Arrianus, qui & ipsum Herculem margaritum inuenisse prodidit, quod Pandanæ filia Indorum reginæ dono dedit. Hercules etiã iam pridè in virtutis nomē, & in iuramentū inductus est, idque multis modis, tantaque veneratione, vt eo mulieres, vt diximus, abstinerint. Quin pueri cum Herculem

Hercule iurabant, id sub tecto facere prohibebantur, id quod sub dio fecisse non fuit religio. Scribit Philostratus, cum nondum per Herculem homines iurare consueuissent, primum id instituisse Nestorem, ijsque qui ad Troiam oppugnandam venerant tradidisse. Aelius & Varro Diomedem autem Diouis filium, vt Græci δίδωρον Castorem, & hunc esse qui est Sanctus vel Sancus à Sabina lingua, à Græca Hercules. Hinc est & Medusfidius. In gymnasijs quoque Herculem vnâ cum Mercurio atque Cupidine antiqui statuere, ea videlicet causa, quod amor cum ratione & robore in ijs esse conuenit. Obseruat apud Demosthenem Vipianus, quod & herculis nomen apud antiquos inuocabatur in ijs rebus quæ valde ac maxime perniciosæ & malæ videbantur, vt dei amouentis, & malorum depulsoris. Theologi quoque gentium, vt antè diximus, Hercule tum solè tum tempus existimauerunt, alij virtutem ac fortitudinem, & propterea apud Aegyptios eius multiplici actu, multiplicem dei significari affirmant potestatem. Ex nostris vero quidam & Martem significant, vnde & illi à Vergilio Salij in sacris adhibentur. Fuit & salutationis genus herculi dictum Tetracomus, bellicosum & martiale. Sed & Briareus herculis nomine dictus est: quare & inter Græcos quidam columnas herculis Briarei (vt diximus) vocauerunt. Quoniã vero diutius ac multum Hercules peregrinatus est, ideo ei qui peregrinabant rem sacram facere soliti erant. Illud quoque addamus, hercule cognominatum esse, præter ea quæ sparsim retulimus cognomina, Hippodetam, cui & templum struxere Bœotij, ea videlicet ratione, quod cum Orchomenij aliquando vsque ad eum locum venissent, Hercules noctu equos qui ad eorum currus erant vincti, colligauit, vnde illi Hippodetæ inditum est cognomen. Legimus & ipsum Buraicum vocitatum, ab vrbe Bura Achaia, apud quam in specu vaticinia in tabellis & talis reddebat, sic: primum videlicet preces pro simulachro fundebant, deinde tali quatuor in mensa iaciebantur (ibi enim permulti erant) in quibus singulis figuræ subscriptæ erant. Figurarum verò interpretatio in ipsa tabella inueniebatur, atque ita vaticinium habebatur. Thebani quoque inter cætera illius cognomina Rhinocolustem fecerunt: nam cum ab Orchomenijs, de quibus paulò ante meminimus, præcones Thebas venissent ad exactorem quæpiam, ijs Hercules nares abscidit. Huius certe rei non procul à Dirce indicium longo tempore fuit. Ea quoque cognitione digna, quæ à Plutarcho de Phabola, seu potius Flauia Larètia proditur historia. Aedituus quidam, inquit, herculis otio superfluens, tesseras & id genus lusionis diem terere solebat. Sed cum forte aliquando collusores deessent, deum Herculem vt colluderet ea lege prouocauit, vt si deus vinceretur, boni aliquid largiretur: si vero aedituus, deo cœnam se præbiturum, puellamque insuper formosam cum qua deus misceretur. Tali proposita conditione, tesseras aedituus pro se & deo iecit: factu à deo victus est zacoros, id est, aedituus, qui ideo cœnam apparauit, & Larentiam famosum scortum conduxit: in templo discubere, post cœnam puella clausis foribus in templo est relicta. Ferunt autem noctu cum Larentia non humanitus congressum, puellamque iussisse, vt manè in forum prodiret, & cuiuscumque primo occurrisset, illum sibi amicum pararet: id cum fecisset puella, Tarruntio homini prædiuiti & iam natu grandi & coelibè obuia facta est, cui matrimonio iuncta, ei viuens potestatem fecit Tarruntius omnis suæ rei familiaris, moriensque heredem testamento instituit. Hanc vero propterea multo honore Romani coluere, aliam ab Acca Laurentia Romuli nutrice, quod deo herculi mista fuisset. Sed vt iam tandem sermonem hunc de Hercule concludamus, multi apud antiquos de Hercule scripsere, vt minus mirum sit, si nos quoque id tuo monitu ANGELE fecerimus. Inter Græcos Panyasis Halicarnaseus poeta, qui heracleia præclarum opus carmine composuit. Itè Pisander Camireus. Legimus itè Hesiodi scutum herculis, quod an Hesiodi tamen sit, multi in dubiū vertunt. Caucalus etiã Rhetor Chius Theopompi historici frater, herculis encomium scripsit. C. quoque Cæsar versu laudes herculis complexus est, quas publicari vetuit August. Verum de his in dialo-

gis de poetis copiose scripsimus, deq; alijs nonnullis. Quid enim dicam hoc loco Herculem nunquam vituperatum fuisse? unde illud est notissimum, cum à quodam laudaretur, quis, inquit alius, vituperat?

Haecenus tecum ANGELE de Hercule potius indice dicenda monstraui, quam aliquid lectione dignum me scripsisse video: quicquid tamen hoc est, quando tu tale esse voluisti, tibi habeto. Vale. Romæ ex Vaticanis Pontificis Max. ædibus, mense Octobri,

M. D. XIII.

LILIVS faciebat. 10

LILII GREGORII GYRALDI FERRARIENSIS, AD D. HERCVLEM II. E-
STENSEM FERRARIENSIVM PRINCIPEM, in librum de re nautica

P R A E F A T I O.

20

Collegeram, Illustriss. Princeps, annis superioribus quandam quasi vasorum congeriem, & ex ijs confusum incompositumq; velut aceruum accumulaueram: visum mihi postea est non ingratis studio fore, si in proprias partes & in volumina distinguerem, hoc est, ut suis quaque ministerijs redderem, idq; in primis feceram de vasis, quæ ad deorum sacrificia, eorumque ceremonias pertinere videbantur: tum de ijs quæ sepulchralia nuncupauit. Nunc non diuersa modo totius rei nauticæ & nauigiorum vocabula, sed & eorum membra ac symmetrias, armamentaq; omnia, quantum in me fuit, sum executus, idq; summorum virorum autoritate & exemplo, & in primis Apollodori, qui apud Græcos eam rem diligentissime pertractauit, & non nihil Iulius Pollux in Onomastico: autores item qui de Architectura, quiq; de re militari perscripserunt, ut 30 historicos mittam. Extat & Alberti Leonis nauis. Audio & nonnullos hodie idem conari, sed, quo ego modo, neminem. Ardua profecto provincia, et quæ minimè fuerat imbecilli ac parum firmo tentanda. Sed cum collegissem, quid facerem? fueratne, quæ tanto labore et studio fuerat comparata, tunc et blattis mittenda? aut igne aquisue abolenda? minime. Præstandū quod possumus. Bene quoquo modo merendum. Etenim si non coryphæos, et emeritos, candidatos saltem demerebimus: nec talentum ingratus infodiam. Quare te Princeps opt. max. oro, ut oram soluenti adsis, et tuo fauore protegas, quæ tuo nixi præsidio in lucem damus. Sed iam instituti operis initia paulò altius repetam, ut in re tam humili varia saltem lectione te, vel per te potius lectorem detineam, atque in primis, quæ de inuentoribus diuersa traduntur, quambrevissime potero in medium proferam.

40

AD EVNDEM.

LAM classis bene nauibus referta est,
Instructi simul ordines, & ipsa
Armamenta parata machinæq;
Ut fluctus ferat impetumq; venti.
Adhuc sed tamen artifex veretur,
Ignem ne patiat et procellas,
Quòd nondum datus imperator illi.
Si DVX magne volens nouæ præesse
Instructa simul & fauere classi,
Non ignem patietur & procellas.

50

LILII

LILII GREGORII GYRALDI FERRARIENSIS, DE RE
NAUTICA LIBELLVS, ADMIRANDA QVADAM
& recondita eruditione refertus, nunc primum
& natus & æditus.

10

Varia de nauium earumq; armamentorum inuentione, et qui primum in re nautica, sidera, Magnetisq; pyxidem excogitauerunt.

C A P V T I.

20

GITVR, ut ab hoc incipiam, Neptunus nauigandi artem inuenisse, classemq; instituisse à Cretenlibus dictus est: quia, ut ait Diodor. à Saturno patre classi maritimæ præfectus est, eaq; in primis ratione maris deus habitus est. Alij Mineruam primam nauem molitam esse tradunt, quòd cum n. poetis Tertullianus, in eo qui est de Corona militis, prodidit. Ethicus tamen Hister, qui in latinum sermonem ab Hieronymo conuersus creditur, Pyrrhonum inquit magum antiquissimum ratem primam in Lydia fabricasse. Idem & Isidorus, sed Pyrrhoni non meminit. Eusebius Pamphili ex Phoenicum theologia, Vsonem ait arboribus amputatis ambustisq; primū mare ingressum. Subiungit idem, Samothracas primos naues construxisse. Clemens vero Alexandreus, Atlantem in Libya naues excogitasse scribit. Pomponius Mela, Phoenicas ait maria adire instituisse, quòd & Tibullus eo versiculo testatur, Prima ratem ventis credere docta Tyros. Dionysius Punicus, Aegyptiorum inuentum naues arbitratur. Nam & ex Aegypto Danaum in Græciam 30 venisse legimus, cum Aegyptum fratrem fugeret, unde & nauis ab eius nomine dauis nuncupata est. Sunt inter Græcos qui eam pentecontoron fuisse affirmēt, sic à numero filiarum appellatam. Hesiodus poeta Myrmidonas in Aegina insula primos nauigasse putauit. Thucydides Corinthios ait naues ad eam formā excogitasse, quæ suo tempore Athenienses utebantur. quo loco idem scriptor colligit, qui in tota Græcia primi nauigare cœperunt. Sed & Plinij hac de re verba meo arbitratu interpolata subscribam. Primus, inquit, nauem in Græciam ex Aegypto Danaus aduexit, antè ratibus nauigabatur, inuentis in mari rubro inter insulas ab Erythra rege. Reperiuntur qui Mysos & Troianos priores excogitasse in Hellesponto putent, cum transirēt aduersus Thracas. Paulò mox subdit: Longa nauē Iasonem primum nauigasse, Philostephanus autor est. Charax 40 vero non vna solum nauē, sed classe Iasonem nauigasse scriptum reliquit. Diodorus tamen Siculus, Sesostrin Aegyptiorum regem longa nauē primum nauigasse prodidit. Idem & Herodotus, qui ait Erythraos ab eo rege longis nauibus ad deditiōnem redactos. Celebratur & illa eiusdem regis nauis ex cedro c. c. & LXXX. cubitorum, quæ exterius vndiq; inaurata, intus vero de argentata fuit, deoq; maximo Thebartum oblata. Egasias Parrhalum longæ nauis inuentorem scribit, Ctesias Samyam, Saphanus Semiramis, Archimachus Aegeonem. Birem Erythraos fecisse Demasthenes scribit. Trirem Amoclem Corinthium Thucydides, ni potius Aminoclen ex græco Thucydidis codice legamus. 50 Quadrirēm Carthaginenses fecisse Aristoteles prodidit, autore, ut ait Clemens, Vosporo: Quinquerēm instituit Nesichthon Salaminius. Sex ordinū nauim Zenazoras Syraculius. Ab eo numero ad decirēm Nesigetōn. Alexandrum magnum ferunt instituisse ad XII. ordines. Demetrium Antigoni ad

Bb 4

XXX. Ptolemæum Philadelphum ad XL. Ptolemæum Philopatorum, qui & Tryphon cognominatus est, ad L. Onerariam nauim Hippus Tyrius inuenit, lembum Cyrenenses, cymbam Phœnices, celocem Rhodij, cercyram Cyprij, quæ & cercuros vocatur, alia licet sit opinio, eam scilicet à Corcyreis inuentam. Scapham Illyrici excogitarunt. Ventorum vero rationem Aeolus Hellenis, vt Plinius: vt poeta, Hippotæ filius inuenit. Syderum obseruationem in nauigando Phœnices, nonnulli Thaletæ Milesium vnum ex septem inuenisse prodiderunt. Diogen. Laertius Phœcium Samium ait. Callimachus suo quodam iambi co minoris vsæ inuentionem illi attribuit, qua Tyrij nauigationem suam dirigunt. Nuper quidem Lusitanæ & Hispanæ classis gubernatores Itali, australis poli stellis conspectis, nauigationes regere cœperunt, quibus tot iam regiones parum antiquis scriptoribus cognitæ subinde adeunt nostri, vt nouum iam orbem vulgò inuenisse dicantur. Sed & non multis retro seculis Amalphis in Cāpania oppido, antiquis nauigandi vsus incognitus per magnetem & chalybem, quorum indicio nauæ ad polos diriguntur, à Flauio quodam excogitatus traditur, quæ res nunc vulgari voce, nauarum pyxis, seu pyxidicula magnetis appellatur, qua cum tabula, in qua orbis descriptio est, nauæ cursus metiuntur, & facillimè quantum nauigationis peractum sit, intelligunt. Qua re cum carerent antiqui, difficillimè nauium cursum metiri poterant. Longè enim difficilior eius nauis ratio est, quam tradit Vitruuius in suæ architectonicæ decimo: sint licet qui apud Plautum versoriam existiment nauticum esse instrumentum, haud fermè huic pyxidiculae magnetis absimile, ex quo soluturi nauæ cognoscerent, vnde flarent venti, & an mare nauigationem admitteret. Sed nos iam reliqua prosequamur. Remi latitudinem inuenere, inquit Plinius, Plataeæ, atq; ob id ego puto Plataensium nauigationem à Strabone celebrari. Remum Copæ, vela Icarus inuenit, ait Plin. vt vero Diodorus, Aeolus. Sunt qui, Ilium putent, vt latius cum de velis agemus docebimus. Malum & antennam Dædalus. Hippagū Salaminij, aut Pericles Atheniensis. Tectas naues longas, hoc est, cataphractas, Thasij; antea ex prora tantum & puppi pugnabatur. Rostra nauis addidit Pisæus, & Tyrrheni anchoram. Eupalamius eandem bidentem, vel vt Strabo scribit, Anacharis Scythæ. Idem Anacharis harpagonas, & manus ferreas Pericles Atheniensis, adminicula gubernandi Tiphys adinuenisse fertur. Classe princeps depugnauit Minos. Ethicus vero Hister rostratas naues ait in oceano septentrionali à Gryphone quodam fabricatas, qui apud Scythas artifex exortus, multarum artium, & præcipuè naualium & fornacum fuit, atque ideo ab indigenis magus ipse Grypho in deorum suorum numerum relatus est. Hactenus de nauium inuentoribus, earumq; armamentis, de quibus etiam nonnullis latius suis locis agemus. In præsentia mittam quæ de nauē Nochi in sacra historia traduntur, qua ex aquarum alluione, non humanum modo, sed animantium genus omne reparatum legimus.

Quæ ex nauigatione vel commoda vel incommoda habeantur.

CAPVT II.

Quum satis multa, vt opinor, de nauigandi & nauium inuentione attulerim, priusquam ad cætera me conferam, nonnihil etiam de nauigationis comoda & incommodis, tibi quam potero breuius subiungere par visum est, ne quod potissimum in re qualibet censeretur, præterisse tibi videri possim. Illa igitur nauigationis præcipua vtilitas, illud est commodum, quod vix sine ipsa possit hominum vita subsistere. Neq; enim vlla regio, non prouincia, nedum ciuitas sibi sola ad omnia sufficit, sed altera alterius & ope & auxilio indiget: hæc tritico & fruge, illa vino, alia pastione, hæc auro & argento cæterisque metallis, alia materijs alijsq; rebus abundat: contra, alia frugibus, vino, opib; vacat, vel horum aliqui-

aliquibus. At non omnia hæc per nauigantium commercia communia fiunt: non omnibus quantumuis longinquis nationibus nauigij importantur. Quanti ergo momenti est in vita nauigatio, quantæque vtilitatis, cum tot commoda ex ea comparentur: cum nulla vel regio vel prouincia, nec quidem ciuitas, alterius opibus non indigeat. Existimauit philosophus Aristoteles, vrbes ac regionis expedire, vt promptam paratamque haberent nauigationis commoditatem, si libera esse velint, alijsque præesse. Illas nos certe videmus cum in præsentia, tum apud antiquos etiam vrbes excellisse, quæ nauigationem paratiorem habuere, vt Alexandria, Carthago, Athenæ, Byzantium, Genua, Venetiæ, & cætera. Adde quod ex nauigatione, ventorum, turbinum, & tempestatum signa certissima colliguntur. Adde & illud quod nauigatio multis morbis medetur, vt docent Medici: nam & affectis phthisi succurrit, & egerentibus sanguinem, sicuti Anneo Gallioni post consulatum, vt se meminisse in xxxi. prodit Plinius. Alij addunt & multa alia, quæ fortassis ipse omitto. Iam vero tibi quæ ex nauigatione incommoda proueniunt vel insunt, ex plurimis pauca proferam. Sunt in primis pericula, quæ tot sunt & tanta vt vix enumerari queant, naufragia, latrocinia, prædones, piratæ, tempestates, cæca saxa, Scyllæ, Charybdes, breuia, Syrtes, scopuli, belluæ, et marina ipsa monstra humani sanguinis avidissima, & eorum pleraq; nauigantibus & nauibus insidiantia. Quid? si cætera desint, nonne tribus tantum, aut ad summum quatuor digitis, vt ait poeta satyricus, si sit latissima teda, sunt à mortis discrimine remoti qui nauigant: vt rectè Bias, qui inter sapientes numeratur, nauigantes, nec inter viuos, nec inter mortuos reponendos censuerit. Sunt & qui ventorum & nauium quibus imperant nauigantes seruos putent. Plautus certè non minus verè quam false illud ait, Negocij sibi qui volet vim comparare, Nauim & mulierem, hæc duo comparato. Nullæ enim res negocium maius habent, & vt Phocylides ait, ἐπεὶ πλεονέκτην ἄδην, quoniam, inquit, nauigatio est immanifesta. Scribit in Phædro Plato, quod qui in nauibus versantur, rudes sunt, & à moribus alieni: ne tibi nunc recitem nauas infames à legibus taxatos. Deniq; vt semel finiam, qui mare nauigant, vt ait Sapiens, pericula narrant. Mitto quæ Plinius, & quæ à poetis traduntur: ipsam enim nauigationem, & qui primus nauigare cœperit, detestantur: vt ad alia commodum me conferam.

Cur nauis inuenta, & quæ oneri aut cursui aptior, deq; earum symmetria nonnihil. CAP. III.

Ratio vsum primū fuisse diximus: deinde maior hominum industria naues excogitauit, quibus nos nostraq; transueheremus: hinc ad varios vsus, piscandi, peregrinandi, bellandi, ludendi, translatae sunt. Nauibus quidam se vt dixere quasi aquatico quodam elephanto, quem suis frenis moderent, & quod velint agant. Alij contra, nauim affirmant esse haud aliud quidpiam, quam arcem quædam per maris æquora ambulantem. At nos ista mittamus. Nauis fabricandæ exempla veteres à piscibus duxisse legimus: nam ab illorum dorso carinam, à capite proram, à cauda temonē, à branchijs remos formauerunt. Quidam non à piscibus, sed potius ab auibus id factum arbitrati sunt, vnde & poeta, velorum alas vocat. id quod & Hesiod. ἄνεμος πτερόν, vbi & Proclus id ab auib; desumptū ait. Temonē quidē in nauis ab auis cauda formatū pleriq; credidere: sed & ab auib; nunc quoq; seruant rostra vocabulū. Nauiū vero in primis duo genera tradunt, onerariæ & cursoriæ: sic em̄ potius quam fugaces, vt quidā bene docti, quæ cursui aptæ sunt appellari. His lōgitudō aptior, illis latitudo. Hæ minus temonis imperio, illæ magis parēt. Onerariæ longitudo ad latitudinē nō minus tripla proportionē esse debet. Cursoriæ nō plus nona parte. Illud tamē vtiq; obseruatū, vt quod latior onerariæ carina fuerit, eò firmiorem fore sustinendis ponderibus. Ita Cursoriæ,

foriæ, quo arctior carina, eo cursui agiliorem esse: quæ tamen nisi faburra compleatur, minus stabilis ut sit necesse est, magisq; fluctibus vacillabit. Carina ampla vadosis locis, gracilis alto mari tutior. Cui naui fuerint latera & prora celsa & sublata, aduersus quidem impetentes fluctus magis pericax, verum est magis ventis obnoxia. Proræ ductus quo fuerit argutior, eo cursui promptior expeditiorq;. Puppis verò quo gracilior, eo sulcando mari aptior: quo vero latior, eo pigrior. Nauiũ vmbones ac pectora, valida & robusta, paulòq; pròptiora esse oportet, ut remorũ velorumũe appulsu fluctus propellant. subinde tamẽ ad puppim paulatim gracilis construenda nauis est, ut veluti spõte sua lubrico cursu elabi videat. Temonũ numerus nauigio firmitatẽ roburq; auget, cursum vero & 10 velocitatẽ minuit. Malo nauis, quẽ arborem quotidiano sermone vocamus, æqua ac nauis longitudo dari conuenit. Scribit Corn. Tacitus, breues naues à Germanico constructas, angusta puppi, prorãq;, & lato vtero, quo facilius fluctus tolerarent: quasdam planas carinis, ut sine noxa siderent: alias appositis vtrinq; gubernaculis, conuerso ut repente nauigio, hinc vel illinc appellerent: multæ pontibus strata, super quas tormenta veherentur, simulq; aptæ ferendis equis. Sedenim huiusmodi conficiendarum nauium artificium ac symmetriam planius percipies ex libello Leonis Alberti Florentini, qui Nauis inscribitur. Nos nostrum institutum exequamur.

Ex qua materia naues confici, & quo tempore cædi debeat, utq; ea non incendatur.

CAPVT IIII.

Nunc ex qua materia conficiendæ naues sint expediã, non ignarus ex multiplici & varia eas construere solere, vnde & prouerbiũ inoleuit apud antiquos, Nec in nauis cadentem lignum attingere, cum in ea omnia ferme sint ex ligno. de his videlicet, quæ passim & ubiq; occurrant, cuius & Lucianus meminit. Qui igitur de re nautica præcepta tradiderunt, has præcipue arbores probauerunt. Cupressum, ex qua apud Assyrios naues fabricari testis est Aristobolus, & ab eo 30 Arrianus. Theophrastus quoq; hanc diuturniorem cæteris arboribus tradit, id quod ex valuis Dianæ Ephesiæ comprobatur. Eius autem diuturnitatis rationẽ Vitru. in 2. lib. ostendit. Pinus etiam domestica siue syluestris commendatur a deo, ut plerunq; pro naue ipsa pinus à poetis accipiatur. Notissimũ est Catullianum illud, Peliaco quondam prognata vertice pinus. Dicunt liquidas Neptuni nasse per vndas. Sed & Artemidorus lib. Onirocriticõn 2. iptam & strobilos, hoc est, eius nucleos in somniorum interpretatione capiendos esse, & nauigantibus omnibus ad naues, quod ad ipsas præparandas pinus idoneæ sint, & 40 pix & resina, quæ ex his arboribus proueniant. Picea quoq; ad nauium vsum apta est, sed putrescere celeriter incipit. Illud hoc loco monere par est, quod πίτυς à Gaza & Hermolao picea transfertur, & πικύνη pinus, cum alijs plerique confundant: id quod diligentius examinaui ex capite Dioscoridis de picea lib. 1. quo loco Marcellus hallucinari ipse videtur, cum alios taxare velit. Laudatur item abies, quæ ad plurima vsum præstat, quippe quæ operibus omnibus, ut ita dixerim, edificatorijs aptissima est: sed nauibus quidem propter flexum humidior capiatur necesse est, nam ad conglutinationem siccior aptior est. Nauis enim compacta ut extra mare fidelior constet, ita & in mare pertracta, humore imbibito se vndiq; protinus comprimit, atq; rimis coniunctis omnibus continuat, nisi quicquam penitus exaruerit: tunc enim gluten aut omnino aspernatur, aut nõ equè recipit. Hæc Theophr. sed plura Vitruuius. Abies quoq;, ut pinus, à poetis interdum pro naue sumit. Robur etiã ad fluuiatiles naues & lacustres vtile, quod in eiusmodi aq; sit à putredine immune: sed in maritimis minus est idoneũ, quod facile in mari putrescat. Probat & Theophrastus spinam nigrã ad costas & ventris

tris cõpages, quod ea robusta sit & incorrupta. Sed cur nõ hoc loco græcam diligentia adscribam: ita em hanc partẽ est executus Theophrast. ut iure illum agnoscas Aristotelis & scholæ & doctrinæ meritò successorẽ. Abies, inquit, pinus, cedrus, ut summam agam, nauibus aptissimæ sunt: triremes em & longa nauigia leuitatis gratia faciunt: rotundas vero naues ex pinu, quoniã non putrescit. Sunt & qui ex eadẽ triremes faciunt, quod scilicet abiete carẽt. Qui aut Phœniciã Syriãq; colunt, cedro magis vtunt, quod pino egent. Cypri picea naues construunt, ea em est in ipsa insula frequens, videturq; etiam pino præstantior: & ceteras quidẽ partes ex his conficiunt, carinã vero triremibus ex quercu subdunt, ea 10 ratione, ut cum subducitur in terram, queat resistere. Nauibus onerarijs pineam atq; etiam quernam subiiciunt, minoribus scissimam, quam ὀξύνη vocant, attribunt: atq; in totum ex hac testudinẽ condere solent Scissimam tanta proceritate apud Latinos prouenisse ferunt, ut cæsa pro carina Hetruscis nauibus sufficeret. Sanẽ pino atq; abieti quercus conglutinari non valet: altera enim spissa, altera rara, & altera similis, & altera minus. Affectus autem similes esse eis oportet, quæ sociari conflariq; debeant, non contrarij: ceu si ligno lapidem coniungere velis. Tornatus nauibus rotundis ex moro, fraxino, vlmõ, platano: lentitiam enim firmitatẽq; adesse oportet. Sed deterrimus qui ex platano fuerit, celeriter enim putrescit. Sunt qui triremibus vel ex picea leuitatis causa tornandum statuunt firmamentũ, testudinẽ & auriculas ex fraxino, moro, vlmõq; fabricant: valida hæc em esse oportet. Sed utiq; quod ab initio de cupressu & pinu diximus, 20 comprobatur Traiani nauis, quæ demum superioribus annis inuenta est, & eruta ex Nemorensi lacu, cuius alto iam loco memini. At vero ficus videtur minus idonea nauigijs, atq; inde emanauit vetus adagium, Nauis ficulna, quod in contemptũ & irrisionem dicitur, qualis fuisse fertur Mandronis nauis, qui cum nauta esset Imperator euasit: vel sic dicta, quod ficulna, quæcunq; vilia & inutilia sunt, appellantur, ut ἀδραπὸς ὀρνίθων, & ἐπιχειρία οὐκίην, & alia, ut Theocriti & Aristophanis interpretes obseruant: vel, quod potius existimo, quod ex eius arboris ligno minus naues ædificant. Alij ad hoc opus parandarum nauium omnem materiẽ 30 probant, id quod & Claudianus poeta quadam sua comparatione ostendit, cuius versus quoniam lepidi sunt, adscribere placuit. Sic qui vecturus longinqua per æquora merces, Molitur tellure ratẽ, vitãq; procellis Obiectare parat, fagos metitur & alnos, Et variũ rudibus syluis accommodat vsum. Quæ longa est, tumidis præbebit cornua velis: Quæ fortis clauo potior, quæ læta fauebit Remigio, stagni patiens aptã carinã. Hæc quidẽ ille cecinit. Sed autores eã video omnino probare materiẽ, quæ nec fissilis sit, nec fragilis, nec putredini obnoxia, tũ eam etiã quæ minus lidat. Verumenimvero certo & stato anni tempore pleriq; omnes cadendã materiẽ autumant, quorũ omnium rationes hic tibi cõplecti si voluissẽ, iustum volumẽ confecissẽ: quãdã tantũ afferam, quæ 40 mihi potiora visa sunt. Heron græcus scriptor diligens, ut qui ex vtriusq; linguæ autoribus libros xx. de re Rustica scripsit, & quem est imitatus, ut puto, Constantinus ille Imperator, qui locupletius eandẽ rem rusticam totidem libris, & totidẽ plerunq; verbis, isidẽq; ferme ex autoribus complexus est, ambo lib. tertio, materiã ad ædificationem cædi præcipiunt, in primis mense Decembri & Ianuario, luna senescente & sub terra existente. Lunæ enim lumen ligna molliora facit, quæ vero tunc cæsa sunt minus putrescunt. Vegetius cum de nauigijs præcepta tradit, à solstitio æstiuo ad Calend. Ianuarias, & à xv. ad xxiii. lunã cædi præcipit. Columella vero à xx. ad xxx. lunã prodidit. Idem, ut paulò post ostendemus, C. Plinius. At Pollio Vitruuius cum de eadẽ re scribit, materies, inquit, cadenda est à primo autumno ad id tempus, quod erit antequã flare incipiat fauonius. Eius rei reddit & causam, quod veluti prægnantes sint & forte arbores. Tum & subdit: Ergo si ea ratione & eo tempore, quod supra scriptum est, cæditur materies, erit tempestiua. Quibus verbis liquet, cur in Georg. poeta

poeta dixerit, Aut tempestiuam in syluis euertere pinum. Idem & M. Cato: Materies, inquit, vbi solstitium fuerit ad brumam, semper tempestiua est. Hesiodus quoque poeta eadem penè in ἑρπυῖσι docet, atque eo etiam clarius, si diligentius obserues, quæ eo loci à Proclo interprete scribuntur. Alia tamen esse videtur Theophrasti præceptio, quæ tamen si rectè examinetur, conueniat cum Plinij & aliorum sententia: qui lib. xvi. rem totam hanc esse executus, cuius quantum ad hanc rem pertinent verba subscribam. Infinitum, inquit, refert lunaris ratio, nec nisi à xx. in xxx. cædi volunt. Inter omnes conuenit vtilissimè in coitu sterni, quæ diem, alij interlunium, alij silentis lunæ appellant. Sic certè Tiberius Cæsar con cremato ponte naumachiario, larices ad restituendum cædi ex Rhetia præfinit. Quidam dicunt, vt in coitu & sub terra sit luna, quod fieri non potest, nisi noctu. At si computant coitus in nouissimum diem brumæ, illa æterna sit materies proximè cum supradictis syderibus. Quidam & canis ortum addunt, & sic cæsas materies in forum Augusti. Nec nouellæ autem ad materiem, nec veteres vtilissimæ. Circuncisas quoque ad medullam alij non inutiliter relinquunt, vt omnis humor stantibus defluat. Mirum apud antiquos primo Punico bello classe Duilij Imperatoris ab arbore excisa LX. die nauigasse. Contra verò Hieronem regè ducentas viginti naues effectas diebus quadragintaquinque, tradit L. Piso. Secundo quoque Punico bello Scipionis classis quadagesimo die à securi nauigauit. Tempestiuitas etiam in rapida celeritate pollet. Hactenus Plinius. Sed nec illud hoc loco omiserim, quod est à Theophrasto proditum, visco illitam materiem non ardere. Quæ etiam Claudius in annalibus, quod & Gellius repetit, turrim ligneam ad Piræum Atheniensium portum, quam Archelaus Mithridatis præfectus multo alumine obleuisset, Sylla oppugnante minime arsisse. Vetus quoque opinio fuit laricem igni non cedere, & propè contra eum illasam persistere. quin & asseres obijciendos aduersus ignis pericula, antiquorum quidam iussere. verum enimvero hoc tempore vsu comprobatum est vri quidem, ita tamen vt ab se discutere & repellere illum velle videatur, flammam enim non recipit, nec carbonem remittit, sed spatio longiore vix comburitur, quod minima sit ignis & aeris temperatura. Cognitum id summa Cæsarum admiratione apud Larignum oppidum ex arboris copia nuncupatum, quando ignibus obuallata turris superfuit citra nocumentum. Totam hanc historiam pluribus lib. 2. recitat Vitruuius. Laricem vtiq; Plin. in maritimis nauibus teredini obnoxiam ait existimatam. Sed de huiusmodi iam sit modus, ad alia properemus.

Pisces quosdam esse qui naues imitantur, et qui nauigia remorentur: deq; gemma Agada, seu potius Sagda: quæ item ædificiorum naues.

CAPITULUM V.

Sunt etiam quædam inter piscium auiumque genera, quæ nauigia imitari videntur, si non potius nos ab illis nauigandi rationem didicisse videri possimus, vt quæ de pisce Nautilo produntur, a qua re nomen habere creditur. Huius quidem Aelianus & Oppianus historiam in ἀλιθτικῶν ingeniose describunt, & vtroque prior Plin. in nono nat. hist. cuius verba ea tibi ratione recitabo, quod Plinium secutus videtur Oppianus, nisi quod ipse poetice illud addidit, quod ego totidem versibus exprimere tentavi, ne te, quod multi hodie faciunt ad ostentationem, vt puto, græcis identidem allegationibus fastidiam.

*Plaustra maris naues qui primus repperit, ille
Sive Deus, seu mortali de semine natus,
Audax orauit fluctus tranare marinos,
Nauigium spectans piscis: dum robora neclit
Fecit opus simile, hinc & ventis vela tetendit
Fumibus, aptauit retro dehinc frena carina.*

Plinij

Plinij vero verba hæc sunt: Inter præcipua autem miracula est, qui vocatur Nautilus, ab alijs Pompilus: supinus in summa æquorū peruenit, ita se paulatim subrigens, vt emissã omni per fistulã aqua, velut exoneratus sentina, facillè nauiget. Postea duo prima brachia retorquens, membranam inter illa miræ tenuitatis extendit, qua velificante, in auras cæteris subremigans brachijs, media cauda vt gubernaculo se regit: ita vadit alto liburnicarum gaudens imagine. Si quid pauoris interueniat, hausta se mergens aqua. & quidem sic Plinius. Nec multo ab his diuersa in septimo Athenæus. Extat & græcum epigramma Callimachi de hoc eodem Nautilo deæ Veneri oblato, quæ in Zephyrio colebatur, in quo & ipsius piscis historia perscribitur. Sed aliqui hoc quod ex Plinio de Nautilo recitauimus, diuersum existimant ab eo quod Aristoteles in nono de animalium historia tradit: videlicet quia Plinius Nautilum, Pompilum ait ab aliquibus vocari, cum & ipse Plinius, vt Aristoteles & Aelianus, in polyporum genere Nautilum reponat, nisi quod hoc amplius addit, Ab alijs Pompilus vocatur. Neque enim hoc loco de Pompilo intelligit, de quo in thynnorum historia agit, & de quo Aelianus & Oppianus multa, & plura ex varijs scriptoribus Athenæus, qui & sacer piscis vocatus est.

Sed enim iam ad nauigeram aliam similitudinem, penèque eadem transeamus, quam in Propontide à se visam prodidit Mutianus. Concham esse ait Achata, seu vt castigat Hermolaus Acatij modo carinatam, inflexa puppe, proa rostro: in hanc condi Nauplium animal sepia simile, ludendi societate sola. duobus hoc fieri generibus: tranquillo enim vectorem demissis palmulis ferre vt remis. Si vero flatus inuitent, eisdem in vsu gubernaculi porrigi, pandique concharum sinus aura. Huius voluptatem esse vt ferat, illius vt regat: simulque eandem descendere incluso sinu, fluctu hausto, territam visu fortè tristi: id enim constat rumore nauigantium. Et hæc quidem de Nautilo & Nauplio legimus. Nautilum quidem, hirundines, aliasque nonnullas aues in maris transitu imitari didicimus. Neritas quoque quas vocant, in concharum genere nauigare scribit Plinius, testarum quidem alteram vento pandere, ipsam vero in altera residere. Narratur & de draconibus Asachæorum Aethiopum, qui maximi sunt in maritimis eorum, quaternos quinosue inter se cratium modo implexos, erectis capitibus velificantes, ad meliora pabula Arabia vehi per medios fluctus. At non etiam illud est miraculi simile, quod de echeneide traditur, pisciculo illo quidè, qui ingentes tamen naues in medio mari sistere ac remorari dicitur: vnde & illi nomen latine remora, vt græcè, ῥῆμα ἢ ἔχει τὴν ναῦν, à retinenda scilicet naue. Audi quæso de eo ita Plinium lib. xxxij. elegantiss. differentem. Quid, inquit, violentius mari, ventisue, & turbinibus ac procellis? quo maiore h. minimum ingenio in vlla sui parte adiuta est, quam velis remisque addatur his & reciproci æstus inenarrabilis vis, versumque totummare in flumen: tamen omnia hæc pariterque eodem impellentia, vnus ac paruulus admodum pisciculus Echeneis appellatus in se tenet. Ruant venti licet, & sæuiant procellæ, imperat furori, virisque tantas compescit, & cogit stare nauigia, quod non vincula vlla, non anchoræ ponderè irreuocabili iactæ. Infrenat impetus, & domat mudi rabiem nullo suo labore, non retinendo, aut alio modo quam adhærendo. Hæc tantilla satis est contra tot impetus, vt vetet ire nauigia. Sed armatæ classes imponunt sibi turrium propugnacula, vt in mari quoque pugnetur, velut è muris. heu vanitas humana, cum rostra illa ære ferroque adictus armata, semipedalis inhibere possit ac tenere deuincta pisciculus. Fertur Actiaco marte tenuisse prætoriam nauim Antonij properantis circuire & exhortari suos, donec transiret in aliam: ideoque Cæsariana classis impetu maiore protinus venit: Tenuit & nostra memoria Cæsij principis ab Astura Antium remigantis, (vt res est, etiam auspicalis pisciculus, siquidem nouissime tum in urbem reuersus ille Imperator, suis telis confossus est) nec longa fuit illius moræ admiratio, statim causa intellecta, cū e tota classe

Cc classe

classe quinqueremis sola nō proficeret, & exilientibus protinus qui id quērerēt circa nauim, inuenere adherētē gubernaculo, ostenderuntq; Caio, indignanti hoc fuisse quod se reuocaret, quadringerorūmq; remigum obsequio contra se intercederet. Constabat etiā peculiariter miratum, quomodo adherens tenuisset, nec idem polleret in nauigium receptus. qui tunc, posteaq; videre eum, limaci magnæ similem esse dicūt. Atq; hæc quidem totidem verbis Plinius, qui & libro 9. qua forma esset prodidit, quod idem & Aelianus & Oppianus, Aristotelesq; secundo de historia animalium libro meminit, & in sexto Lucanus:

Non puppim retinens Euro tendente rudentes

In medijs Echeneis aquis.

Meminit & in Symplosiacis Plutarchus. Mutianus quoq; muricem esse latiorē purpura, neq; aspero neq; rotundo ore, neque in angulos prodeunte rostro, simplice concha, utroq; latere se colligente, quibus inhaerentibus plenam ventis stetitisse nauem portatē nuncios a Perandro, ut castrarentur nobiles pueri, conchasq; quæ id præstiterunt, apud Gnidiorū Venerem coli. Idem & Plinius 32. Huius etiam conchæ Cassiodorus libro primo Variarū, his verbis meminit: Meatus, inquit, nauium Echeneis morsus inter vndas liquidas alligauit: aut Indici maris conchæ simili potentia labris suis nauium dorso defixerunt, quorum quietus tactus plus dicitur retinere, quam exagitata possint elementa compellere: stat pigra ratis tumentibus altē velis, & cursum non habet cui ventus aridet, sine anchoris figitur, sine rudentibus alligatur. & reliqua. Qui tamen ad hanc diem Echeneida, vel concham hanc viderint, neminem comperi vel naueram vel piscatorem. Nauem etiam tardius incedere quidam prodiderunt, in qua fortē testudinis pes dexter vehatur. Sed nā miraculosum æque illud videri potest, quod a Solino est traditū. Agada lapillum esse, qui spiritum habeat, nauibusq; qui ita adhaereat, ut nisi succidatur auelli nequeat. Hæc sunt Solini verba: Agada lapillus a Chaldeis ad nos vsq; fluit, haud facilis repertu, nisi ut perhibēt, ipsa se capessendam daret: nanq; ingenta spiritus efficacia supermeantes naues a profundo petit, & carinis ita tenaciter adcorporatur, ut nisi abrasa parte ligni separetur. Ea Agada apud Chaldeos propter effectus, quos ex ea sciunt, habetur in loco principe, cæteris propter gratiam magis complacet iucundissime virens. Hæc quidem Solini verba. Sed si Plinium & emendatos codices attendere malumus, Sagdam, nō Agadā legemus. Sagdam, inquit Plin. in ultimo, Chaldæi adhaerescētem nauibus habēt, inuenitur prasini coloris. Hæc ille. Sed huiusmodi miracula minus mihi rata, ergo notiora alia attende, & in primis quod de agrestium ædificiis Numidarum, quæ Mapalia, Magaliave illi vocant, ut est apud Sallustium: Oblonga, inquit, sunt, incuruisq; lateribus tecta, ut quasi carinæ nauium videantur. Cum enim illuc Persæ nauibus appulissent, incultaq; foret regio, nauium illi carinis domicilia struxerunt: vnde & eorum vsus apud illos ita seruatus est. Meminit & Probus Valerius, in Vergiliū, & Seruius, grā. 4° matici. Est & hodie in vernaculo quotidianōq; sermone, ut maiorum templorū, sacrarūmq; ædium partes nauium nomine nuncupentur. Fuit & Romæ locus Carinæ dictus, ut in nauium partibus planius ostendemus. Fuere item rostra in curia, a nauium rostris dicta: & Vellabrum Romæ locus, a vehendis nauibus.

Miraculosa quedam in re nautica videri, quæ, naturalia cum sint, a philosophis anxie quærentur: tum de nauigijs ex arida viridiq; materia confectis.

C A P V T V I.

Illud in re nauali diligenter accuratēq; iam pridem a philosophis obseruatum est, tardius pigriusq; naues hyeme per flumina procedere, & grauiora deferre onera, per mare vero pari cursu. quam rem in aerem referunt ij qui phisici appellantur, quod eo scilicet tempore flumiorum aqua crassescat, & densior ideo fiat:

fiat: qua de re & Plutarchus in causis naturalib. Sunt & in nauium rationē quædam quæ naturali quadam obscuritate recte percipi non possunt, ut illud, Remum videri inflexum in aqua. Item, nauem in alto videri stare ijs qui sunt in littore: qui autem in mari vehuntur, videri moueri eos qui in littore consistunt, cum tamen contrarium id sit. Quanam verò naturali rationē id accidat, multis quidem difficillimum videtur, atq; idcirco philosophorum pleriq; super hoc laborarunt. Ridiculum illud a plerisq; existimatur, quod est a Plinio lib. xxvii. nat. hist. proditum, in nauigando tempestates abigi muliere denudata, etiam sine menstruis: cum eis vero, grandines turbinēsq; auerti. Quærit & anxie Aristot. 10 causam, cur nauigia interdum dum cursum agunt in quieto & tranquillo mari, repente absorbentur, in præcepsq; trahuntur, totaq; ita pereunt, ut ne naufragij quicquam fluitans vsquam appareat: id ille pluribus in quæstionibus absoluit. Sed & hoc experientia cognoscitur, ut quæ ex humida materia nauigia constructuntur, non eundem celeritatis vsus habere, quam quæ ex arida fiunt, id quod contra Cæsarianos milites Massiliensib. beneficio fuisse, in bellorū ciuil. Cæsaris ipse prodidit. Sanè & illud diligenter obseruarunt rerum naturæ studiosi, vacuum nauis corpus tantum ponderis sustinere, quantum sit aquæ pondus, qua pos sit ad iustum impleri. Vnde & tot amphorarum naues non antiquis modò, sed & nostris temporibus appellantur. Verum hæc tibi in præsentia significasse satis fuerit. Nunc quæ miraculosa sunt reliqua, his subsignabo.

Miraculosa multa de nauigijs, necnon de diuersis eorum generibus, deq; vitilibus, & quæ vitilia dicuntur.

C A P V T V I I.

Nauium vel admirandas amplitudines, vel portentosas species mihi tradere volenti, longiore orationis filo opus foret: quam obrem, si pauca tantum e multis, quæ cogitanti mihi succurrunt, adscripsero, hac tibi parte fecisse satis videri potero, atq; adeò in primis fabulosa quædam recensebo. Argo græci poetae 30 fabulantur vocalem fuisse, idq; ex tabula Dodonæa, eius a Pallade carinæ affixa: dictam verò ab artifice Argo, testis est Apollonius: tamen non ab Argo, sed a Glaucō fabricatam, Possis Magnes apud Athenæum prodidit. Dictam alij a celeritate, quæ ἄργος interdum græcè dicitur. Noster M. Cicerō ab Argiuis innuit denominatam, quia Argiui in ea delecti viri vecti petebant pellem inauratam arietis. Pherecydes ab Argo Phruxi filio dictam existimauit, primamq; hanc ipsam Argon longam nauem fuisse. atq; de Argo satis. Phæacum naues Homerus cecinit nullis instrumentis & nautis indiguisse: ex se enim & hominum mentes, & locorum situs cognouisse. Quid? nonne & idem Homerus ab Alcinoō rege Vlyssi datam nauem ait, quæ mox in scopulum a Neptuno mutata sit? Idē 40 Ouidius & Procopius, idem & Solinus testati sunt. Sed & apud Athenæum scribit Apollonius Rhodius vel Naucratis, cum Ocyroen puellam ab Apolline amatam Pompilus rapuisset, eius nauis in lapidem conuersa est, & raptor ipse in piscem mutatus est: a quarum fabularum similitudine potuit commodè Vergilio præstari occasio, ut Aenæ naues Berecynthiæ matris beneficio in Nymphas mutatas finxerit. quod est a Criticis improbè Vergilio obiectum, ut impossibile: cum ea in poetis damnare non soleamus, quæ etsi supra naturæ vires, arcano tamen quodam sensu aliud innuunt, vel lectorem in miraculum impellunt: eoq; magis si id antiquorum exemplo fiat, & eo præcipue Homeri. Sed quam non damnabile sit quod Maro finxit, poetarum ingeniosissimus Naso 50 declarat, qui ab eo in sua Metamorphosi totam hanc fabulam desumpsit, dignā scilicet ratus ut suo carmini insereret. Subit hoc loco memoriæ, miraculosa de nauigijs cogitanti, quod est a Plinio proditum: Nauem a Myrmecide ram subtiliter fabricatam, ut ab apicula pennis absconderetur. Sed hæc mittamus, ad

eaque quæ ab historicis produntur, accedamus. Ptolemæi Philopatoris nauē Plu-
 tarchus tantæ magnitudinis & apparatus fuisse scribit, vt ad ostentationem po-
 tius quam ad aliquem vsu esset. De eadem nauē & longe plura ex Callixeno
 historico Rhodio Athenæus lib. v. dipnosoph. commemorat, quo simul loco et
 eiusdem regis fluuiatilem nauem, Thalamegon vocatam, celebrat, quam cum
 in Nilo nauigare in delitiis habuit: longitudo eius DC. pedum, latitudo quin-
 que & XL. Reliqua idem Athenæus exequitur, qui & Hieronis regis nauē ad-
 eò mirabili artificio constructam describit, vt nihil in ea deesset, quod ad ratio-
 nem & proportionis & commensus conueniret, atque adeò de ea Archimedes
 Syracusius, tantus eius ætatis artifex, librum scriptum reliquit. Nauis quidem ar-
 tifices fuit Archias Corinthius, intra verò annū fabricata est. Materies ad eā con-
 sciendam ex Aetna cæsa tāta, vt LX. triremibus construendis satis esse potuis-
 set. Fabri CCC. præter ministros. Verum cum tanta esset moles, Archimedes
 eam, vt in mare facilimè deduceretur, curauit. Clauī in ea ærei denarum librarū,
 XX. fuerunt remigij ordines, triplici fuit adificij cōtignatione. Infima pars oneri
 & mercibus data, ad quam multis scalis descensus: media pars XXX. cen-
 nationes habebat ad vtrunq; latus constructas, in his lecti quaterni: item naucleri-
 cum conclauē quinq; lectorū capax: ad hæc thalamitas, & culina, tum pauimen-
 tum structum opere vermiculato omnis generis lapidum, in eo pauimento bel-
 lum Troianum depictum. In summa parte nauis gymnasiū, ambulatōnes, cum
 omnis generis stirpium & arborum hortis, tum Aphrodisium conclauē stratum
 achate, aliisque ex Sicilia lapillis. Parietes nauis ex cupresso, fores ex ebore, &
 odorata materia. Fuit & exedra & bibliotheca, insuper & balneum, vt reli-
 qua mittam, quæ potius ad stabile adificium, quam ad nauigium pertinere vi-
 derentur. Nam & in ea etiam equorum stabula, & militum habitationes, & præ-
 terea turres octo, & militaria instrumenta, & machinæ Archimedis opera, tum
 demum ad armamenti omne genus loca idonea, quæ exequi nimis longum. In
 hanc nauim cū Archimelus poeta XX. versuū epigramma condidisset, ab ipso
 rege donatus est mille frumenti medimnis, quos ex Sicilia in Piræum vsq; dedu-
 ci iussit. Extat & hodie epigramma ipsum: quod si emendatius nactus essem, his
 adscripsissem. Sed quanquam miranda & insolita arte Hieronis hæc nauis fuit,
 ipsam tamen cum magnificentia, tum reliquo omni apparatu Thalamegus, cu-
 ius modo meminimus, Ptolemæi Philopatoris excessit. Celebrantur quoq; Po-
 liorcetæ Demetrii naues duæ, quæ & machinis ac tormentis ad expugnandas
 vrbes magnificè instructæ fuerūt, vt Lyfimachus rex, Demetrii licet hostis, cum
 eas vidisset, maxima sit admiratione affectus. Lege in ipsius Demetrii vita Plu-
 tarchum. De Sesostris Aegyptij regis nauē iam ab ipso libri initio locuti sumus.
 Id verò quod de Caij Cæsaris nauē a Plinio scribitur, hoc loco non est omitten-
 dum. Abies, inquit, admirationis præcipuæ in nauē, quæ ex Aegypto Caij prin-
 cipis iussu obeliscum in Vaticano circo statutum, quatuorque truncos lapidis
 eiusdem ad eum sustinendum adduxit: qua nauē nihil admirabilius visum in
 mari certum est. CXX. modij tunc lentis pro saburra ei fuere. Longitudo spa-
 tium obtinuit magna ex parte Ostiensis portus latere læuo: ibi nanque demer-
 sa à Claudio principe, cum tribus molibus turrium altitudine in ea exedificatis,
 obiter Puteolano puluere aduectis, quæ arboris crassitudo quatuor homi-
 num vlnas complectentium implebat. Atque hæc quidem Plinius, qui & alio
 loco de eadem nauē meminuit. Et Suetonius, qui de eiusdem Caij Caligulæ
 liburnicis ita fermè scribit, adeò vt videatur imitatus esse Hieronis nauem.
 Fabricauit, inquit, & de cedris liburnicas gemmatis puppibus, versico-
 loribus velis, magna thermarum, & porticum, & tricliniorum laxitate, magna-
 que etiam vitium & pomiferarum arborum varietate, quibus discumbens de-
 die inter choros ac symphonias, littora Campaniæ peragaret. Nec nauis eius
 descriptionem omiserim, quæ à Max. Tyrio sermone xxxi. descripta est, regis
 cuius-

cuiusdam supra Phœnicem (neq; enim ille nomen apponit) qui ex Aegypto sol-
 uens, nauigaturus ad Troiam, latissimam nauem comparauit, quæ amplitudine
 sua satis esset ad vniuersas simul voluptates deportandas. Eius enim vna pars
 assurgebat in regiam, in qua conspiciui thalami lectis instratis, et gestationes pul-
 cherrimæ visabantur. Egressis autem ad limen, pomaria occurrebant longe la-
 tēq; porrecta, malis consita punicis, pyris, vitibus, pomiferisq; plantariis. Aliam
 verò nauis partem balnea cum gymnasio occupabant. Erat præterea hic popi-
 nam cernere, illic concubinarum iustra, illic cœnacula. Nullas præterea deesse
 luxuriosæ vrbis turpissimas officinas. Sed & eadem ipsa nauis iucundis colori-
 bus vndiq; depicta, gratissimum aspectum præferbat, aurum atque argentum
 permultum ostendebat. Subdit mox idem: Cum portum nauis illa tā vasta egre-
 deretur, insulæ fluitantis speciem præ se tulisse, & nidore ac odorem, tum
 simul tibiarum fistularumque symphonia ac celeumatis concentu omnia com-
 plesse. Et paulo post urbem vocauit. His & ea subiungam, quæ de Traiani na-
 uē scriptum legi. Hæc paucis ante annis, quibus hæc ego prædebam, reperta fuit
 atque eruta ex lacu Nemorensi in Latio, quo loco annos plus MCC. demersa
 iacuerat, vt coniectari potuimus. Qui verò adificandarum huiusmodi nauium
 peritiam habent, se eam ita constructam compactamq; animaduertisse prædica-
 bant, pini videlicet materiam & cupressi in ea egregiè vetustatem vicisse. idque
 extrinsecus pice atra & tela lino agglutinata, superque id chartam, vel lamellas
 potius plumbeas clauis quibusdam æneis confixas comperisse. Est enim vsu cō-
 probatum æs multo quam ferrum ad vetustatem magis durare, quod & Vitru-
 uius & Vegetius affirmant. Hanc Traiani nauem Græci scriptores triremis lon-
 gitudine fuisse prodiderunt, latitudine verò holcadis, quod & ex eruta cogni-
 tum est. Cleopatraz luxuriosam admodum classem, potius quam rectè instru-
 ctam, rudentibusq; & velis sericeis, hoc loco non plus quam cæteri auctores re-
 censebo. Locupletissimi enim scriptores, vt alios mittam, Plutarchus, Dion, &
 Appianus eam describunt.

Vitiles quoque naues fieri ex corio circūfutas, Plinius auctor est: ita enim scri-
 bit in iiii. Timæus, inquit, historicus à Britannia introitus sex dierum nauigatio-
 ne abesse dicit insulam Metterin, in qua candidum plumbum proueniat: ad eam
 Britannos vitilibus nauigiis corio circūfutas nauigare. Idem in septimo: Etiam
 nunc in oceano Britannico vitiles corio circūfutas fiunt, in Nilo ex papyro &
 scirpo, & arundine. Hæc ille. Festus quoq; Auienus in iambico ad Probum:

Sed rei, inquit, ad miraculum

Nauigia iunctis semper aptant pellibus,

Corioq; vastum semper percurrunt fretum.

Arrianus etiam in Alexandro de istiusmodi nauibus meminuit, vt alios mittam.
 Græcè verò ex corio naues *βυρσπαγεις* vocant, quales & nos nonnullas vidimus
 à Gallis confectas, dum in Italia cum Venetis bellum gererent. Vitilia autē ap-
 pellantur, quæcunq; ita lenta sunt, vt commodè in volucrum flecti possint, à vini
 ciendo, vt quidam arbitratur, appellata: vnde & naues ipsæ vitiles sic dictæ, &
 vitiles vaginæ. Eisdem & plicatiles idem Plinius dicere videtur, cū de Æthio-
 piæ nauibus agit. Nanq; eas, inquit, plicatiles humeris trāsferunt, quoties ad ca-
 taractas ventum est. Plicatiles etiā apud Strabonem vertū Tiphernas Grego-
 rius, quæ *διάλυτα* Græcè *πλοια* ille scripserat. Sutiles etiam naues ab antiquis fa-
 ctitatas, cum Homerus & Vergilius canunt, tum Plinius lib. 24. lino confutas,
 non sparto testatur. Quo loco dubitat, cum Homerus ait, *καὶ σπάρτα λέλιω*: hoc
 est, vt ipse interpretatur, & nauium sparta dissoluta, an de genista intelligendum
 sit, de qua lineam piscatoriam apud Græcos fieri alio quodam loco ostendit. Su-
 per hac re tamen est Gellij ex Varone disputatio: eo enim tempore sparti vsu
 non fuisse, præter hos, & Plinius nō semel declarauit. Atq; ideo *σπάρτα*, id est, sa-
 ta interpretatur. Ex cannabe nanq; & lino quæ feruntur, Græci suas naues con-

fuere soliti fuerant. Vnde Verrius homo eruditissimus appellari existimauit
 histrica & liburnica nauigia serilla, propterea quod lino & sparto cōserta essent.
 Meminit verò de serilibus ita in nuptiis Pacuuius: Nec vlla subtus cohibet &
 cōpagem aluei, sed suta lino & sparteis serilibus. Sextus tamē Pōpeius funicu-
 lis interpretatur. Illud utique Homeri quod diximus, ita enarrat non indoctus
 Euripidis scholiastes, vt *σπάρτος* neutro & fœminino genere funem significare
 asseueret, ex quo & prouerbium illud doricum, cuius à magno Basilio fit men-
 tio, καὶ λίθον ποτὶ τὸν σπάρτον ἄγοντες: dirigendum videlicet lapidem ad filiū. Vel,
 vt alij verterunt, ad amussim, quod ita Chrysostomus in priore ad Corinth. epist.
 enunciat, πρὸς τὴν σπάρτην τὸν λίθον ἄγει. Non plura attinet me hoc loco de serpo
 spartoque afferre, cum de funibus agam reliqua dicemus. Naues insuper & sca-
 phas testaceas factas in Aegypto, testis est Strabo, hoc est, ὀστρακίνα πορθύμια. Ma-
 teas quoque, hoc est, iunceas & sparteas, & ex papyro legimus. Quin et ex libro
 papyri vela et tegetes factas noster prodidit Plinius, & Annæus canit Lucanus,
 vt post ostendemus. Theophrastus de hist. plantarum lib. iij. Papyrus, inquit, ad
 plurima utilis: ex eo enim nauigia faciunt, & è libro vela tegetesq; texunt: funes
 insuper ac stragula, & vestes, atq; alia, quæ eadem verba repetit Plinius lib. 13. qui
 & ait Antigonum regem eo in naualibus vsu rebus, nondum in Syria sparto
 communicato. Nunc demum hac nostra etiam tempestate compertum est à Lu-
 sitanis & Hispanis nautis, qui diuersas ac incognitas orbis partes nauigando lu-
 strarunt, populos esse Indiæ, qui nauibus nullo ferramento cōpactis, sed palma-
 rum foliis consutis vtantur, quorum vela rotunda sint, & hæc etiam ex palma-
 rum vimine contexta, quod genus nauium nunc iuncas appellare. Verum & a-
 pud antiquos ex vimine factas naues compertum habemus, quales à se factas
 prodit C. Cæsar in commentariis, cum apud Ilerdam fluuiis intercluderetur,
 quarum vsu bello Britannico ipse perceperat. Idem & scribit poeta Lucanus
 in 4. suæ Pharfaliæ, cuius versus apponam.

*Primum (inquit) cana salix madefacto vimine, paruum
 Textur in puppim, cæsoq; induta iuuenco,
 Vectoris patiens tumidum supernatat amnem.
 Sic Venetus stagnante Pado, susq; Britannus
 Nauigat Oceano. sic cum tenet omnia Nilus
 Conseritur bibula Memphis cymba papyro.*

Sed quoniã miraculosa conscribimus, addendum & hoc loco quod de arundi-
 nibus agens scribit Plinius, deq; earum panniculis. Aut enim, inquit, pro pluma
 strata cauponarum replet, aut vbi limosiore callo induruit, sicut in Belgis cōtu-
 fa & interiecta nauium commissuris ferruminat, textus glutino tenacior, rimis-
 que explendis fidelior pice. Hæc Plinius. Herodotus quoq; in hunc propè mo-
 dum: Babyloniorum, inquit, nauigia quæ per flumen commeāt, orbiculata sunt
 omnia, atq; coriacea, quæ pecuarij Armenij, qui supra Assyrios incolunt, ex ce-
 sis salicibus faciunt instruuntq; pellibus, nudo illarum extrinsecus posito in mo-
 dum soli seu pauimenti: neque puppe discreta, neq; prora acuminata, sed in spe-
 ciem clypei magis orbiculata. Tale nauigium stipula refertū fluuio deferendum
 permittunt cum aliis rebus, tum verò doliis è palmarum vino onustum: & cæ-
 tera quæ in primo, hoc est, in Clío autor ipse exequitur. Quo loco cum alia ma-
 le, vt mihi quidem videtur, tum illud Valla interpretatur, doliis è palmarum vi-
 no: ita enim Græcè Herodotus, μάλινα δὲ βίκας φοινικίαις καταλύσαι οὐκ πλείους: hoc
 est, præcipuè verò bicos palmaceos vino plenos. Sunt autem bici inter vaso-
 rum genera, vt planè in vasis retulimus. Erant igitur bici, quæ Valla est dolia
 interpretatus, vasa ex palma confecta, non vinum ex palma, nisi fortassis ipse
 aliam lectionem habuerit. Nam non me præterit & vinum ex palmis confici
 solere, cum in India, tum aliis præterea regionibus, ipso vel Plinio non semel
 referen-

referente. Rotundas etiam naues Alexãdrum Macedonem habuisse ab Arria-
 no proditum est in 6. hist. quas quidem naues minus quàm lōgas passas esse dis-
 crimen ait, ea Hydaspis fluminis parte qua cum A cefine coniungitur: propterea
 quod eo loco maximi fiant aquarum vortices, ex multarum aquarum cōcurren-
 tium collisione. Sed nos nostrum sequamur de nauium Miraculis institutum.
 Scribit Ethicus Hister scaphas vimine contextas vndiq; bitumine perlitas. Ce-
 lebrat et portentosa nauigia Strabo pactonas in Aegypto viminibus consutas,
 de quibus suo loco agemus. Sedenim quod ex viminibus salignis, aliisq; eiusce-
 modi nauigia contextantur, etiam prouerbio inde ducto patere potest, quod est,
 ὡς ἰστίος διαπλοῖσαι: hoc est, in vimine nauigare, id est, in naue viminibus con-
 texta. Meminit Aristophanes & Lucianus, & Suidas. Est autem rhips virgultū
 genus flexibile, vel salignum vimen, ad consvenda contexendaq; aptum nauig-
 ia. Vnde nos adolecentes in monosyllabis ita lusimus:

Et qui nauigium connectit flexibilis rhips. Naues etiam Indicas autores ple-
 riq; tradunt ex arundinum internodiis, quæ nonnunquam hominum XII. capa-
 ces perhibentur, quarum ad quatuor millia Semiramis reginam habuisse in ex-
 peditione contra Indos, proditum est. Quæ verò tradantur hoc tempore Indo-
 rum nauigia, cum magnitudine penè incredibili, earumve structura, cū de gluti-
 ne ad ea picanda confecto miraculosa, legito eos qui non multo antea orbis iti-
 neraria conscripserūt. Illud quoq; à Strab. tradit de nauiculis, quas ille calaminas
 vocat schedias, hoc est, rates, quo loco de asphalto agit. Idem & Diodor. lib. suæ
 bibliothecæ vnde uigesimo: Calamorū hic, inquit, fascibus homines per asphaltū
 lacū nauigare ad effodiendum bitumen, idq; non sine discrimine fieri. Vnde, in-
 quit, duo ex vectoribus nauigant alligatis fascibus remis, & eorū tertius arcu &
 sagittis armatus ad hostes propulsandos intendit: itaq; securibus effosso bitumi-
 ne, cōplent arundineos fasces. Hanc rem pluribus ille enarrat. Ad hæc & naues
 ex testudinū cōchis fieri solitas legimus, ab ijs in primis populis, qui, quod testu-
 dinibus vescant, Chelonophagi vocati sunt, quarū nauiū etiã Plinius noster in
 nono meminit, qui & Germaniæ prædones ait naues ex singulis arboribus con-
 struxisse, triginta interdum hominum capaces. Scribit & Liuius Gallos ex sin-
 gulis arboribus cauasse. Deinde, inquit, & ipsi milites simul copia materiæ, simul
 facilitate operis inducti, alueos informes, nihil, dummodo innare aquæ, & cape-
 re onera possent, curâtes raptim faciebant. Vocantur quidem huiusmodi nauig-
 ia monoxyla, de quibus agemus. Relatum est à Plinio in Thylo maris rubri in-
 sula, ab Alexãdri comitibus naues tali materia factas, quæ c c annis & amplius
 perseuerarent: & si mergerentur, incorruptas manere. Idem scribit & Theopha-
 stus, qui & hoc ait, easdem naues extra aquam diuturnas quidem esse, sed nō tan-
 tundem. Suionum, qui Germaniæ populi sunt, naues hoc modo describit Cor-
 Tacitus: Forma, inquit, nauium eo differt, quod vtrinq; prora paratã semper ap-
 pulsui frontem agit, nec velis ministrantur, nec remos in ordinem lateribus ad-
 iungunt, solum, vt in quibusdã fluminum, & mutabile, vt res possit, hinc vel il-
 linc remigium. Hæc Tacitus. Fuerunt & naues quædam turratæ, quæ machina-
 tionibus quibusdam in maritimas vrbes arcẽsq; armatos milites inferre solebāt.
 His autem in naualibus præliis vsi sunt antiqui, quas describit Heron in libro
 de machinis bellicis, & Athenæus antiquissimus earum machinarum scriptor,
 in libro quem ad M. Marcellum dedit, earumq; nauium vnã cum descriptione
 schematismum effingunt. Sunt & apud Vegetium Renatum, sed non tales, &
 ab illis valde dissimiles. De turratis huiusmodi nauibus extat & apud historicos
 non modo mentio, sed & apud poetas. Cæsar in 3. bellorum ciuiliū, naues, ait,
 in quibus ad libram fecerat tures. Plinius lib. 32. cum de echeneide agit: Sed ar-
 mata, inquit, classes imponunt sibi turrium propugnacula. Vergilius de Actia-
 ca pugna:

—Credas innare reuulsas

*Cycladas, aut montes concurrere montibus altos,
Tanta mole viri turritis puppibus instant.*

Dion historicus eadem de re: Hi quidem, inquit, turres & armamenta in mare profecerunt. Appianus Alexandreus de bello civili: Et turres, inquit, in nauibus habebant, & ad proram & ad puppim. Certe & Pollux quoque in descriptione rerum nauticarum, & turres & turriculas commemorat, ut suo loco ostendemus. atque de his haec tenus. Nunc ad sacra nauigia accedemus.

De nauigijs sacris, deq; Saturni, & caelesti non nihil, quodq; in sepulchris etiam insculpta naues, & quod crux Christi in re nautica sit.

10

CAPVT VIII.

Sed nec illud tibi praetereundum, quod & in sacris nauibus usus apud antiquos fuit, variisque & ad superstitionem usque, afferamus: in primisque quod de nauibus Aegyptia legimus, quam βασις illi & ἐπιβαθρας nuncupant, licet in Diodoro properam nomina haec legantur. Fuit autem baris nauigij genus, quod Isidis sacerdotes quotannis dicabant. Nam cum mare verna temperie tranquillum esset, Charon (sic enim nauis portitorem vocant) per paludem Acherusiam transfuebat, obolum, quem danacem Graeci vocant, a vectoribus accipiens, unde est a Vergilio & Apuleio aliisque imitatio sumpta: quam rem in sepulchralibus diligentius tractauimus. Herodorus quoque autor est bares ab Aegyptijs naues appellatas, quae ex spino & iunco sint circumfuta, quas & describit. Isidis etiam nauem Lactantius Firmianus in primo sic celebrat: Certus, inquit, dies habetur in fastis, quo Isidis nauigium celebratur: is vero dies in mense Martio commemoratur, ut ex vetusta mensium ratione collegimus, in eo quem de annis & mensibus libro composuimus. Huius nauis Lucianus in dialogo cui est titulus πλοῖον ἠδύων, meminuit. At simul ipsa, inquit, puppis paulatim assurgit inflexa, aureo chenisco imposito, e regione vero proportionem quadam prora in longum producta eminet, habens hinc inde signum deae Isidis nauis cognomentum. Eiusdem meminuit Apuleius in hunc prope modum, innuens & ipse hunc mensis Martij diem, quem modo diximus, quo nauigabile sedatis tempestatibus fit mare, qua de re mox planius. Apul. ergo: Diem, ait, qui dies ex ista nocte nascetur, aeterna mihi nuncupauit religio, quo sedatis hybernis tempestatibus, & lenitis maris procellosis fluctibus, nauigabili iam pelago rudem dedicantes carinam, primitias commeatus libant mei sacerdotes. Idem ibidem, inquit, simulachris rite dispositis, nauem faberrime factam, picturis miris Aegyptiorum circumseptus variegatam, summus sacerdos teda lucida, & ouo & sulphure solennissimas preces de casto praefatus ore, quam purissime purificatam dea nuncupauit dedicauitque: & caetera. Meminit & huius Isidis nauis Placidas Fulgentius in mythologico his verbis: Europam Iupiter in tauro rapuisse fertur, hoc est, in naue tauri picturam habente, & Isidem in vacca similiter nauim huiusmodi picturam: denique ut hoc certius esse cognoscas, nauigium Isidis Aegyptus colit. Solis praeterea imaginem, ut Porphyrius scribit, theologi Aegyptiorum in nauibus collocabant, quae crocodilum ferebatur, id scilicet significantes, ut per nauim motum in humido, per crocodilum potabilem aquam, in qua solem ferri contendunt, intelligerent. Sed haec mittamus. Athenienses & ipsi nauem sacram habebant, quam Thesei fuisse credebant, & quotannis in Delon insulam mittere solebant, atque ideo Deliam vocabant: eam Suidas aliisque theorida appellant, quae quo tempore Delum mitebatur, nullus interea capitali supplicio afficiebatur, donec ea redisset: qua causa factum est, ut diutius in carcere Socrates sit detentus, ut Plato in Phaedone & Suidas tradunt. Hanc eandem nauem celebrat Pausanias, nullamque illi similem scribit fuisse. Laudat & quam in Panathenaeorum pompam iidem Athenienses habebant seruata in Areopago. Vlpianus Demosthenis enarrator duas Atheniensium

nienfium sacras naues ait fuisse, Salaminiam videlicet & Deliam, vocatae, & Paralou, quae ad ea tantum quae ad religionem pertinebant ferenda mittebatur, de qua suo loco agemus. Hac eadem, quam Salaminiam diximus, vti sunt Athenienses ad eos vehendos qui in iudicium citabantur. Hanc ad Alcibiaden agendum missam prodidit Thucydides. Hinc & prouerbium factum, Salaminia nauis, in eos qui summa celeritate aliquid conficiunt. Meminit triremis Salaminiae Plutarchus in Pericle, ut eius in qua vltimum esset praesidium, idque etiam Critolai astituit autoritate. Scribit idem Vlpianus alias tres naues ab iisdem Atheniensibus factas, Antigonida, Ptolemaida, & Ammoniada. Plutarchus vero quam Thesei nauem ante diximus, ait usque ad Demetrii Phalerei tempora ab Atheniensibus conseruatam, eique senescenti vetera subinde ligna ablata, & robusta & valida adiecta fuisse. Narratur & Triptolemi nauis a Philochoro. Longa, inquit, nauis Triptolemi ad urbem accedentem frumenta distribuisset, & ob id suspicionem dedisse quod nauis esset eius serpens pennatus, unde est poetarum figmentum. Fuit & theoris sacra Lemnorum, qua Lemnus ipsa quotannis expiatur ob sceleratum facinus in viros commissum a mulieribus, & in nonum diem ignis qui in ea erat extinguebatur, delatus ex insula Delo: & si priusquam insula expiata esset accessisset, nulli insulae regioni appellabat, sed suspēdebatur, donec fas esset ad nauigare, quo tempore terrestres deos & arcanos inuocabant, ignemque qui in nauis fuerat custodiebant. Cum autem nauis accessisset, ignem distribuiebant, omniaque sua in melius mutabant, reliquaque peragebant, quae Philostratus in heroicis exequitur. Suidas tamen, ut ante dixi, Deliam nauem hoc nomine θεωρίς nuncupare videtur. Romani praeterea usque adeo Saturni nauim, qua ad Italiam delatus est, coluere, ut ea nummos signarent. Hinc Lactantius, Saturnum, inquit, errantem atque inopem Ianus excepit, cuius rei argumenta sunt nummi veteres, in quibus est cum duplici fronte Ianus, & in altera parte nauis, sicut poeta Ouid. canit:

At bona posteritas puppim formauit in aere,

Hospitum aduentum testificata dei.

Idem & Plutarchus, & Plinius, & Probus in Persium. Et Macrobius in primo Saturni his verbis: Hic igitur Ianus cum Saturnum classe peruectum excepisset hospitio, & ab eo edoctus peritiam ruris, ferum illum & rudem, ante fruges cognitatas, vinctum in melius redegit, regni eum societate muneravit. Cum primus quoque aera signaret, seruauit & in hoc Saturni reuerentiam, ut quoniam ille nauis fuerat aduectus, ex vna quidem parte sui capitis effigies, ex altera vero nauis exprimeretur, quo Saturni memoriam etiam in posteros propagaret. Aes ita fuisse signatum, hodieque intelligitur, in aera lusum, cum pueri denarios in sublime iactantes, Capita aut nauim, Iusu teste vetustatis, exclamant. Et haec quidem Macrobius, aliique. Extant vetusta huiusmodi nomismata pleraque rudibus impressa imaginibus. Idem Romani, autore Sexto Pomp. & Plinio, trientes ac quadrantes rante signare soliti fuerunt, unde & ratici nominati sunt: asses vero naue. Nec hoc praeterierim, sepulchra etiam nonnunquam nauibus insculpta fuisse, ut est apud Philostratum in hist. Tyanei Apollonij. Cum enim Erythraeos quosdam Cissiam Mediae regionem habitare tradat, subiungit, sepulchra etiam Graecis litteris insculpta, & nauibus insculpta fuisse, ut quisque eam artem exercuisset. At verò quod in sepulchris quam quisque artem in manus haberet, effingeretur, ne in re nota laborem, sit satis Vergilium attulisse, qui de sepulchro Miseni ita canit in VI:

At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum

Imposuit, suaque arma viro, remumque tubamque

Monte sub aereo. &c.

ne tibi grammaticos, totve nunc marmora sepulchrorum nostratum & peregrinorum commemorem: sed & ipse in sepulchralibus aliis plura. At verò nec caelum ipsum nauigijs vacat: quippe opinio est, Argo in caeleste sydu conuersam, unde & Flaccus cecinit:

Et iterum in sydera puppim.

quam

quam & loquacem, vt diximus, & fatidicam poetæ vocant. Huius quidem nauis effigies non integra inter astra cernitur: à puppi enim vsq; ad malum diuisa est, hominibus videlicet significans, ne fractis nauibus nauigantes penitus desperent, deinceps etiam sperandum. Lucere verò XXXIII. stellarum splendore Higinus putat, alij XXVI. Sed de hac cœlesti naue Aratus & expositores, astrologiq; scriptores plura: nos ideo satis superq; id tātum tibi afferentes, quod in libro de Iside & Osiri Plutarchus scribit, nauim hanc cœlestem ab Aegyptijs, non Iasonis, sed Osiridis vocatam. Est & apud T. Liuium inter prodigia secundi belli Punici, nauim speciem de cœlo affulisse. Nec id te lateat velim, morem Romanis fuisse sacrum expiandi ac purgandi classem, cū quid aduersi vel prælio, vel tempestate classi accidisset, aut immineret, id quod Appianus Alexandrinus lib. bel. ciuil. v. hoc ferme modo declarat: In littore, inquit, maris altaria posita marinis vndis alluunt, omnisq; circumstat multitudo de nauibus linguis fauens: tum sacerdotes in mari stantes sacra faciunt, terq; per classem scaphis circumuecti sacra piamina ferunt, ducibus vnā annauigantibus, ipsaq; piamina attollentibus, vt ab exercitu totaque classe infelicia cuncta auerentur depellanturq;. Diuidentes deinde ea, partem in mare porriciunt, partem altaribus impositam flammis adolent, ac protinus multitudo omnis ea benedicit, & bene precatur. Sic Romani classem expiare & purgare soliti. Hæc ferme ille. Quam religionem & poeta secutus Maro.

Sed age, nunquid fas minus fuerit homini Christiano de re nautica agenti illud adscribere, quod à viro sanctissimo Ambrosio est traditum: in re videlicet nautica crucis signum inueniri, quo à labe primorū parentum omne genus humanum expiatum est. Ambrosij hæc sunt verba ex oratione de Cruce secunda. Grande ergo, inquit, crucis est sacramentum, & si intelligamus, per hoc signum etiam mundus ipse saluatur: nam cum à nauis scinditur mare, prius ab ipsis arbor erigitur, velum distenditur, vt cruce domini facta, aquarum fluenta rumpantur, & hoc dominico securi signo portum salutis petunt, periculum morris euadunt: figura enim sacramenti quædam est, velum suspensum in arbore. Hæc quidem diuus Ambrosius. Eadem penè à Septimio Tertulliano in libro aduersus Marcionem scribuntur: Nam, inquit, & in antenna quæ crucis pars est, extremitates cornua vocantur, vnicornis autem medius stipitis palus &c. quæ ille ait. Nos iam ad nauium tutelam & picturas accedamus, missam hoc loco facientes penè nunc fluctibus obrutam Petri cymbam.

Nauium tutela deis attributa, quæ de navigationi sydera secunda, quæ de aduersa, deq; pictura & rubrica nauium, & de augurijs.

C A P V T I X.

Nauigationis & nauium tutelam suis numinibus gentes attribuebant, vnde illud Poetæ:

Et aurato fulgebat Apolline puppis.

Est mihi, sitq; precor, flauæ tutela Minervæ

Nauis, & à picta casside nomen habet.

Et vnâ Ingentes de puppe dei.

Et illud Nasonis:

Item Persius:

Et alius: Tritonia nauis. quod eius Pallas

esset præses. Alij Neptuno, alij Nereo, alij Palæmoni nymphisque attribuerunt. Nota nauis illa Alexandrina in Actis apost. cui erat insigne Castorū. Sed illud obseruandum, quod felix Castorū nauigationi sydus antiqui existimauere, quos ἡλυθηνία Græci vocant, & αἰάνης & αἰάνης, & cum afflatu αἰάνης, quod tempestates è sublimi propellant, πρὸ πρῶτος ἡ ἡμεῖς, ἢ ἔχω. Vel vt Suidas ait & grammatici, πρὸ πρῶτος ἡμεῖς, vti est ἀφύλατος φύλαξι. Alij alias horum nominum interpretationes afferunt, quas alias cōmodius retulimus, & in Numa Plutarchus recenset. Ab his utiq; celebritas illa quæ τὴν ἀνάγκη dicebatur, quasi depulsoria dicas.

dicas. Scribit Annæus Seneca in natural. quæst. libro primo de Castore & Polluce: Argumentum, inquit, tempestatum nauis putant, cum multæ transuolant stellæ: quod si signum ventorum est, ibi venti sunt, id est, in aere, qui medius inter lunam & terram est. In magna tempestate apparent quasi stellæ velo insidentes, adiuuari se tunc periclitantes existimant Pollucis & Castoris numine. Causa autem melioris spei est, quod iam apparet frangi tempestatem & desinere ventos. Hæc quidem Seneca. At Plinius 2. nat. hist. libro: Vidi, inquit, in nocturnis militum vigiliis inharere pilis pro vallo fulgurum effigies, eæ & antennis nauigantium aliisque nauium partibus, ceu vocali quodam sono, insistent, vt volucres sedem ex sede mutant. Graues cum solitariae venere, mergentesque nauigia: & si in carinæ ima deciderint, exurentes. Geminae autem salutares, & prosperi cursus prænunciæ: quarum aduentu fugari diram illam ac minacem appellatamque Helenam ferunt: & ob id Polluci & Castori id numen assignant, eosque in mari deos inuocant. Hæc Plinius. Xenophanes Colophonius huiusmodi splendores naturales, vt etiam Seneca existimauit, non stellas, sed videri ait, esse autem paruulas nubes, quæ nescio quo modo splendescant. Metrodorus verò & ipse splendorem esse dixit spectantium oculorum cum timore & percussione quadam. Sedenim & hoc tempore hoc luminis vel splendoris nauis etiā apparere tempestatibus deprensas audiuius, inter procellas, quo conspecto incipiunt nauis bene sperare, idq; vel diuo Nicolao, vel diuæ Hermiæ, vel alij cœlitum adscribere consueuere, diuinū id rati auxiliantis numinis præsagium. Sed vt cunq; hoc, Fulgentius tamen quod de Castorum sydere diximus, secus ac alij existimare videtur: nam eos periculum creare ait, non eruere. Artemidorus quoque libro 3. Onirocriticōn: In somniis, inquit, Dioscuros (sic enim Castores Græci vocant) nauigantibus hyemes ac tempestates significare, quæ citò tamen in melius mutantur: nam ἑτηρητοί, hoc est, seruatorum dei sunt. Scribit & Porphyrius in Horatii carmine: Constat autem, inquit, hodie inter nauas, Castoris & Pollucis stellas plerunque nauibus infestas esse. At verò illam quam Plinius diram & minacem Helenam vocat, Statius Papinius illo carmine innuit in Thebaide:

Cum iam damnata sororis

igne Therapneifugerunt carbasa fratres.

Quo loco Lactantius grammaticus Helenam Vraniam vocari ait: cui quidem tanta vis inest incendiij, vt malum & nauis ima pertundat, vt etiam si æs sit eius calore soluatur. Ergo si hæc stella nauis infederit, sciunt se nauis sine dubio perituros. Hactenus Lactantius seu Lutatius, vt vocatur ab aliquibus. Meminit & huius stellæ Solinus his verbis agens de muliebri menstruo: Habet, inquit, planè id salutare solum in se, quod auertit sydus Helenæ perniciosissimum nauigantibus. Nec illud hoc loco de typhone, id est, vortice, vt interpretatur Plinius, reticuerim, qui præcipua nauigantium pestis est, non antemnas modo, verum ipsa nauigia contorquens rapida vertigine frangit. tenue illi remedium, acetum in aduenientem effusum. Reliqua de typhone Plinius in secundo, qui etiam typhonis nomine cometæ speciem vocat visam Aethiopiæ & Aegypto, à regis nomine sic nuncupatam. Sunt qui coralia typhonibus remedio esse prodant. Sed de typhone, hoc est vortice, & alia in Meteoris Aristoteles, & in libro de mundo ad Alexandrum, si modo is est legitimus Aristotelis liber, vt video plerosque dubitare. Typhonum meminit & Gellius cap. primo, 19 libri his verbis: Qui turbines etiam crebriores, & cœlum atrum, & fumigantes globi, & figuræ quædam nubium metuendæ, quas τυφῶνας vocabant, impendere immineretq; ac depressuræ nauem videbatur. Meminit & in 17. Marcellinus. Alia sunt & multo plura quæ de Typhone à Græcis scribuntur. Mythica enim physicis coniungere, multaque de centum capitum Gigante ab Ioue fulminato cum scribant, tum & subiungunt inter cætera, procellosos quoque ventos typhonas vocant, quibus

quibus nigrum agnum iugulari præcipiunt (vnde etiam fortè Vergilius:

Nigram hyemi pecudem.)

vt is spiritus desinat: & hoc in Aeschylum referunt. Quare cum de typhonibus apud Græcos tam multa legantur, miror in commentariis in Aratum, qui Theoni adscribuntur, cum de tempestatum signis ageret, mendum pertinax irrepisse, cum de typhonibus mentio, & quidam locuples fiat, *σφῶνας* semper legi pro *τυφῶνας*. A typhone quidem typhonicum ventum Lucas in Actis apost. dixit, qui vocatur *βυζαντινῶν*, quem Latinus interpres vertit Euroaquo. Porro nec illud te lateat volo, Apollinem diuersis cognominibus nuncupatum ex re nautica fuisse: nam *ἐμβάσιος* dictus est ab ingressu, cui Iason cum nauem esset conscensurus rem sacram fecit, vt pluribus in primo cecinit Apollonius. Idem quod & in littore coleretur, & *ἄκτιος* & *ἐπιπέδιος*, hoc est, littoralis dictus. Eidem quoque cum e nauis exirent sacrificabāt, qua ex re *ἐκβάσιος* est cognominatus, vt idem docet Apollonius. Nam cum Argonautæ e nauis descendissent apud Cium Mysiæ urbem, & Arganthonium montem, vt necessaria nauigationi e cōtinenti acciperent, cibaria, oues, vina, ligna &c. *ἐκβάσιος* Apollini, hoc est, egressori rē sacram fecerunt. Sed & a deorum nominibus, in quorum tutela nauigia essent, plerumque nuncupabantur, quicquid in illis depicti essent, vt est illud Ouidij:

Est mihi, sitq; precor &c. Item illud,

Pictos verberat vnda deos.

26

Quæ res cum notissima sit, non est cur aliorū autoritatibus comprobem. Nam & quod variis picturarum imaginibus pingerentur, clarissimum est, vnde & fabulandi multiplex poetis est occasio præstita, veluti Europæi tauri, & vt modo dicebamus, Iliacæ vaccæ, Dædaleiq; volatus. Et si vsu etiam indies id fieri cernimus, plurimorumque autoritate est notum, vnius tamen Valer. Flacci ex primo Argonauticō super hac re carmina, ne rem penitus omisisse videamur, citabimus: is enim vbi Argo arte Palladia fabricatam cecinisset, ita mox de eius pictura subiunxit:

Constitit vt longo moles non peruia ponto

Puppis, & vt tenues subiere latentia ceræ

Lumina, picturæ varios superaddit honores:

Hic sperata sedens Tyrrheni tergore piscis

Peleos in thalamum vehitur Thetis, æquora Delphin

Corripuit, silet hæc deiecta in lumina palla

Nec Ioue maiorem nasci suspirat Achillem.

Hanc Panope, Dotoq; soror, iactatq; fluctu,

Prosequitur nudis pariter Galatea lacertis,

Antra petens Siculo reuocat de littore Cyclops.

Contra ignis, viridiq; torus de fronde, dapésq;

Vinaq; & æquoreos inter cum coniuge diuos

Aecides, pulsátq; chelyn post pocula Chiron.

Parte alia Pholoe, multoq; insanus Iaccho

Rhoetus, & Athracia subita de virgine pugna,

Crateres mensaq; volant, aræq; deorum,

Poculâq; insignis veterum labor, optimus hasta

Hic Peleus, hic ense furens agnoscitur Aeson.

Fert grauis inuito victorem Nestoratergo

Monycus, ardenti peragit clarus Antora quercu,

Nigro Nessus equo fugit, accliuq; tapetis

In medijs vacuo condit caput Hippasus auro.

Hæc quanquam miranda viris stupet Aesone natus.

36

46

50

Atque

Atq; hæc tenus quidem Flaccus. Sed quoniam de pictura nauium egimus, non incongruum quoque, vt quod ab Herodoto scribitur & Plinio, hic tibi subnotemus. Naues, inquit ille, veteri instituto solere rubrica depingi, notissimum est. Plinius vero: iam enim, inquit, Troianis temporibus rubrica in honore erat, Homero teste, qui naues ea commendat, hoc est, *μυλτοπρῆας*. Idem & in ix. Odyssæ ipsius poetæ commentatores, idem & Suidas prodiderunt. Certe & oraculum, vt scribit Herodotus, delphicum Siphnios ita elusit, cum eis cauendum cecinit ab agmine e ligno legatoque rubenti. Quod utique oraculum non ante Siphnij intellexerunt, quam fuli fugatique a Samijs exilibus fuissent, qui ad eos naue rubricata peruenerunt. Lege tertium histor. Herodoti. Antiquitas insuper excogitauit eam rationem pingendarum classium, vt eis neque Sol, neque sal, ventusque noceret. Hanc breuissimè Plin. xxxv nat. hist. attigit, ita enim scribit: In encaustice pingendi duo fuisse antiquitus genera constat, cæra & ebore, cestro, id est, viriculo, donec classes pingi cœpere. Hoc tertium accessit resolutis igni cæris penicillo vtendi, quæ pictura in nauibus nec sole, nec sale, ventisque corrumpitur. quæ Pliniana verba exponuntur a Perotto in commentarijs Cornucopiæ, & ab Hermolao Barbaro in castigationibus: atque idcirco ego ea nuda retuli. Meminit & eiusdem voluminis alio loco idem Plinius, cum ait, Cerussa cæra tinguntur ipsædem coloribus ad eas picturas, quæ inuruntur alieno parietibus genere, sed classibus familiari: iam verò & onerarijs nauibus (quoniam & pericula expingimus) ne quis miretur & rogos pingi. Iuuat quoque pugnatos ad mortem, aut certe eadem speciosè vehi. quibus omnibus Annæi Senecæ verba ex libro de beneficijs septimo, quam a castigantibus, melius intelligentur. Nam cum Seneca ita scribat: Cui triremes & cæratas non mitterem, lusorias, & cubicularias, & alia ludibria regum in mari lasciuientium mittam: Quo loco doctiss. sanè castigator pro cæratas, æratis, reposuit. Quod vero cæra naues pingerentur, præter supra dicta Plinij verba id palam testantia, & Pollux innuit in primo. Hoc picturæ genus *καρογραφία* a Græcis dicitur, vt est apud Callixenum & Athenæum. Et poetarum quoque frequens autoritas hoc idem ostendit, vt cuius modo versus adscripsi Val. Flacci.

Et in tenues subiere latentia ceræ

Lumina, picturæ varios superaddit honores.

Non me fugit a semitarijs grammaticis exponi solere cæram pro pice, quod congruè an aliquando possit, nunc non statuo. Sed quod pice naues illinantur, notius est quam vt expositione indigeat. Sanè ab ijs qui Indica perscripsere proditum est, naues & quidem onerarias, & ingentes ac portentose propè magnitudinis, ad conuehenda mercimonia ab Indis construi, quæ non pice, sed quodam ab ipsis confecto bitumine illinuntur, quod maiorem quam pix firmitatem præstet nauigijs. Illud sic conficere accepimus: Canabum minutissimè terunt, dein calcem atque oleum cuiusdam arboris, quantum sat est, accipiunt, miscent, & eoque tundunt quoad lentorem visco similem contrahit, atque ita tum demum eotuntur, nauesque illinunt. Sed iam de cæra & pictura nauium satis, vt putò. Nunc iure illud quoque in re nautica obseruandum, quod ad auguria pertinet, quæ ornithogonia dicitur, in qua inter alia nauis expetita auguria cygni laudantur, ex qua disciplina Vergilius poeta finxisse creditur:

Aspice bisse nos latantes agmine cygnos.

& quæ sequuntur reliqua. Versus vero ex ipsa ornithogonia hi sunt:

Cygnus in augurijs nauis gratissimus ales,

Hunc optant semper, quia nunquam mergitur vnda.

Eadem de anseribus a Græcis traduntur, vnde & chenicus nauibus additur, de quo suo loco dicemus. Sunt qui tradant Vergilium cygnos in carmen induxisse, vt Aenææ augurium facerent, quoniam vnâ cum columbis Veneri dicatos putarunt antiqui. Ab augurijs certe bonis & secundis, secundam etiam Latini

D d

navigationem & prosperam dicere consuevere. At non sic Græci, quippe qui δούτιρον πλοῦν, Pausania & Eustathio testibus, dicant, cum non vento agitur navis, sed remorum conatu: atque ea causa cum laboriose aliquid moluntur, δούτιρον πλοῦν, hoc est, secundam navigationem proverbio dicunt. Et è contrario ἡ δούτιρος πλοῦν, cum ex voto & animi sententia res succedunt: & ut illa secunda navigatio vocatur, ita hæc prima dici solet, quæ tamen ab augurali disciplina quidam deducere conati sunt. Sed his missis ad huiuscemodi reliqua pergamus.

Quatenus astrologis in re nautica credendum, & prognosticis, & de navigationis tempore, & Veneris stella Troiana navigationis duce, alijsq̃. C A P. X.

10

Astrologi præterea magnam sibi in re nautica, ut alijs omnibus in rebus, partem vendicant, atque ex Saturno in primis, & Orione, & Arcturo, & Pleiadibus, & hædis, & Helena, alijsq̃ue signis futuras tempestates prænunciant, quos ut mendaces & falsiloquos uterque Picus convincere nititur. Non enim, aiunt, ex Ioue, Saturno, Venere, Marte, Mercurio prævident tempestates, sed de nubè, de ventis, de omni aeris conditione: atque eorum hæc solers disciplina experimentis ubique confirmata. Reliqua quæ ab ijs scribuntur hoc loco missa fiunt, tequæ ad ipsorum volumina relego: illius contra astrologos, huius de rerum prænotione. At sicut illa damnantur, ita quæ prognostica vocantur à Græcis, & à nostris præfagia ac signa, non impugnari à bonis videmus, quando ea præcipue ex aeris qualitate, non ex astrorum ortu, vel occasu, traiectione fieri apparent. Traduntur vero ea ab Hesiodo, Arato, utriusque interpretibus, tum à Vergilio, Lucano, Plinio, Varrone, Columella, Constantino, Vegetio, alijsq̃ue scriptoribus tum rei rusticæ, tum rei militaris, ut nunc mittam philosophos qui meteoræ, & naturales astrologos qui ea prædiderunt. Illud certe non prætereundum, statura esse navigationis tempora, quæ tum in temporum & anni, tum in aeris dispositione referuntur, quæ vulgares nautæ, & agricolæ etiam norunt: siquidem ea habentur circa autumnale æquinoctium, & vernum, ita ut ab hoc aperi-
ri, ab illo claudi mare dicatur. Placet quæ Hesiodus pluribus versibus in 6to scripsit brevissime hic afferre. Post solstitium æstivum, ait, per quinquaginta dies optima navigatio, quando spirant etesiæ, & vernæ cum ficus folium iam cœperit cornicis pedi par esse. In quibus verbis Proclus observat, per æstatem & æstus medios non satis tutam esse navigationem, id & experientia ipsa cernimus. Plinius vero inquit, Ver aperit navigantibus maria, quæ hyberno tempore hyemant, & tempestatum sequitria concluduntur. Sic etiam L. Apuleius, ut antè scripsimus, significat, die scilicet qui navigio Isis facer est, quando mense Martio mare ipsum aperitur. Existimavit quo loco, vir sanè doctissimus Apuleij interpretis, hilaria eo die designari, Apuleij verbis hallucinatus. Hæc vero brevissime collegimus, qui sine risu meminisse non possumus, quæ iisdem astronomi
confinant, sub ariete nautas gigni & helcyarios, nautumque fabricatores, & eiusmodi genus opificum, ac si nulli sub ariete nascantur ijs in regionibus ubi nullus est navigiorum usus: etsi iisdem id afferant, & domos nautes esse. Sed hæc ridicula nimis, ut miranda illa quæ Plinius in v. 1. de Taprobane agens prodit. Syderum, inquit, in navigando nulla observatio. Septentrio non cernitur, sed volucres secum vehunt emittentes sepius, meatumque earum terras petentium comitantur. Nec minus mirandum visum est, quod à M. Varrone lib. rerum divinarum secundo traditum, naviganti Aeneæ à Troia in Italiam ad agrum usq̃ Laurentum, Veneris stellam semper illuxisse, eoque loco
viterius haud visam fuisse. Quam rem etiam multis in locis Vergiliū poetam inuisse Servio grammatico videt. quod tamen ut ego minus credam, multa sūt in causa, atq̃ illud in primis, ne id minus miraculosum, quod in Evangelica histo-
ria de

ria de tribus Magis traditur, videatur, qui stella duce ex orientis partibus, ad Christum adorandum profecti sunt. Legimus tamen & similis stellæ ducatu divi magni Antonij corpus inuentum, ut in nostris annalibus continetur.

De navium membris ac partibus, tum Græcis tum Latinis nominibus. C A P. X I.

Sed cum fortè tibi videri possim non accuratè modo, sed curiosè etiam de rebus scripsisse quæ circa rem nauticam sunt, nunc his missis ad navium partes & membra non minore cura deveniam: quæ ut diuersa, ita diuersis sunt nuncupata vocabulis, in primisq̃ à græcis scriptoribus. Omnia vero, ut potero, brevissime colligam, ne tibi scilicet legendo, & mihi sit scribendo negocium. Quam rem antequam aggrediar, Lucretij poetæ versus adscribam, quos pro re dignos iudicavi ut memoriæ mandarentur. Hi vero in secundo de rerū natura leguntur,

Sed quasi naufragijs magnis, ventisq̃ coortis
Dissectare solet magnum mare. transstrā, carinas,
Antennas, proram, malos, tonsasq̃ natantes;
Per terrarum omnes oras fluitantia aplustra:
Ut videantur, & indicium mortalibus edant
Insidi maris insidias, viresq̃ dolumq̃
Ut vitare velint, neue illo tempore credant,
Subdola cum ridet placidi pellacia ponti.

Et quidem hæc Lucretius: ne græca, quod isti faciunt, plurima inculcem, quæ Hesiodus in Georgicis, & epigrammata afferam. Sed nos iam seorsum navium partes describamus. Prior ergo navis pars prora græca voce dicitur, quæ etiam est à Latinis usurpata adeo, ut eorum pleriq̃ dictam existiment, quod prior sit, putantes vocem esse latinam. Verum & Herodianus & Theon tradunt, prora nuncupata est, quod reliquam navis partem præcedat, quasi προῖρα. Quidam
πρῶτα ἢ προῖρα: sunt qui dictam existiment ἐκ τῆς προῖρα. hoc est, quod ex ea antè
cernamus, & per crasin, προῖρα. Qui prora præest, προῖρας & proreta vocatur. Eius varia apud antiquos forma fuit, nunc qualis esse debeat, à principio libri ostendimus. Puppis quæ & puppes, navis pars est posterior, πρῦμν à Græcis dicta, ut de prymnetes, & prymnesium funis nauticus, ut commodius suo loco dicitur. Ab his potissimum navis partibus proverbiū ductum est, Prora & puppis, cuius ad Tyronem M. Tullius meminit, quoties negotij alicuius summam significamus. Græci aliter efferunt, quæ à prora & puppe pereunt, hoc est, τὰ ἐκ προῖρας, καὶ τὰ ἐκ πρῦμνης ἀπόλλυται. quod in malum frequentius dicitur. Est vero honestior in navis locus puppis, quod ibi sedeat gubernator clavo regens navigium. Innuat hoc nec semel in epistolis Cicero. Sedebamus, inquit, in puppi clauumq̃ tenebamus. Idem ad Cornificium: Quamobrem mi Quinte conscende nobiscum, & quidem ad puppim. Hinc & Græci mouere puppim usurpant, hoc est, πλῶ πρῦμνιν κινῆν. Meminit in Basilij monodia Greg. Nazianz. Proverbiū est in eos qui iter retractant iam cœptum, ex navigantium, ut ait, similitudine, qui cum se ad iter aliud conuertunt puppim agitant. Sanè & illud observandum est, puppim à Græcis interdum ab animalium cauda ἔραν appellari, quod cum alij rum Moscopulus annotavit, qui ait & à poetis οἶρος ventum significare qui à puppi navem impellit, & οἶριον communiter vocari: & ἡ δούτιρος πλοῦν, quod est navigare vento ad puppim flante: & quod paulò antè dicebamus, ἡ δούτιρος πλοῦν. Meminere præterea Libanius & Suidas. Eadem sententia Latini secundum ventum, & suum ventum, Cicero, Horatius & Ovidius dixere.

Prosequitur surgens à puppi ventus euntes.

Dd

Et hodie vulgò ventum in puppi habere dicimus, cum ad vota res succedunt. Porro ab his duabus navis partibus navis appellatur *ἀπὸ τοῦ* & *ἀπὸ τοῦ*, ut est apud Callixenum & Athenæum de Philopatoris naue. Extremum autem illud in quod definit prora, ab atrium similitudine rostrum vocatur, vnde rostrata navis, ut inferius dicemus. Hinc & rostrata corona, de qua Gellius lib. v. Navalis corona est qua donari solet maritimo prælio, qui primus in hostium navem vi armatus transfiliuit, ea quasi navium rostris insignita est. Idem paulò post subdit, quòd ex auro fieri solebat. De hac eadem apud Plinium est illa in xvi. exclamatio, cum de ciuica corona, id est, querna ageret. Cedunt, inquit, & rostrata, quamuis duob. maxime hoc ad aui celebres, M. Varrone è piraticis bellis, dan-
10 te magno Pompeio, itémq; M. Agrippa, tribuente Cæsare è Siculis, quæ & ipsa piratica. Fuere antea rostra navium tribunali præfixa foro decus, erant veluti pop. Rom. ipsi corona imposita. Postquam vero tribunitiis seditionibus calcari ac pollui cœpit, postq; vires ex publico in priuatum magis, singulisq; ciuium quærî, & sacrosancta omnia profana fecere, tum à pedibus eorum subiere in capita ciuium rostra. Dedit hanc Augustus coronam Agrippæ, sed ciuicam à genere humano accepit ipse. Hæc Plin. qui & lib. xxxij. ait notam aeris fuisse, ex altera parte Ianum geminum, ex altera rostrum navis. Carina navis est pars infima, *ῥόπις* à Græcis vocatur, à facili cursu quasi currina dicta. Totius navis compagem carinam quidam esse opinantur. Cæsar in primo bell. ciuil. Carinæ pri-
20 mum ac statumina ex leui materia fiebant, reliquum corpus navium viminibus contextum corijs integebatur. Capitur etiam carina pro infima trabe qua navis fundatur, ut est illud Ouidij:

Dum mea puppis erat valida fundata carina.

Per translationem etiam putamina nucum bifida, carinas Plin. vocat in xv. Carinari verbum antiqui dixere pro conuitiari, & calumniari. Carinatum verò inflexum & curuum, & carinatum à similitudine. Carinas quoq; M. Varro & P. Victor vrbis Romæ locum esse tradidere. vnde & illud Vergilij,

Raucis mugire carinis.

Tametsi grammatici ædificia interpretentur in modum carinarum structa. Huius
30 ius loci & historici meminere. Fori spatia sunt in nauibus apertiora, alij latera concava interpretantur, à ferendo onera dicta. Vergil.

Implesemq; foros flammis.

Seruius Honoratus navium tabulata exponit, ab eo quòd incessus ferant. Idem ramen alio loco spatia esse ait in nauibus aperta, velut in gladiatorijs ludis: nam & T. Liuius ait foros appellatos, vbi spectacula sibi quisq; faceret. Sextus quoque Pompeius inter multa fororum significata: Fori, inquit, significant & circensia spectacula, ex quibus etiam minores forulos dicimus. Stega navis est profscenium, id est, tabulatum super quod nauæ ambulant. Alij locum navis con-
40 tactum, & perinde etiam tugurium, *πρὸς τὸ στέγαν*, *πρὸς τὸ ἐστραχάρον*. Vtitur hac voce apud Latinos in primis Plautus cum alibi, tum in Bacchidibus & Epid. Meminit & Fulgentius ad Chalcidium, vnde & tristega, quam & sic diuus Hieronymus transtulit in libris Mosi. Agea in naui dicta est, quod in ea, ut putat Festus, quæq; res maxime agi soleat, quo vocabulo vsus est Ennius.

Multa foro ponent, ageaq; longa repletur.

Nonnulli eam viam autumant, per quam ad remiges hortator accedit. Transstra sunt tabulæ in quibus remiges sedent, dicta, ut ab aliquibus traditur, quod in transuersum disposita sint. Vergilius:

Considunt transstris.

Vulgò banchi dicuntur à nautis, & trasti. Poeta & itur-
50 ga vocant. Idem Vergil. in vi. Inde alias animas quæ per iuga longa sedebant, idque à Græcis sumptum, qui *ζυγὰ* transstra vocant, ut statim dicemus. Festus tabulas nauium transstra appellari putat. Porro quòd diximus zyga à Græcis transstra appellari, ab ijs sunt zygi remiges eiusdem trasti, & zygitæ qui sedet
in media

in media naui. Hinc etiam, ut puto, zygolesma, de quibus Pollux: Zygolesma, inquit, dicuntur, quibus iugum temoni coniungitur. Clauus autem cui zygolesmon inuoluitur, hestor vocatur. De hestore Homerus in ix. Iliad. meminit, super quæ verba varia Græci tradunt, quæ non sunt nostri instituti. Colubaría in summis nauium lateribus loca concava esse grammatici quidam scribunt, quod sint similia columbarum latibulis, in quibus nidificant. meminit Festus. Priscianus vero, columbar, inquit, vinculi genus est, idque Plauti versiculo ex Rudente cõ probat: nam, in columbari, inquit, collum haud multò post erit. Idem Festus in nauali scriba: Plautus inquit, non ego te noui naualis scriba in columbari impudens. Siue ait quod in naui columbaria appellabantur in quibus remigent, siue quod columbariorum quæstus temerarius incertusque. Porro Vitruuius in x. cum organa ad aquam hauriendam describit, columbaria vocat caua seu foramina, per quæ aqua concepta in tympano educitur: ita enim scribit, secundum axem columbaria fiunt excavata in singulis spatijs. Et paulò post subdit: Reddit eam, scilicet aquam per columbaria secundum axem. Echetlion locus est in naui, in quo pisces reponuntur. vtitur Nicander in Theriacis. Quo loco qui græcè scholia scripserunt idem affirmant: nisi quod & illud addunt, quòd ab aliquibus pro piscium viuario, hoc est, *ζῳγῶ* capitur. Ego nauiculam esse puto clausam vndiq; & obtectam, multis pertusam foraminibus, qua viuos pisces cõ
20 alibi, tum hic Ferrariæ piscatores seruare consuevere, quo modo & apud Nicandrum intelligi potest. Clauus navis est gubernaculum. Ennius:

Ut clauum rectum teneam, nauemq; gubernem.

M. Tullius in Fam. Sedebamus in puppi, clauumq; tenebamus, nunc autem visus est in sentina locus. F. Quintilianus videtur clauum per translationem pro administratione posuisse in secundo. Gubernator dicit notum illud, Dum clauum rectum teneam. Sed qualis esse debeat gubernator clauum tenens, legitò argutam Senecæ sententiam libro epistolarum xij. Gubernacula etiam gubernata ostendit Nonius. Lucillius lib. xx. satyrarum:

Proras despoliate & detondete gubernata.

30 Seruius grammaticus clauum putat esse fustem gubernaculi, hoc est, lignum oblongum, quo flectit ac reflectit gubernator nauim, ansa appellatur à Vitruuiò, ut protinus ostendam. Distinxit & Cicero, ut cum pro Sestio ait, clauum tantum imperij tenere, & gubernacula reipub. tractare. Existimauit Possidonius gubernaculum inuentum esse exemplo à piscibus sumpto, qui cauda reguntur, & leui eius in vtrumque momento velocitatem suam flectunt. Idem scribit & Seneca. Clauus vero græce vocatur *οἶαξ* & *οἰκίον*, totum vero gubernaculum *πρωτόλιον*; antiquiores autem Græci *ἰφέλιον* vocabant. Transiuit quidem in proverbi-
40 um *πρωτόλιος*, de puris minusque sordidis rebus, *ἀγνότεις* *πρωτάλις*, hoc est gubernaculo castior. Meminit Suidas, qui ait ipsum semper in aqua esse, propterea quæ minus sordidum. Ammonius alijque inter Græcos nonnulli differre tradunt *πρωτόλιον* à *πρωθείω*, quod pedalion nauium, plethrion vero ratium: quidam & forma diminutiua *πρωδέλιον* vocant. Sed quod de *οἶαξ* dicimus, Vitruuius ansam transtulit, ita enim scribit: Quemadmodum etiam nauis onerariæ gubernator ansam gubernaculi tenens, qui *οἶαξ* à Græcis appellatur. Thomas magistri *οἶαξ* inquit non modo ansam significare, sed & totum gubernaculum. Porro hæ gubernaculi partes dicuntur, media *φθῆριζα*, id est, pediculus vel radix, & *ἰσώζωμα* vocatur: extremitas *πρωτόγιον*, tu alam dicas: reliquum *αἰχῆς*, id est, ceruix. Locus vbi gubernator reclinatur, enclima dicitur. Sentina pars est inferior nauis, vbi sordes defluunt, atque ideo quod ibi teter odor sentiatur, sunt qui dictam at
50 bitrentur. Val. tamen Maximus libro secundo, capite de discipl. militari, pro splis sordibus accepisse videtur, cum ait, Hac turpi & erubescenda sentina vacu-
efactus exercitus noster. Per translationem enim & pro consortio malorum sum-
mitur. Cic. pro leg. agræ. Hoc enim verbo est vsus, quasi de aliqua sentina, ac nō

de optimorum civium genere loqueretur. Idem in Catil. Siquidem hanc sententiam huius urbis eiecerit. Frequens est & pulchra dicendi figura: unde & sentinare verbum, quod satagere, & periculum vitare significat, ut est apud Festum. Cumbam quidam nuncupant, sed certe navis locum denotat imum, quod scilicet aquis incumbat, quo fit ut opiner nunc vulgo à nautis columbam vocari. Quidam tamen dryochon, de quo mox statim. Modium præterea in naui appellant, cui malus insistit, verum hæc nostris parum approbata. Hanc partem quæ continet malum, Græci tū histodocen, tū histothecen vocant, quod scilicet ἰσόλας contineat. Hanc partem μεσοδμήνας vocasse videtur in primo Argonaut. Apollonius. ἰσοδμήνας tamen ab ἰσοπέδῃ differre ait Ammonius. Histodoce quidem ubi malus inclinatur. Homerus: ἰσόλας δ' ἰσοδμήνην πάλαιον. Histopede vero locus cauus in medio nauigij. Nonnulli quoque ληνίδα vocant locum ubi malus imponitur. Vnde & Artemidorus libro ἰδνεροκετινῶλας ἰσοκράαιλας, pro antenna ponere videtur, quod & alibi. Naufum utiq; partes Græci diligentius tractant quam Latini, quædo & minimis ij quibusq; particulis sua indidere vocabula, quorum plurima hic ego tibi à prædictis subiungam. δρυοχῶν igitur & τροπίς, & τροπίδιος, & σῆρα, carina à Græcis vocatur: & dryochus quidem lignum est, in quo navis carina configitur. Apollonius in 1.

Pallas cum primum dryochos immitteret Argus.

Quod verò carinæ est affixum, phalcis, inde lesbion, & chalcenes, & clitopodi on. Id vero quod carinam terminat in proram, πρῆμβολις, & πρῆμβόλον nuncupatur, quod subtus est embolon: unde & navis quæpiam velocissima ἔμβολον vocata est, cuius Græcis frequens mentio, & nisi perperam legatur illud in primo codicis Iustiniani de sacros. eccles. quod etiam repetitum est in xi. eiusdem: Iubemus nullam nauem ultra duorum milium modiorum capacem ante felicem embolum, vel publicarum specierum &c. Hinc & πρῆμβόλον apud Suidam instrumentum nauticum, quod scilicet facile iaci queat. Est & navis species quæ sæpe impellatur, dicta ἰέμβολος, quod hæc particula τρις, pro augmento & magnitudine capiatur, non Græcis modo & Latinis, sed & vulgò Gallis. Vnde etiam triembolum pro virili membro aliquando capitur, eadem ratione, quod in coitu frequentius impellatur inijciaturq;. Ab embolo quoque Nestoris navis decembolon dicta est, ut est apud Aeschylum. Sed & emboli alia significata colligit Hermolaus. Quod igitur medio proembolidis & emboli est, stera proprie dicitur. Sub embolo est delphis, cum navis est delphinophoros: sed quid sit delphis mox significabimus. Id quod est inter embolon & proembolida, stolos vocatur & pericephalæa, tametsi σῆλας etiam tam classem quam navis commeatam cursumq; significat. Idiotolon tamen nauigium Athenæus vocat, quod sibi quis conducit, lib. xij. Sequitur quæ ptychis & ophthalmus appellatur Polluci. Didymus vero πτυχῆν esse ait, ubi oculi pinguntur, & navis nomen inscribitur, quod & in commentarijs in Apollonium legitur. Acrostolion Theophilus vocat lignum, quod esse ait erectum, modo in prora, modo in puppe, in quo nomen ipsum navis sit inscriptum: tametsi quidam pro navis extremitate interpretati sunt. Et fori summitatem quidam rostra non commodè satis interpretantur. Sūt qui ἀκρωτήρια, & ἀκροσόλιον, & ἀκροκόρυμβον idem esse affirmant, ut in corymbis latius ostendemus. Scribit enim Theophilus ἐπωπίδες ligna esse, quæ tanquam auriculæ quædam vtrinque nectantur in prora. Appianus de bello civili: Mox, inquit, naues ipsæ inter se concurrere: hæc quidem in obliqua, illæ ad epotidas, aliæ in embolos. Idem & illum impetens ad epotida nauem conquassavit. Maschala etiam ab Hesychio proræ pars vocatur, quæ terthron (funis nautici hoc genus, ut ostendemus) continet, siue artemonem. Alij maschalam machinam esse tradunt, qua sarcinæ deponuntur in naues, vel eximuntur. Alij alia, quorum nonnulla à Suida referuntur in proverbio, Maschalam tollis, quæ ad nauigia non faciunt. Phalcidis autem quod vtrinque interius est, epholcis & rhinoteria vocantur: unde

unde & holcas navis nuncupatur, quæ post se paruulam trahat nauem. Quidam onerariam interpretantur, ut suo loco palam faciemus. Dicitur & nauicula ipsa epholcis & epholcion. Sciendum tamen ἐφόλιον significare temonem. Illud certe quod est annexum ne carina teratur, chelysma dici videmus. Navis pavimentum cytos & amphimetrion, aliqui gastron vocant. Sed qui diligentius res scrutati sunt, id quod est in naui concavum scapham dixere, & vulgo galtran, quasi navis venter. id quod Suidas observavit. Est & thalamus, unde & thalami, & Thalamaces remiges. Thalamian vocare videtur Herodotus foramen per quod remus extat, hinc & Thalamagus navis, de qua alibi. Alij foramen quod modo dixi nauphracton vocant. Est item thranos sedile, unde & thranita, qua dictione Græci autores utuntur, & in primis Thucydides. ἰδῶλια quoque esse ait Theophilus remigantium sedilia. Gellius edolia foros transtulit, cum Arionis fabulam ex Herodoto recitat. Dicitur vero ἰδῶλιον πρῆμα ἢ ἔζω ἔζωλας, & doricè ἰδῶλιον: & ἰδῶλιον dixit Lycurgus, pro eo quod est considere. Σέλματα quoque navis sedilia significant, unde est navis eufelmos apud Homerum, quæ firma habet sedilia. Selma enim ad navis latera sedes, quod ζυγός & αἰλί, etiam vocatur. Sunt qui αἰλίμοις funes interpretentur, & inde eufelmos navis: sunt qui tabulas. Sunt item qui αἰλίδομοις, ut apud Apollonium grammatici observant, omne latum lignum, quod & selma vocatur, unde & αἰλίδομοις dicitur tabellæ seu paginæ, & librorum margines. Sed nunc selma pro navis sedili capimus, quo modo & Apollonius alijque. Scalmus est in naui qua parte remi effunduntur, vel lignum ad quod remi alligantur: inde & navis dicitur decascalmus, & hyposcalmus, ubi scalmus fulcitur, & triscalmus. Scalmus vero à nautico vulgò nunc furcula vocatur. Vitruvius in primo interscalmium intervallum scalmorum dixit. Est deinde episcalmis quod sub scalmo est. Scribit Græcus Hesiodi interpres Byzantios & Chalcedonios propter nauigij scalmum decertasse navali pugna apud Bosphorum. φαφίς vero significat navis labrum in quo pedes ponimus, tametsi etiam tabulam qua panes in clibanum deferuntur. Sunt & partes navis τρημοίαι & ὑπερέστον: hoc remis subiacet, per illa vero, id est, per tremata, hoc est, foramina, extolluntur. Hyperesion etiam interdum remum designat. Via autem quæ est circum remigantes, parodos & parathranos vocari solet: quidam navis aditum latine transtulere. ἢ ἔγκωπον pars navis qua remi sunt dispositi, à nonnullis traditur. Navis latus quam & spondam & costam nostri, Græci πλευρὰν nuncupant. Item dextrum & sinistrum parietem, hoc est, πύργος. Quidam selida sellam esse opinati sunt, quæ in proris navium erigi solet, unde & apud Zenobium est prora selis: hoc est, ἔνδωον ἢ πύργος αἰλίας, de re admodum periculosa. Est & inter navis membra κλίς, quam quidam sedile interpretati sunt, quidam transtrum, Apollonij interpres in iij. Argonauticὸν ζυγόν, hoc est, iuga in quibus remiges sedent. Sunt & proræ vtrinque partes quasi genæ, hoc est, παραῖα & πρῆμα. Quæ vero circa puppim eminent ligna, peritonæa vocantur. Illic & tabernaculum, hoc est, scena, id scilicet pro duce & trierarcho affixum est. Sedenim & ἀσπίδια partes significant quæ ad navis puppim tendunt: medium quidem eius ἀκρίδιον, cuius quod intus est αἰθῆμιον vocatur, inde ἐπισπίδιον. Summitates autem puppis ἀφλασα dicitur, quorum Homerus & Apollonius variè meminere. Prymnesia vero à Theophilo interpretantur, quod idem legi in commentarijs Phauronij. Sed de aphlastis ex Didymo Pausanias plura, & commentatores in primo Apollonij. quorum vtrique non eadem esse cum acrostolijs, multis argumentis ostendunt. Lignum rectum in aphlastis connexum, σπλῖδα Græci vocant, cuius quod in medio suspensum est cingulum, tēniam. At vero peritonæum, quod superius continet vtraque latera vel parietes. Loca ubi remi afferuntur, κοπωτήρια vocantur, Latini castriam, ut dicitur sumus in capite statim quod sequitur. Dein parexeresia, quæ pars est inter puppim & remiges. Parexeresia fit in iij. à Thucydide mentio, quo loco in hunc propè modum scholiastes: παραξερσία est, in-

quit, locus qui est extra naus remigium, iuxta quam partem non est remiorum vsus: hæc autem est pars sublimior puppis & proræ. Tum & in naui est antlon, vnde & hyperantlon nauigium, quasi dicas quod superhauriatur. Sunt qui sentinam naus ἀντλον nuncupent, & ἀντλιαν vas ipsum ad aquas e nauibus exhauriendas, vulgò sessolam nautæ nostrates appellant. Martialis.

Curua laboratas antlia tollit aquas.

Quæ vero fenestella aperitur ad aquarum fluxum, ὀδύλαι vocatur. A Ereum autem naus rostrum chalcembolus vocatur. Dicitur & neutro genere chalcembolon nauigij genus. Vergilius chalcembolon innuit cum cecinit:

Fremunt ictibus ærea puppis. Idem:

Quot prius ærata steterant ad litora proræ.

Porro pars illa naus in qua insigne cõsuevit apponi, id quod fermè in prora fit, licet & nonnunquam in puppi, ἀντλία Græci vocauerunt, vt in Actis apost Lucas ostendit, qui de naui Alexandrina, qua Paulus Romam profectus est, in nauit, inquit, Alexandrina quæ in insula hyemauerat, cui erat insigne Castorū: hoc est, ὡς πολίω ἀλεξάνδριν πρῶσμήω διοσκῶρις. Vititur & Plutarchus, alijsq̃. Legimus & protomas in summis nauium rostris, confictas animalium species vocari. Sed & arietis bellici prior pars προτομή dicitur. Est vero protome, vt paucis absoluā, id in animalibus, quod in homine est profopos, id est, os. Et hæc de nauium partibus satis, si non supra modum. Sed nihil vetat, & me religiosum esse in ijs præcipue in quibus & Græcos superstitiosos fuisse videmus.

Quæ nauium sint instrumenta armamentæ. CAP. XII.

Cum de nauium membris partibusq̃, quæ cognitione digna visa sunt adscripserim, nunc non incongruum videtur, armamenta & cætera instrumenta, hoc est quæ tum σκηνή & κατασκηνή, tum ὄπλα à Græcis vocantur, vnde & naues σκιδόφοροι, καὶ ὄπλα ταρῶν dicitur sunt. In presentia sepositis remis, funibus, velis, cæterisq̃ ornamentis, in alijs locis, in quibus de ijs sigillatim agemus. Instrumentum autem vt Cassij fuit sententia, quod & Vlpianus lib. xxxij. ἢ scribit, id est quod ad tutelam rei pertinet, & vt Pomp. lib. vij. epistolarum placuit, instrumentum cuiusq̃ rei necesse est alterius generis esse, atq̃ ea quæ sit, quod & Labolenus affirmat. quo argumento probat scapham naus non esse instrumentū. Hæc vero non adeo religiose, vt ab iurisperitis, à nobis tractabuntur, qui de instrumentis illud in vniuersum prius præcipiendum monemus, vt ea omnia in suis nauium receptaculis dispositione quadam & certo ordine custodiantur, quo facilius, vt verissime Columella scribit, cum quid expostulabit vsus, præstō sit. Nam vbi tempestas aliæ necessitas imminet, & ita fuerit ritè dispositum nauigium, suoq̃ ordine quodq̃ locatum armamentum, tum sine mora etiam & trepidatione ministri depromunt, quod est à gubernatore postulatum: eadēq̃ simul ratione & maris & hostium pericula facilius vitantur. Sed iam nos ipsa cōscribamus, malūq̃ ipsum in primis, qui erectus velut arbor quædam vela sustinet, sic dictus, vt putatur, quod instar mali habet in summitate, vel quod quasi quibusdam malis ligneis cingitur, quorum volubili agitatione vela facilius vel panduntur vel demittuntur. Nauium, inquit Plinius, malis antemnisq̃ propter leuitatem præfertur abies. quod & ante illum Theophrastus annotauerat libro de planra. hist. v. Malus Græcè ἰσός vocatur. Scribit Artemidorus in somnis malum videre, dominum naus vel familiæ significare. Mali vero partes Eratosthenes in architectonico has esse ait: Pterne, thoracium, elacate, carchesion, antenna, icrion, quod mali esse partem, alijs antennam sic appellatam prodiderunt. Dicitur & icria fanidomata nauium, id est, ligna oblonga: nam & lignum erectum icrion est, quale alicubi in sepulturis mos est erigi, id quod & in theatris fieri solitum Græci annotauere scriptores. Lenas, ait Pollux, est quod malum suscipit,

scipit, ἄλωδον, hoc est, lacum vocat Asclepiades Myrleanus apud Athenæum. At quod ei annexum est, pternam Pollux, quam partem Vitruuius in x. mali calcem vocat: etsi, vt puto, paternam quidā, alioqui docti, veli inferiorem partem vocitant, decepti, vt reor, Macrobij codice lib. Sat. 5. parum castigati, quæ ea ratione hic adscripsimus hæc sunt: Myrleanus, inquit, Asclepiades vir inter Græcos apprime doctus ac diligens, carchesia à nauali re existimat dicta. Ait enim naualis mali partem inferiorem pternam vocari, at circa mediam ferè partem πρῶτον dici: summam vero partem carchesium nominari, & inde diffundi in vtrunque veli latus ea quæ cornua vocantur. Extremum autem mali ante antennam elacate est, quam Eratosthenes summam mali partem esse prodidit. Et apud Athenæum Asclepiades thoracion, quod quadrilaterum sit. Extrema igitur mali pars carchesion est. Cinna poeta:

Lucida cum fulgent alti carchesia mali.

quod carmen Non. Marcellus Catullo Veronensi adscribit, nisi quod Splendent, loco Fulgent legit. Lucillius:

Tertius hic mali superat carchesia summa.

Nescio an perperam carceria à nonnullis etiam antiquis dicuntur, qui illud Cinna ita legunt:

Lucida cum fulgent alti carceria mali.

De carchesio vase nihil hoc loco dicimus. Ponuntur & in mali summitate corbes, vnde corbitæ naues, vt Festus scribit, quæ vulgò caueæ vocantur. Pars quæ sub antenna est attractos Græcè dicitur. Scribit Iulius Pollux in x. quod orthiax id nuncupatur, quod est in mali parte inferiori, veluti quod in superiori est carchesion. Meminit vero ὀρθίαξ Epicharmus in fabula Nauages. Consueuere quoque antiqui in summis nauium malis galeæ nescio quid simile addere, vnde quidam vulgò hodie galeas triremes vocari arbitrati sunt: Sed ab ea utiq̃ galea, quæ Græcè κωνή dicitur, proverbium deductum est, Aut nauigium, aut galea, hoc est, ἢ πολίον, ἢ κωνή. quod de re dubia dici consueuit. Meminit eius Aristophanes. Sunt qui existimant Ouidium hoc galeæ nomen innuisse eo carmine:

Est mihi, sitq̃ precor, flaua tutela Minerva,

Nauis, & à picta castide nomen habet.

Sanè quod scripsimus in summo malo solitos antiquos insigne aliquod addere, id quidem innuit quod de corbe Festus ait, nosq̃ paulò antè meminimus. Et certe Peloponenses petasum Mercurij præferbant: nam πέτασον κωνὴ ἀπὸ κωνός, id est, à cane vocabant, quod hoc genus galeri primum è pellibus canum fieri consueuerat. Quæ igitur bello paratæ erant naues, galeam insigne habebant: quæ vero ad celeritatem, Mercurij petasum vt caduceum pacificatoris.

Antenna est quæ velum sustinet, quasi transuersa pertica, dicta quod sit ante amnem porrecta. Alij ab am, & tendo, hoc est, circumtendo: quidam & gemino n scribunt, cuius quæ media sunt, ambola & symbola vocantur. Vtrinque vero extremitates ἀγκυρόβραια, quæ & à nostris cornua nuncupata sunt. Tertullianus quidem tertio libro aduersus Marcionem: Nam in antenna, inquit, quæ crucis pars est, extremitates cornua vocantur. Et poeta ait, Cornua velatarum obuertimus antemnarum. Sed & Græci ipsi eadem ratione κερῶν antenna vocauerunt. Sunt & qui ἰκελον, vt supra ostendimus. Vocantur & ceruchi, quod scilicet cornua habeant, quorum Lucanus & Valerius Flaccus meminerunt. Sunt & qui in Apuleij xi. libro parum scitè ita legant: Puppis intorta ceruchocum antea rectè legeretur, puppis intorta chenisco, quam vt futilem & illiteratam lectionem obelo fodiendam autumarunt viri alioqui bene de re literaria meriti, tanto minus vt fuit ipsos ego vocem, qui tam asseueranter dictionem Græcis scriptoribus frequentem tollendam censuerint. Grammatici igitur Græci cheniscum scribunt lignum esse in puppi seu prora, ex quo anchoræ suspendantur. Sedenim hoc loco placet, quod ex antiquis scriptorib. collegit Phaurionus

nus afferre. Cheniscus, inquit, pars est cui appenduntur anchoræ, quæ & carinæ nauis est principium. Sunt & qui puppis potius principium dicant, ad quam e-potides nauis connectuntur. Sed utcunque sit, cheniscus dictus est, quoniam nauium artifices eam partem in anserini capitis formam effingunt, ponuntque in summo nauis, fortè quod vel nauigium in eius speciem & similitudinem formant, vel potius boni augurij causa, tanquam immersibilis nauis sit, ut auis illa quæ fluctus enatet. Hæc fermè ille, quæ eo pluribus tibi recensui, quo est hæc tenus res nostris parum comperta. Chenisci meminit Artemidorus libro 2. *δυναμικὰ τικὰν*, ubi cheniscum ait in somnis significare nauis gubernatorem. Meminit itè Lucianus in dialogo cui titulus *πλοῖον ἢ θήρα*. Ut autem inquit, puppis sensim 10 confurgit aureo inflexa chenisco. Idem Lucianus in fine veræ historiæ, ut tota est ridicula narratio, ita seriò de chenisco nauis meminit. Cheniscus em, inquit, q ad puppim erat subito pñatus apparuit, & exclamauit &c. Ut mirū sit Calium Rhodiginū virū multæ lectionis, planè hoc & ipsum ignorasse, ut qui nauē esse cheniscū putarit, non nauis partem. Verum ut ad propositum redcam, cornua interdum à poetis per similitudinem brachia vocantur, ut in illo Val. Flacci,

Pallada velifero quærentem brachia malo.

Trochleæ sunt quæ quasi Θ literæ, hoc est, Thetæ forma confectæ videntur: di-ctas putant nonnulli quod trochis, id est, rotulis circum voluuntur. Fiunt vero in primis ex ligno, sed & interdum ex ferro & ære. Lucill. 20

Multaq; per trochleas & tympana pondere magno

Commouet, atq; leui sustollit maxima nisu.

De trochleis longè plura Vitruuius & Isidorus. Dicuntur & trochilia. Est & trochleæ genus artemon, de quo mox agemus. Anchora dens est ferreus ad sistendas naues. Quidam ineptè dictam autumant quasi *χειρὸς*, hoc est, manus, cū integrū sit vocabulum, per antistichon ab incuruitate dictum, quasi *ἀγκύλιον*, quam ob rem iure caret aspiratione, nostri licet ex vsu ei addere consueuerint, ut Seruius notat. Anchorā, ut inquit Athenæus, Sophocles ischada vocauit, quod scilicet naues contineat, *ἀγκύλιον ἢ κατὰ χεῖρ τῶν ναυῶν*. Inter anchoras, inquit Pollux, vna est quæ sacra anchora dicitur, quam non nisi coacti nauæ expediunt necessitatis 30 causa. Sunt qui eius quoq; vocabulo, hoc est *ἰσπὰ*, extremum nauis subsidium dictum existiment. Transiuit & in frequens apud Græcos prouerbiū, cum ad vltima remedia confugimus, quomodo sæpe vsus Lucianus alijsq; inter quos Euripides. Ego quoq; in parodia in amici Turcij Alphonsi funere ita flens cecini:

Tu tot fluctibus vna affueras meis

Alphonse anchora, tu sacra mihi anchora,

Et spes vnica, tu sidere naufragæ

Illuxti gemino rati.

Ridiculus mihi visum est quod aliqui scripserunt, sacrā appellatā anchoram, quoniam nauæ qui in periculo fuissent eā Neptuno sacrabant. Capitur etiā anchora nonnunquā pro firmamento, ut si dicamus, anchora domus seu familie. Ea figura vsi sunt Sophocles & Euripides, Aristidesq; rhetor, alijsq;. Sunt etiam qui duas vel tres anchoras pari figura dicant, ut si dicas, duabus nixus anchoris. quo modo Pindarus canit, bonas esse anchoras duas hyemis nocturnæ tēpore. Sed enim in sacris Aegyptiorum literis anchora pro cunctatione sumitur. At vero in somnijs, quod opportunum est & securum, earum rerum quæ necessariae sunt, significat, teste Artemidoro: peregrinari enim prohibet, quod semper in nauium detentione ponitur. Anchoram quidam à Tyrrenis intentam ferunt, at bidentem eam ab Eupalmo, alijs à Mida, quam ad sua vsq; tempora in Iouis delubro pependisse prodit Pausanias, vnde & nomen vrbis Ancyra, aliter licet sentiat Stephan. in lib. de vrbibus, quo loco aliam recitat historiam ex Apollonio in Caricorum xvij. qui & ipse ab anchora Ancyram urbem denomi- 50 nat. Vt etiam Ancyron Aegypti, quod ex proximis lapicidinis marmora ad anchora-

anchors exciderent, ut in Aegyptiacis est ab Alexandro proditum. Amphibolon anchoram, hoc est, bicipitem, Tarræus *διπλῆν*, hoc est, duplicem vocat. Inueniam ab Anacharsi Scytha philosopho, scribit Ephorus, repetit Strabo in vij. Reditur tamen Ephorus à Lucillio Tarræo in primo Apollonij Rhodij, quoniam, inquit, Anacharsi antiquiores argonautæ, qui ea anchora vsi dicuntur. *ἄνκυρα* quidem anchoras vocat Apollon. in primo. Diuersas quoque anchorarum species legimus. Alia enim *ἀγκύρα* est, id est, biceps: alia *ἀγκύρα*, alia *ἐπίροσμον*. est & quæ ancycobolion nuncupatur. Anchoram Marcellus putauit vinculum esse quo antemna tenentur, quo loco Lucillij verius affert, qui sunt:

10 *Armamenta tamen, vela omnia seruo,*

Funis enim præcisus citò atq; anchora soluta.

Quo loco anchora quum media intacta efferatur, diligentius inquirendi occasionem prestat: & propterea rectius apud Nonium, non anchoram, sed anquinam, vel ancilam reponerem, de quibus inter funes agemus. Ab anchora anchorale deducitur, quod aliquando funem significare videtur quo anchora religatur. Livijs: Alij resoluunt oras, aut anchoram vellunt: alij, ut ne quid teneat, anchoralia incidunt. Ammianus Marcellinus: Per anchoralia quadrupedo gradu incedunt. lib. xiiij. Apuleius tamen in vltimo, adiectiuū forma vsus est: strophia enim anchoralia appellat. Plinius vero in xvi. anchorale ponere videt pro eo ligno ad quod anchora religatur: ita enim de subere loquens ait: Vtus eius in anchoralib. maxime nauium. Tonfilla palus est dolatus in acumē, & cuspidē præacutus, q, ut Festus scribit, nauis religandæ causa in litore figitur, & quæ idē Festus alibi prymnesium vocat, tametsi id parū emendatè in exemplarib. ut planè docebimus inter funes & rudentes. Tonfiliā vero Isidorus vncū ferreum, vel lignū ait significari, ad quem in litore defixum nauium funes illigentur. Ennius:

Tonfillas rapiunt, configunt litus aduncas.

Accius:

Tacete, & tonfillas in litore edite.

Tonfillæ deduci existimantur à tonsis. Sex. tamen Pompeius, Toles, inquit, tumor est in faucibus, quæ per diminutionem tonfillæ dicuntur. Sunt & in hoc genere nauticorum palorum, qui à Græcis *λογγάνθη* dicuntur, ex lapidib. quibus nauium retinacula religantur. hæc & *λογγασία* dicuntur, si Phauorino credimus. Porticulus, vel ut rectius legitur in castigatis Festi & Nonij codicibus, portisculus, ut scribit Aelius Stilo, dicitur qui in portu modum dat clalli: id autē est malleus, cuius meminit Cato in dissualione de lege Attali & vectigalibus Asiæ, C. Lucio prætoris remiges scripti ciues Ro. sub portisculum sub flagrum conscripti vanire passim. Meminit & Plautus cum ait: Ad loquendum atq; ad tacendū tute habes portisculum. Meminere & alij nonnulli inter grammaticos. Portisculus ab aliquibus dicitur & nunc perticam significare, nunc remigantium hortatorem. Ennius in annalib. Portisculus cum lignum dare cœpisset. Sed de hortatore suo loco agemus, id est, celeuste. Cælius Firmianus Lactantius Placidus su- 40 per ea comparatione Statij lib. vi.

Sic vbi longa vagos lassarunt equora nautas,

Et signo de puppe dato posuere parumper

Brachia, vix requies, iam vox ciet altera remos.

De puppe inquit à gubernatore. Nam pertica est quædam in nauī quam hortator remigum tenet, quam si incusserit, remiges non desinunt: si deposuerit, conquiescunt à labore. Hanc casteriam Plautus nominat in *Asin.* Quin pol si deposui remum sola ego in casteria. Non. tamen Marcell. casteriam locum esse inquit, vbi cū nauigatio conquiescit, remi & gubernacula reponunt: & citat eundem locum Plauti. Sæpe putauī apud Isidorum carceriā legi pro casteria, cuius paulò antè meminimus. Fiebant in nauibus tectis, quas Græci cataphractas vocant, pyrguchi, qui turrículas duas paruas sustinebant hinc & inde, turriculæ vero pyrgidia dicebantur: quod earum mediū fuerat, catastroma nuncupabatur, cuius

cuius in sequentibus meminerimus. Livijs de turrib. in apparatu bellico navali Syracusarum ita meminit: Naues iunctæ, inquit, aliæ binæ ad quinqueremes, demptis interioribus remis, vt latus lateri applicaretur, cum exteriori ordine remorum velut naues agerentur, turres contabulatas, machinamētāq; alia quantiendīs muris portabant. Ligna autem super quæ afflicula, quæ fanides dicunt, mouent, à Græcis *κατόνια καὶ σαβιδίς* vocitant. Ad hæc & puluini machinæ sunt quibus naues, vt ait Isidorus, in portum deducuntur, vel subducuntur: vnde puluinarium è Plauto in Cass. Vt subducam nauim in puluinarium, etsi ab arena quidam existimant puluino. At vero phalanges fustes sunt, per quos nauibus subditos, in aquam naues vel impelluntur vel subtrahuntur. Palangas Nonius sine afflatu potius scribere videtur, vnde sint palangarij vocitati. Sunt & ergatæ machinæ tractoriæ, quas vulgares artifices arganos vocant, quæ machinarum genera in x. à Vitruuio describuntur, qui & hæc subdit: Harum, inquit, machinationum omnium quæ suprâ sunt scriptæ rationes, non modo ad has res, sed ad onerandas & exonerandas naues sunt paratæ, aliæ erectæ, aliæ planæ in carchesijs versatilibus collocatæ. Non minus sine tignorū erectionibus, in plano etiâ, eadem ratione, & temperatis funibus & trochleis, subductiones nauium efficiuntur. Pons nauis is vocatur, quo veluti scalis vel in nauigium ascendimus vel descendimus. Vergilius:

*Interea Aeneas socios de puppibus altis
Pontibus exponit.*

20

Απόβαθρα Græci scalis interpretantur per quas è nauī descendimus. vtitur in iij. Thucydides, quo in loco scholia, apobathra, aiunt, vocantur ἡ ἀπὸ τῆς ναυὸς ἰδίως γινώσκουσα, id est, in terram è nauī exitus. *διαβάθρα* etiam vocatur teste Polluce. Apobathra quidem & alia plura significat, quæ huius non sunt instituti. Sunt & in nauī qui cycli vel circli, vt Pollux ait, dicuntur: nam circli potius poeticū est, quàm vel historicum vel oratorium, per quos funes diuiduntur. Sunt & hermata ligna quæ nauibus subiiciuntur, ne dum subductæ sunt, humi marcescant. Vnde & hermatismene nauis, id est, ἡρματισμένη ναὺς, & αἰσμάτις. Cadus quoque vas nauticum teste Polluce, qui & ad alia munera aptus est, reliqua in valis contulimus. Sunt & antlia, ad exhauriendam sentinam instrumenta idonea, tametsi sentinam quoque significet, vt antè iam meminimus. Est & ferrum nauis quod rhomboides vocatur à forma, quæ vox, teste Suida, & alia significat. Delphis etiam nauticum est instrumentum, cuius meminit & Aristophanes, variè tamen à grammaticis exponitur. Quidam ex ferro, alij ex plumbo existimant ad delphinis imaginem. Meminit & Pherecrates. Thucydides ideo delphinophoron nauem appellat, quidam & κορκαίων vocatum autumant. Pausanias delphin instrumentum putat esse bellicum in naualibus prelijs. Idem in lexico astruit Thomas magistri. Alij ad pessundandas naues, alij contra ventorum impetum, cuius & alibi meminimus. Eruditi quidam verforiam apud Plautum existimant positam pro nautico instrumento, quo soluturi nautæ, vnde venti flarent, explorare soliti essent, cuius à libri principio meminimus. Molorchum præterea instrumentum nauticum apud Statium Papinium in Syluis grammatici obseruant. Alij molorthum legere malunt, dictumq; quasi *μόλινον ὀρθόν*, hoc est, plumbum rectum, & perpendiculum interpretantur. Alij instrumentum ad tentandam aequæ altitudinem. Sed cum vtrunque parum sit cognitum, esto nominasse nobis satis. Certè in hoc Græci *βολίζω* verbum habent, vnde in Actis Lucas, ἡ βολίζουσα εἶρον ὀργυίας ἔκαστον, quo loco interpretès latinus, summmittere bolidem interpretatus est, vt *βολίς* eo loco molorthum significet. Erant præterea & instrumenta alia, quibus in bellis duntaxat naualibus utebantur, & quorum apud autores vtriusque lingue crebra sit mentio, vt harpagones, quos ab Anacharsi Scythæ inuentos scribit Plinius. Sunt & manus ferreæ, quæ *χειρὸς οὐδηναι* dicunt. T. Livijs in Syracusarum nauali oppugnatione ab Archimede elusa, Ferrea, inquit,

inquit, manus firmæ catenæ illigata, cum iniecta prore esset, grauiq; libramento plumbi recelleret ad solum, suspensa prora nauim in puppim statuebat. Memini & alicubi me legere apud Appianum non modo manus, sed etiam manicas ferreas inter hæc militaria instrumenta. Videtur & catharracta ab eodem Appiano in quinto bell. ciuil. accipi pro ponte, qui in pugna nauali in hostium naues iniicitur dum pugna conferitur. Appiani hæc sunt verba: Catharractas proiecere è nauibus per vim insensuri. Menodori itaque naue eminente altius, catharractæ ad imum prore faciliorem audacibus ad conscendendum præbebant aditum. Deductæ autem hæc videri possunt à portarum catharractis, quarum mentio ab historicis & Livijs in primis facta est. Sunt & harpaga, non eadem, vt puto, cum harpagone, quæ inuenta dicuntur non ab Anacharsi, sed ab Agrippa, vt Appianus libro v. bell. ciuil. memoriæ mandauit. Sunt & *κέραιον*, id est, corui, de quibus cum alij tum Polybius, qui & eos elegantiss. describit. Sunt & *σπέρανα*, id est, falces, in apparatu nauali, quarum historicus Appianus & Pollux meminerunt. De his verò sic legimus: Fuit & falx non modo terrestris militiæ, sed & naualis instrumentum. Erant enim Romanis inaudita magnitudine falces, quas cum artificioso quodam impulsu rudentibus hostium iniiecissent, nauigio remis in aduersum acto, & rudentes velut cultri acie tonforis scindebantur, & antennæ simul, ac superba ruebant armamenta. In hoc falcium genere reponuntur quæ Plato *δογροπέπωνα* vocat, qui Stefileum ait in nauī cum hoc militari instrumento contra aliam nauem ingentem decertare solitum. & cætera quæ de eo milite contra ostentatores diuus Philosophus narrat. Plura possem de hoc belli naualis apparatu afferre, quæ consultò prætereo: vnum duntaxat annotauerim, apud Iureconsultum exarmare nauem dici, pro eo quod est armamentis suis spoliare. ad legem rhodiam de iactu. Græci id *ἰσοπλιζέω* dicunt, nam & armamenta iam diximus *πῶ δπλα* vocari.

De remis & tonsis, & his similibus.

CAP. XIII.

30 **N**Ostri instituti ordo exposcit, vt remos & huiusmodi reliqua quib. nauigia impelluntur, commodum exequamur: nam & nauigiorum ipsorum ratio eiusmodi est, vt ijs recensitis quæ de nauium instrumentis generatim dicenda videbantur, nunc speciatim, & quæ magis singularia sunt referamus. Sunt igitur remi perticæ seu conti, quæ veluti in palmam desinunt, vnde fit vt interdum à poetis palmæ & palmulæ vocentur, quibus naues & rates impellimus agimuscq;. Optimi verò ex ijs arboribus fieri traduntur quæ ad septentrionem vergunt, quod rectæ scilicet nascantur & proceræ, tum simul enodes & densæ. At quo pacto rectè ex arbore dolentur, docet Theophrastus in quinto de hist. plant. Nec illud ignorandum quod scribit Vitruuius, quod scilicet remi circa scalmos strophis religati, cum manib. impelluntur & reducuntur, extremis progredientibus à centro palmis in maris vndis summam impulsu vehementi protrudunt porrectam nauem, secante prora liquoris raritatem. Sed iam ad particulares voces veniamus. Seruius grammaticus remum etiam significare scribit lorum quod turbam continet: dictus quidem remus, vt quidam putant, ἀπὸ τῆς ῥέψης, sed à remouendis potius & decutiendis fluctibus, sicuti & tonsæ à tondendis & feriendis procellis. Festus tamen, quod ferro tondeantur, idque Ennij autoritate comprobatur. Sunt qui remorum palmulas tonsas esse existiment: à tonsa verò tonsilla vocat, palus ad religandas naues. Actius:

Tonsillas in littore edite.

50 **T**onsillæ quoque morbus in faucibus. Dicuntur & remitrudes, à trudendo, vt pleriq; existimant, quidam perticæ interpretantur, & contos esse volunt ad trahendas & impellendas naues. Meminit poeta:

E c

Ferratas, trudes, & acuta cuspide contos Expediunt.

quo tamen loco in castigatis codicibus sudas, non trudes, legitur. Sunt qui trudes instrumenta esse putent, quibus saxo inhaerens nauigium, trudi vel reduci soleat. Reponitur & in hoc genere contus, de quo sic Donatus: Contus pertica oblonga in capite ferrum habens, qua nautae vtuntur ad exploranda loca nauibus opportuna: vnde & prouerbiū, Conto nauigare, vt est apud Suidam: hoc est, rebus sic vti quo pacto conuenit, vel qui eam vitae rationem sequitur, quae suo ingenio congruit. Alij rectius de ijs interpretantur, qui tentim & cunctanter admodum rem quampiam aggrediuntur: vnde etiam contra & contor & percontor deducta sunt. Sunt qui à cuncta, id est, mora deriuent. Graecum verò vocabulum contus esse videtur, id quod facile ex Graecis autoribus colligitur, qui vt suum illud vsurpant, atque in primis Iul. Pollux, nisi fortassis, vt alia pleraque, è nostris ad Graecos migrarit. Hinc & *κονταπε* nauigia, quod scilicet contis impellerentur, quorum mentio fit ab Appiano & Diodoro. Nostrates nautae palustres his contis saepe impellunt suas cymbas. Est & contus hasta militaris Vergilio in x. Duris detrudere contis. Idem notat & Marcellus. vnde contati, vt hastati milites apud Vegetium. Et item palmula remus, seu, vt dicebamus, extrema remi latitudo. Graeci remi partes has faciunt: Enchiridion, hoc est, manubrium, qui & capulus. Vracos, quae media est pars. Preram & tarsum, quae palmula est, vnde & remorum ordines *ταρσώματα* vocantur. Hanc quidem remi partem Apollonius in quarto Argon. *πιδός* vocat, vt etiam interpres notat. Theophrastus tamen *πιδός* ligni quoddam genus sic vocat. Est quoque inuenire *γυνιός* pro parte remi, quae à scalmò intus in nauis est. Est & hyperesion remi genus, vt quidam interpretantur. Sunt qui eum esse credant, quem vulgus nauticum tertiarolum vocat. Alij partem eam quae remis subiacet. Remus vtique à Graecis multis vocabulis appellatur: nam & *βρετμῶ* vocatur, vnde dicitur *δρέτσι* & *αὐτόριτσι* remiges. Dicitur & *ἐλατής*, & *πλάτη*, & *κώπη*. vnde nauigium quod xx. remis agitur *ἐκοσάκωπος* vocatur: & qui remigant nautae *ἐλικώπων*, vt est apud Theophilum: tamen & *ἐλικώπις* epitheton sit eius qui in se hominum conuertat oculos, vel nigra oculos: alij alia, quae nihil ad nauigia. Reponuntur etiam inter remorum genera qui *κώποι* *βραχιτικὰ* dicuntur, qua dictione vsus Callixenus Rhodius, & Athenæus in Philopatoris nauis descriptione. Sanè quoniam in re nautica vilissimum est remigatium ministerium, de ijs prouerbiū factum est qui ex humili & vltima sorte ad aliquod dignitatis fastigium ascenderunt, à remo ad tribunal. Syrianus: Illotis, inquit, manibus à remo ad tribunal ascendit. Remum quoque ad laborem referimus, vt cum Plutarchus ait, oportere addiscentem remos impellere. Notissimum & Latinorū illud, remis velisq; cum aliquid nauiter & strenuè agendum est. Marcellinus verò, contis & remis. Non contis (inquit) nec temulo, vt aiunt. id est, non flexiliquis ambagibus & obscuris, sed velificatione plena in rempub. ferebat. Porro ne quid desideres à me quod succurrat, dicimus eleganter pro eo quod est remos collidere vel cōfringere, remos detergere vel defringere, & quod Graeci *ταρσὸς δρωίης*, vel *λωπείβη*, vel *πίστηφης*. Caesar de bello ciuili: Aut remos transcurrentes detergere si possent contendebat. Idem alibi, hoc est, de bello Alex. Nullius remi detergerentur. Liuius: Alterius remos deterfit. Idem alibi: Aut proram lacerabat, aut remos detergebat. Idem quoque: Et primum ab utroque latere remos defringunt.

Vela & eorum, partes & quibus vocabulis nuncupata. CAP. XIV.

Remis vela subiungimus, vtpote vtraque ad nauium celeritatem reperta, remis quidem quasi pedibus quibusdam, velis verò vt alis: vsq; exemplo à volucrum alis desumpto: & proinde poeta videri potest dixisse:

Velorum

Velorum pandimus alas.

Sunt qui velorum inuentionem in Icarum Dædali filium, alij in parentem referunt, vnde est & fabulosus eorum volatus. Alij in Aeolum, quidam in Ilin Aegyptiorum deam. Vela, inquit Cassiodorus in libro variarum v, Iliis rati prima suspendit, cum per maria Harpocraten filium suum audaci scemina pietate perquireret: ita dum materna charitas suum desiderium festinat explere, mundi visa est ignota referare. Hæc quidem ille. At verò Graeci scriptores quidam, Dædalus, aiunt, parua primus struxit nauigia, quibus & vela excogitauit, quae nondum antea fuerant, quo Minois nauigationem praeueniret, cum ex Creta fugeretur, cuius filius Icarus incautius & imprudentius nauiculam qua vehebatur dirigens, naufragium fecisse dicitur, qui in Pergami insulam iam tum etiam ignobilem tempestate delatus, ab Hercule sepultus est, de cuius nomine tam insula, quam mare vicinum, cognominata sunt. Triplici quidem forma vela fieri consueuere. Nam alia triangula, qua plurimum figura nunc vtimur: alia quadrata, vt in minoribus nauigijs & amnicis fieri videmus: alia rotunda, quae se conspexisse nautae Lusitani affirmant apud Indos. Quin & in eorum maioribus nauibus ad duodecim vela habere traduntur. Vela verò, vt in x. scribit Vitruuius, & ratio palam facit, cum sunt per altitudinem mediā mali pendentia, non potest habere nauis celerem cursum: cum autem in summo cacumine antennae subduca sunt, tunc vehementiori progrediuntur impetu, quod non proxime calcem mali, sed in summo longius, & ab eo progressa recipiunt in se vela ventum. Igitur cum vela per medium sunt temperata, minorem habent virtutem. Quae autem in capite mali summo collocantur, discedentia longius à centro, non acriore, sed eodem flatu pressione cacuminis vehementius cogunt progredi nauem. Haec tenus ille. Idem & Anneus Seneca: Nulla enim inquit, res æque adiuuat cursum, quam summa pars veli, illinc maxime nauis virgetur: itaque quoties ventus increbuit, maiorque est quam expedit, antena submittitur, minus habet viriū flatus ex humili. Quibus sane verbis facilius fiet Aristophanis versus ex Ranis, *ἀροισι χρωμένως ισίοισιν*. hoc est, summis vsus velis. Et ite Pindaricum illud in Nemeon: Surfum, inquit, extende vela ad carchesij iugum. hoc est, *ἀνὰ δ' ισία τείνοιας πρὸς ζυγὸν καρχηςίης*. Vela verò confici ex diuersa materia, nam & ex lino, cannabe, scirpo, sparto & corio non modo vsus comprobatur, sed & autores receptissimi. Theophrastus & Plinius etiam ex papyro fieri prodidere. Iulius quoque Caesar in commentarijs belli Gallici, Venetos Gallicam gentem ait ex pellibus alutis vela conficere solere. Sanè vela graece *ισία* dicuntur, vnde *ισιορῶν*, qui vela consuit vel conficit. Vocant & nonnunquam vela othonia. Lucianus in dialogo Episcopuntes, *τότε ὑμεῖς ὑπὸ ἀγνοίᾳ κελθόντες πρὸς ὀθόνια σείλαι*. id est, tunc vos per inscitiam iubetis vela contrahere. Idem in Ioue Tragædo: Tunc, inquit, ventus incidens in velum. hoc est, *τότε ἀνέμῳ ἐμπήσαν πρὸς ὀθόνια*. Licet & hac voce omne linteum vocari videamus. In Euangelio certè Ioannis Christum scribitur othonijs inuolutum cum aromatibus: hoc est, vt graece legitur, *καὶ ἔδησαν αὐτὸν ὀθονίῳς μὲν τῶν ἀρωμάτων*. Pollux othonem apud Homerum ex vellere & lana, quam ex lino fuisse mauult. Paulus Aegineta & Graeci alij medici othonia pro linteis lineis accipiunt, quibus excipiuntur medicamenta. *ἀρμύνα* demum & vela maiora vocant, vnde *τετράμυνα* nauis. Vela tria facit Iul. Pollux, maius quod acation appellat: quod à tergo est, epidromon: quod minimum, dolona. Pollucē sequitur Iliodorus. Acatiō, inquit, velum maximum est in media nauis constitutum. Epidromos secundae amplitudinis, sed ad puppim. Dolon minimum, & ad proram defixū. Hinc ergo est *τετράμυνα* nauis, quae tria habeat vela, cuius apud auctores est mentio, vt fuit nauis Antigonis. Porro epidromos alio loco Pollux vocat funiculos plagarum discurrētes, quibus retia pandunt & contrahuntur. Eosdem & epidromides & prodromos appellat. Sanè & dolonis est mentio apud Latinos, vt apud Liuium, dolonibus erectis altum petere intendit. Idem: Sub-

latis dolonib. effuse effugere contendit. Procopij tamen interpretis eo vocabulo vocari vela maiora credidit, id quod & grammaticus Theophilus. Vulgus certe nautarum hoc tempore medianum velum vocat, quod in puppi erigitur: trenchetum quod supra artemonem. Porro dolon etiam genus est teli, cuius Vergil. meminit:

Sauosq; gerunt in bella dolones.

quo loco Seruius: Est autem, inquit, dolo flagellum intra cuius virgam latet pugio, aut secundum Varronem, ingens cōtus cum ferro breuissimo. Dolones autem à fallendo, id est, à dolo dicti sunt, quod decipiant ferro, cum speciem preferant ligni. In hoc quidem significato etiā capiunt Iureconsulti, quod Beroaldus & Budæus ante me annotarunt. Vtitur & Suetonius in Claud. & Plutarchus in Graccho, *ἐπιδολον ληστρικός ὁ δόλον καὶ λῆστοι*. Sanè pro velo, dolo græca est dictio, pro telo, latina. Dicitur & veli pars *λοιπὸν*, vt Iulius Pollux notat. Aliquibus verò acatius videtur. Isidorus etiam artemonem veli partem existimat. Nec enim, quod celebres quidam scriptores faciunt, hac in re lul. Pollucem citauerim, qui in partibus nauium nullam artemonis mentionem facit. Nescio vnde Si pontinus eduxerit antemonem pro velo per n, quasi ante amnem vocatum esse. Nam antemon, inquit, velum est quod potest facilius obliquari, quo nauæ in summo tempestatis discrimine vtuntur. Ad dirigendam verò potius nauem artemonem, quàm ad celeritatem esse, docent cum alij, tum sacrarum literarum interpretes. Meminit & Iabolenus Iurisconsultus his verbis in ff. de verborum & rerum signific. Malum, inquit, nauis esse partem, artemonem autem non esse, Labeo ait. Et verius est quod pleræque naues sine malo inutiles essent, ideoque pars nauis habetur. Artemon verò magis additamentum, quàm pars nauis. Quæ verba re citavi vt in antiquo exemplari habentur, quo sanè loco præclare Alcicius. Vnde mirum eo magis hominem eiusdem professionis hallucinatum, cum eadem Iuriscons. verba inter nauigia exponeret, vulgus nauiticum secutum esse, vt putarit velum maius eo nomine appellari. Qua enim de causa malus in naui nisi vt vela sustentet: Vela igitur non additamentum, sed artemon additamentum. Est ergo artemon minus illud velum, quod velis maioribus appendi solet, vnde & illi nomen. Ex hoc ansa est præstita ignaræ plebi, vt velum artemona vocet. Porro & quidam Labeonè & Iabolenum trochleam intellexisse volunt in lege superius citata, quæ trochlea etiam nauibus conueniat, vt & nos superiori capite scripsimus, & Vitruuius lib. x. docet, cum de machinis tractorijs ageret, quo etiam loco ita scribit: In radice, ait, locatur tertia trochlea, eam autem Græci *ἐπιάνοντα*, nostri artemonem appellant. Quibus planè verbis videmus artemonem genus esse trochleæ, quæ in radice machinæ scanforiæ, vt Fr. Iocundus ait, ponitur. Vnde & nonnulli duo significare artemonem putant, velum illud minutum quod diximus, & hoc latinum nomē esse, dictumq; quasi arrectum temonē: illud verò græcum *πρὸ τῶ ἀρτάω*, quod appendo & apto significat. Artemonis meminit & Lucas in Actis apost. cap. xxvii. *καὶ ἐπαρόντες τὸν ἀρτήμονα πρὸ τῆς κλίμακος εἰς τὸν ἀγιαλόν*. hoc est, leuantes artemonem secundum flatum ad littus appellebant. Eius etiam mentio est apud Sid. Apollinarem, si interpreti standum. Sunt qui vnam tantum significationem artemonem habere existiment. Quidam vir sanè doctus artemona eundem cum acatio esse ostendere conatur, parum videns minus quæ attulit hoc probare. Qui verò antemnam interpretati sunt, nihil tum planè videbant. Est etiam artemon nomen proprium: eo enim nomine plerisque vocatos legimus, pictorem vnum, scriptorem alium, & alium quædam mollisorem, qui inde quod lectica circumferretur, *πρὸ φορέτῃ* cognominatus est. Sed & herbæ nomen proprium apud Diosc. Suppara quoq; inter velorum genera reponuntur, vt apud Lucanum:

— *Imaq; pandens*

Suppara, velorum perituræ accipit auras.

Seneca

Seneca in xi. epist. multa de supparis nauium Alexandrinarū. Supparum verò sic describi video. Genus aiunt veli, vnum habens pedem quo iuari nauigia solent in nauigatione, quoties vis venti languescit. Puellarem quoq; vestem lineam supparum Varro, Festus & Nonius faciūt, dictā quod supra appareat, vel super alias vestes paretur: atq; hinc quidā propterea supparum nō velum propè interpretantur, sed veli finum. Donatus & suppara scenarum vela vocat, quæ alij siparia vocāt. Sextus Pomp. Siparium, inquit, genus est veli mimici. Alij supparium vocant, vt in poetis scenicis retulimus. Mansarium insuper, scribit idem Pomp. velū dici, quod in prora ponit, quod in castigatiorib. codicibus medicum vocatur, astipulante etiā Isidoro in lib. etymologiarum. Sunt qui putant eam esse quæ cochina vulgò dicit. Sed & carbasus figuratè velum significat. Verg.

Vocat iam carbasus auras. Idem:

Tumidoq; inflatur carbasus auro.

à lini, vt ait Seruius, genere, ex quo præcipuè vela fieri consueuerunt. Dicimus autem carbasus & carbasum, hoc est, fœmineo & neutro genere. A cabarso carbaseus deflexit Verg. appellauere & vela carbasina antiqui, quibus & fora & theatra obtegerentur: id primus Romæ Q. Catulus cum Capitolium dedicaret præstitit. Vocantur & velaria à poetis præcipue, & à Græcis peripetasmata. De carbasinis quidem Plin. lib. xix. Carbasina, inquit, vela primus in teatro duxisse traditur Lentulus Spinther ludis Apollinaribus: mox Cæsar dictator totum forum Romanum intexit, viamque sacram à domo sua ad cliuum vsque Capitolinum, quod munere ipso gladiatorio mirabilius visum tradunt. Deinde & sine ludis Marcellus Octauia sorore Augusti genitus, in ædilitate sua auunculo x I Cos. calendis Augusti velis forum vmbrauit, vt salubrius litigantes consisterent. Mox subiungit idem: Vela nuper colore cœli stællata per rudentes Nero princeps exhibuit. At nos his missis quæ ferè sunt præter institutum, redeamus ad nautica. Vocantur & vela à græcis varijs vocabulis, & in primis *ισία* ab *ισός*, qui nauis malum significat, & ideo *ισοδόνου* inter nauium partes connumerauimus. Hac occasione lapsus facilem illis fuisse crediderim, qui cum ex græcis mali partes ad Latinos conuerterent, veli vertere, inter quos Macrobius, vt cum de carchesio ageremus ostendimus. eius verò erroris causa fuit, quod in exemplaribus non castigatis aliquando pro *ισία*, *ισός* legitur, vt etiam in Polluce offendimus. Sunt & inter vela *λαίφια* quæ vocantur, & *ἀρμαλία*, & quæ *ἀρμυα*. vnde vetus illud, *ἔναυ ἀρμυα*, hoc est, iuxta nauem vela, de ijs quæ inuicem & simul congruunt: neq; enim cuiq; nauigio omne veli genus conuenit: vnde et triarmenos nauis, vt supra meminimus. Sed de velis illa vtiq; nō silenda Plinij exclamatio, quæ lib. xix. legitur, cum iam miraculum illud suspirasset, herbam esse, linum videlicet, quæ breuissimo temporum spatio Aegyptum Italiæ admoueret, in tantum, vt à Sicilia freto Alexandriam septima die quandoq; perueniatur, & sexta nonnunquam, & à Puteolis nona die: à columnis verò Herculis septima die Hostiam vsq; aliquando, ne omnes nauigationes quas ille, & nostra etiam tempestate perniciosas factas, hoc loco commemorem. Illa certè eius est exclamatio: Audax vita, scelerum plena, aliquid feri, vt ventos procellasq; recipiat, & parū esse fluctibus solis vehi. Iam verò, inquit, nec vela satis esse maiora nauigijs, sed quāuis amplitudini antemnarum singulæ arbores sufficiant, super eas tamē addi velorum alia vela, præterq; alia in proris, & alia in puppib. pandi, ac tot modis prouocari mortem. Hactenus Plin. Nunc de velis cætera prosequamur, quæ & colorib. varijs antiquitus tingebantur, nec minus hoc tēpore. Et vt fabulosa mittamus, nigra Thesei, Alexander certè versicolorib. vsus est Indo amne nauigans. Velo purpureo ad Actiū cum M. Antonio Cleopatra cum Augusto certatura, nauali prælio venisse proditum est, eodemq; fugisse. Est & apud Plin. libr. 35. alius inficiendorū velorum modus. Candida, inquit, vela postquam attriuere illinentes non coloribus, sed colorem sorbentibus medicamentis. Hoc cum fe-

cere infectores, non apparet in velis, sed in cortina, hoc est vase, pingi. In feruentes aquas merfa, post momentum extrahuntur picta: mirumque cum sit vnus in cortina color, ex illo alius atq; alius sit in veste, accipiētis medicaminis qualitate mutatus, nec postea abluī potest.

Porro vt & loquendi figuras aliqua ex parte attingamus, dicimus vela contrahere, quod Cicero & Horatius: vela legere, quod Verg. in iij. quo loco Donatus: Lego, inquit, verbum nautis familiare: nam funes & vela cum colligunt, vel aliqua loca cum transeūt, legere appellantur. Dicimus item vela dare, quod idem & Cic. & vela facere, & vela pandere: vt, velis passis apud Cic. & apud eundem velificor, & velificatio, & velificantes naues. Tum etiam & vela ducere vel subducere, vt est apud Cæsarem in comment. Emanarunt & a velis prouerbia, vt, remis velisq; quo non semel vsus est M. Cic. Qua figura Plautus etiam, Remigiōq; velōq; quantum poteris festina, dixit in Asin. Item, velis equisq;, ad conatum significandum. Idem in Offic. Cum his equis velisq;, vt dicitur, decertandum est. Idem ad Q. Fratrem: Corrigam tarditatem tum equis, tum velis. quibus in locis inter eruditos fit digladiatio, quod in antiquis codicibus equis virisq; legatur: nam & in octaua Philip. Putabam fore vt omnes inflammati odio, excitati dolore, armis, equis, viris. quo loco passim viribus legitur. Huiusmodi verò colores ac figuras loquendi interspersisse non iniucundum fuerit. Deinceps porro ad funes & rudentes me conuertam.

De funibus & rudentibus, ceterisque nauigiorum restibus, & quæ eorum appellationes. C A P. XV.

Ignorat nemo, puto, quam sint in re nauali necessarij funes, tum ad vincula, tum ad nauium tractus & retinacula, vt eos non immeritò hoc loco connumerare, & a præfenti negotio nihil alienum esse videatur. Sed primum videamus ex qua materia conficiantur. Fiunt verò in primis ij ex cannabe, lino, sparto. Iunco, ait Plin. græcos ad funes vsos, nomini credamus $\alpha\omega\theta$, quo herbam eam appellant. Ex palmæ quoque folijs in oriente validos funes fieri, eosq; in humore vtiores, mōxq; & ex philyra, manifestum est. Sed & ex arborum quoq; corticibus, scribit Theophrastus in iij. de hist. plant. fiunt, vt ex ceraso, detracto cortice: ex vite & tilia. Idem in v. Habet etiam corticem funibus cuiusq; per commodum acer & carpinus. Fiunt & in orientalibus ad septentriones vbi proceræ nascuntur arundines, nauigia, & quidem ampla, ijs connexis & colligatis trahi longis CCC. interdum passibus: vt minus mirum sit nostra in Pado molendina retinaculis ex perticis confectis ad amnis ripas contineri. Sed & nonnunquam lintres ex ripa longurjs impelli agiq; vidimus. At nos institutum sequamur. Funes igitur in primis & restes, rudentes appellamus, a nimio, vt grammatici aiunt, stridore, a Græcis $\nu\eta\alpha$ vocata: vnde prouerbiū additum est, $\nu\eta\alpha\ \kappa\alpha\iota\ \kappa\alpha\tau\omega\sigma\alpha\iota\ \alpha\iota\delta\ \delta\omega\lambda\omega\varsigma\ \eta\ \mu\alpha\lambda\lambda\alpha\iota\sigma\tau\omega$. hoc est, rudentes & remos pro armis permutarunt. Dicimus & rüdens numero singulari. Cicero de Diuinat. sed est quasi rudentis explicatio. Dicuntur & funes $\kappa\alpha\lambda\omega\varsigma$, at certè $\kappa\alpha\lambda\omega\varsigma$ omnis funis intelligitur. Vulgus nauticum per antistichon nunc cauum appellat: vnde $\kappa\alpha\lambda\omega\delta\iota$ paruus funis, & $\kappa\alpha\lambda\omega\varsigma\ \sigma\omega\phi$ qui latine restio vocatur, qui & $\alpha\omega\theta\omega\lambda\omega\kappa\omega$, vt paulò post dicemus. Grammaticus Moscopulus illud de hac dictione $\kappa\alpha\lambda\omega\varsigma$ obseruat, quod in genitiuo $\kappa\alpha\lambda\omega$ facit, per ablationem σ , vt $\mu\epsilon\lambda\epsilon\lambda\omega$. Dicimus & $\kappa\alpha\lambda\omega$ $\kappa\alpha\lambda\omega\upsilon$ per ω paruum, & $\kappa\alpha\lambda\omega\varsigma\ \kappa\alpha\lambda\omega$, vt est illud poetæ, $\rho\omega\chi\theta\theta\iota\ \sigma\iota\ \delta\ \kappa\alpha\lambda\omega\upsilon$, id est, resonantq; rudentes. Extat de hoc prouerbiū, $\omega\alpha\iota\tau\alpha\ \kappa\alpha\lambda\omega\upsilon\ \kappa\iota\upsilon\epsilon\mu$. id est, omnem mouere funem: quod aliqui sic proferūt, $\omega\alpha\iota\tau\alpha\ \kappa\alpha\lambda\omega\upsilon\ \sigma\epsilon\iota\phi\upsilon$, hoc est, omnem concutere funem: de his qui rectè aliquid non instituunt. metaphora sumpta a nauigantibus, qui in nauigationibus restes omnes mouent. Omnem igitur funem mouer, pro eo quod est, omnem machinam. Hæc ille. Quæ ideo adscripsimus, vt ijs adiungas quæ

gas quæ prouerbiōrum autor collegit. Funes verò quib. velum subducitur mēsurias uocant: & quibus ex vtraq; parte proræ malum constringitur, protonos: quibus a laterib. pedes: & quod reliquum est eorum, propedes appellant: cum quibus etiā sunt qui terthrij vocant: & post eos, quos $\mu\epsilon\sigma\sigma\epsilon\iota$. i. medios appellari video. Sed seorsum hæc videamus. Pes, nauticus funis est, cuius Verg. m. r. minit:

Vnā omnes fecere pedem.

quo loco Seruius grammaticus podiam interpretatur, etiānum hodie sic vocitātam, hoc est, funem quo velum tenditur. Quidam tamen extremum veli angulū esse opinantur. A pede propes dictus, funis quidam quo pes veli alligatur. Meminit eius Turpillius poeta:

*Quasi, inquit, cum ventus fert nauem in mare secundus,
si quis propedem misit in veli sinistrum.*

Pedem & propedem innuit Catullus poeta, cum ait:

Sive vtrumq; iupiter simul secundus incidisset in pedem.

Item Plinius: lisdem, inquit, ventis in contrarium nauigatur prolatis pedibus, quo loco innuit Plinius, quod indies fieri videmus, vt vno eodemque vento per maria in contraria nauigetur. Pedem & Græci $\omega\delta\delta\alpha$ vocant, vt apud Euripidem, Plutarch. & Lucianum. Est quoq; prouerbiū in eos, qui quæ magis sunt opportuna negligunt, & leuiora quædam sectantur, $\alpha\phi\epsilon\varsigma\ \tau\omega\ \epsilon\ \omega\delta\delta\alpha\ \tau\omega\ \omega\delta\delta\alpha\ \delta\iota\omega\kappa\eta$. hoc est, Hyperam dimittens pedem sequitur. Huius meminit Hyperides orator. Hypera verò funis est nauticus a summo propendens, quo autem narū cornua traducuntur. Sunt & pismata propè funes quib. anchoræ ligant, quoru Pollux & Suidas, aliq; meminere scriptores non pauci. Quidam prymnesia esse arbitrat sunt, de quib. paulò post agendū. Theophrastus sacre scripture interpret, duob. in locis, hoc est, in Matthæi & Marci Euāgelio, camelū tradit funem crassum significare, quo nauæ alligandis anchoris vtuntur. Idē & Suidas, qui & illud notat, ab aliquib. non per $\eta\tau\alpha$, sed per $\iota\delta\tau\alpha$ scribi, hoc est, non $\kappa\alpha\lambda\mu\iota\lambda\omega$ sed $\kappa\alpha\lambda\mu\iota\lambda\omega$. Epitonus, ait Theophilus, lori est vel vinculi genus, quo antenna malo alligat. Eius meminit Aristophanes & Homer. Alij ligaminis omne genus $\epsilon\ \omega\iota\tau\omega\upsilon\omega$ vocant. Protoni verò funes dicunt, qui ex mali vtraq; parte a prora & a puppe extendunt, vt in primo Apollonij Rhodij grāmatici obseruant. Alij & genere neutro quoq; enunciari asserunt. Sunt & qui protonō extētū funem interpretent, leges in Phauorino plura. Cōnumerant & inter funes himonia, quæ ex loris conficeretur ad aquas hauriendas. Sunt & tropi, qui & tropoteres & epicopeteres vocantur, vincula, quib. scalmō remus alligatur. Sunt item qui primi & secundi vocantur, itē qui thalamius, vt notat Pollux. Tropi a nostris struppi (puto) dicuntur. Liuius: Tum remos religari struppi. Vitruuius in x. strophas hos appellare videtur, cum ait: Naues etiā remi circa scalmos strophis religati cum manib. impelluntur. Quidam hinc vernaculum illud nostrū deductum affirmāt, quo passim in tota Aemilia vrimur & Venetia, stroppe, quæ flexilia sūt vimina ad quæcunq; colliganda idonea. Hinc perplexa & inuoluta verba, tum facta etiam, strophas dicimus. Hinc & strophea, hoc est, $\sigma\tau\omega\phi\epsilon\alpha$ Lucianus vocasse videtur in eo dialogo qui $\omega\lambda\omega\iota\omega$ seu $\delta\upsilon\chi\alpha\iota$ inscribitur. Item & Apuleius in xi. vbi delidis naue agit. De strophis verò puellarum nihil est cur hic agamus. Sunt & qui terthron, tenuem quendam funiculum nauticum arbitrentur, quidam malo attribuunt, vt paulò antè meminimus. In hoc restium genere & quidam spiras addidere, quæ proprie, vt ait Seruius, sunt funium volubilitates, siue, vt Festus scribit, funis nauticus in orbē cōuolutus, vnde adagiū est, $\iota\delta\iota\ \omega\phi\epsilon\varsigma\ \alpha\omega\theta\iota\omega$. i. funiculum ad restim, cū astus astui additur. Et alia significat spira, quæ a grammaticis tum græcis tum latinis quærenda sunt. Vergilius certè de serpentibus tantum (quod memini) v. sus est, vt in illo:

*Squamens in spiram tractu se colligit anguis.
Spirisq; ligant ingentibus.*

Et de Laocoonte:

Item in xij.

Paribusq; reuinxit Serpentum spiris. Est & transfenna funis extensus, vt in quinto Aeneid. docet Seruius, in eos poetæ versus:

Ingentiq; manu malum de naue seresti
Erigit, & volucrem traiecto in fune columbam.
Quo tendant ferrum, malo suspendit ab alto.

quo loco ait Seruius, traiecto, id est, extento, vnde transfenna dicitur extensus funis. Sallustius: Transfenna demissum victoriae simulachrum, &c. Hæc ille. Sed & Plaut. pro laqueo seu fune ad decipiendum accipere videtur, cum ait in Bacch. Nunc est transfenna turdus lumbricum petit. Idem in Rud. Plurimæ fiunt transfennæ vbi decipiuntur dolis. Sedenim & aliquando ponitur transfenna pro clathris & cæcellis, quo modo vtitur Cic. in primo de Orat. Tum etiam quidam tormentum in funes commemorant, funemque esse contendunt, quo prora ad puppim constringitur, quod quale sit mihi non succurrit. Addunt & ijdem saphonem, cuius ita Cæcilius meminit:

Venerio cursu. Veni prolato pede vsq; ad saphonem.

Addunt & opiferas, quib. cornua antennæ dextra sinistraq; tenduntur: alij opiferos vocant, funes scilicet. Addunt item & mitram, qua nauis media vincitur. Item anquinam, qua ad malum antenna constringitur. Cinna poeta:

Atq; anquina regit stabilem fortissima cursum.

In hoc genere quidam ἀγκύλας reponunt, vnde etiam anquina deducta videri potest. Scribit Non. Marcell. anchoras esse vincula quibus antennæ tenentur, idq; Lucillij carminibus probare nititur, vt supra docuimus cum de anchora ageremus, monuimusque mendum subesse, & ex Isidoro reponendum anquina. Sunt & qui helcyon funem esse dicant tractorium, a quo sit helcyarius, vt suo loco dicemus. Helcyon nunc vulgus nostrate nauticum helcyanam appellat. Apuleius tamē lib. ix. per translationem vocauit helcyon, id quod ante pectus equorum, & id genus animalium, ab armis pendens instrumentum, quo & mola per machinulam innexa versantur, & currus per temonem trahuntur, vnde & nomen accepisse potest. Apuleij verba: Helcyo sparteo dimoto. et idem paulo post: Helcyo tandem absolutus. Rhymata quoq; reponi videmus inter funes tractorios a Polybio, πρὸ τῶν ἰσθμῶν, vt puto, τὸ ἐλκύνω. Polybius in primo: Ad hæc instituerunt hippagos, rhymata dantes ex ijs tertie classis nauib. Vel, vt vertit Perottus: Post tertiam classem sigillatim ordinatæ erant naues quibus equi vehabantur, hæc tertie classi funem præbebant. Græcè verò sic habet: ἀδὲ ἰσθμῶν τῶν ἐπὶ τῆσδε ἰσθμῶν, ῥύματα δόντες ἰς αὐτῆν ταῖς τῆσδε τρίτης σόλας. Xenophon in primo Hellanicōn πρῶτα ῥύματα vocauit. Non me fugit & alia ῥύμα significare, inter quæ impetum & propugnaculum. Sanè a rhymate verbum deducitur ῥυμῆλαιας, quod nos remulcare. Idem Polybius: τῆσδε ἰσθμῶν ῥυμῆλαιας ταῖς ἰσθμῶν ναῦς. Diodorus Siculus: ῥυμῆλαιαν ἑσπέρωτικὰ ῥύματα. Idem: καὶ ταῖς ἰσθμῶν ῥυμῆλαιας ἑσπέρωτικὰ ῥύματα. Latini tamen remulcare a remulcando defleunt, vt Non. scribit. Sanè remulcus funis ab aliquibus appellatur, quo deligata nauis remi vice trahitur. Valgius antiquus poeta:

Hic mea me longo succedens prora remulco

Letantem gratis sistit in hospitij.

Obseruauim⁹ verò apud idoneos autores dici, remulco trahere, & remulco agi, & remulco abducere, iteq; remulco abstrahere. Sunt magni alioqui professores, qui remulcū paruum nauē siue scaphā interpretent. Promulco quoq; pro remulco dixisse, antiquos testis est Sex. Pomp. qui ita scribit: promulco agi nauis dicitur cum fune nauis ducitur. Sed de remulco & promulco satis. Sunt & inter nauticos funes ferilla, vt antè diximus. Sunt & qui in hoc genere se midas connumerent, vnde & eufelmos nauis, qua de alibi, quæ tamen a selmate potius deducit. Cataprorates linea est cum massa plumbea, qua maris altitudo tentatur. Lucillius: Hanc cataproratem puer eodem defert. Prymnesium putat Theophilus, vt antè

vt antè diximus, & cum Theophilo Suidas alijq; & vnà cum his Hispalensis Isidorus, funem esse, quo in littore nauis palo alligatur. Homerus:

δὴ ποτὲ κρημνίσαι πρὸ πρυμνήσια νηὸς.

hoc est, vt & nos ludamus:

Tum prope concipiunt nauis prymnesia somnium. Apollonius in primo:

illis Argus prymnesia soluit Littoreo è saxo. hoc est,

πρυμνήσια δὲ σφισίη ἀργεὺς Λίτορον ἐσ' ἐν τῷ βῶσ' ἀλιμαίῳ.

At hoc non ostentationis gratia, sed vt falsam grammaticorum opinionem monstrarem, qui Festum secuti, prymnesium arbitrantur palum seu tonsillam significare, ad quem in littore nauis religatur. At meo quidem iudicio Pōpeij codex mendosus est, & ita castigandus: Prymnesium funis nauticus, quo nauis ad palum religatur, quem alij tonsillam dicunt: ac ita ipsum Festum scripsisse crediderim. Sed quisquis fuit ille Paulus qui Festi volumina in compendium redegit, eius errati autor, non Festus, fuit: quem postea Paulum secuti sunt alij alioqui eruditi, inter quos primus Sipontinus. Sed de prymnesio satis. Porro funis quo nauis littori alligatur, ab iisdem græcis ἐπίγλον & ῥέσμα vocatur. Oram etiam quidam apud latinos dicunt funem nauticum significare, quo ad terram nauis ligatur. Fab. Quintil. Permittamus vela ventis, & oram soluentibus bene precemur. Et idem alibi: Sublatæ sunt anchoræ, soluimus oram. Livi⁹: Trahunt scalas, orasq; & anchoras, ne in molientib. mora esset, præcidunt. Vt idem ferè sit quod græcè dicitur, τὰ ἀγκύρα λύοιεν, & quod modo attulimus ex Apollonio, πρυμνήσια λύοιεν, hoc est, retinacula soluere. Literati tamen quidam oram negant pro fune accipi: & in Livi⁹ quidem non oras, sed lora reponunt, vctusti, vt aiunt, exemplaris fide fulti. Fabium verò interpretantur, oram, id est, a littore soluentibus: cuius sententiæ fuit Beroaldus & Calepinus. pro quibus facit Cic. qui ait, portum soluentibus. Dicuntur & hi funes retinacula. Livi⁹: Plurib. retinaculis validis parte superiore ripæ religatum, &c. Verg.

Strictioq; ferit retinacula ferro Idem & funem dixit:

— Non illa quisquam me nocte per altum

30 Ire, neq; a terra moneat conuellere funem.

Sed & funis nauticus τὸ σπάρτακ, & numero plurali τὰ σπάρτα, a genistæ genere notissimo vocatur, ex quo & apud antiquos & hoc etiamnum tempore funes & restes conficiuntur. Nota verò est Varronis, Plinij & Gellij, sed & Homeri interpretum sententia, sparti usum non fuisse ætate Homeri, cum cecinit, σπάρτα λέλωται. Itemq; an proprie sit sparton quam genistam vocamus, cum eius duæ sint species. At certè a spartis spartina piscatorum funis dicta est, qua in Auis fabula vsus est Aristophanes. Est & sparte fabri lignarij linea, qua materiã dirigere solent, vnde & proverbia quorum supra meminimus. Sed de sparto, & spartis hominibus qui dicuntur, alias in obseruatīs nostris plura notaui. Est & napura funiculus ex stramento factus, vt in commentario sacrorum reperitur: Pontifex napuras facit. quod & Pompeius scribit: quo modo & Græci merinthos, & merindos funes significant, qua de re ex Græcorū cōmentarijs plura in Corollario Hermolaus. Existimat a quibusdam & mataxa funis species, quæ tū ex sparto, tum ex cannabe & lino conficitur, cuius Lucillius meminit,

Plumbi pauxillum rudis, limiq; mataxam.

Meminit & Vitruuius libro septimo cum ait: Et mataxæ tomicæ ad iustam longitudinem vna crassitudine alligationibus temperentur. Idem libro sexto de paludibus inquit: Tenues colligantur mataxæ. Mataxam verò quasi mataxam Isidorus dictam opinatus est, a circuitu videlicet filorū a meta, vel quod transferatur græca derivatione. Iustinianus Cæs. libro Codicis vndecimo fascem interpretatur, vel congeriem pensorum lanæ, vellini. Hanc nunc vulgò Hispani vna vel altera mutata litera, madexe dicunt. Quin & mataxam in quibusdam

tum sic capra pilos administrat ad vsu nauticum, & ad bellica tormenta & fabrilia vasa: neque non quaedam nationes harum pellibus sunt vestitæ, vt in Gertulia & Sardinia, cuius vsu apud antiquos quoq; Græcos fuisse apparet, quod in tragœdijs senes ab hac pelle vocantur diphtheriæ. Et hucusq; Varro. Quidam etiam βαίτων diphtherian vocant, pellémque esse scribunt Amaltheæ capræ, in qua res humanas scribere dicitur Iupiter. Diphtheræ meminit & Hammonius grammaticus, qui ait diphtheran à malote differre, quod hæc scilicet sit ouis pellicis, hoc est, μωγῶτη, illa verò caprarum. Idem & Moscopulus. Hæc quidem Verg. in Georg. describere videtur, Varronisq; locum vt plerunq; æmulari: ita enim canit in iij.

*Nec minus interea barbas incanaq; menta
Cinyphij tondent hirci, setaq; comantes,
Vsum in castrorum & miseris velamina nautis.*

Quo loco Seruius & Probus grammatici cilicia designari scribunt. Videtur verò diphtheræ & cilicia idem esse: sic & hodie ferè vulgus nauticum appellat. Cilicia Celsus ait retulisse Varronem ideo sic appellari, quod vsus eorum in Cilicia ortus est. Idem scribit & Seruius. Varronis verba quibus id comprobatur, in calce sunt secundi de re rust. dialogi: Quod magnis, inquit, villis sunt capræ, scilicet in magna parte Phrygiæ, vnde cilicia & cætera eius generis solènt fieri. Sed quod primum ea tonsura in Ciliciâ instituta noman id cilicias adiecisse dicunt. Meminit & Asc. Pedianus in Verr. & Vegetius in libr. de re militari. Addit amplius Suidas, quod sint in Cilicia hirci, valde pilosi. Porro ne quid omittamus, & ex diphtheris rates confectas fuisse, testis est Xenophon anabaseos lib. ij. de Cenis fluuio agens. ἡ δὲ ἡς, ait, οἱ βαρβαροὶ διὰ τὸν ἕδι ἀδίασ διφθέρων, ἀρτους, τυρόν, οἶνον, quæ verba amicis meus ita conuertit: Ex qua barbari coriaceis ratibus, panem, caseum, vinum in castra conuehebant. Est & phormion nomen straminis nautici, vt Donatus obseruat, & significat tegeticulam qua pauimentum sternitur: vel lectum sparsum, à quo nomine Apollodorus comicus, parasitum, Terentius verò noster fabulam nuncupauit. Phormionis certè prosteria & tegete, & Vlpianus lurisconf. vt Modestinus ait, meminit in ff. tit. de fund. instr. & instr. leg. Deducta hæc vox videtur à φομῶ, quæ spartam & storiam seu tegetem significat, qua de re multa Græci Suid. & Pausanias, item Herodotus. A phormo, phormiō & phormiscus, diminutiuorum forma. Fiunt & ex papyro tegetes, vt alibi scripsimus, & ex iuncis, in vsu nauticum. Sed & ex palmarum folijs, earumq; in primis quæ humiles dicuntur, & folio sunt latiore, ac molliore, vt Theophrastus ait. Proveniunt verò cum in Creta, tum plurimæ in Sicilia. Sunt & nauium ornamenta præterea auleæ, tapetes, peristromata, peripetasmata, eius generis cætera, quæ ad alia quoq; referuntur. Catastroma quidem superius est nauis tegumentum seu pauimentum, cuius apud Thucydidem mentio, vt alios mittam: vnde appellatæ cataphractæ & emphractæ naues, quæ tum à nostris constratæ tum tectæ vocantur: vt contra aperte, quæ à Græcis aphractæ dicitæ sunt, de quibus alibi, hoc est, inter nauium vocabula. E catastromate propugnatores depugnare solitos, ex scriptoribus colligimus. Quidam (quàm sanè nescio) catastromata foras esse opinati sunt. Corymbis etiam naues ornatas legimus, id quod vel ex his Flacci Val. facile quimus cognoscere:

*Et auratis Argo reditura corymbis. Idem alibi:
Et extremis tamen increpuere corymbis.*

etli corymbon græcè nauis rostrum appellatur, vnde & acrocorymba ipsarum nauium ornamenta, vt in lexico tradit Theophilus. Corymbos verò Suidas interpretatur ramorum summitates & partes extremas, id quod & græco epigramate cōfirmatur. Alij corymba vocant acrostolia nauium velut coryphas, id est, vertices, quæa ddi & adimi possunt. Legimus in græcorum commentarijs, corymba differre ab aphlastis, quorum in nauium mēbris meminimus, quod aphlasta qui-

sta quidē in puppi, corymba vero in prora: hoc est, ἀφλάσα μὲν λέγον τὰ πρυμνήσια, κόρυμβοι δὲ τὰ προρησία. Sedenim & extrema, ac rerum summa, corymbs aliquando appellata videmus: nempe montis verticem & iuga corymbum Herodotus vocauit. Nostri quidem corymbos hederarum baccas vvasve nuncupant, quibus Bacchus & Mænades coronabantur apud gentes, vt ex poetis liquet. Sunt qui corymbos nauium hederaceas coronas interpretentur, quæ nauibus adhiberi solerent, cum vela portum tenerent, vnde & illud poetæ:

Et nauis lati impoſuere coronas.

vel cum ex nauali pugna victoria parta esset: qua ex re diuus Ambrosius in hexametro: Sed omnes, inquit, puppes quæ peruectæ fuerint coronantur, vbi palma merces salutis, victoria præcium regressionis est. Coronatam in super nauem philosophorum eximio obuiam misisse Syracusanorum tyrannum legimus. Ad hæc coronabantur naues apud Romanos mense Iunio in Fortis fortunæ celebritate, & per medium amnem conuiuia ducebant, quod in VI. Fast. ostendit Ouidius:

*Multa coronata iuuenum conuiuia lintres,
Multiq; per medias vna bibantur aquas.*

Erant item nauales coronæ, quæ & rostratæ dicebantur, de quibus iam egimus. Coronem quoq; & coronida pro nauis ornamento desumi quidam arbitratur, quod rostris adhiberi soleret, cum demum perfecta ac consummata forent nauigia. κροῶνις quidem Aratus meminit cum de Argo canit:

*Cum iam nauis conuertere coronem. hoc est,
ὅταν δὴ ναῦται ἰδιῆς ἴωσι κροῶνις.*

Verum coronidis nos seu coronas varium esse significatum comperimus, quod te ne lateat, hic breuibus subsignabo. Sunt quippe qui in arcu summum cornu, quod & tenuis vocari è Latinis quidam tradunt, crenemve in qua nerius imponitur, vocari coronin velint: quam ob causam, ait Eustathius, bonum rerum finem prouerbialiter aureâ coronin dicitâ inuenimus. Sunt qui montis verticem, & summam in ædificiis structuram significare contendunt. Alij nauis puppim, quod sit in eius apice curuatum cornicis rostrum, vt interdum anserculi: vnde et Homerus ἄνω νηυσὶ κροῶνισι, quod exponunt grammatici, cū nauibus flexas habentibus summitates. Alij nigras, quod cornix auis sit nigra. Inuenitur & coronis posita pro extremo librorum ornamento, vnde & prouerbium factum est, ἰδιῆ θάναε τὴν κροῶνις, ἢ τὴν κροῶνιδα, hoc est, imponere coronin: pro eo quod est, extremam manum admouere, ad quod Martialis libro X.

*Si nimius videor seraq; coronide longus
Esse liber, legito pauca, libellus ero.*

Hoc modo Plutarchus in libro de Alexandri fortuna, de Philoxeno poeta agens, vsus est. Philoxenus enim Dionysij tragœdiam non correxit, sed totam circumscripsit à principio ad coronida, hoc est, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς μέχρι τῆς κροῶνιδος πωδῆγραψεν. Alij coronida, vt est in commentarijs Aristophanis, signum ac notâ quampiam esse opinantur, quæ poni soleat in fine librorum, quæ in semicirculi specie sursum sit repanda, ∪. Alij lineam breuem ab inferiore parte inflexâ huiusmodi J. Hac etiam nota antiqui in fabulis, comœdijs & tragœdijs, vt Phauorinus docet, & lyricis etiam carminibus vsi sunt poetæ, vt Hephæstion scribit, vbi de signis agit. Sed & theologi, vt est apud Nazianzenum & Isidorum, qui de huiusmodi notis & posituris, vt ipse vocat, cæteris copiosius scribit. De notis quidem lurisperitorum, ¶ & ἦ Alciatus doctiss. annotauit. At ne à nauticâ arte recedamus, Theon, seu qui alius, qui in Aratum poetâ Græca scripsit commentaria, κροῶνις inflexū illud interpretatus est, quod est in nauis puppi: vnde & Homer⁹, inquit, vocat naues coronidas, σὺν νηυσὶ κροῶνισι, vt antè diximus. Aratus verò, ὅταν δὴ ναῦται ἰδιῆς ἴωσι κροῶνις, Apollonius in iij. δοῦν σιωπῆσατε κροῶνι Ζεὺς ἄλλοθεν.

quamvis eo loco commentator annulum iugis interpretet. Eustathius etiam coronidas vocari rostratas naues ait. Sunt & qui scopon, & secta alicuius finem sic appellent, *δι' κερώνη τ' ὄρωσ*. qua similitudine & Plutarchus vitæ coronin dixit, in eo qui inscribitur, An seni administranda sit respub. Sūt quoq; qui amplius scribant, *κέρωνω* extremam pudendi virilis glandem significare, & ianuaē insuper annulum, quo & claudunt & impelluntur fores. Est & *κωρώνη*, id est, cornix auis notissima, cuius varia apud Ouidium fabula. Atque hæc de corone & coronide, quæ alias obseruaram, quam breuissime potui, hic tibi subsignare placuit. Vocant & Græci *ζωμύματα*, quæcunq; nauis conducunt & vtilia sunt, ligna, cera, pix. Alij & hypozomata, quæ ligna nauium sunt, atq; de his satis.

Restat in huius capituli calce duo præterea vt asseram, quid sit pharus, & quæ essent leges Rhodiæ, quæ duo ad rem nauticam pertinent. Pharus igitur turris est quæ construi solet in maritimis portuosis locis, ad præstanda nocturnis temporibus nautis lumina, vnde & nomē acceperunt. Scribit quippe Hegesippus, à D. Ambrosio, vt creditur, latinitate donatus, in iij. pharos quasi phanos, n in r mutata, dictam. Grammatici verò in Homerum ita vocatam aiunt, *ἢ ὡπὶ τ' ἡλίου φλωγ*, ἢ εἰς φῶς ἡγαγε, quòd videlicet pro sole appareat, vel ad lumen agat. Describitur pharus à Plin. & Herodiano historico in Antonino & Aegeta. Suidas genere masculino etiam protulit, contra cæteri ferè foemineo. Propertius.

Et Ptolemææ littora capta Phari. Lucanus:

— *Pharos insula quondam*

In medio stetit illa mari. Papinianus:

Lumina noctuagæ tollit Pharus emula luna.

Sedenim quoniam Pharus Aegyptia omnium celebratissima, plerique ab ea reliquas pharos nūcupatas autumant, vt vel ex vno Plinio facile cognoscimus. Ea autem, vt pleriq; omnes existimant, ab insula eius nominis nūcupata creditur, quæ ante Alexandriam posita, quondam diei vnus navigatione, vt ex Homero scribit Plinius, distabat, nunc, vt Strabo ait, península, demum ab Iulio Cesare colonia deducta, sic Solino tradente: Est & Pharos, inquit, colonia ex Cesare dictatore deducta, ex qua facibus accensis nocturna dirigitur navigatio: nam Alexandria insidioso accessu aditur, fallacibus vadis, cæco mari, tribusque tantum canalibus admittit nauigantes, Tegamo, Possidonio, Tauro. quod idē scribit Plinius. Subiungit Solinus: Hinc igitur in portibus machinas ad prælucendi ministeriū fabricatas pharos dicunt. Stephanus verò & Suidas pharon aiunt turrem conditam à Sostrato Cnidio Dexiphani filio, Ptolemæi regis tempore. Strabo diligētiss. scriptor lib. xvij. Sostratum ipsum quidem ait regum amicū pharum turrem posuisse *κλυρόροπον*, hoc est, multa tabulata habentem, & albo lapide constructam, cum hac inscriptione: *Σώστρατος κνιδίου δεξιφάνους θεοῖς σωτήρων, ὑπὲρ τ' ἀλωιζομένων*. hoc est, Sostratus Cnidius Dexiphani, deis seruatoribus, pro nauigantibus. Quæ congruunt iis quæ Plinius lib. xxxvj. natur. hist. scripsit. Magnificatur, inquit, & alia turris à rege facta in insula Pharo portum obtinente Alexandria, quam constitisse DCC. talentis tradunt, magno animo (ne quid omittamus) Ptolemæi regis, quod in ea permiserit Sostrati Dexiphani architecti structuræ ipsius nomē inscribi. Vfus eius nocturno nautarum cursu ignes ostendere ad prænuncianda vada, portusq; introitum: sicut iam tales compluribus locis flagrant, vt Puteolis, ac Rauennæ, ad vitandum periculum, & reliq. Dicta quidē insula Pharos, præter id quod antè retulimus, vt Stephanus ait, à Pharo nauta Menelai, qui à serpente morsus ibi sepultus sit: sicut & Canopus à Canobo eiusdem ipsius Menelai gubernatore. Suidas quoq; & Homerus Pharon Protei insulam nūcupant, quoniam ibi Proteus regnavit. Idem est ab Ammiano Marcellino proditum lib. xxij. hist. Insula, inquit, Pharos, vbi Proteum cum Phocarum gregibus diuersatum Homerus fabulatur. Mox & subiungit, eam fuisse

fuisse Rhodiorum obnoxiam vectigali, sed foeminae callida semper in fraudes miro artificio liberatam: nam cum nimium petitori publicani illuc accessissent, & solennes instarent feriae, eos secum regina in suburbana perduxit, septemque interea diebus septē maris stadia, iactis molibus irrequieto labore insulam continenti coniunxit, ita vt quā mare fuerat vehiculo ingrederetur: atq; ita Rhodios frustrata est, insularum, inquit, portorium flagitatis, non continentis. Sed de Pharo iam nimis multa. Fuit & altera Pharos in sinu Adriatico, Straboni in iij. Alterum quod polliciti sumus, leges sunt Rhodiæ, quæ de tota re nautica præcipiebant, de quibus sic in decretis canonicis scribitur: Rhodiæ leges nauiliū commerciōrū sunt ab insula Rhodo cognominata, in qua antiquitus mercatorum vsus fuit. Harum meminit & Tertullianus lib. aduersus Marcionē hæresiarcham, qui ponticus nauta fuerat. Scilicet, inquit, nauclero illi non quidem Rhodia lex, sed Pontica cauerat. Est & lex Rhodia *πὸ δὲ τ' ἐκβολῆς*, hoc est, de iactu, vt est in ff. qua, vt Papinianus ait, cauetur, vt si leuandæ nauis gratia iactus mercium factus est, omnium contributione sarciat, quod pro omnibus datur. Hanc verò iniquissimam legem hoc tempore etiam ipsi legum interpretes appellant. Quin & Canonici iuris ac pontificij periti eam diris prosequuntur. Extant & aliæ de re nautica leges, vt de nauiculariis, de vsuris nauticis, seu nautico foenore, de naufragiis. Citantur & à rhetorib. Hermogene & Fortunatiano aliæ leges, vt illa, Qui nauim in periculo positam rexit, eius sit nauis cum onere. Et qui nauem reliquerit, is nauim & onus amittet. Item i Naufragia ad publicanos pertineant.

A quibus rebus sint nauibus indita nomina.

CAP. XVII.

Præterquam nauium multiplicem nominum syluam patefaciam, variasq; earum appellationes, illud etiam obseruandum occurrit, eas ab iis plerumq; in quibus exercentur officijs, vocabula sortitas esse, vt sunt speculatoriæ, piscatoriæ, mercatoriæ, & quæ apud Plaut. geraria vocata est. Nominantur et sæpissime à locis, vel vbi edificata vel inuenta, vel in vsu frequētius habitæ, vt Aegyptiæ, Liburnicæ, Naucraticæ, Salaminiæ, Tudertinæ, & quarum modo meminimus, Rhodiæ. Sunt & Sidoniæ, & Punice, sunt Babylonie, Italiotides, & Samenæ. Sunt item Iffiaci lembi, vt est apud Liuium. Sunt & Naxiurges, & Cnidiurges, & Cercuri, & aliæ penè innumerabiles, de quibus nonnullis ius locis agemus, (sunt enim ferè quot loca maritima.) Est & quæ à poetis pagasea dicitur. Sunt & quæ ab artificibus nomen duxerūt, vt Argo, Phereclæa, Nicomedis, Paralus, aliæ. Sunt & quæ à magistratibus, & ab iis qui præsent vocatæ sunt, vt prætorias, quæ & nauarchis dicitur, & imperatoria, id est *στρατηγία*. Appellatur itē naues à remorum ordinibus, vt biremis, triremis, penteris, & hexeres, & hepteres, non Græcis modo, sed & Latinis autoribus & in primis Liuius. Vocantur & naues à nauigationis cursu, vt dromones, cursoriæ, celetes & celetia. Item à rebus quæ in ipsis deuehuntur, vt hippagines, & hippagoge, quæ & hippagi Sex. Pompeio dicuntur, & sitagogi, & saccaria apud Fab. Quintilianum, & quæ annotina ab annonæ deuehenda nomen habere putantur, quarum mentio apud Cæs. in comment. Hæ item frumentariæ appellatæ. Aliæ vel à vasis vel eorum forma nūcupatæ, vt gaulus, cymba, corbita. Nonnullæ à pictura vel insigni vel *πρασμία*, vt pristis vel pristis, centaurus, miltopatriæ. Aliquæ à forma & specie, vt camære, aut longæ, thalamegi, & quas hoc tempore Sandalos. vocant. Aliæ ab animalibus appellantur, vt crin, tragi, tauri. Quædam à materia, vt trabice, monoxyli, alni, pinus. A deis etiam in iis præsentibus, vt Iffidis, Apollinis, Tritoniæ, quæ ut lignata tamē putarim, vt etiam crin & tragi. Sunt præterea quæ ab eius eminentiori parte nomen sumpserunt, vt rostrate, coronides, turtite. Sunt & à numero, vt centenariæ, myriaphori, myriagogi, *εἰς ἑκατόν*, cuius Theophilus. præter alios memi-

nit. Ab instrumentis demum quibus muniuntur naues appellantur, ut turrata, delphinophori, ut falcata, quales describit Caesar contra Venetos. Et trocheliophora naus, quae vocari videtur ab Halicarnas. Dionys. lib. Rom. antiquit. iij. his verbis de Tyberis ostio agentis: Naues, inquit, actuariarum quocumque adesse aliquando contigit, atque ex onerariis usque ad trocheliophoram per ostium eius intrant. Sed cum Graeci exemplaris copia mihi ad praesens non suppetat, quid dicam aliud nescio, nisi quod hoc nomen non succurrit alibi legisse, nisi quis forte trocheliophorum legat à τροχίλλω, de quo in mali partibus actum est, & quod ῥοχωντήριος partes ait ad nauis puppim Phauorinus. Fuerat quoque animus hoc tibi loco adscribere, quae sint navigationi idoneae tempestates, quae uero aduersae: sed cum ea sint non modo ab astrologis, sed & rei militaris & rusticae scriptoribus literarum monumentis diligentissime mandata, non hic ea repetere visum est. Sed & illud fuerat in animo asserere, quatenus hominum notitia orbis ex navigatione cognitus fuisset, eaque praesertim asserere quae Plin. ad sua usque tempora lib. nat. hist. ij. cap. lxxix. commemorat. Verum cum mecum reputo, plurima ad eum nostrum tempore addita esse, ut si omnia quae vel audiui ab iis qui interfuerunt, vel quae ab aliis scripto prodita sunt referre velim, non iam libellum, ut nos meditamur, describeremus, sed ingens et infinitum prope volumen, quod tamen etiam a plerisque factum est: quare ut ab illo, ita & ab hoc labore super sedendum duxi, meque potius ad singularia nauium vocabula conuertam.

Varia ac multiplicia nauigiorum Vocabula. CAPVT XVIII.

Nunc, ut a principio statim polliciti sumus, iam varia nauigiorum vocabula colligamus, in quibus recensendis id mihi ignoscendum, si quid praeteriisse visus fuero, grauissimis, ut probe nosti, oppressus molestiis, atque adeo, ut verendum sit ne dum naues construo, quasi in portu, quod aiunt, naufragium vitae faciam. Quare si priscos accepimus cum navigationem incepturi essent, deis suis vouere quae cuique in mentem venerant, id quod manifeste ostendit Aristides Adrianeus orator in eius orationis exordio, quam de laudibus urbis Romae conscripsit, & Apollonius poeta cum Iasonem inducit preces & vota nuncupare Apollini ἑμβασίω & ἐπαύσιω cum nauim esset conscensurus, & ἐκβασίω eidem Apollini descensurus: cur non ego nunc CHRISTVM precer infirmus, ut bona faustamque mihi praestet navigationem. Ergo ad sis CHRISTE mihi praesenti tuo numine, qui discipulorum nauiculas inter fluctus direxisti, desque mihi superata ignorantiae caligine, in portum sospitem incolumemque classem deducere.

Acatus igitur, ut ab hoc incipiam, genus est nauigij, a verbo ἀνω ἀκτῆς, & a adiecta ἀκτῆς, vel, ut alij putant, quasi ἀπὸ ἀκτῆς, hoc est, quod circa littora feratur, unde etiam ἐπακτῆς vocatur. Est autem actos genus nauigij, ut scribit Theophilus: unde & epactis, quae & porthmis dicta est. Idem tamen alio loco παρθμίων ipsam appellauit, ad amnes traiciendos idoneam, ex quo & naulum ipsum παρθμίων dicitur. παρθμῶς vero fretum significat, ut vel ex Mela Pomponio notum. Sunt qui eandem epactin & carabon dicant, unde forma hypocoristica καρὰβιον a Graecis deducitur, ex quo nunc vulgo carabellae vocitatae. Sed & ab ἐπακτῆς alia nauigij species facta est, quae ἐπακτῆς vocatur, quae latronum ac piratarum esse traditur, quod idem Theophilus scribit & Suidas: duae quippe in vnum nauiculae epactris & celes iunguntur, ut etiam infra dicemus. Verum ut ad acaton redeam, cuius & Ausonius illo trimetro meminit,

Acatis, phaselis, lintribus, flatis, rate,

ab eo formatur diminutuum acation, quod actuarij genus est nauigij, cuius & noster Plinius in nono meminit, ut castigat Hermolaus. Meminit & Oppianus, ubi de nautilo pisce loquitur. Meminit & acatij Plutar. & Terrullianus in Marcione. Suidas acation ait genus esse piscatoriae nauis. Acation Thucydides vocauit amphericon in iij. Meminit amphericij & Suid. & Graeca in Thucydidem

didem scholia, quae scribunt illud ideo dici, quod remigantium quilibet duobus remis vteretur: hoc est, ambireme, si Latine liceat. Torquet me interdum scriptorum varietas, ut quo quaque nauem nomine appellem, ambigam, & plerumque nesciam, ut est de hoc acatio, de quo nobis in praesentia sermo est: eo enim nomine Caesaris nauem Plutar. vocat, cum apud Pharum Alexandriae enataret. Tranquillus vero eandem historiam tractans, scapham, Hirtius nauigium nominat: quo fit ut satius duxerim sapius Graecis uti vocabulis in tanta autorum varietate, & eo maxime, cum alioqui eruditos hac in re hallucinari videam, & Cimmeriis, quod aiunt, tenebris inuolui: atque ideo hoc te loco monere volui, ne fortassis admiratione afficerere, si Graecis ipsis nominibus frequentius vtor. Ad institutum redeo. Pollux & Isidorus, ut pridem ostendimus, nauis velum maximum acation vocant. Sed nec illud omittendum, quod Procopius lib. iij. athen nauis genus facere videtur: quod cum ita sit, non videtur antiqua Plin. lectio interpolanda, ut fit ab Hermolao, quae ita habet: Concham achatae motae modo carinatam. Procopij haec verba a me expressa: Naues quae a Graecis achatae vocitantur, fabricatas, & eas quidem apertas, longuriis connexuit. Meminit idem autor & alibi.

Actuariarum naues celeres dicuntur, ut ait Nonius, quod cito agi possunt, vel ut alij, quod remis agantur. Isidorus tamen & alij nonnulli grammatici, quod velis simul & remis aguntur. Meminit & Gell. Sunt qui πλωτῆς vel ἐπακτῆς, vel ut alij legunt apud Gellium, ἠδὲ πλωτῆς, quod scilicet propter littora agant. M. Tullius ad Atticum actuariolas vocat. Est & in hoc genere actuarium κωπηγε, quae remo aguntur, quarum mentio est apud Plutarchum & Thucydidem in iij. a remis nomen inflexum est. Dicuntur & actuaria genere neutro, ut ex Cicerone colligimus & Casare, qui ait in primo bell. ciuil. Atque iis expedito loco actuaria nauigia reliquit. Cic. ad Atticum lib. x. Quid duro tempore anni actuaria fore censes?

Alueus inter cetera quae significat, quae a grammaticis collecta sunt, a nobis inter vasa repetita, interdum etiam pro nauigio rudi, & quocumque modo confecto capit. T. Lilius lib. i. de Romulo & Remo: Tenet, inquit, fama, cum fluitantem alueum, quo expositi erant pueri, tenuis in sicco aqua destitisset, lupam sistentem ex montibus qui circa sunt, ad puerilem vagitum cursum flexisse. Quem alueum hoc loco Lilius, scapham Plutarchus vocat. Propertius poeta:

Aut quidnam fracta gaudes Neptune carina,

Portabat sanctos alueus ille viros.

Sallust. in Iugurtha: Hicque alueos nauium in verfos pro tuguriis habuere. Hinc pro monoxilo apud autores alueus desumitur.

Aulonae naues sunt apud Ethicum Historem, quae in aulae formam constructae sunt, non fortassis his dissimiles, quas patrio sermone nostrates bucentauros vocant. Ethici verba sunt haec: Ob hoc, inquit, aulonas nuncupauit, velut maris, aut amnium palatia.

Autocabdalos nauis a Graecis dicitur, & autofchedios rudis, & quae subito & ex tempore facta est. Theophilus quidem & Suidas de polenta id vocabulum dici prodiderunt, ut primum ex farina confecta est. Idem repetit Phauorinus.

Barcas naues, lamis nauibus non esse similes, Ethicus Hister autor est. Harum & Herodotus meminit in Terpsichore. Hodie quoque hoc ferè nomine nuncupantur vulgo Graecis equae atque Italae. Sunt qui ab vrbe Barce cognominatas putent. De his utique sic Isidorus: Barca, inquit, est quae cuncta nauis commercia ad littus portat: hanc nauis in pelago propter nimias vndas suo suscipit gremio, ubi autem portui appropinquauerit, reddit vicem barca nauis, quam accepit in pelago.

Baris nauigij genus apud Aegyptios, ut scribit Ammonius. Huius & alibi meminimus. A Graecis etiam num epibathra nominatur, et si scalas etiam nauticas ἐπιβαθρα significat. Sed & ἐπιβαθρον pro nauulo & mercede ascendende nauis capit, quo modo apud Apoll. in Argon. interpretes & Phauorinus exponunt. De baris vero nauis cum alij, tum Didorus et Herodotus meminere, & Propertius illo versu,

Baridos & contis rostralibus sequi. In Græcis *bolers* & alia multa significat, quæ non sunt nostri instituti.

Byrsopages nauis è corio compacta, cuius & alibi est facta mentio.

Camera genus nauigij, acation vocat in xj. Strabo, lembum vertit interpret. Arctæ verò sunt naues & exiles, vt idem scribit. Iis vtuntur Heniochi populi, & Bosporani Cimmerici, vt plurimum latrocinant. Capaces hæ sunt xxv. hominum, & xxx. ad summū. Describuntur quidem camera à Cor. Tac. lib. hist. xix. Cum enim de Trapezunte vrbe pontica ab Aniceto liberto capta ageret, ita ait: Quin & barbari contemptim vagabatur, fabricatis repete nauibus, quas cameras vocant, arctis lateribus, latam aluum sine vinculo aris aut ferri con-
10 nexam, & tumido mari provt fluctibus attollitur. Summa nauium tabulis argent, donec in modum tecti claudantur: sic inter vndas voluuntur, pari vtrinque prora & mutabili remigio, quando hinc vel illinc appellere indiscretum & innoxium est. Atque hæc quidem ille. Sedenim ab his fere diuersam scribit Ethicus Hist. cameræam, qui ob hoc eam ita nuncuparam ait, quod camelorum more in medio curuo colcherio (vt eius vtar verbo) quasi camelii gibbum, fenestras obli-
15 quas & modicas ad ventorum receptacula haberet, camera sursum confuta, vnde nomen, coriis magnis coniunctis. Ea naui primum vsus est Cecrops, vt idem est autor, qui & alia pleraque superaddit, quæ hic ego breuitatis causa omisi.

Carinam quoque nauim idem Ethicus existimat, dictamque ait quasi curinam: 20 cū alij scriptores non nauem eam esse, sed nauis fundū prodant, vt antè docuimus.

Cataphractarum nauium apud vtriusque linguæ scriptores crebra mentio: ita vero appellantur quæ in præliis naualibus obteguntur obarmanturque, ne ab hostibus facile lædi queant. Has quidem Latini tectas vocant naues, quarum frequens mentio. Cæsar de bell. ciuil. Massilienses vsi L. Domitij consilio, naues longas expediunt, numero xvij. quarum erant xj. tectæ. Dicuntur & constratae ab eodem Cæs. & Cic. Hirtius: Magnoque, inquit, impetu quatuor ad eam constratae naues & plures apertæ contenderunt. Et cum his emphracta nauigia reponemus, quæ & ipsæ quod vndique tectæ sint, *πῶς ἢ ἐμφράκτω* deriuantur: sicuti è contrario aphracta, quæ aperta à Latinis vocantur. Hoc nauium genere in pri-
30 mis Rhodios vsos legimus. M. Cicero in epistolis ad Atticum: Nos Rhodiorū, inquit, aphractis caterisque longis nauibus tranquillitates aucupaturi eramus. Meminit idem alibi, nec semel in eisdem epistolis: ex quibus locis facile colligimus, minus eas maris procellosi fluctus perferre posse. Pro aphractis tamen in quibusdam vetustis exemplaribus acta legi conspicimus, quam lectionem & fortassis aliquis non aspernetur: *ἄκτω* enim nauigij genus pridem diximus. Emphractorū verò Iurisconsultus in tit. de exercitatoria act. meminit, quo loco passim emphata mendose legitur. Vlpiani verba hæc sunt: Quædam enim naues onerariæ, quædam, vt ipsi dicunt, emphractæ sunt. quo in loco, vt solent, delirant interpretes. Budæus tamē vir eruditiss. embate vel epibate reponi posse existimat, 40 sed cuius id fulciat autoritate, ingenuè se nō habere fatetur. Alius Budæi, vt puto, vestigijs innitens, *ἠδὲ καὶ δὲ* seu *ἠδὲ καὶ δὲ* castigat, vt vectoria nauigia significet: verū nec ipse testes, vt solet, magnos hac in re affert, & perinde minus probat. Nec me quoque fugit alios magna magnis voluminibus promittētes, ad eō in hac Budæi voce embate delirasse, vt etiā Iurisconsulti verba Plinio attribuerint. Iam ad nostra redeo. Tectas naues longas à Thasiis repertas antè diximus. T. Liuius, & Hirtius, alijque scriptores Latini, tectarū & apertarum nauium frequentius meminere. Hinc etiam Græci nauphracton classem ad prælium instructam appellarunt. Solent etiam in triremibus ampla quædam adhiberi foramina oculorum instar, quæ & nauphracta dicuntur, per quæ remi inseruntur, vt Suid. ait. 50 Aristophanes in fabula Acharn. Tu per deos nauphracton inspectas homo, hoc est, vt ipse ait, *πῶς ἢ βίων ἀνθρώπου ναυφρακτὸν βλέπεις*. Est enim enigma, nauphractū vides, de ijs qui latè vident. vt planius in enigmatōn libello, ad Picum pridem scripsi.

scripsimus. Canea genus nauis apud Indos perexiguum, excisum, cauatumque, ex vnico arboris trunco, duorum vel trium hominum capax. Sunt qui id quasi ex caudice & factum & dictum autumant. Sed planè vox est Indica, sicut & iunca, quod nauigium est ex palmarum foliis sutum, vt diximus. Vtrouque quidem Indicæ & barbaræ nationes hodie vti traduntur, quod Lusitani ac Hispani nauæ pari voce testantur. Quidam & canoam & caneam eandem statuunt,

Cantharus genus est nauigij à vase, vt ego quidem facile crediderim, appellatum. Nauigij quidem Suidas & Aristophanis interpretes meminere. Suidæ hæc verba: Canthari nauigia naxiurges dicta, quod in Naxo facta sint, vt nunc *σῆλας* vocant. Acationum verò speciem quædam habere Cratinus ait, eo quod aliquando mari Naxij imperitarunt, & ipsis vsi sunt cantharis. Subdit idem, nauium appellationes factas ab iis in quibus repertæ sunt vrribus, vt quos nunc lembos, naxiurges vocitabant. Eadem & causa cniurges naues Cnidia, & cer-
10 cyram à Corcyra, & à Paro paron. Hæc ergo ille, quem secuti sunt Phaurinus & Aristophanis interpretes. Porrò & cantharus alia significat, quæ tum Græci tum nostri explicuere.

Chalcembolon nauigium vocant Græci cuius æratum sit rostrum, & quod purgationi aptum est. Rostrum quoque nauis masculino genere interdum chalcembolus vocatur, vt antè diximus.

Cataplus genus est nauigij mercatorij. Val. Martial. in xij. Cum tibi Nilia-
cus portet crysalla cataplus. & Auso. de Narbone:

Per freta cursu Aduhitur, toto tibi nauigat orbe cataplus.

Ea voce vsus est & Sidonius Apollinaris. Iulius quidem Pollux pro nauigatione ipsa in j. lib. defumere videtur, & cum eo Græci historici, inter quos Xenophon primo Hellenicōn, ne te pluribus onerem.

Capulicæ seu caupulicæ naues sunt apud Gell. à capuli forma, vel à capiendo denominatæ. Cattæ, nuclatæ, vel nucluciæ, & mediæ, nauium genera apud A. Gellium, etsi in plerisque Gellij codicibus perperam legantur. Mediæ quidem 30 à Medis populis inuentæ creduntur. Midion Pompeius in myoparone memorat. Videor operæ precium facturum, si verba Gell. hoc loco adscripsero quo potero castigatiora, ne mihi sæpius citanda sint. Sunt ergo hæc ex lib. x. cap. xxv. Nauium autem, inquit, quas reminisci tunc potuimus appellationes hæc sunt: gauli, corbitæ, caudicæ, longæ, hippagines, cercuri, celoces, vel vt Græci dicunt *καλιτὸς*, lembis, *ἀκῆαι* (vel vt alij legunt *oxiæ*) remunculi (vel potius lenunculi, etsi alij remeculi legere malint) actuaris quas Græci *ὀδοῦρας* vocant (alij *πρό-
40 πλους* vel *ἐπακτεῖρας*. Sunt qui castigent, *ἐπακτεκέλιτὸς* *καρῆς*) profumigæ, vel Gesorete (aliqui Gesorete) vel oriolæ (vel vt alij, oriæ vel orioles) catte, scaphæ, pontones, nucluciæ, mediæ, phaseli, parones, myoparones, lintres, capulicæ (seu caupulicæ) mareplacide (seu marceplacide) cydari (Pollux cydari & cydali) rataris (alij ratiariæ) catafopium. Hæc ille totidem verbis, addita diuersorum interpolatione.

Celox est nauigium breue, vt scribit Nonius, dictum à celeritate. Gellius celoces appellari ait, quas Græci celetes, vt modo dicebam, vnde apparet error Siphontini qui celotin in nauigijs commemorat. Huius meminit & Isidorus, etsi mendosus sit codex: nam celones, inquit, quas Græci celenas vocant, cum celoces & celetes legendum sit. Ennius:

Labitur vncta carina per æquora cana celocis.

Celetis verò meminit Pollux in primo. Dicitur & forma diminutiua *κελίπων*, 50 qua voce vsus Xenophō & Applanus. Hinc & *ἐπακτεκέλις* nauis prædatoria Aristoteli & Suidæ. Thomas verò Magistri, vbi de Atticis agit dictionibus: Celes, inquit, nauigiolum nauibus tractum, quod & celetion dicitur. Epactroceles aut maleficū est & prædatoriū nauigium. hæc Thomas. Idē & pluribus Ammo-

nus. Meminit epactroceletis Aeschines in oratione aduersus Timarchum. Epactridos vero Xenophō, qui & in primo Hellenicōn κελητοῦ ὑπερλεκόν, quod remis ageretur dixit. Verum ut ad celocem redeamus, hanc Plinius à Rhodijs inuentam scribit. Fulgentius: Celocem, inquit, genus nauiculæ modicissimæ, quod blannam dicimus. Fulgentij vetusta exemplaria non blannam, sed lembum habent. Apuleius in lib. de repub. qui celocem regere nequit, onerariam petit. Meminit & Plaut. Sunt qui celocem id genus nauigij existiment, quod vulgato sermone brigantinum, vel galeam subtilem vocitamus.

Cercurus nauis est Asiatica, ut legimus in castigatis Nonij exemplaribus, in antiquis enim cercerus legebat. Sanè cercurus nauis fuit prægrandis, cuius Plautus meminit in Stichō, dum inquit: Percunctor portitores ecquæ nauis venerit ex Asia, negant venisse. Conspicatus sum interim cercurum. Item ibidem: In cercurum, in stegam. et si exemplaria pleraque cercurū, non cercurum habent. Sed & Gellius in x. cercurū agnoscit. Non super hac re Lucillium citat. Meminit & T. Liuius. Cercyrā etiam vocari hanc nauem arbitramur, & ut supra notauimus, à Corcyris inuentam, ut naxiurges, medias & parones, à locis. Cercyram quoque Plin. in vii. vocasse videtur, eamque à Cyprijs inuentā ait. Ego ex Suida alijsque scriptoribus, non à Cyprijs, sed à Corcyreis libentius legerē. Eo quidem loco & Hermolaus idē sensisse visus est: cercurū tamen ipse legendū probat, idque ex Strabone, caudatamque nauem interpretatur. Cercuri quidem & Suidas meminit, & Harpocration. Sed & Dinarchus rhetor in Tyrannico. Porro si amplius quisquam cercurum legendum putet, à Circaeis id deflectat, id quod aliquibus placet.

Catafropium apud Gellium speculoria nauis est. Eiusdem meminit & Hirtius & Isidorus. Quidam κατασκοπία vocant, ut Plutarchus. M. Tull. ad Atticum alibi episcopium vocauit. Conscendens, inquit, ab hortis Cluuianis in phaselū episcopium. Idem in v. habebam & aliud episcopium. tamen si quidam utrobique ἐπισκοπία legant, alij catafropium. Latini hoc omne genus nauium tum exploratorias, tum speculatorias vocant. Has vero cōijcimus tales fuisse, quales quæ nostra tempestate brigantini nominantur. Nauiū vero hoc genus inuentū ab ijs quidam scribunt, qui Diomedea insulas incoluere. Has etiam Græci μετρώριος vocant, ut est apud Thucydidem & Suidam.

Caudicariæ naues, quas codicarias etiam appellat consuetudo, ut Marcellus ait, eò quod vsui sunt in fluminibus, idque ex Sallustij historijs adstruit. Varro vero, quod, inquit, antiqui plures tabulas coniunctas codices dicebant, à quo in Tyberina naues codicarias appellamus. Has à Latinis quidam inuentas prodiderunt. Eæ quoque caudicariæ vocantur, ut est apud Gell. quod caudicem & codicem dicimus: unde & Caudex appellatus fuit Appius Claudius. Eadem scribit Seneca in lib. de breuitate vitæ. Sed hac de re memini me plura in annotationibus obseruasse in libello, cuiusuis sit, virorum illustrium, in quo male legitur audax, pro eo quod est App. Claud. Caudex. Sed & Pomp. Festus caudicarias naues ex tabulis crassioribus factas scribit. Sunt & qui caudicas vocent naues, quæ ex vno ligno cauatae sunt, quæ & quatuor ad decem vsque homines capiunt. Caudicæ vero cistellæ dicuntur ex iunco, à similitudine equinæ caudæ. Fest. autor.

Corbita genus est nauigij tardū & grande, dicta à corbe corbita, quod videlicet in summo eius malo veluti corbis pro signo suspendatur, ut scribit Festus. Plaut. in Pœnulo: Tardiores quam corbitæ sunt in tranquillo mari. Meminit & Cic. in epistolis ad Atticum. Corbitam ab Hippio Tyrio inuentam tradunt, & eandem cum oneraria faciunt. Nam & Nonius onerarias ex oneribus tardas scribit, atque ab ijs appellatas. Corbitare Plautus in Cass. dixit pro eo quod est complere ventrem. Noui, inquit, ego illas ambas estrices, corbitant ubi comesse possunt.

Comistica nauigia à Græcis dicta, in quibus, quæ ex hostibus capta sunt spolia deportant, ut est apud Hyperidem. id Suidas alijsque. Naues vero quæ in hominum pote-

potestatē venerunt, vel depressæ cum ipsis hominibus, αἰτῶνδους ναὺς vocat Pollux, & Diodorus in primis: tamen si & de alijs quoque rebus dicere possimus, veluti de curribus, ut apud Lucianum ἀμάξας αἰτῶνδους, vocantur & simili figura αὐτοφόροι νῆες.

Cymbam Phœnices inuenere, ait Plinius. Parua est nauicula, in medio latior. Eius nomen inter cætera nauigia commemorat Nonius, & super id citat Ciceronem & Aphranium, unde etiā vas cymbion, de quo plura inter vasa. Festus quidem κύμβιον Græcè, dici Latine cymbā existimat. M. Tull. in iij. de officiis inter piscatoria reponit nauigia. Isidorus eisdem existimat, lembū & cymbā & caupillū.

Chollones naues sunt miræ magnitudinis, velocissimæ, sursum erectæ in altum, ductiles, pellibus vrsarum & hircorum in altum quasi colla, circumdata, paruis fenestellis. quæ sunt verba Hieronymi translatione Ethici Histri. Sed nec huiusmodi nauis mentionem aliubi factam reperi, nisi quod Isidorus. Hispanensis chellonas vocat. Sed an chellones potius utrobique legendum à testudine sit, non statuo.

Cybæa. Est & cybæa nauis nomen apud vnum Ciceronem in Verrinis. Nauem vero, inquit, cybæam maximam triremis instar, pulcherrimam atque ornatissimam palam ædificatam sumptu publico. & reliqua quæ subiungit. Erat autem prohibitum, ut in qua quis prouinciā administraret, nauem fabricaret, id quod & idem ipse Cic. innuit. Extant & hac de re leges. Græca porro voce est κυβία nuncupata, ut calliditatem vafriemque suam ostenderet prætor Verres.

Dicrotæ & dicrota, hoc est, foeminino ac neutro genere, dicuntur non modo Latinis, sed & Græcis, quæ & διήρης, hoc est, biremes, licet id quidam inficientur, dictæ, à duplici videlicet remorum ordine: sint licet inter eruditos qui eas naues interpretentur, quæ duobus gubernaculis à prora pariter & puppi regantur. Meminit M. Cicero ad Atticum: Nam & ipse Domitius bona habet planè dicrota. Hirtius seu Oppius in quarto de bell. ciuili. Caput ex eo prælio pentiremem vnam, triremes duas, dicrotas octo. Vtitur & utroque genere Appianus, ut ait Mithr. ῥοδία δικοτος ἐπὶ αὐτῶν ἀνήχθη. hoc est, Rhodia dicrotos in eam inuecta est. Neutro tantum Pollux, & Polybius, &c. Dicunt & μονόροπον Græci, ab vno videlicet ordine, ut est apud Xenophontem in primis & Strabonem.

Dromones quoque naues sunt, ut Ethicus Hister scribit in v. quo loco nauium multarum nomina leguntur. Cassiodorus in lib. Variarum, earum etiā meminit, ut opportunarum ad rem frumentariam conuehendam, & ab his dromonarios vocat earum nauicularios. Meminit & dromonum Procopius lib. iij. de bell. Gotth. qui & eis à Bellisario propugnacula addita ad arcendos hostes ait, cum obsessis Romanis à Totila opem ferret. Idem meminit in alijs historijs. Isidorus dromones longas naues vocat, quæ quoniam fugæ cursuque aptiores sunt, & ῥοδίων dictæ videntur: nos cursorias interpretari possumus, ut nonnulli in uentis Græcis interpretati sunt. At quidem dromades Iul. Pollux holcades vocauit, ut mirum sit cur Fulgentius prodiderit lembum δρομάδων vocari, ut alibi dicam. Sanè & dromones pisces quospiam Plinius xxxij. nat. hist. vocasse visus est, quos an eosdem esse quos & δρομάδων, id est, cursorias, nunc non statuo, sicuti & in genere camelorum. Liuius de bell. Maced. Dromades. ante hunc, inquit, equitatum falcata quadriga, & camelis quos appellant dromades. Ab his ego puto in sacra historia dromedarios vocari.

Fluuiatiles naues, quibus in fluminibus vsus est, ut vel ex Liuiō didicimus, qui ait Pataunos contra Cleonymū Lacedæmonium processisse. Pars, inquit, fluuiatiles naues ad superanda vada stagnorū aptè planis alueis fabricatas. etc. à Græcis ποτάμια πλοία. In hoc genere lintres, cymbæ, pontones, et huiusmodi multæ.

Geraria nauis à Plauto dici videtur quæ & oneraria, vel mercatoria vocatur: ita enim in Mercatore scribit: Aedificat nauis gerariam, & merces emit. Dicta verò videtur à gerendis & deuehendis mercibus, ut φορτίς & φορτίς à Græcis à deferen-

deferendis oneribus, vt alibi dicemus. Solinus vero gerulam nauem appellat cum ait: Nauis à Phrygia gerula sacrorum, &c.

Gaulus genus est nauigij, vt ait Festus, penè rotundum, & vt Græci scribunt, γαυλος βάρυτόνος γὰρ εἶδος φασὶ πολλοὶ στρογγύλα. hoc est, gaulus cum graui accentu in fine, speciem aiunt rotundi nauigij, cuius & apud Comicum vsus. Meminit & Gellius, & Pollux, qui & illum inter vasa reponit: sed & Suidas alijq; vt in vasis retulimus. Sanè inter scriptores video non conuenire. Quidam enim inter Italos, gaulum inter parua nauigia connumerant. Galli nōnulli inter magna, quomodò Herodotus & Plutarchus. Porro ne quid à me desideres, γαυλος cum circumflexo in priore syllaba, Phœnicum est nauigium. Callimachus poeta:

κυπρόθι σιδόνιος με κατήγαγεν ἔθελδε γαυλος. Alij quidē nauigiū ad deferēda onera, hoc est φορτικόν dicūt, alij triremis speciem dicūt πῖ ἀ π ῶ, qd' capio significat, q; scilicet multos capiat, vt in iij. hist. ostendit Herodotus. Est etiam prædatorij nauigij species, quæ & liburnica vocatur, ait Phauor. Cætera in vasis retulimus.

Haliæ nauis est maritima, apud Græcos notissima, ab ipso vt liquet mari appellata, scapha scilicet. Sunt qui eandem cum piscatoria faciunt, hoc est, ἀλιθυτικόν πολλόν. certe & à nostris piscatoria dicitur. In hoc genere reponuntur cymbæ, scaphæ, horiæ, lemunculi. Marcianus Iurisconf. de fund. instru. nauicellas piscatorias, Liuius naues appellat.

Hemiolus, vel hemiola nauis, hoc est, ἡμιόλος, ἢ ἡμιολία ναὺς apud Polybium & Appianum, vnde & trierhemioliæ, quarum Athenæus in v. & Polybius meminerunt. Quidam biremem hemiolum vel hemioliam interpretati sunt. Sed certè hemiolus à mathematicis ea est proportio quæ à Latinis sesquialtera vocat, quæ videlicet totum & eius dimidium comprehendit, vt ad tria, quinq; x v. ad x, xxx. ad xx, vt Gellius & Boetius alijq; docent: vnde fortassis potuit nauis hæc appellari. Hanc piraticam esse nauem docet Suidas. Phauorinus vero & δειροτομὸν καὶ ληστικόν.

Hiberiota nauis est oblonga, sed arcata, vt his verbis testatur Ethicus Hister: Hiberiota, inquit, nauis qua Hyrcani vtuntur, longitudine proluxa, latitudine coarctata: hanc ego ab Hiberis Scythicis vocitatam autumo.

Hippagines latini, græca licet voce, naues vocant equis conuehendis aptas, vt docet Festus: meminit & Gellius. Græci ἵππαγωγὸς, ἢ ἵππηγος nuncupant, Pollux & Festus. Hippagogos etiam vocat T. Liuius, & Herodotus, qui & hippophoras eas in Erato dicere videtur. Sunt qui hippagū ab hippagine differre existiment, sed parū certis rationibus mouentur, quas ideo nec ego refero. Hippagum, scribit Plin. in vij. inuenere Salamini, alij Athenienses: eo licet loci libentius hippagon Hermolaus reponat. Est & apud Isidorum mētio hippagogi, sed perperam in peruulgatis codicibus hippogagum legitur, pro hippagogo.

Horia nauis dicitur piscatoria Nonio Marcell. quā & Gellius ὑποκομιστικὴς horiolā vocauit in scapharū numero. Plaut. in Rud. Saluete horia in mari fluctuoso. Idē ibidē: Mea opera, labore, & rete & horia Sunt q; apud Gelliū quo loco ὠκῆαι legūt, horiā reponāt. Si pontin. oxyā, & longā nauē fuisse putat, ego celerem vel acutā potius, quo modo frequēter apud Græcos inuenimus ὄξια πολλὰ, id est, acuta nauigia, vt apud Appian. in Illyr. cū ait: vnde & nūc Romani oxea dicunt liburnidas vocāt. ego tñ hic nihil statuo. Fulgētius quidē ad Chalcidiū: horiā inquit, dicūt nauiceliā modicā piscatoriā. Vnde Plaut. in Stich. Malo hūc alligari ad horiam. Ex quibus omnibus apud Ammianum Marcel. lib. xvij. hist. melius legemus horiæ naues, quā quod vulgò vforiæ. Sunt & qui potius sine spiritu afflatūq; dictionem hanc scribant.

Iulopeza, nauis genus à Suida, aliisque. Nihil præterea de ea comperi.

Lamiæ naues in directum proluxas describit Ethicus Hister, easq; nomen à velocitate sortitas prodit, à fera videlicet lamiā, vt reor, cuius Aristophanes & Suidas meminere.

Lembus

Lembus nauicula breuis piscatoria, vt scribit Marcellus. Apud Liuiū tamen & Polybium & Diodorū, etiā ad belli vsus positam inuenimus. Fuit hæc inuenta nauis à Cyrenensibus, vt prodit Plinius. Meminit huius Verg. lib. i. Georg.

Non aliter quàm qui aduerso vix flumine lembum Remigijs subigit.

Fulgētius: Lembus est, inquit, nauicula genus velocissimæ, quam & Equidlu dicimus. Lembum & cymbam simul enumerat Isidorus. Extrat & Græcum epigramma Antipatri Thessali in lembum cognominatum Soterichū, in cuius nomine ludit, quod nemo in eo nauigans feruari possit. quod epigramma ex ij. lib. hic tibi vtcunq; exprimam:

Lembus erat naua Soterichus, at nec in illo
Seruari magnus Iuppiter ipse potest.
Namine nam solum est Soterichus, ingredientes
Namq; petunt terram seu mage Persephonem.

Sanè veteres à lembo stlembum per contrarium tardum & grauem dixisse legimus, vt obseruant grammatici, qui & lemnunculum, seu lenunculum (vtroque enim modo legimus) idem esse cum lembo tradunt, cuius Sallustius hist. lib. ij. meminit. Primo indicit fortè per noctem in lemnunculo piscantis. Addit & alia Nonius. Ammianus lib. xvj. hist. Auidis, inquit, flatu ventorum lemnunculo se commisisse piscantis. Meminit idem alibi: Cæsar lib. ij. bel. ciuil. Pauci lemnunculi ad officium imperiūq; conueniebant. Corn. Tacitus lib. xiiij. de Agrippina Neronis matre enatante: Nando, inquit, deinde occursum lemnunculorū Lucrinum in lacum vectam, villæ suæ inferunt. Non fortassis dissimiles sunt lemnunculi ab his quos patrio sermone nos Ferrarienses, sandalos seu sandaletos vocamus: nam & robustiores incōditōsq; & maiores, super quos in Pado aquatica molendina construimus, sandones quasi sandalones vocamus.

Liburnæ, vt Ethicus Hister (cuius antiquitatis historias ab Hieronymo ex Græco conuersas in hoc libello sepe citauimus) scribit, naues sunt negociatorū. Idem & Isidorus prodit. Citas verò & veloces, vt dromones, & inter maris procellas admodum necessarias. idem Hister & Isidorus tradunt, in Libyāq; reperas: nisi potius legendum sit Libyrnia: nā in Illyrico Appianus Alexandrinus à Liburnis ait populis inuentas, qui huiusmodi nauibus latrocinia exercebāt: vnde, inquit, etiā nunc leuia & oxea, id est, velocia dicota liburnides vocant. Idem & in iij. de re milit. Vegetius, qui illas ea Dalmatiæ parte inuentas scribit, quæ Andecrinæ ciuitati subiacet: quo loco & idē scriptor eas copiose describit. Vocantur & hæ liburnicæ & liburnum, genere neutro. Lucanus:

Ordine contentæ gemino creuere liburno.

Hoc quidem nauis genere de M. Antonio & Cleopatra Aug. Cæsar victoriā est consecutus. Harum verò mentio est frequentissima tam Græcis quàm Latinis scriptoribus. Liburnicæ, inquit Suidas, naues fuere, nō ad triremium cōformata speciem, sed magis prædatoriæ, rostratæ, & robustæ, & contextæ, quarum est velocitas incredibilis. Sunt etiam liberne apud eūdem & Phauorinum, sed perperā vt puto, nūcupatæ. Acron Horatianus interpres inepte has naues putat vimine cōtextas. Liburnus quidē apud Iuuen. plecticario, vel lectica capi videt.

Lintres naues fluminales, vt ait Nonius, quas à Germanis inuentas legimus, qui Danubij sint accolæ, easque ex integris arboribus cauatas. vnde Verg. Cauat arbore lintres. tametsi eo loci fortassis non pro nauigio, sed pro aluco & vase commodius possit exponi. Sunt omnino lintres non ad longas nauigationes idoneæ, sed, vt Liuij verbis vtar, ad vicinalem vsum paratæ, & vt idem subdit, nouasq; alias primum Galli inchoantes cauabant ex singulis arboribus, & propterea Plin. monoxylas lintres ait in vi. Tales certè feruntur Almadia quas vocāt, Nigritæ Aphricę populū. alij verò Caneas, quod noui orbis scriptores tradunt. Lintres quidē Isid. carabos vocat, de quibus in acato iam diximus, & Suidas in

das in liburna. Hinc & diminutuum carabion, & fortasse vernaculum nauigium carabella. Sed carabus, quod retro non retuli, ut Isidorus ait, parua est scapha ex vimine facta, quae crudo corio connecta nauigij genus praebet, qualibus, ait, utuntur Germanorum piratae in oceani littoribus, vel paludibus, ob agilitatem: de quibus historia, Gens, inquit, Saxonum myoparonibus, non viribus utuntur, fugae potius quam bello parati. Haec tenus Isidorus. Sanè sunt qui lintrem per ypsilon scribant, idque se ex Prisciano grammatico colligere affirmant, à λστρη, prima diphthongi abiecta vocali, & n litera interposita. Significat etiã lintre interdum vas in vindemijs aptum, quam vulgò nauaciam vocant. Meminit & Tibullus cum ait:

Et mihi seruabit plenis in lintribus vnas,

Pressaq; veloci pinguis musta pede.

A lintre lintarios deflexit Vlpianus.

Longae naues quas Latini vocant, à Græcis μακρὰ πλοῖα, καὶ νηὶς μακρὰ dicuntur. Has quidam scribunt à spina putrefacti piscis in litore ad construendas per imitationem doctrinam esse desumptam. Longarum adeò crebra est mentio apud autores, ut autoritatibus id ostendere sit superfluum. A quibus inuenta tradantur, in prima libri parte monstrauimus.

Marplacidæ, seu ut alij legunt apud Gellium, mariplacidæ, vel marceplacidæ, naues sunt, quas à Siculis inuentas aiunt. de his nihil pretere.

Musculum describit Valturius in libris de re militari, curuum esse genus nauigij, quod apud Isidorum corruptè reor mulculum vocari. Sed cum pro naue musculum alibi me legisse non succurrat, nihil decerno. Veget. quidem lib. de re milit. iij. item Cæsar, & Ammianus, musculum pro machina militari desumunt, qua ad arces & mœnia demolienda milites plerumq; utuntur.

Meliacum nauigium vocant Græci scriptores, rimarū plenum: vnde & prouerbium vsurpatum, ἡ μελιακὸν πλοῖον, quod sumptū videri volunt ex cuiusdā Aristotelis historia Meliaci, qui cum deducendæ coloniae praefectus creatus esset, & pleriq; cum eo ire detrectarent varia causantes, hoc est, vel vxores ægrotas, vel naues esse rimosas ac fathiscentes, & id ille animaduertisset, eis imprecatus est ut verè naues rimosae fierent, & vxorum imperia. Suidas hoc non Aristoteli, sed Hippotæ attribuit, à quo prouerbium factum sit: id quod miror latuisse Erasmus, qui & in eo etiam decipitur, quod putat à μελία vrbe Cariæ factum adagiū, vel ab arbore μελία, hoc est, fraxino, cum potius à μήλω vna Cycladum deducatur, à qua μήλι & μηλιεύς, μηλιακός, ut notat Stephanus. res est notissima.

Monoxyton nauis species est ex solo ligno confecta, ut etiam vox ipsa indicat. Huius & Poll. lib. j. & Veget. lib. ij. de re milit. meminerunt. Hoc genus nauis ἀδρυον Cyprij vocant. Monoxyton quidem epitheton est aliquando, ut est apud Plin. monoxylis lintribus, ut iam meminimus.

Myoparo piratarū nauis est, quod Nonius M. Tullij, Sallustij, & Sifennæ autoritatibus comprobatur. A Tyrrenis myoparo inuentus creditur. Sex. Pompeius, Myoparo, inquit, genus nauigij ex duobus dissimilibus formatum, nam & mydion & paron per se sunt. Sunt quidem parones, quos & pirones vocat Ethicus Hister. His nauibus eodem autore Histro, utuntur Albani, Mæotæ, Mæzetæ, Gangines. Hæ & alio nomine Tulchiæ vocantur. Porro Parones dictos Suidas innuit ab insula Paro, cui & Aristophanis interpretes assentiuntur, ut alibi ostēdimus. Existimat vir doctus myoparonem dictum à myunte & paro, posthabita Festi sententia. Sedenim de Paronibus & Varro meminit. Iamquæ, inquit, duos parones habebant instructos. Festus alio loco, parones, ait, nauium genus, ad cuius similitudinem myoparo vocatur. De eodem & Isidorus, quem ipse scriptorem, si castigatior habeatur, non vsque adeo improbarim. Paro, inquit, nauigium piratarum aptum, & ex his ita vocatum. Cicero: Tunc se fluctifero tradit mandatq; paroni. Et alibi: Parunculis ad littus ludic-

dit celeribus. Myoparo, quasi minimus paro: idē & carabus, de quo repete quæ antè in lintre scripsimus. Ad hæc, maiores & minores myoparones aliquando apud autores obseruauimus.

Naufum, gallicum nauigij genus fuisse innuit Aufonius in epistola ad Paulinum. Ut naufo, inquit, aliave quauis naue vsq; ad oppidum præbita. Et idem ad eundem in iambico: Ut inde Naufo deuehat.

Oneraria, ut Marcellus ait, ex oneribus tardæ naues dicuntur, φορτηγοὶ, & φορτηγαρχοὶ, & φορτίδω à Græcis vocantur. Thucyd. etiam in vij. πλοῖον φορτηγικόν dixit. Addit & Pollux, φορτίς & φορτηγίς, & βαρεῖα ναῦς. Notissima verò sunt naues onerariae. Vocantur & hæ holcades, πρὸ τὸ ἔλκεσ, vnde & lignum nauis affixum ὀλκίον vocatum est, quo nauis trahitur, quod & poeta nauis Argo attribuit. Thucydides mercatoriam nauem holcada facere videtur. Huius & Appianus meminit lib. ij. bell. ciuil. Meminere & frequentius poetæ, ut Nicander & Oppianus. Sūt qui existiment has eas naues esse quas nauticum vulgus cochas appellat. Ab holcade aliud nauigij genus epholcion, & epholcias deducitur, quod maiorem nauem sequi solet. Meminit Theophilus, Suidas, Moscopulus, alij: vulgò Ferrariae battellum vocamus. Sanè epholcias per translationem etiam cōiua dicitur non vocatus, sed à vocato adductus, qui & Latine umbra dicitur, & Græcè σκιά, ut Plutarchus in sympotiacis & Suidas testantur: qualem fuisse Ascon. Pædianum cum Blæso accepimus apud Apicium, & apud Horatium poetam Seruilium & Vibidium,

Quos Mecænas adduxerat umbras. Item,

Locus est & pluribus umbris.

qua eadem loquendi figura vernaculo sermone vsurpamus, va col batello. Demum ne à proposita nauium descriptione recedamus, onerariae naues diuersa sortita sunt vocabula, à rebus videlicet quæ in iis deferuntur, ut à re frumentaria σιτηγοὶ & σιταγωγοὶ νηὶς, à nostris naues frumentariae, & annotinae: ab armamentis conuehendis σκευοφόροι & ὀπλοταρχοὶ, ab equis hippagines & hippagoge hippagie, ut iam diximus: à militibus stratotides, & vinariae ab iureconsulto, à vino & huiuscemodi similibus rebus, ut est à M. Tull. dictum. Nauis paleæ.

Ocyalus etiam nauis genus est velocis, à qua in mari præcipue velocitate ei nomen Græci indidere, Theophilus & Suidas, alij. Est & ἀκνωτός, & velocis nauis epitheton.

Orthocretus quoq; nauis genus, quod scilicet rectas habeat antennas: sic enim vocatur ὀρθόκρηται: & ναῦς, ἢ ὀρθὰς κρηταίας ἔχουσα, ut ait Suidas. Alij quod τὰ κάρτα, hoc est, capita erecta habeat: sic enim Attici cap ta vocant. hinc & boues ὀρθόκρηται eadem ratione vocantur. Est & ὀρθὰ ναῦς, hoc est, recta nauis, ut est apud Cic. in epist. ad Q. fratrem, & in familiaribus lib. xij. & item in epist. Senecæ libro xij. Videtur verò recta nauis vim prouerbij habere. sicut apud Enniū: Dum clauum rectum teneam nauemq; gubernem. ut etiam legimus apud Quintilianum in ij. Eadem ferme ratione Pindarus, rectum seu iustum gubernaculum dixit, δικαῖον τιθέμενον.

Pacton scaphæ genus ex virgīs ita compositū, ut textile quiddam videatur, quod à Strabone scribitur in vlt. geogr. ut Latine conuertit Greg. Tiphernas: quod Græcè ita legit: ὁ ἴπκλον ἀπὸ σκευαλίδων πεπηγὸς ὄσιον, ὡς εἰκοῖαι δισπλοκίνα. Similes ferè & Herodotus Babylonias naues describit in Chio, hoc est, in primo hist. lib. quæ orbiculares ex salicibus fierent, corio circumtectæ quas & multis versibus exequitur, ut etiam à nobis antè relatam est. Ethicus quoque Hister & ipse scaphas describit vimine contextas, quæ vndiq; bitumine sint perlite, ut etiã de carabo in lintre tradidimus. De vitilibus verò corio circumfusus, itē vimineis atq; salignis, iam à principio abunde scripsimus.

Paralus Atheniensium nauis sacra dicta, ut Vlpianus rhetor in Demosthenis oratione κῆρυξ scribit, vel à Paralo Periclis filio, vel à Parolo quopiam heroe,

cuius & Phylarchus in xxx. meminit, & Harpocraton in lexico. Hunc Paralium, ut puto, Plinius in vij. nauem longam reperisse ait. Huius verò cognominis fuit Periclis filius: vel dicta à denauigada paralia, hoc est, Asia & Hellesponto. Alij Paralam quartam terræ Atticam partem dixere, à Palante Cecropis filio. Nec defunt qui dictam putent, quod iuxta mare agatur, vel quod apud alias esset posita, hoc est, ut Græcè dicitur, πρὸ τῶ ἀλίου, ἢ πρὸ τῶς ἁλῆος κρημίν. Fuerunt verò apud Athenienses primo duæ triremes sacræ, hæc ipsa Paralus, & Salaminia, quæ & Delia vocabat, cuius & supra meminimus. Alij Paralon & Salaminiam eandem fecere, ut quodam loco scribit Suidas, cum rectè alibi diuersas faciat. Sacræ quidem naues theores appellabantur, quibus Deliastra & Theori ad oraculum sciscitandum mittebant, ut alibi dicemus. Sedenim posteriore tempore ipsi iidem Athenienses, & sacras alias naues construxere, Antigonida, Ptolemaida, & Ammonida, quam ad Ammonem pro sacris accipiendis miserant, ut tradit Vlpianus. Suidas his adiungit Demetriada. Porro Parali meminit Demosthenes in Philippicis, & Harpocraton, et Plutarchus cū aliubi, tū in eo qui inscribit, an à seniore regēda sit respub. A parolo nauis, ministri parali vocitati sunt, qui ob nauis ministeriū quatuor obolos pro mercede accipiebant, & domi per annū plurimū manebant, quibus & alia nonnulla ciuitas exhibebat. Sed iā de paralo satis.

Pentecontorus, πεντηκόντορος, nauis quinquaginta remigum. Hanc Græci scriptores à Danao inuentā prodiderunt, eoque fuisse numero, quod totidem essent Danai filia, hoc est, quinquaginta, cum ex Aegypto Argos in Græciam aufergit. A pentecontoro, pentecontarchus dictus, qui ei nauis præest, ut est apud Demosthenem γὰρ πρὸ τῶ ἀλιτικῆς ἀρχῆς, & apud Harpocraton, licet Phavorinus legat Diogenem, ut puto, perperam. Sunt etiam eadem figura appellatæ naues, ἐκατόντορος, τεκκόντορος, ἐκκορος, hoc est, centū, triginta, & viginti remigum actuariæ. Harum verò mentio ab Herodoto, Thucyd. Polyb. Diodoro & alijs facta est. Valla tamen apud Herodotum pentecontoron biremem interpretatus est, quam rectè, ipse viderit. Celebrantur à Græcis Aetolorū pentecontori, quorum cum decimā aliquando cepissent in Achaia Megareses, vel ut alij scribunt, Aeginenses, eam Apollini Pythio dicarunt, & simul oraculum scitati sunt, quoniam Græcorū essent præstantissimi: qui responsum illud acceperunt, ex quo Græcis celebre factum est prouerbiū, in eos qui nullius sunt precij ac numerū υμῶν ἢ ἀμυροῦς οὐτε τρίτοι, οὐτε τέταρτοι, hoc est, Vos Megareses nec tertij, sed vos neque quartij. Integrum oraculum apud Stephanum leges, vel in commentarijs Theocriti.

Phaselus nauigium est Campanum, ut à Nonio scribitur, qui super hoc Varonem, Sallustium, & Sisennam citat. Meminit & Cic. ad Atticum. Sunt qui à leguminis specie phaselum nauem factam dictamque putent. Sunt qui à Phaselide loco deduci opinentur. Pictos phaselos appellat poeta eo versu:

Et circum pictis vehitur sua rura phaselis.

Legitur elegans Catulli epigramma, quo gemellis Castoribus phaselum dicitur: ad cuius imitationem iisdem penè versibus poeta Maro Sabinum suum composuit, ut liquet. Alij phaselum nauē oblongam esse scribunt, qualis stagnante Nilo Aegyptij vtuntur, ut Vergilius. Horat.

Fragilemque, necum soluat phaselum.

Isidorus verò in etymologico, Phaselus, inquit, est nauigium quod corruptè basellum dicimus, nostro vero nunc tempore vasellum appellamus.

Phylacides, & πλοφυλακίδες, & φειδές, naues Græci vocabant, quæ ad præsidia & custodiam mitterentur, quarum mentio cū apud alios, tū maxime apud Xenophontem, Diodorum, & Appianum: eas nos præsidarias vocare possumus. Appiani quidem interpres custodiaras fidelius quam elegantius reposuit.

Piraticæ naues tam à Græcis quam à Latinis vocatur piratarum & prædonum nauigia: vtriusque crebra est mentio. Eadem & prædatoriarum Liuius dicuntur & Plautus, &

to, & Græcè ληστρῆς πλοῖα, & ληστρῆς πλοῖα, earum licet non vna sit certa aliqua species, sed varia ac diuersa: modo enim liburnicas, modo celoces & myoparones, alijs denique nominibus apud auctores vocitatas videmus.

Pistris nauis genus est, seu ut doctiores autumant, pristis, quod & consonum magis videtur, si à secandis vndis & fluctibus nominatur, id est, ut ait Seruius, ἀπὸ τῶς πρῆξεν τὰ κύματα. Pistris enim is est qui secat. Alij à piscis genere formari contendunt, quod vtrunque conuenire potest, hoc est, & nauis & piscis, ut eadem habeant originem: nam & longioris esse corporis, & angusti esse feruntur, & idcirco facile vndas secare queunt. Nauis vti que meminit Polybius, seu Britus qui ex eo epitomen confecit, libro xvj. vbi de Philippinauibus agit contra Atalium: Fuit, inquit (ut meis verbis exponam) earum quæ cum Philippo fuerant nauium multitudo in certamen constituta, cataphractæ tres & L. cum his verò aphractæ & lembi, cum πρῆξις ceterum & L. Idem alio loco, hoc est, lib. xvij. quinq; lembos habens & vnam pristin, qua ipse vehebatur. T. Liuius: Persius post reditū ab Eumone Erepointis spe deiectus. Antenorē & Callipū præfectos classis cū XL lembis, adiectæ ad hunc numerum quinq; pistris erant, Tenedum mittit. Claudius rerū Romanorum: Quinq; nauigiū ea forma, marina bellua dicta est. Vergi:

Velocem Mnestheus agit acri remige pristin. Idem:

Partem vostro premit amula pristin.

20 Seruius Honoratus obseruat in iij. Pistris per literam x, piscem significare, per s, nauim: quam regulam à doctis impugnari videmus, nam Plinius nunquam pistricem dixit, sed pistris, ut lib. ix. Cæsar Germanicus in Arato, cum de cetō agit:

Pistris agit duo sidera. Idem:

Aequora pistris adit.

Suidas, πρῆξις, ait, εἶδος κήτους θαλασσίας ἢ λεγομένη μάλα θη, ὅτι δὲ δὲ γινώσκοντες ἔστι. hoc est, Pistris species ceti marini, quæ vocata est maltha, & difficilis ad repugnandū. Vbi notandū per ἢ τὰ scribi, quo modo & Oppianus poeta in primo, γὰρ δὲ δὲ γινώσκοντες πρῆξις, id est, hinc funestaque prestis. Sed & maltham eandem Suidas prestemque putat. Oppianus in eodem lib. diuersam facit. Quare ut ad Seruiū redeam, rectius statuisset, si pro cetō dixisset apud Latinos vtroque modo posse proferri. Quippe Cicero in Arateo carmine, cum de eodem cetō agit, ita scriptum reliquit:

Sparfam subter caudam pistricis adhaesit. Idem:

Andromeden tamen explorans fera querere pistris.

Idem & alibi in eodem poemate. Festus: Balanā marinā ipsam dicunt esse pistricem, ipsum esse & cetum. Sed de hoc pisce præterea Aristoteles & Athenæus. Sunt qui hoc tempore pristin vel malthan eam balanā speciem arbitrentur, quam vulgò nos ab olei copia capidolum vocamus.

40 Pontones genus nauigiū Gallici, quorum mentio apud Cæsar. in iij. com. bell. ciuil. Pontones, inquit, quod est genus nauium gallicarū, Lyssi reliquit. Meminit & Gellius. Quidam naues arbitrantur in traiciendis amnibus idoneas. Apuleius: Et si vado non poterunt, pontonibus transibunt. quo modo castigandus est Paulus lib. ff. viij. quo loco de seruitutibus rusticorū prædiorū agit: bis enim ibi, Pontonibus traiciatur, cum Pontonibus legendum sit, quo in loco nihil sapit interpres. Inuentum hoc nauis genus sunt qui perhibent, ab his qui circa Circeios & Pontinam paludem habitant, & inde pontonis nomen. Alij nauigium tabulatum interpretantur coniunctum duobus lincibus, quomodo intellexisse in monosyllabis Aufonius videtur,

Lincibus in geminis constratus ponto sit, an pons.

50 Isidorus neutro genere pontonium protulit, cū libro decimono: Pontonium, inquit, nauigium flumini aptum, tardum & graue, quod non nisi remigio progredi potest. Hodie quoque nauigiū genus ad saxa & marmora conuehenda pontonem Ligures nominant. Sunt porro qui quæ Græcè πόντιον vocatur na

uigia, ad milites traiciendos pontones interpretentur: rarum quidem vocabulum, vixq; apud alium, quam Diodorum Siculum offendas. Ceteri enim fere ῥηθημίων, vel πορθμεία, vocare consueverunt.

Proplus, πῶδ' ἄλλης nauigij genus apud Pollucem & Gellium, qui ait ita à Græcis actuarias vocari, vt ante ostendimus, varia sit licet eo loco lectio. Vtitur hac dictione Thucydides libro vj. pro nauī quæ præmittitur, vt etiam vox indicat. Vtitur & Xenophon v. lib. Hellenicon. Est & πῶδ' ἄλλης nauis genus cuius Arrianus in ij. de hist. Alexandri meminit, cum inquit, decem triremes Rhodios misisse Alexandro, quarū vna periplus vocabatur. Sanè & πῶδ' ἄλλης nauigationem & maritimam lustrationem designat, cuiusmodi Græcorum pleriq; scripserunt, vt Possidonius, quem citat Plin. & Hanno Carthaginensis, qui πῶδ' ἄλλης Libyæ scripsit, quem in templo Saturni consecrasse legimus. Scripsit & Arrianus ad Adrianum πῶδ' ἄλλης ponti Euxini, & item alterum maris Erythræi, qui ambo extant.

Profumia genus nauis est, teste Gellio & Nonio Marcello. Meminit Cæcil. vetus scriptor, cum ait: Cui gubernator propè evertit profumiam. Idem: De nocte ad portum sum prouectus profumia. Pomp. Fest. profumiam genus esse nauigij putat paruum & speculatorium: quo fit vt mirer quosdam alioqui doctos hoc nauis genus sumias appellare. Sunt & inter literatores primarij quidam nominis, qui à Brutiis profumias inuentas affirmēt, aliòq; nomine gefeoretas vocari, quod id innuat Gellius. Isidorus genus nauiculæ Syriacæ portemiam scribit, à portando vocitatum, latam & sine carina, de qua, quod sciam, aliud non comperi nisi quod ea Pannonas vtantur. Sed videndum ne Isidorus pro porthmeia portemiam ipse induxerit.

Rates, vide schedia.

Remeculus nauigij genus est apud Gellium, nisi quis lenunculum eo loco malit legere, vt alibi monui. A remis nomen habere videri potest. Sunt qui Lemniorum inuentum esse velint.

Rostratae naues Græcè ferè χαλκίμβολοι ἢ ἡδύ, ἢ χαλκίρης: nā χαλκίωμα ἴα καὶ ἔμβολοι rostra nauium appellantur: sic vero dictæ, quod ferreo armantur rostro. Isidorus quidem dictas ait ab eo, quod in fronte rostra græca habeant, propter scopulos, ne scilicet feriantur vel collidantur. Alij alia de causa, hoc est, propter prælia naualia. Hæ & ærata dicuntur. Vergilius:

Quot prius ærata steterant in litore puppes.

Cæsar in ij. bell. ciuil. Interim L. Nasidius à Cn. Pompeio cum classe nauium xvj. in quibus paucae erant ærata, L. Domitio Massiliensibusq; subsidio missus. Rostra, ait Plinius, nauibus addidisse Pisæus primus dicitur. Rostra verò appellata liquet ab auium rostris. Sed & à nauium rostris ex Antiatum bello Romæ locus, vel templum, ante curiam vocitatus fuit, quo in loco plerunq; conciones habebantur, quo de loco Varro, T. Liuius, Pub. Victor, aliq. Appianus de bell. ciuil. πῶδ' ἔμβολων ἢ ἀγορᾷ hunc locum vocauit, hoc est, in foro pro rostris, loquens de Marij Cos. iunioris cæsi capite. Cæterum & à rostris corona rostrata appellata est, cuius Plinius meminit. M. Agrippam ea corona ornatū deuicto Sext. Pompeio, Magni Pompei filio, ait Seruius Honoratus super his Vergilij versibus:

Parte alia ventis & dis Agrippa secundis

Arduus agmen agens, cui belli insigne superbum

Tempora nauali fulgent rostrata corona.

id quod etiam in nomismatibus antiquis ipsius Agrippæ conspicitur. Eadem & naualis dicitur, vt copiose ante diximus.

Salaminia Atheniensium nauis, de qua vide cap. viij. & item in paralo.

Samæna nauis genus biremis, hoc est, δίηροσεν, à Polycrate Samiorum tyranno primò inuentū, vt Lysimachus in ij. νόσων scriptum reliquit, figmentū verò & opus fuit Duridis. Samænæ forma rotunda & cōcaua in alui fermè effigiē, quo facilius

facilius ire & celerius flecti posset: nomen ei à Samo, vbi primū est inuenta, vt scribit Plutarchus. Meminit & Athenæus, qui eas Samias naues vocat, & appellatas à patria, non vt quidam eo loci corrigunt, Samanas. Samænæ enim & Samiæ eodem nomine dicebantur, vt ex eo carmine patet:

ναὺς δὲ τὴν ἀκνὴν τῶν ὀσμίων ὄσμιον ὄσμιον ἔργον. hoc est,

Nauis erat velox Samia hæc suis edificata Forma.

quod scilicet hæc anteriorem partem suis formam haberet. Scribit Suidas, aliquos & Samænā nomisma quopiam esse voluisse, nisi νόσημα potius pro νόμισμα apud eum legendum: vnde & prouerbium factū de timentibus calamitates minus curabiles, quo pacto Samios Athenienses affecerunt, & Athenienses Samij, qui stigmatibus & notis eos inusserunt, ex qua re et literati Samij dicti sunt. Sunt qui prouerbium deducant à tormenti ac supplicij genere, quod Same appellaretur, ex quo & illud, τὰ σμιλίων ἀσπιγίς, hoc est, quæ Samiorū sunt despui: vel vt rectius aliq; scribunt, ἔσπιγίς, id est, suspicaris. Sed in præsentia de his factis, cætera prouerbiorum scriptor exequitur.

Scaphæ, teste Nonio, nauiculæ sunt quæ maiores naues consequuntur. Idem & statuunt lure conf. nec in vno modo loco. Iabolenus: Si nauem, inquit, cum instrumēto emisti, præstari tibi debuit scapha nauis. Paulus imò contra: Etenim scapha nauis, non est instrumentum nauis, nam in mediocritate, non genere ab ea differt. Instrumentum autem cuiusque rei necesse est alterius generis esse, atq; ea quæq; sit: quod Pomponio libro vij. epistolarum placuit. Cæsar in cōmentar. Quod cum animaduertisset Cæsar, scaphas longarum nauium, item speculatoria nauigia militibus compleri iussit. Sanè crebra est apud autores scapharum mentio: nunc vulgò pro scapha nostri nauis scyphum appellant, sic quidem & ab eruditis putatur. Sed certè & scyphus nomen est nauigij, id quod Aur. Macrobius vir multæ eruditionis apertissimè ostendit lib. Sat. v. Sunt & qui scaphas liburnis associari dicant, exploratoriasque vocari, vt est apud Vegetium. Sunt & qui ab Illyricis inuentas tradant. Sanè venter nauis scapha dicitur, vt alibi diximus. Porrò & illud sciendum, apud Athenienses olim morem fuisse, vt hospites externiq; in Panathenæis, maxima eorum celebritate, quo tempore populares ludj agebantur, in eorum pompa incederent scapham insigne gestantes, quo ab ingenuis ciuibus discernebantur, atque ideo hospites ipsi & inquilini scaphophori vocabantur. Huius consuetudinis meminit Suidas & Ammonius, item Theophrastus in x. de legibus, Dinarachus in oratione pro Agasticeo, & Demetrius in iij. nomothesiæ, & post hos Valerius Harpocraton. Ab hac vtique consuetudine etiam factum est prouerbium, Scapha magis elinguis, hoc est, σκαφῶν τῶν σιγῆς, quod de iis dici consuevit, qui propter ignobilitatē conticescunt. Porrò attendendum etiam est scapharum supplicium atrocissimum fuisse apud barbaros, cum duæ scaphæ inuersæ constituebantur, intus noxiò imposito, manibus, pedibus, & capite exclusis, atq; ita necabantur: quod genus locupletissimè in vita Artoxerxis Plutarchus describit. Sanè & scaphæ sunt ad piscandū nauiculæ. A scapha scaphinū deducit vasis genus. A scapha scaphiten formauit Demetrius Phalereus, quo vocabulo scaphæ moderatorem intelligimus. Scaphium: etiā aliquando pro nauigio paruo sumitur, & pro vase rustico, & pro instrumento quopiam ad effodiendum, quo etiam athletæ exercebantur, πῶδ' ἔσπιγίς dictum. sed & pro tonsuræ quodam genere. Scaphos etiam genere maris à Polluce in primo prolatus est: sed & neutro, vt illud Bionis poetæ, ῥη σκαφῶν ἢ βυδός. Idem Lucilius in Græcis epigrammat. πολλοῖον δ' ἔσπιγίς μύλας. Sunt qui cum neutro genere profertur, dicant, pro quocunq; nauigij nomine accipi solere, quod fieri interdum non eo inficias. A scapha etiam scaphidion deducitur.

Schedia genus nauigij inconditum, hoc est, trabibus tantum inter se connectis: vnde & mala poemata schedia appellantur, vt scribit Festus. schedia & Sui-

das ita appellat, vnde apparet Græcum esse vocabulum: nam & Lucianus in dialogo, in quo Alexander, Annibal, Minos & Scipio introducuntur, ea dictione vsus est. Item Strabo. Herodotus verò videtur accepisse pro ponte quo Darius Bosporum iunxit. Vlpianus Iureconf. Nauem, inquit, accipere debemus siue marina, siue in aliquo stagno nauiget, siue schedia sit. Sed & Seruius grammaticus lib. j. rates ait hoc vocabulo significari, de quibus Plinius his verbis: Antè, inquit, ratibus nauigabatur inuentis in mari rubro inter insulas ab Erythra rege. Diodorus etiam Siculus, ante nauem Argo constructam, ratibus & paruis quibusdam actuariis nauigare solitos antiquos scribit: quare apud poetas videmus id vocabulum permansisse, vt frequentius rates pro nauibus vsurpent. Ratem scirpeam vocat Plautus in Aulul. qua qui nare discunt pueri vtuntur. A rate ratiarij dicuntur, vt est apud Iurisconsultos. Varro tamen de lingua Latina libro vj. Ratis, inquit, nauis longa propter remos, quod ij cum per aquam sublatis, sub dextra & sinistra duas partes efficere videntur rates: vnde hoc translatis, illic vbi plures mali aut asseres. Rates etiam duplices dixit Cæsar in j. bell. ciuil. Rates duplices quoquo versus pedum xxx. e regione molis collocabat. Sanè, vt ad priora redeamus, ab eadem schediorum origine, Latinorum quidam schedam, & scedam, & schedion, pro prima scriptione vel compositione nonnunquam vsurpauerunt: vnde & autoschedion. Dicunt & schedicon, pro poemate incondito & parum limato, Aufonius & Apuleius: & Græcis verba $\alpha\epsilon\delta\iota\omega\lambda\omega$, & $\alpha\upsilon\tau\alpha\sigma\chi\epsilon\delta\iota\omega\lambda\omega$.

Sflatum nauis genus latum magis quam altum, vt Pomp. Festus scribit, vnde & nomen habere creditur. Antiqui enim dictionibus ab I litera incipientibus aliquando st præponebant, vt Priscianus, Festus, alij obseruant: vt, stlitem, stlocum, sflatum, pro eo quod est, litem, locum, latum. Sflatam vero nauem Sardi inuenisse dicuntur.

Synedria nauis genus esse apud Vlpianum Iurisconf. videtur, quæ spaciandi causa facta sit, & in qua sint sedilia. Certè Suidas synedriam cathedram interpretatur. Vlpiani verba de exercit. actione leguntur, quo loco putat Budæus reponendum schedia, Alciatus mecum nihil mutat.

Strongylon genus nauis rotundæ ad onera ferenda aptum: eius frequens Græcis mentio, Herodoto, Arriano: à nostris aliquando onerariæ dictæ $\sigma\tau\omicron\gamma\lambda\omicron\nu\kappa\upsilon\varsigma$, & $\sigma\tau\omicron\gamma\gamma\upsilon\lambda\omicron\nu\kappa\upsilon\nu\omega\lambda\omicron\nu\mu$. De his latius cap. vij. locuti sumus.

Tabellaris naues dicuntur, quæ aduentum classis prænunciant, id quod manifestè colligitur ex xj. epistolarum lib. Annei Senecæ. Subitò, inquit, nobis hodie Alexandrinæ naues apparuerunt, quæ præmitti solent, & nunciare securaræ classis aduentum, tabellarias vocant. hæc Seneca.

Thalamegæ naues sunt, ad belli aliarumque rerum pompam. Hæc vt Appianus scribit, tum proras tum puppes habent auro exornatas, in quibus Imperatores vehi consueuerunt. Vfus & hac dictione apud nostros Suetonius Tranquillus in Cæsare, qui ait ipsum Cæsarem cū Cleopatra thalamego Aethiopia tenus Aegyptum penetrasse. Athenæus quoque lib. Dipnosophistôn v. Ptolemæi Philopatoris thalamegum fluuiatilem describit, cuius & supra meminimus, fuisse longitudinis stadij dimidij, latitudine cubitorum xxx. Vidimus ipsi thalamego propè similem Venetiis, quem Ducis bucentaurum vocant, à centauro puto nauis Vergiliana. Fuit & eiuscemodi quæ patrum nostrorum memoria à Venetis Pandora dicebatur. Fuerunt & antiquis naues quæ thalamiphori dicebantur, his, quas modo retulimus, non absimiles, quas, vt puto, Anneus Seneca lib. vij. de beneficiis, cubiculatas vocasse visus est. Maximus quoque Tyrius nauem regis cuiusdam supra Phœnicem describit, quæ harum nulli ad luxum cessisse videt, cuius si formam desideras, primū et xxx. eius sermonem euolue. Legimus et Heraclium Imperatorem ex Africâ redeuntem nauibus castellatis vsurum: putarim semitarium scriptorē intellexisse, quasi castris constructis nauibus. Valturius autor est.

Theoris

Theoris nauis dicebatur, quam ex voto Thesei cum in Cretam proficisceretur, quotannis Athenienses in Delum ad sacra facienda Apollini mittebant, ad oraculum scitandum, de re sacra facienda, de patria, de peregrinatione, de sacris certaminibus, ceterisque celebratibus: & qui mittebant tum Deliastræ, tum theori dicebantur. nec interea temporis quo nauis missa esset, de noxio supplicium sumebatur: qua de nauis sic in Phædone Plato: Hæc est illa nauis, vt aiunt Athenienses, in qua Theseus olim bis septem illos secum tulit in Cretam, seruauitque illos, & ipse seruatus est. Vouerat autem, vt fertur, Apollini, si seruarietur, quotannis in Delum theorim mittere: quam quidem & nunc & semper ex illo tempore singulis ad deum mittunt annis. Cum igitur theoria principium agit, ex lege interim lustrant urbem, neminemque eo tempore publicè necant, donec ad Delum perueniat nauis, rursusque Athenas reuertatur ex Delo. Id verò nonnunquam longo peragitur tempore, quando eos impediunt venti. Initiū quidem theoriae est, postquam Apollinis sacerdos nauis illius coronauerit puppim. Id autem, vt modo dicebat, pridie quam iudicaretur Socrates, factum erat: quam ob causam longum tempus Socrates fuit in carcere, inter iudiciū & necem. Hæc Plato. Est verò theoria sacrificium illud ac celebritas, vt ait Thomas magistri, qua nauis in Delum mittenda, à theoro, id est, sacerdote coronabatur. Theoriam spectaculum vertit Marfilius, ineptius alij speculationem. Theoras & Suidas sacerdotes esse ait, qui ad ea sacra in Delum mittebantur, & simul qui res sacras custodiebant, curamque gerebant: $\omega\phi\epsilon\lambda\omega$ enim prisca curam sollicitudinemque dicebant. Verum de theoris & theoria, plura idem colligit Thomas, qui & illud ait $\kappa\alpha\iota\tau\alpha\ \chi\alpha\iota\sigma\tau\iota\kappa\omega\varsigma$ theorida Charontis nauem appellasse Aeschylum poetam in fabula, $\gamma\upsilon\ \tau\omicron\iota\varsigma\ \iota\omega\delta\iota\ \theta\eta\epsilon\alpha\iota\varsigma$. Vocabatur & theoris nauis paralus, vt diximus.

Trieris nauis, vt Ethicus Hister ait, magna, ex tribus nauibus fabricata, feròque plurimum affixa & copulata, vt ipsius Ethici vtar verbis: sed verius est, quam nos triremem dicimus. Nam quos Græci $\mu\omicron\nu\eta\epsilon\varsigma$, $\delta\iota\eta\epsilon\varsigma$, $\tau\epsilon\iota\eta\epsilon\varsigma$, $\tau\epsilon\tau\eta\epsilon\varsigma$, $\pi\epsilon\nu\eta\epsilon\varsigma$, $\epsilon\eta\eta\epsilon\varsigma$, $\epsilon\pi\eta\eta\epsilon\varsigma$, $\delta\iota\kappa\eta\epsilon\varsigma$, $\gamma\upsilon\nu\eta\epsilon\varsigma$, $\delta\epsilon\kappa\eta\epsilon\varsigma$, $\sigma\iota\delta\epsilon\kappa\eta\epsilon\varsigma$, $\tau\epsilon\iota\sigma\kappa\omega\lambda\delta\epsilon\kappa\eta\epsilon\varsigma$, $\pi\epsilon\nu\tau\epsilon\kappa\omega\lambda\delta\epsilon\kappa\eta\epsilon\varsigma$, $\epsilon\iota\kappa\omicron\sigma\eta\epsilon\varsigma$, $\tau\epsilon\iota\kappa\omega\nu\eta\eta\epsilon\varsigma$, & reliqua nauium genera à remorum ordinibus appellata, nostri vniremes, biremes, triremes, quadriremes, quinqueremes, & vt Hirtiū, penti-
 30 remes, sex remigum nauis, septiremis, octo remigum nauis, nouem remigum, decem, vndecim, xiiii. xv. xx. xxx. remigum, &c. Sed & Græcis sæpe nominibus vsi sunt Latini, vt Liuius in iij. decade, & alibi, hexeres, hepteres, & aliis quoque nominibus. Sanè & $\omega\eta\eta\epsilon\varsigma$ apud Theophilum, Suidam, & Phauorinum legi cum dasea accentu, & vnica v litera, & interpretantur naues quæ vno remigum ordine sint: scribuntque Syllam cum contra Mithridatem in Dardano Troiadis regione venisset, naues vniremes hoc est, he-
 40 neres ducentas habuisse: quod idem tradit in Sylla Plutarchus, sed eas Mithridatis, non Syllæ fuisse ait. Sedenim vir doctus $\mu\epsilon\lambda\iota$ accentu $\gamma\eta\eta\epsilon\varsigma$ interpretari maluit, naues instructas ac paratas, idque super aliquot Plutarchi loca aduocat. Sed vt ego propositam nauium rationem prosequar, T. Liuius sexdecim etiam versus naues commemorat in iij. decade: Quin, inquit, & regiam vnam nauem inhabilis propè magnitudinis, quam xvj. versus remorum agebant. Pollux xv. versus Ptolemæi naues celebrat, hoc est, $\sigma\epsilon\pi\tau\epsilon\kappa\omega\lambda\delta\epsilon\kappa\eta\epsilon\varsigma$. Item nauis Antigonis, quæ $\tau\epsilon\iota\alpha\tau\epsilon\iota\sigma$ à tribus velis nuncupata est. Sanè & triremis Græcè vocatur $\tau\epsilon\iota\mu\epsilon\tau\epsilon\iota\sigma$, sicut & biremis $\delta\iota\mu\epsilon\tau\epsilon\iota\sigma$: tamen si quidam ab instrumento quopiam, quod in prora & puppe affigi tradunt, dicronon dictam velint, vel à duobus gubernaculis, vt iam dixi. Porro & triremes à Græcis $\alpha\delta\epsilon\phi\alpha\gamma\omega\iota$ vocant, quod perfectam plenamque exigant mercedem: idque nominis inuenitur in Lysia oratione, quæ inscripta est, $\iota\omega\pi\epsilon\varsigma\ \delta\iota\kappa\epsilon\iota\tau\epsilon\ \mu\epsilon\tau\epsilon\iota\sigma$. Alij existimant eas sic vocari, in quibus immensæ expensæ absumuntur, quemadmodum & lucernam adophagum Alcæus appellat. Alij $\alpha\delta\epsilon\phi\alpha\gamma\omega\iota$ voraces edacesque nuncupant, quo nomine vocatus est Hercules, vt in

Hercule docuimus. Quidam duplici δδ, hoc ipsum nomen scribunt. Isidorus triremem ait etiam vocari Durconem. Valla contra Raudensem Duraconem vocasse videtur. ut cunque, τὰ δούρα à Græcis ligna dicuntur, unde & durateus, & durius Troiæ ligneus equus dictus est. Fuerunt & duplæ triremes, hoc est, δὲ πλάσσαι τεύχεα, ut est apud Xenophontem in iiii. Hellenicôn. Demum quod de diere diximus, præter Suidam & Phauorinum, qui à duobus remigum ordinibus ipsam vocatam fatentur, Apollodorus quoque duas stegas habentem nauem esse prodidit. At Euripides in Phœniss. pro domo accepit, ut Thomas & Theophilus fatentur. Tritemis à quibus inuenta, & quare vulgari vernaculoque sermone galea nuncupetur, ut puto, abunde in superioribus diximus.

Tabrica nauis, quod sit trabibus confixa, dicta est, ut ait Festus. Pacuuius: Labitur tabrica in alueos. Trabarias has vocat Isidorus: ait enim eas esse naues amnias, hoc est, fluuiatiles, quod scilicet ex trabibus cauantur. easdem & littorales & caudicas ait appellari. quin etiam & trabes ipsæ pro nauibus desumuntur, ut illud est Ennii in annalibus:

Labitur vincta trabes remis rostrata per altum.

Est & id vulgatissimum de Argo:

Vtinam ne in nemore Pelio securibus

Cæsa cecidisset abiecta ad terram trabes.

Horatius: — Attalicis conditionibus

Nunquam dimoneas, ut trabe Cypria

Myrtoum pavidus nauta secet mare.

Vergil.

Vela damus, vastumque caua trabe currimus æquor.

Triamps genus est nauigij barbaricum, ut obseruant Grammatici apud Nicandrum, & Lycophronem. Nicander enim in Theriacis ait, τράμπης δλκαίης ἀκίτῳ ἰσθ. hoc est, Trampis longæ acato similis. quo loco, ut ait interpret, poeta abusiue pro quolibet nauis genere posuit. Lycophron vero in Alexandro:

τράμπης σ' ὄχσει, ἢ φρέκλειοι πῶδ' ἔσθ. id est,

Trampis vehet teq. & Phereclei pedes.

Eius nauis meminit & Suidas. Isaacius quidem super hoc Lycophronis senario: Naues, inquit, Alexandri à Phereclo fabricatas ait. De Phereclo vero qui Paris nauis construxit, & Homer. in Illade meminit rhapsodia quinta:

μηρώνης ἢ φέρεκλον ἀήρατο τέκτο' ἢ ἦος ἀρμονίδεω. hoc est,

Artificis natum Harmonidæ occiditq. Phereclum Meriones.

Coluthos quoque poeta Panopolitanus ex Aegypto, in raptu Helenæ ita de Phereclo cecinit:

— ἀρχαίῳ ποδὶ φροσῶκοι φρέκλει,

ὅς ποτὶ μῆραινονε χαρίζομεν' βασιλῆι,

νῆας ἀλεξάνδρου στυπῶ κενήνατο χαλκῶ.

hoc est, etsi duriusculè inconditèq. audendum tamen:

— Causa fuit qui prima mali arte Pherecli,

Olim qui insano cum regi gratificatus,

Struxit Alexandro naues sylvasq. cecidit.

De eodem ita in heroidibus poeta Naso:

Hæc duce Sicheo dubias à litore feci

Puppe Phereclea per freta longa vias.

Nec desunt qui putent promontorium Phalacre Idæ montis Troiæ appellatum, ut Isaacius ait, quod arboribus à Phereclo spoliatum fuerit in construendis Alexandri nauibus. Non me fugit alios aliter sensisse. In hæc aliquando diuertit, ut te varia lectione à fastidita leuarem. Ad cætera quæ restant attende.

Tiphys cursoria, nauigij nomen est apud vnum, quod sciam, Sidonium Apollinarem, à Tiphy, ut puto, illo Argus nauis gubernatore adeò noto & peritō, ut

to, ut in proverbium iam vulgatum id nomen cesserit, Alter Tiphys. Sidonii verba hæc sunt lib. epistolarū primo: Tiphym, inquit, cursoriam, sic nauigio nomen est, ascendi. Sed quisq. sibi huiuscemodi nauigiorum nomina facile confingere potest, quæ nostra annotatione parum digna videntur. Nam non modo Veneti & Genuenses, sed & reges ac principes sibi nauium nomina hoc etiam tempore confingunt.

Vagiones nauiculas maritimas miro artificio fabrefactas, Ethicus Hister describit, easq. ex tabellis tenuibus leuigatis dolatisq. ac æreis laminibus circumdatas ait, & circumfuras: dictas vagiones, quasi vagantes: easq. in bello Troiano fuisse in flumine Simeonte, idē est autor. Libet verò in huius capituli calce quædam nauigiorum addere nomina, quorum vix aliud apud scriptores inuenias, quam mera ipsa vocabula. Inter hæc ergo reponimus, naxiurges, cnidiurges, cantharus pro nauī, silp'ias, cydali, ampheres, ancyromagus, quem Isidorus dictum ait, pro eo quod celeritate sua, anchoris & instrumentis reliquis nauī uenhendis sit aptus. Fuit & nauis mimortauia, & aliæ, de quibus spatium, prout occasio tulit, toto hoc volumine meminimus: & aliæ etiamnum fortasse, quæ, nos dum dormitamus, præteriere.

Eorum qui in nauibus versantur vocabula. CAPVT XIX.

SVperest, ut eorum qui in nauibus versantur, nomina adscribamus: quin & ordo sic exposcere videtur, ut constructis & iam paratis nauibus, in eas iam nautas imponamus, quos, ut Vlpiani verbis utar, accipere debemus pro eis qui nauem exercent: quamvis nauæ etiam appellentur omnes, qui nauis nauigandæ causa in nauī sunt, quos Anacharlis Scytha philosophus tatum abesse à morte dicere solitus erat, quot digitorum nauis esset crassitudo: cuius sententiæ & Satyricus noster allusit. Idem Anacharlis rogatus aliquando, quænam foret nauis securior: ea, inquit, quæ in portum venerit. Bias quoque nauigantes nec inter viuentes, nec inter vitæ functos numerandos ceniebat. Sed his & talibus missis sententiis, illud in primis scire oportet, in re nautica, ut ceteris in rebus, ordines esse, ut per gradus quosdam ad summum gubernandæ nauis officium perueniamus: nam, ut rectè scribit Nazian. non ab initio gubernatorem nauæ, nec subito faciunt, sed quem primum per omnia nautica officia exercuerint, expertique fuerint. Remigem primum videre volunt: deinde in prostra constitutum, ventos noscere, saxa & scopulos probè euitare assuescunt: postremò in omnibus exercitatum muneribus in puppi collocant, clauumque in manu tradunt, gubernatoremque constituunt. Hæc ille. De gubernatore igitur primum agamus. Gubernator, hoc est, κυβερνήτης, est qui nauem regit atque gubernat. Ridiculi sunt, qui gubernatorem dictum existimant quasi cohibitatorem. A gubernatore totius vitæ nostræ rationem Maximus Tyrius philosophus quodam sermone deflexit. Non vides, inquit, ut vnus gubernator nauigationem moderetur, ut animus corpus: ut nauis gubernatoris imperio pareat, ut animo corpus: ut venti nauem impellant, quemadmodum virtutes fortuna: qui si tempestas exoritur, manente nauī incolumique gubernatore, salutis nunquam amittitur spes, siue nauis ipsa recto feratur cursu, siue arte tempestatem deuitet, dum tamen à gubernatore regatur. At si gubernatorem ipsum abstuleris, inutilis nauis efficietur, etiam si firmitatem propriam seruat: & inutilis erit ventorum afflatus, etiam si secundus ac prosper fuerit: propterea & in mari, & in nauī, & in nauigatione, preciosissimus est gubernator. Tum ille paulò post subiungit: Sic in vitæ nostræ curriculo animus supremum sibi vendicat honorem, quemadmodum in nauī gubernator. Nobilis est illa etiam M. Tullij de gubernatore sententia in Catone: Similes sunt, inquit, ut si qui gubernatorem in nauigando agere nihil dicant, cum alij malos scandant, a-

lij per foros cursitent, alij sentinam exhauriant, ille autem clauum tenens sedeat in puppi. Idem in Philippicis: Et summi, inquit, gubernatores in magnis tempestatibus admoneri solent. A gubernatore Iabolenus Flaccus archigubernium deduxit lib. Digestorum xxxvi. pro eo qui sit gubernatorum princeps, vel classis praefectus: ita enim scribit ad senatusconsultum Trebellianum: Saturnius, ait, archigubernius ex classe Britannica testamento fiduciarium reliquit haeredem, Val. Maximum trierarchum. Legimus apud Stobaeum, Cercitas fuisse Scythiae populos, qui, si apud eos nauis gubernator forte aberrasset, nec navigationis cursum rectum tenuisset, ignominia notare, & sputis impetere eum solerent. Sed de gubernatore satis, iam ad alios qui in nauis sunt, sermo dirigatur. 10 Nauarchus est in nauis princeps. Est & nauis dominus, is qui ipsius nauis possessor est, vt in l. i. de exercit. act. Siue, inquit, dominus nauis, siue a domino nauis per auersionem conduxit. Vbi obiter notandum, auersione, vel per auersionem dici, cum periculum venditor a se in emptorem auertit. Eodem modo Modestinus dixit, res auersione empt. de contrah. empt. Sequitur porro nauclerus, qui nauem regit, id est nauicularius. Tertullianus Florens de Marcione pōtico nauclero & haeresiarcha: Quamobrem, ait, pontice nauclere, si nunquam furtiuas merces vel illicitas in acatos tuas recepisti. Sunt & trierarchi, qui triremib. praesunt, qua voce & Latini vtuntur, vt Cic. in Verr. Cor. Tacitus, & Iabolenus Iurisc. Est & pentecontarchus, qui pentecontoro praesit, vt diximus. Sunt & nauitologi & nauitodicae, qui in nauibus rationibus & iudicijs praesunt. Sunt & scribae quos epistoleos graeci vocant. quin & apostoles, hoc est ἀποστολῆς, magistratus fuere rei nauticae iurisdictionem habentes, qui trierarchis iura dabant. Demosthenes pro Ctesiphonte, & Philochorus. Apostoli quidem sunt classium apparatus expeditionesque maritimae, vt ex primo Philipp. Demosthenis didicimus. repetunt Harpocratio & Suidas. Nihil hic agendum de varijs huius vocis significatib. Latini quidem alio modo nauales scribas intelligunt quam Graeci. Naualem enim scribam, teste Festo, eum dicebant, qui in naue apparebat, interque aliud genus scribarum minimè dignitatis habebatur, quod periculis quoque eius ministerium esset obiectum. Plaut. Non ego te noui naualis scriba in colubari impudens &c. vt supra in nauium partibus retulimus. Sunt etiam qui in nauis thalassometram, hoc est, maris mensorem constituunt, qualis scilicet qui hodie tabule nauticae, vel pyxidi sedulus assistit: nunquam tamen se in Hexahemero thalassometram audiuisse ait Ambrosius. Geometram, inquit, audiuimus, thalassometram nunquam audiuimus. Sunt & celeustae, id est, iussores, quos Latini hortatores vocant, vt Plautus & Lactantius. Sunt vero qui voce, vel sibilo remiges hortantur: vnde & celeuma & celeusma ipsa vocis modulatio, cuius Pædianus, Diomedes, Seruius, alijque meminere: ex quo & pes in poetica dictus proceleusmaticus. Celeuma vero seu celeusma clamor est nauticus, cum vno aliquid iubente omnes pariter respondent, quasi sibi inuicem iubentes, ἀπὸ τῆς κελεύσεως, 40 quod est iubere. In nauibus quidem classarijs celeuma interdum assa voce, vel tibia canebatur, ita vt remiges pro modulorum & harmoniae ratione vel concitarent vel inhiherent remos. Pædianus quidem cani remigibus celeusma per symphoniacos seruos solitum olim fuisse, & per assam vocem, id est, ore prolata, & vt in Argo nauis, interdum per citharam. Martialis:

Quorum per vada tarda nauigantes

Lenis sigitis ad celeuma remos.

At nostri nautae ferme voce, vel parua fistula hortantur & celeuma canunt. De celeustis ab his, quae diximus, diuersa Suidas tradere videtur. Celeustas enim trierarchis & prouetis praesente affirmat, & epibatis, maximamque in nauis utilitatem afferre: & cetera quae subdit. De celeuste meminit & Pollux. At certe hos hortatores remigum praesci Portisculos vocabant, vt ante docuimus. Seneca lib. epistolarum vii. paularium in re nautica appellat, eum qui dat remigibus modos, hoc est,

hoc est, qui eis voce quadam clamando pausam imperat, vt videlicet celeustes ad remigandum hortatur. Est & in nauis prorera, hoc est προράτης, qui & προρῆς dicitur, qui prora insistit, cuius officium Suidas esse ait, vt remigantibus imperet. Sunt & nauicularij, qui & nauicatores appellantur, qui naues meritorias agunt. Sunt & magistri, & ductores, & rectores, quorum omnium crebra mentio, & poetis in primis. Sunt & qui remigant remiges, qui & socij nauales dici videntur a Liuiio, tamen alij de euocatis praesidijs in classibus intelligere malunt. Remigum vero apud Graecos a remis ipsis varia sunt deducta vocabula, vt est in primis apud Pollucem, ἱρέτης, τελερέτης, ἐπιπροπῆς, ἐρετῶν, ἀντιρέτης, nam & sic vocat 10 Thucydides remiges. Dicuntur & προκωποι, qua voce Lucianus & Pollux vtuntur. Remigantium autem tres ordines Suidas & Aristophanis interpres constitunt. Qui enim subtus & in inferiore nauis parte sunt, thalamitae, & thalamaces, & thalami nuncupantur: qui in medio loco, zygitae: qui vero in superiore loco, thranitae. Horum Thucydides, Aristophanes, Appianus, Pollux, alij meminere. Sed horum omnium minorem exigebat mercedem Thalamitae, quod breuioribus remis nauem impellerent: sicuti Thranitae maiorem, quod longioribus vterentur, & ideo magis etiam laborarent. de quorum certa mercede varie proditum videmus, nam & hoc tempore non sunt statae mercedes. Sedenim iidem ipsi Aristophanis interpretes id quoque tradunt, thranitas ad portam, zygitas in 20 media nauis, thalamitas ad puppim remigare. Sunt & nauium nauhylaces, a custodia denominati, & a lateribus toecharchi. Sunt & qui naues trahunt, quos Graeca voce Martialis, Firmicus, & Apollinaris, helcyarios vocant, ab helcyo, quod genus est funis, cuius vel Apuleius in ix. meminit. Helcyo, inquit, sparteo dimoito. Hoc nostrate vulgus nauticum, vt alibi diximus helcyanam vocat, quo fune naues ad amnium ripas & maris littora cum ab hominibus ipsis, tum saepe a iumentis trahuntur. Helcyarios Budaeus a nobis diuerse interpretatus est. Helcyarij, inquit, qui in nauis onera funibus moluntur, vel qui naues deducunt subducuntve, ad officia inuicem adhortantes, vt vno connixu pariter conspirantes admoliri vniuersis viribus possint, quod singulis nequeunt, vt fieri interdum videmus. 30 Sunt & epibatae quorum frequens est mentio, non Graecis modo, quorum est vox, sed & Latinis, nauales milites & propugnatores classarij, vt Herodotus, Xenophon, Demosthenes, Aristophanes, alij, ostendunt, & grammatici exponunt, vt Harpocratio, Pollux & Suidas. Vitruuius in ij. Artemisiam in eo portu abstrusam classem caelatis remigibus, & epibatis comparatis, reliquos autem ciues in muro esse iussit. Sunt & qui epibatas & naumachiarios eisdem putent. De naumachiarijs quidem Suetonius in Claudio meminit. Epibatas Isidorus Hispalensis aliter interpretatur: Epibata, inquit, Graeco sermone appellatur, qui Latine dicitur superueniens: hic nihil habet negocij, sed nauulo dato in alias terras transire disponit: id quod & Graecorum quidam astruunt, quos inter 40 Thomas magistri, qui & illud addit, quod ab Atticis epibatae dicitur qui armati in pugnam parati sunt, quo modo vfos autores quos paulo ante citauimus. παραβῆται vero ij dicitur, qui ex curru pugnant, vt apud Homer. At nautae in bello σάπιδες dicitur, vt Phauorinus obseruat. Sane ab eo quod epibatae vectores appellantur, quidam & vectoria ipsa nauigia ὑδιλάδες, seu ὑδιλαπιδες nuncupari tradunt, quae & epibatae & embatae etiam dicantur, qui super hoc male Plinium citant, cum Vlpiani sint verba ex xiiij. lib. ff. quae nos in emphraetis adduximus. Vocantur & Naubatae ij qui superflui sunt, & in nauibus vehuntur, vt sequenti capite dicemus: qui & a Thucydide πάλινως, quod & Pollux & Suidas probant. Iidem & πλωτῆρες dicitur, id est, nauigatores. Musaeus tamē πλωτῆρα 50 natatorem Leandrum dicere videtur. Est & in nauis qui προδρομῆς, vocatur, quem nostrorum quidam portitorem dixere, vt Seruius in vi. Aeneidos. Alij non portitorem, sed transfretatorem interpretantur, vel traiectorem, at ij quam recte, ipsi viderint, certe quem Vergilius portitorem dixit, & Propertius cum cecinit,

Vota mouent superos, ubi portitor ara recepit,
Obserat Umbrosos lurida porta rogos.

Iuuenalis porthmea vocauit:

Seu mihi nouitius horret Porthmea.

Sed & portitor dicitur græcè *ναύτης*, vnde & portorium *ναύλον* & *πρόριον*, & nauis ipsa *πλοῖον*, vt pridem notauimus. Alij tamen aliter, vt in Homeri Odyssæa notant grammatici. Sunt & in nauis qui mesonautæ nuncupantur, vt Vlpianus in xiiij. ff. tit. vt nauæ, caupones, stabularij recepta restituant. Quo loco Hermolaus & Budæus sic in nauis mesonautam interpretantur, vilis mancipij nomen, vt mediastinus domi, qui vilissima quæque ministeria obit. Addit Vlpianus eodem loco diætarios, quos & alij diætoreos vocant. Vlpiani sunt verba: Et sunt quidam in nauibus, qui custodiæ gratia nauibus præponuntur, vt etiam diætarij, quo loco verba græca desiderantur, quæ nec Budæus nec Alciatus addidere, nescio an alius ad hanc diem: ego aliquando *ναυφύλακός*, nunc nihil statuo. Diætarios aliqui exponunt ministros in diætâ deferuientes. Alciatus diætoreos legit, *ἀπὸ τῆς διαίτης ἢ ἑρέως*, id est, à diætâ custode. Sunt & à lintre lintrarij, quorum idem Vlpianus meminit. Sunt & theori & parali à nauibus dicti, de quibus in superioribus actum est: paralijs quidem & paralos legimus. Fuerunt & apud Milesios qui vocati sunt sempernautæ, hoc est, *ἀφναῦται*, ciues & senatores, qui de rebus publicis consulerent: id nanq; facturi naues conscendebant, vt est pluribus à Plutarcho proditum.

Nauis vocabulum vnde, & quæ ab eo tum græcè, tum latinè breuiter declinentur: de portu, & nonnullis dicendi figuris.

CAP. XX. & nonissimum.

Postea vero quàm mihi satis superq; videor de ijs quæ ad naues pertinent, & earum appellationibus, in medium pro ingenij mediocritate attulisse, nunc demum nauis quoque vocabulum, & quid significet, & quæ ab eo deducta deriuatq; tum græcè, tum latinè, si fuero, quàm breuissimè potero, rimatus, nō paruum operæ precium fecisse videbor, quando & hoc non parum ad rei cognitionem facere scriptorum plerique omnes existimauere, id quæ ipsi in commentationum suarum statim initio, quod ego in calce non absque ratione facere distulij, naturam videlicet imitatus, quæ res primo in lucem producere, tum demum eis nomina imponere videtur. Vt cunque, & inter docendi modos & hūc apud philosophos repositum esse quis ignorat. Sunt ergo plurimi qui nauis vocabulum græcum esse arbitrantur: ab illis enim *ναῖς* τῆς *ναῖος* vā, quod est fluo. Sed illud sciendum, ab ipsis in recto casu non vno modo proferri, *ναῖς* enim *ναῖος* in generandi casu, vel *ναῖς* *ναῖος*, & interdum *ναῖς* *ναῖος* vsurpant pro linguarum ratione. Ex nostris aliqui nauem non à græcis, sed à No verbo, quod est, nato, deducunt: vel à nauo, quod rectorem nauum nauis exposcat, hoc est, strenuum & celerē. Sed Pomp. Festus nauum à naue potius dictum existimat, vnde nauo verbum, & nauitas, nauia, & alia, quæ hodie ex antiqua consuetudine g literam seruant, ex quibus composita, ignauia, ignauus, gnauē & gnauiter. Igitur nauis vocabulum vtcunque sit vel græcum & latinum, præter eius notionem propriam etiam ad alia transfertur, atq; in primis ad ea quæ fortunæ quasi nutu reguntur. Vnde illud, Sumus in eadem nauis. & vento nauis agitur. Item, nauis est in portu, vel in vado: cum res est in tuto, sicuti etiam cum consilia non succedunt è voto. M. Tullius ad Atticum: Prorsus dissolutum offendi nauigium, vel potius dissipatū. Sed & rimosam vel vetustam nauem dicimus, cum minus idoneum quempiam ad aliquid obeundum significamus. Sic & è nauis exire, cum è periculo nos subtrahimus. Sæpe & nauis ad rempub. transfertur, quo modo Cic. & Demosthenes. Sed & Clemens Roman. pont. in epist. ad lac. fratrem domini, & item Anacletus,

cletus, Christianam rempub. nauis instructæ compararunt. Nauis item vocabulum pro vase capitur, vt, nauis vinaria, quæ nunc à vernaculis Aemilia & Venetia, nauacia vocatur. A naue nauigium deducitur, quod modo pro naue ponitur, modo pro nauigatione, vt illud Iurisconsulti de verb. oblig. Id quæ creditum esse in omnes nauigij dies. Sunt & qui nauigium locum nauigabilem putent, alij nauis ductionem. A nauigio nauigiolum. Lentulus in epistolis Cic. Nos vix ipsi singulis nauigijs recipemur, qua forma & Græci *πλοῖον* dicunt, Cicero alij quæ nauiculam. Sedenim Græci nonnullam inter naues & nauigia differentiam faciunt, ita tradentibus Ammonio & Didymo: *αἱ νῆες τῶν πλοίων διαφέρουσι, τὰ δὲ γὰρ ἐστὶν ἑσσογγύλα, αἱ δὲ κωπηρῆς ἢ ἑσπλιώπιδος*. hoc est, naues à nauigijs differunt, hæc quidem rotunda, illæ autem remigabiles & militares, citant Aristotelem de bellorum *δικηλόμασι*. A naue nauta deducitur, qui & nauita & nauicularius: vnde & nauicularia ipsa nauigandi ars, & nauiculator & nauiger qui nauem regit. Item nauicula & nauicella, & verba nauigo & nauiculator. Hinc & nauitubium vas, & nauia in vindemijs, & nauticus adiectiuum: vt, clamor nauticus, & panis nauticus, hoc est, *ναυτικὸς ἄρτος*, & cætera quæ ad nauem pertinent, vt ex uisg nauticæ apud Ciceronem, & nauticarum rerum scientia, apud eundem, & funis nauticus. Item & vsura nautica, quæ duplex est: Vna quæ in alteram tantum nauigationem apud veteres statuebatur, & græcè heteroplus vocabatur. Altera ita contrahebatur, vt non aliter deberetur, nec ipsa nec fors eius, quàm nauis cum mercibus sospes ad domicilium vsque redijset, & appellabatur amphoteroplus. De his mentio fit à Modestino cap. de nautico fœnore, & à Demosthene aduersus Phormionem, & à Polluce in viij. Has Paulus maritimas vsuras appellat. Traxere & has in suum de asse Budæus, & in parcemias Erasmus. Deducitur & à nauis naufragium, naufragus, nauifragus, & verbum nauifragor, & nauisea vomedi appetitus, & nauiseo verbum, & nauiseolus. Item nauitea pro aqua sentinæ, vel, vt alij dicunt, coriariorum: sed & nauitea quoq; herba est. Hinc & nauiscit, vt quidam tradunt, verbum, quod de grano fabæ dicitur, cum aperitur vt nascatur, quod ferè sit nauis similis. hinc & nauutilus piscis. Item Romæ Nauticorum familia, & nauitus, & Nautius nomina propria, & Nauigerius nostræ ætatis vir citra inuidiam doctiss. A naue etiam naualis adiectiuum, vt naualis corona, de qua actum est. Hinc & nauale, locus ubi naues fabricantur, *ναῦον* græcè dicitur, & *ἐπίπλοον*, & *ναυλοχέον*, & *ναυλοχέον*, non nihil licet inter se differant. Significat & *ναυλοχέον* aliquando cl'assem, est & promontorium in Africa Straboni & Melæ. Est etiam nauale *ναυλοχέον*, hoc est, tectum sub quo asseruantur naues. Sed nauale quomodo construendum sit, & quale, præclare docet Vitruuius in fine v. voluminis. A nauali, naualis porticus dicta est, quod naualibus esset vicina: hinc & naualis tuba. Martialis in primo:

Et freta naualis sollicitare tuba.

Hinc & nauales focij, Liiuo. Nauale bellum, naualis triumphus, Plinio. Naualis gloria, & nauale crimen, Ciceroni in Verr. A græca quidem voce, nauclerius & naucleriacus, Plauto. Item nauites & nauitia, id est, nauisea, & verbum *ναυκλιώ*, quod est nauiseo, & nauitia ars ipsa nauigandi, & nauilon premium, seu portorium potius, vt dictum est: & *ναυαρχία* nauifragor, & *ναυπηγὸς* nauifragus, & *ναυάχης* nauifragium. Item nauarchus, & nauarator, nauis rector & dux: & nauarchis eius nauis, id est, prætoria: & nauarchia, naualis pugna: & nauarchus, & nauarchiaris, pugnator: & *ναυμαχία* verbum, & nauarchiaris pons Romæ: & *ναυμαχία* numero plurium, halta & conti quibus in nauali pugna uti consueimus, vt apud Homer. interpretes obseruant: & verbum *ναυπηγία*, nauigo: & *ναυβατή*, nauita, hoc est, qui naue vehitur, item qui in nauibus superflui sunt, vt est apud Vlp. in fine xij. Pandect. Et quidem, si quis, inquit, sit ex ijs quos vulgò *ναυβάτης* dicunt. Est & *ναυπολία* nauigatio, & verbum *ναυπολῶ* *ναυπολῶ*, quod est nauigo, & naues orno, & classem paro: & *ναυπηγὸς* nauis artifex: & verbum *ναυπηγία*, & *ναυπηγισ*

μῶς, & ναυπηγοί, quod nauibus construendis aptum est: et si hi nauium artifices à Græcis recentioribus dicti sunt *καλαφαί*, qua voce omnis ferme Venetia passim nunc vitur, calafate vocando. Eo certe calaphate cognomine iam non nihil declinante Imperio Constantinopolitano, Michael Imperator cognominatus est, quod parentes ipsius apud Paphlagonas naues construxissent, vt Græci eorum temporum scribunt historici. Est & nauftologus vel nauologus apud Clementem Romanum pontificem, rationum vel calculi in nauī magister. *Ναυσιτάδης* vero insulani dicuntur, quod ex nauibus pedes habere videantur. Item *ναυδοί* & *δίκαι* nauium iudices, & magistratus hoc nomine fuit Athenis: hinc & *ναυφυλάκες* & *ναυφράκτον*, vt antè scripsimus. Sunt etiam nomina propria pleraque græca à nauibus deducta, *Ναυσικάα*, *Ναυσίφρατα*, *Ναυσίκυδες*, *Ναυπλιος*, *Ναυσίθους*, *Ναυατος* hæreticus, quem *Νουατος* nostrorum plerique vocant: item *Ναυσίφρατες* poeta, & *Ναυσίων* familia, & *Ναυκρατί*, qui principes dicebantur, vt est apud Herodotum. Notat & *Σύδας*, licet in vulgatis codicibus *Ναυκρατί* legatur. Meminit & *Αριστοτέλης* in repub. *Αθηνίων*, & *Ηρακλείων*. Sūt item urbium & locorum nomina penè innumerabilia, vt *Ναυπάριος*, *Ναυκρατίς*, & *Ναυπλία* aliquot, & *Ναυσπόρος* fluuius, quod nauibus ad traiciendum facilis sit, & *Ναυπόρτον*, vbi *Αργος* nauis trauecta est prope *Τεργέστη* in sinu *Αδριατικο*. Sunt & proverbia à nauibus non parum multa, quæ tum nos sparsim toto libro attigimus, tum eorum pleraque sunt copiose & eleganter ab *Ερασμω* collecta. 10

Sed nostra iam perfecta navigatione, quum ex alto in portum inuehamur, aliqua de portu ipso afferre, de quo nonnullis dicendi figuris, non à proposito alienum duxi. Portus igitur locus est conclusus, in quo se tuto naues recipiunt, hemanantque: à portando dictus, quod & in eo importentur exportenturque merces. Portus est vel naturalis, vel artificio, vel manu factus: ille græce *λιμὴν*, hic *ὄρμος* & *κώθων* dictus. Est & statio, vbi ad tempus stant naues, vt ait *Σεργίος*, & quam plagiam vocamus, de qua poeta: *Statio male fida carinis*. Sed de cothone, quia id minus notum, nonnulla hic subiungam. *Φεστος*: *Cothones*, inquit, appellantur portus in mari interiores arte & manu facti. *Σεργίος* in *1. Αενείδ.* super ea Poetæ verba, 20

Hic portus alij effodiunt:

portus, ait, effodiunt, cothona faciunt. *Cothones* sunt, inquit, portus in mari non naturales, sed arte & manu facti. Est autem & masculini & neutri generis. Hæc ille. Vitur autem hac dictione *Αππιανός* in *Libyco*, vt cum ait: *Appetente vere Scipio Byrsam aggredi & portum, qui cothon dicitur, expugnare instituit*. Idem nec semel infra meminit. *Στράβων* quoque in fine ferè *XV. libri* quum de *Carthagine* agit, *Cothona* insulam paruam dicere videtur: ait enim, *ὁπότεν δὲ τῆς ἀκροπόλεως τὴν λιμὴν, ἢ τὴν κώθων κτισίον ἀποφύρασι δὲ τὴν ἀκροπόλιν ἐχόμενον*. hoc est, subiacent arci, & portus & cothon parua insula in orbem ducta, euripo comprehensa. Et paulo post: *ἢ τὴν κοίτην τῆς κώθων τῆς φερομένης διώρυγαν ἀλλοτρίαν*. hoc est, ostio *Cothonis* custodito, effoderunt aliud ostium. *Cothonis* & *Διόδωρος*. *Siculus* meminit, cum de *Carmutha* alio portu ageret: *Portus*, inquit, in medio insulam continet, aquis abundantem, hortis que accommodam, *Carthaginensium* quidem portui que *Cothona* dicunt, persimilis esse videtur. De portibus autem ita diligenter *Βιτρούσιος* in quinto: De opportunitate quidem portuum non est pretermittendum, sed quibus rationibus tueantur naues in his tempestatibus, explicandum. Hi autem naturaliter si sint positi, habeantque ἀκροπόλεις, siue promontoria procurrentia, ex quibus introrsus curuaturæ, siue versuræ ex loci natura fuerint conformatæ, maximas utilitates videntur habere: circum enim porticus siue naualia sunt faciendæ, siue ex porticibus aditus ad emporia, turræque ex vtraque parte collocandæ, ex quibus catenæ traduci per machinas possint. Sin autem non naturalem locum neque idoneum ad tuendas ab tempestatibus naues habuerint, ita videtur esse faciendum, vti si nullum flumē in his locis impederit, sed erit ex vna parte statio, tunc 30

tunc ex altera parte structuris siue aggeribus expediantur progressus, & ita conformandæ portuum conclusiones. Hactenus *Βιτρούσιος*. Portus verò laudes, seu vituperationes si cupis, *Ιούλιος Πόλλυξ* in primo exequitur: & perinde iam nos pauca de dicendi modis ac figuris, vt polliciti sumus, reddamus. In primis, inhibere remos dicimus, & nauim, vt apud *Κικερόνα*, *Κυνθιανόν*, *Λυβίον*, alios. *Βεργίλιον* ex nauigantium ratione illud appositè in *V. 1.* dixisse videmus, quam id parum notent interpretes:

Obuertunt pelago prorās.

Sunt & illa, tenere, subire, petere portum, ostia. Item, nauem ædificare, constituere, instituere, *Καίσαρι*, *Πλινίω*. Deducere è naualibus, educere è portu, subducere nauem, & ad terram detrahere, instruere nauem armamentis, comparare nauem, fumere, conducere, vnde illud: nauis conducta, quoad peruentū sit eò quò sumpta est. Nauis non domini est, sed nauigantium. De in nauim incitare, nauim conscendere, ingredi, è nauī egredi, desilire, se projicere. Sunt & aliæ figuræ plurimæ, in quibus alij iam elaborarunt: græcè verò diligentissime collectæ sunt ab *Ιούλιο Πόλλυξ* in primo, atque adeò ab hoc labore supersedendum mihi visum est. Habes *Dux* maxime, quæ de tota re nautica mihi dicenda visa sunt, imò pleraque etiam quæ videri possint à me curiose, ne dicam anxie, conquisita. Sed id certè mihi præstandum fuit, vt ne si qui post me idem fortasse conabuntur, vlla nauigationis ratio requirenda esset, sed orationis tantum cultus adhibendus, quem vt ego minus præstare meapte natura potui, ita illum etiam sæpe neglexi, vt, quod volebam, planius rem patefacerem, nihilque præterirem. Nostra tamen hæc qualiacumque sint, si cum ijs conferantur quæ ab alijs adhuc prodita sunt, non à te modo, qui tuos semper ornasti, sed à candido lectore spero studij ac diligentie commendationem habitura. 20

LILIVS GREGORIVS GYRALDVVS, IOANNI FRANCISCO PICO MIRAN-

DVLAE PRINCIPI S. P. D.

30

EX quo tu me, *PICE* optime, ex vrbana tempestate naufragum & omni ex parte quassatū, rerumque omnium inopem, in hoc florentissimo tuo oppido *Mirandula* quasi in portum collegisti, vbi, vt alter *Αλκίνοος* iactatum *Υλυσσέμ*, me vltra merita fouisti, sepiusque inter loquendū à me petijsti, an quicquam inter naufragij tabulas reliqui supersuisset, quod si non publice & passim omnibus exponi, priuatim saltem & seorsum ab amicis præsertim intimis conspici posset: & inter alia me rogasti de sepulchrorum & sepeliendi ratione, quod tu scilicet iam supergressus septenarij & nouenarij anni ancipitem climaetera, sepulchrum tibi mediteris. Quare cum inuolucrum nescio quo fato mecum enataisset, illud his diebus quibus tu apud *Clementem VII. Pont. Max.* & *Carolū V. Augustum Cæsarem Bononiæ* absuisti, tanquam magno interpolauī, non quidem vt illud venale haberem, sed ea tantum ratione vt aliquam tibi si non gratiam referrem (qui enim id possem?) at saltem illius significationem præ me ferrem. Vale. ex arce tua *Mirandulana*, mense *Aprilis*, *M. D. XXXIII.* cuius anni mense *Octobri* infelix princeps & vita & oppido à fratris filio per nocturnas insidias priuatus est, & ego miser omni fortuna exutus, vix viuus enasi.

Hh 2

LILII GREGORII GY-

RALDI FERRARIENSIS, DE SE-
PULCHRIS, ET VARIO SEPELL-

ENDI RITV, AD CAROLVM

Miltizieñ, Germanum.

VNT plerique, CAROLE, qui nullis sumptibus, nullis quan-
tumuis immodicis expensis parcunt, vt vel edes sibi magnifi-
cas, vel illustria monumenta construant, non illa quidem perpe-
ruo duratura, vt quę omni tum fortunę tum temporis iniurię
sint exposita, qui tamen haud immerito nonnullam alicuius tē-
poris gloriā consequuntur: ex ijs enim eorum quędam animi
magnitudo conspicitur. Tu vero cum didiceris nulla esse monumenta perenni-
ora ijs quę animo & ingenio pariuntur, omni ope & studio niteris vt tibi tale cō-
pares monumentum, quod duret æternū, Nam cum sis nobiliss. familia geni-
tus, in qua cum plureis tum literarum omnis generis, tum armorum studijs ex-
cellentes florere, non solum in ista vestra tota, vt est latissima, Germania cogni-
ti, sed ob eorum domi forisq; egregia facinora per omnem ferē Europam cele-
brati, quibus ne tu degener esse viderere, in Italiā commigrasti, luculenta tibi
optimarum artium virtutumq; omniū monumenta paraturus, atq; in primis san-
ctiss. tum pontificijs tum ciuilibus legib. strenuē operam impendis, quarū auspi-
cio vides iustissime cuncta regi, cædes tolli, ius & æquū colli, mores custodiri, ci-
uitates deniq; & resp. florere. Sed interea & humaniorū studiorū non asperna-
ris elegantiam, nec minus etiā amplecti videris eius facultatis professores, quos
& tua liberalitate munificentiaq; demereris, amantissimosq; tui efficis, vt qui il-
lius sententiā optime teneas, nullum præclarius nec perennius esse monumē-
tum asserentis, quā bonarū literarū. Nam per Deum immortalem, quid Simā-
dio, quid Meridi, quid Artemisīa, quid alijs demum penē innumerabilibus, in-
gentes moles verius quā sepulchra struxisse profuisset, quarum nunc vix no-
mina restant, nisi literarijs monumentis potius quā cæmentitijs & marmoreis
structa fuissent: necdum earum in præsentia alia manet imago, nisi quam fidelis-
simo literarum stylo scriptorum bonorum manus formauere. Errat CAROLE,
errat profecto quicunq; vel Bryaxin, vel Phidiam, vel Polycletum, vel Lysippū,
aliūve quemuis ex eiusmodi celebratis artificibus, aliquid ex marmore, aliōve
quouis metallo seu materia effinxisse putat, quod elegātius perfectiusq; fuerit,
quā quę vel ab Herodoto, vel Diodoro, vel Plinio alijsūe scriptorib. expressa
sunt. Qua ex re, recte, vt opinor, ille qui interrogatus quo vellet artifice potius,
quōve metallo effingi: malle se, ait, excellentis scriptoris laudib. describi, quā
villo quantumvis precioso metallo ab optimo quoq; artifice effingi: illius enim
scripta, quā mundus ipse, tandiu duratura. Sed quorsum, fortasse rogas, hæc tā
alte repetita? Non aliam certe ob causam, nisi vt, quod vulgō dicitur, te sponte
currentem impellerem, & ad bonas artes capessendas animarem, simulq; vt ali-
qua ex parte tuis in me meritis hoc libello sub tuo nomine edito, gratiam refer-
rem. Nam si quo minus alia re possum, hoc saltem efficiam, vt ne erga te penitus
ingratus fuisse videar, tuæquę vel benevolentia vel liberalitati minus respōde-
re. Nunc de libello pauca præfabor, quem de vasis sepulchralibus, variōq; gen-
tium sepeliendi ritu, inscripsimus. Nam cū de vasis ingens opus multis digestū
voluminib. in manu habeam, in quo vasa ipsa, quantum in me est, suis reddo offi-
cijs, in hoc de sepulchralib. egi. Vas etenim, vt primo eius operis volumine defi-
niui, est quicquid quippiā intra se continet, vel quod ad eū vsum comparatū est.

Vnde

Vnde sicut sacris, medicinæ, coquinæ, rei nauticæ, alijsquę rebus propria & pe-
culiaria vel cōmunia vasa adscripta ostendimus, ita huic iurē de sepulchralib. va-
sis nomen indidimus. Verum quoniam sepulchrorum variæ sunt species, varij
quoq; sepeliendi mores, quapropter in hoc scripturo mihi de sepulchris, visum
est paulo altius rem repetere, decq; vario sepeliendi ritu multipliciq; instituto, ti-
bi, & si per te alij fortē legerint, non, vt puto, ingrata nec inutilia colligere: quæ
vt aliud nihil faciant, nos certe mortis memores efficient, mortalesq; esse doce-
bunt, nihilq; in hac mortalitate diu duraturum. Ea vero nunc demum ratioe hoc
quicquid est libelli exscriptum ad te misimus, vt, si editione, an potius sepulch-
ra, dignus tibi visus fuerit, meritam fortiatum conditionem. Vale.

PLutonem, quem tum Ditem, tum Sumanum Latini, Sabini Soranum voca-
uere, sepulchrorum, funerum, & exequiarum inuentorem antiqui credide-
runt, cum harum rerum nulla, vt ferunt, apud gentes antea in vso fuisset: atq; hac
ipsa causa vulgō creditū fuit, vt inferis deus & vita functis imperaret. Libitinam
quoq; Romanos deam sepulchrorum præsidem coluisse accepimus, in cuius tē-
plo quæ ad sepulturas necessaria essent venderētur, eandemq; cum Proserpina,
seu potius Venere, deam esse arbitrati sunt. Cuius non absimilis fuit quam Epi-
tymbiam Venerē Delphici vocauerunt. Sed & Vbidinam eandē ferē cum Libiti-
na Græci quidam fecere. A Libitina certe libitinarj apud Latinos dicti, qui à
Græcis *νεκροδοτῆται*, & *νεκροφύγοι* dicuntur, vt est apud Vlpianum de institoria. di-
cuntur & vespillones. Fuit vero vsque adeo antiquis sepulchrorum cura, vt non
aliunde templorum & sacrarum adium originē deductam, diligentissimi scri-
ptores tradant, Eusebius & Lactantius. Qua de re & Clemens Alexandreus in
adhortatione quapiam ad Græcos, si ita recte *νεκροφύγοι* interpretamur, sic scri-
ptum reliquit: Superstitio, inquit, templa condere persuasit: quæ enim prius ho-
minum sepulchra fuerunt magnificentius condita, templorum appellatione vo-
cata sunt. Nam apud Larissæam ciuitatem, in arce, in templo Palladis, Acrisij se-
pulchrum fuit, quod nunc sacrarij loco celebratur. In arce quoq; Atheniensi, vt
est ab Antiocho in nono historiarum scriptum, Cecropis sepulchrum fuit. In tē-
plo vero Palladis, quam Poliada Græci appellant, iacet Erichthonius. Ismarus
autem Eumolpi atq; Dairæ filius, in Eleusine vnā cum Celei natabus sepultus.
& reliqua, quæ multa Clemens colligit, & ab eo Eusebius, quæ in Latinis codi-
cibus non habentur. Sed vt templa, ita & simulachra atq; idola, à sepulturis ori-
ginem traxisse, sunt qui videri velint, quos inter Diophantes Lacedæmonius, q
antiquitatum libros XIII. scripsit, is Syrophane ait Aegyptium hominē lo-
cuplerissimum filio superstitem, eius desiderio simulachrum domi constituisse,
ad quod familiares confugerent, cum domini iracundiam furorēmq; euitare vel-
lent: quo modo familiares à domino veniam consecuti, simulachrum ipsum flo-
ribus & coronis ornare soliti erant, & odoramenta aliāq; eiusmodi adolere, quæ
sunt postea ad sepulchra translata. Si quis tñ in vniuersū sepeliēdi causam in-
dagare voluerit, multo erit illi maxime elaborandū (alia enim alijs gentibus cau-
sa extitisse videri potest) vt ex ijs quæ infra narrabimus facile perspici poterit. Si
tamen accuratius res ipsa perpendat, duplicem in primis eam esse videbimus, vt
scilicet posteris sibi quoq; moriendū esse admoneantur, & simul omnib. illuc ten-
dentibus, recte ac sancte viuendū esse: quibus reb. ad bene beatq; viuendū na-
turæ quodammodo iure impellimur. Vnde & eadē (vt opinor) ratioe diuus Pla-
to suæ philosophiæ scopū finēmq; in mortis consideratione esse statuit. Anneus
tñ Seneca, non defunctorum, sed viuorum causa sepulturam inuentā esse voluit,
vt scilicet hominū cadauera visu & odore foeda, à viuentium medio amouerent:
id quod ego factū crediderim, posteaquam iā cœtus hominū vrbes ac ciuitates
cōstituere cœpisset. Sed vtcunq; his altius fortē repetitis omissis, iā sepulchrorū
varias formas, variāsq; figuras & lineamenta breuib. circumscribam, quæ tum à

Hh 3

me conspectis monumentis & sepulchris, tū ex probatissimis autorib. **collegi.** Nam cū in primis sepulchrū omne duab. rebus constet, forma, & inscriptione, antiqui maxime studuerunt vt ad cōmensum & symmetriā vtrunq; constituerent, vt videlicet monumentum inscriptioni, & inscriptio monumento quadam congruente ratione responderet. Sed de horū altero nos architectorum præcepta instituent, de altero antiquitatū exempla nos instruent, & quæ tot extant eulogia & collecta & edita vulgò. Tituli enim qui Epitaphia dicuntur, autore Platone, quatuor versiculorum numerum excedere nō debent, vt transiens viator facile perlegat. Verū hoc ab eo dictum quidē præclare, sed suæ secundū instituta ciuitatis. Nam aliter factitatū non solum à Græcis suis, sed & à Latinis nostris barbarisq; videmus. Inoleuit etiam plerisq; antiquorum vsus, vt soluta frequentius oratione quàm versu Epitaphia sepulchris inscriberent: cum è contrario Græci, & ij quidem antiquissimi, non nisi versu sepulchris inscriptiones adhiberēt, quæ & quod elego plerunque carmine fierent, *ἐπιθήματα* à Græcis sæpe vocata reperies. Epitaphia vero ipsi legimus Græcis literis, Latinis, Hetruscis, Aegyptijs, Hebrais, & barbaris cæteris. Sepulchri igitur formā alij, & ij quidem quorū corpora non cremabantur, non maiorem apud antiquos, quàm vt corpus caperet, faciebant: quod & à plerisq; hoc quoq; tempore seruari videmus. Antiqui verò id in vasis, interdum stantis forma, interdū columellæ, nonnunquā arcule vel plutei specie conficiebant: nonnulli in tabellæ scriptoriæ planitiē effingebāt, alij amplius quiddā & maius, vbi & titulos & rerū gestarū monumenta insculpebant. quiddā in scriniū marmorei, nonnulli in lectuli speciem sepulchra struxere: quiddā & gradus his addidere, alij facella proxime erexere. Fuerunt & qui colūnas ingentes, aut pyramides, vel obeliscos, procerosue colossos erigerent. Verum in columnarū genere illæ præcipue celebratæ, quæ ad pedes plus minus centū ductæ sunt, quæ circum vndiq; signis asperæ, & rerum historijs circumuestitæ, intrā autem gradus habent ad cochleam, quibus ad summum earum vsq; ascendi potest, quales adhuc Romæ cernunt. Fuerunt & qui cryptas subterraneas, quas Græci hypogæa, Latini cōditoria nuncupant, sepulchris disposerēt, cuiusmodi me vidisse cum aliubi, tum Romæ & Baijs succurrit. Sunt & eiusmodi quædam Christianorū hypogæa prope templa, vt Veronæ: & adhuc toto ferè in Latio cōspiciuntur bustuaria familiarum & domesticorum tellure suffossa, distinctis paruo per parietes interuallo bustulis, quibus crematorum reliquiæ condebantur: stantq; breues tituli, pistoris, coquis, tonsoribus, aliptis, & cæteris eiusmodi ex familia. Sed & effigies tum gypso & polline marmoreo ac calce fictas, tum marmore scalptas, tum diuerso metalli genere formatas, in solatium & memoriā antiqui exprimere consueuerunt, quarum mentio frequēs apud celebratos autores, M. Tullium, Plinium, Lactantium, Statium, Martialem, item historicos: quam consuetudinem & nostra demum hac tempestate ab aliquibus nouari iā planè vidimus. Nunc ex qua materia sepulchra confici soleant, res ipsa & locus, vt ostendā, exposcere videntur. Nā veluti varia fuit & diuersa sepeliendi ratio apud nationes, & vario subinde tempore, ita varia quoq; fuit & diuersa, ex qua monumenta conficerentur, materia. De sepulchris igitur nos ita statuimus, vt alia animata dicamus, alia inanima. Animata rursus in ea quæ ratione pollent, & quæ rationis expertia sunt, partimur. Nam alijs homines ipsi sepulchra fuere, vt eorum penes quos mos fuit & mortuos vorare, & humana carne vesci, vnde & illis vocabula Androphagi, & Anthropophagi: vel eorum qui potu defunctorum cineres hauriunt. Alijs sepulchra fuere animalia bruta & rationis expertia, vt qui suorum cadauera canibus, vel vulturibus, cæterisq; feris exponerent. Inanima vero sepulchra appellamus, quæ ex diuersa sunt confecta materia. Alijs item elementa ipsa sunt sepulchra, vt eorum qui terra conduntur, qui aqua sumerguntur, qui igne cremantur, qui per aera suspensi, arboribus vel patibulis suffiguntur. Ac de his quidem omnibus est à nobis copiosius agendum, cum de

fin.

singulis nationibus instituta trademus. Ex omni præterea metallo sepulchra & loculos factos partim legimus, partim ipsi vidimus: ex auro videlicet, argento, ære, orichalco, ferro, plumbo, stanno, electro, magnete: plurimum vero ex marmore, eoque diuersi generis. Item ex coctilibus fictilibusq; vasis, tegulis, plinthis, ex argilla, cretæue, sed & ex ligno, ligneisq; arcellis, vitreis etiamnum vasculis, & crystallinis, alijsque eius operis. His ita de forma & materia sepulchrorum à nobis breuiter expositis, illud iure subdemus, sepulchrorum iura semper sacra habita, non modo Græcis ipsis & Romanis, sed & Iudæis & barbaris quoque nationibus. Nam (vt alias nunc mittam) vide quanto studio ac diligētia apud Moysen Abrahamus ille vir sanctissimus, vxori, sibique ac posteris suis sepulchrum pararit. Scythæ quoque qui immaniores cæteris habentur, cum Darius Hystaspis eos bello laceraret, eisque à Persis obijceretur quod prælium detrectarent, inter alia quæ responderunt, sunt (dixere) paterna nostra sepulchra, quæ cum inuenieritis, agite, tentate illa labefactare, tunc certe intelligetis, si vobiscum nos pro paternis sepulchris pugnaturi nec ne: interea nisi nos ratio traxerit, prælium non conferemus. Ex quibus facile cognoscere possumus, quo cultu ac reuerentia apud barbaros Scythas essent sepulchra, si nulla alia ratione ad prælium trahi poterant. Sed quò paterni sepulchri summa esset religio, præter id quod de Scythis diximus, Thamyridis quoque fabula astruit, quæ & in prouerbium vsque cessit, in eos qui furore & infania corripiuntur, qui in patrios cineres minxerūt, cuius & noster Horatius in Poetica meminit. Scribit M. Cicero, quod sepulchrorum sanctitas in ipso solo est, quod nulla vi moueri, neque deleri potest, atque vt cætera extinguuntur, sic sepulchra sanctiora fiunt vetustate. Terra, inquit Plinius, nos à reliqua natura abdicatos tum maxime vt mater operis, nullo magis sacramento, quàm quo nos quoque sacros facit. Scribit & Plutarchus in Numa, sacros vocari vita functos, quorum videlicet sacra sint sepulchra. Nostra quoque Christianorum lege, sua sepulchris inest religio: & idcirco etiam violatoribus sua proposita sunt supplicia. Vetus eiusmodi extat Romanorum lex: Vbi corpus demortui hominis condas, sacer esto. nostri vero id Pōtificis auctoritati subesse voluerunt. Illud quoque Romanorum legibus cauebatur, ne quis vestibulum adiutumve ad sepulchrum vsucaperet, neve bustum violaret. Perstat & Græca sententiola, quæ & in prouerbium cessit, ne moue non mouenda, hoc est, *ἀκίνητα μὴ κινῆσαι*. Extant & hac de re cum Imperatorum ac Pontificum nostrorum leges, tum diuinitus à M. Tullio tradita instituta. Quinetiam & *τυμωροὶ* (sic enim sepulchrorum effosores ac violatores Iurisperiti græca voce nuncupant) seueris poenis plectuntur. Scribit Vlpianus, sepulchri violati actionem infamiam irrogare. At vero Paulus, reos sepulchrorum violatorum, si corpora ipsa extraxerint, vel ossa eruerint, humilioris quidem fortunæ summo affici supplicio, honestiores in insulam deportari, aut relegari, aut in metallum damnari. Hanc tamen sepulchrorum religionem contra hostes haud valere, Caius Iureconsultus arbitratus est, cum ita prodat: Sepulchra, inquit, hostium religiosa nobis non sunt, ideoque lapides inde sublatis, in quemlibet vsum conuertere possumus, nec sepulchri violati competit actio. Porro & sepulchra venditare apud antiquos ignominia & probro dabatur, adeo vt nomen apud Hebræos immutatum ijs qui id fecissent: vt Ephroni contigit, qui ea causa Ephran appellatus est, signante (inquit Hieronymus) scriptura, non eum fuisse consummatę perfectęque virtutis qui potuerit memorias vendere mortuorum. Subdit idem: Sciant igitur qui sepulchra venditant, & non coguntur vt accipiant precium, sed à nolentibus quoque extorquent, immutari nomen suum, & perire quiddam de merito eorum, cum etiam ille reprehendatur occulte qui inuitus acceperit. hæc ille. Nec hoc loco illud omittendum, quod etiam si fundus in quo sepulchra sunt, venditione alienetur, ad ea venditori ius adeundi superesse: quod his fermè verbis Pomponius asserit: Dominis, inquit, fundorū in quib. sepulchra fecerint, etiam

Hh 4

post venditos fundos adeundorū sepulchrorum ius esse. Sed cum sepulchrorū iura sacra semper habita ostenderimus, nunc illud pariter non ignorandū, antiquissimi fuisse instituti, vt intra urbē, & domi quoq; defunctorū cadauera cōderent: vnde & remansit iariū & penatū religio, qui ea de causa domi à gentib. colerent. Verum ea mox consuetudo, vt fœda ac tetra, antiquata et in totū sublata, adeo vt etiā XII. tabul. legibus vetitū sit, id quod & senatusconsulto Duillio cōsule approbatū est: ex qua re in vsu loquendi verba illa venere, educere, & efferre. Vestales tñ & Imperatores Romani huic legi & s. c. subijci noluerūt. Plutarchus Fabritijs & Valerijs concessum ait, vt in foro sepelirentur: eorum tñ posteritatem tametsi id sibi liceret, supposita tantum face, in foro cadauer efferebant. Eius præterea qui triumphasset, vbi extrā crematus fuisset, ossa & cineres in urbem deferri & cōponi, decretis permillum fuisse, Pyrihō Lyparæus tradit. M. Cicerone eadē penē quæ Plutarch. scribit in lib. de legib. Appianus vero sophistes & nobilis historicus, inter causas quas enumerat, cur patrij agrarias leges cōtemnerent, & hęc affert, quod indignarent, impiūq; ducerent, suorū parentū monumenta in aliena iura transire, atq; id pietatis & religionis causa. Plato etiā in illis suis legib. agros & in primis steriles sepulchris destinauit. Sed quod extra urbē antiq; mortuos sepelierint, præter ea q̄ attulimus, & quod adhuc monumenta penē innumerabilia huiusmodi cōspicimus, inscriptiones quoq; sepulchrorū & epitaphia id manifeste cōproban: nā ferē omnia quæ hactenus cōspexi Latina, has, vel his similes notas habēt, IN AGR. P. quæ quot agri pedes sepulchrū occuparet significabāt. Est apud Vlpianū Iureconsul. id obseruatū, D. Adrianum pœnam aureorū XL. statuisse in eos q̄ in ciuitate sepulchrū fecissent, quos fisco inferri voluit. Eandē quoq; pœnā in magistratus statuit q̄ id passi forent: quin & locū publicari mandauit, indeq; cadauer transferri. Sepeliebant autē Romani secus maxime militares & publicas vias, inter quas in primis Flaminia & Latina celebrant, vt apud Athenienses Ceramicum, apud Corinthios Sinopæi Diogenis sepulchrū, apud Syracusas Archimedis: & hęc in agris quidē, vt mittā plurima quæ apud autores & legunt, & adhuc secus ipsas vias cernunt. Quibus vero de causis extrā ciuitates cadauera sepelirentur, inter alias potissimum has afferri video, vt scilicet libera vrbs terro cadauerum odore minus pestilenti aere afficeretur, & vt illac transeuntes viatores ad laudes accenderentur, monerenturq; ad præclara facinora obeunda, neve si ita accideret, paterentur hostes in suorū maiorum monūmenta grassari, & perinde alacriori etiam animo à mœnibus vrbis propellerent. Addit his Cicero, ne rogi fortassis aliquando igne vrbs conflagraret, aut incenderetur. Nūc Christiani nostri. (prò maiorum nostrorum sancta instituta deperdita) non intra urbem modo defunctorum corpora condunt, verū & si deo placet, in templis, ipsisque delubris & sacellis. in quibus diuorū cineres & reliquiæ tantum seruari & venerari maiorum nostrorum religio fuit, nefariorum & scelestissimorum hominum, vt inam & non etiam impiorum, fœdissima cadauera condunt: quod fieri præter maiorum leges & instituta, cū Pico sapius & Manardo, & nunc tecum quoq; CAROLE vehementissime doleo. Ad huius enim rei ministerium, quæ græco vocabulo à dormitione & quiete dicitur κοιμητήριον, à maioribus nostris constituta fuerunt: quo modo etiā in Lacedæmonij, qui ex Lycurgi lege suos in vrbe secus Deorum templa mortuos sepelire consueuerunt. Saitæ tamen Aegyptij suos tantum reges, quos vt deos venerabantur, intra templorum septa condere soliti fuerunt, id quod & ab alijs factitatum autores prodiderunt, & nos nonnihil infra. Legi & apud Athenæum, nobile illud scortum Laidem in Veneris templo apud Peneum fluuium sepultam fuisse. Sed hac de re satis. Non alienum à proposito opere me facturum reor, si tibi hoc loco repetam, qua sit ratione factum, vt ex tam paruis initijs, tam magna sumpserit incrementa sepeliendi mortalium cura. Nam cum primum domi, vt retro diximus, sine vlla pompa defunctorum corpora

pora conderentur, idq; postea per leges esset abrogatum, ne retro scilicet cadauerum nidore viuentes infestarentur, ad tantā demum magnificentie pompam, ne luxum dicam, deuentum est. Sedenim cum id maxime curandum esset, quod & Plato scribit, hominem ita habendum vt neq; mortuus neq; viuus hominum cœtui ac societati esset incommodo, cœperunt ergo in agris primum, loca in quibus sepulturæ fierent excogitare, inibiq; ad sepulturæ indicium, lapidem, seu tegulam, nonnunquam & cespitem, tumulumq; erigere, aliquando cippum & testas glebasq; aggerere, interdum arborem serere, quod & diuo Platoni in legib. placuit, & nunc aliquando Turcis, ne videlicet feræ animaliaue bruta sepulchrorum ossa effoderent. At vero redeuntes posteritatem ad agros, vere iam florente, charissimorum iacentium cum reminiscerentur, pro tempore floribus & sertis, cæterisque eiusmodi reliquis suorum memoriam celebrabant: ex qua re annua, & tot alia mortuorum sacra adinuenta, de quibus ita cecinit ingeniosissimus poeta Naso:

*Tegula porrectis satis est velata coronis,
Et sparsa fruges, paruaq; mica salis.
Inq; mero mollita Ceres, violæq; solutæ.
Hęc habeat media testa reperta Via.
Nec maiora veto, sed & his placabilis vmbra est.
Adde preces positæ & pia verba focus.*

Sed cum nonnulli essent qui suorum vel propinquorum, vel amicorū minus desiderium ferre possent, tertium, septimum, nonum, & quidam trigessimū & quadragessimū, non sine quadam numerorum religione, dies defunctorum manibus & memoria statuerunt: quorum dierum non modo apud gentes mentio, & summa obseruationis cura, sed & in præsens à nostris ij magna diligentia custodiuntur. Hinc ab antiquis Græcis sacra illa, Necysia, Ennata, Enagismata, Cterismata, Tarchymata, hinc Triacas, & Triacontades dies legimus institutas: hinc à Latinis iusta, exequiæ, inferiæ, parentationes, nouendialia, denicalia, februa, feralia, & cætera huiusmodi: quæ omnia tum lacte & vino, tum sertis & floribus, tum reliquis alijs rebus, quæ, vt ait Ouid. ab antiquis celebrabantur. Afferebantur & interdum epulæ dapésq; ad sepulturam, vbi quoq; antiqui epulabantur. Vnde sunt apud autores ferales cœnæ, silicernia, & funerum fercula: quem morem vix dum Christiana lex compescuit. Extant certè D. Ambrosij & aliorum post eum contra hanc consuetudinem orationes & decreta: in cuius quidem vicem (adeo difficillime potuit aboleri) in quibusdam adhuc regionibus, in parentationibus perseverat, vt domi amici & cognati conuocentur, peractisque ad sepulchrum iustis & funeralibus, domi conuiuia, & quidem lautissima agitant, in quibus & demortui laudes & viuētū solatia à sacerdote, vel pro eo ab alio, post epulas funebri oratione referuntur. Sed præter antiquorū conuiuia, etiam ludos funebres in funeribus, & quidem magnificentissimos excogitarunt, quos celebri apparatu non modo acitasse Romanos legimus, sed ijs longe prius Græcos, vt vel Homero in Patrocli funere teste, cæterisque poetis, didicimus. Processit vero & in tantum excreuit apud gētes immodica sepulchrorum cura, vt aliquæ nationes etiam mortuorum monumenta impensius studiosiusq; curarēt, quàm viuorum domicilia: eos in primis falli existimantes, qui breuioris & momentaneæ vitæ ædificia magna construerent, sepulchra vero in quibus æternum, vel certe diutissimè quiescendum sit, negligenter. atq; inter hos maxime fuere Aegyptij, quorū moles immanes (sic em̄ verius quàm sepulchra dixerim) à scriptoribus celebrant. Rectius autē ac sapientius illi mihi fecisse vident, qui in sepulchrorū sumptibus & eorū luxu, ne immodica erogaret pecunia, modū p̄ leges posuerūt. Pittacus quidē vnus, vt plerisq; visū est, septē Græciæ sapientibus, apud suos lege cauit, ne in construēdo tumulo, quàm tres columellas plus expēderēt, cum

cum antiquiores etiam aliqui gleba tantum contenti & cespite, corpora obtegerent: ibi enim fortunatum dispendium fieri non debet, quo incommutabili naturæ lege omnes peruenire compellimur. Et propterea à quibusdam legibus interdictum accepimus, ne maiore opere ac impensa monumentum conderet, quam quod triduo decem homines conficere possent. Plato quidem decentissima monumenta parentibus, temperatissima tamen, fieri præcepit. Idem alio loco Philosophus de sepulchrorum institutione plura præcepit, & Platonem secutus M. Tullius, quæ tibi breuitatis causa prætereo. Sed quoniam omnibus per te scribendo prodesse cupimus, hac causa nec illa omittam, quæ ad vocabulorum & vocum proprietates hac in re pertinere videbuntur, ut qui in varijs legendis autoribus occupantur, planè intelligant quid quisque senserit. Cadaver igitur proprie defuncti corpus à cadendo dicitur, quod Græci νεκρὸν vocauerunt: tametsi latine quidam mortuale, interdum morticinium verterunt, ut Hieronymus, & sacra scripturæ interpretes. Transfertur tamen & ad inania quæ sunt, ut vrbium, ædium, & statuarum cadavera appellentur: id quod & Græci quoque, ut cum de Corinthijs fractis signis, νεκροκευθίζειν dixerunt. Sepultos quoque modo conditos, humatos vero humo iniecta coniectos dici accepimus: quem morem ius pontificale confirmabat. Nam priusquam gleba iniiceretur, locus ubi corpus crematum esset nihil religionis habebat: iniecta vero ubi tumulo gleba fuisset, & humatum & gleba vocabatur, ac tum denique multa religiosa iura complectebatur. Hanc rem & Vergilius in v. 1. attigisse sunt qui affirmant, cum ait de Palinuro: Aut tu mihi terram iniice. Item Horatium in eo: Quanquam festinas, non est mora longa: licebit iniecto ter puluere curras. Sed & sepultos dicimus & tumulatos, & conditos, & funeratos legimus: item sitos: unde siticines vocabulum deflexum existimatur: de quo hæc ferè Gellius & Marcellus ex collectaneis Atrei Capitonis. Siticines, inquit, appellatos legimus, qui apud sitos, hoc est, vita functos canere soliti essent. Amplius addit Gellius, siticines proprium habuisse tubæ genus quo canerent, à cæterorum tubicinum proprietate differens, quos siticistas (ait) vulgus dicit. Qui rectius locuti sunt, sicinnistas, litera n gemina dixerunt. Sicinum enim genus veteris saltationis fuit, quæ & sicinnis dicitur, de qua in dialogis nostris de Poetis commodius ex Polluce, Athenæo, Suida, Ammonio, alijsque meminimus. Nec illud ignores velim, funus proprie dici cadaver iam ardens vel incensum: exequiæ dum portatur: reliquiæ iam crematum & bustum: conditum vero iam sepultum. Sed iam vasa ipsa, hoc est, sepulchrorum nomina quibus frequenter autores vsi sunt, & cuius causa libellum concinnauimus, adscribemus. Sepulchrum ergo à sepeliendo dictum, ut inuolucrum ab inuoluendo: verum vsu aspirationem sumpsit: unde & sepulchretum Catullus formauit, pro loco ubi multa sepulchra sunt: sicuti à Græcis Polyandrium dicitur, quod nos Christiani cœmeterion vocamus. De Polyandrio apud nos D. Hieronymus, & alij quidam eius ordinis scriptores. Dicitur & tumulum, à terra in cumulum erecta: & sarcophagum, à saxi carnem exedentis genere. Tumba quoque nonnunquam vocatur sepulchrum: unde & tymbion, & hemitymbion, pro parua sepultura. Cicero tamen tymbon bustum interpretatur: unde & maleficæ mulieres quæ in sepulchris versantur, tymbades nuncupata. Pro sepulchro etiam interdum arca, vrna, & cippus capitur: Item monumentum, quod & Græci μνημόειον. Vocatur & olla & solium, præcipue Plinio, Curtio, & Suetonio. Vsi sunt & veteres puticulo pro vetusto sepulchra genere. Petronius Arbiter alijsque nonnulli conditorium sepulchri genus faciunt, id scilicet quod Græci hypogæum, quod subterraneum esset, vocauerunt. Conditorium videtur à Seneca quadam epistola dici. Mausoleum præterea, ab eo quod in Caria fuit regis Mausoli ab Artemisia regina conditum, sæpe vocatum legimus. Nostris etiam Christiani conchyliæ quandoque appellauerunt. Licet conchyliæ, de quibus ex Græcis & Latinis alio loco plura. Sunt item quæ Græci νεκρὰ, quæ

quæ ideo sic vocata in Theocritum grammatici tradunt, quod mortuis iniiciatur terra quæ νεκρὰ dicitur. Alij νεκρὰ nuncupant quæ nostri suggrundaria, infantium sepulchra, eorum videlicet qui quadragesimum diem necdum expleverunt. Rutilius Geminus & Placides autores, Sunt qui suggrundia, & suggrundaria vocent, quorum M. Varro meminit, sed non pro sepulchri specie. Corag. u Fulgentius pro virginali sepulchro vel funere interpretatus est, cuius rei causa à quibusdam accusatur, parum animaduertentibus, hoc sine afflatu scribi, illud choriagium cum afflatu. Meminit & Festus Pomp. Sunt & illa apud Iureconsultos sepulchrorum genera, quæ gentilia & familiaria dicuntur, hoc est, quæ toti familie & genti comparata sunt. Sunt item hæreditaria, quæ hæredes sequuntur. Lectuli vero & lecti (sic enim utroque modo vocati sunt) quibus cadavera ad sepulchrum deferuntur, tum feretrum etiam, tum capulus, tum sandapila, tum demum & loculus. Videtur & locus exposcere, ut eorum quoque qui funera curant nomina breuiter annotemus. Sunt vero in primis libitinarij, ut supra meminimus, sic à Libitina dea nuncupati, qui græcè dicuntur, teste Vlpiano, νεκροβάτται, & interdum ταφῆς & νεκροφόροι. Sunt & pollinctores sic vocati, quod pollincere apud veteres funus curare significaret, quo verbo vsus est Plautus. Sunt & vespillones ea ratione dicti, quod vesperi in primis sepelirentur vita functi. Sunt & sandapilarij à sandapila feretro nuncupati. Erant & designatores, de quibus alibi facta mentio. Sedenim nec hoc est prætermittendum, euerriatorem vocari eum, teste Festo Pompeio, qui accepta hæreditate, iurè iusta facere defuncto debet: qui si non fecerit, seu quid in ea re turbauerit, suo capite luat. Id nomen ductum à verrendo. Nam exuerra sunt purgatio quædam domus ex qua mortuus ad sepulturam ferendus est, quæ fit per euerriatorem, certo genere scoparum adhibito, ab extra verrendo dictarum. His ita expositis, iam varios sepeliendi ritus morisque adferam, si tamen illud te prius admonuero, eos quondam publico ferè hominum consensu sepulturæ honore carere, qui sibi manus iniectissent, qui que, ut est Pythagoræ sententia, iniussu Imperatoris ex statione & præsidio decessissent, hoc est, qui se interemissent. Dignissimum enim esse ait Egesippus, eos qui Dei patris imperium non expectarent, priuari quodam quali matris gremio terræ sepulchro. Alij tamen his dextram à cætero corpore abscelebant, ea ratione, ne membrum quod vesano quodam furore in corpus sæuierat suum, cum eo pariter sepeliretur. Eadem à Iosepho traduntur. Hoc idem supplicium in patricidas & matricidas sacrilegos antiqui irrogabant, ut ipse Egesippus & Iosephus sunt testes: quos tamen patricidas Romani in culeum, cum simia, gallo & vipera insutos, in mare vel flumen proijcere solebant: & merito, ut indigni qui aliquo vitali fruerentur elemento, qui eos à quibus vitam accepissent, ingratiissimi violassent, perdidissent. Sed ipsos iam sepeliendi ritus prosequamur, atque à Romano populo, ut cæterarum gentium principe exordium sumamus, tametsi apud eos non vna, nec semper eadem fuerit consuetudo, nec ab omnibus obseruata, quod vel ex his quæ scribit Plinius facile cognoscas. Ipsum, inquit, cremare apud Romanos non fuit veteris instituti: terra condebantur, atque postquam longinquis bellis obrutos erui cognouerunt, tunc institutum. Et tamen multifarie prisca seruauere ritus, sicut in Cornelia domo nemo ante Syllam dictatorem traditur esse crematus, idque eum voluisse, veritum talionem, eruto scilicet C. Marij caduere. Sed & Numæ Pompilij corpus in arca lapidea conditum legimus, quod multa post secula à Cn. Terentio in Ianiculo effossum, scriptores monumentis prodidere: qua de re ex diuersis autoribus multa Plinius & Plutarchus, ut Lactantium & cæteros mittam. Mansit vero apud Romanos cremandi consuetudo, ut à nostris quibusdam obseruatum est, usque ad Antoninorum Imperatorum tempora, quibus à plerisque desitum est corpora cremare, & rursus terræ condere coeptum est. Romani igitur ubi animam ægrotus exhalare coepisset, qui proximiores erant, si domi moriebatur, spiritum

tum ore excipiebant, morientisq; oculos claudebant, quos oculos scribit Plinius rursus in rogo patefacere, Quiritum magno ritu sacrum fuisse: ita more condito, ut neque ab homine supremum eos spectari fas sit, & cælo non ostendi nefas. Lege tamen Mania cauebatur, ut autor est Varro & Marcellus, ne filij parentibus luci claro oculos fugillarent: minus enim licebat ut filij parentum oculos in obitu fugillarent: quo loco Nonius fugillare, pro ocludere exponit. Scribit Plutarchus eos vulgò infelices vocari, quorum oculos propter absentiam non potuerunt parentes obtegere. Postquam ergo moriens exhalauerat animam, cadaver in quos libitinarios & pollinctores appellatos diximus, lauabant ungebantque, & si cremandum foret, pyra lignis alijsque rebus struebatur pro hominis conditione, non enim eadem omnibus, nobili, ignobili, patritio & plebeio. Defuncti corpus aibis vestibus induebatur, ut Plutarchus scribit: tum in pyra vestes, unguenta, aromata, & id genus cætera disponebantur: inde funerationem, quam appellabant, faciebant, hoc est, funeris pompa ducebatur. Filij opero capite parentes sequebantur, ut autor est Plutarchus. Idem hoc tempore custoditur à necessarijs & familiaribus in Italia, variè tamen. Filia vero nudis & pallis crinibus sequebantur: cuius rei causas inquirat idem ille Plutarchus, inter quas commemorat, quod illa lugentibus accommodata sunt, quæ minus sunt visitata. Nam cum mos esset ut magis mulieres opero capite in publicum prodirent, & contra viri aperto, contraria in luctu factitari solere ait. Apud Græcos si quid aduersi accidisset, mulieres totondisse, viros comas aluisse, consueuisse. Alias insuper causas attulit, quas breuitatis causa missas facio. Fuit vero antiquis mulieribus eiulandi mos, & comas genasque lacerandi, id quod & hodie quo tibi hæc scribimus, in Sabinis & toto ferè Latio, & supra Latium, perseverat: quod tamen Romanis mulieribus duodecim tabularum legibus fuerat interdictum. Verba legis hæc sunt: Mulieres genas ne radunto, mulier faciem ne carpito, mulieres lessum funeris ergò ne habento. Est autem lessum, ut Lælius & M. Cicero interpretantur, lugubris esulatio, quam rem Sextus Aelius & L. Attilius, alioqui doctissimi, haud sanè perceperunt. Sed missis his difficultatibus, ceptum sequamur institutum. Cum digitus defuncto incidebatur, ad quem seruatum iusta fierent, reliquo corpore combusto (quod factum, teste Pompeio Festo, membrum abscidi mortuo dicebatur) mox cadaver curatum ad pyram sandapilarij & vespillones efferebant. Quo in loco, is qui necessitudine defuncto maiore iunctus erat, auersus rogo faciem ardentem inferebat: unde & consuetudo illa mansit, uti faces & funalia funus antecedant & subsequantur. Antiquiores nobiles nunquam ferè soli comburebantur: apud exterarum nationes dico, id quod ex poetis in primis collegimus, Vergilio, Statio, & alijs. Sed & Homerus in Patrocli funere famulos, equos, canesque crematos cecinit. Apud barbaros vero etiam uxores & seruos, ut retro planius ostendemus. Illud observatum est quoque, ut maioris ætatis homines ad tubam efferrentur, quod & ad hanc diem ciues Romani custodiunt: minores vero natu ad tibias. Fuit enim opinio, ut scribit Macrobius, mortuos ad sepulturam cum cantu prosequi, quoniam animæ ipsæ post corporis vincula ad originem dulcedinis musicæ, id est, ad cælum ipsam redire creditum est antiquis. Sunt qui ideo factum putent, quod anima ipsa à plerisque harmonia existimata est, quod in primis credidit Herophilus, & eum secuti. Mox ubi visitatum cadaver fuisset, bustum dicebatur, cineresque & ossa cado colligebantur, amicis & cognatis circumstantibus: tum defunctus funebri laudatione à propinquo laudabatur, quod cum ex alijs scriptoribus, tum ex Suetonio præcipue & Cornelio Tacito didicimus. Perfectis his, præfica nouissimum verbum illud alta voce pronunciabat, I L I C E T, quod est quasi ire licet. Tum cineres & ossa sepulchro inferebantur, ante quod aram fieri solitam, Maurus Honoratus scribit. Postquam vero omnia completa fuerant, extremum vale alta voce pronunciabatur.

ciabatur hoc pacto, Vale, vale, vale, nos te ordine quo natura permiserit sequemur. Sed meo quidem iudicio melius nullus nec elegantius omnia ferè quæ diximus executus est, quam suo carmine Vergilius in sexto Aeneidos, cum de Miseni funere ita cecinit:

*Nec minus interea Misenum in littore Teucri
Flebant, & cineri ingrato suprema ferebant.
Principio pinguem telis & robore secto,
Ingentem struxere pyram, cui frondibus atris
Intexunt latera, & ferales ante cupressos
Constituunt, decorantque super fulgentibus armis.
Pars calidos latices, & athena vndantia flammis
Expediunt, corpusque lauant frigentis & unguunt.
Fit gemitus, tum membra toro desleta reponunt,
Purpureasque super vestes velamina nota
Coniiciunt, pars ingenti subiere feretro,
Triste ministerium, & subiectam more parentum
Auersi tenuere facem: congesta cremantur
Thurea dona, dapes, fuso crateres oliuo.
Postquam collapsi cineres, & flamma quieuit,
Reliquias vino, & bibulam lauere fauillam,
Ossaque lecta cado texit Chorineus atheno.
Idem ter socios pura circumluit vnda,
Spargens rore leui, & ramo felicitis oliuæ,
Lustrauitque viros, dixitque nouissima verba.
At pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
Imposuit, suaque arma viro, remumque tubamque,
Monte sub aërio, qui nunc Misenus ab illo
Dicitur, æternumque tenet per secula nomen.*

Atque hæc tunc quidem Vergilius. Sed nunc videamus quamdiu fas esset lugere defunctos. Scribit Plutarchus, Numam Pompilius apud Romanos pro ætatibus temporibusque defuncti, lugendi modum statuisse. Puerum non lugeri trimo minorem, neque etiam natu grandiore, neque etiam plus mense qui vixisset vsque ad annos decem: & reliqua quæ de Græco exemplari castigato petenda sunt, cum Latinum mendosissimum sit. Mulieribus quidem viduis decem menses, hoc est, per annum lugere maritum fas fuit: tantus enim à Romulo annus institutus fuerat. Vnde in Fastis poeta Ouidius.

*Per totidem menses à funere coniugis vxor
Sustinet in vidua tristia signa domo.*

cum de anno decem mestræ ageret. Idem Plutarchus à Numâ institutum ait, ut quæ ante decem menses à mariti morte mulier nuberet, prægnantem vaccam immolaret. Leguntur & in Iustiniani Augusti Codice adhuc illa verba: Si qua ex foeminis perditio marito, intra anni spatium alteri festinavit nubere, probro notetur. Scribit Anneus Seneca, annum foeminis ad lugendum maiores constituisse, non ut tandiu lugerent, sed ne diutius. Viris nullum legitimum tempus fuisse, quia nullum honestum. Hæc ille. Aliquos tamen in rebus viros excellentes annuo matronarum luctu ornatos, legimus in historijs, ut Iunium Brutum & Valerium Publicolam. Idem ex vsu nostris mulieribus in mariti funere permittitur. Sed mali adeo mores ætatem nostram inuasere, ut quæ quintumdecimum diem, vel vigesimum non expectauerint ad secundas nuptias, ego ipse viderim. Sed mores hos longe funere peiores, satyricis perstringendos mittamus. Atenim ut honestum humanumque putamus mortuos lugere, ita

Stoicos quosdam. *Manos non fatis probamus, qui maximum flendi ius in diem vnum duntaxat. Attuunt, idque poetae Graeci testimonio comprobatum volunt, qui Nioben infelicem illam matrem post tot filiorum necem de cibo cogitasse inducit: quibus & ego alios possem poetas & Graecos & Latinos adducere qui eam nimio lachrymarum fletu in saxum diriguisset cecinerunt, perpetuis quasi lachrymarum guttis manans. Sed nos haec fabulosa mittamus. Ludos quoque funebres & Graeci et Romani instituerunt, ut supra meminimus, quos inceptari tuba vel ex hoc Vergilij carmine cognoscimus: Et tuba commissos medio canit aggere ludos. Qui vero ludis praerant, designatores vocabantur: quo nomine & qui funera curant nonnunquam dicti sunt. Funebrum autem ludorum principium a Graecis incoepisse, manifeste ostendit Homerus, a quo suos funebres ludos Vergilius & Statius desumpserunt. Ea vero funera quibus ludi adhibebantur, simpludearia dicta sunt, ut ex Ticinio antiquissimo poeta colligitur. Indictiva autem ea dicebantur quibus non modo ludi adhibebantur, sed & designatores, atque ideo amplissima putabantur. Dicta vero eo nomine, quod per praecones indicerentur, ut Festus subinnuit: tamen si eo loci perperam quidam inductiva supposuit. Lectos praeterea & lectisternia in Romanorum exequiis deferri ac construi solita a potentioribus legimus, ut in Marcelli pompa sexcenta, in Syllae sex millia, quod pro fortunae qualitate scribit factum Seruius grammaticus. Sed & nonnunquam imagines & signa in funeribus praeferebantur, ut Lactantius seu Lutatius grammaticus observat in Papi-
niana Thebaide, in miraculum videlicet spectantium. Idem etiam innuit Horatius cum ait, Atque imagines ducunt triumphales. Statius quoque, Ex in magnanimum series antiqua parentum Inuehitur, ut historicos hoc loco, Suetonium & alios misso faciam. Solebant cum primis reges ac principes urbium antiquitus, quod & nostris temporibus fieri vidimus pontificibus maximis, tumulari condique cum gemmis aliisque opibus, unde exit illud Satyrici Persij: O si Ebullet patrum praclarum funus. Tamen si passim alio modo exponi a grammaticis soleat. Certe ego in urbis direptione cum alia sepulchra pleraque effodi vidi, tum Iulij secundi sepulchrum, ex quo inter caetera Caesariani milites anulum sustulerunt, in cuius pala saphirus erat inclusus ingentis precij, quem Augustinus Triuultius Card. multis aureis redemit. Vidimus praeterea & arma & ocreas vetustis in monumentis repertas. Sed & historiae de sepulchris agunt in quibus thesauri inuenti sunt. Redeo nunc ad sepulturas. Erat & earum genus illud, quam nostri imaginariam & inanem, Graeci cenotaphion vocant, cum mortuo iusta absente caduere perfoluerentur. Cenotaphium Traquillus Suetonius honorarium tumulum appellasse visus est, cum de Druso agit. Caeterum, inquit, exercitus honorarium ei tumulum excitauit, circa quem deinceps statuto die quotannis miles decurreret, Galliarumque ciuitates publice supplicarent. Funus imaginarium in Pertinace Capitolinus vocat. Funus, inquit, imaginarium ei & cenotaphium ductum est. Legitima vero sepultura vocabatur, cum defuncti corpus adesset. Erat & aliud sepulturae genus, quod per pulueris vel terrae vel glebae iniectionem celebrabatur, cuius Maro & Horatius, alique meminere, atque in hos in primis grammatici. Id vero secundum pontificalem ritum, & circa cadaver, & circa absentis corpus solennibus quibusdam sacris fieri consueuerat, quod & M. Cicero in legibus affirmat, & non nihil ego supra retuli. At si forte defunctus domi non extinctus erat cui exequia celebranda fuerant, domum referebatur, ubi dies septem seruatus, octauo incendebatur, nono sepeliebatur, unde & nouendiales pulueres vocat Horatius. Sed & ludi funerales, nouendiales aliquando dicti sunt, & sacra ipsa nouendialia. Quare nos nostro quodam hendecasyllabo, rudes & inertes semper sepulchris & cadaveribus quasi vultures inhiantes, sacerdotes nouendiales, vulturios, iocose certe, si minus recte, appellauimus: ita enim ad Alexandrum Rangon, nostri
Hercu-*

Herculis fratrem, cum nephriti ego & renum doloribus vrgerer, nec orationi dicenda propterea interesse possem, cecini:

*At vobis male sit mali dolores,
Bonis qui bona semper inuidetis,
Quin vrgete popas rudes inertes,
Istos vulturios nouendiales.*

Ad haec & denicales feriae ab antiquis celebrabantur, cum hominis mortui causa familia purgabatur, *πυρὰ δὲ νεκρῶν* nuncupata, ut putat Sext. Pompeius, quam & non fortassis inerudite, si a denarij numero deriuentur. Post nonum enim diem quo tumulo cineres condebantur, decimo purgabantur. De his & Columella & Festus Pompeius meminerunt. Sed & M. Tullius in libris de legibus, qui tamen si locus parum syncere legitur, ut est locupletius obseruatum in nostris annotatis. Februa quoque a Romanis mense Februarii Diti patri celebrabantur, de quibus, ut alios mittam, copiose & ornate agunt Ouidius Fastorum libro secundo, & Festus Pompeius. Videtur & hoc loco operae precium tibi referre Caesarum & Imperatorem consecrationem quam *ἀποκαθαρσις* Graeci vocant, idque Herodiani praecipue verbis, ut sunt a Politiano in Latinum conuersa. Mos est, inquit, Romanis consecrare Imperatores, qui superstitibus filijs vel successoribus moriuntur: quique sunt eo honore affecti, relati dicuntur inter diuos. Est autem tota vrbe quasi luctus quidam festae celebritati promiscuus: quippe functum vita corpus ritu hominum sumptuoso funere sepeliunt. Sed ceream imaginem defuncto quam simillimam effingunt, eamque in regiae vestibulo proponunt supra eburneum lectum maximum atque sublimem, vestibus instratum aureis, & quidem imago illa ad aegroti speciem pallida recumbit: circa lectum vero vtrinque magnam partem diei sedent, a laeva quidem senatus omnis vestibus atris amictus, a dextra vero matronae quas virorum aut parentum dignitas honorabiles clarasque reddit. Harum nulla vel aurum gestans, vel monilibus ornata conspicitur, sed vestibus albis exilibus induta, moerentium speciem praebent. Haec itaque per septem dies continuos faciunt, medicis ad lectum quotidie accedentibus, inspectumque velut aegrum, deterius se habere subinde pronunciantibus. dein ubi iam visus obiisse diem, lectum humeris attollunt equestris senatorique ordinis nobilissimi ac lectissimi iuuenes, ac per viam sacram in vetus forum deferunt, ubi magistratus Romani deponere imperium consueuerunt. Vtrinque autem gradus quidam sunt ad scalarum similitudinem extructi, in quibus altera ex parte puerorum chorus est, e nobilissimis atque patricijs, altera foeminarum illustrium hymnos in defunctum praenasaque canentium, verendo ac lamentabili carmine emodulatos: quibus peractis, tollunt iterum lectum, atque extra urbem perferunt in Martium campum, ubi quamlatissime campus patet. Suggestus quidam specie quadrangula lateribus aequis assurgit, nulla praeterquam lignorum ingentium materia compactus in tabernaculi formam: id quidem interius totum est aridis fomitibus oppletum, extra autem in textis auro stragulis atque eboreis signis, variisque picturis exornatum: infra vero alterum minus quidem positum est, sed forma & ornatu persimile portis ianuisque patentibus: tertium item & quartum semper superiore contractius, ac deinceps alia, donec ad extremum, quod est omnium breuissimum, perueniatur. Porsis eius aedificij formam comparare turribus ijs quae portibus imminentes, noctu igne prelato naues in tutas stationes dirigunt, pharos vulgo appellant. Igitur lecto in secundum tabernaculum sublato, aromata & suffimenta omnis generis, fructus, herbas, succosque omnes odoratos conquirunt, atque aceruatim effundunt: quippe neque gens est, neque ciuitas, neque qui honore villo aut dignitate praecellat, quin certatim pro se quisque suprema illa munera principis honori deferant. Vbi vero ingens aromatum aceruus aggestus est, ac locus omnis expletus, tum circa aedificium illud adequant vnuerfi

equestris ordinis certa quadam lege, ac recursu motuque pyrrhichico numero-
que in orbem decurrentes. Currus item circumaguntur, in seffi purpuratis recto-
ribus, qui personas ferant ducum omnium Romanorum, primi ipsi quoque illustrii:
quæ ubi celebrata sunt, facem capit Imperij successor, eamque tabernaculo admo-
uet, tum cæteri omnes vndique ignem subiiciunt, cunctaque illico fomitibus illis
aridis odoramentisque referta igne valido corripuntur, mox ab extremo mi-
nimoque tabernaculo tanquam fastigio quodam simul cum subiecto igni aquila
dimittitur, quæ in cælum creditur ipsam principis animam deferre: ac iam ex
illo vnâ cum cæteris numinibus Imperator colitur. Atque hæc ita quidem ex ver-
bis Herodiani. Illud verò hoc loco tibi animaduertendum, quod tabernaculum
illud extremum recte fastigium nuncupatum est: nam & hoc apud autores, &
in nomismatis quibusdam se obseruasse ait vir antiquitatum studiosus, amicus
meus. Et quidem est penes me argenteum nomisma dono mihi datum à B. Di-
uitio Bibiennate, D. Mariæ in porticu Card. in quo insculptum eiusmodi est ta-
bernaculum cum inscriptione, CONSECRATIO. Post hanc autem apotheo-
sin sacerdotes & sodales, ipsis in diuorum numerum relatis Cæsaribus de ipso-
rum nominibus nuncupatos attribuebant, de quibus crebra est mentio apud scri-
ptores. Alijs longe diuersa à Christianis fiunt, cum à Romano pontifice maxi-
mo, in diuorum sanctorumque numero quispiam refertur. Nuper à Leone X. pont.
max. magna celebritate & religione, cerimonis quoque omnis generis cum in maio-
rum & minorum pontificum, tum cæterorum promiscua hominum frequentia
celebrari conspexi, cum in diuorum numerum D. Franciscum Paludem, virum
insigni pietate ac religione, retulit. Idem postea iterum conspexi, Adriano VI.
pont. max. in ordinem diuorum Antonium Florentinum præfulem, & Beronem
Germanum referente. Sed de his iam satis. Nunc Romanis funeribus Aegyptio-
rum iure subiūxerim, vt post rerum dominos, vetustissimæ gentis instituta sub-
texam: atque in primis de eorum regum sepultura agam, quæ multo appara-
tu celebratur, vt Diodorus scribit. Cum enim, inquit, regum Aegyptiorum
aliquis è vita decessit, illum omnes communi luctu deslent, vestes discindunt,
templa clauduntur, iustitium indicitur, festiuitates non celebrantur, luto ca-
put foedant, totos duos & septuaginta dies linteo ac sindone subtus mammas
cinguntur, C. C. aut C. C. C. permixti sexus bis interdum urbem lustrant, luctum les-
sumque nouantes, regisque virtutes ad numeros commemorant: cibus coctis, vi-
no, omni denique mensæ apparatus abstinent, non lauacris, non balneis, non
unguentis, non stragulatibus lectis, nec venere denique vtuntur: sed per eos conti-
nuos dies mœrore & luctu afficiuntur. Interea quæ ad pompam faciunt, com-
parant. Postremo vero die cadauer in arca repositum, ante sepulchri aditum
collocant, libellumque de rebus à rege gestis breuem recitant, tum si qui sunt
qui velint, regem vituperant. His autem omnibus præsentibus sunt sacerdotes,
qui singula censent: adest & populus, qui regum laudibus applaudit, vitijs re-
clamat. Quare factum est, vt Aegyptiorum regum aliqui indigni existimati sint vt
sepulturæ honore honestarentur. Atque ita quidem Aegyptiorum regum exe-
quia celebrabantur. Priuatorum vero & popularium sic. Cum quispiam fato
functus est, propinqui & amici luto caput deturpant, ciuitatemque deslentes
circumeunt, interim neque lauantur, nec nisi vile quippiam edunt bibuntque,
neque splendidis vtuntur vestibus. Sepulchrorum apud ipsos tria habentur
genera, sumptuosum, mediocre, humile. In primo argenti talentum, in alte-
ro minas XX. in ultimo quid minimum exponunt. Qui funera curant, eorum
impensam domesticis afferunt, petentes quanti velint funus apparari, atque
ita inter se componunt. Primus igitur designator, quem Grammaticum illi ap-
pellant, humi cadauere deposito, circa illius ilia describit quantum à sinistra
parte incidendum sit: dein qui scindit, lapide Aethiopico, quantum lateris
designatum est à Grammatico, aperit, statimque currens profugit, quem tum
astantes

astantes lapidibus & execrationibus insequuntur: mox qui saliores nuncu-
pantur, cadauer in templo delatum, per, quæ facta est, scissuram expurgant, om-
nibus euctis intestinis & interaneis, præter cor & renes, quæ ab alio quopi-
am vino phœniceo lauantur, odoramentisque linuntur, mox reliquum cor-
pus cedro vnguentisque dies amplius triginta perungunt nisi quibus hæc cura
est, myrrhæque ac cinnamomo, alijsque rebus odoriferis perlinunt, quibus re-
bus cadauera à corruptione conseruantur. Vbi designatores ita corpus cura-
runt, vt integrum cum supercilijs, palpebris, cæterisque membris in dormientis
modum quiescere videatur, tum illud ipsius cognatis tradunt. Multi verò Ae-
gyptiorum, maiorum suorum corpora domi multo sumptu sic expurgata con-
dunt, & eorum etiam imaginibus valde oblectantur. Alij autem antequam se-
pultura mandent, cum iudicibus ad hanc rem destinatis diem indicunt exequi-
arum. Mortuum enim Acherusiam paludem, quam & Styga quidam nuncu-
pant, transiturum existimant, quam prope Memphim esse autores prodide-
runt. Hanc rem ex Seneca aliter Seruius recitat: ait enim circa Syenem locum
esse, quem Aegyptij phylas vocant, apud quem palus est Styx, quod tristitiam
transeuntibus generat, limosa & papyris referta: vltra quam breuis est insula
quæ Abatos appellata est, quod sit inaccessa, cuius & poeta Lucanus memi-
nit: Hic Abatos quam nostra vocat veneranda vetustas. Lectum est etiam
quod vicini populi suorum cadauera ad alteram regionem transferunt. Sed si
quis forte in fluuio pereat, nec eius corpus inueniatur, post centum annos ei
persoluantur officia: atque hinc illud propterea dictum est à Vergilio: Cen-
tum errant annos. Transmissa vero palude, adstant iudices amplius quadragin-
ta in hemicyclo præparato, trahiturque nauis, quæ ab illis *Charon* dicta est, à Græcis
Charon, ad hoc opus ab illis comparata, quibus ea cura imminet. Eam vero na-
uim, nauta qui ab ipsis Charon nuncupatur, regere dicitur, cui pro nauolo dana-
cen soluere consueuerunt (id oboli seu pecuniæ genus est, à danais, hoc est, vi-
ta functis, vel quod *dana* arida dicuntur, appellatum, adeo vt inde prouerbum
emanarit, Danace, quod dicitur de vltimis bonis, alijs vel consumptis vel amis-
sis.) Sanè Græci scriptores Melittum massam quampiam melle conditam seu
offam esse tradunt, quæ cum danace vel obolo vita functis dabatur in portitoris
mercedem. alij tamen offam Cerbero offerri prodidere. Sed ad Aegyptiorum
instituta redeo, quæ primum ab Orpheo, & mox à Vergilio, de Charonte & in-
feris tradita sunt, id quod & ante me antiqui Grammatici obseruauere. Igitur vltra
ripam antequam in arcam corpus condatur, deducta in palude nauis, volen-
ti cuiusque mortuum accusare conceditur. Si quis ab iudicibus fuerit, vt ma-
lus, reprobatus, sepultura caret: & qui itidem iniuste damnasse conuincitur, gra-
ui poena punitur. Post hæc cognati composito luctu & lachrymis demortui ho-
minis laudes recensent, non eo vtique modo quo Græci & Latini consueuerunt,
qui genus, familiam, opesque celebrant: sed defuncti ipsius à pueritia facta, mo-
res, doctrinam, iustitiam, continentiam, pietatem, religionem, cæterasque virtu-
tes perstringunt, deosque manes inuocant, precanturque vt inter pios illum repo-
nant. quibus tota adstantium concio læta quadam voce respondet. Tum demum
cadauer à domesticis & familiaribus sepelitur in proprijs sepulchris. Sed qui-
bus ea desunt, domi apud firmiorem parietem arca suspenditur. Qui vero ob a-
liquam ignominiam causam sepultura priuantur, domi quidem sine arca seruan-
tur: quorum si ignominiam & delicta posterius eluent, magnifice, vt alij, tumulan-
tur. Fuit & illa apud Aegyptios consuetudo, vt creditoribus in pignus darent
parentum corpora, quæ qui non redemisset, perpetua infamiam nota inurebatur.
Lucianus tamen & Sextus Empericus hoc tantum de Aegyptiorum sepulturis
tradunt, eos intestina educere, dein corpora salire. Chryssippus & Cicero cõdire
& domi seruare. Plutarchus in Symposio, cadauera aperire, apud aliquo loco
soli exponere, intestina in flumen iacere, reliquum purgatum corpus asseruare.

Strabo vero, ab aliis quidem cadauera in flumen præcipitari, ab aliis vero vitro circumdata domi seruari, ab alijs in vasis fictilibus, alueolisque quibusdam circum templa defodi & condi. Herodotus, & Herodotum secuti, scribunt in hunc propemodum: Vbi vita functus homo est, ferro incuruo inflexoque ad hoc parato cerebrum per nares mortuo educi, locum medicamentis expleri, intestinisque purgari, & lapide, vt diximus, Aethiopico ilia discindi, odoramentis compleri, mox confuto ilij vulnere, nitro saliri, LXX. dies quod ultra liceret, lugeri (quare Moses cum de Iacobi morte agit, qui in Aegypto decessit, illum, ait, Iosephi filij iussu ibi tum præpotentis, more Aegyptio quadraginta diebus conditum, defletumque septuaginta fuisse) inde cadauer lineamine inuolutum, gummique illitum, in ligneam hominis effigiem ad hoc paratam componi. Alterum dehinc subdit idem Herodotus mediocrium sepulturæ genus, tum & tertium, sed quæ nihil ferè differant, nisi sumptu, vt etiam ante diximus. Demum vero subdit: Vxores tamen insignium virorum non statim vita functas tradunt condiendas, ac ne eas quidem fœminas quæ conspicuæ valde & maioris momenti fuere, sed triduo atque quadriduo exanimis custodiunt, ea scilicet causa, ne cum ipsis mortuis salinarij concumbant. Quippe aliquando aiunt quendam ex ipsis coeuntem cum recenti formosæ mulieris cadauere deprehensum, remque à socio indicatam. Id quoque obseruant Aegyptij, vt cum quis Aegyptius vel hospes compertus sit mortuus, siue flumine summersus, siue à crocodilo raptus, ei ciuitati vbi repertus, vel ad quam deiectus sit, necessarium esse illum condire, & honestissimo funere in sacris monumentis sepelire, quæ nulli, nisi Nili sacerdotibus, fas sit attingere: eos enim supra homines nescio quid existimant. Cur vero Aegyptij, vt plerique omnes, suorum cadauera nō cremarent, hanc Herodotus rationem affert: Aegyptij, inquit, persuasum habent ignem animatā quandam esse belluam, quæ, quæcunque nascitur, deuorat atque consumit: at cum est expleta, ipsam & quæ ab ea vorata sunt, vnā emori: & propterea nec cremare, nec belluis offerre corpora, vt aliæ pleræque nationes, Aegyptij statuerunt, sed ea condire ac salire ne etiam à vermibus consumi possent. Atque hæcenus de Aegyptiorum funeribus dictum. Eundem ritum ab Assyrijs seruari quidam tradunt: verum illi potius cara & melle mortuos condiunt, asseruāntque conditos. Reges suos in paludibus relinquunt. Sed & quæ Scytharum & Gerrhorum præcipue instituta legimus, hoc adscribamus loco, atque regum in primis, quorum ab alijs est diuersus sepeliendi modus. Nanque, vt Herodotus scribit, rex vbi decessit, ingentem & quadratam scrobem effodiunt, dein regis corpus exenterant, caraque illud vndique circunlinunt, aluum optime expurgant, & silere contrito, thymiamate, apij semine, & anisi complent, resutumque cadauer ad alias gentes plastro deferunt, quod illæ excipientes aurem recidunt, crinem circumtendent, brachia circumcidunt, frontem nasumque sauciant, manum sinistram sagittis traiciunt, postmodum cadauer ad aliam rursus gentem cui imperitent carpento deuehunt, atque inde referunt eò vnde prius discesserant, omnibus regem comitantibus ad id destinatis. Simulac vero lustratæ sunt omnes nationes quibus rex viuens imperabat, apud illas quæ in extremis habitant reponunt, cadauerque super torum in loculo componentes, hastas hinc & hinc defigunt, & desuper ligna disponunt, & pallio contegunt. In altera vero oculi parte aliquam ex regijs concubinis iugulatam sepeliunt, atque vnā pocillatorem, coquum, equilonem ministrum, & qui regis erat à nuncijs, equosque, & aliarum rerum omnium primitias, cum ijs etiam phialas aureas, aliæque huiusmodi. Hanc tamen Seruius Grammaticus Indorum esse consuetudinem existimauit. His autem quæ iam retulimus, circa regis inferias expeditis, humum certatim omnes iniiciunt, quam maximum tumulum struere parantes. At vbi annum exactum est spatium, itidem rursus agunt, quinquagintaque ex seruis ingenuis

nuis strangulatos maectant, totidemque equos, quos ductis intestinis palæa replet, eosque tum quinquaginta iuuenes tum equos tignis traicientes, dirum spectaculum sepulchro regio circumponunt. Atque hæc quidem Scytharum regum inferiæ. Priuatorum vero & reliquorum ad hunc modum fieri solent. Defunctorum corpora condunt, eaque plaustris imposita proxima ad amicos circumferunt: qui cadauer suscipientes, epulum ijs qui illud sequuntur exhibent: & in hunc modum quadraginta diebus priuatorum hominum comitatus circumagitur, posthæc humatur, si prius tamen cadauer hoc modo expurgauerint. Caput cerebro euacuant, abluuntque: circa corpus tria ligna fratuunt hinc inde procumbentia: circum hæc lanca pilea obtendunt quam maxime possunt constipantes, & in scapham inter ligna pileaque positam, lapides igne candentes iniiciunt, super quos semen cannabis, quæ apud illos preciosissima nascitur, imponunt, vnde vapor exhalat omni Græcorum suffimento odorator: quo stupentes odore Scythæ eiulant flentque, id quod est apud eos lauari loco. Neque enim corpora lauant, sed eorum vxores aquam infundentes, cupresso, cedro, aut thuris ligno, ad scabrum aliquod saxum corpus atterunt, mox cum intumuerit, illud medicamentis quibusdam perlinunt, & simul faciem, quæ postero die, amoris medicamentis, conspicua splendidaque apparet. Alios esse Scythas legimus, qui inter epulas defunctorum corpora deuorant, quod Lucianus & Tertullianus scribunt. Sed quoniam amplissima latissimaque est Scytharum regio, sunt ex ijs aliqui, quibus ferè perpetuæ sunt niues, qui parentum cadauera inter niues & glaciem tuncis affixa arborum suspendunt, arbitrati flagitium & scelus esse ea terræ mandare. Scribit Stobæus, Taurus gentem Scythicam, qui & Taurici dicti sunt, cum regibus extinctis gratissimos eorum amicos sepelire. Si vero amicus aliquis regi interierit, pro illius merito regem, aut totam, aut partem auris abscindere. Apud eundem Stobæum legimus, Sindos id moris habuisse, vt tot pisces in sepulchrum conijcerent, quot hostes qui sepeliretur interfecisse constaret. Aethiops diuersos esse, autores qui de orbis situ scripserunt, manifeste ostendunt. Atlanticos tamen in Africa in primis celebratos inuenio, quorum sepeliendi instituta Scythicis subiungere non ab ordine alienum mihi visum est, si prius tamen de regum morte in medium attulero. Scribit Diodorus, sacerdotes qui circa Meroen insulam deorum cultui assistentes inseruiunt, maximam præcipuamque auctoritatem habere, eamque in primis, vt cum opportunum eis visum sit & expedire, regibus significare vt sponte mortem oppetant, quibus dicto audientes reges, nullatenus abnuentes, voluntariò eam subeunt: aliquosque apud illos esse, qui cum rege libenter occumbant. Nec deesse, qui si forte rex aliqua sui corporis parte debilis sit, vt regem iritentur, ea se parte mutilant, priuantque: adeò verum est quod à lepido poeta canitur, Mobile mutatur semper cum principe vulgus. quod & à philosopho multò ante scriptum fuerat. Priuatorum vero Aethiopum, quemadmodum diuersam eorum regionem, ita varia quoque sepeliendi institutio. Alij quidem defunctos in fluminibus abijciunt, id elementum optimum sepulchrum arbitantes. Sextus quidem Empericus hos Ichthyophagos nuncupatos ait, hoc est, vt quidam verterunt, Pisciculos: idque ea ratione ab ipsis fieri prodit, vt à piscibus cadauera vorentur, quòd piscibus ij victitent. Alij sunt Aethiopes, qui vitreis vasis conclusos mortuos suos conseruant, vt nepotibus & posteris eorum sint notæ effigies, & idcirco eorum sæpe sint memores. Herodotus tamen rem ita explicat: Posteaquam, inquit, Aethiopes, qui macrobij vocantur, mortuum arefecerunt, totum gypso inducunt, picturæque exornant, & eius quoad fieri potest effigiem representant: dein sepulchrum ei è vitro quod apud illos abundat & passim effoditur, circumdant, in cuius medio defunctus interlucet, nihilque fœditatis, vel tetri odoris exhibet, sed omnia

penè viuo affimilis. Sepulchrum hoc ipsum propinqui per annum intra ades feruant, omniumque illi rerum primitias offerunt: anno vero exacto efferunt, extraque urbem statuunt. At eorum alij fictilibus urnis condientes, circa templorum septa sepeliunt, & per hoc maximum habent iusiurandum. Quidam & Satis hoc attribuunt, uti retro diximus.

Indorum quoque multiplex variâque sepeliendi consuetudo. Quidam parentes priusquam annis aut morbo aliquo in maciem seniumque eant, velut deorum hostias maectant, cesorumque visceribus epulari fas & maxime pium est: at ubi senectus aut morbus incessit, procul à cæteris abeunt, mortemque in solitudine nihil anxij sollicitive expectant. His prudentiores, quibus sapientiæ studium contingit, mortis tempus non expectant, sed semet ignibus ingerendo, eam læti ac hilares accersunt. Scribit Egesippus eos primum protestari quod discedere velint, nec ideo vllum obstrepere. Deinde ubi apparatus mortis processit, eos lætos insilire ardentem pyram, & adstantibus valedicere: dolere quidem mulieres quasi subsidio destitutas, & paruulos liberos quod derelinquantur. Alios vero cæteros benedicere, nec inuidere quod meliores ipsi ad splendidiora loca, & ad puriora consortia festinēt. Hoc idem & suo carmine Lucanus testatur: Quisq; suas struxere pyras, viuicq; calentes Conscendere rogos. Hunc, insuper & alium alias nationes moriendi morem habere legimus, ut dicemus. Padaeos gentem Indicam, scribit Herodotus, ægrotantes interimere, ac 20 epulari, mulierisque mulieribus idem officij præstare, etiam si negent ægrotare: qua causa, inquit, pauci apud eos ad senectutem peruenire dicuntur: & si perueniant, maectati iidem comeduntur. Plinius apud Indos linum gigni prodit, quod Latini viuum, Græci asbestinon ex argumento naturæ vocant, quod ignibus non absumitur. Ex eo factas Plinius se vidisse mappas ait, & ego ab aliis hoc tempore audiui, ex eo funebres confici solebant tunica, quæ regum fauillam corporis cremati ab reliquo separarent cinere. Maurus vero Honoratus in commentarijs Vergilianis Indorum consuetudinem scribit fuisse, ut quoties eorum reges moriantur, cum his dilecti equi, serui, & vna de vxoribus quæ regi charior fuisset, incenderetur: inter quas de hac ipsa re magna erat contentio. Solinus, alique nonnulli, non modo regum vxores hoc facere, sed & priuatorum prodiderunt. Solini verba adscribam. Apud Indos, inquit, quibus ad viuendi rationem propensior cura est, multæ vxores in eiusdem viri coeunt matrimonium: & cum maritus homo esse desierit, apud grauissimos iudices suam quæque de meritis agunt causam: & quæ officiosior cæteris sententia vicerit iudicantium, hoc palmæ refert præmium, ut arbitrato suo ascendat rogam coniugis, & umbris eius semetipsam det inferias: cæteræ nota viuunt. Lucianus vero Indos μέλα, hoc est, medulla circumlini. Alij Indis qui macrobij cognominati sunt, hoc ipsum attribuunt. In vulgatis Luciani codicibus male, ut puto, μέλα pro μέλα legitur. Diuersa ab his Sextus Pyrrhonius. Indo- 40 rum enim, ait, aliqui vulturibus cadauera lancinanda exponunt. Aliqui Taxillis hoc attribuunt, ut Hieronymus scribit, & ante Hieronymum Aristobulus, ut est apud Strabonem, qui Taxilam urbem locupletissimam & insignem Indiæ scribit: quin eius regem Taxillum, quod recte se erga Alexandrum gesserat, ab eo honoribus, ad inuidiam reliquorum, accumulatum. Alij hoc quod diximus de vulturibus, Iberos factitasse prodiderunt. Sed mirum hoc, cum Procopius hac solum causa à Persis bello prouocatos scribat, quod Christianorum ritu defunctorum corpora sepelirent: verum hoc potuit diuersis temporibus contigisse. Indicam insuper gentem Calaciæ scribit Herodotus, quæ parentibus vescatur: vnde, inquit, interrogatos à Dario quantum pecuniarum peterent vt patres igne cremarent, illos respondisse, iube rex meliora ominari. Sunt & apud Indos sapientes Brachmanæ, qui mirabiliter mortem contempnunt, quod cum ab aliis, tum à Strabone traditur, seque ad eius contemptum 50 mirè

mire exercebant. Idem Megasthenes prodidit. Notissima est de Calano historia, qui se vltro incendio obtulit, cum iam mori decreuisset. Nicolaus Damascenus & philosophus & historicus, scribit à se visum Zarmanochegan Indum, qui satis fortunatus Athenis se cremauit, quod abunde vixisset: in cuius tumulo ita inscriptum fuit, Ζαρμανοχίγας Ἰνδὸς ἀπὸ Βαργόσης καὶ τὰ πάλαια Ἰνδῶν ἔθνη, ἐάντων ἀφθονίας καὶ ὕψους, hoc est, Zarmanochegas Indus ex Bargo, iuxta patrios Indorum mores seipsum immortalem faciens hic facit. Atque de Indis hucusque. Iam vero Græcorum sepeliendi morem afferamus, quos Lucianus ait cadauera combussisse, quod & manifestius ex poetis colligimus, atq; in primis Homero, qui 10 in Patrocli funere rem clarissime executus est: in cæteris ea ferè quæ nostri. Cæterum qui pro patria occubuissent, longe honestiore exequiarum honore afficiebantur. quæ rem luculentissime describit Thucydides, & propterea eius sermè verbis hic tibi adscribam. Facto, inquit, triduo ante exequiarum diem tabernaculo, mortuorum ossa proponebantur, & suorum quisque reliquijs, si quid libuisset imponebat. cum efferebantur, singularum tribuum singulas arcas, suæ cuiusque tribus ossa continentes, vehiculo deportabāt. Vnus præterea totus inanis constratus simul deferebatur, eorum quorum ossa non extarent, vel inter cætorum corpora reperti non fuissent. Educebant vero funus voluntarij quique promiscuo vel ciues vel hospites, cum interea scemina aliqua defunctis neces- 20 situdine coniunctæ lachrymantes deslerent: ossa sepulchro publico composita inferebantur, quod Athenis quidem iuxta Callisti monumentum fuerat in suburbanis, quo in loco semper qui in pugna occiderant sepeliri consueuere, præter eos qui in Marathone occiderant, quorum singularem fuisse virtutem existimantes, eodem in loco monumentum erexerunt: postea vero quàm sepulturæ traditi omnes fuissent, vir eloquentia præstans ex numero seligebatur, qui in defunctorum laudes luculentam haberet orationem. Extant ad hunc diem orationes elegantissimæ hac de re, Lysia, Demosthenis, & Periclis, seu Thucydidis, quas nunc me vidisse recordor. Athenienses quidem adeo sepulturæ eorum qui in bello occubuissent curam habuere, ut si quis ducum bello 30 peremptos sepulchro honestare neglexisset, capitis poena puniretur. quare & summos duces, quia cæsos nauali pugna in mare deiecerant, graui supplicio affecere. Quin & cum occisorum pro patria cadauera minus assequi possent, dispersa eorum ossa & dissipata, diligenter exquirere & humo mandare curæ fuit, cæteraque facere quæ superius modo commemorauimus. Vnde de Nicia egregio Atheniensium imperatore traditur, quod omnem exercitum subsistere iussit, ut duos tantum peremptos milites sepulturæ mandaret. Cimon quoque Miltiadis filius se captiuum exhibere non dubitauit, ut pater sepulturæ traderetur. Sed hæc publica. Priuatum vero morè fuisse tradit M. Tullius Atheniensibus à Cecrope institutum, hoc est, terra humandi: quod cum proximi fe- 40 cerant, obductaque terra erat, frugibus obferebatur, ut sinus & gremium quasi matris mortuo tribueretur, solum autem frugibus expiatū, ut viuus redderetur. Verum cum apud eos increbuisse funerum ac sepulchrorū magnificentia vsq; ad luxum, Demetrius Phalereus eam minuit lege, & ante lucē voluit cadauera efferrī, sepulchrisque nouis modū finiuit. Nam super terræ tumulum noluit quid statui, nisi columellam tribus cubitis non altiorē, aut labellum: quin et certū his magistratū præfecit. Illud præterea humandis defunctis ab Atheniensibus obseruatū, ut orientem versus cadauera vertere solerent, contra vero ad occidentem megarenses & Phœnices. Nec parua incuria omiserim Lacedæmoniorū regum funera, quæ à parcissima licet ciuitate, multo tamen & magnifico apparatu celebrari solebant, id quod in primis ostendit Herodotus. Nam equites, inquit, per vniuersam Laconum regionem regis interitum pronuntiabant, scemina per urbem ollas pulsabant. Interea dum hæc sic fierent, ex singulis domibus mas & scemina sese præluctu & lachrymis foedabant: quod si facere renuissent, 50 grauibus

grauibus pœnis multabantur. Regijs exequijs ex omni Lacedæmoniorū regione necessarios quosq; & vicinos adesse oportebat, qui simulac ad regis funus coniuncti conuenissent, promiscuò sibi vicissim frontes pulsabant cum gemitu ac vlulatu, optimum quēq; vltimum fuisse regem vociferantes. Si quis verò eorum bello periisset, eius simulachrum effingebant, totòque splendide ac magnifice strato componebant, p̄quē decem dies continuos qui regio funeri dicabatur, iustitiū indicebatur, & silebant fora, nec interim magistratuū confessus vllus erat, verum assiduus luctus. Atque hæ Spartatarum regum inferiæ. Ciuiles vero exequias Lycurgum ita instituisse accepimus, vt nihil cum mortuo sepeliretur, puniceo tantum amictu velatum, & oleæ fronde, cadauer terræ obduceretur. Eiusdem quoq; lege sancitum, vt in vrbe & secus deorum 10
templa sepulchra construerent, vt Plutarchus docet, à quibus, vt diximus, Christiani ipsi nostrum institutum sumpsisse videri possumus. Lugendi verò tempus ad vndecimum diem eis præfinitum fuit, duodecimo Cereri rem sacram faciebant, luctumque soluebant. Argiui ex Græcis omnibus, in funeribus albis vestibus, ablutis aqua, teste Socrate, soli induebantur, in quibus & sacrum illud erat quod *ἑμισημα* illi vocabant, in quo & carnes coctas exhibebant, vt Plutarchus refert. Præterea circumlitos mortuos condire solitos, scribit M. Cicerō, vt quam maxime corpora diuturna permanerent. Hoc & Assyrijs, vt paulò ante diximus, attribuitur. Strabo etiam, Sola, inquit, sepeliunt corpora Persæ 20
cæra oblinentes, magos vero insepultos auibis edendos dimittunt. D. Hieronymus Persas ait non prius cadauera humare, quàm aut ab alite, aut à cane traherentur. Idem & Procopius. Idem & Agathius in secundo historiarum, cum de sepultura ageret Mermeros Persarum regis viri strenuissimi, Tunc, inquit, in destinatum locum solum nudumq; cadauer regis mortui reliquerunt, canibus simul & auibis eiusmodique cæteris carniuoris obscœnisque animantibus vorandum: quando quidem, inquit, hunc Persæ seruant sepeliendi ritum, vt nudata à canibus & feris ossa, per campos dispersa maneant: neq; enim aut vna condere, aut terra obruere defunctorum corpora fas est Persis. Hæc ferme ille. Lucianus tamen Persas sepeliri tradit. Quod autem Persæ suorum cadauera non cre- 30
marent vt Græci, in promptu causa est, quod deū ipsi ignem arbitrantur, eumq; colūt, & propterea nefas illis videtur deum hominū cadauera depasci. At vero Curtius in lugubri veste Persarū cōiuges & liberos in funere tonderi prodidit. non homines modo, sed & iumenta quoq; testis est Herodotus in vltimo, cū de nece agit Masistij, viri apud Persas spectatissimi. Suetonius etiam Tranquillus cum Germanici interitum describit, Quin & barbaros, ait, quosdam regulos ferunt barbam posuisse, & vxorum capita rasisse, ad indicium maximi luctus. Sed postquā incidimus in tonsuræ mentionem, scribit Plutarchus Græcos, si quid eis aduersi accidisset, viros capillos aluisse, fœminas totondisse, vt supra quoq; meminimus. Scribit Herodotus Argiuos capita rotondisse cum superati à La- 40
cedæmonijs fuissent in agri Thyrei contentione, ac si in maximo luctu constituti fuissent: vnde, ait, legem tulerūt ne quis comam aleret, donec Thyreas recuperassent. Stobæus ex Nicolao Damasceno philosopho & historico apud Græcos doctissimus morem recitat fuisse, quod si quis apud Indos maximū aliquod peccatū admisisset, à rege tonderi iuebatur, tanquam apud eam gentem tonderi maxima sit ignominia ac dedecus. Sed de capillorū tonsura si minus fortè accurate, copiose tamen scripsimus super illud Mosis, Non in rotundum caput attondebitis. quare iam nunc in viam redeo. Scribit Sextus Empericus, Persarū morem esse vita functos in cruce tollere, nitro salire, & postmodū corio contere. Persarum Magos ac sapientes scribit Cicero suorum corpora non huma- 50
re, nisi sint antea à feris laniata. Parthi eadē fermē quæ Persæ instituta seruauere, hoc est, defunctorum cadauera canibus auibsq; lanianda proponere, nudaque post ossa terræ condere. Hyperborei ad Arcton morem hunc custodiunt:

Mors

Mors illis, inquit Plinius, non nisi satietate vitæ, epulatis delibutisq; senibus luxu, ex quadam rupe in mare salientium, hoc genus sepulturæ beatissimum. Eadem scribit Mela Pomponius: Hæc lex in Co insula ad Hellepontū posita fuisse proditur, vt sexagenarij a conito vitam finire cogentur, ne videlicet desides fortium virorum cibaria absumerent. Troglodytarum sepultura fuisse penè ridicula videri potest. Nam vt est à Diodoro proditum, paliuri ramusculis corpus obligabant, ceruicemq; ciuribus annectebant, inde cadauer ipsum in eminentiori loco depositum, saxi & lapidibus obruebant, dein supra saxorum cumulum, nullo de suorum morte affecti dolore, capræ cornu deponentes cum risu abibant. Sextus Pyrrhonius eadē ferè omnia, nisi quod de paliuri ramo non meminit. In insulis quæ Balearides à nostris, à Græcis Gymnasia vocantur, illud quidem moris fuit, vt eius qui esse desiit, lignis quibuldā corpus membratim in frustra conciderent, & mox concisum in vas componerent, tum demum saxorum et lapidum acervo accumularent, id quod Diodorus Siculus scriptum reliquit. At Nasamones, Africana gens, sedentes vita functos sepeliebant, idq; maxime obseruabant, vt cum quis animam efflare cœpisset, sedentem constituerent, ne supinus oecumberet: quod scribit Herodotus. Silius vero Italicus, Nasamonas in mare sua cadauera, & in pelagus proiecisse cecinit. Parnebi populi Libyæ cum eorum rex moriebatur, reliquum quidem corpus eius 20
sepeliebant, vt Stobæus tradit, caput vero abscissum & inauratum, in templo suspendebant ac consecrabant. Nabathæi atque Arabes, necnon Sabæi defunctorum corpora stercoribus similia putabant, atque ideo regum suorum & ducum cadauera in sterquiliniis cœno simòque obtegebant, dein terra condebant. Massagetæ vero Scythica gens, eos miserrimos ac infelicissimos putabant, qui infirmitate ac morbo decubantes morerentur, talesque feris bestiisq; vorandos proiciebant. Vnde cum parentes & propinqui in senium vergerent, iugulabant, eosque in frustra concisos, & ouium ac pecudum carne permixtos, in mensa appositos absumebant: satius rati à se illos, quàm à vermibus consumi. Idem fermē scribit Herodotus in primo. Septimius vero Tertullianus in libris 30
aduersus Marcionem, institutum hoc Ponticis gentibus adscribit. Parentum, inquit, cadauera cum pecudibus cæsa conuiuio conuorant: qui non ita decesserint, maledicta mors est. Colchos mortuos non sepelisse scribit Stobæus, verum ex arboribus suspendisse, quod genus sepulturæ aereum fuit. Derbices gens Scythica Hycarnis proximi, eos qui septuagesimum annum excessissent iugulabāt, & in conuiujs appositos, necessarios & propinquos ad epulas conuocabant. abstinebant vero à vetularum carnibus, eas tantum præfocatas condebant. Atqui si ante id temporis spatium aliquis fato cessisset, non esse, sed terra condere solebant. Caspij, parentibus vbi septuagesimū annum inflare vident, occludunt, illòsq; rectè admodum obseruant, vt fame intereant. Alij tradunt, vbi ad id ætatis peruenerint, inter sylvas in lectulo destitui, sinē rei obseruāribus & prospicientibus suis. Quod si fortè supra volantes aues vnguibus & rostro iacentes discerperint. summum eos felicitatis gradū affecuros arbitrantur. Si verò à canibus & feris dilanent, eos quidem beatos ac felices existimāt, sed nō æquē vt ij qui à volucris discerpti sint. At si nec ab his neq; ab illis, eos perinde ac infelicissimos lugent. Eruli, qui Danubij accolę sunt, eā teste Procopio consuetudinem in sepeliendis suis habent, vt senibus quidem & morbo male habentibus, fas non esse existimarent diutius vitam producere. Verū vbi aliquis ita esset affectus, propinquos rogare cogebat, vt se quanto cyus ex humanis delerent: tum verò proximi & cognati ingentem pyram lignis struere, & 50
super eam tanquam fastigiū quoddam, hominē morti destinatū collocare. Adhęc aliquis nulla ei necessitudine coniunctus, pugione illū cōficere, cognati ignē rogo inijcere, cremati ossa legere, terra condere, legibus obligant. At vero defuncti vxor, si nō multo post iuxta viri sepulchrū laqueo vitā finisset, perpetuæ ignomi-

ignominia nota inurebatur. Bactriani & Hyrcani suos aetate confectos canibus obijcere consuevere: quos quidem canes propterea publice alebant, suaque linguae vocabulo sepulchrales vocabant, quod immane facinus Nicanor apud Bactrianos Alexandri praefectus cum emendare tentasset, penes, ut scribit Hieron. regnum amisit. De Hyrcanis quidem in hunc prope modum Cicero: In Hyrcania, inquit, plebs publicos alit canes, optimates vero domesticos, atque pro sua quisque facultate canes parat a quibus lanietur, optimamque eam censent esse sepulturam. Idem Sextus Empericus asserit. Sunt qui & canes ipsos sepulchrales ideonuncupent. At D. Hieronymus non a canibus solum lacerari tradit, sed & volucris semivivos lancinari, atque ut canit Lucretius, Viva vident viuo sepeliri viscera busto. Tibareni qui Scythiae populi sunt, quos senes dilexerunt, patibulis affigunt, id quod & Persas facere ait Sextus. Effedones Scythiae & ipsi populi, parentum suorum funera canibus laeti prosequi dicuntur, conuocatisque propinquorum coetibus, cadauera ipsa dentibus laniant, pecorumque visceribus mixta, ut de Massageris retulimus, conuiujs inter epulas apponunt. Osse autem capitis quod cranium vocamus, & caluariam, poculi loco habent, quod & auro circumornant, ut Solinus autor est & Mela. Alij Celtis hoc attribuant, quod modo de capitis osse dixi. Aliter ab Herodoto traditur: ait enim, defuncti caput denudatum purgatumque inaurant, eoque pro simulachro vtuntur, agentes illi quotannis maiores & hostias & caerimonias. Albanos montis Caucasii incolas defunctorum curam nullam habuisse sunt qui tradant, eosque cum opibus & pecunijs reliquisque eorum rebus preciosis quibuscumque, parentes sepelire iam olim consueuerant, ne scilicet diuitiae post obitum relictae defunctorum memoriam desideriumque afferrent. autor Strabo. vnde & parum diuites fuisse a scriptoribus produntur. Lotophagi Libyae populi suorum cadauera in pelagus iacere consuevere, ea suasi opinione, minimum interesse humone an humore corpora dissoluantur. Praonas Laertius in stagna suos iam vita functos projicere scriptum reliquit. Suos & Ichthyophagi, ut dictum est. Phryges igni cremare, ut Graeci, consuevere, mox sepelire. Alia sacerdotum consuetudo, quos decem cubitis erectos sublimes constituunt super lapidum struem, nec ut caeteros defodiunt. quod idem scribit Stobaeus. Apud Lycios non morem duntaxat, sed legem etiam fuisse accepimus, ut non nisi veste muliebri lugerent: idque ob eam rem factum, ut cultus deformitate commoti, se maturius a moerore abducerent, cum luctum intelligerent effoeminatum esse & mollem, & a viri grauitate dignitateque maxime alienum. Thracum varia sunt instituta, ut variae quoque eorum gentes. Trausi enim qui inter eos connumerantur, vbi in lucem infantes editi sunt, lugent: vbi quis naturae concessit, laeti atque hilares per iocum laetitiamque humare soliti fuerunt, arbitrati eos ex tot vitae incommodis liberatos. Stobaeus & Causianis hoc attribuit. Certe & Hesiodus qui & ipse Thrax fuit, natalis hominum lugens, ut ille ait, gaudet in funere. Getae & ipsi Thracum, Gothi a plerisque existimati, ut Hieronymus & Orosius scribunt, idem faciunt, a Zamolxi edocti. Fuit vero, ut scribit Herodotus, Zamolxis homo Pythagorae quondam discipulus, qui in patriam reuersus, cum animaduerteter Thracum male viuere & inscite, eorum ipse edoctus Ionicum viuendi genus & mores, ipsis dedit & leges, docuitque & persuasit popularibus eas seruantibus, non obitum eos ad sese in eum locum ituros, vbi superstites omnium bonorum compotes essent futuri. per hoc diuinitatis opinionem consecutus, e Thracum se conspectu abduxit atque euanuit, maximo sui desiderio post se relicto. Ad hunc mittere consuevere cum nauis quinque remigum, nuntium quempiam ex se ipsis sorte delectum, praecipientes ea quibus ipsi tum indigerent, eumque ita mittentes: eorum quibusdam negotium dabatur, ut tria iacula tenerent, aliisque comprehensis, eius qui ad Zamolxin mitteretur, manibus pedibusque hominem agitantes, in sublime iactarent ad iacula, qui si in praesens extin-

extingueretur, propitium sibi deum arbitrabantur: sin minus, ipsum nuntium insimulabant, adseuerantes malum illum esse virum. Hoc insimulato, alium mitterebant, dantes adhuc viuenti mandata: Sed praeter haec pleraque alia de Zamolxi a Strabone traduntur, deque eius cultu, ut caeteros tum Graecos tum Latinos in praesentia scriptores praeteream. Crestones & ipsi Thraciae populi his superiores, id sepeliendi moris habent, ut quae vxor magis a viro dilecta sit, ea maetata cum viro sepeliatur. Sed optimatum qui apud Thracas sunt, Herodotus hanc sepeliendi consuetudinem esse prodidit. Triduo, inquit, cadauer proferunt, maetatisque quotidie victimis comessantur, mox deslent, tum defuncti corpus crematum terrae mandant, congestoque desuper tumulo certamina proponunt, sed singulorum tantum hominum, quae *μονομαχία* dicuntur. Sed de Thracibus in vniuersum plura Pomponius & Solinus, qui ut sunt breuitatis studiosi, ita loquuntur: Vna, inquit, gens Thracas habitant, alijs aliisque praediti & nominibus & moribus. Quidam feri sunt & ad mortem paratissimi, Getae vtique. Id varia opinio perficit. Alij redituras putant animas obeuntium: Alij etsi non redeant, non extingui tamen, sed ad beatiora transire. Alij emori quidem, sed id melius esse quam viuere. Itaque lugentur apud quosdam puerperia, natique deslentur, funera contra festa sunt, & veluti sacra cantu lusuque celebrantur. Ne foeminis quidem segnitas est animus, super mortuorum virorum corpora interfici simulque sepeliri votum eximium habent: & quia plures simul singulis nuptiae sunt, cuius id sit decus, apud iudicatos magno certamine affectant: moribus datur, estque maxime laetum, cum in hoc contenditur, vincere. Moerent alij vocibus, & cum acerbissimis planctibus efferunt: at quibus consolari eas animus est, arma opesque ad rogos deferunt, paratique, ut dicuntur, cum fato, si deret in manus, vel pacisci vel decernere, vbi nec pugnae nec pecuniae locus sit, manentque domi non procis nupturae. Atque haec quidem ex Mela magis quam Solino. Macedonibus nullum tam solenne munus fuisse proditum est, quam suos sepelire. Gallorum in sepeliendis cremandisque cadaueribus ritus his prope verbis a C. Caesare sexto belli Gallici commentario refertur, Funera sunt, inquit, pro cultu Gallorum magnifica & sumptuosa, omniaque quae viuus cordi fuisse arbitrat, in ignem inferunt, etiam animalia, ac paulo supra hanc memoriam (hoc est, ipsius Caesaris) serui & clientes, quos ab ijs dilectos esse constabat, iustis funeribus confectis vna cremabantur. & haec quidem Caesar. Mirum vero est quod de iisdem tradit Pomponius: Aeternas, ait, Druidas apud eos animas asserere, vitamque esse alteram ad manes. Itaque cum mortuos cremant ac defodiunt, acta viuentibus olim negotiorum ratio, etiam & exactio crediti, deferretur ad inferos, erantque qui se in rogos suorum velut vna victuri libenter immitterent. At vero Massilienses inter Gallos olim eruditissimi, utpote a Graecis oriundi, eodem die quo funus esset elatum, domestico sacrificio adhibito, necessariorum ac cognatorum conuiuio celebrato luctum finire consuevere. Germanorum vero funera ita describit Cornelius Tacitus, ut eorum nulla esset ambitio: id solum obseruarent, ut clarorum virorum corpora certis lignis cremarentur, struem rogi nec vestibus nec odoribus cumularent: sua cuique arma, quorundam igni & equus adijciebatur, sepulchrum cespes erigebat, monumentorum arduum et peroperosum honorem & grauem defunctis aspernabantur, lamenta & lacrymas cito, dolorem & tristitiam tarde ponebant: foeminis lugere honestum. Vtrique vero, hoc est, Germani & Galli hac tempestate, ut Christiani, Christianorum equijs & caerimonijs mortuos sepeliunt. Iudeorum consuetudinem esse corpora condere, quam cremare, more Aegyptio, idem Tacitus autor est, quod & in Iudaeorum sacris libris manifestius conspicitur: quem morem & hodie ab ijs qui disperfi ac palantes, nullis certis sedibus vagantur, seruari videmus. Conditi vero odoramentis & aromatibus, candidisque inuolui linteaminibus, cum eorum,

rum euangelica doctrina docet. Magnos autem adeo sumptus aliquando in suis sepeliendis fecisse scribit Iosephus, ut plerique ea causa ad inopiam redigerentur. Illud addit diuus Hieronymus: Flentes, inquit, usque hodie Iudæi, nudis pedibus in cinere volutati, sacco induti, ex superstitione pharisæorum prius cibum lentis accipiunt, signantes quali edulio primogenita perdiderunt. Et merito, ait Hieronymus, quia resurrectionem CHRISTI non credentes, Antichristi parantur aduentui. Hoc quidem ille, qui & alio loco, libro scilicet in Hieremiam tertio: Mos, inquit, hic fuit apud veteres, & usque hodie in quibusdam permanet Iudæorum, ut in luctibus incidant lacertos, & caluitium faciant, quod & Iob fecisse legimus. Manifestius hoc propheta ipse: Non sepelientur, ait, neque plangentur, & non se incident, & neque caluitium fiat pro eis, & non frangent inter eos lugenti panem ad consolandum super mortuum, & non dabunt ei potum calicis ad consolandum super patre suo & matre, & domum conuiuii non ingredieris, ut sedeas cum eis & comedas & bibas. Quæ propheta verba morem ostendunt, hæc facta fuisse in funeribus. Sepeliri vero in agris, & obstrui sepulchrorum ostia saxis & lapidum molibus, antiquis mos fuit. Nunc quidem ut plurimum exilia sunt, cippo tantum & gleba terre contenti, vel tegula fictiliue plintho, vel si qui magis, marmoreo lapide. Illud utique Iudæi religiose antiquitus obseruarunt, ut nec hostem quidem insepultum dimitterent, nedum qui patibulo fuisset affixus. Turcarum quoque funera his addere par visum est. Solent igitur qui inter Turcas optimates sunt, sua sibi sepulchra construere ijs potissimum in locis, vbi solitarium sit solum, & nullo tempore cultum, in viridarijs scilicet & in specubus: tametsi apud eos etiam sint cœmeteria, vbi populares passim & vulgares terra, ut nostri, obruuntur. Potentiorum, inquam, & optimatum funera eorum sacerdotes, quos patrio illi vocabulo Thalassamanos vocant, pro hominis fortuna & conditione multi comitantur, identidem hoc carmen concinentes, Deus est deus & verus deus, & Magman dei nuncius. Efferunt vero Turcæ cadauera in caput, ut Hebræi quoque, non in pedes, ut nos. Consequuntur funus necessarii ac propinqui, & post hos hinnientes equi, hamis quibusdam naribus affixis: & cum his humi tracta insignia & vexilla ducunt, & hastas fractas, & eiusmodi cætera. Nonnunquam & equos inuersis ephippijs constratos. At vero Turcarum reges alij templa & xenodochia sibi pro sepulchris construunt, quibus & proventus annuos & redditus opulentos adscribunt, ad inopum & pauperum subsidia. Solent id quoque plerique eorum principes efficere, ut circum sepulchra platanos cæterasque arbores virentes serant, simul & violas & halantiū florum omne genus, addunt & his marmoreos titulos suis perscriptos literis. At vero Turcarum sepulchra obtecta sunt quædam, quædam detecta, hoc est, sub diuo, ut apud nos quoque. Primatum quidem sepulchra quotidie ferè nouis stragulis ac pallijs obteguntur. Adduntur & his diademata, quæ vulgò Turbāt vocantur, varijsque omnia floribus inspargunt. Luctus vero funerum Turcæ finiunt tertio plerunque die, nonnunquam octauo, conuocatis ad epulas & conuiuia amicis & propinquis, vbi & sermones habentur temporis & rei congrui. Non ideo tamen fœminæ, matres scilicet & vxores, sororesque, ac eiusmodi reliquæ à luctu cessant, quin frequentius sepulchrum adeunt, suamque sortem desinent, eiulatum nostratum haud parum imitantes. Atque hæcenus quidem paucioribus tibi quam potui Turcarum funera sum executus. Nunc summam nostram Christianorum instituta tibi attingam, quod ea notissima sunt. Defunctorum nos corpora, ut antiquitus Romani, lauamus, & ut cuiusque vitæ conditio, proprio habitu, hoc est, ut pontifex pontificio, rex regio ornata, vel ut sibi quisque testamento legato iussisset, induimus, & humanæ redemptionis insigni præeunte cruce, præcedentibus omnis ordinis sacerdotibus, vltimo

timo loco subsequenter necessarijs & propinquis, pullatis atratisque, cadauere sandapila medio loco constituto, ad templa & cœmeteria deferimus, vbi de more peractis iustis, vel terra condimus, quod vulgare & plebeium est, vel marmoreis sepulchris, quod ciuilius, vel porphyreticis labris, vel aheneis, quod principum est & potentiorum: nonnulli etiam balsamo, alij sale & melle condunt, & in templorum fornicibus arculis picatis caratisve suspendunt, obtectis sericeis aureisve tegumentis, cum tamen illud à nostris maximè proprium existimetur, terram terræ reddere, quæ (ut canit Lucretius) quoniam omniparentis eadem rerum est commune sepulchrum. Sed & apud Xenophontem Cyrus id sepulturae genus commendat, quod & antiquissimum fuisse M. Tullius declarat.

Hæcenus quidem, quantum memoria complecti potui, de varijs gentium sepeliendi institutis disserui, quibus, ut puto, longe facilius Silij Italici carmina intelliguntur, quæ sunt in XIII. Punicorum, quo nullus, ut mihi quidem videtur, varios sepeliendi ritus breuius complexus est, ut eo loci facile iures, oratorij partes eum quam poetæ potius obtuisse. Ita enim Scipionem cum Appij vmbra loquentem inducit:

—Nanq, inquit, ista per omnes

Discrimen seruat populos, variatq, iacentum

Exequias, tumuli & cinerum sententia discors.

Tellure, ut perhibent, is mos antiquus Ibera,

Exanima obscænis consumit corpora vultur,

Regia cum lucem posuerunt membra, probatum est

Hyrçanis adhibere canes, Aegyptia tellus

Claudit odorato post funus stantia saxo

Corpora, et à mensis exanguem haud separat vmbra.

Exhausto instituit Pontus vacuare cerebro

Ora virum, & longum myrrhata reponit in æuum.

Quid qui reclusa nudos Garamantes harena

Infodiunt? quid qui sæuo sepelire profundo

Exanimem mandant libycis Nasamones in oris?

At Celta vacui capitis circumdare gaudent

Ossa (nefas) auro, & mensis ea pocula seruant.

Cecropida ob patriam mauortis sorte peremptos,

Decreuere simul communibus vrere flammis.

At gente in Scythica suffixa cadauera truncis,

Lenta dies sepelit putriliquentia tabo.

40 Hæc Silius. Sed iam sepulchrorum miracula, quæ toto terrarum orbe clarissima habita sunt, libello modum imponant. Etenim superius gentes memorauimus, quarum in construendis monumentis ingens fuit ambitio, atque in primis Aegypti, cuius reges & pyramides primi, & obeliscos, & irremeabiles struxere labyrinthos. Nam & Hecataeus, qui tempore Lagi Thebas profectus est, ut fidelius Aegypti historias conscriberet, & post eum alij tradunt, Aegyptiorum regum vetustissima sepulchra talia fuisse, ut eis nulla alia comparari possint. Aegyptij vero sacerdotes, quadraginta septem regia monumenta commemorant, quæ miraculosissima fuerint: ad Lagi tamen Ptolemæi tempora decem & septē duntaxat superuisse dicuntur. Celebrant item ea in quæ Iouis cōcubinas Aegyptij conditas asserbant. Verum illud multo maxime celebratur, quod Simandij regis fuisse perhibetur, cuius in præsentia formam tibi perscribam. Eius sepulchri circuitus decem stadiorum fuit, cuius aditus porta, quæ duorum ferme iu-

gerum latitudine, altitudine quadragintaquinque cubitorum fuit, varijs constructa marmorib⁹. quamprimum ingressis offerebat peristylus quaquaversum quatuor iugerum, in quo pro columnis animalia sex & decem cubitorū ad morem antiquum insculpta fuerant. Tota vero superioris tecti structura ex duorum passuum lapidibus, stellis dispositis colore cæruleo, erat adornata. Dein alter erat aditus & priori porta non absimilis, verum sculpturis multo copiosior: in cuius ingressu tres erant statuae ingentes positæ, Memnonis (vt aiunt) opus: quarum vna colossi instar erat altissimi, hinc et hinc pusillas duas filias, vt videbatur, habens, mirabili tum naturæ, tum artis ingenio. Titulus in eo talis, Rex regum Simandius sum. Si quis qualisve fuerim, & vbi iaceam nosse velit, meorum aliquid operum exuperet. Erat & signum aliud matris viginti cubitorum, in cuius capitis vertice tria regia ornamenta cū essent, id (puto) innuebant, quod filia, vxor, & regis mater fuisset. Post hæc & alter peristylus erat longe superiore pulchrior, in quo Bactriana ipsius regis pugna erat efficta. In medio peristyli duo erant ingentes statuae ex vnico marmoris frusto cōfectæ, ad quas ex peristylis tres aditus patebant: tum ædes erant suspensæ columnis, & in ea lignæ statuæ innumerabiles, hinc iudices & inde principes videbantur. De hinc ambulatorium, & regis signum deis immortalibus ex sibi allatis tributis dona offerentis, quotq̄ annuatim millia ex tributo rex acciperet. Post hæc etiam fuit bibliotheca cum huiuscemodi inscriptione, Animi medicamentum. Et post ipsam bibliothecæ inscriptionē, omnium deorum Aegypti imagines, & regis munera offerentis. Domus hæc sequebatur, in qua Iouis & Iunonis lectisternia viginti, & statuæ regis ipsius, vbi rex erat sepultus. Circum hanc domū erant habitacula varijs depicta animalibus, quæ versus sepulchrum ascendere videbantur. Circūibat monumentum aureus circulus vnus cubiti crassitudine, ambitu vero & circuitu trecentorum sexagintaquinque, in quo dies anni, & astrorum cursus inscriptus erat, quem circulum vsque ad Cambysis tempora permansisse testis est Diodorus Siculus. Et tale quidem Simandij regis monumentum fuisse legimus. Meridis vero regis sepulchrum Labyrinthus fuit omnium maximus qui traduntur in Aegypto: de illo cum varie à scriptoribus scribatur, eorum opiniones non est quod hoc loco referam. Pyramidum quoque amplitudinem portentosam, sepulchrorum causa construxit, vt Diodorus & Herodotus alique affirmant, tamen Plinius præter hanc & alias afferat. Sunt qui id operis Aegyptios ab Aethiopibus mutuatos existiment, apud quos primum erectæ fuerunt. Sedenim pyramidum alia quidem trium laterum, alia quatuor fuisse, manifeste ex autoribus colligimus. Illa autem inter reliquas celebrata est, quæ Amalidis regis fuisse creditur. Item ea quam sibi Chemis rex posuit, quem Cheopen, ni fallor, vocat Herodotus. Fuit & illa quæ Rhodopidis meretriculæ fuisse traditur, illius inquæ Rhodopidis quam Charaxus Sapphus frater perditè amavit: quam rem periniquo animo Sappho tulisse, liquidò ex eius carminibus patet. Falluntur nonnulli, qui putauerunt Mycerini hanc fuisse pyramida, cum alia quidem illa fuerit: de quo & illud passim ferebatur, quod is fato functam filiam in boue lignea condidisset, & apud se, illius vt desiderium leniret, in aula regia asseruabat, iussitque vt qui mysterijs & sacris præessent, illi quotidie parentarent. Vidimus & ipsi Romæ, si non tantas, similes tamen, vt quæ C. Cæstij fuit. Fuerunt & obelisci aliqui eadem sepulchrorum causa erecti (vt Aegyptios taceamus) duo illi qui erant in monumento Augusti Romæ, ab Ammiano celebrantur, quorum alterius hoc tempore ingentia frustra & crepidines repertæ sunt. Stat & adhuc qui in Vaticano à Claudio Cæsare positus fuit. Mausoleum vero in Caria ab Artemisia regina in Mausoli viri & fratris memoriam constructum, & inter septem orbis miracula repositum fuit: vnde & apud Græcos de re magnifica prouerbiū *καρικὸν τῶ φῶ*

τῶ φῶ: Sed & Porfenæ regi Labyrinthus apud Hetruriæ ciuitatem Clusium, sepulchræ loco ab eo rege positus fuit, in quo & pyramides addidit, vt ex Varro nis autoritate Plin. recitat. Huius quidē Labyrinthi & hodie vestigia cernuntur. Quid nonne notum est & vrbes nonnullas conditas pro sepulchris: vt Antinoi ciuitas ab Adriano constructa in dilecti adolescentis memoriam & monumentum. Quid nonne Bucephalam ab Alexandro de equi sui nomine? Sed & flumina sepulchri loco nonnullis fuisse legimus, vt est de Tiberino apud Romanos: nota est historia. vt apud Medos Hydaspes, de quo in Poetis agemus. Item fluuius Pythopolites, à sepulchro Pythei regis, de quo Plutarchus agit. 10 Maria etiam sepulchri loco fuere, vt Icarium, Aegæum, Hellepontus, Erythræum à summeris sepulchrisque regibus nuncupata. Verum hoc de Erythra adnotauit, quod in Tyrina fuit non longe à Carmania sepultus, cum huiusmodi inscriptione: Hic tumulus pelago late dominantis Erythræ. Græcum vt legi hic apposui, si minus, vt ego latine retuli, tibi placeret: *οὐδὰδε τῶ φῶ ἀλὸς πᾶμμυδιόντ φῶ ὄρθρον*. Celebratur & apud barbaros Nini regis sepulchrum. Nam vt scribit Diodorus, sepultus fuit Ninus in regia, molis ingentis condito à se monumento, nouem stadiorum altitudine. Cresias Gnidius non nouem, sed decem prodidit: ex quo loco facile vrbs tota spectari poterat. Vnde poeta Ouidius de Pyramo & Thybe, qui mutuo amore concordēs Babylone fugiebant, ira cecinit: Conueniunt ad busta Nini, quem locum admodum ieiune exposuisse videntur interpretes. Laudatur item Zarina sepulchrum quæ Sacarum regina fuit. Erat vero pyramis trilatera, quæ in summitate & altiore fastigio colossum aureum habuisse fertur. Helenes Iudææ memorabile monumentum fuisse cum Iosephus & Egesippus indigenæ, tum Græcus Pausanias prodiderunt. Nitocris etiam Assyriorum regina sepulchrum ea ratione celebratur, quod posteros elusit, thesauros sub eo mentita, quo multo post Darius est deceptus: in eo enim multo labore effosso, has literas inscriptas reperit: Nisi pecunia esses in explebilis, & turpis lucri cupidus, non defunctorum vnas aperuisses. Sed pluribus hoc Herodotus. Artachai Xerxis præfecti memorabile quoque fuit monumentū, quod ab vniuerso illo Xerxis exercitu tellure congesta cōstructum fuit. Sed & Sardanapali sepulchrum epitaphiumq̄ celebratum est. Nec minus & Cyri regis, quod non ad Aegyptiorum regum luxum, rex potentissimus sibi parauit, sed ad plebeiam ferè mediocritatem: quod cum Alexander recludi mandasset nihil in eo præter clypeum putrem, & arcus duos Scythicos & acinacem reperit. Q. Curtius regem miratum ait. Vberius tamen ab Arriano laudatur, eiusq̄ Cyri epitaphiū. Commendatū quoque Augusti Cæsaris monumentum, quod Romæ lapide quadrato constructum legimus, & arbore opertum perpetuò virenti, in cuius monumenti summitate Augusti ipsius statua erat posita, cuius reliquiæ molis nō procul à Tyberi extrabant superiorib⁹ annis: hodie qui marmora effodiunt, funditus penè diruere. Manet adhuc Adriani moles, quam bellis Gothorum penè disiectam, statuisq̄ ac signis nudatam scribit Procopius, demum à Romanis pontificibus, postquam urbem Romam adepti sunt, instauraram, muris propugnaculisq̄ & fossis munitam quæ nō Tyberi alluitur, in arcis munitissime formam redactam nunc conspiciamus. Nunc tibi mitto Iouis sepulchrum, quod fabulosum multis est carminibus decantatum. vt cum alij tum Picus noster in suis commentarijs luculenter ostendit. Mitto & Thaphosirin urbem in Aegypto, in qua sepultum Osirin nomen indicat. Mitto & Serapidis sepulchrum quod Rufinus, Alcmenæ quod Plutarchus, Isidis quod Diodorus, commemorant. Mitto & Mahometis, vel vt rectius vocatur Magmedis, Turcarum propheta, quod ex Magnetis fornice & chalybe aere suspensio vulgus fabulatur. Mitto & alia penè innumerabilia, diuorum, pontificum, Cæsarium, regum. Sed non sine piaculo illud præterierim, quod omnes summo cultu summaq̄ reuerentia,

si minus corpore, animis saltem purgatis adire debemus, quod est in Iudæa vrbe Hierosolyma, CHRISTI Dei & Seruatoris nostri, cuius o possessores essemus, qui eius nomine, vtinam non immerito, Christiani nuncupamur.

Hactenus tibi de sepulturis & vario sepeliendi ritu CAROLE disserui: scio plurima me fugisse, multa tamen de industria præterui: quæ tamen non ascripsisse, minoris sint momenti. Quod si studium hoc nostrum aliqua ex parte tibi non aspernabile visum fuerit, multum mihi collatum arbitror, præcipue cum te tuapte natura & instituto ad bonas artes semper propensioris animi fuisse intelligam, teq; ab auunculo tuo viro integerrimo ac probatissimo, non declinare conspiciam. Superest vero mi Carole, vt quoniam mortale nobis contigit corpus, animus vero immortalis, enitatur vt animi memoriam post mortem relinquamus immortalem, dumque sepulturas hæc legimus, earum iacturam facilem esse putemus: quin illud potius agamus quod Pericles ait, vt exuti mortalitate, sine sepulchro, sine etiam titulo, si ita contingat, nostri memoriam magis apud Deum immortalem in cælo, bonorum omnium operum remuneratorem, quam in sepulchris & marmoratis eorum inscriptionibus conseruari putemus, mortisque ipsius memores semper dum viuimus simus. Nam nec aliam ob causam, vt a principio diximus, summum in philosophia finem Platonem in assidua mortis cogitatione posuisse videmus, nisi quod per eam & vitia fugimus, & ad virtutes accendimur, quibus rebus in supremi & tremendi tempore iudicij, vnà cum corporibus non iam mortalibus surrecturi, donati illustri sempiternoque domicilio, cum Deo gloriosissimo optimoq; æternum beato æuo perfruemur.

DE SEPVLCHRIS ET VARIO
sepeliendi ritus libelli
FINIS.

INDEX VERBORVM RERVM ET SENTENTIARVM IN HIS OPERI-

BVS MEMORABILIVM.

Prior numerus paginam, posterior lineam denotat.

A

BA D Aſſyriorū Deus 62,3	AEOLVS 181, 35 Hippo- des 181, 36 qua ratione ven- torum poteſtatem habere credi- tus 181, 48	Agonia, Agonalia ſacrificia 474, 15, 504, 14
Ab ben veruah haccados, nomen Dei, duodecim literarum 3, 40	Aeoli filij 182, 28	Agylei dei 231, 49
Abraſas ſeu Abraſax deus 70, 21	Aeoliæ inſulæ 182, 13	Agyleia, Agyleia 231, 32
Acabalis nympħa 175	de Acolo variæ opinionēs 181, 48, & ſeq.	Aiax Herculi familiaris 552, 34
Acacion 605, 46	Aeraria Saturno cur dicata 131, 17 & ſeq.	Aius Locutius, deus 46, 36, 56, 41 templum ei qua occasione, & quando extructum ib. 50. & 57, 3
Acamarchis nympħa 173, 42	Aeſculanus Deus 37, 14	Αἰσα pro Parca 200, 36
Acatus nauigij genus 616, 46	AESCVLAPIVS 243, 243, 248, 51 248, 51 ἀλλοπυρος 248, 38 A- gnitas 248, 43 Argage- tas 247, 47. Colatos 248, 41	Αἴτιος nauigij genus 616, 38
Acheron inferorum fluius 279, 3	Ceronides 247, 1 Cotylæus 248, 47 Demænetus 247, 28	Alabandus deus 64, 32. vnde di- elus ib. 34
Acroſtolion quid 594, 40	Epidaurius 247, 28 ἐπιδαύριος 248, 35 Gortynius 248, 29	Albunea dea 69, 15
Acroſtichis Alphabetaria icoſipen- taſtica in laudem Apollinis. 242, 26 alia in laudem Libe- ri 279, 51	Καδύσιος 247, 25 Pæon 248, 33 Pergamenus 247, 51 Phœ- bigena 246, 47 Salutiſer 248, 52 Triccaus 247, 20 m: dicinā ab Apide Aegyptio edoctus, in reliquum orbem intulit 246, 8 quid in medicina præſterit 243 4. vbi cultus 246, 24 vnde dictus 243, 20	Alceſtidis fabula 561, 13
Aſci trib. pl. in Craſſū dire 205, 8	Aeſculapij tres numero 243, 14	Alcæontis opinio de deo 10, 51
Aſtæon, Ariſtæi F. 66, 12	Aeſculapij natales 244, 8 inte- ritus 243, 12, 244, 40, 246, 16	Aleſto 202, 19 vnde appellata 16, 33
Adad Dei ſimulachrum 62, 6	ſimulachra 245, 10	Aletides ſacrificia 480, 34
Adargatis dea Aſſyriorum 62, 4	Aeſculapio cur baculus attribua- tur 245, 24 Epidaurus ſacra 344, 16 quæ victima maſtari ſolita 518, 45	Alexanari M. naues 583, 1
eius ſimulachrum 16, 10	Acternitas dea, & eius eſſigies, pa- gin. 57, 46	Alexia vrbs 556, 21
Adæon vnde dictus 217, 20	Aethiopum de dijs & eorum cultu opinio 6, 22	Alicarnasus 218, 39
Adeona & Abeona dea 50, 27	Agada ſeu ſagda lapillus 577, 20	Αἰσώπιος Apollo 240, 5
Adonia celebras 397, 10	eius in retinendis & ſiſtendis na- uibus miraculoſa vis 578, 20	Αἰσώπιος feſtiuitas 478, 36
Adonidis ſacra. 396, 4	Adgeſtis fabula 133, 46	Alucus, genus nauigij 617, 26
Adonis, qui & Adon 395, 30! Cha- mus ab Hebræis vocat ^o 395, 44	Agea pars nauis 592, 44	Altor Deus 42, 4
de Adonide Veneris & Proſer- pinæ certamen 396, 50	Agenoria dea 50, 3	Am particula in compoſitione quid valeat 468, 27
Ador, Adorcum 492, 36	Ageſſaus Pluto 187, 52	Amalthea 7, 30, 173, 17 louis nutrix 92, 28, 173, 20
Adorationis principium vnde pe- terctur 501, 52	Aglaia, vna Charitum 404, 25	Amaltheæ Cornu 562, 5
Adoraturi faciem quo conuertant. 301, 22	Agne nympħa 174, 40	Amanus mons 60, 19
Adramus Deus 62, 47	Agnodice medicinæ arcana diuul- gat 243, 45	Amathus, Amathusia Venus 376, 40, 377, 3.
Adraſtea Nemefis 448, 33		Amburbium, Amburbale ſacrum. 467, 49
Adria vrbs à mari abſorpta 160, 16		Amicitia dea 52, 17
Acacus 208, 17		Amicitia eſſigies, & eius interpre- tatio 52, 20
Aega Nympħa. 173, 33		Amimones à Neptuno compreſſæ fabula 153, 8
Aegeon Deus marinus 165, 11		Amnionius ſons 153, 16
Aegria dea 49, 35, 176, 2		Ammon Corniger 103, 12
Aegiuchus Iupiter vnde dictus 88, 1 & ſequent.		Ammon Iupiter 102, 40
Aegle nympħa 173, 37		Amor, vide Cupido.
Aegyon vrbs 20, 23		Amphiarus vates 65, 25. eius o- racula ib. 28
Aegyptiorum cerimonia ſua pla- candi numina 513, 17 ſuper- ſtitio 71, per totum de Deis o- pimio 6, 12		Amphilochus pro Deo cultus 65, 4
Aenus mons 105, 44		ἀμφιλόχου vrbs 215, 21
		ἀμφιλόχου, nauis ornamēta 611, 37
		Amphinome nympħa 173, 44

I N D E X.

Amphirrhoe nympha 173,44
Amphitrite dea quae, & vnde dicta 160,39
Amphitrite nomine duae diuersae nymphae 167,8
Amphithoe nympha 173,43
Amyclae oppidum 232,26
Amycus R. a Polluce caestis victus 177,21
Anaitis Venus 62,43
Amygdala 133,32
adaniae celebritas 179,46.479,11. 586,52
Anathema 468,44
Anaxagora Clazomenij de deo opinio 9,21
Anaximandri Milesij de deo opinio 8,45
Anaximenes de deo opinio 8,50
Anchora quid 598,25 a quibus inuenta 598,48
Anchora sacra ibid. 40
Anchurus quidam se pro patria deuouet 87,38
Anculi & Anculae deae 25,6
Ancyle, Ancylia 460,19
Angeronalia sacra 55,30.472,47
Angeronia dea. 55,19 vnde dicta 16,23
Anigrus fl. 170,70. de eius salubritate memorabile quoddam 170,10
Animales dei qui 423,48
Animales hostiae quae 491,20
Animalia in sacrificijs adhibita quae 491,46
de Animalibus an Deo litandum. 488,50
Anna Perenna dea 57,33
Annonis Carthaginensis ambitio. 60,6
Antenna quid 597,38
Antemon, veli genus 604,20
Anteros Cupido 394,36. & de eo variae sententiae ibid. per tot.
Anteuerta dea 48,22
Anthelij dei 229,34
Anthesphorea festiuitas 478,20
Anthisteria celebritas 478,10
Antinous puer inter deos relatus. 70,9.
Antithei qui 25,9
Antisthenis de deo opinio 9,38
M. Antonius Atheniensium adulationem vt eluserit 542,46
Antonius Musa 342,41
Antra inferis deis dicata, a re supe-

ris 456,1
Anubis 71,36
Anubis, Mercurius 297,16
Anubidis historia 297,52
Aparnis vrbs 280,45
Apaturia festum 265,23.388,3. 478,50
Apaturia celebritas & eius origo 388,3
Apelles calumniam vt depinxerit. 36,1
Apellis dictum de Fortuna 439,48
Apex quid 458,30
Aphrodite vnde appellata 129,20
Aphrodites uirgines sacellum 373,25
Apis Bos Aegypti. 192,34 eius sacra, & oracula. ibid. 40. & seq.
Apis Epaphus. 193,15
Apis R. mortuus pro Serapide habitus 191,16
Apidis numen a Cambyse violatum 193,34
Aplustria, nauis ornamenta 611,22
Apolinaria sacra 482,16
Apolinariae ludi 473,40
Apollo vnde dictus 211,50 ubi responsa det 232,12 qua uictima placabatur 518,30
APOLLO Abaeus vnde appellatus 234,6
Acrephius. 235,27
Actius & Actiacus 230,23
Aegleus 240,20
Aegyptus 215,1
Agyreus 231,31
Agyreus 235,18.
Agyreus 235,9
Agyreus 212,41
Amazonius 239,25
Amyclaeus 232,25
Aperca 241,33
Aphetor 237,15
Arcitenens 238,20
Argyrotoxius 238,10
Asypalaeus 241,8
Auricomus 238,23
Bel siue Beles 227,51
Carneus 234,24
Cassius 241,6
Cillaeus 240,34
Cirrhaeus 240,44
Clarius 229,5
Calispex 216,28
Comaeus 235,45
Corinthius 241,23
Coryphaeus 233,33
Cous 236,42
Cumaeus vel Cumanus 235,8
Cynnus 232,46
Cynthius 222,45
Daphnaeus 232,48
Delius 239,15
Delius 214,10
Delphicus 217,31
Delphinus 216,48
Deradiotes 229,46
Didymaeus 222,52
Dircaeus vel Di-

ceus 230,1
Dicaeus 240,29
Dicaeus 228,3
Dicaeus 239,6
Dicaeus 240,50
Dicaeus 227,48
Dicaeus 241,5
Dicaeus 240,34
Enholmos 237,24
Epidaurus 229,22
Epidaurus, & eius historia 314,25
Epicurius 216,42.231,22
Erisatheus 241,4
Genitor 234,53
Gergithius 236,32
Geruntius 234,14
Grynaeus 237,27
Haleus 255,33
Hecatergus 228,17
Hecatomibaeus, 223
Heliopolitanus, & eius simulachrum 241,34
Horus 226,42
Hyacinthides 236,38
Hylata 233,20
Hyperboreus 219,47
Hyperionides 227,20
Hysus 231,14
Intonus 235,9
Ismenius 218,27
Ixius 240,13
Lariscus 239,19
Lathraeus 240,15
Latous 216,31
Lefchecorius 238,33
Lefchenurius 238,35
Libystinus, seu Libysinus 213,40
Lithesius 234,12
Loxias 215,51
Lycius 215,9
Maleaticus 227,43
Mantous 240,27
Marmarinus 240,3
Myrtes 234,48
Murinus, seu Myrinus, 237,29
Musagetes 339,50
Myricaeus 232,15
Nepaeus 238,49
Nonius 219,2
Octosyrus 241,28
Opsophagus 216,40
Orchestes 238,39
Paeon 213,6
Pagasaeus 228,35
Palatinus 230,7
Parrhasius 231,22
Pataraeus 232,1
Phaethon 231,7
Phaebus 214,43
Phanaeus 214,30
Philalexander 238,6
Phliesius 225,26
Phylleus 239,33
Phyxius 238,42
Platanistius 227,12
Polius 239,22
Ponopio 226,22
Pythius 229,42
Ptous 218,39
Pythius 219,40
Salganus 239,47
Sciallius 241,31
Selimuntius 239,45
Smintheus 225,38
Spodius 216,45
Stobaeus

I N D E X.

Stobaeus 239,28
Styracites 240,17
Synodus 242,24
Tegyraeus 233,2
Telchinius 234,17
Telmistius 239,1
Tharraeus 239,38
Thearius 227,15
Thecmius 241,21
Thememites 235,17
Theoxenus 231,8
Thornax 239,10
Thymbraeus 236,46
Thyrceus 229,28
Thyreus 229,31
Tilphosius 239,30
Tortor 227,18
Tragion 240,9
Tyrben 237,13
Apollini sacrae laurus & tripus. 211,30
sacri gryphes & corui 211,20
Apollinis praesentia et maiestas 213,45
simulachrum 212,35
triplex potestas 211,4
in Apollinis honorem acrosticha icosipentasticha 242,26
Apollines quatuor 210,31
Apollonij et Phaurorini commentorum error notatur 166,45
Appiades dea 20,27
Appiani locus corrigitur 95,20
Aptera locus in Creta 541,47
Apuleij locus emendatus & explicatus 597,47
Aqua in sacris cur adhibita 300,25
Aquila cur Ioui attributa 75,1
Aram tangere, mos in sacris 501,12
Aramanus deus 225,5
Arabiae dei 59,37
Arcefilai de deo sententia 11,31
Arculus deus 50,44
Archelai Miltonis de Deo opinio
Archigalli, sacerdotes Cerer. 135,45
Areopagus iudicij locus Athenis vnde dictus 303,20
Argentinus deus 37,14
Argestes ventus 183,28
Argo caelestis sydus 886,1
Argus nauis historia 579,31
pictura poetica 588,30
Argyra nympha 174,14
Arion equus 156,32
Aristaei historia 66,10
Aristaeus cur pro deo cultus 66,10
mellificij inuentor 66,1
pastor 541,20
Aristomelidas Tyrannus 364,7
Aristoph. locus explicatur 603,31
Aristotelis opinio de deo varia 10,44
votum 105,1
Armilustrum 469,19.476,9
Ars dea 57,11
Aruales fratres 459,32
Ascolia festa 481,30
Ascoma, nauis ornamentum 611,43

Asclepiade 243,4
Asia nympha 174,50
Astaroth deus 70,28
Astarte dea 59,37.62,40
Astarte Venus, quae & Syria dea. 375,47
Astraea dea 27,35
Astrologorum prognostica vanitatis a Pich conuicta 590,20
Asylum quid 33,24.434,36
Asylos qui 454,52
Atabyrius mons miraculo insignis 95,12
Ate dea 59,5
Atergate dea, quae & Derceto 61,7
Athenaeum locus 326,48
Athenensium adulationem vt eluserit Antonius 542,46
Atlantides qui, & eorum de dijs opinio 6,42
Atropos 199,29
Atticae monetae signum 336,26
Attis fabula 133,23.234,12
Atys seipsum castrat 133,23.134,32
vnde dictus 134,6
Auernus lacus 209,15
Auerruncus deus 54,21
Augularum de deis opinio 6,49
Augures. Augurum collegium. Augurum institutio 459,40
Auguria nautarum 589,43
Augurij locus 459,48
Augustini locus emendatur 32,49
Auri penuria tempore Croesi 232,34
Aurora vnde sic dicta 249,20
Aurora 250,26
Aurora 250,25
Aurora 250,17
Aurora 250,37
Aurora 250,19
mater Me nonis 250,5
Pudoricolor 250,32
Rhododactylos 250,30
Roscida & Rosca 250,13
Tithonia 249,50
Aurora fabulosa descriptio 244,30
Ausonij locus illustratur 50,49.56,34.511,10.619,24
locus varie lectus 532,15
Autocabdalos nauis 617,40
Autonoe 66,11
Aulone nauis 617,36
B
Babyloniorum lex execranda 374,20
Bacchanal, Bacchanalia 256,35
Bacchus idem qui Dionysius 260,19
Lycurgi infidias vt deuitarit, declaratur 259,50
vnde dictus 259,26
Bacchus Acratophorus 272,24

Adaneus 279,40
Aegobulus 275,27
Aesymetes 265,30
Alysius et Lyaeus 261,30
Anthius 277,14
Asalaminius 278,41
Bacchepaean 264,25
Bactes 278,27
Bassareus 274,34
Biformis 272,37
Brisaeus 277,50
Bromius 275,15
Bugenes 269,18
Calydonius 273,25
Cephalen. 264,50
Chooptetes 268,10
Colonates 275,38.277,1
Construae 277,28
Corymbifer 266,36
Cressius 265,18
Dimator 263,47
Dionysius 260,19
Dithyrabus 263,10
Dufareus 270,29
Edonius 275,31
Eleleus 275,35
Enorchus 268,52
Eraphiotes 269,23
Euan 274,7
Eubulus 273,19
Elius et Eubias 273,35
Gorgyus 375,12
Hebon 271,35
Hedereus 278,13
Hyes 267,40
Hygiates 265,44
Iacchus mysticus 268,32
Ignigena 275,45
Imberbis & cornutus 260,37.269,48
Isodates 275,11
Iyngies 275,17
Laphystius 275,34
Lebenus 279,51
Lenaeus 265,4
Liber pater 261,51
Ligyreus 264,22
Limnaeus 273,44
Linnaeus 273,25
Lydius 264,50
Lysius & Lysiphobos 264,30
Maeolus 269,16
Meonius 264,18
Maroneus 268,25
Masares 275,44
Melanægis 265,20
Melias 264,15
Melpomenes 276,51
Methymnaeus 268,12
Morychus 266,6
Nartecophorus 275,1
Nictelius 277,5
Nysaeus 261,40
Oivus 269,10
Omadius 278,25
Oreos 277,23
Ostris 270,31
Phausterius 267,8
Phleon 272,52
Phlyus 273,8
Polites & Axites 273,47
Psila 277,11
Rectus 273,14
Sabaxius 266,41
Syctes 266,21
Taurrophagus 271,47
Thyonaeus 262,43
Vitifator 277,30
Vrotalt vel Oratal 278,53
Zagreus 275,53
Bacchi effigies 277,40
simulachra 260,37
varia cognomina 263,50
Parentes & natales 258,39
de Bacchi origine, narratio ridicula, ex Athenaeo 359,83
de Bacchi de varijs cognominibus,

I N D E X.

epigramma 279, 24
 Baccho cur Thyrsus tribuatur 159, 46 cur cornua attributa 269, 48
 Bapt. & Alexander Guarini 438, 4. & 24
 Barce naues 617, 43
 Baris nauigij gen^o 584, 14. 617, 49
 Barthol. Ferrinus 325, 4
 Barth. Riccius 452, 16
 Bassinda, qui & Regindalia, Iusus genus 385, 13
 Bassaris vestis genus 274, 40
 Beelzebub 45, 34. 190, 9
 Bel seu Belus Apollo 227, 51
 Belus Iupiter 108, 30. vnde sic appellatus ibid. 34
 Bellona dea 309, 10. Enyo 309, 20 Thresea virago 310, 37
 Bellone templum 310, 18
 Bellonarij sacerdotes 309, 41
 Beli historia & quot eius nominis 108, 50. & seq. responsum Seueri Imp. datum 109, 16
 Belus idem qui Baal 109, 26 Iupiter 108, 30 pater Didonis, & eius genealogia 108, 43
 Bendis dea. Bendidia celebritas 343, 31. 345, 21
 Bendis *διδων* 345, 25
 Beneficium numem 51, 30
 Bercynthus vrbs 140, 44. vnde dicta ibid.
 Bercynthia mater 140, 39
 Bidental 455, 23
 Bidentes 467, 9
 Biennium vrbs 107, 5
 Boccacij error 166, 42
Βουδρημ & Apollo 233, 37
Βουδρημ a celebritas 233, 40. 479, 53
 Bolina nymphe 175, 30
Βουβις, Bomologi 456, 11
 Bona dea 138, 29. 139, 3. 427, 40
 Bonæ deæ sacra maribus adire nefas 139, 40
 Bonus deus 51, 23
 Bonus euentus deus 51, 15
 Bootes 194, 25
 Brachmanarū de deo opinio 11, 18
 Brimō dea 347, 44
 Brizo dea 301, 38
 Bromius Bacchus 275, 27
 Brumalia celebritas 275, 20
Βρ particula in compositione quid faciat 463, 50
 Bubastia, sacra 366, 26
 Bubona dea 54, 19
Βουβων a celebritas 477, 46
 Bufris ciuitas 193, 9

Bufris rex 555, 50
 Bufridis aræ 556, 2
 Buthysia 463, 48
Βυθων a naues 581, 39

C

Caberides nymphe 169, 36
 Cabiri dei qui & quomodo culti 21, 39
 Cabirorum sacra 22, 10
 Cabrus deus 62, 52
 Caca dea 39, 7
 Cacus ab Hercule interempt^o 558, 14
 Caduceus, Mercurij virga, & eius origo 289, 16
 C. Cæsaris nauis 589, 40
 Caia Cæcilia 319, 41
 C. Caligulae vesania 494, 50
 Calliope musa 540, 32 præstantissima Musarum 540, 46
 Callisto nymphe 174, 9
 Calumniam Apelles vt effinxerit 35, 50
 Camera nauigium 618, 3
 Camillus 294, 48
 Camoenæ vnde dictæ 536, 3
 Candaules rex Lydiæ à Gyge occisus 96, 37
 Canes pro deis culti 71, 33
 Canis à quibus gentibus mactatus 519, 33 Symbolū fidei 28, 39
 Canistri in sacrificijs vsus 516, 12
 Canopus ciuitas 159, 26
 Canopus deus Aegyptiorū 64, 10 Chaldæorum deum vt superauerit ibid. 11
 Cantharus, nauigij genus 619, 8
 Capitis in sacrificijs aperlendi aut velandiratio 499, 8
 Capitolijs mōs idē q̄ Tarpeius 78, 10
 Capitolium vnde sic dictum 77, 50 & seq. vt conditum 43, 33
 Caprotina Iuno 119, 44
 Caprotinæ nonæ 119, 44. & s. 473, 44
 Carbasus, sum 605, 10
 Carbasina vela 605, 15
 Carcheston 597, 12
 Cardea dea 53, 44
 Cares cristati 96, 51 primi belli officinas instituerunt 99, 50 vnde appellati 96, 51
 Carina, carinatum 592, 20
 Carina nauis 618, 20
 Carmelus deus & mons 60, 15
 Carmenta, quæ & Nicostrata & Themis 422, 43
 Carmentalia festa 474, 19
 Carnea dea 42, 19
 eius sacra ibid.

Carnea celebritas 234, 24
 Carneadis dictum 442, 8
 Carnei modi 234, 28
 Carolina insula 528, 4
 Carpathos insula 162, 30
 Carthaginenses hostijs humanis litare soliti 529, 10
 Castus mons 97, 4
 Cassandra templum, Virginitatis asylum 147, 20
 Castotis nymphe 173, 48
 Castalius fons. Castalides Musæ 537, 40
 Castalius fons 256, 11
 Castor Lynceum interficit 177, 30 ab Ida interimitur ibid. 33 alterna morte à Polluce redimitur ibid. 37
 Castor Mixarchægenæ 180, 52
 Castores seu Dioscuri qui appellantur 176, 52
 Castores Ambulij 181, 4 Amyclæi fratres 181, 21 Anacæ & Anchæ 179, 40 Apheterij 181, 18 Dioscuri 178, 34 *Διόσκουροι* 180, 33 Gemini 181, 1 Laperse 181, 7 Oebalij fratres 179, 31 Pileati fratres 181, 30 Polydeuces & Deicastores 178, 29 Romanis apparuerūt 178, 10 Therapneij fratres 179, 25 Tyndaride 177, 6 Signum tempestatis 587, 1
 Castores *καστῶρες* 180, 6
 Castori & Polluci cur astra nautis apparentia tribuātur 180, 14
 Castorum celebritas & ludi equestres 177, 48 effigies ibid. s. 587, 1
 Cat. phraclæ naues 618, 22
 Catapulus, nauigij genus 619, 2
 Catarracta 601, 4
 Catafscopium nauigium 620, 23
 Catastroma, nauis tegumētū 612, 37
 Catius deus 50, 16
 Catonis iocus 54, 7
 Caudicariæ naues 620, 32
 Cea insula describitur 98, 17
 Cebe philosophus 419, 10
 Celeno Harpyia 204, 1
 Celes nauigium 619, 49
 Celeuma, clamor nauticus 634, 40
 Celox nauigium 619, 43
 Cenchrea vrbs 159, 21
 Ceneus deus 66, 50
 Cerastræ 201, 53
 Cerberus Plut. canis 207, 47 ab Hercule tractus 560, 7 Medusæ monstrū 286, 7 triceps 186, 40

Cercopum

Cercopum fabula 163, 28
 Cercurus nauis 620, 9
 Cerei Paschalis consecratio, ex ignis Vestalium ceremonia accepta 145, 51
 CERES 405, 26 à Neptuno astu circumuenta 411, 32 vnde dicta 405, 26
 Ceres Achæa 499, 41 Aethnea 407, 22 Africana 415, 12 *ἀλκυονίς* 409, 16 Amæa 419, 26 *ἀμυκλονίς* 407, 49 Caberia 408, 43 Catimensis 407, 16 Chamyna vel Chanyna 414, 50 Chthonia 411, 20 Cidaria 414, 31 Cyria 408, 23 Deserta 415, 24 *Δεσποινία* 408, 24 *δουμύτις* 405, 30 Eleusinia 412, 42 Ennæa 407, 5 *ἐπιπυλλία* 409, 49 *ἐπιπυλλία* 409, 52 Erinnyis 411, 50 Eualosia 410, 1 Flaua, quæ & Chloe 407, 31 Hermionensis 407, 43 *ἡρμιονική* 412, 38 Libysia 415, 21 Lusitana 412, 13 Melene 412, 20 *μυκλονίς* 410, 17 Milesia 408, 50 Mycalestia 415, 29 Montana 414, 34 Mysia 411, 39 Omoloia 409, 14 Omphina 410, 6 Patrensis 415, 6 Pelasgia 408, 19 *πελαγονική* 408, 12 *ποταμική* 408, 29 Prostaia 408, 15 Pylagora 409, 6 Rharias 408, 53 Spicifera 409, 33 *στρωμα* 410, 11 Styritis 408, 48 Tenedifera 409, 20 Thermesia 411, 18 Thesmophora 410, 44 *θεσμοφώρα* seu legisera 410, 36 *θῆσμοφώρα* & *βιόλοφος* 407, 51
 Cereri quomodo sacra fieri solita 521, 10
 Cerevis genus 406, 4 effigies 406, 28 sacrificia 521, 10
 Chalcea festa 398, 43
 Chalcebolus, Chalcebolū 596, 9
 Chalcebolos nauigium 619, 18
 Chaos vnde dictum 147, 38
 Charistia festum 477, 4
 CHARITES 401, 20 decentes 403, 37 Eteocleæ 401, 36 Orchomeniæ sorores 403, 43 Prætidæ 403, 42
 Charites quot numero 401, 50
 Charitum appellationes 404, 25
 dux Mercurius 403, 39 genus 401, 38 simulachra, eorūq; interpretatio 403, 20
 de Charitibus Epigram. 404, 48
 Charon, deus infirmus 297, 27

I N D E X.

Charybdis monstrum marinū 165, 35 518, 20
 Chelysina 595, 4 *χελύσινα* 477, 38
 Chiron Centaurus 510, 7 medicus 167, 34 cur Philyrides dictus. ibid. 38
 Cheniscus quid 598, 1
 Chenosis hederæ 271, 5
 Chloe nymphe 407, 31
 Chloris dea 40, 39 eadem quæ Flo-ra 41, 12
 Chollones naues 621, 10
 Christiani in primitiua Ecclesia sine imaginibus fuerunt 14, 30
 Christus à gentibus contumeliosè *διδωκλῶς* vocatus 429, 29 cum Abramo in cubiculo Alexandri Seueri depictus 425, 20 *σώτης* 104, 44 *παραφύλαξ* 464, 16
 Christi crucem in re nautica inueniri 586, 21
 Chrysaoris vrbs 97, 45
 Chrysaoreus Carū conuētus 97, 43
 Chrystos demon 429, 36
 Chryssippi Cilicis de Deo opinio 9, 40
 Chthonia sacra 411, 28
 Chytri festum 480, 47
 Ciceronis de dijs sententia 13, 41 14, 49 locus aliter lectus 433, 21 606, 17 explicatus 150, 3 311, 40
 Cilicia quæ & diphthera 612, 16
 Cilla, Cilleus mons, Cilleus Apollo 249, 40
 Circius ventus 183, 6
 Cissus, *κισσός* 260, 32
 Citheron rex 106, 30
 Citheron mons 106, 28 169, 49
 Citheroniades nymphe 169, 49
 Clarigatio quid 487, 27
 Clarius Apollo 229, 5 eius oracula 229, 8
 Clarius vrbs 229, 5
 Claudiæ vestalis pudicitia miraculo clara 180, 20
 Claudiani locus illustratur 136, 28 223, 52 244, 50
 Clauus 593, 21
 Clauipartes 593, 46
 Cleanthis Asijs de Deo opinio 9 35
 Clementia dea 33, 25 eius descriptio 33, 31
 Cleomedes deus 65, 5
 Cleopatrae luxuriosa nauis 581, 26
 Clio Musa quæ et vnde dicta 538, 23
 Cloacina dea 53, 52
 Clodius Bonæ deæ sacra violat. p. 4

gin. 139, 6
 Clotho, vna Parcarum 199, 20
 Cocytus fons inferorum 209, 13
 Coelius Chalcagninus 210, 32 eius epigramma in Risum 51, 40 liber de Deo silentij 56, 38
 Coelij Rhodigini error 598, 14
 Coelus siue *εὐαὐδὸς* 128, 20
 Colias promontorium 380, 41
 Collina dea 40, 5
 Columbaria 593, 4
 Comistica nauigia 620, 52
 Compitalia festa 473, 28
 Comus deus 45, 5
 Communis deus quis 305, 10
 Concordia dea 30, 39. eius templa 30, 40
 Concordiæ effigies 31, 47 32, 2 symbola 31, 41
 Conisalus deus 62, 45
 Consentes dei qui & quot 18, 2
 Consualia, quæ & Circenses et magni ludij 155, 21 473, 32
 Consus deus 155, 22 idē qui Neptunus. ibid.
 Consi sacellum Romæ effossum recens 156, 12
 Contus quid 692, 4
 Corbita, nauigij genus 620, 44
 Cornelij Taciti locus 373, 43
 Corone, coronis 613, 32
 Coronis dea, & eius cultus 64, 53
 Cornu Amaltheæ 562, 3
 Cornua in antenna quid 586, 31
 Coruus Phœbo sacer 211, 18
 Corybates ministri Cybeles 132, 42 qui, & vnde appellati 24, 10
 Corycium antrum, Corycides Musæ 170, 3 437, 44
 Corymbus Corymbon 612, 43
 Corymba & aphlasta quid differant 613, 1
 Corype ciuitas 233, 7
 Cothon, Cothones 638, 32
 Cotytia sacra 198, 37 et 50, 479, 6
 Cotytto Proserpina 198, 32
 Crenis nymphe 174, 21
 Crephagenæ deus 67, 22
 Croton vrbs 559, 49
 Cumba quid 594, 4
 Cunina dea 46, 43 (393, 52)
 Cupidinea, quæ & Thespia sacra
 Cupedines plures 390, 26
 Cupidinis descriptio 391, 3 & seq. de Cupidinis origine, variæ opinio nes 390, 3 Platonis insignis sententia 389, 44
 Cupidinum descriptio & interpretatio 396, 044

I N D E X.

Cupido 389.30 cur puer 391.20
 cur alatus 392.48 cur cæcus
 349.27 cur facem gestet. ib. 56
 cur pharetram plenam sagittis.
 ibid. 40 cur nudus 42
 Cupido ubi cultus 344.10 vnde
 dictus 389.34
 Cupido ἀμφιβάλλει 393.40 Anteros
 394.36 Caunius 393.36 cæcus
 394.27 εἰς 392.22 Geminus
 393.7 Harpys 393.17 ἑμψυ
 392.41 ἑμψυ 392.31 παυ-
 δαμάτωρ 393.32 Phanes 393.21
 Pharetratus 393.27 ἑμψυ 303.
 25 πτερός 392.46 sagittarius
 393.1 sanctus 393.43 sophista
 à Platone cur appellatus 391.50
 Thepius 395.50 tyrannus 393.22
 Curarum in homines imperiū 10.38
 Curetes dei qui vnde dicti 22.15
 Curetum inuenta 22.51
 Curiones sacerdotes 461.44
 Cyane nympha 175.13
 Cyaneæ aquæ 229.30
 Cybea, navis nomen 621.26
 Cybele dea 132.22 cur curru inue-
 hatur 132.37 vnde dicta 133.22
 Cybele Andrima mater. 143.53
 Antea mater 142.12 Asporina
 142.6 Berecynthia mater, &
 Phrygia 140.39 Cybea 141.23
 Damia 141.6 Enthea 135.19
 Dindymene 132.52 vnde ἰσθμῶ-
 μα 141.32 Lemnus 143.48
 Ma 44.9 Magna mater, siue
 Mater deum 137.1 mater Ideæ
 139.19 Metragyrtes 141.11
 Mygdonia mater 142.3 Pasi-
 thea 141.27 Pestnūtia dea 143.
 24 Phastane 143.41 πυροφί-
 ρος 141.36
 Cybeles celebritas obscena 136.9
 et seq. sacerdotes castrati 136.40
 Cynob ab Hercule cōfectus 562.46
 Cymba quid 621.5
 Cymothoe nympha marina, vnde
 dicta 169.1
 Cynetia dea 138.46
 Cynofarges locus Athenis 315.20
 547.21
 Cynthius Apollo 222.45
 Cynthius Io. Bapt. Gyraldus 210.12
 Cyrenes vrbs origo 66.8
 Cythera insula, Cytherea Venus
 377.27

D AEdalea festa 106.40
 Demon Simonis Magi, &
 Socratis 429.20

Dæmones 417.40 Latinis Genij
 419.4
 Dæmones assistentes, παρῆγοι 429.
 20 ἑβνιοι & ἑωχθνιοι 425.34
 ἑβνιοι 429.23 ἑωχθνιοι
 429.49 quid, secundum Apu-
 leium 421.16
 Dæmonium meridianum 430.26
 Dæmonis vocabuli ἑρμῆος 417.50
 Dæmonum origo & genus 417.50
 genera 417.28 sex genera 430.
 8 variorum exempla & nomina
 429.20 & seq.
 de Dæmonibus varie variorum opi-
 niones 417 & seq.
 de Dæmonibus, magorum sententia
 430.16
 Daunia dea 65.8
 Daulis nympha 174.19
 Decij deuotio 485.7
 Defunctorum sacra 509.13
 Dea Appiades 20.27
 Dea Materæ 26.22
 Dea Potniades 21.13
 Dei appellati apud singulas natio-
 nes 4.46 appellationes apud
 Hebræos 2.34 appellationes
 quæ & quales 4.12 descriptio
 1.24 nec nomen nec substantia
 cognoscibilis 3.7 nomen duode-
 cim literarum 3.43 nomen om-
 nibus ferè nationibus τετραγέμα-
 ματος 4.43 nomen quadraginta
 literarum 3.35 nomina omnia ab
 effectibus inuenta 3.20 vnitatem
 non tollit personarum trinitas
 2.20 3.50
 de Dei appellationibus Rhabbeni
 sententia 2.53 Item Moysi Aegy-
 ptij 3.19 vnus nomē sufficit ad
 diuinitatem 2.19
 Dei Anculi 25.6 ascriptiij 17.18
 ἄνοι 25.3 Auerrunci, ἀποτροπαῖοι
 24.34 ἀβνοι siue Cōmunes 21.1
 æuiterni 19.8 Cabiri 21.39 Cō-
 munes 305.10 Consentes 17.20
 Curetes 22.15 δαῖα 25.1 di-
 uipotes 20.19 driodones 25.2
 emissarij, ἀπονομαῖοι 24.28
 ignoti 16.30 indigetes vnde di-
 cti 18.42 καθάροι 21.36 maiores
 & minuti 17.8 marini qui vocen-
 tur 161.2: vide Marini dei, mu-
 nuscularij 17.10 nouensiles 19.
 47 ὀμοχταί 24.52 patellarij
 19.40 Patæci 21.26 penates
 17.24 peregrini 16.50 pro-
 dromi 20.47 selecti, & vnde di-
 cti 19.16 semones qui 19.24

ἑβνιοι 24.51 topici qui 59.39
 Ζώγοι 20.43
 Dei qui à Romanis in nuptijs inuo-
 cabantur 127.14 qui quibus men-
 sibus presideat 17.32 quidam à
 veteribus culti, ne nocerēt 49.21
 Deis etiam libidimbus et virginum
 prostitutionibus litatum 530.1
 quibus quæ aues consecratæ 211.
 20 quibus quæ sacrificada, pag.
 497.10
 Deo ignoto ara ab Atheniensibus
 erecta 16.33
 de Deo philosophorum opiniones
 8.64
 Deorum diuisio ex varijs eorum re-
 gionibus 12.42 euocatio 483.
 43 & seq. euocatio quibus ver-
 bis peragi solita 484.20 filij à
 Gentibus qui vocati 7.43 in-
 ferorum sacra 508.35 multitudine
 apud antiquos 2.1 simulachra
 eorum hominis specie efficta 13.48
 14.10 tria genera ex Scæuolæ
 sententia 13.30
 de Deorum cultu Apollinis oracu-
 lum 489.38
 Deus ἀνώμωτος, ἡγεῖ ἀγροαμύχτω 15.
 50. vnus, non plures 1.24 per
 modum negandi quomodo defi-
 niatur 2.2
 Deus, vocabulum vnde deductū 5.1
 Deuotiones apud Romanos 485.7
 Delos insula 214.7
 Delphi, vmbilicus orbis 222.25
 Delphici oraculi præceptum, Co-
 gnosce teipsum 222.35
 Delius Apollo 215.10
 Delphicus Apollo 217.31
 Delphici Oraculi historia 217.40
 Delphicum templum quoties extru-
 ctum & restauratum 217.50
 Delphinium, locus iudicij Athenis
 217.5
 Delphinus Apollo 216.48
 Delphis nauticū instrumentū 600.33
 Delubriū quid & vnde dictū 455.4
 Delus insula sub Latonæ partum
 emerfit 221.45 & huius ratio
 physica 222.1
 Demetrii Polyorcetæ naues due
 580.36
 Democriti Abderitæ de deo opinio
 8.53 sententia 26.43
 Democritus quid per atomos intelli-
 gat 9.15
 Demosthenis dictū de Athenis 328.
 1 locus corrigitur 448.28
 Dercæ-

I N D E X.

Dercæto dea Syrorū, & de eufabiu
 la 60.31 vnde dicta 61.1
 Deucalionis fabula 133.43
 Deuerra dea 54.43
 Δεῦς vnde dictus 87.7
 Dextra fidei symbolū 28.18, 31.53
 δαβαθήρια sacrificia 479.14
 Diamastigosis 482.20
 DIANA 343.10 eadem quæ Heca-
 te, Luna & Proserpina 344.18
 qua victima placabatur 522.51
 vnde dicta 343.10
 Diana Acrea 351.37 Aethiopia 361
 25 Agorea 349.4 ἀγρογία 348
 41 Alpheia 158.38 Amarinthis
 362.45 Amarysia & Amarusia
 362.53 ἀμψιπυρ 362.5 Anaitis
 349.12 Angitas 363.52 Apha
 353.36 Aricinna 357.6 Aristo-
 bulia 367.42 Astratea 360.50
 Astyrena 366.10 Auentina 360
 18 Bendis 343.29 345.21 Brau-
 roniam 352.52 Bubastis 366.19
 Callisthe 360.16 Cariatid 354.
 44 Cedreatis 361.14 Cercæa
 367.24 χηρία 349.38 Chia 365
 43 Chitone 364.31 Cnacalytia
 363.38 Cnagia 359.8 Coccoca
 365.39 Colonea 365.7 Colenis
 364.49 Condylectis 363.40
 Cordace 361.6 Corythalia 362
 1 Corypheia 351.42 367.13 Da-
 phnea 349.33 Delphina 366.
 8 Derrhiatis 349.28 Dictynna
 351.50 Didyma 359.31 Ecbate-
 ria 349.27 Elea 366.34 Elā-
 phia 358.44 Elaphibolea 358
 38 Elusia 365.40 Elymaitis 362
 31 Enthodia 353.25 Ephasta 354
 7 Episcopus 351.46 Euclea
 360.5 Euporia 349.11 Fascelis
 353.34 356.21 Gazoria 367.35
 Hecate 345.36 Hegemone 364.
 1 Hemeresta 359.47 Heurippa
 361.18 Hymnia 361.22 Hypome-
 lathia 349.10 Icaria 359.26 Ili-
 thya 350.21 ἰσθμῶμα 362.8 Iphi-
 genia 357.20, ἰππιῶν 367.37 Is-
 foria 390.33 ἰσθμῶμα 362.15
 Laphria 353.47 Leucophryne
 353.31 Limniatis 364.14 Luci-
 na 349.41 Lycæa 362.26 Ly-
 caotis 364.29 Lye 353.8 Ma-
 gnesta 367.17 μψιδία 367.28
 Munichia 358.4 Mycenæa 357.
 3 Neleis 365.48 Oenoatis 364.
 43 Opis ἑπίς 365.12 Orthias
 siue Lygodesmus 352.37 Or-
 thosia 367.8 ἰσθμῶμα 359.

34 Panagæa 366.31 Parthenie
 349.13 Pellene 359.38 Pergea
 362.28 Persia, seu Persea & Per-
 sica, & de eius sacris & virgini-
 bus memorabile 361.30 Pheræa
 349.20 φηρομέγας 361.4 Phyl-
 lis 361.50 Pitho 359.18 ποροβί-
 σσος 359.52 Priapina 366.3
 Prothyraea 350.41 Pyronia 361
 11 Saronis 353.39 Sarpedonia
 367.6 Sciaditis 363.48 Solui-
 zona 363.11 σωτήρια 366.43
 Stymphalia 364.46 Taurica,
 Thoantea, Orestea &c. 353.21
 Tauropolia & Tauropolos 357
 40 Titanis 348.34 Triclaris
 359.13 Triuia 353.4
 Dianætes 343.24
 Dianæ effigies 344.3 Ephesiæ tem-
 plum quoties incensum et instau-
 ratum 354.10 & seq. numine
 Mardonij exercitus fraude dele-
 tus 366.44 poetica descriptio
 344.7
 Dianaria herba, quæ & Artemisia
 343.15
 Diaphares dea 59.37
 Dialij 482.11
 Dicrota & Dicrota nauigium
 621.22
 Dictum Apellis 430.48 Carne-
 dis 44.28 Catonis 454.6 De-
 mosthenis de Athenis 328.1
 Gorgiæ 299.48 Stratonici 64
 37
 Dicte 87.10
 Dictæum & Dicton 87.16
 Dictynna Diana, quæ & Britomar-
 tis 351.50
 Didymus Apollo 222.52
 Didymei Apollinis responsum Li-
 cinio datum 223.14
 Dies ἡμετέρα 216.6
 Diespiter iupiter vnde dictus 84.4
 διπονηία celebritas 210.20 478.3
 Dindymene Cybele cur dicta 133.20
 Diocletiani nomisma 105.10
 Diodorus Siculus 531.31
 Diodori Siculi locus corrigitur
 95.23
 Diodori Siculi de deis opinio 5.45
 Diogenes Babylonius 9.32
 Diogenis Apollinatis de deo opinio
 9.29
 Dionysius vnde nuncupatus 259.11
 261.19
 Dionysio qualis victima mactari so-
 lita 517.43
 Dionysij plures numero 258.26: vi

de Bacchus
 Dionysij Arcopagitæ de dei nomini-
 bus liber 4.37
 Dionysion 266.38
 Dipthera 611.45
 Diræ apud superos dicuntur, Furie
 apud inferos 205.1
 Dirphys mons 124.10
 Dis vnde dictus 185.45: vide Pluto.
 Discordia dea 32.8 eius poetica de-
 scriptio 32.11
 Dithyrambus Bacchus 263.10
 Diuinationum varia genera recen-
 sentur 22.37
 de Diuinatione, quæ fit conceptio-
 ne dæmonis per pudæda Pythiæ,
 varie opiniones 220.16
 Diuitiæ familie origo 561.47
 δολιχῶν sacrificia 482.5
 Dodona, Dodoneum oraculum
 169.44
 Dodoneus iupiter 94.24 eius tem-
 plum ibid.
 Dodonides nymphae 169.43
 Dolichen vrbs 107.14
 Dolones instrumenta nautica 603.
 48 & seq.
 Domicus deus 54.48
 Δομιανός dioscurorum forma 178.5
 Domitius deus 54.50
 Dracones cur Aesculapio attributi
 245.21 vnde dicti 245.40
 Drepanum promontorium 129.53
 Drymachus deus 65.22
 Dryodones dei 25.2
 Dromones naues 621.32
 Dryades et Hamadryades nymphae
 vnde appellatæ 167.15
 Dryochus 594.18
 Dryopes populi 562.36
 Duumviri sacrorum & eorum offi-
 cium 461.9

E.

Brietatis effigies 259.20
E Echenardis pisciculi in sisten-
 dis nauibus mira vis 577.30
 Echidna nympha 174.23
 Echo 435.13 in Echo Ausonij epi-
 gramma 435.14
 Ecphantis philosophi opinio de
 deo 11.1 47.11
 ἐγαστιεῖοι 220.16
 ἐγαστιεῖοι sacrificij genus 512.9
 Egnatia nympha 176.27
 ἐμπαρῶν Parca 200.39
 εἰσιτήρια festum 480.41
 Elaphebolia festa 478.42
 Eleleus ἐλεῶν 275.37
 Eleusis, Eleusinia Ceres 412.44

I N D E X.

Eleusina sacra 413. per tot. 195. 40
 Eleutherius Iupiter 104. 4
 Elicius Iupiter vnde dictus 84. 45
 Eluius mons 412. 20
 Elymaïtis Diana 362. 31
 Embolus quid 594. 22
 Empedoclis Agrigentini opinio de deo 10. 13
 Ἐμπλοία celebritas 479. 5
 Empusa 347. 49 demonis nomen 348. 7 eadem quæ lamia 348. 24 vnde dicta 348. 19
 Ἐμψυῶ quæ 106. 2
 Enestmus Iupiter 101. 46
 Encenia 480. 44
 Endymion Latmius 344. 44 eius à Luna adamati allegorica expositio 344. 37
 Ennea Ceres 407. 5
 Ἐνοπία 266. 3 Enopia saltatio 22. 36
 Enius siue Bellonæ sacra 528. 1
 Ephesus vrbs. Ephesia Diana 354. 7
 Epialtes pro morbo 425. 52
 Epialte, demones 425. 50
 Ἐπιδαύριος 595. 3
 Ephyrides nymphæ 167. 30
 Epibata in nauibus qui 635. 30
 Epicuri opinio de deo 11. 3
 Epidaurus vrbs 247. 34
 Epimenides Cretensis Athenas expiat 16. 36
 Epimetheus 400. 12
 Ἐπιπέτης vxor Aesculapij 243. 32
 Epiphanius locus restituitur 384. 50
 Epitaphiorum lex secundum Platonem 642. 7
 Ἐπιτάφιος quid 594. 45
 Epulones. Epulonum septemviri 461. 17
 Ἐρα, luno vnde dicta 119. 3
 Erato Musa 539. 17
 Erechtheus Aegyptius, Atheniæstus Rex 64. 4
 Ἐρεχθεύς vnde dictus 255. 45
 Ἐρεχθεύς ἔπος vt differant 392. 22
 Erynnies 201. 39
 Esus deus 292. 38
 Eteocles. Eteocleæ Charites 491. 36
 Euhadnes deus 60. 26
 Euhemeri error de Deo 2. 7
 Eunica nymphea 173. 46
 Euryclia vates 220. 19
 Eurynomus demon 429. 37
 Euryphilus infania vt liberatus 265. 36
 Euterpe Musa 538. 32
 Ἐὐρυπία 268. 13
 Euxinum mare 567. 52

Execrationes apud Rom. 485. 38
 Expiatio 469. 12 cædis 471. 43
 classis 586. 19 472. 14 puerorū 471. 20 pestis 471. 1
 Extæ quid 504. 46 in sacris quomodo inspicrentur 505. 1 profectæ 505. 30 in Extis propitiæ signa quæ 505. 21

F

Fabij licentes 457. 38
 Fabulinus deus 47. 33
 Falaces deus 58. 45
 Fama dea 38. 8 eius descriptio 38. 10 templum 38. 10
 Fana vnde dicta 427. 32 452. 20 454. 15
 Farreatio genus sacrificij 487. 42
 Fascinum, idē quod Priapus 283. 25
 Fatuellus deus 427. 10
 Fatui vnde dicti 427. 12
 Fauissæ locus 455. 31
 Faula scortum 426. 6
 Faunalia 474. 11
 Fauni historia 427. 35 sacra 526. 50
 Fauni & Satyri semicapri 428. 31
 Fauni vnde dicti 427. 3
 Favor deus ab Apelle vt depictus 52. 42
 Febris dea 49. 16
 Februa sacra apud Rom. 511. 44
 Februus luno 119. 26
 Felicitas dea 36. 23 eius templum 36. 26
 Ferentina dea 70. 16
 Feretrijouis spolia 80. 5
 Ferie latine 472. 21
 Feronia dea 69. 23
 Feronia vrbs 121. 33
 Festi error 609. 9 locus aliter lectus 465. 34 restitutus 151. 33
 Fides cana 28. 37 Romæ vt dea culta 28. 2 eius sacella & sacra 28. 8 symbola 28. 18. & 39
 Fidi simulachrum 83. 21
 Fidius idem qui filius 319. 47
 Fidius Iupiter idē qui Sanctius 83. 15
 Flamen Furinalis 50. 9
 Flamē dialis & eius privilegia 458. 22 & 37
 Flamines à quib. instituti, et eorū cognomina 458. 16 Pont. Maximo subiecti 459. 2 vnde dicti 458. 26
 Flamininus, diuersum nomen à Flaminio 29. 43
 Flora dea 138. 31 40. 27 scortum
 Floralia ludi 40. 36 41. 1 (40. 32)
 Fluiatiles naues 611. 47
 Fluuij cur cornigeri 270. 22 154. 26 qua forma effecti 161. 14

Fluuiorum & montium filij qui & cur dicti 7. 43
 Fœciales sacerdotes 460. 27 bella vt denuntiabant 460. 40
 Fœcialium munus 460. 31
 Fœderis apud Rom. ferendi forma 486. 6
 Fontanalia sacra 475. 51
 Fori nauium 592. 37
 Fornax dea 39. 44. 492. 36
 Fornacalia sacra 70. 1 473. 6. 492. 33
 Fors Fortuna quid 44. 30
 Fortuna 438. 37 Nemesis, Rhamnusia & Adrastia 446. 17
 Fortuna anatina, & ex ambiguo iocus 450. 3 Antias dea 450. 3 auerca 441. 47 ἀπομαρτία 443. 52
 Bona 441. 27 Breuis 443. 1 cæca 443. 20 cōseruatricis 439. 19 dubia 443. 5 Equestris & eius magnifica ædes Romæ 442. 56
 Ὀβελία 443. 12 fortis 445. 19
 Hius diei 446. 8 mala 445. 1
 Mamosa 449. 53 mascula 443. 15 muliebris 449. 23 Norntia 442. 24 obsequens 449. 42 Prænestina 441. 47 primigenia 445. 10 propria 443. 7 publica 444. 27 Redux 445. 50 Scia 444. 6 stata 451. 27 Virgo 443. 9 Virilis 444. 40 Viscata 444. 32 Ἰφθαίη 443. 32
 de Fortuna dictum Apellis 439. 48
 Martiani locus 44. 10 varia dicta 440. 28
 Fortuna definitiones variæ 438. 43 effigies, & eius interpretatio 439. 13 441. 34 mentio in S. literis 439. 52 mentio prima apud Homerum 439. 3 statua 439. 13 templa Romæ 443. 39 Virilis sacra 527. 48
 Fraudis effigies 35. 44
 Fulgentij locus de Furijs 202. 30 loci emendatur 211. 15
 Furgora dea 50. 33
 Funes ὄχλεια 610. 12
 Funium nauticorū materia 606. 28 variæ appellationes 606. 39
 Furie, quæ & Erynnies & Eumenides 201. 21 cur apud inferos esse fingatur 202. 50 cur semper virgines 201. 28 Eumenides 203. 2 Ἰφιολύκειαι 202. 7

G

Gabinus cinctus 487. 36
 Galaxia 547. 19
 Galea

I N D E X.

Galea, luno 597. 27
 Galeancones qui 286. 15
 Galli Cereris sacerdotes, vnde dicti 136. 37. 461. 6.
 Gallus fluuius 136. 37
 Gamelia luno 115. 12
 Gamelia solennitas 478. 24
 Gameliō mensis vnde dictus 115. 18
 Gaulus nauis 622. 3
 Gellij locus restituitur 42. 30
 Geneta dea 138. 41
 Genialis dies. Genialis lectus 421. 50
 Genij manes à Vergil. appellati 402. 47
 Genio sacra quomodo fiebant 419. 12
 Genius qui 419. 8 idem qui demon 419. 4. 421. 13
 de Genio eius nominis memorabilis historia 420. 31
 de Genijs variæ variorum opinionones 419. & seq.
 Gentilium cæditus ante lucem Euan gelij 385. 45 horrenda superstinitio 70. 44. & seq.
 Gentium variarum variæ de diis opinionones 6. 12. & deinde
 Germania mōs vnde sic dictus 170. 26
 Germania nauis 221. 51
 Gergithus. Gergithius Apollo 236. 32
 Germani & Galli potatores 565. 12 vnde Alamanni vocati 59. 53
 Germanorū dei 59. 52 prischorum de deis opinio 7. 20
 Geryon tricorpor ab Hercule deuitus 553. 17
 Gigantes qui 558. 50
 Glauci effigies 164. 31
 Glaucus, deus marinus 164. 7 diuinitatem quomodo consecutus ibid. 9
 Glaucus ab Aesculapio vitæ restitutus 245. 27
 Golgi vrbs, Golgia Venus 386. 14
 Gorgiæ Leontini vox in extremo agone 299. 48
 Gorgones sorores 170. 50. & seq.
 Gorgonum historiæ allegorica explicatio 171. 3
 Grææ Phorci filia 171. 26 statim anusnatæ 163. 46
 Græcorum exequiæ 687. 8
 Gratia vide Charites
 Gryneum oppidum. Gryneus Apollo 237. 27
 Gubernatoris nauis dignitas 623. 39
 Gyges regnum Lydiæ vt adeptus

96. 30
 Gynecæa dea 138. 39. 525. 3

H

Hades pro Plutone 187. 14
 vnde dictus ibid. 22
 Halias nauis 622. 14
 Hamadryades nymphæ quid, & vnde dictæ 167. 15. & seq.
 Harpaga 601. 10
 Harpocrates deus 191. 92 deus silentij 55. 50 eius effigies 56. 1 descriptio ib. 20
 Harpyiæ seu Furie 203. 50. quot numero 204. 3 de Harpyijs variæ narrationes 204. 1. & seq.
 Hebe 322. 50 Ἥβη 324. 30
 Ganymeda 324. 33 Ἰατρίστρα 324. 24 πολυύρατος 324. 30
 qualis dea 323. 29 vxor Herculis 323. 10
 Hecate βεβήη 347. 44 Diana & Luna 345. 36 Persis 345. 47
 Proserpina 197. 17 Triformis & Tergetina 346. 30
 Hecates simulachrum 347. 36
 quomodo ei immolaretur 523. 37
 Hecatombe sacrificium 477. 23
 Helcyos quid 608. 26
 Helena signum nauticum 587. 14
 Helenophoria festum 479. 30
 Helice nymphea 173. 33
 Helicon mons 254. 22
 Helicon fluuius 536. 6
 Heliogabalus deus 67. 1 idem qui & Lunus 67. 20
 Hemiolus nauis 622. 19
 Heraclea ciuitas 568. 2
 Heraclidis Pontici opinio de deo Heraculidis 9. 18 (11. 29)
 Herceus Iupiter vnde & cur dictus 92. 40 & seq.
 Herculeæ columnæ 555. 31
 HERCVLES 313. 15 à Balena deuoratus euadit 555. 47 Amazonas debellat 553. 1 Antæum vincit 555. 23 aprū Erymantheū capit viuuum 549. 50 à singulis deis muneribus affectus 551. 34 Astrologus 319. 19 Atlantis onus subit 554. 10 aurea mala p Atlantem dolose rapit 554. 10
 Busirin sternit 555. 50 Acheloum fluuiū cornu priuat 561. 44
 Hercules aliquando timuit 564. 26 aquilam Promethei interimit 551. 37 Augiæ stabulum purgat

550. 40 Busirin sternit 555. 50
 Cacum interficit 558. 20 Centaurus superat 548. 50 Cerberum canem rapit 560. 7 Ceruam aëripedem capit 550. 8 Colchos ad Vellus aureum nauigans; Hylans puerum amittit 552. 6 cum loue certat 551. 17 Columnas Herculeas erigit 555. 31 Cycnum conficit 562. 40 Deos quos vulnerauerit 564. 2 Diomedem R. equis lacerandum proponit 551. 49 erga Nestorem gratus 314. 25 Ergynum Regem interficit 549. 41 Eurystheo cur paruerit 547. 10 Eurystheo parreæ coactus 548. 16 Eurytionem centauro interimit 550. 39 filios interficit 561. 25 Galliam & Italiam ab humanis victimis reuocat 557. 20. 558. 4 Geryonem tricorporum vincit 553. 12 Gigantes vincit 558. 50 Hesperidū poma rapit 554. 20 Hippocoon ta Sparta expellit 561. 37 Hydram conficit 548. 52 Ilium expugnat 552. 37 in Erythream vt nauigauerit 553. 49 infernū adit 560. 52 Iolentū rapit 563. 28 Leonem Nemæum conficit 548. 38 Leonem Theumestum conficit 548. 16 Linū præceptorē interimit 547. 47 Mediterraneū mare obstruit 555. 38 Merope vt vicerit 564. 16 Neleifilios occidit 563. 4. Olympicum certamen instituit 391. 11 Pasiphae taurum abigit 551. 8 Phineum Regem interimit. 550. 30 Philosophus 845. 77 populea coronā cur velatus 560. 52 pueritiam vt exegerit 547. 20 Pyrenen puellam adamat 551. 4 quinquaginta virgines vna nocte vitiat 564. 7 quos pueros adamauerit 552. 22 Spurius 547. 20 Stymphalidas aues abigit 550. 12 Tempe & Alpes patefacit 556. 37 Theseum ab inferis abducit 539. 53 Torridam zonam, Breuia & Syrtis transit 553. 17 venditus, propter Iphigentiæ cadem 563. 22 Zetim & Calerim Boreæ filios sternit 550. 21
 Hercules Aegyptius 318. 21
 Alcides 314. 36 Alexicacos 320. 43 Amphitryoniades 315. 13 Apomyus 558. 1
 Hercules

I N D E X.

Hercules Briareus 320, 17 *Βούρρα* 565, 31 **Buraticus** 315, 22, 569, 23 **Ceramynthes** 320, 51 **Canopus** 226, 18 **Canopi** 318, 12 **Charops** 321, 8 **Chō** 315, 47 **Clauiger** 321, 22 **Custos** 319, 21 **Cynofarges** 315, 19 **Dexter** 317, 32 **Dorfanus** 316, 11 **Gaditanus** 321, 43 **Germius** 563, 3 **Gylus** 316, 31, 56 548, 47 **Heros** 314, 37 **Hippodetes** 569, 22 **Hippodotes** 320, 26 **Idæus dactylus** 316, 37 **Index** 317, 27 **Inuictus** 317, 24 **Ipoctonos** 318, 6 *καλλίνος* 317, 50 *Κωνσταντίνος* 318, 9 **Laceriofus** 318, 33 **Lyndius** 318, 36 **Māticlus** 320, 34 **Melampygos** 318, 53, 567, 3. **Melchraus**, 321, 26 **Melius** 316, 48 **Monæcus** 319, 11 **Musagetes** 318, 42, 566, 43 **Nemæus** 322, 9 **Octeus** 321, 29 **Ognion** 316, 14 **Oliuarus** 321, 5 *παπαγάλος* 316, 43 **Polyphagus** & **Addēphagus** 318, 24, 564, 49 **Polyphron** 321, 39 **Prodicus** 316, 23 *πρόδικος* 320, 39 **Rhinocolluthes** 320, 31 **Sanctus Sabina lingua** 319, 27 **Sandes** 321, 3 **Sardus** 320, 29 **Saxanus** 322, 30 **Thasius** 315, 38 **Tirynthius** 315, 9 **Tricosus** 322, 40 *τρίκωπος* & *λίωπος* 321, 15 **Triumphalis** 319, 16 **Tyrius** 315, 51 **Victor** 317, 10 **Herculi decimæ dicæ** 558, 39 **de malo sacra cur fiant** 554, 32 **Post mortem diuini honores habiti** 566, 40 **quomodo sacra fieri solita** 520, 23 **Herculis à sacris mulieres arcebantur** 558, 50 **aræ** 539, 29 **apud varias gētes varia nomina** 546, 14 **Claua** 548, 19 **Colossus** 554, 20 **cum Apolline certamen de tripode** 563, 52 **cum Centauris pugna** 550, 3 **effigies** 317, 17 **fatum, vt viri mortui manu caderet** 566, 2 **filiorum omnium appellationes.** 567, 50 **Herculis filij: Archemagorus** 564, 42 **Ctesippus** 562, 40 **Iolaus** 561, 21 **Lamus** & **Cleolaus** 563, 31 **Laomedon** 565, 42 **Olynthus** 562, 47 **Sardus** & **Heraclidæ** 564, 10 **Scamander** 552, 50 **Telephus** 550, 50

filij septem, ab eo interfecti 561, 27 **Herculis gloria & autoritas** 569, 39 **Hydræ historica expositio.** 549, 20 **Infelix interitus** 565, 41 **Leonima** 543, 37 **patria** 546, 10 **securis** 96, 34 **Simulachrum ex Tyro vt translatum** 316, 1 **Statura quomodo deprehensa** 566, 47 **ab Hercule herbæ & ciuitates denominatæ** 567, 48 **portus & fontes denominati** 568, 16 **de Hercule qui scripserint** 569, 49 **varie opiniones** 314, 8 **de Herculis Gaditani templo miraculum** 568, 8 **de genitura narratio** 313, 40 **de morte varie opiniones** 566, 2 & seq. **Herculem iurare** 569, 1 **Herculem nullam fuisse qui existimant** 545, 30 **Herculem videre in somnis, quale** 557, 10 **Herculis nomine plures** 313, 30, 545, 20 **Hercules Comes Contrarius** 302, 10 **Herculis Bentiuoli laus** 257, 50 **Herculis Ferrariæ ducis clementia** 31, 28 **Here Martea dea** 58, 49 **Hermæ Mercurij statuæ** 290, 44 **Hermērotēs statuæ ex Mercurio & Cupidine confectæ** 312, 13 **Hermētis Trismegisti sententia de deo** 6, 7, 16, 4 **Hermione ciuitas** 407, 44 **Hermolai Castigatio in Plinium notatur** 220, 28 **Herodiani locus explicatur** 326, 53 **Herodotus historicus** 542, 31 **Hæroës vnde dicti** 18, 21 **Hesiodi versus explicatur** 102, 1 **Hesperidum mala** 554, 20 **Hesychij locus corrigitur** 100, 21 **Hiacynthia, celebritas** 481, 48 **Hiberiota nauis** 622, 27 **Hieronis nauis** 580, 10 **Hilaria festa** 473, 7 **Hippagines naues** 622, 30 **Hippiades quid** 20, 39 **Hippo & Hippona dea** 44, 43 **Hippocrene fons Pegasi vngula a-pertus** 255, 17 **Hippolytus ab Aesculapio vitæ restitutus** 356, 43 **Hippona puella ex equa nata** 44, 50

Histodoce, Histopede 594, 10 **Holcæ nauis** 595, 1 **Holocaustoma, Holocausto** 465, 14 **Homeri locus explicatur** 15, 5, 24, 23, 581, 48 **Homini quæ membra dijs consecrata** 15, 3, & deinde **Homoloia** 98, 53 **Honos pro deo Romæ habitus** 26, 8, 32, 38 **Honoris effigies** 33, 8 **templum** 26, 8 **templi dedicatio** 33, 1 **Hore deæ** 402, 20 **an eadem cum Gratijs** 403, 1 **Horarum nomina** 403, 13 **Horatij interpres notatur** 146, 20 **Horatij locus explicatur** 50, 48, 121, 44, 133, 3, 150, 10, 385, 9, 431, 22, 451, 3, 470, 22 **Horta dea, quæ et Hora vocata** 50, 7 **Horus Deus** 226, 42 **Hostia quid** 464, 33 **Hostia & victima vt differant** 464, 21 **Hostiæ Aiugæ** 466, 44 **Ambiguae** 466, 35 **Bidentes** 467, 1 **Cauiares** 466, 48 **Eximie** 465, 22 **iniuges** 467, 33 **Ecclæ** 466, 32 **Præcidanæ** 465, 17 **Prodigiæ** 466, 51 **Succidaneæ** 465, 38 **Hostiarum genera duo** 467, 29 **Hostijs humanis quæ gentes litauerint** 529, 4 **ab Hostijs humanis Germani & Galli per Hercule auocati** 557, 20, 558, 4 **Hostilina dea** 40, 20 **Hyacinthia, Hyacinthides Apollo** 236, 38 **Hyades, quæ & Pleiades** 172, 7 **Hygeia dea** 34, 17, 249, 8 **Hygeiæ effigies** 34, 37 **symbolum ab Antiocho institutum.** 34, 40 **Hygini locus fabulosus, de hominis formatione** 15, 38 **Hyginus, Augusti libertus** 177, 18 **Hylas puer vt perierit** 552, 7 **Hymenæa sacra** 125, 38 **Hymenæi effigies** 125, 50 **Hymenæi pueri historia** 126, 20 **Hymenæus deus** 125, 41 **vnde dictus** 126, 16 **Hyperion, Solis pater** 143, 1 **Hyperion & Hyperionides Apollo** 227, 20 **Hypotaure** 553, 4 **Ialemus**

I N D E X.

Ialemus 541, 3 **Iambe, Iambus pes** 408, 40 **Iani, ædificiorum genus, & de eo autorum errores** 150, 1 & seq. **in ædificijs quid denotet** 149, 50 **Ianus deus** 147, 32 **vnde dictus.** 16, 36 **Ianus deus matutinus** 151, 9 **Bifrons** 148, 34 **Consuius** 150, 52 **Clauiger** 150, 29 **Clusius, & Pauculcius** 150, 21 **in sacrificando princeps** 150, 3 **Iunonius** 151, 3 **Quadrifrons & Quadriceps** 149, 3 **Quirinus pater** 151, 1 **ridiculè pro Noacho assumitur** 151, 18 **Vertunus dictus** 151, 21 **Iani effigies** 147, 50, 148, 2 **interitus** 149, 14 **templum cur tempore belli aperiat** 150, 44 **templū quoties clausum** 150, 42 **Iano primus mensis cur attributus** 151, 8 **sacra quomodo fierent** 525, 28 **Ida mons vnde dictus** 139, 27 **Idea mater Romam accita, à Claudia vestali suscipitur,** 141, 9 **Idea matris celebritas** 139, 52 **Idei dactyli** 22, 30, 23, 26 **vnde nuncupati** 29 **quot numero** 30 **Iehoua & Ioua, appellationes Dei** 2, 37, & 40 **Iehube appellatio Dei** 2, 37, 3, 21, 25 **Ignis à Persis maxime omnium deorum colitur** 146, 40 **Ignis sacer à quibus gentibus asservatus** 146, 32 **sacer extinctus, quomodo iterum succensus** 145, 51, 146, 50 **Veste sacer** 144, 34 **Ilicet, Vox sacrificiorum** 508, 30 **Ilithyia aut eadem quæ Diana** 351 **per tot.** **Ilithyia Diana** 350, 21 **Ilithyia Eleutho** 351, 30 **Impudentia dea** 38, 45 **Incestus vocabulum vnde deductum** 372, 45 **Indigetes dei vnde dicti** 18, 42 **Indigetari quid** 18, 46 **Indi naues suas quomodo præparant** 589, 40 **Indorum naues** 583, 17 **Indorum varia sepeliendi consuetudo** 656, 6 **de Inferis dijs varie opiniones** 206, 11 **Instrumentum quid** 596, 30 **ab**

ornamento quid differat 611, 18 **Intercido deus** 54, 24 **Inuidia dea** 37, 39 **Inuidiæ poetica descriptio** 37, 45 **effigies** 37, 41 **Inuus, pro Pane** 434, 16 **Ioan. Annius qualis scriptor** 151, 16 **Io. Manardus** 210, 8 **Iovis** 110, 22 **Iphicles Herculis frater** 546, 52 **Iphigenia Diana** 357, 20 **Ipos bestiola** 559, 6 **Ipoctonus Hercules** *ibid.* **Iris** *ἰρις* 299, 14 **aurea** 299, 3 *ἰριδία* 299, 10 *ἰριδία* 299, 8 **Imbrifer arcus** 299, 6 **Thaumantias dicta** 298, 45 **vnde dicta** 298, 33 **ISIS dea** 368, 4 **Acmis** 370, 43 **eadem cum luna** 368, 50 **Inachis** 369, 26 **linigera** 370, 3 **Patricia** 370, 53 **Pelagia** 370, 47 **stella** 369, 6 **Thesimophoros** 369, 22, **Thesimophora** 410, 46 *ἰθίωπος* 369, 53 **vbi & quibus nominibus colatur** 399, 40 **Isidis effigies** 369, 3 **gesta** 370, 29 **nauis apud Aegyptios** 584, 22 **Pompa** 370, 20 **sacra,** 369, 34 **Ismenides Nympha** 170, 14 **Isimachus Apollo** 218, 27 **Ismenus Fl.** 170, 4, 218, 37 **Isodates demon** 429, 30 **Ithome mons** 337, 37 *ἰθίωπος* 282, 25 **Iuba R. inter deos relatos** 68, 30 **Iudeorum de Deo opinio ex Taciti sententia** 7, 9 **Iulopæa nauis genus** 622, 50 **IVNO** 119, 1 **aureis catenis ab Ioue vincita & à caeli suspensa** 113, 3 **cur Iouis coniunx, causa physica** 113, 9 **Ioui vt reconciliata, & eius allegorica interpretatio** 24, 28 **nuptiarum præses** 113, 47 **Vcijs Romam qua pompa translata** 117, 10 **vnde dicta** 119, 2 **Iunō Aerea** 123, 48 *ἰουνοπέλαγος* 122, 8 **Alea** 123, 33 **Animonia** 124, 53 **Anthia** 125, 32 **Argiua** 122, 32 *ἄργεα* 125, 1 **Bunæa** 124, 4 **Calendaris** 119, 18 **Candrena** 124, 23 **Caprotina** 119, 30 **Cinxia** 116, 29 **Cithæronia** 124, 25 **Curis** 120, 4 **Cypra** 125, 8 **Dirphya** 124, 10 **Egeria** 114, 44 **cur dicta** 113, 28 **Euro-**

pia 125, 4 **Februalis** 119, 26 **Feronia & eius phanum** 121, 8 **Fluonia** 123, 42 **Dabina** 125, 20 **Hoplosmia** 123, 37 **Imbrasia** 122, 26 **ἰμβρῆσις** 124, 20 **Interduca & domiduca** 116, 14 **Iuga** 114, 46 **Laciniæ** 120, 35 *λακινία* 123, 45 **Lacina** 114, 15 **Magna** 116, 44 **Matuta** 119, 5 **Moneta** 118, 3 **Nouella** 119, 15 **Nuptialis** 115, 12 **Parthenos** 124, 12 **Pelæga** 123, 1 **Pharygea** 124, 6 **Populona, seu Populonia** 116, 37 **Prosymna** 123, 21 **Regina** 117, 6 *ῥοσσυνοῦς* 125, 28 **Samia** 122, 13 **Sociæna** 116, 35 **Sophita** 118, 36 **Telchimia** 125, 5 *τελχίαι* 115, 24 **Tethla** 125, 3 **Tropæa** 120, 32 **Vnixia** 116, 21 *ὑψιπέλαγος* 114, 11 **Zeuxidia** 120, 28 *ζευξία* 115, 1 **Iunonis Argiæ celebritas** 123, 7 **effigies** 119, 22, 115, 45, 116, 11, 128, 36 **statua** 123, 27 **IVPITER vnde sic dictus** 73, 1, 76, 17 **Iunonis similitudinem vt vltus sit** 124, 28 **Iupiter Abretanus** 111, 1 **Adultus** 86, 16 **Aegiuchus** 87, 4 **Aegyptius & Nilus** 89, 15 **Aeneius** 105, 44 **Aetnæus** 107, 29 **ἄγροδὸς** seu **Aegeros** 98, 26 *ἄγροδὸς* 106, 5 *ἀγροδὸς* 106, 10 **Alastor** 112, 13 **Altius** 92, 7 **Almus vel Alumnus** 86, 23 **Alyfius** 89, 5 **Ambulius** 100, 43 **Ammon** 102, 40 **Anchesimus** 99, 49 **Anxurus** 163, 51 **Apefintius** 95, 27 *Ἀπεφίντιος* 95, 50 *ἀπέφιντιος* 91, 31 *ἀπέφιντιος* 106, 53 **Arbitrator** 86, 4 **Arboreus** 97, 34 *ἀρβόρεος* 92, 12 *ἀρβόρεος* 98, 6 *ἀρβόρεος* 101, 29 **Asbameus** 110, 8 **Ascræus** 90, 53 *ἄσκραος* 107, 3 **Asibinus** 103, 39 *ἀσιβίνος* 50, 8 **Athous** 102, 4 **Bigeus** 110, 1 **Belus** 108, 30 **Capitolinus** 77, 46 **Capotas** 100, 47 **Careus** 90, 43 **Cassius** 97, 3 **Catebates** 106, 16 **Catharsius** 110, 32 **Charmon** 107, 19 **Chrysaoreus** 97, 39 *χρυσάορος* 97, 51 **Cithæronius** 106, 28 **Croceates** 106, 49 **Custos** 77, 32 **Cynethus** 110, 16 **Dapalis** 86, 34 **Dictæus** 87, 10 **Diespiter** 84, 4 **Dodonæus** 94, 24 **Dolichæus** 107, 14 *δολιχάος*

I N D E X.

44 Gynaeotheca 307,33 Hesus 307, 40 Mamers 306,9 Marcellus 306,39 Odrisius & Geticus 307,45 ... Mars Pater 305,38 ... Salisubulus 306,25 Syluestris deus 306,17 Theritas 307,26 ... Tyrannus 307,13 Vltor & Bisultor 307,1 Marti lupus sacer 304,5 ... Martis effigies 304,1 equi 304,38 cultus 303,47 sacrificia 304,34 de Martis patria, variae opiniones 303, 28 Martianus qualis autor 192,28 Martiani sententia de varijs deorum regionibus 12,42 Mastura, vrbs 144,9 Maschala quid 594,48 Mataxa quid 609,44 Matris deum sacerdotes et sacra turpia 136,3 Matera dea quae 20,22 Matralia festa 472,36 Mater Idaea 139,19 Matris Idaea templum describitur 139,33 Matura dea 54,52 Matute, quae & Leucothrea, sacra 55,2 Matute templum Veijs ab incendio miraculose seruatum 55,10 Medicinae repertores 243,4 & 40 Medioximus, idem quod daemio 421,12 Meditrina dea 49,6 Medusa Gorgonum vna 170,53 Megera Dea Auerni 202,19 Megalesta festa 472,40 Meliacum nauigium 624,26 Meliae nymphe 169,15 Melioe nymphe 175,17 Melissa louis nutrix 92,28 Melissa nymphe 166,2 Melissa rex 7,28 Melissi opinio de deo 10,9 Mellona dea 39,42 Mellor, vocabulum ambiguu 554,31 Melpomene Musa 538,52 Menandri locus de pecunia 37,23 Mens dea 48,30 a Romanis consecrata 27,6 de Mente variae variorum opiniones 27,14 Mephitis dea 57,20 MERCVRIVS 285,12 vnde dictus 289,21

Mercurius Acacefius 290,5 Arca 289,31 Arca 293,28 Arca 293,5 Ales, & Alipes 296,10 Alychmius 296,38 Anubis 291,27 Anubis 267,16 Atlantiades 296,18 Mercurius Cadmus 295,2 Caducifer 288,49 Camillus 294,19 Capaneus 289,40 Cylleus 293,42 Cylleus 288,26 Cyllius 288,38 Cynofurius 296,35 Ennius 296,43 Epactius 296,45 Epactius 296,44 furandi deus 287,2 Mercurius Harpedophorus 292,13 Harpedophorus 292,13 Hecate 295,34 Hecate 289,4 Hecate 287,18 Hecate 294,7 Mercurius Maleuolus 290,28 Maleuolus 395,7 Nomius 295,42 Nonacriates 294,24 Perseus 297,3 Posygius 294,35 Pronaus 294,22 Trophonius 297,7 Strophaeus 292,15 Thot 292,23 Trophonius 298,14 Trophonius 297,7 Mercurij quinq; 285,37 Mercurij imago 286,23 inuenta 286,23 pictura 287,23 stilla 290,20 Mercurio quae victima mactari solita 519,7 Petasus cur attributus 291,39 Meropis, vna Pleiadum, cur ceteris obscurior 172,27 Metagetnia festa 479,50 Metis dea pro Minerua 327,16 Metis 141,12 MINERVA 325,42 vnde dicta 326,9 ad vna vnde dicta 325,43 eadem quae Luna 326,14 Minerua Achea 334,4 Minerua Aethia 335,32 Agraulis 340,4,8 Alcides 338,27 Alea 333,25 Aliphera 336,44

Minerva Budea 333,52 Minerua Capanea 333,5 Capta 338,37 Catuleana 338,31 Chalcoecus 332,1 Colocasia 339,20 Corefia 340,42 Coryphasta 332,38 Cranca 340,38 Crastia 335,22 Cydonia 339,13 Cyristis 340,5 Minerua Elca 333,34 Enderthia 335,42 Enderthia 339,22 Glaucope 331,19 Gorgon 341,35 Hellotis 332,12 Hippia 331,9 Hippolaitis 339,34 Hygeia 335,3 Minerua Ilias 335,11 Min. Ithomia 337,33 Minerua Itonia & Itonias 336,50 Min. Keryraia 332,22 Lemnia 341,1 Littorea 342,48 Lyndia 332,51 Min. Musica 338,35 Nedusia 339,41 Nerine 339,6 Min. Oleria 339,8 Onca 341,8 Ophthalmitis 333,8 Pallas vnde dicta 328,24 Pallenis 334,14 Panacheis 334,12 Parthenos 329,26 Piletis 335,28 Peonia 339,28 Polias 336,20 Poliuchos 331,44 Promachorma 339,36 Sais 341,51 Scitulia 341,49 Scitias 334,29 Sicyonia 342,7 Singa 335,20 Sthenias 331,13 Sunias 340,17 Minerua Telchimia 333,4 Tritogenia 330,27 Tritonia vel Tritonis 329,35 Victoria 336,10 Zoftria 337,49 de Miner-

I N D E X.

de Minerua variae opiniones 327,3 Mineruae effigies 327,36 inuenta 326,16 sacra 522,40 Minerua cur olca attributa 328,11 noctua consecrata 327,52 Mineruae quatuor 372,24 Minerual, Mineruale 326,40 Mimos 208,17 Mintha nymphe 175,11 Minuscula Idus 472,49 Minutius deus 49,49 Minutius Felix 7,53 Misericordia dea 33,16 Mithrae sacra, & antrum 224,10 & seq. Mithrae sacris initiandi mos 224,50 Mixobarbarum dictio explicata 279,11 Mnemosyne mater Musarum 252,13 Mnemosyne fons 252,20 Mnuziris lapis miraculosus 430,1 Modi Carnei 234,29 Modium in nauis 594,6 Molorchus instrumentum nauticum 600,41 Molorchus rex 548,32 Moloffus Iupiter 94,33 Moloffus pes vnde dictus 94,38 Momus deus 44,27 Monomachia Xanthi & Melanthi 388,10 Monophagorum celebritas 481,15 Monoxylon nauigij genus 624,36 Morta pro Parca 200,1 Mors a Lacedaemonijs culta 47,40 dea apud veteres 48,40 appellata ab Apollonio 98,44 Mortis vna cum somno & Nocte descriptio 58,30 Mos veterum, tesseras hospitibus dandi 94,12 Mossi cur cornua tribuantur 270,8 Mossi Aegyptij de nomine dei quadraginta literarum sententia 3,47 Mulieres cur ab Herculis sacris arcerentur 139,14 Munychia sacra 358,4-480,4 Murcia dea desidia 49,44 Musa cognomen aliquot virorum doctorum 542,42

MVSAE 250,44 cur Apollinis comites 252,22 cur in montibus versari dicantur 533,27 cur palma coronentur, & lauro 535,36 & deind. cur puellae fingantur 535,10 cur ter trinae 532,8 quomodo virgines, cum fuerint nuptae 254,9 quot numero 251, per tot. tres cur existimate 532,26 vnde dictae 533,40-534,50 Musae Aganippeae 255,28. 536,53 alatae 541,38 Aganippides 255,16 Aonides 254,45 Ardalides 257,3. 538,3 Musae Camoenae 254,18. 536,2 Castalides 256,11. 537,30 Citherides 254,53. 536,28 Corycides 256,26. 537,44 Heliconiades 254,21. 536,43 Musae Ilisides 255,32 Ligiae 256,39 Libethrides 255,45. 537,16 Menonides 257,9 Musae nymphe nuncupatae 253,47 535,50 Olympiades 256,41. 538,3 Parnasides 254,53. 536,18 Pateides 256,37. 537,53 Pegastides 255,16 Pierides 255,2. 536,29 Pimpleades 537,26 Pimpliae 256,1 Thepsiades 255,36. 522,36 Virgines 254,4 Musarum chorae interpretatio 533,19 chorus 535,20 duae generationes 531,41 duo genera 250,50 dux Apollo 534,5 inuenta 251,26. 253,10 Musarum nomina & appellationes 538,23 numerus nouenarius 532,39 & 53 nutritrix 255,38 ordo & appellationes 252,32 origo 534,10 Musarum volucres apes 541,17 de Musarum origine Varronis sententia 531,50 Musis Gratiae cur iunctae 543,20 Musis sacra & ludi celebrati 542,29 de Musis Diodori Siculi narratio 531,31 cum Musis Hercules cur cultus 543,33 Musaeum 285,43 Musculum nauigium 624,21 Musica hydraulica 255,24 Mustaceum 311,45 Mygdonia mater 142,3 Myiagrus deus 45,11

Myrica planta 232,17 Mystria vnde dicta 498,12 Myoparo nauigium 624,40 vnde dictum & a quibus inuentum 624,40

N

Nablon, decachordum Psalterion 534,40 Nania dea funerum 48,31 Naiades nymphe quae vnde dictae 169,3 Napeae 167,10 Nascio dea 473,4 Nauem exarmare, Iurisconsultis quid 601,24 Naues actuariae 617,17 Cataphractae 618,22 Chelcnophagi 583,28 Naues Indicae quomodo conficiantur 589,37 Nauis papyraceae 382,15 plicatiles 581,46 Nauis quantum ponderis sustinere possint, obseruatio 579,18 quomodo coronarentur 613,16 quo tempore anni conficiendae 37 Nauis testaceae 582,11 turratae 583,48 vitiles 581,29 Nauibus arbores aptissima quae 574,30 Nauibus cur ficus minus idonea 575,24 Nauigia monoxyla 583,34 Nauigiorum appellationes, alphabetario ordine digestae 616,45 Nauibus a quibus rebus indita nomina 615,25 Nauigandi ars a quibus inuenta 571,14 Nauigationis comoda vel incommoda 572,45 pericula 573,17 Nauis contra incendium quomodo munienda 576,21 Nauis etymon 636,38 Nauis fabricandae exempla vnde desumpta 573,42 Nauium armamenta quae, a quibus, inuenta 572,2 & seq. Nauium celeriter paratarum exempla 576,16 Nauium duo genera 573,48 Nauium fabrica a quo inuenta 571,22 Nauium insignis amplitudinis e-

I N D E X.

xempla 580,3
Naiuum instrumenta & arma-
menta 596,22 instrumenta ab orna-
mentis quid differant 611,18
Naiuum materia Cupressus 574,30
Pinus ibid.33 Picea ibid.39 Ab-
bies ibid.44 Robur ibid.51
Naiuum membra & partes 591,10
Naiuum onerariae & cursoriae pro-
portio 573,52
Naiuum ornamenta aplustria 611,
20 picturae 589,3 pontes
500,18
Naiuum tutelae suis deis attributa
586,36
Naiuum usus 573,37
Nauis Delia Atheniensium 584,
46
Nauis diptera & dipterym 592,2
Nauplij animalis historia 577,20
Nauis nauigium 625,4
Nautarum & qui in nauibus ver-
santur, appellationes 633,20
Nautarum pericula 633,23
Nautarum sacrificia 528,22
Nautica usura 637,19
Nauticae rei quaedam miracula
578,50
de Nautis Anacharsidis & Biantis
dicta 633,24
Nautili piscis historia 576,4,4
Necessitas dea 51,31
Neda nympba 174,40
vbi & πλωια quomodo differant
637,10
Nemea regio 109,36
Nemaei ludi 314,32.548,29
Nemesis quae dea 446,18
Nemesis Adrastra 448,32 Rham-
nusa 447,6.449,8
Nemesis Virgo & Victrix 448,10
Nemesis vis Fortune 448,14
Nemeseos simulachrum 446,24
in Nemesis epigramma 447,21
Nemestrinus deus 40,26
Nephrendis usque 493,48
NEPTVNVS 152,17 vnde dictus
152,17
Neptunus Aegeus 159,17 ἀλιεύων
159,15 Aphalius 157,14 Βασι-
λεύς 154,3
Neptunus Canobus 159,25 Cen-
chreus 159,20 Confusus 155,20
Danaeus 159,33 Domatites
158,37
Neptunus Elytius 155,16 Erech-
teus 159,30 ἐρεχθίδης & ἐρεχθί-
δης 159,40 Epoptes 159,12

Nocti sacra facta ab antiquis 58,8
Nuncius Tradutius 405,10
Nundina dea 49,12
Numa artem eliciendi louem vt e-
doctus 84,51
Numeria dea 50,31
Nympba quid 165,40
Nympbae vocabuli varia significa-
ta 165,42
Nympbae à fluminum nominibus ap-
pellari solitae, 167,8
Nympbae poetis quid 167,7 quot
numero 176,42
Nympbae Amnisiades 170,29 A-
nigrades 170,7 Caberides 169,
36 callistephani 173,1 Commi-
tia 173,12 Cytheroniades 169,
49 Corycides, quae & Coryciae
170,3
Nympbae Dodonides 169,43 Dry-
ades & Hamadryades 167,15
corymbiades 173,6 Ephhydrides
167,30 ἐπιχθονίαι 166,29 Faciles
166,52
Nympbae Glyphiae 172,53 Gonias
des 173,4 Heliades seu Phaeton
tiades 170,39 Herefides 170,
46 Hyades seu Pleiades, & Ver-
gilia 172,7 Ionides 170,31 Isme-
nides 170,14
Nympbae Lelegeides 172,51 Le-
moniades 166,36 Libysatides
172,52 Limnades 166,42 Lusi-
ades 170,35 Lydia 253,51 Me-
lia 169,15 Mycalesides 172,
43
Nympbae Naiades 169,3 Napae
167,11 Nereides & earum no-
mina 167,36 Nysseides 172,36
Oceanitides 167,15 Oreades
166,30
Nympbae Phruconides 173,10
Potamides 169,12 Profelenides
172,41 Pterides 170,37 Pyr-
sanides 173,8 Sithnides 170,19
Themistiadae 170,48 Thurides
173,3 Thytiades, 172,32 Vra-
niae 166,35
Nysa mons 172,36
Nysa vrbs 261,47
Nysus Thebarum rex à Libero re-
gno vt spoliatus 254,40

O

Ocasso dea 34,46
Occasionis effigies 35,5
in Occasionis effigiem, Po-
siddippi

Posiddippi & Ausonij epigramma-
ta 35,5
Occator deus 39,35
Oceanitides nympbae & earum no-
mina 168,17
Oceanus deus 161,35 eius cognomi-
na ibid.38
Ocyalus nauis 625,31
Oenomaus 63,18
Ogenus deus peruetustus 46,3
Ogoas, nomen dei 65,50
oivvθεια festum 480,25
oiva, funis nauticus 610,30
Olympica celebritas instituta 551,
11
Olympus Iupiter 89,49 vnde di-
ctus 90,6 eius templum Athenis
ibid. 17
Olympus mons 538,4
Olynthus Herculis filius 562,47
Omarion vrbs 108,10
oivvθvra dei qui
dicitur 99,3
oivvθvra festa 481,36
Omphale Herculis filia 563,39
Omophagia festa 481,35
Onerariae naues 625,7
Onirocristis 221,13
Onofscelia puella ex asina nata 45,1
oivvθvra 179,22
Opalia 142,22.47,45
Opheltes 109,34
Ophioncus demon 429,22
Opinari hominum, dei scire 16,11
Opinionis effigies 26,36
Opis & Vpis pro Diana 965,19
Ops Consiua 142,27
Ops dea 142,18
Ops eadem quae Rheba 142,32 Sa-
turni coniunx 365,20 vnde di-
cta 41,34
Ora, Oram soluere 609,17
Oraculum ambiguum, quo Siphnici
decepti 589,6
Orbona dea cur à Romanis culta
49,41
Orcus pro Plutone 41,288
Orci nuptiae & Cereris sacrificium
quid differant 522,4
Orcini liberti 288,50
Oreades nympbae 166,16 & 277,
24
Orestes quod simulachrum ex Tau-
rica attulerit 352,42
Orgeones qui 462,6
Orgia sacra 414,9 & 464,2 vnde
dicta ibid.8 & 5,30
Ormenus 23,10

I N D E X.

Ormisdatis deus 225,9
Oromagdan deus 225,12
Ornea sacra 284,7
Ornithias ventus 186,6
Orpheus nec Aristoteli nec Cicero-
ni satis notus 73,44
Orphei genus 54,1,1
Orphei in Iouem hymni 73,20
Orphei interitus 397,2.541,11
Orphei nympba 175,5
Oscilla quid 470,27
Oschophoria celebritas 479,30
Ostris quis 271,16, & 40
Ostridis nomina 271,45 interitus
271,26
Ostilago dea 48,127
oivvθvra, oivvθvra 603,38
Ouidij locus illustratur 19,42. 20,
30.23,6 & 45.56,22.58,3.69,
1.150,11.193,12.231,1.360,29.
372,4.383,3.396,18.461,50.
471,12.474,1.475,38.665,20

P

PAEAN Apollo 213,6 ἱερὸν πᾶσι
ibid.13 ἱερὸν ibid.14
πᾶσι 312,23
Paeton, scaphae genus 625,43
Palemon deus marinus 159,4
Palestinae locus Epiri 203,25
Palestinae deae, pro Furij 203,21
Palestra Mercurij filia 286,42
Pales dea 42,5 vt celebraretur 525,
46
Palici dei 69,36 vnde dicti ib.48
Palilia festa quae & Parilia 525,45.
42,13
Palladium iudicij locus Athenis
329,13
Palladium Mimeruae simulachrum
Troianis fatale 328,46
Pallas vnde dicta 328,24: vide piura
in Mimerua
Palmytius deus 64,31
Pamilia, celebritas 271,30 sacri-
ficia 464,20
PAN 433,5 à Silio poeta describi-
tur 434,32 idem qui Inuus 433,
48.434,16 vnde dictus 434,8.
435,30
Pan ἄγριος & βίαιος 435,34 ἀλιεὺς ὄρνι-
θου 436,38 Arcadius 436,13 Biar-
ceus 435,39 Capripes 436,23
Ephialtes 435,41 ἐπιβίαιος
436,11 Lampeus 436,36 Li-
terius 435,45 Lupercus 436,8
Lycæus 436,1

Pan Menalius 436,30 Mendes
435,50 Nomius 436,43 οὐβίαιος
436,40 οὐβίαιος 436,47
de Pane fabulosa narratio 437,16
Pani deo quibus hostiis immolatum
526,26
Panis appellationes 434,16 fistu-
la à Theocrito descripta 435,5
interitus 437,44 parentes
435,30 simulachrum 434,12
Panicus terror 437,23
Panara vrbs 97,31
Panathenaea celebritas 482,25
Panchaea regio 97,31
Panda dea quae & vnde sic dicta
50,40
πᾶσι δὲ μὲν, πᾶσι δὲ καὶ & Venus 374,30
Pandia festa 478,6
Pandion heros 335,34
Pandora fabulosa expositio 399,
40
Panhellenia sacra 482,33
Paphus, Paphia Venus 387,7
Parabatae in naue qui 635,42
Paralos nauis 585,1.625,52
Parca uis 200,36 ἐμαρτύριον 200,
39 Opis 201,4 πᾶσι πᾶσι
201,6
Parcae Lanificae 201,8 librariae de-
orum 199,16 vnde dictae 199,11.
& ibid.47
Parcarum effigies 200,6 nomina
tria 201,40
Parentationis ratio apud Platæen-
ses 512,20
Parexeresta 595,52
Parilia, Palilia 472,33
Parmenides Eleatis de deo opinio
9,52
Parnassus mons 254,30.536,20
Parthenion herba 329,30
Partunda dea 46,23
Paschillus Romae 150,40
Pasibeia nympba 404,8 vna ex
Gratijs 403,52
Pastophori sacerdotes 462,20
Patalena dea 40,16
Patara oppidum 232,8
Pater Patratus apud Roman. qui
460,27
Pattaici dei 21,26
Pauentia dea 47,38
Pauor & Pallor, dei, & vbi culti
53,26
Paupertas dea 57,11
Paupertas Erynnis 204,29
Pausaniae interpres reprehenditur
360,8

I N D E X.

git 574,39
Non contis nec remulo sed velificatione plena 574,39
Noui Simonem, & Simon me 23, 23
Omnem mouere finem 606,48
Periculum in proa felis 595,35
Pigmei, vel, Thiodamus agrestis Herculem prouocat 565,25
Herculem vituperat 570,2
Remis velisq; 606,38
Rudentes & remos pro armis permutarunt 606,40
Salamina nauis 585,5
Sunt multi feruligeri, pauci Bacchi 275,6
Tenarium malum 154,49
Mouere puppim 591,43
Triceps Geryone 553,27
Ventum in puppi habere 592,1
Prouidentia pro dea habita 27,2
Prymnesia 595,44
Psaphon deitatis opinionem vt acquisiuerit 60,2
Psyche à Cupidine adimata 390,22
Psychomantes 220,37
Ptolemei Philopatoris nauis, & eius insignis amplitudo 580,1
Ptolemais vrbs, quæ & Act 549, 40
Pudicitia dea 33,42 alia patritia, alia plebeia 33,48
Pudor deus 38,36
Pudoris effigies 39,4
Puppis 591,33
Putra dea 39,38
Pyanepta celebritas 479,40
Pyrene ab Hercule deamata 553,5
Pyrethi Pyrethum 514,39
Pyrethia Pyrethi 146,44
Pyromantia 220,39
Pyrrichia saltatio à quibus inducta 22,36 & deind.
Pythagora de deo opinio 9,5
Pythia ludi 221,18
Pythia vates, Phœbas dicta 220,4
Pythiam, an credibile, à deo reple- ri, sententia Pindari 220,16

Q. Litera nulla Sabimis 120,8
Quies dea Romanis culta 49,40
Quinarij numerus cur Mercurio tributus 288,23
Quinquatria 123,20, 472,48
Quirinalia 473,9 cur stultorum feriae dicta 493,3
Quirinus deus Romanorum, & eius historia 68,17 vnde dictus 68,20

R. Ei nauticæ scriptores 570,30
Regisugium festum 473,11
Religionis appellationes 5,27 primi autores 7,24 vocabulum vnde deductum 5,18
Remi partes apud Græcos 602,18
Remi appellationes græcæ 602,26
Remi quid & varia vocabuli significationes 601,34
Remeculus nauigium 628,25
Remulcare, Remulcus 608,40
Responsum Serapidis de s. Trinitate 190,20
Rex sacrorum Romæ 458,5
Rhabbeni Hebræi doctoris sententia de Dei appellatione 2,53
Rhadamanthus 208,17 Gnosius ib. 25
Rhamnus 446,47, 449,17
Rhamnusia 446,17
Rhamnusia vnde dicta 449,8
Rharius campus 416,12
Rhea eadem quæ Ops 132,4
Rhea cur cymbala adhibita 132,10
Rheæ sacrificia 524,34 vide Cybele
Rhops quid 583,1
Rhodij ab Aegypti regina callidè illusi 615,1
Rhopalos 548,25
Ridiculus deus 59,1
Rifus à Lacedæmonijs cultus 47, 40
Rifus simulachrum Lacedæmone 51,33
Robigalia 474,21

Robigus, agrorum deus 18,5
Roma in cuius dei tutela fuerit, ignotum alijs 484,10
Romani olim plusquam centum & septuaginta annis sine imaginibus Deorum 14,30 et 71,7 quid de dijs vrbijs captarum facere soliti 20,11
Romani vti bellum indicere soliti 311,20
Romanorum religio ac cerimonie 515,7 inde
Romanis quis velandi capitis in sacris, author 497,4
Romulus Amaseus 107,25
Rostra 573,43
Rostrum nauis 592,4
Rostrata corona 592,8
Rostrata naues 628,29
Rubigo an aliud quam robigo 42, 38
Rubigus deus 42,27
Rubigi dei sacra 527,23
Rudens 606,43
Rumina dea 46,51
Rumina dea sacra 527,30
Runcina dea 40,28
Rufina dea 39,40
Rufor deus 42,5
Sabæa quid 266,42
Sabazia sacra 266,52
Sabbatum vnde deriuetur 267, 20
Sabis deus 103,45
Sacerdos quid, secundum Platonem 457,32
Sacerdotes quomodo se ad sacrificia prepararent 497,3
Sacerdotum appellationes græcæ 457,37 vestis sacra 497,51
Sacra defunctorum 509,13 lustralia 469,29
Sacra quorum deorum quibus frondibus celebrari solita 456,20
Sacra Solltaurilia 468,8
S. Scripturæ locus exodi cap. 14 declaratus 4,20
Sacrarium, Sacellum 455,19
Sacrificandum qua de causa Theologi censent 488,31
Sacrificare quid 462,49
Sacrificij quatuor partes 503,7 à sacrificijs qui arcerentur 498,42

Sacrificia

Sacrificia singulis deis salutaria 464,19
Sacrificia solennia 463,19 stata 463,16
Sacrificiorum gentilijs vanitas ab Arnobio ridetur 505,43
Sacrificiorum preparatio 488,2 varia vocabula explicantur 462, 42
Sacrificium quid 462,48
Sacrorum administratio apud Roman. 463,24
Sacrorum apud gentes cerimonie 497,8
Sacrorum Duumviri 461,9
Sacrorum Rex 458,5
Sacrum Amburuale 468,19 nouen diale 467,51
Sacrum pro sacrificio 463,5
Sagaritis nymphe 175,22
Salacia Neptuni vxor 160,27, 159, 2 vnde dicta 160,32
Salamina nauis 585,162,8,50
Salij sacerdotes 460,5
Salmacis nymphe 174,29
Salmacis fontis vnda infamis 174, 31
Saltationes in sacris vsitatae 460, 10
Saluiatus Card. 451,40
Salus dea 34,17
Salutis effigies 34,26 templum 34,20
Samaena nauis 628,51
Samotheum dei 422,24
Samus insula domicilium Iunonis 122, 11
Sanchuniathon Berytijs 6,34
Sangarius fluuius 175,27
Sanguis Sabimorum deus, qui & Sanctus & Sanctus 67,23 & deim.
Sanitatis symbolum 34,38
Saotes Iupiter 99,18 quare ita nuncupatus ibid. 21
Saron, deus marinus 164,1
Sarritor deus 39,35
Sator deus 39,36 idem qui Saturnus 130,37
Saturnalia festa 128,40, 130,50 in Saturnalibus cur cerei mitterentur 129,13
Saturnus à loue regno pulsus 128, 43 à Saxonibus vt depictus 128, 47 vnde dictus 129,5 vnde vobis dictus 128,52
Saturnus à νηλομήτης 131,31 Vitifator 131,44
Saturni effigies 130,40 genus 128,

17 historia 128,34 historice explicatur 129,27 sacrificia 524,5
Saturno ararium cur dicatum 131, 17 cur falx attributa 129,47 epitheta ab Orpheo tributa quæ 131,36
Satyra poema. Satyrici poetæ 426, 41
Satyrum forma 426,36
Satyri vnde appellati 129,7 ijde qui Sileni 426,27 vnde dicti 426,17 de Satyris historia 426,32 varia variorum sententia 426,30
Scalmus 595,20
Scamander filius Herculis 552,46
Scaphæ naues 629,17
Schœnus 610,17
Schedia naues 629,52
Scipio Nasica, vir optimus iudicatus 140,26
Scira celebritas 480,14
Sciraphion, locus Athenis 334,36
Scirus vates 334,30
Scyllæ descriptio physica 165,26
Scythæ Enarees cur dicti 374,17
Scytharum regum inferiæ 564,33
Securi dei 39,21
Segecia dea 39,25
Scia dea, quæ & Segetia 39,25
Selma 595,19
Semidei qui 18,16
Semmamemphoras Dei nomen 3,13,22,31
Semones dei qui, & vnde dicti 19, 24
Senecæ morientis verba 104,40
Sentina quid 593,40
Septemviri Epulonum 461,16
Septenarij numeri vis 533,18
Septimontium festum 476,45
Sepulchra animalia & animata quæ 642,43
Sepulchra nonnunquam nauibus insculpta 585,41
Sepulchrorum formæ 642,14
Sepulchrorum materia 642,41
Sepulchrorum priuilegia 643,7
Serapeum templum 192,1
Serapis Aegyptiorum deus 190,5 idem cum Plutone existimatus 190,14 prius Apis dictus 191,16 vnde appellatus 191,26
Serapidis effigies 191,4 origo 190, 36, 192,4 responsum de s. Trini-

tate 190,20
Seruij grammatici error 329,3
Sigæum promontorium 552,46
Sileni Nysigeni 429,13
Sileni capti dictum de hominibus 429,1
Sileni symbolica effigies 428,41
Silenus custos Bacchi 429,15
Silicernium, cœna deorum 511,51
Sillij locus illustratur 121,51,356, 15, 510,40 restituitur 125,12
Simonidis Cei insignis de deo sententia 12,25
Simonis magi demon 429,20
Simpuium, Simpullum 495,26
Simulachra à quibus primū in tēpla introducta 456,51 ex quibus lignis confici solita 457,22
Sinopion 112,4
Sirenes, quæ & Acheloides 171, 28 earum nomina & fatum 171, 36 & 39
Sirenes à Musis cantu victæ 172,1 Musarum comites 541,41
Smintheus, Apollo vnde cognominatus 225,41
Socinus, Bentius 417,10
Sol Mithras Persis 224,10 & seq. vnde dictus 212,4
Soles quatuor numerantur à poetis 212,14
Solis effectus præcipuè duo 213,1 effigies 271,10 equi & eorum nomina, nominūq; ratio 241,46 242,1 genus & fabula 143,4
Soni sedes 301,27 tres filij 300,45
Somnij interpretatio 566,10
Somniorum differentia 301,5
Somnus deus 299,18 ferreus, pro morte 301,52 irriguus 301,49
Mortis frater 299,39
Soraetes mons 189,31
Soraetes demon 63,41 eius sacra 64,1
Soraetes dei 34,20
Soraetes Homero quid significant 581,48
Soraetes, τὰ σόρατες 609,31
Spes, pro dea Romæ culta 28, 44
Spei effigies 29,4 templum 28, 46 templum incendio destructum 29,10
de Spe, ridiculum commentum Hesiodi 28,50
Speusippi opinio de deo 10,49 Spimen-

I N D E X.

tate 190,20
Seruij grammatici error 329,3
Sigæum promontorium 552,46
Sileni Nysigeni 429,13
Sileni capti dictum de hominibus 429,1
Sileni symbolica effigies 428,41
Silenus custos Bacchi 429,15
Silicernium, cœna deorum 511,51
Sillij locus illustratur 121,51,356, 15, 510,40 restituitur 125,12
Simonidis Cei insignis de deo sententia 12,25
Simonis magi demon 429,20
Simpuium, Simpullum 495,26
Simulachra à quibus primū in tēpla introducta 456,51 ex quibus lignis confici solita 457,22
Sinopion 112,4
Sirenes, quæ & Acheloides 171, 28 earum nomina & fatum 171, 36 & 39
Sirenes à Musis cantu victæ 172,1 Musarum comites 541,41
Smintheus, Apollo vnde cognominatus 225,41
Socinus, Bentius 417,10
Sol Mithras Persis 224,10 & seq. vnde dictus 212,4
Soles quatuor numerantur à poetis 212,14
Solis effectus præcipuè duo 213,1 effigies 271,10 equi & eorum nomina, nominūq; ratio 241,46 242,1 genus & fabula 143,4
Soni sedes 301,27 tres filij 300,45
Somnij interpretatio 566,10
Somniorum differentia 301,5
Somnus deus 299,18 ferreus, pro morte 301,52 irriguus 301,49
Mortis frater 299,39
Soraetes mons 189,31
Soraetes demon 63,41 eius sacra 64,1
Soraetes dei 34,20
Soraetes Homero quid significant 581,48
Soraetes, τὰ σόρατες 609,31
Spes, pro dea Romæ culta 28, 44
Spei effigies 29,4 templum 28, 46 templum incendio destructum 29,10
de Spe, ridiculum commentum Hesiodi 28,50
Speusippi opinio de deo 10,49 Spimen-

Spemen-

I N D E X.

Spimensis deus	40,25	Tanais, dea Armeniorum	63,35
Spira quid	607,48	Tarantula vrbs	98,1
<i>σπυρδα</i>	495,49	Taraxippus deus	63,3 & de eo va-
Stata mater	58,51	riae opiniones	63,10
Statij locus illustratur	99,7. 123,3.	Tegyra ciuitas	233,29
125,24. 179, 28 & 32. 193,14.		Telchines qui	23,3. 234,19
218,6. 223,47. 286,48. 500,20.		res vnde dicti	23,10
372,3. 505,29. 511,10. 585,30		Telephus Herculis filius	550,50
Statilius deus	47,28	Telephorus deus	67,24
Stator, Iupiter vnde dictus	81,12	<i>τελεφωρ</i>	464,15
Stega pars nauis	592,38	<i>τέλα, τέλει, τέλεια</i>	464,10
Stephanus emendatur	122,30	Tellumo deus	41,34
Stercutius deus	39,35. 54,39	Telluri deæ vt sacrificaretur	526,13
Stoicorum de deo opinio	11,20	Tellus eadem quæ Mater magna, &	
<i>στία</i> quid	594,35	Ops, & Proserpina, & Vesta	
Stratagemata	265,20	137,21. 142,39	
Stratoniceus citharædus	64,37	Themidis filia	431,42
Stratonis de deo opinio	9,37	432,2	descriptio
Strongylon nauis	630,31	432,27	oracula
Strophe. Stropheæ	607,40	Tempe Theffala	157,49
Stymphalides aues	550,16	Tempestatis ædes Romæ	57,53
Styx palus inferorum	208,33	Tempestatum signa in mari	587,1
ira-menti religione nobilis	208,40	& seq.	
de Stygis aqua memorabile	208,52	Templa fana vnde dicta	452,20.
Suada dea	44,10	454,15	
eius sacra. ibid.		Templa inaugurare, templa profana	
Subigus deus	46,20	reddere	455,36
Suem quæ gentes immolauerint	441,10	Templa quid	452,47
Sues quando immolati	493,37	vbi & à quibus	
Suetonij locus castigatur	236,20	primùm constructa	452,9
Suidæ locus explicatur	148,16	Templis quæ gentes caruerint	452,4
Suionum, Germaniæ populorum,		Templorum variæ appellationes	
nauis	583,30	454,15	variæ formæ
Sulpicia	375,26	453,12	
Summanus deus	189,3	Templum vnde dictum	453,47
Supparum, veli genus	604,50	Templi partes	453,5
Supplicationes apud Roman. quid	482,42	Tenedi Neptuni templum splendidum	155,12
483,14		Tenes deus	64,41
Syderum obseruatio in nauigando		Tenus insula	155,11
vnde cœperit	572,6	Terenti locus Romæ. Terentini ludii	510,50
Sylvanus deus	427,45	Termeffus fl.	537,1
infantibus		Terminalia festa	433,1. 527,4
terribilis, quib. cerimonij auerte		Termino qualis hostia litata	43,6
batur	428,13	Termino deo sacra vt facta	526,4
vnde dictus	428,7	Terminus deus & eius sacra	42,44
Syri cur à piscibus abstineant	61,30. 62,20	Terminus nemini cedens	43,20
Syria dea quæ & Astarte Venus	376,7	Terpsichore Musa	559,5

T

Tabellariæ naues	630,34	Thalamegæ naues	630,38
Tacita dea	55,19	Thalassio rex nuptialis	127,8
à Numa cur consecrata	ibid. 42	Thalassus & Thalassio deus nuptiarum	126,48
Taciti locus notatur	442,49	Thaletis de deo sententia ad Cræsum	12,30
Tenarus promontorium	154,44	de deo opinio	8,34
Tages deus	68,37	Thalia Musa	538,40
Tamyna vrbs	107,2		

Θαλία Musa, *Θαλία* vna Charitum

404,28	
Thargelia festum	480,6
Theania sacrificia	480,29
Theagenes deus	65,5
Theagenes Herculis F.	567,38
Themis dea	431,40
<i>Θέμις</i>	433,8
<i>Ἰχθυία</i>	433,13
Themis nympa	173,17
Themis pro Carmenta	432,36
<i>Μετιόβη</i>	433,41
Themistis dea	433,19
Theocriti versus exponitur	166,43
Theodori <i>ἀδελφῶν</i> opinio de deo	10,19
Theodorus Cyrenaicus	2,89
<i>Χοιρία</i> sacrificia	480,29
Theologiæ contemptus	1,5
diuisio ex Varronis sententia	13,30
Theophania celebritas	482,9
Theoris nauis Lemniorum	385,16
Theoris nauis Thefei	631,1
Theoxenia celebritas	478,45
Thefei cum Hercule consuetudo	560,5
<i>Θεομορφία</i>	464,20
Theffia, quæ & Cupidinea sacra	393,52
Thetis nympa mater Achillis	174,1
Thetys vxor Oceani	161,41
Theutates deus Mercurius à Gallis	292,38
cultus	292,38
Thisoa nympa	174,40
<i>Θησσαία, Θησσαία, Ἰθυσία</i> , vocabula sacrificiorum	496,4
Thot, idem qui Mercurius	292,23
Thrafeas philosophus à Nerone interentus	104,37
Thucydidis locus emendatur	88,33
Thule incolarum sacrificia	528,37
Thymbraeus Apollo	236,46
Thymomantes	220,37
<i>θυμία</i> quid	463,39
Tibia inuentrix Minerva	326,26
Tibulli loco illustratur	193,10
Timor, deus à Lacedæmoniis cultus	47,39
Tiphys nauis	632,52
Tisiphone	202,19
Titea dea, mater Titanum	142,45
Tithorea nympa	176,38
Titij sodales	461,28
Titula seu Tutela ancilla, Romæ seruatricis	119,34
Tonfille quid	599,21. 601,50
Topici dei qui nuncupati	59,30

I N D E X.

<i>ἀμφύρο</i> , ambiguum	549,4
Trabariæ naues quæ	632,11
Traiani Caesaris nauis	581,1
Transenna	608,1
Transra nauium	592,50
Triampis nauis	632,24
Triembolum	594,28
Trieris nauis magna, qualis	631,26
Trieterica festa	480,32
Trigla piscis	346,50
<i>τρίγλα</i> celebritas	481,51
Trinitatis mysteriū expressum	4,10
Triopijs Apollo	218,14
Triptolemus vsus frumenti à Cere re edocius	416,20
de Triptolemo variæ opinionces	415,44
Tripus saltationis genus	211,38
Trismegistus Mercurius cur appellatus	298,18
Trochlea in nauis quid	598,17
Trophonij Iouis oraculum	96,12
Tubulustria festa	476,3
Tuisco deus Germanorum	59,50
Tutanius deus	39,13
Tutulii sacerdotes	461,37
Tutullina dea	39,11
Typhon, nauigantiū terror	587,39
Typhonicus ventus Euroaquilo	588,7

V

Vacuna dea	50,29
Vagitanus deus	46,30
Vale, vox maledictionis interterdum	510,10
Valerius Flaccus illustratur	136,25.
142,7. 585,53	
Valla castigatur	21,30
Valle lapsus in versione Herodoti	567,12. 582,45
Variarum gentium peculiare dei	59,40
Varronis locus de deorum generibus	16,20
sententia de deo	11,33
Vas futile in sacris	300,36
Vaticanus deus	46,3
Veionis seu Veupiter vnde dictus	85,4
Veionis simulachrum	85,46
Vela contrahere, legere, dare, pandere, ducere, subducere	606,6
de Velis Plinij exclamatio	605,37
Vellabrum	578,45
Velorum colores	605,48
Velorum inuentio	603,2
Velorum materia	603,33
Velorum triplex forma	603,15

Velorum ratio & vis	603,15
Velorum variæ appellationes apud Græcos	605,27
VENVS	371,20
à Phidia quomodo depicta	372,10
<i>ἀφροδίτη</i> vnde dicta	371,39
artis meretriciæ inuentrix	386,39
quæ animalia & seq. vnde dicta	371,20
Venus Acræa	387,42
<i>Ἀκρῆ</i>	389,4
Aeneis	389,19
<i>Ἀλκίον</i> , vel Alytta	374,19
Amathusia	376,40
<i>Ἀμαθουσία</i>	388,47
Anadyomene	388,40
Anaitis	376,18
<i>Ἀναιτίς</i>	378,10
Apaturias	387,50
<i>Ἀπαυρῶν</i>	375,4
Architis	382,22
Argynnus	383,10
Armata	378,48
Aurea	386,49
Venus Barbata & mascula	379,29
Basilis	385,14
Eyblia	382,14
Venus Calua	386,45
Catafropia	381,46
Cluacina	383,13
Cypris	386,33
Cytheræa & Cythoris	277,23
Dexiceon	384,23
Dione	377,12
Venus Elephantina	382,13
<i>Ἐλεφαντίνα</i>	381
Elimeæ	385,23
<i>Ἐλιμῆα</i>	385,22
Epitragia	378,1
Erycina	382,33
<i>Ἐρυκίνα</i>	385,52
<i>Ἐρύκων</i>	381,7
Venus Genitrix	379,52
Gnidia & eius descriptio	380,6
Hortensis	381,12
Hospita	389,10
Idalia seu Acidalia	386,9
<i>Ἰδαλία</i> & eius cognominis ridicula historia	378,35
<i>Ἰδαλία</i>	380,41
Venus <i>Ἰδαλίαν</i>	384,45
Libitina	385,1
Mechanite	388,50
Melania & Melanis	383,50
Melina	388,30
Migenitis	382,7
Momemphita	389,17
Morpho	381,50
Murtia & Myrtia	375,35
Nrphte	384,47
Nicophoros	381,38
Venus <i>Ἰδαλίαν</i>	374,30
Paphia	387,7
Pastophoros	378,7
Pelagia	386,28
Philomedeæ	377,41
<i>Πηλομένη</i> seu meretrix	385,30
Praxis	381,7
Pythonica	377,17
Venus Schænis	377,7
Scotia	336,43
Sicyonia	380,32
Sycensis	385,48
Symmachia	382,11
Syria	387,1
Verticordia	375,12
Victrix	383,33
Vrania	373,32
Zerynthia	384,34
Veneri quæ arbores sacræ	372,48
quomodo immolaretur	523,45

in Venerem armatam epigramma	379,13	
Veneris allegorica descriptio	373,20	
comites	372,40	
nomen recens	371,28	
Veneris nomine tres	371,30	
Veneris Paphiæ templum & sacra	387,7	
phanum in Saxonia	372,32	
simulachra	371,46	
stella Phosphorus	389,1	
Venti Astræi filij	183,20	
apud antiquos tantum tres	183,25	
pro deis habitii	182,50	
Ventorum ratio à quibus inuenta	572,5	
Vergilij Diræ seu execrationes	485,48	
Vergilij locus aliter lectus,	602,2.	
resistitur	498,4	
illustratur	15,10. 21,10 & 20. 43,32. 47,18. 59,31. 66,40. 86,14. 93,38. 303,51. 112,9. 117,3 & 50. 120,35. 121,30. 125,20. 134,48. 139,26. 145,18. 147,33. 156,48. 162,34. 163,20. 189,30. 203,10. 206,40. 230,40. 268,35. 277,8. 274,28. 379,30. 393,3. 414,17. 420,47. 427,51. 459,23. 461,42. 463,20. 404,6. 466,8 & 27. 496,38. 470,25. 474,52. 491,34. 483,6. 485,1. 491,7. 492,1. 495,22. 499,42. 503,21. 508,44. 586,41. 596,50. 602,7. 603,1. 607,6. 611,4. 612,10	
Vergilius contra criticos quosdam defenditur	579,44	
Veritas pro dea habitata	26,30	
Saturni filia	26,39	
temporis filia	26,44	
Veritatis effigies	26,32	
Vertunnalia festa	152,8	
Vertunnus idem qui Ianus	151,21	
Vespasianus Imper. vbi vasa templi Hierosolymitani reposuerit	30,17	
Vestis amathinæ seu Damascenæ	277,17	
Vesta, <i>Θεσσαία</i>	147,3	
Vesta pro igne	143,34	
Vesta quæ dea	144,25	
vnde dicta	144,25	
de Vesta variæ opinionces	146,3	
Vestales virgines	145,23	
Vestaliū virginum incestus conuictarum supplicium	145,40	
Vestæ ædes Romæ	147,8	
effigies		

I N D E X.

effigies 145,31. 147,7	genus 146,3	Volturna seu Vulturna dea 152,3	Xenocratis Chalcedonij opinio de dijs 103,7
Vestis ignis extinctus quomodo instaurari solitus 145,51		Volumnus deus 50,19	Xenophanis Colophonij opinio de Deo 9,49
Vestis sacrificium 524,44	virgo sacerdos 145,4	Volutina dea 50,25	Xenophontis versio emendata 144,52 eiusdem de Deo opinio 10,41
Victima quid 464,34		Vrania Musa 540,10	Xerxes oraculum Didymaeum expertus 223,11
Victima et hostia quomodo differant 464,24		Vranus 128,22 unde dictus ibid. 24 ubi cultus ibid. 32	
de Victima caesa quid fieri solitum 506 per tot. et seq.		Vrbis condendae ritus apud Romanos 487	
Victimae animales à quibus primae immolatae 464,38		Vulcanalia festa 398,50	
Victimae antiquis vsitatae 491,38		Vulcani plures 397,33	
Victoria et Athenis 315,1,336,10 Coeligena 312,96 dea 310,42 et Naphthe 313,10 et Mimeruae 310,51 Palmaris 312,12 Vacuna 312,26 Vitula 312,17		Vulcanus 397,10 ex Iunone solatus 397,44 in Lemnum ut ceciderit 398,31	
Victoriae aedes 311,5 effigies 311,32		Vulcanus Aethnaeus 399,3 ignipotens 399,12 Lemnius deus 398,10 Mulciber 398,41 Phatas 399,19	
de Victoriae statua versa, memorabile 311,30		Vulcanus unde dictus 397,12	
Vinalia festa 476,17		Vulcani vxor an Venus 398,1	
Vinum in quibus sacris adhibebatur 495,2		Vulcano qualis victima immolabatur 519,20 vna Charitum nupta 404,38	
Violentia dea 51,31		de Vulcano variae opiniones 397,22	
Virbius deus 343,44		Vulnere alligatio à quo inuenta 242 ibid.	
Virginensis dea 64,15		Vulturum augurium 566,24	
Viriplaca dea 53,38		Vulturum quid 443,32	
Virtus ad animum et ad corpus refertur 26,28 cur alata 26,5 quid, et unde dicta 25,28		Vulturnus ventus 185,40	
Virtus vt dea Romae culta 25,19		Vxores unde dictae 116,26	
Virtutis delubra 26,2 effigies 26,19			
Virtutis et honoris templa cur cottigua 26,3			
Vitex, quae et vitis 411,8			
Vitulari quid 312,23			
Viturnus deus 46,24			

X

Xanthus Boeotius singulari certamine à Melanthe victus 265,21	
Xenia unde dicta 94,12	

Y

ΥΓΙΕΙΝΕ effigies et symbolum 34,28 inde et quid Theologis 5,36	
ΥΠΑΛΘΙ quid 443,31	
ΥΠΝΟΣ lege Somnus 36,9	
ΥΠΟΒΛΗΤΙΣ calumniae socius 90,39	

Z

Zamolxis deus à Getis cultus 66,24	
Zancle vrbs 130,2	
ΖΑΝΑΙΟΣ 62,39	
ΖΕΥΣ et Iovis 408,3	
Zenonis opinio de Deo 9,42 dogma de templis non edificandis 451,53	
Zephyrus deus 45,8	
Zerinthion 347,20	
ΖΗΣ unde dictus Iupiter 87,3	
ΖΩ unde dictus Iupiter 73,2	
ΖΩΙ Dei nomen apud populos nuper repertos 4,51	
Zoana 106,40	
ΖΩΝΕΙΣ dij qui 20,44	
Zoroastris dij tres 225,3	
ΖΩΑΑΔΑΙ 338,52	
Zython decoctio 259,12	

F I N I S.

ERRATA QVAE INTER RECOGNOSCENDVM NOBIS OCCVRRERVNT, ITA benevolus lector corriget.

Pag. 20, lin. 44 lege Ζώονοι. 31, 38 Valla. 33, 50 iracundia. 34 n quidam. 34 in triplici triangulo pro εἰς ἑνὴν lege εἰς ἑνὴν. 41, 10 color. 45, 19 daret. 53 34 Medea. 66, 6 Apollo. 67, 30 Sangi. 67 42 Sancti. 91, 5 εἰς ἑνὴν. 98 i Tarento. 106 13 Messapeus. 133 32 Amygdala. 151, 23 scribit. 153, 7 Amimone. 156 36 fuerat con. 209, 13 Cocytus. 222 14 πύθιον. 226 40 παρὰ πύθιον. 242, 43. dele: Corinthius, item quos. ead. l. Therbeo. 256, 11. Castalio. 291, 48. φωνίε. 317, 23 Victori. 322, 40 nec. 377, 53 id est. 387, 1 à Poggio. ibid. 22 (vt. 392, 27 id est. 395, 32 Plauto. 413, 9 Thrax. 427 20. Sacra. 456, 23 fed &. 467 24 rite bidetes. 491, 31 baccha. 483, 7 item. ibid. 8 pauperes. 549, 17 lionidæ. 552, 29 Philostratum. 553, 30 Iarino. 554, 23 hortos. 55, 824 autem. 595 35 apud Zenobium est proverbium: Periculum in prora.

